

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT IN DE SOVJETUNIE

Proefschrift aangeboden met het oog op
het behalen van de wettelijke graad van
Doctor in de Rechten

Katlijn MALFLIET
Licentiate in de Rechten

KATH. UNIVERSITEIT LEUVEN
FAC. RECHTSGELEERDHEID
BIBLIOTHEEK
Tiensestraat 41 - B-3000 Leuven
X729-39

Promotor : Professor dr. W. VAN GERVEN
Co-promotor : Professor dr. F. GORLE

1982

Volume I

Als een Diogenes ben ik op zoek gegaan naar de sovjetmens. Bestaat hij wel ? En zo ja, kan een juridische benadering ons dan helpen om iets van zijn eigenheid te ontdekken ? Het werd een lange en vaak ontgoochelende zoektocht, waarvan U thans het verslag kan lezen.

Veel van wat nochtans onmiddellijk verband houdt met de titel van deze studie, diende daarbij terzijde geschoven. Het medeëigendomsrecht (althans voor wat betreft de *deelbare medeëigendom*), hoewel een zeer boeiende en fel casuïstisch gerichte problematiek, kon binnen het bestek van deze studie niet besproken worden. Voor het *erfrecht* verwijs ik naar een studie, die reeds werd gepubliceerd (V.1). Tenslotte moet de lezer ook duidelijk voor ogen houden dat slechts *persoonlijk eigendomsrecht* wordt bestudeerd. Dit betekent dat de hele problematiek van de planbinding (V.2) i.v.m. socialistische eigendom (staats-, coöperatieve of maatschappelijke eigendom) bijna volledig uit het vizier bleef. Laatstgenoemde eigendomssoorten komen slechts zeer summier aan bod bij de behandeling van de toewijzingsnormen.

Er werd gepeild naar de *rechts- en handelingsbekwaamheid van de sovjetburger inzake eigendomsrecht*. Hoewel de differentiëring van het eigendomsrecht via de toewijzingsnormen ongetwijfeld de spil uitmaakt van de sovjet eigendomssystematiek, toch ging mijn persoonlijke belangstelling eerder uit naar de inhoudsnormen. Eigendomsrecht wordt ook in het sovjetrecht omschreven als een *subjectief recht*. Meer nog, als een recht om de zaak *op basis van eigen heerschappij en in eigen belang* te gebruiken. Deze theoretische omschrijving van het eigendomsrecht is ongetwijfeld kapitalistisch van oorsprong. Zou een dergelijke juridische vormgeving van het eigendomsrecht op consequente wijze kunnen worden doorgedacht in het sovjet rechtssysteem ? Kan m.a.w. *het subjectief recht, als normatieve uitdrukking van een juridisch beschermde vrijheids- en belangensfeer, verzoenbaar zijn met de totalitaire aanspraak tot conformistisch gedrag, die op elk lid van het 'volkscollectief' weegt ?*

De rechtsvergelijkende jurist, die het sovjet burgerlijk recht bestudeert, wordt eerder geconfronteerd met de tegenstelling: *democratische grondrechten versus aanspraken van een totalitair regime*, dan wel met het onderscheid tussen kapitalisme en socialisme.

Het waren de professoren van het *Instituut voor Staat en Recht van de Academie der Wetenschappen te Moskou* (KHALFINA, MALEIN, RUBANOV en SKRIPKO), die mij via subtiele gesprekken tot deze vraagstelling hebben gebracht. Ik dank hen voor de uiterst nuttige aanwijzingen, die zij mij op de meest onverwachte ogenblikken hebben gegeven.

Reeds door zijn onderwijs heeft professor W. VAN GERVEN, promotor van deze studie, mij een onschatbaar inzicht geschonken: nl. het besef dat het mogelijk is om juridisch-technisch en juridisch-creatief denken op harmonische wijze te verzoenen. Tijdens ons allereerste gesprek over mijn thesis-project formuleerde hij de hypothese dat na enkele jaren onderzoek zou blijken dat het sovjetrecht ons eigenlijk niets nieuws te leren heeft. Wanneer een eerste kennismaking met het sovjet burgerlijk recht in de richting van deze stelling wees, hebben zijn woorden mij uitgedaagd om in de meer duistere hoeken van het sovjetrecht en zelfs daarachter te gaan zoeken naar de eigenheid, waarmee dit recht de mens benadert. Ik kan hem niet genoeg danken om zijn inspirerend-zijn, zijn hulp, zijn steun en zijn vertrouwen.

Mijn co-promotor, professor F. GORLE, heb ik in al zijn veelzijdigheid leren kennen: als jurist en slavist met bijzondere belangstelling voor de historische achtergrond van problemen. Hij bracht mij waardevolle informatie aan en stimuleerde mij in het kritisch overdenken van wat ik had geschreven. Ook hielp hij mij om het bestudeerde probleem in zijn ruimere maatschappelijke context te plaatsen. Hij heeft mij ondersteunen en met raad en daad bijgestaan, ik ben hem ontzettend dankbaar.

Zonder het Documentatiebureau voor Oosteuropese Recht te Leiden zou het zeer moeilijk geweest zijn om deze thesis te schrijven. Professor F.J.M. FELDBRUGGE heeft mij daar samen met zijn medewerkers (van wie ik vooral mr. E.H. DE JONG bedank) steeds op bijzonder hartelijke wijze ontvangen. De gesprekken met deze specialisten in Oosteuropese recht waren voor mij telkens weer een verademing.

Ook mevrouw C. BEGAUX van het Centre d'étude des pays de l'Est (Institut de Sociologie U.L.B.) wil ik danken voor haar vriendelijke hulp. Dit documentatiecentrum, dat destijds door prof. DEKKERS werd opgericht, was voor mij een waardevolle steun.

Het is voor mij een grote eer dat de professoren G. VAN HECKE, F.J.M. FELDBRUGGE en H. VANDENBERGHE hebben toegestemd om deel uit te maken van de doctorale examencommissie.

Aan professor emeritus R. VANDEPUTTE dank ik de keuze van mijn studie-object. Als bijzonder boeiend en stimulerend lesgever heeft hij in de cursus 'Vergelijkend Burgerlijk Recht' mijn nieuwsgierigheid gewekt voor het sovjet rechtssysteem, technisch zo gelijkend op ons recht en toch zo verschillend in zijn visie op de rol van mens en recht.

R. VERSTEGEN, docent aan de K.U.Leuven, dank ik voor de hulp bij het zetten van mijn eerste passen in het wetenschappelijk denken en schrijven en voor zijn critische bedenkingen, telkens wij de gelegenheid hadden om over mijn werk te praten.

Mijn collega, F. MAES, dank ik voor zijn advies over de spelling van samenstellingen met het woord 'sovjet-'. Hij verwees mij o.m. naar de 'Lijst der Landennamen' (V.3). In deze lijst wordt 'Sovjetunie' aan elkaar geschreven en ook 'sovjetburger' vormt één woord. VAN DALE houdt het bij een aantal eenvoudige samenstellingen, die alle in één woord geschreven worden (sovjetblok, sovjetliteratuur, sovjetregering, sovjetrepubliek, sovjetschrijver, sovjetstaat, sovjetsysteem). Doch wat met langere samenstellingen, die de leesbaarheid van het woord fel bemoeilijken ? Zowel de 'Groene Woordenlijst van de Nederlandse Taal' als VAN DALE (V.4.) laten op dat gebied heel wat over aan de subjectieve waardering van de auteur. Daarom werd als regel in deze studie aangenomen dat slechts kortere woorden aan elkaar worden geschreven. Van zodra de leesbaarheid wordt bemoeilijkt door het aan elkaar schrijven, werden adjectief en substantief los van elkaar geschreven (sovjet wetgever, sovjet rechtsleer, sovjet planeconomie).

Tenslotte dank ik mijn ouders, alle collega's en vrienden die zijn ingesprongen om de materiële afwerking van dit werk vlot te doen verlopen.

Meer dan dankbaarheid ben ik verschuldigd aan Leo, de stille vennoot in deze studie.

GEBRUIKTE TRANSCRIPTIEMETHODE.

Om het cyrillisch schrift in latijnse lettertekens om te zetten werd gebruik gemaakt van de Engelse transcriptiemethode, zoals die eveneens door het Documentatiebureau voor Oosteuropes Recht te Leiden aangewend wordt.

cyrillisch		transcriptie	
А а	а	А а	a
Б б	бэ	Б б	b
В в	вэ	В в	v
Г г	гэ	Г г	g
Д д	дэ	Д д	d
Е е, Ё ё	е, ё	Е е, Ё ё	e
Ж ж	жэ	Ж ж	zh
З з	зэ	З з	z
И и	и	И и	i
Й й	й	Й й	i
К к	ка	К к	k
Л л	эль	Л л	l
М м	эм	М м	m
Н н	эн	Н н	n
О о	о	О о	o
П п	пэ	П п	p

cyrillisch

transcriptie

Р р	эр	Р р	r
С с	эс	С с	s
Т т	тэ	Т т	t
У у	у	У у	u
Ф ф	эф	Ф ф	f
Х х	ха	Х х	kh
Ц ц	цэ	Ц ц	ts
Ч ч	чэ	Ч ч	ch
Ш ш	ша	Ш ш	sh
Щ щ	ща	Щ щ	shch
Ъ	твёрдый знак	Ъ	"
Ы	ы	Ы	y
Ь	мягкий знак	Ь	,
Э э	э	Э э	e
Ю ю	ю	Ю ю	iu
Я я	я	Я я	ia

GEBRUIKTE AFKORTINGEN.

Avt. kand., (dokt.) diss.	autoreferaat van een kandidaats- of doctoraatsverhandeling: een korte synthese (15 à 20 p.) van de verhandeling, waarin de belangrijkste bevindingen van de auteur terug te vinden zijn.
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch.
BVSuda	Biulleten' Verkhovnogo Suda (Bulletin van het Opperste Gerechtshof).
B.W.	Burgerlijk Wetboek.
ESIU	Ezhenedel'nik Sovetskoi Iustitsii (Weekblad van de Sovjetjustitie).
G.W.	Grondwet.
N.E.P.	Nieuwe Economische Politiek.
PPVSuda	Postanovlenie Plenuma Verkhovnogo Suda (Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof).
PSM	Postanovlenie Soveta Ministrov (Besluit van de Ministerraad).
PSNK	Postanovlenie Soveta Narodnykh Kommissarov (Besluit van de Raad der Volkscommissarissen).
RSFSR	Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek.
SGiP	Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht).
SIU	Sovetskaia Iustitsiia (Sovjet Gerechtigheid).
SP	Sobranie Postanovleniĭakh Pravitel'stva SSSR (Verzameling van besluiten van de regering van de USSR).
SSSR	USSR (Unie van Socialistische Sovjetrepublieken).
SU	Sobranie Uzakonenii i rasporiazhenii rabochego i krest'ianskogo pravitel'stva (Verzameling van wetten en besluiten van de arbeiders- en boerenregering).
S.W.	Strafwetboek.
SZ	Sobranie Zakonov (Verzameling van wetten).

TSK KPSS

Tsentralnyi Komitet Kommunisticheskogo
Partii Sovetskogo Soiuza (Centraal Comité
van de Communistische Partij van de Sovjet-
unie).

Uchenye zapiski (naam van
de universiteit of van het
instituut)

Wetenschappelijke geschriften van een be-
paalde universiteit of van een instituut.

UPVS

Ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Suda (Decreet
van het Presidium van de Opperste Sovjet).

Vestnik MGU, LGU

Vestnik Moskovskogo (Leningradskogo) Gosu-
darstvennogo Universiteta (Bode van de Mos-
kouse (Leningradse) Staatsuniversiteit).

VSIU

Vestnik Sovetskoi Iustitsii (Bode van de
Sovjetjustitie).

VVS

Vedomosti Verkhovnogo Soveta (Berichten
van de Opperste Sovjet).

INHOUD.

Voorwoord	I
Gebruikte transcriptiemethode	IV
Gebruikte afkortingen	VI
Inhoud	VIII
 Inleidende gedachten	 1
Hoofdstuk I : Bronnen van sovjet burgerlijk recht	17
Hoofdstuk II : Historisch overzicht	52
Afdeling 1 - Het pre-revolutionair rechtsleven toegespitst op de eigendomsproblematiek	53
1. De Russische collectieve landbouworganisatie	57
2. Het ingevoerde eigendomsbegrip	72
Afdeling 2 - Geschiedenis van het sovjet persoonlijk eigendomsrecht	84
1. Oorlogscommunisme	87
2. Nieuwe Economische Politiek	104
3. Radicale socialisatie	121
4. Persoonlijk eigendomsrecht na de Stalin-grondwet	129
5. Khrushchev en de liberaliseringsperiode	133
6. Persoonlijk eigendomsrecht tegen de achtergrond van het programma van de Communistische Partij van 1961	138
7. Persoonlijk eigendomsrecht na de Grondwet van 1977	162
Hoofdstuk III : Het sovjet eigendomsbegrip in het algemeen	173
Afdeling 1 - Het sovjet sociaal-economisch eigendomsbegrip	177
Afdeling 2 - Het sovjet juridisch eigendomsbegrip	186
Hoofdstuk IV : De economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht en zijn juridische vertaling	195
Afdeling 1 - De economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht	200

Afdeling 2 - De juridische vertaling naar persoonlijk eigendomsrecht	216
Hoofdstuk V : Arbeidsinkomen en spaargelden als basis van persoonlijk eigendom	227
Afdeling 1 - Inkomen uit arbeid in de gesocialiseerde sector	231
Afdeling 2 - 'Individuele arbeidsactiviteit' of de grenzen van toegelaten privé-activiteit in de Sovjetunie	235
Afdeling 3 - Parasietendom: een bedreiging voor de arbeidsmoraal en voor de plangeleide economie	250
Afdeling 4 - Spaargelden	260
Hoofdstuk VI : Subjecten van persoonlijk eigendomsrecht	272
Afdeling 1 - Subjecten van eigendomsrecht: soorten	275
Afdeling 2 - De 'realiteit' van de rechtsbekwaamheid	285
Afdeling 3 - De bijzondere situatie van de kolchosedvor	288
Afdeling 4 - Ambachtslui en afzonderlijk werkende boeren	299
Hoofdstuk VII : Objecten van persoonlijk eigendomsrecht	302
Afdeling 1 - Objecten van persoonlijk eigendomsrecht in het algemeen	306
Afdeling 2 - Het woonhuis en de dacha als object van persoonlijk eigendomsrecht	321
1. Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis	321
2. De dacha als object van persoonlijk eigendomsrecht	344
Afdeling 3 - Het nevenbedrijf als object van persoonlijk eigendomsrecht	349
1. Het vermogen van de kolchosedvor als object van persoonlijk eigendomsrecht	349
2. Het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden als object van persoonlijk eigendomsrecht	379
Hoofdstuk VIII : Gebruiksrecht t.a.v. de grond	386
Hoofdstuk IX : Inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht	406
Afdeling 1 - Subjectief recht of doelgebonden bevoegdheid	412
Afdeling 2 - Bezit	455
Afdeling 3 - Gebruik	461
Afdeling 4 - Beschikking	492
Hoofdstuk X : Staatsingrijpen	521
Afdeling 1 - Verbeurdverklaring (confiscatie)	524

Afdeling 2 - Vordering van goederen (requisitie)	537
Hoofdstuk XI : Bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht	548
Afdeling 1 - Een sovjet socialistische beschermingsleer ?	551
Afdeling 2 - Revindicatie	557
Afdeling 3 - Negatorische vordering (negatornyi isk)	575
Afdeling 4 - Strafrechterlijke eigendomsbescherming tegen diefstal	580
Proeve van besluit	592
Noten	643
Bijlagen.	855
Bibliografie	903

INLEIDENDE GEDACHTEN

INLEIDENDE GEDACHTEN

Algemeen

In 1925 schreven GOIKHBARG en KOBLENTS volgende commentaar op het eigendomsbegrip: (0.1)

" Volgens het Sovjetrecht worden alle rechten door de staat verleend. En gezien de afzonderlijke persoon rechten bezit voor zover ze door de staat zijn verleend, omvat het eigendomsrecht slechts zoveel afzonderlijke bevoegdheden als opgesomd zijn in de wet. Het Romeins recht en het moderne bourgeois recht zien eigendom als een rechtsinstituut, als het ware ontsproten uit het hoofd van Vrouwe Justitia, of opgedoken uit de nevel, klaar om te heersen tussen de mensen en op het gebied van het recht, als een rechtsinstelling die boven de wet staat.

De bourgeois rechtsgeleerden behandelden de wettelijke beperkingen van het eigendomsrecht als resultaten van een nieuwe ontwikkeling van het recht, en niemand kwam het ooit in het hoofd dat alle rechten, ook het eigendomsrecht, hun inhoud krijgen dank zij de wet." (0.2)

GOIKHBARG en KOBLENTS leggen de nadruk op de *inhoud* van het eigendomsrecht, toegekend aan de individuele burger. Belangrijk is voor deze auteurs hoe en in welke mate de bevoegdheden van bezit, gebruik en beschikking (0.3) door de wet aan het individu worden verleend. Deze aandacht, toegespitst op het *'subjectief recht' als maatstaf voor toelaatbaar gedrag of zelfs als plicht tot handelen*, is onmiddellijk te verklaren vanuit de sovjetvisie op de rol van het recht. De collectiviteit wordt in de socialistische maatschappij gezien als een abstract subject, waarvan de wil wordt uitgedrukt door de Communistische Partij (0.4). De staat fungeert als uitvoeringsorgaan van deze algemene wil. Wetgeving wordt gebruikt als instrument om de wil van het volk, uitgedrukt in de beleidslijnen van de Communistische Partij, waar te maken.

Bij een dergelijke optiek past slechts een *rechtspositivistische* houding, wars van elk natuurrechtsdenken. Het rechtspositivisme ontkent het bestaan van een universele norm of maatstaf van recht. Wat in de gemeenschap als recht geldt, is, aldus de rechtspositivisten, in de eerste plaats een kwestie van macht. Het invoeren van een rechtsregel in een bepaalde maatschappij houdt geen oordeel in over het 'recht' zijn van deze regel (0.5). Het enige invoeringscriterium is het *nut* van een juridisch instrumentarium in een bepaalde periode van een evoluerende maatschappij.

In het centrum van de belangstelling staat de problematiek waarover reeds in de Middeleeuwen intellectualisten het niet eens konden worden met voluntaristen: een vraag die in Middeleeuwse context als volgt werd geformuleerd: "Noemt God iets goed, omdat het goed is, of is iets goed, omdat God het zo noemt?" Gelaïciseerd en vertaald in Marxistische termen, luidt het antwoord als volgt: "Mensen worden door het recht als gelijken behandeld, niet omdat zij naar hun aard gelijk zijn, maar omdat het recht hen als gelijken behandelt." Ons interesseert de vraag in welke mate dit rechtspositivistisch uitgangspunt invloed heeft uitgeoefend op de leer van het subjectief recht en zijn uitoefening (heel wat aandacht zal gaan naar de sovjetinterpretatie van het begrip 'rechtsmisbruik'). Deze problematiek komt uitvoerig aan de orde in het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.

De studie van eigendom als rechtsinstelling in het sovjetrecht kan zich moeilijk beperken tot een - zij het nauwkeurige - rechtstechnische uiteenzetting. Dergelijke aanpak zou de vergelijkende jurist weinig bijbrengen: de sovjet burgerlijke wetgeving bezit niet de originaliteit die niet-ingewijden ervan zouden verwachten. Rechtsleer en rechtspraak hebben echter bijgedragen tot het functioneel herinterpreteren van het eigendomsrecht via *een andere kijk op het rechtssubject, het 'subjectief recht' en vooral op wat het rechtssubject kan en moet doen met de hem verleende bevoegdheid, opdat dit recht, in het staatsbelang verleend, hem niet zou worden ontnomen.*

De juridische invalshoek, van waaruit het studieobject wordt benaderd, moet echter worden gesitueerd tegen de achtergrond van de *Marxistisch-Leninistische 'algemene theorie van staat en recht'*, zoals die werd uitgebouwd op grond van een bepaalde lezing van de werken der klassiekers: Marx, Engels en Lenin. Daarover wordt geschreven in het hoofdstuk over economisch en juridisch eigendomsbegrip.

De staat in de Sovjetunie, hoe contradictorisch dat ook moge lijken, is geboren uit de negatie van de staatsopvatting, uit het afwijzen van de morele noodzaak van een staat als blijvende instelling en meteen van het recht als afdwingingsmechanisme. Een onveranderlijke theorie over staat en recht wordt afgewezen. De officiële leer fungeert als een aanwijzing tot praktisch handelen, als een nuttig richtsnoer voor de gedragslijn van de burgers en staatsorganen in een bepaalde historische fase van de socialistische overgangstaat. De rechtsorde die in een dergelijke fase in het leven wordt geroepen, is niet méér dan een voorbijgaande verschijning, een dwangorde die de belangen van de heersende klasse beschermt. Staat en recht zullen overbodig, rijp tot afsterven worden, wanneer in de periode van het communisme een vrijwillige plichtsvervulling, zonder dwang, de verhoudingen tussen de mensen zal beheersen. *Daarom maakt de voor ons onverbreekelijke relatie tussen recht en gerechtigheid plaats voor de verbondenheid recht-doelmatigheid. Rechtspolitiek is een onderdeel van het algemeen beleid van de Partij.*

In geen ander systeem is de evolutie van het recht zo duidelijk en onmiddellijk verbonden met de staats-sociale en economische ontwikkeling als in de Sovjetunie. Hierbij mag ook niet worden vergeten dat het recht wordt ingekaderd in de Leninistisch-Stalinistische basis-bovenbouwleer. Het recht is een onderdeel van de door de economisch-sociologische basis voortgebrachte bovenbouw. Ook voor het recht gelden de functies die door STALIN (O.6) aan de bovenbouw werden toegedacht: recht als afdwingingsmechanisme in dienst van de staat is niet louter een passieve reflex. Recht fungeert ook als actieve, scheppende factor, die op zijn beurt de basis of de economische verhoudingen kan beïnvloeden. *Recht is dus ook besloten*

in het systeem van wisselwerking tussen basis en bovenbouw (0.7).

Het wezen van de eigendom in een bepaald maatschappelijk systeem kan men slechts ontsluiëren door de studie van zijn historische ontwikkeling binnen dat systeem. Bij de studie van het sovjet eigendomsrecht *moet zelfs een niet-Hegeliaan de bevestiging vinden van de wet van these-antithese-synthese*. Ook voor het recht geldt het Marxistisch-Leninistische principe van de sprongsgewijze ontwikkeling. Deze niet-geleidelijke ontwikkeling van het recht loopt echter niet volledig parallel met de evolutie van de sociaal-economische verhoudingen. Gedeeltelijk zal het recht de maatschappelijke evolutie-sprongen, die reeds zijn voltrokken, in zijn normen reflecteren (0.8), soms ook bereidt het recht de op til zijnde sociaal-economische wijzigingen voor (0.9). Dan wordt het recht geacht op te treden als actieve, scheppende factor. Deze gedachte wordt verder uitgediept en geïllustreerd in het hoofdstuk over de historische evolutie van het persoonlijk eigendomsrecht.

Het gekozen studieobject is ook van die aard dat het spontaan aanleiding geeft tot een aantal *taalfilosofische overwegingen*. Voor eerst moest voortdurend worden gewerkt met een vreemde taal en enkele - maar toch verrassend weinig - nieuwe juridische termen. Anderzijds leidt de streng legalistische houding die de sovjetjurist moet aannemen (0.10) tot een erg verstard, doch tegelijkertijd dikwijls onnauwkeurig woordgebruik. Aan de hand van een studie van het juridisch begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortspuit' (netrudovye dokhody) wordt de vraag gesteld in welke mate juridische activiteit (wetgeving, rechtspraak en rechtsleer) verbonden is met een conventie over het gebruik van een woord of uitdrukking. In welke mate is het juridisch spreken een 'dopen' van een bepaalde 'stand van zaken'. Het gaat om de semantische band tussen tekenvorm en het betekende (0.11). De in het positieve recht voorgekauwde begrippen zijn vakbegrippen (metataal), hoewel zij in belangrijke mate aan het alledaagse spraakgebruik zijn ontleend. De wetgever of rechter wijzigt echter de betekenis van deze begrippen in functie van zijn bedoelingen. In dit opzicht beschikken wetgever en

rechter over een marge van definitievrijheid. Anderzijds kan het concreet gedrag van een burger volledig beantwoorden aan het door de wettelijke regel toegelaten gedragstype, maar moet het desalniettemin worden afgekeurd of zelfs bestraft. Dat gebeurt wanneer de bevoegdheid, die aan de burger werd verleend door deze specifieke wetsbepaling, werd uitgeoefend in strijd met de betekenis van dit recht in een socialistische maatschappij, die het communisme opbouwt (art. 5 B.W. RSFSR 1964). Deze sovjetvisie op de leer van het 'rechtsmisbruik' zal ruime aandacht krijgen in deze studie.

Precies in dit onderzoek naar het praktisch gebruik van 'het woord' in rechtssystemen met een verschillende socio-economische ordening, ziet KNAPP de juiste methode om aan 'externe' *rechtsvergelijking* te doen (0.12). Bij 'externe rechtsvergelijking' worden rechtssystemen of -instellingen onderzocht die steunen op een verschillende socio-economische ordening. Het lijkt niet onbelangrijk vooraf in extenso de vraag te stellen naar het nut van de externe rechtsvergelijking.

Het nut van rechtsvergelijking tussen systemen met een verschillende socio-economische ordening

Een eerste doel bij de studie van het sovjet persoonlijk eigendomsrecht is ongetwijfeld de kennismaking met een rechtsinstelling uit het sovjetrecht.

Daarnaast moet echter de vraag worden gesteld naar het nut en de mogelijkheid van rechtsvergelijkend onderzoek tussen westerse en socialistische rechtssystemen of -instellingen (0.13). Uit talrijke gesprekken met Vlaamse juristen bleek dat deze vraag spontaan oprijst en dat zij in belangrijke mate verantwoordelijk is voor de geringe aandacht, die de Belgische rechtsleer aan de studie van socialistische rechtssystemen en -instellingen besteedt. Bovendien werd de structuur van dit werk volledig gepuurd uit een welbepaalde stellingname over de efficiëntie van rechtsvergelijkend onderzoek tussen rechtsinstellingen, die functioneren in een andere socio-economische context.

KANTOONRECHTER
HAG. RECHT. 1-1-1968
BESLUITEN
1-1-1968

Door beide 'kampen' werd de relevantie van rechtsvergelijkend onderzoek tussen westerse en socialistische rechtssystemen of -instellingen lange tijd ontkend (0.14). Socialistische juristen verwierpen de mogelijkheid tot rechtsvergelijking met het recht van kapitalistische staten omwille van de totaal andere klasse-structuur en het verschil in ideologisch concept, dat aan de basis ligt van 'kapitalistisch' of 'socialistisch' georganiseerde rechtssystemen. Naar Marxistische opvatting behoort het recht tot de bovenbouw, die op een economische basis rust. Deze economische basis verschilt, aldus de socialistische jurist, grondig van deze in een kapitalistische maatschappij. Het kapitalistisch recht geldt als instrument in handen van de kapitaalbezittende klasse om de werkende bevolking uit te buiten. Het recht van de socialistische staat zou daarentegen de wil van de meerderheid of zelfs van het hele volk uitdrukken. Recht wordt in een socialistische staat gebruikt om zo snel mogelijk de voorwaarden te creëren, die tot een communistische maatschappij leiden. Aldus heeft het socialistische kamp vnl. tijdens de Stalin-periode de originaliteit en specificiteit van het socialistisch recht bepleit. In die optiek werd slechts 'interne rechtsvergelijking' aanvaard tussen socialistische landen onderling (0.15). Nochtans ontbreekt zelden in de geraadpleegde sovjet handboeken, monografieën en artikels een verwijzing naar het 'bourgeois recht'. Deze verwijzingen worden echter zeer summier gehouden en hebben tot doel in algemene bewoordingen het kapitalistisch recht als uitbuitersrecht af te schilderen:

" De rechtsvergelijkende jurist moet dus de sovjetopvattingen naar voor brengen en verdedigen, de voorsprong van het sovjetrecht als recht van het hoogste historisch type in het licht stellen, doch niet de gemeenschappelijke kenmerken van socialistisch en bourgeois recht vaststellen." (0.16)

Dat schreef ROMASHKIN, toenmalig directeur van het Instituut voor Staat en Recht van de Academie der Wetenschappen van de USSR in 1959. Op het gebied van de persoonlijke rechten ziet FLEISHITS (een sovjet civilist) de rol van de vergelijking met het recht van de kapitalistische landen als volgt:

" ... Op basis van het in dit boek aangeboden feitenmateriaal... moet het klassekarakter van het bourgeois burgerlijk recht worden aangetoond... Juridisch-technische bijzonderheden worden achterwege gelaten waar ze geen betekenis hebben voor het duidelijk maken van het klassekarakter van dat bepaald instituut." (0.17)

Wanneer sovjetjuristen socialistische en kapitalistische rechtssystemen tegenover elkaar plaatsen, dan willen zij slechts de superioriteit van hun eigen systeem in het licht stellen. LOEBER noemt dit *'contrastieve rechtsvergelijking'* (0.18). Maar ZWEIGERT meent - m.i. niet ten onrechte - dat deze term bijzonder 'mild' is: rechtsvergelijking die vertrekt vanuit het axioma dat er geen betekenisvolle basis kan worden gevonden voor vergelijkend onderzoek, verdient de naam 'rechtsvergelijking' niet (0.19). *Er moet minstens een gemeenschappelijke vraagstelling, een gemeenschappelijke problematiek in beide socio-economisch anders gestructureerde maatschappijen worden gevonden.*

Deze wereldbeschouwelijk vooringenomen rechtsvergelijking is niet alleen eigen aan socialistische landen. Ook westerse vorsers ondernemen vaak een onderzoek van socialistische rechtssystemen met de bedoeling er de negatieve kenmerken uit te halen en de voordelen van het eigen rechtssysteem op de voorgrond te plaatsen. Precies omwille van het gebruik van contrastieve rechtsvergelijking als ideologisch en politiek strijdmiddel heeft tot nog toe de rechtsvergelijking met socialistische systemen ook in het Westen nog weinig vruchten afgeworpen.

Al te vaak zag de pragmatisch ingestelde westerse jurist slechts heil in de *aangewende of legislatieve rechtsvergelijking*. In die optiek wordt comparatief recht aangewend ter verbetering en verdere ontwikkeling van het eigen recht of tot eenmaking van de juridische regelingen in verschillende staten of landen (0.20). Op rechtstechnisch gebied is de instelling van het persoonlijk eigendomsrecht slechts een flauw afkooksel van de westerse eigendomsregeling. Ook de hoop op eenmaking van socialistische en kapitalistische rechts-

instellingen mag een illusie worden genoemd. De jurist uit de socialistische landen heeft echter niet helemaal ongelijk wanneer hij meent dat de westerse benadering van de eigendomsproblematiek al te formeel is en te weinig rekening houdt met de economische en sociale aspecten van deze rechtsinstelling (0.21).

Wanneer men aanvaardt dat rechtswetenschap niet alleen technieken inhoudt om regels te vormen en te interpreteren, maar ook modellen wil uitdenken om sociale conflicten op te lossen of te voorkomen, of om een bepaald gedrag aan de burger op te leggen, dan kan externe rechtsvergelijking op een andere wijze dan als politiek strijdmiddel vruchten afwerpen.

Theorievorming rond de mogelijkheid tot rechtsvergelijking tussen rechtssystemen met een verschillende politiek-economische ordening, moet men eerder zoeken in andere Oostbloklanden. Meerdere auteurs erkennen daar de mogelijkheid tot externe rechtsvergelijking op voorwaarde dat een aantal *methodologische voorzorgen* worden genomen. De Hongaarse jurist SZABO vertrekt van het Hegeliaanse onderscheid tussen *essentiële en onverschillige vorm*. De onverschillige vorm heeft niets te maken met de essentie van het fenomeen en valt slechts incidenteel met deze essentie samen. Zo behoort de poëtische vorm van de Homerische Ilias tot zijn essentie, doch het uitzicht van het werk, de boekvorm, enz. tot de toevallige, indifferente vorm (0.22). Tot de indifferente vorm van het recht behoren volgens SZABO die karakteristieken, die sociaal indifferent zijn, nl. de juridisch-technische particulariteiten van de rechtsinstellingen. De gelijkenissen in de indifferente vorm kunnen een schijn van analogie creëren tussen rechtsinstellingen, die behoren tot verschillende socio-economische maatschappijstructuren.

Deze 'gesluierde divergentie' ontsluiten, is de eerste opdracht van de jurist, die rechtsinstituten, behorend tot een verschillende socio-economische orde, wil bestuderen. De te vergelijken instellingen moeten dus eerst aan een 'purificatie' worden onderworpen: essentiële en onverschillige vorm dienen ab initio duidelijk van elkaar te worden onderscheiden. Aldus wordt door SZABO binnen de

rechtsinstelling zelf een onderscheid gemaakt tussen de 'harde kern' van de instelling, die wordt bepaald door de socio-economische structuur van een bepaalde maatschappij, en de 'indifferente vorm' van diezelfde rechtsinstelling: dit zijn rechtstechnische bijzonderheden die de kern zelf van de instelling niet raken.

Dit onderscheid is subtieler en meer bruikbaar voor deze studie dan het bekende onderscheid dat LOEBER maakte tussen '*systembezogen*' en '*systemneutrale*' *rechtsinstituten* (0.23). Systeemgebonden is volgens LOEBER een rechtsinstelling die sterk gebonden is aan de economische en maatschappelijke ordening van een bepaalde maatschappij, bijvoorbeeld: het eigendomsrecht, het erfrecht of de contracten tussen overheidsbedrijven. Rechtsvergelijkend onderzoek noemt LOEBER op dit gebied lonend, doch men moet in deze sectoren niet hopen op een éénmaking van het recht. Systeemneutraal is een rechtsinstelling die onafhankelijk van de heersende economische en maatschappelijke orde bestaat, zoals het luchtrecht of de wetgeving op de arbeidsbescherming. In deze rechtsgebieden kan een eenmaking van het recht nagestreefd worden.

Het onderscheid tussen systeemgebonden en systeemneutrale rechtsinstellingen lijkt bijzonder bruikbaar voor het vergelijken van hele rechtssystemen, die berusten op een verschillende socio-economische basis. Om aan externe rechtsvergelijking te gaan doen t.a.v. rechtsinstellingen als eigendom, moet echter ook binnen de instelling zelf een onderscheid gemaakt worden tussen de 'harde kern' en de 'neutrale vorm'.

Een bruikbaar onderscheid voor externe rechtsvergelijking van het eigendomsrecht werd gemaakt door de Westduitse jurist O.W. JAKOBS (0.24). Volgens JAKOBS moet eigendom als *rechtsbegrip* duidelijk worden onderscheiden van eigendom als *rechtsinstituut*. Enerzijds kan de vraag worden gesteld naar de rechtswetenschappelijke definitie van het eigendomsrecht, anderzijds naar het instituut van de eigendom in een welbepaalde positieve rechtsorde.

In deze studie wordt allerleerst gepeild naar een 'socialistische'

definitie van het sovjet eigendomsbegrip. Al vlug blijkt dat bij het definiëren van het eigendomsbegrip de sovjetjurist wel blijkt geeft van een degelijke kennis van de Duitse 19de-eeuwse rechtsleer, maar dat hij er niet is in geslaagd op creatieve wijze het eigendomsbegrip te gaan herdefiniëren. Meer nieuwe horizonten biedt de studie van het eigendomsrecht als rechtsinstituut. Niet elke juridische norm, die verband houdt met eigendomsrecht in een bepaalde rechtsorde, is echter even belangrijk voor de externe rechtsvergelijking. Binnen het normenbestand, dat het rechtsinstituut uitbouwt in een bepaalde rechtsorde, moet een onderscheid worden gemaakt tussen *institutionele* en *technische eigendomsnormen*.

De institutionele eigendomsnormen zijn de 'harde kern' van het eigendomsinstituut. Zij antwoorden vooreerst op de vraag welke goederen aan wie worden toebedeeld. Dat zijn de *toewijzingsnormen*. Waar wij vertrouwd zijn met het universaliteitsprincipe inzake eigendom: elke burger mag zich in principe elke zaak in eigendom toeëigenen, kent het sovjetrecht een fundamentele differentiatie van de eigendom volgens het principe dat welbepaalde subjecten zich welbepaalde zaken mogen toeëigenen volgens de wet. Tot deze 'harde kern' van het eigendomsinstituut behoort ook de vraag naar de inhoud van het subjectief eigendomsrecht. Het probleem van de sociale binding van het eigendomsrecht en de vraag naar de notie van 'rechtsmisbruik' in de sovjetmaatschappij behoren niet tot de omschrijving van het eigendomsbegrip, doch dienen precies te worden bestudeerd in dit gedeelte van de 'harde kern' van de eigendomsinstelling. Aldus zal, naast de toewijzingsnormen, in ruime mate aandacht worden besteed aan de *inhoudsnormen*.

Tegenover de institutionele eigendomsnormen - toewijzingsnormen en inhoudsnormen - staan de technische eigendomsnormen. De *technische eigendomsnormen* vooronderstellen het bestaan van *institutionele eigendomsnormen*. Zij fungeren slechts als bijzondere rechtstechnische uitwerking van de eigendomsverhoudingen, zoals die in het rechtsleven ontstaan op basis van de institutionele eigendomsnormen: de juridische regeling van medeëigendom, bescherming, verkrijging,

overdracht en tenietgaan van eigendom.

De technische eigendomsnormen worden in deze studie zoveel mogelijk terzijde gelaten. Slechts de bescherming van de eigendom wordt besproken als illustratie van het verschillend gewicht, dat aan de onderscheiden eigendomstypes wordt toegekend. Vlug zal echter blijken dat de gebruikte beschermingstechnieken op burgerrechtelijk vlak (revindicatie en negatoria) zó uit het Romeins recht zijn gegrepen. Sovjetjuristen hebben de neiging om vanuit hun ideologische benadering eerder tot meta-juridische conclusies te komen, terwijl westerse juristen via formeel-juridisch redeneren de indruk wekken 'entideologisiert' te denken. Hierbij moet worden bedacht dat *de spanning tussen het formeel-juridische en het ideologisch bepaalde ook in het recht zelf te vinden is*. Deze spanning dringt door tot de binnenkant van het recht zelf en maakt een *convergentiethesis* tussen ideologisch verschillend gerichte stelsels heel wat minder aanvaardbaar. Een gedeelte van het normenbestand, dat het eigendomsinstituut opvult, regelt immers die socio-economische elementen, die tot de 'harde kern' van het systeem behoren. Het is zeer de vraag of men op dit gebied kan gewagen van een convergentietrend tussen de kapitalistische en socialistische eigendomsregeling. De convergentiethesis, die op economisch gebied door TINBERGEN werd uitgewerkt (0.25), duidt als dynamisch begrip, op een ontwikkelingstrend. Bedoeld wordt een proces waarbij maatschappijen, die vanuit een totaal tegenovergesteld uitgangspunt zijn vertrokken, naar elkaar toegroeien. Dit totaal verschillend uitgangspunt is bij de vergelijking tussen kapitalistische en socialistische rechtsstelsels in ruime mate terug te voeren tot één basis-stelling: nl. privé-eigendom tegenover sociale of staatseigendom t.a.v. de produktiemiddelen.

Omwille van de fundamenteel andere socio-economische basis kan één-zelfde technische regeling een verschillende sociale functie op zich nemen, naargelang zij werkzaam is in een kapitalistisch of in een socialistisch systeem. In die optiek moet men zich hoeden voor 'gesluierde diversiteit' (0.26). Anderzijds moet ook niet te snel worden meegedacht met de 'communis opinio', die de sovjetjuristen

vertolken, als zou elke convergentietrend zijn uitgesloten t.a.v. de rechtsregels, die betrekking hebben op de 'harde kern' van het rechtssysteem. De sovjetjurist beschouwt de convergentiethesis als een al te doorzichtige apologie voor het kapitalistisch systeem. IKONTSKII schreef hierover het volgende:

" Onder het mom van 'bewijs' van wederzijdse toenadering, van convergentie tussen kapitalisme en socialisme, verdedigen zij het kapitalisme, blazen zij zijn positieve kenmerken op, willen zij kost wat kost bewijzen dat het kapitalisme, indien het de successen en de vooruitgang van het socialisme in zich opneemt, niet tot afsterven is gedoemd, doch dat het kapitalisme, naar het huidige Amerikaanse model, een grote toekomst is weggelegd, als de maatschappij van de mensheid van morgen."

(0.27)

Door westerse juristen wordt de toenemende staatstussenkomst als één van de belangrijkste symptomen van convergentie tussen kapitalistische en socialistische rechtsstelsels aangehaald. Het centrale probleem van elke moderne economie is immers een *optimale relatie te vinden tussen economische planning en privé-initiatief*. In dat opzicht kan men stellen dat het Westen van de socialistische landen heeft geleerd inzake planning, terwijl de socialistische zijde het persoonlijk initiatief leerde aanmoedigen op basis van materiële prikkels. Bekend is in dat verband de uitspraak van TUNC:

" Le droit occidental jadis libéral se socialise, le droit socialiste se libéralise." (0.28)

Volgens de Hongaarse jurist EÖRSI is deze uitspraak een uiting van onvoldoende diepgaand onderzoek naar de 'gesluierde divergentie'. In een kapitalistisch systeem interfereert de staat nog steeds van buiten uit wanneer zij tussenkomt om de ontaarde privé-economische verhoudingen recht te trekken, aldus EÖRSI (0.29). De 'harde kern' van het kapitalistisch economisch systeem blijft het privé-bezit van de produktiemiddelen. Naast staatstussenkomst blijven de anarchistische verhoudingen tussen privé-eigenaars van produktiemiddelen

bestaan. Deze dubbelzinnige situatie zou volgens EÖRSI in belangrijke mate de inefficiëntie van de staatstussenkomst in het Westen verklaren. In een socialistisch economisch bestel interfereert de staat niet van buiten uit, maar hij organiseert en controleert op de meest omvattende wijze.

Dit 'kwalitatief' onderscheid i.v.m. de rol van de staat in een socialistische en kapitalistische rechtsordening uit zich ook op het gebied van het privaatrecht. Tal van westerse juristen zullen daarbij opwerpen dat niemand thans nog zal ontkennen dat ook in onze westerse rechtssystemen het privaatrecht een staatsaangelegenheid werd en dat het verstaatste privaatrecht geen uitvinding is van het Marxisme, maar van de parlementaire democratie (0.29).

Op het gebied van het privaatrecht uit zich het sovjet dirigisme in een belangrijke accentverschuiving, die echter de meeste westerse vorsers naar het sovjet burgerlijk recht ontgaat. *Deze accentverlegging bestaat hierin dat ook het privaatrecht zich door zijn sterke doelgerichtheid vaak tegen het individu keert.* Het individu blijft slechts rechtssubject zo lang en voor zover de staat dit geoorloofd vindt. Het 'persoonlijk' belang is niet individueel, maar collectief: slechts die belangen, die conform zijn met het strikt omschreven maatschappelijk belang, mogen worden nagestreefd.

Slechts sporadisch vindt men in de wetteksten zulke klemtonen terug. In het burgerlijk recht zeggen de verraderlijke 'Generalklauseln' ook bijzonder weinig. Meer dan ooit moet op dit domein rechtsleer en rechtspraak worden geraadpleegd.

Daarom valt een deductief-axiomatisch-systematisch rechtsdenken in deze studie af te raden. Wie denkt vanuit de algemene principes, zoals die in de sovjet wetteksten zijn neergelegd, kan alleen tot het besluit komen dat het sovjet persoonlijk eigendomsrecht in wezen niet verschilt van het ons vertrouwde eigendomsbegrip.

Inductief-topisch-problematisch rechtsdenken lijkt mij de geschikte manier om het 'wezen' van het persoonlijk eigendomsrecht als rechtsinstelling te behandelen. Aansluitend bij Aristoteles definiëert VIEHWEG de 'Topik' als een denkmethode, die zich naar het probleem

oriënteert (0.30).

Topisch rechtsdenken was geen nieuwe vondst van VIEHWEG. Max SALOMON (0.31) had reeds lang voor VIEHWEG het nut van de topische methode in de rechtswetenschap, en meer bepaald op het gebied van de rechtsvergelijking, ontdekt. SALOMON zag in rechtsvergelijking vooral de vergelijking van oplossingen voor hetzelfde probleem. Aldus kan niet alleen een katalogus van probleemoplossingen gemaakt worden, maar bestaat de bijzondere heuristische waarde van de rechtsvergelijking in het feit dat ze *de ogen opent voor een bepaald probleem*. De tijd is immers lang voorbij dat de Parijse Professor BUGNET kon beweren:

" Je ne connais pas le droit civil, je n' enseigne que le Code Napoléon." (0.32)

Thans bestaat ruimte voor een functionele benadering van een rechtsinstelling, wars van elk rechtspositivisme. Naar de bekende uitspraak van K. RENNER kunnen rechtsinstellingen met een zelfde normatieve functie een verschillende rol toebedeeld krijgen in socio-economisch anders gestructureerde maatschappijen. Daarom wijst de Tsjechoslovaakse jurist KNAPP (0.33) op het gevaar om bij externe rechtsvergelijking de formele logica van de idealistische rechtsleer aan te wenden. Natuurlijk kan men bij geïsoleerde rechtsinstellingen in verschillende systemen steeds, via formeel-logische abstractie, gezamenlijke begrippen ontdekken. Daarbij wordt echter vergeten dat vorm en inhoud niet te scheiden zijn, zodat een formeel-logisch proces nooit tot waarheidsgetrouwe resultaten kan leiden:

" Denn es handelt sich eben nicht um einen blossen 'Parallelismus' zwischen Recht und sozial-ökonomische Beziehungen oder um eine Untersuchung des Rechts mit Rücksicht auf den sozial-ökonomischen Beziehungen, sondern um die Untrennbarkeit des Rechts von seinem sozial-ökonomischen Inhalt. Auch wo also sozialistische Rechtsformen den kapitalistischen entsprechen..., sind die Rechtsnormen wesentlich verschieden, weil sie auf ganz verschiedenen Klassenwillen und ganz andere Klasseninteressen ausdrücken." (0.34)

Voor elke westerse jurist is het een uitdaging deze stelling van KNAPP te toetsen via de studie van een rechtsinstelling uit een socialistisch georganiseerd rechtssysteem.

Met deze doelstelling voor ogen zou een horizonverwijding via rechts-sociologisch en economisch onderzoek uiterst welkom zijn. Bij gebrek aan interdisciplinair onderzoek moet de rechtsvergelijkende jurist zich tevreden stellen met een juridische benadering van de te bestuderen rechtsinstelling.

Door echter voornamelijk de institutionele normen te bestuderen, die de eigendomstoewijzing en de eigendomsinhoud bepalen, en door in de mate van het mogelijke rekening te houden met 'Law in action', wordt getracht om van deze juridische benadering van het persoonlijk eigendomsrecht een invalshoek te maken, die iets leert over 'leven en werk' van de sovjetmens.

HOOFDSTUK I

BRONNEN VAN SOVJET BURGERLIJK RECHT

HOOFDSTUK I

BRONNEN VAN SOVJET BURGERLIJK RECHT

Het hoofdstuk 'Bronnen van sovjet burgerlijk recht' heeft in de eerste plaats een informatieve functie. Wie een rechtsinstituut uit een socialistisch land wil bestuderen, stuit onmiddellijk op een aantal problemen, waarmee de 'intra-systeem-vergelijker' niet in dezelfde mate wordt geconfronteerd. Niet alleen het verzamelen van rechtsbronnen stelt een probleem, maar ook het naar waarde schatten van het bijeengebrachte materiaal is voor een buitenstaander bijzonder moeilijk.

Zo luidt de officiële bronnentheorie dat in de Sovjetunie de wet de formele bron bij uitstek is. Geschreven rechtsbronnen hebben echter in dit land met sterke bureaucratische traditie vaak een administratiefrechtelijke inslag. In socialistisch georganiseerde staten wordt de theorie van de scheiding van de machten verworpen en de functie van de wetgever wordt er in belangrijke mate door andere met rechtstoepassing beklede organen uitgeoefend. Of dit een typisch socialistisch kenmerk is, valt ten eerste te betwijfelen. Ook in het pre-revolutionaire Rusland was de vervaging tussen wetgevende en uitvoerende bevoegdheid tekenend (1.1).

Bij de studie van het sovjet bronnenmateriaal treft onmiddellijk het andere mensbeeld achter het recht. Het individu, de burger, is niet de vrij geboren mens die zijn leven kan uitbouwen volgens zelf ontworpen plan, die verantwoordelijk is voor zijn daden en zich een eigen weg mag banen voor zover hij anderen daardoor niet op onaanvaardbare wijze stoort. De sovjet-mens wordt gezien als on-af, kneedbaar, leiding-behoevend. De sovjet-mens is een schakel in de keten, die leidt naar het paradijs van de communistische maatschappij. Als enkeling zal hij deze toestand nooit bereiken. Daarom moet hij zich ingeschakeld weten

in een collectieve beweging, die met uiterste krachtinspanning toewerkt naar de realisatie van dit ultieme doel. Slechts wanneer de communistische maatschappij zal zijn tot stand gebracht, wordt de volwassen, zelfbewuste sovjetmens geboren. In de socialistische overgangsfase treffen we de 'sovjetjongeling' aan, die een sterke hand behoeft.

Tegen die achtergrond dient de eis tot socialistische wettelijkheid te worden geïnterpreteerd. De communistische partij staat boven de wet en gebruikt de wet bewust om de sovjetmaatschappij in de juiste richting te doen evolueren. De sovjetjongeling of het individu in de socialistische sovjetmaatschappij dient te worden opgevoed tot bewust, sociaal-voelend, heroïsch wezen.

In die optiek wordt een belangrijke profylactische en opvoedende functie aan de rechtbanken opgedragen. Niet het erkennen en beschermen van subjectieve rechten is de centrale taak van de rechter, doch via maatschappelijke overreding moet de burger de weg naar het communisme worden getoond. Het individu wordt beoordeeld als ingebed in een maatschappij, die zijn doen en laten bepaalt. Bij wangedrag van het individu moet worden onderzocht welke fout de maatschappij heeft gemaakt bij het begeleiden en beïnvloeden van het individu.

In plaats van een individualistisch-personalistisch mensbeeld huldigt het sovjetrecht dus een collectivistisch-evolutionistische visie op de mens. Ook met de instelling van het persoonlijk eigendomsrecht poogt het sovjetrecht de mens te kneden, soepeler en meer geschikt te maken voor een collectief doel, nl. de verhoging van de arbeidsproduktiviteit.

Een strikt onderscheid tussen *materiële en formele bronnen* van sovjet burgerlijk recht treft men zelden aan in de sovjethandboeken voor burgerlijk recht. Slechts het (verouderde) werk van NOVITSKII (niet toevallig een sovjetspecialist in Romeins recht): 'Bronnen van sovjet burgerlijk recht' (1959) vangt aan met een duidelijke afgrenzing van materiële en formele rechtsbronnen (1.2). De huivering van de sovjetjurist voor het erkennen van een formele rechtsbron, als duidelijk onderscheiden van de veel ruimere materiële bronnen van recht, is historisch en ideologisch te verklaren. In de periode 1930-1935 werd een poging gedaan om het sovjet bronnenmateriaal te de-formaliseren en te de-juridiseren. Besluiten en slogans van de Communistische Partij en zelfs de Marxistisch-Leninistische theorie als dusdanig zouden algemeen bindende gedragsregels voor de sovjetbevolking voorschrijven. STALIN zelf verzekerde nog in 1929:

" Men mag niet vergeten dat wij een leidende partij zijn, geen oppositiepartij. Wanneer één partij aan het bewind is, zoals dat het geval is met de Bolsjevistische partij, dan zijn de slogans van deze partij niet louter agitatie-slogans, maar veel meer: zij hebben de kracht van een praktische beslissing, kracht van wet, en moeten onmiddellijk worden uitgevoerd." (1.3)

In de bekende 'Cursus van economisch recht', die hij samen met PASHUKANIS schreef in 1935, somt GINTSBURG volgende bronnen van sovjetrecht op:

" De beslissingen van de partijorganen, gemeenschappelijke besluiten van Partij en Regering, wetten, beslissingen van de rechtbanken en arbitragecommissies, beslissingen van de centrale organen van de vakbond en van de coöperatieve organisaties." (1.4)

Boris NOLDE (uitgeweken professor van de universiteit te Petrograd, die te Parijs samen met ARMINJON en WOLF het 'Traité de Droit Comparé' schreef) ziet de politiek van de regering als een afzonderlijke bron van sovjetrecht (1.5). Terwijl westerse juristen geneigd zijn recht en politiek aan elkaar tegen te stellen, wordt in de sovjet wetgeving vaak expliciet naar de regeringspolitiek verwezen als bron van recht of 'ratio scripta'. Als voorbeeld haalt NOLDE art. 4 van het toenmalige Wetboek van Burgerlijk Procesrecht aan (1922):

" Ingeval van ontoereikendheid van wetten en reglementen om een zaak te beoordelen, beslist de rechtbank terwijl zij zich laat leiden door de algemene principes van sovjetwetgeving en de algemene politiek van de arbeiders- en boerenregering."

Vrij snel echter waarschuwde het Opperste Gerechtshof van de RSFSR voor een ondoordacht teruggrijpen naar de algemene beleidslijnen van de regeringspolitiek. Het Opperste Gerechtshof verplichtte de lagere rechtbanken in een instructieve brief (1.6) te specificeren welke precies de regeringspolitiek was, waarnaar zij verwezen.

Vanaf 1936 werd echter *de rol van de wet in een socialistische samenleving opnieuw erkend en ten volle benadrukt*. De wet, zo luidde de nieuwe theorie, is de meest adequate uitdrukking van de belangen van de sovjetstaat. Gezien de socialistische sovjetmaatschappij echter geen antagonistische klassen meer kende, vertolkte het belang van de sovjetstaat niets anders dan de belangen of 'de objectieve wil' van het hele sovjetvolk (1.7). Daarom werd de wet, als vertolking van de wil van het hele sovjetvolk tot 'koning der formele bronnen' uitgeroepen. Sindsdien wordt in de bronnentheorie een onderscheid gemaakt tussen 'wettelijke normen' (zakonnye normy) en 'sub-wettelijke normen' (podzakonnye normy).

Wettelijke normen.

Omdat in een ontwikkelde socialistische maatschappij de sovjetstaat is uitgegroeid tot 'staat van heel het volk' (art. 1 G.W. USSR 1977),

moet het recht, dat volgens de klassieke Marxistische doctrine de wil van de heersende klasse uitdrukt, thans de wil van het hele sovjetvolk vertolken. Het sovjetvolk staat echter onder leiding van de Communistische Partij, die als 'leiding- en richtinggevende partij' (art. 6 G.W. USSR 1977) in staat is om de wil van het sovjetvolk op de meest adequate wijze tot uitdrukking te brengen. De socialistische wet, als basis-uitdrukkingsvorm van de wil van het hele sovjetvolk, is het kanaal bij uitstek, waarlangs algemeen bindende normen tot stand kunnen komen. Bovendien moet een strikte hiërarchie der wettelijke normen worden nageleefd, waarbij elke lagere wettelijke norm in overeenstemming met de hoger geplaatste wet moet worden uitgevaardigd.

De wetgevende bevoegdheid ligt in handen van de Opperste Sovjet van de USSR en van de Opperste Sovjets der onderscheiden unierepublieken en autonome republieken. De aldus gestemde wetten zijn respectievelijk van toepassing in de hele Unie, de unie- en de autonome republiek. De mogelijkheid om op beslissing van de Opperste Sovjet van de USSR bij referendum een wet te stemmen, lijkt eerder theoretisch te worden gehouden (art. 108, lid 4, G.W. USSR 1977).

De opperste wet van de Sovjetunie is de *Grondwet van de USSR*, meteen ook de basisbron van sovjet burgerlijk recht. Vooral de hoofdstukken over het economisch stelsel (hoofdstuk 2) en over de fundamentele rechten, vrijheden en plichten van de burgers van de USSR (hoofdstuk 7) zijn onmiddellijk relevant voor de juridische normering van het persoonlijk eigendomsrecht van de sovjetburger. De *grondwetten van de unie- en autonome republieken* zijn trouwe copieën van de grondwet van de USSR.

Vervolgens zijn er *Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR en van de unierepublieken* (1.8), een uniewet bekrachtigd op 8 december 1961 en in werking getreden op 1 mei 1962 (1.9).

Deze Beginselen kunnen worden omschreven als kaderwetten, waarin de uniewetgever vragen behandelt, die hij in de hele Unie op gelijke wijze geregeld wil zien. De Beginselen mogen verder worden uitgewerkt

in de afzonderlijke wetboeken van de vijftien unierepublieken. Soms wordt in de Beginselen uitdrukkelijk verwezen naar de verdere behandeling van de problematiek op het niveau van de unierepubliek. Structureel kunnen de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving als volgt worden omschreven:

- een preambule waarin de rol van het burgerlijk recht in overeenstemming met het programma van de Communistische Partij wordt belicht.
- Deel I: Algemene Bepalingen. Object van burgerrechtelijke regeling, de deelnemers aan het burgerlijk rechtsverkeer, rechts- en handelingsbekwaamheid, uitoefening van burgerlijke rechten en verplichtingen, bescherming van burgerlijke rechten, contracten, verjaring.
- Deel II: Eigendomsrecht. Socialistisch en persoonlijk eigendomsrecht.
- Deel III: Verbintenissenrecht. Algemene bepalingen over verbintenissen en de regeling der voornaamste contracten (koop-verkoop, schenking, ruil, bewaargeving, huur,...).
- Deel IV: Auteursrecht. Wetenschappelijke, literaire en artistieke rechten.
- Deel V: Ontdekkingsrecht.
- Deel VI: Uitvindersrecht (uitvinders en rationalisatoren).
- Deel VII: Erfrecht. Wettelijke en testamentaire opvolging.
- Deel VIII: Bekwaamheid van buitenlanders en staatlozen.

Zoals het N.E.P.-wetboek van 1922 blijven ook de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving in belangrijke mate beïnvloed door de structuur van het Duitse BGB 1900 (hierover meer in het historisch overzicht).

Diezelfde structuur vindt men terug in de burgerlijke wetboeken van de unierepublieken. In wezen hebben de wetboeken van de onderscheiden unierepublieken dezelfde inhoud. Slechts in detailregelingen vindt men aanpassingen aan de plaatselijke bijzonderheden (bevolkingsdichtheid, plaatselijke economie, klimaat) van elke unierepubliek. Daarom wordt in deze studie naar het B.W. RSFSR verwezen, het wetboek van de grootste en tevens leidinggevende unierepubliek. De burgerlijke wetboeken van de overige unierepublieken komen slechts ter

sprake wanneer een uiteenlopende wettelijke regeling werd vastgesteld. Het familierecht wordt niet in de burgerlijke wetboeken opgenomen. Familierechtelijke verhoudingen worden afzonderlijk geregeld in de beginselen en wetboeken over huwelijk en gezin. Deze scheiding kan vanuit historische redenen worden verklaard. In het pre-revolutionaire Rusland waren familierechtelijke aangelegenheden immers onderworpen aan de bevoegdheid der kerkelijke rechtbanken. Naast een afzonderlijk wetboek over huwelijk en gezin heeft elke unierepubliek o.m. haar wetboek over burgerlijk procesrecht, straf- en strafprocesrecht, wetboeken die eveneens op basis van algemene beginselen van de Unie verder werden uitgewerkt (1.10).

Subwettelijke normen.

Alle andere rechtsnormen, die niet door de Opperste Sovjet van de Unie of van de unie- of autonome republieken werden gestemd, worden subwettelijke normen genoemd.

Deze subwettelijke normen kunnen verder worden ingedeeld in:

Decreten (Ukazy) van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR, en van de unie- en autonome republieken.

Volgens art. 122 G.W. USSR 1977 heeft het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR het recht om tussen twee zittingen van de Opperste Sovjet van de USSR bestaande wetten te amenderen. Deze decreten moeten door de daaropvolgende zitting van de Opperste Sovjet worden bekrachtigd. Na hun bekrachtiging krijgen zij volle kracht van wet en worden zij van subwettelijke norm in wettelijke norm getransformeerd. Er dient echter een onderverdeling te worden gemaakt tussen *interpreterende* decreten enerzijds en *aanvullende of wijzigende* decreten anderzijds. Een interpreterend decreet wordt uitgevaardigd in het kader van de bevoegdheid van het Presidium van de Opperste Sovjet om een authentieke wetsinterpretatie te geven (art. 121 G.W. USSR 1977). Deze decreten moeten niet ter bekrachtiging worden voorgelegd aan de Opperste Sovjet. Slechts decreten van het Presidium die de wet wijzigen of aanvullen, moeten worden bekrachtigd (1.11).

Ook de wijzigende decreten worden echter onmiddellijk van kracht (dus niet na de bekrachtiging door de Opperste Sovjet). Op deze praktijk werd ook in de sovjet rechtsleer kritiek geleverd. Wanneer de decreten van het Presidium de bestaande wetgeving wijzigen, schenden zij het principe van de strikte hiërarchische onderschikking van subwettelijke normen, die in overeenstemming met de bestaande wet moeten worden uitgevaardigd (1.12).

Gezamenlijke besluiten van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Ministerraad van de USSR (Sovmestnye polozheniia TSK KP SS i Soveta Ministrov SSSR). Deze gezamenlijke besluiten kunnen ook op het niveau van de unierepubliek worden genomen.

Deze gedragsnormen worden omschreven als "tegelijkertijd rechtsnormen en partijdirectieven" (1.13). Aldus blijven de richtlijnen van de Partij niet gemarginaliseerd tot materiële bron van recht, doch kunnen zij, als formele bron onmiddellijk algemeen bindend worden gemaakt. Bovendien zijn de gemeenschappelijke besluiten handige en snelle instrumenten tot het invoeren van koerswijzigingen of bijkomende regelingen op het gebied van de planeconomie, van het culturele leven of van rechten en plichten van individuele burgers (1.14).

Daarnaast kan men nog onderscheiden:

- *Besluiten van de Ministerraad van de USSR en van de unie- of autonome republieken*
- *Verordeningen en instructies (prikazy i instruktsii) van de ministeries en administratieve overheden (o.m. van de plaatselijke sovjets)*
- *Beslissingen (resheniia) van de plaatselijke sovjets en hun uitvoerende comités*
- *Organieke reglementen (polozheniia), bekrachtigd door besluiten van de Ministerraden*
- *Modelstatuten (primernye ustavy) van de coöperatieve en maatschappelijke organisaties (het modelstatuut van de kolchoze, van de woningbouwcoöperatieven) bekrachtigd door de regeringen van de Unie of van de unierepublieken.*

Al deze subwettelijke normen zijn bronnen van sovjet burgerlijk recht wanneer ze in overeenstemming met de wet worden uitgevaardigd. Zoals de wetten staan ook de subwettelijke normen in een strenge hiërarchie, waarbij de normen die door een lager geplaatst orgaan worden uitgevaardigd in overeenstemming moeten zijn met de normatieve akten, die door het hogerstaand orgaan werden uitgevaardigd. *Subwettelijke normen, die in strijd zijn met de wet* kunnen door de Ministerraad van de USSR buiten werking worden gesteld, zoals het Presidium van de Opperste Sovjet een grondwettigheidscontrole kan uitoefenen op de overeenstemming van de grondwetten en wetten van de unierepublieken met de grondwet en de wetten van de USSR (art. 134 en 121 pt. 4 G.W. USSR 1977).

Subwettelijke normen, die niet in overeenstemming met de wet kunnen worden gebracht, mogen door de rechtbanken niet worden toegepast, zo besliste het Opperste Gerechtshof van de RSFSR in 1974 (1.15). Of de rechtbanken ook wetten aan *grondwettelijkheidscontrole* mogen onderwerpen, lijkt een zeer betwiste vraag. De socialistische wettelijkheid eist immers niet alleen een strikte normenhiërarchie, doch ook een onvoorwaardelijke toepassing van de wet door de administratieve en gerechtelijke organen. Zolang het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR de ongrondwettelijke wet niet buiten werking heeft gesteld, moet de rechtbank de toepassing van die wet blijven verzekeren (1.16). Deze eigenaardige situatie doet zich thans voor: de burgerlijke wetgeving is op heel wat punten niet meer aangepast aan de nieuwe grondwettelijke normen van 1977. Bij gebrek aan nieuwe burgerlijke wetgeving blijven de rechtbanken de verouderde wetgeving toepassen; wat de rechten van de burgers, die door de nieuwe grondwet aanzienlijk werden verruimd, absoluut niet ten goede komt.

Socialistische wettelijkheid.

Marxisme Leninisme leert dat de ontwikkeling van het maatschappelijk leven bepaalde objectieve en onontloophbare regels volgt, die wetenschappelijk kunnen worden bewezen. Volgens die regels evolueert de

menselijke gemeenschap van kapitalisme naar socialisme en van socialisme naar communisme. In deze evolutie bezit, aldus de officiële theorie, alleen de Communistische Partij de ervaring en het inzicht om de positie te evalueren waarop de maatschappij zich op een bepaald ogenblik bevindt en om het maatschappelijk ontwikkelingsproces verder te organiseren. Al wie dus bij de uitvoering van de wet (als hoogste rechtsbron) betrokken is, moet handelen in harmonie met de sociale ontwikkeling, zoals die door de Communistische Partij wordt geïnterpreteerd. Wanneer bv. art. 9 van de Beginselen van Burgerlijke Proceswetgeving zegt dat rechters onafhankelijk zijn en zich slechts dienen te onderwerpen aan de wet, dan heeft deze rechtsregel een andere betekenis dan in het Westen. In dit artikel wordt weliswaar de rechterlijke onafhankelijkheid t.a.v. de plaatselijke partij en de vakbond benadrukt, doch de rechter blijft onderworpen aan de 'objectieve' politieke objectieven van de Communistische Partij. Volgens Marxistische opvatting is recht niets anders dan politiek. Recht wordt bovendien uitsluitend door zijn politieke functie bepaald. Marxisme verwerpt de idee van recht als verdediger van onafhankelijke waarden.

Volgens ZWEIGERT zou het verschil tussen 'socialistische wettelijkheid' en de 'Rule of Law' hierin liggen dat het vervullen van een politiek doel in het Westen nooit het enige doel van het recht is. Recht heeft steeds als bijkomende functie de politieke bewegingsruimte te begrenzen, vrijheidszones aan de burger toe te kennen, die niet kunnen worden ingenomen in het belang van de maatschappij in haar geheel (1.17).

Toch onderging ook het begrip 'socialistische wettelijkheid' een merkwaardige evolutie, waarvan thans een bondige schets volgt.

Door het decreet nr. 1 over de rechtbanken van 7 december 1917 (1.18) werden alle tot dan toe bestaande rechtbanken afgeschaft. Op dat ogenblik waren de administratieve overheden, de organen van het staatsgezag en de democratisch verkozen organen van plaatselijk zelfbeheer (zemstvo's) reeds verdwenen. De nieuw opgerichte volksrechtbanken mochten de wetten van het omvergeworpen regime slechts

toepassen "inzover zij niet door de revolutie waren afgeschaft en het revolutionair geweten alsook het revolutionair rechtsbegrip niet tegenspraken" (1.19). De wet over de volksrechtbanken van de RSFSR van 30 november 1918 verbood elke verwijzing naar pre-revolutionair recht in de rechterlijke uitspraken:

" Wanneer de volksrechtbank een beslissing neemt in een zaak, dan past zij de decreten van de arbeiders- en boerenregering toe en bij ontbreken van een gepast decreet of indien het toepasselijke decreet onvolledig is, laat de rechtbank zich leiden door het socialistisch rechtsconcept." (1.20)

Midden 1918 werd voor het eerst de term '*revolutionaire wettelijkheid*' (*revolutsionnaia zakonnost*) gebruikt. Dat gebeurde op de vergadering van het Centraal Comité van de Russische Communistische Partij onder voorzitterschap van LENIN. Op deze vergadering werd aan de leden van de Partij opgelegd de decreten van de sovjetmacht in het leven te integreren en de strikte uitvoering ervan na te gaan (1.21). De eis tot revolutionaire wettelijkheid, die een onvoorwaardelijke onderwerping aan de decreten van de sovjetmacht impliceerde, kante zich dus tegen elke doctrine van vrije rechtsvinding of 'judge made law'. De rechter mocht niet meer zijn dan de mond, die de woorden van het decreet uitsprak (1.22). De bedoeling was absoluut niet een socialistisch recht te doen ontstaan, dat zich ontwikkelde via precedentes der rechtbanken of via de vorming van een soort socialistisch gewoonterecht. Vanuit pragmatische overwegingen echter, omwille van de schaarste aan wettelijke bepalingen (die in deze periode op ongedifferentieerde wijze 'decreten' werden genoemd), diende de wetgever een voorlopige soepelheid in te bouwen waarbij de facto een grote speelruimte werd verleend aan de rechters (1.23).

Aldus vertoonde reeds het begrip '*revolutionaire wettelijkheid*' diezelfde bipolariteit, die men later ook in het begrip '*socialistische wettelijkheid*' zal terugvinden: enerzijds het benadrukken van de suprematie van het decreet, dat een onvoorwaardelijke toepassing eist, doch anderzijds de nood aan een ingebouwde soepelheid, vereist

om een onmiddellijke aanpassing te verzekeren aan de noden van het nieuwe regime (1.24).

In 1936 maakte de term 'revolutionaire wettelijkheid' plaats voor het door VYSHINSKII ingevoerde concept van de '*socialistische wettelijkheid*' (*sotsialisticheskaja zakonnost*). Waar in het begrip 'revolutionaire wettelijkheid' eerder de nadruk lag op de *elasticiteit, het aanpassingskarakter van het decreet*, verlegde VYSHINSKII bij het invoeren van de eis tot '*socialistische wettelijkheid*' het accent naar het *stabiliserend en ordenend karakter van de wettelijke regel*. In 1938 schreef VYSHINSKII:

"Waarom hebben wij nood aan stabiliteit van de wetten? Omdat stabiliteit van de wetten het politiek regime verstevigt... Het maakt de socialistische krachten sterker tegen krachten, die het socialisme vijandig gezind zijn." (1.25)

De wet als formele rechtsbron werd in ere hersteld en erkend als een nuttig instrument tot het creëren van een nieuwe sociale orde. Dit eerherstel van de wet ging gepaard met het lanceren van de Stalinistische theorie van de *belangenverzoening*. Deze theorie heeft heel wat bijgedragen tot de verdere inhoudsomschrijving van het begrip '*socialistische wettelijkheid*'.

De theorie van de belangenverzoening wordt in het handboek voor burgerlijk recht van 1944 als volgt omschreven:

"Onder het socialisme staat de burgerlijke samenleving niet langer afgezonderd van de politieke organisatie van de maatschappij, nl. de staat: er is een eenheid van politieke en economische leiding. Publieke en privé-belangen worden gecombineerd, wat meteen de mogelijkheid uitsluit om een indeling te maken in publiek en privaat of burgerlijk recht. Ook de burgerlijke wetgeving drukt de belangen van het hele volk uit en vraagt een onvoorwaardelijke onderwerping van de burger aan de wet." (1.26)

De theorie van de belangenverzoening resulteert dus in een onder-schikking van privé-belangen aan staatsbelangen of belangen van heel het volk, ook op het gebied van het burgerlijk recht.

De connotatie die het begrip van de socialistische wettelijkheid domineerde tijdens de Stalin-periode was, als logisch gevolg van de theorie van de belangenverzoening, de idee van de *onvoorwaardelijke onderwerping van de burger aan de wet* en aan alle daarop gebaseerde rechtsnormen, die in strikte hiërarchische orde onder de wet staan. De socialistische wettelijkheid is immers, aldus ALEKSANDROV, "een juridisch regime dat de werkelijke belangen van het volk uitdrukt" (1.27).

Toch blijft ook in het begrip van de socialistische wettelijkheid de *evolutie-gedachte* doorspelen. De wet heeft niet zozeer tot doel de bestaande rechtsorde te vertalen, dan wel een nieuwe rechtsorde te creëren, de maatschappelijke processen in de richting van een welbepaald doel te stuwen.

" In het oprichten van een staat op basis van communistische beginselen, bij het wijzigen van de sociale voorwaarden en in het creëren van andere behoeften spelen partijpolitiek en sovjetwetgeving samen." (1.28)

Deze evolutie moet echter worden bewerkt via de wet als formele rechtsbron. Daarom werd de theorie van de sociale functie van de wet, die de sovjet rechtsleer bij de aanvang van het regime dankbaar had overgenomen van de Franse rechtsgeleerde Leon DUGUIT (1.29), sinds 1936 op radicale wijze verworpen. Het voortdurend afstemmen van de juridische norm op de noden van het maatschappelijk leven diende niet door de rechter, maar door de wetgever zelf te gebeuren:

" De wetten van de socialistische staat moeten stabiel en precies zijn, maar tegelijkertijd mag de wetgeving niet conservatief zijn. Zij moet reageren op de wijzigingen van het maatschappelijk leven." (1.30)

Wanneer echter de wet de maatschappelijke evolutie niet alleen op de voet moet volgen, doch bovendien geacht wordt een anticiperende rol te spelen, dan kan men zich wel afvragen of de wetgever steeds met voldoende snelheid en vastberadenheid kan werken om deze omvattende taak tot een goed einde te brengen en dit in alle sectoren van het maatschappelijk leven.

" De rechtsnormen, die de maatschappelijke behoeften op een juiste wijze uitdrukten, kunnen verouderen, hun effectiviteit kan verminderen, ze kunnen zelfs schade aanrichten. Daarom moet op elk ogenblik de mogelijkheid bestaan om de wet aan te passen aan het sociale doel." (1.31)

Daarom wordt thans door heel wat auteurs met nadruk gewezen op het *gebrek aan normproductie op het gebied van het burgerlijk recht*. Het is duidelijk dat na de uitvaardiging van G.W. USSR 1977 heel wat normen uit de burgerlijke wetboeken uit het begin der zestiger jaren verouderd zijn. Doch bij gebrek aan nieuwe normen op het gebied van het burgerlijk recht blijven de rechtbanken verplicht de oude burgerlijke wetgeving toe te passen; zij hebben immers niet het recht om een grondwettelijkheidscontrole door te voeren (zie boven) (1.32).

Ook n.a.v. de voorbereiding van de 'Svod Zakonov' (Verzameling der Wetten), die een systematische bundeling van de bestaande sovjet-wetgeving tot doel heeft, werd herhaaldelijk opgemerkt dat het burgerlijk recht tal van leemten vertoont. Zo schreef GORSHEEV:

" Er moet ongetwijfeld rekening worden gehouden met de stand van de wetgeving: wanneer er geen wetten zijn, kan de eis tot socialistische wettelijkheid moeilijk worden volgehouden. Een precieze wettelijke regeling van alle gebieden van het maatschappelijk veld is een noodzakelijke voorwaarde om te komen tot socialistische wettelijkheid." (1.33)

Van vrij recente datum zijn twee andere connotaties, die in het begrip 'socialistische wettelijkheid' worden benadrukt, beiden betreffen zij een *oproep tot versteviging van de positie van het individu in de socialistische maatschappij*.

Uit de miljoenen klachtbrieven, die de administratieve overheden zelf, maar ook de partij- en vakbondsorganen jaarlijks te verwerken krijgen, blijkt dat de administratieve overheid de wet vaak op arbitraire wijze uitvoert. SAMOTSENKO was een van de eersten, die in de eis tot socialistische wettelijkheid in de eerste plaats een *gewaar-*

borgde verhouding tussen bestuur en enkeling zag:

" Socialistische wettelijkheid impliceert de heerschappij van de wet in het maatschappelijk leven, voornamelijk in de verhouding tussen de staatsmacht en de enkeling." (1.34)

Misschien werd, aldus nog SAMOTSENKO, in het verleden wel teveel nadruk gelegd op de plicht van de burgers om de wet streng in acht te nemen. Het bestuur echter, als bijzondere gedelegeerde van de staatsmacht, moet dit nog veel nauwgezetter doen (1.35).

Deze idee van de strikte wetsgebondenheid van de overheidsorganen, wordt onmiddellijk in verband gebracht met de bezorgdheid voor een werkelijke bescherming van de rechten en vrijheden van de sovjetburger. Deze bezorgdheid was volstrekt niet terug te vinden in het begrip van revolutionaire wettelijkheid, doch ook in de omschrijving van de eis tot socialistische wettelijkheid heeft zij slechts recent haar intrede gedaan. Volgens art. 57 G.W. USSR 1977 is het de plicht van alle staatsorganen, maatschappelijke organisaties en ambtenaren eerbied op te brengen voor het individu en de rechten en vrijheden der burgers te beschermen. Art. 58 G.W. USSR 1977 voorziet zelfs een klachtprocedure voor de rechtbank bij arbitrair overheidsoptreden, dat tegen de wet ingaat, machtsmisbruik inhoudt of de rechten van de burgers schendt. Deze klachtprocedure moet echter bij wet worden geregeld. De wet, die nog steeds in het ontwerpstadium verkeert, zal het klachtrecht van de sovjetburger ongetwijfeld binnen enge grenzen houden.

Het is de Prokuratura, die de administratie controleert op haar wetsconform handelen. Alle ministeries en provinciale administraties van de USSR en van de unierepublieken zijn onderworpen aan de administratieve controle van de Prokuratura. Zo ook de staatsbedrijven, uitvoerende organen van de plaatselijke sovjets en de sociale organisaties. Alleen de Opperste Sovjet van de USSR, de Opperste Sovjets van de unierepublieken en de Communistische Partij zijn niet aan deze controle gehouden. De procureur kan een onderzoek bij de administratie gelasten op aanvraag van de burger. Deze rol van supervisie en controle door de procureur tegen verkeerde beslissin-

gen van de administratie neemt vaak de plaats in van een rechterlijke beslissing, die over de rechten van de burger waakt. Een klacht voor de procureur brengen, blijft in de Sovjetunie de meest efficiënte wijze om een traag werkende administratie onder druk te zetten. In de wachtkamer van een procureur zit meer volk dan in die van een gekend advocaat...

In het licht van G.W. USSR 1977 formuleert GORSHEEV het begrip van socialistische wettelijkheid als volgt:

" Het gaat om een bijzonder regime, een atmosfeer van wederzijdse verhouding tussen de socialistische staat en het individu, waarbij een onvoorwaardelijke eerbied voor de wetten en de daarop gebaseerde normatieve akten wordt geëist van alle organen van de staat, de maatschappelijke organen en staatsambtenaren. Zij moeten ervoor zorgen dat de bescherming van de persoon, de rechten en juridische vrijheden van de burger volledig zijn verzekerd." (1.36)

Andere auteurs wijzen erop dat heel wat wettelijke belangen van de sovjetburgers nooit op effectieve wijze kunnen worden gerealiseerd zolang een wet dit 'door de wet erkend belang' niet verheft tot de sfeer der subjectieve rechten. Deze auteurs leggen heel wat scepticisme aan de dag t.o.v. de administratieve overheden, die souverain kunnen oordelen over het door de wet erkend belang en die onmogelijk alle klachtbrieven individueel kunnen onderzoeken. Slechts het subjectief recht kan, aldus nog deze auteurs, rekenen op een rechterlijke bescherming, die heel wat meer garanties biedt dan de administratieve klachtenprocedure (1.37).

In dit licht wordt de eis tot socialistische wettelijkheid een opdracht van de wetgever om, ook op het gebied van het burgerlijk recht, via een meer uitgebouwde wetgeving een grotere rechtszekerheid voor de burger te verzekeren.

Door de nadruk te leggen op de eis tot 'socialistische wettelijkheid' hebben de autoriteiten aldus ongewild meegewerkt aan de tendens om deze eis tot wettelijkheid aan te grijpen tot verdediging van de rechten van het individu tegen de staat (1.38). Tot nog toe hebben

deze tendensen slechts een marginale betekenis. Een bureaucratisch stevig ingekapselde autocratie waakt over het Marxistisch-Leninistisch concept van het recht, dat immers voor een gedeelte haar bestaan legitimeert (1.39).

Niet alleen de burger en de overheid moeten zich aan de wet onderwerpen. Ook de organen die recht spreken, moeten zich naar de letter van de wet gedragen. Aan de rechtbanken wordt volgens de sovjettheorie geen rechtsscheppende functie toebedeeld. Op het gebied van het burgerlijk recht staat de rechtspraktijk echter voor een moeilijke taak. De burgerlijke wetgeving vertoont tal van leemten en moet voortdurend worden aangepast aan nieuwe maatschappelijke noden. Bij gebrek aan een wettelijke norm of indien deze duidelijk verouderd is, aarzelt de rechtspraktijk niet om (de facto) normcreërend op te treden. Ook in de Sovjetunie mag de rechter zich immers niet schuldig maken aan rechtsweigering. Bij gebrek aan een wet die de betwiste verhouding regelt, moet de rechter de wet toepassen, die gelijkaardige verhoudingen regelt (analogie) en indien ook een dergelijke norm ontbreekt, moet hij uitgaan van de algemene beginselen en de geest van de sovjetwetgeving (art. 10 Wetboek Burgerlijk Procesrecht RSFSR).

Rechtspraktijk.

Het woord 'precedent' (pretsedent) werd weliswaar in de Russische taal overgenomen, doch slechts om met klem elke aanleuning bij de Angelsaksische precedentenleer af te wijzen. Aan de rechtbanken wordt in principe geen rechtsscheppende bevoegdheid toebedeeld. Een dergelijke rol van de rechtbanken zou in strijd zijn met de dominerende eis tot socialistische wettelijkheid, die voorhoudt dat slechts de wetten en de daarop gebaseerde subwettelijke normen als een adequate uitdrukking van de wil van heel het volk kunnen worden beschouwd.

In de leerboeken over burgerlijk recht wordt aan de rechtbanken een rol toebedeeld in de juiste interpretatie (tolkovanie), toepassing (primenenie) en ontwikkeling (razvitie) van de wetgeving (1.40).

De vraag hoe ver de rechtspraak echt mag gaan in haar bijdrage tot de ontwikkeling van de wetgeving, behoort tot de meest controverse en duistere punten uit de sovjet bronnentheorie.

Om enigszins vertrouwd te raken met deze problematiek is een inzicht in de basisstructuur van de rechterlijke organisatie in het sovjet rechtssysteem onontbeerlijk.

In eerste instantie wordt de zaak behandeld door de volksrechtbanken van het gewest (raion) of van de stad of door de rechtbanken van het gebied, het gewest, de autonome 'provincies' (okrugi) en de autonome gebieden (oblasti). Het college bestaat telkens uit één rechter en twee volksbijzitters, alle drie verkiesbare functies (1.41).

Deze uitspraak in eerste instantie kan worden gecasseerd door de onmiddellijk hogere gerechtelijke instantie. Voor de volksrechtbank van het gewest (raion) of van de stad kunnen als cassatie-instantie optreden: de rechtbanken van het gebied of het gewest, de rechtbanken van de autonome 'provincies' en van de autonome gebieden, de Opperste Gerechtshoven van de autonome republieken en, in de unierepublieken waar geen indeling werd gemaakt in gebieden en gewesten: de Opperste Gerechtshoven van de unierepublieken. Wanneer in eerste instantie uitspraak werd gedaan door de rechtbank van het gebied of het gewest, van de autonome 'provincie' of door de Opperste Gerechtshoven van de autonome republieken, dan treedt als cassatie-instantie het Opperste Gerechtshof van de betrokken unierepubliek op.

Het onderzoek in *cassatie-instantie* kan gebeuren op *klacht (po zhalobam)* van de belanghebbende partij of op *protest* van de procureur.

De cassatie-instantie onderzoekt de zaak in rechte en in feite.

Hoewel zij geen bijkomend bewijs mag vragen, gaat zij alle feitelijke omstandigheden van de zaak na. Indien de rechter in cassatie van oordeel is dat de zaak door de lagere rechter onvoldoende of op verkeerde wijze werd onderzocht, dan wordt het vonnis gecasseerd.

In dat geval wordt de zaak voor een nieuwe behandeling ten gronde doorgestuurd naar een andere rechtbank van het zelfde niveau als de rechtbank die het vonnis a quo heeft uitgesproken, of naar de-

zelfde rechtbank met een andere samenstelling. Aldus werden de cassatie-instanties in de Sovjetunie gedecentraliseerd. Aan onze centrale cassatie-instantie wordt verweten dat zij de leiding en de controle in handen houdt met het oog op de bescherming van de belangen van de heersende klasse.

" De centralisatie van de cassatierechtspraak verwijderd de rechtspraak van het volk. Ze maakt de rechtspraak traag en duur, wat in het onmiddellijk nadeel is van de arbeiders, die niet de nodige kosten kunnen doen om hun geval tot in cassatie-instantie te kunnen laten doorgaan." (1.42)

Tegen de cassatie-uitspraken of tegen de beslissingen en uitspraken van de eerste rechters, waartegen geen klacht of protest werd ingebracht en die in kracht van gewijsde zijn gegaan, kan de procureur of de voorzitter van de rechtbank protest aantekenen voor een *controle-instantie* (v nadzornom poriadke) wegens schending van de wettelijkheid. De controle-instantie houdt zich (zoals onze cassatie-instantie) niet meer bezig met de grond van de zaak, doch onderzoekt de formeel-juridische aspecten van een bepaald geval "om te komen tot eenheid in de gerechtelijke politiek en praktijk op het territorium van een welbepaalde unierepubliek of van de hele USSR".

Ook de controle-instanties werden gedecentraliseerd. Als controle-instantie kunnen optreden: de presidia van de gewest- of gebiedsrechtbanken, de rechtbanken van de autonome 'provincies' en gebieden, de Opperste Gerechtshoven van de autonome republieken, de Opperste Gerechtshoven van de unierepublieken, zowel de burgerlijke als de strafkamer en in sommige unierepublieken ook de Plenums (bijv. in de Kazakhse unierepubliek) (1.43).

In het Opperste Gerechtshof van de USSR bezitten drie colleges de controle-bevoegdheid: het burgerlijk, het straf- en het militair college.

Als opperste controle-instantie treedt het Opperste Gerechtshof van de USSR in plenaire zitting op. Het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR bestaat uit de voorzitters van de onderscheiden ka-

mers, hun plaatsvervangers en andere leden van het Opperste Gerechtshof van de USSR, waaronder de voorzitters van de Opperste Gerechtshoven van de unierepublieken (art. 15 van de wet over het Opperste Gerechtshof van de USSR van 30 nov. 1979).

Naast deze rechtbanken van 'gemeen recht' bestaan tal van bijzondere rechtbanken. De Staatsarbitrage is een belangrijk net van rechtbanken, die op snelle en efficiënte wijze de geschillen, die zich voordoen in de gecollectiviseerde sector, moeten beslechten. De unie-arbitrage mag eveneens bindende instructies geven aan de lagere arbitrage-organen (van de provincie en van de republiek). De arbitragerechtspraak, hoe belangrijk ook, zal in deze studie terzijde worden gelaten. De betrokken partijen zijn immers niet de individuele burgers, maar staats- of coöperatieve ondernemingen. Om diezelfde reden blijven ook de militaire rechtbanken verder buiten beschouwing.

De werking der rechtbanken van 'autonome sociale activiteit' zijn echter wel onmiddellijk relevant voor deze studie. Dergelijke rechtbanken hebben tot doel de rechtspraak dichterbij het volk te brengen. De belangrijkste onder hen, de kameradenrechtbanken (tovaricheskiesudy), zetelen onder voorzitterschap van een lekenrechter in een onderneming of in een appartementsgebouw (zie verder).

Over de draagwijdte van de beslissingen der rechtbanken van 'gemeen recht', of ze nu in eerste instantie, in cassatie- of controle-instantie zijn genomen, bestaat eensgezindheid in de rechtsleer: het zijn beslissingen in concrete gevallen, die het aanzien genieten dat het gezag van de instantie, waarvan ze uitgaan, eraan verleent (1.44).

Wel rees een grotendeels theoretische controverse rond de vraag hoe ver de positivistisch-legalistische houding, die de rechtbank omwille van de eis tot socialistische wettelijkheid moet innemen, wel moet gaan.

Voorstanders van een eerste stelling zijn van oordeel dat de wet een genoegzame regeling inhoudt voor alle verhoudingen in het maatschappelijk leven. De rechter kan de wet alleen juist of verkeerd toepassen. Hij bezit niet de minste speelruimte. De wet of sub-

wettelijke norm, die een duidelijke uitdrukking inhoudt van de wil van het hele sovjetvolk, wordt in zijn ware toedracht verhelderd door grammaticale, logische, systematische of historische interpretatie.

De theorie die thans de meeste aanhangers telt, gaat echter uit van het irreële van deze strikt legalistische houding. Elke wettelijke of subwettelijke norm heeft nood aan concretisering bij zijn toepassing op verhoudingen in het maatschappelijk leven. Voorstanders van deze mening halen de woorden van MARX aan:

" De wet is algemeen. Het geval dat op basis van deze wet moet worden beoordeeld, is concreet. Om het concrete onder het algemene te brengen, is een oordeel nodig. Voor de toepassing van een wet is ook een rechter nodig." (1.45)

In heel wat gevallen moet de burgerlijke rechter zijn toevlucht nemen tot de toepassing van een wet naar analogie, een werkwijze die in de burgerlijke rechtsprocedure nog steeds veelvuldig wordt gebruikt (1.46). In een aantal gevallen kan zelfs deze zgn. wetsanalogie geen oplossing bieden en moet de rechter gebruik maken van de mogelijkheid tot toepassing van 'rechtsanalogie', waarbij hij uitgaat van de 'algemene beginselen en de geest van de sovjetwetgeving' (art. 10 Wb. Burg. Procesrecht 1964 RSFSR). Ook wordt verwezen naar de mogelijkheid van de rechter om een wettelijke of subwettelijke norm extensief of restrictief uit te leggen. Zo komt NOVITSKII tot de conclusie:

" Wet en doelmatigheid mogen nooit tegenover elkaar geplaatst worden, maar zowel binnen de toepassing van de wet als bij het ontbreken van een wettelijke norm, moet aan de rechter een zekere creatieve rol worden toebedeeld." (1.47)

Deze controverse tussen voorstanders van de enge en van de ruime interpretatieversie krijgt slechts volle relevantie in het licht van de vraag naar de draagwijdte van de 'bindende toelichtingen' (*rukovodiashchie raz'iasneniia*) die het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR in plenaire zitting uitvaardigt.

Deze bijzondere bevoegdheid van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR, die een uitvloeisel is van zijn activiteit op het gebied van de gerechtelijke controle, omschrijft art. 3 van de wet van 1979 over het Opperste Gerechtshof van de USSR als volgt:

" Het Opperste Gerechtshof van de USSR bestudeert en synthetiseert de rechtspraktijk, analyseert de statistiek der rechtbanken i.v.m. de toepassing van de wetgeving bij het onderzoeken van gerechtszaken. De bindende toelichtingen van het Opperste Gerechtshof van de USSR zijn bindend voor de rechtbanken, en voor andere organen en staatsambtenaren die de wet toepassen, waarover een toelichting werd gegeven. Het Opperste Gerechtshof oefent controle uit op de toepassing van de bindende toelichtingen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR." (1.48)

Deze bewoordingen geven blijk van een trouwe voortzetting van de gerechtelijke politiek zoals die ook in de wet van 1957 reeds duidelijk tot uiting kwam (1.49): de nadruk wordt gelegd op de veralgemening van de rechtspraktijk via verzameling door het Plenum van informatie omtrent tekortkomingen of verschillen in de praktijk van de lagere rechtbanken en gerechtshoven, die een uniformiserende ingreep van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR wenselijk maken. Bovendien wordt opnieuw gewezen op het uitsluitend interpretatief karakter van de bindende toelichtingen.

Indien het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR leemten ontdekt in de wetgeving, dan dient het gebruik te maken van zijn *wetgevend initiatief* (ook dat was een novum in de wet van 1957) *bij de Opperste Sovjet van de USSR* (art. 4 van de wet over het Opperste Gerechtshof van de USSR, 1979).

Aldus vertolkt de civilist BRATUS' nog steeds de heersende mening, wanneer hij in de gerechtelijke praktijk een factor ziet tot vervolmaking van de wetgeving en wanneer hij in de door de rechtspraktijk uitgewerkte concretisering van de wet een 'specifiek interpretatieprecedent' ziet (1.50).

In dat verband rijst onmiddellijk de vraag waarin precies de bindende toelichtingen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de

USSR verschillen van een *authentieke interpretatie, die door het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR mag worden gegeven* (art. 121, pt. 5 G.W. USSR 1977). De mening, die lange tijd door DOBROVOL'SKII werd verdedigd, dat de bindende toelichtingen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR alleen door de lagere rechtbanken en gerechtshoven dienden te worden nageleefd, terwijl de authentieke interpretatie van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR ook toepasselijk zou zijn op andere organen en staatsambtenaren die met de toepassing van deze wet zijn belast, wordt door art. 3 van de nieuwe wet van 1979 over het Opperste Gerechtshof van de USSR radicaal verworpen (zie hoger) (1.51).

Een andere mening wordt vertolkt door TEMUSHKIN (1.52). Wanneer het nodig blijkt de interpretatie van de wet ruimer of enger te maken dan zijn woordelijke betekenis, "dan mag onder een streng regime van socialistische wettelijkheid alleen de wetgever daarover beslissen of zijn uitvoerend orgaan: het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR of van een unierepubliek" (1.53). Uit deze passus blijkt duidelijk dat TEMUSHKIN aanhanger is van de streng legalistisch-positivistische strekking, die ook aan het Opperste Gerechtshof van de USSR in plenaire zitting slechts een bevoegdheid tot letterlijke interpretatie (bukval'noe tolkovanie) toekent.

Nochtans moet ook TEMUSHKIN toegeven dat zich gevallen hebben voorgedaan waarbij het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR zijn bevoegdheid tot het geven van een authentieke interpretatie van de wet aan het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR heeft gedelegeerd. Zo wendde het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR zich tot het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR om te vernemen of bij bevrijding van de verplichting tot betaling van schadevergoeding aan de staat (bij wijze van verzachtende omstandigheid) van één of meer der solidair gehouden schuldenaars, de rechtbank de verschuldigde som in hoofde van de andere schuldenaars verhoudingsgewijs mocht verminderen. Het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR ging met dit voorstel akkoord, doch droeg aan het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR op om aan de rechtbanken daarover een toelichting te verstrekken in zijn naam.

Dat gebeurde in de bindende onderrichting 'Over het toepassen van uitspraken en beslissingen van de rechtbanken i.v.m. het bevrijden van één of meer solidair gehouden schuldenaars van de verplichting tot vergoeding van materiële schade toegebracht door een misdrijf' (11 april 1949) (1.54).

In zijn commentaar op dit voorval meent BANNIKOV dat deze handelswijze van het presidium duidelijk illustreert dat 'interpretatie' (tolkovanie) en 'toelichting' (raz'iasnenie) eigenlijk precies dezelfde betekenis hebben (1.55).

Na het afzweren van de Stalinistische 'cultus van de persoon' en de daarmee verbonden belofte tot herstel van de socialistische wettelijkheid (twintigste partijcongres 1958) werd de rechtsleer nog voorzichtiger en meer dubbelzinnig over de rol van de bindende toelichtingen, die het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR uitvaardigt. In 1957 heeft het Plenum van het Opperste Gerechtshof een aantal richtlijnen uitdrukkelijk buiten werking gesteld met als motivering dat deze problemen door de wetgever dienden te worden opgelost (1.56). Toch blijkt dat heel wat normen, die door de rechtspraktijk waren opgebouwd, een dankbare inspiratiebron bleken te zijn voor de uitwerking van een nieuwe burgerlijke wetgeving in het begin van de zestiger jaren. Zo werden het principe van de gedeelde aansprakelijkheid inzake onrechtmatige daad en de onverjaarbaarheid van de eigendomsvordering in hoofde van de staat via een bindende onderrichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof ingevoerd (1.57).

In 1943 diende het Opperste Gerechtshof van de USSR art. 60 B.W. RSFSR 1922 te interpreteren. Dit artikel beschermde de derde verkrijger te goeder trouw a non domino van coöperatieve of privé-eigendom, behalve bij verlies of diefstal. De concrete zaak handelde echter over de vordering van C tot teruggave van een koe die tijdens de oorlog door haar aan een krijgsafdeling was afgestaan i.v.m. de deportatie van het vee naar het Oosten. De koe werd echter door die krijgsafdeling overgedragen aan een andere burger, in ruil voor het door hem afgegeven vee. Toen besliste het Opperste Gerechtshof,

duidelijk buiten de letter van de wet: "Art. 60 B.W. RSFSR 1922 beoogt niet alleen gevallen van verlies of diefstal van het vermogen in de letterlijke zin van het woord, maar ook gevallen van verdwijning van vermogen uit het bezit van de eigenaar ten gevolge van omstandigheden buiten zijn wil: toeval, overmacht, of gebrek aan zorgvuldigheid." (1.58).

Deze regel werd inderdaad overgenomen in art. 152 B.W. RSFSR 1964. Tal van andere voorbeelden i.v.m. deze creatieve functie, die de rechtspraktijk zich onmiskkenbaar toeëigende en nog steeds toeëigent, zullen in de loop van de verdere uiteenzetting aan bod komen (1.59).

Tot op vandaag blijft nochtans de communis opinio dat de rechtspraktijk, ook de bindende toelichtingen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof, *geen formele bron van recht is*. Omwille van de eis tot socialistische wettelijkheid moet worden uitgegaan van de onhoudbare hypothese *dat de wet* (aangevuld door subwettelijke normen) *zichzelf voldoende is*. In die optiek dragen bindende toelichtingen van het Opperste Gerechtshof van de USSR in plenaire zitting slechts bij tot de *éénheid in toepassing en interpretatie van de wet*.

Hoewel BRATUS¹⁸ wel beweert dat de mogelijkheid tot wets- en rechtsanalogie niet te verwarren is met het poneren van nieuwe juridische stellingen en de veralgemening daarvan via bindende toelichtingen, toch kan men niet ontkennen dat het verlenen van deze ruime bevoegdheid aan de rechter onmiddellijk leidt tot het toelaten van een normcreërend optreden van de rechter, telkens wanneer de wet tekort schiet (1.60). En hoewel de leer der socialistische wettelijkheid vertrekt vanuit het axioma van de zelfgenoegzaamheid van de wet, blijkt het, dat in praktijk de rechter vaak beroep moet doen op art. 10 van het Wetboek voor Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR, dat aan de rechter toelaat om, wanneer de wet ontbreekt, te oordelen op basis van een wettelijke norm die een gelijkaardige verhouding regelt of, wanneer ook een dergelijke norm ontbreekt, uitgaande van de algemene beginselen en de geest van de sovjet wetgeving. De schaarste aan wettelijke normen op het gebied van het burgerlijk recht en de intensiteit waarmee ook in een socialistische sovjetmaatschappij burgerrechtelijke

verhoudingen worden aangeknoopt *verplicht de rechtspraktijk om normcreërend op te treden, spijs het centralistische getinte droombeeld van de socialistische wettelijkheid.*

Niet alleen art. 10 Wb. Burg. Procesr. RSFSR geeft aan de rechter op slinkse wijze ruime bewegingsvrijheid. Art. 3 Wb. Burg. Procesr. RSFSR verleent aan de burger de mogelijkheid om zich tot de rechter te wenden tot bescherming van een subjectief recht of een '*door de wet beschermd belang*'. Het onderscheid tussen een subjectief recht en een door de wet beschermd belang zou hierin liggen dat het subjectief recht als bevoegdheid onmiddellijk voortvloeit uit een wettelijke bepaling. Het door de wet beschermd belang is echter bijzonder vaag en laat in elk geval voor de rechter de mogelijkheid open om op discretionaire wijze te oordelen '*vanuit de algemene beginselen en de geest van de sovjet wetgeving*'. De bijzonder sibillijnse wijze waarop de wetgever zich in het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht heeft uitgedrukt, verdient nadere studie in het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.

Aldus kan men ongetwijfeld spreken van een '*praetoriaans recht*', dat de sovjet wetgeving aanvult en waarvan de '*edicten*' de bindende toelichtingen van de plenums zijn.

Ongetwijfeld heeft de sovjet rechtspraktijk ook een praetoriaanse functie in die zin dat zij de sovjet wetgeving versoepelt, detailleert, aanpast aan de concrete levensomstandigheden. In dit geval kan weliswaar als stelling worden aangehouden dat als formele bron de wet blijft fungeren. Via detaillering en precisering past de rechtspraktijk de algemene regel slechts aan in het concrete geval. Doch zelfs deze rol van concretisering en verdere uitwerking binnen het kader van de wet wordt aan de rechtspraktijk door het overgrote deel van de rechtsleer geweigerd (1.61). Daarbij wordt geargumenteed dat de rechter de letter van de wet toepast. Indien de rechter geen klare en precieze betekenis achter de woorden van de wet kan ontwaren, dan wendt hij zich tot het Presidium van de Opperste Sovjet, dat volgens art. 121, pt. 5 G.W. USSR 1977 commentaar levert op de wetten van de USSR (de presidia van de Opperste Sovjets van de unierepublieken op de wetten van de unierepublieken). Bij gebrek aan een

wettelijke bepaling wendt het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR zich tot de Opperste Sovjet van de USSR (unierepubliek) (art. 113 G.W. USSR 1977, art. 4 Wet over het Opperste Gerechtshof 1979).

De ondervinding heeft echter uitgewezen dat deze procedures bijzonder log en langdurig verlopen. Bovendien voelen deze grondwettelijk bevoegde organen zich vaak niet zo deskundig inzake deze concrete vragen, die onmiddellijk bij de praktijk aansluiten en delegeren zij hun bevoegdheid aan het hoogste rechtsprekend orgaan (zie hoger).

Toch gaan in de rechtsleer stemmen op om de normcreërende functie van de rechtspraktijk, weliswaar binnen het kader van de wettelijke norm, volmondig te erkennen. Zo meent TARKHOV dat de bindende toelichtingen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR en van de Plenums van de Opperste Gerechtshoven der onderscheiden unierepublieken, alsook de instructieve uitspraken van de Staatsarbitrage een algemeen karakter hebben en dat de daarin voorgeschreven gedragsregels als rechtsnormen dienen te worden beschouwd (1.62).

Deze erkenning van de normcreërende functie van de bindende toelichtingen verzoent TARKHOV met de eis tot socialistische wettelijkheid door erop te wijzen dat ook in de onderschikking aan de wet en in de rechtstoepassing een normcreërende activiteit plaatsvindt.

Men moet echter, aldus nog TARKHOV, het wenselijke en het werkelijke uit elkaar houden. Afgezien van de vraag of het wenselijk is dat rechtspraak en arbitrage een normscheppende functie zou worden toebedeeld (en volgens TARKHOV moet daarop positief worden geantwoord), kan men niet ontkennen dat de bindende toelichtingen algemene gedragsregels bevatten, bindend voor elkeen, die niet slechts een interpretatie maar ook duidelijk nieuwe normen bevatten (1.63).

Kenschetsend voor de bijzonder voorzichtige en dubbelzinnige houding die door de rechtsleer wordt aangenomen, is volgende passus uit het werk van BRATUS':

" De rechtspraak moet tot doel hebben geschillen volgens de wet op te lossen. De door de rechtspraak uitgewerkte regels mogen de wet niet tegenspreken. Indien nieuwe verhoudingen zijn gegroeid, is het nodig de wet te wijzigen of een nieuwe wet uit te vaardigen. Het Opperste Gerechtshof mag en moet een actieve rol spelen in het proces van vernieuwing van de wetgeving, doch kan niet worden beschouwd als bron van recht." (1.64)

Het erkennen en beschermen van subjectieve rechten en door de wet beschermde belangen is echter niet de centrale taak die aan de sovjet rechtspraktijk wordt opgedragen.

Niet alleen in het strafrecht, doch ook in het burgerlijk recht heeft de rechter in de eerste plaats een *profylactische en opvoedende functie* (1.65). Tal van bindende toelichtingen der Opperste Gerechtshoven benadrukken dat de rechter in zijn motivering op zoek dient te gaan naar de oorzaken van het geschil of van de verkeerde gedragswijze van de burger, dat de rechtbank voor het beslechten van de meest specifieke gevallen de gerechtszaal moet verlaten en de burger moet beoordelen in aanwezigheid van zijn collega's op het werk of van zijn burens in de woonwijk (bijvoorbeeld geschillen i.v.m. het opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt) (1.66).

Waar socialistische wettelijkheid een poging is om aan te leunen bij het westerse streven naar Rede, Bewustzijn, Positivisme, wijst het benadrukken van de profylactische en opvoedende rol van de rechtspraktijk eerder op het traditioneel Russisch geloof in spontane informele maatschappelijke relaties, in de intuïtieve drang van elke mens om aanvaard lid van de groep te zijn en te blijven.

De Rus gelooft dat het echte leven de Rede en de Wet overstijgt. Niet in wetgeving of in rechtsleer, maar precies in de rechtspraktijk vindt men een beduidend aantal aanwijzingen waaruit blijkt dat de rechtspraktijk, verplicht om rekening te houden met de Russische volksaard, meer heil ziet in overreding via moreel-spirituele argumenten, dan wel via politiek-wettelijke (1.67).

Men moet hierbij voor ogen houden dat het sovjet rechtsconcept vertrekt vanuit het beeld van de 'onvoltooide', nog kneedbare mens, die tot rechtssubject wordt verheven om hem aldus, via het toebedelen van rechten en plichten, maximaal te kunnen inzetten tot het bereiken van het vooropgestelde doel: de overgang naar een communistische maatschappij.

Waar in de communistische maatschappij de burger het summum van maatschappelijk bewustzijn en zelfontplooiing zal hebben bereikt, wordt hij, in de voorafgaande socialistische fase, door het recht beschouwd als een onmondige, die niet alleen via opvoeding en discipline moet worden geleid, doch zelfs niet ten volle verantwoordelijk kan worden gesteld voor zijn eigen gedragswijze. Hij wordt door het recht behandeld als element van een collectiviteit op weg naar een welbepaald doel. Wanneer de sovjetburger wordt veroordeeld, niet alleen in strafzaken, maar ook in burgerlijke zaken, dan wordt hij niet veroordeeld als een vrij mens die in volle bewustzijn een handeling heeft verricht en dus voor zijn vrij gekozen gedrag aansprakelijk kan worden gesteld, maar als voorbeeld voor een collectiviteit, die met vaste hand moet worden geleid. Via maatschappelijke overreding moet deze burger opnieuw op de juiste weg worden gezet.

Aldus vertrekt het sovjetrecht vanuit een *collectivistisch-evolutionistisch mensbeeld*, dat heel andere accenten legt dan het *individualistisch-personalistisch mensbeeld*.

Deze kentering van het sovjetrecht uit zich, zoals reeds vermeld, op markante wijze in de uitbouw van de sovjet rechtspraktijk en van het sovjet procesrecht. Via vulgariserende publicaties (het tijdschrift 'chelovek i zakon' (Mens en Recht)) en goedkope werkjes over de onderscheiden rechtstakken, wordt een poging gedaan om het recht dichterbij de burger te brengen. De verkiezing van de volksbijzitters, die om de vijf jaar in het hele land worden verkozen, gaat gepaard met een uitgebreide campagne in de pers, op de radio en in de straten over de betekenis en werking van het sovjetrecht. Ook de selectieve publicatie van de rechterlijke uitspraken is erop gericht om de meest exemplatieve gevallen te laten dienen als stichtend voorbeeld

voor elke sovjetburger. De zittingen der rechtbanken moeten uitgroeien tot een leerschool voor de aanwezigen in de zaal. De rechter moet niet alleen de partijen aanhoren en een oordeel vellen, hij moet ook uitgebreid de rechten en verplichtingen van eiser en verweerder toelichten en de oorzaken trachten te achterhalen, die tot het rechtsconflict of tot de rechtsinbreuk hebben geleid. Zo kan men in een aantal bindende toelichtingen van de Opperste Gerechtshoven inzake eigendomsbetwistingen eenzelfde passus aantreffen:

" Wanneer de rechtbank oordeelt over een concreet eigendomsge-
schil tussen burgers, dan is zij verplicht tegelijkertijd de
economische en organisatorische tekortkomingen aan het licht te
brengen, die de situatie hebben veroorzaakt die tot de betwis-
tingen aanleiding heeft gegeven. Wanneer de rechtbank aldus te-
kortkomingen en onvolmaakheden vaststelt in het werk van staats-
coöperatieve en maatschappelijke organisaties, dan kan zij spe-
ciale onderrichtingen doorsturen naar de betrokken organisa-
ties." (1.68)

Om de invloed van de sociale controle te versterken en het exempla-
tief karakter van de rechterlijke uitspraak te vergroten, wordt de
rechter vaak aangezet om het gerechtsgebouw te verlaten en de bur-
ger te gaan beoordelen en eventueel terechtwijzen in zijn sociaal
milieu. Zo geeft het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR
in zijn bindende toelichting van 23 oktober 1963 'Over de rechtsprak-
tijk in zaken betreffende het zonder vergoeding ontnemen van woon-
huizen, dacha's en andere gebouwen, opgetrokken of verworven op
basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' aan de lagere recht-
banken de raad om de meest karakteristieke gevallen over het zonder
vergoeding ontnemen van gebouwen te onderzoeken in de werk- of woon-
plaats van de eigenaars van deze gebouwen (1.69).

Inzake minder ernstige inbreuken zijn de *kameradenrechtbanken* bevoegd.
Deze rechtbanken worden voorgezeten door een lekenrechter (vaak de
oudste van de gemeenschap) en zetelen in grote woonblokken i.v.m.
burentwist of in bedrijven i.v.m. lichtere inbreuken op de arbeids-
discipline. Zij kunnen slechts een beperkte geldstraf opleggen (1.70).

Deze rechtbanken moeten in de eerste plaats de burger in aanwezigheid van zijn mede-burgers of mede-arbeiders berispen en waarschuwen. Een uitdrijving uit een woonruimte of een disciplinaire sanctie op het werk kan worden aanbevolen. Deze laatste maatregel kan echter voor de gewone rechtbank worden aangevochten. In een aantal gevallen wordt ook aan de partijen de bevoegdheid gegeven, om betwistingen, die normaal onder de bevoegdheid van de gewone rechtbanken vallen, in onderlinge toestemming aan de kameradenrechtbanken voor te leggen.

Nog in 1977 werden maatregelen genomen om de competentie van de kameradenrechtbanken uit te breiden en om kameradenrechtbanken op te richten bij de uitvoerende comité's van de plaatselijke sovjets (1.71).

Ook het *procesrecht* laat de sovjetburger aanvoelen dat hij zijn lot niet volledig in eigen handen kan nemen. De burger kan in een rechts-geding worden betrokken zonder dat een andere burger een vordering tegen hem instelt, doch omdat een lid van de prokuratura het nodig acht een burgerlijk geschil in het leven te roepen tussen twee partijen. Die bevoegdheid heeft de Prokuratura telkens wanneer de belangen van de staat of van de burgers dit vereisen. Bovendien mag hij in elk geschil ten voordele van één of andere partij tussenkomen en kan hij tegen elke rechterlijke beslissing protest aantekenen bij een hoger geplaatste rechtbank (1.72).

Ook een sovjet vakbond kan een geding inspannen tegen de werkgever zonder toestemming van de werknemer en nochtans in diens naam. Een plaatselijke sovjet kan in naam van één der partijen de vernietiging van een contract aanvragen om aldus zijn (van de plaatselijke sovjet) recht op teruggave wegens ongerechtvaardigde verrijking bevestigd te zien (1.73).

Eenmaal de betwisting bij de rechtbank aanhangig is gemaakt, mag de rechter het geding voortzetten, zelfs indien de partijen verkiezen om daarover een compromis te sluiten of wanneer de eiser afstand doet van zijn vordering.

Gewoonterecht en socialistische gedragsregels.

Het gewoonterecht werd in prerevolutionair Rusland vaak toegepast. Dat gebeurde vooral bij het beslechten van landbouwgeschillen in de *volost'rechtbanken* (1.74).

Omwille van de eis tot socialistische wettelijkheid, waarbij de wet als enige adequate uitdrukking wordt beschouwd van de wil van heel het sovjetvolk, wordt de gewoonte *niet als zelfstandige formele rechtsbron in het sovjetrecht erkend*. Wel heeft POLIANSKAIA een poging gedaan om ook het gewoonterecht in het sovjetrecht als uitdrukking van de wil van de heersende klasse te beschouwen, doch deze afwijkende mening vond zeker geen navolging (1.75).

De meeste auteurs zien slechts een probleem in de vraag naar *de mate waarin de wet de gewoonte kan erkennen*. Het Agrarisch Wetboek van 1926 steunde inderdaad in een aantal bepalingen rechtstreeks op het gewoonterecht. Zo liet art. 77 de verdeling van het gemeenschappelijk vermogen van de *dvor* rechtstreeks over aan de plaatselijke gewoonte. VIL'NIANSKII opperde weliswaar de mening dat sinds het van kracht worden van art. 7 G.W. USSR 1936 dit plaatselijk gewoonterecht niet meer wordt toegepast, omdat van dan af aan een wettelijke regeling voorhanden was. De grondwet bevatte echter slechts de opsomming van een aantal objecten, die behoren tot het gemeenschappelijk vermogen van de *dvor*. De rechtspraak deed verder beroep op het gewoonterecht (1.76).

Uitgaande van deze vaststelling verdedigde GOLUNSKII de mening dat in de sovjetmaatschappij de gewoonte niet alleen door de wet, maar ook door de rechtspraktijk kan worden erkend (1.77).

De codex voor handelsscheepvaart steunt nog steeds op het gewoonterecht van de dichtstbijgelegen haven voor het oplossen van geschillen inzake averij (1.78).

Zelfs als indirecte bron van recht wordt de gewoonte van het sovjetvolk dus met de nodige argwaan bekeken en de verwijzing ernaar en toepassing ervan worden alsmaar zeldzamer.

Heel wat uitvoeriger spreekt de sovjet rechtsleer over een nieuwe indirecte bron van recht: de '*socialistische gedragsregels*' (*pravila sotsialisticheskogo obshchezhitia*). Ook deze socialistische gedragsregels zijn geen directe, formele bron van socialistisch sovjetrecht, doch zij spelen een belangrijke rol bij de rechtstoepassing (1.79).

Het gaat om "gedragsregels die in overeenstemming zijn met de in de maatschappij heersende ideologie en die een objectief-moreel criterium uitmaken voor het opleggen van een bepaalde gedragswijze door de rechtbank aan de sovjetburger" (1.80). Zoals in het begrip 'goede zeden' wordt bij de socialistische gedragsregel vooral een vaag omlijnd moreel evaluatiecriterium ontwaard, dat aan de rechter een ruime waarderingsruimte biedt bij de beoordeling van het gedrag van de socialistische sovjetmens. Zo moet de rechter een welomlijnde idee hebben van wat de socialistische gedragsregel inhoudt bij de toepassing van art. 5 B.W. RSFSR 1964, dat aan de rechter verbiedt burgerlijke rechten te beschermen indien zij worden uitgeoefend in strijd met de betekenis van deze rechten in de socialistische maatschappij in de periode van opbouw van het communisme (1.81). De socialistische gedragsregel wordt de 'nieuwe gewoonte' genoemd, die op basis van de socialistische moraal wordt uitgewerkt. Deze moraal vertrekt vanuit een mensbeeld dat waarden als *eer, heldendom, zin voor 'socialistische concurrentie'* (*sotsialisticheskoe sorevnovanie*) en *patriottisme* hoog aanslaat (1.82).

In de praktijk dreigt het peilen naar het moreel hoogstaand karakter van de menselijke gedraging *plaats te ruimen voor het evalueren van zijn produktiviteit in de sovjetmaatschappij*. De sovjetmoraal ziet de mens in de eerste plaats als een arbeidend wezen, dat zich maximaal moet inzetten voor de verhoging van de produktie, die uiteindelijk moet leiden tot een situatie van overvloed, waardoor het inluiden van de communistische fase wordt gekenmerkt.

Rechtsleer.

Zelden gebeurt het dat een studie in de rechtsleer geschraagd is door degelijk onderzoek van de rechtspraxis. De handboeken, uitgegeven door de universiteiten, zijn weinig creatieve commentaren op de bestaande wetgeving. Men mag echter niet vergeten dat in de Sovjet-unie onderwijs en onderzoek streng van elkaar zijn onderscheiden. Iets meer creativiteit kan dus worden verwacht van het navorsingswerk bij het Instituut voor Staat en Recht van de Moskouse Academie der Wetenschappen. Ook daar is de rechtsleer echter fel geremd in haar creativiteit en werkt zij op het gebied van de burgerlijke rechtstheorie met verouderd materiaal. VON JHERING en VON SAVIGNY bekleden een ereplaats, terwijl de moderne westerse rechtsleer niet gekend is. De rechtsgeleerden van het Instituut voor Staat en Recht worden echter wel rechtstreeks bij de codificatie-arbeid van het Ministerie van Justitie betrokken. Ontwerpen van nieuwe wetgeving worden uitgebreid gecommentarieerd in juridische tijdschriften. Dit betekent echter geenszins dat de rechtsleer als formele bron van sovjetrecht zou kunnen doorgaan.

HOOFDSTUK II
HISTORISCH OVERZICHT

HOOFDSTUK II

HISTORISCH OVERZICHT

AFDELING 1 - HET PRE-REVOLUTIONAIR RECHTSLEVEN TOEGESPITST OP DE EIGENDOMSPROBLEMATIEK

In de 18de eeuw schreef de Schotse Lord KAMES: "Law in particular becomes only a rational study when it is traced historically." (2.1). De uitdaging tot kennismaking met het Russisch pre-revolutionair recht is des te groter omdat de revolutionaire leiding in 1918 de volledige breuk met het juridisch verleden heeft aangekondigd (2.2). Nochtans moet men vaststellen dat het sovjet denken over mens en recht in tal van aspecten opvallende verwantschap vertoont met de pre-revolutionaire traditie. Zelfs hele rechtsinstellingen werden door de sovjetoverheden impliciet als waardevol erkend en overgenomen. Zo blijft in de kolchosestructuur het afzonderlijk bedrijf van de boerendvor (het boerenhuishouden) behouden, net zoals in de mir de boerendvor zijn individuele activiteit combineerde met de arbeid op de gemeenschappelijke velden.

In de 19de eeuw observeerden een aantal Russische rechtsgeleerden (A. EFIMENKO, P.S. EFIMENKO, I.G. OSHANSKII) (2.3) dat het Russische gewoonterecht, zoals dat zich voornamelijk op het platteland had ontwikkeld, een stelsel van verdelende rechtvaardigheid kende op basis van het arbeidsprincipe. Dit, terwijl de westerse juridische systemen het verdelingsprincipe op basis van eigendomsrelaties hanteerden, waarbij het arbeidsprincipe bewust werd verloochend. Deze verdeling van de geproduceerde rijkdom op basis van eigendomsrelaties was, aldus nog diezelfde Russische auteurs, typisch voor de romeins-rechtelijke slavenmaatschappij, waar het werk werd gedaan door vee en slaven (beiden als 'res se moventes' eigendomsobject

van de meester). In de kapitalistische maatschappij, waar de arbeider in dienst staat van de eigenaar der produktiemiddelen, werd deze romeinsrechtelijke visie op verdelende rechtvaardigheid dankbaar overgenomen.

De Russische boer daarentegen was van mening dat alleen wie in staat was het land persoonlijk te bewerken, enig recht kon uitoefenen t.a.v. dat land. Typisch was de nihilistische houding van de Russische landbouwer t.a.v. eigendom: toeëigening mocht slechts gebeuren door arbeid en met het oog op arbeid. De Russische boerenbevolking spotte met de hele mystiek rond de heiligheid en onschendbaarheid van de eigendom, zoals die door de landadel werd gepreekt. Ook de privé-eigendommen van de stadsmensen maakten hen prikkelbaar. Hun gebrek aan eerbied voor de staatseigendom werd alom beschreven (en lijkt nog steeds een typisch kenmerk van de sovjetrussische bevolking te zijn).

De Russische mir was dus een leef- en werkgemeenschap, waar de materiële rijkdom werd verdeeld volgens het arbeidsprincipe en waar gemeenschappelijke gebruiksrechten werden gecombineerd met een beperkt privé-bezit. De gewoonterechtelijk georganiseerde mir kan zeker niet als unicum worden beschouwd. Tal van primitieve gemeenschappen kenden gemeenschappelijk gebruiksrecht t.a.v. de grond. De Javaanse dessa, de Duitse mark en de Zuid-slavische zadruga zijn nauw verwant met de Russische mir als economische cel, die weinig of geen privé-eigendom t.a.v. de grond kende. Toch moet men erkennen dat de Russische mir een bijzonder sterke greep behield op het Russische landbouwleven. De mir was heel wat meer dan een uit pragmatische overwegingen opgebouwde leef- en werkgemeenschap: in de mir had de Russische boer een heilig geloof, rond de mir zweefde iets wat verwant was met de Romeinse pietas-idee.

De overgrote meerderheid van de Russische bevolking bestond uit landbouwers, die voor de regeling van hun onderlinge verhoudingen teruggrepen naar het plaatselijk gewoonterecht. In deze plaatselijke gewoonten kon alvast één constante worden aange-

troffen: het overgrote gedeelte van de beschikbare grond en de belangrijkste produktiemiddelen waren niet voor individuele toeëigening vatbaar. Exclusieve privé-eigendom t.a.v. de economisch meest waardevolle objecten werd geschuwd.

Het begrip van eigendom als absoluut zakelijk recht ziet men slechts in de 18de-19de eeuw opduiken in de Russische rechtsleer en rechtspraak. In Duitsland geschoolde juristen gingen de leemtevolle Russische wetgeving inzake eigendom aanvullen op basis van de pandectistische eigendomstheorie. Dit geïmporteerde eigendomsbegrip was echter al te rationalistisch en individualistisch om werkelijk wortel te kunnen schieten in de Russische maatschappij. Niet alleen was er de Russische boerenbevolking, die het privé-eigendomsbegrip schuwde, maar bovendien heerste het 19de-eeuwse autocratisch centralisme, dat elk privé-belang verlooehende.

Op zijn minst merkwaardig is bijgevolg het feit dat het sovjet socialistisch eigendomssysteem bijna woordelijk is gebaseerd op de pandectistische eigendomstheorie. Een vreemde, geïmporteerde eigendomstheorie, niet in het minst aansluitend bij de Russische volksaard, wordt als technische basis gebruikt om een socialistisch eigendomssysteem in het leven te roepen. Is het niet contradictorisch om in een socialistische maatschappij een verdeling op basis van eigendomsverhoudingen door te voeren? Had de sovjet-maatschappij niet eerder aansluiting moeten zoeken bij de principes waarrond de Russische mir werkte? Een ware verdeling volgens arbeid is moeilijk verzoenbaar met het begrip van eigendom als absoluut zakelijk recht. Deze vraag wordt des te relevanter, wanneer men bedenkt dat de nevenbedrijven, plaatsen bij uitstek waar de gebruiksrelatie het haalt op de eigendomsrelatie, gedurende de hele sovjetgeschiedenis blijf hebben gegeven van een uitzonderlijke vitaliteit: als de enige plaats waar de sovjet-arbeider en -boer zich niet vervreemd voelt van zijn arbeid.

Vanuit deze invalshoek worden uit de pre-revolutionaire Russi-

sche rechtsgeschiedenis slechts twee 'capita selecta' toegelicht. Enerzijds de Russische mir als leef- en werkgemeenschap en anderzijds het importeren van het westers pandectistisch eigendomsbegrip door in Duitsland geschoolde juristen.

1. De Russische collectieve landbouworganisatie.

In de oudste tijden konden, aldus VLADIMIRSKII-BUDANOV (2.4), slechts roerende goederen aan het individu toebehoren. Deze roerende goederen werden 'imeniia' genoemd, nl. datgene wat men kan grijpen (imati). Er werd slechts gesproken over 'mijn, jouw, zijn', de term 'eigendom' werd nog niet gebruikt. Het woord 'skot' (vee) was de algemene benaming voor geld en andere tekens van rijkdom (zoals pecus - pecunia) (2.5).

I.v.m. onroerende goederen zijn Russische auteurs het grondig oneens over de vraag of in het oude Kiev-Rusland voornamelijk werd geleefd van landbouw, dan wel van jacht, visvangst of handel. De enen betogen dat Kiev-Rusland kan worden vergeleken met Karolingisch Europa en dat de feodaliteit in Rusland reeds in de zevende eeuw ontstond (2.6). Andere Russische auteurs zijn echter van oordeel dat prins en bojaren te Kiev rijk werden door jacht en handel en dat de grote landeigendom slechts in de 12de eeuw ontstond (2.7). Professor F.J.M. FELDBRUGGE merkt m.i. terecht op dat deze radicaal tegenovergestelde standpunten over het regime van de onroerende eigendom verwondering kunnen wekken. Als bronnen beschikt men in deze periode slechts over de eerste codificatie van het Russisch gewoonterecht: de 'Russkaia Pravda', en over de zgn. 'aanvangskroniek (nachal'naia letopis)': een kroniek die een overzicht geeft van de evolutie van het Russisch recht tot 1116 (2.8). De divergentie van meningen is volgens prof. FELDBRUGGE in belangrijke mate te wijten aan het feit dat: "A modern or at least Napoleontic concept is uncritically applied to these remote periods." (2.9).

Bestond inderdaad überhaupt privé-eigendomsrecht t.a.v. onroerende goederen in de oudste Russische tijden ?

In de Russkaia Pravda worden aanvankelijk onroerende goederen niet vermeld als objecten van overeenkomst onder levenden, noch van beschikking mortis causa. Dat is echter, aldus VLADIMIRSKII-BUDANOV nog geen bewijs van het feit dat deze eigendomsvorm helemaal niet bestond in deze periode (2.10). Meer plausibel is de argumentatie van SHERSHENEVICH, die in een dunbevolkt gebied met uitgestrekte akkers en reusachtige wouden het bestaan van privé-eigendom t.a.v. de grond onwaarschijnlijk acht. De grond werd volgens hem tijdelijk gebruikt voor landbouw en veeteelt. De woonhuizen beschouwde men als roerende goederen: ofwel waren zij verplaatsbaar ofwel werden zij gebouwd met het oog op tijdelijke bewoning (2.11).

Bovendien kon, aldus SHERSHENEVICH, de idee van privé-eigendomsrecht t.a.v. de grond niet worden verzoend met de plaats van het individu in de toenmalige maatschappij. Tot in de 17de-18de eeuw had de persoon geen rechten als individu, maar als lid van een gemeenschap. Weliswaar bestaat geen eensgezindheid over de vraag of het individu leefde in 'dorpsgemeenschap' (obshchina) dan wel in stamverband (rod) (2.12). VLADIMIRSKII-BUDANOV verwijst naar de verwante handelswijze van de Germaanse stammen. Ook Julius Caesar beschreef inderdaad hoe de Germaanse stammen geen privé-eigendom bezaten en hoe de leiders en prinsen elk jaar onder de stammen en bloedverwanten het gebruiksrecht t.a.v. de grond verdeelden (2.13).

De *obshchina*-structuur, met zijn streng patriarchaal gezag, duikt reeds zeer vroeg op in de Russische rechtsgeschiedenis, als leefgroep die zich in een bepaald gebied vestigde. Waarschijnlijk houdt deze samenlevingsvorm verband met de nomadische oorsprong van de slavische stammen. De nomadische leef- en werkcel werd gevormd door de onmiddellijke descendente van eenzelfde familievader: zij leefden onder streng gezag van de familievader in een regime van gemeenschap van goederen. De kudden die zij hoedden, konden zich in gemeenschappelijk bezit van de *obshchina* bevinden, doch soms waren zij eigendom van een meester. In deze beide gevallen gold echter als principe dat elk individu van de gemeenschap was geïnteresseerd in de opbrengst van de gemeenschappelijke activiteit: *elk individu heeft*

recht op een gedeelte van de gemeenschappelijke produktie waarvan het maximum was bepaald door de natuur zelf van zijn behoeften (2.14). Anderzijds werd deze patriarchaal georganiseerde familie een leerschool tot onthechting van het individueel belang. In de Russische landbouwcommune (obshchina, obshchestvo of mir) werd een gevoel van fraterniteit aangeleerd, een communistisch sentiment waarop de collectieve eigendom van de mir is gebaseerd.

Het heilige ontzag voor de mir (mir omvat naast de communitas-idee ook de universum-gedachte, met alle connotaties vervat in het kosmosbegrip) komt tot uiting in een aantal overgeleverde spreuken:

" God alleen is rechter in de mir."

" Al wat de mir heeft beslist, moet worden gedaan."

" De zucht van de mir doet een rots springen."

" De mir is de burcht van het vaderland."

" De dief steelt, de dorpsgemeenschap rouwt." (2.15)

De mir of dorpscommune op het platteland bestond uit een aantal boerenhuishoudens (krestianskii dvor), waarvan de 'heer des huizes' (domokhoziain) de vertegenwoordiger was naar buiten toe. Het waren de 'heren des huizes' die in vergadering de 'dorpsouderling' (starosta) kozen. Het belang dat de dorpeligen samenhiield, was het *gemeenschappelijk grondgebruik*. Deze grond was aanvankelijk meestal verkregen bij wijze van toebedeling door de vorst, die het 'dominium eminens' t.a.v. deze verdeelde gronden bleef behouden. Een gedeelte van deze gronden (wouden, velden, meren) was bestemd voor collectief gebruik. Daarnaast werd door de mir aan elk boerenhuishouden (dvor) dat op haar grondgebied woonde, een grondstuk in persoonlijk gebruik toebedeeld. De leden van het boerenhuishouden bewerkten dus niet alleen een gedeelte van de *collectieve gronden* - en droegen aldus bij tot de gemeenschappelijke oogst van de mir - doch zij bezaten nog een '*grondstuk aan huis*' (*priusadebnoe uchastok*), waarvan de vruchten voor eigen gewin rechtstreeks op de markt mochten worden verkocht. De term 'persoonlijk gebruiksrecht' mag niet misleiden. De grondstukken werden aan het boerenhuishouden in zijn geheel in gebruik

gegeven, niet aan een afzonderlijk lid van de dvor (bijvoorbeeld aan de heer des huizes).

De grootte van het aan de dvor in gebruik toebedeelde grondstuk werd bepaald door de plaatselijke gewoonte. Gewoonlijk telde men het aantal mannelijke 'zielen', doch in een paar regio's werd rekening gehouden met het aantal 'eters' (edokov). Bekend is de succesvolle revolte van een aantal dorpsvrouwen (babii bunt), die de discriminatie tussen mannelijke en vrouwelijke leden van de dvor wegnam, zij het met het voorbehoud dat de jongens vanaf hun eerste levensjaar werden meegeteld en de meisjes slechts vanaf hun derde verjaardag (2.16).

In een aantal regio's werd ook op regelmatige tijdstippen (bijvoorbeeld om de tien jaar) een herverdeling van de grond doorgevoerd (chernoi peredel'). Deze herverdeling beoogde een aanpassing aan de familiale evolutie van de dvor en meteen van de fiscale lasten, waaraan het boerenhuishouden was onderworpen (2.17). Bij dit alles streefde de mir naar een maximale gelijkberechtiging van de onderscheiden dvors. In een aantal gebieden gebruikten de landmeters zelfs verschillende meeteenheden naargelang de fertiliteit van de grond.

Aldus verscheen de boerendvor als werkgemeenschap binnen de ruimere werkkring van de mir. De kern van het boerenhuishouden werd gevormd door leden, die via een bloed- of aanverwantschapsband met elkaar waren verbonden (2.18). Toch kon ook een volslagen vreemd individu (primak) toetreden tot de dvor, op voorwaarde dat hij of zij door alle meerderjarige leden van de dvor werd aanvaard en dat deze 'primak' bereid was deel te nemen aan de gemeenschappelijke activiteit van de dvor, in de eerste plaats aan de bewerking van het persoonlijk grondstuk.

Het woonhuis (izba), het vee, de kleine landbouwinventaris en het gemeenschappelijk verworven vermogen kwamen in medeëigendom gezamenlijk toe aan de leden van de dvor. De dood van een lid van de dvor bracht geen vermogensrechtelijke gevolgen mee, tenzij de dvor na de dood van het laatste lid was uitgestorven. Meestal kwam in dat geval het vermogen van de dvor aan de mir toe. Wel bracht de dood

van een lid eventueel een reorganisatie van de werkverdeling binnen de dvor mee of diende een nieuwe 'heer des huizes' te worden gekozen.

Een jonge vrouw, die de dvor van haar ouders verliet, verloor het recht op een aandeel in het vermogen van haar vader en moeder na hun dood. Zij kreeg wel een bruidsschat. Ook aan de mannelijke leden werd bij het verlaten van de dvor een vergoeding gegeven, doch zij hadden niet het recht om een aandeel in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor op te eisen. Wel bleek de mogelijkheid te bestaan om het onverdeelde aandeel in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor te 'verkopen', met dien verstande dat de koper dan, als nieuw lid van de dvor, de plaats van de verkoper innam. Aldus evolueerde de dvor vaak van het aanvankelijke 'boerengezin' naar een 'tovarishchestvo' (lett. een kameraadschap) van samenwerkende personen, zonder dat noodzakelijk nog een bloed- of aanverwantschapsband aanwezig was. Merkwaardig is echter dat deze 'tovarishchestvo' of 'kameraadschap' bleef werken in de juridische vorm van het gezin. Ook in de dvor als 'tovarishchestvo' gold immers het communistisch principe: "Van ieder volgens zijn mogelijkheden, aan ieder volgens zijn behoeften." Wie arbeidsongeschikt werd, kon rekenen op de steun van de arbeidsgeschiedten leden van de dvor. De dvor zelf kon echter beroep doen op de hulp van de dorpsgemeenschap of mir, waartoe zij behoorde.

Het belangrijkste kenmerk van de Russische dorpsgemeenschap was ongetwijfeld de 'krugovaia poruka' (Gesammthftung): het borg staan van de gemeenschap voor haar leden. Dit fenomeen vond men niet alleen in de Russische landbouwgemeenschappen terug. Vaak wordt in oude Russische handboeken de obshchina-structuur vergeleken met de coöperatieven van Russische handwerklui (2.19). De primitieve vorm van het artel' (de associatie), dat na de revolutie blijft doorleven in de kolchose als vorm van coöperatieve landbouwexploitatie, was eveneens gebaseerd op het principe van de 'krugovaia poruka'. Wanneer de Rus zijn dorp verliet om elders te gaan werken als metser, schrijnwerker of steenhouwer, sloot hij zich aan bij andere vaklui, die gedurende het ganse arbeidsseizoen samen aten en werkten. De winst verdeelden zij onder elkaar. Stilaan groeide dit 'artel' '

uit tot blijvende associatie met een kapitaal dat aansprakelijk was voor de activiteiten van de leden (2.20).

Aldus blijkt het overgrote deel van de Russische bevolking van bij de aanvang een *anti-individualistische houding* te hebben aangenomen. Het individu stond onder *sterke sociale controle van zijn leef- en werkgemeenschap*.

Ook de Russkaia Pravda, een eerste codificatie van het Russische recht, wijst op het sterk ingebed zijn van het individu in de groep: de straffen zijn laag, men vindt geen lijfstraffen doch slechts geldstraffen. Bestraffing van mislopen elementen diende slechts uitzonderlijk te gebeuren omwille van de sterke groepsgeest, die in de dorpsgemeenschap heerste. Latere versies van de Russkaia Pravda (2.21) maken een onderscheid tussen het erfrecht van de bojaren (grootgrondbezitters) en dat van de boeren. Wanneer een boer sterft zonder zonen, dan komt zijn nalatenschap aan de vorst of aan de dorpsgemeenschap toe. Bij de bojaren erft in dat geval de dochter (art. 90-91 van de uitgebreide versie). Dit onderscheid in het erfrecht is tekenend voor de aan de basis liggende eigendomsverhoudingen. De boer had het land dat hij bewerkte, slechts in gebruik, het eigendomsrecht t.a.v. de grond kwam toe aan de vorst of aan de dorpsgemeenschap. Ook de boerenzonen mochten slechts dan hun vader opvolgen als grondgebruikers, wanneer zij de rechten en plichten t.a.v. de dorpsgemeenschap of mir konden overnemen. De bojaren waren echter volle eigenaars van het land dat zij bezaten.

In de Moskouse staat (1480-1689) komt de kloof tussen boerenbevolking enerzijds en stadsbevolking samen met de adel anderzijds nog scherper tot uiting. Beide groepen hadden fundamenteel verschillende opvattingen over eigendom.

Kenmerkend voor de jonge Moskouse staat noemt VLADIMIRSKII-BUDANOV (2.22) de *gelaagdheid van rechtssubjecten t.a.v. eenzelfde rechts-object (nasloenie sub'ektov prav na odnu i tu zhe veshch)*.

Vooreerst onderscheidt men de *eigendom van de kroon* (*dvortsovyia vochiny* of *gosudarstvennyia imushchestva*). Tot dit privé-bezit van de staat behoorden de gronden, die niet aan andere subjecten in eigendom toebehoorden. De staat, eigenaar van de grond, gaf een groot gedeelte daarvan in gebruik aan de obshchina, die op haar beurt een gedeelte van deze gronden aan de boerendvors in gebruik toebedeelde. Reeds in de 14de eeuw bleek de staat het eigendomsrecht t.a.v. de obshchina-gronden reeds zodanig in zijn uitoefening te hebben gereduceerd, dat alle wezenlijke elementen van het eigendomsrecht naar de obshchina waren overgegaan. De staat behield t.a.v. deze gronden slechts een verwijderd recht, dat stilaan niet meer werd dan een 'recht van openbaar bestuur' (*publichnogo upravleniia*).

In de Moskouse staat was de hele adel tot civiele en militaire dienst verplicht aan de Moskouse tsaar. Als vergoeding voor deze dienst kregen zij 'dienstgoederen', de zgn. *pomestiia* (*po mestu sluzhby*: volgens de plaats van de dienst), die voor de duur van de dienst of voor het leven in gebruik werden gegeven, aanvankelijk met verkoops- en hypotheekverbod. In de 15de eeuw kwam het aldus tot een uitgebreid *pomestie*-systeem, dat zich aanvankelijk duidelijk onderscheidde van het *erfgoederen*-systeem, dat sloeg op goederen in volle eigendom (*votchina*).

Onder de *eigen goederen van privé-personen* (*votchiny*) onderscheidt men de *familiegoederen* (*rodovyyia imushchestva*) en de *verworven goederen* (*blagopriobretennye imushchestva*). T.a.v. de familiegoederen werden (aanvankelijk althans) aanzienlijke beschikkingsbeperkingen voorzien: deze goederen werden beschouwd als medeëigendom van de familie (naar het voorbeeld van de Zuidslavische *zadruga*).

Stilaan vervaagde het onderscheid tussen *pomestie*- en *votchina*-goederen, tot dit onderscheid in het begin van de 18de eeuw volledig was verdwenen (oekaze 'O edinonasledii' van 1714). Reeds tijdens de regering van Peter de Grote werd de *pomestie*-bezitter als volwaardig eigenaar aangemerkt. De *votchina*-bezitter werd echter steeds meer in zijn rechten beperkt. Volgens een wet van 1562 werd het de vorsten verboden hun *erfgoederen* te vervreemden als bruidsschat voor

dochter of zuster. Een wet van 1572 verbood votchina-goederen aan de kerk te vermaken.

De *kerkelijke eigendom* heeft zich in de Moskouse staat geweldig uitgebreid. Bisschoppen, kloosters en kerken waren eigenaars van gronden, die zij door boerenhuishoudens lieten bewerken. In de 17de eeuw bewerkten 7000 dvors het grondgebied van de patriarch en ongeveer 12000 dvors dat van de vier metropolieten (2.23).

In 1597 onder tsaar Feodor I, wanneer de staatsheerschappij in feite in handen lag van Boris Godunov, werd een wet uitgevaardigd volgens welke de boeren aan de grond werden gebonden. Aldus vond de lijfeigenschap in Rusland zijn bekrachtiging (deze evolutie was reeds lang aan de gang: in het gerechtsboek van Ivan III (1497) mocht de vrije boer het land slechts verlaten de week voor en na St.-Georgsdag (26 november van de oude kalender)) (2.24).

Volgens Alexandra EFIMENKO bleef bij de Russische boerenbevolking de sterke overtuiging bestaan dat geen land zich in privé-eigendom mocht bevinden. Het land was door God aan de mensen gegeven en diende in het bezit te zijn van hen, die dit land bewerkten (2.25). Het eigendomsgevoel bij de landheren lag erg verschillend: zij verdedigden met klem het principe van de heiligheid en erfelijkheid van de grondeigendom. De Russische boer had een bijzonder nihilistische kijk op de privé-eigendom van de staat, van de landheren en van de stadsbevolking. Massa's hout werden uit de staatsbossen gesleept door boeren, die in volle overeenstemming met hun geweten handelden, tot Peter de Grote de doodstraf uitvaardigde op het stelen van hout. USPENSKII beschrijft het verschil in subjectieve beleving van 'kaznokradstvo' (diefstal van staatseigendom) en 'konokradstvo' (diefstal van een paard). De eerste diefstal is gevaarlijk doch niet afkeurenswaardig. Wanneer echter het paard van een landbouwer werd gestolen, dan was dat in de ogen van de boerenbevolking een bijzonder zwaar misdrijf, dat streng diende te worden bestraft (2.26).

Met Peter de Grote begint de periode van het Russische keizerrecht. Tot 1906, het jaar van de nieuwe grondwet in Rusland, werd een onbeperkte monarchie gehandhaafd. Als eerste 'imperator' heeft Peter de Grote zijn onbeperkte heerschappij reeds duidelijk tot uiting gebracht. Door de oekaze 'O edinonasledii' van 23 maart 1714 (2.29) werd aan de dienstgoederen (pomestiia) het statuut van erfgoederen gegeven: ook de dienstgoederen mochten van dan af niet worden verkocht of gehypothekeerd: zij dienden binnen de familie te blijven. Volgens een instructie van 1754 zou alle plattelandsgrond, voor zover die niet toebehoorde aan votchina- of pomestie-bezitters, toebehooren aan de kroon. De instructie benadrukte dat deze landerijen slechts in gebruik werden gegeven aan de obshchina (chernye sel'skie obshchiny). Wanneer een lid van de obshchina het had aangedurfd het grondstuk, dat hij bewerkte, te verkopen aan de kerk, dan werd dit contract nietig verklaard en ging de grond terug naar de staat (2.27). Ingeval echter een stadobshchina was uiteengevallen, dan kwam het eigendomsrecht niet toe aan de kroon, doch aan de individuele personen, die op dat ogenblik de stadsgrond gebruikten (2.28).

In 1766 beloofde Katharina II duizend kronen uit haar eigen vermogen aan wie de beste verhandeling schreef over de vraag: *'Wat is het beste voor de maatschappij: dat de boer zijn land in eigendom heeft of dat hij alleen over roerende goederen vrij kan beschikken? Hoe ver moeten zijn rechten t.a.v. deze of gene eigendom reiken?'*

Meer dan 160 inzendingen kwamen uit Europa en Rusland. De eerste prijs werd uitgereikt aan BEARDE DE L' ABBAYE, doctor in de rechten, verbonden aan de universiteit te Aken. De centrale stelling van deze professor was dat de boeren heel wat meer handelbaar zouden worden, wanneer hun de mogelijkheid werd gegeven om eigendom te verwerven t.a.v. onroerende goederen (2.30). Een zelfde idee werd verdedigd door een Russische inzending van Aleksei Iakovlev POLENOV, een jonge 'verlichte geest' uit Moskou. Hij begon zijn verhandeling met de op Rusland bijzonder toepasselijke spreuk: "Goede zeden zijn beter dan goed recht." POLENOV zag de Russische boer als "essentiëel onvrij, zowel wat zichzelf als wat hun eigendom betreft, zijn zij gelijk te stellen met slaven". Daartegenover stelde hij de welvaart, die zou

kunnen worden bekomen wanneer de boeren door de eigendomsstimulus werden aangezet tot harder werken (2.31). Zeer juist schreef Katharina II in haar beroemde 'nakaz' (art. 276), onder duidelijke invloed van MONTESQUIEU:

" Waar mensen arm zijn omdat ze onder verdrukkende wetten leven, en waar ze hun land zien, niet zozeer als basis voor hun behoud, maar als bron van ongelijkheid, daar kan de bevolking niet bloeien." (2.32)

Doch wanneer in 1832 een 'Verzameling van wetten van het Russische Rijk' (Svod zakonov Rossiiskoi imperii) werd uitgevaardigd, bestond de feodale structuur nog steeds. Over het eigendomsbegrip, zoals dat in de Svod werd gehanteerd, vindt de lezer meer in het tweede punt van dit hoofdstuk.

Over het juridisch regime van de obshchina spreekt de Svod passim in bijzonder verwarrende taal: de obshchina bleef in de eerste plaats door het gewoonterecht geregeld. De Svod gewaagt van 'het gemeenschappelijk bezit van de grondwerkers' (obshee vladenie sel'skikh obyvatelei: deel X, art. 414). Anderzijds wordt als subject van het gebruiksrecht t.a.v. de grond o.m. vernoemd: 'de gemeenschap van grondbewerkers' (obshchestvo sel'skikh obyvatelei: deel X, art. 414, lid 3) (2.33). Was de verzameling van grondgebruikers een veelkoppig gebruiker van de landbouwgronden of was de mir, als rechtspersoon, gebruiker van de grond? Over dit vraagstuk was de rechtsleer uiterst verdeeld (2.34).

In 1861 werd de lijfeigenschap in Rusland afgeschaft. De grondstukken, die de lijfeigenen bewerkten (nadel'), werden hun in volle eigendom overgedragen, zij het tegen betaling van een terugkoopsom aan de landeigenaars. Deze terugkoopsom lag echter veel te hoog. De meerderheid van de geëmancipeerde lijfeigenen was niet in staat om de verschuldigde sommen tijdig te betalen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de emancipatietechniek, zoals die in 1861 werd uitgewerkt, dankbaar aansloot bij het door de mir georganiseerde systeem van grondgebruik. De grond, die de mir van de landheer gebruikte, werd in eigendom toegerekend aan de mir en niet aan de afzonderlijke landbouwers. Aldus

bekwamen de landheren een ernstige waarborg tegen de insolventie van de individuele boer. De mir was met het boerenhuishouden of de dvor solidair aansprakelijk voor de betaling van de afkoopsom in schijven, alsook voor de betaling van de belastingen aan de staat (2.35). Aldus bleef, ook na de emancipatie, de mir de molecule van de Russische samenleving. Zij werd eigenaar van de grond, waarop de dvors een gebruiksrecht kregen. De boeren bleven, ook na de emancipatie, gedurende geruime tijd gebonden aan de grond. Tot de volledige aflossing van de afkoopsom mochten zij de grond niet verlaten, tenzij zij in staat waren een borg te stellen voor de afbetaling van de lasten.

Ook het hoogste rechtsprekend orgaan, de Leidende Senaat, boog zich herhaaldelijk over de ingewikkelde problematiek rond het *juridisch regime waaraan de gronden van de mir of obshchina waren onderworpen*. Hoewel na 1861 (afschaffing van de lijfeigenschap in Rusland) de meeste gronden eigendom van de mir werden, moet toch worden benadrukt dat de eigendom van gronden geen noodzakelijke voorwaarde is om te kunnen spreken van een obshchina-structuur. De gronden van de obshchina konden ook door de staat in gebruik zijn gegeven of door privé-personen zijn verpacht. Essentiële voorwaarde om te kunnen spreken van een obshchina-structuur was wel de bevoegdheid om de gemeenschappelijke gronden te verdelen en o.m. toe te wijzen in gebruik aan de boerendvors of boerenhuishoudens die deel uitmaakten van de mir.

In de eerste jaren na de hervorming van 1861 leek de Senaat eerder geneigd om het bezits- of eigendomsrecht t.a.v. de toegekende gronden *persoonlijk toe te kennen aan de 'heer des huizes' (domokhoziain)*, gewoonlijk het oudste mannelijk lid van de dvor. Er dient inderdaad te worden gesproken over bezits- of eigendomsrecht gezien na 1861 de landbouwgronden werden onderverdeeld in 'podvornye zemly' (gronden in eigendom van een dvor of boerenhuishouden, dat niet tot een mir behoort) en 'obshchinnye zemly' (gronden in eigendom van de mir, waarbij slechts het gebruiksrecht t.a.v. gronden aan het afzonderlijk boerenhuishouden wordt afgestaan) (2.36).

In de negentiger jaren echter beschouwt de Senaat de in bezit of eigendom toegekende gronden als *in gemeenschap toebehorend aan alle leden van het boerenhuishouden*. De 'domokhoziain' (heer des huizes) zou de boerendvor slechts naar buiten toe vertegenwoordigen t.a.v. de landbouwgemeenschap (mir) en de overheid (2.37).

Toch dacht de Senaat deze idee van de gemeenschappelijke eigendom (obshchaia sobstvennost') niet steeds consequent door. Zo wees de Senaat systematisch elke poging af om op basis van een consensus tussen de leden van de dvor te komen tot een beschikking over de toegekende gronden (nadelnye zemly). Het kwam volgens de Senaat alleen aan de heer des huizes toe om zelfstandig te beschikken over de toegekende gronden of deze te verpachten (2.38). In zijn motivering omschreef de Senaat de boerendvor als een arbeidsgemeenschap, die een gezinsvermogen bezit, waarover alleen de heer des huizes kan beschikken. Deze arbeidsgemeenschap kwalificeerde de Senaat in een beslissing van 1897 zelfs als *rechtspersoon* (2.39). Later echter (in een beslissing van 1900) (2.40) verkoos de Senaat de boerendvor te beschouwen als een '*economisch-juridische eenheid van een bijzonder soort*' (khoziaistvenno-iuridicheskii soiuz osobago roda).

Merkwaardig is dat de Senaat in al zijn beslissingen rond deze problematiek angstvallig vermeed om te verwijzen naar het gewoonterecht. Anderzijds zou het getuigen van een totale levensvreemdheid van de rechtbanken, wanneer zij in deze de letter van de wet zouden toepassen, die voorschreef dat "t.a.v. de boeren de algemene wettelijke regels over de rechten en verplichtingen van het gezin worden toegepast." (2.41). In het kader van deze wettelijke bepaling pleitte de rechtsleer voor een kwalificatie van het vermogen van de boerendvor als '*gezinseigendom*' (semeinaia sobstvennost'), juridisch geconstrueerd naar het voorbeeld van de Duitse en Zwitserse eigendom 'zu gesamter Hand'. Deze gezinseigendom zou zich van deelbare medeëigendom hierin onderscheiden dat geen der gezinsleden een welbepaald reëel of ideëel aandeel heeft in de gemeenschappelijke eigendom en dat bij het verlaten van de gezinsgemeenschap geen aandeel uit het gemeenschappelijk vermogen kan worden gevorderd. Deze consequenties van het gezinsvermogen waren echter onverenigbaar met de mogelijkheid

tot opsplitsing van de boerendvor (erkend door een wet van 1886) en met de door de gewoonte erkende bevoegdheid van de zoon om bij het verlaten van de dvor zijn aandeel, afhankelijk van de door hem gepresteerde arbeidsinbreng, op te eisen.

In deze bijzonder verwarde problematiek werd, althans op juridisch gebied, duidelijkheid geschapen door een wet van 14 juni 1910. Deze wet dient te worden gesitueerd in het kader van de landbouwhervormingen, die eerste minister STOLUPIN vanaf 1906 op drastische wijze wenste door te voeren.

Waar vroeger de landheren de mir idealiseerden als gemeenschap waarbinnen de aloude Russische landbouwtradities werden bewaard en overgeleverd, begonnen zij thans de mir te vrezen als mogelijke broedplaats voor socialistische opruiende krachten. Daarom werd onder de impuls van STOLUPIN een actieve politiek gevoerd tot ontbinding van de mir en tot aanmoediging van de privé-eigendom der boeren (2.42).

Volgens art. 172 van de wet van 14 juni 1910 mocht elke heer des huizes (domokhoziain), die grond bewerkte binnen de obshchina-structuur, *op gelijk welk ogenblik de toekenning in persoonlijke eigendom (lich-naia sobstvennost) eisen van het grondstuk dat hij persoonlijk bewerkte* (2.43).

Deze wet laat er geen twijfel over bestaan dat de gronden, die uit de obshchina-bezittingen aan de heer des huizes worden toegewezen, hem persoonlijk toebehoren. Alleen wanneer de dvor slechts bestaat uit de moeder en de kinderen of wanneer de dvor werd samengesteld uit enkele personen, die niet in verwantschapsrelatie tot elkaar stonden, kon men spreken van medeëigendom van de leden van de dvor t.a.v. de toegekende grond.

Hoewel de STOLUPIN-hervormingen ongetwijfeld heel wat creatieve en aanpakkende individuen losweekte uit de traditiegebonden landbouwgemeenschap van de mir en zij anderzijds een coöperatieve beweging op gang brachten die privé-eigendom op kleine schaal en de voordelen van grondbewerking op grote schaal trachtte te combineren, toch vielen door deze landbouwhervorming ook heel wat slachtoffers: wie een eigen privé-bedrijf niet aankon, trok naar de stad om daar in armoede te leven (2.44).

Steeds zijn een aantal groepen de mir blijven verdedigen als dé leefgemeenschap met toekomst voor het Russische volk. Voorstanders van de mir waren vooreerst diegenen (zoals HAXTHAUSEN), die het patriarchaal regime en de oude instellingen in stand wilden houden. Daarnaast was er de groep van de Slavofielen (BELIAEV, KOSHELEV, SAMARINE, Prins VASSILICHIKOV). Tenslotte zijn er de sociaal-democraten van de scholen van Herzen en Bakounin, zoals CHERNISHEVSKII en PANAIEV, die in de mir de oplossing zagen voor het sociale probleem, zoals die volgens hen tevergeefs was gezocht door St-Simon, Owen en Proudhon.

Voor al het Panslavisme heeft de Russische mir opgehemeld. Ook in het Westen waren, aldus de panslavisten, gelijkaardige samenlevingsvormen bekend. Onder invloed van de feodaliteit en van het Romeinse recht zijn deze echter vrij snel tenonder gegaan. Sociale twist tussen rijken en armen is daarvan het gevolg. Het druist immers in tegen alle rechtvaardigheidsprincipes, aldus de panslavisten, dat de grond, die van nature aan eenieder toebehoort, in handen zou komen van enkele families. De arbeid kan een legitieme basis zijn tot toeëigening van produkten, doch niet tot toeëigening van grond. Men moet inderdaad erkennen dat het pauperisme in de mir werd uitgesloten, gezien elke *dvor* zorgt voor zijn arbeidsongeschikte leden.

Aldus heeft het Russisch geschreven recht in de pre-revolutionaire periode steeds ver gestaan van het volksbewustzijn. De overgrote meerderheid van de Russische bevolking was voor de oktober-revolutie werkzaam in de agrarische sector. Het recht van de *Svod Zakonov* was echter een stadsrecht, gemaakt voor een beperkte bourgeoisie. De massa der landbouwers blijft leven volgens de plaatselijke gewoonte en kent het 'geleerde' recht niet. *Zij had slechts oog voor de familiale eigendom van de dvor, al dan niet ingekaderd in de ruimere collectieve eigendom van de mir. In beide leefgemeenschappen speelde individuele eigendom, zoals die door de Svod was geregeld, geen rol.*

De Russische traditie kende geen rationalisme, geen individualisme, geen legalisme. In de Russische boerengemeenschappen heerste een stevig sociaal bewustzijn, dat tot uiting kwam in gezegden als:

" De mir is machtig, zelfs wie zich aan zijn gezag wil onttrekken, heeft daar vaak de moed niet toe." (2.45)

Dit collectief georganiseerde landbouwleven was ongetwijfeld een positieve factor voor de uitbouw van het socialisme. Zoals reeds werd benadrukt, werkte het boerenhuishouden als kleine communistische cel: ieder werkte naar zijn vermogen en kreeg volgens zijn behoeften.

Toch was het de aanvankelijke bedoeling van de sovjetoverheid om de boerendvor zo snel mogelijk 'overbodig' te maken. De feitelijke evolutie heeft echter genoopt tot een andere politiek: de intense privé-activiteit van de dvor werd in Sovjetrusland een onmiskenbare economische factor...

2. Het ingevoerde eigendomsbegrip.

Wanneer het eigendomsbegrip in de 18de eeuw wordt ingevoerd, dan verschijnt het als een *vreemd corpus in de Russische maatschappij*: een uiting van de autocratie van de keizer, die zich op een vooruitstrevende (westers geïnspireerde) wetgeving wilde beroemen.

Het was Katharina II die voor het eerst de term 'eigendomsrecht' (*pravo sobstvennosti*) in haar wetgeving gebruikte. Dat gebeurde onder invloed van Westeuropese juristen alsook naar het voorbeeld van de naburige Poolse staat (2.46). In de akte tot oprichting van een nieuwe verzameling van wetten van het Russische Rijk (ter voorbereiding van de *Svod Zakonov*), vindt men volgende bepaling van het burgerlijk recht:

" Het bepalen van de wederzijdse verhoudingen van alle burgers onder elkaar, waardoor de eigendom van elke burger wordt behouden en in veiligheid wordt gebracht." (2.47)

Reeds Peter de Grote droomde van het tot stand brengen van een omvattende codificatie waarin alle tot dan toe uitgevaardigde wetten en verordeningen van het Russische Rijk zouden worden gebundeld. De opvolgers van Peter de Grote namen deze taak van hem over, doch slechts onder Tsaar Nicolas I werd het 'Corpus Iuris' uitgevaardigd. De grote bezieler van deze codificatie-opdracht was graaf SPERANSKII, een eminent jurist die vol bewondering was voor de Franse verlichte filosofen en voor de Code Napoléon (2.48). 3500 wetten, die werden uitgevaardigd in de periode van 1649 tot 1830 werden geordend in een 'Polnoe Sobranie Zakonov' (volledige verzameling van wetten van het Russische Rijk). Naast de wetten werden ook de belangrijkste beslissingen van de Leidende Senaat in de verzameling opgenomen. Uit dit voorhanden zijnde rechtsmateriaal werd een codex geëxtraheerd. De aldus bekomen rechtsmassa bestaat uit acht hoofdstukken en werd gedrukt in vijftien banden onder de titel 'Svod Zakonov Rossiiskoi Imperii' (Verzameling van wetten van het Russische Rijk). Het tiende boekdeel (vijfde hoofdstuk) handelt over burgerlijk recht.

Er bestaat betwisting over de *invloed van westerse codexen op de Svod*. In elk geval bevat de Svod weinig sporen van klassiek Romeins recht. Rusland heeft het Romeins recht niet tegelijk met het Westen gerecipieerd. Slechts in de 19de eeuw ontstond een - weliswaar

intensieve - studie van het Romeins recht, zoals dat bewerkt en gesystematiseerd was door de Duitse 19de-eeuwse pandectisten.

Volgens SPERANSKII zou Rusland niets van het Romeins recht hebben overgeërfd en zou het Romeins recht de Russen steeds vreemd zijn gebleven (2.49). Deze uitspraak moet echter gezien worden in het kader van het blauwtje dat SPERANSKII opliep tijdens het bewind van Alexander I. In de periode 1809-1812 had SPERANSKII een codex voorbereid, waarbij hij zich in belangrijke mate had laten inspireren door de principes en de rechtstechniek van de Code Napoléon. Dit ontwerp werd echter precies daarom door de legislatieve commissie verworpen, terwijl zij verontwaardigd uitriep:

" Twee boeken worden ons als ontwerp voorgelegd, en wat treffen wij aan ? Een vertaling van de Code Napoléon ! Wat een ontzetting voor de Russen !" (2.50)

Tenslotte werd de Svod Zakonov een compilatie van de nog van kracht zijnde wetten van het Russische Rijk, van een vernieuwende codificatie was helemaal geen sprake meer.

Gezien echter de Svod was ontstaan uit een *bijeenbrengen* van wetgeving uit de voorafgaande periode, *die uitzonderlijk arm was aan burgerlijk recht*, mag het niet verwonderen dat ook boek V van de Svod Zakonov vol leemten zat. Waar hij kon, maakte SPERANSKII van zijn degelijke kennis van het Franse burgerlijk recht gebruik, om vaak ontbrekende of gebrekkige definities aan te vullen. Zo vindt men in de Svod Zakonov (art. 420) voor het eerst in de Russische geschiedenis een definitie van eigendom:

" Deze, die de eerste verkrijger is geweest van een vermogen, kreeg volgens de wettelijke bescherming van zijn privé-toebehooren, de macht om op de wijze, door de burgerlijke wetten bepaald, op exclusieve wijze en onafhankelijk van derden, dit vermogen te bezitten, te gebruiken en er over te beschikken voor eeuwig en voor na zijn dood. Hijzelf, zolang hij deze macht niet heeft doorgegeven aan een ander, of diegene aan wie de macht vanwege de eerste verkrijger op onmiddellijke wijze overging of op wette-

lijke wijze door latere overdracht of aanwas: deze heeft ten aanzien van dat vermogen het eigendomsrecht."

In par. I van opmerking 3 bij art. 420 van de Svod wordt nogmaals benadrukt dat *eigendomsrecht het recht is van een persoon om met uitsluiting van 'elke inmenging van buiten uit' (s ostraneniem' vsiakogo postoronniago vmeshatel'stva) de volledige heerschappij over een zaak uit te oefenen*. Dit recht bestaat, zo gaat de opmerking verder, uit drie bevoegdheden: het recht ven bezit, gebruik en beschikking. Wanneer deze drie bevoegdheden zijn verenigd in handen van eenzelfde persoon, dan spreekt de Svod over volle eigendom (polnoe: art. 423): de eigendomsdefinitie zoals men die in art. 544 van de Code Napoléon terugvindt. Wat verwerving van eigendom betreft, wordt uitvoerig ingegaan op de occupatietheorie, de accessietheorie en de verkrijgende verjaring. Ook de revindicatieleer en de regeling inzake medeëigendom leunen nauw aan bij de Napoleontische wetgeving.

Terwijl echter de Code Napoléon alle feodale banden wilde losslaan, diende de Svod te worden aangepast aan een maatschappij, die nog in volle feodale ontwikkeling was. Dat verklaart waarom de Svod met zoveel nadruk het onderscheid handhaaft tussen *volle eigendom (polnoe)* en *niet volledige eigendom (nepolnoe)*. Wanneer de drie eigendomsbevoegdheden niet in één hand zijn verenigd, en het beschikkingsrecht aan de ene toebehoort, terwijl het bezits- en genotsrecht aan de andere werd overgedragen, dan moet dit recht van bezit en genot worden gekwalificeerd als een bijzonder recht, waarvan de omvang, het karakter en de duur door de constitutieve akte zijn bepaald. Zonder het beschikkingsrecht kan het recht van bezit en genot in elk geval niet als eigendomsrecht worden aangemerkt. In 1869 besliste de Leidende Senaat (zaak Kadmine, nr. 1334) dat het eigendomsrecht noodzakelijk de beschikkingsbevoegdheid moet inhouden. Daarom worden als beperkingen t.a.v. het eigendomsrecht niet alleen de beperkingen in het openbaar belang en de beperkingen in het belang van derden vernoemd, maar ook de beperkingen, die de eigenaar zichzelf kan opleggen door slechts het 'dominium directe' te behouden en het 'dominium utile' bij bijzondere akte aan derden over te dragen. Belangrijk was ook de categorie van de 'verboden goederen' (zapovednya

imenya): onroerende goederen, die wel langs erfelijke weg konden worden overgedragen, maar die tijdens het leven niet voor vervreemding in aanmerking kwamen. Dit vervreemdingsverbod werd opgelegd door de constitutieve akte. Deze akte kon uitgaan van de keizer bij concessie van erfelijke goederen of van een volle eigenaar, die aldus de goederen in de familie wenste te houden (art. 467-468). Een gedetailleerde studie van de soorten eigendom, die de Svod onderscheidde, ligt buiten het bereik van deze studie (staatsdomein, lijftochten, goederen van de keizerlijke familie, goederen van het beheer van de hofhouding (*dvortsovyia upravleniya*), goederen van de adel en van de vertegenwoordigende lichamen in provincies en districten (*zemskie uchrezhdeniya*), diocesane eigendom en eigendom van kloosters en kerken, eigendom van de kredietinstellingen, van weldadigheidsinstellingen, van wetenschappelijke instellingen en openbaar onderwijs, van particulieren en rechtspersonen).

Slechts deze hoofdgedachte moet worden weerhouden: *terwijl de eigendomsstructuur in de Svod getuigt van de feodale Russische samenleving, werd in datzelfde wetboek reeds de eigendomsdefinitie en de rechtstechniek van het Napoleontisch burgerlijk wetboek binnengebracht.*

De leemten in het Russisch Wetboek van 1832 werden verder opgevuld door een uiterst produktieve activiteit van de Leidende Senaat. Een ganse rij instituten in het burgerlijk recht (SCHÖNDORF raamt dit op één derde van het geheel van het burgerlijk recht) werd door de Senaat in het leven geroepen: de regeling inzake roerende eigendom, de bekrachtiging en verdere uitwerking van de gewoonterechtelijke eigendomsregeling i.v.m. het boerenhuishouden, heel wat vennootschapsrecht en de leer over de derde verkrijger te goeder trouw.

Toch moet de nadruk worden gelegd op het feit dat deze creatieve functie van de rechterlijke macht noodzakelijk was geworden omwille van de ontoereikendheid van de wettelijke bepalingen terzake. Deze evolutie werd echter door de Russische monarchie met lede ogen aanzien. *Een rechtsscheppende rol voor de rechterlijke macht bleek immers onverzoenbaar met de idee van 'de keizer als soeverein en onbeperkt*

monarch' (art. 1 van de Svod Zakonov). Volgens de Byzantijnse traditie had de keizerlijke macht een theologische fundering. In 1810 schreef de historicus KARAMZINE:

" Onze tsaars zijn geen vertegenwoordigers van het volk... Zij zijn vertegenwoordigers van Diegene, die over de rijken heerst. De keizer is onze levende wet. Heel anders dan de Franse koningen, die zich tegen de paus, de keizer en de grote feodalen waar dienden te maken en daartoe steunden op romeinsrechtelijke argumenten." (2.51)

Nog in de Grondwet van 1906 vindt men:

" De hoogste autocratische macht behoort toe aan de keizer van alle Russen. God zelf beveelt zijn onderdanen om deze wet te eerbiedigen, niet alleen om te ontsnappen aan zijn toorn, maar ook om in vrede te zijn met hun geweten." (2.52)

In een monarchie dient dus te worden geregeerd op basis van wetten, die van de soeverein zelf uitgaan. De Russische monarchie onderscheidde zich echter, aldus art. 47 van de Svod Zakonov, van het despotisme omdat de keizer aan zijn eigen wetten was gebonden:

" Het Russische keizerrijk wordt geregeerd op de vaste grondslag van positieve wetten, besluiten en verordeningen die van de soevereine macht uitgaan. Derhalve hebben slechts die wilsuittingen van de keizer bindende kracht, die op grond van deze wetten aan de onderdanen worden afgekondigd. De keizer is aan zijn eigen wetten gebonden. Deze gebondenheid is echter het gevolg van een opvatting van de monarch, geenszins een gevolg van de subjectieve rechten van de Russische burger." (2.53)

Tot 1864 werd de rechter geacht de letter van de wet toe te passen. Wanneer een probleem rees, dat door de wet niet was voorzien, diende de rechtbank de beslissing op te schorten en het probleem voor te leggen aan de rijksraad (2.54) met het oog op verdere instructies over dit probleem (Svod Zakonov, boek I, art. 68, 69; boek II, art. 260).

" Hence it may be argued that in this respect Imperial Russian law is comparable to the anglo-american law, in spite of its civil background."

Dat het Russische privaatrecht van voor de revolutie voor een groot deel werd gevormd door de rechtspraktijk, blijkt ook uit de systematische commentaren op de Svod Zakonov, boek X, die alle de rol van de beslissingen van de Leidende Senaat een belangrijke rol toebedelen in de creatie van het Russisch burgerlijk recht.

Vanuit die invalshoek is het wel merkwaardig dat Rusland niet eerder is gaan aanleunen bij de Anglo-Amerikaanse Common-Law-doctrine van de stare decisis. Het was echter de continentaal-Europese doctrine gebaseerd op het Romeins recht, die de rechtsscholen in Rusland beheerste. Elk afwijken van het gecodificeerde recht, zoals dit in West-Europa hoog stond aangeschreven, was in de ogen van de Russen een toegeven van hun achterlijkheid. Vandaar de steeds terugkerende ambigüiteit over de rol van de Leidende Senaat. Het Ontwerp van Burgerlijk Wetboek dat in 1913 werd uitgevaardigd, deed hierover volgende dubbelzinnige uitspraak:

" Interpretaties in de beslissingen en richtlijnen van het Opperste Gerechtshof (de Leidende Senaat), evenals principes vastgelegd in de rechtspraktijk van de andere rechtbanken van het land, moeten worden gezien als gids voor een uniforme interpretatie en toepassing van de burgerlijke wetten in de gevallen waarin deze wetten onduidelijk zijn." (2.57)

Belangrijk is het ook, even te blijven stilstaan bij de vraag *wanneer en hoe het Romeinse recht in Rusland is binnengedrongen*.

Zoals reeds vermeld vertoonde het recht van Kiev- en Moscovisch Rusland heel wat invloed van het Byzantijns recht. Doch de Byzantijnse rechtsnormen kwamen in een zodanig fragmentarische en middellijke vorm tot Rusland, dat het onmogelijk was voor de Russische rechtsleer (in de mate dat die op dat ogenblik reeds bestond) om kennis te maken met de 'geest van het Romeinse recht', zijn eenheid en volmaaktheid zoals VON JHERING die beschreven heeft.

Het Byzantijnse recht, dat het Russisch recht in zijn vocabularium en structuur heeft beïnvloed, is het recht uit een periode die wordt gekenmerkt door een relatieve decadentie t.a.v. de grote Justiniaanse codificatie. De Ekloga van Leo III en de Prokheiron van Basiliius zijn slechts praktische codexen voor het dagelijks gebruik der rechters. De Prokheiron synthetiseert vooral de Instituten en houdt minder rekening met andere delen van de Justiniaanse codificatie.

Precies in de 11de-12de eeuw, op het ogenblik waarop in het Westen de studie van het Romeins recht werd aangevat, en dit op basis van de meest geperfectioneerde codificatie, komt Rusland met Romeins recht in contact dat was afgeknot, gereed gemaakt voor de praktijk en sterker dan de Justiniaanse codificatie onder invloed stond van de christelijke opvattingen en het gewoonterecht van het gehelleniseerde Oosten.

Ook moet worden benadrukt dat de invloed van het Byzantijnse recht plaatsvindt via het kerkelijk recht. Het Byzantijnse recht blijft in de eerste plaats het recht van de Russische kerk. Dit recht kent een autonome evolutie, meer in het bijzonder door het optekenen van de besluiten der concilies (bijvoorbeeld de Stoglav van 1551) (2.58).

Aldus kende Rusland een '*Frührezeption*' van het Romeins recht d.m.v. het kanoniek recht, en dit zelfs vóór de periode waarin historici dit fenomeen situeren in West- en Centraal-Europa (2.59). Deze *Frührezeption* werd echter niet gevolgd door een '*Vollrezeption*' van het Justiniaanse recht. Het was precies deze *Vollrezeption*, die een uitgangspunt vormde voor de Europese rechtswetenschap (2.60). Rusland nam geen deel aan de receptiebeweging, die vanaf de 11de eeuw in Europa van start ging. Pas vanaf de 18de eeuw werd het Romeins recht ook in Russische rechtsscholen bestudeerd. Tal van oorzaken werden opgesomd als verklaring voor deze bijzonder late receptie van het Justiniaanse recht. Twee ervan weerhouden onze aandacht. Na de Tataarse overheersing keert Rusland zich tegen het Westen voor de herovering van verloren gebieden. Door dit te doen, sluit Rusland zich af van elke invloed van de westerse ideologie. Hierdoor gaan ook alle

bewegingen, die de West- en Centraaleuropese beschaving beroeren, aan Rusland voorbij: *Renaissance, Humanisme, Reformatie*. In deze context precies werd het Romeins recht in de 11de eeuw opnieuw ontdekt (2.61). Bovendien bleek het economisch en sociaal klimaat van Rusland niet bepaald aanleiding te geven tot een juridische ordening, gebaseerd op het evenwicht van *privé-belangen* en het in overeenstemming brengen van staats- met *privé-belang*. Herhaaldelijk benadrukte VON JHERING in zijn werken, hoe bijzonder handig het Romeinse recht een juridische vertaling vond voor de basisfilosofie van de Romeinse pragmatische geest: een rijk kan slechts groot worden wanneer de staat erin slaagt de individuele belangen van elke afzonderlijke burger voor de wagen van zijn eigen overkoepelend belang te spannen (2.62).

Deze waardering van het *privé-belang* der individuele burgers, ontbrak volledig in het Russisch rijk. Naarmate het autocratisch bewind in Rusland sterkere vormen aannam, werden dwingende bepalingen steeds meer naar voor geschoven en ging het publiek recht sterker overheersen. De stelling van LENIN, dat alle recht publiek recht is, en dat er geen privaatrecht bestaat, zou op die wijze wel zijn wortels kunnen vinden in de pre-revolutionaire staats- en rechtsopvatting (2.63).

Ook de volledige miskenning van het *privé-initiatief* vinden we reeds in het Tsarenrijk terug. De weinig talrijke bourgeoisie die in Rusland bestond, werd in de uitbouw van haar activiteiten gefnuikt. Telkens wanneer haar enigszins florerende economische bedrijvigheid eventueel kon leiden tot politieke macht, werd deze activiteit onmiddellijk gereguleerd, onder voogdij of monopolie van de staat geplaatst. De uitzonderingsperiode van het zich schuchter ontwikkelend kapitalisme niet te na gesproken, hebben handel en industrie in Rusland zich vnl. ontplooid via openbaar initiatief van staatswege, via concessies, die door de overheid werden toegestaan en met financiële en technische input uit het buitenland. Zo wordt het verhaal verteld dat Ivan IV Elisabeth van Engeland geen werkelijk soeverein vond, omdat de Engelse handelaars voor eigen rekening werkten en niet voor rekening van de kroon. Deze gang van zaken in het Russische

rijk heeft het na de revolutie beslist gemakkelijker gemaakt voor de Communistische Partij om de privé-activiteit van de sovjetburger tot in detail te reglementeren en te controleren en alle hoop te stellen in het initiatief van boven uit in een plangeleide economie.

Toch kan niet voldoende worden benadrukt dat de Russen bij hun studie van het Romeins recht in de 19de eeuw *niet met de onverbloemde 'Geist des römischen Rechts' in aanraking kwamen.*

De Russen gingen bij deze studie van het 'Romeins recht' niet terug naar de bron, nl. het recht zoals dat te Rome vigeerde van de Twaalf-tafelenwet tot aan de val van het rijk. Zij baseerden zich op de bewerkingen van het Corpus Iuris Civilis door de glossatoren en de commentatoren. De Germaanse pandectenschool, die op haar beurt steunde op de werken van de Italiaanse scholen (*quidquid non agnoscit glossa, non agnoscit curia*) was in Russische rechtsfaculteiten wel bekend. NEVOLIN, die als eerste een omvattend werk over Russische rechts-geschiedenis schreef (2.64), had bij VON SAVIGNY te Berlijn gestudeerd; andere Russische rechtsgeleerden volgden te Göttingen VON JHERING's voordrachten.

De autocratische heersers, beïnvloed door de verlichting in de 18de eeuw, waren absoluut niet opgezet met het trage romeinsrechtelijke proces van het juristenrecht. Katharina II liet haar afkeer voor het Romeinse recht duidelijk blijken in een aantal instructies die ze gaf aan de wetgevende commissie van 1767 (2.65). Zo zag zij in de alombekende fictie, waardoor ook dochters konden erven, een bijzonder gevaarlijk voorbeeld van de romeinsrechtelijke handigheid om aan de letter van de wet te ontsnappen (2.66). Bijzonder gevaarlijk vond Katharina II het praetoriaanse recht te Rome, dat de rechtsscheppende functie in handen legde van juristen, en niet van de autocratische heerser (2.67).

Precies in deze periode werden echter herhaalde pogingen gedaan om het Russische recht te systematiseren en te compileren. Daarbij werd de Justiniaanse codificatie als belangrijkste inspiratiebron aangewend. In zijn rapport over het commissiewerk tot voorbereiding van de Svod

Zakonov, noemde SPERANSKII de verzameling van wetten van het Russische rijk een 'Corpus Iuris'. De codificatiecommissie legde er echter de nadruk op dat weliswaar de techniek van de Justiniaanse codificatie kon worden overgenomen, doch dat inhoudelijk niets uit het Romeinse recht werd overgenomen:

" De voorzienigheid heeft een andere bestemming voor Rusland bedacht... Onze wetgeving moet volledig op basis van eigen bronnen worden opgesteld." (2.68)

Bij inhoudelijke armoede van het eigen recht, wat op het gebied van het privaatrecht zeker het geval was, leidt een overname van formele technieken uit een ander, meer volledig rechtstelsel echter onvermijdelijk tot de overname van brokken materiëel recht. Dit fenomeen heeft zich op identieke wijze voorgedaan tijdens de Nieuwe Economische Politiek bij de "tijdelijke overname van de meest vooruitstrevende wettelijke bepalingen uit de kapitalistische landen als instrumentarium zonder gezicht" (2.69). Terwijl het Russische recht door heel wat rechtsgeleerden werd omschreven als 'zonder systematiek' en 'met een verbazend gebrek aan algemene beginselen op bepaalde punten', werd de *Usus Modernus Pandectarum* in de Russische rechtsscholen gedoceerd als algemene inleiding tot het burgerlijk recht.

Zeer belangrijk in het kader van deze studie is de vaststelling dat *de Russische rechtsleer vanaf de 18de eeuw, bij gebrek aan eigen rechtstraditie (de rechtsscholen alsook de advocatuur kwamen in Rusland zeer laat tot stand) (2.70), voor de uitbouw van een burgerlijke rechtstheorie in overwegende mate steunt op de Duitse Pandectistiek.* Duitse boeken over burgerlijke rechtstheorie vulden de Russische bibliotheken en tot vlak voor de revolutie maakten de Russische juristen op grondige wijze kennis met het moderne Romeinse of pandectenrecht. Bij de uitbouw van de sovjettheorie over het subjectief recht wordt thans, zij het meestal zonder de bron te vernoemen, inspiratie gezocht bij de *Belangen- en Willenstheorie*, zoals die door de Duitse rechtsleer werd uitgewerkt (2.71).

Heel wat inhoudelijk Romeins recht werd via de bijzonder produktieve activiteit van de Leidende Senaat in het Russische recht binnenge-

bracht. Zo werd in het Russische recht nooit een duidelijk onderscheid gemaakt tussen eigendom, feitelijk bezit en detentie (een erfenis die, zoals verder zal worden besproken, ook op de uitbouw van een sovjet bezitsleer drukt). Het was echter de Leidende Senaat die de feitelijke bezitter via bezitsacties ging beschermen (2.72).

Rechtspraak en rechtsleer hebben in de 19de eeuw in Rusland een door de pandectisten grondig be- en herwerkt Romeinsrechtelijk eigendomsbegrip binnengebracht. Dit eigendomsbegrip werd op abstracte wijze omschreven als een absoluut zakelijk recht van bezit, gebruik en beschikking t.a.v. zaken. Dat was precies wat een opkomende kapitalistische maatschappij nodig had om een kiemende industrie tot ont-plooiing te brengen: privé-belang en privé-initiatief dienden vrij te kunnen evolueren en werden via de eigendomsconstructie op passende wijze ondersteund. *Zo'n eigendomsbegrip stuitte echter reeds in het pre-revolutionaire Rusland op de centralistische tendensen van een stevige autocratie, die alle heil verwachtte van een sterk dirigistisch beleid.*

De prangende vraag, die Katharina II zich stelde over de mogelijkheid tot het gebruik van de eigendomsstimulus in een autocratische maatschappij, wordt tot op heden met dezelfde aandrang herhaald op de congressen van de Communistische Partij van de Sovjetunie.

AFDELING 2 - GESCHIEDENIS VAN HET SOVJET PERSOONLIJK
EIGENDOMSRECHT

"Speaking of the period of Militant Communism, a soviet jurist said that perhaps the only relation regulated by private law to be found at the time, was the contract of a village with the shepherd of the community herd. This is, of course, an exaggeration - the old private laws and rights having shown much more vitality."

(GSOVSKI, V., Soviet Civil Law, University of Michigan Law School, Michigan, 1948, 17)

De studie van een rechtsinstelling vraagt steeds inzicht in haar ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis. Dit geldt a fortiori voor een instituut als het persoonlijk eigendomsrecht, dat bij de aanvang van het sovjetregime niet bestond. Vanuit de 'oernevel' van het oorlogscommunisme (1917-1921) kreeg deze instelling langzamerhand vorm en ging een feitelijk bestaan leiden zonder reeds juridisch erkend te worden. Van een rechtsbegrip, dat de reeds bestaande economische positie van de persoonlijke eigenaar in juridische termen vertaalt, kan slechts sprake zijn sinds 1936. In de zgn. Stalin-grondwet van 1936 (2.73) werd het recht op persoonlijke eigendom meteen tot grondwettelijk recht van de burger verheven. De verdere lotgevallen van het persoonlijk eigendomsrecht zijn nauw verbonden met de wisselende partijpolitieke doelstellingen. De juridische vertaling van de politieke beleidslijn ging echter gepaard met tegenstrijdige en soms foutieve rechtspraak van de lagere rechtbanken, die slechts na een incubatieperiode werd eenge maakt door de 'bindende onderrichtingen' (2.74) van het Plenum van het Opperste Gerechtshof.

Dit historisch overzicht wil een politiek-economisch-sociale robotfoto maken van de onderscheiden etappes uit de sovjet-geschiedenis. Vanuit die invalshoek wil het verder de functie, bestemming of zending - 'Geschick' in zijn twee betekenissen van lotgeval en zending - van het rechtsinstituut van de persoonlijke eigendom van nabij volgen. In latere hoofdstukken zal worden ingegaan op algemene theorie, subjecten, objecten, inhoud en bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht. Ook daar zal in belangrijke mate rekening moeten gehouden worden met de historische ontwikkelingsfasen. Dit algemeen historisch overzicht wil dus een eerste situering zijn, een basis voor verdere uitwerking in volgende hoofdstukken.

Ook kan in dit hoofdstuk reeds een aanwijzing worden gevonden in de richting van een andere opvatting over de functie van het recht. De sovjet rechtsleer ziet het recht niet als een onveranderlijke stevige baken, waaraan het individu zijn rechtszekerheid kan ontleenen, maar als een instrument tot realisatie van de gemeenschappelijke (of staats-) belangen. Ook de sovjet rechtsgeschiedenis leert dat vooropgestelde staatsbelangen maar kunnen gerealiseerd worden wanneer de burger zijn persoonlijk belang met het staatsbelang ziet samenvallen, d.w.z. wanneer de burger zelf overtuigd is van de harmonie tussen zijn belang en dat van de staat. Het succes van de nevenbedrijven (zowel van arbeiders en bedienden als van de kolchosedvor) is daarvan een treffende illustratie. Ondanks verscheidene pogingen van de sovjetautoriteiten om dit privé-activiteitsveld te beperken en te onderdrukken, bleef deze economische cel haar vruchtbaarheid bewijzen.

Bij het juridisch uitkristalliseren van de eigendomssystematiek in de dertiger jaren werd - merkwaardig genoeg - teruggегреpen naar het 19de-eeuwse pandectistische eigendomsbegrip: eigendom als absolute (exclusieve) heerschappij t.a.v. zaken. Of de invoering van dit eigendomsbegrip in een socialistische maatschappij zo voor de hand lag, valt ten eerste te betwijfelen. Het pandectistisch eigendomsbegrip is essentieel individualistisch (exclusief, m.a.w. anderen uitsluitend) en bestendigend (eeuwigdurend):

twee kenmerken die in radicale tegenspraak zijn met het steeds voorgehouden collectivistisch en flexibel karakter van de sovjet-maatschappij. In verdere hoofdstukken zal worden uiteengezet hoe aldus de eigendomstechnische regels de institutionele eigendomsnormen (toewijzingsnormen en inhoudsnormen), zoals die in de Sovjetunie zijn uitgewerkt, vervormen en tegenwerken. Teken aan de wand is dat het succesvolle nevenbedrijf niet rond de Romeinsrechtelijk geïnspireerde moderne eigendoms-idee is opgebouwd, maar steunt op eigendom gezamenderhand van de werkgemeenschap. Niet het 'anderen uitsluiten van', maar het 'gezamenlijk deelnemen aan' is bepalend voor de vermogensverhoudingen t.a.v. het nevenbedrijf, wat neerkomt op een consequenter doorgedacht socialisme, dat kan bogen op een eeuwenoude Russische traditie.

Hoe echter de sovjet rechtsgeschiedenis indelen? Koerswijzigingen of accentverschuivingen zijn beslist aan te wijzen, doch vaak zijn de overgangen vloeiend. Een precieze opdeling in tijdschijven zal steeds tot op zekere hoogte betwist kunnen worden, maar vanuit pragmatisch oogpunt lijkt dergelijke werkwijze onvermijdelijk.

Volgende indeling lijkt meest aangewezen voor een historische studie van het persoonlijk eigendomsrecht:

1. Oorlogscommunisme (1917-1921)
2. Nieuwe Economische Politiek (1921-1927)
3. Radicale socialisering (1928-1936)
4. Persoonlijk eigendomsrecht na de Stalin-grondwet (1936-1953)
5. Khrushchev en de liberaliseringsperiode (1953-1961)
6. Persoonlijk eigendomsrecht tegen de achtergrond van het programma van de Communistische Partij van 1961 (1961-1977)
7. Persoonlijk eigendomsrecht na de grondwet van 1977.

1. Oorlogscommunisme.

Ook juridisch een overgangperiode.

Onmiddellijk na de machtsovername door de Raad der Volkscommissarissen (25 oktober - 7 november 1917) (2.75) werd de sovjetstaat de facto reeds geleid door de bolsjevistische partij, die echter op dat ogenblik nog verbonden was met de linkervleugel van de sociaal-revolutionairen. Dit kan een verklaring zijn voor de aanvankelijk minder radicale maatregelen op juridisch gebied. Daarbij wordt in het bijzonder gedacht aan de decreten van 24 november 1917 (decreet nr. 1 over de rechtbanken) en 7 maart 1918 (decreet nr. 2 over de gerechtelijke organisatie) (2.76).

Volgens art. 5 van eerstgenoemd decreet mocht de rechter de pre-revolutionaire wetgeving - van vóór 7 november 1917 - verder blijven toepassen op voorwaarde dat "deze wetten niet waren afgeschaft door de revolutionaire wetgever en zij niet in strijd waren met het geweten en het revolutionair rechtvaardigheidsgevoel van de rechter". De pre-revolutionaire Svod Zakonov van 1832 (2.77) bleef dus na de revolutie van 1917 nog tijdelijk van kracht, voor zover zijn bepalingen niet uitdrukkelijk of stilzwijgend waren afgeschaft.

Met iets meer precisie voorzag art. 36 van het decreet nr. 2 een gelijkaardige regel inzake rechtstoepassing: "In burgerlijke en strafzaken moet de rechtbank het thans geldende recht slechts toepassen voor zover het door decreten van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen niet is opgeheven en voor zover het niet in tegenspraak is met het *socialistisch rechtsbewustzijn*". Hetzelfde principe bevestigde voornoemd decreet in art. 8 i.v.m. de procedure: de pre-revolutionaire regels inzake bewijs en procedure dienden te worden geëerbiedigd voor zover ze "niet in

strijd zijn met het *rechtvaardigheidsgevoel van de werkende klasse*." (2.78).

Billijkheids- en utiliteitsoverwegingen moesten de bovenhand halen op regels van formeel recht: "Duidelijk gerechtvaardigde vorderingen zullen door de rechtbank worden ingewilligd zonder rekening te houden met verjaringstermijnen of andere formele overwegingen." (2.79). Wel werd door het decreet een motiveringsplicht opgelegd aan de revolutionaire rechter die afweek van een procedureregulering, omdat hij die "in onbruik geraakt of te bourgeois" vond (2.80). Aldus zou de interpretatie van de lagere rechtbanken, zo dacht men (2.81), door de hogere rechtbanken kunnen gecontroleerd worden.

Het decreet van 30 november 1918 'Over de volksrechtbanken van de RSFSR' (2.82) verbood echter radicaal elke toepassing van het pre-revolutionair recht. Art. 22 van dit besluit luidde als volgt: "De rechtbank past bij de behandeling van rechtsgeschillen de decreten van de Arbeiders- en Boerenregering toe en indien deze decreten ontbreken of ontoereikend zijn, laat zij zich door het *socialistisch rechtsbewustzijn* leiden."

Op het gebied van burgerlijk recht waren de decreten, door de revolutionaire regering uitgevaardigd, bijzonder schaars (2.83). De burgerlijke rechter was dus in hoge mate soeverein, hij oordeelde *ex aequo et bono* als een arbitragerechter. Volgens de revolutionaire bewindsploeg was een vervanging van het pre-revolutionaire recht door een coherent socialistisch rechtssysteem op dat ogenblik helemaal niet nodig: spoedig zou immers de revolutionaire beweging een internationaal karakter aannemen en zou tegelijkertijd in de hele wereld een communistische maatschappij openbloeien, waarin staat en recht overbodig geworden zijn. Zolang dus deze 'erg nabije toekomst' nog niet was verwezenlijkt, zouden voor deze korte overgangsperiode het sociaal belang, het rechtvaardigheidsgevoel en het revolutionair bewustzijn van de rechter, maar vooral de door de revolutionaire bewindsploeg uitgevaardigde decreten de rechtsbronnen uitmaken voor het oplossen van een concreet geschil.

De eerste zorg van het revolutionaire regime lag duidelijk *niet op het juridisch maar wel op het economisch terrein*. Er moest vlug en efficiënt gewerkt worden om de economische voorwaarden te creëren, die de opbouw van een communistische maatschappij automatisch in de hand zouden werken. Controle over grond, industriële en commerciële bedrijven was het eerste objectief van de revolutionaire regering om aldus zo snel mogelijk een centrale organisatie van produktie en verdeling te realiseren.

Agrarische hervormingen.

Unaniem bepleitten de Russische socialisten de afschaffing van de privé-eigendom t.a.v. de grond en de confiscatie van het grootgrondbezit. Zij gingen echter geenszins akkoord over de wijze waarop het grondgebruiksrecht van de boeren, na confiscatie, diende te worden georganiseerd.

De sociaal-revolutionairen zagen in de boerengemeenschappen (de mir) een ideale cel voor de uitbouw van het socialisme in Rusland. Welk mooier voorbeeld kon men zich immers indenken dan de wijze waarop de verdeling van het beschikbare land destijds in de mir gebeurde? Alle land behoorde immers aan God en slechts wie in staat was om het land persoonlijk te bewerken, mocht het tijdelijk gebruiken. De geconfiscieerde grond diende te worden omgevormd in 'openbaar domein'. Dit 'openbaar domein' zou regelmatig worden herverdeeld volgens arbeidsbekwaamheid en consumptiebehoeften van het boerengezin.

De bolsjevieken daarentegen waren gekant tegen deze vorm van 'socialisatie' van het land. Zij opteerden voor de grond als staats eigendom (nationalisatie van de grond). Niet in de kleine eengezinsboerderij zagen de Marxisten de toekomst van de landbouw, maar wel in grootschalige coöperatieven of staatsboerderijen. Een duidelijke visie over de wijze waarop de talloze Russische boerengezinnen in deze coöperatieven of staatsstructuren zouden geïntegreerd worden, bestond op dat ogenblik nog niet (2.84).

Op de eerste dag onder het sovjetregime, 8 november 1917, kondigde de regering een *eerste decreet over de agrarische hervorming* af (2.85). Grootgrondbezit werd door art. 1 onmiddellijk en zonder vergoeding afgeschaft. Art. 5 hield de belofte in dat de grond van boeren en kozakken, die tot het gewone volk behoorden, niet verbeurd-verklaard zou worden. Doch in een begeleidende instructie (nakaz), bestemd voor de plaatselijke autoriteiten, werden meer radicale maatregelen voorzien. Volgens een eerste punt van deze instructie werd privé-eigendom t.a.v. de grond voor altijd afgeschaft. Grond mag niet worden verkocht, gekocht, verpacht, gehypotheceerd of op een andere wijze vervreemd of belast. Alle grond, nl. staatsgrond, grond in eigendom van de keizerlijke familie, kloosters, kerken, privé-eigenaars, vennootschappen en boeren, werd zonder vergoeding verbeurd-verklaard. Het aldus tot stand gekomen 'openbaar domein' zou aan de arbeiders in gebruik worden gegeven.

Deze eerste algemene principiële verklaring werd aangevuld door een *tweede decreet* van 19 februari 1918 '*Over de socialisering van de bodem*' (2.86). Nogmaals werd bevestigd dat privé-eigendom van grond, ondergrond, waters en bossen zonder vergoeding werd afgeschaft. Slechts arbeidsgebruik van het land was toegelaten. De beschikbare grond werd verdeeld volgens werkkraft en consumptieve behoeften. Aldus verwoordde dit tweede decreet het programma van de sociaal-revolutionairen: er is nog geen sprake van collectivisering van de landbouw, grondgebruik wordt aan de individuele boerengezinnen toevertrouwd volgens beschikbare werkkraft en verbruiksbehoeften. De exploitanten krijgen een soort vruchtgebruik t.a.v. de grond. Het gaat om een concessie, die door de dorpssovjet aan de boeren wordt gedaan. Bij de dood van de boer moet de concessie worden hernieuwd door de erfgenamen en de concessie vervalt wanneer de grond niet werkelijk geëxploiteerd wordt. Het gebruik van de grond was echter niet kosteloos: art. 17 voorzag een differentiële rente naargelang de kwaliteit van de grond. Gesalarieerde arbeid gebruiken om het grondstuk te bewerken, was verboden: alleen landbouwexploitaties van de staat mochten gesalarieerden in dienst nemen (2.87).

Latere decreten weken langzamerhand af van dit socialiseringsbeleid. Een *derde decreet over de bodem* van 14 februari 1919 roept de ge-socialiseerde bodem uit tot 'ondeelbaar staatsfonds' (2.88). Ook de eerste grondwet van de RSFSR van 10 juli 1918 verklaarde alle gronden 'nationale eigendom' en verleende de burgers enkel een gebruiksrecht t.a.v. de bodem (2.89). In het *decreet 'Over de socialistische organisatie van het land'* van 14 februari 1919 werden alle vormen van individualistisch georganiseerd grondgebruik als tijdelijk en voorbijgaand beschouwd. Alle hoop was gesteld op de organisatie van de landbouw in staatsboerderijen (sovchosen) en 'landbouwcommunes', die zouden worden gevormd door arme boeren (2.90). De onderscheiden organisatievormen van gemeenschappelijke landbouw - commune, 'artel', t.o.z., sovchose - worden uitvoerig besproken in het hoofdstuk over de kolchosedvor als object van persoonlijk eigendomsrecht. Deze bepalingen bleven echter grotendeels dode letter. De boeren zagen in de decreten wel een machtiging om de 'vrijgekomen' gronden in te palmen: het grondgebruiksrecht werd daarbij verdeeld onder de boerenhuishoudens naar pre-revolutionaire gewoonte. In 1919 stelde GOIKHBARG vast:

" Ondanks de afschaffing van het privé-eigendomsrecht t.a.v. de grond, hebben wij... kleine landbouwbedrijven toegekend aan individuen, in kleine groep of aan families, m.a.w. wij hebben geen socialisering bereikt, maar zijn antipode op elk vlak: individualisering, anti-socialisering." (2.91)

Privé-eigendom van onroerende goederen in de steden.

In de steden werd deze algemene socialisering van de bodem gepreciseerd door een decreet van 20 augustus 1918 '*Over het afschaffen van privé-eigendom t.a.v. onroerende goederen in de steden*' (2.92). Dit decreet, dat over bebouwde en onbebouwde grondstukken handelt, laat de aanvankelijke aarzeling van de revolutionaire wetgever merken bij het zoeken naar een juridische formule voor het recht t.a.v. het woonhuis, al dan niet onderscheiden van het eigendomsrecht t.a.v. de grond, waarop dit woonhuis gebouwd is.

Het decreet van 14 december 1917 (2.93) had reeds elke rechtshandeling m.b.t. een grondstuk verboden. Door een besluit van het Volkscommissariaat van Justitie van 6 augustus 1918 werden echter ook contracten m.b.t. aan- en verkoop van gebouwen in dorpen 'onwettig' verklaard (2.94). In dit besluit werd erop gewezen dat "gebouwen vast verbonden zijn met de bodem en bijgevolg geen zelfstandig object van eigendom kunnen zijn. Gebouwen kunnen slechts overgedragen worden, samen met het grondgebruiksrecht.". De sovjetregering vreesde - terecht zoals later uit de rechtspraak zou blijken - een 'Umgehen des Gesetzes', nl. een verkoop van het grondstuk onder het mom van de verkoop van het gebouw, dat zich op het grondstuk bevindt.

Nationalisaties.

Op 17 december 1917 (2.95) werden de banken genationaliseerd, op 28 november 1918 (2.96) de verzekeringsmaatschappijen en op 22 april 1918 (2.97) de buitenlandse handel. Deze drie hefbomen van de nationale economie werden staatsmonopolie en de privé-bedrijven welke in deze branches werkzaam waren, werden geconfisceerd (2.98). De handelsvloot en de riviervvaart (2.99), alsook de spoorwegen (2.100) werden uitgeroepen tot staatseigendom. Het opzetten van nieuwe privé-handelsondernemingen werd verboden (2.101) en later volgt de nationalisering van de reeds bestaande groot- en detailhandel (2.102).

Het Volkscommissariaat voor de Voedselbevoorrading, opgericht op 2 april 1918, werd belast met de opdracht "de plaats in te nemen van de privé-handel en te voorzien in alle goederen van persoonlijke consumptie en huishoudgerief" (2.103).

Eind 1920 verschenen een aantal decreten die de afschaffing eisten van betaling voor voedsel, brandstof, voeder voor dieren, gemeentelijke diensten, drukwerk en post- en telegrafische diensten (2.104).

De nationalisatie van de industrie (2.105) komt trager op gang. Het besluit van 14 november 1917 (2.106) voert de arbeiderscontrole in. Door de arbeiders gekozen organen houden administratief en economisch toezicht op produktie, aan- en verkoop en stockering van produkten

en grondstoffen en op de boekhouding van de onderneming, die echter in privé-handen blijft. Later worden hele bedrijfstakken als dusdanig genaast (2.107). Eind 1920 volgde de nationalisering van alle kleine en middelgrote bedrijven met meer dan 5 werknemers met machineuitrusting (2.108).

De mythe van de nivellering van de lonen, in het Westen nog steeds beschouwd als één van de typische kenmerken van een socialistisch systeem, dateert uit de periode van het oorlogscommunisme: alle lonen in heel de Sovjetunie werden gestandaardiseerd en genivelleerd; lonen voor handarbeiders werden bijna gelijkgeschakeld met deze van ambtenaren en bekleders van hoge staatsfuncties (2.109).

Tevens verplichtte het Arbeidswetboek van 1918 alle gezonde mannen en vrouwen tussen 16 en 50 jaar te arbeiden (2.110).

Juridische en feitelijke positie van de burger.

Na deze algemene terreinverkenning gaat onze aandacht heel in het bijzonder naar de juridische en feitelijke positie van de burger tijdens deze periode. Daarbij rijst de vraag welke rechten formeel aan de burger werden toegewezen, hoe deze rechten door de overheid beschermd werden en, voor zover dit kan nagegaan worden, in welke mate het nieuwe juridische kader dat voor de burger opgezet werd, invloed had op de feitelijke positie van de burger.

Burgerlijk recht tijdens het oorlogscommunisme.

Wanneer men de vloed van decreten overschouwt, die tijdens deze periode uitgevaardigd werden, dan is één conclusie onvermijdelijk: de *geringe belangstelling voor het burgerlijk recht*. Meer zelfs: burgerlijk recht werd geschuwd als niet-revolutionair, bourgeois-recht. Sommige auteurs zijn de mening toegedaan dat burgerlijke rechten in het algemeen en individueel eigendomsrecht in het bijzonder, verloochend werden. Zo schrijft VOL'FSON in 1929:

" In de periode van het oorlogscommunisme werden de rechten van het individu tot niets herleid." (2.111)

De hoofdbekommernis was het creëren van een nieuwe economische ordening. Daaruit zou spontaan een andere, ideale positie voor het individu voortvloeien.

Familierecht echter werd uit het burgerlijk recht gelicht en was reeds in 1918 voorwerp van een fundamentele hervorming. Men mag niet vergeten dat het familierecht in het tsaristische Rusland in belangrijke mate een *religieuze aangelegenheid* was. Deze rechtstak diende dan ook zo vlug mogelijk geseculariseerd te worden. Familierecht werd een afzonderlijke rechtstak met een eigen wetboek. Doel van deze nieuwe wetgeving was de afschaffing van het gezin als instelling en cel langs waar de traditionele waarden doorgegeven werden: het religieuze huwelijk werd door het burgerlijke huwelijk vervangen, echtscheiding was mogelijk op aanvraag van elk der echtgenoten, bijzondere redenen moesten daarvoor niet opgegeven worden (2.112), natuurlijke en wettige kinderen hadden gelijke rechten (2.113), ten slotte werd de verhouding ouders-kinderen als een louter feitelijke afstammingsrelatie gezien, zodat de onderhoudsplicht slechts tussen hen bestaat indien ouder of kind arbeidsonbekwaam zijn en de staat geen zorg voor hen draagt (2.114).

Persoonlijk eigendomsrecht tijdens het oorlogscommunisme ?

In de sovjet rechtsleer wordt niet zelden de stelling verdedigd dat het recht op persoonlijke eigendom onmiddellijk na de revolutie van 1917 zou zijn ontstaan (2.115). KHALFINA bijvoorbeeld, die zich bij deze mening aansluit, nuanceert als volgt (2.116): persoonlijke eigendom, zoals omschreven in de grondwet van 1936, is een nieuwe economische en juridische categorie. Maar, vervolgt zij, persoonlijke toeëigening van materiële rijkdom door arbeiders met het oog op consumptie werd door de oktoberrevolutie niet afgeschaft. Integendeel, arbeidsinkomen en besparingen werden onmiddellijk door het nieuwe bewind beschermd. De woorden van LENIN - n.a.v. het decreet over de overgang van de macht en de produktiemiddelen in handen van

de arbeiders - zijn duidelijk:

" Geen enkele arbeider verliest een kopeke, integendeel hem wordt hulp verleend." (2.117)

Van een *juridisch begrip* van persoonlijk eigendomsrecht met duidelijk omliggende inhoud was tijdens de periode van het oorlogscommunisme nog geen sprake. Een aantal decreten, uitgevaardigd in deze periode, kunnen echter gezien worden als zoveel deelaspecten waaruit zich later het persoonlijk eigendomsrecht zal ontwikkelen.

A. Het decreet '*Over de nationalisatie van de banken*' (2.118) stelt de deposito's van de kleine spaarder veilig. Deposito's konden door het decreet van 28 januari 1918 worden geconfisceerd (2.119).

B. Het decreet '*Over het afschaffen van staatsleningen*' (2.120) bepaalde dat weinigvermogende burgers die geannuleerde waardepapieren bezaten met een nominale waarde tot 10000 roebel, in ruil daarvoor waardepapieren van de nieuwe staatslening ontvingen.

C. Het decreet van 20 augustus 1918 '*Over de afschaffing van het privé-eigendomsrecht t.a.v. onroerende goederen in de steden*' (2.121) schafte het privé-eigendomsrecht af van gebouwen in stedelijke gebieden, waarvan het inwonertal meer dan 10000 bedraagt. Dit gebeurt echter slechts indien deze gebouwen een waarde of een inkomen, door de plaatselijke overheid bepaald, overschrijden.

D. Het decreet '*Over de afschaffing van het erfrecht*' (2.122) schafte in zijn eerste artikel wettelijke en testamentaire erfopvolging af. Onroerende goederen waren op dat ogenblik reeds in belangrijke mate verbeurdverklaard (zie boven) en kwamen überhaupt niet meer in aanmerking voor erfopvolging. Maar ook t.a.v. roerende goederen werd het erfrecht volledig afgeschaft. In zijn art. 2 en 9 temperde het decreet evenwel een al te radicale uitwerking van de afschaffing van het erfrecht: tot het uitvaardigen van een decreet over de algemene sociale zekerheid, verkrijgen de behoeftige, arbeidsonbekwame (2.123) bloedverwanten in rechte neerdalende en opgaande lijn, de hele en halve broers en zusters, evenals de echtgeno(o)t(e) van de overledene, onderhoud uit de nalatenschap. Dit recht op onderhoud uit de nalaten-

schap werd, in die tijd althans, absoluut niet beschouwd als een toewijding aan het erfrecht in de burgerrechtelijke zin van het woord. De officiële doctrine en de interpretatieve wetten van dat ogenblik (2.124) beschouwden deze bepaling als een *tijdelijke maatregel van sociale voorziening* die echter zou worden afgeschaft zodra een volledig uitgebouwd systeem van sociale zekerheid tot stand was gekomen. De vaststelling van het bedrag van het levensonderhoud dat aan de overlevende echtgeno(o)t(e) en de nagelaten bloedverwanten uit de nalatenschap moet worden betaald, gebeurde inderdaad volgens art. 4 van het decreet "door de ambtenaar die voor de sociale welvaart zorgt".

Meer interpretatiemoeilijkheden leverde art. 9 op: "Wanneer de nalatenschap de waarde van 10000 roebel overschrijdt en deze uit een boerenerf, de inrichting van een woning of arbeidswerktuigen in de stad of op het platteland bestaat, dan wordt de nalatenschap onmiddellijk door de overlevende echtgeno(o)t(e) en de hierboven vermelde bloedverwanten (bloedverwanten in rechte opgaande en neerdalende lijn, hele en halve broers en zusters) in onderling overleg verdeeld. In geval van geschil beslist de plaatselijke rechtbank.". In dit artikel zagen de officiële commentatoren al evenmin een erfrechtelijke regel (2.125), het ging immers volgens hen om een overgang van een beheers- en gebruiksrecht voor produktieve doeleinden. Alleen de verwanten die een *economische band* hadden met de overledene en die in staat waren dit vermogen te beheren en te gebruiken, kwamen in aanmerking. Samenwoning was echter geen vereiste (2.126). Is door deze bepaling erfrecht t.a.v. privé-eigendom afgeschaft en werd meteen in plaats daarvan erfrecht t.a.v. *arbeiderseigendom* als een bijzondere, kwalitatief nieuwe vorm, geïnstalleerd? De sovjetrechtsleer is hierover verdeeld: aan hen die betogen dat art. 9 duidelijk spreekt over een overgang in 'beheer en gebruik', doch niet in eigendom, kan worden tegengeworpen dat reeds zeer snel bijkomende wetgeving, rechtspraak en rechtsleer aan de overgang van de goederen op basis van art. 9 alle gevolgen toekennen van een overgang in volle eigendom. In 1924 stelde het Opperste Gerechtshof van de RSFSR dat de beneficiarissen van een verdeling, die gebaseerd is op art. 9 alle rechten van een

eigenaar t.a.v. de aldus overgedragen goederen hebben, meer bepaald het recht van beschikking - in casu de verkoop van een woonhuis (2.127). Reeds een decreet van 20 augustus 1918 bevat volgende merkwaardige zinsnede: "Erfrechtelijke overgang kan slechts gebeuren in overeenstemming met het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht'." (2.128). In de rechtsleer was DAVIDOVICH één van de eersten die in het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht' een soort behoud van het erfrecht zag, eerder dan een tijdelijke maatregel van sociale voorziening (2.129). Volgens GENKIN en SEREBROVSKII (2.130) werd door art. 9 een socialistisch erfrecht t.a.v. *eigendom in arbeidsgebruik* in het leven geroepen. Volgens GENKIN beoogt de radicale formulering in art. 1 van datzelfde decreet de afschaffing van het pre-revolutionaire erfrecht. Slechts erfrecht t.a.v. privé-eigendom werd afgeschaft, maar tegelijkertijd erfrecht t.a.v. *eigendom in arbeidsgebruik* ingevoerd. Het gaat niet op, aldus GENKIN, om in de regeling van art. 9 een surrogaat van sociale zekerheid te zien.

Een gemeenschappelijk besluit van de Volkscommissariaten van Justitie en Financiën van 31 december 1918 (2.131) zag in de overdracht van het vermogen op basis van art. 9 een tijdelijke maatregel die in afwachting van een uitgebouwd systeem van sociale zekerheid de belangen van het gezin veilig diende te stellen. Deze redenering weerlegt GENKIN echter met het argument dat de personen die het vermogen in 'beheer en gebruik' krijgen, niet behoeftig en arbeidsongeschikt hoeven te zijn, kenmerken die nodig zijn om van een sociale zekerheidsmaatregel gewag te kunnen maken.

Dat een nieuw socialistisch erfrecht t.a.v. *eigendom in arbeidsgebruik* door art. 9 gecreëerd werd, wordt - nog steeds volgens GENKIN - bewezen door het decreet van het Volkscommissariaat van Justitie van 21 maart 1919 'Over de toepassing van art. 9 van het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht''. Dit decreet schafte de 10000 roebel-limiet af voor bedrijfjes die onmiddellijk in 'beheer en gebruik' van verwanten overgingen (2.132). Volgens GENKIN is de ratio legis duidelijk: belangrijk is niet de formele grens van 10000 roebel, wel de principiële beperking van het erfrecht tot eigendom die niet leidt tot uitbuiting van andermans werk: de eigendom in arbeidsgebruik.

Zeer belangrijk voor onze gedachtengang is, dat de in het decreet vooropgestelde afschaffing van wettelijke en testamentaire erfopvolging zeer snel niet meer dan een *principeverklaring* is gebleken, die niet vatbaar was voor *praktische toepassing* (2.133) en door de wetgeving en de rechtspraak vlug gemilderd moest worden (2.134). Zulke ontwikkeling - het failliet van het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht' - betekende een belangrijke stap naar de erkenning van een persoonlijk eigendomsrecht voor de burger: indien erfrecht t.a.v. roerende en onroerende goederen werkelijk was afgeschaft, dan kon de burger slechts aanspraak maken op een vruchtgebruik voor het leven. Er kon hoogstens nog sprake zijn van een beperkt, tijdelijk eigendomsrecht - over deze notie meer bij de bespreking van het 'bouwrecht' - of van een beheers- en gebruiksrecht voor het leven - art. 9 van het decreet gewaagde inderdaad zelfs niet van een beschikkingsrecht t.a.v. de verdeelde goederen ! De poging echter om het arbeidsprincipe als uitsluitende en voldoende grondslag van het erfrecht te erkennen, heeft nooit veel succes gehad. Zo verdedigde MALITSKII (2.135) in de twintiger jaren de stelling, dat slechts wie door zijn persoonlijke arbeid het vermogen heeft helpen opbouwen, als erfgerechtigde in aanmerking kon komen. Een stelling die - zeker wat het erfrecht betreft - onverzoenbaar is met het sociale zekerheidsprincipe, dat in de eerste plaats behoeftige, arbeidsonbekwame personen een bestaanszekerheid wil verschaffen uit de nalatenschap van de overledene.

E. Tenslotte is er het decreet 'Over de schenkingen' van 20 mei 1918. Dit decreet verklaart schenkingen en andere beschikkingen om niet nietig, indien zij de waarde van 10000 goudroebel overschrijden (2.136). Dit om te vermijden dat via schenkingen onder levenden het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht' ontdoken zou worden.

In dit eerste luik van maatregelen zitten ongetwijfeld een aantal bepalingen die de belangen van onvermogene en minvermogene groepen veilig willen stellen, "... dit in een periode van grandioze activiteit tot vernietiging van de maatschappelijke uitbuitersverhoudingen, tijdens de opbouw van een nieuwe maatschappij, gebaseerd op nieuwe

eigendomsvormen, in een moeilijke periode ook van buitenlandse interventie en burgeroorlog" (2.137).

Opeising en verbeurdverklaring.

In schril contrast daarmee staat een tweede luik van maatregelen, waartoe de revolutionaire regering genoodzaakt werd wegens het *nijpende voedseltekort* (2.138). "Wij waren de mening toegedaan", bekende LENIN later, "dat de boeren ons via de leveringsplicht de noodzakelijke levensmiddelen zouden verschaffen die wij in de fabrieken en bedrijven zouden uitdelen en dat wij daardoor een communistische wijze van produktie en verdeling zouden bereiken." (2.139). Dat de boer echter niet steeds bereid is op te draaien voor het algemeen belang, heeft de sovjetregering op het einde van de periode van het oorlogscommunisme op pijnlijke wijze moeten ervaren. Naarmate de stedelijke industrie verder ineensloot en de boeren dus nog weinig meer te bieden had, waren deze laatsten ook geneigd om hun opbrengsten ook voor zich te behouden. Het geld, dat de boeren voor hun goederen verkregen, had trouwens, gezien de toenemende inflatie, steeds minder waarde. Het warenverkeer tussen stad en platteland kwam aldus bijna stil te liggen. Bevoorrading werd de eerste zorg van de bolsjevisen.

In mei 1918 besloot de revolutionaire regering een *bevoorradingsdictatuur* in te stellen (2.140). Voorraden van de boeren, die niet voor herbeplanting of eigen behoeften nodig waren, moesten tegen lage prijzen aan de staat verkocht worden. Boeren die voorraden achterhielden, konden tot 10 jaar gevangenisstraf of dwangarbeid veroordeeld worden door de revolutionaire rechtbank. Het Volkscommissariaat voor Bevoorrading kreeg volmacht om de boeren te dwingen tot aflevering van hun opbrengsten (2.141). De oorspronkelijke bedoeling was in de eerste plaats de rijke boeren te treffen: "Van de arme boeren niets, van de doorsnee boeren weinig, van de rijke boeren veel.", was de leuze (2.142). De toenemende hongersnood in de steden en in het Rode Leger leidde echter in de praktijk tot een afleveringsplicht, ook voor de armste boeren. Hier zijn geen wettelijke bepa-

lingen (decreten, ordonnanties, besluiten) uitgevaardigd, die de belangen van de kleine boer veilig stelden !

De boeren die voor hun opbrengsten geen equivalent kregen, gingen zich opnieuw toeleggen op het *gesloten huishoudbedrijf*. Zij produceerden uitsluitend voor eigen behoeften en probeerden de overschotten in het dorp om te ruilen.

In de *steden* werd - met het oog op het op gang brengen van een gecentraliseerde produktie en verdeling - de *opeising of requisitie* (inbeslagname tegen vergoeding) en *verbeurdverklaring of confiscatie* (inbeslagname zonder vergoeding) (2.143) van individuele eigendom georganiseerd, zowel van produktiemiddelen als van consumptiegoederen. Het besluit van het Centraal Volkscommissariaat van 7 november 1917 '*Over de uitbreiding van de rechten van de stedelijke zelfbesturen inzake voedingskwesties*' (2.144) gaf deze besturen het recht alle niet-openbare plaatsen, nodig voor het openen van stedelijke voedingswinkels of voor nieuwe noden van de voedingssector, op te eisen of verbeurd te verklaren. Confiscatie was toegelaten van alle aan privé-personen, instellingen of bedrijven toebehorende produkten, apparaten, werktuigen, transportmiddelen, kortom, alles wat kon bijdragen tot het goed functioneren van de voedselproduktie de bewaring, bewerking, bereiding en de organisatie van de maatschappelijke voedselbedeling (2.145).

De stedelijke zelfbesturen mochten alle voedselvoorraden in beslag nemen die de door de stad vastgelegde normen overtroffen (art. 7 van het decreet van 7 november 1917). Art. 9 breidde deze bevoegdheid uit tot alle middelen van eerste levensnoodzaak "gezien de toekenning van om het even welk produkt, zelfs levensnoodzakelijke produkten, toekomt aan het zelfbestuur van de stad".

Eén van de eerste wetgevende maatregelen van de sovjetregering was dus gericht op een door de stadsbesturen georganiseerde 'herverdeling' van consumptiegoederen. Zelfs de burger die slechts goederen tot het bevredigen van zijn meest noodzakelijke levensbehoeften bezat, moest met vrees een eventuele confiscatie afwachten.

Verdere centralisatieplannen voor de voedselbevoorrading vinden we in het besluit van het Centraal Volkscommissariaat van 21 november 1918 *'Over de organisatie van de bevoorrading van de bevolking inzake produkten bestemd voor persoonlijke consumptie en huishoudelijk materiaal'* (2.146). Dit bepaalde dat alle voorraden van produkten en persoonlijke gebruiksvoorwerpen, ook de goederen die door de plaatselijke zelfbesturen werden geconfisqueerd of gerequireerd, in de handen van het Volkscommissariaat geconcentreerd worden.

Reeds in 1920 echter worden requisitie en confiscatie ingeperkt. De officiële motivering hiervoor is "dat de sovjetmacht buitenlandse interventie en binnenlandse contra-revolutie overwonnen heeft en de produktiemiddelen in handen van de arbeiders overgegaan zijn" (2.147). Het besluit van het Centraal Volkscommissariaat van 16 april 1920 *'Over requisities en confiscaties'* (2.148) brengt een éénvormige regeling voor requisitie en confiscatie: geen vermogen mag nog onderworpen worden aan zulke maatregelen dan onder de voorwaarden en op de wijze door dit decreet voorzien. Het decreet verbiedt in principe confiscatie en requisitie van dagelijkse gebruiksvoorwerpen (vaatwerk, kleren, schoenen, meubelen). Doch in geval van "dringende maatschappelijke nood kunnen ook deze goederen aan confiscatie en requisitie onderworpen worden, na een besluit van een bijzondere commissie van plaatselijke machtsvertegenwoordigers (2.149), die telkens de centrale machten van dergelijke beslissingen op de hoogte moet brengen." (2.150). De daaropvolgende decreten over confiscatie en requisitie beperken aanzienlijk de in aanmerking komende objecten en sluiten gebruiksvoorwerpen uit (2.151).

KURSKII karakteriseerde de politiek van de sovjetstaat m.b.t. privé-eigendom in de periode van het oorlogscommunisme als volgt:

" Indien wij de geschiedenis van de decreten m.b.t. requisitie en confiscatie nagaan, die het best de verhouding van de sovjetmacht tot het instituut van de privé-eigendom in deze periode uitdrukken, dan zien wij dat in 1918 privé-eigendom t.a.v. roerend vermogen werd afgeschaft, verloochend en afgezworen, want wij maakten het door niets beperkte proces van confiscatie en

requisitie mee en slechts in 1920 werd voor het eerst een decreet uitgevaardigd dat dit proces een weinig aan banden legde." (2.152)

Hieruit mag men echter niet besluiten, zoals KURSKII ook benadrukt, dat dit laatste decreet reeds definitief een eigendomsrecht t.a.v. de zaak zou erkennen. Het decreet bepaalt slechts, als eerste garantie voor de individuele burger, op welke wijze de plaatselijke organen en de centrale machten tot confiscatie en requisitie mogen overgaan. Het decreet ging echter uit van de stelling dat er *nog geen gegarandeerd eigendomsrecht* bestond, ook niet t.a.v. dagelijkse gebruiksvoorwerpen, gezien op ieder ogenblik, ingeval van maatschappelijke nood, de plaatselijke machtsorganen tot requisitie konden overgaan.

Rechtstoepassing.

De rechtbanken functioneerden niet tijdens de periode van het oorlogscommunisme. Alle gerechtelijke instanties van voor de revolutie waren op 7 december 1917 (2.153) 'en bloc' afgeschaft. Vijf overheidsbepalingen werden in de loop van één jaar afgekondigd, alle m.b.t. de reorganisatie van het gerechtelijk apparaat (2.154). Drie van deze decreten (2.155) werden nooit van kracht, de twee andere werden slechts in beperkte mate uitgevoerd. Indien dus privé-rechten in beperkte mate bestonden, dan was er omzeggens geen apparaat om hun bescherming af te dwingen.

In de praktijk werden echter in de periode van het oorlogscommunisme een groot aantal contracten tussen burgers onderling gesloten en dit op basis van het burgerlijk recht zoals dat voor de revolutie gold. Zo merkt STUCHKA op:

" Het burgerlijk recht en zijn contractuele grondslag bleken echter sterker te zijn en bleven illegaal voortbestaan, om zo te zeggen onderaards... ook in de hoofden van de communisten." (2.156)

Besluit.

Tijdens de stormachtige, labiele periode van het oorlogscommunisme bevindt het persoonlijk eigendomsrecht zich in een algemene *juridische oernevel*. Het pre-revolutionaire recht mocht door de rechtbanken niet meer worden toegepast, doch het was helemaal niet de bedoeling een nieuw, socialistisch rechtssysteem in het leven te roepen. Beroemd is in dit verband de uitspraak van STUCHKA:

" Communisme betekent niet de overwinning van socialistisch recht, maar de overwinning van het socialisme over elk recht, gezien de afschaffing van de klassen met tegenstrijdige belangen automatisch het afsterven van het recht met zich meebrengt." (2.157)

Ook GOIKHBARG, een vooraanstaand jurist tijdens de periode van het oorlogscommunisme, wees elke mogelijkheid tot het creëren van een sovjet burgerlijk recht resoluut van de hand (2.158).

In de schaarse decreten die tijdens deze apocalyptische periode toch nog enige aandacht hebben voor de positie van de individuele burger, kan, zij het met enige moeite, een *kiem* worden bespeurd van wat later tot *persoonlijk eigendomsrecht* uitgroeien zal. Hierbij moet echter opgemerkt worden dat de private eigendomssfeer van de individuele burger tot niets werd herleid door *teugelloze en uit de hand lopende confiscaties en requisities* op het platteland en in de stad. Beroep doen op de rechtbank om eigendom te beschermen of terug te vorderen was een praktisch onmogelijke zaak. Eerst en vooral moest een nieuwe economische ordening in het leven worden geroepen en daartoe was de inzet en opoffering van iedere burger vereist, desnoods werd hij met geweld daartoe aangezet. De sovjetregering had echter de individualistische, economisch machtige en traditiegebonden boer uit het oog verloren. Het zal een ineengestorte landbouweconomie zijn, die LENIN verplicht in 1921 strategisch terug te trekken en een nieuwe periode in te leiden: deze van de *Nieuwe Economische Politiek*.

2. Nieuwe Economische Politiek.

Een strategisch terugtrekken.

In 1921 werd vrede gesloten met de randstaten, doch het land bevond zich aan de rand van de afgrond. De meeste bedrijven lagen stil of werkten nog een aantal dagen per maand. De fabrieksarbeiders, voor zover zij niet in dienst van het Rode Leger waren of van honger het platteland opgezocht hadden, produceerden tijdens de arbeidsuren voornamelijk zaken voor persoonlijk gebruik, die ze bij de boeren tegen levensmiddelen inruilden.

Op het platteland groeide de onrust. De weerstand tegen de brutaliteit van de requisitiecommando's nam steeds scherpere vormen aan. Wanneer de inbeslagnemingen ook na de slechte oogst van 1920 ongestoord voortgingen, werd de ontevredenheid, die zich keerde tegen de bolsjevisten, steeds groter (2.159).

De oproerbeweging bereikte haar toppunt in februari 1921 bij de opstand van de matrozen in de zeehaven Kronstadt, de basis van de hele Baltische vloot en de uitweg naar Petrograd. Deze revolte was het symptoom van een diepe economische en politieke crisis, die het bestaande systeem op zijn peilers deed trillen. Oorspronkelijk eisten de matrozen slechts betere bevoorrading en het opnieuw toelaten van vrij handelsverkeer tussen stad en platteland, doch later namen hun eisen een politiek karakter aan. Ze eisten nieuwe verkiezingen voor de sovjets en vrijheid voor alle socialistische organisaties. Op 15 maart 1921 - toen de opstand in Kronstadt nog volop woedde - nam de tiende partijdag van de Communistische Partij (8 tot 16 maart 1921) het besluit tot vervanging van de confiscatie van graanoverschotten van de boeren door een belasting in natura (2.160). De periode van de Nieuwe Economische Politiek (N.E.P.) werd door dit besluit ingeluid.

Opzet van de N.E.P. was een door de staat met strakke teugels bestuurde markteconomie in het leven te roepen. Via verbeterde ruil-

verhoudingen tussen stad en platteland zou een krachtige stimulans gegeven worden aan de ver beneden peil liggende landbouwproduktie. Deze verhoging van de landbouwproduktie had tot doel - wij gebruiken de Marxistische terminologie - "één van de belangrijkste voorwaarden voor de reproductie van de menselijke arbeidskracht opnieuw te realiseren". Die arbeidskracht was nodig voor de heropbouw van de industrie. De staat blijft echter de belangrijkste economische 'partner': grote en middelgrote industrie, verkeerswezen, bank- en kredietstelsel, buitenlandse handel en binnenlandse groothandel blijven in handen van de staat. Vanuit deze comfortabele positie laat de staat de vrije markt spelen om aldus de produktiviteit op te voeren en de bekomen winst op handige wijze via de kanalen die zij stevig in handen houdt, te doen afvloeien naar de opbouw van de zware industrie.

Op 24 mei 1921 werd ruilhandel vrij (2.161) nadat op 28 maart 1921 reeds vrijhandel was ingevoerd voor graan, brood en veevoeder (2.162). Kleine privé-bedrijven voor industriële produktie, die niet meer dan twintig arbeiders in dienst hadden, werden opnieuw toegelaten op 17 mei 1921 (2.163). Concessies, speciaal voor buitenlanders, lieten privé-kapitaal binnen in domeinen die monopolie van de overheid bleven (2.164). Het geld speelt opnieuw een belangrijke rol: de arbeidsvergoeding gebeurt in geld en geschiedt niet langer volgens het gelijkheidsprincipe; loonsdifferentiatie wordt opnieuw ten volle aanvaard. Consumptiegoederen en collectieve dienstverleningen moeten door de individuele burger worden betaald. In 1924 wordt de roebel gestabiliseerd: het 'gouden standaardstelsel' wordt ingevoerd (papiergeldcirculatie op goudbasis) (2.165).

Voorwaardelijke juridische erkenning van privé-vermogensverhoudingen.

Om tegemoet te komen aan de eisen van buitenlandse investeerders die elke geldbelegging weigerden, zolang geen stabiel rechtssysteem hen de nodige garanties bood, moest snel een rechtssysteem ingevoerd worden dat de privé-verhoudingen in de vrije marktsfeer zou ordenen en ongeregelheden zou sanctioneren (2.166).

Even *tijdelijk* en *voorwaardelijk* als het economisch systeem dat zijn basis vormde, werd daarom een *privé-vermogensrecht* ingevoerd. Daarbij kwam het in de hoofden van de rechtstheoretici niet op te spreken van de introductie van socialistisch *privé-vermogensrecht*, wat op dat ogenblik nog steeds een *contradictio in terminis* betekende. Samen met het invoeren van marktverhoudingen als één van de componenten van het economisch systeem, moest onvermijdelijk de hele burgerlijke rechtsideologie worden geduld, zonder dewelke het marktsysteem niet kan functioneren. STUCHKA geeft de redenering daarover als volgt weer:

" Goederenruil gebeurt volgens de arbeidswaarde. Elke producent produceert nuttige dingen, niet voor zijn eigen gebruik, maar voor het gebruik door anderen, terwijl hijzelf voor eigen gebruik nood heeft aan andere goederen, door anderen vervaardigd. De ruil van die goederen gebeurt op de markt door middel van geld. Geld zorgt voor de beweeglijkheid van goederen, die op zichzelf niet beweeglijk zijn, voor de overgang uit de handen van hen die geen gebruikswaarde aan deze goederen hechten, naar hen voor wie ze wel gebruikswaarde hebben. Geld is een algemeen equivalent. Formeel gezien echter geschiedt dit proces via het contract. Goederenruil op basis van arbeidsequivalent, toonde MARX aan, creëerde voor het eerst de vooropstelling van de vrije burger. Het begrip van de formele gelijkheid van de burgers, zijn formele rechtsbekwaamheid is een produkt van de ontwikkeling van de warenproduktie. Het vrije contract is de basis van het hele burgerlijke rechtsverkeer. Zelfs de wet van de staat wordt voorgesteld als een gestandaardiseerd contract. Deze formele rechtsgelijkheid verbergt de klassetegenstellingen. Dit is het fetisjisme van wet en contract, waar zelfs bourgeois-wetgeving en -rechtspraktijk tegen reageren via het invoegen van begrippen als goede trouw, allerlei vormen van vrije interpretatie van de wet, enz..... Burgerlijk recht kan dus in deze periode (N.E.P.) worden gedefiniëerd als de juridische regeling van vermogensrechtelijke verhoudingen, in een voorbijgaande periode en op basis van de socialistische staatseigendom, met het toelaten

(of dulden: dopushchenie) daarnaast van privé-eigendom en burgerlijk rechtsverkeer." (2.167)

De eerste juridische stap in de richting van dit 'strategisch terugtrekken' is het decreet van 22 mei 1922 *'Over de fundamentele privé-eigendomsrechten erkend door de Russische Sovjetrepubliek, verzekerd door haar wetten en beschermd door haar rechtbanken'* (2.168). Dit decreet maakt het embryo uit van wat later de eigendomsregeling van het Burgerlijk Wetboek zal worden (2.169). Onder de opnieuw toegestane privé-rechten noemt het decreet: eigendomsrecht t.a.v. roerend vermogen, daarin begrepen het vermogen dat zich bevindt in bedrijfs-, handels- en industriële instellingen en dat in staat is zich te bevinden in privé-bezit, alsook produktiemiddelen, produkten van landbouwexploitatie en -verwerking, goederen niet onttrokken aan de handel door speciale bepalingen, geldkapitaal, goederen voor dagelijks gebruik en huishouding en zaken bestemd voor persoonlijke consumptie. Bovendien wordt het erfrecht opnieuw, zij het in beperkte mate, in ere hersteld (2.170). Het decreet bevestigt eerder plechtig dat dit alles *geen terugkeer betekent tot de erkenning van de natuurlijke rechten van het individu en dat het onmiddellijk doel van het recht de ontwikkeling blijft van de produktieve krachten en niet de ontwikkeling van het individu.*

Het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR (11 november 1922) werd in een recordperiode van 4 maand door GOIKHBARG klaargestoomd. Een pareltje van legislatieve techniek en originaliteit kan men dit wetboek dan ook moeilijk noemen. Afzonderlijke rechtsnormen, doch ook hele instituten, werden overgenomen uit de meest vooruitstrevende Burgerlijke Wetboeken van dat ogenblik: het Duits en het Zwitsers B.W..

In zijn eerste versie bevatte het N.E.P.-wetboek geen enkel artikel dat een duidelijke socialistische inslag vertoonde. Commentatoren (2.171) legden er echter de nadruk op dat de eerste zorg tijdens de N.E.P.-periode er toch in moest bestaan dat het proletariaat het laatste woord had bij de toepassing van dit 'bourgeois-wetboek'. Het proletariaat moest de commando-posities in handen houden via staatseigendom van de grond en van grote industriële ondernemingen,

staatsmonopolie van de export, overzicht op de binnenlandse handel, preferentiële bescherming van de partijen die behoren tot de arbeidersklasse en het recht van de overheid om de praktische toepassing van de codex volgens haar beleidslijn te laten verlopen. In die optiek werd een ereplaats toegewezen aan het art. 1 B.W. RSFSR 1922:

" Burgerlijke rechten worden door de wet beschermd, behalve in de gevallen waarin ze worden uitgeoefend op een wijze, die in strijd is met hun economische en sociale bestemming."

Dit artikel formuleert dus in een notedop de socialistische visie op de functie van het subjectief recht en de grenzen aan de uitoefening van dit recht (hierover meer in het hoofdstuk over de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht).

Van deze *sociaal-economische doelmatigheidsvisie* getuigt ook art. 4 B.W. RSFSR 1922:

" Met het oog op de ontwikkeling van de produktieve krachten van het land, verleent de RSFSR de rechtsbekwaamheid (bekwaamheid burgerlijke rechten en plichten te hebben) aan alle burgers, voor zover zij niet door de rechtbank in hun rechten zijn beperkt."

De leer over het bestaan van een natuurlijk subject, dat aan de staat voorafgaat, wordt met dit artikel uitdrukkelijk verworpen. Zo benadrukt GOIKHBARG:

" Ons Burgerlijk Wetboek neemt geen individualistisch standpunt in. Het gaat, bij het verlenen van rechten, niet van het afzonderlijk individu uit, maar van de collectiviteit, de arbeiders- en boerenstaat. Rechtsbekwaamheid is bij ons geen aangeboren mensenrecht, maar wordt door de staat verleend met het oog op het bereiken van collectief noodzakelijke doeleinden. Bron van de rechtsbekwaamheid is niet het feit van de geboorte of van het bestaan van het individu, maar een akt van de staatsmacht, die dus deze rechtsbekwaamheid kan beperken, uitbreiden of tot niets kan reduceren." (2.172)

Tenslotte wordt door art. 5 van de invoeringswet (2.173) tot het B.W. RSFSR 1922 nog een belangrijke veiligheidsmarge ingebouwd:

"Uitbreidende interpretatie van het Burgerlijk Wetboek is slechts toegelaten in die gevallen waarin de bescherming van de belangen van de staat van arbeiders en boeren en van de arbeidersmassa dit eist."

Indien geen wettelijk voorschrift of decreet voorhanden is, dan moet de rechter zich bij de beslissing in een concreet geval laten leiden door de algemene beginselen van sovjetwetgeving en door de algemene beleidslijnen van de regering van arbeiders en boeren (art. 4 van het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van 7 juli 1923).

Dergelijke '*Generalklauseln*' werden volgens STUCHKA in de burgerlijke wetgeving ingebouwd als middel om, indien nodig, af te wijken van de formele toepassing van de wet. Dit bourgeois Burgerlijk Wetboek, waarvoor het ideëengoed buiten de grenzen van de sovjetstaat werd gezocht, kon in de praktijk, aldus nog steeds STUCHKA, slechts uitwerking hebben, hand in hand met de Marxistische theorie over het klassekarakter van elk recht (2.174).

Eigendomsverhoudingen.

Eigendomsverhoudingen worden in het B.W. RSFSR (2.175) geregeld in boek II, dat handelt over rechten 'in rem'. Boek II regelt naast het eigendomsrecht (hoofdstuk 1), het bouwrecht (hoofdstuk 2) en de borgstelling (hoofdstuk 3). Boek III over het verbintenissenrecht is echter veel omvangrijker. Dat zou geen toeval zijn volgens de sovjet rechtstheoretici: de vermogensrechtelijke verhoudingen zijn immers heel anders komen te liggen omwille van de gewijzigde staatseconomische structuur. Hoewel inderdaad aan de Westeuropese instellingen identieke regelingen en bepalingen zijn ingevoerd, geeft de *gewijzigde economische basis* aan de verschillende instituten een andere inhoud. Het verschil bestaat hierin dat een gedeelte van de eigendomsobjecten, nl. de belangrijkste economische rijkdommen en produktiemiddelen aan de staat toebehoren (2.176).

Een zakelijk recht, waarvan eigendom het type-voorbeeld is, zou als absoluut recht aan ieder tegenstelbaar zijn. Absolute tegenstelbaarheid is echter ondenkbaar in een socialistisch systeem waar elk recht moet wijken voor klasse- of staatsbelang. Bovendien is het de staat toegelaten dit eigendomsrecht verder te normeren, wat de voorwaarden van zijn uitoefening betreft. Wanneer het eigendomsrecht zodanig wordt uitgehold, verschuift het zwaartepunt naar de dynamiek van het vermogensrecht: het verbintenissenrecht (2.177).

In zijn art. 52 maakt het B.W. 1922 een onderscheid tussen *staats-eigendom* (genationaliseerd of gemunicipaliseerd (2.178)), *coöperatieve eigendom* en *privé-eigendom*.

Exclusieve staatseigendom zijn, volgens art. 53: de grond, de ondergrond, bossen, wateren, spoorwegen, hun rollend materieel en vliegtuigen. De grond is staatseigendom en mag niet het voorwerp uitmaken van privé-rechtsverkeer. Bezit van de grond is slechts toegelaten op basis van gebruiksrecht. Met de afschaffing van privé-eigendom t.a.v. de grond werd ook het onderscheid tussen roerende en onroerende goederen afgeschaft (opmerking bij art. 21 van het Burgerlijk Wetboek RSFSR 1922).

Bedrijven met meer dan twintig werknemers, telegraaf, radio-telegraaf en andere installaties, die van staatsbelang waren, mochten slechts voorwerp van privé-beheer zijn op basis van een concessie, verleend door de overheid. Een aantal gevaarlijke voorwerpen mochten geen deel uitmaken van het privé-rechtsverkeer. Ze zijn onvervreemdbaar, doch kunnen zich met voorafgaande toestemming van de bevoegde machtsorganen in handen van privé-personen bevinden, zolang zij gebruikt worden voor het doel waarvoor zij bestemd zijn. Het gaat om wapens, militaire uitrusting, springstoffen, geestrijke dranken (die een bepaald alcoholgehalte overschrijden) en sterk gif.

Individuele burgers en coöperatieve organisaties mochten volgende goederen in privé-eigendom bezitten (art. 54 en 57):

" Niet-gemunicipaliseerde gebouwen, handelsbedrijven, industriële bedrijven die loonarbeiders tewerkstellen, waarvan het maximum aantal door bijzondere wetten wordt vastgesteld, produktiemidde-

len, waardepapieren en andere waardevolle voorwerpen, waaronder gouden en zilveren munten en buitenlandse deviezen, zaken van huiselijk of huishoudelijk nut of van persoonlijk gebruik, waren waarvan de verkoop door de wet niet is verboden en alle goederen die niet aan de privé-handel zijn onttrokken."

STUCHKA maakt reeds een duidelijke *indeling naar de economische betekenis van deze objecten* van privé-eigendom, zoals ze zijn opgesomd in art. 54 B.W. RSFSR 1922. Hij onderscheidt drie groepen van objecten van privé-eigendom: 1) produktiemiddelen en vermogen dat als kapitaal fungeert, 2) produktiemiddelen uitsluitend bestemd tot persoonlijk gebruik door de eigenaar (2.179) en 3) zaken voor persoonlijk gebruik en voor consumptie en van huishoudelijk nut. Belangwekkend is de opmerking van STUCHKA dat deze indeling "in wezen berust op economische criteria en in het B.W. RSFSR 1922 slechts een partiële juridische uitdrukking vond", doch zelfs economisch werd deze indeling, aldus STUCHKA, niet duidelijk genoeg doorgevoerd. Het belang van een duidelijk onderscheid tussen de drie voornoemde groepen ligt volgens STUCHKA hierin, dat "wij er niet aan denken de twee laatste groepen en voornamelijk de laatste af te schaffen. Er zal een tijd komen waarin het overbodig zal worden te spreken over gebruiksrecht (afgedwongen bescherming van het gebruik) t.a.v. consumptiegoederen en waarin elke notie van 'toebehoren' zal verdwijnen." (2.180).

Binnen de vrij heterogeen samengestelde groep van objecten, die het voorwerp kunnen uitmaken van privé-eigendomsrecht volgens art. 54 B.W. RSFSR 1922, is dus alleen het werkelijk kapitaal de vijand waarmee de N.E.P. tijdelijk onder één hoedje speelt. De beide andere categorieën zullen automatisch wegwijnen, van zodra de economische basis van een nieuwe communistische maatschappij is gelegd. In 1929 werd in het Centraal Comité van de Communistische Partij de bekende vraag "kto kogo" gesteld, nl.: "Wie zal de verdere agrarische ontwikkeling leiden: de kulak (rijke hereboer) of de socialistische staat (in de vorm van grote staatsboerderijen) ?". Op die vraag werd geantwoord met een offensief tegen de kapitalistisch georiënteerde hereboer (2.181).

Zo ook meent KHALFINA (2.182) dat het overduidelijk is dat het B.W. RSFSR 1922 persoonlijk eigendomsrecht nog niet als een zelfstandige *rechtsinstelling* behandelt. Dit N.E.P.-wetboek spreekt slechts over *privé-eigendom* met als object zowel produktiemiddelen als zaken van persoonlijk gebruik en dagelijkse consumptie. KHALFINA meent nochtans dat persoonlijke eigendom op dat ogenblik, als *economische categorie*, reeds ten volle erkend werd. Persoonlijke eigendom werd immers, aldus deze auteur (zie hoger), door de oktoberrevolutie nooit afgeschaft.

In boek IV B.W. RSFSR 1922 beleven we de 'renaissance' van het erfrecht. Zowel wettelijke als testamentaire erfopvolging worden opnieuw erkend. De waarde van de netto-nalatenschap mag echter het bedrag van 10000 roebel niet overschrijden en de kring der wettelijke en testamentaire erfgenamen blijft beperkt tot de onmiddellijke descendents van de erflater, de 'izhdiventsy', en de overlevende echtgeno(o)t(e) (2.183).

Rechtspraktijk tijdens de N.E.P.

Na dit kort overzicht van de wettelijke eigendomsregeling, vervat in het N.E.P.-wetboek van 1922 gaat onze bijzondere aandacht naar de rechtspraktijk (i.c. voornamelijk de beslissingen van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR). De vraag is of de rechtspraktijk erin geslaagd is de woorden van STUCHKA tot leven te brengen:

" Nooit werd de tweevoudige rol van het recht zo duidelijk aangetoond: zijn revolutionair en zijn behoudend-conservatief karakter." (2.184)

Via welke jurisprudentiële vondsten en technieken wist de rechter een zekerheidsklimaat te scheppen waarin de tijdelijk opnieuw noodzakelijk geachte privé-economische activiteit kon opbloeien, doch anderzijds - en in de eerste plaats - het hoger belang van de staat en de voorrang voor de collectieve basisopties veilig te stellen ?

In 1925 creëert het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR het vermoeden van staatseigendom. In de eerste jaren na het van

kracht worden van het B.W. RSFSR 1922 werd staatseigendom juridisch nog behandeld als privé-eigendom van de staat. Enkele rechterlijke uitspraken uit die periode verdedigen het standpunt dat in geval van betwisting tussen de privé-bezitter en de staat, de feitelijke bezitter wordt geacht de eigenaar te zijn, zolang de staat het tegendeel niet had kunnen bewijzen. Daartegen heeft het Plenum van het Opperste Gerechtshof gereageerd door het invoeren van het vermoeden van staatseigendom op basis van volgende motivering:

" De RSFSR wordt door de Grondwet (2.185) erkend als monopolistische eigenaar van de grond, fabrieken, bedrijven en transport. Verder wordt volgens art. 68 B.W. RSFSR 1922 elk goed waarvan de eigenaar onbekend is (heerloos goed), staatseigendom. Uit de wetten van de RSFSR kan men dus de algemene conclusie afleiden dat elk betwist vermogen op het territorium van de RSFSR staatsvermogen is, zolang het tegendeel niet bewezen is." (2.186)

Uit dit vermoeden van staatseigendom heeft de rechtspraak een aantal belangrijke gevolgtrekkingen afgeleid. Zo verwierp het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR in zijn richtlijn van 20 juni 1927 (2.187) de stelling dat de feitelijke bezitter van roerende goederen (2.188) geacht wordt eigenaar te zijn, zolang het tegendeel niet bewezen werd, ook wat betwistingen tussen privé-personen aangaat. Het principe, dat voor roerende goederen bezit als titel geldt, is immers, aldus het Plenum, onverzoenbaar met het vermoeden van staatseigendom (2.189).

Uit het vermoeden van staatseigendom trok de rechtspraak ook de conclusie dat de algemene bepalingen inzake uitdovende verjaring (art. 44 B.W. RSFSR 1922) (2.190) niet van toepassing zijn op vorderingen van de staat, strekkend tot het opeisen van vermogen uit andermans onwettig bezit (2.191). De staat verliest dus nooit het recht om zijn eigendom terug te vorderen, zelfs indien de vordering niet binnen de termijn van drie jaar na het bezitsverlies werd ingesteld (2.192). Indien de privé-eigenaar de termijn voor het instellen van zijn revindicatievordering heeft laten voorbijgaan, dan is diens vordering weliswaar verjaard, doch de privé-bezitter kan niet genieten van verkrijgende verjaring. Het instituut van de verkrijgende

verjaring werd in 1927 door het Rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR formeel afgewezen. Als gevolg van de uitdovende verjaring van de eigendomsvordering wordt het goed heerloos en komt het volgens art. 68 B.W. RSFSR 1922 aan de staat toe.

De rechtspraktijk, die moest werken met een 'kaderwetgeving' op het gebied van burgerlijk recht (2.193), voelde in tal van gevallen het revolutionaire rechtsgevoel van de rechter tekortschieten om met de nodige radicaliteit - in de betekenis van ingeworteldheid - een consequente beslissing in het concreet geval te treffen. Zo werden uit de verhouding van de staat als monopolistische eigenaar van het grondstuk tot de privé-eigenaar van het huis, dat op dit grondstuk was gebouwd, door de lagere rechters blijkbaar niet steeds de nodige consequenties getrokken: het Opperste Gerechtshof van de RSFSR moest erop wijzen dat "de privé-bezitter (2.194) van een huis in de stad waaraan schade toegebracht werd door openbare werken (kanalisering), slechts vergoeding voor de werkelijk geleden schade kan eisen en niet voor de waardevermindering van de grond, die immers aan de staat in eigendom toebehoort." (2.195)

In de beginperiode van de N.E.P. werden de rechtbanken overspoeld door *vorderingen van vroegere eigenaars*, die het vermogen dat hun tijdens de periode van het oorlogscommunisme was ontnomen, weer opeisten (2.196). Dergelijke vorderingen werden gewoonlijk niet ingewilligd en dit op basis van opmerking 1 bij art. 59 B.W. RSFSR 1922:

" De vroegere eigenaars waarvan de goederen werden onteigend volgens het revolutionaire recht, of die op algemene wijze in het bezit van de arbeiders zijn gekomen voor 22 mei 1922 (2.197), hebben niet het recht deze goederen terug te vorderen."

De vraag was dan echter wie wél eigenaar van dit vermogen was, indien het niet aan de vroegere eigenaars toekwam. Immers de arbeidersbezitters, die het vermogen onder zich hadden, waren er daarom nog geen eigenaars van en uitgaande van het algemeen principe dat heerloze goederen aan de staat toekomen (art. 68 B.W. RSFSR 1922), zou

dat vermogen dus staatseigendom moeten worden.

Vanuit praktische overwegingen kon de rechtspraktijk deze rechtlijnige redenering echter moeilijk volgen. In bepaalde gevallen meende het Rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR dat de arbeiders het vermogen slechts 'bezitten', terwijl de eigendoms kwestie gewoon genegeerd werd. In andere gevallen besliste het Rechtscollege dat eigendomsrecht weliswaar niet via verkrijgende verjaring werd verkregen, maar op basis van het vermoeden vooropgesteld in het decreet van 16 maart 1922 (2.198), nl. dat de arbeiders die goederen - in casu ging het om meubels - op rechtmatige wijze hebben verkregen (2.199). Tenslotte erkende de N.E.P.-rechter in een aantal gevallen het *feitelijk arbeidsgebruik* (фактическое трудовое пользование) als titel van eigendomsrecht t.a.v. roerende goederen (2.200). Slechts uitzonderlijk waardevolle stukken (met museumwaarde) en zaken waarvan kwaliteit en prijs duidelijk de gemiddelde behoeften van de arbeiders overschrijden, komen niet in aanmerking voor toewijzing op deze basis.

Zeer radicaal echter sprak de rechtspraktijk zich uit over *toewijzing van gebouwen op grond van arbeidsgebruik* (фактическое пользование строениями). In betwistingen tussen eigenaars van een woning die slechts een formeel bewijs van hun eigendomsrecht hadden (een koopcontract daterend van voor de revolutie), doch die na de revolutie elke band met het woonhuis verloren hadden, en anderzijds arbeidersgezinnen die het huis onderhielden, belastingen betaalden, m.a.w. in een 'arbeidsrelatie' stonden tot het woonhuis in de periode na de revolutie, kende de rechtbank het eigendomsrecht toe aan deze laatsten (2.201).

Dit feitelijk criterium van het arbeidsgebruik van het huis werd door de rechtspraak zo frequent gebruikt, omdat in de periode tussen de bolsjevistische machtsovername (verbod van contracten m.b.t. huizen) en 1921 (opnieuw toelaten van zulke overeenkomsten) erg veel feitelijke, juridisch niet erkende, onderhandse contracten werden afgesloten t.a.v. woonhuizen. In 1923-1924 stond de rechtspraak voor de vraag of en in welke gevallen deze feitelijke verhou-

dingen juridisch moesten erkend worden. Het antwoord van de rechtspraak was dat de feitelijke arbeidsbezitter van het woonhuis als eigenaar erkend wordt, d.w.z. de arbeider die het huis op correcte wijze onderhoudt (2.202).

Naarmate de N.E.P.-periode vorderde, maakte de rechtspraak meer en meer gebruik van het multi-interpreteerbare begrip '*misbruik van de N.E.P.*'. LENIN omschreef dit begrip als volgt:

" Wij hebben daarin getracht een grens te trekken tussen wat een wettelijke bevrediging van de behoeften van om het even welke burger uitmaakt en datgene wat '*misbruik van de N.E.P.*' kan genoemd worden, wat voor alle staten legaal is, doch wij niet willen legaliseren." (2.203)

'Misbruik van de N.E.P.' wordt echter uitvoeriger besproken in het hoofdstuk over de uitoefening van het subjectief recht op persoonlijke eigendom.

Rechtsleer tijdens de N.E.P.

Tot een unanieme rechtsleer kwam het nog niet tijdens de N.E.P.-periode. Wat de rechtstheoretici echter wel vanuit hun Marxistische achtergrond gemeen hadden, was de *weigering om recht te beschouwen als een onafhankelijke factor*. Recht is in de eerste plaats een bijprodukt van de economische omstandigheden. De verhoudingen tussen mensen in het proces van de warenproductie vormen de basis, terwijl het recht één van de elementen van de suprastructuur is. Het zijn dus economische factoren die de vorm en de inhoud van het recht bepalen.

" De jurist beeldt zich in dat hij werkt met a priori principes waar deze eigenlijk slechts economische reflecties zijn." (2.204)

Vanuit deze basisovertuiging lanceerde STUCHKA zijn zgn. '*tweesectorentheorie*'. Het burgerlijk recht was de noodzakelijke regulator en beschermer van de vermogensverhoudingen in de privé-sector zoals die tijdens de N.E.P. was afgebakend. Economische verhoudingen tussen organen van de socialistische economie worden echter geregeld

door het economisch-administratief recht (2.205). STUCHKA's 'tweesectorentheorie' was ongetwijfeld een belangrijke voorbode van wat later het twistobject zou worden tussen 'economisten' en 'civilisten' (zie verder). Hierbij moet worden benadrukt dat de tijdelijke invoering van het burgerlijk recht volledig kadert in de N.E.P.-tactiek van het strategisch terugtrekken: de kapitalist zou met zijn eigen wapens bestreden worden. De rechtstheoretici blijven echter uiterst negatief en wantrouwend t.a.v. de gevaarlijke versluierende rol van het privaatrecht. Zo schrijft GOIKHBARG, samensteller van het B.W. RSFSR 1922:

" Wij weigeren in recht een nuttige idee te zien voor de werkende klasse. Religie en recht zijn ideologieën van de uitbuitende klasse. Thans hebben wij zelfs harderte strijden tegen de juridische ideologie dan tegen het recht zelf." (2.206)

STUCHKA, de eerste Volkscommissaris voor Justitie - zo werd de minister van Justitie tot 1946 genoemd - merkte sarcastisch op:

" Wij hebben rode Speranskii's (2.207) die de wetten maken, wanneer zullen er rode Voltaire's zijn om ze te verbranden ?" (2.208)

Het officiële leerboek van 1934 benadrukte nog:

" Marxisme verklaart zonder genade de oorlog aan kapitalistische rechtsconcepten en de dogmatische methode in de rechtsleer." (2.209)

Jarenlang, tot hij in 1937 in ongenade viel, was PASHUKANIS (naast STUCHKA, DOTSSENKO, GINTSBURG, e.a.) een erkende autoriteit op het gebied van de sovjet rechtstheorie. Dat geeft zelfs het officiële leerboek van burgerlijk recht in 1938 toe:

" De destructieve ideeën van PASHUKANIS hadden directe invloed op een reeks studies over sovjetrecht." (2.210)

Een nauwgezette studie over de bijdrage die PASHUKANIS aan de rechtstheorie heeft geleverd, zou ons te ver leiden (2.211). Zijn uitgangspunt is echter belangwekkend, ook voor onze studie van persoonlijk

eigendomsrecht in het bijzonder. Rechtsregels verschillen, volgens PASHUKANIS, van andere menselijke gedragsregels hierin, dat de rechtsregel een *subject* veronderstelt, dat *in staat is zijn recht actief op te eisen*. De wettelijke orde verschilt van elke andere orde doordat ze bedoeld is voor privé-individuen én doordat conflicterende belangen het basispostulaat zijn van elke juridische regeling. Recht duikt dus op om privé-belangen te beschermen. Privaatrecht is volgens deze auteur de oorspronkelijke rechtssfeer. Nadien penetreert dit recht, op private leest geschoeid, in het openbaar leven. Er is echter een grens aan dit doordringen: de idee van absolute gehoorzaamheid aan een normcreërende overheid heeft niets meer te maken met recht. Als organisatie van klasse-overwicht of als organisatie voor het voeren van oorlog heeft de staat geen behoefte aan wettelijke verwoording. Daar begint de sfeer van de zgn. '*raison d' état*', d.w.z. het principe van doelmatigheid, opportuniteit (2.212).

Deze postulaten van het recht, nl. de idee van een abstract individu als rechtstitularis en de idee van de gelijkheid in rechte der rechtssubjecten, zijn, zo vervolgt PASHUKANIS, de economisch-materialistische verklaring van het ontstaan der rechten, niet meer dan doelmatigheidscriteria, noodzakelijk opdat de markt zou kunnen functioneren. Om deze stelling te staven, vertrekt hij in zijn bekend werk '*Algemene theorie van recht en Marxisme*' (2.213) vanuit de Marxistische vooropstelling dat de basis (materiële realiteit van de economische verhoudingen) de bovenbouw (de niet-materiële wereld van recht, moraal, filosofie en politiek) a.h.w. voortbrengt. De markt bestaat per definitie alleen in een kapitalistische economie. Het is die markt precies die het ontstaan en het zich ontwikkelen van het recht noodzakelijk maakt om de economische verhoudingen of ruilrelaties op de markt in het noodzakelijke zekerheidsklimaat te laten verlopen. Immers om de ruil op de markt mogelijk te maken, moeten de deelnemers aan dit marktgebeuren als eigenaars van de waren verschijnen en gelijkgerechtigd zijn om erover te beschikken. Zonder het postulaat van de vrije wilsovereenstemming is het ruilen van equivalent

geachte waren niet mogelijk. Deze vrije wilsovereenstemming veronderstelt echter op haar beurt de rechtsbekwaamheid van de rechtssubjecten, alweer een begrip, gecreëerd vanuit economische doelmatigheids-overwegingen. Ook subjectieve rechten zijn door de economische orde in het leven geroepen postulaten, zonder dewelke het economisch systeem - en PASHUKANIS bedoelt hier uitsluitend het kapitalistisch marktsysteem - niet vlot kan functioneren (2.214).

Het aldus tot stand gekomen privaatrecht maakt echter ook het bestaan van een staat noodzakelijk om precies die verhoudingen die binnen het marktgebeuren plaatsgrijpen, te sanctioneren. Gezien nu de markt eigen is aan een kapitalistische economische ordening, zijn recht en staat typische bourgeois-instellingen die in een socialistische maatschappij, waar de markt niet thuishoort, eveneens overbodig zijn.

In de tweede uitgave van zijn '*Programma*' of '*Syllabus*' over economisch recht schreef GINTSBURG, een geestesgenoot van PASHUKANIS, dat het B.W. RSFSR 1922 snel nutteloos zou blijken en volledig zou vervangen worden door 'economisch recht' of 'technische regels' (2.215).

Het gevolg van de theorie van PASHUKANIS e.a. was dat een stroming (techenie) van *juridisch 'nihilisme'* op gang kwam. De juridische loopbaan werd als een weinig beloftevolle carrière aanzien: het aantal studenten in het toenmalig instituut der 'Rode Professoren' lag bijzonder laag. In 1929-1930 waren de studenten van het schriftelijk onderwijs in dit instituut als volgt verdeeld:

Economie	83
Geschiedenis	37
Filosofie	20
Geschiedenis van de KP	19
Natuurwetenschappen	13
Literatuur	11
Recht	5 (2.216)

De bekende Amerikaanse specialist in sovjetrecht, prof. J. HAZARD, die precies in deze onzekere periode als rechtsstudent was ingeschreven aan de Moskouse universiteit, schreef volgende getuigenis:

" In 1934 hadden wij een oud gebouw, dat vervallen was, pover gedecoreerd en niet verwarmd, zodat wij onze warme kleren voor op straat tijdens de les aanhielden. We hadden een uurrooster dat zeer vaak zonder voorafgaande berichtgeving werd gewijzigd en niemand wist wat het volgend semester zou bestudeerd worden. De studenten waren mannen en vrouwen achteraan in de twintig, begin dertiger jaren. Het grootste gedeelte was het werk beu, dat ze vroeger hadden gedaan." (2.217)

Besluit.

De officiële visie op de sovjet rechtsgeschiedenis maakt een onderscheid tussen de periode van de *opbouw van het socialisme* (1917-1930) en de tijd van het *verwezenlijkt socialisme* (1930-heden). Daarbij wordt gesuggereerd dat de N.E.P. een logische tweede stap was na het oorlogscommunisme in de opbouw van het socialisme. Dergelijke opvatting gaat echter aan de realiteit van de geschiedenis voorbij: het oorlogscommunisme met zijn poging tot nationalisatie van de hele economie, de zware afleveringsplicht voor de boeren en zijn mateloze confiscaties was een poging om het socialisme op stormachtige wijze te verwezenlijken.

De N.E.P.-periode, die inderdaad in de tijd hierop aansloot, was geenszins gepland. De N.E.P. was het gevolg van het totaal ineenstorten van het experiment uit de voorgaande periode, de gedwongen afwijking van de oorspronkelijke weg, die LENIN met grote tegenstand binnen de partij (o.m. van TROTSKII) heeft kunnen doordrukken. Tijdens de N.E.P. werd de privé-economische sector tijdelijk en in beperkte mate opnieuw geduld. Daarom ook werden private rechten *voorwaardelijk* door de staat aan het individu verleend. De *voorrang van het 'collectief belang'* en de *tweederangspositie van het individu* worden echter door wetgeving en rechtspraak duidelijk tot uiting gebracht. De rechtsleer gelooft nog steeds in het wegwijnen van staat en recht in een socialistische maatschappij.

3. Radicale socialisatie (1928-1936).

Het eerste vijfjarenplan.

Het hoofddoel van het eerste vijfjarenplan (1929-1934) bestond erin stevige fundamenteën te leggen voor een - thans volledig - socialistisch economisch systeem. Deze lange-termijn-planning had twee basisobjectieven: *collectivisatie van de landbouw en industrialisatie van het land.*

Eerst en vooral diende de collectivisatie van de landbouw te worden doorgevoerd. De grootschaligheid van de landbouwonderneming zou immers, zo werd toen nog unaniem gepropageerd, de produktiviteit ten zeerste bevorderen. Aldus konden de arbeiders in de industrie beter en goedkoper gevoed worden.

Collectieve organisatie van de landbouw vereiste ten eerste dat de ruimere armslag die tijdens de N.E.P. aan de afzonderlijk werkende boer gegeven werd, volledig werd ingetrokken. Daarom besloot het Centraal Comité van de Communistische Partij op 1 februari 1930 over te gaan tot een "*actieve politiek tot liquidatie van de 'kulakken' als klasse*". (2.218)

De kulak werd omschreven als een zelfstandige, welvarende boer die, of produktiemiddelen voor een waarde van meer dan 1600 roebel bezit en meer dan 50 dagen per jaar vreemde arbeiders in dienst neemt, of produktiemiddelen voor een waarde van meer dan 800 roebel bezit en meer dan 75 dagen per jaar vreemde (= niet behorend tot het gezin van de landbouwer) arbeiders tewerkstelt, of produktiemiddelen voor meer dan 400 roebel bezit en meer dan 150 dagen per jaar vreemde arbeiders tewerkstelt (2.219). In 1930 zou, volgens MAURACH, het aantal kulakken zowat 6,5 miljoen bedragen hebben (2.220).

Deze kulak moest dus als klasse verdwijnen, zijn vermogen werd in beslag genomen, en hijzelf kon verbannen worden. De Siberische strafkampen zaten in die tijd vol gedeporteerde kulakken en de steden werden overrompeld door vluchtelingen en ontwortelden (2.221).

Parallel aan deze liquidatie van de kulakken als klasse werd op 2 maart 1930 het *eerste modelstatuut van de collectieve landbouwbedrijven* uitgevaardigd. Hierdoor werd het Agrarisch Wetboek van 1922 (2.222) voor het grootste deel buiten werking gesteld. Dit eerste modelstatuut werd reeds in 1935 vervangen door een tweede modelstatuut, waarin naast de sovchoze werd gekozen voor de kolchose als coöperatieve vorm van collectieve landbouwvoering (2.223). In januari 1934 hadden de kolchozen en de sovchozen reeds 90 % van het bewerkt land in hun bezit (2.224).

In 1928 begint ook het eerste offensief van de overheid tegen de laatste resten van het privé-kapitaal: nieuwe concessies worden niet meer verleend en bestaande concessiecontracten worden om de meest diverse redenen beëindigd. Heel wat privé-ondernemers worden uit de produktie gehaald, hun bedrijven worden opnieuw gedepriyatiseerd en aan de staat overgedragen. De overige privé-industriële bedrijven werd het bestaan onmogelijk gemaakt via een ingrijpende belastings-, krediet-, tarief- en prijzenpolitiek (2.225). Privé-handel werd uitdrukkelijk verboden (2.226).

Burgerlijk recht in de periode van radicale socialisatie.

Zowel op het platteland als in de steden ontstond anarchie en rechts-onzekerheid. In deze tijd van ingrijpende wijzigingen werden het burgerlijk recht en het burgerlijk procesrecht - rechtstakken verbonden met streng formalistische eisen - als een blok aan het been ervaren. Het burgerlijk recht, zoals dat vervat lag in het N.E.P.-wetboek van 1922, maakt een *inkrimpingsproces* mee bij het begin van de volledige socialisatie (2.227). De volledige afwijzing van de vrije-markt-economie en het vervangen van het ruilprincipe door het verdelingsprincipe, deed heel wat instellingen die het burgerlijk recht tot dan toe beheersten, inhoudloos worden. Op dat ogenblik werd de rechtsleer nog steeds beheerst door de theorieën van juristen als PASHUKANIS, DOTSENKO en KRYLENKO die alle verwachting stelden in het '*economisch recht*', een administratief-technische regeling die het burgerlijk recht volledig zou verdringen en die zelfs met moeite

nog als recht kan bestempeld worden. In mei 1922 formuleerde PASHUKANIS de gevolgen van de 'fusie van administratie en wetgeving' in een volgroeide planeconomie als volgt:

"Regeling door de staat wordt gekarakteriseerd door een pre-dominantie van technisch-organisatorische elementen op formele elementen. Wetgevende en administratieve akten worden omgevormd in operationele opdrachten die slechts een lichte toevoeging van juridische, d.i. formele elementen bevatten." (2.228)

Aan het begrip '*revolutionaire wettelijkheid*' geeft PASHUKANIS een nieuwe inhoud. Dit begrip verwijst naar de rol, die aan recht en wet wordt toebedeeld in de sovjetmaatschappij. Het veranderde van betekenis naargelang de vooropgestelde doelstellingen van het regeringsbeleid, die op de voet gevolgd werden door theoretische speculaties over de natuur van het recht. Waar revolutionaire wettelijkheid tijdens het oorlogscommunisme aan de plaatselijke besturen de *meest ruime discretionaire bevoegdheid* verleende om tot confiscatie en requisitie over te gaan, om aldus zo snel mogelijk een volledig gecollectiviseerde produktie en verdeling te verwezenlijken, werd ditzelfde begrip tijdens de N.E.P. de vertaling van een *stevige garantie voor de individuele producent en voor de overheid*: de eigendom van de private ondernemer werd door de wet beschermd, indien hij binnen de door de overheid gestelde perken bleef.

Tijdens het eerste vijfjarenplan wordt '*revolutionaire wettelijkheid*' de vertolker van een uiterst elastische rechtsopvatting, waarin recht onverbloemd wordt gelijkgesteld met *beleid* en zelfs *politieke actie*. PASHUKANIS drukt zijn overtuiging als volgt uit:

"De verhouding tussen recht en politiek ligt in ons land anders dan in een kapitalistische maatschappij. In een kapitalistische maatschappij moet de suprastructuur van het recht uiterst immobiel zijn, gezien recht een stevige omkadering moet uitmaken voor het spel van economische krachten, belichaamd in de kapitalistische ondernemers... Voor ons is dat niet zo, wij hebben de meest ruime elasticiteit van onze wetgeving nodig, wij kunnen ons niet binden aan een bepaald systeem, gezien ons economisch

systeem elke dag verandert. Beleid is recht, wij hebben wel een systeem van proletarische beleidsvoering, maar geen systeem van proletarisch recht." (2.229)

Of en in welke mate burgerlijk recht kan blijven voortbestaan in een socialistische maatschappij, was onmiddellijk na de afsluiting van de N.E.P.-periode reeds een vraag waarop geen eensluidend antwoord werd gegeven. In tegenstelling tot de door PASHUKANIS uitgewerkte 'nihilistische' theorie over het burgerlijk recht, verdedigde STUCHKA in februari 1929 op het zesde congres van de juristen, de stelling dat een nieuw burgerlijk wetboek noodzakelijk was. Volgens STUCHKA was de juridische natuur van de eigendomsverhoudingen in een socialistische maatschappij thans voldoende duidelijk geworden om een socialistisch burgerlijk wetboek op te stellen dat voornamelijk de bevoorrading van de bevolking en het woningvraagstuk zou regelen (2.230).

Bij de uitbouw van het eerste vijfjarenplan ontstond onmiskenbaar een innerlijke contradictie tussen het anarchisme, voorgestaan door het radicaal Marxisme (zoals juridisch vertaald door PASHUKANIS), en de economische doctrine van dat ogenblik die ongetwijfeld een bepaalde graad van organisatie en centralisatie vereiste (2.231).

Deze nood aan dwingende normen, vereist om de staatsplanning op bevredigende wijze te coördineren, werd door een aantal positivisten - o.m. BUKHARIN en TROTSKII - scherp aan gevoeld. TROTSKII lanceerde zijn *kerosine-lamp-theorie*:

" De weg naar het socialisme leidt door een periode van de hoogst mogelijke intensifiëring van het begrip Staat... Net als een lamp, voordat ze uitdooft, in een sterke vlam opschiet, zo neemt de staat, vooraleer te verdwijnen, de vorm aan van de dictatuur van het proletariaat." (2.232)

Van een continue rechtsontwikkeling in de periode 1928-1936 kan geen sprake zijn. De sovjetautoriteiten zijn slechts op 'occasionele' wijze geïnteresseerd in problemen van burgerlijk recht. Het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen van de USSR

vaardigen af en toe specifieke decreten uit m.b.t. eigendomsrechten of andere individuele rechten in de sfeer van het burgerlijk recht (2.233). In heel wat gevallen werd de overheid tot dergelijke partiële oplossingen gedwongen omwille van het *anachronistisch karakter van het N.E.P.-Burgerlijk Wetboek van 1922* dat nog steeds van kracht was. Het N.E.P.-B.W. was immers bedoeld om als juridische 'bovenbouw' te dienen voor een tijdelijk en op beperkte schaal opnieuw toegelaten vrije-marktsysteem. Privé-bedrijfsvoering en vrije ruilverhoudingen werden echter onmiddellijk na de afsluiting van de N.E.P.-periode volledig gebannen. Het N.E.P.-wetboek werd formeel niet afgeschaft en bleef dus, bij gebrek aan een nieuwe juridische structuur, als onaangepast juridisch instrument voortbestaan.

De Stalin-grondwet van 1936.

Deze schizofrene situatie werd zo mogelijk nog acuter, wanneer door de STALIN-grondwet van 1936 (2.234) een *nieuwe socialistische eigendomsregeling* werd uitgewerkt. De bepalingen in de G.W. 1936, gewijd aan de eigendomsstructuur, waren ontoereikend om de na de N.E.P. ontstane leemte in de juridische regeling van eigendomsverhoudingen tussen de burgers onderling op te vullen.

De G.W. USSR 1936 maakt een hoofdindeling in twee soorten van eigendom: *socialistische* en *persoonlijke* eigendom. Socialistische eigendom kan op zijn beurt twee vormen aannemen: staatseigendom (die G.W. USSR 1936, art. 5 omschrijft als vermogen dat toebehoort aan het ganse volk) en coöperatieve kolchoseëigendom (eigendom van kolchosen of andere coöperatieven, G.W. USSR 1936, art. 5). Grond, ondergrond, waters, bossen, bedrijven, fabrieken, koolmijnen, ertsmijnen, spoorwegen, vervoer te water en in de lucht, banken, P.T.T., de grote landbouwondernemingen georganiseerd door de staat (sovchosen, machine- en tractorenstations (2.235)), gemeentelijke bedrijven en de overgrote meerderheid van de woningen in de steden en in de industriële agglomeraties zijn staatseigendom, of, zoals art. 6 G.W. USSR 1936 er nogmaals op wijst: "het bezit van het hele volk".

Het gemeenschappelijk bedrijf in de kolchosen en de coöperatieve organisaties met hun levend en dood inventaris, hun gemeenschappelijke produktieopbrengst, alsook de gemeenschappelijke gebouwen zijn gemeenschappelijke socialistische eigendom van de kolchosen en coöperatieve organisaties (art. 7 G.W.USSR 1936). De grond waarop de kolchosen gevestigd zijn, wordt hun voor onbepaalde duur, d.w.z. voor eeuwig, en om niet in gebruik gegeven (art. 8 G.W. USSR 1936).

Als tegemoetkoming aan de sterk traditiegebonden boerengemeenschappen wordt aan elk boerenhuishouden van de kolchose (of kolchosedvor) naast het basisinkomen, dat dit huishouden verwerft uit de gemeenschappelijke kolchose-activiteit, overeenkomstig het statuut van het landbouw-'artel' (landbouwcollectief), het genot gegeven van een grondstuk met geringe omvang, dat aan het huis paalt. Op dit grondstuk kan het boerenhuishouden van de kolchose in persoonlijke eigendom een nevenbedrijf bezitten, een woonhuis, produktief vee en de kleine landbouwinventaris (art. 7 G.W. USSR 1936).

Aldus omschrijft de G.W. USSR 1936 een eerste vorm van persoonlijke eigendom, nl. de eigendom van het boerenhuishouden t.a.v. het nevenbedrijf dat wordt gevoerd op het persoonlijk grondstuk (hierover meer in het hoofdstuk over de kolchosedvor als subject en als object van persoonlijk eigendomsrecht).

Daarnaast hebben burgers recht op de persoonlijke eigendom van hun arbeidsinkomen en -besparingen, hun woonhuis en het huiselijk nevenbedrijf, zaken voor het huishouden en voor persoonlijk gebruik en comfort. Art. 10 G.W. USSR 1936 in fine legt er de nadruk op dat het persoonlijk eigendomsrecht en het erfrecht t.a.v. deze goederen door de wet worden beschermd.

Naast het socialistisch economisch systeem, dat de overheersende vorm in de USSR is, laat de wet kleine privé-bedrijven toe van individuele boeren en ambachtslui (art. 9), op voorwaarde dat deze bedrijven gebaseerd zijn op persoonlijke arbeid en aldus de uitbuiting van andermans werk uitgesloten is. Of het inkomen van deze afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui persoonlijke dan wel privé-eigendom uitmaakt, is één van de geliefkoosde twistpunten tussen

sovjetspecialisten inzake persoonlijk eigendomsrecht (zie verder).

Deze geprivilegieerde geboorte van het juridisch begrip 'persoonlijk eigendomsrecht' in de *Grondwet*, en niet in het Burgerlijk Wetboek, schiep belangrijke *interpretatieproblemen*. Als gevolg van de nieuwe eigendomsstructuur, zoals die in de Grondwet van 1936 voor het eerst duidelijk werd uitgekristalliseerd, waren een groot aantal bepalingen uit het B.W. RSFSR 1922 en de gelijkaardige bepalingen in de burgerlijke wetboeken van de overige republieken, stilzwijgend afgeschaft. Gezien persoonlijk eigendomsrecht in G.W. USSR 1936 als socialistische tegenhanger van de kapitalistische privé-eigendom fungeert, zoals verder uitvoerig zal worden besproken, bestaat er geen twijfel over dat art. 10 G.W. USSR 1936 het art. 54 B.W. RSFSR 1922, dat privé-eigendom tijdens de N.E.P. regelde, stilzwijgend heeft afgeschaft. Wat persoonlijk eigendomsrecht betreft, ontstaat aldus een enorme *lacune op wetgevend gebied* en dit, zoals uit het volgend hoofdstuk zal blijken, terwijl het *legalisme* geweldige opgang maakte.

Persoonlijk eigendomsrecht tot grondwettelijk recht verheffen (art. 7 en 10 G.W. USSR 1936), was voor STALIN geen doel op zichzelf. Persoonlijk eigendomsrecht zou fungeren als *materiële prikkel* om de sovjetarbeider en -boer aan het werk te houden. Daarom ook stapte STALIN af van de politiek van gelijkschakeling van de lonen:

" Het gevolg van de nivellering van de lonen is dat de niet-gespecialiseerde arbeider de prikkel mist om zich verder te vervolmaken. Om een einde aan dit kwaad te maken, moeten wij afstappen van de gelijkschakeling van de lonen en terugkeren naar de oude loonschalen." (2.236)

Deze politiek van loondifferentiatie zou volgens de sovjetekonoom SCHWARZ dergelijke afmetingen hebben aangenomen dat:

" wanneer Stalin stierf, de minstbetaalden, en dat was het gros van de sovjetarbeiders, slechts 10 à 20 roebel per maand verdienden, terwijl anderzijds een handvol sovjetburgers een inkomen van 1000 roebel, of nog meer, per maand had." (2.237)

Hoewel de opvolgers van Stalin getracht hebben deze grote ongelijkheid tussen de verschillende sociale groepen enigszins in te dijken, *toch is geen van hen teruggekeerd naar het principe van de gelijk-schakeling van de lonen*, zoals dat in het prille stadium van het sovjetsysteem gehuldigd werd (zie boven: het oorlogscommunisme). Meer en meer wordt gestreefd naar een systeem van rationalisatie van de lonen, dat erop gericht is de arbeiders en boeren *beter en harder te laten werken*.

Persoonlijk eigendom wordt in het kader van deze *nieuwe arbeids- en lonenpolitiek* een noodzakelijke verzekering die aan de werkende sovjetburger moet gegeven worden: *wat wordt toebedeeld aan arbeider of boer als vergoeding voor de gepresteerde arbeid in de socialistische economie*, en *wat via deze vergoeding door koop of ruil kan verworven worden*, daarover heeft de sovjetburger het eigendomsrecht in de klassieke zin van het woord, nl. *het recht om vrij te beschikken over deze goederen (ook 'mortis causa')*, binnen de grenzen door de wet gesteld, en het recht om van anderen te verwachten dat zij deze eigendom eerbiedigen.

GENKIN drukte de functie van het persoonlijk eigendomsrecht na G.W. USSR 1936 als volgt uit:

" Op dat ogenblik (na G.W. USSR 1936) moest de zekerheid persoonlijke eigendom te kunnen gebruiken en het lot ervan te kunnen bepalen, niet slechts tijdens het leven maar ook na de dood, een nieuwe stimulus betekenen tot verhoging van kwaliteit en kwantiteit van de arbeid en zijn produkten. En dit leidt op zijn beurt tot een verdere ontwikkeling van de socialistische economie, tot versteviging van de socialistische eigendom." (2.238)

4. Persoonlijk eigendomsrecht na de Stalin-grondwet (1936-1953).

Een nieuwe opvatting over Staat en Recht.

In 1936 verwerpt STALIN, via een mooi staaltje van Marxistische 'dialectiek', de stelling dat staat en recht spontaan zullen wegwijnen in een socialistische maatschappij:

" Wij verwachten het wegwijnen van de staat. Maar terzelfdertijd staan we voor een versteviging van de dictatuur van het proletariaat, als de machtigste van alle regeringsmachten die ooit hebben bestaan. De hoogste ontwikkeling van de regeringsmacht om de voorwaarden te scheppen waarin het wegwijnen van de regeringsmacht mogelijk wordt, dat is de Marxistische formule. Is dat contradictorisch ? Ja, het is contradictorisch, maar het reflecteert volledig de Marxistische dialectiek." (2.239)

Niet een langzaam wegwijnen en overbodig worden van staat en recht dus, maar het bereiken van de hoogste ontwikkeling van staat en recht, dat was Stalin's nieuwe leer.

Als reactie daarop nam de rechtsleer een radicale wending, waarbij PASHUKANIS als leidende figuur wordt 'weggezuiverd' (2.240) en VYSHINSKII als nieuwe vertrouwensman van Stalin een nieuwe, aangepaste rol aan het recht toebedeelt. Het begrip 'revolutionaire wettelijkheid' wordt vervangen door het begrip 'socialistische wettelijkheid', dat de nadruk legt op een strikte binding aan de wet, die plots in hoog aanzien komt te staan. De stelling van PASHUKANIS, dat recht zijn hoogste ontwikkeling bereikt in een kapitalistische maatschappij, wordt door VYSHINSKII verworpen: slechts in een socialistische maatschappij kan recht een stevige grond vinden voor zijn ontwikkeling. De nood aan een betrouwbaar socialistisch recht in een socialistische maatschappij wordt volmondig beaamd:

" De burgers moeten zeker zijn van het sovjetrecht." (2.241)

Hoewel de Westeuropese rechtsdogmatiek nog steeds werd bekritiseerd,

omdat zij juridische problemen los van hun economische en sociale basis behandelde, toch zag men er geen gevaar in de hele erfenis van juridisch-technische regels over te planten in het socialistische rechtssysteem. Het ontstellend weinig originele in deze nieuwe socialistische rechtsoptiek blijkt reeds uit de definitie van recht in het algemeen, zoals die door VYSHINSKII werd gegeven:

" Recht is het geheel van gedragsregels, die de wil van de heersende klasse uitdrukken, zoals die door de wet is vastgelegd, en van deze gewoonten en samenlevingsnormen, die door de overheid worden gesanctioneerd. De toepassing van dit geheel van gedragsregels wordt verzekerd door de dwingende macht van de staat, die instaat voor de bescherming, versteviging en ontwikkeling van de sociale relaties en de openbare orde, voor zover dit ten goede komt aan en wenselijk is voor de heersende klasse."

(2.242)

Recht wordt in deze definitie gezien als een instrument in handen van de heersende klasse. Dit is ongetwijfeld een stelling die kadert in de leer van MARX, ENGELS en LENIN, die staat en recht als producten van tegengestelde klassebelangen in de maatschappij zagen. De vraag was echter of VYSHINSKII's definitie nog opging in een maatschappij waarin geen klassendictatuur meer bestond, wat volgens G.W. USSR 1936 in de sovjetmaatschappij het geval was: "De USSR is een socialistische staat van arbeiders en boeren." (art. 1 G.W. USSR 1936).

VYSHINSKII weerlegde deze opwerping als volgt:

" In een maatschappij zonder tegengestelde klassebelangen drukt het recht de wil uit van het ganse volk, dat geleid wordt door de meest gevorderde groep van de maatschappij. Het is deze groep, die de regels creëert tot bescherming, versteviging en ontwikkeling van de sociale relaties in het voordeel van de arbeidersklasse." (2.243)

Aldus wordt het Marxistisch concept van recht als *uitdrukking van de wil van de leidende klasse*, waaraan de autoriteit van een wet gegeven wordt, gecombineerd met de idee van recht als *uitdrukking van een*

algemene wil, een gekende leer die de sovjets hebben ontleend aan de Duitse 19de-eeuwse rechtsleer. (2.244)

Privé-belangen en persoonlijk eigendomsrecht.

Meer dan de staatsleer en de leer over objectief recht, interesseert ons echter VYSHINSKII's nieuwe theorie over 'privaatrecht'. Aan PASHUKANIS' theorie over 'economisch-administratief recht' werd verweten dat zij private rechten verwaarloosde en burgerlijk recht al te zeer begrensde tot eigendomsrelaties. VYSHINSKII moet immers ook rekening houden met de bewering van STALIN:

" Socialisme verwaarloost individuele belangen niet, maar combineert ze met de belangen van de collectiviteit. Slechts een socialistische maatschappij kan de meest volledige tegemoetkoming aan persoonlijke belangen realiseren." (2.245)

Het romeinsrechtelijk onderscheid tussen privaatrecht, als bescherming van privé-belangen, en publiek recht, begaan met de belangen van de staat of van de collectiviteit, wordt precies om die reden door de sovjetrechtsleer afgewezen (2.246).

Ondanks deze - zij het zeer voorwaardelijke - erkenning van de private belangen van het individu, blijft persoonlijk eigendomsrecht na zijn vermelding in art. 7 en 10 G.W. USSR 1936 verstoken van verdere coherente juridische regeling, en dit tot de uitvaardiging van de nieuwe 'Beginnelsen van Burgerlijke Wetgeving' in 1961. Art. 54 B.W. RSFSR 1922 was, zoals reeds vermeld, stilzwijgend afgeschaft door art. 10 G.W. USSR 1936. De regeling in het B.W. RSFSR 1922 over medeëigendom (art. 61-65) en over de bescherming van de eigendom (art. 59-60) werd daarentegen ook van toepassing geacht op persoonlijk eigendomsrecht.

Familiale vermogensrechtelijke verhoudingen werden gedeeltelijk geregeld door het Wetboek van Huwelijk, Familie en Voogdij (1926). Art. 10 van dit wetboek voorziet als enig wettelijk stelsel de gemeenschap van aanwinsten en vermeldt in een opmerking dat de rechten van de echtgenoten m.b.t. het gebruik van de grond en m.b.t. het gemeenschappelijk vermogen van de dvor worden geregeld in art. 66 en 67 van het Agrarisch Wetboek en in de ordonnanties (besluiten)

die later werden uitgevaardigd om deze artikels aan te vullen. Art. 81, 82 en 86 van het Wetboek van Huwelijk, Familie en Voogdij (1926) bepalen rechten en plichten van de voogden m.b.t. het vermogen van hun pupillen.

Voor het opvullen van de leemten in de juridische regeling van het persoonlijk eigendomsrecht moet verder worden verwezen naar een aantal afzonderlijke overheidsbepalingen, die in de afzonderlijke hoofdstukken uitvoerig aan de orde zullen komen. Hier slechts twee voorbeelden: het besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 17 oktober 1937 'Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het beheer van de woningen in de steden' (2.247), dat in hoofdzaak de huren regelt voor de huizen in het bezit van de plaatselijke sovjets. Een gedeelte van deze normen heeft echter ook betrekking op woningen, in persoonlijk eigendom van de burgers, die geheel of gedeeltelijk worden verhuurd. Zo bepaalt art. 36 van dit besluit dat de huurprijzen voor de verhuring van individuele woningen niet meer dan 20 % méér mogen bedragen dan de vastgestelde huurprijzen voor woonruimte in de woonhuizen van de plaatselijke sovjets. Een sprekender voorbeeld nog is het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR op 26 augustus 1948 (2.248): "Om eenheid te brengen in de wetgeving die het recht van de burgers regelt tot aankoop of bouw van individuele woonhuizen, en om deze regeling in overeenstemming te brengen met art. 10 van de Grondwet... vast te stellen dat elke burger en elke burgeres van de USSR het recht heeft een woonhuis in persoonlijk eigendom voor zichzelf te kopen of te bouwen..." (Zie verder het hoofdstuk over woonhuizen als object van persoonlijk eigendomsrecht).

Verder regelen een aantal losstaande bepalingen het gebruik van afzonderlijke objecten van persoonlijk eigendomsrecht, zoals bv. het gebruik van personenwagens (2.249).

Hoewel de communis opinio ongetwijfeld is, dat sovjetrecht wettenrecht is, dit in tegenstelling tot de Angelsaksische Case-Law (2.250), toch zal blijken dat de rechtbanken, en dan voornamelijk de Opperste Gerechtshoven en hun Plenums een doorslaggevende rol hebben gespeeld bij het verder omlijnen van de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht, en in het aanpassen van dit rechtsbegrip aan de beleidslijnen van het ogenblik. Socialistische wettelijkheid betekent immers strikte gebondenheid aan de wet, maar deze wet moet worden toegepast met het oog op de ontwikkeling van de socialistische maatschappij (2.251) (Zie hierover uitgebreid: hoofdstuk I - Bronnen van sovjet burgerlijk recht).

5. Khrushchev en de liberaliseringsperiode (1953-1961).

'De Dooi'. (2.252)

In maart 1953 sterft Stalin. Tot aan het twintigste partijcongres in februari 1956 ligt de nadruk op de strafproceshervorming na de Stalinistische terreur. Daarnaast kreeg Khrushchev reeds snel de naam van *'de man te zijn die de landbouw begrijpt'* (2.253). Zodra hij Eerste Secretaris was geworden, stelde hij voor een fikse verlaging in te voeren van de belastingen op de lapjes grond voor huishoudelijk gebruik, ook wenste hij de afschaffing van de belasting in natura op bepaalde soorten eigendom (vruchtbomen, koeien). Deze belastingen in natura zouden vervangen worden door heffingen in geld, gebaseerd op de afzonderlijke huishouding in haar geheel, gelet op het aantal mensen in het gezin (2.254). Bovendien zou de staat de overschotten van de boeren kopen tegen redelijk hoge prijzen. Men zou kunnen spreken van een soort van 'Nieuwe Economische Landbouw-politiek', zij het op beperkte schaal: de gehele agrarische sector vond baat bij het opnieuw toelaten van een beperkte privé-sector. Deze agrarische N.E.P. betekende een zekere democratisering, in die zin dat de bewerker van het toegewezen grondstuk (dat maximaal een kwart hectare bedroeg) vrij kon bepalen wat hij met dit grondstuk zou aanvangen). Spoedig werd de wens een moestuin of een boomgaard te hebben hoorbaar in kringen, die niet meer behoorden tot de arbeiders in de kleine steden of de voorsteden van de grote steden. Instellingen uit de grote steden mochten stukken ongebruikt land langs de wegen, in de bossen en in de buurt van de spoorlijnen, onder hun werknemers verdelen voor moestuinen en boomgaarden, gewoonlijk 1000 m² per gezin. Dit betekende het begin van de zgn. collectieve tuinen voor arbeiders, waar zij na de kantooruren of op hun vrije dagen konden tuinieren voor zichzelf (2.255).

Nieuwe tendensen in de rechtswetenschap.

KHRUSHCHEV's anti-stalinisme had ook een bijzondere aantrekkingskracht op de sovjetintelligentia.

In de rechtswetenschap verrijzen opnieuw de schrijvers, die sinds de twintiger jaren niets meer hadden geschreven. Aan bepaalde begrippen mag weliswaar nog niet worden getornd (instrumentalistische visie op het recht, socialistische wettelijkheid, volksdemocratie), doch binnen deze perken is er plaats voor wetenschappelijks discussie. Minder politiek gekleurde gebieden worden hierbij evenwel grondiger behandeld: literatuur over staatsrecht is vrij schraal, civiel, straf- en procesrecht krijgen echter ruimere aandacht.

Zo werd de reeds in 1936 aangevatte recodificatie van het burgerlijk recht hervat, geïnspireerd door een relatief vrije wetenschappelijke discussie over de structuur en de inhoud van de nieuwe codex. Naast een aantal inhoudelijke wijzigingen die worden voorgesteld (zo wordt er met nadruk op gewezen dat bij de behandeling van het persoonlijk eigendomsrecht, zijn doelbinding uitdrukkelijk moet worden vermeld), beweegt de problematiek die door de juristen in de vaktijdschriften aan de orde wordt gesteld, zich grotendeels rond twee hoofdthematata:

1. de vraag naar de *verhouding economisch recht - burgerlijk recht* komt weer in volle actualiteit te staan. Uit de behandeling van deze problematiek kan heel wat geleerd worden over de (zij het nog steeds wazige) sovjetopvatting over het karakter en de betekenis van het burgerlijk recht. De voorstanders van een *zelfstandig economisch recht* (2.256) zien daarin een rechtstak, die horizontale en verticale verhoudingen regelt, zoals die door de planeconomie met elkaar zijn verbonden. Oorspronkelijk volledig gelijke types van contractuele verhoudingen nemen volgens deze auteurs een verschillend karakter aan, naargelang ze worden toegepast in de privé- of in de gesocialiseerde sector. Immers, in de gesocialiseerde sector is de planbinding de grond van elk contract, en niet het oorspronkelijk toebehoren en de ruilverhoudingen. Bovendien zijn de rechtssubjecten, die optreden in

een gesocialiseerd economisch systeem, verschillend van de rechtssubjecten, waartussen het burgerlijk rechtsverkeer in enge zin zich afspeelt. De idee van gelijkstelling voor wat het burgerlijk recht betreft en onderschikking in het kader van het administratief recht, is volgens de voorstanders van een zelfstandig economisch recht niet toepasselijk op de gesocialiseerde sector. De scheiding tussen deze twee rechtsgebieden, zo betogen diezelfde auteurs, heeft zich in de loop van de sovjet rechtsgeschiedenis langzamerhand uitgekristalliseerd. Thans komt het er op aan dit feitelijk gegroeide onderscheid in juridische bepalingen om te zetten. Om te bepalen of de verhoudingen door het burgerlijk recht dan wel door het economisch recht worden geregeld, mag niet uitsluitend de inhoud van deze verhoudingen als klassificatiecriterium worden gebruikt: in beide gevallen gaat het immers om vermogensrechtelijke verhoudingen.

De methode tot regeling van vermogensverhoudingen in het domein van de gesocialiseerde sector is echter wel fundamenteel verschillend van deze, toepasselijk op de verhoudingen tussen burgers onderling, of tussen burgers en staats- of maatschappelijke organisaties.

De 'civilisten' daarentegen leggen de nadruk op de eenheid van het burgerlijk recht als een rechtstak, die het geheel van vermogensverhoudingen en daarmee verbonden niet-vermogensrechtelijke verhoudingen regelt. De voorstanders van dit éne burgerlijk recht gebruiken eerder formele argumenten (2.257). De juridische grondstructuur van economisch en burgerlijk recht zou dezelfde zijn. Bovendien vinden deze auteurs het absoluut niet wenselijk dat er op het gebied van het burgerlijk recht een volledige contractuele vrijheid zou heersen.

2. Een tweede discussiedomein ligt meer in onze onmiddellijke belangstellingssfeer, nl. de discussie over de *betekenis van het subjectief recht* in de sovjet rechtsleer. In deze korte periode van 'liberalisatie' (2.258) werden pogingen ondernomen (2.259) om een van de staatsnorm onafhankelijk recht voor het individu te erkennen, een autonoom recht, afgeleid uit de objectieve wetmatigheid van de maatschappij. De lang voorgehouden, doch in de praktijk onbruikbaar gebleken theorie van het objectief recht als geheel van normen, die door de

staat zijn opgelegd, en van het subjectief recht als de hieruit voortvloeiende aanspraken van het individu, wordt niet meer op una-nieme wijze aanvaard (2.260). Deze nieuwe gedachtenstroom, indien hij zich zou doorzetten, heeft belangrijke implicaties, niet alleen voor de sovjetopvatting over recht in het algemeen (de instrumenta-listische visie, de idee van socialistische wettelijkheid), maar ook voor de band: subjectief recht - grondrecht (2.261).

Tegenstanders van deze nieuw verkondigde opvatting (2.262) argumen-teren dat dergelijke leer indruist tegen het dogma van de eenheid van individuele en collectieve (staats-) belangen. Nochtans durft de rechtsleer ook meer en meer toegeven dat publieke belangen en individuele of groepsbelangen met elkaar kunnen contrasteren (2.263).

Nieuwe codificatiebeweging.

Door de grondwetswijziging van 1957 werd definitief de weg vrij ge-maakt voor de lang verwachte codificatie van het burgerlijk recht. Art. 14 van G.W. USSR 1936 werd in die zin gewijzigd, dat een duide-lijke bevoegdheidsafbakening tussen de Unie en de onderscheiden unie-republieken wordt doorgevoerd, voor wat, onder meer, de uitvaardiging van burgerlijke wetgeving betreft (2.264). De Unie stelt een 'kader-wetgeving' of 'Beginselen van Wetgeving' op en aan de onderscheiden unierepublieken komt het toe, op basis van deze 'kaderwetgeving' een meer gedetailleerde en aan de plaatselijke omstandigheden aange-paste burgerlijke wetgeving uit te werken (2.265). Zoals reeds ver-meld, waren het oude B.W. RSFSR 1922 en de bijna identieke copieën van de overige unierepublieken in belangrijke mate verouderd: de N.E.P.-maatschappelijke en economische ordening, waarvoor dit wetboek was uitgevaardigd, was reeds lang vervangen door een socialistisch produktietype. Pogingen om het burgerlijk recht aan de gewijzigde omstandigheden aan te passen, hebben geleid tot een onoverzichtelijk geheel van elkaar overlappende of zelfs tegensprekende bepalingen.

Tegen het einde van de vijftiger jaren getuigt deze fragmentaire wetgeving van een poging om persoonlijk eigendomsrecht opnieuw aan banden te leggen. Een voorbeeld van deze strakke reglementering is

de beperking van de woonruimte in een woning, waarover de burger het persoonlijk eigendomsrecht uitoefent, tot 60 m² (1958) (2.266). Een mogelijke verklaring voor dit fenomeen ligt hierin, dat omwille van de stabilisatie, opgetreden tijdens het Stalin-regime en verder in de hand gewerkt door de verdere propagering (ook tijdens de Khrushchev-periode) van de idee van socialistische wettelijkheid in een socialistische rechtsstaat, het gevaar voelbaar werd, dat de burger zich stilaan in de hem toegestane privaatsfeer ging terugtrekken. De sovjetoverheid vreesde het ontstaan van een gevaarlijk antagonisme tussen staat en burger: een staatsvrije sfeer is ondenkbaar in een totalitaire staat. Als wapen tegen deze bedreiging van binnen uit, gebruikt de sovjetoverheid de techniek van de inhuldiging van een nieuwe fase in de ontwikkeling van de socialistische maatschappij: de fase van de 'intensieve opbouw van het communisme' (Period razvernutogo stroitel'stva kommunizma).

6. Persoonlijk eigendomsrecht tegen de achtergrond van het programma van de Communistische Partij van 1961 (1961-1977).

" Waarom legt onze Partij een band tussen de opbouw van een communistische maatschappij en het bereiken van overvloed van materiële en culturele rijkdom ?

Het prediken van gelijkheid in de geest van de vroegere Christelijke gemeenschappen met hun lage levensstandaard en hun ascetisme is vreemd aan het wetenschappelijk communisme. Communisme moet niet worden opgevat als een tafel vol lege borden voor 'hoog bewuste' en 'volledig gelijke' mensen."

(2.267)

Het belang van de materiële prikkel.

Steeds nadrukkelijker legt KHRUSHCHEV in zijn toespraken de nadruk op het belang van de materiële prikkel, het enige middel om via een verbeterde arbeidsproduktiviteit een situatie van overvloed te bereiken. Zich duidelijk afkerend van het Chinese industrialisatiemodel (2.268), verklaart KHRUSHCHEV op de 22ste partijdag in 1961:

" Het principe van de materiële prikkels verloochenen, betekent geleid worden door louter subjectieve overwegingen, betekent een belangrijke etappe in de ontwikkeling van de maatschappij overslaan, betekent een socialistische en communistische opbouw ontkennen." (2.269)

Waar STALIN het beeld van de overvloed aan materiële goederen naar een verre toekomst had verschoven, waaraan een langdurige en onverdroten inspanning van de bevolking moest voorafgaan, stelde het programma van de Communistische Partij van de USSR van 1961 deze mate-

riële overvloed aan de sovjetbevolking voor, als een verwezenlijking in de nabije toekomst:

" De huidige generatie zal onder het communisme leven." (2.270)

De uitbouw van het communisme zou gebeuren in volgende etappes: in de komende tien jaren (1961-1970) zou de Sovjetunie, bij het scheppen van een materiële en technische basis voor het communisme, het sterkste en rijkste kapitalistisch land van het ogenblik, de USA, voorbijsteken.

Na een volgende tienjarige periode (1971-1980) zou de materiële en technische basis van het communisme zijn gecreëerd en zou er een overvloed zijn aan materiële en culturele rijkdom voor de ganse bevolking (2.271).

KHRUSHCHEV's stelling is duidelijk: communisme betekent overvloed aan materiële rijkdom. Deze overvloed zal worden bereikt door de arbeidsproduktiviteit op te drijven:

" Goulash valt tenslotte niet uit de hemel. Om een overvloed aan voedsel en kleding te realiseren, is het nodig een hoog ontwikkelde produktiekracht te bereiken. Alle rijkdom wordt geschapen door menselijke arbeid, hoe beter en hoe meer de mens werkt, hoe groter de rijkdom van de maatschappij." (2.272)

Het enige doeltreffende middel om deze arbeidsproduktiviteit op te drijven is, volgens KHRUSHCHEV, de materiële stimulus, *het vergoeden van de arbeider volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid*. Economisch gezien, wordt persoonlijke eigendom, als produktiestimulus, uitsluitend aan de kant van de *verdeling* gesitueerd (2.273). Voor wat de principes bij de verdeling van het maatschappelijk produkt betreft, baseert KHRUSHCHEV zich op een passage uit de 'Kritiek op het programma van Gotha' (2.274), waarin MARX stelt dat van het totaal maatschappelijk produkt een aantal fondsen moeten worden afgetrokken: het afschrijvingsfonds, het investeringsfonds, en het reserve- of verzekeringsfonds. Het overblijvende gedeelte van het maatschappelijk produkt kan worden gebruikt voor consumptienoden. Dit consumptiefonds bestaat uit drie gedeelten, naargelang de verde-

lingscriteria die worden aangewend bij het toewijzen van dit gedeelte van het maatschappelijk produkt aan de individuele burger. Het eerste gedeelte van dit fonds is bestemd tot bevrediging van collectieve behoeften, zoals scholen, gezondheidsdiensten, rusthuizen. Het tweede gedeelte van het fonds zou bestemd zijn voor de ondersteuning van arbeidsonbekwamen, bejaarden, studenten en moeders van kroostrijke gezinnen. Voordelen uit deze twee eerste gedeelten van het consumptiefonds worden aan de bevolking toebedeeld, niet in hun hoedanigheid van arbeiders, maar als lid van de maatschappij. De diensten, die via deze sub-fondsen worden verleend, zijn gratis, of worden tegen voordelige tarieven verstrekt. Het derde gedeelte van het fonds wordt echter aan de arbeider uitbetaald onder de vorm van lonen. Als verdelingsprincipe voor dit derde gedeelte van het fonds, geldt het *socialistische principe*: van ieder volgens zijn mogelijkheden, aan ieder volgens zijn arbeid, waar voor de overige twee gedeelten van het fonds het *communistische principe* gold: van ieder volgens zijn mogelijkheden, aan ieder volgens zijn behoeften.

Dit derde gedeelte van het fonds, dat volgens het socialistisch principe wordt verdeeld, is de grondslag voor de persoonlijke eigendom van de individuele burger: *met het inkomen dat hij ontvangt volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid, kan de burger zich de voorhanden zijnde goederen aanschaffen om zijn materiële en culturele behoeften en die van zijn gezin te bevredigen*. Wie zijn inkomen niet volledig consumeert, kan spaargeld deponeren bij de staatsspaarkassen. Arbeidsinkomen, wat met dit inkomen werd gekocht, en de besparingen van dit inkomen, zijn objecten van persoonlijk eigendomsrecht, en genieten de bescherming, die de wet aan dit recht verleent.

Waarom deze twee wijzen van verdeling (nl. een socialistische en een communistische) van consumptiegoederen in een socialistische maatschappij? Volgens KHRUSHCHEV zit de socialistische maatschappij nog steeds met de erfzonde van de oude maatschappij, waaruit zij voortkomt. Het socialistische principe: 'Wie niet werkt, zal niet eten' (2.275) moet blijven gelden, zolang de mens de arbeid niet op-nieuw als een eerste levensnoodzaak gaat zien, en dat zal slechts

gebeuren wanneer de communistische fase is bereikt (2.276).

Ook om praktische redenen is er nood aan persoonlijke eigendom, gebaseerd op een individueel en gedifferentieerd arbeidsinkomen: doordat de sovjetoverheid de nadruk legde op de zware industrie, heeft zij de uitbouw van 'collectieve consumptiemiddelen' verwaarloosd (appartementengebouwen, bejaardentehuizen, taxidiensten, enz.). Daarom was de sovjetoverheid voorlopig nog verplicht beroep te doen op het privé-initiatief van de burger om tegemoet te komen aan het tekort aan woningen, transportmiddelen en voedingsmiddelen.

Bovendien, en dit werd reeds vermeld, zou persoonlijk eigendomsrecht, als juridische garantie bij het bouwen van een eigen huis, het hebben van een eigen wagen en het bewerken van een eigen grondstuk, een materiële prikkel zijn om de sovjetarbeider en -boer tot maximale produktiviteit aan te sporen, dit een aforisme van LENIN indachtig: "Verdeling is een methode, een middel om de produktie op te drijven." (2.277).

Toekomstperspectieven voor persoonlijke eigendom.

Niet in de persoonlijke eigendom ligt echter volgens KHRUSHCHEV de toekomst van de socialistische maatschappij. Naarmate de produktiviteit stijgt, en van overheidswege meer collectieve voorzieningen worden uitgebouwd, zal persoonlijke eigendom automatisch afsterven, gezien volgens KHRUSHCHEV de 'maatschappelijke consumptiefondsen' (obshchestvennye fondy potrebleniia) als verdelingsvorm ideologisch en economisch voordeliger waren dan de individuele verdelingsvorm via het instituut van de persoonlijke eigendom (2.278).

De *maatschappelijke consumptiefondsen* worden geacht een belangrijke opvoedende rol te vervullen, zij bereiden het individu voor op de geest van het collectivisme. Behoeftenbevrediging, die gebeurt zonder individuele toeëigening, ontwikkelt het communistische bewustzijn van de sovjetburger (2.279). Collectieve behoeftenbevrediging is bovendien zoveel rationeler en economischer, aldus KHRUSHCHEV en de theoretici van zijn tijd:

" Indien de huizenbouw door de overheid op grote schaal kan worden gerealiseerd, dan zal het zinloos worden individuele woningbouw in de steden en arbeidsnederzettingen te stimuleren, om dergelijke huizen van verwarming, gas, elektriciteit en water te voorzien, zijn grote kosten nodig, collectieve woonhuizen zijn in dat opzicht veel voordeliger." (2.280)

Of over dacha's (seizoenbuitenverblijffjes):

" Vandaag moeten vele eigenaars van dacha's zich zorgen maken over het onderhoud van hun dacha's. Veel tijd en inspanning wordt besteed aan het optrekken van dacha's, dikwijls met schending van elementaire ethische normen i.v.m. het 'verwerven' van bouwmaterialen. En hoeveel kostbare tijd wordt niet verkwest aan het inkopen en bereiden van voedsel ? In collectieve rusthuizen is de situatie volledig anders. Deze rusthuizen zijn volledig in het belang van het individu georganiseerd: de kostgangers zijn vrij van huishoudelijke zorgen en hebben voldoende tijd om hun fysische en mentale capaciteiten tot volle ontplooiing te brengen." (2.281)

Tenslotte over het collectief gebruik van auto's:

" De Amerikanen beginnen er meer en meer op te wijzen dat zij veel meer auto's bezitten dan de Sovjetunie. Amerika heeft inderdaad ook heel wat wagens. Maar het ligt helemaal niet in onze bedoeling met de Amerikanen te wedijveren in de produktie van massa's auto's. Wij ontwikkelen de produktie van personenwagens en zullen daarmee doorgaan, doch niet op de wijze waarop de Amerikanen dat doen... Wij willen een systeem in het leven roepen voor het gebruik van wagens, dat verschilt van het gebruikspatroon van auto's in de kapitalistische landen, waar de mensen redeneren volgens het principe: 'de auto mag desnoods in een erbarmelijke toestand zijn, maar het is de mijne'. Wij zullen een meer rationeel gebruik maken van personenwagens dan Amerikanen dat doen. Wij zullen op steeds ruimere schaal taxidiensten ontwikkelen; de mensen zullen bij deze diensten wagens kunnen ontlene voor noodzakelijke uitstappen. Waarom zou iemand zich zorgen moeten maken

over parkeerproblemen ? Zo'n systeem zou beter tegemoet komen aan de behoeften van de bevolking en zou de belangen van de maatschappij in haar geheel verzoenen met de belangen van elke individuele burger." (2.282)

IL'ICHEV, een toonaangevend partijfunctionaris tijdens de Khrushchev-periode, verwoordde zijn afkeer voor een individualistische bezitsdrang als volgt:

" Er zal een tijd komen, waarin een eigen dacha of een eigen personenwagen even onzinnig zal klinken als een eigen spoorweg of een eigen theater." (2.283)

In diezelfde geest werd bijzondere aandacht besteed aan de ontwikkeling van collectieve gebruiksvormen voor huishoudelijke apparatuur. Stofzuigers, wasmachines, frigo's zouden zich niet meer in het bezit van de individuele burger bevinden, doch kunnen voor de duur van het gebruik, worden uitgeleend in een aantal centrale punten (2.284).

Inzet van een restrictieve politiek i.v.m. persoonlijk eigendomsrecht.

Tot 1956 stonden KHRUSHCHEV en de zijnen neutraal, zelfs positief t.o.v. het persoonlijk eigendomsrecht. Om bovengenoemde praktische redenen zou persoonlijke eigendom nog een tijdlang blijven bestaan, naast een steeds uitdeinende collectieve behoeftenbevrediging, die vrij vlug de persoonlijke eigendom overbodig zou maken. De realiteit wees echter een andere evolutie aan. Het weinige dat de burger zich individueel kon toeëigenen, en de geringe activiteit die de burger voor eigen profijt kon ontplooiën, kenden zo'n daverend succes, dat de sovjetoverheid zich verplicht zag in 1958 een restrictieve politiek t.a.v. persoonlijk eigendomsrecht te gaan voeren. Deze evolutie komt op de meest sprekende wijze tot uiting in de *fluctuerende Khrushchev-politiek t.a.v. het nevenbedrijf van het kolchozegezin of de kolchozedvor*.

Zoals reeds vermeld, werden in de periode 1953-1955 maatregelen genomen om de individuele produktie op dit nevenbedrijf aan te moedigen (vermindering van de landbouwbelasting met meer dan de helft,

inperking van de plichtleveringen aan de staat). Ook op de plenaire sessie van het Centraal Comité van de Communistische Partij stond KHRUSHCHEV positief t.o.v. het nevenbedrijf:

" Slechts mensen die het beleid van de partij niet verstaan, kunnen denken dat het gevaarlijk is voor het socialistisch systeem dat het kolchosehuishouden produktief vee in persoonlijke eigendom heeft, wanneer dat gebeurt binnen de grenzen bepaald door het statuut van de kolchose. Het is noodzakelijk een einde te maken aan het vooroordeel dat het een schande is voor een arbeider of bediende, eigen vee in persoonlijke eigendom te hebben." (2.285)

In 1956 vond KHRUSHCHEV echter dat het succes van deze private nevenactiviteit van boeren, arbeiders en bedienden (kweken van groenten en fruit, houden van een beperkt aantal stuks vee) zelfs de grondvesten van de collectieve landbouweconomie op ontoelaatbare wijze aantastte:

" Ik moet eerlijk zeggen dat, indien wij voornamelijk moeten steunen op de privé-producent, wij onze eigen hulpeloosheid toegeven. Indien deze theorie aanhang vindt, zal zich dat keren tegen de kolchoses en het kolchosesysteem." (2.286)

De omvang van het grondstuk en toegelaten aantal stuks vee werden in 1956 drastisch verminderd. De misnoegde reactie van de boeren doet KHRUSHCHEV in 1957 nog even op zijn stappen terugkomen: de verplichte levering van opbrengsten van de nevenbedrijven aan de staat, wordt volledig afgeschaft (2.287). In de periode 1958-1964 zal de sterk negatieve politiek van KHRUSHCHEV t.a.v. de nevenbedrijven nefaste gevolgen hebben voor de landbouwproduktie en voor de veeteelt. Beroemd is in dat verband de speech, waarin KHRUSHCHEV het heeft over zijn geboortedorp, Kalinovka, waar de boeren vrijwillig de koeien, die zij in persoonlijke eigendom bezaten, hadden verkocht aan de kolchose. Heel wat plaatselijke partijleiders zagen hierin een wenk om de boeren onder druk te zetten en zelfs te dwingen tot verkoop van het vee, dat zij in persoonlijke eigendom bezaten, aan de kolchose. Het resultaat van deze 'campagne' was dat tussen 1959 en 1964 het aantal koeien in persoonlijke eigendom met 14 % verminderde (2.288).

Een sovjetbron vermeldt dat in de periode 1958-1964 de verkoop van de opbrengst van het persoonlijk grondstuk op de kolchozemarkten met een derde afnam: de verkoop van aardappelen en pluimvee nam af met 30 %; van groenten en fruit met 26 %; zuivelwaren met bijna 40 %; vlees met zowat 50 %. Daarop reageerden de prijzen zoals dat bij een marktgebeuren kan worden verwacht: de prijzen van 1964 lagen zowat 27 % hoger dan de prijzen van 1958: de prijs van aardappelen steeg met een derde; de prijs van groenten en fruit met 23 %; zuivelprodukten met 40 %; vlees met 36 % en pluimvee met 50 % (2.289).

Op het gebied van de industrie deed zich een parallelle koerswijziging voor. Bij monde van Eerste Minister MALENKOV werd in 1953 een zwenking in het industriëel beleid aangekondigd. Gezien thans, zo luidde de redenering, de zware industrie tot volle ontplooiing is gekomen, wordt het mogelijk en wenselijk aandacht te gaan besteden aan de produktie van consumptiegoederen. Op 28 oktober 1953 kondigde de 'Pravda' nieuwe, versnelde plannen aan om de produktie van industriële consumptiegoederen op te drijven tot boven de verwachtingen van het vijfjarenplan. Investerings voor industriële consumptiegoederen werden voor 1954 geraamd op 5,85 miljard roebel, waar dit cijfer slechts 3,14 miljard roebel bedroeg voor 1953.

In 1953 steeg de industriële produktie van consumptiegoederen zelfs sneller dan de produktie van produktiegoederen (13 % t.o.v. 12 % volgens de officiële statistieken) (2.290).

In februari 1955 valt MALENKOV in ongenade, hij moet ontslag nemen als Eerste Minister. In het tijdschrift 'Voprosy ekonomiki' (Economische vraagstukken) wordt een scherpe uitval gedaan tegen deze economisten "die argumenten leverden in het voordeel van een snellere stijging van de produktie van consumptiegoederen, ten nadele van de produktie van produktiegoederen." (2.291).

Een argwanende instelling t.a.v. persoonlijke eigendom verkondigt KHRUSHCHEV ook op de 22ste partijdag van de Communistische Partij (1961):

" Persoonlijke eigendom van arbeiders en persoonlijke consumptie is geenszins strijdig met de communistische opbouw, zolang het de vastgestelde grenzen niet overschrijdt en niet tot doel op zich wordt. Opgeblazen persoonlijke eigendom kan echter een rem

betekenen voor maatschappelijke vooruitgang, een kweekbed voor privé-eigendomsgedachten. Persoonlijke eigendom kan zich werkelijk in privé-eigendom omzetten, en tot de wedergeboorte van bourgeois-eigendom leiden." (2.292)

Op legislatief gebied uit zich deze gewijzigde houding t.a.v. persoonlijk eigendomsrecht vooreerst in een aantal afzonderlijke bepalingen. Vanaf 1 oktober 1959 wordt veehouden in de grootsteden van de RSFSR verboden (2.293); door een besluit van de Ministerraad van 30 december 1960 wordt aan staats-, coöperatieve en maatschappelijke organisaties het verbod opgelegd aan individuele burgers gronden in gebruik te geven voor het optrekken van dacha's (2.294); in 1961 wordt de handel in privé-personenwagens slechts via 'commissie-shops' (kommissionnye magaziny) toelaatbaar verklaard (2.295). Al deze maatregelen worden verder uitvoeriger besproken.

De Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR (1961).

De 'Beginnelsen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR en van de Unierepublieken', afgekondigd samen met de 'Beginnelsen van Burgerlijk Procesrecht van de USSR en van de unierepublieken' op 8 december 1960, en van kracht geworden op 1 mei 1961 brengen een eerste lichtpunt in de onoverzichtelijke wildgroei van burgerrechtelijke bepalingen, die sinds B.W. 1922 waren uitgevaardigd. De Beginselen van 1961 zijn thans nog van kracht en vormen als 'kaderwetgeving' de basis voor de burgerlijke wetboeken van de onderscheiden republieken (2.296).

Volgens FLEISHITS en MAKOVSKII ligt wellicht het voornaamste winstpunt van deze beginselen hierin, dat eindelijk een duidelijke bevoegdheidsafbakening is gebeurd tussen de Unie en de onderscheiden unierepublieken, voor wat betreft de uitvaardiging van burgerlijke wetgeving. In 60 van de 129 artikels vindt men, zo argumenteren deze auteurs, een verwijzing naar de competentie van de Unie en van de unierepublieken op dat concrete domein (2.297).

Problemen doen zich echter voor waar de beginselen in een aantal (cru-

cialen) artikels slechts vaag verwijzen naar gevallen "door de wet voorzien": zo bepaalt art. 6, lid 3 dat burgerlijke rechten op administratieve wijze worden beschermd in de gevallen die uitdrukkelijk door de wet zijn vermeld; beperking van de rechts- en handelingskwaamheid is volgens art. 8, lid 3 slechts toegelaten in de gevallen en op de wijze door de wet voorzien. Uit de latere praktijk (bv. inzake administratieve bescherming van de rechten van de burger, zie verder) moet men concluderen dat in deze gevallen een parallelle bevoegdheid wordt gecreëerd voor de Unie en voor de onderscheiden unierepublieken. De juridische regeling van het eigendomsrecht wordt in overwegende mate aan de Unie toevertrouwd, slechts een beperkt aantal deelbepalingen mogen de unierepublieken afzonderlijk uitwerken: omdat het te regelen domein sterk plaats- of traditiegebonden is (een typisch voorbeeld is de juridische regeling van de kolchosedvor of het kolchoseboerenhuishouden, zie verder) of omdat de te regelen materie aan voortdurende verandering onderhevig is (de omvang van de veestapel die de burger in persoonlijke eigendom mag hebben, de gevallen waarin en de wijze waarop de burger op krediet kan kopen, het maximaal huurgeld dat een burger mag vragen bij het verhuren van het geheel of een gedeelte van zijn eigen woning).

Nochtans wordt fel de nadruk gelegd op de legislatieve bevoegdheid van de afzonderlijke unierepublieken. Daarbij wordt klassiek verwezen naar de woorden van LENIN, die in navolging van ENGELS de mening was toegedaan dat één van de basiskenmerken van een bondsstaat het bestaan van een afzonderlijke wetgeving was, ook een burgerlijke wetgeving, voor elke staat die tot de Unie behoorde (2.298).

Wat de materie betreft, regelt het burgerlijk recht volgens art. 1 van de Beginselen "de verhoudingen m.b.t. goederen en de niet-materiële verhoudingen die daaruit voortspruiten, met als doel de materiële en technische basis uit te bouwen voor het communisme en steeds beter te voldoen aan de materiële en geestelijke behoeften van de burgers".

Familierecht, agrarisch en arbeidsrecht blijven geregeld door afzonderlijke wetboeken, terwijl anderzijds een aantal materies in het

burgerlijk wetboek worden opgenomen, die in heel wat andere landen buiten de regeling van de burgerlijke codex vallen, zoals het auteurs-, ontdekkers- en uitvindersrecht en het verzekeringsrecht (2.299). Volgens art. 2 van de Beginselen regelt de burgerlijke sovjet wetgeving de betrekkingen tussen staatsorganisaties, coöperatieve en sociale organisaties onderling, de verhouding tussen voornoemde organisaties en de burgers en tenslotte verhoudingen tussen de burgers onderling. De 'civilisten' hebben het dus gehaald op de 'economisten', ondanks het tegenovergesteld advies van het Instituut voor Staat en Recht van de Academie der Wetenschappen (2.300). Een beslissing die vanuit ideologisch standpunt echter niet onbegrijpelijk is: het afzonderen van het 'economisch recht', als een recht dat de verhoudingen tussen de socialistische organisaties regelt in de plangebonden sfeer, zou een stilzwijgende erkenning betekenen van het bestaan van een privaatrecht, dat verhoudingen tussen burgers in de particuliere sfeer betreft.

Dergelijke impliciete toegeving druist in tegen één van de basisstellingen van de sovjet rechtsleer, nl. de verwerping van het onderscheid tussen publiek en privaatrecht (2.301). Men kan inderdaad niet ontkennen dat de 'economisten' vertrekken vanuit de idee van gelijkstelling van burgerlijk recht en privaatrecht. Thans wordt het rechtsverkeer tussen privé-personen en hun persoonlijke en vermogensrechtelijke verhoudingen ondergedompeld in dit omvattend socialistisch burgerlijk recht. Nog steeds bestaat de overtuiging dat deze 'privé-tak' van het socialistisch burgerlijk recht mettertijd zijn betekenis zal verliezen, ten voordele van dat andere meer publiekrechtelijk getinte gedeelte van het burgerlijk recht, dat een vlotte realisatie van het plan mogelijk moet maken en de relaties tussen overheidsorganen betreft.

De Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van 1961 bevestigen voor het eerst in alle duidelijkheid dat ook een socialistische maatschappij in haar 'intensieve opbouw van het communisme' (2.302) beroep doet op het burgerlijk recht als formeel-juridisch kader voor de regeling van de verhoudingen tussen natuurlijke en rechtspersonen i.v.m. goederen. Ook in een socialistische maatschappij worden dus

een aantal maatschappelijke orderingsproblemen opgevangen door een regeling, waarbij de zaakequivalentie aan de basis ligt. Dit betekent evenwel niet dat de socialistische rechtsleer er eveneens van uitgaat dat deze zaakequivalentie natuurrechtelijk kan worden gegrond, en dat privaatrechtelijke categorieën, waarvan de rechtssubjectiviteit wel de voornaamste is, aan de maatschappij vóórgegeven zouden zijn. Dit verschijnsel wordt in de sovjetrechtsleer bestempeld als 'mystificatie' of 'fetisjisering' van het recht. Nochtans kan het verwondering wekken dat categorieën als *gelijkberechtiging* van de partners en *contractuele vrijheid* in het rechtsverkeer nog steeds met huiver, als een noodzakelijk kwaad worden bekeken. *Spontaan rijst de vraag of precies deze categorieën niet de ideale basis zouden vormen voor een zichzelf besturende vrije associatie van burgers, die als communistisch einddoel vooropgesteld wordt. Zouden zij als orderingsmechanisme niet veel geschikter zijn dan een recht dat gebaseerd is op dwang van boven uit en op administratieve toedeling* (2.303).

Het misverstand berust wellicht op het feit dat burgerlijk of privaatrecht in de optiek van de sovjet rechtstheorie nog steeds wordt gezien als een gebied waar private willekeur en individuele ongebondenheid onbeperkt heersen. Dat was inderdaad de zienswijze van de rechtsleer in de 19de eeuw, die meteen de verhouding van MARX tot het burgerlijk privaatrecht bepaalde (2.304).

Eigendomsverhoudingen, zoals geregeld door de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving.

Titel II van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van 1961 (art. 19 tot 32) behandelt het eigendomsrecht, dat in art. 19 op algemene wijze wordt beschreven als het recht van de eigenaar goederen te bezitten, ze te gebruiken en erover te beschikken binnen de perken, door de wet gesteld.

Het onderscheid tussen socialistische en persoonlijke eigendom wordt gehandhaafd. Tot de socialistische eigendom behoren: de staatseigendom (eigendom van heel het volk), de coöperatieve eigendom (waarbij in de

eerste plaats aan de kolchosen wordt gedacht) en de eigendom van de maatschappelijke organisaties (dat zijn in de eerste plaats de vakbonden).

Persoonlijke eigendom krijgt voor het hele grondgebied van de Sovjetunie volgende juridische regeling (art. 25 Beginselen van Burgerlijke Wetgeving 1961):

" Goederen, bestemd om de materiële en culturele behoeften van de burgers te bevredigen, mogen hen in persoonlijke eigendom toebehoren. Iedere burger mag in persoonlijke eigendom bezitten: zijn arbeidsinkomen en het spaargeld dat daaruit voortkomt, het huis (of appartement) waarin hij woont, een bijkomend huiselijk nevenbedrijf, huisgerief en zaken van gewoon gebruik, van persoonlijk gebruik en comfort. Zaken, die zich in persoonlijke eigendom van de burgers bevinden, mogen niet worden aangewend als bron van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt.

Elke burger heeft recht op de persoonlijke eigendom van een woonhuis.

Samenlevende echtgenoten en hun minderjarige kinderen mogen slechts één woonhuis bezitten, dat in persoonlijke eigendom aan één onder hen of aan hen samen in gemeenschappelijke eigendom toebehoort. De wetten van de unierepublieken bepalen de maximale afmetingen van het woonhuis, dat de burger in persoonlijke eigendom mag bezitten, alsook de voorwaarden en de wijze van verhuring van woonruimte in zo'n huis.

De wetten van de unierepublieken bepalen de maximale hoeveelheid vee, die een burger in persoonlijke eigendom mag bezitten.

Tot de persoonlijke eigendom van een burger, die lid is van een kolchosegemeenschap, mag geen goed worden gerekend, dat volgens het statuut van de kolchose uitsluitend aan de kolchosegemeenschap mag toebehoren." (2.305)

Het overeenkomstige art. 23 van het Ontwerp van Beginselen van Burgerlijke Wetgeving, dat ter discussie aan het volk werd voorgelegd, was heel wat korter en luidde als volgt:

" Elke burger mag in persoonlijke eigendom bezitten: arbeidsinkomen en spaargelden, een woonhuis of woonruimte (kamer) in een huis, verworven of gebouwd samen met andere burgers, een huiselijk nevenbedrijf (met inbegrip van het arbeids- en produktief vee in overeenstemming met de wetgeving van de Unie en van de unierepublieken), huishoudgerief en zaken van gewoon gebruik, persoonlijk gebruik en comfort.

De maximale afmetingen voor individuele woonhuizen worden vastgesteld door de wetgeving van de unierepublieken." (2.306)

De bondige redactie van art. 23 van het ontwerp veroorzaakte een storm van kritiek. Geen enkele bespreking in de vaktijdschriften van het ontwerp sloeg een kritiek op art. 23 over (2.307). Telkens weer wezen deze kritieken op de noodzaak om in de juridische regeling van de persoonlijke eigendom uitdrukkelijk te wijzen op het *consumptief karakter* van deze eigendom: *persoonlijke eigendom mag slechts dienen om eigen materiële en culturele behoeften, en die van zijn gezin te voldoen en mag niet worden gebruikt om een inkomen te verwerven dat niet uit eigen arbeid voortkomt.*

Wie niet werkt, zal niet eten.

Dit 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (netrudovoi dokhod) wordt één van de centrale interessepunten van deze studie. Het is niet verwonderlijk dat dit begrip na de Stalin-periode geweldige opgang heeft gemaakt. Zoals reeds vermeld heeft Stalin in zijn politiek tot produktieverhoging een aanzienlijke *loondifferentiatie opgenomen, die echter voor de volgende generatie nefaste gevolgen bleek te hebben.* Jonge mensen konden immers een 'parasitair' bestaan leiden en, zonder zelf te werken, leven op kosten van hun goedbetaalde ouders. Bijzondere wettelijke maatregelen om dit euvel te bestrijden, bestonden toen nog niet. De Stalin-grondwet van 1936 verheft persoonlijk eigendomsrecht onmiddellijk bij zijn ontstaan tot grondwettelijk recht, maar over de rol van dit persoonlijk eigendomsrecht in een socialistische maatschappij werd met geen woord gerept. Ook werd geen nadere

uitleg gegeven in de grondwet over de grenzen van dit persoonlijk eigendomsrecht.

Vanaf 1956 wordt het bestrijden van dit ongewenste gevolg van persoonlijk eigendomsrecht één van de centrale doelstellingen van de destalinisatiepolitiek tijdens de Khrushchev-periode. Meer zelfs, persoonlijke eigendom en persoonlijk eigendomsrecht werden als dusdanig in vraag gesteld en de afschaffing van deze economische en juridische categorie werd voorgesteld (2.308).

Zeer nadelige gevolgen heeft volgens deze tegenstanders van het persoonlijk eigendomsrecht de invoering van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. woonhuizen (1948) gehad. De sovjetburgers die de nodige geldmiddelen hadden, begonnen met uitzonderlijke vlijt aan het optrekken van individuele woningen. De nieuwe eigenaars, waaronder veel bedrijfsleiders, leiders van de partij, functionarissen van laag of midden-niveau, geleerden, generaals en officieren op pensioen, werden in de pers en op vergaderingen aangevallen, omdat zij de mars naar het communisme vertraagden door hun drang naar eigendom.

Dergelijke kritieken mondden a.h.w. volgens een vast patroon uit in een kritiek op de Stalinistische economische politiek en op de 'persoonsverheerlijking' tijdens het Stalin-bewind, zoals volgende passage illustreert uit een artikel dat de (bijbelse) titel draagt 'Wie niet werkt, zal niet eten' (1960):

" Al deze (tendensen tot het opnieuw in leven roepen van privé-eigendom) zijn veroorzaakt door het feit dat er nog steeds overblijfselen zijn van individualistische privé-eigendom. De uitroeiing daarvan werd in belangrijke mate gehinderd door het neerhalen van het socialistische principe van verdeling, zoals het gebeurde onder invloed van de cultus van de persoonlijkheid. Uitingen van privé-eigendomstendensen hebben ook te maken met fouten op economisch gebied, op het gebied van beleid, gerecht, en ideologisch-opvoedend werk, en ook met de verzoenende houding die een aantal overheidsorganen aannemen t.a.v. deze tendensen." (2.309)

Anderen echter vechten voor het persoonlijk eigendomsrecht, als een belangrijk verworven recht van de sovjetburger en doen, voor wat de theoretische fundering van hun argumentatie betreft, soms beroep op merkwaardige argumenten. Zo schrijft VOLNOV in Literaturnaia Gazeta volgende passus:

" Ik herinner u aan wat DARWIN onderrichtte, nl. dat het proces van de ontwikkeling van het leven gebaseerd is op egoïsme van de persoon. Ontneem aan de levende wezens hun egoïstische emoties en het leven zal ophouden en plaats maken voor degeneratie. Dat zijn de almachtige wetten van de evolutie. Wat is het egoïsme anders dan aspiratie naar eigendom onder om het even welke vorm. Men weet dat het eigendomsbegrip ook eigen is aan dieren... De eigendom, dat is de vrijheid van geest, het is de min of meer grote mogelijkheid om handelingen te voltrekken, en dit niet op voorschrift van buiten uit, maar zijn persoonlijk initiatief volgend. Deze activiteit heet scheppende activiteit en ze ontsnapt aan de controle van de samenleving, ze berust op de vrijheid van het intellect, en deze vrijheid is op haar beurt gebaseerd op de vrijheid om materiële goederen te bezitten. Vandaar volgend theorema: elke poging om eigendom te onderdrukken of te beperken, moet worden beschouwd als een handeling die ertoe strekt de menselijke geest te onderdrukken. Eigendom vervult de mens met de sidderende sensatie van een overwinning, behaald op de objectieve wereld."

(2.310)

(Hierbij moet wel worden opgemerkt dat Literaturnaia Gazeta een literair-maatschappelijk tijdschrift is, dat zich meer dan eens beweegt op de grens van de toelaatbare meningsuiting; de beperkte oplage wordt trouwens op selectieve wijze verspreid onder de bevolking).

Persoonlijk eigendomsrecht wordt opnieuw erkend in de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving, doch in de definitieve tekst wordt rekening gehouden met de opmerkingen bij art. 23 van het ontwerp: *het doelgebonden karakter van persoonlijk eigendomsrecht wordt tot twee maal toe herhaald: persoonlijke eigendom dient tot bevrediging van de materiële en culturele behoeften van de burgers én zaken die zich in per-*

soonlijke eigendom van de burgers bevinden, mogen niet aangewend worden als bron van inkomen, dat niet uit arbeid voortspruit.

In verband met de doelbinding van het persoonlijk eigendomsrecht, moet ook art. 5 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van 1961, dat de inhoud van art. 1 van het N.E.P.-wetboek van de RSFSR van 1922 op meer gedetailleerde wijze herhaalt:

" Burgerlijke rechten worden door de wet beschermd, behalve indien ze worden uitgeoefend in strijd met hun fundamentele betekenis in een socialistisch regime, tijdens de periode van opbouw van het communisme.

In de uitoefening van hun rechten en het vervullen van hun plichten, moeten de burgers en de organisaties de wetten eerbiedigen, alsook de gedragsregels in een socialistische ordening en de morele principes van de maatschappij die het communisme opbouwt." (2.311).

Ook deze bepaling vindt men niet terug in het ontwerp. Op aandringen van de juristen (2.312) die wezen op de nood aan een dergelijk artikel, ook in een socialistische maatschappij, werd dit artikel opnieuw in de definitieve tekst van de Beginselen opgenomen.

Nog belangrijker wellicht dan het benadrukken van het doelgebonden karakter van het persoonlijk eigendomsrecht in de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving, zijn tal van afzonderlijke bepalingen rondom het persoonlijk eigendomsrecht, die alle getuigen van een schrikreactie t.a.v. de gevaarlijke uitwassen van het persoonlijk eigendomsrecht (1956-1963).

Hierbij wordt voornamelijk gedacht aan de anti-parasieten-wetten (2.313), aan het installeren van kameradenrechtbanken met strafrechtelijke bevoegdheid (2.314) en aan de decreten van 1962-1963 die de confiscatie mogelijk maken van woonhuizen en personenwagens, die zijn verworven met 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (2.315) (zie verder).

Noch de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving, noch deze afzonderlijke decreten verwoorden echter wat precies moet worden verstaan onder 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'. Aan dit begrip werd derhalve langzamerhand een juridische inhoud gegeven door de praktijk van de

rechtbanken. Zoals echter verder zal worden aangetoond, heeft dit begrip voor de plaatselijke machtsorganen een gevaarlijk verleidelijke discretionaire bevoegdheid ingebouwd, waarvan de individuele burger het slachtoffer werd.

Het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR, 1964.

Op 1 oktober 1964 werd het Burgerlijk Wetboek van de Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek van kracht (2.316). Zoals reeds vermeld, zijn de burgerlijke wetboeken van de onderscheiden uniërepublieken een verdere uitwerking van de skelet-wetgeving, in de Beginselen vervat.

Het consumptief karakter van het persoonlijk eigendomsrecht wordt nog eens extra onderstreept in art. 93 B.W. RSFSR 1964:

" Persoonlijke eigendom bestaat slechts uit middelen tot bevrediging van de persoonlijke behoeften van de burgers."

Veel aandacht wordt in B.W. RSFSR 1964 besteed aan het zgn. *woningrecht*. Dat de woningnood nog steeds één van de belangrijkste problemen voor het sovjetregime is, blijkt uit de bepalingen inzake huur (hoofdstuk 28, art. 295 tot 341), uit de beperkende maatregelen inzake aantal woonhuizen en de omvang van het woonhuis (art. 106), alsook uit de nieuwe bepalingen i.v.m. het recht van de burgers tot het ruilen van woonruimte, om aldus te komen tot een betere verdeling van het bestaande woonfonds (art. 325-327).

Een reeks bijzondere normen in B.W. RSFSR 1964 zijn erop gericht om persoonlijke eigendom via *kwantitatieve en kwalitatieve beperkingen* zo streng mogelijk aan banden te houden: art. 106-108 B.W. RSFSR 1964 over het 'stopzetten' van het eigendomsrecht t.a.v. huizen die samenwonende echtgenoten en hun minderjarige kinderen bezitten, indien zij reeds een woonhuis in eigendom hadden.

Het B.W. voorziet ook het zonder vergoeding ontnemen van vermogen aan burgers, die dat vermogen gebruikten om systematisch inkomen op te strijken, dat niet uit arbeid voortkomt. Dit ontnemen van het vermogen moet echter wel gebeuren via een rechterlijke beslissing (art.

111 B.W. RSFSR 1964). Verder zijn nog de beperking te vermelden i.v.m. koop en verkoop van woonhuizen (art. 238 B.W. RSFSR 1964) en de beperking van de huurprijs die men mag vragen voor de verhuring van woonruimte in woonhuizen, waarover men het persoonlijk eigendomsrecht uitoefent. Art. 5 B.W. RSFSR 1964 is een woordelijke overname van art. 5 Beginselen van Burgerlijke Wetgeving 1961, en bevestigt dus diezelfde *algemene doelbinding* bij de uitoefening van burgerlijke rechten.

B.W. RSFSR 1964 wordt in dit historisch overzicht niet uitvoerig behandeld, gezien het als thans geldende burgerlijke wetgeving, uitvoerig aan bod zal komen in de latere hoofdstukken.

Systematisering van de burgerlijke wetgeving.

Na het uitvaardigen van de burgerlijke wetboeken in de onderscheiden unierepublieken, dringt BREZHNEV aan op een verdere uitwerking, systematisering en fundering van de geldende burgerlijke wetgeving.

Van het wegwijzen van het burgerlijk recht in de nabije toekomst kan immers nog geen sprake zijn:

" Een stabiele wettelijke basis is een noodzakelijke voorwaarde voor een streng handhaven van de wettelijkheid en van de socialistische juridische ordening." (2.317),

aldus BREZHNEV in een toespraak van juni 1970.

In de burgerlijke wetgeving was inderdaad nog steeds een wildgroei te bemerken, die voortvloeyde uit het feit dat - in tegenstelling tot de Beginselen van Burgerlijk Procesrecht, Strafwetgeving en Strafprocesrecht - de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving geen exhaustieve opsomming geven van de normatieve akten, die burgerrechtelijke verhoudingen kunnen regelen. Volgens art. 3 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving worden burgerrechtelijke verhoudingen niet alleen beheerst door de Beginselen en door de bepalingen van de wetboeken der unierepublieken, die op basis van deze Beginselen worden uitgevaardigd, maar bovendien ook door andere normatieve akten, die op het niveau van de Unie of van de unierepubliek zijn uitgevaardigd, en die een verschillende rechtskracht hebben naargelang het orgaan

dat deze maatregelen tot stand heeft gebracht (dat zijn de zgn. 'podzakonnye normy', subwettelijke normen). Nochtans meent POLENINA dat het niet moeilijk is in deze wirwar van normen een systeem te onderkennen:

" Het systeem van burgerlijke wetgeving kan men omschrijven als een geheel van normen, gevormd op basis van de Grondwet van de USSR en van de Grondwetten van de onderscheiden unierepublieken, verbonden door een bepaalde hiërarchie en door onderschikking, waarbij de wetten van de Unie voorrang krijgen op deze door de unierepubliek uitgevaardigd."

De hiërarchie van de burgerrechtelijke normen zou er dan als volgt uitzien:

1. Grondwet van de Unie
2. Grondwetten van de unierepublieken
3. Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR en van de unierepublieken
4. Burgerlijke Wetboeken van de onderscheiden republieken van de Unie
5. De op basis van de Beginselen van de Unie uitgevaardigde normatieve akten, die gelden voor de ganse Unie
6. De op basis van de Burgerlijke Wetboeken van de onderscheiden unierepublieken uitgevaardigde normatieve akten, die slechts gelden voor een welbepaalde unierepubliek.

(2.318)

Ook IOFFE (2.319) wijst op de onoverzichtelijkheid van de huidige burgerlijke wetgeving. Volgens deze auteur is het lang niet duidelijk welke bepalingen precies buiten werking zijn gesteld door de codificaties van 1961 (Beginnelsen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie) en van 1964 (Burgerlijke Wetboeken van de onderscheiden unierepublieken) (2.320).

Bovendien vertoont de burgerlijke wetgeving zelf, aldus IOFFE, een groot aantal onvolmaaktheden. Sommige bepalingen blijken niet voldoende bij het leven aan te sluiten en raken dus in onbruik, andere bepalingen vertonen belangrijke leemten, hoewel zij van groot belang zijn voor de dagelijkse rechtspraak. Zo verwijst IOFFE naar de onduidelijke

afbakening van de gezinsleden van de huurder (behalve in de B.W.'s van de Moldavische en Oezbeekse unierepubliek) en naar de gebrekkige regeling inzake ruil van woonhuizen in de Beginselen en in de Burgerlijke Wetboeken van de onderscheiden unierepublieken (art. 60 Beginselen, art. 325-326 B.W. RSFSR 1964).

Deze onvolmaaktheden houden volgens IOFFE het grote gevaar in dat de rechtbanken zouden overgaan tot 'arbitraire interpretatie' (proizvol'noe tolkovanie), wat een schending zou betekenen van de socialistische wettelijkheid: "Gezien de wet nog niet is gewijzigd," aldus IOFFE, "moeten wij ons houden aan een strenge toepassing van de wet, zelfs indien deze ons niet bevalt of wij hem zelfs nadelig vinden." (2.321)

IOFFE pleit er echter voor dat deze vervolledigingen en verbeteringen van het burgerlijk recht niet zouden gebeuren via decreten van het Presidium van de Opperste Sovjet, die nadien nog moeten worden bekrachtigd door de Opperste Sovjet, maar onmiddellijk op de zittingen van de Opperste Sovjet, via het aannemen van wetten (2.322).

Met nadruk werd ook gewezen op de onoverzichtelijke wetgeving die zich had opgestapeld i.v.m. het zgn. 'woonrecht' (zhilishchnoe pravo). Meer en meer stemmen gingen op om deze voor de praktijk zo belangrijke 'subtak' (podotrasl' prava) te systematiseren en te codificeren in een 'wooncodex' van de USSR. Op 24 juni 1981 werden door het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR de *Beginnelsen van Woonwetgeving van de Unie en de Unierepublieken* goedgekeurd (2.323).

Deze Beginselen moeten fungeren als een kaderwetgeving, op basis waarvan wooncodexen voor de onderscheiden unierepublieken zullen worden uitgewerkt.

Het ontstaan van deze 'subtakken' in het recht (bouwrecht, woonrecht, uitvindingsrecht) en de specialisatie van de rechtsgeleerden, die zich steeds meer richt naar deze differentiatie in het recht, maakt sovjetvorsers wel bezorgd over de eenheid van het burgerlijk recht: deze nieuwe subspecialiteiten zitten immers te paard tussen verschillende rechtstakken en werken met eigen methoden, constructies en theorieën, zodat het steeds moeilijker wordt de basisbeginselen voor de 'subtak' uit de 'moederwetenschap' af te leiden (2.324).

In het kader van deze problematiek wordt ook de vraag naar de *verhouding burgerlijk recht-economisch recht* opnieuw in zijn volle omvang gesteld. Dit vraagstuk werd uitzonderlijk actueel na het uitvoerdigen van het besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Ministerraad van de USSR 'Over de maatregelen tot verdere vervolmaking van de economische wetgeving' van 25 juni 1975 (2.325). Dit besluit definieert economische wetgeving als het geheel van wetgevende en andere normen, die de economische activiteit regelen. Deze economische wetgeving zou echter geen rechts-tak (otrasl'prava) doch een wetgevingstak (otrasl'zakonodatel'stva) zijn.

" Deze normatieve bepalingen, gericht op de verbetering van het beheer van de volkshuishouding en van de juridische regeling van de economische activiteit van de USSR vinden hun wortels o.m. in het burgerlijk, het agrarisch en het arbeidsrecht. Deze rechtstakken worden in hun geheel of gedeeltelijk in de economische wetgeving opgenomen, maar terzelfdertijd blijven zij behoren tot een zelfstandige rechtstak (burgerlijk, agrarisch of arbeidsrecht)." (2.326)

Deze vrij artificiële indeling staat volledig in het teken van de door BREZHNEV aangekondigde samenstelling van een 'Svod Zakonov' die de bestaande wetgeving op systematische wijze zal verzamelen (2.327). Daarin zien leidinggevende figuren in de rechtsleer de mogelijkheid om te komen tot een bundeling van de economische wetgeving, zonder dat hierdoor echter een herziening van de burgerrechtelijke codificaties (Beginnelsen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie en de Burgerlijke Wetboeken van de onderscheiden unierepublieken) noodzakelijk zou worden (2.328).

Persoonlijk eigendomsrecht en zijn lotsbestemming na 1964.

Temidden van deze groots opgezette codificatieprojecten wordt relatief weinig aandacht besteed aan het persoonlijk eigendomsrecht en zijn lotsbestemming na de codificatie van het burgerlijk recht in 1961 en 1964. Dit betekent nochtans niet dat zich langzamerhand,

doch' zeer duidelijk, een wijziging voordoet.

De ideologische richting inzake persoonlijk eigendomsrecht, zoals die door het programma van de Communistische Partij in 1961 was aangegeven, wordt na de afzetting van Khrushchev in 1965 op zijn minst geneutraliseerd en op bepaalde gebieden zelfs tegengesproken: *een meer positieve houding t.a.v. het persoonlijk eigendomsrecht kondigt zich aan*. Benadrukt wordt dat persoonlijk eigendomsrecht behoort tot de grondrechten van de burger en niet kan worden onderworpen aan willekeurige beperkingen (2.329). Nog steeds evenwel wordt een individualistische interpretatie van het persoonlijk eigendomsrecht afgewezen. Hoewel niet volledig wordt afgestapt van de idee van de 'maatschappelijke consumptiefondsen', toch wordt niet meer met diezelfde stelligheid (als tijdens de Khrushchev-periode) beweerd dat vrij snel het persoonlijk eigendomsrecht het onderspit zal moeten delven voor de steeds groeiende collectieve wijzen van verdeling van het maatschappelijk produkt.

Uit de Khrushchev-periode worden voorbeelden aangehaald, die aantonen dat ook huurders van personenwagens (eigendom van de staat) deze tot persoonlijke verrijking kunnen aanwenden. Hierdoor wordt de stelling weerlegd, dat persoonlijk eigendomsrecht de privé-eigendomsgedachten zou doen opflakkeren, terwijl de maatschappelijke consumptiefondsen opvoeden tot de geest van het communisme (2.330).

Ook de vooropstelling, als zou een collectief gebruik van consumptiegoederen zoveel economischer zijn dan een individuele toebedeling, zou, aldus de sovjetrechtsleer na 1965, door de praktijk zijn weerlegd. De organisatie van verhuuringsdiensten voor zaken van dagelijks gebruik (personenwagens, wasmachines, stofzuigers,...) zou van de staat een immense inspanning vragen: een leger van arbeidskrachten zou moeten worden ingeschakeld voor het onderhoud en herstel van deze goederen, waar de persoonlijke eigenaar spontaan de nodige zorg aan de dag legt voor de goederen die hij zich heeft toegeëigend (2.331).

Precies in het kader van dit eerherstel van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. de maatschappelijke consumptiefondsen, kan worden verklaard waarom na 1965 de rechtsleer in zijn (schaarse) publikaties

over persoonlijk eigendomsrecht opnieuw de nadruk legt op het *beschikkings*element. Tijdens de Khrushchev-periode werd door de rechtsleer meermaals de stelling verdedigd, dat het beschikkingsrecht als element van de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht volledig zijn betekenis zou verliezen t.o.v. het toenemend belang van het bezits- en gebruiksrecht. Wanneer deze evolutie zich volledig zou hebben voltrokken, was er van persoonlijk eigendomsrecht überhaupt geen sprake meer, en zou de burger, naargelang zijn behoefte nemen uit de milde hand van de collectiviteit.

Na 1965 wordt benadrukt dat *bevrediging van de behoeften van de burger nog steeds kan en moet gebeuren via de markt*. Inperking van het beschikkingsrecht lijkt nog al te voorbarig op een ogenblik dat

" elke burger nog de mogelijkheid moet hebben de zaken die hij zelf niet (meer) nodig heeft, op de markt te verkopen, gezien op dit ogenblik de staat de behoeften van de burgers nog niet volledig kan bevredigen." (2.332)

Deze koerswijziging was noodzakelijk geworden om de theorie in overeenstemming te brengen met de praktijk, die aanwees dat in de Sovjet-unie de produktiviteit der nevenbedrijven zeer hoog lag. Deze hoge afzet was een zeer welkome aanvulling voor de socialistische landbouwproduktie, die na het rampzalige landbouwbeleid van KHRUSHCHEV een dieptepunt had bereikt. Op 13 november 1964 worden versoepelde normen voor het houden van vee afgekondigd: individuele burgers of de kolchosedvor mogen meer stuks vee in persoonlijke eigendom houden tegen betere voorwaarden (zie verder) (2.333). Ook wordt een vriendelijker beleid gevoerd t.a.v. de bouw van individuele woonhuizen: om plattelandsvlucht te beperken, worden kredieten gegeven aan bouwers op het platteland, anderzijds, om de arbeider aan zijn bedrijf te binden, worden attractieve bouwkredieten verleend, die geheel of gedeeltelijk worden geput uit het fonds van het bedrijf, waarbij deze arbeider werkzaam is (2.334).

7. Persoonlijk eigendomsrecht na de Grondwet van 1977.

" En niet alleen de landbouw, maar de hele economische ontwikkeling van de Sovjetunie zou doeltreffender en geslaagder hebben kunnen zijn, als niet, tegelijk met de collectivisatie, de afschaffing van de particuliere sector afgedaan had met de bloei van de zeer produktieve individuele arbeider." (2.335)

Eerherstel voor het nevenbedrijf.

Zoals reeds vermeld, was één van de hoofdbekommernissen van de opvolgers van Khrushchev een einde te maken aan de noodlottig gebleken politiek t.a.v. de individuele activiteit in landbouw en veeteelt. Versoepelende maatregelen werden genomen t.a.v. de nevenbedrijven van kolchoseleden, arbeiders en bedienden en het aantal stuks vee dat zich in persoonlijke eigendom van de burgers mocht bevinden, werd drastisch verhoogd. In 1965 erkende BREZHNEV:

" De maatregelen van de Regering en van het Centraal Comité, tot opheffing van de beperkingen t.a.v. het houden van vee in persoonlijk bezit van kolchoseleden, arbeiders en bedienden zullen een grote hulp betekenen bij het volbrengen van de opdracht tot verhoging van de vlees- en zuivelproduktie." (2.336)

Het nevenbedrijf was dus in ere hersteld. Van de economische en juridische theorie werd een passende accentverschuiving verwacht in de rationele fundering van het nevenbedrijf en zijn rol in een socialistische maatschappij. Volgens de klassiek geworden theorie werd immers toegegeven dat dit nevenbedrijf weliswaar niet paste in de door de Grondwet van 1936 ingevoerde logica (socialistische eigendom van produktiemiddelen - persoonlijke eigendom van consumptiegoederen), maar dat de nodige garanties waren ingebouwd om dit nevenbedrijf tot een voorbijgaand en, wat de omvang betreft, te

verwaarlozen fenomeen gereduceerd te houden. De argumentatie luidde dat de omvang van het nevenbedrijf door de wet was beperkt en dat de opbrengst van het nevenbedrijf moet worden gebruikt tot bevrediging van de behoeften van het gezin dat de grond bewerkt. Bovendien was dit nevenbedrijf niet méér dan een hulpbedrijf (podsobnoe khoziaistvo) dat, naarmate de collectieve arbeid efficiënter zou zijn georganiseerd, op spontane wijze door de individuele bewerkers zelf zou worden geliquideerd als zijnde economisch oninteressant.

De beperkingen wat de omvang van het nevenbedrijf betreft, werden echter, zoals boven werd uiteengezet, in 1964 fel afgezwakt. Doch ook de overtuiging, als zou het nevenbedrijf spoedig verdwijnen, werd niet meer met dezelfde zekerheid aangehangen. Een mijlpaal in deze gedachtenommekeer was het artikel van MAKEENKO dat in 1966 verscheen in het tijdschrift 'Voprosy ekonomiki', waarin de auteur het heeft over de economische rol van het persoonlijk nevenbedrijf (2.337).

MAKEENKO antwoordt in dit artikel op de vraag waarom persoonlijke nevenbedrijven blijven bestaan in de socialistische ontwikkelingsfase van de maatschappij en welke plaats deze nevenbedrijven innemen in de gesocialiseerde economie. De auteur verwondert zich over het feit dat tot dan toe sovjetekonomen en -juristen als uit één mond het *subsidiair en consumptief karakter van dit ondernemingstype* hebben benadrukt. MAKEENKO komt met de baanbrekende stelling voor de dag dat deze bewering slechts waar is wanneer het gaat om "normaal betaalde arbeiders", die hun basisinkomen halen uit de gesocialiseerde sector van de economie en die inderdaad een bijkomend of aanvullend (dopolnitel'nyi) inkomen voor consumptief gebruik halen uit de opbrengst van hun persoonlijk nevenbedrijf. Voor een andere groep arbeiders echter, zo benadrukt MAKEENKO, kreeg het persoonlijk nevenbedrijf een totaal andere betekenis: voor arbeiders die een zeer laag inkomen hebben, vormt de opbrengst van het nevenbedrijf niet langer een bijkomende, maar een noodzakelijke (neobkhodimyi) inkomstenbron. Deze arbeiders kunnen slechts overleven, en dus aan het werk blijven, met het inkomen dat zij halen uit hun arbeidsloon, aangevuld met het inkomen uit het persoonlijk nevenbedrijf.

Voor het eerst onderstreept MAKEENKO dus de dubbele rol van het nevenbedrijf: voor *bepaalde arbeiders een bijkomende inkomstenbron*, voor *anderen een noodzakelijke aanvulling van een karig loon*.

MAKEENKO blijft echter wel onderstrepen dat de rol van het persoonlijk nevenbedrijf afhangt van de ontwikkeling van de socialistische economie: naarmate de arbeider of boer een verzekerd inkomen ontvangt uit de gesocialiseerde sector, krijgt de bijkomende rol van het nevenbedrijf meer en meer de bovenhand. Aan de basisideologie rond het persoonlijk nevenbedrijf doet MAKEENKO dus geen afbreuk, wel stelt MAKEENKO nog veel scherper dat de sovjet economie er nog niet aan denkt het nevenbedrijf te liquideren omwille van de zeer hoge produktiviteit van deze sector van de nationale economie. *Precies dit nuchtere feit van de verbazend hoge opbrengst (2.338) van deze in omvang beperkte sector, plaatst de sovjetleiding voor een dilemma: zij wil en moet volop gebruik maken van de opbrengst van de persoonlijke nevenbedrijven (die precies te danken is aan het privé-initiatief van de burger, de speciale zorg voor opbrengst van eigen arbeid en eigen winstbejag). Anderzijds echter moet er worden gezorgd dat gevaarlijke en ongewenste neveneffecten van een onbeperkte groei van deze nevenbedrijven wordt vermeden: noch voor een opvoeding tot collectief bewustzijn, noch voor de socialistische economie is het wenselijk dat deze privé-sector een dergelijke armslag zou krijgen, dat hij de gesocialiseerde sector zou inhalen of zelfs overvleugelen(2.339).*

Art. 13 en 17 Grondwet USSR 1977.

Deze gedachtengang laat ons wellicht toe iets meer te begrijpen van de sibillijnse redactie van art. 13 en 17 van de Grondwet van 1977 die hieronder volledig worden geciteerd :

" Art. 13. De grondslag van de persoonlijke eigendom van de burgers van de USSR vormen de inkomsten uit arbeid.

In persoonlijke eigendom kunnen zich bevinden voorwerpen voor de huishouding, voor persoonlijk gebruik en comfort en voor een hulpbedrijf aan huis, een woning en spaargelden uit arbeid ver-

kregen. De persoonlijke eigendom van de burgers en het recht deze eigendom te erven, worden door de staat beschermd.

In gebruik van de burgers kunnen zich percelen grond bevinden, die op door de wet vastgestelde wijze voor het uitoefenen van een nevenbedrijf (met inbegrip van bestand aan vee en pluimvee), van een kwekerij of een tuinderij, alsmede voor individuele woningbouw, ter beschikking worden gesteld. De burgers zijn verplicht de hun ter beschikking gestelde gronden doelmatig te gebruiken. De staat en de kolchosen verlenen medewerking aan de burgers bij het uitoefenen van hun hulpbedrijf.

Het vermogen, dat zich in persoonlijke eigendom of gebruik van de burgers bevindt, mag niet dienen ter verwerving van niet door arbeid verkregen inkomen en niet gebruikt worden ten nadele van de maatschappij.

Art. 17. In de USSR worden in overeenstemming met de wet individuele arbeidsbezigheden in de sfeer van ambachtelijke bedrijven, landbouw en dienstverlening, alsmede andere soorten bezigheden, die uitsluitend op persoonlijke arbeid van de burgers en van hun gezinsleven berusten, toegestaan. De staat regelt de individuele arbeidsbezigheden en waarborgt de aanwending ervan in het belang van de maatschappij."

De persoonlijke eigendom gezamenderhand van het kolchoseboerenhuishouden of de kolchosedvor, die afzonderlijk werd behandeld in art.7 G.W. 1936 (2.340) en in art. 27 Beginselen van Burgerlijke Wetgeving krijgt geen afzonderlijke vermelding meer in G.W. 1977. Zoals uit voorgaande uiteenzetting blijkt, ligt het vooralsnog niet in de bedoeling van de sovjetoverheid deze nevenbedrijven van de kolchoseboerenhuishoudens af te schaffen. Art. 13 vermeldt trouwens wel uitdrukkelijk dat de staat en de kolchosen de burgers behulpzaam moeten zijn bij het uitoefenen van hun nevenbedrijf.

Ongetwijfeld wijst deze zinsnede op de sinds 1964 in positieve zin gewijzigde houding t.a.v. de nevenbedrijven, een pragmatisch getinte ommekeer die erop gericht is, met het oog op de bevordering van de nationale landbouweconomie, zoveel mogelijk gebruik te maken van de

opbrengsten van de persoonlijke arbeid op het nevenbedrijf, zonder dat deze gewijzigde houding echter een ommekeer meebrengt in de ideologische en toekomstvisie t.a.v. het persoonlijk nevenbedrijf.

Daarom precies valt ook het nevenbedrijf onder de algemene restrictie, opgelegd aan het gebruik van persoonlijke eigendom in art. 13, III:

" Het vermogen, dat zich in persoonlijke eigendom of gebruik van de burgers bevindt, mag niet dienen ter verwerving van niet door arbeid verkregen inkomsten en mag niet gebruikt worden ten nadele van de maatschappij."

Zoals verder uitvoerig zal worden uiteengezet, wordt via een dergelijke 'Generalklausel' aan de rechterlijke en administratieve organen een ruime discretionaire bevoegdheid gegeven. Daardoor reikt de wet aan deze machten de teugels over om de speling die wordt toegelaten aan de privé-activiteit, krachtig af te remmen op het ogenblik dat zij het prestige van de socialistische economie of ideologie zou aanvreten.

Het niet afzonderlijk vermelden van het nevenbedrijf van de kolchosedvor sluit ongetwijfeld aan bij een reële evolutietrend, die ook in de juridische literatuur voor heel wat hoofdbrekens heeft gezorgd. Steeds frequenter doet zich het verschijnsel voor van de zgn. 'gemengde dvor', waarin niet alle arbeidsbekwame leden kolchosedarbeiders zijn, doch een aantal onder hen werkzaam is in de stadsindustrie, zonder echter de band met de dvor te verbreken. Verwacht mag worden dat deze evolutietrend zich doorzet en dat de dvor, als merkwaardig overblijfsel van de van oudsher familiaal georganiseerde landbouw, stilaan als afzonderlijk verschijnsel zal verdwijnen (2.341).

Niet alleen op landbouwgebied lijkt de sovjeteeconomie (nog) niet buiten het privé-initiatief te kunnen: het ruim opgevatte art. 17 G.W. USSR 1977 staat individuele arbeidsactiviteit toe in de sfeer van ambachtelijke bedrijven, landbouw en dienstverlening. Hierbij moet men voor ogen houden dat art. 9 G.W. 1936 naast de socialis-

tische economische sector, tijdelijk nog de kleine privé-onderneming duldde van de individuele (afzonderlijk werkende) landbouwers en ambachtslui, op voorwaarde dat daarbij slechts gebruik werd gemaakt van eigen arbeid en hulp van de leden van het gezin, zodat de mogelijkheid werd uitgesloten om in deze privé-onderneming de arbeid van derden uit te buiten.

De Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van 1961 voorzien deze eigendomsvorm niet meer, wat de officiële theorie verklaarde door het feit dat deze kleine privé-onderneming thans volledig was uitgestorven (2.342). Art. 115 B.W. RSFSR 1964 vermeldt echter opnieuw de eigendom van de kleine handwerker, die geen gebruik maakt van vreemde arbeid. Deze individuele arbeidsactiviteit, zo stelt art. 115 B.W. RSFSR 1964, steunt op de persoonlijke eigendom van de kleine ondernemer t.a.v. zijn arbeidsmateriaal. Voor zover door de wet niet anders is bepaald, wordt deze eigendom van ambachtslui met een persoonlijk bedrijf beheerst door de bepalingen inzake persoonlijk eigendomsrecht.

In art. 17 G.W. USSR 1977 staan we voor een zelfde langzaam gegroeide pragmatische houding t.a.v. de individuele arbeidsactiviteit in het algemeen, zoals die hierboven reeds werd beschreven t.a.v. het nevenbedrijf (2.343). *In art. 17 G.W. USSR 1977 moet de sovjetoverheid niet alleen het tekortschieten van de collectieve landbouweconomie impliciet toegeven, doch ook van de zgn. dienstverleningscombinaten en van een poging tot collectivisering van de ambachtelijke sector* (2.344). In al deze bedrijfstakken laat de Grondwet weer ruimte voor persoonlijk initiatief, doch ook hier weer moet de sovjetburger op zijn hoede zijn: de individuele arbeidsactiviteit moet gebeuren in overeenstemming met de wet, de staat regelt, zo zegt art. 17 G.W. USSR 1977, deze individuele arbeidsbezigheden én waarborgt de aanwending ervan in het belang van de maatschappij, én de toegestane bezigheden mogen slechts berusten op persoonlijke arbeid van de burgers en hun gezinsleden. Daarbij komt dat deze privé-activiteit moet worden bestempeld als 'hulpbedrijf aan huis', zoals dat in art. 13 G.W. 1977 is geregeld, zodat ook deze individuele activiteit

slechts wordt toegelaten in de mate dat zij de socialistische economie en ideologie niet in het gedrang brengt.

Aan ambachtslui en dienstverleners wordt dus hetzelfde dubieuze regime opgelegd als aan houders van een nevenbedrijf: beide groepen hebben duidelijk geen plaats in het communisme. Daarom heeft de sovjetregering zich veroorloofd om deze bevolkingsgroep naargelang de 'historische noodwendigheid' behoorlijk onder druk te zetten (zie verder). Thans blijkt duidelijk dat de staat met zijn genationaliseerde produktiemiddelen en zijn planeconomie niet in staat is aan de bevolking de nodige levensmiddelen, eenvoudige huishoudelijke gebruiksartikelen en diensten te verstrekken. *Daarom wordt de privé-activiteit opnieuw ter hulp geroepen, via het invoeren van gunstmaatregelen op burgerrechtelijk, strafrechtelijk en fiscaal gebied (2.345). Dat hierdoor een zekerheidsklimaat werd geschapen waarin het privé-initiatief en de privé-activiteit zich vrij kunnen ontplooien, mag echter niet worden beweerd.*

Persoonlijk eigendomsrecht na G.W. 1977.

Na het uitvaardigen van G.W. 1977 wordt het opvallend stil rond het persoonlijk eigendomsrecht. Waar het programma van de Communistische Partij van 1961 een storm van bedenkingen veroorzaakte in de partijbladen en in de rechtsliteratuur, blijkt na G.W. 1977 de rechtsleer bijzonder huiverig te staan t.o.v. de *multi-interpreteerbaarheid* van art. 13 en 17 G.W. 1977. De officiële leerboeken van burgerlijk recht herhalen de algemeen gekende theorie over persoonlijk eigendomsrecht. Nochtans geeft de formulering van art. 13 en 17 G.W. 1977 mogelijkheden tot herinterpretatie van het persoonlijk eigendomsrecht. Problematisch is echter dat de sovjet economische theorie, hoewel persoonlijke eigendom de laatste jaren haar bijzondere belangstelling wegdraagt, er tot nog toe niet in geslaagd is een eensluidende en samenhangende leer over de plaats van persoonlijke eigendom in het socialistische economisch systeem te ontwikkelen. De sovjetjurist, die moet voortbouwen op het economisch begrip van persoonlijke eigendom om er de juridische leer van het persoonlijk

eigendomsrecht op te enten, tast bij gebrek aan een stevige economische theorie onvermijdelijk in het schemerduister bij het zoeken naar een juridische vertaling van art. 13 en 17 G.W. 1977.

Om dit te illustreren willen wij tot slot het verslag van prof. RUBANOV bespreken, dat tijdens mijn verblijf te Moskou werd voorgebracht op de wetenschappelijke raad van het Instituut voor Staat en Recht van de Academie der Wetenschappen van de USSR op 13.10.1980. RUBANOV vertrekt vanuit de vaststelling dat de nieuwe Grondwet van 1977 belangrijke wijzigingen aanbrengt in de traditionele verhoudingen tussen burgerlijk en staatsrecht voor wat de regeling van verhoudingen van persoonlijke eigendom betreft. Waar de vorige Grondwet (1936) een normering bevatte van *persoonlijk eigendomsrecht*, spreekt de nieuwe Grondwet van 1977 over *persoonlijke eigendom* zelf. De nieuwe Grondwet heeft het dus over persoonlijke eigendom als *economische categorie*. Daarom stelt zich, aldus RUBANOV, het probleem van de 'transformatie' van deze nieuwe grondwettelijke bepalingen over persoonlijke eigendom in nieuwe normen van burgerlijk recht, die het persoonlijk eigendomsrecht als juridische categorie regelen.

Hoe ziet, volgens RUBANOV, de nieuwe Grondwet van 1977 deze persoonlijke eigendom als economische categorie? Persoonlijke eigendom wordt thans erkend als volwaardige component in het economisch systeem van de Sovjetunie. De grondwettelijke bepalingen inzake persoonlijke eigendom werden in de nieuwe Grondwet opgenomen onder het hoofdstuk over 'het economisch systeem'. Daar staat de regeling inzake persoonlijke eigendom naast de normen die de socialistische staatseigendom als economische basis van de USSR beschermen, en, naast de coöperatieve en maatschappelijke eigendomsregeling. De nieuwe Grondwet geeft, aldus RUBANOV, aan de Sovjetstaat de opdracht de persoonlijke eigendom (economische categorie) te beschermen en niet alleen het persoonlijk eigendomsrecht, zoals de formulering van G.W. 1936 luidde: "Het recht van de burgers op persoonlijke eigendom... evenals het recht om persoonlijke eigendom van burgers te erven, wordt door de wet beschermd". Dus concludeert RUBANOV, wordt alle persoonlijke eigendom, zoals die op dit ogenblik als economische

categorie in de USSR bestaat, op grondwettelijk niveau beschermd, waar deze eigendomsrelaties vroeger op een lager juridisch niveau (burgerlijk of administratief recht of nog andere rechtstakken) werden geregeld.

In die zin ontstond na de uitvaardiging van de nieuwe Grondwet ook een kloof tussen burgerlijk en grondwettelijk recht: de Grondwet bepaalt dat de staat persoonlijke eigendom als dusdanig beschermt, doch het burgerlijk recht beschermt in bepaalde gevallen het eigendomsrecht niet. De beperking van de vindicatie-eis tegen de bezitter te goeder trouw (zie verder) is totaal ongegrond geworden, een onbeperkte mogelijkheid tot terugvordering door de eigenaar, zoals dat thans reeds het geval is voor socialistische eigendom, lijkt voor RUBANOV de voor de hand liggende oplossing. Ook vormt de thans geldende burgerrechtelijke regeling van persoonlijke eigendom niet meer de adequate vertaling van de economische rol die aan de persoonlijke eigendom in de socialistische maatschappij wordt toebedeeld. De bepalingen van de nieuwe Grondwet leggen de constitutioneel-juridische basis voor het gebruik van objecten van persoonlijke eigendom in alle sferen van de economie: in de consumptie, de maatschappelijke produktie en de ruil. Vooral voor het gebruik van objecten van persoonlijke eigendom in de sfeer van de maatschappelijke produktie heeft de nieuwe Grondwet een meer uitgewerkte juridische basis gelegd. Daarbij wordt vooral gedacht aan de bijzondere regeling van het nevenbedrijf, de individuele woningbouw, tuinbouw en groentekweek en de individuele arbeidsactiviteit. In de civilistische literatuur heerst echter nog steeds de 'consumeristische' (konsumeristkaia traktovka) behandeling van het persoonlijk eigendomsrecht, volgens dewelke dit recht een louter consumptief karakter heeft. Dit standpunt vertolken ook de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving, die stellen:

" In de persoonlijke eigendom van de burgers mag zich vermogen bevinden, bestemd tot bevrediging van hun materiële en culturele behoeften (art. 25, I)."

Deze norm is, aldus RUBANOV, in tegenspraak met de grondwettelijke visie op de rol die persoonlijke eigendom speelt, niet alleen op het domein van de consumptie, doch ook op het domein van de produktie en de ruil.

Tenslotte heeft RUBANOV het nog over de nieuwe formulering bij de aanvang van art.13 G.W. 1977:

" De grondslag van de persoonlijke eigendom van de burgers vormen de inkomsten uit arbeid."

Deze bepaling vindt ongetwijfeld haar filosofische grondslag in art. 14 G.W. USSR 1977:

" De bron van de groei van de maatschappelijke rijkdom en van de welvaart van het volk en van iedere sovjetmens, is de arbeid van de sovjetmensen, die vrij is van uitbuiting."

In overeenstemming met het beginsel van het socialisme "ieder werkt naar vermogen - ieder ontvangt naar prestatie", oefent de staat controle uit op de mate van arbeid en consumptie. De staat bepaalt de omvang van de belasting op de inkomsten, die aan belastingheffing onderworpen zijn.

Maatschappelijk nuttige arbeid en de resultaten ervan bepalen de positie van een mens in de maatschappij. De staat bevordert, door het combineren van materiële en morele stimulansen en door het stimuleren van vernieuwingen en een creatieve houding t.o.v. het werk, de omzetting van de arbeid in een eerste levensbehoefte van iedere sovjetmens.

" Ook op dit domein verkondigt de civilistische literatuur de thans niet langer vol te houden stelling dat persoonlijk eigendomsrecht zijn basis vindt in de socialistische eigendom van produktiemiddelen, een stelling die sinds VENEDIKTOV niet meer werd verlaten."

Wel is het zo dat de nieuwe Grondwet zeer duidelijk stelt dat de socialistische eigendom van produktiemiddelen de basis is van het economisch systeem van de USSR (art. 10, lid I). Zo bekeken is de

socialistische eigendom van produktiemiddelen de basis van alle instellingen van burgerlijk recht, waaronder ook het persoonlijk eigendomsrecht. Doch wat is de eigen, onmiddellijke basis van het persoonlijk eigendomsrecht ? Dat zijn, volgens RUBANOV, *de wettige inkomsten van de sovjetburger*.

Wat nu precies onder de wettige inkomsten van de sovjetburger moet worden verstaan, zal moeten worden bepaald door de burgerlijke wetgeving. RUBANOV heeft dus het gevaarlijke begrip *'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'* (dat tijdens de Khrushchev-periode voor zoveel rechtsonzekerheid heeft gezorgd) (*netrudovye dokhody*) vervangen door het, eveneens weinig zekerheid biedende begrip *'wettige inkomsten'* (*zakonnye dokhody*).

Hoe weet de burger immers waar de wettige inkomsten eindigen en waar de verboden activiteit begint ? Niet de wetgever, doch de administratie en de rechter geven hierop een antwoord in een concreet geval, wat de hele constructie van het persoonlijk eigendomsrecht wel uitzonderlijk labiel en onbetrouwbaar maakt. Via het sleutelbegrip van het niet grondwettelijk bepaalde *'wettig inkomen'* wordt aan het persoonlijk eigendomsrecht, als garantie voor de opbrengst van de arbeidsactiviteit in de socialistische en in de privé-sector de nodige elasticiteit gegeven, opdat het zich met soepelheid zou kunnen aanpassen aan de noden van de nationale economie. Via dit spilbegrip kan het privé-initiatief verder worden gebruikt in een socialistische economie, zolang en voor zover de socialistische sector tekortschiet.

De grote ommekeer in de nieuwe Grondwet op het gebied van persoonlijke eigendom en persoonlijk eigendomsrecht ligt ongetwijfeld hierin dat, voor het eerst in de sovjetgeschiedenis, het privé-initiatief niet meer wordt beschouwd als een vreemd element, dat thuishoort in een kapitalistische samenleving, en dat het, zij het als nog steeds miniem en kwetsbaar element, wordt opgenomen in het socialistisch systeem.

HOOFDSTUK III

HET SOVJET EIGENDOMSBEGRIP IN HET ALGEMEEN

HOOFDSTUK III

HET SOVJET EIGENDOMSBEGRIP IN HET ALGEMEEN

Geen sovjetjurist kan het zich veroorloven het eigendomsbegrip louter juridisch te benaderen. Een dergelijke benadering maakt volgens MARX elke wetenschappelijke conclusie onmogelijk. Op de vraag naar het wezen van de eigendomsverhoudingen in een historisch bepaalde maatschappijvorm kan, aldus nog MARX, alleen worden geantwoord met een kritische analyse van de politieke economie. Deze ziet het geheel van de eigendomsverhoudingen niet in hun juridische uitdrukking, nl. als wilsverhoudingen, maar in hun reële vorm: als produktieverhoudingen. Aldus dient de sovjetjurist in een eerste 'beweging' eigendom als economische verhouding precies te omschrijven. Op dit economisch eigendomsbegrip wordt immers het juridisch eigendomsbegrip geënt. Het weze voor de lezer nu reeds duidelijk dat het onderscheid tussen economische en juridische eigendom in de sovjet rechtsleer niets te maken heeft met wat de Nederlandse hoogleraar W.J. SLAGTER verstaat onder juridische en economische eigendom (3.1). Waar SLAGTER onder economische eigendom de "ontstoffelijking van het eigendomsbegrip" verstaat, willen de sovjetjuristen door de behandeling van de economische eigendom het eigendomsbegrip opnieuw gaan 'stofferen', nl. terugvoeren tot de produktieverhoudingen, die aan de basis liggen van het juridisch eigendomsbegrip. De tekstinterpretatie van de Marxistische geschriften, die de eigendomsverhouding nu eens als produktieverhouding, dan weer als toeëigening beschouwen, is een eerste hindernis, die slechts weinig sovjetjuristen kunnen nemen zonder in hopeloze verwarring en tegenspraak te vervallen.

Voor het uitbouwen van een juridisch eigendomsbegrip, dat steunt op het vooraf gedefinieerde sociaal-economisch eigendomsbegrip, kan de sovjetjurist niet bij MARX zelf te rade gaan. De verwijzingen naar het juridisch eigendomsbegrip zijn in de werken van

MARX eerder miniem. Wanneer MARX toch een juridische thematiek aansnijdt, dan is dat met de bedoeling de 'maskerende' rol van het recht te illustreren, nl. versluiering te zijn van de ware economische produktieverhoudingen en legitimatie te zijn voor de gevestigde machtspositie van de heersende klasse, eigenaar van de produktiefactoren. MARX zelf rept met geen woord over een nieuwe juridische ordening als bovenbouw van de gewijzigde economische verhoudingen na de machtsovername door het proletariaat. Ook deze nieuwe heersende klasse zal immers het recht gebruiken als instrument tot ondersteuning van zijn machtspositie. Zeer snel zou volgens MARX de dictatuur van het proletariaat overgaan in een klassenloze maatschappij, terwijl staat en recht langzamerhand wegwijnen.

Wanneer STALIN echter aandrong op een nieuw eigendomsbegrip, eigen aan de socialistische maatschappij, schreef VENEDIKTOV in 1948 een merkwaardig boek over 'socialistische staatseigendom' (3.2). Voor het uitbouwen van een socialistisch juridisch eigendomsbegrip, sloot VENEDIKTOV aan bij een 'gestileerde' economische omschrijving van eigendom als "verhouding van het individu of van de collectiviteit tot de produktiemiddelen als tot de zijne". De juridische definitie die op deze economische basis wordt geënt, omschrijft het eigendomsrecht als:

" Het recht van het individu of van de collectiviteit om produktiemiddelen en produktieprodukten op basis van eigen macht en in eigen belang te gebruiken, op grond van het in die bepaalde maatschappij bestaande systeem van klasseverhoudingen en in overeenstemming hiermee." (3.3)

Deze definitie is sterk beïnvloed door de 19de-eeuwse pandectistiek, wat niet zo verwonderlijk is wanneer men weet dat VENEDIKTOV vóór de revolutie in Berlijn, Heidelberg, Göttingen, München en Lausanne heeft gestudeerd.

Merkwaardig is dat de sovjet rechtstheorie inzake eigendom in zijn verdere evolutie meer en meer tracht extra-juridische elementen uit de eigendomsdefinitie te bannen. Het Marxistisch geïnspireerde

economische eigendomsbegrip wordt weliswaar nog steeds opgedeeld in een dynamisch toeëigeningsbegrip enerzijds en een statisch begrip van toebehoren, heerschappij over de zaak anderzijds, doch slechts het statische element van het economisch eigendomsbegrip wordt aangegrepen om te komen tot een juridische definitie, die de nadruk legt op de absolute heerschappij van de eigenaar t.a.v. de zaak, binnen de grenzen, door de wet bepaald.

Hier zitten we dus op een doodlopend spoor, wanneer wij zoeken naar typische aspecten van de sovjet juridische eigendom. De voorgaande korte uitweiding over de pogingen van de sovjet rechtstheorie om tot een juridische vertaling te komen van het Marxistisch geïnspireerde economisch eigendomsbegrip moet dan ook worden gezien als een eerste aanzet tot het formuleren van de hypothese dat het juridisch eigendomsbegrip, om als hanteerbaar instrument te kunnen fungeren, noodzakelijk moet worden geabstraheerd tot een absoluut subjectief recht t.a.v. een zaak, dat enerzijds, wat de inhoud betreft, de meest ruime (in vergelijking met andere subjectieve rechten) bevoegdheden voor de eigenaar veronderstelt, en anderzijds de mogelijkheid van de eigenaar om anderen van elke aanspraak op het goed uit te sluiten.

Deze studie wil echter onderzoeken hoe eigendomsrecht ondanks deze algemene abstracte formulering, als subjectief recht in betekenis kan variëren, naargelang de - ook positiefrechtelijk geregelde - eigendomsordening (toewijzingsnormen) en naargelang de beperkingen, die aan het subject worden opgelegd m.b.t. bezit, gebruik en beschikking van de eigendom (inhoudsnormen).

AFDELING I - HET SOVJET SOCIAAL-ECONOMISCH EIGENDOMSBEGRIP

" Il n' est pas possible de présenter une étude quelconque de droit soviétique sans avoir une connaissance, au moins élémentaire de la doctrine sur laquelle s' appuie, dans l' Union Soviétique, toute étude d' une question de droit et sans connaître la théorie philosophique, juridique et économique qui constitue, aux yeux de tout juriste soviétique ou praticien, un ensemble de vérités incontestées. Vouloir le faire, serait vouloir étudier le droit canonique sans connaître la religion chrétienne." (3.4)

De sovjettheorie over het sociaal-economisch eigendomsbegrip steunt voornamelijk op de lezing van een aantal citaten uit de werken van K. MARX. Zonder uit het oog te verliezen dat de Marxistische leer hoofdzakelijk een filosofie is over de geschiedenis van het privé-eigendom (3.5), wordt de studie van de Marxistische eigendomsleer beperkt tot de elementen, die worden aangewend in de uitbouw van de sovjettheorie over het sociaal-economisch eigendomsbegrip.

Zoals elke economische verhouding is ook eigendom voor MARX een *verhouding tussen personen*. Eigendom weerspiegelt maatschappelijke betrekkingen tussen mensen binnen een bepaalde produktieorganisatie. Slechts omdat deze produktie aan dingen gebonden is, verschijnt eigendom als een verhouding tot dingen. Wanneer echter deze schijnbare eigendomsverhouding van de persoon tot de zaak als werkelijke verhouding wordt gezien, dan duikt, aldus MARX, het fenomeen van de '*fetischisering*' op (3.6).

" ... Das Eigentum bildet schliesslich die letzte Kategorie im System des Herrn Proudhon. In der realen Welt dagegen sind die Teilung der Arbeit und alle übrigen Kategorien des Herrn Proudhon gesellschaftliche Verhältnisse, deren Gesamtheit das bildet,

was man heute das Eigentum nennt; ausserhalb dieser Verhältnisse ist das bürgerliche Eigentum nichts als eine metaphysische oder juristische Illusion." (Das Elend der Philosophie) (3.7)

Aan deze 'fetischisering' maakt zich, aldus MARX, de natuurrechtelijk geïnspireerde bourgeois benadering van eigendom schuldig. In deze benadering verschijnt eigendom als een blote wilsverhouding van subject tot object. Zo schrijft HEGEL:

" Der Person hat das Recht, in jede Sache ihren Willen zu legen, welche dadurch die meinige ist." (3.8)

Tegen dergelijke 'robinsonades' verzet MARX zich heftig. Eigendom is volgens hem in wezen een verhouding tussen mensen met betrekking tot produktiemiddelen en produktieprodukten:

" Ein isoliertes Individuum könnte sowenig Eigentum an Grund und Boden haben wie sprechen." (3.9)

De Marxistische theorie maakt een duidelijk onderscheid tussen de *economische eigendom enerzijds en zijn juridische vertaling anderzijds*. Over de verhouding tussen beide schreef de sovjetjurist VENEDIKTOV in 1948 een baanbrekend werk: 'De socialistische staatseigendom' (3.10). De leer van VENEDIKTOV zou niet alleen in de Sovjetunie de latere rechtsleer op toonaangevende wijze beïnvloeden, maar ook andere Oostbloklanden (Roemenië bijvoorbeeld) (3.11) maakten daarvan dankbaar gebruik bij het uitbouwen van hun eigendomstheorie.

Zich baserend op een aantal passussen uit de werken van MARX, maakt VENEDIKTOV een onderscheid tussen *economische eigendom in 'ruime' en in 'enge' zin*.

In een aantal teksten bestempelt MARX *het geheel van de verhoudingen tussen de leden van een historisch bepaalde maatschappij m.b.t. produktiemiddelen en produktieprodukten als 'eigendom'*. Eigendom of eigendomsverhoudingen zijn dan identiek met produktieverhoudingen. Ter illustratie worden een aantal teksten aangehaald waarin dit 'ruime eigendomsconcept' van MARX duidelijk tot uiting wordt gebracht:

" ... In jeder historischen Epoche hat sich das Eigentum anders und unter ganz verschiedenen gesellschaftlichen Verhältnissen entwickelt. Das bürgerliche Eigentum definieren heisst somit nichts anderes, als alle gesellschaftlichen Verhältnisse der bürgerlichen Produktion darstellen." (Das Elend der Philosophie, 1847) (3.12)

" ... Indem Herr Proudhon aus dem Eigentum ein selbständiges Verhältnis macht, begeht er mehr als einen methodologischen Fehler; er beweist klar, dass er nicht das Band erfasst hat, das alle Formen der bürgerlichen Produktion verknüpft, dass er den historischen und vorübergehenden Charakter der Produktionsformen in einer bestimmten Epoche nicht begriffen hat." (MARX over PROUDHON in een brief aan SCHWEIZER, 1865) (3.13)

" ... Auf einer gewissen Stufe ihrer Entwicklung geraten die materiellen Produktionskräfte der Gesellschaft in Widerspruch mit den vorhandenen Produktionsverhältnissen oder, was nur ein juristischer Ausdruck dafür ist, mit den Eigentumsverhältnissen, innerhalb deren sie sich bisher bewegt hatten." (Kritik der politischen Ökonomie, 1859) (3.14)

Naast dit ruime eigendomsconcept (eigendom als geheel van de productieverhoudingen in een gegeven maatschappij) hanteert MARX een eigendomsbegrip met preciezer omschreven inhoud: *eigendom als toeëigening*. Typerend voor deze benadering van eigendom is volgende passus:

" ... Alle Produktion ist Aneignung der Natur von seiten des Individuums innerhalb und vermitteltst einer bestimmten Gesellschaftsform. In diesem Sinn ist es Tautologie, zu sagen, dass Eigentum (Aneignen) eine Bedingung der Produktion sei... Dass aber von keiner Produktion also auch von keiner Gesellschaft die Rede sein kann, wo keine Form des Eigentums existiert, ist eine Tautologie. Eine Aneignung, die sich nichts zu eigen macht, ist eine Contradictio in Subjecto (ein Widersinn...)" (Einleitung zur Kritik der politischen Ökonomie, 1857) (3.15)

Ook het sociaal-economisch begrip van eigendom als toeëigening is volgens sovjeteeconomisten (3.16) en -juristen (3.17) niet eenduidig. In eigendom als toeëigening zou MARX, zoals volgens hen blijkt uit voor-geciteerde passus, twee met elkaar verbonden niveaus onderscheiden. Vooreerst is toeëigening een voorwaarde van de produktie, of, zoals VENEDIKTOV schrijft *"de verhouding van een individu of collectiviteit tot de produktiemiddelen (-voorwaarden), als tot de zijne"*. Bedoeld wordt hier de verdeling van de produktiemiddelen of wat VENEDIKTOV de *'statiek'* van de toeëigening noemt. Deze interpretatie van de statiek van de toeëigening baseert VENEDIKTOV op volgende citaten uit de *'Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie'*, alle uit het hoofdstuk *'Formen, die der kapitalistischen Produktion vorhergehen'*, waarin MARX de eigendomsverhoudingen van vroegere gemeenschappen m.b.t. de grond bestudeert:

" ... Sein Eigentum (des Menschen, K.M.) d.h. die Beziehung auf die natürlichen Voraussetzungen seiner Produktion als ihm zugehörige, als die seinigen, ist dadurch vermittelt, dass er selbst natürliches Mitglied eines Gemeinwesens ist... In Bezug auf den Einzelnen ist z.B. klar, dass er selbst zur Sprache als seinen eigenen sich nur verhält als natürliches Mitglied eines menschlichen Gemeinwesens. Sprache als das Produkt eines Einzelnen ist ein Un-
ding. Aber ebenso ist es das Eigentum." (3.18)

" ... Eigentum meint also ursprünglich nichts als Verhalten des Menschen zu seinen natürlichen Produktionsbedingungen als ihm gehörigen, als den seinen, als mit seinem eigenen Dasein vorausgesetzten..." (3.19)

Wanneer echter MARX de kapitalistische maatschappij bestudeert, ziet hij toeëigening als een proces, dat deel uitmaakt van het produktieproces. Dan bedoelt MARX, aldus VENEDIKTOV (3.20) de toeëigening van produktieprodukten, van produkten van eigen of vreemde arbeid, wat men de *dynamiek van de toeëigening* kan noemen. Deze dynamische betekenis van toeëigening vindt VENEDIKTOV o.m. in volgend citaat uit *'Das Kapital'* :

" ... Der beständige Kauf und Verkauf der Arbeitskraft ist die Form. Der Inhalt ist, dass der Kapitalist einen Teil der bereits vergegenständlichten fremden Arbeit, die er sich unaufhörlich ohne Äquivalent aneignet, stets wieder gegen ein grösseres Quantum lebendiger fremder Arbeit umsetzt. Ursprünglich erschien uns das Eigentum gegründet auf eigene Arbeit. Wenigstens musste diese Annahme gelten, da sich nur gleichberechtigte Warenbesitzer gegenüberstehen, das Mittel zur Aneignung fremder Ware aber nur die Verausserung der eigenen Ware, und letztere nur durch Arbeit herstellbar ist.

... Eigentum erscheint jetzt, auf der Seite des Kapitalisten, als das Recht, fremde unbezahlte Arbeit oder ihr Produkt, auf Seite des Arbeiters als Unmöglichkeit, sich sein eigenes Produkt anzueignen. Die Scheidung zwischen Eigentum und Arbeit wird zur notwendigen Konsequenz eines Gesetzes, das scheinbar von ihrer Identität ausging ..." (3.21)

Eigendom in engere zin, toeëigening dus, houdt volgens VENEDIKTOV bijgevolg twee elementen in:

1. de verhouding van een individu of van een collectiviteit tot de *produktiemiddelen (productievoorwaarden)* als tot de zijne (statiek van de toeëigening)
2. de toeëigening van *produkten* van eigen of vreemde arbeid door een individu of door de collectiviteit (dynamiek van de toeëigening).

VENEDIKTOV zelf formuleert deze gedachte als volgt:

" Het begrip van eigendom als toeëigening omvat twee momenten:

1. de verhouding van een individu of een collectiviteit tot de *produktiemiddelen (-voorwaarden)* als tot de zijne, dat is de verdeling van de produktiemiddelen - datgene wat men de 'statiek' van de toeëigening zou kunnen noemen, en 2. de toeëigening van *produktieprodukten*, van produkten van eigen of vreemde arbeid - datgene wat men de 'dynamiek' van de toeëigening zou kunnen noemen." (3.22)

In de werken van MARX kan eigendom inderdaad meerduidig worden geïnterpreteerd. Of de gestileerde interpretatie van sovjetjuristen en -economen beantwoordt aan de werkelijke bedoeling van MARX, is echter niet zo zeker. Zo is het ten eerste de vraag in zijn hoofdstuk over 'Formen, die der kapitalistischen Produktion vorhergehen' een verenging van het eigendomsbegrip beoogt. Wanneer MARX in deze tekst gewag maakt van een "bijzondere toeëigeningsverhouding tot de natuurlijke voorwaarden van de arbeid als tot de zijne", dan voegt hij daar onmiddellijk aan toe dat deze verhouding moet worden gezien tegen de achtergrond van de positie van het individu als natuurlijk lid van een collectiviteit (3.23).

Ongetwijfeld werd VENEDIKTOV bij het uitdenken van zijn eigendomsleer sterk beïnvloed door de *Historische Rechtsschool* en door de *Pandektenwetenschap*. Dat is niet zo verwonderlijk wanneer men weet dat VENEDIKTOV een gedeelte van zijn juridische opleiding in Duitse hogescholen genoot: in 1912 studeerde hij te Berlijn en Heidelberg, in 1913-1914 te Göttingen, München en Lausanne (3.24). De leer over de 'statiek' en 'dynamiek' van de toeëigening is sterk verwant met een theorie die door de Pandektisten werd voorgehouden. Deze laatsten zagen in het zakenrecht de 'statiek' van de verdeling der goederen en in het verbintenissenrecht de 'dynamiek' van de beweging der goederen (3.25). Wanneer men de verhouding van individuen of collectiviteiten tot de produktiemiddelen (statiek van de toeëigening) als statiek in de zin van het zakenrecht opvat en de toeëigening van de produkten (dynamiek van de toeëigening) als dynamiek van de goederenbeweging in de zin van het verbintenissenrecht, dan is deze verwantschap bijzonder duidelijk. De voetnoten, die men aantreft in VENEDIKTOV's boek over 'Socialistische Staatseigendom' verraden eveneens de bijzondere aandacht voor de Duitse rechtsleer of voor Russische rechtsgeleerden uit de pre-revolutionaire periode, die hun opleiding in Duitsland hadden gekregen (3.26). De samenhang tussen de sovjet eigendomsleer en de theorieën van deze 'burgerlijke' juristen wordt echter door elke sovjet rechtsgeleerde formeel ontkend.

VENEDIKTOV's omschrijving van het meerduidelijk karakter van het eigendomsbegrip in ruimere zin (geheel van de produktieverhoudingen) en in engere zin (toeëigening), waarbij deze toeëigening nog wordt opgedeeld in zijn 'statiek' en zijn 'dynamiek', heeft de latere rechtstheorie over eigendom op doorslaggevende wijze beïnvloed. *De latere theorieën over het sociaal-economisch eigendomsbegrip, vertolkt door juristen als GENKIN, TOLSTOI, BRATUS en MASLOV, zijn slechts variaties op dit gegeven thema.*

Volgens GENKIN kan eigendom economisch worden gedefinieerd als "een historisch bepaalde vorm van maatschappelijke verhoudingen m.b.t. het bezit en de toeëigening van materiële goederen, in de eerste plaats produktiemiddelen" (3.27).

Zoals VENEDIKTOV onderscheidt ook GENKIN een 'statiek' en een 'dynamiek' in het eigendomsbegrip. In zijn statische vorm (als voorwaarde van de produktie) omvat eigendom volgens GENKIN de maatschappelijke verhoudingen m.b.t. het bezit van produktiemiddelen en van produktieprodukten. De 'dynamiek' van de eigendom bestaat volgens GENKIN in de maatschappelijke verhoudingen m.b.t. het bezit en het gebruik van produktiemiddelen. Bezit, gebruik en beschikking, in deze definitie aangewend als economische categorieën, vallen echter niet samen met de juridische bevoegdheden van bezit, gebruik en beschikking, die de inhoud van het eigendomsrecht uitmaken (3.28).

Ook TOLSTOI gebruikt de economische categorieën van bezit, gebruik en beschikking om de inhoud van 'eigendomsverhoudingen in ruime zin' te omschrijven. Bezit, als economische heerschappij van een persoon over een zaak, behoort volgens TOLSTOI tot de 'statiek'. Gebruik, als economische verhouding tussen mensen bij het produktief en persoonlijk verbruik van produktiemiddelen en produktieprodukten, alsook beschikking als verdeling, ruil en vernietiging van produkten, behoren tot de 'dynamiek'. Eigendom in enge zin noemt TOLSTOI de 'statiek' van de maatschappelijke produktie. Onder deze 'statiek' verstaat TOLSTOI een toestand van toegewezen-zijn (zakreplennost'), toegeëigend-zijn (prisvoennost') of van toebehoren (prinadlezhnost') van produktie-

middelen en produktieprodukten aan een individu of collectiviteit. Toeëigening valt volgens TOLSTOI samen met de economische categorie van het gebruik en ook voor een deel met de economische categorie van de beschikking, voor zover deze economisch met gebruik samenvalt (3.29). TOLSTOI definieert eigendom in economische zin als volgt:

" Eigendom is het geheel van de historisch bepaalde maatschappelijke verhoudingen van bezit, toeëigening en beschikking over produktiemiddelen en produktieprodukten." (3.30)

Hoewel de meeste (3.31) sovjetjuristen aannemen dat in het meerduidige eigendomsbegrip bij MARX een ruim en een eng, en daarbinnen een statisch en een dynamisch aspect kan worden gevonden, toch lijkt het eerste twistpunt onder specialisten terzake te handelen over de *precieze omlijning en inhoud* van deze aspecten.

Een tweede reeks moeilijkheden bij het bepalen van het sovjet sociaal-economisch eigendomsbegrip houdt verband met de vraag *of eigendom bij MARX wel als toeëigening mag worden begrepen*. BRATUS' snijdt deze problematiek als volgt aan:

" Eigendom is een maatschappelijke verhouding. Men mag echter produktieverhoudingen niet met eigendom gelijkschakelen. Eigendom is een deel van de produktieverhoudingen, hun kern. Ook mag men eigendom en toeëigening niet gelijkstellen... Eigendom als economische categorie, als een bepaalde historisch gegroeide vorm is de voorwaarde voor de toeëigening van natuurelementen, d.w.z. van de produktie, die binnen een bepaalde maatschappijvorm wordt verwezenlijkt." (3.32)

Onder invloed van deze kritiek, die BRATUS' reeds in 1949 formuleerde (3.33), herzag VENEDIKTOV in 1951 zijn theorie over het begrip 'toeëigening'. In een artikel gaf hij uitdrukkelijk toe een verkeerde stelling te hebben verdedigd (3.34). Toeëigening noemde hij in datzelfde artikel "het geheel van de produktieverhoudingen", eigendom in ruimere zin dus. Over 'eigendomsstatiek' en 'eigendomsdynamiek' sprak VENEDIKTOV niet meer.

Ook MASLOV noemt eigendom een "mogelijkheid tot toeëigening". Ter staving van zijn stelling verwijst hij naar een uitspraak van MARX in 'Das Kapital':

" Eigentum erscheint jetzt, auf der Seite des Kapitalisten, als das Recht, fremde unbezahlte Arbeit oder ihr Produkt, auf Seite des Arbeiters als Unmöglichkeit, sich ein eigenes Produkt anzueignen." (3.35)

Eigendom is volgens MASLOV niet alleen een voorafgaande mogelijkheden-voorwaarde m.b.t. toeëigening, eigendom in economische zin is ook het resultaat van deze toeëigening;

" Eigentum is de verhouding van de mens tot de toegeëigende natuur als tot de zijne, het resultaat van uitwisseling tussen mens en natuur, het resultaat van toeëigening." (3.36)

Ook wanneer eigendom in economische zin door een aantal sovjettheoretici niet wordt gelijkgesteld met toeëigening, toch moeten ook deze laatsten toegeven dat toeëigening in de economische analyse van de eigendomsverhoudingen bij MARX een spilbegrip uitmaakt.

Daar precies beginnen de moeilijkheden bij een juridische vertaling van het sovjet economisch eigendomsbegrip. *Hoe kan een juridisch eigendomsbegrip worden uitgebouwd als adequate vertaling van het sovjet economisch eigendomsbegrip, dat toeëigening centraal moet stellen ?* Zal de sovjet rechtsleer erin slagen een nieuw normatief begrip te introduceren in het sovjet rechtssysteem ? Een begrip waarvan kan worden verwacht dat het vanuit voorafgaande analyse van het economisch eigendomsbegrip een minder verhullend en illusiescheppend karakter zou dragen ?

AFDELING II - HET SOVJET JURIDISCH EIGENDOMSBEGRIP

" ... Recht kan niet uit zichzelf worden verstaan. Het wezen van het recht moet men zoeken in niet-juridische verschijnselen, eerst en vooral in economische verhoudingen.

Daarom is voor de jurist de 'omgekeerde weg' uiterst waardevol: de weg van de economische categorieën naar de juridische." (3.37)

Lange tijd was het uitbouwen van een nieuwe socialistische rechtsorde ook voor de sovjettheoretici totaal overbodig: Tijdens de N.E.P. huldigde PASHUKANIS de opvatting dat iets als een specifiek proletarisch recht tijdens de overgangsperiode van de dictatuur van het proletariaat niet bestond (zie het historisch overzicht). Het recht van de Sovjetstaat in de N.E.P.-periode was volgens PASHUKANIS een *"bourgeois-recht zonder de bourgeoisie"* (3.38).

Daarin komt echter verandering wanneer tijdens de Stalin-dictatuur wordt afgestapt van het Marxistisch postulaat van een staat als dictatuur van één klasse. De staat van arbeiders en boeren (art. 1 G.W. 1936) moet ook zijn hoogste juridische ontwikkeling krijgen ter voorbereiding van het afsterven van de staatsmacht. Plots bestond het recht niet meer als uitdrukking van de wil van de heersende klasse, maar - en dan als *specifiek socialistisch recht - als uitdrukking van de wil van het hele arbeiders- en boerenvolk*. Thans was de opdracht van de rechtsleer een socialistische rechtstheorie uit te werken (3.39).

In 1948 begon VENEDIKTOV, als eerste onder de sovjetjuristen, aan de hachelijke onderneming om aan het juridisch eigendomsbegrip een nieuwe socialistische inhoud te geven (3.40). VENEDIKTOV stelt met wrevel vast dat het - op dat ogenblik nog steeds van kracht zijnde - B.W. RSFSR 1922 in zijn art. 58 het eigendomsrecht op abstracte wijze definieert

als het "recht om, binnen de grenzen door de wet bepaald, zaken te bezitten, te gebruiken, en erover te beschikken". Deze drie bevoegdheden kunnen echter, aldus VENEDIKTOV, noch afzonderlijk noch gezamenlijk de volle inhoud van het eigendomsrecht weergeven en evenmin zijn zij in staat het wezen van het eigendomsrecht bloot te leggen. Een definitie van het eigendomsrecht via de klassieke bevoegdheidstriade is volgens VENEDIKTOV a-politiek en waardeloos als methodologisch middel om het klassekarakter van dit rechtsinstituut weer te geven: via een omschrijving van de bevoegdheden van bezit, gebruik en beschikking wordt geen antwoord gegeven op de vraag op welke klasseverhoudingen het eigendomsrecht steunt en voor de bevrediging van welke behoeften het eigendomsrecht door de staat aan de burger wordt erkend (3.41).

VENEDIKTOV stelt zich tot doel het Marxistisch sociaal-economisch eigendomsbegrip in juridische taal om te zetten (3.42). Daarbij is het van bij de aanvang duidelijk dat eigendom in ruimere zin, als geheel van de produktieverhoudingen in een historisch bepaalde maatschappij, onbruikbaar is als economisch uitgangspunt voor een Marxistisch geïnspireerde definitie van een 'socialistisch juridisch eigendomsbegrip' (3.43). Ook aanknopen bij het engere eigendomsbegrip 'als toeëigening' is voor VENEDIKTOV problematisch, gezien toeëigening als economische categorie zijn juridische uitdrukking vindt, niet alleen in het eigendomsrecht, maar ook, en dan als dynamisch begrip, in tal van contracten uit het verbintenissenrecht. Daarom besluit VENEDIKTOV aansluiting te zoeken bij het meer statische economische begrip van "*eigendom als verhouding van een individu of van een collectiviteit tot de produktiemiddelen als tot de zijne*" (3.44).

Wat betekent, vertaald in juridische taal, deze verhouding tot de produktiemiddelen, "*als tot de zijne*" ? VENEDIKTOV maakt een onderscheid tussen *het eigendomsrecht als instituut van het objectief recht* enerzijds en het *subjectief eigendomsrecht* anderzijds. Daarbij wordt benadrukt dat een Marxistische definitie van het eigendomsrecht, in subjectieve of in objectieve zin, steeds moet verwijzen naar de historisch wijzigbare sociaal-economische inhoud.

Eigendomsrecht in objectieve zin definieert VENEDIKTOV als volgt:

" Het eigendomsrecht als rechtsinstituut van het sovjet socialistisch recht, kan worden gedefinieerd als geheel van normen die het systeem van verdeling van produktiemiddelen en produktieprodukten (met produktieve of persoonlijke bestemming) in een socialistische maatschappij bepalen, in die zin dat zij de eigen machtsbevoegdheden en belangen van subjecten van maatschappelijk socialistisch eigendomsrecht en van persoonlijk eigendomsrecht bij het gebruik van de hun toebehorende objecten vastleggen." (3.45)

Bij het definiëren van het subjectief eigendomsrecht wil VENEDIKTOV zich zeker niet beperken tot het opsommen van de klassieke bevoegdheidstriade: de rechten van bezit, gebruik en beschikking. Deze drie bevoegdheden hebben, aldus VENEDIKTOV, steeds tot de definitie van het eigendomsrecht behoord, ondanks de zich wijzigende socio-economische verhoudingen.

Om de socio-economische inhoud van het eigendomsrecht in het licht te stellen, dient, aldus VENEDIKTOV, te worden geantwoord op twee vragen:

- In wiens bezit en tot wiens beschikking, d.w.z. in wiens *macht* bevinden zich de produktiemiddelen ?
- Met welk doel, d.w.z. in wiens *belang* worden de produktiemiddelen gebruikt: tot uitbuiting van een klasse of in het belang van de hele maatschappij ? (3.46)

Eigendomsrecht in subjectieve zin betekent dan voor VENEDIKTOV:

" Het recht van individu of collectiviteit produktiemiddelen en produktieprodukten op basis van eigen macht en in eigen belang te gebruiken op grond van het in die bepaalde maatschappij bestaande systeem van klasseverhoudingen en in overeenstemming daarmee." (3.47)

Dat is een ontstellend algemene en weinig originele definitie. Vooral wanneer men weet dat VENEDIKTOV het begrip *gebruik* niet in de traditionele zin gebruikt, maar dat hij daaronder "het geheel van middelen tot uitoefening van de door de wet aan de eigenaar toegewezen macht", met inbegrip van de bezits- en beschikkingsbevoegdheid, verstaat.

Volgens VENEDIKTOV zijn de *wil (macht)* en het *belang* de karakteristieke elementen van het subjectief eigendomsrecht, waardoor het zich van andere rechten onderscheidt. De leer van de wil en van het belang als structurele elementen van het subjectief recht is eveneens bij de Historische School en bij de Pandectenwetenschap van de 19de eeuw terug te vinden. Terwijl von SAVIGNY, PUCHTA en WINDSCHEID het subjectief recht omschreven als 'Willensmacht' of als 'Willensherrschaft', zag von JHERING in het subjectief recht een "door de wet beschermd belang" (3.48).

Een merkwaardige accentverschuiving doet zich echter voor wanneer deze eigendomsdefinitie wordt ingepast in het sovjetdenken over Staat en Recht, dat helemaal niet verwant is met de geest van de 19de-eeuwse Pandectistiek.

" Wanneer wij spreken over de macht van de eigenaar om produktie-middelen en -produkten in eigen belang te gebruiken, dan hebben wij natuurlijk de macht voor ogen, erkend door de wet, als uitdrukking van de wil van het hele volk: de macht, toegekend of erkend door de staat." (3.49)

De term 'macht' moet m.a.w. goed worden verstaan: dat de eigenaar zijn eigendomsrecht op basis van eigen macht kan uitoefenen, betekent niet dat eigendomsrecht als een veilige burcht voor de vrijheid wordt gezien, maar dat de bevoegdheden m.b.t. eigendomsobjecten onmiddellijk op basis van de wet kunnen worden uitgeoefend, onafhankelijk van anderen's macht t.a.v. dezelfde zaak. De term 'op basis van eigen macht' wijst op het absoluut karakter van het subjectief eigendomsrecht, in tegenstelling tot de relativiteit van de andere bevoegdheden uit het verbintenissenrecht.

Over de keuze van de term '*belang*' zegt VENEDIKTOV het volgende:

" ... De Marxistisch-Leninistische theorie van Staat en Recht verloochent het wilselement in het recht niet. Maar, uitgaande van de leer over het klassekarakter van staat en recht, de uitspraken van MARX over de overeenstemming van wils- (juridische) en econo-

mische verhoudingen of van juridische vormen en de produktiewijze, is het noodzakelijk als belangrijkste element van de rechtsverhouding het belang en niet de wil te erkennen." (3.50)

Nadat VENEDIKTOV aldus een poging heeft gedaan om een algemeen begrip van eigendomsrecht op te bouwen op basis van het Marxistisch begrip van eigendom als toeëigening, tracht hij vervolgens de wetenschappelijke gefundeerdheid van het voorgestelde begrip te verifiëren aan de hand van een rechtshistorische studie van de eigendomsvormen, zoals die in de onderscheiden antagonistische formaties (slavenmaatschappij, feodale maatschappij en bourgeois-maatschappij) voorkwamen. Doch deze studie, alsook de toepassing van dit algemene eigendomsbegrip op de socialistische staatseigendom, liggen buiten de afbakening van ons studie-object.

VENEDIKTOV's formulering van het socialistisch eigendomsrecht vond geen unanieme bijval in de rechtsleer. Zoals echter voor de uitbouw van het sovjet economisch eigendomsbegrip reeds werd opgemerkt, moet ook hier worden onderstreept dat VENEDIKTOV een denkkader heeft gecreëerd, waarvan latere theoretici van het eigendomsrecht dankbaar gebruik maken bij het uitwerken van hun theorie over het juridisch eigendomsbegrip.

Zo meent GENKIN dat het recht zowel de statiek (wat hij bezit noemt) als de dynamiek (gebruik en beschikking) van de eigendomsverhoudingen uitdrukt. Doch het recht drukt al deze eigendomsverhoudingen niet alleen uit in het instituut van het eigendomsrecht, maar ook in andere rechtsinstituten. GENKIN bedoelt hier vooral het verbintenissenrecht en het arbeidsrecht (3.51). In tegenstelling tot VENEDIKTOV is GENKIN echter van oordeel dat de economische toeëigeningsverhouding niet de specifiek eigen basis van het eigendomsrecht kan uitmaken. Eigendom in zijn statische toestand als voorwaarde van de produktie is volgens GENKIN niets anders dan het bezit. Bezit is een gevolg van het proces van toeëigening, maar kan niet de toeëigening zelf zijn.

Ook de dynamiek van de eigendom, door GENKIN gedefinieerd als gebruik en beschikking, kan niet onder de gemeenschappelijke noemer van het economische toeëigeningsbegrip worden gebracht. Hoe kan men anders, aldus GENKIN (3.52) verklaren dat een juridische eigenaar de zaken die hij bezit, mag gebruiken, hoewel hij ze zich niet toeëigent, maar ze reeds bezit. In de gevallen waarin de dynamiek van de eigendom wel via het toeëigeningsbegrip kan worden uitgedrukt, nl. bij produktief gebruik, dan worden deze economische eigendomsverhoudingen in de meeste gevallen niet weerspiegeld door het eigendomsrecht, maar door andere rechtsinstituten zoals het verbintenissenrecht en het arbeidsrecht.

Volgens GENKIN vindt men het wezen van het eigendomsrecht in de inhoud van het subjectief eigendomsrecht:

" Het subjectief eigendomsrecht vindt zijn volledige uitdrukking in de bevoegdheden van bezit, gebruik en beschikking. De inhoud van deze rechtsbevoegdheden is, afhankelijk van vorm en aard van de eigendom in de wet zelf vastgelegd. De bevoegdheden van de eigenaar zijn zelfstandig, niet gebaseerd op de rechten van andere personen. Ze geven zowel de statiek als de dynamiek van de eigendom weer..." (3.53)

Elke poging om het wezen van het eigendomsrecht te zoeken buiten de bevoegdheden van bezit, gebruik en beschikking, is volgens GENKIN tot mislukking gedoemd. Zo heeft GENKIN grondige bezwaren tegen het economisch uitgangspunt dat VENEDIKTOV hanteert om te komen tot het juridische eigendomsbegrip: VENEDIKTOV ziet de economische toeëigeningsverhouding als een relatie van de eigenaar tot de zaak "als tot de zijne". In het bourgeois recht (het socialistisch recht kent het instituut van de verkrijgende verjaring niet) is deze langdurige verhouding van de bezitter te goeder trouw tot de zaak die hij onder zich heeft "als tot de zijne" een voorwaarde om na een zekere verjaringstermijn eigendom te verkrijgen. Een verhouding tot de zaak "als tot de zijne" is dus allerm minst typisch voor het eigendomsrecht. De juridische vertaling van deze verhouding tot de zaak "als tot de zijne",

nl. de mogelijkheid om de zaak te gebruiken op basis van eigen macht en in eigen belang, moet volgens GENKIN aan een gelijkaardige kritiek worden onderworpen. Via deze karakteristieken onderscheidt het eigendomsrecht zich niet van alle andere subjectieve rechten. Zo is het belang slechts het motief dat één of andere rechtsverhouding in het leven roept, doch het kan niet worden gebruikt om het ene recht van het andere te onderscheiden: in eigen belang handelt volgens GENKIN niet alleen de eigenaar, maar ook de drager van elk ander subjectief recht (3.54).

Zoals GENKIN ziet ook TOLSTOI in het eigendomsrecht zowel statiek als dynamiek van de economische eigendomsverhouding weerspiegeld (3.55). Dit economisch eigendomsbegrip in ruime zin kon, zoals hoger werd besproken, worden omschreven met de economische categorieën van bezit, gebruik en beschikking. Ook in zijn juridische definitie vereenzelvigd TOLSTOI het eigendomsbegrip met zijn inhoud. Hij legt de nadruk op de volledige en omvattende heerschappij van de eigenaar t.a.v. de zaak in zijn definitie van het subjectief eigendomsrecht als "de aan de eigenaar toegewezen mogelijkheid om, binnen de grenzen, door de rechtsorde bepaald, produktiemiddelen en produktieprodukten naar eigen welgevallen en in eigen belang te bezitten, te gebruiken en erover te beschikken" (3.56).

Eigendomsrecht definieert TOLSTOI dan als "het geheel van de rechtsnormen, die de vermogensverhoudingen zodanig regelen, dat zij aan de eigenaar de mogelijkheid toewijzen, om binnen de grenzen, door de rechtsorde bepaald, produktiemiddelen en produktieprodukten naar eigen welgevallen en in eigen belang te bezitten, te gebruiken en erover te beschikken" (3.57).

Over de onbruikbaarheid van een dergelijke definitie in het sovjet rechtssysteem, wordt uitvoerig gehandeld in het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.

BRATUS' (3.58) en MASLOV (3.59) menen daarentegen dat slechts de sta-

tiek van de economische eigendom kan worden weerspiegeld in het juridisch eigendomsbegrip, de dynamiek van de economische eigendomsverhouding kan volgens deze auteurs slechts zijn uitdrukking vinden in het verbintenissenrecht.

Gezien deze studie persoonlijk eigendomsrecht als subjectief recht onderzoekt, gaat onze aandacht in de definitie van het sovjet juridisch eigendomsbegrip, zoals die door VENEDIKTOV voor het eerst naar voor werd gebracht, vooral naar deze passus waarin VENEDIKTOV het eigendomsrecht beschrijft als *"de mogelijkheid om de zaak op basis van eigen macht en in eigen belang te gebruiken"*.

Deze passus krijgt bij MASLOV, die het persoonlijk eigendomsrecht bestudeert (3.60) ruime aandacht en kritiek. Vooreerst mag het begrip 'macht', aldus MASLOV, niet worden verward met het begrip 'subjectieve wil' (3.61). De bewering dat de eigenaar het recht heeft om de hem toebehorende zaak te gebruiken op basis van zijn eigen macht, betekent volgens MASLOV niets anders dan dat de bevoegdheden van de eigenaar m.b.t. de zaak onmiddellijk uit de wet voortspruiten, onafhankelijk van iemand anders macht t.a.v. dezelfde zaak. 'Macht' is de door de wet erkende mogelijkheid om zijn wil uit te voeren. 'Wil' is zeker een belangrijk element van 'macht', maar 'macht' in juridische zin wordt niet uitgeput door het begrip 'wil'. Macht in juridische zin kan ook toekomen aan wie niet beschikt over een wil in de juridische zin van het woord (3.62). Dank zij dit 'machtsaspect' onderscheidt het eigendomsrecht zich van andere subjectieve rechten. Titularissen van meer beperkte subjectieve zakelijke rechten gebruiken de zaak op basis van de macht, die hun door de eigenaar is gegeven. De uitdrukking "op basis van eigen macht" wijst op het absoluut karakter van het eigendomsrecht in tegenstelling tot de relativiteit van de bevoegdheden, die voortvloeien uit het verbintenissenrecht (3.63).

Ook de zinsnede "in eigen belang" wordt aan kritiek onderworpen. Volgens MASLOV (3.64) kan dit element in de definitie vanuit theoretisch oogpunt best te rechtvaardigen zijn, doch, 'praktisch, concreet gezien'

kan er geen onderscheid zijn tussen eigenbelang en het belang van de staat. Dit element in VENEDIKTOV's juridische eigendomsdefinitie is ongetwijfeld een belangrijke struikelblok bij het uitbouwen van een sovjet theorie over het persoonlijk eigendomsrecht. VENEDIKTOV heeft zijn algemene eigendomstheorie wel uitvoerig getoetst aan de socialistische staatseigendom, doch het persoonlijk eigendomsrecht heeft hij slechts passim behandeld. *De nog steeds geldende theorie van de "harmonie der belangen van individu en collectiviteit" (door VYSHINSKII in het leven geroepen) kan echter moeilijk worden verzoend met de algemene (dus ook voor het persoonlijk eigendomsrecht geldende) uitspraak van VENEDIKTOV dat de eigenaar de zaak in eigen belang zou mogen gebruiken.*

Dat het persoonlijk eigendomsrecht volgens het Burgerlijk Wetboek (art. 1 B.W. RSFSR 1922; art. 5 B.W. RSFSR 1964) "in zijn uitoefening slechts wordt beschermd indien deze uitoefening niet gebeurt in strijd met de betekenis van dat recht in de socialistische maatschappij tijdens de opbouw van het communisme" (art. 5 B.W. RSFSR 1964) zal inderdaad "practisch, concreet gezien" diepgaande gevolgen hebben.

HOOFDSTUK IV

DE ECONOMISCHE INHOUD

VAN HET PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

EN ZIJN JURIDISCHE VERTALING

HOOFDSTUK IV

DE ECONOMISCHE INHOUD VAN HET PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT
EN ZIJN JURIDISCHE VERTALING

" Eiëndom is slegs n naam wat aan n mens se reg gegee word als jif jou reg beding het op n sekere manier; en als dergelike maniere is erken, gevalle wat nog lijk op die ou maniere waarna die Romeine n eiënaar genoem het... 'Eiëndom' is nie meer enige bepaalde reg nie, maar slegs n gerieflike woord." (4.1)

Eigendom word in deze studie in de eerste plaats benaderd als een juridische categorie die de verdeling van de maatschappelijke rijkdom realiseert, het gebruik en de beskikking over deze rijkdom regelt en het behoud ervan beskerm. Bij het verwezenliken van een der 'iuris praecepta', nl. het 'suum cuique tribuere' word, aldus de sovjettheorie, niet de eigendom (in de eerste plaats van produktiemiddelen) als basis van toewijening genomen, maar wel de arbeidsinbreng.

In de Sovjetunie zou de objektiewe ekonomiese wet van verdeling volgens kwantiteit en kwaliteit van de gepresterde arbeid de maatschappelijke wetten tot verdeling van de maatschappelijke rijkdom op onmiddellike wijze bepalen. Aldus zou persoonlike eigendom van de sovjetburger word gevormd op basis van de vergoeding voor gepresterde arbeid in de gesosialiseerde sektor.

Volledige gelijkheid kan bij de verdeling van het maatschappelijke produkt nog niet word bereikt. Om de maatschappelijke produktie te verhogen en te verbeter is immers, aldus de sovjettheorie, het aanwenden van de materiële prikkel noodzakelijk. Arbeid is in

de socialistische overgangperiode nog geen 'eerste levensnoodzaak' voor de sovjetburger. Deze transformatie zal zich slechts in de communistische fase hebben voltrokken. Dan zal elke burger arbeiden volgens zijn mogelijkheden en ontvangen volgens zijn behoeften.

Een gedeelte van het maatschappelijk produkt wordt dus aan de burger uitgekeerd als vergoeding voor de gepresteerde arbeid. Deze vergoeding kan in geld of in natura worden uitbetaald. Met de geldelijke vergoeding kunnen consumptiegoederen worden gekocht, die in de distributiesector te koop zijn gesteld. Een gedeelte van dit inkomen kan worden gespaard.

Typisch voor de sovjet economische structuur is de radicale scheiding, die wordt doorgevoerd tussen produktie- en distributiesector. Een uitvoerige economische omschrijving van dit fenomeen vindt men in de studie van Ch. E. LAGASSE 'L' entreprise soviétique et la marché" (4.2). Juridisch gezien werkt de produktiesector op basis van de socialistische eigendom t.a.v. produktiemiddelen. De arbeider verschijnt er als agent, die zijn - in individueel bezit gebleven - arbeidskracht verkoopt. Ook in de gesocialiseerde sovjet-economie blijft arbeid een koopwaar, die aan de eigenaar der produktiemiddelen (de staat, een coöperatieve of maatschappelijke organisatie) wordt aangeboden.

Persoonlijke eigendom zou 'afgeleid' zijn van socialistische eigendom als recht tot consumeren van de produkten, die op basis van de socialistische eigendom tot stand werden gebracht. De arbeider wordt echter weinig betaald voor het gepresteerde werk. De meerwaarde van het geproduceerde gaat ditmaal niet naar de kapitalistische eigenaar van de produktiemiddelen, maar naar de staat of de coöperatieve organisatie, eveneens eigenaar van de produktiemiddelen. Alweer moet voor een economische benadering van deze problematiek worden verwezen naar het werk van LAGASSE (4.3). Voor de jurist is het belangrijk vast te stellen dat aldus in werkelijkheid een ver-

deling van de rijkdom volgens eigendom (van de produktiemiddelen) en niet volgens arbeid wordt gerealiseerd.

De lonen van de kolchoseleden worden nog meer gedrukt dan deze van de arbeiders in de industriële sector. De officiële theorie luidt hier dat de landbouwer, naast zijn basisinkomen uit de collectieve landbouwsector, een bijkomend inkomen verwerft uit zijn persoonlijk nevenbedrijf. Dit nevenbedrijf, dat (behalve de grond) in persoonlijke eigendom aan het boerenhuishouden toekomt, werd aanvankelijk als te verwaarlozen en voorbijgaande uitzondering gezien t.a.v. de algemeen verdedigde stelling dat de sovjetburger zijn inkomen verwerft als vergoeding voor arbeid, gepresteerd in de gesocialiseerde sector. Stilaan echter bleek dat de produktie van dit nevenbedrijf bijzonder hoog lag en dat zij een onmisbare bijdrage leverde in de voedselbevoorrading van het land. Op het nevenbedrijf werkt het kolchosegezin voor zichzelf, volgens eigen organisatie en in eigen belang. De opbrengst van de individuele produktie mag op de kolchosemarkten te koop worden aangeboden. Daar voelt de kolchoseboer zich werkelijk vergoed naar de gepresteerde arbeid. Doch het aldus verworven inkomen komt in de kolchosedvor (het boerenhuishouden) eveneens ten goede aan arbeidsongeschikten, die in mindere mate of helemaal niet hebben kunnen bijdragen in de werkzaamheden op het nevenbedrijf. Wanneer ook arbeiders en bedienden een nevenbedrijfje gingen voeren, en eveneens daar de produktiviteit uitzonderlijk hoog lag, diende ook de rechtstheorie deze niet geplande doch feitelijke evolutie theoretisch te funderen.

Vanuit economische hoek werden de juristen op hun twee basisstellingen rond persoonlijke eigendom aangevallen. Een eerste stelling, nl. dat inkomen uit arbeid in de gesocialiseerde sector de enige bron van persoonlijke eigendom zou uitmaken, werd aangevallen op grond van de overweging dat ook inkomen uit het nevenbedrijf, dus uit individuele landbouwactiviteit, als persoonlijke eigendom dient te worden beschouwd. Anderzijds gingen de economen ook niet langer akkoord met de stelling dat persoonlijke eigendom slechts mag worden

gebruikt om materiële en culturele behoeften te bevredigen: de producten van het nevenbedrijf mogen immers op de markt worden verkocht. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe de jurist deze 'feitelijke opgang' van het nevenbedrijf in zijn theorieën en definities heeft verwerkt. Tegelijkertijd diende te worden vermeden dat dit 'systeemconforme' nevenbedrijf zou uitgroeien tot een ware concurrent voor de centraal georganiseerde economie...

AFDELING I - DE ECONOMISCHE INHOUD VAN HET PERSOONLIJK
EIGENDOMSRECHT

" Een arbeidseigendom wat zijn herkomst betreft, een consumptieve eigendom wat zijn doel aangaat." (4.4)

Om persoonlijk eigendomsrecht niet te herleiden tot een "abstracte, metafysische of juridische illusie", zal elke sovjet rechtsgeleerde, die persoonlijk eigendomsrecht behandelt, vertrekken vanuit de studie van de economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.

Deze uitweidingen over het economisch-maatschappelijk aspect van het persoonlijk eigendomsrecht nemen over het algemeen een behoorlijk gedeelte van de boeken, artikels en monografieën over dit onderwerp in beslag. Mede omdat dergelijke uiteenzettingen niet steeds blijk geven van een heldere en onverbloemde kijk op deze economisch-filosofische problematiek, reikt de aspiratie in dit hoofdstuk niet verder dan dat zo duidelijk mogelijk de spilredenering wordt gereconstrueerd vanuit de constante elementen die wij in onze zoektocht naar de economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht hebben teruggevonden.

Vooreerst steunt de theorievorming over persoonlijk eigendomsrecht op een aantal - steeds terugkerende - passages uit de werken van de 'klassiekers': MARX, ENGELS en LENIN. Omdat in de verdere uiteenzetting regelmatig zal verwezen worden naar deze teksten, lijkt het nuttig een aantal onder hen uitvoerig te citeren.

Reeds in 1848 hebben MARX en ENGELS in het 'Communistisch Manifest' beklemtoond dat het communisme *niet de eigendom als dusdanig* wil afschaffen, doch *slechts de burgerlijke privé-eigendom*, als basis van menselijke uitbuiting:

Uit het 'Communistisch Manifest':

I. "Wat het communisme kenmerkt, is niet de afschaffing van de eigendom in het algemeen, maar de afschaffing van de burgerlijke eigendom... In die zin kunnen de communisten hun theorie in één enkele uitdrukking samenvatten: opheffing van de privé-eigendom." (4.5)

II. "Het communisme ontnemt aan niemand de macht zich de maatschappelijke produktie toe te eigenen, maar ontnemt slechts de macht zich daardoor andermans arbeid toe te eigenen." (4.6)

Uit 'Kritiek op het Program van Gotha':

III. "Eigendom is voor de kapitalist het recht zich andermans onbetaalde arbeid toe te eigenen. Voor de arbeider de onmogelijkheid zich zijn eigen arbeidsprodukt toe te eigenen." (4.7)

IV. "Onder de voorwaarden van het socialisme mag in eigendom van afzonderlijke personen niets anders overgaan, dan individuele consumptiegoederen." (4.8)

V. "Elke verdeling van consumptiemiddelen is steeds slechts het gevolg van de verdeling van de produktievoorwaarden zelf. Dus de organisatie van de produktieverhouding sluit reeds een bepaalde vorm van verdeling in." (4.9)

Het zou dus *niet* in de bedoeling van de communisten liggen *persoonlijk verworven eigendom, die uit eigen arbeid voortspruit, af te schaffen*:

Uit 'Het Kapitaal':

VI. "Produkt van de individuele consumptie is de verbruiker zelf." (4.10)

VII. "De uit de kapitalistische produktiewijze voortgesproten kapitalistische privé-eigendom is de eerste negatie van de individuele op arbeid gegronde, privé-eigendom. Maar de kapitalistische produktie brengt met de noodzakelijkheid van een natuurproces haar eigen negatie voort. Dat is de negatie van de negatie. Deze voert niet de privé-eigendom opnieuw in, maar de individuele eigendom op grond van een verworvenheid van het kapitalistisch tijdperk: nl. coöpe-

ratie en gemeenschappelijk bezit van de grond en van de door arbeid geproduceerde produktiemiddelen." (4.11)

Deze laatste zin noemt DÜHRING een "duistere nevelwereld van tegelijk individuele en maatschappelijke eigendom", waarop ENGELS in zijn 'Anti-Dühring' als volgt antwoordt:

VIII. "Derhalve, wat de onteigening van de onteigenaars veroorzaakt, wordt hier gekarakteriseerd als het herstel van individuele eigendom, maar op basis van maatschappelijke eigendom t.a.v. de grond en de door de arbeid zelf geproduceerde produktiemiddelen. Voor ieder die dit voorafgaande kan begrijpen, betekent dit dat maatschappelijke eigendom zich uitstrekt t.a.v. de grond en andere produktiemiddelen, en individuele eigendom t.a.v. consumptiemiddelen. En opdat dit duidelijk zou zijn voor kinderen van zes jaar, stelt MARX voor zich een vereniging van vrije mensen in te beelden, die arbeiden met gemeenschappelijke produktiemiddelen, en die hun individuele arbeidskracht zien als maatschappelijke arbeidskracht, m.a.w. stel u een socialistisch georganiseerde maatschappij voor. Het geheel van arbeidsprodukten is het maatschappelijk produkt. Een deel van dit produkt gaat opnieuw de rol vervullen van produktiemiddel. Dit blijft maatschappelijk. Het andere deel wordt geconsumeerd door de leden van de gemeenschap als levensmiddel. Dit moet derhalve onder hen worden verdeeld." (4.12)

MARX en ENGELS gaan dus heel wat verder dan HEGEL. HEGEL zag wel in de familie een gemeenzame zorg voor het gemeenschappelijk vermogen als mogelijk en wenselijk: verdringing van het individualisme en het egoïsme is één van de morele waarden die in het gezin hoog moeten worden gehouden. Doch een boven de familie uitstijgende "fromme oder freundschaftliche und selbst erzwungene Verbrüderung der Menschen mit Gemeinschaft der Güter und Verbannung des privateigentümliches Prinzips" weigerde HEGEL te aanvaarden als tegen de vrijheid van geest en tegen het recht ingaand (4.13).

Merkwaardig is wel dat verwijzingen naar het bekende werk van ENGELS 'De oorsprong van de familie, de privé-eigendom en de staat' bijzonder schaars zijn. Dat ENGELS zich in dit werk scherp afzet tegen het monogame huwelijk met zijn vermogensbelangen in een kapitalistische maatschappij, is hieraan wellicht niet vreemd. De sovjetpolitiek wordt immers alsmaar gezinsvriendelijker en benadrukt de waarde van de gezinscel als stabiliserend element (4.14).

Tenslotte nog een uitspraak van LENIN i.v.m. het boerenvraagstuk:

" Ze zeggen ons, persoonlijke geïnteresseerdheid van de burger, dat betekent het herstel van de privé-eigendom. Neen, persoonlijke eigendom t.a.v. consumptiemiddelen en werktuigen werd door ons nooit afgeschaft." (4.15)

De analyse van de economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht (4.16) houdt een antwoord in op twee vragen:

I. Op welke basis mag de sovjetburger zich vermogen in persoonlijke eigendom toeëigenen ? Dit is de vraag naar de *bronnen van persoonlijke eigendom*, of, om de nieuwe terminologie van G.W. 1977 te gebruiken: de vraag naar de *grondslag van de persoonlijke eigendom*. Vanwaar komt het vermogen dat zich in persoonlijke eigendom bevindt ?

II. De vraag naar de *politiek-economische betekenis* van het vermogen dat zich in persoonlijke eigendom bevindt: welke behoeften worden bevredigd, *welke belangen worden gediend* langs de weg van het gebruik door de eigenaar van zijn persoonlijke eigendom ?

Aan de hand van deze analyse zou het voor de lezer ook duidelijker moeten worden waarin het verschil bestaat tussen kapitalistische privé-eigendom en socialistische persoonlijke eigendom.

Bronnen van persoonlijke eigendom.

Tot in de zeventiger jaren werd persoonlijke eigendom niet gezien als een zelfstandige en onafhankelijke verhouding, als een uitgangscategorie voor de politieke economie (4.17). Het ging om een *'afgeleide' verhouding, geconditioneerd door en ondergeschikt aan de maatschappelijke verhoudingen in de sfeer van de produktie.*

De redenering daarrond kan, enigszins gestileerd, als volgt worden weergegeven: elke eigendom in de maatschappij betekent toeëigening van geaccumuleerde arbeid of toeëigening van een gedeelte van de maatschappelijke produktie, voortgebracht door arbeid. In die zin is de bron van om het even welke eigendom: de arbeid. Eigendom kan echter het resultaat zijn van toeëigening van produkten van persoonlijke arbeid (eigendom met arbeidskarakter) of van toeëigening van andermans arbeid (uitbuiters eigendom).

De centrale vraag betreft dus het *'al-dan-niet-arbeidskarakter'* van de rijkdom van de eigenaar. Bron van alle maatschappelijke rijkdom, zo gaat de redenering verder, is de maatschappelijke produktie. Deze gebeurt in de Sovjetunie op basis van de socialistische staatseigendom t.a.v. produktiemiddelen. De arbeider is verbonden met deze produktiemiddelen: socialistische staatseigendom is eigendom van heel het volk, de sovjetburger is weliswaar niet rechtstreeks eigenaar van deze produktiemiddelen, maar als lid van de gemeenschap kan hij niet worden gehinderd in zijn recht, om deze produktiemiddelen te gebruiken (4.18).

De arbeider, als voortbrenger van het produkt, heeft recht op een gedeelte van het maatschappelijk produkt, waarvan de hoegrootheid wordt bepaald door de maatschappelijke wetten van de verdeling (4.19).

Deze wet is in de socialistische maatschappij de wet van de verdeling volgens kwaliteit en kwantiteit van de geleverde prestatie. Immers, de produktie staat nog niet voldoende op peil om een verdeling van het maatschappelijk produkt volgens behoeften (het communistisch principe) te realiseren (4.20). Om precies dit produktieniveau op te trekken, is

de materiële geïnteresseerdheid van de arbeider noodzakelijk. In dit stadium heeft een juridische regeling van persoonlijke eigendom tot doel: *"controle uit te oefenen op de maat van arbeid en de maat van consumptie in een socialistische maatschappij"* (4.21). Op deze redenering steunt ook de jarenlang hardnekkig volgehouden stelling als zou persoonlijk eigendom 'afgeleid zijn' van de socialistische eigendom: persoonlijke eigendom is immers onmiddellijk afhankelijk van de omvang van het maatschappelijk produkt, hoe hoger het maatschappelijk produkt, hoe groter het gedeelte van dat maatschappelijk produkt dat aan de individuele arbeider wordt uitgekeerd (4.22).

Hoewel arbeid in de gesocialiseerde sector éénparig door de sovjet-theoretici wordt uitgeroepen tot "belangrijkste, meest fundamentele bron van persoonlijke eigendom" (4.23), toch wordt deze basistheorie door tal van door juristen aangebrachte 'nuances' behoorlijk verzwakt:

I. Arbeid is voor het socialisme een belangrijke, doch niet de enige bron van persoonlijke eigendom. Een gedeelte van het maatschappelijk fonds, bestemd voor individuele toeëigening, wordt gratis verdeeld, onafhankelijk van kwaliteit en kwantiteit van de arbeid: pensioenen, tegemoetkomingen aan invaliden en moeders met veel kinderen, beurzen voor studenten, enz. (4.24).

II. Persoonlijke eigendom van de burger kan ook aangroeien d.m.v. arbeid, die niet in de gesocialiseerde sector thuishoort: arbeid op het persoonlijk nevenbedrijf in de kolchose of de sovchase, arbeid op het stukje grond aan huis in de stad of in arbeidersnederzettingen, arbeid van afzonderlijk werkende ambachtslui en dienstverleners (4.25).

III. In persoonlijke eigendom van de burger kan zich zelfs vermogen bevinden, waarvoor de eigenaar helemaal niet hoeft werken: interest uit spaargelden, opbrengst van overheidsobligaties, onderhoudsgeld, huurgeld of wat iemand via schenking, wettelijke of testamentaire erfopvolging toekomt (4.26).

Op de politieke 'ratio', de juridische uitwerking en de gevolgen van deze 'uitzonderingen' t.a.v. de basistheorie rond persoonlijke eigendom, wordt in verdere hoofdstukken uitvoerig ingegaan.

Politiek-economische betekenis van persoonlijke eigendom.

Toeëigening van vermogen in persoonlijke eigendom is geen doel op zich, doch een middel om persoonlijke behoeften te bevredigen. De functie van persoonlijke eigendom is dus *behoeftebevrediging van de individuele burger*. Belangrijk wordt opnieuw de *gebruikswaarde* van de eigendom, en niet, zoals dat het geval is in een marktsysteem, de *ruilwaarde* van het goed. In een socialistisch systeem valt de markt, de warenruil en het winstmotief volledig weg en dienen de goederen, die de individuele burger in zijn bezit heeft, opnieuw (zoals dat vóór de invoering van het marktsysteem het geval was) tot bevrediging van de materiële en culturele behoeften van de burger, in overeenstemming met zijn neigingen, smaken en gewoonten (4.27). In het kapitalistisch systeem zouden individuele behoeften van de arbeider slechts worden voldaan in de mate dat dit noodzakelijk is voor reproductieve doeleinden, in het socialisme daarentegen zou persoonlijke eigendom een voorwaarde zijn voor de individuele vrijheid en zelfactiviteit van de mens. Persoonlijke eigendom zorgt dus niet alleen voor de reproductie van de arbeid, doch ook voor de ontwikkeling van de ganse menselijke persoon. Persoonlijke eigendom is immers geen vergoeding voor verhuring van de arbeidskracht, doch een gedeelte van het maatschappelijk product, dat aan de arbeider volgens kwantiteit en kwaliteit van de ge-presteerde arbeid wordt toebedeeld. De arbeider is immers zelf, zij het niet persoonlijk, doch als lid van de gemeenschap, eigenaar van de produktiemiddelen.

In dit kader moet het onderscheid worden gezien, dat in een socialistische maatschappij wordt gemaakt tussen produktiemiddelen en consumptiegoederen. Dat onderscheid vervangt de kapitalistische indeling in roerende en onroerende goederen. *Persoonlijke eigendom kan in principe slechts slaan op consumptiegoederen*. (4.28). De term 'consumptie-

goederen' moet hier wel zeer ruim worden begrepen, nl. goederen die bestemd zijn voor de bevrediging van de persoonlijke, materiële en culturele behoeften van de eigenaar. Om dus na te gaan of een goed zich al dan niet in persoonlijke eigendom van de burger mag bevinden, volstaat het volstrekt niet de fysische kenmerken van de zaak te onderzoeken: éénzelfde zaak kan nu eens als produktiemiddel en dan weer als consumptiemiddel worden gebruikt. Klassiek geworden is in dat verband het voorbeeld van de naaimachine, die zich in persoonlijke eigendom van de burger mag bevinden, doch slechts voor persoonlijk gebruik mag worden benut: deze machine mag niet worden gebruikt om zonder officiële registratie een kleermakersambt uit te oefenen.

Nieuwe tendensen in de economische wetenschap.

Deze '*consumeristische behandeling*' (*konsumeristkaia traktovka*) van persoonlijke eigendom werd echter afgewezen in het begin van de jaren zeventig. In 1974 verkondigt VLADIMIRSKII (een sovjeteconomist) de ophefmakende stelling dat persoonlijke eigendom in alle sferen van de maatschappelijke produktie een rol kan spelen. Persoonlijke eigendom treft men aan in het proces van produktie, verdeling, ruil en consumptie van materiële rijkdom (4.29). Het getuigt volgens VLADIMIRSKII van weinig zin voor realiteit, wanneer men persoonlijke eigendom uitsluitend ziet als een gedeelte van het totaal maatschappelijk produkt in de gesocialiseerde sector, dat volgens de sociale wetten van de *verdeling* (i.c. verdeling volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid) aan de arbeider, landbouwer of bediende toekomt. Persoonlijke eigendom kan men ook aantreffen op het economisch produktieniveau. Daarmee bedoelt VLADIMIRSKII de verschillende vormen van toegelaten individueel georganiseerde arbeid: het nevenbedrijf van kolchose-boerenhuishoudens, het hulpbedrijf aan huis van arbeiders en bedienden, individuele warenproducenten (ambachtslui) en dienstverleners. Zoals reeds werd beschreven in het historisch overzicht, wordt deze individueel georganiseerde arbeidsactiviteit steeds belangrijker voor de nationale economie. Lange tijd gold het neven- of hulpbedrijf en de individuele arbeid van boeren en ambachtslui als een te verwaarlozen

en voorbijgaande 'uitzondering' op het consumptief karakter van de persoonlijke eigendom. Thans krijgt deze individuele arbeidsactiviteit een afzonderlijke plaats toegewezen in het socialistisch productiesysteem, naast de arbeid in de volledig gesocialiseerde sector. Dat persoonlijke eigendom ook opnieuw een rol mag spelen op het niveau van de warenruil, houdt eveneens verband met de opwaardering van de individuele arbeidsactiviteit. De houders van een neven- of hulpbedrijf mogen de overschotten van hun individuele produktie verkopen op de kolchosemarkten en ook de individuele warenproducenten kunnen hun goederen, die ze zelf hebben vervaardigd, te koop aanbieden. VLADIMIRSKII onderscheidt drie groepen van sociaal-economische verhoudingen, waarin persoonlijke eigendom telkens een andere sociaal-economische betekenis heeft (zie ook bijlage I).

1. Verhoudingen die een *nauwe band* uitdrukken *tussen persoonlijke en maatschappelijke eigendom* in het proces van produktie, verdeling, ruil en consumptie van materiële rijkdom in de sfeer van de maatschappelijke produktie. Het zijn deze verhoudingen en deze persoonlijke eigendom, die toekomst hebben in het ontwikkeld proces van economische opbouw van het communisme: nl. de vergoeding voor arbeid in de gesocialiseerde staatssector en op de (coöperatief georganiseerde) kolchossen en wat de burger, los van elke arbeidsprestatie, ontvangt uit de zgn. maatschappelijke consumptiefondsen (obshchestvennye fondy potrebleniia): ouderdoms- en invaliditeitspensioenen, tegemoetkomingen aan moeders met veel kinderen, studiebeurzen voor studenten, vergoeding bij langdurige ziekte.

2. Verhoudingen van persoonlijke eigendom in '*eenvoudige vorm*': bedoeld worden hier verhoudingen binnen de gezinscel, m.b.t. produktie, verdeling, ruil en consumptie van materiële rijkdom in het hulp- of nevenbedrijf. Persoonlijke eigendom is hier een 'sociaal-economische vorm van individuele produktie'. Het gaat om het hulpbedrijf van arbeiders en bedienden en het nevenbedrijf van het kolchose-boerenhuishouden, voor zover de opbrengst van deze individuele bewerking van de grond wordt gebruikt voor de eigen consumptienoden van het gezin, dat de grond bewerkt.

3. Verhoudingen van persoonlijke eigendom, die gevaarlijk zijn omdat persoonlijke eigendom hier *dreigt over te gaan in privé-eigendom*. Be-doeld wordt het verhandelen van goederen, geproduceerd op het hulp-of nevenbedrijf op de kolchosemarkten. Ook de activiteiten van de kleine warenproducenten vallen onder deze categorie.

De twee laatste groepen van verhoudingen van persoonlijke eigendom worden in het huidige stadium van het socialisme als volwaardig erkend, als individuele verhoudingen naast de volledig gesocialiseerde sector. Nog steeds echter hebben zij een *voorbijgaande* betekenis, doch zij worden in het huidige stadium als *nuttig, zelfs onmisbaar* aanvaard.

Een arbeidstheorie ?

Een andere gedachtengang werd ontwikkeld door de econoom KORNIEŃKO, die eveneens wil afstappen van de 'consumeristische' visie op het persoonlijk eigendomsrecht. In de inleiding tot zijn boek 'Persoonlijke eigendom als socialistische produktieverhouding' (1974) (4.30) benadrukt KORNIEŃKO dat persoonlijke eigendom in de sovjetliteratuur traditioneel wordt behandeld als eigendom t.a.v. consumptievoorwerpen, d.w.z. als behorend tot de categorie van de verdeling in het produktieproces. KORNIEŃKO wil echter persoonlijke eigendom bekijken vanuit een *arbeidstheorie*, die als uitgangsvorm (basisvorm) van persoonlijke eigendom, de *eigendom t.a.v. de arbeidskracht* ziet. De socialistische revolutie heeft, aldus KORNIEŃKO, wel de produktiemiddelen vermaatschappelijkt, doch liet de arbeidskracht in individuele eigendom van de burger. Aldus bestaat slechts collectieve eigendom t.a.v. de produktiemiddelen, terwijl de burger individuele eigenaar blijft van zijn arbeidskracht: *de sovjetburger verkoopt dus zijn arbeidskracht*.

Deze mening, als zou arbeid als warenvorm ook in de Sovjetunie te koop worden aangeboden, is zeker niet algemeen aanvaard in de literatuur. De algemeen verkondigde stelling luidt immers dat de arbeider zelf, als lid van de gemeenschap, socialistische eigenaar is van de produktiemiddelen, zodat hij moeilijk zijn arbeid aan zichzelf (als eigenaar van de produktiemiddelen) kan verkopen.

Aldus schreef KOLESOV in 1972:

" Indien de arbeider als subject van toeëigening t.a.v. produktiemiddelen optreedt, dan kan hij niet tegelijkertijd als object van deze toeëigening doorgaan." (4.31)

KORNIEŃKO verdedigt echter op 'revolutionaire' wijze de stelling dat de arbeidspotentie in persoonlijke eigendom van de sovjetburger blijft:

" Daarom is de stelling, als zou het individu slechts eigenaar zijn van zijn arbeidskracht als eigenaar van het geheel van de produktiemiddelen, d.w.z. als lid van het hele volkscollectief, niet vol te houden. Zij stemt niet met de werkelijkheid overeen. De ar-

beider als individu is geen eigenaar van de produktiemiddelen.

Tussen de maatschappij en de arbeidskracht staat het individu als eigenaar. Derhalve kan ook onder het socialisme worden gesproken van de waarde van de arbeid onder het socialisme." (4.32)

De zorg voor de reproductie van de arbeidskracht ligt in de huidige socialistische maatschappij, aldus nog KORNIEENKO, zo goed als volledig bij het gezin en het nevenbedrijf: *van de collectieve diensten maken de sovjetburgers slechts sporadisch gebruik en heel wat 'potentiële' arbeidstijd wordt nog steeds besteed aan huishoudelijk werk, zoals blijkt uit volgende statistieken:*

% van de beroepsbevolking

	arbeidsdagen		vrije dagen	
	M	V	M	V
gebruik van openbare eet- gelegenheden, regelmatig				
2 à 3 x per dag	2,0	1,5	2,0	1,0
regelmatig 1 x per dag	17,1	15,5	10,0	12,8
zo nu en dan	70,5	71,0	78,5	81,5
nooit	10,4	12,0	9,5	4,6

tijdverlies in %

De man verliest 5,8 % en de vrouw 17,1 % van de dagelijkse arbeidstijd in het huishouden. De taakverdeling blijkt opvallend weinig origineel:

	M	V
bereiding van de maaltijden	18,7	31,7
schoonmaak, vaat	6,3	19,5
was en schoenpoets	-	17,1
kinderen	18,7	12,2
onderhoud en herstelling		
van de woonruimte	31,3	4,9
werk in hof en groententuin	12,5	2,4

(Structuur van het tijdverlies voor huishoudelijke arbeid van werkende mannen en vrouwen in de stad PSKOV) (4.33)

De rechtsleer volgt schoorvoetend.

In 1975 doen ook de *juristen* een eerste schuchtere poging om de theorie over de band tussen persoonlijke eigendom (*economische categorie*) en persoonlijk eigendomsrecht (*juridische categorie*) te herzien. Professor MALEIN geeft toe dat de verhouding tussen persoonlijke eigendom en persoonlijk eigendomsrecht nooit voldoende werd uitgewerkt (4.34). De onduidelijkheid en verwarring rond dit thema is volgens MALEIN in belangrijke mate te verklaren door het feit dat in de sovjet economische wetenschap tot niet zo lang geleden het standpunt werd verdedigd dat niet-produktief gebruik buiten de economie stond. De laatste jaren werd echter in de economische wetenschap herhaaldelijk benadrukt dat dit *niet-produktief gebruik een sleutelpositie inneemt in het proces van reproductie*. Er bestaan dus ook '*productieverhoudingen m.b.t. de consumptie*'. Om de plaats van persoonlijke eigendom binnen deze productieverhoudingen t.a.v. consumptie te bepalen, maken MALEIN en RUBANOV een indeling van zaken in drie groepen, *naargelang de consumptieve eigenschappen van de zaak*:

1. zaken die naar hun natuur slechts in het individueel georganiseerd proces van persoonlijke consumptie worden gebruikt: kleren, schoenen, een tandenborstel (4.35)
2. zaken, die slechts kunnen worden gebruikt in collectief georganiseerde vormen: rusthuizen, restaurants, kultuurparken, ... (4.36)
3. zaken die voorwerp kunnen zijn van beide vormen van organisatie van het consumptieproces (individuele woonhuizen, personenwagens, ...).

Persoonlijke eigendom speelt volgens MALEIN en RUBANOV een sociale rol in die verhoudingen, waarbij het consumptieproces wordt gerealiseerd op individueel georganiseerde wijze, in verhoudingen m.b.t. zaken van de eerste en vnl. van de derde groep.

Welke rol speelt persoonlijke eigendom in deze verhoudingen ? Vooreerst speelt persoonlijke eigendom een belangrijke rol in de reproductie van de burger zelf én in de reproductie van de bevolking als dussdanig. Daarom wordt de nadruk gelegd op het feit dat persoonlijke eigen-

dom mag worden aangewend tot bevrediging van de consumptieve behoeften van de burger én van diens gezin (4.37). De persoonlijke consumptiemogelijkheden moeten echter verder reiken dan een loutere vergoeding met het oog op fysieke reproductie. De burger moet ook de mogelijkheid hebben zich fysiek en intellectueel te ontplooien. Een derde sociale rol van persoonlijke eigendom is een maximale stabiliteit te realiseren. Thans bestaat in de socialistische maatschappij immers nog steeds de waren-geldverhouding. De socialistische arbeider moet er zeker van zijn, dat wat hij ontvangt als vergoeding voor de gepresteerde arbeid, aan hem toebehoort, d.w.z. dat hij daarover kan beschikken en dat zijn eigendom wettelijk wordt beschermd (4.38).

Opvallend is dat door deze juristen in 1975 *nog steeds het uitsluitend consumptief karakter van de persoonlijke eigendom wordt benadrukt*, terwijl sovjeteconomisten reeds geruime tijd hadden toegegeven dat deze 'consumeristische benadering' van persoonlijke eigendom geen steek hield, en dat persoonlijke eigendom zich ook op het niveau van de individueel georganiseerde productie en op het niveau van de ruil kan bevinden. Pas in 1980, nadat ook de grondwet het hulpbedrijf aan huis en de individuele arbeidsactiviteit van de burgers (G.W. 1977, art. 13 en 17) uitdrukkelijk had erkend als behorend tot de sfeer van de persoonlijke eigendom, durven sommige juristen het dogma van het consumptief karakter van persoonlijke eigendom afzweren (zie de bespreking van het verslag-RUBANOV in de historische inleiding). Kan dit een aanzet betekenen tot herformulering van de burgerrechtelijke regeling van persoonlijke eigendom in het licht van de nieuwe grondwet? De rechtsleer houdt zich thans nog te veel op de vlakte om daarover nu reeds een uitspraak te kunnen doen.

Persoonlijke eigendom: een typisch socialistische categorie?

De vraag of, en in welke mate persoonlijke eigendom een typisch socialistische categorie is, kan door geen enkele sovjetjurist onaangeroerd worden gelaten. Een minderheid meent dat 'persoonlijke' of individuele eigendom de *meest primitieve vorm van eigendom* is. "Deze eigendom

heeft steeds bestaan en zal steeds blijven bestaan." (4.39)

Anderen menen dat persoonlijke eigendom als eigendomsvorm *slechts uitgesloten is in die maatschappelijke formaties, waar de basis-eigendomsvorm privé-eigendom is*. Bijgevolg is deze eigendom ook mogelijk in tribaal georganiseerde samenlevingen (4.40). De opmerking van EROSHENKO (4.41) bij laatstgenoemde redenering moet onze bijzondere aandacht gaande houden: in een tribaal georganiseerde maatschappij bestond inderdaad, aldus EROSHENKO, persoonlijke eigendom, met als basis, de gemeenschappelijke eigendom, doch er waren geen beperkingen ingebouwd, die beletten dat deze eigendom na verloop van tijd werd geaccumuleerd in handen van bepaalde personen. Daardoor precies bestond in deze tribaal georganiseerde samenleving de onbeperkte mogelijkheid tot het creëren van privé-eigendom. Het feit, dat deze eigendom de facto niet wordt gebruikt als privé-eigendom, is volgens EROSHENKO niet relevant. Het gaat om het al dan niet bestaan van de mogelijkheid om zich andermans arbeid toe te eigenen.

Deze zinsnede leidt ons onmiddellijk naar de laatste stelling, die onder sovjetjuristen ook de meeste aanhang kent. Volgens deze laatste stelling *mag persoonlijke eigendom niet los worden gezien van de andere maatschappelijke eigendomsvormen*. Persoonlijke eigendom is een onderdeel van de vermogensrechtelijke opbouw van de maatschappij, en is afhankelijk van de economische verhoudingen van de materiële produktie, waarbij als basiscategorie de socialistische eigendom van produktiemiddelen fungeert. Persoonlijke eigendom is dus volgens deze auteurs (4.42) een nieuwe economische categorie, ten eerste verbonden met het recht op arbeid, zoals dat in de grondwet is gegarandeerd (4.43). Het argument, als zou persoonlijke eigendom ook voorkomen in een kapitalistische maatschappij, gezien de arbeiders ook daar hun individueel vermogen slechts gebruiken voor consumptieve doeleinden, wordt door de voorstanders van deze laatste theorie verworpen op grond van volgende redenering:

" In een kapitalistisch systeem wordt individuele consumptie voor de arbeidersklasse slechts mogelijk gemaakt, in de mate dat deze consumptie noodzakelijk is voor produktie en reproductie van de arbeider als noodzakelijk produktiemiddel. Individuele eigendom zorgt in een kapitalistisch systeem slechts voor de reproductie van de menselijke arbeidskracht."

Daarbij wordt een uitspraak van LENIN aangehaald:

" De 'vrije' arbeiders werken hun hele leven voor het kapitaal en hebben slechts recht op die levensmiddelen, noodzakelijk voor het instandhouden van de slaven en het voortzetten van de kapitalistische slavernij." (4.44)

Wij volgen nog even de gedachtengang van MASLOV, die ons meteen tot het probleem van de juridische vertaling van het economische begrip van persoonlijke eigendom brengt:

" Natuurlijk is persoonlijke eigendom in de socialistische maatschappij een nieuwe economische en juridische categorie. Maar het zou principieel onjuist zijn, wanneer wij het hebben over werkelijke en kwalitatieve verschillen, niet het gelijke te zien tussen de individuele eigendom van de proletariër in de kapitalistische landen en persoonlijke eigendom in een socialistische maatschappij.

Eerst en vooral is persoonlijke toeëigening van materiële rijkdom voor het gebruik van arbeiders in alle maatschappelijk-historische etappes van arbeidsoorsprong. Daarom onteigent de socialistische revolutie deze eigendom niet, integendeel, arbeidsinkomen en besparingen genieten onmiddellijke bescherming.

Anderzijds mag men toch wel zeggen dat de inhoud en de vorm van de persoonlijke eigendom verschillen naargelang wijzigingen optreden in de eigendom van produktiemiddelen. Men kan zeggen dat persoonlijke eigendom een nieuwe maatschappelijke categorie is, die zich onderscheidt van individuele eigendom van de proletariër in de kapitalistische maatschappij in al haar samenstellende bestanddelen: qua SUBJECT, BRON, SOCIALE BETEKENIS en JURIDISCHE VORM." (4.45)

AFDELING II - DE JURIDISCHE VERTALING NAAR
 PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

Pogingen tot formulering van een definitie van 'persoonlijk eigendomsrecht'.

Ook in een socialistische maatschappij moet nog een afscheidingscriterium bestaan tussen individuele en maatschappelijke eigendom, gezien in dit stadium van de ontwikkeling van de maatschappij gelijkheid in de sfeer van de consumptie nog niet kan worden verwezenlijkt. Enerzijds omdat de produktie nog niet voldoende ontwikkeld is om een verdeling naar ieders behoeften mogelijk te maken, anderzijds omwille van het feit dat precies om deze produktieverhoging te bereiken de materiële stimulus in de vorm van vergoeding voor gepresteerde arbeid noodzakelijk wordt geacht. En dit arbeidsinkomen is de grondslag van het persoonlijk eigendomsrecht.

Het moet zeer duidelijk zijn dat persoonlijk eigendomsrecht als rechtsbegrip slechts ontstond op het ogenblik dat STALIN de produktiviteit systematisch wilde opvoeren via de materiële stimulus voor de arbeider: het toen ingevoerde stakhanovisme, een premiestelsel voor de hardwerkende arbeider, is ook bij ons een veelzeggend begrip geworden. Wellicht om een historische continuïteit te bewijzen, gebruiken een aantal sovjetjuristen hun beste krachten om aan te tonen dat persoonlijk eigendomsrecht reeds van bij de aanvang van het sovjetregime heeft bestaan, en dat de latere wetgeving slechts zijn verdere uitbouw heeft bevorderd (4.46). Deze auteurs denken meer bepaald aan de schaarse juridische maatregelen, die tijdens de woelige periode van het Oorlogscommunisme de weinigvermogende arbeider beschermde: de bescherming van de kleine spaarder en de uitzonderingen op het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht' (zie het historisch overzicht). Uit het historisch overzicht blijkt dat tijdens de periode van het Oorlogscommunisme individuele rechten werden veronachtzaamd en door teugellose confiscaties en requisities vaak zonder meer werden

miskend (4.47). Tijdens de Nieuwe Economische Politiek werd privé-eigendom tijdelijk in ere hersteld. Doch persoonlijk eigendomsrecht *ontstond als rechtsinstituut slechts in de periode van de 'volledige overwinning van het socialisme'*. Persoonlijk eigendomsrecht werd als *rechtsbegrip 'ingevoerd' in de Grondwet van 1936 (art. 7 en 10) op het ogenblik dat het belang van de arbeidsvergoeding, als noodzakelijke materiële prikkel voor het opdrijven van de arbeidsproduktiviteit in de beleidslijnen van de Communistische Partij duidelijk werd onderstreept*. Op dat ogenblik ontstond de nood aan het institutionaliseren van de toeëigeningsmogelijkheid van de vruchten van eigen arbeid: daarom werd persoonlijk eigendomsrecht ingevoerd. Persoonlijk eigendomsrecht is dus geen garantie voor de vrijheid en de creatieve ontplooiingsmogelijkheden van het individu. Persoonlijk eigendomsrecht moet aan de arbeider de zekerheid bieden dat hij zich het verdiende loon kan toe-eigenen, dat hij met dat loon consumptiegoederen kan kopen, dat hij een gedeelte van zijn inkomen kan sparen en dat hij het aldus verworven vermogen kan nalaten na zijn dood.

De hardwerkende arbeider kan méér verdienen, gezien de uitbetaalde arbeidsvergoeding in verhouding tot kwaliteit en kwantiteit van de ge-presteerde arbeid wordt berekend. Gezien de arbeider aldus vermogen kan opstapelen, *bestaat het gevaar dat deze persoonlijke eigendom na een bepaalde tijd omslaat in privé-eigendom, nl. dat de arbeider uit het aldus verworven bezit inkomen zou halen dat niet meer op aigen arbeid berust*. Daarom wordt met zoveel aandrang gewezen op het consumptief doel van persoonlijke eigendom: persoonlijke eigendom mag slechts gebruikt worden om eigen materiële en culturele behoeften te bevredigen en niet om inkomen te verwerven dat niet uit arbeid voortkomt.

In het licht van bovenstaande redenering moet de juridische regeling van persoonlijke eigendom bijdragen tot een *efficiënte controle op de maat van arbeid* (vergoeding volgens kwaliteit en kwantiteit van de geleverde prestatie) en *de aard van consumptie* (persoonlijke eigendom mag slechts worden gebruikt om materiële en culturele behoeften van de eigenaar te bevredigen en niet om inkomen te verwerven dat niet uit

arbeid voortkomt).

De vraag, of met deze politiek-economische functie van het persoonlijk eigendomsrecht rekening moet worden gehouden bij het formuleren van een juridische definitie van persoonlijk eigendomsrecht, wordt over het algemeen positief beantwoord. Uitzondering daarop vormt MASLOV die betoogt dat "een wetenschappelijke definitie van persoonlijk eigendomsrecht slechts juridisch betekenisvolle kenmerken mag bevatten." (4.48). Iets verder geeft MASLOV volgende veelbetekenende uitleg aan de door hem geponeerde stelling:

" De dogmatische uitbouw van rechtsinstituten vervangen door een sociaal-economische karakterisering leidt soms tot het ontkennen van het onvoorwaardelijk verbindend karakter van de rechtsregel, tot het tegenstellen van het wettelijk bevel aan overwegingen van doelmatigheid, aan de behoeften van het leven en aan de plaatselijke omstandigheden. Men bezondigt zich m.a.w. aan utilitarisme, wat leidt tot afwijking, niet alleen van de letter van de wet, maar ook van zijn wezen." (4.49)

Het lijkt MASLOV dus niet opportuun om politiek-economische kenmerken van persoonlijke eigendom uit te drukken en vast te leggen in de juridische definitie van het eigendomsrecht. Via dergelijke politiek-economische begrippen kan immers niet worden voldaan aan de eis tot socialistische wettelijkheid, die een strikte gebondenheid aan de wettelijke regel vooropstelt (4.50). Socialistische wettelijkheid betekent echter een strikte gebondenheid aan de wet, die moet worden toegepast in het licht van de economisch-politieke opties die werden genomen in de socialistische maatschappij op het ogenblik dat de wettelijke regel moet worden toegepast. In die zin wordt de stelling van MASLOV t.a.v. het al dan niet opnemen van economisch-politieke kenmerken in een juridische definitie van persoonlijke eigendom bijzonder relevant:

" Daarom vormt de sociaal-economische analyse van verhoudingen van persoonlijk eigendomsrecht de wetenschappelijke basis voor het oplossen van concrete vragen bij het uitwerken van een staatsregeling

voor deze verhoudingen, en ook voor een juiste interpretatie en toepassing van rechtsregels over persoonlijk eigendomsrecht. Maar het lijkt niet aangewezen daaruit de conclusie te trekken, dat politiek-economische kenmerken van persoonlijke eigendom in de definitie van persoonlijk eigendomsrecht, d.i. in de juridische definitie moeten worden uitgedrukt en vastgelegd." (4.51)

Juridische eigendomsverhoudingen hebben dus hun specifiek juridische vorm én inhoud, waarbij echter niet uit het oog mag worden verloren dat het juridische begrip van persoonlijke eigendom werd geabstraheerd uit een economische basis, die meteen het in de praktijk functioneren van de juridische instelling van het persoonlijk eigendomsrecht zal bepalen:

" In verband hiermee moet men onderstrepen dat de sovjetwetgeving rust op het granieten fundament van de Marxistisch-Leninistische theorie, dat deze wetgeving de rechtsscheppende vervulling is van de leidende ideeën van de grondleggers van het wetenschappelijk communisme, uitgedrukt in de politiek van de Communistische Partij van de Sovjetunie, die uitgaat van een alzijdig in rekening brengen van de eisen van de objectieve realiteit, de wetten van de maatschappelijke ontwikkeling." (4.52)

Zoals reeds vermeld, vinden de meeste auteurs het echter wel noodzakelijk zowel de *arbeidsoorsprong*, als de *consumptieve betekenis* van persoonlijk eigendom op te nemen (4.53).

Het opsommen van de *economische toeëigeningsgronden* van persoonlijke eigendom in een juridische definitie wordt ongetwijfeld een bijzonder hachelijke onderneming, zeker nu het nevenbedrijf in ere is hersteld (zie historisch overzicht). Hoe kan men immers blijven argumenteren dat persoonlijke eigendom het gevolg is van een verdeling van het totaal maatschappelijk produkt in de gesocialiseerde sector, wanneer men weet dat ook de inkomsten uit het nevenbedrijf een niet onaanzienlijke bron van persoonlijke eigendom uitmaken (4.54) ? Deze inconse-

quentie werd voor het eerst door TARKHOV in diens definitie over persoonlijk eigendomsrecht opgevangen:

" Het recht van de burger tot bezit, gebruik en beschikking t.a.v. een vermogen, ontvangen uit deelname aan de socialistische produktie, uit het nevenbedrijf en als gevolg van burgerrechtelijke contracten." (4.55)

Ook KHALFINA laat het nevenbedrijf niet buiten beschouwing. Zij definieert persoonlijk eigendomsrecht als:

" Het recht van de burger tot bezit, gebruik en beschikking over een vermogen dat hem ter beschikking werd gesteld, ofwel via een georganiseerde verdeling (in hoofdzaak naar arbeid) van een gedeelte van het maatschappelijk produkt, ofwel uit het nevenbedrijf, tot bevrediging van zijn materiële en culturele behoeften." (4.56)

Bovendien stuit de jurist op moeilijk te verdoezelen inconsequenties, wanneer hij een aantal burgerrechtelijke instellingen i.v.m. persoonlijk eigendomsrecht moet gaan verklaren. Hoe de 'socialistische arbeids-oorsprong' verklaren van vermogen dat werd verworven op basis van schenking, testament of wettelijke nalatenschap ?

Ook bestaat onenigheid over de vraag of en op welke wijze het *consumptief* karakter van persoonlijk eigendom in een juridische definitie moet worden opgenomen. Sommigen zijn van mening dat het volstaat te zeggen dat persoonlijk eigendomsrecht wordt uitgeoefend in overeenstemming met de bestaande rechtsordening, gezien het hele maatschappelijk juridische bestel wijst in de richting van de consumptieve aard van het persoonlijk eigendomsrecht (4.57). Anderen opperen dat het voorschrift over de beperking van de uitoefening van het recht, die door het geheel van de bestaande rechtsordening wordt opgelegd, geldt voor alle subjectieve rechten en dus expliciet de nadruk moet worden gelegd op het consumptief karakter van persoonlijk eigendomsrecht (4.58).

Nog anderen menen dat een verwijzing naar het consumptief karakter van persoonlijk eigendomsrecht slechts een juridische dimensie krijgt op het ogenblik dat samen met het consumptief karakter van het persoonlijk

eigendomsrecht wordt verwezen naar het feit dat de titularis van dit recht zijn bevoegdheden slechts mag uitoefenen binnen de perken, door de wet gesteld (4.59).

Tenslotte zijn de auteurs het er niet over eens of een algemene definitie van persoonlijk eigendomsrecht de kenmerken van dit recht in *objectieve* of in *subjectieve* zin moet weergeven. KHALFINA meent dat persoonlijk eigendomsrecht in objectieve en in subjectieve zin zodanig van elkaar verschillen, dat voor beide begrippen een afzonderlijke definitie noodzakelijk is. Doch tenslotte komt ook zij tot de weinig ophefmakende stelling dat subjectief recht van persoonlijke eigendom een bevoegdheid is die het individu aan het objectief recht ontleent. Persoonlijk eigendomsrecht in objectieve zin definieert zij dan als:

" Persoonlijk eigendomsrecht verzekert en beschermt de bevoegdheid van de burger om zich zonder beperking een gedeelte van het maatschappelijk produkt toe te eigenen, tot bevrediging van zijn materiële en culturele behoeften, in overeenstemming met neigingen, smaak en gewoonten van ieder." (4.60)

Meer recent in de rechtsleer zijn verdedigers van een theorie die het samenvallen van subjectief en objectief recht als twee kanten van eenzelfde medaille afwijst en daar tegenover stelt dat in een socialistische maatschappij een wisselwerking bestaat tussen subjectief en objectief recht. Deze auteurs pleiten voor het erkennen van subjectieve rechten, die niet onmiddellijk voortvloeien uit een objectieve rechtsregel:

" Het subjectief recht is die reële werkelijkheid, dank zij dewelke ook regels tot stand komen, die objectief recht vormen." (4.61)

Op de theorieën over subjectieve rechten wordt dieper ingegaan in het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.

Eén constante is in alle definities over persoonlijk eigendomsrecht terug te vinden, nl. de verwijzing naar de klassieke triade van bevoegdheden van bezit, gebruik en beschikking. Zo definieert bijvoorbeeld SAMOILOVA persoonlijk eigendomsrecht als:

" de door de rechtsorde toegekende mogelijkheid om uitsluitend op basis van eigen macht het recht van bezit, gebruik en beschikking uit te oefenen t.a.v. toegeëigende gebruiksvoorwerpen, met het doel persoonlijke materiële en geestelijke behoeften te bevredigen." (4.62)

Wanneer daarbij nog de nadruk wordt gelegd op het feit dat persoonlijk eigendomsrecht wordt uitgeoefend binnen de grenzen door de wet bepaald, kan alleen de verwijzing naar de arbeidsoorsprong of naar het consumptief karakter van de persoonlijke eigendom de verwantschap met de juridische eigendomsdefinitie in het Napoleontisch wetboek nog enigszins verdoezelen. Zo definieert MASLOV persoonlijk eigendomsrecht als:

" Het recht van de burger om vermogen van consumptieve betekenis te bezitten, te gebruiken en erover te beschikken binnen de grenzen door de wet bepaald, tot bevrediging van zijn persoonlijke materiële en culturele behoeften," (4.63)

Toekomstbespiegelingen.

Voorspellingen over de uiteindelijke communistische fase horen bij elke uiteenzetting over persoonlijk eigendomsrecht. Deze toekomstbespiegelingen vervullen als 'science-fiction' in de rechtsliteratuur (4.64) een ideologisch noodzakelijke rol.

Tot het midden van de zestiger jaren werd persoonlijk eigendomsrecht gezien als een tijdelijke rechtscategorie, noodzakelijk voor een overgangsfase. Persoonlijk eigendomsrecht werd noodzakelijk geacht zolang de arbeider een materiële prikkel nodig had om, via een volledige arbeidsinzet, de produktie te verhogen. De nood aan een rechtscategorie als persoonlijk eigendomsrecht zou wegvallen wanneer de produktie

zodanig was opgetrokken, dat de communistische fase kon worden ingeluid. In een communistisch georganiseerde maatschappij gebeurt de verdeling volgens ieders behoeften. Gezien de mens op dat ogenblik arbeid weer als een eerste levensnoodzaak gaat beschouwen, valt de nood aan een materiële prikkel volledig weg:

" De communistische maatschappij wordt voorgesteld als een hoog georganiseerde maatschappij, waar arbeid meer en meer een eerste levensbehoefte van de mens wordt, en de belangen van het individu volledig stroken met de belangen van de maatschappij." (4.65)

Na 1965 bleef dit beeld van de uiteindelijke communistische fase on-aangeroerd. Doch deze laatste fase werd wel naar een verre toekomst verwezen: KHRUSHCHEV's triomfkreet "de huidige generatie zal onder het communisme leven" (4.66) werd als irrealistisch van de hand ge-wezen. Naast de nog steeds beklemtoonde functie als materiële arbeids-prikkel, begon een andere legitimatie van persoonlijk eigendomsrecht in de rechtsleer opgang te maken:

" Voor de algehele ontwikkeling van de vrijheid van de persoon en van de grondrechten van de burger, lijkt persoonlijke eigen-dom een belangrijke categorie te zijn." (4.67)

Een aantal sovjetauteurs ontwikkelde de gedachte dat, in deze lange voorbereidingsperiode op het communisme, persoonlijk eigendomsrecht een garantie zou moeten betekenen voor een, zij het beperkte, gewaarborgde privé-sfeer van de burger in het socialistisch systeem (4.68). Als tegenargument wordt echter beroep gedaan op de opvoedende rol van het recht (4.69): Het recht in de socialistische maatschappij moet precies de tendensen tot het opbouwen van een privé-sfeer tegengaan, en moet opvoeden tot gemeenschapszin, zonder welke een communistische maatschappij onmogelijk kan bestaan. Zo staat het volgens KOLGANOV vast dat tijdens het communisme slechts sprake kan zijn van een al-gemeen gebruiksrecht t.a.v. goederen. Een gemeenschappelijk huis, ge-meenschappelijke meubels, televisies, personenwagens, kunnen even goed persoonlijke behoeften bevredigen. Met die argumentatie reageert KOLGA-

NOV tegen auteurs die van mening zijn dat persoonlijke eigendom ook ook in de volledig communistische fase moet blijven bestaan omdat "er steeds nood zal blijven bestaan aan elementaire levensmiddelen." (4.70). KOLGANOV betoogt dat ook LENIN reeds in de twintiger jaren van deze eeuw bevestigde dat "het hebben van kinderen even weinig het instituut van het erfrecht kan verklaren, als de nood aan eten, de eigendom." (4.71).

KOLGANOV verbindt het proces van het verdwijnen van de persoonlijke eigendom met de *uitbreiding van de maatschappelijke consumptiefonds*: individuele toeëigening zal niet meer gebeuren via de vergoeding voor persoonlijke arbeid, maar via een verdeling volgens behoeften. Door het wegvallen van de wet van verdeling volgens arbeid, verdwijnen ook de waren-geldverhoudingen. Tijdens het communisme gebeurt de verdeling van de maatschappelijke rijkdom volgens de behoeften en niet volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid. Eigendomsrecht, koop-verkoop, schenking, ruil, en wettelijke of testamentaire erfopvolging hebben bijgevolg als rechtsinstituten geen inhoud meer in een communistische maatschappij:

"Mijn en ons, mijn voor de mens, ons voor de maatschappij zijn eeuwige categorieën, maar de inhoud van deze sociale verschijnselen zal veranderen tijdens het communisme. Mijn en dijn zal niet langer een vermogensrechtelijk begrip zijn, doch zal verwijzen naar een verschil in smaak en in behoefte: aldus krijgen zaken opnieuw hun natuurlijke, consumptieve betekenis: zaken worden louter persoonlijke goederen en verliezen hun ruilwaarde."

Als eerste stap in de richting van een communistische maatschappij ziet MASLOV de toenadering van kolchose- (coöperatieve) en staatseigendom tot één socialistische staatseigendom. Deze socialistische staatseigendom zou langzamerhand uitgroeien tot eigendom van heel het volk, als enige nog bestaande eigendomsvorm. *Het individu moet in de mogelijkheid worden gesteld om zich via deze volkseigendom alzijdig te ontwikkelen.* De 'graad van individuele toeëigening' zal afhangen van de aard van het object. Zaken van hoogst persoonlijk gebruik (kleding,

zaken van persoonlijke hygiëne en comfort) blijven aan het individu toebehoren. MASLOV spreekt van een vorm van persoonlijke eigendom, die tijdens het communisme blijft bestaan, zonder dat echter de *garantie* van een persoonlijk eigendomsrecht moet worden ingevoerd (4.72).

Heel wat gebruiksvoorwerpen zullen echter in de regel behoren tot de 'volkseigendom' en worden tijdelijk aan de burger in kosteloos gebruik afgestaan. Hieraan voegt MASLOV volgende merkwaardige opmerking toe:

" In afzonderlijke gevallen kunnen deze zaken (personenwagens of woonhuizen) voor onbeperkte tijd in bezit en gebruik, d.w.z. *in wezen in persoonlijke eigendom* van de individuele burger worden gegeven, hoewel *beschikkingsrecht over de zaak is uitgesloten*." (4.73)

Iemand kan bijvoorbeeld, aldus MASLOV, een personenwagen in individueel bezit hebben, op voorwaarde dat hij of zij kan bewijzen dat deze wagen onmisbaar is omwille van gezondheids- of beroepsredenen. Tenslotte meent MASLOV dat ook zaken die onverbrekelijk met de persoonlijkheid zijn verbonden, niet in aanmerking komen voor collectivisering. Daarbij wordt gedacht aan collecties, bibliotheken, familiesouvenirs, gedenktekens, enz.

In een communistische maatschappij zal de *bescherming* van de vermogenssfeer van eigenaar of bezitter om tal van redenen minder belangrijk worden. Niet alleen bezit het individu heel wat minder, maar bovendien zal de nieuwe communistische mens zulk een hoge graad van bewustzijn en moreel besef hebben verworven, dat schending van andermans beperkte vermogenssfeer zeker niet in zijn bedoelingen kan liggen.

Indien dan toch, onopzettelijk, het vermogen van een ander werd aangetast, dan bestaat slechts één vorm van restitutie: nl. *herstel in natura*. Geld heeft immers als omnivalent ruilmiddel zijn betekenis verloren, en de 'eigenaar' of 'bezitter' hecht slechts belang aan de concrete gebruikswaarde. Indien een individu dan toch afwijkt van het

rechte pad, en de subjectieve rechten van zijn medeburgers niet eerbiedigt, dan zal de maatschappij via 'maatschappelijke overreding en afkeuring' moeten ingrijpen (4.74).

HOOFDSTUK V

ARBEIDSINKOMEN EN SPAARGELDEN

ALS BASIS VAN PERSOONLIJKE EIGENDOM

HOOFDSTUK V

ARBEIDSINKOMEN EN SPAARGELDEN

ALS BASIS VAN PERSOONLIJKE EIGENDOM

Inkomen uit persoonlijke arbeid werd in de Grondwet van de USSR 1936 als voornaamste object van persoonlijke eigendom beschouwd. De nieuwe Grondwet van de USSR 1977 spreekt op meer consequente wijze over het inkomen uit arbeid als voornaamste bron van persoonlijke eigendom. Beide teksten vertolken echter hetzelfde basisprincipe: het inkomen moet worden verdeeld volgens kwantiteit en kwaliteit van de gepresteerde arbeid.

Met 'inkomen, dat uit arbeid werd verkregen' bedoelde art. 10 van de Grondwet 1936 de vergoeding voor gepresteerde arbeid in de gesocialiseerde plansector. Inkomen uit individueel georganiseerde arbeidsactiviteit werd slechts als voorbijgaand fenomeen 'geduld'. Heel anders luidt de toon in art. 13 en 17 van de nieuwe Grondwet 1977. Individuele arbeidsactiviteit wordt thans ten volle erkend, op voorwaarde dat zij wordt uitgeoefend binnen de grenzen die de overheid oplegt.

Deze grondwettelijke erkenning van de individuele arbeidsactiviteit houdt de openlijke bevestiging in van leemten in de staatsgeleide economie: de ontoereikendheid van het sociale zekerheidssysteem (op het nevenbedrijf werken voornamelijk gepensioneerden, jongeren en gedeeltelijk arbeidsongeschikten), bevoorradingsproblemen, problemen i.v.m. de herstelling van gebruiksvoorwerpen en i.v.m. de kwaliteit en kwantiteit van de staatsproduktie. Toch kan men zich afvragen waarom de grondwetgever dit gevaarlijke paard van Troje vooraan in de Grondwet heeft gestald. Misschien om het beter te kunnen bewaken? De staat waakt immers, aldus art. 17 van de Grondwet van de USSR 1977 over de uitoefening van de indivi-

duale arbeidsactiviteit. Men kan echter niet ontkennen dat het bijzonder moeilijk zal worden voor de staat om de rol van persoonlijke eigendom als stimulus voor de produktiviteitsverhoging en -verbetering te behouden wanneer de arbeider, bediende of ambachtsman door de winstprikkel wordt aangetrokken om zich toe te leggen op zijn individuele arbeidsactiviteit. Weliswaar bestaat het verbod tot in dienst nemen van vreemde arbeidskrachten, het speculatieverbod en de verplichte registratie voor individuele arbeidsactiviteit. Doch wat dat betreft, geldt misschien het bekende Russische gezegde: 'Een wettelijke regel is als een lantaarnpaal: je kan er niet overheen, je kan er wel rondom...'.

Wat de sovjetburger uit individueel of collectief georganiseerde arbeid spaart, kan hij beleggen in spaardeposito's of staatsobligaties. De juridische regeling rond spaardeposito's en obligaties in de Sovjetunie wordt besproken als illustratie van het vervagingsproces dat optreedt wanneer een duidelijk geformuleerde politiek-economische doelstelling (nl. vergoeding volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid) wordt doorkruist door andere doelstellingen, die voor hun verwezenlijking op dezelfde juridisch technische regeling aanspraak maken. De sovjeteconomie heeft de spaargelden van haar burgers nodig voor haar verdere uitbouw.

Nog een aantal andere 'bijkomende bronnen' van persoonlijke eigendom kan men moeilijk beschouwen als vergoeding voor de persoonlijke arbeidsinzet van de sovjetburger. Zo kan persoonlijke eigendom in de Sovjetunie na de dood van de eigenaar overgaan via wettelijke of testamentaire erfopvolging (B.W. RSFSR 1964, art. 527-561). Het aldus geërfde vermogen hebben de erfopvolgers en legatarissen niet via eigen arbeid verkregen. Toch wordt hen het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. dit vermogen gegarandeerd door art. 13 G.W. USSR 1977. Eveneens wat werd gewonnen met de staatsloterij, inkomsten uit de verhuring van de eigen woning: het zijn alle wettelijk erkende afwijkingen van het met hardnekkigheid verdedigde principe dat persoonlijke eigendom voortkomt uit eigen arbeid. Al deze

afwijkingen van de ideologische lijn zijn te verklaren vanuit andere belangen, die de sovjetstaat eveneens veilig wil stellen. Erfrecht en de mogelijkheid tot het maken van een testament werden uiteindelijk behouden omdat het voor de staat administratief onmogelijk was om de opengevallen nalatenschappen te beheren en omdat het bovendien economisch weinig doelmatig was om gebruiks zaken van geringe waarde op te stapelen in de staatsreserves. Verhuring van eigen woningen werd mogelijk gemaakt omwille van de nijpende woningschaarste. De staatsloterij wil bij elke sovjetburger de hoopvolle verwachting levend houden, dat ook hem het geluk ooit te beurt zal vallen. Meteen dreigen deze bijkomende bronnen van persoonlijke eigendom voorbij te gaan aan het doel van deze instelling, nl. de verhoging van de arbeidsproduktiviteit. Wie erft, voldoende opbrengst haalt uit een nevenbedrijf of uit de verhuring van het eigen woonhuis, of wie voldoende heeft belegd, hoeft minder of zelfs niet meer te werken in de gesocialiseerde economische sector. Aldus blijkt het bijzonder moeilijk het verdelingsprincipe volgens arbeid een consequente juridische uitwerking te bezorgen. Naast de spanning tussen tal van uiteenlopende politiek-economische doelstellingen, moet de oorzaak van deze problematiek ongetwijfeld ook worden gezocht in het feit dat de sovjetmaatschappij heeft gekozen voor de Romeinsrechtelijk geïnspireerde eigendomsregeling, die in wezen een verdeling van de rijkdom volgens eigendom en niet volgens arbeid inhoudt.

AFDELING I

INKOMEN UIT ARBEID IN DE GESOCIALISEERDE SECTOR.

De vergoeding voor arbeid gebeurt, in de socialistische fase althans, *volgens de kwantiteit en de kwaliteit van de geleverde arbeidsprestatie*. In de communistische fase zal deze materiële ongelijkheid echter wegvallen, en zal ieder "volgens zijn mogelijkheden werken, en volgens zijn behoeften krijgen" (5.1). Onder arbeidsinkomen wordt, aldus KHALFINA, ook het vervangingsinkomen verstaan: pensioenen, vergoedingen bij arbeidsongeschiktheid, studie- of navorsingsbeurzen (5.2).

Vergoeding voor gepresteerde arbeid in de plangeleide sector van de sovjeteeconomie, kan worden gegeven *in geld of in natura*. Vooral kolchoseleden krijgen een beduidend gedeelte van hun arbeidsvergoeding in natura uitbetaald (5.3).

Vergoeding voor arbeid in de collectieve kolchosesector

Aanvankelijk lijkt de sovjetoverheid te hebben geaarzeld om het principe van vergoeding volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid ook in de kolchosen door te voeren. De kolchose is een coöperatieve organisatie, die in principe het inkomen zou kunnen verdelen volgens de gedane kapitaalsinbreng. De decreten van 14 februari 1919 en 16 augustus 1921 over de landbouwcoöperatie beschouwen inderdaad de bijdragen van de leden in vee en gereedschap als inbreng (5.4). Ook de modelstatuten voor de landbouwcoöperatieve van 1930 en 1935 houden een verplichting tot inbreng in, hoewel de in te brengen waarde reeds zeer gering was geworden (5.5). Het thans geldende modelstatuut van 1969 heeft het *eigendoms* karakter van de coöperatief georganiseerde boerderij duidelijk ondergeschikt gemaakt aan het arbeidskarakter (5.6).

Volgens het modelstatuut voor het collectief landbouwartel' van 1922 (5.7) bepaalde de algemene vergadering van elke kolchose de wijze

waarop arbeid in de collectieve landbouwsector zou worden vergoed. Sommige kolchosen betaalden volgens de behoeften van hun leden, andere per capita, ongeacht behoeften of ingebrachte arbeid, nog andere volgens gepresteerde werkuren. De modelstatuten van 1927 en 1930 verkiesen een vergoeding volgens het arbeidsresultaat, met premies voor degelijk werk. De per capita-verdeling van het inkomen (uravnilovka), waarbij elk lid een zelfde vergoeding kreeg, bleef echter op hardnekkige wijze voortbestaan in een aantal kolchosen (5.8). Een decreet van 17 maart 1931 (5.9) schreef voor het eerst een betaling voor volgens het 'trudoden'-systeem. Ook in het modelstatuut van 1935 werd betaling volgens gepresteerde 'trudodni' voorgeschreven. De 'trudoden' is een arbeidsdag, echter niet uitgedrukt in een aantal arbeidsuren, maar in geleverde prestatie: bv. het ploegen van een hectare grond of het rooien van een ton bieten. Een decreet van 27 mei 1939 eiste een minimum-prestatie van 60 à 100 'trudodni' (5.10). De produktiviteit in de collectieve kolchosesector bleef echter laag. Een decreet van 19 april 1948 (5.11) wijt dit euvel aan het feit dat nog steeds per hoofd werd betaald in de kolchosen. Of deze betalingswijze alleen de oorzaak was van de geringe produktiviteit, valt ten eerste te betwijfelen. Het systeem van de verplichte leveringen aan de staat (met het oog op de bevoorrading van de stadsbevolking) was moeilijk te verzoenen met het aanwenden van prikkels tot verhoging van de landbouwproduktiviteit. Bovendien werd heel wat van het beschikbare arbeidspotentieel aangewend op het nevenbedrijf van de dvor (boerenhuishouden). Ook het systeem van de 'trudodni' bleek dus geen voldoening te geven. Een nieuwe mijlpaal was het decreet van de USSR van 16 mei 1966, dat aan de algemene vergadering van de kolchose opdroeg een gewaarborgd basisloon vast te leggen, naar analogie met de loonschalen, die in de sovchosen van kracht waren. Boven dit minimumloon dienden produktiviteitsbonussen te worden toegekend. Het modelstatuut van 1969 bevestigde dit systeem van *gegarandeerde minimum-lonen, aangevuld door een premiestelsel* (5.12).

De vergoeding van het kolchoselid is in principe persoonlijke eigendom van het kolchoselid, doch deze arbeidsvergoeding kan geheel of gedeeltelijk worden ingebracht in de gezamenlijke eigendom van de kolchosedvor (art. 17 Beg. Burg. Wetg. USSR 1961) (5.13).

Inkomen uit 'arbeid' verkregen

Wanneer art. 10 G.W. 1936 sprak over 'inkomen uit arbeid verkregen', dan werd, zoals later uitvoerig in de rechtspraak zou blijken, inkomen bedoeld, als vergoeding voor arbeid in de *socialistische staatssector* (5.14). In die zin precies werd persoonlijke eigendom gezien als een van de socialistische eigendom afgeleide categorie. Art. 7 G.W. 1936 sprak weliswaar ook toen reeds over de mogelijkheid om inkomen, gedeeltelijk althans, te halen uit de niet-staatssector. Bedoeld wordt de gemeenschappelijke activiteit van de kolchosedleden op de kolchosedvor. Bovendien voorzag art. 9 G.W. 1936 nog de mogelijkheid voor afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui om een privé-bedrijfje op te zetten. Deze individuele activiteit werd 'geduld' op voorwaarde dat geen vreemde arbeidskrachten in dienst werden genomen. De rechtsleer is het echter nooit eens geworden over de vraag of de inkomsten, verkregen door deze laatste groep, als persoonlijke eigendom moesten worden bestempeld.

Art. 13 G.W. 1977 maakt het arbeidsinkomen tot grondslag van de persoonlijke eigendom van de sovjetburger.

" Dat is de juiste uitdrukking", aldus BREZHNEV, " van onze principiële stellingname t.a.v. het karakter en de oorsprong van de persoonlijke eigendom onder het socialisme, waar de bron van verhoging van de welvaart van het hele volk en van elke burger, de maatschappijk nuttige arbeid is." (5.15)

De arbeidsinkomsten zijn thans grondslag van persoonlijke eigendom, ongeacht het feit, of ze nu het resultaat zijn van arbeid in de socialistische staatssector of van individuele arbeidsactiviteit als am-

bachtsman, handwerkster, landbouwer of dienstverlener, op voorwaarde dat uitsluitend beroep wordt gedaan op eigen arbeid en arbeid van de gezinsleden (art. 17 G.W. 1977).

" Daarom precies", zo argumenteert TOLSTOI, " behoort de eigendom van afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui ook tot de economische categorie van de persoonlijke eigendom."

Onder de algemene categorie van de individueel georganiseerde, niet tot de socialistische sector behorende arbeidsactiviteit, valt ook de landbouwbedrijvigheid van de kolchosedvor, die in G.W. 1977 geen afzonderlijke vermelding meer krijgt (5.16).

Ook na G.W. 1977, dus na het volledig legaliseren van de individuele arbeidsactiviteit buiten de socialistische sector om, werd nog de stelling verdedigd, dat persoonlijke eigendom door de socialistische eigendom werd voortgebracht. Natuurlijk kan de strikte redenering, die vóór G.W. 1977 werd aangehouden, niet meer volledig opgaan. Basis van persoonlijke eigendom zijn immers thans niet steeds meer de inkomsten, ontvangen door burgers voor hun deelname aan het socialistisch productiesysteem. Toch wordt persoonlijke eigendom ook als afgeleide categorie van socialistische eigendom gezien, indien de burger inkomsten ontvangt uit individuele arbeidsactiviteit. Volgens TOLSTOI functioneert de eigendom van de burger in dat geval in een dergelijk systeem van produktieverhoudingen, waarin de leidende positie wordt ingenomen door de socialistische eigendom van de produktiemiddelen. Daardoor wordt uitgesloten dat eigendom, gebaseerd op individuele arbeid, zich zou omzetten in eigendom, die berust op de exploitatie van andermans arbeid (5.17).

Na de Grondwet van 1977 moet dus een onderscheid worden gemaakt tussen twee soorten van inkomsten uit arbeid, die als bron van persoonlijke eigendom kunnen fungeren: enerzijds zijn er de *inkomsten uit arbeid in de gesocialiseerde sector* (waar wordt vergoed volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid), anderzijds worden de *inkomsten uit toegelaten individuele arbeidsactiviteit* als een volwaardige, nieuwe categorie erkend.

AFDELING II

'INDIVIDUELE ARBEIDSACTIVITEIT' OF DE GRENZEN VAN TOEGELATEN PRIVE-ACTIVITEIT IN DE SOVJETUNIE

De *nevenbedrijvigheid* van de kolchosedvors en van arbeiders en be-
dienden vormt een eerste zelfstandige inkomstenbron voor de sovjet-
burger. Dank zij deze individuele arbeidsactiviteit op het nevenbe-
drijf verwerft de sovjetburger immers een inkomen, dat niet kan wor-
den omschreven als vergoeding voor arbeid in de collectieve plansector.
Dat betekent een eerste dijkbreuk in de theorie van het 'afgeleid
karakter' van de persoonlijke eigendom. Persoonlijke eigendom zou
van socialistische eigendom zijn afgeleid in die zin dat als bron
van persoonlijke eigendom de vergoeding voor arbeid in de socialis-
tische sector fungeert. Dat persoonlijke eigendom bovendien slechts
een consumptief karakter heeft, kan moeilijk worden volgehouden wan-
neer de produktie-overschotten van het nevenbedrijf op de markt worden
verkocht. De kolchosedvor en het nevenbedrijf van arbeiders en be-
dienden worden echter uitvoerig besproken als bijzonder object van
persoonlijke eigendom.

Daarnaast beschikken echter ook *afzonderlijk werkende boeren, ambachts-
lui en dienstverleners* over een autonome inkomstenbron, die los staat
van de collectieve sector.

Korte historische schets

Tijdens de Nieuwe Economische Politiek werd privé-handel opnieuw toe-
gelaten (5.18). Door een decreet van 10 december 1921 werden een aantal
kleinere bedrijven gedenationaliseerd. Ook kregen de burgers opnieuw
de toelating om ondernemingen van geringe omvang te creëren (5.19).
Deze kleine privé-bedrijven zorgden echter voor een zeer gering ge-
deelte van de nationale produktie: slechts 5 % van het maatschappelijk
produkt werd gerealiseerd door de 4000 ondernemingen, die in privé-

handen waren overgegaan. Gemiddeld stelden deze bedrijven slechts twee arbeiders tewerk (5.20). De Rus blijkt nooit een groot industrieel te zijn geweest. Het ondernemerschap lag ook voor de revolutie in handen van de staat of van het buitenland (5.21). De opnieuw vrijgemaakte privé-handel kende echter een geweldige opgang. In de jaren 1923-1924 bedroeg de privé-handel 58,6 % van de totale nationale handel (5.22). Vanaf 1930 werd de kleine ondernemer onderworpen aan strenge beperkingen. Samen met priesters, de leden van de tsaristische politie en de personen die tot een zware criminele straf waren veroordeeld, werden zij beroofd van het recht om te kiezen en om verkozen te worden (Grondwet van de RSFSR, 11 mei 1925). Wanneer in 1936 voor het eerst het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. 'gebruiksvoorwerpen' werd erkend (art. 10 G.W. 1936), voorzag art. 9 bij wijze van 'uitzondering' en 'overgangsmaatregel' (5.23) dat afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui een eigen bedrijf mochten voeren "naast het socialistisch economisch systeem, dat in de USSR domineert". Daarbij werd het deze individuele warenproducenten echter verboden gehuurde arbeid te gebruiken. Waar art. 10 G.W. USSR 1936 echter de bescherming van het 'zuivere' persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. gebruiksvoorwerpen garandeerde ('okhraniaetsia'), spreekt art. 9 G.W. USSR 1936 met heel wat meer terughoudendheid over het dulden van het privé-bedrijfje ('dopuskaetsia'), dat immers noodzakelijk het individueel bezit van produktiemiddelen meebracht.

Over het *uitzonderlijk en louter tijdelijk karakter van deze individuele bedrijfsactiviteit* liet STALIN geen twijfel bestaan in zijn bespreking van het ontwerp van Grondwet 1936:

" De sector van de afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui neemt thans een onbeduidende plaats in. De bedoeling is dat, naarmate de collectivisering toeneemt, dit fenomeen verdwijnt." (5.24)

De juridische regeling van de persoonlijke eigendom (art. 10 en 7 G.W. 1936) werd toepasselijk verklaard op deze individuele bedrijfs-eigendom, voor zover geen afwijkende wetgeving was voorzien (5.25).

Zo was het eigendomsregime van de kolchosedvor van toepassing op het boerenhuishouden van de afzonderlijk werkende boer (art. 7 G.W. 1936). Omdat echter de afzonderlijk werkende boer niet de mogelijkheid had om het arbeidsvee van de kolchose te gebruiken, kon hij van de ministerraad van de autonome republiek of van het uitvoerend comité van de gewest- of gebiedssovjet van arbeidsafgevaardigden de toelating krijgen om arbeidsvee in persoonlijke eigendom te houden (waar in principe de kolchosedvor alleen produktie-vee in persoonlijke eigendom mag houden) (5.26).

De hele politiek van aanvullende normering via bijzondere wetgeving was er echter op gericht te beletten dat deze kleine privé-bedrijfjes zouden uitgroeien tot concurrenten van de socialistische produktie-sector of dat zij een bron zouden worden van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (over de betekenis van deze juridische term: zie verder) (5.27). Tal van beperkende en ontmoedigende maatregelen (vnl. op fiscaal gebied) (5.28) trachtten de afzonderlijk werkende boer of ambachtsman (-vrouw) ertoe aan te zetten om tot de coöperatief of collectief georganiseerde sector toe te treden. Ook werd een strenge controle georganiseerd t.a.v. deze individuele bedrijven via een verplichte registratie bij de plaatselijke sovjets.

Omdat thans een meer welwillende houding wordt aangenomen t.a.v. de individuele arbeidsactiviteit (art. 17 G.W. USSR 1977) lijkt het boeiend even te blijven stilstaan bij de juridische regeling van 'ambachten en neringen' in de Sovjetunie (5.29). Reeds in 1936 werden 'Voorschriften over de registratie van ambachtelijke bedrijven' uitgevaardigd, die de voorwaarden vastlegden onder welke een ambachtelijk bedrijf kon worden uitgeoefend (5.30). De bedoeling van deze regeling lag voor de hand: via strenge controle en ingrijpende beperkingen de afzonderlijk werkende ambachtsslui aanzetten tot 'vrijwillige collectivisering' van hun bedrijfjes. De grootscheepse actie tot coöperatieve organisatie van het handwerk kende een onderbreking tijdens de oorlog, doch in 1949 werden door de Ministerraad van de USSR nieuwe 'Voorschriften

over de registratie van niet coöperatief georganiseerde ambachtsslui' bekrachtigd (5.31). Het besluit eiste verplichte registratie voor een aantal beroepen (kleermakers, schoenmakers, horlogemakers, slotenmakers, loodgieters, tinbewerkers, timmerlui, elektromonteurs, schrijnwerkers, timmerlieden, schilders, kachelsmeden, dakbewerkers, glazenmakers, behangers, boekbinders, kappers, fotografen, boeners, schoenpoetsers, voermannen (vrouwen), veermannen (vrouwen) en doodgravers). Dienstverlening in de huisbedrijvigheid (glazenwassers en handwas) moet niet worden geregistreerd.

Ook bevatte het besluit van 1949 een lijst van verboden beroepsactiviteiten:

- het bewerken van graan, hennep, vlas, vlasgaren, wol en wolgaren, behalve voor tapijtenweverij, indien deze grondstoffen werden gekocht of ter beschikking werden gesteld. Eigen opbrengst (van het persoonlijk nevenbedrijf) mag dus wel worden bewerkt;
- het bewerken van aangekochte of ter beschikking gestelde tabakssoorten, lijnzaad, ruwe katoen en katoengaren, zijdecocons en zijdegaren, onbewerkt leder en lamsvel;
- het maken van chemische preparaten (zuren, lakverf, vitriool, soda, blauwsel, gifstoffen, e.a.) en het bereiden van olievernissen, parfum, cosmetische preparaten en zeep;
- het maken en herstellen van steek- en schietwapens, het maken van springstoffen of gevaarlijke brandbare stoffen, evenals pyrotechnische produkten zoals vuurwerk;
- polygrafische bedrijvigheid onder welke vorm ook: typografie, fotocopie, lithografie en andere vermenigvuldigingstechnieken, het maken van deze vermenigvuldigingsapparaten, het maken van gummi- en metaalstempels en zegels, letters voor schrijfmachines en optische apparaten;
- × - het maken op privé-bestelling of voor de markt, van kleren, linnengoed, breiwerk, hoofddeksels, schoenen, overschoenen en andere produkten uit leder of gummi, zadelmakersprodukten, produkten uit non-ferro-metalen (zink, aluminium, lood) (5.32);
- ✓ - het maken van onderscheidingstekens en medailles, het maken van

- schriften , notitieboeken, omslagen en pakpapier, het maken van spiegels, kaarsen en zaken uit varkens- of paardestaarthaar;
- het maken van produkten, niet op bestelling, doch voor de markt, door een arbeider die in een coöperatieve werkt, of door een arbeider of bediende die in de handwerksector is tewerkgesteld, buiten de uren;
  - het maken van levensmiddelen uit ingekochte of ter beschikking gestelde grondstoffen zoals brood, gebak, melkprodukten, worst, hesp, groenteprodukten, kandijsuiker, bonbons, koffie, peper, zout, azijn, alcoholvrije dranken;
  - het maken van wijn en alcoholische dranken uit ingekochte of ter beschikking gestelde grondstoffen;
  - het vervoeren van passagiers en vrachten met auto's of moto's;
  - elke bedrijvigheid waarbij gehuurde arbeid of leerlingenarbeid wordt gebruikt (5.33);
  - het verpakken, malen, aanvullen, sorteren, snijden, samenleggen, reinigen met het oog op verdere verkoop;
  - elke handel (koop-verkoop) en elke tussenhandel waarbij goederen worden aangekocht met het oog op verdere verkoop (de verkoop van eigen opbrengsten in ruwe of bewerkte vorm door kolchose- of afzonderlijke boeren, arbeiders of bedienden kan gebeuren zonder bijzondere toelating);
  - het houden van herbergen, draaimolens, badhuizen; het wegen van personen tegen vergoeding; het houden van schiettenten, krachtmetingen, en andere vermaakspelen.

Aankoop van goederen met het oog op verdere verkoop met winst is niet toegelaten. Deze algemene regel wordt in het decreet zelf verwoord. Zonder uit te weiden over de Marxistische meerwaarde-leer, moet duidelijk zijn dat wie aankoopt met het doel om met winst verder te verkopen, niets aan de waarde van het produkt toevoegt. Deze handelaar wordt bestempeld als een parasiet, die leeft op kosten van de producent en winst maakt ten nadele van de maatschappij. Een uitzondering werd gemaakt voor fruitbereidingen, rietsuiker, maanzaadgebak en kvas, zaken die de gecentraliseerde sovjeteeconomie op dat ogenblik nog niet

kon bereiden. Het behoud van het staatsmonopolie voor de bereiding van alcoholische dranken en tabak dateert van voor de revolutie. De vervaardiging van een aantal produkten werd verboden omwille van het gevaar voor creatie van een zwarte markt of omdat zij een gevaar voor de maatschappij inhouden (wapens, springstoffen, chemische preparaten (cosmetica ?)). Met reprografische middelen zouden de normale paden van de censuur kunnen worden ontweken.

Hoewel het besluit van 1949 thans een louter historische waarde heeft, is het boeiend na te gaan voor welke in 1949 verboden bedrijfstakken de sovjetregering naderhand soepeler is gaan optreden. In een bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van 1954 'Over de rechtspraktijk in zaken over het zich bezighouden met verboden bedrijvigheden' moet het Plenum er de lagere rechtbanken op wijzen dat de strafrechtelijke aansprakelijkheid volgens art. 99 S.W. RSFSR en de overeenkomstige artikels van de strafwetboeken der overige uniërepublieken (5.34) slechts wordt opgelopen door personen, die zich bezighouden met bedrijvigheden, die door het besluit van de Raad van Ministers van 30 juli 1949 (zie boven) uitdrukkelijk zijn verboden. Bovendien moet deze bedrijvigheid volgens het Plenum systematisch en herhaald worden uitgeoefend, wie zich éénmalig schuldig heeft gemaakt aan een verboden bedrijvigheid kan daarvoor geen strafrechtelijke veroordeling oplopen (5.35). Tenslotte meent het plenum dat de lagere rechtbanken vrij ondoordacht een veroordeling op basis van art. 99 S.W. RSFSR koppelen aan de toepassing van art. 107 S.W. RSFSR (en de overeenstemmende artikels in de strafwetboeken van de overige uniërepublieken), dat speculatie strafbaar stelt. Het Plenum wijst erop dat speculatie slechts plaatsheeft in die gevallen, waarin het zich bezighouden met een verboden bedrijvigheid samenging met het opkopen en verder verkopen van waren met winst.

In de RSFSR wordt op 4 juni 1965 een besluit van de Ministerraad uitgevaardigd 'Over de bedrijvigheid der handwerkers' (5.36). Volgens dit besluit zijn in de RSFSR toegelaten:

Overall buiten de steden Moskou en Leningrad:

- het vervaardigen en de verkoop van lampekappen, luchters, koffers, naalden, stopgaren en boodschappentassen;
- het maken van mutsen op privé-bestelling;
- het maken en verkopen van produkten uit gips of papier-maché, tekeningen met voorbeelden van motieven voor stiksels of tapijten;
- het maken van tapijten, bedmatjes en lopers op bestelling van de bevolking, uit materiaal dat ter beschikking werd gesteld;
- het herstellen van overschoenen en andere gummischoenen;
- het maken en de verkoop van wasspelden;
- het maken en verkopen van lijsten van allerlei aard en produkten uit blik en glas.

Overall behalve in de hoofdsteden van de raions (districten) en de belangrijkste steden van de republiek, het district, het gebied of het gewest:

- het herstellen van horloges en vulpennen;
- haartooi en manicure;
- het herstellen van TV's, radio's en luidsprekers;
- het herstellen van auto's, moto's, scooters, bromfietsen en rijwiel-
- len;
- graveren en smeden;
- het herstellen van juwelen en het maken van juwelen uit grondstoffen die door de besteller worden verschaft;
- chemische reiniging en ververij van kledingstukken en andere produkten;
- fotograferen en ontwikkelen van foto's.

Volgens het besluit van 1965 zijn volgende activiteiten verboden:

- het bewerken van ter beschikking gestelde wol tot eindprodukten met aanwending van gespecialiseerde machines;
- het kammen van wol met wolkammachines en het ter beschikking stellen van deze machines aan andere burgers voor tijdelijk gebruik tegen betaling;
- het maken van tapijten, bedmatjes en lopers uit eigen materiaal;
- het vervoeren van passagiers met boten.

In dit besluit van 1965 geeft de Ministerraad van de RSFSR reeds openlijk toe dat leemten bestaan in de collectieve produktie en dienstverlening, die door 'individuele arbeidsactiviteit' kunnen worden opgevangen.

Het principe van de vrijheid van individuele bedrijvigheid

In 1976 wordt opnieuw een Uniebesluit uitgevaardigd door de Raad van Ministers van de USSR *'Over de bedrijvigheid van ambachtslui en handwerk(st)ers'* (5.37). Onder deze bedrijvigheid van ambachtslui en handwerk(st)ers verstaat het besluit de activiteit die strekt tot het vervaardigen van afgewerkte produkten met het oog op verkoop aan de bevolking of tot het verlenen van dagelijkse diensten aan de bevolking. Het gebruik van gehuurde arbeidskrachten wordt radicaal verboden. Merkwaardig is dat art. 2 van het besluit *vertrekt vanuit het principe van de vrijheid van individuele bedrijvigheid op het gebied van uitoefening van ambachten en handwerk:*

" Op het territorium van de USSR worden alle soorten van ambachten en neringen toegelaten, behalve die bedrijvigheden die door dit besluit en door de andere wetgevende akten van de Unie en van de onderscheiden Unierepublieken worden verboden."

Op het hele territorium van de USSR zijn verboden:

- verwerking van aangekochte en ter beschikking gestelde landbouwprodukten en andere levensmiddelen, o.a. het bereiden uit deze produkten van levensmiddelen en dranken van gelijk welke aard, zowel afgewerkte als half-afgewerkte produkten;
- het maken en herstellen van om het even welke soort wapens, het bereiden van springstoffen, munitie, en pyrotechnische produkten;
- het maken van vermenigvuldigings- en fotocopieerapparaten, stempels, zegels, letters, het vermenigvuldigen op gelijk welke wijze van gedrukte stukken of fotoproduktie, seriefabricatie van platen (speelplaten), films en magnetische banden;

- het maken van onderscheidingstekens en medailles, alsook van sier- en gedenkmunten;
- het bereiden van chemische produkten en reuk- of cosmetische waren;
- het maken van gifstoffen en narcotica, alsook geneesmiddelen en medische apparatuur van welke aard ook;
- het bewerken en verven van leer, lamsvet en dierenpels, alsook het maken van produkten uit vellen van waardevolle dieren, die geen ambtelijke stempel dragen en volgens de wetgeving van de unierepublieken aan de staat moeten worden geleverd;
- het vervoeren van passagiers en vracht met transportmiddelen van allerlei aard, uitgezonderd het vervoer met boten, paarden en andere huisdieren, indien de plaatselijke sovjet daartoe de toestemming heeft gegeven;
- het houden van pensions, badhuizen, badkamers, speellokalen, attracties van allerlei aard en de organisatie van allerlei ontspanningsmanifestaties;
- het maken van produkten uit edele of non-ferro-metalen, edelsteen en barnsteen of het vervaardigen van produkten waarin deze materialen zijn verwerkt, alsook het herstellen of omvormen van deze produkten met gebruik van eigen edel of non-ferro-metaal, edelstenen of barnsteen;
- het vervaardigen van kaarsen, ikonen en andere cultusbenodigdheden.

Aan de Ministerraden van de onderscheiden unierepublieken wordt de bevoegdheid gegeven om deze reeks aan te vullen, wanneer zij oordelen dat de uitoefening daarvan schade kan toebrengen aan de belangen van de maatschappij.

De burgers, die een zelfstandige bedrijvigheid willen uitoefenen, moeten bij de financiële afdeling van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet van hun bestendige verblijfplaats een speciaal geregistreerd certificaat verkrijgen. Dit certificaat bevat o.m. de namen van alle personen, die in het bedrijf meewerken. Dat moeten gezinsleden zijn; gehuurde arbeid of zelfs leerlingencontract is verboden (5.38). Dit certificaat geldt voor de duur van het lopend kalenderjaar en wordt uitgereikt aan personen die de achttien jaar hebben bereikt.

Voor dit certificaat wordt een belasting van vijf roebel per jaar betaald (5.39).

De controle op de *regelmatige uitoefening* van deze privé-bedrijvigheid wordt overgelaten aan de financiële organen en de organen voor binnenlandse aangelegenheden (volksmilitie). Wie inbreuk pleegt op de voorschriften, die de individuele arbeidsactiviteit in de handwerk- en dienstverleningssector regelen, kan vooreerst ter 'administratieve verantwoording' worden geroepen bij de administratieve commissie van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet. Deze commissie kan de burger veroordelen tot een geldboete van maximum 50 roebel (5.40). Wie echter een verboden activiteit uitoefent, kan strafrechtelijke aansprakelijkheid oplopen:

" De uitoefening van een uitdrukkelijk verboden bedrijf kan, wanneer zij geen administratieve verantwoordelijkheid meebrengt, of wanneer zij voordien reeds met een administratieve straf werd bestraft, met verbeteringsarbeid tot één jaar of met een geldstraf tot 200 roebel worden bestraft."

Het uitoefenen van een verboden bedrijvigheid op grote schaal of met gebruik van gehuurde arbeidskrachten of indien diezelfde persoon reeds vroeger wegens uitoefening van een verboden bedrijvigheid was gestraft, kan met een vrijheidsberoving tot vier jaar, met of zonder vermogensconfiscatie, worden bestraft." (art.162 S.W. RSFSR 1960)

Zonder de *fiscale maatregelen* rond de individuele arbeidsactiviteit uitvoerig te bespreken (5.41), moet toch worden vermeld, dat waar vroeger de individuele arbeidsactiviteit aan de zwaarste inkomstenbelasting onderhevig was, thans een heel wat gunstiger fiscaal regime voor de inkomsten uit privé-bedrijvigheid geldt.

Ongetwijfeld kan uit de hier geschetste evolutie afgeleid worden dat de staat met zijn genationaliseerde produktiemiddelen en zijn plan-

economie in gebreke blijft om de bevolking van levensmiddelen, gebruiksgoederen voor dagelijks gebruik en dagelijkse diensten te voorzien. Uit de normatieve bepalingen van de laatste jaren blijkt, dat de sovjetstaat bereid is om *het privé-initiatief te laten inspringen, waar de collectieve sector tekort schiet*. Nochtans zou het verkeerd zijn te gewagen van een - zij het beperkte - wederinvoering van het vrije marktsysteem. De overheid heeft geenszins de bedoeling een zekerheidsklimaat te scheppen waarbinnen vraag en aanbod zich vrij kunnen ontplooiën. De sovjetstaat is op haar hoede. De individuele arbeidsactiviteit moet binnen eng en streng gecontroleerde grenzen worden gehouden. Daar ligt een belangrijke taak voor de rechterlijke organen volgens een bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 25 juli 1976 *'Over de praktijk der toepassing door de rechtbanken van de wetgeving over de aansprakelijkheid voor individuele bedrijfsactiviteit en handelsbemiddeling'* (5.42). In zijn bindende toelichting wijst het Plenum de lagere rechtbanken op het feit dat de strijd tegen privé-bedrijfsactiviteit en commerciële bemiddeling een actuele betekenis heeft in het verstevigen van de juridische basis van het economisch leven, de bescherming van de socialistische eigendom, en ook de beveiliging van de normale produktie-activiteit van de staatsbedrijven, -instellingen, coöperatieve en andere maatschappelijke organisaties... (5.43).

Voorals het onrechtmatig gebruik door de kleine privé-ondernemers van grondstoffen en materialen, die toebehoren aan staats- en coöperatieve organisaties en de moeilijk te controleren tussenhandel moeten volgens deze bindende toelichting door de lagere rechtbanken met de nodige zorg en nauwkeurigheid worden onderzocht (pt. 5, 6 en 10).

Uit deze bindende toelichting blijkt dat in de Sovjetunie een handig net van 'underground'-ondernemers was gegroeid. Zij organiseerden produktie en distributie van voornamelijk gebruiksgoederen (voeding, kleding, duurzame huishoudprodukten) op grote schaal. Materiaal en machines werden op de zwarte markt verworven of van een staats- of coöperatieve onderneming gestolen. Deze grote privé-ondernemingen gingen echter vaak schuil achter de beschuttende façade van een staatsonderneming of van een collectieve boerderij. Dergelijke crypto-privé-

ondernemingen of pseudo-socialistische ondernemingen kunnen slechts bestaan dank zij de goedbetaalde medewerking van leidende figuren in de plangeleide sector. Een andere vorm waarin zo'n crypto-privé-onderneming werkt, vindt men in de volledig plan-conform werkende staatsonderneming, die door een manager is omgebouwd tot privé-onderneming, die slechts een gedeelte van de gerealiseerde produktie als output aan de overheid overdraagt, terwijl wat overblijft privé wordt verhandeld. Dat is maar mogelijk in kleinere ondernemingen, die met relatief weinig grondstoffen werken, zodat de output niet gemakkelijk kan worden gecontroleerd aan de hand van de geleverde input (5.44).

Bekend is ook het verhaal van een heel dorp in de Caucasus, dat wollen kledingstukken vervaardigde en deze produkten via een postorder-catalogus aan de man bracht (5.45). Dergelijke uitwassen kan de sovjetstaat om 'politieke redenen' niet dulden: zij worden in een uitvoerige perscampagne aan het licht gebracht en afgekeurd.

Naar een volwaardige erkenning van de individuele arbeidsactiviteit ?

Tot voor G.W. 1977 was een geliefd discussiepunt onder de sovjet-juristen de vraag of deze afzonderlijk werkende bedrijfjes van boeren of ambachtslui persoonlijke eigendom konden worden genoemd. De discussie daarrond verliep vrij marginaal, gezien van bij de aanvang in 1936 duidelijk werd gesteld dat het eigendomsregime van de persoonlijke eigendom op deze kleine privé-bedrijfjes zou worden toegepast. Ook art. 115 B.W. RSFSR 1964 bevestigt dat *de regels over persoonlijk eigendomsrecht van toepassing zijn op de individuele bedrijfjes van ambachtslui, voor zover daarover geen bijzondere wetgeving is uitgevaardigd*. Volgens sommige auteurs was dit voldoende om te beweren dat de eigendom van afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui slechts een *species uitmaakte van het genus 'persoonlijke eigendom'* (5.46). Tegenstanders van deze visie baseerden zich grotendeels op economische argumenten (5.47). Zo meende KHALFINA dat beide eigendomssoorten

(persoonlijke eigendom en eigendom van afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui) duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn: wat de bron betreft (afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui bouwen hun vermogen niet uit op basis van hun inkomen uit arbeid in de collectieve sector), wat het doel betreft (de afzonderlijk werkende 'privé-ondernemer' beoogt geen consumptie, doch produktie met zijn bedrijfsvermogen), en wat de perspectieven betreft (persoonlijke eigendom zal toenemen, samen met de stijging van de levensstandaard, tijdens het volgroeiende socialisme heeft de eigendom van afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui geen zin meer) (5.48). De meerderheid der auteurs bleef echter zowel het nevenbedrijf als de afzonderlijk werkende bedrijfjes van boeren en ambachtslui beschouwen als *voorbijgaande fenomenen, die vreemd waren aan een socialistisch stelsel*.

Hoewel de burgerlijke wetgeving bleef spreken van afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui, moest de fiscus, die uit de aard van zijn taak meer werkelijkheidsgevoelig is, reeds in 1943 vaststellen dat de individuele arbeidsactiviteit heel wat ruimer lag dan de ambachtelijke sector: ook leerkrachten, musici, repetitoren, geneesheren en verpleegsters bleken dikwijls een 'zelfstandig inkomen' te hebben, los van de gesocialiseerde sector (5.49). Tot de toegelaten individuele arbeidsactiviteit behoort ook het opknappen van allerlei herstelklusjes (doch in beperkte omvang en alleen in de landelijke gebieden), het zoeken en verzamelen van waardevolle metalen, zoals goud (de zgn. 'starateli' (prospectoren)), het jagen op pelsdieren. Het verzamelde goud en de pelsen mogen uitsluitend aan de staat worden verkocht tegen vastgestelde prijzen. Onnodig te zeggen dat de verleiding tot illegale verhandeling van deze uitzonderlijk schaarse produkten bijzonder groot is. Dat zulks ook in ruime mate gebeurt, wordt uitvoerig aangeklaagd in de sovjetpers (5.50).

Al deze bedrijvigheden brengt art. 17 G.W. 1977 onder de *gemeenschappelijke noemer 'individuele arbeidsactiviteit'* (*individual'naia trudovaia deiatel'nost*). Onder 'individuele arbeidsactiviteiten' verstaat art. 17 G.W. 1977 activiteiten, die zijn gebaseerd op persoonlijke arbeid van

de burger en de leden van zijn/haar gezin. De individuele arbeidsactiviteit kan liggen in de sfeer van ambachten en neringen, landbouw en diensten aan de bevolking. *De afzonderlijk werkende boer* krijgt geen aparte vermelding meer in G.W. USSR 1977 (dat was wel het geval in G.W. USSR 1936, art. 9). Het aantal boeren, dat nog afzonderlijk werkt, is thans trouwens zeer beperkt (5.51). Voor afzonderlijk werkende boeren geldt art. 29 van de Beginselen van Agrarische Wetgeving van de Unie 1968:

" De afzonderlijke boerenbedrijven, die in enkele raions nog bestaan, gebruiken de hun ter beschikking gestelde stukken veld en hof voor hun landbouwactiviteit volgens en binnen de grenzen van de normen, die in de wetgeving van de unierepublieken werd vastgelegd."

Eenzelfde bepaling bevat art. 79 van het Agrarisch Wetboek van de RSFSR (5.52). De ter beschikking gestelde grondstukken (hof en veld) kunnen maximaal 1 ha bedragen. Via een strenge fiscale politiek en via hoge plichtafleveringen (5.53) heeft de sovjetoverheid ervoor gezorgd dat slechts zeer weinigen nog een afzonderlijk boerenbedrijf uitbaten (5.54). Daarnaast beslaat de individuele arbeidsactiviteit de meest ruime vormen van *dienstverlening*. De sovjetliteratuur blijft opvallend zwijgzaam op dit gebied. Via de belastingstabellen kan men echter vernemen dat daaronder vallen: artsen, tandartsen, verpleegsters, masseurs en masseuses, organisatoren van stik-, snij- en naaikursussen, leerkrachten, muziek- en dansleraars (-leraressen), repetitoren, ingenieurs, techniekers, (steno-)dactylo's (5.55). Ook schilders en beeldhouwers, die hun werk aan individuele burgers verkopen, zijn belastingplichtig. De activiteiten van priesters, en de inkomsten uit de verkoop van bosbessen, paddestoelen en aquariumvissen worden uitzonderlijk hoog belast. *Zelfs privé-ondernemingen* zijn toegelaten. Een privé-onderneming is volgens art. 153 S.W. RSFSR slechts strafbaar indien zij werkt onder het mom van een staats-, coöperatieve of maatschappelijke organisatie of indien woekerprijzen worden gevraagd. Afzonderlijke personen of *arbeidsbrigaden* mogen met staatsbedrijven, kolchosen en privé-

personen een overeenkomst afsluiten over de realisatie van een werk (een straat aanleggen in de kolchose, een eigen huis bouwen) of over het verlenen van diensten, zoals blijkt uit de bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 1976) (5.56).

Art. 17 G.W. 1977 in fine legt er echter de nadruk op dat *de staat deze individuele arbeidsactiviteit regelt en ervoor zorgt dat deze activiteit in het belang van de staat wordt gebruikt*. Wie zich bezighoudt met individuele arbeidsactiviteiten, werkt geïsoleerd van de socialistische economische sector, werkt met eigen produktiemiddelen en verwerft een zelfstandig inkomen, dat niet voortkomt uit de verdeling van het 'maatschappelijk produkt'. Toch bestaat er geen twijfel over dat deze individuele arbeidsactiviteit wordt uitgeoefend onder het regime van het persoonlijk eigendomsrecht. Dat wil zeggen dat ook het vermogen van burgers, die zich met individuele arbeidsactiviteit bezighouden, onderhevig is aan de beperkingen, die door art. 13 in fine worden opgelegd:

" Het vermogen, dat zich in persoonlijke eigendom of in gebruik van de burger bevindt, mag niet worden gebruikt om inkomen op te strijken, dat niet uit arbeid voortkomt, noch ten nadele van de belangen van de staat." (5.57)

AFDELING III

PARASIETENDOM: EEN BEDREIGING VOOR DE ARBEIDSMORAAL
EN VOOR DE PLANGELEIDE ECONOMIEEen strenge arbeidsmoraal

De arbeid is in de Sovjetunie een plicht en een erezaak voor elke arbeidsgeschikte burger: "Wie niet werkt, zal niet eten" (G.W. USSR 1936). Hoewel deze bijbelse spreuk niet meer werd opgenomen in G.W. USSR 1977, blijft de heersende ideologie een strenge arbeidsmoraal zeer ernstig nemen: een koerswisseling is in dat opzicht vooralsnog niet te verwachten. Dat dit hoog aanslaan van de arbeidsmoraal niet alleen een programmatisch karakter heeft, doch ook aanleiding kan geven tot wettelijke maatregelen, bewijzen de zgn. 'parasietenwetten'. Deze 'leges speciales' vinden hun wortels in de codificaties van tsaristisch Rusland en werden in alle unierepublieken van de Sovjetunie uitgevaardigd tijdens de *Khruschev-periode*. De parasietenwetten werden herhaaldelijk gewijzigd. Aanvankelijk betekenden zij zowel materieel (ruime bevoegdheden werden gegeven aan organen van maatschappelijke controle en beïnvloeding) als processueel (geen mogelijkheid tot aantekenen van beroep) een zware inbreuk op de rechtszekerheid. Een gedetailleerd overzicht van de voorziene procedures en strafmaatregelen zou ons te ver leiden (de parasietenwetten werden in bijlage vertaald). Wanneer men echter de evolutie van 1957 (het eerste ontwerp van parasietenwet) naar 1961, 1965, 1970 en 1975 (5.58) nagaat, dan valt zeer sterk op hoe deze bres in de rechtszekerheid langzamerhand werd gedicht. Thans is parasietendom een *gekwalificeerd misdrijf*, dat naast landloperij en bedelarij in art. 209 S.W. RSFSR 1960 (in de redactie van 1975) wordt bestraft met vrijheidsberoving of verbeteringsarbeid van maximaal één jaar. De beslissingsbevoegdheid en actieradius van de zgn. "maatschappelijke controle- en beïnvloedingsorganisaties (arbeiderscollectieven, uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets,...)" werd stilaan teruggedrongen ten

voordele van een bevoegdheidsverruiming van de gewone rechtbanken. Deze evolutie kan men beschouwen als een nederlaag voor de Partij: een onafhankelijke rechterlijke functie heeft de Partij nooit gewenst. Daardoor zou zij immers al te snel in de rol van leerling-tovenaar kunnen geraken. In de verbeterde strijd tegen het parasietendom is de Partij er echter niet in geslaagd de gewone rechtbanken in belangrijke mate terzijde te schuiven, de kloof tussen recht en wet te verbreden en te komen tot een gelegaliseerde vermenging van rechts en (arbeids-) moraal (5.59).

De eerste parasietenwet van 1961 voorzag, naast een vrijheidsberoving van maximaal 5 jaar, ook de *mogelijkheid tot inbeslagname van het "inkomen dat niet uit arbeid voortkwam" (netrudovye dokhody)*. Deze wet verstrekke voor het eerst een legale basis voor de inbeslagname van "inkomen dat niet uit arbeid voortkomt".

De centrale problematiek ligt immers hierin *dat inkomen, dat op 'illegale' wijze is verworven door de burger, zolang de illegale herkomst van deze gelden door de overheidsorganen niet werd vastgesteld, persoonlijke eigendom van de burger wordt, die grondwettelijke bescherming geniet*. De grondwet van 1936, die op dat ogenblik nog van kracht was, repte immers met geen woord over de betekenis en functie van persoonlijke eigendom. De overheidsorganen konden voor de inbeslagname van illegaal vermogen slechts beroep doen op het algemeen geformuleerde art. 1 B.W. RSFSR 1922 dat aan de uitoefening van burgerlijke rechten slechts bescherming verleent, wanneer zij in overeenstemming met hun betekenis in een socialistische maatschappij worden uitgeoefend.

Het begrip 'parasiet'

Dit kenmerk van blanco-bepaling tekent echter eveneens de parasietenwetten. Wie is immers parasiet in de Sovjetunie? *Het begrip 'parasiet' (tuneiats) vertoont precies dezelfde dubbelzinnigheid, die men aantreft in het juridische begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (netrudovye dokhody)*. Deze begrippen zijn nauw met elkaar ver-

bonden: wie er een parasitaire levenswijze op nahoudt, verwerft 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', verrijkt zich onrechtmatig ten nadele van de staat en kan dus op elk ogenblik de inbeslagname verwachten van wat hij zich onrechtmatig in persoonlijke eigendom heeft toegeëigend. De parasiet is een meerderjarig, arbeidsgeschikt individu, die zich aan "eerlijke, maatschappelijk nuttige" arbeid onttrekt en er een "parasitaire, maatschappelijk vijandige" levenswijze op nahoudt (5.60). Het verrichten van maatschappelijk nuttige arbeid veronderstelt deelname aan het legale arbeidsproces. Wie op één of andere wijze van de maatschappij voordeel haalt, zonder evenredige inbreng in het legale arbeidsproces is een 'tuneiats' (een tafelschuimer, een mislopen element, een parasiet), die leeft op kosten van anderen en in de eerste plaats van de staat. Van maatschappelijk nuttige arbeid of inbreng in de legale sector kan moeilijk een positieve definitie worden gegeven. *Wat maatschappelijk nuttige arbeid is, wordt immers bepaald door de 'optie van de dag' in de sovjetmaatschappij, zoals die wordt geformuleerd door de Partij: parasieten zijn dus een bonte massa van non-conformistische elementen, die zich op uiteenlopende illegale wijze trachten te verrijken ten koste van de staat en ten nadele van de plangeleide economie.* De parasiet vervult één van zijn belangrijkste plichten van staatsburgerschap niet, nl. te arbeiden volgens zijn mogelijkheden. De parasiet moet de molensteen om de hals, hij is het slechte voorbeeld voor de zich conformerende sovjetburger en voor de opgroeiende jeugd (5.61).

In de preambule van de parasietenwet van 1961 vindt men een bijzonder plastische omschrijving van parasitaire levenswijzen: na veertig jaar revolutionaire opvoedingsarbeid blijkt in de socialistische maatschappij een ware plaag te heersen van personen, die arbeid aanvaarden voor de schijn, maar in werkelijkheid leven van 'inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt' en die zich op kosten van de staat verrijken; of ze arbeiden nergens, hoewel ze arbeidsgeschikt zijn; of ze houden zich bezig met verboden activiteiten als privé-ondernemer, speculant, bedelaar, landloper; zij halen inkomen dat niet uit arbeid voortkomt uit het gebruik van een personenwagen; zij werken met gehuurde ar-

beidskrachten; halen 'inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt' uit grondstukken, bouwen huizen en dacha's (seizoenverblijven) op basis van 'inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt' en gebruiken daarbij onrechtmatig verworven materiaal of handelen op een andere wijze maatschappelijk vijandig.

Een aantal parasitaire levenswijzen kon men reeds in 1961 als *gekwalificeerd misdrijf* terugvinden in het S.W. RSFSR 1960:

- privé-ondernemerschap onder de vorm van een staats-, coöperatieve of maatschappelijke organisatie, alsook commerciële bemiddeling, die door privé-personen als bedrijvigheid of met winstoogmerk wordt bedreven (art. 153 S.W. RSFSR 1960);
- speculatie (koop en verdere verkoop van goederen met winstoogmerk (art. 154 S.W. RSFSR 1960);
- het illegaal brouwen, afzetten of bewaren van alcoholische dranken (art. 158 S.W. RSFSR 1960);
- uitoefening van een verboden activiteit (art. 162 S.W. RSFSR 1960)
- illegale visserij, jacht, houtinzameling (art. 163, 166, 169 S.W. RSFSR 1960);
- hooliganismus (art. 206 S.W. RSFSR 1960).

Naast dit 'gekwalificeerde' parasietendom bestaan echter tal van uiteenlopende parasitaire levenswijzen. Ook de zgn. 'ontuchtige levenswandel' (waarmee prostitutie wordt bedoeld) wordt beschouwd als maatschappelijk vijandige levenswandel, alsook het organiseren van religieuze sekten, wanneer daar geldelijke bijdragen aan te pas komen. De parasiet spreekt de voorstelling van het ideaalbeeld van de sovjetburger op weg naar het communisme tegen. De modelburger moet zich in totale overgave aan de staatsplanning onderwerpen, volgt trouw de richtlijnen van zijn oversten, vervult gedwee de verplichtingen in de arbeidsverhouding. De materiële grondslag van zijn bestaan zijn slechts inkomsten, die uit deze arbeid voortkomen, nl. inkomen dat berust op *wettelijk toegelaten arbeid*. De materiële welstand van de sovjetburger moet voortvloeien uit arbeid, die ten goede komt aan de staat. Alleen die arbeid is maatschappelijk nuttig. *Alleen maatschappelijk nuttige arbeid verdient de naam 'arbeid'*. Het kan gebeuren dat een para-

siet met grote inspanning, zelfopoffering en persoonlijke arbeidsinzet werkt, doch dat zijn arbeid op dat ogenblik (en zelfs op die plaats) als illegaal wordt bestempeld. Dan verrijkt deze parasiet zich ten koste van de staat. Zowel de grootste luilak als de meest hardwerkende privé-ondernemer wordt dus in de Sovjetunie als parasiet bestempeld.

Essentieel veronderstelt parasietendom het optrekken van niet-toegelaten inkomsten, of men daarvoor heeft gewerkt of niet speelt geen rol. Het weigeren van maatschappelijk nuttige arbeid en het voeren van een parasitaire levenswandel zijn slechts schijnbaar cumulatieve kenmerken van een parasitaire levenswandel. Aldus kan men de redenering omkeren: wie inkomen opstrijkt, dat niet uit arbeid voortkomt, is een parasiet.

De sovjet modelburger heeft een full-time betrekking als arbeider, be- diende of kolchoseboer: hij werkt ten gunste van de genationaliseerde economie. Elk inkomen, dat zich aan de staatscontrole onttrekt, is op zijn minst verdacht, doch nog niet noodzakelijk illegaal. *Illegaal ageert de burger, die volgens de richtlijnen van de staatsmoraal, als geformuleerd op dat ogenblik en op die plaats, met zijn doen en laten niet bijdraagt tot het maatschappelijk nut. Deze persoon arbeidt niet, ook al werkt hij zich dood, want arbeiden betekent in de taal der socialistische wettelijkheid maatschappelijk nuttige arbeid verrichten.* Ook al wie creatief denkend, schilderend, beeldhouwend tegen de belangen van de sovjetstaat optreedt, is een parasiet en valt onder de strafbepaling van art. 209 S.W. 1960 (redactie 1975). Politiek ongewenste burgers kunnen aldus onder de brede vleugels van het parasietenbegrip vallen.

De vraag, wat precies maatschappelijk nuttige arbeid is, die een gerechtvaardigd inkomen oplevert, zal steeds open blijven. 'General-klauseln' als 'maatschappelijk nuttige arbeid', 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', 'maatschappelijk vijandige bestaanswijze' zorgen immers voor een soepele aanpassing aan het economisch beleid van dat ogenblik. Het begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', wordt verder in deze studie ontleed.

Voorbeelden uit de rechtspraak

* Burger K., 24 jaar oud, wordt twee jaar lang onderhouden door zijn vriendin, werkt niet, drinkt veel en werd verscheidene malen verwittigd. Hij werd voor drie jaar verbannen. (5.62)

* Burger S. uit Vladivostok was het hoofd van een door hem opgerichte illegale religieuze sekte. 'Pro forma' was hij schrijnwerker in een polytechnisch instituut. Zijn levensonderhoud bestond echter, aldus de bron, voornamelijk uit de geldelijke bijdragen van zijn gelovige sekteleiden. Dat liet hem toe in 1958 voor 24000 roebel een woonhuis te kopen, het tot gebedshuis om te bouwen en daar zijn activiteiten voort te zetten. Hij ging niet in op de verwittigingen. Hij werd verbannen, zijn woonhuis werd in beslag genomen. (5.63)

* Een aantal burgers in Georgië vormde een 'wilde arbeidsbrigade', en bood zich aan op een werf. Gezien daar een nijpend tekort aan arbeidskrachten bestond, werd hun een betaling verleend, die abnormaal hoog lag. Zij werden allen verbannen. (5.64)

Deze laatste groep van burgers werden parasieten genoemd, hoewel zij ontegensprekelijk werkten. De arbeid, die zij verrichtten, was zelfs niet verboden en de betaling voor hun inzet was evenmin onwettelijk. Toch werd hun handelswijze als 'maatschappelijk vijandig' beschouwd en was hun inkomen 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt': *omdat zij niet werden beloond in verhouding tot de kwantiteit en de kwaliteit van de gepresteerde arbeid*. Deze personen maken misbruik van de schaarste aan arbeidskrachten en van de imperfecte allocatie, die inherent is aan een plangeleide economie. Deze vrije arbeiders of wilde brigades bieden zich aan waar de vraag naar arbeidskrachten zeer groot is. Zij zijn de triomf van het marktmechanisme, die de centraal geleide economie zelf in het leven roept (5.65). De gelegenheidsbrigades (kalymschchiki, shabashniki, dikaia brigada, bishie) werken gedurende twee à drie maand per jaar en gaan dan naar de stad drinken en rentenieren. Hun bestaan wordt een socialistische paradox genoemd: naar-

mate de sovjeteeconomie zich ontwikkelt, vnl. in afgelegen gebieden, daar groeit de nood aan deze personen. Zij spelen totaal niet mee in de plangeleide economie, doch halen voordeel uit haar leemten. Gezien zij een bijzonder demoraliserende invloed hebben op systeem-conform werkende en jonge burgers, worden zij in de sovjetpers bijzonder scherp aangevallen. Met deze bevolkingsgroep gaat de overheid resoluut de strijd aan.

Anders staan de zaken in de sovjet landbouw. Daar heeft de collectieve landbouwsector in concurrentie met de privé-bedrijvigheid van de kolchoseboeren op het toegestane nevenbedrijf en ook met de nevenbedrijven van arbeiders en bedienden het onderspit moeten delven. De laatste wetgeving (bijvoorbeeld het modelstatuut van de kolchose van 1969) is slechts een juridische bevestiging van een feitelijk gegroeide situatie (zie verder). Wie dus een nevenbedrijf voert, zal minder snel onder de parasietenwetten vallen, zelfs wanneer de inkomsten uit het nevenbedrijf hoger liggen dan deze uit de eigenlijke beroepsactiviteit in de gesocialiseerde sector. De sovjetstaat heeft immers het eigen belang bij het opbloeien van de nevenbedrijven openlijk erkend: nevenbedrijfjes zijn in principe maatschappelijk nuttig. Alleen uitwassen vallen ten offer aan de parasietenwetten.

* Burger K. uit de noordelijke Caucasus, zoon van een privé-koopman, vroeger kulak en voorheen bestraft, arbeidde lange tijd niet op de kolchose, doch genoot daar alle voorrechten, die kolchoseleden genieten inzake veekweek en het houden van een nevenbedrijf. Hij bezat meer vee dan toegelaten was. Het vlees van het geslachte vee verkocht hij op de markt aan woekerprijzen. Van dat geld kocht hij drie bromfietsen. Hij werd verbannen voor de termijn van vijf jaar en zijn vermogen werd in beslag genomen. (5.66)

* Burger S., leraar van beroep, zegt zijn arbeid op en wijdt zich volledig aan zijn nevenbedrijf. Hij bouwt zich een huis, legt een groententuin aan, plaatst een serre en werkt met kunstmatige irri-

gatie. De gekweekte produkten bracht hij met zijn eigen motorboot naar de markt en hij verkocht ze daar aan hoge prijzen: hij werd verbannen, zijn vermogen werd in beslag genomen. (5.67)

Als privé-ondernemer kon deze persoon niet worden gestraft: het grondstuk was hem ter beschikking gesteld voor het voeren van een nevenbedrijf. Door het gebruik dat hij daarvan maakte, misbruikte hij echter het hem verleende recht, gezien het niet toegelaten is, als arbeidsgeschikte persoon, van het voeren van een nevenbedrijf zijn *hoofdviviteit* te maken (5.68).

Zeer interessant is tenslotte het fenomeen van de geheimstokerij (samogon). Deze verboden activiteit (zie hoger) lijkt bijzonder te lonen in het 'parallele' of 'illegale' circuit. Vodka blijkt in de 'tweede' economie immers een ruil- en betalingsmiddel te zijn geworden. Soms wordt bijvoorbeeld het 'honorarium' van de 'shabashniki' vooraf uitgedrukt in een aantal halfliter-flessen van een bepaald vodkamerk. Anderzijds verdwijnt ook heel wat zwart geld in de aankoop van vodka. Wie zwart geld bezit, investeert nu eenmaal beter in roerende verbruikbare zaken.

Een dodende kankerplek

Ongetwijfeld zal de lezer hier opmerken dat ook in onze contreien de zwarte markt geen onbekende is. De kankerplek, die de zwarte markt voor elk maatschappelijk systeem ongetwijfeld is, vertoont echter in de Sovjetunie bijkomende, bijzonder kwaadaardige, zelfs dodende kenmerken. *Het hele parallele circuit, dat gebaseerd is op privé-initiatief en persoonlijk verrijking, raakt immers de filosofische basis van de sovjetmaatschappij.* Het spreekt de bewering tegen, als zou na de revolutie een nieuwe sovjetmens zijn gevormd, die moreel getransformeerd in solidariteit met de andere bevolkingsgroepen en met de Partij de weg naar het communisme helpt banen in totale zelfverloochening. *Het bestaan van een tweede economie veroorzaakt cynisme t.a.v. datgene, wat de sovjetdictatuur legitimeert.* De staat gebruikt nog steeds voornamelijk

materiële prikkels tot verhoging van de arbeidsinzet der arbeiders en bedienden. Het effect van deze prikkels wordt echter zo goed als ongedaan gemaakt, door het bestaan van een parallel circuit, waar men veel meer kan verdienen dan wat onverdroten arbeid op een goedbetaalde plaats in de gesocialiseerde sector ooit kan opbrengen. Anderzijds is het zo dat de sovjetburger, om koopkrachtig te zijn op de dure zwarte markt, wel verplicht is er een nevenactiviteit op na te houden (5.69). De hoge prijzen op de parallelle markt zijn immers een waar symptoom van de onderdrukte inflatie in de Sovjetunie.

Gregory GROSSMAN definiëerde de 'tweede economie' als

" all production and exchange activity that fulfills at least one of the following tests:

- a. being directly for private gain
- b. being in some significant respect in knowing contravention of existing law." (5.70)

De 'eerste economie' is de 'plangeleide' sector, terwijl de tweede economie al die activiteiten inhoudt, die niet door het plan zijn geregeld. Een gedeelte van die activiteiten heeft de *sovjetoverheid* tegen haar zin en vanuit pragmatische overwegingen gelegaliseerd. Andere activiteiten werden oogluikend toegestaan. Daar wordt slechts ingegrepen om 'politieke redenen'. Een gedeelte tenslotte wordt in de strafwet omschreven als economisch misdrijf of in de burgerlijke wetgeving als verboden arbeidsactiviteit. *Deze situatie kan de sovjetoverheid niet eeuwig volhouden. Zij zal de keuze moeten maken: ofwel de plangeorganiseerde sector grondig hervormen, zodat de zwarte markt en in het algemeen de privé-sector minder aantrekkelijk wordt, of de privé-activiteit verder legaliseren. Art. 17 G.W. 1977 lijkt resoluut in de richting van de tweede optie te wijzen.*

Hoewel in deze 'parallelle economie' het recht buiten spel is gezet, en dit fenomeen eerder als economisch en sociologisch relevant moet worden beschouwd, toch wordt ook de juridische regelvorming mede getekend door deze spookverschijning. Zowel in het strafrecht als in het

burgerlijk recht neemt zij soms de gedaante aan van materiëel object van regelvorming. Deze zeldzame en soms moeilijk te achterhalen momenten moet de jurist aangrijpen om iets meer te vernemen over de reële gang van zaken in de sovjetmaatschappij. Gezien deze studie in de eerste plaats de burgerrechtelijke aspecten van persoonlijk eigendomsrecht behandelt, wordt in verdere hoofdstukken heel wat aandacht besteed aan het juridisch begrip van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (netrudovye dokhody).

AFDELING IV

SPAARGELDEN

De aldus uit socialistische of individuele arbeid verkregen gelden kunnen worden belegd bij de staatskredietinstellingen (arbeidersspaar-kassen en -banken) of in obligaties van staatsleningen. Geld mag niet worden uitgeleend aan afzonderlijke personen tegen intrest.

Deposito's bij staatsspaarkassen en -banken nemen in het sovjet economisch bestel een bijzondere plaats in. De staat heeft immers de spaargelden van de kleine burger nodig om de nationale economie verder uit te bouwen. Daarom werd ook juridisch aan deze deposito's steeds een *voorkeurbedeling* gegeven.

Het toenemend belang van de spaargelden

De intrest, die de depositor krijgt, is echter laag (3,5 procent op een depositoboekje). Ook in deze sector zou zich een parallel circuit hebben ontwikkeld, dat privé-investeringen tegen hoge intresten mogelijk maakt. Hierover wordt echter met geen woord gerept in de sovjet-pers, uitsluitend buitenlandse commentatoren vermelden dit feit (5.71).

Sinds de invoering van het *stakhanovisme* in de Sovjetunie (in de dertiger jaren) was het mogelijk dat de hardwerkende arbeider fortuinen vergaarde, gezien zijn inkomen vaak ver boven het gemiddeld inkomen lag. Dit gemiddeld inkomen werd geacht te volstaan voor de bevrediging van de normale consumptiebehoeften van de sovjetburger. Ook thans neemt het aantal miljoenen roebels bij de staatsbank en bij de staats-spaarkassen van jaar tot jaar toe:

Deposito's van de bevolking bij de staatsspaarkas en bij de staatsbank van de USSR, uitgedrukt in miljarden roebels:

	1940	'65	'70	'75	'76	'77	'78	'79
geheel van deposito's	0,7	18,7	46,6	91,0	103,0	116,7	131,1	146,2
in de stad	0,6	14,0	34,1	66,1	75,1	85,3	96,0	106,9
op het platteland	0,1	4,7	12,5	24,9	27,9	31,4	35,1	39,3
gemiddeld aan- tal gedeponeerde roebels per depositoboekje	42	326	581	854	911	972	1029	1080
in de stad	50	332	578	837	895	954	1009	1055
op het platteland	26	309	591	900	957	1025	1087	1154

(Narodnoe khoziaistvo v 1979 (De volkshuishouding in 1979)) (5.72)

In de sovjeteeconomie geldt nog steeds als grote beleidslijn dat consumptieve bestedingen dienen te worden beperkt ten voordele van de investeringen. *De beperking van het aanbod brengt aldus een gedwongen sparen mee.* Reeds tussen 1940 en 1953 steeg de omvang van de gedeponeerde gelden met 13,7 %, terwijl de lonen slechts stegen met 4,45 % (5.73).

De juridische voorkeurbehandeling voor spaargelden

De uitzonderlijke voorkeurbehandeling van deposito's legt niet alleen een aantal juridische mechanismen van het persoonlijk eigendomsrecht lam, *maar dreigt ook de functie zelf van het persoonlijk eigendomsrecht te ondermijnen.*

Het legateren van spaargelden

Volgens het *eerste modelstatuut voor staatsspaarkassen voor arbeiders van 26 december 1922* (5.74) werd, naast het overmaken van deposito's aan erfgenamen volgens de toen geldende regeling inzake erfrecht, ook het legateren van deze som aan om het even welke andere persoon toegelaten op basis van een bijzondere instructie van de depositor. Notariële bekrachtiging was niet vereist en de toenmalige beperking van de waarde van de nalatenschap tot 10000 goudroebel gold niet voor wat betreft de nagelaten deposito's.

Het *nieuwe modelstatuut voor staatsspaarkassen van arbeiders van 27 november 1925* (5.75) behield de mogelijkheid van een dergelijke instructie, die het lot van de gedeponeerde gelden bepaalt in geval van overlijden van de depositor, doch slechts onder voorwaarde dat de regels i.v.m. de omvang van de nalatenschap en de kring van de mogelijke erfgenamen werd geëerbiedigd (5.76). In dat geval beperkte het voordeel van de depositor zich ertoe dat geen successierechten dienden te worden betaald en dat hij zonder al te veel formaliteiten over zijn vermogen kon beschikken.

Op 11 mei 1927 (5.77) wordt art. 36 van het modelstatuut over de staatsspaarkassen voor arbeiders gewijzigd. Opnieuw kan een instructie worden gemaakt door de depositor ten voordele van om het even welke persoon, dus ook personen buiten de kring van de wettelijke erfgenamen. Indien men bedenkt dat in die periode de beperking van de maximale waarde van de nalatenschap tot 10000 roebel reeds was afgeschaft, dan kan men besluiten dat de regeling, zoals voorzien in het statuut van 26 december 1922, in ere werd hersteld.

Het *modelstatuut over de staatsspaarkassen van 20 februari 1929* (5.78) geeft aan de depositor het recht een instructie achter te laten over de afgiften van geld, of waardepapieren, zowel aan rechtspersonen, als aan burgers, onafgezien van het feit of ze al dan niet wettelijke erfgenamen zijn.

In 1930 reeds werden spaartegoeden, die zich bij de staatsspaarkassen bevonden, van elke beperking inzake erfrecht ontheven (5.79). Deze uitzonderingsregel werd in 1935 uitgebreid tot de tegoeden bij de Staatsbank (Gosbank) en de bank voor Binnenlandse Handel (Vneshtorgbank) (5.80). Op 1 april 1935 werd B.W. RSFSR 1922 aangevuld met een artikel 436, dat uitdrukkelijk stelt dat dergelijke deposito's niet behoren tot de nalatenschap, en dat het erfrecht, zoals dat wettelijk geregeld is, geen toepassing vindt op dit uitzonderingsvermogen (5.81), op voorwaarde evenwel dat de testator hierover een bijzondere beschikking heeft getroffen.

Deposito's kan de erflater dus aan om het even welke persoon of organisatie 'legateren'. Het aldus 'gelegateerde' vermogen is vrij van alle verbintenissen, schulden en successierechten, die op de nalatenschap wegen. *Deposito's, die het voorwerp zijn van een bijzondere beschikking van de erflater, maken immers geen deel uit van de nalatenschap.*

De beschikking over dit geprivilegieerde vermogen hoeft niet bij testament te gebeuren: een geschreven instructie, gericht tot de bank, volstaat (5.82). Daarin wordt de persoon (eventueel personen) aangegeven, aan wie na de dood van de depositor de tegoeden zullen toekomen. Sterft echter de aangeduide persoon vóór de beschikker, dan gaat dit recht tot het ontvangen van de deposito's niet automatisch over op de erfgenamen van de begunstigde, die immers nog geen 'verworven recht' heeft t.a.v. dit vermogen. De depositor kan eventueel een nieuwe beschikking maken.

Over de *juridische natuur van de instructie* die door de erflater aan de kredietinstelling wordt verstrekt, bestaan meningsverschillen. REIKHEL en DUNEVICH menen dat het gaat om een testamentaire beschikking 'in eenvoudige vorm' (5.83). SEREBROVSKII daarentegen argumenteert dat dergelijke instructies geen testamentaire beschikkingen zijn, doch be-
dingen ten behoeve van derden. De derde begunstigde zou daarbij een zelfstandig vorderingsrecht t.a.v. de bank verkrijgen (5.84). ANTIMONOV en GRAVE combineren de twee versies en stellen dat het gaat om een bij-

zondere testamentaire beschikking, vergezeld van een beding ten behoeve van derden (5.85).

Deze dualistische structuur van het naast elkaar gediën van enerzijds de regeling van het burgerlijk wetboek, en anderzijds een volledige discretionaire bevoegdheid tot legateren van deposito's, betekent een *beduidende afzwakking van de verhaalsrechten van de schuldeisers en van de rechten van de wettelijke erfgenamen*. (5.86).

Vrij vlug kwam er kritiek op deze uitzonderingsregel vanuit de rechtsleer. ORLOVSKII merkte op dat deze uitzonderingsregel "eerder een kwestie van beleid dan van rechtvaardigheid was" (5.87). De sovjetregering had immers nood aan kapitaal om de industriële expansie, vooropgesteld door het eerste vijfjarenplan, te verwezenlijken (5.88). Ook bij de bespreking van het ontwerp van B.W. RSFSR 1964 werd de uitzonderingsmaatregel voor tegoeden bij de staatsspaarkassen en de staatsbank aan felle kritiek onderworpen. Tegen het oude art. 436 B.W. RSFSR 1922 werden ernstige bezwaren aangevoerd: benadeling van schuldeisers en wettelijke (vooral reservataire) erfgenamen, afwenteling van de onderhoudsplicht, benadeling van één der echtgenoten bij de verdeling van het gemeenschappelijk vermogen (5.89). De bepaling werd echter ongewijzigd in B.W. RSFSR 1964 overgenomen. Art. 561 B.W. RSFSR 1964 luidt als volgt:

"Burgers, die deposito's bezitten bij de staatsspaarkassen voor arbeiders of bij de Staatsbank van de USSR hebben het recht een beschikking over te maken aan de spaarkas of de bank over de afgifte van het deposito ingeval van zijn overlijden aan om het even welke persoon of aan de staat. In die gevallen maakt het deposito geen deel uit van de nalatenschapsboedel en zijn de regels van dit hoofdstuk (erfrecht, K.M.) niet van toepassing... Indien de depositor geen beschikking heeft overgemaakt aan de spaarkas of de bank, dan gaat bij de dood van de depositor zijn deposito over op de erfgenamen op algemene gronden, volgende de regels van dit hoofdstuk (erfrecht, K.M.)."

Art. 119 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR (1961) voorziet dat de wijze van beschikken over deposito's bij de staatsspaarkassen en bij de staatsbank van de USSR voor het geval van overlijden, wordt bepaald door het modelstatuut van de staatsspaarkassen van de USSR en het modelstatuut van de Staatsbank van de USSR. De Instructie van het Ministerie van Financiën van de USSR van 20 juni 1949, nr. 901, over het ontvangen, bewaren en teruggeven van deposito's door de staatsspaarkassen, bevat een speciaal hoofdstuk gewijd aan 'testamentaire beschikkingen over deposito's' (5.90). Uit deze instructie blijkt dat de beschikking aan een minimum aan vormvereisten moet beantwoorden: een eenvoudige beschikking mortis causa op het kaartje van de persoonlijke rekening bij de spaarkas kan volstaan. Een dergelijke beschikking moet wel worden geauthentificeerd door de controleur bij de spaarkas..

In de praktijk deden zich problemen voor i.v.m. wijzigingen, die de depositor in de beschikking voor na zijn dood had aangebracht. Het rechtscollège voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR stelde in 1970 volgende regel:

" Een algemeen testament, waarin speciaal melding wordt gemaakt van het lot van deposito's bij staatsspaarkassen en bij de Staatsbank van de USSR en een testamentaire beschikking bij de spaarkas of de staatsbank, hebben een zelfde rechtskracht en volgens art. 543 B.W. RSFSR stelt de laatste beschikking de vorige beschikking buiten werking."

Een beschikking bij de spaarkas kan dus worden gewijzigd door een latere beschikking bij de spaarkas, of via het opstellen van een notariëel bekrachtigd testament, waarin het lot van de deposito's expliciet wordt behandeld. Over het bestaan van een dergelijk testament moet de depositor de spaarkas echter op de hoogte brengen. Indien dit niet gebeurt, dan draagt de spaarkas geen verantwoordelijkheid voor het betalen van de deposito's aan de persoon, die op de voordien gedane beschikking was vermeld (5.91).

De rechtspraak heeft nooit enige poging gedaan om deze uitzonderingsregel te matigen. Niet alleen geniet de *vrije levensverzekering* dezelfde voordelen als deposito's bij spaarkassen of banken, de rechtspraak nam zelfs als vaste regel aan dat, indien een beschikking over de deposito's was *opgenomen in het testament*, dit vermogen desalniettemin van de nalatenschapsboedel blijft uitgesloten, en dus vrij is van alle kosten, schulden (5.92) en verbintenissen, die op de nalatenschap rusten. Het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR verduidelijkte in zijn richtlijn van 1 juli 1966:

" Volgens de wet maakt het deposito, dat zich bevindt bij de staats-spaarkas of in de staatsbank van de USSR, geen deel uit van de nalatenschapsboedel. De gewone regels inzake erfrecht zijn, ingeval van bijzondere beschikking daarover, niet van toepassing. Deposito's maken geen deel uit van de nalatenschapsboedel, ook indien de beschikking over het overhandigen van het deposito ingeval van overlijden gegeven wordt via een verklaring hierover in het testament." (5.93)

Anderzijds besliste het Opperste Gerechtshof van de RSFSR dat, indien de erflater een beschikking had gemaakt over het overhandigen van deposito's aan bepaalde personen, *de arbeidsongeschikte echtgeno(o)t(e) niet het recht had het voorbehouden deel op te eisen* (5.94). Ook het voorbehouden deel van minderjarige en arbeidsongeschikte kinderen, ouders en onderhoudsontvangers werd door de rechtbanken in geval van beschikking over deposito's voor het geval van overlijden van de depositor, niet gevrijwaard. ERSHOVA wijst erop dat in het belang van de 'sociale zekerheid' van arbeidsongeschikte ouders, kinderen en onderhoudsontvangers, deposito's niet vrij zouden mogen zijn van reserve-aanspraken (5.95). Daarom wijst ERSHOVA de kwalificatie van deze beschikking over deposito's als 'beding ten behoeve van derden' af, gezien op het voorwerp van een dergelijk beding de reserve moeilijk kan worden verhaald.

De uitzonderingsregeling inzake beschikking mortis causa over spaargelden bij de arbeidersstaatsspaarkassen of bij de staatsbank, laat dus aan de depositor toe te ontsnappen aan de wettelijke reserve-

regeling. Voor het toekennen van een reservatair gedeelte op de nalatenschap, laat het sovjetrecht zich niet leiden door verwantschapsbanden maar door het criterium van de *feitelijke economische afhankelijkheid*: alle reservataire erfgenamen in het sovjetrecht zijn arbeidsongeschikten. Tot deze categorie van erfgenamen behoren de minderjarige en de arbeidsongeschikte kinderen (met inbegrip van geadopteerden), de arbeidsongeschikte echtgenoot, de arbeidsongeschikte ouders en de arbeidsongeschikte personen ten laste van de overledene (izhdiventsy) (5.96). De reservataire erfgenamen hebben recht op minstens twee derden van het deel, dat hun bij erfopvolging krachtens de wet zou zijn toegekomen (art. 535 B.W. RSFSR 1964). Wanneer deze reserve via het deponeren van gelden bij de arbeidersstaatsspaarkassen of bij de staatsbank kan worden ontlopen, dan betekent dit *dat het juridisch mechanisme van het persoonlijk eigendomsrecht op heel wat minder efficiënte wijze kan worden ingezet met het oog op het bereiken van twee staatsbelangrijke doeleinden*. De dwingende reserveregeling in het sovjet erfrecht wil dat de nalatenschap van de sovjetburger in de eerste plaats ten goede komt aan arbeidsongeschikte personen, die in een verwantschaps- of feitelijke economische afhankelijkheidsverhouding tot de erflater staan. Door deze juridische regeling bereikt de sovjetwetgever twee objectieven. In de eerste plaats wordt via het mechanisme van het erfrecht een systeem van 'zelfhulp' gecreëerd voor arbeidsongeschikte personen. Deze personen moeten aldus geen beroep doen (of althans in mindere mate) op staatshulp, waardoor de uitgaven voor sociale zekerheid in het staatsbudget aanzienlijk kunnen worden gedrukt. Anderzijds verkrijgt de arbeidsgeschikte burger-erfgenaam dank zij dit hoge reserve-quotum (twee derden van het wettelijk deel) een relatief klein deel van de toch reeds niet zo omvangrijke persoonlijke eigendom van de erflater. Hierdoor wordt een tweede objectief gerealiseerd: *via het erfrecht kunnen arbeidsongeschikte personen zich in elk geval geen renteniersbestaan veroorloven, zodat zij zelfs als erfgenaam verplicht zijn te blijven werken*. Wanneer echter het reserve-mechanisme wordt lamgelegd via het deponeren van spaargelden bij de arbeidersstaatsspaarkassen of bij de staatsbank, dan kan een aanzienlijk groter vermogen (de spaardeposito's van de

sovjetburger kennen van jaar tot jaar een enorme groei) in handen komen van een eventueel arbeidsgeschikte begunstigde, die aldus op de vrucht van de arbeid van de milde schenker kan teren. Menige maîtresse in Moskou heeft van deze regeling de vruchten geplukt.

Beslag t.a.v. gemeenschappelijke spaargelden

Volgens art. 271 van het oude wetboek van burgerlijk procesrecht van de RSFSR (1923) mocht bij *tenuitvoerlegging van een burgerrechtelijke uitspraak geen beslag worden gelegd op spaardeposito's*. Dit was slechts mogelijk bij de tenuitvoerlegging van een strafrechtelijke uitspraak. Problemen deden zich voor i.v.m. gelden, die slechts op naam van één der echtgenoten bij de staatsspaarkas of bij de staatsbank waren gedeponneerd, doch die verworven waren tijdens het huwelijk en dus gemeenschappelijke eigendom van de echtgenoten uitmaakten. Wat indien de echtgenoot, op wiens naam de gelden niet waren gedeponneerd, de verdeling van dit gemeenschappelijk vermogen vroeg? In zijn richtlijn van 29 januari 1942 (5.97) stelde het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR dat de beschikkingsmacht over deposito's uitsluitend toekomt aan de depositor, d.w.z. aan diegene op wiens naam het deposito werd ingebracht. Om administratieve redenen kan immers geld slechts op naam van één persoon worden gedeponneerd. Een vordering tot beslag t.a.v. een deposito bij de staatsspaarkas, uitgaande van één der echtgenoten, met het oog op de verdeling van het gemeenschappelijk vermogen, terwijl de documenten uitwijzen dat het deponeren gebeurde op naam van de andere echtgenoot, moet bijgevolg niet worden ingewilligd.

Uitgaande van deze rechterlijke uitspraak met bijzonder gezag (5.98) concludeerden rechtsleer en rechtspraak dat een deposito, door één van de echtgenoten ingebracht op diens eigen naam, geen deel uitmaakte van het gemeenschappelijk vermogen van de echtgenoten en niet in aanmerking komt voor verdeling van het gemeenschappelijk vermogen bij overlijden of echtscheiding (5.99). BOSHKO stelde voor aan de andere echtgenoot een vordering tot compensatie toe te kennen, gezien de 'socialis-

tische wettelijkheid' eist dat het gemeenschappelijk vermogen van echtgenoten, behoudens uitzonderlijke omstandigheden, op gelijke wijze zou worden verdeeld (5.100). KHALFINA echter meende dat van het algemeen principe van het 'bankgeheim' zou moeten worden afgeweken in de gevallen waarin het deposito werd geplaatst op naam van één der echtgenoten, doch eigenlijk behoort tot het gemeenschappelijk vermogen. In dat geval moet, aldus KHALFINA, aan de rechtbank de bevoegdheid toekomen om bevel te geven tot verdeling van de gemeenschappelijke gelden (5.101). LIBMAN, een sovjetadvokaat, wijst op de veel voorkomende gevallen van misbruik, waarbij de echtgenoot, op wiens naam het deposito werd geplaatst, de gelden afhaalt, voordat van enige verdeling sprake kan zijn. De toestemming van de andere echtgenoot vragen voor het afhalen van de gelden, zou de werking van de kredietinstellingen te zeer hinderen. Doch het zou eventueel wel mogelijk zijn, aldus nog LIBMAN, in het modelstatuut van de spaarkas een regel in te voeren, volgens welke de echtgenoot, die bewijst gehuwd te zijn met de depositor, kan eisen van de spaarkas dat hem of haar een uittreksel wordt verschaft uit de rekening van de andere echtgenoot (5.102).

Het was de suggestie van KHALFINA, die werd overgenomen in de algemene beginselen van Burgerlijk Procesrecht van de USSR en van de unierepublieken (1961). Volgens art. 57 van deze beginselen kan beslag worden gelegd op deposito's, indien deze gemeenschappelijke eigendom van de echtgenoten zijn, en de rechter de verdeling van deze gemeenschappelijke eigendom heeft bevolen. Art. 10 van het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 10 april 1962 *'Over de procedure betreffende het in werking treden van de Algemene Beginselen van Burgerlijke Wetgeving en de Algemene Beginselen van Burgerlijk Procesrecht'* stelde dat beslag kan worden gelegd op de besparingen van burgers bij de arbeidersspaarkassen, indien het gaat om de verdeling van deposito's, die medeëigendom zijn van de echtgenoten, en dit voor alle beslissingen, die worden genomen na 1 mei 1962, ongeacht het tijdstip waarop de deposito's werden geplaatst (5.103). Art. 87 Beg. Burg. Wetg. 1961, lid III, luidt thans als volgt:

" Op de deposito's van burgers in de staatsspaarkassen van arbeiders en in de staatsbank van de Sovjetunie mag beslag worden gelegd op grond van een strafrechtelijke veroordeling, of van een rechterlijke beslissing, waarbij een burgerlijke eis, voortvloeiend uit een strafzaak, wordt ingewilligd, of van een rechterlijke beslissing die een vordering tot uitkering van onderhoudsgeld toestaat (bij gebrek aan loon of andere goederen waarop verhaal kan worden uitgeoefend), of over de verdeling van deposito's, die gemeenschappelijke eigendom van echtgenoten zijn. De confiscatie van deposito's van burgers in bedoelde kredietinstellingen mag gebeuren op grond van een in kracht van gewijsde getreden strafrechtelijke veroordeling of van een overeenkomstig de wet genomen decreet tot opeising van eigendom."

Beslag op deposito's bij de staatsspaarkassen en bij de Staatsbank is m.a.w. thans ook mogelijk bij een veroordeling tot uitvoering van de *onderhoudsplicht* (zij het dat eerst moet worden nagegaan of geen andere objecten voor dit beslag in aanmerking kunnen komen) en bij de verdeling van de gemeenschappelijke eigendom der echtgenoten. Ook het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR besliste op 16 december 1964:

" De verdeling door de rechtbank van deposito's bij de spaarkas, die medeëigendom zijn van echtgenoten, is toegelaten, ongeacht wanneer het deponeren gebeurde en ongeacht de verdeling van de andere medeëigendom." (5.104)

Ook *gemeenschappelijke gelden van de dvor-gemeenschap*, door één lid van de dvor bij de spaarkas of bij de staatsbank binnengebracht, blijven op naam van die ene persoon, doch er wordt verrekend met de andere vermogensbestanddelen van de dvor (5.105).

Het zou echter verkeerd zijn uit deze uiteenzetting de conclusie te trekken dat in de Sovjetunie streng aan het bankgeheim wordt vastgehouden, en dat slechts in uitzonderlijke, door de wet bepaalde gevallen van dit absolute bankgeheim mag worden afgeweken. Dat het bank-

geheim niet zo waterdicht is in de praktijk kan men afleiden uit talloze gevallen uit de rechtspraak: indien de verhouding tussen het arbeidsinkomen en de tegoeden bij de spaarkas of bij de staatsbank abnormaal lijkt te zijn, dan wordt dit tegoed als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' in beslag genomen. KHALFINA haalt het voorbeeld aan van een verongelukte arbeider, bij wie men in het ziekenhuis een spaarboekje aantrof, waarop een tegoed van 90000 roebel vermeld stond, hoewel die arbeider slechts 90 roebel per maand verdiende. De rechtbank nam het spaarboekje in beslag, doch de hogere instantie verbrak de beslissing op grond van het feit dat een wettelijke basis voor deze beslissing ontbrak. Die wettelijke basis is ondertussen (KHALFINA schreef in 1955) gecreëerd: zoals verder zal worden aangetoond, geeft de nieuwe burgerlijke wetgeving van het begin van de zestiger jaren aan de rechtbanken een zeer ruime bevoegdheid om op te treden tegen 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (5.106).

MASLOV stelt voor in geval van disproportie van loon en spaartegoed, de bewijslast om te keren: indien er een opvallende wanverhouding bestaat tussen arbeidsinkomen en spaargeld van de burger, dan wordt afgestapt van het vermoeden van rechtmatigheid van het arbeidsinkomen, en dan moet de eigenaar bewijzen dat hij dit inkomen rechtmatig heeft verworven (5.107).

HOOFDSTUK VI

SUBJECTEN VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

HOOFDSTUK VI

SUBJECTEN VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

De sovjet rechtsleer wil het rechtssubject niet zien als een in hoge mate geabstraheerde rechtsfiguur, bekleed met vrije wil en gezond bewustzijn, waaraan een in principe onbeperkte rechts- en handelingsbekwaamheid wordt verleend. De sovjetburger moet ook als rechtssubject de actieve arbeidende mens blijven, die in de eerste plaats wordt gesitueerd binnen de maatschappelijke produktieverhoudingen, als deelnemer aan het produktieproces en, zij het in tweede instantie, als afnemer van het produktieprodukt. Omdat het rechtssubject niet mag worden weggedacht uit zijn reëel kader, nl. dat van de maatschappelijke produktieverhoudingen, worden ook rechts- en handelingsbekwaamheid van het rechtssubject t.a.v. persoonlijk eigendomsrecht aangepast aan de rollen die de sovjetburger moet spelen als arbeider (deelnemer aan het produktieproces) en als gebruiker (afnemer van het produktieprodukt).

Beperkingen aan de rechts- en handelingsbekwaamheid van de sovjetburger worden niet gezien als tempering van een in principe onbegrensd subjectief recht, maar als begrenzungen die voortvloeien uit de socio-economische structuur van de socialistische maatschappij.

In dit hoofdstuk worden begrenzungen van de rechtsbekwaamheid besproken. De handelingsbekwaamheid en haar grenzen komen aan bod in het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.

Reeds in de inleiding werd erop gewezen dat het eigendomsinstituut bestaat uit institutionele en technische normen. Externe rechtsvergelijking tussen 'socialistische' en 'kapitalistische' rechtsinstellingen moet vooral worden toegespitst op de institutionele

eigendomsnormen, die de 'harde kern' van het eigendomsinstituut uitmaken. Deze institutionele eigendomsnormen antwoorden in de eerste plaats op de vraag welke goederen aan wie kunnen worden toegewezen. Deze normen werden 'toewijzingsnormen' genoemd. Toewijzingsnormen bepalen in het sovjetsysteem op strikte wijze de rechtsbekwaamheid van elk der onderscheiden rechtssubjecten t.a.v. het eigendomsrecht. Waar wij nog steeds vertrouwd zijn met het universaliteitsprincipe inzake eigendom, differentieert de sovjet eigendomsregeling de rechtsbekwaamheid van het rechtssubject naargelang de economische rol die het vervult in een plangeleide economie.

In dit hoofdstuk over 'subjecten van persoonlijk eigendomsrecht' wordt de strenge hiërarchie der rechtssubjecten uiteengezet, terwijl in het hoofdstuk over 'objecten van persoonlijk eigendomsrecht' een indeling zal worden gemaakt van eigendomsobjecten volgens hun toewijzingsmogelijkheid aan de vooraaf onderscheiden rechtssubjecten. Aldus maken de toewijzingsnormen één geheel uit, waarin precies de strikte hiërarchie der rechtssubjecten het statuut van de rechtsobjecten onmiddellijk bepaalt.

Ook in dit hoofdstuk werd met bijzondere belangstelling het probleem van de rechtssubjectiviteit van de kolchosedvor of het kolchoseboerenhuishouden onderzocht. De kolchosedvor verschijnt als een kleine, communistische cel met eigen strikte, hoofdzakelijk gewoonterechtelijk bepaalde regels. Het is bijzonder boeiend na te gaan hoe de sovjet rechtsleer de problematiek van de rechtssubjectiviteit van de dvor heeft behandeld.

AFDELING I - SUBJECTEN VAN EIGENDOMSRECHT: SOORTEN

In een socialistisch georiënteerd economisch systeem, zoals dat in de Sovjetunie is uitgebouwd, is de rechtsbekwaamheid van de burger op het gebied van het zakenrecht noodzakelijk beperkt. Nochtans vertrekt ook de sovjet burgerlijke wetgeving (art. 8, lid 3 Beg. Burg. Wetg. 1961) vanuit het principe van de algehele rechtsbekwaamheid:

"Niemand kan worden beperkt in zijn rechtsbekwaamheid, behalve in de gevallen en op de wijze door de wet voorzien."

Deze juridisch-technische formulering mag echter niet misleiden. *De beperking van de rechtsbekwaamheid van de sovjetburger vindt zijn wortels in een andere eigendomssystematiek, die extra-juridisch van oorsprong is.* Wat aan wie kan worden toegekend, staat in rechtstreeks verband met de Marxistisch geïnspireerde rollen die aan de onderscheiden rechtssubjecten en rechtsobjecten in een systeem van socialistische produktieverhoudingen worden toebedeeld.

In de juridische vertaling van dit Marxistisch geïnspireerde mens- en maatschappijbeeld werd logischerwijze afgestapt van de *universaliteit* van het eigendomsbegrip. Gedaan met een algemeen eigendomsbegrip, dat aan om het even welk rechtssubject kan worden toegekend, en dat kan slaan op om het even welk rechtsobject. Vanaf 1936 werd in het sovjet rechtssysteem een onderscheid ingevoerd tussen *staats-, coöperatieve en persoonlijke eigendom* (G.W. 1936, art. 4 tot 10). Daarnaast werd nog een beperkte vorm van privé-eigendom toegelaten, t.a.v. kleine ambachtelijke en landbouwbedrijven. Deze indeling werd in het historisch overzicht besproken.

G.W. 1977 vertrekt eveneens vanuit de basisindeling in socialistische en persoonlijke eigendom. Socialistische eigendom wordt in de nieuwe grondwet verder opgedeeld in *staatseigendom* (art. 10 en 11 G.W. 1977), *kolchose- en coöperatieve eigendom* (art. 12 G.W. 1977) en een derde, nieuwe eigendomsvorm: *de eigendom van vakbonden en andere maatschappelijke organisaties* (art. 10 G.W. 1977) (6.1).

Persoonlijke eigendom wordt (zonder verdere opdeling) behandeld in art. 13 G.W. 1977. Kleine privé-eigendom vermeldt G.W. 1977 niet meer als afzonderlijke eigendoms categorie..

De staat als eigenaar

"De staatseigendom is het gemeengoed van het hele sovjetvolk, de voornaamste vorm van socialistische eigendom.", verklaart art. 11 G.W. 1977 (zie ook art. 6 G.W. 1936, art. 21 Beg. Burg. Wetg. en art. 94 B.W. RSFSR). Waarom precies staatseigendom, als hoogste vorm van socialistische eigendom, *niet voor individuele toeëigening in aanmerking komt*, legt de sovjetrechtsleer als volgt uit:

" De ontwikkeling van de zware machineproductie, de groei van de maatschappelijke arbeidsdeling, de verdere concentratie en centralisatie van de productie leiden tot een kolossale uitbreiding van de vermaatschappelijking van de productie. Dit proces wordt steeds intenser. De materiële voorwaarden van de productie bepalen de objectieve noodzakelijkheid van de toeëigening van de onderscheiden produktiemiddelen, niet door individuele personen, zelfs niet door groepen van personen, maar door de maatschappij in haar geheel, daar op die wijze een verdere ontwikkeling van de productie wordt gegarandeerd." (6.2)

Sinds de USSR door art. 1 G.W. 1977 werd uitgeroepen tot een socialistische staat van heel het volk, die de wil en de belangen van de arbeiders, boeren en intelligentia vertolkt, kan er geen tegenstelling meer bestaan tussen staatseigendom en maatschappelijke eigendom van heel het volk, zo betoogt de rechtsleer (6.3). De socialistische maatschappij moet nu eenmaal een speciaal apparaat in het leven roepen om deze volkseigendom van produktiemiddelen te beheren en de ontwikkeling van de onderscheiden economische deelgebieden te coördineren, en dit orgaan is de staat (6.4).

Bijzondere vermelding verdient de *relatieve rechtssubjectiviteit van de staatsondernemingen*. Elke sovjetonderneming (industriële, handels- of landbouwonderneming) is zelfstandig *object* van staatseigendom. Doch tegelijkertijd is de staatsonderneming ook *rechtssubject*, dat binnen het kader van zijn activiteit in staat is om drager te zijn van rechten en verplichtingen (art. 12 Beg. Burg. Wetg. - art. 26 B.W.). Hoewel de staatsonderneming dus deel uitmaakt van de staat, heeft toch een relatieve verpersoonlijking plaats van een functie- en vermogens-eenheid. De aldus gecreëerde rechtspersoon is echter niet in staat om eigenaar te zijn. *Eigenaar van het vermogen van de staatsonderneming blijft de staat zelf*. De staatsonderneming krijgt t.a.v. dit vermogen slechts een recht van '*operatief beheer*' (*operativnoe upravlenie*). Operatief beheer houdt een recht van bezit, gebruik en beschikking in, dat van het eigendomsrecht werd afgesplitst en slechts binnen de functionele omschrijving van het staatsbedrijf kan worden uitgeoefend. De staatsonderneming is dus rechtssubject t.a.v. andere natuurlijke en rechtspersonen, doch niet t.a.v. de staat (6.5).

De socialistische sovjetstaat is ook het enige rechtssubject, dat in aanmerking komt als *subject van een universeel eigendomsrecht*. Naast een aantal objecten, die *uitsluitend* aan de staat mogen toebehoren (de grond, zijn bodemschatten, de wateren en de wouden, de voornaamste produktiemiddelen in de industrie, de bouw en de landbouw, de transport- en communicatiemiddelen, de banken, de door de staat georganiseerde handels-, gemeentelijke en andere ondernemingen, het stedelijk basishuisvestingsfonds, en ander vermogen, nodig voor het verrichten van de staatszaken (art. 11 G.W. 1977)), kan de staat zich om het even *welk produktie- of consumptiemiddel toeëigenen*.

Coöperatieve organisaties

Kolchosen en andere coöperatieve organisaties worden in hun bekwaamheid als subject van eigendomsrecht reeds in aanzienlijke mate beperkt. Alle treden zij op als zelfstandige rechtspersonen. Eveneens

bezitten zij een 'bijzondere' rechtsbekwaamheid om als eigenaar op te treden. Kolchosen en andere coöperatieven kunnen geen eigenaar zijn van grond en van andere produktiemiddelen, die zich uitsluitend in staatseigendom mogen bevinden. *Zijzelf mogen zich slechts die produktiemiddelen toeëigenen, die nodig zijn voor de verwezenlijking van hun statutair doel* (art. 10 en 12 G.W. USSR 1977) (6.6). Naast kolchosen (landbouwcoöperatieven) bestaan bijvoorbeeld nog consumptiecoöperatieven en visserij-'artels', die echter alle aan de regeling van de kolchose zijn onderworpen (art. 23 Beg. Burg. Wetg.).

In een eerste etappe in de overgang naar het communisme moet kolchose- en coöperatieve eigendom toegroeien naar de socialistische staatseigendom. Het onderscheid tussen staats- en kolchose- of coöperatieve eigendom zal dus het eerst verdwijnen. Kolchose- en coöperatieve eigendom is ontstaan uit de kleine privé-eigendom van boeren, ambachtslui en kleinhandelaars. De coöperatieve overgangsvorm moet door een intense collectieve activiteit overgaan in de hogere organisatievorm van de staatseigendom. In de sovjet rechtsleer wordt deze weg naar totale vermaatschappelijking beschreven als een stapsgewijze proces. Als mijlpalen in de evolutie van coöperatieve kolchose-eigendom naar socialistische staatseigendom worden volgende evolutietrends beschreven door de sovjet rechtsleer: de versterking van het 'ondeelbaar' fonds (6.7) van de kolchosen, de overgang van de vroegere Machine- en Traktorenstations (MTS) (6.8) naar een ruimere eigendom van de kolchosen, het ontstaan van verenigingen van kolchosen en tenslotte het uitbreiden van de collectieve bedrijvigheid op de kolchosen ten koste van de persoonlijke nevenbedrijven van de kolchoseboerenhuishoudens (6.9). In een laatste fase tenslotte zouden beide eigendomsvormen, nl. staats- en coöperatieve eigendom, samengroeien, tot één communistische eigendom (6.10).

Maatschappelijke organisaties

Met *maatschappelijke eigendom* wordt in de eerste plaats de eigendom van

de vakbond beoogd. Maatschappelijke organisaties streven, in tegenstelling tot coöperatieve organisaties, *geen economisch doel* na. Maatschappelijke eigendom kreeg voor het eerst een afzonderlijke vermelding in art. 24 Beg. Burg. Wetg., doch is nog steeds *grosso modo* onderworpen aan de juridische regeling van de coöperatieve organisaties (6.11).

De sovjetburger

Subject van persoonlijk eigendomsrecht is *elke burger van de USSR*. In het hoofdstuk over 'De staat en het individu' van G.W. 1977 benadrukt art. 34:

" De burgers van de USSR zijn gelijk voor de wet, onafhankelijk van hun afkomst, sociale en vermogenspositie, ras en nationaliteit, geslacht, opleiding, moedertaal, houding tegenover godsdienst, aard en karakter van hun beroepen, woonplaats en andere omstandigheden. De rechtsgelijkheid van de burgers van de USSR wordt op alle gebieden van het economische, politieke, sociale en culturele leven gewaarborgd."

Bedoeld wordt hier de *rechtsbekwaamheid* van de burger. Het ons bekende onderscheid tussen rechts- en handelingsbekwaamheid ('pravosposobnost' - 'deesposobnost') wordt ook in het sovjetrecht gehanteerd. Elke burger heeft dus dezelfde mogelijkheid om subject van persoonlijk eigendomsrecht te zijn (6.12). Dat wordt nogmaals onderstreept door art. 9 B.W. RSFSR 1964:

" De bekwaamheid om burgerlijke rechten en verplichtingen te hebben (burgerlijke rechtsbekwaamheid) wordt op gelijke wijze erkend t.a.v. alle burgers van de RSFSR en van de overige Unierepublieken."

Merkwaardig is dat art. 9 B.W. 1964 teruggrijpt naar de klassieke burgerrechtelijke formulering:

" De rechtsbekwaamheid van de burger begint vanaf het ogenblik van zijn geboorte en eindigt met zijn dood."

Dit terwijl B.W. 1922 zijn hoofdstuk over rechtssubjecten nog begon met de veelzeggende aanhef:

" Met het oog op de ontwikkeling van de produktieve krachten van het land, erkent de RSFSR de rechtsbekwaamheid (bekwaamheid om burgerlijke rechten en verplichtingen te hebben) voor alle burgers, die niet door de rechter in hun rechten zijn beperkt."

De inhoud van de rechtsbekwaamheid der sovjetburgers wordt in art. 10 B.W. RSFSR 1964 als volgt omschreven:

" Burgers mogen in overeenstemming met de wet vermogen in persoonlijke eigendom hebben, woonruimten en ander vermogen gebruiken, vermogen erven en na de dood overmaken, een beroep en een woonplaats kiezen, auteursrechten uitoefenen t.a.v. wetenschappelijk werk, literatuur, kunst, uitvindingen, ontdekkingen, voorstellen tot rationalisatie. Tenslotte mogen de burgers ook andere vermogens- en persoonlijke niet-vermogensrechten hebben."

In leerboeken over sovjet burgerlijk recht wordt er echter de nadruk op gelegd dat, hoewel de rechtsbekwaamheid begint op het ogenblik van de geboorte, zij niet door de natuur wordt meegegeven, maar *door de wet wordt verleend*. Het gaat m.a.w. om een *maatschappelijke eigenschap, noodzakelijk gemaakt door de economische opbouw van de maatschappij*. Zo bijvoorbeeld, aldus betoogt de rechtsleer, werd in de slavenmaatschappij geen rechtsbekwaamheid toegekend aan slaven (6.13).

Doch ook in het sovjetrecht heeft de burger, als laatstgeplaatste in de hiërarchie der rechtssubjecten, de meest afgebakende bevoegdheid t.a.v. het eigendomsrecht. Wanneer art. 8 Beg. Burg. Wetg. 1961 stelt dat niemand kan worden beperkt in zijn rechtsbekwaamheid, behalve in de gevallen door de wet voorzien, dan moet men inderdaad vaststellen dat de wet hoogst ingrijpende beperkingen aan de rechtsbekwaamheid van de sovjetburger oplegt.

Het persoonlijk eigendomsrecht kan slechts op een beperkt aantal goederen slaan, die men als consumptiemiddelen in ruime zin zou kunnen

bestempelen. Het gaat m.a.w. om zaken die slechts persoonlijke behoeften mogen bevredigen en die geen aanleiding mogen geven tot de uitbuiting van andermans arbeid. Een opsomming van dergelijke goederen vindt men in B.W. 1964, art. 105:

" In persoonlijke eigendom van de burgers mag zich vermogen bevinden dat bestemd is tot bevrediging van de materiële en culturele behoeften. Elke burger mag in persoonlijke eigendom bezitten: arbeidsinkomen en -besparingen, een woonhuis (of een deel ervan), een nevenbedrijf aan huis, huishoudelijk gerief en huisraad en zaken van persoonlijk gebruik en comfort."

alsook in art. 13 G.W. 1977:

" De basis van de persoonlijke eigendom van de burgers van de USSR vormt het arbeidsinkomen. In persoonlijke eigendom mogen zich bevinden: zaken van comfort, van persoonlijk gebruik, zaken die deel uitmaken van het huiselijk nevenbedrijf, een woonhuis en spaargelden."

Rond deze *beperking van de rechtsbekwaamheid*, die voortvloeit uit de aard zelf van het sovjet eigendomssysteem en de *gevolgen daarvan op internationaal privaatrechtelijk gebied*, ontstond in het begin van de zestiger jaren een diepgaand meningsverschil tussen Amerikaanse en sovjetjuristen (6.14).

Wanneer de uiteindelijke bron van persoonlijke eigendom de persoonlijke arbeid is, en deze persoonlijke eigendom slechts mag bestaan uit 'consumptiemiddelen', begrepen als goederen bestemd tot bevrediging van de materiële en culturele behoeften van de sovjetburger en diens gezin, dan zal deze persoonlijke eigendom in principe een beperkte omvang aannemen (met abstractie van uitzonderlijke inkomsten, bijvoorbeeld uit staatsloterijen en de hoge lonen van partijfunctionarissen) (6.15). Bovendien werden in het begin van de zestiger jaren een aantal decreten uitgevaardigd door het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR, die confiscatie toelieten van persoonlijke eigendom, in zijn geheel of voor een gedeelte (met inbegrip van banktegoeden), indien de

sovjetburger, "hoewel hij werkt voor de schijn, er toch een antisociale of parasitaire levenswijze op nahoudt". Het bevel tot confiscatie kon worden uitgevaardigd door arbeidscollectieven in bedrijven, instellingen en organisaties, door werkbrigades in de kolchosen. Plaatselijke machtsorganen oefenden dus een strenge controle uit op de herkomst van de persoonlijke eigendom van de sovjetburger.

In deze sfeer van *strikte beperking en controle op de persoonlijke eigendom van de sovjetburger*, gebeurde het dat sovjetburgers opkwamen tot een nalatenschap, die opengevallen was in een kapitalistisch land. Wat indien het erfdeel van de sovjetburger produktiemiddelen bevat? Zoals boven werd uiteengezet, *is de sovjetburger onbekwaam om produktiemiddelen in eigendom te bezitten*. Een fabriekje, een handel, goud en vreemde deviezen mogen zich niet in persoonlijke eigendom van de sovjetburger bevinden. Wanneer de sovjetburger via nalatenschap in het buitenland eigenaar wordt van deze goederen, dan betekent dit de uitholling van één van de pijlers van het sovjetsysteem. J. KUUSK, een Zweeds auteur, zegt het als volgt:

" A foreign inheritance in the possession of a soviet citizen is no less dangerous than atomic bombs in the hands of other powers."
(6.16)

Ook sovjetauteurs stellen radicaal:

" In de USSR bestaat een veel hoger ontwikkelde maatschappelijke opbouw, waarbij niemand het recht heeft zijn vermogen te gebruiken om andere mensen uit te buiten. Een poging om de sovjetburger vanuit Amerika daartoe aan te zetten, zou worden geïnterpreteerd als een poging tot restauratie van het kapitalisme in de Sovjetunie en is een zware schending van het principe van niet-inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van vreemde staten." (6.17)

G.W. USSR 1936, die bij het begin van de zestiger jaren van kracht was, bevestigde uitdrukkelijk het recht van de sovjetburger op persoonlijke eigendom en het recht om deze te erven (art. 7 G.W. 1936; deze formulering werd overgenomen in G.W. 1977, art. 13).

Amerikaanse en Zweedse auteurs zijn van oordeel dat de magistraat, die uitspraak moet doen bij de verdeling van een nalatenschap, waarbij sovjetburgers betrokken zijn, *dit 'juridisch feit', nl. dat een sovjetburger slechts bekwaam is om persoonlijke eigendom te erven, niet mag negeren*. Een sovjetburger, die in het buitenland langs erfrechtelijke weg fabrikant, bankier, rentenier of koopman is geworden, zou op basis van de socialistische leer als vijand van het volk worden gezien, en ook als dusdanig behandeld worden. Hoogstens kan de geërfde privé-eigendom tot persoonlijke eigendom aangezuiverd worden, terwijl produktiemiddelen, vreemde deviezen en goud aan de staat toekomen.

Op basis van deze redenering weigerden een aantal Amerikaanse rechtbanken nalatenschappen toe te kennen aan sovjetburgers, omdat er geen voldoende garantie bestaat, dat deze goederen ook werkelijk aan de erfgenaam-sovjetburger zullen toevallen.

In de staten New York, New Jersey, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, Oregon, Pennsylvania, Michigan en Wisconsin zijn wetten van kracht die aan de rechtbanken de mogelijkheid geven geldoverdrachten aan erfgenamen die buiten de USA zijn gedomicilieerd, te weigeren indien het niet zeker is dat deze "in het volle genot en gebruik" (6.18) van deze gelden worden gesteld.

In de staat New York wordt deze maatregel als volgt geformuleerd:

" Indien het blijkt dat de erfgenamen niet het genot, gebruik en de controle krijgen van geld of ander vermogen, dat aan hen werd toebedeeld, en ook wanneer bijzondere omstandigheden een uitgestelde betaling wenselijk maken, dan mag de rechtbank bepalen dat dit geld of ander vermogen bij de rechtbank gedeponereerd blijft, en dit voor onbepaalde tijd." (6.19)

De erfgenaam wordt dus als erfgenaam van en als eigenaar van het geërfd vermogen erkend, doch kan slechts worden uitbetaald na een bijzondere toelating van de rechter. Tijdens deze tweede procedure moet worden aangetoond dat de sovjetburger het geërfde vermogen werkelijk in handen zal krijgen.

Sovjetjuristen argumenteren dat van confiscatie van het geërfde vermogen geen sprake is (6.20). Het geld, dat aan sovjetburgers vanuit de USA of andere landen wordt toegewezen, wordt hun ten volle uitbetaald. Meer nog, de Sovjetunie kent zelfs geen successierechten (6.21). Wat sovjetjuristen echter verdoezelen (6.22), wordt in Amerikaanse literatuur over dit onderwerp precies benadrukt, nl. dat de geërfde som in roebels wordt uitbetaald, en dat het voor de sovjetburger een hemelsbreed verschil uitmaakt, of hij in roebels, dan wel in dollar uitbetaald wordt. Ook hier verwijten sovjetjuristen aan de Amerikanen, dat zij zich schuldig maken aan inmenging in de binnenlandse aangelegenheden:

" Het vaststellen van de koers van de roebel is een uitsluitend voorrecht van de sovjetstaat en een belangrijk element in de volkshuishoudkunde van de USSR. Slechts deze roebel heeft in het sovjet economisch systeem juridische waarde." (6.23)

Weigeren de geërfde sommen naar de USSR over te maken wegens de "ontoereikendheid van de koers van de roebel m.b.t. de dollar" (6.24), betekent *niet alleen een zware inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van de USSR, aldus nog steeds de sovjetjurist, maar wijst ook op de verloochening van het principe van de gelijkberechtiging van twee eigendomssystemen en twee economische systemen in de internationale arena. De conclusie van de sovjetjurist luidt onverbidde-lijk:*

" Het miskennen van dit principe maakt om het even welke verhouding in de sfeer van het internationaal privaatrecht onmogelijk." (6.25)

AFDELING II - DE 'REALITEIT' VAN DE RECHTSBEKWAAMHEID

De bekwaamheid van de sovjetburger om zich objecten in persoonlijke eigendom toe te eigenen, blijft, aldus de sovjet rechtsleer, nooit beperkt tot een abstracte mogelijkheid. *In de Sovjetunie heeft niet alleen iedereen recht op een vermogen, iedereen heeft ook een vermogen.* Aan de arbeidsplicht van de sovjetburger beantwoordt immers zijn recht om van de staat werkverschaffing en vergoeding volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid te eisen. Gezien iedereen werkt of van een vervangingsinkomen geniet, bestaat de mogelijkheid om zich met het arbeidsinkomen een persoonlijk vermogen op te bouwen niet alleen in theorie, maar ook in de praktijk voor elke sovjetburger zonder onderscheid.

Daarom wordt persoonlijk eigendomsrecht in onmiddellijk verband gezien tot het grondwettelijk erkende *recht op arbeid* (art. 118 G.W. 1936 - art. 40 G.W. 1977), *op een ouderdoms- of invaliditeitspensioen* (art. 120 G.W. 1936 - art. 43 G.W. 1977), en zelfs, voor wat studiebeurzen aangaat, met het *recht op onderwijs* (art. 121 G.W. 1936 - art. 45 G.W. 1977).

BRATUS' ziet de 'realiteit' van de rechtsbekwaamheid, die aan het rechtssubject wordt toegekend, als volgt:

" De sovjetburger heeft niet alleen de abstracte mogelijkheid persoonlijk eigenaar te worden in overeenstemming met art. 10 G.W. 1936 (thans art. 13 G.W. 1977), doch persoonlijke eigendom is één van de meest reële gevolgen van het realiseren van het recht op arbeid. Het recht op arbeid wordt in de socialistische maatschappij verzekerd door de organisatie van de staatshuishoudkunde, de aanhoudende groei van de produktieve krachten, het vermijden van een economische crisis en het uitschakelen van werkloosheid." (6.26)

Ook STALIN sprak in dezelfde zin:

" Het bijzondere van het project van de nieuwe grondwet ligt hierin, dat het niet gaat om het vastleggen van de formele rechten van de burgers, maar om de middelen tot realisatie van deze rechten."

(6.27)

Vanuit deze bezorgdheid om het 'realistische' van de rechtsbekwaamheid i.v.m. persoonlijk eigendomsrecht wordt ook benadrukt dat een burger nooit mag worden beroofd van zijn recht om vermogen in persoonlijke eigendom te verwerven. Zelfs niet bij wijze van strafmaatregel, door de rechtbank opgelegd na het plegen van een misdrijf. Confiscatie van het vermogen (waarover verder meer), die thans slechts kan worden opgelegd als straf voor het plegen van een misdrijf, mag niet tot gevolg hebben dat de bestrafte voor de toekomst van zijn bekwaamheid om subject te zijn van persoonlijk eigendomsrecht, wordt beroofd. Bij confiscatie wordt slechts het geheel of een gedeelte van het vermogen in beslag genomen, dat op het ogenblik van de strafrechtelijke uitspraak aan de burger in persoonlijke eigendom toebehoorde.

Deze zgn. 'realiteitsclausule' vindt men herhaaldelijk terug bij de behandeling van de fundamentele rechten van het individu in G.W. USSR 1977. Daarbij moet men voor ogen houden dat deze 'realiteitsclausule' niet alleen aan de burger de reële mogelijkheid tot uitoefening van zijn grondrecht garandeert, maar hem tegelijkertijd beperkt tot de wettelijk toegestane mogelijkheden. In de sovjet staats- en rechtsopvatting bezit het individu immers geen rechten, die aan de staat voorafgaan: alle rechten worden door de staat verleend. Toegespitst op het persoonlijk eigendomsrecht betekent dit dat aan de burger slechts het recht op zijn inkomsten uit de legale arbeidssector wordt gegarandeerd. Inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, komt niet in aanmerking als grondslag voor persoonlijk eigendomrecht (zie hoofdstuk V).

Ook lijkt de rechtsleer het niet eens te zijn over het recht, dat aan de burger zou toekomen om een behoorlijke tewerkstelling van de staat te eisen. SMIRNOV (6.28) verdedigt het standpunt dat "de realiteit van de socio-economische subjectieve rechten wordt gegarandeerd door het vastleggen van de algemene actieve plicht van de socialistische orga-

nisaties om de rechthebbenden aan te stellen." CHECHOT echter weerlegt dat in werkelijkheid geen enkele socialistische organisatie de plicht heeft om een sovjetburger tewerk te stellen. Slechts in zeldzame gevallen heeft het staatsbedrijf de plicht bepaalde personen (bijvoorbeeld jonge arbeiders) tewerk te stellen. Deze omstandigheden, die door de wet zijn voorzien, kunnen echter worden beschouwd als uitzonderingsgevallen (6.29).

AFDELING III - DE BIJZONDERE SITUATIE VAN DE KOLCHOSEDVOR

Het kolchoselid als subject van persoonlijk eigendomsrecht: een Janus-figuur

In een bijzondere situatie bevindt zich het lid van de coöperatieve landbouworganisatie of kolchose. Het lid van de kolchose neemt als subject van eigendomsrecht een *Janus-figuur* aan, die te verklaren is vanuit de dubbele rol die het kolchose-lid binnen de kolchose-organisatie speelt. Enerzijds neemt dit kolchoselid deel aan de gemeenschappelijke landbouwactiviteit op de kolchose, waarvoor hij wordt vergoed als lid van deze coöperatieve organisatie (6.30); anderzijds echter maakt ook ieder lid van de kolchose deel uit van een kolchoseboerenhuishouden of een kolchosedvor (6.31). Het lid van een kolchose kan bijgevolg titularis zijn van twee soorten eigendomsrecht: enerzijds zijn *individuele persoonlijke eigendom*, die hij heeft verworven op basis van eigen arbeid, en anderzijds de *eigendom 'gezamenderhand'* van het kolchoseboerenhuishouden.

Het juridisch regime van deze ondeelbare medeëigendom wordt toegelicht in het volgende hoofdstuk over 'Objecten van persoonlijk eigendomsrecht'.

De eigendom 'gezamenderhand' van de kolchosedvor omvat het nevenbedrijf, dat wordt uitgeoefend op het grondstuk dat aan deze dvor in gebruik werd afgestaan, een woonhuis, produktief vee, pluimvee, en klein landbouwmateriaal binnen de grenzen, door het modelstatuut van de kolchose bepaald (art. 126 B.W. 1964 RSFSR). De opgesomde vermogensbestanddelen mogen slechts object zijn van persoonlijke eigendom gezamenderhand van het kolchoseboerenhuishouden; het individuele kolchose-lid mag zich deze objecten niet in persoonlijke individuele eigendom toeëigenen. Omgekeerd is het wel zo dat tot de persoonlijke eigendom gezamenderhand van de kolchosedvor ook de arbeidsinkomsten van de indi-

viduele leden van de dvor kunnen behoren, hoewel deze arbeidsvergoeding normaal tot de individuele persoonlijke eigendom van het kolchoselid behoort. Daartoe is vereist dat het kolchoselid deze arbeidsinkomsten of andere objecten van persoonlijke individuele eigendom aan de dvor afstaat. Aldus wordt de formulering van art. 113 B.W. 1977 over de persoonlijke eigendom van het lid van de kolchosedvor, duidelijk verstaanbaar:

" Persoonlijke arbeidsinkomsten en spaargelden van het lid van de kolchosedvor en ook vermogen door hem verworven met eigen middelen of ontvangen bij wijze van schenking of testament en niet overgedragen in de eigendom van de dvor, vormen de persoonlijke eigendom van dit lid van de kolchosedvor. In persoonlijke eigendom van de burger, die lid is van een kolchosedvor, mag zich geen vermogen bevinden, dat in overeenstemming met het modelstatuut van de kolchose, slechts mag toebehoren aan de kolchosedvor."

Waar G.W. 1936 de eigendom gezamenderhand van de kolchosedvor uitdrukkelijk vermeldde in zijn art. 7:

" Elk kolchoseboerenhuishouden heeft, naast zijn basisinkomen uit de collectieve kolchose-activiteit, het persoonlijk genot van een klein grondstuk, dat grenst aan het huis, in overeenstemming met het statuut van het landbouwartel' en bezit persoonlijk een nevenbedrijf op dit grondstuk, een woonhuis, produktief vee, pluimvee en klein landbouwmateriaal.",

spreekt G.W. 1977 nog slechts op algemene wijze over het 'nevenbedrijf' (*podsobnoe khoziaistvo*). Daarmee bedoelt art. 13 G.W. 1977 niet alleen het nevenbedrijf van de kolchosedvor, maar ook de nevenbedrijven van de sovchosen en van arbeiders en bedienden, hoewel deze laatste twee vormen van nevenbedrijf niet onderhevig zijn aan het bijzondere eigendomsregime van de kolchosedvor. De gemeenschappelijke eigendom van deze nevenbedrijven behoort aan de leden in deelbare medeëigendom. G.W. 1977 doet echter geen uitspraak over de eigendomsregimes waaraan de onderscheiden nevenbedrijven worden onderworpen, zodat men moet aannemen dat de huidige burgerrechtelijke regeling van toepassing blijft,

zolang het burgerlijk recht niet aan de nieuwe grondwet is aangepast.

De dvor: een gezins- en arbeidsgemeenschap

PAVLOV, specialist in kolchoserecht, definieert de kolchosedvor als volgt:

" Een door gezins- en arbeidsrelaties verbonden groep van personen, waarvan alle of de meerderheid van de arbeidsbekwame deelnemers, leden zijn van de kolchose en met eigen arbeid deelnemen aan de kolchoseproductie, hun basisinkomen uit kolchose-arbeid ontvangen en samen een persoonlijk nevenbedrijf voeren op het grondstuk aan huis." (6.32)

De harde kern van de dvor wordt gevormd door het *boerengezin*. Art. 66 van het Agrarisch Wetboek van 1922 bepaalde uitdrukkelijk dat de dvor zelfs kon bestaan uit één enkele persoon. Tot deze dvor kunnen echter ook personen *toetreden* (*primachestvo*) die niet door verwantschaps- of aanverwantschapsbanden met het kerngezin verbonden zijn. Deze personen leven samen met het kerngezin op hetzelfde erf, en helpen bij het voeren van het nevenbedrijf van de dvor. De techniek van het 'toetreden', die van oudsher gold bij de afzonderlijk werkende boerenhuishoudens of dvors, wordt in de coöperatief georganiseerde landbouworganisaties zeker niet aangemoedigd. De 'primachestvo' of het toetreden van een vreemde arbeidskracht tot de kolchosedvor was een belangrijke instelling voor die afzonderlijk werkende boeren (*edinolichniki*), die zelf arbeidsongeschikt waren geworden door ouderdom of ziekte. Via het aantrekken van een nieuwe arbeidskracht werd, indien de boer geen opvolgers vond in eigen verwantschaps- of aanverwantschapsrelaties, de continuïteit van het boerenbedrijf verzekerd. De 'primak' of toetreders verbond er zich toe de leden van de dvor tot aan hun dood te onderhouden, zodat de 'primachestvo' ook een belangrijk element van zelfhulp was in een periode waarin de sociale zekerheid, zeker voor de boerenbevolking, nog zeer zwak was uitgebouwd (6.33).

Wanneer de dvor echter deel uitmaakt van een kolchosegemeenschap, wordt 'primachestvo' als techniek om de continuïteit van het nevenbedrijf te verzekeren, totaal overbodig. Indien de dvor over onvoldoende arbeidskracht beschikt om zijn nevenbedrijf te voeren, dan zal de kolchosegemeenschap solidair hulp bieden. Op basis van deze redenering werd 'primachestvo' door specialisten in kolchoserecht meer en meer als een overbodige en nutteloze instelling afgeschilderd. Deze evolutie vindt haar weerslag in het modelstatuut van de kolchosen van 1969, waarin de kolchosedvor wordt behandeld als 'het gezin van de kolkhoznik (het kolchoselid)'. Over deze kolchosedvor zegt het modelstatuut het volgende:

" Het gezin is de basis van de kolchosedvor. Onder 'gezin van de kolkhoznik' verstaat men alle personen, verbonden door gezins- en verwantschapsbanden, die samen leven en een gemeenschappelijk bedrijf voeren."

Volgens EROSHENKO betekent dit, dat het kwalificatiecriterium om een boerengezin al dan niet tot kolchosedvor te bestempelen, sinds 1969 is gewijzigd. Vóór 1969 werd de kolchosedvor, op basis van art. 65 van het Agrarisch Wetboek van 1922 van de RSFSR getypeerd als een gemeenschap van personen, verbonden door gezins- en arbeidsrelaties, die samen een landbouwbedrijfje voeren op het hun toegekende grondstuk, op voorwaarde dat het merendeel der arbeidsbekwame leden deelneemt aan de gemeenschappelijke activiteit op de kolchose. Vóór 1969 lag dus, aldus EROSHENKO, de nadruk eerder op het *gezamenlijk* voeren van een *nevenbedrijf*. Het modelstatuut van 1969 stelt echter twee begrippen aan elkaar gelijk: het kolchosegezin en de kolchosedvor. Hieruit leidt EROSHENKO af dat het nevenbedrijf een mogelijk doch niet noodzakelijk kenmerk werd van de kolchosedvor. Het nieuwe, constitutieve feit voor de kolchosedvor wordt *de band* van de leden, zij het maar één enkel lid, *van de dvor met de kolchose* (6.34).

Van oudsher werd aangenomen dat ook personen, die niet deelnemen aan de gemeenschappelijke kolchose-activiteit, deel kunnen uitmaken van de dvor. Men denkt daarbij aan artsen op het platteland, leerkrachten

of landbouwspecialisten, die buiten de kolchose werken, doch in de kolchosedvor deelnemen aan de gemeenschappelijke landbouwactiviteit op het nevenbedrijf van de dvor (6.35). Met de toenemende industrialisatie deed zich meer en meer het verschijnsel voor waarbij meerdere leden van de kolchosedvor als arbeider of bediende buiten de kolchose waren tewerkgesteld. De vraag is dan of dit gezin nog als dvor kan worden bestempeld, dan wel als 'nevenbedrijf van arbeiders en bedienden'. Gezien het eigendomsregime dat op beide soorten nevenbedrijven wordt toegepast, grondig verschilt (zie verder), werd het probleem van de zogenaamde 'gemengde dvors' ('smeshannye dvory') juridisch bijzonder relevant.

De rechtsleer reageerde verdeeld op deze problematiek. MASLOV neemt als enig kwalificatiecriterium de formeel-juridische vereiste van de registratie van het nevenbedrijf in de boeken van de plaatselijke sovjet van arbeidersafgevaardigden. Om deze registratie te bekomen, moet de dvor echter bewijzen dat minstens één van zijn leden actief arbeidslid van de kolchose is (6.36). Indien echter ook dit ene lid arbeidsongeschikt wordt, dan zou volgens FLEISHITS het nevenbedrijf niet langer als kolchosedvor kunnen worden bestempeld, en moet zijn inschrijving als kolchosedvor in de boeken van de plaatselijke landbouwsovjet ook verdwijnen (6.37). NIKITINA meent dat men slechts die gemengde dvors als kolchosedvors moet erkennen, waar de meerderheid van de arbeidsgeschikte leden van het boerenhuishouden tevens actieve kolchoseleden zijn. De kolchosedvor moet volgens NIKITINA zijn basisinkomen ontvangen uit de arbeidsdeelname van zijn leden aan de maatschappelijke arbeid op de kolchose (6.38). POLIANSKAIA en RUSKOL menen dat er voor het oplossen van deze kwalificatievraag niet één kwalificatiecriterium in acht moet worden genomen, doch een geheel van juridische kenmerken, zoals het toekennen van een persoonlijk grondstuk aan deze dvor door de kolchose, de afmetingen van dit grondstuk, het betalen van landbouwbelasting (6.39). Ook PAVLOV houdt deze twee criteria aan: de meerderheid van de leden moeten actieve kolchoseleden zijn en de dvor moet zijn basisinkomen ontvangen uit de deelname

van zijn leden aan de gemeenschappelijke kolchose-activiteit (6.40).

De praktijk van de volksrechtbanken wijst echter eenduidig in de richting van het kwalificeren van een nevenbedrijf als kolchosedvor, *indien minstens één lid van de dvor tevens kolkhoznik of kolchoselid is* (6.41).

Lidmaatschap van de dvor

Bepaalde leden van de kolchosedvor moeten hun lidmaatschap van de dvor bewijzen *via een uittreksel uit de boeken (podvornye spiski) van de plattelandssovjat*. Bedoeld worden al die leden, die niet behoren tot de enge gezinskring (ouders, kinderen, grootouders) van het boerenhuishouden. Echtgenoten kunnen tot een verschillende dvor behoren. Hier moet de registratie als bewijsmateriaal dienen. Ook geadopteerden of mensen onder voogdij worden niet automatisch lid van de dvor waartoe de voogd of adoptie-ouder behoort (6.42).

Het ledenaantal van de dvor kan stijgen door *geboorte, huwelijk of toetreding*. Kinderen maken automatisch deel uit van de dvor van hun ouders (art. 47 Agrarisch Wetboek RSFSR 1970 - art. 56 Wetboek van gezin, huwelijk en voogdij RSFSR 1969). Indien de ouders deel uitmaken van een verschillende dvor, dan kan het kind volgens de keuze van de ouder, bij wie het kind woont, in de ene of de andere dvor worden geregistreerd. Betwisting hierover wordt door de rechtbanken beslecht, die rekening houden met de belangen van het kind (art. 56 Wetboek van huwelijk, gezin en voogdij). Sinds 1944 (wederinvoering van het verplicht burgerlijk huwelijk) (6.43) is bovenstaande regeling slechts van toepassing t.a.v. kinderen van ouders die een wettig huwelijk hebben aangegaan of die de regularisatieprocedure hebben door gemaakt (6.44). Is dit niet het geval, dan worden de kinderen lid van de dvor waartoe de moeder behoort. Het kind kan slechts in de dvor van de natuurlijke vader worden opgenomen op basis van de gewone procedure, nl. met instemming van alle meerderjarige leden van de dvor (6.45).

Personen, die met een lid van de dvor in het huwelijk zijn getreden, kunnen worden opgenomen in de dvor van de echtgeno(o)t(e). Hiertoe is vereist dat deze persoon op het boerenerf komt wonen en met zijn persoonlijke arbeid bijdraagt tot het voeren van het nevenbedrijf. Ook hier is de registratie niet essentieel. De rechtspraktijk houdt eerder rekening met de deelname aan het gemeenschappelijk bedrijf (6.46). Echtgenoten kunnen echter ook tot een verschillende dvor blijven behoren. In dat geval moet registratie als bewijsmateriaal dienen (6.47).

Ook personen, die niet door verwantschaps- of aanverwantschapsbanden verbonden zijn, kunnen deel uitmaken van de dvor. Deze personen kunnen toetreden tot de dvor. Het ontvangen ('primachestvo') van vreemde leden ('postoronnykh lits') kan slechts gebeuren met toestemming van alle meerderjarige leden van de dvor (6.48). Zoals reeds vermeld zou dit instituut van de 'primachestvo' vooral succes gekend hebben in de vroegere boerendorpen, waar deze instelling een garantie was om het bestaan te verzekeren van een verzwakt bedrijf via het ontvangen van een nieuwe arbeidskracht (6.49). Deze toetreding gebeurt op contractuele basis. Het toetredingscontract wordt geregistreerd bij de plaatselijke landbouwsovjet (6.50). Slechts vanaf het ogenblik van de registratie wordt het toetredend lid werkelijk lid van de dvor, en verliest aldus automatisch het lidmaatschapsrecht t.a.v. de dvor waarvan hij of zij eventueel vroeger deel uitmaakte (6.51). Het leven op het erf en het deelnemen aan de gemeenschappelijke activiteit op het nevenbedrijf van de dvor, zonder registratie, schept voor het toetredend lid dus geen automatisch lidmaatschapsrecht. Hier is de registratie een noodzakelijke voorwaarde. Aan de concubijn(ine) van één van de leden van de dvor, die op het boerenerf leeft en meewerkt, stelt de rechtspraktijk dezelfde vereisten inzake lidmaatschap, als aan het toetredend lid (6.52).

Personen onder voogdij of geadopteerden worden niet automatisch lid van de dvor van de adoptie-ouder of voogd. Dit zou in strijd zijn met art. 81

Wetboek van huwelijk, gezin en voogdij, dat het karakter om niet van adoptie en voogdij benadrukt. Ook in geval van adoptie of voogdij is dus de registratie vereist (6.53). Wie slechts tijdelijk op het boeren-erf leeft, zonder lid te zijn van de dvor, heeft slechts recht op vergoeding voor de gepresteerde arbeid, doch heeft geen recht op een aandeel in het gemeenschappelijk vermogen (6.54).

De aandachtige lezer zal ongetwijfeld een aantal parallellismen hebben ontdekt tussen de dvor en de *romeinsrechtelijke familia*. Niet alleen de vermogensstructuur van de dvor vertoont gelijkenissen met deze oude patriarchale samenlevingsvorm. De 'primachestvo' herinnert aan de Romeinse 'mancipatio': ook gemancipeerden werden in de Romeinse familia uit economische overwegingen opgenomen. Wie huwt kan tot de eigen dvor blijven behoren of kiezen voor de dvor van de echtgeno(o)t(e) met verlies van alle aanspraken op het vermogen van de dvor, waartoe men aanvankelijk behoorde: een 'geëmancipeerde' vorm van het Romeinse huwelijk met of zonder manus. Ook de Romeinse vrouw die met manus was gehuwd, verloor elke aanspraak t.a.v. het vermogen van haar oorspronkelijke familie (6.55).

De kolchosedvor: een rechtssubject ?

Kan deze dvor of dit boerenhuishouden als een rechtssubject worden beschouwd ? In de sovjet rechtsliteratuur wordt hierover geen eenduidig standpunt ingenomen. Sommige auteurs menen dat slechts fysische personen, burgers, subject van persoonlijk eigendomsrecht kunnen zijn. Bovendien oordelen zij dat er niet een dergelijke graad van georganiseerde eenheid en afgescheiden vermogen terug te vinden is, dat men werkelijk over een rechtssubject zou kunnen spreken (6.56). De meerderheid van de sovjetauteurs meent echter dat de kolchosedvor als zelfstandig rechtssubject kan optreden (6.57). Bij deze visie sloot zich ook PAVLOV aan:

" De dvor heeft afzonderlijke rechten (gebruik van het grondstuk, eigendomsrecht t.a.v. het gemeenschappelijk vermogen, recht op

kredieten en subsidies) en plichten (betalen van belasting, verplichte leveringen aan de staat). De registratie is de officiële erkenning van de gezins- en arbeidsvereniging als zelfstandige economische eenheid en als zelfstandig subject van rechten en plichten." (6.58)

Een tussenpositie wordt tenslotte ingenomen door hen, die het kolchosoerenuishouden zien als een *bijzondere organisatievorm voor landbouwactiviteit*, met onmiskenbaar eigen kenmerken, zonder dat deze dvor echter als juridische organisatievorm een zodanig ontwikkelingsstadium heeft bereikt, dat men van een rechtssubject kan spreken (een rechtssubject in wording ?) (6.59). De redenering van deze laatste strekking luidt als volgt. De kolchosedvor beschikt over een afgezonderd vermogen. De eigendom gezamenderhand van de dvor wordt niet vermengd met het individueel persoonlijk vermogen van de leden. Zoals boven reeds vermeld is het 'bedrijfsvermogen' van de dvor (woonhuis, stallingen, produktief vee, pluimvee, landbouwinventaris) eigendom van de dvor in zijn geheel. Deze goederen mogen de leden van de dvor zich niet in individuele persoonlijke eigendom toeëigenen.

De kolchosedvor is ook niet aansprakelijk voor de schulden van de afzonderlijke leden van de dvor. Zij is slechts gehouden tot die verbintenissen, die in het belang van de dvor werden afgesloten (art. 128 B.W. RSFSR 1964). De kolchosedvor is echter eerst en vooral een specifieke organisatievorm voor een landbouwbedrijf. Zijn belangrijkste kenmerk is de afzondering van het vermogen voor beroepsdoeleinden. Weliswaar wordt dit bedrijf gevoerd door één boerengezin, een door familiale en arbeidsbanden verbonden gemeenschap, doch dit kenmerk is minder essentieel gezien de kolchosedvor eventueel uit één enkele persoon kan bestaan. De bezorgdheid gaat in de juridische regeling in de eerste plaats uit naar de eenheid en het behoud van de eenheid van het bedrijfsvermogen van de dvor. Indien bijvoorbeeld een lid van de dvor niet langer deel wenst uit te maken van deze gemeenschap, dan kan zijn aandeel in het bedrijfsvermogen slechts in natura worden uitgekeerd, wanneer de dvor daardoor niet beroofd wordt van die goederen, die essentieel zijn

207.

voor verdere bedrijfsvoering (art. 130 B.W. RSFSR 1964). Ook de bijzondere juridische regeling in geval van overlijden van een lid van de dvor (zijn aandeel in het bedrijfsvermogen is niet voor vererving vatbaar, tenzij het gaat om het laatste lid van de dvor; art. 560 B.W. RSFSR 1964) zou niet wijzen in de richting van de rechtssubjectiviteit van de dvor, maar zou voortvloeien uit de doelbinding van het bedrijfsvermogen van de dvor.

Weliswaar treedt het hoofd van de dvor (domokhoziain) op als vertegenwoordiger van de dvor naar buiten toe, doch ook dit kenmerk zou onvoldoende zijn om de dvor als rechtspersoon te erkennen. In de burgerrechtelijke regeling worden vermogensrechtelijke verhoudingen van de kolchosedvor trouwens geregeld in de titel over 'medeëigendom', en in geen enkele wettekst wordt de dvor als afzonderlijk rechtssubject vermeld. Volgens deze laatste mening zou de dvor geen rechtspersoon zijn en zelfs geen 'rechtssubject van een bijzonder type'. Subjecten van het eigendomsrecht gezamenderhand t.a.v. het bedrijfsvermogen zijn die personen die, verbonden door gezins- en arbeidsbanden, samen een nevenbedrijf voeren op het persoonlijk grondstuk aan huis. De kolchosedvor is een *bedrijfsvorm doch geen bijzondere vorm van rechtssubjectiviteit* (6.60).

Het was POLIANSKAIA, die voor het eerst het begrip van de dvor als afzonderlijke economische entiteit verder neerhaalde. Reeds in de veertiger jaren benadrukte zij dat de arbeidsband tussen de leden van de dvor in kolchoseverband een veel kleinere rol speelde dan bij de afzonderlijk werkende boerendvor. De dvor is a.h.w. verbonden met de navelstreng van de kolchose, waaruit de dvor zijn basisinkomen haalt. De arbeidsrelaties binnen de dvor worden steeds minder belangrijk t.o.v. de arbeidsrelatie met de kolchose, zodat het nog weinig zin heeft te spreken van een afzonderlijk rechtssubject. *Veel belangrijker dan de arbeidsrelatie wordt de gezinsrelatie binnen de dvor.* Het gezin van het kolchoselid zorgt immers voor de reproductie van de arbeidskracht, die zal worden ingezet in de collectieve landbouwactiviteit (6.61).

Of deze theorie strookt met de feitelijke evolutie van de kolchosedvor, valt ten zeerste te betwijfelen. De kolchosedvor bleef een economische eenheid, die meer successen boekte dan de collectieve landbouwsector. De theorie van POLIANSKAIA werd echter overgenomen in het modelstatuut van de kolchose (1969) (6.62), waar wordt gesproken over 'het gezin van het kolchoselid (de kolchosedvor)'. In recente rechtsliteratuur vindt men geen verwijzing naar de dvor als afzonderlijk rechtssubject. Ook worden pogingen gedaan om gezamenderhandsvermogen van de kolchosedvor te vervangen door een regime van medeëigendom, zoals dat toepasselijk is op de nevenbedrijven van arbeiders en bedienden. Waar de kolchosedvor nog een afzonderlijke vermelding krijgt in art. 7 G.W. 1936, is dit niet meer het geval in art. 13 G.W. 1977. Het onderbrengen van het nevenbedrijf van de kolchosedvor onder de algemene noemer 'nevenbedrijf', betekent een vooruitlopen op de realiteit, een in wetteksten omzetten van het toekomstperspektief waarin nevenbedrijven van landbouwers en van arbeiders en bedienden naar elkaar zullen toegroeien als organisatievorm voor de arbeidsintensieve landbouw. Deze individueel georganiseerde landbouwproduktie zal in elk geval verdwijnen op het ogenblik dat de collectief georganiseerde landbouwsector voldoende produceert. Recente maatregelen tot aanmoediging van de landbouwactiviteit op de nevenbedrijven wijzen erop dat dit ogenblik zeker nog niet is aangebroken (6.63).

AFDELING IV - AMBACHTSLUI EN AFZONDERLIJK WERKENDE BOEREN

Een bijzondere positie binnen het sovjet juridisch systeem bekleden ook de niet-coöperatief georganiseerde ambachtstlieden en de afzonderlijk werkende boer, die nog niet is toegetreden tot de collectief georganiseerde landbouwvormen (de kolchosen en de sovchosen) (6.64).

T.a.v. deze 'kustari' (ambachtslui) en 'edinolichniki' (afzonderlijk werkende boeren) voert de Communistische Partij een pragmatische politiek, die wordt geïnspireerd door de economische situatie van het ogenblik. Hoewel deze 'individualisten' er op allerlei wijzen toe aangezet worden om toe te treden tot de collectief georganiseerde produktievormen (via hogere belastingen, strengere controle, beperkingen wat de aard en de omvang van het bedrijf betreft), toch krijgt hun situatie een afzonderlijke juridische regeling "voor deze overgangperiode" (art. 115 en 134 B.W. RSFSR 1964).

Zo zegt art. 115 B.W. RSFSR 1964 dat op de eigendom van ambachtslui, die een klein bedrijfje voeren, uitsluitend gebaseerd op eigen arbeid, met uitsluiting van uitbuiting van andermans arbeid, de gewone regels inzake persoonlijk eigendomsrecht van toepassing zijn, tenzij de wet anders bepaalt. De afzonderlijk werkende boer vormt met zijn gezin eveneens een boerenhuishouden of dvor. Naast het bedrijfsvermogen dat aan de kolchosedvor mag toebehoren, mag de dvor van de 'edolichnik' nog beschikken over arbeidsvee (met toestemming van de Ministerraad van de autonome republiek of van het uitvoerend comité van de gewest- of gebiedssovjet) en landbouwinventaris, nodig voor het bewerken van het grondstuk. T.a.v. dit gemeenschappelijk bedrijfsvermogen en t.a.v. het individueel vermogen van de afzonderlijke leden van de dvor van zo'n 'edolichnik' geldt een eigendomsregeling, identiek aan deze voor de kolchosedvor (art. 134 B.W. RSFSR 1964).

De rechtsleer is het oneens over de vraag of deze alleenstaande boeren en niet-coöperatief georganiseerde ambachtslui wel subjecten van per-

soonlijk eigendomsrecht kunnen zijn. Sommige rechtsgeleerden zijn van oordeel dat dit verschijnsel hoe dan ook verdwenen is, en dat de bespreking van dit uitgestorven verschijnsel geen praktische relevantie meer heeft (6.65). Anderen beweren dat de eigendom van alleenstaande boeren en ambachtslui 'in vorm en wezen' verschilt van het persoonlijk eigendomsrecht van de burger: "Deze kleine privé-eigendom", aldus de voorstanders van deze stelling, "kan nooit de kenmerken hebben die persoonlijke eigendom karakteriseren, hoewel zij fundamentele trekken van de bourgeois eigendom zijn verloren." (6.66).

Tenslotte is er een derde strekking, die meent dat er wel degelijk een verschil is tussen persoonlijke eigendom en de eigendom van deze kleine privé-ondernemers, maar betoogt dat dit onderscheid op economisch en niet op juridisch vlak ligt. Het is inderdaad zo, aldus deze laatste stelling, dat deze burgers niet meewerken aan de maatschappelijke socialistische produktie en dus slechts voor zichzelf produceren en dat zij ongetwijfeld produktiemiddelen in hun bezit hebben, doch juridisch zijn zij subjecten van persoonlijk eigendomsrecht (6.67). Deze kleine privé-eigendom beantwoordt immers volledig aan het juridisch begrip van persoonlijk eigendomsrecht: bron van deze eigendom is de persoonlijke arbeid van de boer of ambachtsman of -vrouw en deze eigendom dient tot bevrediging van zijn individuele behoeften en de mogelijkheid om zich andermans onbetaalde arbeid toe te eigenen is uitgesloten (6.68). Kleine privé-eigendom wordt immers aan het juridisch regime van de persoonlijke eigendom onderworpen, behalve in de gevallen, die rechtstreeks door de wet zijn voorzien (art. 115 B.W. RSFSR 1964).

Statistische informatie

Klassensamenstelling van de bevolking

	1913	'24	'28	'39	'59	'70	'78
hele bevolking	100	100	100	100	100	100	100
arbeiders en bedienden	17,0	14,8	17,6	50,2	68,3	79,5	84,9
waarvan arbeiders	14,6	10,4	12,4	33,5	49,5	56,8	61,8
kolchoseboeren en coöperatief georga- niseerde hand- werkers	-	1,3	2,9	47,2	31,4	20,5	15,1
afzonderlijk werken- de boeren en niet- coöperatief georga- niseerde handwer- kers	66,7	75,4	74,9	2,6	0,3	0,0	0,0
bourgeois, kulak- ken en handelaars	16,2	8,5	4,6	0,0	0,0	0,0	0,0

(Narodnoe Khoziaistvo v 1979g (Volkshuishouding in 1979)) (6.69).

KATH. UNIVERSITEIT LEUVEN
FAC. RECHTSGELEERDHEID
BIBLIOTHEEK
Tiensestraat 41 - B-3000 Leuven

HOOFDSTUK VII

OBJECTEN VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

HOOFDSTUK VII

OBJECTEN VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

" In de eigendom van afzonderlijke burgers mag niets overgaan, behalve individuele gebruiksgoederen."

Karl MARX in de 'Kritiek op het Program van Gotha' (7.1)

Het tweede pakket institutionele eigendomsnormen, bevat de toewijzingsnormen, die betrekking hebben op de objecten van eigendomsrecht. Hier wordt de vraag gesteld welke objecten door de vooraf onderscheiden subjecten kunnen worden toegeëigend. Afstappend van het universaliteitsbeginsel inzake eigendom differentieert de sovjetregeling de objecten naargelang van hun functie in de plangeleide economie.

Produktiesector en consumptiesector worden in de plangeleide economie op de meest radicale wijze van elkaar afgescheiden. De juridische theorie vertrekt vanuit het basisaxioma dat de collectieve toeëigening van produktiemiddelen voldoende zou zijn om een juridisch regime te verklaren dat zich fundamenteel onderscheidt van dat van de consumptiegoederen, welke voor individuele toeëigening vatbaar zijn. Een goed, opgenomen in de produktiesector, is onderhevig aan een zodanig verschillend juridisch regime, dat het noodzakelijk is dit afzonderlijk te bestuderen. Dat zal echter in deze studie niet gebeuren.

Doch ook bij de studie der objecten van persoonlijk eigendomsrecht moet een bijzonder relevante 'prejudiciële vraag' worden gesteld: wanneer het onderscheid in juridisch regime zo wezenlijk verschillend is naargelang een goed geacht wordt te behoren tot de 'produk-

tiewereld' of de 'distributiewereld', dan moet vooraf een criterium worden gevonden om te bepalen of een goed in de ene of in de andere wereld thuishoort, en bijgevolg al dan niet voor individuele toeëigening in aanmerking komt. Voor een aantal zaken stelt zich geen probleem en kan men zich zelfs houden aan een grof getekend onderscheid tussen consumptie- en produktiemiddelen. Andere echter worden zowel in de distributie- als in de produktiesector aangetroffen (etenswaren, grondstoffen, zelfs produktiemiddelen). Derhalve is een onderscheid tussen de objecten naargelang hun 'wezenskenmerken' ontoereikend. Objecten van eigendomsrecht moeten eerder juridisch worden ingedeeld naargelang het administratief regime van hun toewijzing aan de produktie- of aan de distributiesector. In de plangeleide sector is een goed een 'produktiemiddel' wanneer het werd opgenomen in het plan voor 'materiële en technische bevoorrading', een 'consumptiemiddel' wanneer het wordt beheerst door het 'verdelingsplan voor consumptiemiddelen'. Dit 'teleologisch zaakbegrip', zoals dat in de sovjeteconomie wordt gehanteerd, verdient nadere studie.

Zelfs wanneer is uitgemaakt dat een zaak als 'consumptiemiddel' vatbaar is voor individuele toeëigening, dan stelt zich de vraag of deze toeëigening kan worden geduld in het kader van de 'positieve doelbinding' van het persoonlijk eigendomsrecht. Omdat het persoonlijk eigendomsrecht zijn functie van stimulus tot verhoging van de arbeidsproduktiviteit zou blijven vervullen, moet worden vermeden dat de sovjetburger de objecten van persoonlijk eigendomsrecht zou gaan gebruiken om zich te verrijken zonder oorzaak, d.w.z. zonder arbeidsinbreng. Daarom worden t.a.v. de 'sterobjecten' van persoonlijk eigendomsrecht (het woonhuis, de dacha, de personenwagen) een aantal beperkingen inzake toeëigeningsbekwaamheid voorzien. Deze beperkingen moeten worden gezien als een eerste reeks maatregelen om te voorkomen dat persoonlijke eigendom van zijn doel, nl. de bevrediging van materiële en culturele behoeften van de burger en diens gezin, zou worden afgewend.

Tenslotte wordt opnieuw het nevenbedrijf als buitenbeentje in deze streng plangerichte redenering bestudeerd. Het strikte onderscheid tussen produktie- en consumptiewereld verdwijnt daar, gezien het nevenbedrijf zowel produktie- als consumptie-eenheid is. Op unieke wijze slaagt het nevenbedrijf erin om het marktprincipe te verzoe-
nen met een ethisch onaanvechtbaar verdelingsprincipe.

De toewijzingsnormen leren dat het juridisch mogelijk is van het universeel eigendomsconcept af te stappen door de toeëigenings-
bekwaamheid te differentiëren naargelang de rol die de onderschei-
den subjecten en objecten spelen in een plangeleide economie. Of
daardoor de vooropgezette doelstellingen kunnen worden gerealiseerd,
is een vraag die grotendeels door de studie van de inhoudsnormen
zal moeten worden beantwoord.

AFDELING I - OBJECTEN VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT IN HET ALGEMEEN

Zaken en vermogen

Zaken zijn, volgens de sovjet rechtsleer, alle delen van de natuur die voorwerp kunnen zijn van toeëigening binnen en door middel van een bepaalde maatschappijvorm. Zo was in de oudheid de slaaf, als zaak, vatbaar voor toeëigening door de meester. In de middeleeuwse maatschappij was de mogelijkheid tot toeëigening van de grond bepalend voor de socio-economische opbouw van de toenmalige samenleving. In de 'bourgeois-maatschappij' kent het zaakbegrip een aanzienlijke uitbreiding. Naast materiële zaken (de Romeinse 'res corporales') dringen meer en meer immateriële zaken, bijvoorbeeld de industriële, intellectuele, artistieke en literaire eigendom (de Romeinse 'res incorporales') het 'bourgeois' zaakbegrip binnen.

Voor de sovjet rechtsleer zijn eigendomsrelaties t.a.v. persoonlijkheidsrechten (recht op naam, eer en waardigheid), intellectuele producten (op artistiek of literair gebied), uitvindingen of ontdekkingen, ondenkbaar (7.1).

Het erkennen van een artistieke of literaire eigendom, of meer in het algemeen het erkennen van eigendomsrecht t.a.v. onlichamelijke zaken, houdt volgens algemeen Marxistische opvatting een ontoelaatbare abstrahering of 'fetisjisering' van het eigendomsrecht in. Zoals de Romeinen in hun vroegste opvatting over het begrip 'res', menen ook de sovjetjuristen dat *slechts lichamelijke zaken* voorwerp kunnen zijn van eigendom (7.2).

Zaken worden echter, volgens de socialistische visie op het recht, slechts object van een rechtsverhouding, wanneer ze in staat zijn menselijke behoeften te bevredigen en aan economische verhoudingen deel te nemen (7.3). Juridische individualisering geschiedt volgens de functie,

die zaken vervullen binnen de economische verhoudingen. Elk goederen-complex, dat in het economisch leven als geheel optreedt, kan als dusdanig ook voorwerp van eigendomsrecht zijn, en wordt dus gekwalificeerd als een concrete, geïndividualiseerde zaak (een bibliotheek, een verzameling boeken, een boerenerf, een onderneming) (7.4).

Dit is één van de redenen, waarom het begrip 'zaak' ('veshch') in de juridische literatuur vaak moet wijken voor het begrip 'vermogen' ('imushchestvo').

Onder 'vermogen' verstaat de sovjet rechtsleer, zoals ook de klassieke Franse leer (7.5), de totaliteit van goederen die aan een persoon toebehoren. Goederen, die voor toeëigening in aanmerking komen, kunnen echter, om hogervernoemde reden, niet worden omschreven als 'alle in recht waardeerbare rechten en waarden' (7.6). In de sovjet juridische literatuur staat het zaakbegrip zonder al te precieze aflijning naast 'vermogen' en 'materiële goederen', alle begrippen waarvan de juridische nauwkeurigheidsgraad te betwijfelen valt (7.7).

Produktiemiddelen en consumptiegoederen

Het onderscheid tussen roerende en onroerende goederen werd formeel afgeschaft in een opmerking bij art. 21 B.W. RSFSR 1922: "Met het afschaffen van de privé-eigendom t.a.v. de grond is het onderscheid tussen roerende en onroerende goederen afgeschaft." (7.8). Dit onderscheid, dat de voornaamste indeling uitmaakt die ons recht onder zaken aanbrengt, wordt vervangen door de indeling van zaken in *produktiemiddelen en consumptiegoederen*.

De economische functie van een goed wordt in een centraal geleide economie door het staatsplan bepaald. Daarom is ook de juridische categorie van 'onroerende goederen door bestemming' ondenkbaar in een socialistische economie (7.9). De eigenaar kan volgens art. 524 van ons Napoleontisch Burgerlijk Wetboek goederen op eigen initiatief onroerend door bestemming maken, door ze op zijn erf te plaatsen voor de dienst en de exploitatie ervan. Niet alleen is het volgens de Marxis-

tische leer een illusie te geloven dat de functie van een zaak door de eigenaar, op basis van zijn autonome wil kan worden bepaald (zie hoger), maar bovendien onderstreept de juridische constructie van het onroerend maken der roerende goederen volgens hun bestemming een duidelijk economische optie: nl. het sterke geloof in de privé-onderne-
ming (in de eerste plaats de landbouwonderneming) als motor van de economie.

Het onderscheid produktiemiddelen-consumptiegoederen wijst op de economische verhoudingen waarin deze goederen functioneren: produktiemiddelen worden gesitueerd in de socialistische plansector, consumptiegoederen in het 'burgerlijk' rechtsverkeer. Zoals reeds vermeld loopt het theoretisch onderscheid produktiemiddelen-consumptiegoederen parallel met de twee belangrijkste eigendomsvormen: socialistische eigendom en persoonlijke eigendom. Produktiemiddelen, die zich in persoonlijke eigendom mogen bevinden worden 'kleine arbeidsuitrusting' genoemd (melkie orudiia truda) of 'kleine landbouwinventaris' (melkii sel'-skokhoziaistvennyi inventar'). 'Produktiemiddelen' in de sovjet juridisch-economische zin van het woord mogen zich slechts in socialistische eigendom bevinden (orudiia proizvodstva) (7.10). Naargelang zijn *economische functie* kan een zaak als produktiemiddel of als consumptiemiddel worden gekwalificeerd. Zo bijvoorbeeld kan een huis als werk- of als stapelplaats dienen, en dan is het een gedeelte van het produktief kapitaal. Wanneer echter een huis als woonhuis functioneert, dan dekt het eenvoudigweg woonbehoeften en moet het als 'consumptiemiddel' worden beschouwd (7.11).

Aldus blijkt het onderscheid tussen 'consumptiemiddelen' en 'produktiemiddelen' weinig bruikbaar en zelfs misleidend. Met consumptiegoederen worden niet alleen verbruikbare zaken en gebruiksgoederen bedoeld, *maar al die zaken (ook produktiegoederen), die de burger zich buiten de plangeleide produktiesector individueel mag toeëigenen*. Aldus dient de voorgehouden 'summa divisio' der zaken, nl. het onderscheid tussen produktiegoederen en consumptiemiddelen, vervangen te worden door een meer bruikbaar criterium, nl. *zaken, al dan niet vatbaar voor indivi-*

duale toeëigening.

Zaken, al dan niet vatbaar voor individuele toeëigening.

In het hoofdstuk over 'De economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht en zijn juridische vertaling' werd benadrukt dat persoonlijke eigendom een arbeidseigendom moest zijn, wat zijn oorsprong betrof, en een consumptieve eigendom, wat zijn doel aangaat. Persoonlijke eigendom moet dus een materiële stimulus betekenen om de arbeidsproduktiviteit te verhogen én tegelijkertijd moet persoonlijke eigendom een vorm van individuele behoeftenbevrediging uitmaken.

Het voor de hand liggende gevaar, dat de hardwerkende arbeider zoveel persoonlijke eigendom zou gaan opstapelen, dat hij precies niet meer moet werken, of, wat nog erger is, dat hij zijn persoonlijke eigendom zou gebruiken om te 'speculeren' (7.12) of om anderen voor zich te laten werken, wordt onder meer krachtdadig bestreden door een radicale beperking van de aard en de omvang van objecten van persoonlijk eigendomsrecht.

a. Vooreerst ligt een drastische beperking in de sovjet juridische eigendomssystematiek. Een aantal zaken zijn niet voor individuele toeëigening vatbaar, omdat zij uitsluitend object kunnen zijn van staatseigendom (grond, rivieren, wateren, bossen, bedrijven, fabrieken, mijnen, schachten, elektriciteitscentrales, transport per spoor, te water, in de lucht en op de weg, banken, communicatiemiddelen (post, telegraaf, telefoon), en de door de staat georganiseerde landbouw-, handels- en gemeentelijke instellingen en ook het basiswoonfonds in steden en nederzettingen van het stadstype), of van coöperatieve of maatschappelijke eigendom.

b. Vervolgens worden door de wetgever een aantal zaken opgesomd, waarvan deze laatste vindt dat ze bijzonder geschikt zijn om aan de persoonlijke behoeften van de burger en van diens gezin te voldoen.

c. Een aantal *gevaarlijke of al te kostbare* voorwerpen worden door de wet aan de handel onttrokken ofwel wordt een bijzondere wijze van verwerven bepaald.

d. Zelfs de voorwerpen, die voor individuele toeëigening vatbaar zijn, mogen zich slechts in beperkte omvang in persoonlijke eigendom bevinden. Algemeen is er de beperking, die voortvloeit uit de aard zelf van het persoonlijk eigendomsrecht, zoals die juridisch wordt bepaald door de functie, die aan deze eigendomssoort wordt verleend. Deze functie wordt benadrukt in een aantal positieve en negatieve 'Generalklauseln', die passim in de wetgeving werden ingebouwd. Persoonlijke eigendom moet een stimulus blijven voor persoonlijke arbeidsinzet, en mag niet worden gebruikt om te speculeren of om andermans arbeid uit te buiten. Naast deze positieve of negatieve 'Generalklauseln' legt de wet voor een aantal voorwerpen ('sterobjecten van persoonlijk eigendomsrecht') *de toegelaten kwantiteit en omvang per gezin of per hoofd vast.*

A. objecten, die op basis van de sovjet juridische eigendomssystematiek niet voor individuele toeëigening in aanmerking komen.

Zoals reeds vermeld is de staat het enige universele eigendomssubject. De sovjetstaat kan zich om het even welke zaak toeëigenen. Omwille van hun bijzondere sociaal-economische betekenis zijn er echter een aantal objecten, die zich uitsluitend in staatseigendom mogen bevinden. Basisproduktiemiddelen zijn zo belangrijk voor de socialistische maatschappij, zo luidt de motivering, dat zij uitsluitend object mogen zijn van staatseigendom, of, wat volgens art. 11 G.W. USSR 1977 precies hetzelfde betekent, 'algemeen bezit van het sovjetvolk'. Volgens art. 11 G.W. USSR 1977 staan in uitsluitende eigendom van de staat: de grond, zijn rivieren, waters en bossen. Aan de staat behoren eveneens: de basisproduktiemiddelen in de industrie, de bouw en de landbouw, transport- en communicatiemiddelen, banken, vermogen van door de staat georganiseerde handels-, gemeentelijke en andere bedrijven, het

basiswoningfonds in de steden en ook ander vermogen, noodzakelijk voor het uitvoeren van de opdrachten van de staat. Deze zaken zijn dus *volledig extra commercium*: ofschoon als zodanig vatbaar voor individuele toeëigening, kunnen zij daarvoor wegens een grondwettelijk beletsel niet in aanmerking komen (7.13). Wel kunnen zij in tijdelijk (voor burgers bij individuele woningbouw) of eeuwigdurend (kolchosegrond) gebruik worden afgestaan door de staat (7.14).

Coöperatieven en maatschappelijke organisaties kunnen zich, in tegenstelling tot de staat, niet meer om het even welke zaak toeëigenen.

Toch is de kring van mogelijke eigendomsobjecten voor coöperatieve en maatschappelijke organisaties nog steeds groter, dan deze die in aanmerking komt voor individuele toeëigening. Objecten, die zich uitsluitend in staatseigendom kunnen bevinden, zijn '*res extra commercium*' voor coöperatieven en maatschappelijke organisaties. Deze zaken zijn inderdaad in principe vatbaar voor toeëigening door deze organisaties, gezien ze alle met rechtspersoonlijkheid zijn bekleed.

Wegens een wettelijk beletsel (art. 28, IV-V Beg. Burg. Wetg. USSR 1961, art. 85 B.W. RSFSR 1964) kunnen zij echter niet voor toeëigening door andere rechtssubjecten dan de staat zelf in aanmerking komen. Bovendien zijn zaken, die uitsluitend object van staatseigendom kunnen zijn, niet vatbaar voor verkrijgende verjaring in handen van coöperatieve of maatschappelijke organisaties (art. 28, IV-V Beg. Burg. Wetg. 1961, art. 153 B.W. 1964, RSFSR). De staat beschikt over een *onbeperkt vindicatierecht* (waarover verder meer).

Anderzijds mag de coöperatieve of maatschappelijke organisatie zich als rechtspersoon slechts *die zaken, produktiemiddelen en ander vermogen toeëigenen, nodig voor het uitvoeren van de opdrachten, die in het statuut van die organisatie zijn bepaald*. Als objecten van eigendomsrecht van kolchosen, andere coöperatieven en hun verenigingen, vernoemt art. 100 B.W. RSFSR 1964: "hun bedrijven, culturele instellingen, gebouwen, bijgebouwen, tractoren, pikdorsers, andere machines, transportmiddelen, arbeids- en produktief vee, de door deze organisaties voortgebrachte produkten en ander vermogen, in overeenstemming met de acti-

viteit van die organisaties."

Voor individuele toeëigening vatbare zaken zijn universeel, *in die zin, dat ze zich in eigendom van om het even welk rechtssubject kunnen bevinden*. In persoonlijke eigendom van de individuele burger of van de kolchosedvor mogen zich 'consumptiemiddelen' en 'kleine arbeidsuitrusting' bevinden (orudii truda'). Objecten van socialistische staats-, coöperatieve of maatschappelijke eigendom zijn *res extra commercium* voor de individuele burger. Op elk ogenblik mag de staat deze objecten, indien zij zich in handen van individuele burgers bevinden, terugvorderen (revindicatie). *Bezit te goeder trouw van deze goederen leidt niet tot verkrijgende verjaring*. De strenge wijziging van art. 10 G.W. USSR 1977, in fine "Niemand heeft het recht socialistisch eigendom te gebruiken voor zijn persoonlijk profijt of voor andere winstdoeleinden", wordt door zware strafsancties gevolgd (zie verder).

B. concretisering, via een exemplatieve opsomming in de wetgeving.

Zoals reeds herhaaldelijk werd benadrukt, hangt het al dan niet vatbaar zijn voor persoonlijke toeëigening in de eerste plaats af van de bestemming, die aan de zaak wordt meegegeven. Een eerste vereiste is dus dat de zaak moet kunnen worden gebruikt tot bevrediging van de materiële en culturele behoeften van de burger(s).

De opsomming, die in de wetgeving wordt gegeven van de objecten van persoonlijke eigendom, kan, precies omwille van de nadruk, die wordt gelegd op de *functionaliteit* van het zaakbegrip, niet anders dan *exemplatief* zijn (7.15). Dit in tegenstelling tot art. 54 B.W. RSFSR 1922, dat wel een exhaustieve opsomming bevatte van wat zich in privé-eigendom van de burgers mocht bevinden, omwille van het exceptioneel karakter, dat privé-eigendom tijdens de N.E.P. bleef bewaren (zie het historisch overzicht). Art. 54 B.W. 1922 ging uit van het principe, dat alle zaken, die niet uitdrukkelijk tot 'res extra commercium' waren uitgeroepen, voorwerp konden zijn van privé-eigendom:

" Kunnen object zijn van privé-eigendom: niet-gemunicipaliseerde woningen, commerciële bedrijven, industriële bedrijven, waarvan het aantal loonarbeiders niet meer bedraagt dan het aantal, door speciale wetten voorzien, produktie-instrumenten en -middelen, geld, waardepapieren en andere zaken van waarde, met inbegrip van gouden en zilveren muntstukken en vreemde deviezen, zaken voor huishoudelijk gebruik en huisraad, zaken voor persoonlijk gebruik en goederen waarvan de verkoop niet verboden is door de wet en alle zaken die niet uit de privé-handel zijn gehaald."

G.W. 1936 heeft het persoonlijk eigendomsrecht in het leven geroepen, en geeft meteen een zeer beperkende opsomming van de zaken, die voorwerp kunnen zijn van persoonlijk eigendomsrecht:

" Het recht van de burgers op de persoonlijke eigendom van hun arbeidsinkomen en -besparingen, hun woonhuis en een huiselijk nevenbedrijf, de voorwerpen van huishoudelijk gebruik en huisraad, voorwerpen van persoonlijk gebruik en comfort, alsook het erfrecht t.a.v. de persoonlijke eigendom van de burgers, wordt door de wet beschermd." (art. 10 G.W. USSR 1936).

Persoonlijke eigendom gezamenderhand van de kolchosedvor, eveneens bekrachtigd door G.W. 1936, art. 7, heeft als objecten:

" het nevenbedrijf, een woonhuis, produktief vee, pluimvee en het klein landbouwinventaris."

In de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van 1961 worden de objecten van individueel persoonlijk eigendomsrecht als volgt omschreven:

" Ieder burger mag in persoonlijke eigendom bezitten: zijn arbeidsinkomen en spaargeld, zijn woonhuis (of een deel ervan), een bijkomend huiselijk nevenbedrijf, voorwerpen van huishoudelijk gebruik en huisraad en voorwerpen van persoonlijk gebruik en comfort."

Het kolchosehuishouden mag volgens art. 27 Beg. Burg. Wetg. 1961 in eigendom bezitten: een nevenbedrijf op de strook grond naast het huis, een woonhuis, produktief vee, pluimvee en een kleine landbouwuitrusting,

514.

dit alles in overeenstemming met het statuut van de kolchose. Bovendien behoren tot het kolchosehuishouden: de haar door de leden van de gemeenschap in eigendom afgestane opbrengst van hun arbeid op de kolchose, of andere door de leden aan de eigendom van het kolchosehuishouden afgestane zaken, alsook voorwerpen van gewoon gebruik en verbruik, die met gemeenschappelijke middelen werden aangeschaft.

Tenslotte vermeldt G.W. 1977 als objecten van persoonlijk eigendomsrecht:

" voorwerpen voor de huishouding en voor persoonlijk gebruik en comfort en voor een hulpbedrijf aan huis, een woonhuis en spaargelden uit arbeid verkregen."

Arbeidsinkomen wordt niet langer als object van persoonlijke eigendom vermeld. Heel wat logischer wordt nu bij de aanvang van art. 13 benadrukt: "De grondslag van de persoonlijke eigendom van de burgers van de USSR vormen de inkomsten, uit arbeid verkregen."

C. zaken, beperkt in de handel.

Een aantal zaken zijn *gedeeltelijk of beperkt in de handel* (*oborot-nosposobnost' kotorykh ogranichena*). Vliegtuigen mogen aan individuele burgers toebehoren, indien zij de toestemming hebben van het Hoog Bestuur voor de Burgerluchtvaart (Glavnoe Upravlenie grazhdanskogo vozдушnogo flota). Ook wapens en sterk gif mogen zich slechts met bijzondere toestemming in het bezit van individuele burgers bevinden (art. 137 B.W. RSFSR 1964). Wellicht kan men hier beter spreken van 'onvervreembare zaken'. Genoemde zaken zijn immers na toestemming voorwerp van persoonlijke eigendom, maar zij mogen niet het voorwerp zijn van eigendomsoverdracht (7.16).

Goud, zilver, platina, buitenlandse valuta, wissels geschreven in buitenlandse munt, dito cheques, buitenlandse obligaties, mogen slechts het voorwerp uitmaken van een contract met de staatsbank (Gosbank) van de USSR. Deze waarden mogen slechts gekocht worden van de staats-

bank en verkocht worden aan de staatsbank. Overeenkomsten tussen burgers i.v.m. buitenlandse valuta zijn in principe nietig. Uitzondering op deze algemene regel vormen schenkingen van valuta-waarden aan de echtgeno(o)t(e), de kinderen, ouders, kleinkinderen, grootouders, broers en zusters. Aan andere personen kan de schenker slechts valuta overmaken met toestemming van het Ministerie van Financiën van de USSR. Bovendien moet een schenking van buitenlandse valuta, die meer dan 50 roebel waard zijn, notarieel worden bekrachtigd. Buitenlandse valuta kunnen steeds overgaan bij wettelijke of testamentaire erfopvolging. Ook kunnen exemplaren van buitenlandse valuta, als verzamelobject, het voorwerp uitmaken van koop-verkoop, ruil en schenking binnen de perken, vastgesteld door het Ministerie van Cultuur in overleg met het Ministerie van Financiën (7.17).

D. 'sterobjecten' van persoonlijk eigendomsrecht.

Een aantal objecten echter krijgen naast die algemene juridische regeling, nog een bijzondere belangstelling van de wetgever (bedoeld worden hier wettelijke en de zgn. subwettelijke akten (zie hoofdstuk I)) of van de administratie.

Omdat deze objecten schaars worden gehouden, of omdat een opstapeling van bepaalde zaken in het persoonlijk vermogen van de sovjetburgers een gevaar zou kunnen betekenen voor de socialistische peilers van de sovjet economie, worden het toegelaten aantal, de omvang en/of de wijze van verkrijgen van een aantal 'sterobjecten' tot in detail geregeld.

Thans volgt een exemplatieve bespreking van de in hoger genoemde zin 'belangrijk' te noemen objecten van persoonlijke eigendom. Ons boeit de vraag waarom de sovjet wetgever of -administratie die objecten belangrijk vindt en hoe het vermogen van de sovjetburger via een tweede mechanisme (het eerste was de beperking van de bekwaamheid tot toe-eigening van bepaalde objecten), nl. een controle op de omvang, juridisch binnen onverbidelijke grenzen wordt gehouden.

Loterijbiljetten

Het loterijbiljet geeft aan de houder ervan een recht op deelname aan de trekking. Loterijbiljetten kunnen door staats- én door maatschappelijke organisaties worden uitgegeven.

In de literatuur bestaan meningsverschillen over de vraag naar de juridische kwalificatie van een loterijbiljet. Sommigen noemen het 'waardepapieren'. Anderen menen dat het gaat om documenten, die recht geven op deelname aan de loterijactiviteit: wanneer een loterijbiljet tot de winnende nummers behoort, dan wordt het een waardepapier betaalbaar aan toonder. Heeft de houder geen geluk, dan wordt het loterijbiljet waardeloos, doch wat met de tussenperiode? MANANKOVA stelt voor het loterijbiljet in deze tussenperiode te beschouwen als een waardepapier van bijzondere aard, omwille van zijn potentieel vermogensrechtelijk-juridische inhoud tot aan de trekking (7.18). De reden waarom dit kwalificatieprobleem bijzonder relevant is, ligt misschien niet onmiddellijk voor de hand: heel wat sovjetburgers moeten zwart geld op één of andere manier 'witwassen'. Een handige vondst om dat te realiseren, bestaat erin loterijbiljetten, die reeds winnende nummers zijn, maar nog niet werden ingeruild, op te kopen. De zwarte-marktprijs (deze transactie is illegaal) blijkt anderhalf à tweemaal de waarde van het gewonnen voorwerp of van de gewonnen geldsom te bedragen (7.19).

Namakers van loterijbiljetten werden op dezelfde wijze strafrechtelijk aansprakelijk gesteld, als verkopers of vervaardigers van nagemaakt geld of obligaties (art. 87 Strafwetboek RSFSR).

In twee beslissingen van het rechtscollege voor strafzaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in 1977 (7.20) wordt radicaal tegen deze rechtspraktijk ingegaan. Het Opperste Gerechtshof van de USSR benadrukt dat het namaken van loterijbiljetten, die geen staatsobligaties of staatspapiergeld zijn, niet mag worden bestraft op basis van art. 87 S.W. RSFSR. Dergelijke misdrijven moeten, volgens het Opperste Gerechtshof van de USSR als zwendel worden gekwalificeerd (7.21).

Personenwagens

Personenwagens worden in de Grondwet, in de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving en in de burgerlijke wetboeken van de onderscheiden unie-republieken niet afzonderlijk als object van persoonlijk eigendomsrecht behandeld.

De auto en de moto met zijspan (mototsikly s koliaskami) vallen dus onder de algemene regeling inzake persoonlijk eigendomsrecht. Daarnaast echter wordt eigendomsrecht t.a.v. deze objecten nog meer in het bijzonder geregeld door een aantal normen, die in hiërarchie onder de wet staan (podzakonnye akty of subwettelijke bepalingen).

Een erg gedetailleerde en beperkende regeling zou volgens de sovjet rechtsleer noodzakelijk zijn, omwille van het verhoogde gevaar dat een personenwagen als transportmiddel veroorzaakt (7.22). Ook wordt benadrukt dat deze maatregelen het consumptief karakter van de personenwagens veilig willen stellen. Deze beperkende controleregeling kan als volgt worden omschreven:

I. Personenwagens moeten worden geregistreerd door de organen van de GAI (Gosudarstvennaia avtomobil'naia inspektsiia - staatscontrole op personenwagens). Deze registratie kan gebeuren op naam van één of meerdere eigenaars (7.23).

II. Het is aan de GAI verboden vrachtwagens, bussen, camionettes, speciale of sportwagens te registreren. Ook zelfstandig in elkaar gestoken wagens of auto's samengesteld uit gevaarlijke delen of uit schroot mogen niet worden geregistreerd door de GAI (7.24). Bij deze regeling noteert DUKAL'SKII in zijn kandidaatsdissertatie met een zekere wrevel, dat dergelijke beperking de auto- en motorsport in de USSR niet erg bevordert (7.25).

III. Omwille van de schaarste worden een aantal automerken (Pobeda en Moskvich) vanaf 1955 slechts op bestelling verkocht. De bestel-

ling wordt binnen het jaar uitgevoerd, doch onmiddellijk wordt de volle prijs betaald. Als bewijs van betaling ontvangt de koper een 'zakaz-ob'iazatel'stvo' (verbintenis na bestelling), het duplicaat van dit document en de kwitantie (koreshok) blijven in de winkel.

Op basis van deze 'zakaz-ob'iazatel'stvo' ontvangt de koper, na een wachttijd, de personenwagen. Indien op het ogenblik van de ontvangst van de wagen, de prijzen zijn gestegen, dan moet de koper bijbetalen. Indien hij dit niet doet, of indien hij weigert van een ander dan het bestelde merk te aanvaarden, dan wordt de koop ontbonden (7.26).

IV. Voor het verkrijgen van de wagen na bestelling, moet een strikte rangorde in acht worden genomen. Daarbij wordt echter voorkeur gegeven aan bepaalde groepen van de bevolking: specialisten en mechanici in de landbouwsector, arbeiders in houthakkersbedrijven en andere belangrijke sectoren van de economie (7.27). Vanaf 1 januari 1973 wordt een belangrijk deel van de beschikbare wagens onmiddellijk aan de ministeries en de administratie ter beschikking gesteld. Deze verkopen de wagens aan bedrijven, instellingen en organisaties, die ze op hun beurt bij voorrang doorverkopen aan de 'Udarniki sotsialisticheskogo truda' (Helden van de socialistische arbeid), rationalisatoren van de arbeid en arbeidsveteranen (7.28).

In een aantal republieken wordt de verdeling van de beschikbare personenwagens gerealiseerd via de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets (bijvoorbeeld in de Moldavische SSR). Daarbij houdt het uitvoerend comité rekening met de getuigschriften van de administratie en van de vakbonden van de arbeidsplaats van de kandidaat-koper, het uitvoerend comité gaat na in hoeverre de burger behoefte heeft aan een wagen, en verzamelt verder "alle nuttige informatie over de maatschappelijke activiteit van die burger" (7.29).

V. Reeds gebruikte wagens mogen slechts worden verkocht via de zgn.

'Commissieshops' (Kommissionnyye magaziny), dit om te vermijden dat woekerprijzen zouden worden gevraagd voor tweedehandswagens. Zelfs bij uitvoerend beslag wordt een auto niet onmiddellijk in eigendom

van de schuldeiser overgedragen, maar moet deze auto worden verkocht via een commissieshop, en met het aldus verkregen geld moet de schuld worden afbetaald (7.30).

VI. Om misbruiken te vermijden (vnl. speculatie), moet de koper zelf optreden. Hij kan zich noch bij de bestelling, noch bij het afhalen van de wagen laten vertegenwoordigen. Volmachten tot vertegenwoordiging bij de aankoop van een personenwagen, mag de notaris niet authenticifiëren (7.31).

VII. Hoewel dat nergens zo duidelijk wordt gezegd, werd in de praktijk vaak slechts één wagen per persoon toegelaten, dit om het consumptief karakter van dit eigendomsobject te garanderen. Lange tijd moest de koper via een speciaal getuigschrift (spravka) van de auto-inspectie (GAI) van zijn woonplaats bewijzen dat hij nog geen wagen in zijn bezit had (7.32). In de Moldavische unierepubliek mag, wie een wagen heeft gekocht, binnen een bepaalde tijd geen tweede wagen kopen, dit om speculatie (= kopen met de bedoeling met winst te verkopen) tegen te gaan.

POKROVSKII en STEPANENKO, die schreven tijdens de Khrushchev-periode, stellen voor om nog verder te gaan en, in navolging van de regeling inzake woonhuizen, slechts één wagen per gezin toe te laten. Uitzondering zou slechts kunnen worden gemaakt voor echtgenoten, die beiden om beroepsredenen een wagen nodig hebben. "Een aankoop door minderjarigen van een personenwagen zou echter het consumptief karakter van dit eigendomsobject wel schaden, want het recht op gebruik van een wagen is nauw verbonden met de bekwaamheid om een wagen te kunnen besturen. Hoewel volwassen personen er soms een chauffeur op na kunnen houden (wat relatief toch weinig gebeurt) is dat zeker niet het geval voor minderjarigen. Het toelaten van dergelijke aankoop zou misbruiken in de hand werken." (7.33).

DUKAL'SKII, die in 1974 schreef, stelt vast dat, de facto, heel wat burgers in Moskou, Leningrad en andere steden een tweede wagen hebben, en

dat de administratie, althans oogluikend, deze praktijk toestaat (7.34). "In elk geval", meent DUKALSKII, "is het duidelijk geworden dat de controlemaatregelen i.v.m. het verwerven van personenwagens in persoonlijke eigendom, die moesten in de hand werken dat meer en meer wagens werden gehuurd, hun doel niet hebben bereikt." (7.35).

Het woonhuis, de dacha en het nevenbedrijf, eveneens 'sterobjecten' van persoonlijk eigendomsrecht, worden in de volgende afdelingen afzonderlijk behandeld.

AFDELING II - HET WOONHUIS EN DE DACHA

ALS OBJECT VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

" De sovjetburger heeft een juridisch onbeperkte mogelijkheid om alles te verwerven wat nodig is voor zijn individuele behoeftebevrediging.

De beperkingen, die ongetwijfeld bestaan, zijn van economische aard. Er is geen sprake van nivellering van smaken of onderdrukking van de individualiteit in het socialisme.

Maar in de wetgeving over de objecten van persoonlijk eigendomsrecht werden in het nabije verleden economisch niet gefundeerde beperkingen ingebouwd. De meerderheid daarvan is weggenomen, maar nog steeds moet men niet denken dat alle gevolgen van een verkeerde visie over persoonlijk eigendomsrecht zijn uitgeroeid. Zo is er de beperking van de woonruimte in aantal en omvang en de stopzetting van de dachabouw." (7.36)

1. Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis.

Geschiedenis van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. de woning:
 triomf van het privé-belang.

De hele sovjet rechtsgeschiedenis rond het woonhuis wordt beheersd door het probleem van de *woningschaarste*, dat zich vooral in de steden manifesteert.

Ook in het pre-revolutionaire Rusland was er een geweldige woningnood. In Moskou leefden toen 325000 mensen op kleine kamers. Gemiddeld had elk van die kamerbewoners minder dan 1,5 m² ter beschikking. 125000 mensen leefden in kelders en souterrains. In de toenmalige hoofdstad

van Rusland, Sint-Petersburg, leefden zowat 1140000 mensen, waarvan 400000 op kamers, kelders en zolderkamertjes. Een lid van een arbeidersgezin kon gemiddeld over 2 à 2,5 m² woonruimte beschikken (7.37).

Slechts stapsgewijs, bovendien gedwongen door de feitelijke omstandigheden, heeft de sovjetoverheid het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. het woonhuis erkend. Dit gebeurde slechts nadat was vastgesteld dat andere pogingen tot oplossing van het probleem der woningschaarste mislukt waren.

De sovjetgeschiedenis van het woonhuis begon met het 'van staatswege kraken' van huizen. *Het decreet van het Volkscommissariaat voor Binnenlandse Aangelegenheden van 29 oktober 1917* (7.38) bepaalde dat de door hun eigenaars verlaten woningen staatseigendom werden, en aldus dienden te worden toegewezen aan de stedelijke beheersorganen. Deze organen gaven de woningen in gebruik aan woningzoekenden. Met deze maatregel wilde men vooral de medewerkers van het tsaristisch regime treffen, die voor de nieuwe machthebbers op de vlucht waren geslagen. Door het *decreet van 27 juli 1918* (7.39) kregen de stedelijke zelfbesturen het recht alle leegstaande plaatsen, geschikt voor bewoning, in beslag te nemen. Deze besturen mochten ook een wooninspectie organiseren en bijzondere woonrechtbanken installeren. Door het *decreet van het Centraal Uitvoerend Comité van 20 augustus 1918* (7.40) werden gebouwen, die de omvang, bepaald door de plaatselijke machtsorganen, overschreden en die waren gelegen in de steden, die de 10000 inwoners overschreden, in beslag genomen door de staat en in het beheer van de plaatselijke machtsorganen overgedragen (gemunicipaliseerd). Vermits de nationalisering of municipalisering van woonhuizen als een oorspronkelijke wijze van eigendomsverkrijging werd beschouwd, dienden geen lasten te worden overgenomen. Door deze radicale onteigening van woonhuizen werd een 'staatswoonfonds' geschapen. Vanaf dat ogenblik kon van overheidswege een woonpolitiek worden gevoerd, die erin bestond woonhuizen in gebruik van de burgers te geven volgens een bepaalde prioriteitenlijst.

Aldus werd een machtig beleidsinstrument gecreëerd voor de overheid in een situatie van woningschaarste.

Nooit werd echter het volledige woonhuizenbestand genationaliseerd of gemunicipaliseerd. Kleine woonhuizen met een geringe waarde bleven eigendom van de burgers. Op het platteland beperkte men zich tot het algemeen geldende vervreemdingsverbod t.a.v. woonhuizen, dat (op dat ogenblik althans) werd gezien als een noodzakelijk gevolg van de nationalisering van de bodem (7.41). Slechts woningen van grootgrondbezitters en andere 'klassevijanden' werden genationaliseerd op het platteland. Woonhuizen, die toebehoorden in eigendom aan de d'vor of het boerenhuishouden, werden niet genationaliseerd, omdat zij werden aanzien als gerechtvaardigde arbeidseigendom van het landbouwersgezin (7.42).

Doch ook in de steden verliep de municipalisatie moeizaam. Soms was het volledig onduidelijk of een woonhuis al dan niet gemunicipaliseerd was. Deze onduidelijkheid werd in de hand gewerkt door het feit dat in de periode van revolutionaire 'Sturm und Drang' de notariaten werden gesloten en heel wat eigendomstitels waren vernietigd. Het enthousiaste geloof in de afschaffing van elke eigendom, eigen aan de periode van het oorlogscommunisme, blijkt bijvoorbeeld uit het protocol van een zitting van het Volkscommissariaat van Justitie van 8 november 1918:

" Tot verwezenlijking van het decreet over de socialisering en de municipalisering van onroerend vermogen (woonhuizen) en tot vernietiging van alle contracten van vroegere privé-eigenaars t.a.v. onroerend vermogen werd voorgesteld de archieven van de notariaten aan het Volkscommissariaat over te dragen, om dit onnodige papier tot recyclage van opnieuw bruikbaar papier aan te wenden." (7.43)

Bij de aanvang van de periode van *Nieuwe Economische Politiek* werd een decreet uitgevaardigd, dat de vervreemding van niet-gemunicipaliseerde woningen opnieuw toeliet (7.44).

Uit overwegingen van economische doelmatigheid werd tijdens de Nieuwe Economische Politiek een gedeelte van het gemunicipaliseerde woonfonds teruggegeven aan de vroegere eigenaars of aan de feitelijke bewoners. Demunicipalisatie van woningen werd in heel Rusland toegelaten, indien de nuttige woonruimte niet groter was dan 25 m², doch de Moskouse sovjet kreeg het recht om gebouwen tot 50 m² nuttige woonruimte te demunicipaliseren (7.45). Reeds vanaf het begin van de twintiger jaren werd zeer duidelijk dat de staat, als kersverse eigenaar van een uitgebreid woningenbestand, nog niet over voldoende organisatie beschikte om deze woningen ook op gepaste wijze te onderhouden. Woningen van geringe omvang betekenen voor de staat een onevenredige last. Daarom werd in 1924 aan de plaatselijke organen de mogelijkheid gegeven om vervallen woonhuizen openbaar te verkopen. Daartoe kwamen slechts huizen van beperkte omvang in aanmerking, waaraan een herstelling van minimum 30 % van hun geschatte waarde diende te gebeuren, en die niet in 'bouwrecht' (zie verder) kunnen worden gegeven (7.46).

Samen met deze uitbreiding van het privé-woningfonds deed zich een parallelle beweging voor, die de sfeer van de bevoegdheden van de privé-eigenaar inkrimpt. De privé-eigenaar werd verplicht zijn woonhuis economisch te onderhouden, de nodige herstellingswerken uit te voeren én het woonhuis volgens zijn onmiddellijke betekenis te gebruiken, d.w.z. het woonhuis voor eigen woonbehoeften en die van het gezin aan te wenden. Hield de eigenaar zich niet aan de voorgeschreven wijze van uitoefening van zijn eigendomsrecht, dan werd zijn woonhuis gemunicipaliseerd.

Art. 54 B.W. RSFSR 1922 waarborgde het privé-eigendomsrecht t.a.v. gemunicipaliseerde woningen (7.47). Voordien werd reeds in het decreet 'Over de fundamentele vermogensrechten van de burgers' van 22 mei 1922 de privé-eigendom t.a.v. een woonhuis als 'belangrijk vermogensrecht' van de burger opnieuw erkend. Zoals reeds vermeld werd ook hier beschikkingsrecht t.a.v. privé-woonhuizen opnieuw erkend (7.48). Dat er na het uitvaardigen van B.W. RSFSR 1922 de grootste verwarring ontstond

rond het (al dan niet) rechtmatig gemunicipaliseerd zijn van woningen, blijkt overduidelijk uit een aantal juridische akten, die tijdens de periode van de Nieuwe Economische Politiek werden uitgevaardigd.

In de RSFSR werd aan de plaatselijke organen van de staatsmacht de opdracht gegeven om de lijsten van genationaliseerde en gemunicipaliseerde woningen na te gaan om uit te zoeken, welke huizen de staat nodig had, en welke huizen "overbodig waren voor het staatsfonds" (7.49).

Later, op 21 augustus 1924 werd door het decreet van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR de grootte van de huizen 'van geringe omvang' vastgelegd (7.50): in de steden van een raion (gewest) tot 100 m², in de steden van de oblast' (gebied) tot 200 m² en in Leningrad en Moskou tot 400 m². In de Oekraïne werden op grond van een op 1 november 1921 uitgevaardigde woningwet, slechts die huizen teruggegeven waarvan de eigenaars, wegens de geringe waarde van het woonhuis, niet in aanmerking kwamen vóór 1917 als kiesgerechtigden voor de stadsduma. Ook huizen, die reeds door staats- of maatschappelijke organisaties waren ingenomen of die hadden toebehoord aan oude politie-organen of andere klassevijanden, konden niet opnieuw in handen van privé-burgers terechtkomen (7.51).

Gezien alle eigendomstitels tijdens de periode van het Oorlogscommunisme vernietigd waren, stonden de rechtbanken tijdens de periode van de Nieuwe Economische Politiek eerder voor een *erkenning van bezitsrecht*. Eigendomstitels konden immers als bewijsmateriaal niet worden aangevoerd. Feitelijk bezit werd in die periode geregeld door een circulaire van het Volkscommissariaat van Justitie van 22 november 1922 (7.52). Ingeval van niet-betwisting wordt het feitelijk bezit erkend door het orgaan van de plaatselijke staatsmacht en ingeval van betwisting door de rechtbank. De rechtbanken werden zeer dikwijls geconfronteerd met *onderhandse contracten* van koop-verkoop van woonhuizen, die waren afgesloten in de periode, waarin het sluiten van deze contracten verboden was (7.53). Deze contracten moesten ongetwijfeld nietig worden verklaard, doch wat waren de gevolgen van deze nietigheid? Daarover verschilden de 'Opperste Gerechtelijke Controle' ('Vyshii subednii kontrol') en

het Opperste Gerechtshof (Verkhsud) van mening (Over het onderscheid tussen beide: zie hoofdstuk I). In de zaak Odinets t. Mironenko (7.54) stelt de Opperste Gerechtelijke Controle dat het eigendomsrecht bij de verkoper blijft. Beide partijen hebben het recht om op basis van de nietigheid van het contract het uitgevoerde terug te vorderen wegens *ongerechtvaardigde verrijking*. Anders oordeelt het Opperste Gerechtshof in de zaak Filatov t. Klovovyi van 24 september 1923. Het Opperste Gerechtshof past in dit geval art. 147 B.W. RSFSR 1922 toe. Dit artikel geeft aan geen der contractspartijen het recht om wat bij contract is uitgevoerd terug te vorderen, indien het contract nietig is wegens onwettelijkheid of indien het duidelijk tot doel heeft de belangen van de staat te schaden. In dat geval komt de ongerechtvaardigde verrijking aan de staat toe (art. 402 B.W. RSFSR 1922). Volgens het Opperste Gerechtshof wil art. 147 B.W. RSFSR 1922 'speculatieve' contracten tegen gaan, zodat de rechter nauwkeurig de concrete omstandigheden van de zaak moet onderzoeken alvorens de zware sanctie van art. 147 toe te passen. Daarom moet de rechtbank nagaan in wiens feitelijk bezit zich het woonhuis bevond. *Arbeidersbezit* moet volgens het Opperste Gerechtshof in elk geval beschermd worden, zelfs indien het contract onwettelijk is, gezien in dat geval een speculatief doel uitgesloten is (7.55).

Kan deze feitelijke 'arbeidersbezitter' ook *eigenaar* genoemd worden? De wet geeft daarop geen duidelijk antwoord en ook de rechtspraak bleef aanvankelijk vaag: in een aantal beslissingen leest men dat de *beslissing van de rechtbank of de registratie in de boeken van de plaatselijke machtsorganen* (ingeval van demunicipalisatie) de feitelijke bezitter tot eigenaar maakt (7.56). Andere beslissingen vertrekken vanuit het principe dat huizen, die illegaal werden verkocht, in beginsel heerloos zijn, gezien de verkoper zijn eigendomsrecht verloor en de koper het eigendomsrecht niet kon verwerven, doch gezien de plaatselijke machtsorganen het huis in handen van de feitelijke 'arbeidersbezitter' hebben gelaten, oordeelt de rechtbank dat hier sprake is van een vorm van '*feitelijke demunicipalisatie*'.

Het bouwrecht: een tijdelijk eigendomsrecht ?

Het bouwrecht werd in Sovjetrusland voor het eerst ingevoerd door een decreet van het Volkscommissariaat voor Justitie van 8 augustus 1921 (7.57). Dat was geen originele vondst van sovjetjuristen: in Oostenrijk werd het bouwrecht ingevoerd door een wet van 26 april 1912 en in het pre-revolutionaire Rusland door een wet van 23 juli 1912. Volgens het decreet van 8 augustus 1921 wil het bouwrecht "*de wooncrisis bestrijden door aanmoediging van het privé-initiatief*", of, zoals ROZENBLUM het uitdrukt

" het vermeerderen van woonruimte via het opslorpen van privé-kapitaal, dat is de taak van het bouwrecht." (7.58)

In B.W. RSFSR 1922 werd het bouwrecht omschreven als een nieuw *zake-lijk recht* (art. 71-84 B.W. RSFSR 1922). Via het bouwrecht werd door: het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet het gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk verleend tot het optrekken van een gebouw op dat grondstuk. De titularis van het bouwrecht verkreeg t.a.v. het opgetrokken gebouw een recht van *bezit, gebruik en beschikking* voor een termijn, bepaald door het bouwcontract (7.59).

Het bouwrecht ontstond via een contract tussen de gemeentelijke afdeling (kommunotdel') (7.60) en de bouwer (een burger of een coöperatieve organisatie) (7.61), waarbij tegen periodische betaling (7.62) een stuk staatsgrond voor een bepaalde tijd in gebruik werd gegeven. Het bouwrecht kon ook worden verleend t.a.v. bebouwde grondstukken: tot het voltooiën van een onafgewerkt gebouw (*dostroika*), om vernielde gebouwen opnieuw op te richten (*dlia vosstanovleniia*), voor het opbouwen van verdiepingen (*nadstroika*) of tot het optrekken van nieuwe gebouwen met het gebruik van oude muren (*pristroika*). Ook werd bouwrecht verleend t.a.v. grondstukken, waarop kleine, weinig waardevolle gebouwen stonden, wanneer de gemeentelijke afdeling het doelmatig vond dat in plaats daarvan grotere gebouwen werden opgetrokken (*perestroika*). Ook voor het uitvoeren van kleinere verbeteringswerken als het aanleggen van waterleidingen of het maken van een afzonderlijke uitgang,

werd het bouwrecht toegestaan.

Het contract, dat op straffe van nietigheid *notarieel* diende te worden bekrachtigd (art. 73 B.W. RSFSR 1922) moest minimaal een aantal gegevens bevatten. Andere voorwaarden mochten worden bedongen indien zij niet tegen het wezen van het bouwrecht indruisten. De minimum-inhoud van het bouwcontract omvatte volgende gegevens:

* de naam van de contracterende partijen.

Zoals reeds vermeld is dat enerzijds de gemeentelijke afdeling en anderzijds één of meerdere burgers of de toenmalige woonbouwcoöperatieven ('zhilishchno stroitel'nye kooperativy tovarishchestv'). Deze woonbouwcoöperatieven konden gebouwen optrekken op basis van het bouwrecht of op basis van het recht van 'eeuwigdurend gebruik'.

Volgens het besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR van 1 augustus 1932 kan echter het optrekken van gebouwen door staats- of coöperatieve organisaties (behalve de woonbouwcoöperatieven), instellingen en ondernemingen niet meer gebeuren op basis van het bouwrecht. Als algemeen principe geldt vanaf dan dat een eeuwigdurend gebruiksrecht t.a.v. de grond wordt verleend aan deze instellingen en organisaties en dat de opgetrokken gebouwen eigendom worden van de genoemde organisaties (7.63).

* de geldingsduur van het contract.

Voor stenen gebouwen maximaal 49 jaar, voor andere constructies maximaal 20 jaar (B.W. RSFSR 1922). In 1925 werd deze termijn verlengd tot maximaal 60 jaar voor stenen huizen en maximaal 40 jaar voor houten of andere constructies. Indien het bouwrecht echter werd verleend met het oog op het afwerken of het opnieuw optrekken van bestaande gebouwen, dan mocht de contractsduur niet meer dan twee derden van deze maximumtermijnen bedragen (d.w.z. 40 jaar of 27 jaar) (7.64).

* de precieze omschrijving van het grondstuk,

dat met het oog op bebouwing werd verleend. In zijn aanvankelijke versie beoogde B.W. RSFSR 1922, art. 71 slechts het bouwrecht t.a.v. stedelijke grondstukken. Nochtans werd in het besluit van 22 mei 1922 over de fundamentele privé-vermogensrechten van de burgers, het bouwrecht tevens voor landelijke gebieden voorzien. In 1925 werd het territoriaal toepassingsgebied van het bouwrecht uitgebreid tot de dachanederzettingen en het platteland. Het bouwcontract werd dan afgesloten met de plaatselijke machtsorganen (bv. de landelijke sovjet), die het beheer over die het beheer over deze grondstukken uitoefenen (7.65). Wel moet worden benadrukt dat op het platteland heel wat woningen persoonlijke eigendom waren van de dvor, die al dan niet in een gemeenschappelijke landbouwexploitatie was geïntegreerd (7.66).

* Het bedrag in goudroebels uitgedrukt en de periodiciteit voor de betaling van de grondrente. De bouwer moest algemene en plaatselijke belastingen betalen. Doch gebouwen bestemd voor bewoning werden gedurende de eerste drie jaren van deze belasting vrijgesteld (art. 76 B.W. RSFSR 1922) (7.67).

* *de aard en de grootte van het gebouw,*
dat door de bouwers zal worden opgericht. Bij het optrekken van het gebouw moet de bouwer de bouwnormen respecteren alsook de gezondheids- en brandbeveiligingsmaatregelen (art. 74 B.W. RSFSR 1922).

* *de termijn binnen welke met de bouw moet zijn begonnen.*
De oorspronkelijke versie van B.W. 1922 spreekt over één jaar na het afsluiten van het bouwcontract (opm. 1 bij art. 73). In 1926 werd deze termijn echter op twee jaar gebracht.

* *de termijn binnen welke het gebouw zal voltooid zijn.*
Aanvankelijk werd deze termijn niet in de wet vastgelegd, doch in 1926 wordt aan de individuele bouwer vier jaar gegeven voor het optrekken van een gebouw, en aan een woonbouwcoöperatieve acht jaar (7.68).

* *de verzekering van het gebouw en de maatregelen tot wederopbouw bij verlies.*
De bouwer is verplicht alle gebouwen op het verleende grondstuk voor hun volle waarde te verzekeren.

* *strafbedingen*
in geval van laattijdige uitvoering van het contract en voor elke andere schending van het contract door de bouwer. In geval van niet-betaling gedurende meer dan één jaar van de bedragen die door het bouwcontract ten laste van de bouwer zijn gelegd, of bij elke andere schending van het contract waarvoor een strafbeding is voorzien, kan de gemeentelijke afdeling langs gerechtelijke weg beslag leggen op het bouwrecht zelf. Dit bouwrecht wordt openbaar verkocht. Met de aldus verkregen som wordt de gemeentelijke afdeling als bevoorrecht schuldeiser voor alle andere schuldeisers betaald. Indien op de openbare verkoop geen kopers opdagen wordt het bouwrecht aan de gemeentelijke afdeling overgedragen.

In dit geval van overdracht van het bouwrecht, zoals bij *beëindiging* van het bouwrecht na afloop van de gestipuleerde termijn, dienden alle gebouwen in goede staat aan de *gemeentelijke afdeling of plaatselijke overheid te worden overgedragen*. Deze laatsten betaalden de waarde van de gebouwen op het ogenblik van de overdracht na aftrek van de schulden aan deze gemeentelijke afdeling of plaatselijke overheid. De waarde van de gebouwen werd bepaald door een schattingscommissie, samengesteld uit vertegenwoordigers van de gemeentelijke afdeling of plaatselijke overheid en vertegenwoordigers van de arbeiders- en bediendeninspectie. Indien de bouwer niet akkoord ging met de schattingswaarde door de commissie vastgesteld, kon hij beroep aantekenen bij de volksrechtbank (art. 83 B.W. RSFSR 1922).

Naast het opnieuw erkende privé-eigendomsrecht t.a.v. individuele woonhuizen van beperkte omvang (zie hoger), werd dus een tijdelijk eigendomsrecht t.a.v. een zelf opgetrokken woning toegekend aan de individuele burger. Men kan inderdaad spreken van een eigendomsrecht, gezien het bouwrecht kon worden vervreemd en gehypothekeerd. Deze beschikkingsdaden moesten echter op straffe van nietigheid door de notaris worden verleden met latere registratie bij de bevoegde gemeentelijke afdeling (art. 79 B.W. RSFSR 1922).

Ongetwijfeld is het bouwrecht verwant met de romeinsrechtelijke instelling van de *superficies*, althans in een welbepaald stadium van zijn evolutie. Reeds vroeg in de Romeinse geschiedenis komt het voor dat de overheid aan particulieren de overerfbare (waarschijnlijk echter niet overdraagbare) bevoegdheid verleent, op haar grond in de stad een gebouw of opstal te hebben. *Op dat ogenblik was er echter nog geen sprake van een in de tijd beperkt eigendomsrecht.* De verhouding tussen de rechthebbende en de overheid als eigenares werd opgevat als publiekrechtelijke pacht (*locatio*) (7.69).

Ook in de klassieke tijd bleef een tijdelijk beperkt eigendomsrecht onbekend. Niet alleen op publieke, maar ook op privé-grond kon een recht van opstal worden gevestigd. De opstalhouder was aan de grondeigenaar een jaarlijks *solarium* verschuldigd. Opstal werd beschermd met het speciale *interdict de superficiesibus* (7.70). Bescherming door middel van een *actio in rem* (naar het model van de eigendomsactie) werd slechts van geval tot geval (als *actio in factum*) verleend.

Om de bouwactiviteit aan te moedigen geeft keizer Julianus aan de opstalhouder het vulgairrechtelijk eigendomsrecht. Het vulgair recht, dat erfpacht en opstal in zijn verruimd eigendomsbegrip laat opgaan, houdt de mogelijkheid voor van een in tijd beperkt eigendomsrecht (7.71). Wanneer was gebouwd op privé-grond, week vanaf het einde van de 4de eeuw n.C. de klassieke regel '*superficies solo cedit*' voor de vulgairrechtelijke opvatting dat wie met toestemming van de meester bouwt, eigenaar van het gebouw wordt.

De juristen uit Justinianus' tijd noemen toegelaten bouwwerken op vreemde grond nu eens een recht *sui generis* (D. 43,18), dan weer een

servituut (D. 30,86,4) of nog emphyteusis (erfpacht) (Nov. 7,3,2; 120,1,2). Dat aan opstal in het Corpus Iuris Civilis niet meer zoveel aandacht wordt besteed, verklaart KASER aldus:

" Dieses Schwanken wird sich daraus erklären, dass beim Bevölkerungsschwund kein Bedürfnis mehr bestand, die Bauinitiative mit diesem Rechtsverhältnis zu fördern." (7.72)

Van deze nieuw geschapen mogelijkheid werd in de Sovjetunie dankbaar gebruik gemaakt: het verbod van art. 182 B.W. RSFSR 1922 om twee of meer huizen in bezit te hebben (zie verder) was aanvankelijk niet toepasbaar op het bouwrecht. Wanneer hij zelf een tweede huis bezat, kon dus de bouwer zonder problemen het opgetrokken gebouwtje tegen flinke prijzen verhuren. De huur was niet automatisch hernieuwbaar, zodat de verhuurder een vrij grote vrijheid behield. Bovendien genoot de bouwer van een aanzienlijke *belastingsvrijstelling*. Het succes van het bouwrecht verliep echter helemaal niet in de door de overheid voorziene richting. *De bedoeling was privé-kapitaal in te schakelen bij het optrekken van woonhuizen. Doch omwille van het tijdelijk karakter van het bouwrecht, gebruikten de bouwers zo goedkoop mogelijke materialen, wat de stevigheid van het woonbestand bepaald niet ten goede kwam* (7.73). De enige waardevolle bouwactiviteit, die op basis van het bouwrecht werd verricht, staat op naam van de woonbouwcoöperatieën. Voor het overige bleek het bouwrecht slechts als resultaat te hebben dat in de voorsteden van grote steden de voordelen van het bouwrecht werden gebruikt om *kleine arbeiders en bedienden, die in de grootstad geen plaats vonden, schandalige huurprijzen voor een miserabele woonst te vragen, m.a.w. uit te buiten*.

Omdat het bouwrecht aldus uit de hand liep, werd in de dertiger jaren een eind gemaakt aan heel wat voordelen, die het bouwrecht bood. In 1937 werd door een besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Raad der Volkscommissarissen '*Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het woonbestand in de steden*' radicaal een einde gemaakt aan de mogelijkheid tot 'speculatie' met hoge huurprijzen. De huur, die werd gevraagd door de persoonlijke eige-

naar van een woonhuis, mocht vanaf dan slechts met 20 % de uiterst lage huurprijzen voor staatswoningen overschrijden. Deze maatregel was ook toepasselijk op titularissen van een bouwrecht, die werden beschouwd als tijdelijke eigenaars van het door hen opgetrokken of verder afgewerkte gebouw (7.74).

Nochtans ontstond in de rechtspraak enige verwarring tussen privé-eigendomsrecht en bouwrecht. Het Opperste Gerechtshof van de USSR benadrukte dat, wanneer een woonhuis was gebouwd op grond van het bouwrecht, het geschil tussen de partijen niet kon worden beslecht op grond van de burgerrechtelijke regeling van het privé-eigendomsrecht, zoals die in het N.E.P.-B.W. van 1922, art. 52-70 was geformuleerd. In wezen gaat de betwisting dan over de validiteit van het bouwrecht, zoals dat geregeld is door art. 71-84 van datzelfde B.W. (7.75).

De idee van het persoonlijk eigendomsrecht van een woonhuis, gekoppeld aan een in de tijd onbeperkt gebruiksrecht van het bebouwde grondstuk, breekt definitief door in de Grondwet van 1936. Dit recht om op een grondstuk, dat kosteloos en voor een onbeperkte tijd aan de burger in gebruik werd gegeven, een eigen huis te bouwen, werd aanvankelijk door een aantal uitzonderingswetten verleend aan bevoorrechte beroepsklassen.

Op 21 juli 1929 reeds werd door een besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad van Volkscommissarissen toegelaten om op grondstukken waarop oude, niet gemunicipaliseerde woningen stonden, nieuwe en ditmaal eigen huizen te bouwen, die voor vererving vatbaar waren. Dat was een eerste doorbreking van het juridisch principe van het tijdelijk bouwrecht (7.76).

Op 21 juli 1945 kregen generaals en officieren, die meer dan 25 jaar in het leger hadden gediend, een in de tijd onbeperkt en kosteloos gebruiksrecht van een grondstuk, tot het bouwen van een eigen huis (7.77).

Op 10 maart 1946 werden de leden van het academisch personeel door een besluit van de Raad der Volkscommissarissen met een zelfde gunstmaatregel bedacht (7.78).

Bedienden en arbeiders, die bereid waren te gaan werken in de Oeral of in het Verre Oosten, werden, bij wijze van aantrekkingsmaatregel om zich te vestigen in deze afgelegen gebieden, toegelaten om een eigen, weliswaar klein woonhuis in deze gebieden op te richten (7.79).

Toch moet worden benadrukt dat tot 1948 in principe woonhuizen slechts konden worden gebouwd op basis van het bouwrecht. G.W. 1936 erkende weliswaar het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis en het recht om een woonhuis te erven, doch zolang deze grondwettelijke regel niet verder werd toegelicht in de burgerlijke wetgeving, werd aangenomen dat persoonlijk eigendomsrecht slechts kon slaan op een reeds opgetrokken woning. Een nieuwbouw kon de burger in principe, behoudens voormelde uitzonderingen, slechts op basis van het bouwrecht optrekken. Het decreet van 26 augustus 1948 bepaalde dat elke burger en elke burgeres het recht heeft een woonhuis in persoonlijke eigendom te kopen *of te bouwen*, met één of twee verdiepingen en met één tot vijf kamers in of buiten de stad (7.80). Huizen, die aan burgers toebehoorden op grond van het bouwrecht, werden in 1948 automatisch (registratie was niet vereist) hun persoonlijke eigendom. Dit gebeurde zelfs indien de termijn van het bouwrecht reeds verstreken was, voor het uitvaardigen van het decreet van 26 augustus 1948 (7.81). Het toewijzen van grondstukken in of buiten de stad voor het optrekken van nieuwe woningen, gebeurt door de plaatselijke machtsorganen, op basis van een *in de tijd onbeperkt gebruiksrecht* (7.82).

Privé-woningbouw werd van dan af steeds belangrijker in de Sovjetunie (7.83). Het aandeel van de persoonlijke woonhuizen in het geheel van het woonhuizenbestand nam nog toe omwille van het feit dat de staat meer en meer kleine huizen aan individuele burgers verkocht. In dat geval werd aan de huurders van die woonhuizen een recht van voorkoop gegeven (7.84). Door het besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad van Volkscommissarissen van de USSR van 17 oktober 1937 '*Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het woonbestand in de steden*' (7.85) wordt aan de stadssovjets en aan de economische organisaties het recht toebedeeld om dacha's aan de leden van geliquideerde dachabouwcoöperatieven te verkopen, op voorwaarde dat de kopers de verplichtingen van de coöperatieve volledig overnemen en dat zij de ontvangen lening binnen de zes maanden na de aankoop afbetalen (7.86).

Niet alleen tijdens de eerste vijfjarenplannen werd noodgedwongen beroep gedaan op het geld en het initiatief van de individuele burger bij het beheren en het uitbreiden van het woonfonds, ook na de tweede wereldoorlog heeft de sovjetregering het verwerven van woonhuizen of woonruimten in persoonlijke eigendom sterk aangemoedigd. Burgers konden van staatsorganisaties woningen kopen, en zij kregen daartoe belangrijke kredietfaciliteiten (7.87). Ook het individueel bouwen werd aangemoedigd door een vrijgevig politiek inzake het verlenen van gebruiksrecht van grondstukken, via kredietverlening bij de aankoop van bouwmaterialen en via het verlenen van technische hulp bij het optrekken van gebouwen (7.88).

KHRUSHCHEV stond echter lang niet onverdeeld gunstig t.a.v. individueel woonbezit en individuele woningbouw. Het bouwen van individuele woningen werd tijdens de Khrushchev-periode beschreven als economisch onverantwoord (7.89). Schaarse goederen als grondstukken en bouwmaterialen werden verkwest bij individuele woningbouw. Bovendien bevordert het individueel woonhuis de privé-sfeer of kan een eigen woonhuis zelfs zo aangewend worden (verhuurd worden) dat het ontaardt in privé-eigendom (zie verder) (7.90). In 1960 werd het verlenen van grondstukken voor dachabouw stopgezet (7.91). In 1964 wordt het verstrekken van bouwgrond en krediet afgeschaft in steden met meer dan 10000 inwoners en in kuuroorden (7.92).

Art. 44 G.W. 1977 maakt het recht op woning tot een grondwettelijk recht, hoewel dit recht tot dan toe zelfs in de gewone wetgeving niet was bevestigd. De hele wetgeving over het woonrecht is in de Sovjetunie uitgegroeid tot een zodanig onoverzichtelijke materie, dat werd besloten tot het uitvaardigen van Beginselen van de Unie inzake Woonwetgeving (7.93).

Dit 'gewaarborgd' sociaal-economisch recht, het woonrecht, behoort nog in ruime mate tot de toekomstplannen. Het doel van de sovjetpolitiek is aan iedere burger een woonoppervlak van 16 m² te garanderen en een individuele woonruimte ter beschikking te stellen van elk gezin, doch

dit streefdoel is nog lang niet bereikt (7.94). Eind 1978 nam de woonruimte, die zich in persoonlijke eigendom van de sovjetburgers bevond, 25 % van de totale woonruimte in. Wel zijn verschillen naargelang de unierepubliek te bemerken. Zo staat in de RSFSR, een unierepubliek die sterk geurbaniseerd is, slechts 20 % van de woonruimte in persoonlijke eigendom. In republieken met een sterker ontwikkeld plattelandsleven, ligt dat percentage hoger (Oezbekistan, Kirgizië, en vooral Georgië) (7.95).

Het woonfonds in de Sovjetunie.

Naargelang het eigendomsregime, waaraan woonhuizen onderworpen zijn, kan men in het woonfonds vier categorieën van woonhuizen onderscheiden (art. 4 Beginselen van Woonwetgeving van de USSR 1981).

I. De grootste massa van de woonhuizen in de steden en in industriële punten, is *staatseigendom* (gosudarstvennyi zhilishchnyi fond).

Dit deelfonds bestaat op zijn beurt uit het gemeentelijk woonfonds (dat zijn de huizen in beheer van de plaatselijke sovjets) (zhilishchnyi fond mestnykh sovetov) en de huizen in het beheer van staatsinstellingen en staatsondernemingen (vedomstvennyi zhilishchnyi fond). De plaatselijke sovjets verhuren woonhuizen volgens een prioriteitenlijst waarbij echter de tewerkstelling geen doorslaggevende rol speelt. De huizen in het beheer van staatsinstellingen en staatsondernemingen worden tegen zeer billijke voorwaarden verhuurd aan arbeiders en bedienden van deze ondernemingen of instellingen.

II. Het '*maatschappelijk woonfonds*' (obshchestvennyi zhilishchnyi fond) bestaat uit woonhuizen, die toebehoren aan kolchosen en andere coöperatieve organisaties (verenigingen van coöperatieve organisaties), vakbonden en andere maatschappelijke organisaties.

III. Een gedeelte van het woonfonds behoort in eigendom toe aan de *woningbouwcoöperatieven in steden en arbeidersnederzettingen* (fond zhilishchno-stroitelnykh kooperativov). De woonruimte in de woonblokken, die gebouwd werden door deze coöperatieven, wordt verdeeld onder de leden van de coöperatieve, op de wijze bepaald door het model-

statuut. Het lid van de coöperatieve heeft als aandeelhouder slechts recht op het gebruik van een gedeelte van de woonruimte, doch wordt geen eigenaar van de door hem betrokken woonruimte (7.96).

IV. Tenslotte zijn er de woonhuizen, die in *persoonlijke eigendom aan de burgers toebehoren* (individual'nyi zhilishchnyi fond).

Deze individuele woningen worden niet steeds door het individu zelf gebouwd. Door een besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Ministerraad van de USSR van 31 juli 1957 (7.97) werd aan bedrijven, organisaties en plaatselijke sovjets aangeraden woningbouwcollectieven (zhilishchno-stroitel'nye kollektivy zastroi-chikov) op te richten voor het bouwen van meergezinswoningen. Het gaat om gebouwen met meerdere verdiepingen, die worden opgetrokken in samenwerking tussen de individuele medebouwers op basis van wederzijdse arbeidsbijstand. De medebouwer verkrijgt in persoonlijke eigendom een afzonderlijke woonruimte of een appartement in het gemeenschappelijk woonhuis. De gemeenschappelijke delen en het woonhuis in zijn geheel zijn gemeenschappelijke eigendom (medeëigendom gezamenderhand) van het collectief (7.98).

Begrenzungen die het consumptief karakter van woonhuizen in persoonlijke eigendom veilig moeten stellen.

---

* Eén woonhuis per samenwonend gezin.

Art. 182 B.W. RSFSR 1922 stelde dat niet gemunicipaliseerde of gedemunicipaliseerde woningen object konden zijn van verkoop, indien

1. als gevolg van deze verkoop de koper, diens echtgeno(o)t(e) en de minderjarige kinderen *niet twee of meer 'bezittingen'* (7.99) in handen krijgen en
2. indien op naam van de verkoper, diens echtgeno(o)t(e) of hun minderjarige kinderen *gedurende een termijn van drie jaar slechts één bezitting wordt verkocht*.

Deze wettelijke bepaling gaf aanleiding tot heel wat interpretatiemoeilijkheden. In rechtsleer en rechtspraak werd nl. de vraag gesteld of een tweede woonhuis dan wel kon worden verworven via *schenking of testamentaire en wettelijke erfopvolging of via het huwelijk* (7.100). In 1924 besliste het Opperste Gerechtshof van de RSFSR dat art. 182 ook toepasselijk was op contracten om niet (7.101). Doch naarmate de eis tot socialistische wettelijkheid en de daaraan verbonden woordelijke interpretatie van de wettekst zwaarder ging doorwegen, kon de rechtspraak niet anders dan toegeven dat art. 182 B.W. RSFSR 1922 slechts contracten onder bezwarende titel vermeldt. Zodat het bezit van een tweede huis wel werd toegelaten op grond van wettelijke en testamentaire erfopvolging of als gevolg van huwelijk of schenking (7.102).

Ongetwijfeld kwam de eis van socialistische wettelijkheid, die een strikt legalisme vooropstelt, hier in conflict met het doelgebonden karakter van het persoonlijk eigendomsrecht. Hoewel art. 182 B.W. RSFSR 1922 slechts spreekt over verkoop van bezittingen, is het toch duidelijk dat de regel 'één woonhuis per samenwonend gezin' het *persoonlijk gebruikskarakter* van het woonhuis veilig wil stellen en dit ongeacht de wijze waarop het tweede woonhuis wordt verkregen (7.103).

Bij het opvullen van leemten in art. 182 B.W. 1922 heeft de rechtspraak zich echter steeds laten leiden door het persoonlijk gebruikskarakter van het woonhuis. Zo gold de regel van art. 182 B.W. RSFSR niet t.a.v. *afzonderlijk wonende echtgenoten* (7.104). Elk van de afzonderlijk wonende echtgenoten kan een woonhuis in persoonlijke eigendom bezitten. De oorzaken en motieven van dit afzonderlijk leven zijn daartoe van geen belang. Ook de woonplaats der beide echtgenoten is irrelevant; de echtgenoten mogen zelfs in hetzelfde woongebied in afzonderlijke huizen wonen. Ieder van hen behoudt het recht afzonderlijk te wonen, zolang dit afzonderlijk wonen feitelijk voortduurt (7.105).

Vanuit diezelfde eis tot persoonlijk gebruik van een woonhuis, dat zich in persoonlijke eigendom bevindt, besliste het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR in zijn richtlijn van 12 december 1940 dat huurders uit woningen, die beheerd worden door de plaatselijke sovjets, *kunnen worden uitgewezen indien deze huurders een woonhuis in persoonlijke eigendom bezitten, dat zich bevindt in een zelfde bewoond gebied* (7.106). Diezelfde regels geldt t.a.v. persoonlijke eigenaars van woningen, die tegelijkertijd huurders zijn van woningen, die worden beheerd door het bedrijf waarin zij tewerkgesteld zijn (7.107).

Mogen boeren, lid van een kolchosedvor, die dus op het platteland een individueel landbouwbedrijfje helpen voeren, een woning verwerven in de stad ? Mag in dit geval afgeweken worden van de regel 'één woning per gezin', op grond van de overweging dat het woonhuis in de stad en op het platteland duidelijk onderscheiden consumptieve behoeften bevredigt ? Om te antwoorden op deze vraag moet volgens BRAUDE (7.108) worden uitgegaan van het standpunt dat het vermogen van de kolchosedvor eigendom gezamenderhand is van de leden van de dvor als gemeenschap, die door gezins- en arbeidsrelaties is verbonden. De leden van de dvor hebben t.a.v. het woonhuis geen recht op een welbepaald aandeel in de gemeenschappelijke eigendom, waarbij het ideëel aandeel

van elk lid niet wordt omlind vóór de verdeling van de dvor of bij het weggaan van een lid. Daarom kan het verwerven van een woonhuis in de stad door een kolchoselid niet worden gezien als het verwerven van een tweede eigen woonst. Ook de omgekeerde situatie is volgens BRAUDE niet uitgesloten: een arbeider die jarenlang heeft gewerkt in de stedelijke industrie, kan de droom koesteren om zijn oude dag op het platteland door te brengen. In dat geval kan hij zich laten opnemen in een kolchosedvor van verwanten of kennissen van hem, zonder dat hij verplicht is het stadshuis te verkopen. Het deelnemen aan stadsleven én aan plattelandsleven kan immers volgens BRAUDE niet anders dan bevorderlijk zijn voor de evenwichtige ontplooiing van de arbeider (7.109).

EROSHENKO sluit zich aan bij de mening van BRAUDE en benadrukte vooral het argument dat een scheidend lid van de kolchosedvor geen aanspraak kan maken op een gedeelte van het gemeenschappelijk woonhuis, gezien dit woonhuis wordt gezien als één van de elementen, die noodzakelijk zijn voor het voeren van het landbouwbedrijfje, en die daarom slechts bij volledige ontbinding van de dvor kunnen worden verdeeld (7.110).

Een laatste vraag die behoorlijk wat deining in de juridische literatuur heeft veroorzaakt, betreft *de mogelijkheid tot het opnemen van een eigenaar van een persoonlijke woonst in een woningbouwcoöperatieve*. Het modelstatuut van de woningbouwcoöperatieven van de RSFSR van 24 september 1958 (7.111) verbood het opnemen van leden, die een woonhuis in persoonlijke eigendom hadden. ORLOVSKII motiveerde deze maatregel als voortkomend uit het persoonlijk gebruikskarakter van het persoonlijk eigendomsrecht, dat onverzoenbaar is met het gebruiksrecht t.a.v. een woonruimte in het woonblok, opgetrokken door de woningbouwcoöperatieve (7.112). Deze redenering bleek echter in de praktijk niet op te gaan, daar kandidaten voor de toetreding in een woningbouwcoöperatieve in de overgrote meerderheid van de gevallen precies die persoonlijke eigenaars waren, waarvan het persoonlijk woonhuis de woonbehoeften van henzelf en van hun gezin niet kon voldoen. Derhalve zou de eigenaar van een persoonlijk woonhuis gedoemd zijn om zijn hele leven in een onaangepast woonhuis te blijven wonen "omdat hij de onvoorzichtigheid beging geboren te worden of zich te vestigen in een woonhuis dat aan zijn ouders of aan hemzelf in persoonlijke eigendom toebehoorde" (7.113).

Het modelstatuut voor de woningbouwcoöperatieven van 5 oktober 1962 hield rekening met deze opwerpingen van de rechtsleer. Personen die op basis van persoonlijk eigendomsrecht een woonhuis bezitten of een gedeelte daarvan, kunnen in de coöperatieve opgenomen worden, indien dit woonhuis niet geschikt is voor voortdurende bewoning of om een andere reden onaangepast is. De toelating van persoonlijke eigenaars als lid van een woningbouwcoöperatieve hangt dus vanaf 1962 af van de concrete leefsituatie van de eigenaar en diens gezin: hebben zij al dan niet behoefte aan een ruimere en meer comfortabele woning (7.114)?

Tenslotte moet nog worden opgemerkt dat art. 182 B.W. RSFSR 1922 *lang niet in alle later toegetreden unierepublieken werd overgenomen*. Zo werd in de unierepubliek Turkestan art. 182 B.W. RSFSR als volgt gewijzigd:

" Bewoners van de republiek Turkestan hebben het recht niet meer dan twee 'bezittingen' (vladeniia) te hebben per gezin (echtgenoten en minderjarige kinderen)."

In de Oekraïense unierepubliek, waar zich thans nog relatief veel woonruimte in persoonlijke eigendom bevindt (7.115), werden niet meer dan drie woningen per gezin toegelaten (7.116).

Reeds in 1957-1958 pleitte TADEVOSIAN (7.117) voor een *afschaffing van art. 182 B.W. RSFSR 1922. Het was duidelijk dat de regel van 'één woonhuis per samenwonend gezin', met de juridische consequenties die daaruit voor de praktijk werden getrokken, het gebruikskarakter van het woonhuis zelfs tegensprak.* De rechtsleer adviseerde deze regel niet opnieuw op te nemen in de nieuwe wetboeken van de zestiger jaren. Het ging hier immers, aldus de rechtsleer (7.118), om een juridisch opgelegde beperking, die economisch onverantwoord was.

De rechtsleer pleitte tevergeefs: art. 106 B.W. RSFSR 1964 bevestigt de regel 'één woning (of een deel ervan) per samenwonend gezin'. Indien echter in persoonlijke eigendom van een burger of samenwonende echtgenoten en hun minderjarige kinderen méér dan één woonhuis is terechtgekomen op grond van door de wet toegelaten redenen (dus ook via schenking, wettelijke of testamentaire erfopvolging of huwelijk), dan mag de eigenaar *kiezen welke woning hij wil behouden.* Het andere huis (huizen) moet *binnen het jaar door de eigenaar worden verkocht, geschonken of op een andere wijze worden vervreemd.* Deze éénjarige termijn begint te lopen vanaf het ontstaan van het eigendomsrecht t.a.v. het tweede huis. Indien de eigenaar het woonhuis binnen het jaar niet heeft vervreemd, dan wordt het huis openbaar verkocht op beslissing van het uitvoerend comité van de raion (gewest) of stadssovjet. De opbrengst van deze openbare verkoop komt aan de eigenaar toe. Indien de openbare verkoop niet doorgaat bij gebrek aan kopers, dan gaat het huis zonder vergoeding over in de eigendom van de staat op beslissing van het uitvoerend comité van de raion- of stadssovjet (art. 107 B.W. RSFSR 1964).

De regel 'één woonhuis per samenwonend gezin' wordt door datzelfde art. 107 B.W. RSFSR 1964 eveneens toepasselijk verklaard op die gevallen, waarin de burger of het samenwonend gezin op basis van door de wet

toegelaten gronden:

1. naast één huis, een gedeelte (gedeelten) van een ander huis verwerft;
2. gedeelten van verschillende huizen in zijn bezit heeft;
3. een gedeelte (gedeelten) van een woonhuis in zijn bezit heeft, dat de normen van de toegelaten woonruimte overschrijdt (zie verder);
4. meer dan één appartement heeft in een appartementsgebouw dat werd opgetrokken door een woningbouwcollectief van individuele bouwers (zhilishchno-stroitel'nyi kollektiv individual'nykh zastroishchikov).

Art. 108 B.W. RSFSR 1964 stelt dat, indien een afzonderlijke burger of een samenwonend gezin tegelijkertijd een woonruimte bezit in een woningbouwcoöperatieve en eigenaar is of wordt van een persoonlijk woonhuis, slechts één van die beide woonruimten kan worden behouden. Hier geldt de procedure voorgeschreven door art. 107 B.W. RSFSR 1964.

De opgesomde maatregelen willen misbruiken tegengaan, die erin zouden bestaan dat persoonlijke eigenaars, die een woonhuis hebben gebouwd of gekocht, verder een woonruimte van het staatswoonfonds (aan erg lage huurprijzen) blijven betrekken en hun eigen woonhuis voortverkopen of verhuren aan woekerprijzen. Gezien de aanhoudende woning-schaarste is het vinden van kandidaten voor het afsluiten van dergelijke illegale contracten absoluut geen probleem.

In het kader van diezelfde bezorgdheid laat art. 61 lid 4 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie de *verbreking van het huurcontract met uitwijzing van de huurder toe, indien deze een woonhuis in persoonlijke eigendom bezit*, en dit zonder toekenning van een nieuwe woonst (7.119). Daartoe zijn echter drie voorwaarden vereist:

1. het persoonlijk woonhuis moet gelegen zijn in hetzelfde woongebied, waar de eigenaar ook zijn woonruimte huurt (7.120);
2. het persoonlijk woonhuis moet geschikt zijn voor bewoning het ganse jaar door; een huis van het 'zomertype' (een houten dacha) komt niet in aanmerking;
3. de eigenaar moet de mogelijkheid hebben om zich in dit woonhuis onmiddellijk te gaan vestigen: het persoonlijk woonhuis moet dus afge-

werkt zijn, het mag niet aan zware herstellingen toe zijn of reeds verhuurd zijn.

De praktische regeling verschilt van republiek tot republiek. Merkwaardig is wel dat in principe niet de keuze wordt gelaten tussen het behouden van het huurhuis of het persoonlijk woonhuis. De eigenaar wordt verplicht zijn eigen woonhuis te gaan bewonen (7.121).

* Beperking van de omvang van de woonruimte.

De eerste normen tot beperking van de woonruimte verschenen in het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 26 augustus 1948 (7.122). Dit decreet geeft aan elke burger en elke burgeres het recht om een woonhuis in persoonlijke eigendom te kopen of te bouwen met *één of maximaal twee verdiepingen* en met *één tot vijf kamers* in de stad en op het platteland. In 1958 werd de maximaal toelaatbare grootte per gezin vastgesteld op 60 m² woonruimte (7.123). Deze regeling werd later overgenomen in art. 106 B.W. RSFSR 1964. Nooit is het volledig duidelijk geworden waarom het decreet van 1948 spreekt van "elke burger en elke burgeres" en niet van het samenwonend gezin, als dat éne rechtssubject, dat in aanmerking komt als subject van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonst. Nochtans was het gezin voordien wel als dusdanig behandeld in art. 182 B.W. RSFSR 1922 (7.124).

Art. 25, III van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie laat het aan de unierepublieken over om de maximale omvang van het persoonlijk woonhuis vast te stellen. In B.W. RSFSR 1964 wordt de maximale grootte van het woonhuis of een deel ervan, dat aan de eigenaar in persoonlijke eigendom toebehoort, vastgelegd op 60 m² woonruimte (woon- en slaapkamers). Indien echter een burger een groot gezin heeft, of *recht heeft op bijkomende woonruimte (wetenschappers, kunstenaars, oorlogsinvaliden)*, dan kan het uitvoerend comité van de raion- of stads-sovjet toelaten om bijkomende woonruimte te verwerven, bij te bouwen of te behouden. In dat geval echter mag de woonruimte in dat woonhuis (of een deel ervan) *de grenzen niet overschrijden, die zijn vastge-*

steld voor zo'n gezin van huurders in de huizen van de plaatselijke sovjets (art. 316 B.W. RSFSR 1964, art. 106 B.W. RSFSR 1964). In B.W. RSFSR art. 106 en in het Kazakhse B.W. art. 100 wordt slechts de maximale omvang van de woonruimte geregeld (*zhilaia ploshchad'*), in beide gevallen 60 m². Andere wetboeken bepalen echter ook de omvang van de nuttige ruimte (*poleznaia ploshchad'*), d.w.z. keuken, gang, badkamer. Zo mag volgens het B.W. van de Letse unierepubliek de niet-woonruimte of nuttige ruimte de 40 m² niet overschrijden (7.125). Ook art. 104 van de Georgische unierepubliek bepaalt dat de nuttige woonruimte maximaal 40 m² mag bedragen en art. 107 van de Armeense unierepubliek spreekt van 30 m² als maximum nuttige woonruimte. Het Estlandse B.W. bepaalt echter dat de totale omvang van het woonhuis niet meer dan 110 m² mag bedragen, waarvan 60 m² woonruimte. Art. 102 van de unierepubliek Azerbaidzhan laat het bepalen van de maximale omvang van nuttige woonruimte over aan de competentie van de Ministerraad. Art. 106 van de Litause unierepubliek en art. 110 van de Estlandse unierepubliek laten het bepalen van de maximale omvang van de bedrijfsgebouwen over aan de bevoegdheid van de Ministerraden (schuur, garage, stalling). Daarnaast wordt een *minimale afmeting* bepaald (in de RSFSR 25 m² woonruimte) om te beletten dat waardeloze, al te kleine woonhuizen worden gebouwd, zoals dat op basis van het bouwrecht al te vaak was gebeurd (7.126).

Als motivering voor deze beperkende normen wordt alweer gewezen op het '*consumptief*' karakter van het persoonlijk woonhuis. Nochtans stuit de beperking van de leefruimte op kritiek. Zo vindt MASLOV (7.127) deze wettelijke maatregelen de beste illustratie van het feit dat

" economisch onverantwoorde beperkingen worden gesteld aan het juridisch onbeperkte recht van persoonlijke eigendom in de periode van het socialisme."

De argumentatie van MASLOV kan als volgt worden samengevat: de beperking van de beschikbare woon- of leefruimte schept rechtsongelijkheid, want zij geldt zowel voor een alleenstaande burger als voor een gezin. Deze norm geldt ook voor een gezin dat in de nabije toekomst zal uitbreiden. De toegelaten uitzondering voor grote gezinnen heeft dus wei-

nig zin: de voorwaarde van het kroostrijke gezin moet reeds vervuld zijn op het ogenblik dat het huis werd verworven. Een huis kopen is echter, zeker in de Sovjetunie, een zaak voor het leven. Deze beperking maakt bovendien het vervreemden van woonhuizen, die vóór 1958 werden gebouwd of verworven zeer moeilijk. De verkoper heeft wel het recht om die woonhuizen te vervreemden, doch de koper wordt beperkt door art. 106 (beperking van de woonruimte tot 60 m²) (7.128). MASLOV meent te moeten veronderstellen dat deze bepaling van art. 106 'toevallig' in de burgerlijke wetgeving is binnengedrongen en dat deze economisch ongegronde beperking zo snel mogelijk moet worden verwijderd.

Het probleem van de woningschaarste wordt echter door MASLOV niet aangeraakt. Meer dan uit bezorgdheid voor het veiligstellen van het gebruikskarakter van het woonhuis, ligt de nog steeds aanhoudende woning-schaarste aan de basis van de beperkende maatregelen inzake woonruimte.

2. De dacha als object van persoonlijk eigendomsrecht.

Toegelaten is eveneens het in persoonlijke eigendom bezitten van een dacha of een seizoenverblijf (7.129). Algemeen wordt aangenomen dat de burger een dergelijk seizoenverblijf mag verwerven of bouwen naast een eigen woonhuis, *gezien beide onderscheiden behoeften bevredigen: woonbehoeften enerzijds en ontspannings- of gezondheidsbehoeften anderzijds* (7.130).

In het thans geldend B.W. RSFSR 1964 wordt de dacha slechts vermeld i.v.m. het eigenmachtig optrekken van woonhuizen (art. 109 B.W. RSFSR 1964). Er was nochtans een tijd, dat de sovjetstaat niet alleen het bouwen van individuele dacha's niet verbood, doch zelfs de burgers hielp met materialen en kredieten. Dat was in het begin van de vijftiger jaren. Rond de grote steden werden hele oppervlakten met dacha's bebouwd. In de normatieve akten verscheen de term '*dachagehucht*' (*dachnyi poselok*). Bedrijven mochten aan werknemers seizoenverblijffjes verkopen, en aangezien zo'n seizoenverblijffje goedkoper is dan een woonhuis, en gemakkelijker kan worden opgericht, ontstond een nijvere privé-handel rond deze meestal houten zomerverblijffjes (7.131).

Door een besluit van de Raad van Ministers van 30 december 1960 (7.132) werd in de hele USSR *het toekennen van het persoonlijk gebruiksrecht t.a.v. grondstukken voor individuele dachabouw verboden* en werd het verkopen van dacha's door staats-, coöperatieve en maatschappelijke organisaties aan particulieren verboden. KHRUSHCHEV was immers van oordeel dat het individueel dachabestand zeker niet mocht worden uitgebreid, nu er voldoende collectieve voorzieningen waren om de gezondheids- en ontspanningsbehoeften op te vangen. Privé-dachabouw kan in de ergste gevallen zelfs leiden tot speculatie met grondstukken of met bouwmaterialen. Door dit besluit werd echter de persoonlijke eigendom van dacha's niet verboden. Burgers, die voordien een dacha hadden verworven, verliezen hun eigendomsrecht niet. Ook wordt het verbouwen van oudere dacha's na 1960 verder toegelaten, doch slechts bij ont-eigening voor maatschappelijke en staatsnoden heeft de burger het

recht om de dacha naar een ander grondstuk, dat hem werd toegekend, te laten overbrengen (7.133).

In 1962, de volle periode van 'repressie' van het persoonlijk eigendomsrecht, wordt de dacha, naast het woonhuis en andere gebouwen, één van de objecten, die zonder vergoeding aan burgers kunnen worden onttrokken, indien zij zijn verworven of opgericht op basis van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt (daarover verder meer) (7.134).

Met uitzondering van het Georgisch B.W. besteedt de burgerlijke wetgeving in enge zin (Beginnelsen van Burgerlijke Wetgeving en burgerlijke wetboeken) geen specifieke aandacht aan de dacha's. Art. 105 B.W. van de Georgische Unierepubliek geeft wel een definitie van wat een dacha is:

" Een dacha is een gebouw, dat door de eigenaar wordt gebruikt voor rust en genezing in kuuroord- of plattelandsnederzettingen."

Dit wetboek geeft dus twee criteria om een dacha van een woonhuis te onderscheiden: *het doel van het gebruik* van zo'n dacha en *de plaats* waar de dacha zich bevindt. Onder 'dacha' verstaat men dus niet alleen de gammele buitenverblijffjes en zomerhuisjes. In de praktijk bestaan er bijna geen koude, onverwarmde dacha's meer. De zgn. 'winterdacha's', voorzien van verwarming en dubbele ramen, zijn in feite tweede woningen, die vaak tegen woekerprijzen worden verhuurd.

Om een gebouw al dan niet als dacha te kwalificeren, moet daarom in de eerste plaats worden gekeken naar het *feitelijk gebruik* van het gebouw. De persoonlijke eigenaar moet in principe zijn dacha zelf gebruiken voor ontspanning of herstel en dit niet gedurende het gehele jaar (bv. voor het zomer- of het winterseizoen) (7.135). Ondanks de mysterieuze vaagheid, die de overige wetboeken van de unierepublieken er op na houden t.a.v. dacha's, kan men niet ontkennen dat ook de burgerlijke wetboeken impliciet de begrippen 'woonhuis' en 'dacha' onderscheiden, zoals blijkt uit een aantal burgerrechtelijke normen inzake persoonlijk eigendomsrecht (in de RSFSR: B.W. RSFSR 1964, art. 109, 110, 111, 239). Het is echter niet duidelijk of de burgerlijke

wetgeving de persoonlijke eigendom van een woonhuis én een dacha toelaat. Alleen art. 105 van het Georgisch B.W. voorziet dat de regel van het verbod om meer dan één woonhuis te hebben, niet geldt in geval dat tweede gebouw gebruikt wordt voor rust en ontspanning. De meningen van commentatoren van de burgerlijke wetboeken zijn verdeeld over deze kwestie, doch gezien in de praktijk het bezit van een dacha naast een persoonlijk woonhuis wordt geduld, lijkt die discussie in de rechtsleer bijzonder steriel. Wel moet worden benadrukt dat het bezit van deze twee gebouwen (een woonhuis en een dacha) slechts verantwoord kan worden genoemd, indien zij duidelijk onderscheiden behoeften, nl. woonbehoeften en rust- en ontspanningsbehoeften bevredigen.

Na de Khrushchev-periode werd de rechtsleer het er unaniem over eens *dat de individuele dachabouw al te vroeg was stopgezet*. De toename van rusthuizen, pensionaten en andere instellingen voor massavrijetijdsbesteding bleek niet zo massaal als werd verwacht. Bovendien kunnen dergelijke collectieve vormen van vrijetijdsbesteding moeilijker voorzien in die ideale combinatie van rust en persoonlijke handenarbeid op het grondstuk dat de dacha omringt. De fruit- en groententeelt door de individuele dachabezitters werd immers na 1964 opnieuw erkend als een belangrijke bijdrage in de bevoorrading van de steden met verse producten (7.136).

Tenslotte merkt TOLSTOI op dat het stilzwijgen van de burgerlijke wetgeving over het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een dacha, alsook het stopzetten van het verlenen van gebruiksrecht van grondstukken voor individuele dachabouw, niet strookt met de besluiten van partij en regering over het verhogen van de materiële geïnteresseerdheid van de burgers in hun arbeid. Indien de arbeider het verdiende geld niet op een aangepaste wijze kan besteden, dan heeft de hele politiek van de overheid tot verhoging van de arbeidsproduktiviteit geen zin (7.137).

Statistische informatie

Stadswoningen, die zich in persoonlijke eigendom van de burger bevinden, per unierepubliek uitgedrukt in miljoenen m² nuttige woonruimte.

	1965	'70	'75	'76	'77	'78	'79
USSR	432	457	482	486	491	496	500
RSFSR	209,9	217,2	219,5	219,4	219,6	219,6	219,5
Oekraïne	120,9	131,6	144,2	146,9	149,3	152,1	154,6
Belorusland	13,5	15	16,2	16,5	16,6	16,9	17,1
Oezbekistan	15,9	15,3	17,6	18,2	18,8	19,9	20,5
Kazakhstan	21,7	22,9	24,2	24,3	24,4	25,5	24,5
Georgië	11,6	13,1	14,3	14,5	14,6	14,8	14,9
Azerbaidzhan	6,9	7,6	8,4	8,5	8,8	8,8	8,9
Letland	4,6	5,2	5,9	6,1	6,2	6,4	6,6
Moldavië	4,4	4,9	5,6	5,7	5,8	5,9	6,0
Litauen	4,3	4,6	5,0	5,0	5,1	5,1	5,1
Kirgizië	4,0	4,4	4,8	4,9	5,0	5,1	5,1
Tadzhikistan	3,2	3,6	3,7	3,6	3,7	3,6	3,7
Armenië	5,2	5,4	5,7	5,7	5,7	5,8	5,8
Turkmenië	3,2	3,4	3,6	3,7	3,7	3,8	3,9
Estland	2,7	3,0	3,2	3,3	3,4	3,4	3,5

Narodnoe khoziaistvo SSSR v 1979g (Volkshuishouding van de USSR in 1979) (7.138)

Miljoenen m² nuttige woonruimte

	1913	'40	'65	'70	'75	'76	'77	'78	'79
hele stadswoonfonds	180	421	1238	1529	1867	1932	2001	2070	2134
waarvan gemeenschappelijk	-	267	806	1072	1385	1446	1510	1547	1634
in persoonlijke eigendom van burgers (1913: privé-eigendom)	180	154	432	457	482	486	491	496	500

Narodnoe khoziaistvo SSSR v 1979g (Volkshuishouding in 1979) (7.139)

AFDELING III - HET NEVENBEDRIJF

ALS OBJECT VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

" Een typisch voorbeeld van belangenverzoe-
ning is de harmonie die de kolchosearbeider
realiseert tussen de gemeenschappelijke acti-
viteit van het artel' en de individuele acti-
viteit op het nevenbedrijf." (7.140)

1. Het vermogen van de kolchosedvor als object van persoon-
lijk eigendomsrecht.
-

De geschiedenis van de kolchosedvor: het privé-initiatief in dienst
van de staat.

Een bijzondere geschiedenis over de juridische regeling van het neven-
bedrijf van de kolchosedvor werd nooit geschreven (7.141). Zo'n over-
zicht zou wellicht leerrijk zijn, doch ook (al te) duidelijk de
wisselvallige politiek aan het licht doen komen, die door de sovjet-
overheid t.a.v. dit nevenbedrijf werd gevoerd. De juridische ge-
schiedenis van de kolchosedvor weerspiegelt ook de voorzichtige
aanpak waarmee de traditieverknuchte en economisch bijzonder machtige
boer tot een socialistisch georganiseerde produktie werd overhaald.
Ondanks de beperkte armslag die aan de landbouwer voor individuele
produktie werd verleend, bleek al gauw de opbrengst van deze indivi-
duële produktie een onontbeerlijk element te zijn geworden in de
sovjet landbouweconomie.

De geschiedenis van de *juridische regeling* van het nevenbedrijf van
de kolchosedvor begon in de dertiger jaren. Op dat ogenblik werd in
uitvoering van het eerste vijfjarenplan een massale collectivisering
van de landbouw doorgevoerd. De periode 1917-1929 wordt in de sovjet-
literatuur beschreven als de '*prehistorie*' van het kolchoseboeren-
huishouden (7.142).

In die periode ontstonden drie onderscheiden vormen van collectieve landbouwexploitatie: de *communes*, de *kameraadschappen voor gemeenschappelijke bewerking van de grond (TOZ)* en de *landbouwcollectieven*.

Ten eerste was er de 'kameraadschap voor maatschappelijke bewerking van de grond' ('Tovarishchestvo po obshchestvennoi obrabotke zemli' (TOZ)). In de TOZ werden slechts de grondstukken en de arbeid van de boeren vermaatschappelijkt. Produktiemiddelen van de leden van de TOZ (landbouwmachines en -gerei, trekvee, stallingen, transportmiddelen) bleven individuele eigendom van de leden van de TOZ, doch werden gebruikt bij de collectieve bewerking van de grond. De gemeenschappelijke eigendom van de TOZ bestond uit produktiemiddelen, die de TOZ had aangekocht met de geldelijke inbreng van de leden of met eigen inkomsten en kredieten, die de TOZ van de staat ontving. Na 1935 werden alle TOZ omgezet in landbouwcoöperatieven.

De hoogste graad van collectivisering treffen we aan bij de landbouwcommunes ('sel'skokhoziaistvennaia kommuna'). Deze landbouwcommunes ontstonden in de eerste maanden van het 'Oorlogscommunisme'. Hun vermogen bestond uit genationaliseerde bezittingen, meestal van grootgrondbezitters. In de herfst van 1918 werden in het centrale gedeelte van Rusland 950 landbouwcommunes geteld. Niet alleen alle produktiemiddelen behoorden in de landbouwcommune aan de collectiviteit, maar ook het (eventueel) persoonlijk bedrijfje van de leden van de commune en zelfs hun persoonlijke bezittingen. Als één van de 'zwakke kanten' van de landbouwcommune en als reden voor het teloorgaan van deze vorm van collectieve landbouwexploitatie, wordt de totale nivellering tussen de leden van zo'n commune vernoemd:

" Eén van de zwakste punten van de commune was het feit dat bij de verdeling van de inkomsten het herverdelingsprincipe overheerste en dat er geen rekening werd gehouden met de materiële geïnteresseerdheid van de leden."

Tenslotte is het de tussenvorm, die deze beide uitersten heeft overleefd, en in 1935 tot enige juridische organisatievorm voor collectieve landbouwexploitatie (Kollektivnoe khoziaistvo: KOLKHOZ) werd uitgeroepen: het landbouwartel' ('Sel'skokhoziaistvennaia artel'). Trek- en lastdieren, landbouwmachines, zaaigoed en veevoeder, nodig voor het voeden van het gemeenschappelijk vee, bedrijfsgebouwen, nodig voor de collectieve landbouwactiviteit, en alle bedrijven tot verwerking van de landbouwprodukten, zijn eigendom van het landbouwartel', dat als rechtspersoon een vermogen kan bezitten. In persoonlijke eigendom van het boerenhuishouden, dat tot het landbouwartel' is toegetreden, blijven: het woonhuis, produktief vee en gevogelte, bedrijfsgebouwen voor het onderhouden van dit vee en klein landbouwgerief, nodig voor het bewerken van een klein nevenbedrijf, dat wordt gevoerd op een grondstuk dat door het artel' aan het boerenhuishouden wordt toegewezen.

Het onderscheidscriterium tussen deze drie vormen van gemeenschappelijke grondbewerking lag in de *graad van collectivisering van de produktiemiddelen*. In de commune waren alle bezittingen gemeenschappelijk. De kameraadschappen werkten gemeenschappelijk, doch behielden de privé-eigendom van de produktiemiddelen. Het collectief bewandelde de middenweg tussen de twee vorige vormen: hier waren de basisproduktiemiddelen gecollectiviseerd (dode en levende inventaris, bedrijfsgebouwen, produktief vee), doch daarnaast mocht de boer een beperkt nevenbedrijf voeren (7.143).

In die periode voor 1930 werd de landbouwcommune beschouwd als de enige vorm van socialistische landbouwexploitatie met toekomstperspectieven. Meer coöperatief georganiseerde samenwerkingsvormen werden gezien als overgangsvormen naar een socialistische produktiewijze (7.144). Daarom oordeelde men op dat ogenblik dat het nevenbedrijf van de landbouwer niet aan een gedetailleerde juridische regeling moest worden onderworpen. Het ging hier om een onderdeel van een verschijnsel (het collectief) dat spoedig zou verdwijnen (7.145).

Het eerste modelstatuut voor het landbouwcollectief (Primernyi ustav trudovoi zemledel'skoi arteli) werd door het Volkscommissariaat voor Landbouw van de RSFSR bekrachtigd op 19 mei 1919 (7.146). Volgens dit modelstatuut werd een persoonlijk bedrijf van het lid van zo'n collectief toegelaten

" in een dergelijke omvang en met zodanige grenzen, als de algemene vergadering van de leden van het artel' mogelijk oordeelt zonder dat de collectieve bedrijvigheid van het artel' wordt benadeeld." (7.147)

Het modelstatuut ziet het nevenbedrijf als een klein privé-bedrijfje, dat door de landbouwer in zijn vrije uurtjes wordt bewerkt en waarvan de omvang en de grenzen door de algemene vergadering van het collectief worden vastgelegd.

Het 'normale statuut van het landbouwproduktiecollectief' ('Normal'nyi ustav sel'skokhoziaistvennykh poizvodstvennykh artelei', van 20 september 1920) eiste echter de volledige opheffing van het nevenbedrijf

van de leden van het collectief. (7.148)

" Wie intreedt in het collectief", zo stelde het statuut, " li-
quideert zijn afzonderlijk bedrijf en stelt heel zijn levende en
dode landbouwinventaris ter beschikking van het collectief".

KONIUKOV vermeldt dat tengevolge van de 'onaantrekkelijkheid' van dit
nieuwe statuut heel wat bestaande collectieven werden geliquideerd en
tevens een gedeelte van deze collectieven koos voor het statuut van
de kameraadschappen tot gemeenschappelijke bewerking van de grond
(7.149).

In 1921 werd overgeschakeld op de Nieuwe Economische Politiek.
Omwille van de 'levensvreemdheid' ('nezhiznennost') van het statuut
van 1920 werd het collectief tijdelijk opnieuw beheerd door het soe-
peler statuut van 1919. Doch in de lente van 1922 werd een *nieuw*
statuut van het landbouwcollectief gepubliceerd (7.150). Par. II
van dit nieuwe statuut luidt als volgt:

" Afzonderlijke bedrijven (edinolichnye khoziaistva) (7.151) van
leden van het artel' en hun vermogen, dat niet aan het artel' in
eigendom werd overgedragen, blijven volledig ter beschikking van
de leden van het artel' en mogen slechts voor collectieve doel-
einden worden gebruikt met hun toestemming." (7.152).

Men mag ook niet uit het oog verliezen dat precies in 1922 het
Agrarisch Wetboek van de RSFSR was uitgevaardigd (1.12.1922). In dit
wetboek werd aan de landbouwer de keuze gelaten tussen het voeren van
een afzonderlijk landbouwbedrijf, de pre-revolutionaire wijze van
grondbewerking in de dorpsgemeenschap, met periodische herindeling
van de grond of tenslotte een vorm van collectieve landbouwexploita-
tie. Aan de boer werd een grondgebruiksrecht zonder tijdsgrens ver-
leend en art. 25 van het Agrarisch Wetboek verzekerde aan de land-
bouwer het privé-eigendomsrecht t.a.v. de op het land opgetrokken
gebouwen, veldvruchten en andere landbouwprodukten.

Kenmerkend voor deze 'prehistorie' van de juridische regeling inzake nevenbedrijven is, dat geen kwantitatieve beperkingen werden opgelegd aan het nevenbedrijf. Op dat ogenblik werd het nevenbedrijf nog geduld als privé-bedrijf, als niet te ontlopen kwaad, dat tijdelijk nog moest blijven voortbestaan (7.153). Na het afsluiten van de periode van Nieuwe Economische Politiek verscheen op 2 maart 1930 in de Pravda een *nieuw modelstatuut van het landbouwartel' (Primernyi ustav sel'skokhoziaistvennoi arteli)*. Hoewel de gebruikte terminologie nog steeds uiterst vaag is, wordt toch reeds een weinig dieper ingegaan op de persoonlijke sfeer die aan de toegetreden landbouwer wordt toegestaan. De gronden rond het huis blijven volgens art. 2 van het modelstatuut in persoonlijk gebruik van de landbouwer (groententuin, siertuin). Nochtans kunnen door een beslissing van de leiding van het artel', bekrachtigd door een besluit van de algemene vergadering, de afmetingen van de toegestane 'grondstukken aan huis' worden gewijzigd. In *persoonlijk 'gebruik' (er wordt nog niet gesproken over persoonlijke eigendom !)* (7.154) van de leden van het artel' blijft volgens art. 4 van het modelstatuut de kleine landbouwinventaris, noodzakelijk voor het bewerken van het grondstuk aan huis. In de collectieve bedrijven die zich niet speciaal met melkvee bezighouden, wordt het melkvee, dat de landbouwer bezat, niet tot gemeenschappelijke eigendom gemaakt. In collectieve bedrijven die zich wel met melkveeproductie bezighouden, blijft één koe in individueel 'gebruik', en wordt de rest van het melkvee gecollectiviseerd. Ook klein vee (zwijnen en schapen) wordt slechts eigendom van het artel' in die gebieden waar de veeteelt fel ontwikkeld is. Slechts een 'beperkt' aantal zwijnen en schapen mag in die gebieden in persoonlijk 'gebruik' van de individuele landbouwer worden gelaten. Pluimvee wordt niet gecollectiviseerd (7.155).

Van de drie vormen van collectieve landbouwexploitatie, die voor 1930 waren ontstaan (de commune, de kameraadschap voor gemeenschappelijke bewerking van de grond en het landbouwartel' (landbouwcollectief)), werd het landbouwartel' uitgekozen in 1930 om voortaan als enige vorm van collectieve bedrijfsvoering in de landbouw te fungeren (*kollektivnoe khoziaistvo - collectieve bedrijfsvoering = kolkhoz*). Dat gebeurde in een resolutie van de XVIde sessie van de Communistische Partij

(juni-juli 1930): 'Over de kolchose-activiteit en de omvang van het landbouwbedrijf'. De keuze voor het artel' werd in deze resolutie als volgt gemotiveerd:

" De basisvorm van de collectieve bedrijfsvoering is in het huidige ontwikkelingsstadium het artel'. Eisen dat de boeren, die toetreden tot het collectief, onmiddellijk hun individualistische belangen afleggen en afzien van de mogelijkheid om naast de gemeenschappelijke produktie een bijkomend persoonlijk nevenbedrijf te houden (een koe, schapen, pluimvee, een groententuin aan huis) betekent het vergeten van het alfabet van het Marxisme-Leninisme." (7.156)

Het 'Modelstatuut van het landbouwartel' van 1935 (7.157) begrenst de omvang van het stukje grond aan huis tot 1/4 à 1/2 ha, uitzonderlijk tot 1 ha. De normen over het houden van vee werden volgens gewesten bepaald, afhankelijk van de specialisatie van de landbouw in die gewesten (zie verder). In dit modelstatuut wordt het nevenbedrijf van de kolchoseboer weliswaar reeds juridisch erkend en omschreven, doch er wordt met geen woord gerept over het toepasselijk eigendomsregime. Het modelstatuut gebruikt koppig de terminologie 'persoonlijk gebruik' ('lichnoe pol'zovanie'). Zo luidt art. 4 van het modelstatuut:

" wordt niet gecollectiviseerd en blijft in persoonlijk gebruik van de kolchosedvor: het woonhuis, het persoonlijk vee en het gevogelte en de kleine landbouwinventaris."

Ook art. 5 spreekt over het 'persoonlijk gebruik' van het vee door de kolchosedvor.

Een jaar later, in de Grondwet van de USSR van 1936 wordt voor het eerst het eigendomsregime voor het nevenbedrijf van de kolchosedvor vastgelegd. In art. 7, II G.W. USSR 1936 wordt het persoonlijk nevenbedrijf van de kolchosedvor voor het eerst erkend als behorend tot het socialistisch systeem van bedrijfsvoering:

" Elke kolchosedvor heeft naast het basisinkomen uit de gemeenschappelijke kolchose-activiteit een stukje grond aan huis in gebruik

en *in persoonlijke eigendom* een nevenbedrijf op dit grondstuk, een woonhuis, produktievee, gevogelte en kleine landbouwinventaris, overeenkomstig het modelstatuut van het landbouwartel'."

In G.W. 1936 is dus voor het eerst sprake van persoonlijke eigendom t.a.v. het nevenbedrijf. De grondwet gaf echter geen aanwijzingen over de verdere juridische regeling van deze persoonlijke eigendom van de kolchosedvor.

Ondanks het feit dat de massale collectivisering van landbouwbedrijven en vee dreigde uit de hand te lopen (7.158) en ondanks de zware plichtafleveringen of belastingen in natura (7.159), waaraan de nevenbedrijven waren onderworpen, kan men toch de periode 1932-1939 als een relatieve bloeiperiode voor de nevenbedrijven beschouwen. Eén van de oorzaken van deze kortstondige bloei, waren de maatregelen die de overheid had genomen om de individuele veekweek opnieuw aan te moedigen na de massale veeslachtingen tijdens de collectivisering (7.160). Tegen het einde van 1938 steeg het veebestand in persoonlijke eigendom beduidend sneller dan dat van de collectieve veeteeltsector (7.161).

Na deze aanmoedigingsperiode volgde vanaf 1939 een restrictieve politiek t.a.v. de nevenbedrijven van de kolchosedvors. Op de XVIIIde sessie van de Communistische Partij in maart 1939 werd besloten dat het nodig was:

" de strijd tegen de schenders van het modelstatuut van het landbouwartel' te verstevigen, onwettige uitbreiding van de bedrijven op persoonlijke grondstukken tegen te gaan, alsook de onwettige vermeerdering van het aantal stuks vee in persoonlijke eigendom. Aldus worden immers de belangen van de kolchose geschaad en wordt de kolchosediscipline verstoord."

Stilaan werd het duidelijk dat de kolchoseboeren hun arbeidskracht voornamelijk aanwendden ten voordele van hun individueel nevenbedrijf en dit ten nadele van de collectieve activiteit op de kolchose. Deze ontwikkeling werd bevorderd door de mogelijkheid om de overschotten van de produktie van het nevenbedrijf op de markt te verkopen aan

prijzen, die veel hoger lagen dan de prijzen, die de staat voor die produkten betaalde (7.162).

Op 27 mei 1939 wordt door het Centraal Comité van de Communistische Partij en de Raad der Volkscommissarissen van de USSR een besluit uitgevaardigd *'Over de maatregelen tot bescherming van de maatschappelijke gronden tegen versnippering'*. Het besluit voorzag een nieuwe opmeting van de persoonlijke grondstukken. Wat de maximale afmetingen overschreed, zou opnieuw bij de collectieve kolchosegronden worden gevoegd. Onderstreept werd dat het verboden was persoonlijke grondstukken te verpachten (7.163). Ook werd een minimum aantal te presteren arbeidsdagen vastgelegd. Wie geen 60 tot 100 arbeidsdagen op de kolchose had gepresteerd, verloor zijn recht op het gebruik van een grondstuk (7.164). Tenslotte werden maatregelen genomen om de plichtafleveringen op te drijven en werd de landbouwbelasting op persoonlijke nevenbedrijven verhoogd (7.165).

Tijdens en onmiddellijk na de oorlog had de sovjeteeconomie te kampen met acute voedseltekorten, vooral aan vlees was er een nijpend gebrek. Op 13 april 1943 werd de individuele veekweek opnieuw sterk aangemoedigd door een besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR *'Over de hulp aan kolchoseleden bij het kweken van vee'*. In dit besluit, zoals in een aantal besluiten vlak na de oorlog, werd de kolchoseboer aangezet tot het individueel kweken van vee via kredietfaciliteiten, technische hulp en betere afzetmogelijkheden (7.166).

Toch blijken reeds in 1946 de persoonlijke nevenbedrijven van de kolchosedvors een *'gevaarlijke' uitbreiding en bloei* te kennen. Partij en regering vaardigen in 1946 een gemeenschappelijk besluit uit *'Over de maatregelen tot het afschaffen van inbreuken op het statuut van het landbouwartel'* (7.167). Dit besluit houdt o.m. de vaststelling in dat de illegale verdelingen van kolchoseland een massaal karakter hebben aangenomen en dat ook de veeteelt niet langer binnen de voorgeschreven grenzen bleef. Na 1946 volgen opnieuw hogere plichtafleveringen en hogere landbouwbelastingen.

Na STALIN's dood stellen MALENKOV en KHRUSHCHEV vast dat als gevolg van STALIN's strenge politiek van de laatste jaren het veebestand sterk was afgenomen. Tijdens het septemberplenum van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 1953 waait opnieuw een gunstige wind voor het nevenbedrijf van de kolchosedvor. Een persoonlijk nevenbedrijf zou zowel de kolchoseboer als de staat ten goede komen (7.168). Opnieuw werd de individuele bedrijvigheid van de kolchosedvor aangemoedigd via fiscale en kredietmaatregelen. Deze gunstige wind bracht opnieuw een bloei mee voor de nevenbedrijven. In 1955 bevonden zich 42 % van de melkkoeien in persoonlijke eigendom van de kolchoseboerenhuishoudens en 15 % in persoonlijke eigendom van arbeiders en bedienden. 57 % van het totale koeienbestand bevond zich dus in persoonlijke eigendom van de burgers (7.169). In mei 1957 schafte KHRUSHCHEV de plichtafleveringen voor de nevenbedrijven zelfs af op grond van de overweging:

" De boeren zullen de produkten rechtstreeks op de markt brengen en wij sparen een heel apparaat uit voor het ontvangen en opnieuw verdelen van plichtafleveringen." (7.170)

Deze maatregel interpreteren als een volledige erkenning van het nevenbedrijf van de kolchosedvor als een blijvend nuttige economische instelling, zou echter verkeerd zijn. In zijn beroemde rede in Minsk (januari 1958) (7.171), waarin hij eveneens de afschaffing van de Machine- en Tractoren-Stations aankondigt (7.172), wijst KHRUSHCHEV erop dat de boeren van zijn geboortedorp Kalinovka, die op zijn aanraden hun melkkoeien aan de kolchose hadden ingeleverd, aldus per koe meer dan het dubbele van de melkopbrengst hadden. Het persoonlijk veebestand kende in de jaren, die daarop volgden, een sterk dalend verloop (7.173). Het tempo van deze ontwikkeling bleek nochtans te verschillen naargelang de betrokken unierepubliek. Sterke afname van het persoonlijk veebestand werd vestgesteld in de RSFSR, Oekraïne en de Witrussische unierepubliek. Een mindere afname of zelfs een toename vond men in Litauen, Moldavië, Turkmenië, Kirgizië, Oezbekisten en Kazakhstan. Daaruit kunnen wellicht interessante conclusies worden getrokken over de graad van ideologische bewustzijnsrijpheid t.a.v. de 'communistische idee'

in deze gebieden (7.174). Na 1956 werden tijdens het KHRUSHCHEV-bewind nog een aantal decreten uitgevaardigd, die het houden van vee in persoonlijke eigendom *opnieuw aan banden legden*: het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 27 september 1956 *'Over de belasting, opgelegd aan burgers die vee houden in de steden'* (7.175) en het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 12 augustus 1959 *'Over het verbod om vee te houden in persoonlijke eigendom voor burgers die wonen in steden en arbeidersnederzettingen'* (7.176).

Na de val van KHRUSHCHEV wilden zijn opvolgers zo snel mogelijk de gevolgen van de desastreuze landbouwpolitiek van de voorbije jaren wegwerken. Opnieuw werd aan de nevenbedrijven ruimere armslag gegeven door een besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en de Raad van Ministers van 13 november 1964 *'Over het afschaffen van ongefundeerde beperkingen aan de nevenbedrijven van kolchoseleden, arbeiders en bedienden'* (7.177). Stilaan wordt na 1964 de idee verlaten om de rol van het nevenbedrijf te beperken tot het eigen onderhoud van het kolchosegezin, zolang de inkomsten uit de collectieve kolchosearbeid niet volstaan. Ook wordt de rol van de kolchosemarkt erkend als een belangrijke aanvullende bron bij de bevoorrading van de stadsbevolking:

" Men moet niet akkoord gaan met de mening van hen, die de rechten van de kolchoseboeren willen beperken. Dit begrenst niet alleen hun rechten, maar schaadt ook de bevoorrading van de stadsbevolking met verse groenten en andere landbouwprodukten." (congres van kolchoseleden, november 1969) (7.178)

Het verkopen van een gedeelte van de produktie van het nevenbedrijf op de kolchosemarkten zou het 'consumptief' karakter van het nevenbedrijf niet schaden, zolang de opbrengst van deze verkoop slechts aangewend wordt voor persoonlijke behoeften en niet om, via accumulatie, andermans arbeid te gaan uitbuiten (7.179).

De burgerlijke wetgeving uit het begin van de zestiger jaren werkt de

bijzondere eigendomsregeling t.a.v. de kolchosedvor verder uit (art. 27 Beg. Burg. Wetg. 1961) en ook het *modelstatuut van de kolchose van 27 november 1969* (7.180)) besteedt ruime aandacht aan de persoonlijke eigendom van de kolchosedvor. Het modelstatuut verbindt met het kolchoselidmaatschap het recht om een grondstuk aan huis te gebruiken om daarop een nevenbedrijf te voeren, een huis en bedrijfsgebouwen op te trekken, gebruik te maken van de kolchoseweiden, van het gemeenschappelijk arbeidsvee en van het transport, voor persoonlijke noden, op de wijze door de kolchose voorzien. Merkwaardig is dat hoofdstuk X als titel draagt 'Het nevenbedrijf van het gezin van het kolchoselid (de kolchosedvor)'. Onmiskenbaar maakt de kolchosedvor een belangrijke evolutie door: thans bestaan reeds gemengde kolchosehoven, waarbij een aantal (of slechts één) leden in de kolchose werken, doch anderen in de industrie tewerkgesteld zijn. De nieuwe grondwet van 1977 lijkt deze ontwikkeling te willen leiden in de richting van een *uniforme burgerrechtelijke regeling voor het 'hulpbedrijf' van kolchoseleden of van andere burgers*. G.W. USSR 1977 vermeldt de kolchosedvor niet meer afzonderlijk, zoals dat in G.W. USSR 1936, art. 7, II wel het geval was. Nochtans hecht de grondwetgever wel veel belang aan de individuele arbeidsactiviteit op dit hulpbedrijf:

" De staat en de kolchosen zullen hun medewerking verlenen aan de burgers in het uitoefenen van hun hulpbedrijf."

zegt art. 13, II G.W. USSR 1977.

Ook bij de voorbereiding van G.W. USSR 1977 is heel wat te doen geweest rond de opportuniteit van het nevenbedrijf. BREZHNEV nam echter een onverbloemd positieve houding t.a.v. het nevenbedrijf aan in zijn rede van 5 oktober 1977:

" Er waren ook voorstellen om het huiselijk nevenbedrijf af te schaffen of wezenlijk in te perken. Het is echter bekend dat deze arbeidsvorm niet met uitbuiting is verbonden en thans nog een nuttige rol speelt in onze economie. Daarom hebben volgens onze opvatting die kameraden gelijk, die voorstellen in de grondwet tot uitdrukking te brengen dat de staat en de kolchosen bij het voeren

van een nevenbedrijf de burgers hulp bieden. De tegenwerping, dat het nevenbedrijf een middel zou zijn om levensmiddelen te verhandelen en zo inkomen op te strijken, dat niet uit arbeid voortkomt, kan worden opgevangen door het toevoegen van art. 12, II van het ontwerp van grondwet: 'de burgers zijn verplicht de hun toegewezen grondstukken rationeel te gebruiken'." (7.181).

Ook over het verdwijnen van het onderscheid tussen het nevenbedrijf in de stad of op het platteland, werd heel wat geschreven tijdens de bespreking van het ontwerp van G.W. 1977.

Volgens POLIANSKAIA (7.182) bestaan wezenlijke verschillen tussen de nevenbedrijven van arbeiders en bedienden enerzijds en van de kolchosedvor anderzijds. Volgens haar blijft het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden een essentieel *consumptief karakter* behouden, terwijl het nevenbedrijf van de kolchosedvor werkelijk een *klein landbouwbedrijfje* is, dat aan de bijzonder soepel werkende eigendomsregeling van het gemeenschappelijk bedrijfsvermogen van de dvor moet vasthouden. Het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden, dat beduidend kleiner is dan het nevenbedrijf van de kolchosedvor, is meestal *medeëigendom van de echtgenoten*, waarbij aan de kinderen slechts een onderhoudsaanspraak toekomt. Het kolchoseboerenhof (de kolchosedvor) is echter *medeëigendom gezamenlijk* van alle leden van de dvor, ook de minderjarige en arbeidsongeschikte leden.

G.W. 1977 heeft de vraag over het eigendomsregime van het 'hulpbedrijf' opengelaten. Een verdere burgerlijke wetgeving zal moeten uitwijzen of de bijzondere regeling voor het gemeenschappelijk vermogen van de dvor behouden blijft, dan wel een eenvormig systeem van (deelbare ?) medeëigendom wordt opgelegd.

Het vermogen van de kolchosedvor: eigendomsregime.

Zoals reeds beschreven stamt de kolchosedvor of het kolchoseboerenhuishouden uit de pre-revolutionaire agrarische ordening (7.183).

In het juridisch regime dat het vermogen van de kolchosedvor beheerst, vindt men heel wat elementen uit deze vroegere gewoonterechtelijke

regeling terug. Dit fenomeen is mede te verklaren door het feit dat slechts de burgerlijke wetgeving van het begin van de zestiger jaren (art. 27 Beg. Burg. Wetg. van de Unie, 1961, art. 126-133 B.W. RSFSR 1964) een coherent juridisch regime voor het vermogen van de kolchosedvor heeft uitgewerkt. Voordien werd bij betwistingen over het vermogen van de kolchosedvor dankbaar gebruik gemaakt van het gewoonterecht. Het Agrarisch Wetboek van 1926 steunde in een aantal bepalingen rechtstreeks op het gewoonterecht. Zo liet art. 77 de verdeling van het gemeenschappelijk vermogen van de dvor rechtstreeks over aan de plaatselijke gewoonte. De gewoonte wordt weliswaar niet als formele bron van sovjetrecht erkend, doch rechtspraak en instructies van de volkscommissariaten (en hun opvolgers vanaf 1946: de ministeries), die de leemte in de sovjet wetgeving hebben moeten opvullen, inspireerden zich in ruime mate aan de bestaande gewoonterechtelijke regeling. Ook de wettelijke regeling, die thans bestaat, is voor het overgrote deel slechts een bekrachtiging van het van oudsher geldende gewoonterecht.

Het vermogen van de kolchosedvor kan worden beheerd door vier soorten eigendomsregimes:

- de eigendom 'gezamenderhand' van de kolchosedvor t.a.v. het 'bedrijfsvermogen';
- het gemeenschappelijk persoonlijk vermogen van de echtgenoten;
- de deelbare medeëigendom t.a.v. het persoonlijk vermogen in handen van twee of meerdere leden van de dvor;
- het individueel persoonlijk eigendomsrecht van de afzonderlijke leden van de dvor.

Het bedrijfsvermogen van de kolchosedvor omvat die vermogensbestanddelen, die noodzakelijk zijn voor het voortzetten van het nevenbedrijf van de kolchosedvor: het woonhuis, de bedrijfsgebouwen, het produktief vee, pluimvee, bijen en de kleine landbouwinventaris, noodzakelijk voor de bewerking van het grondstuk aan huis (art. 126 B.W. RSFSR 1964, art. 42 van het modelstatuut van de kolchose 1969).

Vanuit de zorg voor de *continuïteit* van het nevenbedrijf wordt door de wet een minimum-vermogen vastgelegd, waarop geen *beslag* kan worden ge-

legd. Geen enkele schuldeiser mag beslag leggen op het woonhuis, dat door de leden van de dvor wordt bewoond, op de bedrijfsgebouwen, één koe, één vaars, geiten, schapen en zwijnen teruggebracht tot de helft van het door het modelstatuut toegelaten aantal, het pluimvee, zaai-goed nodig voor een volgende bewerking van het land en voedsel voor het vee (7.184).

T.a.v. dit bedrijfsvermogen van de dvor gelden ook bijzondere regels inzake *erfrecht*, die onverbloemd een bekrachtiging zijn van het oude gewoonterecht. Bij de dood van een lid van de kolchosedvor, komt diens aandeel in het bedrijfsvermogen van de dvor niet voor vererving in aanmerking (art. 560 B.W. RSFSR 1964). Slechts het persoonlijk individueel vermogen van de overledene gaat naar de wettelijke erfgenamen, of het kan bij testamentaire beschikking na het overlijden worden overgedragen. Het overlijden van een lid van de dvor heeft t.a.v. het gemeenschappelijk bedrijfsvermogen slechts tot gevolg dat het abstract aandeel van de overige leden van de dvor in dit gemeenschappelijk bedrijfsvermogen toeneemt (7.185), en eventueel dat een nieuw hoofd van de dvor (*domokhoziain*) wordt gekozen om dit vermogen naar buiten toe te vertegenwoordigen. Wettelijke of testamentaire erfopvolging heeft t.a.v. het bedrijfsvermogen slechts plaats wanneer het laatste lid van het kolchoseboerenhuishouden sterft en de dvor dus ophoudt te bestaan. Het bedrijfsvermogen gaat in dat geval, samen met het individueel persoonlijk vermogen over op de wettelijke of testamentaire erfgenamen van dit laatste lid (7.186).

'Medeëigendom gezamenderhand' (*sovmestnaia sobstvennost'*) t.a.v. het bedrijfsvermogen van de kolchosedvor impliceert dat het aandeel van de leden van het kolchoseboerenhuishouden in principe onbepaald blijft. Het vaststellen van het aandeel van elk lid van de dvor in dit gemeenschappelijk vermogen kan slechts in een beperkt aantal gevallen gebeuren:

1. bij afscheiding (*vydel*): één van de leden verlaat de dvor zonder een nieuwe dvor te stichten;

2. bij verdeling (razdel): uit één dvor ontstaan twee of meer dvors;
3. bij beslag op het aandeel in het gemeenschappelijk bedrijfsvermogen van de dvor n.a.v. een strafrechtelijke of burgerrechtelijke veroordeling van één van de leden van de dvor.

Wanneer één van de leden de dvor verlaat, kan zijn aandeel slechts in natura uitbetaald worden, indien de dvor daardoor niet beroofd wordt van de gebouwen, het vee en de landbouwinventaris, noodzakelijk voor het voeren van het gemeenschappelijk bedrijf. Indien de betaling in natura onmogelijk is, wordt een geldelijke compensatie uitbetaald (7.187).

Bij verdeling van de dvor (razdel) wordt het bedrijfsvermogen verdeeld tussen de opnieuw op te richten dvors, rekening houdend met de aandelen van de leden en de bedrijfsnoden van elk der toekomstige dvors (7.188).

In geval van beslag op het aandeel in het gemeenschappelijk bedrijfsvermogen van de dvor n.a.v. een strafrechtelijke of burgerrechtelijke veroordeling van één van de leden, moet het aandeel van het lid dat de veroordeling opliep zodanig worden bepaald, dat die vermogensbestanddelen worden uitgesloten, die niet voor beslag vatbaar zijn (zie hoger) (7.189).

Het bedrijfsvermogen is m.a.w. exclusieve eigendom van de dvor als dusdanig en geen van de afzonderlijke leden mag zich objecten, die behoren tot het bedrijfsvermogen, in individuele eigendom toeëigenen. Indien bijvoorbeeld een lid van de dvor met eigen middelen een schuur heeft opgetrokken, dan kan hij dit bedrijfsgebouw niet in individuele eigendom verwerven. Wel heeft hij recht op een vergoeding (7.190).

Al deze maatregelen beogen de continuïteit van de dvor. Het kolchoseboerenhuishouden vormt niet alleen een beschuttende kern voor minderjarige, arbeidsongeschikten en ouderlingen (7.191), doch lijkt steeds duidelijker een onmisbare schakel in de nationale economie (7.192).

Het begrip 'vermogen van de dvor' omvat naast het bedrijfsvermogen ook de arbeidsinkomsten uit de gemeenschappelijke bedrijvigheid op de kol-

chose, die door de leden van de dvor in gemeenschap zijn gebracht (7.193), en zaken van huishoudelijk of persoonlijk gebruik, die met gemeenschappelijke middelen van de dvor zijn verworven (art. 126 B.W. RSFSR 1964). Laatstgenoemde goederen (arbeidsinkomen en zaken van huishoudelijk en persoonlijk gebruik) zijn in principe persoonlijke individuele eigendom van de afzonderlijke leden of medeëigendom van echtgenoten.

Slechts indien zij vrijwillig zijn ingebracht (arbeidsinkomen) of indien ze zijn verworven met gemeenschappelijke middelen (zaken van huishoudelijk of persoonlijk gebruik) behoren zij tot de medeëigendom gezamenderhand van de kolchosedvor. De rechtspraak neemt aan dat *hoogst persoonlijke zaken* als kleren, linnen, schoenen, individuele eigendom blijven, ook indien zij met gemeenschappelijke middelen werden aangekocht (7.194). Onder zaken van *persoonlijk en huishoudelijk gebruik* verstaat men: meubels, vaatwerk, naaimachines, TV's, muziekinstrumenten, motorvoertuigen, fietsen, enz. Om het eigendomsregime t.a.v. deze zaken te bepalen, zoekt de rechtbank in de eerste plaats de doelbepaling en het gebruikskarakter van deze zaken. Tevens houdt zij rekening met de plaatselijke gebruiken: vnl. in de Oekraïne, behoort het handwerk dat de vrouwen van de kolchosedvor hebben vervaardigd, hun toe, ongeacht de herkomst van de materie. Slechts bij 'gemengd gebruik' of bij bijzonder waardevolle stukken (personenwagens bv.) wordt de herkomst van de middelen onderzocht om het eigendomsregime vast te stellen (7.195). Tot een controverse over de regels inzake 'zaaksvorming', zoals die in de Romeinse rechtsleer tussen Sabinianen en Proculianen werd gevoerd, heeft de sovjet rechtsleer het nog niet gebracht (7.196).

Tenslotte bestaat het gemeenschappelijk vermogen van de dvor ook uit arbeidsinkomsten uit de gemeenschappelijk bedrijvigheid op de kolchose, die door de kolchosedleden in het gemeenschappelijk vermogen werden ingebracht. Vóór het modelstatuut van de kolchose van 1969 was de 'arbeidsdag' (trudoden) de eenheidsmaat voor het afmeten van de kwaliteit en de kwantiteit van de door de leden van de kolchose gepresteerde arbeid. Het aantal arbeidsdagen bepaalde het aandeel van elk kolchoselid in het natuurlijk en geldelijk inkomen van het artel'. Het systeem van de arbeidsdagen bleek echter niet meer te voldoen

in een systeem van 'intensieve landbouwactiviteit' (7.197) en sinds 1969 werd een gegarandeerd maandelijks stukloon of tijdloon ingevoerd, aangevuld met premies.

Thans bestaat het loon van het kolchoselid uit:

1. een gegarandeerd stukloon volgens de normen die gelden op de sovchosen (staatslandbouwbedrijven);
2. een 'aanvullend loon', dat afhangt van de bedrijfsresultaten van de kolchose;
3. premies voor goede arbeidsresultaten (7.198).

De *individuele persoonlijke eigendom* bevat dus uitsluitend 'roerende' goederen van *consumptieve aard*: geld, landbouwprodukten verkregen als vergoeding in natura, huishoudelijke en persoonlijke gebruiksvoorwerpen. Art. 25 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie 1961 bepaalt voor de hele Unie dat zich in individuele persoonlijke eigendom van de burger geen vermogensbestanddelen mogen bevinden, die volgens het modelstatuut van de kolchose uitsluitend aan de kolchosedvor als dusdanig mogen toebehoren.

Beperkende maatregelen t.a.v. het houden van vee door de kolchosedvor.

Zoals uit het historisch overzicht blijkt, heeft de veekweek door de kolchosedvor hevige 'conjunctuurschommelingen' gekend, en bleek het veebezit van de kolchoseleden wel eens uit de hand te lopen, ondanks de beperkende maatregelen i.v.m. het houden van vee door de kolchosedvor.

In het *modelstatuut van het landbouwartel' van 1935* werden de kolchosen van de hele Sovjetunie verdeeld in vier groepen, naargelang de in dat gewest dominerende landbouwactiviteit. In beperkte mate kan de kolchosedvor produktief vee kweken. Het arbeidsvee (paarden en trekossen) is eigendom van de kolchose, doch het kan worden gebruikt door de kolchoseleden. De vier gewesten worden in het modelstatuut van 1935 als volgt beschreven.

I. Indien de dvor zich bevindt in gewesten waar graan, katoen, bieten, hennep, aardappelen, groenten en tabak worden geteeld, dan kan deze in persoonlijk 'gebruik' (7.199) hebben: één koe, tot twee stuks jong gehoornd vee, een zeug met biggen of, indien de kolchosedleiding het nodig vindt, twee zeugen met biggen, tot 10 schapen of geiten, pluimvee zonder beperking, 10 bijenkorven en konijnen zonder beperking.

II. In landbouwgebieden, waar aan veeteelt wordt gedaan: 2 à 3 koeien en hun kalveren, 2 à 3 zeugen met kroost, 20 tot 25 schapen en geiten, een onbeperkt aantal konijnen en pluimvee en tot 20 bijenkorven.

III. In gebieden met niet-nomadische of half-nomadische veeteelt, waar de landbouw weinig belang heeft, maar de veeteelt een beslissende rol speelt in de economie, kan elke dvor in persoonlijk 'gebruik' hebben: 4 à 5 koeien en hun kalveren, 30 tot 40 schapen en geiten, 2 tot 3 zeugen met hun biggen, een onbeperkt aantal konijnen en pluimvee, tot 20 bijenkorven en ook een paard, of twee kamelen of twee ezels of twee muilezels.

IV. In gebieden met nomadische veeteelt, waar de landbouw bijna geen betekenis heeft en die uitsluitend aan veeteelt zijn gewijd, mag elke dvor 8 à 10 koeien hebben, hun kalveren, 100 à 150 schapen en geiten, een onbeperkte hoeveelheid pluimvee, tot 10 paarden en van 5 tot 8 kamelen.

In het modelstatuut (art. 5) wordt ook een opsomming gegeven van de gebieden die tot deze of gene groep behoren (7.200).

Deze indeling moest echter vlug worden aangepast aan de plaatselijke omstandigheden. Zo werden in de Bashkirse en de Tataarse autonome republieken en in de Kazakhse unierepubliek 'om historische redenen' geen zwijnen gekweekt. Aan de kolchosedvors werd in die streken toegelaten om een groter aantal schapen en geiten te bezitten. In de streken rond de noordpool zijn rendieren en trekhonden van levensbelang. Dikwijls is het kweken van rendieren er de enige wijze waarop de bewoners van deze streken zich in leven houden, zodat het toegelaten werd aan de dors, die zich in de streken van de noordpool bevonden, om rendieren in persoonlijke eigendom te hebben (7.201).

Uit die ervaring trekken de opstellers van het *modelstatuut van 1969* hun conclusie. Het modelstatuut voor de kolchose van 1969 beperkt het persoonlijk veebezit als volgt: per gezin van het kolchoselid (kolchosedvor): één koe, één kalf tot een jaar, een koppel jong klein hoornvee tot twee jaar, één zeug met biggen tot drie maand of twee zwijnen, tot 10 schapen en geiten, gevogelte, konijnen en bijen. De

indeling in territoriale groepen vindt men niet meer terug. Een beslissing over de aanpassing aan de 'nationale bijzonderheden' van elke streek (art. 43 van het modelstatuut) kan genomen worden door de *Ministerraad van de unierepubliek*. Voor de kolchosen, gelegen in de Tuvinese en Bashkirse autonome republieken, werd de norm door de Ministerraad van de RSFSR vermeerderd met één koe met kalf tot één jaar (7.202). In het Nenetse nationaal district mogen de kolchosedvors tot 25 rendieren in persoonlijke eigendom gezamenderhand bezitten. Gezinnen van rendierkwekers mogen zelfs tot 50 rendieren houden (7.203). In enkele raions (gewesten) van de autonome republiek Dagestan mogen de kolchosedvors i.p.v. zwijnen 5 tot 10 schapen méér bezitten dan de norm voorziet (7.204).

Bovendien heeft elke kolchose het recht om, in haar eigen statuut, rekening houdend met de plaatselijke omstandigheden (aanwezigheid van weiden, voorraad veevoeder) te bepalen hoeveel vee het kolchosegezin in persoonlijke eigendom gezamenderhand mag hebben. Deze norm kan door het kolchosestatuut echter slechts vastgelegd worden binnen de grenzen, gesteld door het modelstatuut. Het toegelaten aantal stuks vee per kolchosegezin is echter onafhankelijk van het aantal leden van het gezin en van de graad van deelname aan de gemeenschappelijke werkzaamheden op de kolchose. Bijen, konijnen en pluimvee mag het kolchosegezin zonder beperking kweken. Ook het eigen statuut van de kolchose kan daarin geen beperking opleggen. De normen over het houden van vee, zoals bepaald in het individueel statuut van de kolchose, kunnen slechts worden gewijzigd door een beslissing van de algemene vergadering van de kolchoseleden (7.205).

Kolchosedvors, die meer vee onder zich houden, dan door het statuut van de kolchose is toegelaten, moeten de overtollige stuks vee verkopen. Indien ze dat niet deden, werd vroeger overgegaan tot de confiscatie (inbeslagneming zonder vergoeding) door de kolchose van een aantal stuks vee. Volgens het modelstatuut van 1935 (art. 17) kon de kolchose eveneens disciplinaire sancties opleggen, die gingen tot uitsluiting uit de kolchose (7.206). Stilaan echter werd de belasting als bijzonder

doeltreffende sanctie ervaren voor de 'individualistische, materialistisch denkende' boer. Wie zich niet aanpast aan de arbeidsdiscipline op de kolchose, wordt zwaarder belast.

Bepaling van de hoegrootheid van het aandeel voor elk lid van de dvor in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor.

Zoals reeds vermeld, blijft het aandeel van elk lid van de kolchosedvor in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor *in principe onbepaald. Slechts bij afscheiding (vydel), verdeling (razdel), of bij beslag op het aandeel in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor n.a.v. de strafrechtelijke of burgerrechtelijke veroordeling van één der leden, wordt het aandeel van elk lid van de dvor vastgelegd.*

Tot het van kracht worden van B.W. RSFSR 1964 ging het bepalen van de hoegrootheid van het aandeel van elk lid van de kolchosedvor gepaard met de grootste onduidelijkheid. Aanvankelijk werd de verdeling van het gemeenschappelijk vermogen van de dvor geregeld door art. 65-77 van het Agrarisch Wetboek RSFSR 1922. Daarin werd het principe van de *gelijkheid* van de aandelen van elk lid van de dvor duidelijk naar voor gebracht: *ongeacht leeftijd en arbeidsinbreng had ieder lid van de dvor recht op een zelfde deel in de gemeenschappelijke eigendom van de dvor.* Deze bepaling van het Agrarisch Wetboek was slechts een bekrachtiging van de gewoonterechtelijke regels die de 'obshchina'-structuur (dorpsgemeenschap) van oudsher beheersten. Gezien vóór de revolutie de grond, die het basisproduktiemiddel is, werd verdeeld op basis van gelijkheid tussen de leden van de dvor, was het duidelijk dat ook het eenvoudig vermogen, als toebehorend aan de grond, dit lot volgde en dus op gelijke wijze werd verdeeld (7.207).

Art. 67 Agrar. Wetb. 1922 RSFSR herhaalt dit principe, zij het met de correctie dat thans geen sprake meer is van eigendom t.a.v. de grond, doch van 'arbeidsgebruik':

" Het recht op de grond, die zich in arbeidsgebruik van de dvor bevindt, alsook het recht op de gebouwen en de landbouwinventaris behoort aan de leden van de dvor in volle omvang, onafhankelijk van geslacht en ouderdom."

Het Agrarische Wetboek van 1922 beoogde echter slechts de juridische regeling van de afzonderlijke boerendvor (*edinolichnii krestianskii dvor*). Zoals hoger reeds werd vermeld, was in die periode nog geen beslissing gevallen over de vorm, waarin de collectieve landbouwproduktie zou gaan gebeuren. Integendeel, het Agrarisch Wetboek van 1922 wilde tijdens de N.E.P.-periode precies aan de afzonderlijk werkende boer een stevige juridische basis bieden, om zijn landbouwactiviteit te kunnen ontplooien (7.208). Wanneer echter in 1930 resoluut werd gekozen voor de kolchose als vorm van collectieve landbouwexploitatie, werd de vraag gesteld of de regels van het Agrarisch Wetboek ook op de kolchosedvor konden worden toegepast (7.209). *Voor al wanneer het principe van de materiële geïnteresseerdheid als stimulus voor een verhoogde arbeidsproduktiviteit meer en meer werd benadrukt, kon de rechtspraak zich niet langer veroorloven het principe van de gelijke verdeling van het gemeenschappelijk vermogen onder de leden van de dvor te handhaven.*

Deze wijziging in de rechtspraak wordt door het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR aan de lagere rechtbanken opgelegd door een richtlijn van 29 juli 1943 *'Over het beslechten door de rechtbanken van geschillen i.v.m. de verdeling en afscheiding van het vermogen van kolchosedvors en afzonderlijke boerendvors wanneer een lid van de dvor zich bevindt in het Rode Leger of bij de oorlogsvloot'* (7.210). Hoewel deze richtlijn een specifiek geval beoogt, werden de verdelingsprincipes, die daarin werden uiteengezet, door de rechtspraak toegepast op alle andere gevallen van verdeling of afscheiding van het gemeenschappelijk vermogen van de dvor. Dit verdelingsprincipe wordt in pt. 3 van de richtlijn als volgt uiteengezet:

" Wanneer een lid de kolchosedvor verlaat, dan moet de rechtbank zijn of haar aandeel vaststellen in overeenstemming met de graad van deelname met arbeid of middelen aan het voeren van het bedrijf van

de dvor en aan het verhogen van het gemeenschappelijk vermogen. Ook moet rekening worden gehouden met het vermogen, dat in de dvor werd ingebracht wanneer het lid tot de dvor toetrad." (7.211)

Art. 129 B.W. RSFSR 1964 vertrekt echter *opnieuw vanuit het principe van de gelijkheid van aandelen* in het gemeenschappelijk vermogen van de kolchosedvor, ook voor minderjarige en arbeidsongeschikte leden. Alleen bij arbeidsgeschikte leden kan het aandeel in het gemeenschappelijk vermogen worden verminderd of zelfs totaal ontzegd, indien het lid voor een bepaalde tijd de dvor heeft verlaten (7.212) of (te) weinig bijgedragen heeft met arbeid en middelen in de activiteit van de dvor. Het arbeidsprincipe komt dus slechts als verdelingscriterium in aanmerking wanneer het gaat om het bepalen van het aandeel van arbeidsgeschikte en meerderjarige leden van de dvor. De rechtspraak heeft voortdurend de aandacht gevestigd op de noodzaak om dit principe met ijzeren hand te blijven volgen, teneinde misbruiken te voorkomen (7.213). Pogingen werden in de rechtsleer ondernomen om het principe van de arbeidsinbreng als uitsluitend bepalende factor in aanmerking te nemen bij de verdeling van het gemeenschappelijk vermogen van de dvor (2.214). Deze voorstellen stuitten echter op een hevig verzet van hen, die de sociale rol van de kolchosedvor benadrukten: de kolchosedvor is een groep van arbeidsgeschikte en arbeidsongeschikte personen, die een bestaanszekerheid verzekert aan elk van haar leden, en dit volgens het communistisch principe 'Van ieder volgens zijn mogelijkheden, aan ieder volgens zijn behoeften.'. *De centrale vraag was dus of het socialistisch principe (vergoeding volgens gepresteerde arbeid) moest worden binnengebracht in de cel van de kolchosedvor, waar het communistisch principe reeds van oudsher was gerealiseerd.* Zo merkte de rechtsleer herhaaldelijk op dat het toekennen van een gelijk aandeel, ook voor minderjarigen (volgens het communistisch principe) nadeel toebrengt aan de oudere leden, die met hun arbeid (socialistisch principe) dit vermogen hebben opgebouwd (7.215).

Bij het toekennen van een aandeel in natura aan het scheidend lid moet zoals reeds vermeld, rekening worden gehouden met de zorg voor *continuïteit van de dvor*: dienstgebouwen, woonruimte, vee en produktie-

middelen, noodzakelijk voor het voortzetten van het gemeenschappelijk bedrijf, mogen niet worden afgestaan (7.216). Interessant is de vraag, die in de sovjet rechtsleer ruime aandacht krijgt, *of het scheidend lid ook recht heeft op een aandeel in het woonhuis van de dvor*. Immers, op het platteland geldt de regel dat de gebouwen het lot van de grond volgen (*superficies solo cedit*), waar in de stad de grond automatisch in gebruik overgaat naar de verkrijger van een woonhuis (zie verder). Daarom menen heel wat auteurs dat aan het scheidend lid geen reëel aandeel in het gebouw kan worden toegekend, gezien het woonhuis moet blijven toebehoren aan wie het gebruiksrecht heeft t.a.v. de grond, nl. de kolchosedvor. CHERNIAVSKII zag de verbondenheid van het woonhuis van de dvor met de gemeenschappelijke activiteit als volgt:

" Wie goed vertrouwd is met de levensvoorwaarden op het platteland, weet dat de economische rendabiliteit van het boerenbedrijf in belangrijke mate afhangt van de vraag of de boer in zijn eigen huis leeft dan wel in een gehuurd huis. Ziedaar waarom onze wetgeving, gebouwd op het principe van de voorrang van staatsbelangen en de verhoging van de produktiekrachten in ons land, op het standpunt ging staan dat de huizen op het platteland aan de boerendvor moeten toekomen." (7.217)

MASLOV echter gaat, samen met een aantal andere auteurs (2.218), niet akkoord met deze visie. Het is volgens MASLOV inderdaad zo dat er een onverbreekelijke band bestaat tussen het eigendomsrecht t.a.v. een gebouw en het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk. Ook is het waar dat in het kolchoserecht het eigendomsrecht t.a.v. het gebouw het gebruiksrecht t.a.v. de grond volgt (7.219). Hieruit moet echter nog niet de conclusie worden getrokken dat het woonhuis daarom niet behoort tot het vermogen van de dvor. Opdat aan het scheidend lid een gedeelte van het woonhuis zou kunnen worden toegekend, moet aan de algemene voorwaarde van art. 130 B.W. RSFSR 1964 zijn voldaan: nl. de dvor mag door deze opdeling van het woonhuis niet gestoord worden in zijn landbouwactiviteit. Daarom moet het mogelijk zijn het woonhuis zodanig te verdelen, dat isolatie mogelijk is en dat er voldoende leefruimte is voor meerdere gezinnen. Hierover moeten objectieve gegevens worden verschaft door de gemeentelijke organen (7.220). Bovendien moet worden nagegaan of het

scheidend lid geen andere woonmogelijkheden heeft. Indien echter uitzonderlijk een gedeelte van het woonhuis van de dvor aan het scheidend lid wordt toegekend, dan *impliceert dit niet dat dit lid ook het gebruiksrecht krijgt t.a.v. het grondstuk aan huis of een gedeelte daarvan*. Daarover beslist de algemene vergadering van de kolchose. Het gebeurt echter vrij uitzonderlijk dat het woonhuis van de kolchosedvor wordt bewoond door personen, die geen enkele band hebben met het bedrijf:

" Dat kan in bepaalde gevallen iemands vermogensrechtelijke belangen schaden, maar de idee van de wetgeving, gebouwd op het Marxisme, bestaat erin dat het individu wordt ondergeschikt aan de belangen van de staat." (2.221)

Bevoegdheid van het scheidend lid om zijn aandeel in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor op te eisen.

Volgens art. 75 van het Agrarisch Wetboek 1922 kon het scheidend lid zijn aandeel opeisen gedurende de periode van twee 'gewaswisselingen' ('sevooboroty'), d.w.z. zes jaar vanaf het stopzetten van de deelname aan het gemeenschappelijk bedrijf met arbeid en middelen. Deze termijn kon worden geschorst door krijgsdienst, het uitoefenen van een verkiesbare functie, ziekte, verdere studie aan hogescholen. Gezien deze lange termijn in de rechtspraak tot heel wat onrechtvaardigheden bleek te leiden (2.222), geeft B.W. RSFSR 1964, art. 12 slechts drie jaar aan het scheidend lid om zijn aandeel op te eisen. Een arbeidsbekwaam lid van de dvor, dat gedurende drie jaar niet met arbeid en middelen heeft deelgenomen aan het gemeenschappelijk bedrijf van de dvor, verliest automatisch zijn recht op een aandeel in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor. Deze driejarige termijn wordt geschorst door tijdelijke militaire dienst, verdere studie aan een hogeschool of ziekte (art. 132 B.W. RSFSR 1964) (2.223).

Het recht om bij afscheiding zijn aandeel in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor op te eisen, komt toe aan leden die de leeftijd van zestien jaar hebben bereikt. Leden, die tussen 15 en 16 jaar oud zijn,

hebben daartoe de toestemming (soglasie) van hun ouders, adoptieouders of voogden nodig. Voor leden die nog geen vijftien jaar zijn, treden de ouders, adoptieouders of voogden op (art. 130 B.W. RSFSR 1964).

Zowel het materieel als het vorderingsrecht van een lid van de dvor gaat dus teniet na drie jaar. Wanneer datzelfde lid na deze driejarige termijn opnieuw in de dvor wil worden opgenomen, dan wordt hij of zij geacht een nieuw toetredend lid te zijn, dat slechts met instemming van alle leden van de dvor in de dvor-gemeenschap kan worden opgenomen (7.224).

Verdeling van het vermogen van de kolchosedvor (razdel).

Verdeling van het vermogen van de kolchosedvor kan gebeuren wanneer de dvor wordt ontbonden *zonder het inzicht nadien twee of meerdere dvors op te richten*. In dat geval wordt het aandeel van elk lid in het gemeenschappelijk vermogen bepaald, zoals dat gebeurt bij afscheiding van een lid, nl. vertrekkend vanuit het principe van de gelijkheid van aandelen, ook voor minderjarigen en arbeidsongeschikten (art. 129 en 132 B.W. RSFSR 1964). Wanneer echter het vermogen van de kolchosedvor wordt verdeeld *met het oog op splitsing*, d.w.z. dat uit de oorspronkelijke dvor twee of meer dvors worden opgericht, dan gebeurt de verdeling in natura, rekening houdend met het aandeel van de leden en de bedrijfsnoden van elk der op te richten dvors (art. 131 B.W. RSFSR 1964).

Deze splitsing kan worden aangevraagd door alle meerderjarige leden van de dvor (die dus de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt), die actief lid zijn van de kolchose (art. 131 B.W. RSFSR 1964). Arbeidsongeschikte leden van de dvor, of arbeiders en bedienden, die niet op de kolchose werkzaam zijn, maar wel lid zijn van de kolchosedvor, kunnen de splitsing van de dvor niet aanvragen, wel hebben zij recht op een aandeel bij de verdeling van het vermogen (7.225).

Splitsing van de dvor is dus een wijze van *tenietgaan van de dvor door reorganisatie*. De dvor wordt verdeeld in twee of meer zelfstandige landbouweenheden. Deze splitsing kan niet alleen vrijwillig, maar ook verplicht gebeuren, indien een verdere samenwerking binnen de dvor niet meer mogelijk is (7.226). De uiteindelijke toelating tot splitsing wordt op administratieve wijze verleend door de *landbouwsovjet*, met medewerking van de kolchose. *Deze organen oordelen over de doelmatigheid en de mogelijkheid van een splitsing, over de levenskansen van de nieuw op te richten dvors, en over het eventueel voorkomen van fictieve splitsingen (om de landbouwbelasting bijvoorbeeld te ontlopen)* (7.227).

Bij splitsing moet ook het gebruiksrecht t.a.v. de grond worden verdeeld. De bevoegdheid om te beslissen over de wijze waarop de op te richten dvors de kolchosegrond zullen mogen gebruiken, behoort uitsluitend toe aan de beheersorganen van de kolchose: de algemene vergadering en de raad van beheer (7.228). Herhaaldelijk heeft de rechtspraak bevestigd, dat zij slechts bevoegd is inzake betwistingen over de verdeling van het vermogen van de kolchosedvor; zij kan echter geen enkele uitspraak doen over het grondgebruiksrecht dat aan de nieuwe dvors wordt verleend. De kolchosedirectie beslist autonoom of zij het grondgebruiksrecht van de vroegere dvor verdeelt tussen de nieuw op te richten dvors, dan wel nieuwe grondstukken uit haar grondfonds toebeleeft aan de nieuwe dvors (7.229).

Procedure.

Betwistingen tussen de leden van de dvor over afscheiding (vydel) of verdeling van het vermogen van de dvor, worden beslecht door de rechtbank van de plaats waar het vermogen zich bevindt. Indien de leden van de dvor daarover overeenstemming bereiken, kan de zaak worden voorgelegd aan een kameradenrechtbank (7.230), ongeacht het bedrag van de vordering (7.231). De kameraden- of volksrechtbank eist inventaris en schatting van het vermogen van de kolchosedvor. Met deze opdracht wordt de landbouwsovjet belast, met deelname van leden van de dvor en getuigen (7.232).

In de inventaris worden het bedrijfsvermogen en het overige 'cultureel-consumptieve vermogen' (geld, huishoudelijke en persoonlijke gebruiksvoorwerpen) afzonderlijk vermeld. Wanneer de rechtbank moet oordelen over het aandeel dat toekomt aan een lid dat de dvor verlaat (vydel), dan zal zij zoveel mogelijk trachten het bedrijfsvermogen onaangetast te laten. Bij verdeling daarentegen (razdel) zal de rechtbank het bedrijfsvermogen zodanig moeten verdelen, dat elke nieuw op te richten dvor levensvatbaar wordt. Ook moet de rechtbank, op grond van informatie die zij verkrijgt van de kolchose-overheid en van de landbouwsovjet, nagaan of er geen sprake is van een fictieve verdeling met het oog op het verkrijgen van een groter grondstuk of om de veestapel van de dvor uit te breiden (7.233)

Indien de kolchose (coöperatieve landbouworganisatie) wordt omgezet in een sovchose (staatslandbouwbedrijf), dan verandert de kolchosedvor in een nevenbedrijf van arbeiders en bedienden (zie verder). Betwistingen, die dan nog voor de rechtbank worden gebracht, worden behandeld naargelang het tijdstip van het verkrijgen van het vermogen: werd het vermogen verkregen op het ogenblik dat het boerenhuishouden nog kolchosedvor was, dan gebeurt de verdeling volgens het kolchose-recht (art. 126-133 B.W. RSFSR 1964): nl. principiële gelijkheid van alle leden, ook minderjarigen en invaliden (7.234). Werd echter het vermogen verworven op het ogenblik dat de kolchose reeds sovchose was geworden, dan gebeurt desplitsing volgens de familierechtelijke en burgerrechtelijke wetgeving. In dat geval gaat het dus om de verdeling van deelbare medeëigendom of van medeëigendom der echtgenoten. In dat geval zijn ook de gewone regels inzake medeëigendom van toepassing (7.235).

Interne verhoudingen en vertegenwoordiging naar buiten toe.

Het principe van de gelijkberechtiging van de leden van de dvor ligt ook aan de basis van de interne verhoudingen binnen de dvor. Bezit, gebruik en beschikking van het gemeenschappelijk vermogen wordt in principe door alle leden van de dvor gezamenlijk uitgeoefend. In de dvor wordt geen discriminatie toegelaten op grond van geslacht, natio-

naliteit, geloofsbelijdenis of burgerschap. Alle meerderjarige leden hebben dus een gelijk recht van bezit, gebruik en beschikking. Deze rechten worden dan ook in principe uitgeoefend op basis van volledige wilsovereenstemming van alle leden van de dvor. Doch omwille van praktische redenen wordt beslist met meerderheid van stemmen van de handelingsbekwame leden. Algemeenheid van stemmen is wel vereist bij ingrijpende vermogensrechtelijke beslissingen zoals de verkoop van een woonhuis (7.236).

Vertegenwoordiging van het vermogen van de dvor naar buiten toe gebeurt door het hoofd van de dvor (domokhoziain). 'Domokhoziain' is andermaal een pre-revolutionaire term: de heer des huizes (7.237) van de oude boerendvor, die echter voor de revolutie ook eigenaar was van het woonhuis en van het hele vermogen van de boerendvor. Het hoofd van de dvor (man of vrouw en meerderjarig), dat door de meerderjarige leden van de dvor wordt verkozen (7.238), heeft het statuut van *wettelijke vertegenwoordiger van de dvor in bedrijfszaken*. Het hoofd vertegenwoordigt de dvor in relaties met de kolchose, organisaties, staatsorganen en afzonderlijke burgers. Dit 'orgaan van de dvor' (7.239) is ook aansprakelijk t.o.v. de staat en andere organisaties voor de economische toestand van de dvor, het op tijd vervullen van de verplichtingen (betalen van landbouwbelasting, verplichte verzekering voor woonhuis en vee, enz.), voor de opvoeding van de minderjarige leden van de dvor, enz.. Daarom moet in de boeken van de landbouwsovjjet een persoon (hoofd van de dvor) worden ingeschreven, die juridisch aansprakelijk is voor het hele kolchoseboerenhuishouden. *Het hoofd van de dvor mag het gemeenschappelijk vermogen van de dvor onmiddellijk verbinden*. Het vermogen van de dvor is alleen dan niet verbonden door een overeenkomst, die werd afgesloten door het hoofd van de dvor, indien het hoofd van de dvor in eigen belang en niet in het belang van de dvor heeft gehandeld (art. 128 B.W. RSFSR 1964).

De andere leden van de dvor zijn aansprakelijk voor hun persoonlijke verbintenissen met hun persoonlijk individueel vermogen en met hun aandeel in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor, indien tenminste

uit de omstandigheden niet blijkt dat de overeenkomst die zij hebben afgesloten, in het belang van de dvor is gebeurd. Voor het vergoeden van schade, die werd veroorzaakt door een misdrijf van één van de leden van de dvor, kan beslag worden gelegd op het gemeenschappelijk vermogen van de dvor, indien uit de rechterlijke uitspraak blijkt, dat dit vermogen werd verkregen op grond van middelen, die op misdadige wijze werden verworven, of dat het gemeenschappelijk vermogen op basis van dergelijke middelen werd vermeerderd (art. 128 B.W. RSFSR 1964).

Toekomstperspectieven voor de kolchosedvor.

Het legaliseren van kolchosemarkten in het begin van de dertiger jaren was het logisch gevolg van de keuze, die op dat ogenblik was gemaakt voor de coöperatieve landbouwexploitatie met het behoud van afzonderlijke nevenbedrijfjes (artel'). Weliswaar werd deze individuele landbouwproduktie op het nevenbedrijf niet altijd aangemoedigd. Zo werden de nevenbedrijven lange tijd verplicht een groot gedeelte van hun opbrengst aan de staat te verkopen tegen spotprijzen. Die plichtafleveringen werden echter in 1957 afgeschaft. De kolchosemarkten geven thans blijk van een bloeiende levenskracht. De overheid staat 'in de huidige ontwikkelingsetappe' beslist niet negatief t.a.v. de individuele landbouwexploitatie. Die gunstige gezindheid blijkt duidelijk uit maatregelen die worden genomen i.v.m. het ter beschikking stellen van veevoeder en weiden door de kolchosen, sovchosen en andere organisaties en instellingen. Door een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 15 januari 1981 worden de mogelijkheden uitgebreid tot het verlenen van grondstukken aan kolchosedvors voor het kweken van veevoeder of voor andere noden (7.240). Een andere stimulans is het toestaan van kredieten (7.241).

Volgens prognoses zou de Sovjetunie in het jaar 2000 zowat 380 miljoen inwoners tellen. De landbouwproduktie zou dus binnen die tijd gevoelig moeten stijgen: een verzesvoudiging van de vleesproduktie, een verviervoudiging van de melkproduktie en een verdertienvoudiging van de eierenproduktie, lijkt een minimum. De vrees is blijkbaar groot dat de afschaffing of inkrimping van de individuele landbouwproduktie in die

situatie wel eens zou kunnen leiden tot een aanzienlijke verscherping van de bevoorradingscrisis, die thans reeds één van de grootste problemen van de Sovjetstaat is.

Of echter de bijzondere vermogensrechtelijke structuur van de kolchosedvor zal gehandhaafd blijven, lijkt twijfelachtig na G.W. 1977. Deze grondwet maakt immers geen gewag meer van het nevenbedrijf van de kolchosedvor, als onderscheiden van het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden: G.W. USSR 1977 spreekt in art. 13 nog slechts algemeen van een 'nevenbedrijf' ('podsobnoe khoziaistvo'). Een aan G.W. 1977 aangepaste burgerrechtelijke wetgeving zal echter moeten antwoorden op de vraag naar het eigendomsregime van dit nevenbedrijf (7.242).

2. Het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden als object van persoonlijk eigendomsrecht.

Het onderscheid tussen het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden en dat van de kolchosedvor of van de afzonderlijk werkende boerendvor is juridisch relevant (7.243). Het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden kent immers niet het bijzonder eigendomsregime van de mede-eigendom gezamenderhand, zoals die voor de kolchosedvor en de afzonderlijk werkende boerendvor uit de pre-revolutionaire periode werd overgeërfd. Indien het nevenbedrijf wordt gevoerd door één enkel gezin van arbeiders en/of bedienden, dan is het bedrijfsvermogen gemeenschappelijke eigendom der echtgenoten. Indien meerdere individuen of gezinnen samen een grondstuk bewerken, is het bedrijfsvermogen deelbare mede-eigendom van de onderscheiden partners (7.244). *In elk geval is er geen sprake van medeëigendom gezamenderhand t.a.v. het bedrijfsvermogen van een nevenbedrijf van arbeiders en bedienden.* Bij ontbinding van deze nevenbedrijven hebben bijvoorbeeld de kinderen, die minderjarig zijn, geen recht op een gelijk aandeel in het bedrijfsvermogen: zij behouden slechts hun normale onderhoudsaanspraak t.a.v. hun ouders (7.245).

Anders dan de boerendvor met zijn lange voorgeschiedenis, is het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden een *vrij recent verschijnsel*. LENIN zelf verzette zich radicaal tegen het toekennen van gebruiksrecht t.a.v. een lapje grond aan stadsbewoners:

" Indien wij opnieuw afzonderlijke groentetuinen, afzonderlijk vee en gevogelte toelaten, dan komen wij tot het kleine bedrijf, zoals het tot hiertoe was, met alle gevolgen daaraan verbonden." (7.246)

Doch na de dood van LENIN begint de partij er anders over te denken (7.247). Aanvankelijk wordt echter nog niet gesproken over de persoonlijke nevenbedrijven van arbeiders en bedienden, doch over 'individuele groententeelt' (individual'noe ogorodnichestvo). Op 25 december 1933 vaardigt de Raad der Volkscommissarissen van de USSR een besluit uit

'Over de ontplooiing van de individuele groenteteelt door arbeiders'. (7.248).

"Tegemoetkomend aan de wens van arbeiders en bedienden zelf om kleine groententuinen te bewerken na de arbeidstijd" werd in 1934 aan 1.500.000 arbeidersgezinnen een stukje grond toegewezen voor individuele groenteteelt. De omvang van dit in gebruik gegeven grondstukje ging van 1/8 tot 1/4 ha per arbeidersgezin. De grondstukken worden toebedeeld voor een gebruik van 5 à 7 jaar onder voorwaarde dat zij jaarlijks worden bewerkt. Arbeiders, die aldus een kleine groentenogst bekwamen, werden vrijgesteld van landbouwbelasting en waren niet onderhevig aan de plichtleveringen voor groenten en aardappelen. Het opzet van deze legalisering van individuele groentenkweek door arbeiders en bedienden was immers *deze arbeiders en bedienden zelf te laten instaan voor hun eigen groentenbevoorrading in de periode van intense collectivisering, waarin alle aandacht ging naar de uitbouw van de zware industrie.* Aan de syndicaten werd opgedragen deze individuele groentenproduktie te stimuleren en "de vrouwen van de vakbondsleden, die ook huisvrouw waren, aan te zetten tot inschakeling in deze produktie" (7.249).

Op het einde van de dertiger jaren werd voor het eerst het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden op het platteland erkend door het besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR en van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 28 juli 1939 *'Over de grondstukken aan huis van arbeiders en bedienden, leerkrachten op het platteland en andere niet-leden van de kolchosen, die leven op het platteland'* (7.250). De opgesomde burgers kunnen niet meer dan 0,15 ha grond in persoonlijk gebruik toegewezen krijgen met inbegrip van de ruimte, ingenomen door de bijgebouwen (7.251).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het 'individueel tuinieren' door arbeiders en bedienden fel gestimuleerd (individual'noe ogorodnichestvo rabochikh i sluzhashchikh). Door een besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR en van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 7 april 1942 *'Over de verdeling van gronden voor nevenbedrijven en voor groentenkweek door arbeiders en bedienden'* (7.252) werd voorgesteld alle lege en vrije gronden in en rondom de steden voor nevenbedrijven en groentenkweek ter beschikking te stellen. Deze

bedrijfjes waren echter wel verplicht een gedeelte van hun aardappeloogst in te leveren (7.253). Dat het nevenbedrijf in de oorlogsperiode bijzonder geschikt werd geacht om het probleem van de voedselschaarste te verzachten, blijkt uit tal van maatregelen die in de periode 1942-1945 werden genomen tot ontplooiing van de individuele en collectieve groententeelt door arbeiders en bedienden (7.254). Ook werden tijdens de oorlogsjaren een reeks maatregelen genomen tot bescherming van de individuele veeteelt (7.255).

Ook na de Tweede Wereldoorlog werd dankbaar gebruik gemaakt van de individuele groententeelt en tuinbouw door arbeiders en bedienden bij het wederopbouwen van de nationale economie. In 1949 werd door de Ministerraad van de USSR een besluit uitgevaardigd *'Over de individuele en collectieve groententeelten tuinbouw van arbeiders en bedienden'* (7.256). Dit besluit gaf de mogelijkheid om aan arbeiders en bedienden in de steden tot 600 m² grond in de steden toe te wijzen voor persoonlijk gebruik en buiten de steden tot 1200 m². Eveneens werden de arbeiders en bedienden bevrijd van landbouw- en inkomstenbelastingen voor wat hun inkomsten betrof, ontvangen uit het 'collectief tuinieren' (7.257) of uit individuele tuinbouw, indien het gezin geen vee bezat en het toegekende grondstuk niet groter was dan 0,15 ha.

Na een stiefmoederlijke benadering op het einde van het Stalin-bewind, werd onmiddellijk na Stalin's dood in 1953 het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden in ere hersteld. Voor het Centraal Comité van de Communistische Partij van de Sovjetunie, verklaarde KHRUSHCHEV:

" Wij moeten een einde maken aan het vooroordeel dat het voor een arbeider of een bediende een schande zou zijn, vee in persoonlijke eigendom te houden." (7.258)

De wet op de landbouwbelasting van 8 augustus 1953 bevatte fiscale prikkels voor arbeiders, bedienden en kolchoseleden om zich een koe aan te schaffen (7.259).

Na dit kortstondig vieren van de teugels werd tijdens het Khrushchev-bewind door een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van

de USSR *'Over de belasting voor burgers, die vee bezitten in de steden'* (7.260) een belasting geheven t.a.v. burgers, die woonden in hoofdsteden van unie- of autonome republieken, de gebieds- of gewestcentra. Aan de Ministerraden van de unierepublieken werd verder toegelaten deze belasting ook in te voeren in andere steden of om bepaalde grote steden vrij te stellen van belasting. Op 12 augustus 1956 werd aan burgers, die in de steden en in arbeidersnederzettingen woonden, verboden om nog langer vee in persoonlijke eigendom te houden (7.261). Ook het aantal stuks vee, dat burgers, niet-kolchoseleden, in persoonlijke eigendom mochten bezitten, werd drastisch beperkt door een decreet van 6 mei 1963 (7.262). Tenslotte werd op 6 mei 1963 een fiscale boete opgelegd aan burgers, die vee in persoonlijke eigendom hielden zonder zich bezig te houden met maatschappelijk nuttige arbeid of die de vastgestelde normen overschrijden "om zich persoonlijk te verrijken" (v tseliakh lichnogo obogashcheniia) (7.263). Het gevolg van deze politiek was dat de vleesproduktie in de Sovjetunie op drastische wijze verminderde. In 1964 werd slechts 80 % van de vleesproduktie van 1963 genoteerd. Ter vergelijking enkele cijfers (7.264):

	1959	'61	'63	'64
produktief vee:	36127	38155	44681	43421
waarvan in bezit van de individuele burger:	15013	11471	12232	11703

Khrushchev's afzetting wordt gevolgd door een wijziging in de ideologie rond het nevenbedrijf. In 1964 verklaarde BREZHNEV:

" Het was verkeerd de mogelijkheden van de nevenbedrijven van kolchoseleden, arbeiders en bedienden te onderschatten. De laatste jaren werden op dat gebied ongegronde beperkingen opgelegd, hoewel de economische omstandigheden dergelijke stappen niet verantwoordden. Deze beperkingen worden nu afgeschaft." (7.265)

Reeds op 13 november 1964 werd een besluit uitgevaardigd door het Centraal Comité van de Communistische Partij en de Ministerraad van de USSR *'Over de opheffing van niet-gegronde beperkingen t.a.v. nevenbedrijven van kolchoseleden, arbeiders en bedienden'*. De normen voor het houden van vee door arbeiders en bedienden werden aanzienlijk ver-

soepeld in vergelijking met de regeling voor individuele veekweek die door een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van 6 mei 1963 (op het einde van het Khrushchev-bewind dus) was uitgevaardigd (7.266).

Volgens het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 13 november 1964 mag elke burger, die geen lid is van een kolchose (dus ook arbeiders op een sovchose) in persoonlijke eigendom hebben: één koe of vrouwelijke buffel, één koppel klein gehoornd vee met kroost van het lopende jaar; één zeug met kroost tot twee maanden of één zwijn om vet te mesten; drie schapen en geiten ouder dan één jaar met kroost; pluimvee en bijen in onbeperkt aantal (7.267). In de Oekraïense unierepubliek mogen arbeiders en bedienden slechts 20 bijenkorven in persoonlijke eigendom houden (decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de Oekraïense unierepubliek van 4 november 1964 (7.268). In de Witrussische unierepubliek mag het uitvoerend comité van de gebiedssovjet bij uitzondering aan bepaalde burgers toelaten een paard in persoonlijke eigendom te hebben (in de regel mag slechts produktief vee zich in persoonlijke eigendom bevinden, geen arbeidsvee). In de Kazakhse en Centraalaziatische republieken (Oezbekistan, Tadjikië, Kirgizië, Turkmenië) worden een aantal plaatselijke dieren in persoonlijke eigendom van de burgers toegelaten: bijvoorbeeld de merries die de heilzame 'kumys' leveren (gefermenteerde paardenmelk) (kumysnye kobyly) of kamelen.

Ook aan niet-kolchoseleden worden op het platteland weiden en veevoerders ter beschikking gesteld (7.269). Zo kunnen de plaatselijke sovjets stedelijke gronden bij spoorwegen of steenwegen en andere grondstukjes die geen specifieke betekenis hebben voor landbouw- of woondoeleinden ter beschikking stellen (art. 70-71 Agrar. Wetboek RSFSR). Indien echter dergelijke grondstukken niet voorhanden zijn, kunnen kolchosen of sovchosen ook een gedeelte van hun grondfonds ter beschikking stellen tegen betaling van onderhouds- en verbeteringswerken aan deze grondstukken. Deze prijzen moeten worden bevestigd, bij wijze van controle, door het Uitvoerend Comité van de stads- of landbouwsovjet. Heel wat kolchosen en sovchosen blijken misbruik te maken van deze 'verhuring

van gronden', zoals blijkt uit de rechtspraak (7.270). Ook fiscaal genieten arbeiders en bedienden, die er een nevenbedrijf op na houden, thans van een gunstregime: arbeiders, bedienden en oorlogs- of daarmee gelijkgestelde invaliden zijn sinds 1972 niet meer onderworpen aan landbouwbelasting, noch aan inkomstenbelasting voor wat hun produktie op het nevenbedrijf betreft (7.271).

Hoe ruimer echter de armslag, die wordt gegeven aan deze individuele bedrijvigheid, des te groter wordt het gevaar dat de socialistische arbeider en bediende zich meer gaan toeleggen op het eigen nevenbedrijf, en dat zij de collectieve arbeid verwaarlozen. Daarom kunnen volgens datzelfde decreet van 13 november 1964 arbeidsbekwame burgers, die zich niet bezighouden met maatschappelijk nuttige arbeid, bij besluit van het uitvoerend comité van de raion- of stadssovjet beroofd worden van het recht om vee, gevogelte en bijen in persoonlijke eigendom te houden. *Privé-bedrijvigheid, hoe belangrijk ook voor 's lands bevoorrading, mag niet uitgroeien tot basisbron van inkomsten*, zoals verder uitvoerig zal worden uiteengezet bij de bespreking van het juridisch begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortspruit' (netrudovye dokhody) (7.272).

Tot voor de uitvaardiging van G.W. 1977 USSR werd het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden 'nevenbedrijf aan huis' geheten (domashnoe khoziaistvo), in tegenstelling tot het nevenbedrijf van de kolchosedvor dat 'hulpbedrijf' werd genoemd (podsobnoe khoziaistvo). Toen reeds werd kritiek uitgeoefend op deze terminologie, gezien het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden "slechts dan praktische betekenis krijgt (d.w.z. betekenis voor de nationale economie), indien het zijn filologische betekenis te buiten gaat en instaat voor een produktie van groenten en vlees die de behoeften van het 'huis' overschrijden."

Door art. 13 G.W. 1977 werd echter een overkoepelende term gebruikt, die zowel het nevenbedrijf van arbeiders en bedienden als het nevenbedrijf van de kolchose- of afzonderlijke boerendvor omvat, nl. 'podsobnoe khoziaistvo' of 'hulpbedrijf'. Deze term vertaalt de open-

lijke erkenning van een nieuwe rol, die ook aan nevenbedrijven van arbeiders en bedienden wordt toegekend: naast de eigen bevoorrading van het gezin, kunnen de overtollige produkten verkocht worden op de kolchosemarkten. Aldus wordt het nevenbedrijf voor arbeiders en bedienden ook een bijkomende inkomensbron, die hun vaak schamele loon aanvult en anderzijds een hulp voor de nationale economie, waar de collectieve sector in gebreke blijft bij de bevoorrading van de steden met verse produkten. Slechts één fenomeen baart de sovjetoverheid nog een onoplosbare zorg, nl. de vlucht der prijzen op deze vrije markten: op 23 januari 1981 schreef de Pravda:

" Op de kolchosemarkten vindt men om zo te zeggen alles. Maar de tevredenheid van de koper neemt niet weinig af wanneer hij de prijs verneemt van de aangeboden schatten van de Azerbaidse bodem." (7.274)

HOOFDSTUK VIII

CEBRUIKSRECHT T.A.V. DE GROND

HOOFDSTUK VIII

GEBRUIKSRECHT T.A.V. DE GROND

Art. 6 G.W. 1977 vernoemt de bodem als één van de objecten, die uitsluitend staatseigendom kunnen zijn. Alle grond is in de Sovjetunie staatseigendom, er bestaat geen individuele eigendom t.a.v. de grond (8.1). Burgers kunnen echter wel, aldus art. 13, lid II G.W. USSR 1977, een gebruiksrecht krijgen t.a.v. grondstukken voor het voeren van een nevenbedrijf (met o.m. het kweken van vee en gevogelte), het houden van een tuin of moestuin en ook voor het bouwen van een individueel woonhuis. De bedoeling is, te onderzoeken hoe het grondgebruiksrecht, als belangrijkste zakelijk recht dat aan de burger t.a.v. de bodem kan worden verleend, in juridische en in feitelijke zin een 'Ersatz'-functie vervult voor het niet bestaan van individueel eigendomsrecht t.a.v. de bodem.

Het grondgebruiksrecht heeft op consequente wijze afscheid genomen van het burgerlijk recht om volledig tot de administratieve sfeer te gaan behoren. Daarom lijkt dit hoofdstuk eveneens een passende inleiding tot het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht. Waar alle vermogensrechten in de Sovjetunie het 'ne-ultra-vires'-kenmerk dragen, wordt alleen inzake grondgebruiksrecht openlijk toegegeven dat de grondgebruiker geen subjectief recht bezit, maar een doelgebonden bevoegdheid om de grond te gebruiken volgens zijn van hogerhand opgelegde bestemming. In het volgende hoofdstuk zal blijken hoe het persoonlijk eigendomsrecht door de rechtstheorie wordt voorgesteld als subjectief recht, terwijl men in werkelijkheid evenzeer moet spreken van een doelgebonden bevoegdheid.

Nog vanuit een andere invalshoek moet het grondgebruiksrecht ons boeien. Ook in de sovjet juridische literatuur wordt de onverbrekelijke band tussen het grondgebruiksrecht en persoonlijk eigendomsrecht benadrukt. Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woon-

huis en t.a.v. een nevenbedrijf zijn juridisch niet construeerbaar zonder het rechtmatig verleende gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk. In art. 13 G.W. USSR 1977 wordt het grondgebruiksrecht, voor zover het aan de burger wordt toegewezen, in onmiddellijk samenhang met het persoonlijk eigendomsrecht vermeld (8.2). Hoe de sovjetwetgeving en -rechtspraktijk deze onverbreekelijke band juridisch hebben vertaald, wordt in dit hoofdstuk beschreven.

Tenslotte wordt nagegaan welke voorzorgsmaatregelen de sovjetwetgever heeft genomen om elke privé-eigendomstendens t.a.v. grondstukken krachtadig te voorkomen. Pogingen om het grondstuk, als res extra commercium opnieuw in het handelsverkeer te brengen via schijncontracten, worden totaal ontmoedigd. Wie het grondstuk niet gebruikt volgens zijn bestemming, kan burgerrechtelijke en/of strafrechtelijke aansprakelijkheid oplopen en/of zijn gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk verliezen.

Ook onze Belgische wetgever heeft, zij het met enige terughoudendheid, moeten vaststellen dat privaatrechtelijke procédés voor het realiseren van een harmonische en rationele ruimtelijke ordening tekortschieten (8.3). Alleen publiekrechtelijke normen kunnen aan maatregelen van ruimtelijke ordening en stedenbouw een veralgemeende toepassing geven in het openbaar belang. Daarom steunt deze ordening thans op politievoorschriften. Ongetwijfeld betekent de organieke wet van 29 maart 1962 een belangrijke stap in de richting van een steeds verder gaande inflatie van het privé-eigendomsrecht t.a.v. de grond. Toch mag men niet uit het oog verliezen dat privé-eigendom van de grond, ook in de maatregelen over ruimtelijke ordening en stedenbouw, het uitgangspunt blijft. Slechts in een tweede beweging grijpt de overheid in om via publiekrechtelijke maatregelen het gebruikskarakter van het grondstuk aan de privé-eigenaar op te leggen. Ondanks de uitholling van het privé-eigendomsrecht t.a.v. de grond, wordt aan het principe zelf niet getornd. Deze vaststelling kan een verklaring bieden voor de moeizame weg, waarlangs de wetgeving over ruimtelijke ordening en stedenbouw tot stand kwam en thans wordt uitgevoerd.

Geen eigendomsrecht, maar een gebruiksrecht.

De volledige nationalisatie van de bodem is één van de (zeldzame) radicale maatregelen, daterend uit de periode van het oorlogscommunisme, die tot op heden onverminderd van kracht zijn gebleven. Sinds het decreet 'Over de grond' van 19 februari 1918 werd privé-eigendom t.a.v. de grond voor eeuwig afgeschaft. De hele Russische bodem werd 'bezit van heel het volk' (vsenarodnoe dostoianie). Snel echter werd dit 'bezit van heel het volk' juridisch vertaald in 'exclusieve staats-eigendom' (8.4). Aldus werd de staatseigendom t.a.v. de grond de basis voor alle agrarische verhoudingen. Uitgaande van dit principe van exclusieve staatseigendom t.a.v. de grond in de USSR, werd één staatsgrondfonds gecreëerd (8.5). Het 'edinyi zemel'nyi fond' (éne grondfonds) wordt onderverdeeld in een aantal fondsen, die art. 4 Beg. Agrar. Wetg. 1968 als volgt omschrijft:

1. landbouwgronden in gebruik gegeven aan kolchosen, sovchosen en andere grondgebruikers met landbouwactiviteiten;
2. woonzones (steden, nederzettingen van het stadstype, bewoonde punten op het platteland);
3. gronden bestemd voor industrie, transport, kuuroorden en andere niet-agrarische doeleinden;
4. gronden van het staatsbossenfonds;
5. gronden van het staatswaterfonds;
6. gronden van het staatsreservefonds.

Deze indeling in fondsen heeft een louter administratief karakter: de verschillende 'fondy' worden door onderscheiden departementen beheerd. Ook wordt het beheer van de fondsen verdeeld tussen de Unie en de unierepublieken, zonder dat daarbij wordt afgeweken van het principe van het éne staatsfonds, exclusieve eigendom van de sovjetstaat. Het monopolie van de staat t.a.v. de grond werd sinds 1918 herhaaldelijk bevestigd: in art. 21 en 53 B.W. RSFSR 1922, art. 6 G.W. 1936, art. 21 Beg. Burg. Wetg. 1961 en art. 6 G.W. 1977.

De grond, exclusieve staatseigendom, kan aan de individuele burger *in persoonlijk of in arbeidsgebruik* worden gegeven: aan de burger kan een grondstuk in gebruik worden gegeven om een woonhuis op te trekken of om een nevenbedrijf te voeren (8.6). Aldus verving het *gebruiksrecht t.a.v. de grond (pravo zemlepol'zovaniia)* het privé-eigendomsrecht. Het grondgebruiksrecht wordt gedefinieerd als

" het recht en de verplichting voor de grondgebruiker om een grondstuk, dat deel uitmaakt van het éne staatsgrondfonds, te gebruiken voor het doel, waarvoor het hem is toegewezen." (8.7)

Het hele vermogensrecht in de Sovjetunie wordt beheersd door het 'ne ultra vires'-principe. Toch wordt de positieve doelbinding van het grondgebruiksrecht met de meeste nadruk en met het grootste gemak bevestigd. In deze sector wordt openlijk toegegeven, dat het grondgebruiksrecht geen subjectief recht kan worden genoemd, dat behoort tot de sfeer van het privaatrecht, maar wel een doelgebonden bevoegdheid, met duidelijk administratiefrechtelijk karakter. Enkele uitzonderingen niet te na gesproken (8.8) worden de geschillen i.v.m. grondgebruiksrecht niet door de burgerlijke rechtbanken behandeld, maar door de organen van de uitvoerende macht (uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets en ministerraden) (8.9).

Voor *individuele woningbouw in steden* kunnen grondstukken door de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets aan individuele burgers worden toegekend (8.10). In de steden bevinden zich inderdaad de grondstukken in onmiddellijk beheer van de plaatselijke machtsorganen (behalve de gronden 'met speciale bestemming'). Het grondstuk wordt aan de burger, op basis van een type-contract (8.11) in gebruik gegeven 'voor onbeperkte tijd'. Dat betekent niet in eeuwigdurend gebruik (navechno), zoals dat het geval is bij de kolchosen, gezien op elk ogenblik het grondstuk voor staats- of maatschappelijke doeleinden kan worden opgeëist (8.12).

De sovjetstaat wil echter geen pachtbetrekkingen met haar burgers: het gebruiksrecht t.a.v. de grond is *in principe kosteloos* (art. 8 Beg. Agrar. Wetg. 1968) (8.13). De theorie wil dus dat het grondstuk

kosteloos in gebruik van de burger wordt gegeven (v bezvozmecznoe pol'zovanie). Nochtans bestaat in de Sovjetunie naast de landbouw- en inkomstenbelasting ook een grondrente: een bijzondere lokale belasting die ten voordele van de plaatselijke besturen wordt geheven. Kolchoseboeren, afzonderlijke boeren en andere personen die landbouwbelasting moeten betalen, alsook gebruikers van grondstukken voor het aanleggen van sier- en moestuinen in de steden en op het platteland, worden vrijgesteld van deze grondrente. Wanneer echter personen in de steden een persoonlijk gebouw met erf bezitten, dan zijn zij een grondrente verschuldigd. De grondrente heeft dus een uitgesproken 'stadskarakter'. De omvang van de grondrente wordt bepaald volgens klassen. De bewoonde gebieden van elke unierepubliek worden nl. in klassen ingedeeld, volgens bevolkingsdichtheid, betekenis van het gebied, ontwikkeling van de industrie, enz. In de eerste klasse wordt een aanslag van 1,8 kopeke per m² geheven, in klasse II 1,5, in klasse III 1,2, in klasse IV 0,8, in klasse V 0,6 en in klasse VI 0,4 kopeke per m². Hoewel deze grondrente in de officiële leer als een lokale belasting wordt omschreven, is zij in feite een gebruiksvergoeding. De staat geeft aan de huiseigenaar een grondstuk in gebruik tegen betaling van een vergoeding: de grondrente (8.14).

Op het platteland worden de gronden beheerd door kolchosen en sovchosen. Sovchosen en kolchosen kunnen hun grondgebruiksrecht overdragen aan burgers voor het bouwen van een eigen woning of voor het voeren van een nevenbedrijf. In die zin spreekt de sovjetwetgeving over 'eerste grondgebruikers' (pervychnye zemlepol'zovateli) (instellingen, bedrijven, sovchosen, kolchosen en ook afzonderlijk werkende boeren). Deze grondgebruikers hebben hun grondgebruiksrecht onmiddellijk ontvangen van de organen van de staatsmacht. De 'grondgebruikers in tweede orde' (vtorichnye zemlepol'zovateli) hebben hun grondgebruiksrecht verkregen van de eerste grondgebruikers (kolchosedvors, arbeiders en bedienden van sovchosen) (8.15).

De omvang van het grondstuk wordt in elk concreet geval bepaald door het Uitvoerend Comité van de plaatselijke sovjet, de sovchosedirectie

of de algemene vergadering van de kolchose. Grondstukken voor ééngesinswoningen gaan in de steden van 300 tot 600 m² en buiten de stad van 700 tot 1200 m² (8.16). In principe wordt thans nog voornamelijk op de buiten gebouwd. In centra van gewesten (krai), gebieden (oblast') en republieken mogen geen grondstukken voor individueel bouwen worden verleend, ook in industriesteden met meer dan 100000 inwoners en in kuuroorden mag niet meer worden gebouwd door de individuele burger (8.17). Het nevenbedrijf van de kolchosedvor kan niet meer dan 0,5 ha in gebruik hebben (art. 42 van het modelstatuut van de kolchose 1969) (8.18). De grondstukken, die in gebruik worden gegeven van arbeiders en bedienden van sovchosen of andere staatsondernemingen, coöperatieve of maatschappelijke organisaties, kunnen in de RSFSR slechts 0,3 ha bedragen. Leerkrachten, artsen en andere specialisten kunnen maximaal 0,25 ha bekomen. Aan tijdelijke arbeiders en bedienden, alsook aan gepensioneerden en invaliden wordt maximum 0,15 ha ter beschikking gesteld (art. 66 Agr. Wetb. RSFSR 1970) (8.19).

In de Oezbeekse Unierepubliek geldt als uniforme norm voor alle boven opgesomde arbeiders en bedienden een maximale afmeting van 0,15 ha. De grootte van het in gebruik gegeven grondstuk kan steeds worden aangepast aan de plaatselijke omstandigheden. Dat gebeurt door de Ministerraad van de unierepubliek of van de autonome republiek of door de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets (8.20).

Ook aan afzonderlijk werkende boeren worden grondstukken van maximaal 1 ha in gebruik gegeven voor het voeren van hun landbouwbedrijf (art. 29 Beg. Agrar. Wetg. 1968).

De grondgebruiksrechten worden *sine die* of voor een bepaalde tijd verleend. Aan de kolchosen, sovchosen, staatsondernemingen en aan particulieren die woonhuizen in de steden hebben gebouwd, wordt het grondgebruiksrecht *sine die* verleend. De grondstukken voor nevenbedrijven van arbeiders en bedienden worden gewoonlijk voor een bepaalde tijd ter beschikking gesteld (3, maximaal 5 jaar). Deze grondgebruiksrechten zijn immers essentieel met de arbeidspositie verbonden.

Het grondstuk aan huis (*priusadebnyi zemel'nyi uchastok*) van de kolchosedvor.

Art. 13 G.W. USSR 1977 bepaalt dat het grondgebruiksrecht door de 'wet' wordt geregeld. Het Burgerlijk Wetboek (art. 127 B.W. RSFSR) en de Beginselen van Agrarische Wetgeving (art. 25) verwijzen echter naar het modelstatuut van de kolchose. Volgens het thans van kracht zijnde modelstatuut van 28 november 1969 (art. 42) bekommt elk kolchoseboerenhuishouden, naargelang de grootte van het gezin en de arbeidsprestaties in de gemeenschappelijke bedrijfsvoering van de kolchose, een grondstuk dat maximaal 0,5 ha mag bedragen, met inbegrip van de bebouwde oppervlakten (8.21).

De grond, die aan de kolchosen in beheer wordt afgestaan, wordt verdeeld in twee fondsen: *de gemeenschappelijke gronden van het artel' (obshchestvennye zemli arteli)* en het *fonds voor grondstukken aan huis (priusadebnyi zemel'nyi fond)*. Uit dit laatste fonds worden grondstukken aan de kolchosedvors (niet aan de individuele leden) zonder vergoeding en voor onbepaalde tijd in gebruik gegeven. Het grondgebruiksrecht van de kolchosedvor is echter nauw verbonden met het *lidmaatschap van de kolchose en met de arbeidsprestatie op de kolchose* (8.22).

Indien de kolchosedvor uitsterft of indien de kolchosedvor geen enkel actief kolchoselid meer bevat, dan verdwijnt in principe het gebruiksrecht t.a.v. de grond. Uitzonderlijk wordt in dat geval het grondgebruiksrecht gehandhaafd: nl. indien alle actieve leden van de kolchose arbeidsongeschikt zijn geworden door ouderdom of invaliditeit of indien het enige arbeidsgeschikte lid van de dvor zijn legerdienst vervult, een politieke functie bekleedt, verder gaat studeren of tijdelijk ander werk vervult met toestemming van de kolchose, of indien het kolchoseboerenhuishouden slechts minderjarige kinderen bevat (8.23).

Wie het eigendomsrecht verwerft t.a.v. een woonhuis, dat toebehoorde aan een kolchosedvor, verkrijgt niet automatisch het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk, waarop het woonhuis werd gebouwd. Daarover beslist de algemene vergadering van de kolchose. In bepaalde gevallen kan zelfs beslist worden dat het woonhuis moet worden afgebroken en

elders opnieuw opgetrokken.

Het recht tot het toekennen van het grondstuk, het bepalen van zijn grootte, het verminderen of ontnemen van het grondgebruiksrecht, komt toe aan de algemene vergadering van de leden van de kolchose. Vóór 1969 kon de omvang van het grondstuk worden beperkt of het grondstuk zelfs volledig worden teruggenomen, indien de leden van de dvor niet het vereiste minimum aan arbeidsdagen op de kolchose hadden gepresteerd. Thans wordt de kolchoseboer eerder via *fiscale maatregelen* gedwongen de nodige bijdrage te leveren in de collectieve sector (8.24).

Het 'eigenmachtig' optrekken van een woonhuis (samovol'naia postroika doma).

Indien een burger een woonhuis of een dacha (8.25) of een gedeelte van een woonhuis of dacha heeft gebouwd zonder de vereiste toestemming of zonder goedkeuring van het bouwproject, of indien de bouw op wezenlijke punten afwijkt van het goedgekeurd project, of indien de bouwnormen zwaar worden geschonden, dan heeft de bouwer niet het recht om over dat woonhuis (die dacha) of gedeelte van een woonhuis (dacha) te beschikken via verkoop, schenking, verhuring, enz. (art. 109 B.W. RSFSR 1964). In elk geval wordt de bouwer dus in deze gevallen *geen eigenaar* van het gebouw, gezien hem het beschikkingsrecht volledig wordt geweigerd. Bovendien is de vordering van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet tot inbeslagneming van het eigenmachtig gebouwde woonhuis (zie verder) niet aan uitdovende verjaring onderhevig (8.26).

Wanneer het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet een geval van eigenmachtig bouwen, onder welke vorm dan ook, heeft vastgesteld, dan kan het op twee wijzen reageren: *ofwel* beslist het uitvoerend comité dat het woonhuis (de dacha) of het gedeelte van een woonhuis (dacha) door de eigenmachtig opgetreden bouwer zelf (op diens kosten) moet worden afgebroken, *ofwel* vraagt het uitvoerend comité aan de rechtbank dat deze zou beslissen tot inbeslagname zonder vergoeding van wat eigenmachtig werd opgetrokken. Deze inbeslagname gebeurt ten voordele van het fonds van de plaatselijke sovjet (art. 109 B.W. RSFSR 1964). Wanneer wordt overgegaan tot inbeslagname van de woon- of dacharuimte, dan kan de rechtbank de eigenmachtige bouwer en zijn gezin beroven van het gebruiksrecht t.a.v. deze woning. Wie echter in de Sovjetunie het risico neemt om eigenmachtig te bouwen, heeft de woonruimte hard nodig. Daarom is het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet *verplicht aan de uitgedreven bewoner een nieuwe woonruimte te verschaffen*, indien de bouwer en zijn gezin geen andere woonruimte hebben, geschikt voor voortdurende bewoning (8.27). In de burgerlijke wetgeving van de RSFSR noch van de andere unierepublieken, wordt bepaald aan welke normen deze nieuwe woonruimte moet voldoen. Ook het Opperste Gerechtshof van de USSR heeft

hierover geen uitspraak gedaan "gezien dit een zaak van de wetgever is" (8.28). In de burgerlijke wetgeving van de overgrote meerderheid (8.29) der unierepublieken wordt thans aan de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets de keuze gelaten: ofwel verplichten zij de eigenmachtige bouwer tot het afbreken van het onwettig opgetrokken gebouw, ofwel brengen zij de zaak voor de rechter, die moet beslissen over de gegrondheid van de eis tot inbeslagneming van het eigenmachtig opgetrokken gebouw en tot overheveling van dit gebouw in het fonds van de plaatselijke sovjet.

Over een aantal aspecten van de procedure die de rechtbank daarbij moet volgen, handelt de bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 25 februari 1977 *'Over de toepassing van de wetgeving bij het onderzoeken door de rechtbanken van zaken over inbeslagneming van woonhuizen, die werden gebouwd door burgers, met schending van de geldende regels'* (8.30). In deze bindende toelichting legt het Plenum er de nadruk opdat, wanneer het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet de beslissing heeft genomen dat het gebouw niet zal worden afgebroken, het bewijsmateriaal moet worden doorgegeven aan de rechtbank. Heel wat lagere rechtbanken waren immers in de war gebracht over de talloze controversen i.v.m. de bevoegdheid van de burgerlijke rechtbanken in zulke rechtsgeschillen. Stilaan had zich een vaste rechtspraak gevestigd, dat niet alleen betwistingen over het gebruiksrecht t.a.v. grondstukken, maar ook betwistingen over het eigendomsrecht t.a.v. eigenmachtig opgetrokken gebouwen op die grondstukken, niet door de burgerlijke rechtbanken kunnen worden beslecht. Dergelijke betwistingen werden in de regel op administratieve wijze beslecht door de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets (8.31).

Na 1964 mag volgens het Plenum echter geen twijfel meer bestaan: het bevel tot afbraak wordt op administratieve wijze gegeven door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet, doch indien dit uitvoerend comité kiest voor het behoud van het gebouw, zodat het in beslag kan worden genomen ten voordele van het fonds van de plaatselijke sovjet, dan moet dit uitvoerend comité optreden als eiser voor de rechtbank en het nodige bewijsmateriaal aanbrengen over het 'eigenmachtig' karakter

van de bouwactiviteit (pt. 3 van de bindende toelichting van 25 februari 1977). Ook moet het uitvoerend comité de uitwijzing van de bewoners van het eigenmachtig opgetrokken woonhuis in zijn eis opnemen, opdat de rechtbank daarover uitspraak zou doen. Eveneens moet in de eis worden vermeld welke concrete woonruimte het uitvoerend comité in geval van uitwijzing ter beschikking zal stellen van bewoners, die geen andere woonruimte hebben voor voortdurende bewoning (8.32). De bewoners worden in dat geval ook als verweerders opgeroepen (pt. 8 van de bindende toelichting van het Plenum, 25 februari 1977).

Het Plenum beklemtoont dat t.a.v. vorderingen tot inbeslagname zonder vergoeding van eigenmachtig opgetrokken woningen de uitdovende verjaring van de vordering (*iskovaia davnost'*) niet geldt, dat de rechtbank van de plaats waar het gebouw zich bevindt bevoegd is, en dat voor zover zij dat nodig acht, de rechtbank de tussenkomst van de procureur kan vragen (8.33).

Vóór de uitvaardiging van de nieuwe burgerlijke wetboeken van de unie-republieken in het begin van de zestiger jaren, werden de gevolgen van het eigenmachtig optrekken van een woonhuis geregeld door een besluit van de Ministerraad van de USSR van 26 augustus 1948 (8.34). Volgens dit besluit hadden de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets het recht om, ingeval van eigenmachtig bouwen van een woonhuis, of bij zware schending van de bouwtechnische regels en normen, de bouwer te dwingen de bouw stop te zetten en binnen de maand op eigen krachten of op eigen kosten het grondstuk weer in orde te brengen. Op deze regeling kwam heel wat kritiek omwille van zijn vaak economisch onverantwoord karakter in een periode van woningschaarste (8.35). Reeds in 1940 was door de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR een gelijkaardige regeling uitgevaardigd 'Over de maatregelen van strijd tegen het eigenmachtig bouwen in steden, arbeids-, kuuroord- en dachanederzettingen' (8.36).

Ook in deze periode bleek de rechtbank helemaal niet tussen te komen. Het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet kon bevel geven tot stopzetting en afbraak van het gebouw. Indien de eigenmachtige bouwer dit bevel niet nakwam, was de militie behulpzaam bij het uitvoeren van de taak van het uitvoerend comité (8.37).

Het eigenmachtig optrekken van een woonhuis of dacha of een gedeelte van een woonhuis of dacha brengt niet alleen burgerrechtelijke (art. 109 B.W. RSFSR 1964), maar ook strafrechtelijke aansprakelijkheid mee.

Eigenmachtig bouwen wordt door art. 199 S.W. RSFSR, lid II, bestraft met verbeteringsarbeid van 6 maand tot één jaar en met confiscatie van het eigenmachtig opgetrokken gebouw.

Mogelijke collusieproblemen tussen burgerlijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid werden opgelost door het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR op 19 maart 1975 'Over enige vragen, die in de praktijk der rechtbanken rijzen bij het toepassen van art. 109 B.W. RSFSR over het zonder vergoeding in beslag nemen van een eigenmachtig opgetrokken huis' (8.38). In deze richtlijn wordt als regel voorgehouden dat, indien de strafrechter bij het onderzoeken van een strafzaak volgens art. 199 S.W. RSFSR, lid II, geen grond vond tot confiscatie van het eigenmachtig gebouwde huis, dit woonhuis op basis van dezelfde feiten ook langs burgerrechtelijke weg op basis van art. 109 B.W. RSFSR niet kan in beslag genomen worden.

Het grondstuk als 'res extra commercium'.

"Handelingen, die onmiddellijk of in verdoken vorm het staatseigendomsrecht t.a.v. de grond schaden, zijn verboden.", aldus art. 3 van de Beginselen van Agrarische Wetgeving van de USSR van 1968 (8.39).

Dat principe vindt men reeds terug in een besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van 15 december 1928: *alle contracten (koop-verkoop, hypotheek, schenking, ruil) i.v.m. grondstukken zijn nietig en brengen zelfs strafrechtelijke aansprakelijkheid mee*. De radicale toepassing van dit principe werd echter problematisch na het opnieuw erkennen van individuele eigendom t.a.v. een woonhuis (art. 54 van het N.E.P.-wetboek 1922). Eigendomsrecht impliceert immers ook in de Sovjetunie de klassieke bevoegdheidstriade van bezit, gebruik en beschikking. Hoe kan men echter over een woonhuis beschikken, bijvoorbeeld via verkoop, zonder het gebruiksrecht van de grond mee over te dragen? Gebouw en grondstuk moeten immers in hun juridisch lot onverbrekkelijk verbonden blijven, opdat het gebruikskarakter van het grondstuk zou worden gehandhaafd. Daarom werd door art. 12 en 62 van het Agrarisch Wetboek RSFSR 1926 het principe geformuleerd dat *bij overgang op wettige wijze van een woonhuis op een nieuwe eigenaar alle rechten en verplichtingen t.a.v. het 'dienend' grondstuk mee overgaan*. Dat principe wordt bevestigd door art. 78 van het Agrarisch Wetboek RSFSR 1970 (8.40).

Nochtans moet een onderscheid worden gemaakt tussen stad en platteland. In steden is het steeds zo dat met de eigendomsovergang t.a.v. een woonhuis ook het gebruiksrecht t.a.v. de grond mee overgaat. Op het platteland daarentegen brengt de vervreemding van een woonhuis niet automatisch de overgang van het gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk mee. Op het platteland zijn de gronden immers beheerd door de kolchosen en sovchosen. Op basis van hun lidmaatschap van een kolchose of sovchose wordt aan de gezinnen een grondstuk toegekend om een huis te bouwen en een nevenbedrijf te voeren. Dit grondgebruiksrecht is echter eng verbonden met het lidmaatschap van kolchose of sovchose. Daarom worden woonhuizen op sovchose- of kolchosegrond meestal vervreemd aan andere

leden van diezelfde kolchose of sovchose (wat ook de bedoeling is). Problemen zijn er echter wel wanneer de kolchosedvor uitsterft, d.w.z. wanneer het laatste lid van het kolchoseboerenhuishouden sterft. Zoals reeds opgemerkt gaat het bedrijfsvermogen van de dvor over op de erfgenamen van het laatste lid van de dvor, want vóór het afsterven van het laatste lid van de dvor komt dit bedrijfsvermogen niet voor vererving in aanmerking. De erfgenamen van dit laatste lid van de dvor zijn echter dikwijls geen kolchoseleden. Indien de erfgenamen van het huis geen kolchoseleden zijn, is de kans gering dat hun het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk, waarop het woonhuis werd gebouwd, nog verder wordt verleend. Daarover beslist de algemene vergadering van de kolchose. Indien de algemene vergadering van de kolchose het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk niet langer verleent, dan moet het woonhuis van het grondstuk worden weggenomen. De erfgenamen erven in dat geval slechts de materialen. Indien zij elders het gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk bekomen, kunnen zij het woonhuis daar opnieuw opbouwen. Meestal echter wordt aan de kolchose een recht van voorkoop gegeven t.a.v. het woonhuis en de bedrijfsgebouwen van de uitgestorven kolchosedvor (via het statuut van de kolchose) (8.41).

Een overeenkomst i.v.m. een woonhuis is *nietig wanneer de beschikking over het grondstuk het belangrijkste voorwerp van de overeenkomst uitmaakt*. Wanneer bijvoorbeeld een nietsbetekenende dacha (8.42) tegen hoge prijs wordt verkocht, dan kan dit de nietigverklaring van de overeenkomst tot gevolg hebben, alsook de inbeslagname van de verkoopprijs voor de staat.

Volgens art. 50 van de Beginselen van Agrarische Wetgeving zijn koopverkoop, verpachting, eigenmachtig ruilen van grondstukken, schenkingen en andere overeenkomsten in rechtstreekse of bedekte vorm, die de staatseigendom t.a.v. de grond schenden, nietig. Er is geen vergoeding voor kosten, gedaan tijdens het onwettig gebruik.

Volgens art. 132 van het Agrarisch Wetboek van de Azerbaidjanse unierepubliek, wordt geen gebruiksrecht t.a.v. de grond toegekend indien de bouwer of één van de leden van diens gezin op het ogenblik van de

aanvraag een woonhuis in persoonlijke eigendom heeft of geen tien jaar zijn voorbijgegaan sinds de dag van de verkoop of schenking aan een andere persoon van het woonhuis (8.43). Bovendien kon de dader nog strafrechtelijk vervolgd worden (art. 199 SW RSFSR 1960):

" Het eigenmachtig bezitten, ruilen, de koop-verkoop van een grondstuk of andere activiteiten, die de wetten over de nationalisatie van de bodem schenden, worden gestraft met verbeteringsarbeid van zes maand tot één jaar of een geldboete tot honderd roebel."

Nochtans laat het sovjetrecht een aantal contracten toe, waarbij de beschikking over een grondstuk vanuit *doelmatigheidsoverwegingen* wordt geduld.

Zo mag de burger zijn woonhuis verkopen, *ongeacht de staat van verval* waarin dat woonhuis zich bevindt. De notariskantoren mogen niet weigeren contracten te authenticifiëren waarbij woonhuizen worden verkocht, die niet langer voor bewoning geschikt zijn (voor stenen huizen is dat een verval van 70 %, voor huizen uit hout of andere materialen een verval van 65 %). In feite wordt hier het grondstuk verkocht, waarop dit vervallen, onbewoonbaar verklaard woonhuis werd gebouwd. Doch de sovjetoverheid rekent erop dat de verkrijgen van het woonhuis de nodige investeringen zal doen om het woonhuis opnieuw bewoonbaar te maken. Deze oplossing verkiest de sovjetoverheid boven een andere maatregel, die zij kan nemen, nl. het beslag leggen op goederen, die door hun eigenaar zodanig worden verwaarloosd, dat zij in een verregaande staat van verval verkeren (zie verder: staatsingrijpen) (8.44).

Ook mag een vergoeding worden gevraagd voor de *begroeiing* van het grondstuk, dat samen met het woonhuis wordt vervreemd. Zo mag de burger de boomgaard, het kreupelhout of een aanplanting van jonge bomen meerekenen in de verkoopprijs van een woonhuis. Afzonderlijk mag de beplanting echter niet worden verkocht, vererfd, geschonken of zelfs in gebruik worden gegeven. Verpachting van een grondstuk is formeel verboden (8.45).

Medeëigenaars kunnen onder elkaar een contract afsluiten over de verdeling van het gebruiksrecht t.a.v. de grond, waarop het gemeenschappelijke

lijk woonhuis werd gebouwd. Een dergelijke overeenkomst druist niet in tegen de regel, die contracten i.v.m. grondstukken verbiedt. Volgens de sovjet rechtsleer en rechtspraak verliest het grondstuk daardoor zijn 'extra commercium'-karakter niet, gezien het contract geen nieuwe rechten doet ontstaan t.a.v. het grondstuk (8.46). Het gemeenschappelijk gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk wordt immers beschouwd als een integrerend bestanddeel van het medeëigendomsrecht t.a.v. het woonhuis (kak sostavnaia chast' pravomochii v prave sobstvennosti na stroenie) (8.47). Indien de medeëigenaars geen overeenstemming kunnen bereiken over de verdeling van het gebruiksrecht t.a.v. de grond, dan wordt het geschil door de volksrechtbank beslecht (Agrarisch Wetboek RSFSR 1970, art. 134, I) (8.48), of, indien de voorwaarden daartoe aanwezig zijn: de kameradenrechtbanken (8.49). De wet geeft geen enkele aanwijzing over de criteria, die moeten worden aangewend bij het verdelen van het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk. De rechtspraak blijkt zeer soepel te oordelen in geschillen over de verdeling van het grondgebruiksrecht tussen medeëigenaars. In de meerderheid der gevallen beslist de rechtbank dat het aandeel in het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk overeenkomt met het aandeel in de medeëigendom van het gebouw. Van dit principe kan echter worden afgeweken door onderlinge toestemming tussen de partijen of op basis van de concrete gebruiksnoden van de medeëigenaars. Om aanspraak te maken op een gedeelte van het grondgebruiksrecht moet echter de medeëigenaar een reëel aandeel in de medeëigendom t.a.v. het gebouw hebben. Dat betekent in sovjet juridische terminologie dat de medeëigenaar zelf een gedeelte van het gebouw effectief moet bewonen. Aldus wordt het gebruiks- en dienend karakter van het grondstuk op realistische wijze veilig gesteld: de medeëigenaar van een gebouw, die zelf geen gedeelte van de beschikbare woonruimte gebruikt, kan geen aanspraak maken op een aandeel in het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk, dat bij dit gebouw hoort (8.50).

Het grondstuk en het woonhuis: een juridisch onverbreekbare band.

Een woonhuis wordt slechts, als woonhuis, object van persoonlijk eigendomsrecht *wanneer het juridisch met de grond verbonden is*.

Vóór het ontstaan van deze juridische band wordt de titularis van het grondgebruiksrecht niet 'eigenaar' (sobstvennik) doch 'bouwer' (zastroishchik) genoemd. Deze term verwijst naar de juridische instelling van het 'bouwrecht' (pravo zastroiki), die gekenmerkt was (8.51) door een strikt doelgebonden pakket van rechten en verplichtingen. In de bouwperiode beschikt de bouwer inderdaad slechts over het gebruiksrecht t.a.v. het hem toegekende grondstuk en over het eigendomsrecht t.a.v. de bouwmaterialen. Bezit en gebruik van het grondstuk worden in de bouwperiode door de wet beschermd. De bouwer kan een vordering indienen voor de rechtbank tegen om het even wie hem stoort in bezit en gebruik van het grondstuk tijdens het optrekken van het in het bouwproject voorziene gebouw. Ook kunnen de *bouwmaterialen* door de bouwer vrij worden vervreemd, gezien door deze transactie het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk niet in handen van de verkrijger der bouwmaterialen overgaat.

Heel wat deliquer is de situatie bij verkoop of vervreemding op andere wijze van een *nog niet voltooid gebouw*. De bijzondere juridische situatie van de grond als exclusieve eigendom van de staat vereist een nauwgezette controle bij de overgang van het gebruiksrecht van een grondstuk van de ene burger naar de andere voordat het gebouw als volledig voltooid en vatbaar voor bewoning is verklaard. Tot op dat ogenblik heeft de bouwer niet het recht om zelfstandig te beschikken over het nog niet voltooide gebouw. *De toestemming van het Uitvoerend Comité van de plaatselijke sovjet is vereist*. In dat geval wordt het gebruiksrecht t.a.v. de grond samen met het nog niet volledig afgewerkte gebouw overgedragen. Hier wordt echter niet gesproken over de vervreemding van een 'woonhuis', gezien het gebouw slechts zijn kwalificatie van 'woonhuis' krijgt, wanneer het volledig is afgewerkt en voor exploitatie vatbaar werd verklaard. Juridisch wordt deze transactie als volgt geconstrueerd: *de bouwer draagt zijn contractuele rechten en verplichtingen*

tingen volgens het bouwcontract met het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet over op een derde, met toestemming van dit uitvoerend comité. Deze derde wordt de nieuwe 'bouwer' en vergoedt de eerste bouwer voor de materialen en de gepresteerde arbeid (8.52).

Slechts wanneer het woonhuis volledig is voltooid, vervalt het sterk persoonlijk bepaald karakter van het gebruiksrecht t.a.v. de grond. Het woonhuis moet nog worden *goedgekeurd (priemka)*. Dit gebeurt door een commissie, die de stevigheid en de hygiënische toestand van het woonhuis nagaat. Van deze keuring wordt een verslag opgemaakt, dat door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet moet worden bevestigd. Vanaf dat ogenblik mag het huis in gebruik worden genomen. Tenslotte moet het woonhuis nog worden *geregistreerd* bij het bureau voor technische inventarisatie van de gemeentelijke afdeling van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet.

Slechts vanaf het ogenblik van registratie ontstaat het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. het gebouw, dat thans juridisch 'woonhuis' (zhiloidom) mag worden genoemd (8.53).

Het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk verliest vanaf dat ogenblik zijn contractueel bepaald sterk 'bouwgericht' karakter (stroitel'notselovyi kharakter). Thans begint een andere soort van grondgebruiksrecht, nl. het gebruiksrecht van het grondstuk, dat onmiddellijk en onverbrekelijk met het eigendomsrecht van het woonhuis is verbonden (8.54).

Indien de bouwer tijdens het optrekken van het woonhuis sterft, dan gaat het grondgebruiksrecht niet automatisch over op de erfgenamen of legatarissen. Wel worden zij eigenaar van de bouwmaterialen. Ook in dit geval moet het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet tussenkomen om zijn toestemming te geven voor de overdracht van rechten en verplichtingen volgens het bouwcontract op de erfgenamen. Het uitvoerend comité geeft in dit geval alleen toestemming aan die erfgenamen, die een grondstuk nodig hebben voor het optrekken van een woning (8.55). Indien het grondgebruiksrecht aan alle erfgenamen wordt geweigerd, dan moet het uitvoerend comité de bouwmaterialen en andere kosten, gedaan

door de bouwer-erflater, vergoeden aan de erfgenamen of legatarissen.

Verlies van het gebouw door brand, toeval of overmacht betekent niet automatisch het verlies van het grondgebruiksrecht van de vroegere eigenaars van deze woonhuizen. Pt. 7 van het typecontract tot verlening van het gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk, zegt dat bij vernietiging van een woonhuis door brand of door andere gevallen van overmacht (stikhiinye bedstviia) het gebruiksrecht t.a.v. de grond bewaard blijft. De enige voorwaarde om het grondgebruiksrecht te behouden, is de verplichting om binnen drie jaar een nieuw woonhuis op te richten. Wel is de toestemming van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet nodig voor het optrekken van een nieuw gebouw (8.56).

HOOFDSTUK IX

INHOUD VAN HET PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

HOOFDSTUK IX

INHOUD VAN HET PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

Wanneer, tijdens de periode van Nieuwe Economische Politiek, de sovjet rechtsleer poogde om een Marxistische rechtstheorie op te bouwen, werd het abstract zakelijk recht omschreven als één van de eerste bourgeois-bastions, die neergehaald dienden te worden. Door het eigendomsrecht juridisch als absoluut zakelijk recht te omschrijven, wordt het, aldus de sovjet rechtsleer, omgevormd tot middel om de meest omvattende heerschappij over een bepaalde zaak uit te oefenen. Aan de bourgeois-jurist werd verweten dat hij via de juridisering van de feitelijke verhouding van personen t.a.v. zaken kwam tot een ver doorgedreven abstractie van dit absoluut zakelijk recht, dat in zijn algemeenheid zowel t.a.v. een kledingstuk, een paard, een uitvinding of desnoods de eigen vrouw kan gelden (9.1).

" Wij erkennen geen enkele vorm van absolute rechtsbekwaamheid, geen onschendbare subjectieve rechten. Zo'n onschendbaarheid is de onschendbaarheid van de kapitalistische exploitatie... Onze wetten kunnen geen absolute en onschendbare privé-rechten erkennen; daarover kan geen twijfel bestaan." (9.2)

Aldus PASHUKANIS nog in 1927. Nochtans omschrijft art. 58 B.W. RSFSR het eigendomsbegrip volgens de klassieke inhoudsomschrijving:

" De eigenaar heeft, binnen de grenzen door de wet bepaald, het recht om goederen te bezitten, ze te gebruiken en erover te beschikken."

Art. 19 Beg. Burg. Wetg. 1961 en art. 92 B.W. RSFSR herhalen letterlijk deze weinig zeggende definitie.

Prille bespiegelingen van sovjet rechtsgeleerden over de inhoud van het eigendomsrecht vindt men als commentaar op dit artikel. De eerste sovjetjuristen kregen hun opleiding in de pre-revolutionaire periode. In de 19de eeuw werd, zoals in het historisch overzicht

werd beschreven, de 'usus modernus pandectarum' ook in Rusland (of door Russen in Duitsland) met ijver bestudeerd. Het is echter ten eerste de vraag of zowel de inhoudsomschrijving van het eigendomsrecht via de bevoegdheidstriade als de constructie van het subjectief recht hun oorsprong vinden in het Romeins recht (9.3). Heel wat meer waarschijnlijk is dat het subjectief recht zijn intrede zou hebben gedaan bij enkele nominalistische scholastici van de 14de eeuw om als constructie tot volle ontplooiing te komen in de natuurrechtelijke school van de 17de eeuw. Niets heeft meer bijgedragen tot de ondergang van de oude privilege-maatschappij, waarin grondeigendom en heerschappij over mensen samenhoorden, dan de beginnende commercialisering van de eigendom en het daarmee samenhangende concept van een natuurlijk recht van het individu op vrije verwerving, beschikking en bescherming van zijn eigendom. De leer van het subjectief eigendomsrecht was een noodzakelijke voorwaarde om te komen tot industriële ontplooiing, gebaseerd op het marktmechanisme. De sovjetjuristen bleken echter niet in staat om het pandectistisch eigendomsbegrip, dat het westerse individualisme en liberalisme uitstraalt, een nieuwe 'socialistisch-juridische' inhoud te geven. Het feit dat sommigen een schuchtere poging deden om de nadruk te leggen op de formulering van art. 58 B.W. 1922 in fine: "binnen de grenzen, door de wet bepaald", om daarin, zonder verdere commentaar, een proletarisch trekje van de wetgeving te zien, zal ons weinig overtuigen.

Aldus kan ook de sovjetjurist moeilijk anders dan instemmen met de uitspraak van prof. DERINE:

" Het eigendomsbegrip is uiteraard abstract. Zolang het privaat (bedoeld in de zin van 'individueel', K.M.) eigendomsrecht bestaat, kan men er niet buiten de eigendom te omschrijven als vrije beschikkingsbevoegdheid over de goederen en als het meest omvattende zakelijk recht... Dit begrip heeft in se noch een individualistische, noch een socialistische betekenis."

Prof. DERINE voegt er echter aan toe:

Dit nevenbedrijf, hoe onmisbaar ook voor 's lands bevoorrading, wordt door de autocratische sovjetleiding gewantrouwd.

In dit hoofdstuk wordt gepeild naar een tweede pakket van institutionele eigendomsnormen: naast de toewijzingsnormen zorgen ook de inhoudsnormen voor een strenge controle op het gedrag van de burger in de centraal geleide economie. Waar i.v.m. de toewijzingsnormen de rechtsbekwaamheid van de burger werd onderzocht, wordt bij de inhoudsnormen de vraag gesteld naar de handelingsbekwaamheid. Zoals bij de toewijzingsnormen het onderscheid tussen produktiemiddelen en consumptiegoederen voor misleiding zorgde, is wat de inhoudsnormen aangaat, de term 'subjectief recht' volledig misplaatst. Het subjectief persoonlijk eigendomsrecht wordt gedefinieerd als:

" de aan de burger toegekende juridische mogelijkheid om uitsluitend op basis van eigen macht en in eigen belang het recht van bezit, gebruik en beschikking uit te oefenen t.a.v. consumptiemiddelen met het doel om persoonlijke behoeften te bevredigen."

Wanneer men echter de rechtspraktijk bestudeert, dan blijken de (alweer pandectistische) termen "op basis van eigen macht en in eigen belang" onverzoenbaar met de positieve doelbinding van het persoonlijk eigendomsrecht. Persoonlijk eigendomsrecht moet een stimulus blijven voor hoge arbeidsproduktiviteit en mag niet worden verworven op basis van 'illegaal' inkomen. Persoonlijke eigendom mag evenmin worden gebruikt om zich illegaal inkomen toe te eigenen. Omwille van deze positieve doelbinding kan het persoonlijk eigendomsrecht niet worden voorgesteld als een subjectief recht. De burger mag zijn eigendomsbevoegdheid slechts aanwenden met het oog op de positieve doelbinding van dit vermogen. Gebruikt de burger zijn persoonlijke eigendom niet met het oog op persoonlijke behoeftenbevrediging, maar om illegaal inkomen te verwerven, dan maakt hij zich schuldig aan bevoegdheidsafwending of verrijkt hij zich zonder wettige oorzaak ten nadele van de staat. Illegaal verworven vermogen kan in beslag worden genomen. Aldus zorgt de mogelijkheid tot inbeslagname van "inkomen dat niet uit arbeid is verkregen" voor de instandhouding van een labiel evenwicht. Daarbij moet de vraag

worden gesteld of de privé-sfeer van de burger ongestraft tot bevoegdheid kan worden gemaakt. Keren de feiten zich hier niet tegen het doel en tegen het recht ? En hadden de Romeinen geen gelijk wanneer zij als 'Leitmotiv' aanhielden dat een staat slechts groot kan worden, wanneer hij erin slaagt het eigenbelang van de individuele burger te gebruiken voor de realisatie van het staatsbelang ?

AFDELING I - SUBJECTIEF RECHT OF
DOELGEBONDEN BEVOEGDHEID ?

Subjectief recht en belang.

De huidige sovjet rechtstheorie maakt een onderscheid tussen de categorieën persoon, mens, en burger.

De mens (*chelovek*) is het resultaat van de ontwikkeling van de natuur. De mens is aan voortdurende verandering onderhevig naargelang de ontwikkelingsetappe waarin hij zich bevindt.

Waar in het begrip 'mens' de nadruk wordt gelegd op biologische factoren, benadert het begrip 'persoon' (*lichnost*) de mens als lid van de maatschappij, als deelnemer aan maatschappelijke verhoudingen. De nadruk ligt hier op de sociale factor: de mens wordt geboren als 'mens' (*chelovek*) en groeit uit tot 'persoon' (*lichnost*). Buiten de maatschappelijke verhoudingen bestaat de persoon niet. Een mens, die geestelijk niet in staat is om op te treden als lid van de maatschappij, om actieve, bewuste daden te verwezenlijken voor deze daden verantwoordelijk te zijn, kan niet als 'persoon' worden gekwalificeerd (9.5). De 'persoon' wordt dus gevormd door een actieve deelname aan het maatschappelijk leven. Hoewel de 'persoon' het produkt is van de maatschappelijke opbouw, zal zij op haar beurt invloed uitoefenen op de maatschappelijke verhoudingen. Zo ontstaat een actieve wisselwerking tussen mens en maatschappij (9.6). Het begrip 'burger' (*grazhdanin*) legt de nadruk op de politiek-juridische verhoudingen tussen mens en maatschappij. De term 'burgerschap' slaat op de juridische band met de staat, onder wiens jurisdictie de burger valt.

Persoon, mens en burger zijn drie begrippen met afgeleide filosofische inhoud. Het begrip 'rechtssubject' (*sub'ekt prava*) daarentegen wordt in de sovjet rechtsleer beschouwd als een specifiek juridische categorie. Dit begrip heeft geen welomlijnde filosofische inhoud, doch moet worden beschouwd als *juridische constructie*, als handig instrumentarium voor het functioneren van het recht. De naakte 'persoon'

(mens in zijn verhouding tot de maatschappij) wordt bekleed met 'rechtssubjectiviteit', wordt dus drager van rechten en verplichtingen naargelang dit past in de economisch-politieke beleidslijnen van de sovjetstaat, zoals die door zijn leidende organisatie, de Communistische Partij worden omschreven (art. 6 G.W. 1977). Het recht, zo luidt de redenering, is de objectieve uitdrukking van de wil van de heersende klasse. Reeds in het 'Communistisch Manifest' wordt de wet beschreven als

" de uitdrukking van de wil van de heersende klasse, een wil waarvan de inhoud wordt bepaald door de materiële levensvoorwaarden van die klasse." (9.7)

In de Sovjetunie zijn de klassentegenstellingen echter, aldus G.W. 1977, art. 1, verdwenen, en kan men nog slechts spreken van een "staat van heel het volk", waarvan de wil wordt uitgedrukt door de Communistische Partij. Deze wil wordt bepaald door de objectieve behoeften van de maatschappij, nl. haar belangen. Het onderscheid tussen behoefte (potrebnost') en belang (interes) bestaat hierin, dat belang een objectief karakter heeft. Het begrip 'belang' drukt de band met de materiële levensvoorwaarden uit. Belangen zijn "objectief veroorzaakte behoeften van de maatschappij en van haar leden" (9.8). Behoeftte echter is de transformatie van een belang in het bewustzijn van een lid van de maatschappij. De behoefte biedt dus niet meer de garantie van objectiviteit, van genoodzaakt zijn door de materiële bestaansvoorwaarden in de maatschappij. Het recht drukt de wil en het belang van het ganse sovjetvolk uit. De totalitaire collectiviteit van de socialistische maatschappij wordt aldus verheven tot een abstract subject met eigen wil en eigen belangen, waarin de leden zodanig opgaan, dat hun persoonlijke wil en hun persoonlijk belang identisch zijn met de wil en het belang van de sovjetmaatschappij, vertegenwoordigd door staat en partij als scheppers van dit collectief belang en deze collectieve wil.

Het objectief recht is de spiegel van de heersende belangen. Precies dat objectief recht bepaalt de juridische middelen waardoor afzonderlijke subjecten deze belangen kunnen realiseren. Tussen subjectief

recht en belang bestaat aldus een verhouding middel-doel (9.9). Zou het subjectief recht dus een door de rechtsorde verleende 'Willensmacht' zijn ? Bij het stellen van deze vraag haalt de sovjetjurist CHECHOT expliciet WINDSCHEID aan, zoals die door de pre-revolutionaire Russische jurist SHERSHENEVICH was besproken (9.10). De theorie van de 'Willensmacht' (volevaia vlast') wordt echter door de sovjetleer, samen met de Hegeliaanse theorie over de vrije wil en de leer van VON SAVIGNY en VON GIERKE unaniem verworpen. Niet alleen wordt benadrukt dat ook wie geen wil heeft (geesteszieken) eveneens subjectieve rechten kan bezitten, doch vooral kunnen subjectieve rechten ook *tegen de wil van het rechtssubject worden verleend*. Daarom leunt de sovjet rechtsleer eerder aan bij de *belangenleer* van VON JHERING (9.11), zij het dat VON JHERING een fundamenteel verschillende visie huldigt over de verzoening tussen het belang van de enkeling en dat van de staat. Dat de staat een zo geringe rol speelt in de romeinsrechtelijke eigendomsverhoudingen is volgens VON JHERING te verklaren door het feit dat de Romeinse eigenaar, bij het egoïstisch nastreven van zijn eigenbelang, automatisch het staatsbelang dient. Daarover schreef WIEACKER:

" Da nun nicht die Rechtsidee, aber das positive Recht in der Tat immer auch Ausdruck von Machtswille und Interesse ist, wird durch Preisgabe der Gerechtigkeitsvorstellung die Bestimmung der Inhalte des Rechts der Willkür der kämpfenden und streitenden Interessen ausgeliefert. Jhering selbst schwankt noch unentschieden zwischen dem 'Nutzen' des Individuums und dem Nutzen der Gesellschaft, deren unausweichlichen Konflikt er in einem Zeitalter des Wirtschaftsliberalismus nicht klar zu sehen scheint." (9.12)

In de sovjet rechtsleer is de identiteit van individuele en collectieve wil de ideologische legitimatie van een eenzijdige zingeving aan de eigendomsverhouding: aan de deelnemers van het burgerlijk rechtsverkeer worden slechts die 'subjectieve rechten' verleend, die de belangen van de maatschappij op weg naar het communisme dienen. Slechts binnen dat kader, onder die voorwaarden, wordt gestreefd naar een maximale bevrediging van de materiële en culturele behoeften van de burgers (9.13).

Vertaald in termen van persoonlijk eigendomsrecht, betekent dit dat het belang van de maatschappij bij de instelling van het persoonlijk eigendomsrecht hierin ligt, dat de burger hierdoor *tot maximale produktiviteit in de 'legale' arbeidssector (9.14) wordt aangezet*. Slechts binnen deze perken streeft de sovjetmaatschappij naar een maximale bevrediging van de behoeften van de burgers. Een juiste overeenstemming van persoonlijke en maatschappelijke belangen betekent volgens RADAEV op het gebied van het persoonlijk eigendomsrecht het volgende:

" De noodzaak van een onderschikking van persoonlijke aan maatschappelijke belangen. Een dergelijke onderschikking moet aldus worden verstaan, dat persoonlijke behoeften op zodanige wijze en in dergelijke mate worden bevredigd, dat deze bevrediging een stimulus moet betekenen voor iedere arbeider tot verhoging van zijn produktieve activiteit en bijgevolg tot toename van de maatschappelijke produktie." (9.15)

In zijn bekende boek 'De solidariteit van belangen in het sovjet burgerlijk recht', zag NOVITSKII het onderscheid met de kapitalistische visie als volgt:

" In de kapitalistische staat gaat men uit van het principe van de onbeperkte, oeverloze inhoud van het eigendomsrecht (art. 544 van het Napoleontisch wetboek). Maar dit onbeperkt eigendomsrecht van de ene eigenaar kan in bepaalde gevallen de volledige onmogelijkheid betekenen voor de andere persoon om nog verder als rechtssubject op te treden. Daarom is het nodig gebleken in de wet enkele uitzonderingen in te bouwen.

In de socialistische maatschappij is het uitgangspunt anders. Aan het sovjetrecht is het principe van de onbeperkte inhoud van het eigendomsrecht vreemd. De inhoud van de bevoegdheden, die aan de eigenaar worden verleend, is zodanig, dat de eigenaar bij de uitoefening van zijn bevoegdheden niet alleen zijn eigen belang voor ogen mag houden. Hij moet ook rekening houden met het belang van andere personen én van de hele maatschappij. Ook op dit gebied komt het principe van de solidariteit van belangen naar voor als één van de hoekstenen van het socialistisch recht. Vanuit een dergelijk

principieel gezichtspunt heeft het socialistisch recht geen nood aan een categorie van 'wettelijke beperkingen aan het eigendomsrecht'." (9.16)

Gezien de ideologische vooropstelling dat staat en burger geen onderscheiden of tegenstrijdige belangen meer hebben, wordt ook *het onderscheid tussen privaat- en publiekrecht radicaal verworpen*. De klassieke romeinsrechtelijke definitie leerde immers dat publiekrecht de belangen van de staat behartigt en privaatrecht de belangen van het individu (9.17). Hoewel in de westerse rechtsleer heel wat kritiek kwam op deze klassieke definitie, mag men niet vergeten dat de sovjet rechtsleer nog steeds beter op de hoogte is van het Romeins recht dan van de huidige westerse rechtsleer (9.18). De burgerlijke maatschappij wordt in de Sovjetunie niet langer als gescheiden van de collectieve staat beschouwd. Daarbij baseert de sovjet rechtsleer zich op een uitspraak van MARX:

" De burger in een kapitalistische wereld is gedoemd om een schizofreen bestaan te leiden: enerzijds als privaatmens, als egoistisch en onafhankelijk individu en anderzijds als staatsburger, d.w.z. als lid van een imaginaire gemeenschap, van zijn werkelijk individueel leven beroofd en overgeleverd aan een onwerkelijke algemeenheid. Eerst wanneer de mens die abstracte staatsburger in zich terugneemt, als hij opnieuw een gemeenschapswezen is geworden, als hij zijn eigen krachten als maatschappelijke krachten onderkent, dan pas is de emancipatie volbracht." (9.19)

Met dit beeld beoogt MARX echter de uiteindelijke communistische maatschappij. *Dat in een socialistische maatschappij de burger nog vaak voornamelijk oog heeft voor zijn persoonlijk belang, dat hij als duidelijk onderscheiden van en zelfs tegengesteld aan het collectief belang beschouwt, bewijst de creatie van de juridische begrippen 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' en 'speculatie', die in onze kapitalistische rechtssystemen (althans met die betekenisinhoud) ongekend zijn* (zie verder).

De door STALIN gelanceerde idee van de belangenverzoening moet niet worden gezien als een *gelijktijdige realisatie van de belangen van*

staat en enkeling. *Eerst wanneer het staatsbelang zal zijn verwezenlijkt, zijn de voorwaarden vervuld om de individuele belangen van de sovjetburger in te willigen.* In tussentijd moet het individueel belang wijken voor het staatsbelang. Aldus is de theorie van de 'belangenverzoening' een staaltje van ideologisch geïnspireerde, totaal werkelijkheidsvreemde theorievorming:

" Een onverzoenbaar contrast tussen het individu en de collectiviteit is er niet, kan er niet zijn. Zo'n contrast moet er ook niet zijn omdat het collectivisme, het socialisme de individuele belangen niet verloochent, maar ze verzoent met de belangen van de collectiviteit. Een grotere bevrediging geven aan de individuele belangen kan alleen in de socialistische maatschappij. De socialistische staat zorgt voor de best mogelijke garantie van de belangen van het individu." (9.20)

De verhouding subjectief recht - objectief recht.

In heel wat Russische en sovjetwerken werd de aandacht gevestigd op het feit dat éénzelfde term (pravo, recht, diritto) zowel de objectieve norm als de omvang van de persoonlijke bevoegdheden uitdrukt. Een dergelijk terminologie-gebruik kan de gevaarlijke illusie scheppen dat de wettelijke regel en het recht van het subject om rechtsconform te handelen precies hetzelfde terrein beslaan (9.21). In de Engelse en in de Georgische taal daarentegen worden objectief en subjectief recht wél met onderscheiden termen uitgedrukt: 'law' en 'right', 'samartali' en 'ufpleba'. Wanneer echter dit terminologisch onderscheid niet wordt gemaakt in de rechtstaal, krijgen de adjectieven 'subjectief' en 'objectief' een bijzondere betekenis.

In de sovjetliteratuur werd jarenlang het subjectief recht niet alleen niet uitgewerkt tot zelfstandige rechtscategorie, maar de vraag naar het subjectief recht werd zelfs bewust niet gesteld. STUCHKA en PASHUKANIS vonden het subjectief recht een gevaarlijk overblijfsel uit het bourgeois recht, dat in een socialistisch systeem diende te worden afgezworen (9.22). Wanneer echter door STALIN de idee van een socia-

listisch burgerlijk recht was gepropageerd, mocht ook het subjectief recht opnieuw zijn intrede doen:

" De pogingen om het subjectief recht te liquideren, waren een zware fout. Precies de overwinning van de socialistische revolutie heeft de voorwaarden doen ontstaan voor ware subjectieve rechten, die in een socialistische maatschappij een kwalitatief nieuwe betekenis krijgen." (9.23)

Pogingen om, in navolging van VON JHERING, het onderscheid subjectief - objectief recht te vervangen door de begrippen abstract - concreet recht, mislukten (9.24).

Tot voor enkele jaren werd echter de problematiek van de verhouding subjectief - objectief recht bijzonder oppervlakkig behandeld. Objectief recht volgt in de Sovjetunie de klassieke definitie van "het geheel van de in de maatschappij geldende juridische normen". Subjectief en objectief recht dekten elkaar precies: subjectieve rechten waren bevoegdheden en aanspraken, toegekend aan het individu op basis van het objectief recht (9.25). In de twintiger jaren lanceerde STUCHKA de stelling dat recht in een socialistische maatschappij moet worden gezien als een geheel van rechtsverhoudingen en niet als een geheel van rechtsnormen (9.26), doch ook op dit punt is de sovjet rechtsleer teruggekeerd naar de klassieke definitie. Nochtans wordt de vraag gesteld of de definitie van objectief recht als een geheel van rechtsnormen wel voldoende de eigenheid van het sovjet socialistisch rechtssysteem tot uiting bracht, gezien heel wat sovjetwetten en andere 'subwettelijke akten' (9.27) niet alleen normatieve regels bevatten, maar ook niet-normatieve voorschriften, die ook een regelende functie hebben t.a.v. de maatschappelijke verhoudingen. Dit betreft meer bepaald wetten en andere juridische akten, die naast hun normatief gedeelte een *preambule* of een *constaterend gedeelte* bevatten (9.28) waarin principes en aanbevelingen van algemene aard worden gegeven. Via deze algemene bepalingen zou volgens de meerderheid der auteurs de organisatorische, opvoedende en preventieve rol van het recht worden waargemaakt (9.29).

Binnen het kader van deze studie interesseert ons echter voornamelijk de sovjet-notie van het begrip 'subjectief recht'. BRATUS' definieerde in 1948 voor het eerst het subjectief rechts als *de maat, de grens (mera) van mogelijk gedrag*. In deze begripsomschrijving wordt niet het objectieve recht als toonaangevend beschouwd voor de omvang van subjectieve rechten, doch wel het al dan niet beschikken over een 'aanspraak' (*prit'iazanie*) voor de rechter: de rechter zal oordelen of een bepaald gedrag al dan niet geoorloofd is, en of dit gedrag rechterlijke bescherming verdient. Zo kan het gebeuren dat een belang, hoewel het niet uitdrukkelijk in de wet is beschermd (door het objectieve recht is beschermd) toch door de rechter als geoorloofd wordt erkend. De rechter kan dus de maat van mogelijk gedrag (*mera vozmozhnogo povedeniia*) buiten de grenzen van wat mogelijk is volgens het objectieve recht brengen. Daarbij moet voor ogen worden gehouden dat in de Sovjet-unie zeker niet alles, wat door de wet niet is verboden, toegelaten is. De rechter moet ook elke bescherming weigeren aan handelingen, die binnen de grenzen van het objectieve recht blijven en toch niet in overeenstemming zijn met de doelstellingen van de maatschappij in een bepaald ontwikkelingsstadium.

Via de noties van subjectief recht en bescherming verdienend belang wordt in het sovjetrecht een ruime mogelijkheid geschapen voor de uitbouw van een praetoriaans recht in een rechtssysteem dat vanuit het legalistisch axioma van de 'socialistische wettelijkheid' vertrekt. Deze merkwaardige omlijning van de 'maat van mogelijk gedrag', zoals het subjectief recht thans, zij het met kleine varianten (9.30), unaniem wordt gedefinieerd, verdient nadere studie.

Verdere profilering van de 'maat van mogelijk gedrag' via de categorie van het 'door de wet beschermd belang' (*okhraniaemyi zakonom interes*).

Zoals boven gezegd drukken wettelijke normen maatschappelijke belangen uit, die werden omgezet in bindende gedragsregels, waarvan de naleving door de staat wordt gewaarborgd. Het belang is in die zin dus object

van juridische bescherming en het sovjetrecht kan worden omschreven als het geheel van de door de wet beschermde belangen. Subjectieve rechten worden in een staatsgeorganiseerde maatschappij gezien als effectieve stimulators t.a.v. het gedrag van mensen. Precies door het toekennen van rechten en het opleggen van verplichtingen wordt de basisrichting van de activiteiten van leden van de maatschappij bepaald. Dat is de inhoud van hun sociale mogelijkheden, daarbinnen moeten zij hun 'sociale vrijheid' realiseren; de omvang der subjectieve rechten bepaalt de sfeer van het toegelatene en het niet toegelatene, van het rechtmatige en het onrechtmatige.

Op basis van het objectief recht dat, in wetsvorm, het belang van het hele sovjetvolk uitdrukt, worden dus rechten en verplichtingen, in de vorm van 'subjectief recht' aan de individuele burger toegewezen. Zijn subjectief recht en door de wet beschermd belang dan twee gelijkbetrukkende uitdrukkingen ? Dat blijkt niet het geval te zijn. Herhaaldelijk werd en wordt in de sovjetwetgeving een onderscheid gemaakt tussen subjectief recht enerzijds en door de wet beschermd belang anderzijds. Reeds in de wet over de gerechtelijke organisatie van de unie- en autonome republieken van 1938 werd de bescherming door de rechtbank voorzien t.a.v. "rechten" en "door de wet beschermde belangen van burgers, instellingen, bedrijven en organisaties" (art. 2) (9.31). In de Beginselen van Wetgeving op de Gerechtelijke Organisatie van 1958 werd deze formulering behouden (art. 2). In de thans geldende Beginselen van Burgerlijk Procesrecht van de Unie en van de unierepublieken van 1961 wordt eveneens gesproken over "rechten of door de wet beschermde belangen" (art. 5). De Grondwet van 1977 verplicht de burger eerbied te hebben voor de rechten en wettelijke belangen van andere personen (art. 65).

Hoe moet echter dit door de wet beschermde belang, als duidelijk onderscheiden van het subjectief recht, worden omschreven ? Omdat de terminologie van het door de wet beschermde belang vooral in de proceswetgeving voorkomt, waren de processualisten de eersten die deze problematiek aansneden. Volgens de processualisten is het door de wet

beschermde belang, in tegenstelling tot het subjectief recht, een voorrecht dat niet door een norm van materieel recht wordt beschermd, maar door een processuele regel (9.32). Het zou echter verkeerd zijn uit deze algemene omschrijving te besluiten dat de processualisten van oordeel zijn dat de proceswetgeving aan de met rechtsbedeling belaste organen een belangrijke rechtscheppende functie heeft opgelegd. Het erkennen van een soort sovjet praetoriaans recht, dat via het beschermen van door de wet erkende belangen zou uitgroeien tot een aanvullende rechtsmassa naast de bestaande sovjet wetgeving, druist volgens de sovjet processualisten regelrecht in tegen de eis tot socialistische wettelijkheid. Vandaar dat de bescherming van het door de wet erkende belang in het procesrecht beperkt gehouden wordt tot een aantal exhaustief opgesomde gevallen, die voor deze studie niet onmiddellijk relevant zijn (9.33).

Van zeer recente datum is echter de tendens van de andere rechtstakken en van de sovjet algemene rechtsleer om de categorie van het door de wet beschermde belang een heel wat ruimere interpretatie te geven. In de algemene rechtsleer wordt het door de wet beschermde belang omschreven als "een juridisch streven van het subject naar het bereiken van een bepaald goed, waarvan het bezit door de staat is toegelaten, doch dat niet in de wet is vastgelegd." (9.34). De begeleidende redenering luidt als volgt: de staat is niet bij machte om de veelheid van toenemende materiële en geestelijke belangen om te vormen tot (door de wet verleende) subjectieve rechten. Daarom ontvangen alleen de meest wezenlijke en de maatschappelijk bijzonder relevante belangen de status van subjectief recht. Indien het recht alle 'maatschappelijk verantwoorde' belangen van het individu in afzonderlijke regels zou uitdrukken, dan zou het rechtssysteem bijzonder ingewikkeld worden en niet meer de soepelheid bezitten om zich aan te passen aan de "practische doeleinden van het systeem" (9.35). Aldus wordt op slinkse wijze de bal van de wetgever naar de rechter en de administratie doorgespeeld, wat tegen elk eis van socialistische wettelijkheid ingaat. In de juridische literatuur werd zelfs de mening verdedigd dat de systematische erkenning door de rechtspraktijk van één of ander belang, dat juridische

bescherming waardig wordt bevonden, stilaan kan uitgroeien tot een door de wet verleend subjectief recht. Daartoe is vereist dat dit belang blijk geeft van een voldoende graad van relevantie en algemene gelding (obshcheznachimosti) (9.36).

Langs de veldweg van het door de wet beschermd belang tracht de rechtsleer te komen tot een *ruimere eigendomsvordering voor de individuele burger*. Deze pogingen zijn vrij recent en hebben zeker nog geen algemene erkenning gevonden. MALEIN bijvoorbeeld verdedigt de stelling dat elke leemte in het distributienet het wettelijk beschermd belang van de individuele burger schendt. Wanneer in de apotheek de noodzakelijke geneesmiddelen ontbreken, dan wordt het door de wet erkend belang op gezondheid geschonden. Diezelfde redenering gaat op voor het grondwettelijk erkende recht op woonruimte, goede wegen, bescherming van het leefmilieu (9.37). In al deze gevallen kan men niet twijfelen aan de rechtmatigheid (*pravomernost'*) en de legaliteit (*legal'nost*) van deze belangen, die de wet weliswaar niet met subjectieve rechten bekleedt, maar die de wet ook niet tegenspreken en zelfs voortvloeien uit de algemene geest van de sovjet wetgeving, die dus overeenstemmen met de maatschappelijke doelstellingen onder het socialisme.

Kan het individu, als bezitter van een door de wet beschermd belang, zich tot de rechter wenden? *Heeft hij recht op een vordering (pravo na isk)?* Volgens MALEIN is de rechterlijke bescherming van het door de wet beschermd belang niet alleen praktisch niet te verwezenlijken, maar ook nutteloos (9.38). De rechtbanken zouden immers bestormd worden door ontevreden burgers, die aanspraak maken op een door de wet beschermd belang. Bovendien echter kan de rechter dit soort vorderingen gewoonlijk niet inwilligen, omdat de tekortkomingen dienen te worden gezocht in leemten van "*organisatorische en economische aard*". Daarom moet het individu, bezitter van een door de wet beschermd belang, de *administratieve weg van de 'klacht' (zhaloba)* volgen; eventueel kan de prokuratura protest aantekenen. Wanneer aldus tot vervelens toe gewezen wordt op leemten in het maatschappelijk systeem, zullen, aldus MALEIN, de nodige organisatorische en economische maatregelen worden

genomen, zodat het door de wet erkend belang kan worden omgezet in een subjectief recht, waarvan de wet de realiteit en de bescherming thans (na de genomen maatregelen) werkelijk kan garanderen.

Aldus kan alleen de houder van een subjectief recht aanspraak maken op een volwaardige rechterlijke bescherming. Het subjectief recht, dat voortvloeit uit een wettelijke regel van objectief recht, is duidelijk omljnd, organisatorisch en economisch uitvoerbaar, en kan op elk ogenblik door de gerechtigde worden gerealiseerd via het instellen van een vordering voor de rechtbank. Het door de wet beschermd belang daarentegen vindt weliswaar zijn voedingsbodem in de wet, maar deze normatieve basis kan geen directe werking garanderen. *Het door de wet beschermd belang is niet 'self executing' en moet via de lange en moeilijke weg van de administratieve klacht tot door de wet gegarandeerd subjectief recht uitgroeien.* Aldus kan de handelingsbekwaamheid van de burger, als door het subjectief recht verleende 'maat van mogelijk gedrag' worden verruimd via het groeiproces van het 'door de wet beschermd belang'.

Anderzijds kan evenzeer het individu als drager van een subjectief recht, beknot worden in de uitoefening van dat recht, omdat hij via die bepaalde uitoefening van zijn subjectief recht een belang realiseert dat niet door de wet erkend is en de doelstellingen van de socialistische sovjetmaatschappij tegenspreekt. Kan in dat geval nog worden gesproken over een subjectief recht of dient eerder te worden gegrepen naar de categorie van de doelgebonden bevoegdheid ?

Subjectief recht en doelgebonden bevoegdheid.

Ook de sovjet rechtsleer is vertrouwd met de controverse tussen WINDSCHEID en VON JHERING over het begrip 'subjectief recht'. Waar WINDSCHEID, geïnspireerd door VON SAVIGNY, het recht definieerde aan de hand van de wil van het rechtssubject, en het subjectief recht omschreef als 'Willensmacht', noemde VON JHERING datzelfde subjectief recht een 'juridisch beschermd belang' (9.39). De theorieën van WINDSCHEID en VON JHERING kwamen tot de sovjet rechtsleer via pre-revolu-

tionaire werken (9.40). Beide theorieën zijn echter, afzonderlijk beschouwd, onbruikbaar als uitgangspunt voor een socialistische leer van het subjectief recht, aldus de sovjet rechtsleer. Daarom wordt in de Sovjetunie gekozen voor de tussenoplossing (verdedigd door BEKKER, JELLINEK en MICHOU (9.41)), die het subjectief recht ziet als een 'Willensmacht' met het oog op de bescherming en de realisatie van een belang (9.42).

Wiens 'Willensmacht' echter en wiens belang ? Hoewel eigendomsrecht in de Sovjetunie wat zijn inhoud betreft wordt omschreven via de klassiek geworden bevoegdheidstriade (9.43), ligt hierin precies het basisonderscheid tussen kapitalistische en socialistische eigendom: *'Willensmacht' en belang zijn niet verenigd in hetzelfde rechtssubject.* Het subject van het belang, dat moet worden gerealiseerd bij de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht, is de staat. Het komt aan de staat toe precies te omschrijven welk objectief belang (belang veroorzaakt door de materiële levensvoorwaarden) door de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht zal moeten worden nagestreefd. Persoonlijk eigendomsrecht moet de burgers aanzetten tot hogere arbeidsproductiviteit en moet zorgen voor de reproductie en de culturele ontwikkeling van de bevolking (9.44).

Subject van het te verwezenlijken belang is dus de sovjetstaat, die het hele sovjetvolk vertegenwoordigt (art. 1 G.W. 1977). De 'Willensmacht' wordt echter uitgeoefend door de titularis van het persoonlijk eigendomsrecht: één of meerdere burgers. Persoonlijke eigenaars beschikken inderdaad over de klassieke bevoegdheden van bezit, gebruik en beschikking, doch zij mogen deze bevoegdheden slechts gebruiken om een belang te realiseren, dat door een ander rechtssubject, nl. de staat, als vertegenwoordiger van het hele sovjetvolk, werd vastgelegd.

In die zin kan men spreken van de dood van de eigendom in een socialistisch rechtssysteem, zoals dat in de Sovjetunie werd uitgewerkt (9.45). De eigenaar beschikt niet over een subjectief recht in de strikte zin van het woord, doch over een *bevoegdheid, die slechts mag worden uitgeoefend tot realisatie van een vooropgesteld belang.* Ook het

persoonlijk eigendomsrecht, die beperkte privé-sfeer, die schijnbaar aan het individu wordt gelaten, mag niet 'ultra vires de belangen van de sovjetstaat' worden uitgeoefend.

Ongetwijfeld denkt de westerse jurist hier spontaan aan de leer van het *recht - sociale functie*, zoals die door een aantal auteurs in het begin van deze eeuw werd gelanceerd. Zoals reeds vermeld, werden de werken van Leon DUGUIT, gedurende het begin van de N.E.P.-periode althans, druk bestudeerd door sovjet rechtsgeleerden (9.46). Art. 1 van het N.E.P. Burgerlijk Wetboek ("De wet beschermt privé-rechten, behalve wanneer zij worden uitgeoefend in strijd met hun sociale en economische betekenis.") werd herhaaldelijk uitgelegd aan de hand van de leer van vooruitstrevende Westeuropese juristen als DUGUIT, RENNER en HEDEMANN (9.47). Leon DUGUIT zag in 1912 in de ontwikkeling van de moderne rechtsleer een tendens tot vorming van een nieuw rechts-concept, dat hij als 'socialistisch en realistisch' bestempelde, in tegenstelling tot het individualistisch en metafysisch concept van het natuurrecht:

" L' homme n' a pas de droits; la collectivité n' en a pas d' avantage. Mais tout individu a dans la société une certaine fonction à remplir, une certaine besogne à exécuter. Et cela est précisément le fondement de la règle de droit qui s' impose à tous, grands et petits, gouvernants et gouvernés." (9.48)

Ook de Franse jurist SALEILLES stond een weigering tot rechterlijke bescherming voor ingeval van 'abus de droit', een begrip dat SALEILLES als volgt toelicht:

" La véritable formule serait celle qui verrait l' abus de droit dans l' exercice anormal du droit, exercice contraire à la destination économique ou sociale du droit subjectif, exercice retrouvée par la conscience publique et dépassant par conséquent le contenu du droit." (9.49)

De sympathie voor de leer van DUGUIT verdween echter, wanneer bleek dat DUGUIT helemaal niet akkoord ging met de toewijzingsnormen die in het sovjet eigendomssysteem werden gehanteerd. DUGUIT voelde

meer bepaald niets voor de exclusieve staatseigendom t.a.v. de belangrijkste produktiemiddelen:

"Quant à la propriété, elle n' est plus dans le droit moderne le droit intangible, absolu que l' homme, détenteur de la richesse, a sur elle... elle est la condition indispensable de la prospérité et de la grandeur des sociétés et les doctrines collectivistes sont un retour à la barbarie. Mais la propriété n' est pas un droit, elle est une fonction sociale." (9.50)

De sovjet rechtsleer reageerde onmiddellijk: in het officieel handboek voor burgerlijk recht van 1938 leest men volgende passage:

" De 'theorie van de sociale functies' van de Franse jurist Duguit blijkt, zoals wel bekend, een pro-fascistische theorie te zijn. De leer van Duguit over klassesolidariteit onder het kapitalisme, zijn verloochening van privé-rechten, zijn demagogische leer over privé-eigendom als sociale functie, werden later in ruime mate gebruikt door fascistische 'theoretici' om de uitbuiting van de arbeidersmassa door de monopolistische concerns te verstevigen, voor de afschaffing van de bourgeois democratische vrijheden en de onderdrukking van de persoonlijkheid. Deze complete bourgeois theorie heeft GOIKHBARG in de sovjet juridische literatuur binnengebracht... Art. 1 en 4 van het Burgerlijk Wetboek werd door de Duguitisten ingepast in de theorie van de sociale functie. In feite heeft de sovjet wetgeving nooit iets gemeen gehad met de theorie van de sociale functie." (9.51)

Na deze radicale verwerping van de leer van de sociale functie, werd het accent in de rechtsleer verlegd naar het *subjectief recht als 'maat van mogelijk gedrag'* (*mera vozmozhnogo povedeniia*). Deze 'maat van mogelijk gedrag' wordt in de eerste plaats bepaald door de toewijzingsnormen, die de toeëigeningsbekwaamheid van de burger in belangrijke mate beperken. Anderzijds, wat de inhoudsnormen betreft, wordt benadrukt dat de uitoefening van een subjectief recht slechts wordt beschermd, indien het wordt uitgeoefend in overeenstemming met zijn socio-economische betekenis. In die zin herzag ook GOIKHBARG zijn visie over het subjectief recht:

" Het beperken van de bescherming van rechten, indien zij worden uitgeoefend in strijd met hun socio-economische betekenis, én het toekennen van rechten met het oog op de ontwikkeling van de produktiekrachten én het toelaten van inmenging door de machtsorganen in de verhoudingen tussen burgers: al deze maatregelen vertroebelen de grens tussen privaat en publiek recht, alle zijn ze gericht op de opheffing van de vrije uitoefening van het privé-eigendomsrecht om deze uitoefening in redelijke banen te leiden, die niet buiten de grenzen van het vooropgestelde doel lopen en die daarom in onze rechtsorde zijn toegelaten." (9.52).

De onverbreekelijke band tussen rechten en plichten.

Alleen de wet, als uitdrukking van de wil of de belangen van het sovjetvolk, kan bevoegdheden verlenen aan de burger met het oog op de verwezenlijking van die belangen. Verplichtingen kunnen in dat perspectief geen uitwendige beperkingen zijn, die door de staat aan het in wezen volledig vrije individu worden opgelegd. Verplichtingen worden in de socialistische sovjetmaatschappij gezien als een middel tot verzoening van persoonlijke en maatschappelijke belangen: *gezien de collectieve binding van elke bevoegdheid van bij de aanvang wordt vooropgesteld, is het duidelijk dat het hebben van een bevoegdheid de plicht impliceert om deze bevoegdheid te gebruiken met het oog op de realisatie van het maatschappelijk belang* (9.53).

Wanneer art. 19 Beg. Burg. Wetg. en art. 92 B.W. RSFSR 1964 spreken over het eigendomsrecht als een recht van bezit, gebruik en beschikking binnen de grenzen door de wet bepaald, dan wordt met deze laatste uitdrukking geen ingrijpen door de staat in de persoonlijke vrijheidssfeer van de burger bedoeld, *doch eenvoudig het vastleggen van bevoegdheden door de staat, waardoor precies het eigendomsrecht zijn vorm en inhoud krijgt.*

" De bourgeois ideologen zien als doorslaggevend criterium voor de handhaving van de persoonlijke vrijheid de graad van onafhankelijkheid van het individu t.a.v. staat en maatschappij. Onder het socialisme is er bijna geen tegenstelling tussen beiden. Belangen,

lotgevallen en strevingen van burger en staat zijn één. Niet in de sfeer van afzondering, van autonomie, onafhankelijkheid en afzondering van staat en maatschappij bereikt de burger zijn vrijheid, doch hierdoor en samen hiermee." (9.54)

Op diezelfde redenering steunt art. 59 G.W. 1977:

" De uitoefening van rechten en vrijheden is onafscheidelijk verbonden met het vervullen door de burger van zijn verplichtingen. De burger van de USSR is verplicht de Grondwet van de USSR en de sovjetwetten na te leven, de regels van socialistisch samenleven te eerbiedigen en met waardigheid de hoge roeping van burger van de USSR te dragen."

Omdat precies 'rechtmatige' uitoefening van een bevoegdheid een sterk doelgericht handelen impliceert, betekent de realisatie van een doelgebonden bevoegdheid in hoofdzaak het naleven van de verplichtingen, die met die bevoegdheid worden meegegeven (9.55). *Zo is persoonlijk eigendomsrecht, als doelgebonden bevoegdheid nauw verbonden met de plicht tot het presteren van maatschappelijk nuttige arbeid.*

Art. 60 G.W. 1977 spreekt over de plicht tot arbeid:

" Het is een verplichting en een zaak van eer van elke arbeidsgeschikte burger te arbeiden in een door hem gekozen sector van maatschappelijk nuttige arbeid en de arbeidsdiscipline te respecteren. Het schuwen van maatschappelijk nuttige arbeid is onverzoenbaar met de principes van socialistische arbeid."

Art. 40 G.W. 1977 had het reeds eerder over het recht op arbeid:

" De burgers van de USSR hebben recht op arbeid - dat betekent recht op het ontvangen van een gegarandeerde arbeid met betaling van de arbeid in overeenstemming met kwantiteit en kwaliteit van de arbeid. Dit loon mag niet minder bedragen dan het door de staat vastgestelde minimumbedrag. Recht op arbeid houdt ook de mogelijkheid in een beroep te kiezen, waarbij de aard van het werk in overeenstemming is met roeping, aanleg, professionele scholing, opleiding, en waarbij rekening gehouden wordt met de belangen van de maatschappij."

Rechtsuitoefening en plichtsvervulling worden dus op hetzelfde rechtssubject betrokken. Deze visie op de onverbreekelijke band rechten - plichten heeft praktische draagwijdte in die mate dat *het niet vervullen van de plicht ook de bevoegdheid doet ophouden*. Wie op basis van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt, persoonlijke eigendom verwerft, of wie zijn persoonlijke eigendom gebruikt om inkomen op te strijken dat niet uit arbeid voortkomt, kan op elk ogenblik de inbeslagneming van dat vermogen verwachten (zie verder).

De reële mogelijkheid wordt door de staat gegarandeerd.

Een subjectief recht heeft, aldus de sovjet rechtsleer, slechts sociale betekenis voor zover het kan worden uitgeoefend, voor zover door de staat aan de burger de reële mogelijkheid wordt gegeven om zijn subjectief recht uit te oefenen (9.56). Volgens LENIN wordt deze reële garantie slechts geboden in een socialistische maatschappij:

" Onder het kapitalisme is het voor de arbeidersklasse onmogelijk hun democratische rechten te verwezenlijken. De sovjetmacht biedt echter aan de overgrote meerderheid van de bevolking de feitelijke mogelijkheid om hun democratische rechten en vrijheden uit te oefenen, zoals dat nog nooit het geval was, zelfs niet in de beste en meest democratische bourgeois republieken." (9.57)

In een socialistische maatschappij wordt dus het zwaartepunt verplaatst van de formele erkenning van burgerlijke rechten naar de werkelijke mogelijkheid tot gebruik van deze rechten door de arbeidersklasse (9.58). Die werkelijke mogelijkheid, zo gaat de sovjetleer verder, wordt gegarandeerd door de economische structuur van het land en, daarop verderbouwend, door de politieke en juridische constellatie van de maatschappij (9.59).

Zo is er voor elke sovjetburger een werkelijk recht op arbeid (en dus een werkelijke mogelijkheid om persoonlijke eigendom te vergaren) dank zij het socialistisch economisch systeem, de ontwikkeling van de productiekrachten en een goed georganiseerd systeem van beroepsopleiding, aldus G.W. 1977, art. 40.

De sovjet rechtsleer is echter zelf verdeeld over de vraag of dit recht op arbeid aan de sovjetburger ook de bevoegdheid verleent om de overheid te dwingen haar plicht tot het verstrekken van arbeid na te komen. Deze problematiek werd reeds besproken in hoofdstuk VI ('Subjecten van persoonlijk eigendomsrecht').

'Mogelijk' en 'toegelaten' gedrag.

Zoals reeds vermeld omschreef BRATUS' het subjectief recht als een maat van mogelijk gedrag (*mera vozmozhnogo povedeniia*). Voortgaande op deze definitie wees ALEKSANDROV erop dat het subjectief recht niet alleen de maat van mogelijk gedrag impliceerde, d.w.z. de grens aan de juridische mogelijkheid en aan het beschermd zijn van dit gedrag, maar ook de wijze (*vid*) waarop dit mogelijke gedrag kan worden uitgeoefend (9.60). Wanneer een subjectief recht wordt omschreven, moet meteen een lijn worden voorgeschreven, waarin dit gedrag moet evolueren; elk gedrag moet in een socialistische maatschappij immers een welbepaalde gerichtheid (*napravlenie*) vertonen, gezien elk lid van de maatschappij moet meewerken aan de opbouw van de socialistische maatschappij.

Een subjectief recht is niet alleen een mogelijkheid om te handelen, doch ook een *bevoegdheid* om een bepaald doel te bereiken (*polnomochie*) en een *toelating* (*razreshenie*) tot het handelen in een bepaalde zin. Het subjectief recht impliceert dus niet alleen een juridisch vorderingsrecht (om deze mogelijkheid effectief te realiseren), maar ook een *juridische leidraad* (*pravovedenie*) bij het handelen: op welk doel moet het handelen gericht zijn, welk gebruik van het subjectief recht is toegelaten? (9.61) Rekening houdend met deze correctie, definieert MATUZOV het subjectief recht als volgt:

" Het subjectief recht is een door de staat, via normen van objectief recht gecreëerde en gegarandeerde bijzondere juridische mogelijkheid om te handelen, die aan het subject toelaat zich op een bepaalde wijze te gedragen, een overeenstemmend gedrag van

andere personen te eisen, een bepaalde sociale rijkdom te gebruiken en zich ingeval van noodzakelijkheid tot de bevoegde staatsorganen te wenden met het oog op bescherming. Dit alles met het doel persoonlijke belangen en behoeften te bevredigen, die de maatschappelijke belangen niet tegenspreken." (9.62)

Opvallend in recente werken is, dat de nadruk op het subjectief recht als vorderingsrecht, als aanspraak (pritiāzanie) niet meer voorkomt. De definitie van het subjectief recht als vorderingsrecht, die in de sovjet rechtsleer lang werd gehandhaafd (9.63), gaat terug op het Romeins recht, dat de actieve zijde van het subjectief recht, de rechtsverhouding en de mogelijkheid tot handelen binnen deze rechtsverhouding weinig heeft uitgewerkt: de nadruk werd gelegd op de passieve zijde, nl. de rechtsverbintenis. In een socialistische maatschappij, zo luidt de nieuwe theorie, gebeurt de uitvoering van de verbintenissen uit eigen beweging, zonder dwang, bewust. Meer nadruk wordt gelegd op de maatregelen, die door de staat worden genomen tot het werkelijk garanderen van deze mogelijkheid tot handelen. Als eerste benadrukte STROGOVICH in 1962 dat het subjectief recht als maat en wijze van mogelijk gedrag, beschermd door de staat, slechts het formeel aspect van het subjectief recht uitmaakt. Het wezen van het subjectief recht zou echter liggen in de mogelijkheid een bepaalde sociale rijkdom te gebruiken. Deze mogelijkheid zou afhankelijk zijn van de door de maatschappij bereikte graad van economische, politieke en culturele ontwikkeling (9.64).

De burger mag inderdaad niet op om het even welke wijze gebruik maken van de hem door de wet en de met rechtstoepassing belaste organen verleende mogelijkheid tot handelen. *Ook in de Sovjetunie is niet elk mogelijk handelen eveneens toegelaten handelen. Binnen de grenzen van het door de rechtsordening mogelijk gemaakte gedrag kan dus de titularis van een 'subjectief' recht zijn bevoegdheid misbruiken.* IOFFE en GRIBANOV spreken in dit verband van een *'niet toegelaten gedragsvorm binnen de grenzen van een toegelaten gedragstype'* (9.65). In een rechtsnorm wordt verwezen naar een abstract type van mogelijk gedrag. Indien dit gedragstype, dat door deze rechtsnorm wordt aange-

wezen, niet wordt nagevolgd, dan wordt buiten de mogelijkheid, door de rechtsnorm voorzien, gehandeld. In dat geval heeft een schending plaats van de norm zelf. Rechtsmisbruik ontstaat slechts wanneer formeel werd gehandeld binnen de grenzen van mogelijk gedrag, wanneer m.a.w. het handelen overeenstemt met het in de rechtsnorm beschreven gedragstype, doch binnen de grenzen van het mogelijk gedrag het subjectief recht op ontoelaatbare wijze werd uitgeoefend. De gekozen vorm van uitoefening van het subjectief recht is niet toegelaten omdat aldus de betekenis van het subjectief recht in het gedrang komt.

Het kan dus gebeuren dat een concreet gedrag van een burger volledig beantwoordt aan het door de wettelijke regel toegelaten gedragstype, maar dat het desalniettemin wordt afgekeurd of zelfs bestraft omdat het subjectief recht, dat aldus aan de burger werd verleend, *wordt uitgeoefend in strijd met de betekenis van dat recht in de socialistische maatschappij (art. 5 B.W. RSFSR 1964)*. De leer over misbruik van persoonlijk eigendomsrecht in de Sovjetunie heeft niet tot doel de belangen van de medeburgers te behartigen wanneer de eigenaar zijn persoonlijk eigendomsrecht uitoefent. Slechts één belang moet worden gerealiseerd, nl. dat van de staat.

Rechtsmisbruik.

" In de burgerlijke wetgeving van de Westeuropese landen bestaat nog steeds het principe, dat wie zijn recht uitoefent, niemand schaadt (*qui suo iure utitur neminem laedet*). Natuurlijk dienden mettertijd correcties te worden aangebracht op deze theorie en werd het recht stilaan als 'sociale functie' bekeken. Maar het oude principe van onbelemmerde uitoefening van het recht bleef het uitgangspunt. En zelfs indien deze gedachte van de 'sociale functie' volledig zou zijn doorgedrongen, dan nog zal aan het subject nooit worden verweten dat het, in het nadeel van de belangen van het land, zijn recht *niet uitoefent*: dat hij bijvoorbeeld zijn tractor, die perfect werkte, laat vervallen, hoewel er weinig tractoren voorhanden zijn.

Anders ligt de zaak wanneer aan het recht een sociaal dienstbaar karakter wordt gegeven en de bevoegde burger wordt beschouwd als uitvoerder van deze opdracht, die hem werd gegeven met het oog op de ontwikkeling van de produktiekrachten van het land..." (9.66)

Toepassing van art. 1 B.W. RSFSR 1922 tijdens de N.E.P.

De notie van het rechtsmisbruik werd in de sovjet rechtsleer en -rechtspraak binnengebracht in de periode van de Nieuwe Economische Politiek, waar het begrip 'misbruik van de N.E.P.' (zloupotreblenie NEPA) een bijzonder zwaargeladen inhoud ging dekken. Aanvankelijk werd voorgesteld het bourgeois burgerlijk wetboek zonder meer te laten gelden tijdens deze periode van strategisch terugtrekken, waarin opnieuw beroep werd gedaan op privé-initiatief en privé-kapitaal. Toch waren vooraanstaande juristen van mening dat ook in dit wetboek duidelijk diende te worden gesteld dat de socialistische economie bleef primeren, en dat privé-initiatief slechts werd geduld, in de mate dit de politiek-economische belangen van de staat diende. Daarom werd B.W. RSFSR 1922 bekroond met art. 1:

" Burgerlijke rechten worden beschermd door de wet, behalve in de gevallen waarin ze worden uitgeoefend op een wijze, die strijdig is met hun economische en sociale bestemming."

In dezelfde zin beklemtoonde art. 4 B.W. RSFSR dat burgerlijke rechtsbekwaamheid (de bekwaamheid om burgerlijke rechten en verplichtingen te hebben) in de RSFSR wordt erkend met het oog op de ontwikkeling van de produktieve krachten van het land.

RUBINSTEIN vermeldt dat in zaal nr. 1 van de burgerrechtelijke afdeling van de Moskouse provinciale rechtbank de tekst van art. 1 B.W. RSFSR 1922, geschreven op een paneel, boven de hoofden der rechters was opgehangen, "opdat eenieder, die de rechtszaal binnentrad, er aandacht aan zou schenken" (9.67).

In die tijd zweefde de geest van art. 1 B.W. RSFSR 1922 inderdaad rond de meeste rechterlijke uitspraken. Aanvankelijk werd veelvuldig beroep gedaan door de rechters op art. 1 B.W. RSFSR 1922. Deze algemene pasklare motivering voor elke rechterlijke uitspraak was immers

uitzonderlijk welkom in een periode waarin de rechter van weinig juridische onderlegdheid getuigde. Zo vermeldde het College voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR dat de rechter, wanneer hij geen antwoord vond op een moeilijk probleem, beroep deed op art. 1 en art. 4 B.W. RSFSR 1922 (9.68). Het Opperste Gerechtshof heeft zich in de twintiger jaren herhaaldelijk beklagd over het gebrek aan theorievorming rond art. 1 B.W. RSFSR en over de slordige toepassing van dit artikel in de praktijk. Daarom werden een aantal voorwaarden geformuleerd door het College voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR i.v.m. de toepassing van art. 1 B.W. RSFSR.

* De toepassing van art. 1 B.W. RSFSR 1922 in een concreet geval moet *gefundeerd* zijn (*obosnovannost'*): de rechtbanken hebben dus een *motiveringsplicht*.

" In elk afzonderlijk geval moeten de rechtbanken vaststellen waarin precies de schending van art. 1 ligt, wanneer privé-ondernemers of de eigenaars hun rechten niet gebruiken, of ze gebruiken op een zodanige manier, dat zij duidelijk niet overeenstemt met de socio-economische betekenis van dat bedrijf." (9.69)

Over de vraag of art. 1 B.W. RSFSR een radicale innovatie inluidde, een juridische ommekeer op grond van de nieuwe sovjet juridische ideologie en techniek, dan wel een louter declaratief maxime was, niet zo bepaald revolutionair in geest, doel en toepassing, werd veel en omstandig geschreven (9.70). Om een theoretisch en vooringenomen standpunt in deze discussie te vermijden, lijkt het aangewezen de toepassing van art. 1 B.W. RSFSR in de praktijk te gaan bekijken. Spijtig is evenwel dat ook toen reeds de uitspraken van lagere rechtbanken slechts sporadisch werden gepubliceerd. In de uitspraken van de Burgerlijke Kamer van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR is de juridisering reeds ver gevorderd, zodat men zich des te meer moet hoeden voor een al te snelle uitspraak over het al dan niet revolutionair karakter van art. 1 B.W. RSFSR. Wanneer bijvoorbeeld het Opperste Gerechtshof van de RSFSR art. 1 B.W. RSFSR 1922 van toepassing verklaart wanneer de "openbare orde en de goede zeden werden geschonden", dan lijkt deze

rechterlijke uitspraak weinig revolutionairs te bevatten. Wanneer men echter het feitenbestand, zoals dat door de lagere rechter werd uiteengezet, gaat onderzoeken, dan blijkt dat de schuldeiser voor de lagere rechtbank werd afgewezen in zijn vordering om geleend geld terug te eisen, dat was gebruikt om een trouwreceptie te betalen en om aan de mullah het gepaste ereloon te verstrekken: een dergelijke uitgave zou volgens de lagere rechtbank tegen de socio-economische belangen van de sovjetmaatschappij ingaan. Deze beslissing van de lagere rechtbank werd door het Opperste Gerechtshof van de RSFSR bevestigd op grond van de overweging dat art. 1 B.W. RSFSR toepasselijk was bij schending van de openbare orde en de goede zeden (9.71).

De Burgerrechtelijke Afdeling van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR verklaarde art. 1 B.W. RSFSR nog van toepassing in volgende gevallen:

- I. de eigenaar van een grondstuk richtte een gebouw op met als enige bedoeling zijn buurman te benadelen (9.72)
- II. een concessiehouder gebruikt op onredelijke wijze de waterbronnen op zijn grondstuk, zodat hij daarbij schade veroorzaakt aan de grondgebruikers van aanpalende grondstukken (9.73)
- III. een eigenaar had niet de nodige maatregelen genomen om te vermijden dat zijn huis instortte (9.74)
- IV. de eigenaar van een industriële onderneming nam niet de nodige maatregelen om nadelige gevolgen als rook, stank, geluidshinder, te vermijden voor de plaatselijke bevolking (9.75)
- V. op grond van art. 1 werd verboden geplante bomen te verkopen aan andere personen, dan diegenen, die het gebruiksrecht t.a.v. de grond hadden; het verkopen van deze bomen, louter om omgehakt te worden, gaat in tegen de socio-economische bedoeling en wordt niet toegelaten (9.76)
- VI. een genationaliseerd bedrijf werd tijdens de N.E.P. gedenationaliseerd en teruggegeven aan de eigenaar; vervolgens werd het bedrijf op nieuw in beslag genomen en ditmaal gemunicipaliseerd. De lagere rechtbank verklaarde de vordering van de eigenaar tot teruggave van zijn eigendom ongegrond, op grond van de overweging dat denationalisatie de eigenaar niet immuun maakt tegen municipalisatie. Deze beslissing werd echter verbroken door het Opperste Gerechtshof

- van de RSFSR op basis van schending van art. 1 B.W. RSFSR 1922, gezien het tegen de socio-economische beleidslijn is slechts de uitrusting aan de vroegere eigenaar terug te geven, zonder het gebouw waarin de ondernemer werkzaam was (9.77)
- VII. de eigenaar van een gedernationaliseerde veekwekerij moet de hoeve blijven gebruiken om vee te kweken, volgens haar socio-economische bestemming dus, zoniet zal het bedrijf worden genationaliseerd (9.78)
- VIII. de eigenaar van een woonhuis, die in een periode van nijpend woningtekort kamers laat leegstaan, gebruikt dit woonhuis niet volgens zijn socio-economische bestemming (9.79)
- IX. de eigenaar van een boot, die zijn buurman de boot niet liet gebruiken om een dokter te halen voor diens zieke vrouw, maakt misbruik van zijn eigendomsrecht op basis van art. 1 B.W. RSFSR; de buurman mag zich met geweld meester maken van de boot (9.80)
- X. een medeëigenaar van een motor liet die ongebruikt in de tuin staan; de vordering van de andere medeëigenaar om de volle eigendom van de motor toegewezen te krijgen, mits vergoeding aan de 'slordige' medeëigenaar, werd ingewilligd op grond van art. 1 B.W. RSFSR 1922 (9.81)
- XI. de eigenaar van een bedrijf, waarvan de dienst noodzakelijk was voor de bevolking, liquideert zijn onderneming en gebruikt de bouwmaterialen als brandhout (9.82)
- XII. art. 1 B.W. RSFSR 1922 is van toepassing op de eigenaar van een lithografisch bedrijf, indien hij zijn machines ongebruikt laat en het bedrijf zich gedurende meerdere jaren in een chaotische toestand heeft bevonden (9.83)
- XIII. de eigenaars van een opslagplaats lieten deze ongebruikt voor een periode van negen jaar; het gebouw werd door de rechtbank aan een plaatselijk hulpcomité overgemaakt tegen de prijs van het bouw materiaal (9.84)
- XIV. indien molenaars liever niet produceren, om aldus een speciale voedingsbelasting te vermijden, dan gaan de molens in eigendom van de staat over (9.85)

XV. de eigenaar van een onderneming gebruikt niet de volledige produktiecapaciteit, verkoopt een aantal machines en sluit een aantal verkooppunten; het bedrijf werd in handen van de staat overgedragen (9.86).

In heel wat van de opgesomde gevallen betekent de toepassing van art. 1 B.W. RSFSR 1922 niet veel meer dan het gieten van oude juridische wijn in het verzamelvat van art. 1 B.W. RSFSR 1922. Een aantal van de opgesomde gevallen vallen ongetwijfeld onder het ons welbekende begrip van *rechtsmisbruik* (gevallen I. tot IV.). Anderzijds verbiedt art. 1 ook elke handeling die ingaat tegen principes van *openbare orde en goede zeden* (geval IX.).

In andere uitspraken, die niet onmiddellijk met het eigendomsrecht zijn verbonden, heeft de Burgerlijke Afdeling van het Opperste Gerechtshof art. 1 toepasselijk verklaard in gevallen van *oneerlijke concurrentie* (de eigenaar van een winkel gebruikt op zijn uithangbord het opschrift 'vroegere meestergast van X', hoewel hij dat slechts voor korte tijd was geweest en bovendien wegens onbekwaamheid was ontslagen), of om het *lacunaire verbintenissenrecht* aan te vullen: het Hoog Comité voor Arbitrage bracht zelfs de *actio pauliana* via art. 1 B.W. RSFSR 1922 in het sovjetrecht binnen. Langs de flessenhals van art. 1 B.W. RSFSR 1922 werd dus heel wat klassiek, romeinsrechtelijk geïnspireerd burgerlijk recht in het sovjet rechtssysteem binnengebracht, waarbij ons alleen het gebrek aan revolutionair-juridische inslag kan verbazen. Anderzijds moet ook worden benadrukt dat de periode van Nieuwe Economische Politiek een moeilijke economische crisisperiode was, waarin de totaal ineengestorte sovjeteconomie zo snel mogelijk moest worden hersteld. Een aantal gevallen, waarin art. 1 B.W. RSFSR werd toegepast, kunnen wijzen in de richting van *crisismaatregelen*, zoals wij die ook na de oorlog in de Westeuropese landen hebben gekend (gevallen VIII. en X.).

In het kader van deze studie gaat onze aandacht echter voornamelijk naar die gevallen, waarin kan worden gezegd dat art. 1 B.W. RSFSR noodzakelijk was om de belangen van de staat veilig te stellen, zon-

der dat de regels uit het klassiek burgerlijk recht daarbij behulpzaam konden zijn. Aan de gevallen XI. tot XV. ligt de idee ten gronde dat eigendom ook een verplichting tot uitoefening inhoudt. Wanneer de eigenaar niet op de gepaste wijze (d.i. in het belang van de staat) gebruik maakt van maatschappelijk nuttige goederen, dan zorgt de staat er voor dat deze goederen aan deze eigenaar worden ontnomen om door andere burgers of staatsorganen nuttiger te worden gebruikt.

Tijdens de N.E.P. bestond echter nog privé-eigendom t.a.v. produktiemiddelen en, zoals de aangehaalde voorbeelden illustreren, werd door de rechtspraak in die periode in de eerste plaats aandacht besteed aan de juiste uitoefening van eigendomsrecht t.a.v. *produktiemiddelen*. Onze studie handelt in de eerste plaats over het onderscheid: *subjectief recht / recht - functie t.a.v. gebruiksgoederen*. Deze gebruiksgoederen kwamen in de periode van de N.E.P. weinig aan bod. Wel is een uitspraak bekend waarin een lagere rechtbank art. 1 van toepassing had verklaard op een geval waarin een vroegere hotelhouder zijn hotelporcelein in de kelder had opgeslagen. Tijdens de N.E.P. eiste de vroegere hotelhouder dit hotelporcelein (dat tijdens de periode van het oorlogscommunisme was geconfisceerd) terug. De lagere rechtbank wees deze vordering af op grond van de overweging dat hotelporcelein niet volgens zijn socio-economische betekenis wordt gebruikt, wanneer het wordt opgeslagen in een kelder, en dit in een periode waarin de nood aan gebruiksgoederen zo groot was. Deze beslissing werd echter vernietigd door het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, dat meende dat het bewaren van 'tafelgerief' in een kelder niet in strijd was met art. 1 B.W. RSFSR 1922 (9.88).

* Een tweede principe dat door het Opperste Gerechtshof voornamelijk tegen het einde van de periode van de Nieuwe Economische Politiek werd benadrukt bij de toepassing van art. 1 B.W. RSFSR was het principe van de '*klassebenadering*' (*klassovyi podkhod*). In deze periode waarin de klassentegenstellingen nog 'tijdelijk voortbestonden' moest het gerecht, via art. 1 B.W. RSFSR radicaal kiezen voor de arbeider

en de arme boer (bedniak) tegen de kulakken of rijke boeren en de N.E.P.-men of privé-ondernemers tijdens de N.E.P.. Zo is het geval bekend van de gebroeders Khazovy, die een windmolen in eigendom hadden en slechts maalden voor hun verwanten en kennissen-kulakken. Zij weigerden dit te doen voor de arme boeren en voor de politieke vertegenwoordigers van de sovjetmacht. Gebruik makend van hun economische macht konden zij een aantal arme boeren overhalen om tegen de beslissingen van de sovjetmacht te stemmen in de lokale raden. De rechtbank noemde dit verschijnsel 'misbruik van de N.E.P.', gebruik van eigendom tegen zijn sociaal-economische betekenis. De molen werd zonder vergoeding in beslag genomen en overgedragen naar het fonds van de plaatselijke sovjet (9.89).

* Tenslotte verkondigde het Opperste Gerechtshof dat bij de toepassing van art. 1 B.W. RSFSR 1922 het principe van de 'revolutionaire wettelijkheid' in acht diende te worden genomen. 'Revolutionaire wettelijkheid' hield zeker geen strikt legalisme in; een connotatie die later wel aan het begrip 'socialistische wettelijkheid' zou worden gegeven. RUBINSTEIN schrijft over deze 'revolutionaire wettelijkheid' het volgende:

" In de sovjet rechtswetenschap betekent 'wettelijkheid' niet het naleven van wetten als normen. Hier worden wetten geëerbiedigd omdat ze noodzakelijke middelen zijn van sociale organisatie, ze zijn constant in voeling met de socio-economische omstandigheden. Ze kunnen worden gewijzigd en aangepast, ze dragen een relatief, geen absoluut karakter." (9.90)

Dergelijke definitie, zo beklemtoont dezelfde auteur (9.91) impliceert dat afstand wordt gedaan van het legalisme om te kiezen voor het principe van de sociaal-economische doelgerichtheid (*sotsial'no-khoziaistvennaia tselesoobraznost'*) (9.92).

Inzake rechtsmisbruik, dat toen reeds werd gedefinieerd als een handelen, dat binnen de formele grenzen van de wet bleef, doch waarbij de wijze van uitoefening niet strookt met de socio-economische betekenis van het recht, wordt met nadruk door de rechtspraak verklaard

dat niet de eigenaar zelf beslist over de economisch nuttige betekenis van de eigendom, maar de organen die mogen bepalen welke maximale draagwijdte kan worden gegeven aan het gebruik van het vermogen (9.93). Dit laatste wordt uitvoerig onderstreept in een instructieve brief uitgaande van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR (9.94). Daarin wordt aan de rechtbanken verduidelijkt dat "met het oog op de ontwikkeling van de produktieve krachten van het land tijdens de N.E.P. privé-kapitaal is toegelaten binnen de perken bepaald door het burgerlijk wetboek". De brief eist van de rechtbanken een gemotiveerde en geconcretiseerde toepassing van art. 1 B.W. RSFSR, wijzend op de mogelijkheid om art. 1 in te roepen in de gevallen waarin het recht op zodanige wijze wordt uitgeoefend dat dit gebruik van het subjectief recht, door de wet verleend, tegen de socio-economische betekenis van het recht ingaat. Waar privé-economische activiteiten toegelaten zijn, zo gaat de brief verder, veronderstelt dit een samengaan van individueel nut en economische doelmatigheid. *Indien echter een kloof tussen beide belangen bestaat, dan moet de rechter zijn toevlucht zoeken tot art. 1 B.W. RSFSR, dat de belangen van de staat vanuit socio-economische doelmatigheidsoverwegingen benadrukt en prioritair beschermt:*

" Art. 1 heeft tot doel contra-revolutionaire pogingen tot uitbreiding van de sfeer van burgerlijke rechten tegen te gaan en anderzijds de belangen van de arbeiders- en boerenstaat te beschermen."
(9.95)

Verdere toepassing van art. 1 B.W. RSFSR 1922 na de N.E.P.-periode.

In 1928 werd de periode van Nieuwe Economische Politiek afgesloten. Bij de aanvang van de 'radicale socialisering' via het invoeren van de eerste vijfjarenplannen werd art. 1 B.W. RSFSR uitgespeeld tegen de rijke boeren (kulakken) en de privé-ondernemers (N.E.P.-men) om deze klasse, die plots niet langer was gewenst, zo snel mogelijk te liquideren. Vorderingen van kulakken en N.E.P.-men om hun eigendom te beveiligen tegen onrechtmatige inbreuken, werden door de rechtbanken onontvankelijk gemaakt op grond van art. 1 B.W. RSFSR 1922: het eigendomsrecht, zo oordeelden de rechtbanken, wordt in zijn uitoefening immers niet beschermd indien deze uitoefening indruist tegen de socio-

economische belangen van de sovjetmaatschappij (9.96). Zo werd door de Moskouse gebiedsrechtbank op 25 januari 1930 een bevel uitgevaardigd, dat gold voor alle rechtbanken van het gebied en waarin een aantal drastische maatregelen werden opgelegd "met het oog op de uitvoering van de Communistische Partij en van de sovjetregering om de kulakken en de bourgeoisie te liquideren". Van deze 'klasse' mochten geen klachten worden ontvangen tegen de staat of tegen coöperatieve organisaties, noch tegen collectieve boerderijen en hun leden; kulakken en N.E.P.-men hadden niet langer erfrecht, hun aandeel in een nalatenschap ab intestato ging naar de staat (9.97), aan de notarissen werd de opdracht gegeven contracten te weigeren, waarbij gebouwen of uitrusting werden geschonken aan deze personen (9.98).

Nochtans werd de Moskouse gebiedsrechtbank terechtgewezen door het Opperste Gerechtshof van de RSFSR:

" Deze instructie is niet in overeenstemming met de wet noch met het algemeen beleid van de overheid. De gebiedsrechtbank mocht, indien zij dit wenste, een amendement op de wet vragen via de wetgevende kanalen, maar een dergelijke methode om wetten, door de sovjetregering uitgevaardigd, 'aan te vullen', is onaanvaardbaar."

Het Opperste Gerechtshof maakte de rechtbanken er m.a.w. attent op dat hun geen wetgevende macht is toebedeeld en dat zij geen poging moeten ondernemen om toch de plaats van de wetgever in te nemen. Het Opperste Gerechtshof was, zij het post factum, van oordeel dat, welke ook de wijziging is in de beleidslijn van de staat, de rechtbank moet wachten op aangepaste wettelijke normen om die nieuwe beleidslijn in praktijk om te zetten. *Aldus werd voor de toekomst het toepassingsdomein van art. 1 B.W. RSFSR 1922 in belangrijke mate beperkt* (9.99).

Toepassing van art. 1 B.W. RSFSR 1922 op het misbruik van persoonlijk eigendomsrecht.

Zoals reeds benadrukt, werd echter in de beginperiode van het sovjet-regime, en dit tot 1936, weinig aandacht besteed aan het juridisch lot van *gebruiksgoederen*. De eerste taak van de sovjetregering was immers controle te verwerven t.a.v. produktiemiddelen, om aldus via industriële ontwikkeling de Sovjetunie te laten uitgroeien tot een

economische grootmacht. Uitbouw van de industrie vereiste echter eveneens verhoogde arbeidsproduktiviteit. Om dit doel te bereiken was, volgens STALIN, de enige effectieve stimulus de materiële vergoeding van de arbeider volgens kwaliteit en kwantiteit van de geleverde arbeidsprestatie (zie historisch overzicht). Daarom precies werd in G.W. 1936, art. 10 het recht van de burgers op de persoonlijke eigendom van hun arbeidsinkomen en -besparingen, en op de gebruiksvoorwerpen die zij met deze gelden kunnen verwerven, alsook het erfrecht t.a.v. deze goederen, tot grondwettelijk recht verheven.

Over de socio-economische betekenis van dit persoonlijk eigendomsrecht en over de wijze waarop dit recht door de burgers diende te worden gebruikt, werd echter in G.W. 1936 met geen woord gerept. De officiële commentaar op het burgerlijk wetboek, gepubliceerd in 1938 (9.100) laat vermoeden dat ook de rechtstheoretici overwegend in het duister tastten bij het zoeken naar een coherente theorie rond het persoonlijk eigendomsrecht. In de rechtspraktijk begonnen echter vanaf het begin van de veertiger jaren gevallen op te duiken, waarin bleek dat het verlenen van de juridische garantie, nl. het eigendomsrecht, aan de arbeider t.a.v. zijn arbeidsinkomen en -besparingen, alsook t.a.v. de gebruiksgoederen, die hij of zij met deze gelden kan kopen, tot niet gewilde gevolgen aanleiding gaf. *Waar het persoonlijk eigendomsrecht precies een juridische bekrachtiging betekende van het gebruik van de materiële stimulus om tot een hogere arbeidsproduktiviteit in de socialistische sector te komen, bleek dat in de praktijk dit persoonlijk eigendomsrecht ervoor kon zorgen dat de arbeider helemaal niet meer behoefde te werken. Of dat hij nog slechts voor de schijn werkte in de socialistische sector, doch in feite zijn inkomsten haalde uit verhuring van persoonlijke goederen (verhuring van een huis of een personenwagen), of uit aan- en verkoop van gebruiksgoederen (speculatie als misdrijf) of uit zijn arbeid op een persoonlijk stukje grond, dat bijzonder intensief wordt bewerkt en waarvan de produktie op de kolchosemarkten werd verkocht. De juridische maatregelen, die werden genomen om deze uitwassen van persoonlijk eigendomsrecht tegen te gaan, worden in de afzonderlijke behandeling van de onderscheiden bevoegdheden van de persoonlijke eigenaar behandeld.*

Het tragi-komische geval van de zaak Poliakov wordt hier bij wijze van voorsmaakje beschreven. Dit geval werd een type-illustratie voor de juridische uitdrukking 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (ne-trudovye dokhody).

POLIAKOV werd voor zijn zeer verdienstelijke arbeid bij het optrekken van een autobedrijf in Gorki bij wijze van premie met een personenwagen beloond. In 1939 gaf hij deze wagen voor één jaar in huur aan een trust (9.101). De huurprijs bedroeg 12000 roebel per maand. In 1940 dagvaardt Poliakov de trust voor het niet betalen van het bedongen huurgeld en voor het niet normaal onderhouden van de wagen. Het rechtscollège voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR oordeelde dat Poliakov de wagen had gebruikt om inkomen te verwerven, dat niet uit arbeid voortkwam, wat ingaat tegen art. 10 G.W. 1936. Het huurcontract werd nietig verklaard op grond van art. 30 B.W. RSFSR:

" Is nietig een contract dat werd afgesloten met een doel, dat strijdig is met de wet of om de wet te ontduiken, alsook de juridische handeling die duidelijk tot doel heeft de belangen van de staat te schaden."

Bovendien hechtte het Opperste Gerechtshof aan deze nietigverklaring de gevolgen van art. 147 B.W. RSFSR 1922:

" Geen enkele der partijen heeft het recht terug te vorderen, wat zij bij contract heeft geleverd. De ongerechtvaardigde verrijking komt toe aan de staat." (9.102)

Opvallend echter is dat de rechtspraak in gevallen over rechtsmisbruik, vooral na 1936, het verwijzen naar art. 1 B.W. RSFSR 1922 angstvallig vermijdt.

" Zo'n algemeen artikel", zo oordeelde de rechtsleer, " was nodig in de periode van Nieuwe Economische Politiek, waarbij privé-initiatief en privé-kapitaal in juiste banen dienden te worden geleid. Doch in een periode waarin de collectivisering reeds is doorgevoerd, is dit artikel overbodig geworden." (9.103)

Bovendien had STALIN's juridische raadsman, VYSHINSKII, de eis van *socialistische wettelijkheid* (*sotsialisticheskaja zakonnost'*) bij elke rechtstoepassing afgekondigd. Socialistische wettelijkheid impliceert een strikt legalisme, waarbij de rechter, dit in tegenstelling tot de periode van Nieuwe Economische Politiek, wordt herleid tot "de mond

die de woorden van de wet uitspreekt" (9.104). Deze strikte gebondenheid van de rechter aan de wet is gebaseerd op de redenering dat de wet de uitdrukking is van de wil en vooral van het objectief belang van heel het volk, dat wordt vertegenwoordigd door de staat en wordt geleid door de Communistische Partij. De vraag werd nu gesteld *of de notie van rechtsmisbruik nog in het sovjetrecht kon gedijen, zonder in een onoplosbaar conflict te komen met de eis tot socialistische wettelijkheid*. Omdat de notie van rechtsmisbruik precies betekent dat de burger handelt binnen de formele grenzen van de wet, doch zijn subjectief recht op zodanige wijze uitoefent dat daardoor de socio-economische belangen van de staat worden geschaad of tekortgedaan, wordt, aldus sommige auteurs, onvermijdelijk voor de rechter een onbeperkte mogelijkheid geschapen om zelf te bepalen tot waar de rechtmatige uitoefening van het subjectief recht gaat. Dit leidt meteen tot een ontoelaatbare onbepaaldheid van het subjectief recht. Andere auteurs waren van oordeel dat de toevoeging 'socialistische' in de uitdrukking 'socialistische wettelijkheid' precies betekende dat de rechter zich bij de interpretatie van de wettelijke bepalingen slechts liet leiden door de socio-economische belangen van de sovjetstaat (9.105).

Groter nog dan de afkeer voor de notie van het rechtsmisbruik, was de algemene verwerping van het al te ruime en al te vage art. 1 B.W. RSFSR waardoor *"via het hoofd van het burgerlijk wetboek de volledige rechterlijke vrijheid in de toepassing van het burgerlijk recht werd binnengebracht"* (9.106). Daarom werden pogingen gedaan om de meest voorkomende gevallen van misbruik van persoonlijk eigendomsrecht via '*leges speciales*' te regelen, zodat geen beroep hoefde te worden gedaan op het algemene art. 1 B.W. RSFSR 1922. Zo werd het systematisch gebruik van een woning met het doel om inkomen op te strijken dat niet uit arbeid voortkomt, verboden door een gemeenschappelijk besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 17 oktober 1937 'Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het woonbeheer in de steden'. Punt 9 van dit besluit verklaart:

" Indien een afzonderlijke geïsoleerde kamer systematisch in huur wordt gegeven met speculatieve doeleinden, dan mag die kamer in beslag worden genomen op vordering van de procureur of van het woon-beheer." (9.107)

Daarbij moet worden opgemerkt dat 'speculatie' hier nog niet als specifiek juridische term met welomlijnde inhoud wordt gebruikt. Bedoeld wordt hier wat later zal worden gekwalificeerd als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (9.108). In het project van algemeen burgerlijk wetboek van de Unie (9.109) van 1947 werd de bepaling van art. 1 B.W. RSFSR 1922 onveranderd overgenomen, ondanks het feit dat de rechtsliteratuur bij de voorbereiding van dit project herhaaldelijk had gewezen op de vaststelling dat de rechterlijke praktijk bijna geen beroep meer deed op dit artikel. Art. 4 van het project voorzag dat

" burgerlijke rechten en verplichtingen worden verworven en uitgeoefend met het doel de materiële en culturele behoeften van burgers te bevredigen."

Dit project kreeg echter nooit kracht van wet en in het kader van het principe van het 'democratisch centralisme' (9.110) werd door een wet van de Opperste Sovjet van de USSR van 11 februari 1957 voorzien dat de Unie slechts de bevoegdheid heeft beginselen van wetgeving uit te vaardigen, maar dat het opstellen van burgerlijke wetboeken binnen de competentie valt van de afzonderlijke unierepublieken (9.111).

Zowel in de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie, uitgevaardigd in 1961 als in alle wetboeken van de afzonderlijke unierepublieken, uitgevaardigd op basis van deze beginselen, komt een gelijk-luidende *herformulering van art. 1 B.W. RSFSR 1922*, zij het in meer gepreciseerde vorm, voor. Art. 5 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie, dat letterlijk werd overgenomen in de wetboeken van de onderscheiden republieken, luidt als volgt:

" Burgerlijke rechten worden beschermd door de wet, behalve indien zij worden uitgeoefend in strijd met hun wezenlijke betekenis in een socialistisch regime, gedurende de periode van opbouw van het communisme."

In een tweede lid wordt de wijze waarop de burgers hun burgerlijke rechten moeten uitoefenen, nader omschreven:

" In de uitoefening van hun rechten en in het vervullen van hun verplichtingen zijn de burgers en organisaties ertoe gehouden de wetten na te leven, de gedragsregels in de socialistische ordening te respecteren alsook de morele principes van de maatschappij, die het communisme opbouwt."

Bijzondere aandacht wordt aan dit artikel besteed door het partijcongres van 1961 (9.112). In verband gebracht met het persoonlijk eigendomsrecht, zo kan men lezen in de resoluties van dit congres, laat dit artikel toe *controle uit te oefenen op de maat van arbeid en de maat van consumptie in een socialistische maatschappij*. Om elk misverstand daarrond te vermijden wordt het algemeen verbod van rechtsmisbruik, zoals dat in art. 5 Beginselen van Burgerlijke Wetgeving werd geformuleerd, in meer toegespitste vorm herhaald in art. 25 Beginselen van Burgerlijke Wetgeving, dat handelt over persoonlijk eigendomsrecht. Daarin wordt benadrukt dat objecten van persoonlijk eigendomsrecht geen bron mogen worden van inkomsten, die niet uit arbeid voortspruiten (cfr. maat van arbeid) en dat deze objecten slechts mogen worden gebruikt om persoonlijke materiële en culturele behoeften te voldoen (cfr. maat van consumptie).

Na de uitvaardiging van de nieuwe burgerlijke wetgeving in het begin van de zestiger jaren, ontstonden twee strekkingen in de rechtsleer rond de betekenis en draagwijdte van art. 5 Beg. Burg. Wetg. De ene strekking was van oordeel dat art. 5 Beg. Burg. Wetg. als *zelfstandige norm* kon worden beschouwd en dat de rechter zich bijgevolg uitsluitend op dit artikel kon beroepen (9.113). Volgens anderen echter was in de burgerlijke wetgeving voldoende tegemoetgekomen aan de eis tot socialistische wettelijkheid om aan art. 5 Beg. Burg. Wetg. niet meer het karakter van zelfstandige norm toe te kennen. Het gaat om een *begeleidende norm, een hulpmiddel voor interpretatie*, aldus deze tweede strekking. Inzake persoonlijk eigendomsrecht begeleidt art. 5 Beg. Burg. Wetg. bijvoorbeeld de rechter bij het toepassen van de

meer specifieke regels terzake: art. 25 Beg. Burg. Wetg., art. 105, 111, 141 en 142 B.W. RSFSR 1964 (9.114).

GRIBANOV vertegenwoordigt in deze controverse de gulden middenweg en meent dat de rechter zo mogelijk beroep moet doen op meer specifieke bepalingen, doch bij gebrek daaraan blijft art. 5 Beg. Burg. Wetg. nog steeds een noodzakelijk hulpmiddel voor een socialistische rechtspraak (9.115). Volgens GRIBANOV is de uitoefening van rechten in een socialistische maatschappij onderworpen aan een aantal principes. De schending van elk der principes kan worden beschouwd als misbruik van recht in een socialistische maatschappij.

* Vooreerst is er het principe van de *socialistische wettelijkheid*: de burger moet bij het uitoefenen van zijn rechten de wetten naleven (art. 5 Beg. Burg. Wetg.). Het begrip 'wet' wordt hier in ruime zin gebruikt (9.116).

* Vervolgens is er het principe van de *goede trouw*: in de periode van opbouw van het communisme moeten morele principes de maatschappij beheersen. Deze gedragsregels in een socialistische ordening en morele principes van de socialistische maatschappij, die het communisme opbouwt, worden voornamelijk in hun naleving gewaarborgd door de zgn. para-juridische instellingen als daar zijn de kameradenrechtbanken en de druzhinniki (vrijwilligers-ordehandhavers) (9.117).

* Het principe van de *uitoefening van burgerlijke rechten volgens hun socio-economische betekenis*, waarbij individueel en maatschappelijk belang moeten convergeren, doch het objectief maatschappelijk belang bij divergentie steeds de bovenhand moet halen (art. 5 Beg. Burg. Wetg., art. 25 Beg. Burg. Wetg., art. 111, 141 en 142 B.W.).

* Het principe van de *reële uitoefening van burgerlijke rechten*: de socialistische maatschappij geeft aan de burger de kans of mogelijkheid, doch ook de verplichting om zijn rechten werkelijk uit te oefenen.

* Het principe van de *kameraadschappelijke samenwerking bij het realiseren van burgerlijke rechten en verplichtingen*. Deze idee werd, voor wat het verbintenissenrecht betreft, uitgewerkt door NOVITSKII

in zijn bekende werk over de solidariteit van belangen in het sovjet burgerlijk recht (9.118), doch zou ook inzake persoonlijk eigendomsrecht in het bijzonder van toepassing zijn op de regeling van verhoudingen tussen medeëigenaars.

* Tenslotte vermeldt GRIBANOV nog het *economisch principe* dat van de burgers de meest efficiënte uitoefening van hun burgerlijke rechten eist tot vermeerdering van de nationale rijkdom en eveneens een bijzonder eerbiedige houding vraagt van de burger t.a.v. de socialistische eigendom.

Voor al het principe van de 'goede trouw' zorgde voor controverse in de sovjet rechtsleer. Vooreerst werd deze term verworpen als "te westers aandoend", nl. als verwijzend naar het principe van de goede trouw, dat ook volgens het Zwitsers burgerlijk wetboek de uitoefening van burgerlijke rechten beheerst. Daarom werd als meer aangepaste terminologie voorgesteld "het naleven van moreel-ethische principes bij de uitoefening van burgerlijke rechten" (9.119). VASIL'EV onderscheidt, uitgaande van de voorschriften van art. 5, lid II Beg. Burg. Wetg. twee mogelijkheden van rechtsmisbruik: de uitoefening van het subjectief recht *in strijd met zijn maatschappelijke betekenis* en de uitoefening van het subjectief recht *op amorele, anti-sociale wijze* (9.120). Deze stelling veroorzaakte een storm van kritiek op grond van de redenering dat recht en moraal één zijn in de Sovjetunie. Aldus werd de vraag geformuleerd of het schenden van de regels van het socialistische samenleven of het miskennen van de morele principes in een socialistische maatschappij bij de uitoefening van het subjectief recht, zonder onmiddellijke schending van de betekenis, die aan deze rechtswetg. norm werd meegegeven, als rechtsmisbruik kan worden gekwalificeerd en dus volgens art. 5 Beg. Burg. Wetg. leidt tot de niet-bescherming van de uitoefening van subjectief recht (9.121).

IOFFE daarentegen meent dat het niet nakomen van de morele regels en de sociale gedragsnormen in een socialistische maatschappij weliswaar "een bepaalde maatschappelijke reactie moet uitlokken" (hij denkt hier in de eerste plaats aan de functie van de kameradenrechtbanken),

maar niet onmiddellijk moet leiden tot het toepassen van burgerrechtelijke sancties op deze schending. Wanneer deze mogelijkheid voor de rechter wordt opengesteld, zo meent IOFFE, dan zou ernstige inbreuk worden gepleegd op het principe van de socialistische wettelijkheid. In het burgerlijk rechtsproces moeten deze normen van moraliteit en sociaal voorbeeldig gedrag bijdragen tot een juiste interpretatie van de rechtsnormen; zij zijn slechts een aanbeveling voor de rechter bij de concrete toepassing van de rechtsnorm, waarvan hij echter onder geen beding mag afwijken (9.122).

In elk geval laat art. 5 Beg. Burg. Wetg., ondanks de (nog steeds vage) precisering in zijn tweede lid, een indruk na van abstractheid, algemeenheid, gebrek aan specificiteit. Het soepele *gummi*-karakter (*kau-chukovyi kharakter*) (9.123) van deze regel laat alle wegen open voor de rechtspraak. Op deze discretionaire bevoegdheid, die aan de rechter aldus wordt gegeven, kan alleen het principe van de socialistische wettelijkheid een correctie aanbrengen, waarbij de rechter zich naar de voorschriften van de wet moet gedragen, zij het dat hij deze wet op socialistische wijze moet interpreteren.

Art. 5 Beg. Burg. Wetg. (dat letterlijk werd overgenomen in de wetboeken van de onderscheiden unierepublieken) blijft ongetwijfeld de nadruk leggen op het feit, dat recht niets te maken heeft met zekerheid. Recht heeft niet tot doel als onaanraakbaar principe in de veilige rechtsstaat de belangen van de individuen te beschermen. Recht is een *middel, zo nodig een wapen, in handen van de socialistische staat*. Recht heeft een dienende rol (*sluzhebnyi rol'*) als element van de bovenbouw. I.v.m. rechtsmisbruik drukte NOVITSKII deze gedachte als volgt uit:

" De bescherming van burgerlijke rechten houdt daar op, waar de uitoefening van deze rechten niet langer overeenstemt met het beleid en de te verwezenlijken opdrachten die de staat zich voorhoudt, waar de uitoefening van het recht in strijd is met de dienende rol van het recht, als element van de suprastructuur." (9.124)

In die optiek kan recht zich niet roemen op standvastigheid; precies zijn aanpassingsgraad, zijn soepelheid of elasticiteit moet op maximale wijze worden verwezenlijkt. *Het recht moet een soepele handlanger blijven van de meest uiteenlopende doelstellingen, die de Communistische Partij aan de staat voorschrijft.*

Art. 5 Beg. Burg. Wetg. vertolkt eveneens op overduidelijke wijze de stelling dat in een socialistisch systeem *geen onaantastbare rechten van het individu bestaan*. Het individu bezit niet van nature uit een aantal onvervreemdbare rechten, doch wordt door de staat met 'subjectieve rechten' bekleed, om aldus beter in staat te zijn de doelstellingen van de sovjetstaat te verwezenlijken. MALITSKII drukte deze gedachte als volgt uit:

" De overheid verleende rechten aan de burgers, niet in naam van bepaalde abstracte persoonlijkheidsrechten, maar uitsluitend voor haar eigen doel, nl. de ontwikkeling van de produktieve krachten van het land." (9.125)

In dit kader is het uiterst merkwaardig dat nog steeds de juridische termen 'rechtssubject' en 'subjectief recht' worden gebruikt. Het voorstel om het begrip 'rechtsbevoegdheid' in te voeren, kent weinig succes. *'Rechtsbevoegdheid' zou heel wat duidelijker wijzen op het dienstig karakter van het recht, dat aan het individu wordt verleend, op de band tussen rechten en plichten en op het feit dat de bevoegdheid ophoudt te bestaan op het ogenblik dat zij tegen het belang van de staat wordt aangewend.*

Deze visie op subjectieve rechten, of wat m.i. een meer gepaste term is: doelgebonden bevoegdheden, wordt ongetwijfeld bevestigd in G.W. 1977, die, als novum, een algemeen grondwettelijk voorbehoud in art. 39 invoert:

" De uitoefening door burgers van rechten en vrijheden mag geen schade toebrengen aan de belangen van de staat en aan de belangen van andere burgers."

De beperking van de zgn. grondrechten door andermans rechten is ook in ons recht algemeen aanvaard, doch het uitdrukkelijk voorbehoud t.a.v. "de belangen van de maatschappij, vertegenwoordigd door de staat", betekent een *ontwaarding van de hele theorie der grondrechten*. De spanning tussen individu en collectiviteit, die in elk maatschappelijk bestel bestaat, wordt aldus *eenzijdig ten voordele van de collectiviteit opgelost*. Deze collectiviteit blijft echter niet vaag, amorf en dus moeilijk in haar belangen te achterhalen, doch zij krijgt de concrete vorm van de staat, die volgens art. 1 G.W. 1977 de wil en de belangen van arbeiders, boeren en intelligentia uitdrukt. De leidende rol van de maatschappij, komt volgens art. 6 G.W. 1977 toe aan de Communistische Partij (9.126). Volgens de leer van de leidende rol van de Communistische Partij kan alleen zij door haar monopoliepositie de instantie zijn, die de ware inhoud van de maatschappelijke belangen op onfeilbare wijze kan vastleggen en dus meteen kan bepalen op welke wijze de burgers hun bevoegdheden moeten uitoefenen.

Naast dit *algemeen grondwettelijk voorbehoud* gebruikt de nieuwe grondwet ook de techniek van het *bijzonder wetsvoorbehoud*, waarbij aan de gewone wetgever de machtiging wordt gegeven om op discretionaire wijze de bevoegdheden van de burger verder "in goede banen te leiden". Deze machtiging kan uitdrukkelijk of in bedekte vorm worden verleend. Het *verdekte wetsvoorbehoud* wekt op het eerste gezicht de indruk dat het gaat om een beschermingsfunctie, nl. dat één of ander recht "door de wet wordt beschermd". Praktisch gezien betekent dit dat het recht slechts wordt beschermd, voor zover het in uitdrukkelijke bewoordingen door de wet is beschermd. Deze techniek van het bedekt wetsvoorbehoud wordt door de sovjet grondwetgever gebruikt, wanneer hij in art. 13 G.W. 1977 spreekt over de bescherming van persoonlijk eigendomsrecht en erfrecht, in art. 47 over auteurs- en uitvindersrechten en in art. 56 over brief-, telefoon- en telegraafgeheim. Een *uitdrukkelijk wetsvoorbehoud* wordt door de grondwetgever gemaakt inzake het verlenen van grondstukken voor nevenbedrijven "op de wijze door de wet bepaald" (art. 13), en bij het regelen van de individuele arbeidsactiviteit:

" De staat regelt de individuele arbeidsactiviteit en waarborgt aldus het gebruik daarvan in het belang van de maatschappij."

(art. 17 G.W. 1977) (9.127)

Tenslotte moet nog worden benadrukt dat in lid III van art. 13 G.W. 1977 de grondwetgever nogmaals uitdrukkelijk waarschuwt:

" Het vermogen, dat zich in persoonlijke eigendom of in gebruik van burgers bevindt, mag niet dienen om inkomen op te strijken, dat niet uit arbeid voortkomt en het mag ook niet gebruikt worden ten nadele van de belangen van de maatschappij."

Aldus blijft de aansporing van LENIN ook in G.W. 1977 volledig bewaard:

" Laten wij verder gaan in de inmenging door de staat in de privaatrechtelijke verhoudingen tussen burgers." (9.128)

Burenhinder ?

In de twintiger jaren werd in de sovjet rechtsleer de vraag gesteld of nog plaats was voor het juridisch begrip 'burenhinder' (pravo sosedstva) in het sovjet rechtssysteem.

NOVITSKII stelde radicaal dat men niet zo naïef mocht zijn te denken dat burenhinder een typisch symptoom is van een kapitalistische samenleving en dat dit fenomeen in een collectief georganiseerde maatschappij zou verdwijnen. Loyaal gedrag t.o.v. elkaar kan men van mensen slechts verwachten in een communistische samenleving. Een socialistische maatschappij is slechts gekenmerkt door een overwicht van het collectief op het individueel belang. Daarin zag de sovjet rechtsleer precies het probleem: burenhinder roept de idee op van individualistische, vraatzuchtige en niets ontziende eigenaars, die voortdurend op elkaars staart trappen, indien de staat niet zorgt voor een evenwichtige uitoefeningsmogelijkheid van het eigendomsrecht voor alle titularissen. Gezien echter de burger in een socialistische maatschappij werd verklaard niet langer individualistische, niets ontziende eigenaar te zijn, maar medebouwer aan een communistische maatschappij, wordt hij geacht zijn eigendomsrecht niet meer in eigen

belang uit te oefenen, doch in het belang van de gemeenschap (vertegenwoordigd door de staat), waarmee hij echter zijn persoonlijk belang (op lange termijn) identificeert.

NOVITSKII verdedigde echter de stelling dat burenenrecht niet alleen van toepassing zou zijn op het eigendomsrecht, *doch ook op andere zakelijke rechten*. Zo verklaarde art. 24 van het Agrarisch Wetboek van de RSFSR 1926

" De grondgebruiker heeft niet het recht om op zijn grondstuk handelingen te stellen of gebouwen op te trekken, die de wezenlijke belangen van de grondgebruikers schenden."

Het burenenrecht zou ook van toepassing zijn op verhoudingen tussen huurders, waarbij zich wel het probleem stelde dat B.W. RSFSR 1922 geen juridische regeling van het burenenrecht inhield. Daarom raadde NOVITSKII aan (tijdens de N.E.P.) zich te inspireren op het buitenlands recht (het Duits en het Zwitsers burgerlijk wetboek), zij het met inachtneming van art. 1 B.W. RSFSR 1922 dat de eigenaar huurder of grondgebruiker bovendien nog kan dwingen een economisch functioneel gebruik van de zaak te maken (9.129).

Ook B.W. RSFSR 1964 rept met geen woord over burenenrecht. DUKAL'SKII meent dat het gebrek aan deze regels in de praktijk tot ernstige moeilijkheden leidt en dat een aanvullende wetgeving welkom zou zijn (9.130). Tegen deze stelling wordt echter ingebracht *dat burenhinder in de Sovjetunie meestal niet door de klassieke rechterlijke organen wordt behandeld: het is de volksmilitie of de kameradenrechtbank, die in de Sovjetunie deze problemen van socialistisch samenleven aanpakt* (9.131). In de uitzonderlijke gevallen waarin deze problemen dan toch voor de gewone rechter komen, zouden zij op basis van art. 5 Beg. Burg. Wetg. worden beslecht (9.132).

Het is wellicht interessant op te merken dat het Poolse Burgerlijk Wetboek in zijn art. 147 tot 154 wel een aantal typische gevallen van collisie tussen gelijke subjectieve rechten van burgers regelt. Zo bepaalt art. 150 van het Poolse B.W. dat de eigenaar op zijn grondstuk wortels mag uittrekken, die afkomstig zijn van het naburig grondstuk. Dat geldt ook voor overhangende takken en vruchten, zij het

dat de eigenaar in dat geval de buur voordien moet verwittigen van het tijdstip van het wegnemen van de vruchten (9.133).

Horizontaal rechtsmisbruik (dat betrekking heeft op de verhouding tussen de rechtsgenoten onderling) wordt weliswaar door de sovjet-wetgeving niet buiten beschouwing gelaten (zie verder: de bespreking van de negatorische vordering in het hoofdstuk over bescherming van persoonlijk eigendomsrecht). Men denke bv. aan art. 39, lid II G.W. USSR 1977:

" De burger mag in het gebruik van zijn rechten en vrijheden geen schade toebrengen aan de belangen van de maatschappij en van de staat en aan de rechten van andere burgers."

Niet toevallig worden eerst de belangen van de maatschappij en van de staat vermeld: *het zwaartepunt van het verbod tot rechtsmisbruik ligt in het sovjetrecht op het 'verticale' vlak: in de collectieve binding van elk 'subjectief recht'.*

AFDELING II - BEZIT

Bezit (vladenie) wordt thans door de sovjet rechtsleer vrijwel unaniem gedefinieerd als *"feitelijke heerschappij van een persoon t.a.v. een zaak"* (*fakticheskoe gospodstvo litsa nad veshchiiu*) (9.134).

Over het al dan niet invoeren van het juridisch begrip 'bezit' in het sovjet socialistisch rechtssysteem ontstond in de twintiger jaren de nodige deining. Een aantal auteurs (9.135) waren immers van mening dat deze definitie van bezit als *"feitelijke heerschappij t.a.v. een zaak"* uitgaat van een a-Marxistische definitie van het recht als *"verhouding van een persoon tot een zaak"*. Daardoor wordt, aldus deze auteurs, het maatschappelijk karakter van de verhouding tussen personen m.b.t. zaken al te zeer verdoezeld. Volgens KHALFINA kon deze theoretische discussie snel worden beëindigd door bezit te definiëren als een rechtsverhouding tussen personen m.b.t. de feitelijke heerschappij t.a.v. zaken (9.136). Zelfs rekening houdend met deze correctie, bleef, aldus TOLSTOI, de begripsdefinitie van bezit onbruikbaar in een socialistisch rechtssysteem. In een socialistisch bezitsbegrip mag het statisch element van de bezitsdefinitie (*possessio* = zitten op) niet overbenadrukt worden. TOLSTOI (9.137) pleit voor een definitie die meer de nadruk legt op het gebruik dat de bezitter van zijn zaak moet maken. Bezit kan volgens TOLSTOI omschreven worden als *"een juridisch beschermde mogelijkheid van economische heerschappij t.a.v. een zaak"*. In diezelfde geest definieerde SAMOILOVA bezit als *"een juridische mogelijkheid om een zaak in zijn economische sfeer te houden"* (9.138).

Deze argwaan t.a.v. het statisch, vegeterend en sedentair karakter van het bezit ontstond tijdens de N.E.P. Zo meende STUCHKA (9.139) dat de juridische instelling van het bezit de titularis al te zeer de kans geeft om *"te gaan zitten op de zaak"* zonder ze te gebruiken volgens haar socio-economische bedoeling. Bezit als deelbevoegdheid van het eigendomsrecht zou stilaan wegwijnen, omdat

" in sovjetvoorwaarden het eigendomsrecht niet wordt gezien als privilege, doch als verplichting om de zaak te gebruiken in het belang van de ontwikkeling van de volkshuishouding: daarom moet bezit plaats ruimen voor de veel actievere bevoegdheid van het gebruik." (9.140)

Deze afwijzende houding t.a.v. het bezitsrecht sloeg echter in de eerste plaats op produktiemiddelen. Over bezitsrecht, als één van de deelbevoegdheden van het persoonlijk eigendomsrecht (dus t.a.v. consumptiemiddelen) schreef LIPETSKER in 1937 (een jaar na de creatie van het persoonlijk eigendomsrecht) (9.141):

" De stakhanovist, die zich een persoonlijk kostuum heeft gekocht, kan het ofwel gebruiken ofwel in de kast hangen en bewaren. De nieuwe burgerlijke wetgeving moet dus ook het bezitsrecht garanderen, naast het gebruiksrecht."

Bedoeld worden hier de bevoegdheden van bezit en gebruik als elementen van het persoonlijk eigendomsrecht. Volgens het sovjetrecht mag bezit niet uitgroeien tot een afzonderlijk juridisch instituut met zelfstandige betekenis. Bezit mag niet méér betekenen dan een "*subjectief recht met onzelfstandig karakter*" (9.142). Slechts titulair bezit wordt erkend. Bezit wordt beschouwd als een bevoegdheid, verbonden aan een aantal juridische instituten (eigendomsrecht, huurrecht, pandrecht). Tegen een eventuele bezitsschending kan de titularis van deze rechten zich verzetten op grond van zijn recht van eigendom, huur of pand. Slechts petitorische bescherming van een wettelijk, titulair bezit is mogelijk (art. 29 Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie). *Bescherming van het feitelijk bezit als dusdanig (possessorische bezitsbescherming) is uitgesloten.*

De redenering van de sovjetleer bij de afwijzing van de possessorische bezitsbescherming is dat de possessoria in de kapitalistische landen in de eerste plaats zorgt voor bezitsbescherming t.a.v. onroerende goederen, waarbij niet mag worden vergeten *dat deugdelijk bezit kan leiden tot verkrijgende verjaring*. Deze verkrijgende verjaring speelt in de eerste plaats in het belang van de bezittende klasse.

" De bescherming van het bezit", aldus VENEDIKTOV, " dient in de eerste plaats de belangen van hen, aan wie de bestaande rechtsorde een maximaal aantal rechten geeft, nl. de vermogende klasse." (9.143).

In de Sovjetunie is de individuele eigendom t.a.v. het belangrijkste onroerend goed, nl. de grond, afgeschaft. De bescherming van het feitelijk bezit, samen met het instituut van de verkrijgende verjaring, zou dus kunnen zorgen voor een re-installatie van het privé-eigendomsrecht, en voor *het failliet van de toewijzingsnormen, die de basis uitmaken van het sovjet juridisch eigendomssysteem*. Het afwijzen van de possessoria en van de verkrijgende verjaring wil dus in de eerste plaats de maatschappelijke eigendom t.a.v. de grond en van de belangrijkste produktiemiddelen veilig stellen. Consequent voorziet art. 153 B.W. RSFSR 1964 een *onbeperkte vindictiemogelijkheid* t.a.v. staats-, kolchose-, coöperatief of maatschappelijk vermogen. Dit vermogen mag door de bevoegde organisatie worden teruggevorderd van elke bezitter, op welke wijze ook de onrechtmatige vervreemding was gebeurd.

Doch ook t.a.v. *gebruiksgoederen* weigert het sovjetrecht, in principe althans, het vermoeden te hanteren dat de bezitter wordt geacht eigenaar te zijn tot het tegendeel wordt bewezen. *T.a.v. alle goederen zonder onderscheid geldt in de regel het vermoeden van staatseigendom*, zoals dat tijdens de N.E.P. door het Opperste Gerechtshof van de RSFSR werd gecreëerd (9.144). De burger zou dus telkens zijn eigendomsrecht moeten bewijzen, zoniet wordt de zaak als heerloos goed overgeheveld in het staatsfonds. Een rigiede toepassing van dit principe bleek echter vanuit pragmatisch standpunt ondoenbaar. De rechtspraak heeft dan ook meermaals het feitelijk bezit t.a.v. gebruiksgoederen juridisch erkend, "wanneer dit de socio-economische belangen van de sovjetmaatschappij ten goede komt" (9.145).

* VENEDIKTOV meent dat de weigering om het feitelijk bezit juridisch te erkennen niet betekent dat de rechtbank verplicht zou zijn elke keer de titel van de bezitter van een zaak na te gaan en daarom, aldus VENEDIKTOV, ontvangt de feitelijke bezitter in een aantal gevallen de bescherming van zijn bezit. VENEDIKTOV voegt er echter snel aan toe

dat de sovjetrechter het recht heeft om op eigen initiatief de kwestie van het titulair bezit op te werpen.

" Het sovjetrecht voorziet immers de actieve controle door de staat en zijn organen, ook de gerechtelijke organen, t.a.v. alle burgerlijke rechtsverhoudingen." (9.146)

* Feitelijk bezit werd erkend door de rechtbanken tijdens de N.E.P.-periode t.a.v. woonhuizen, waarvan de eigenaar onbekend was. Deze woonhuizen van geringe omvang (maximaal vijf kamers gespreid over gelijkvloers en hoogstens één verdieping) waren reeds jarenlang bewoond door bezitters te goeder trouw, die alle verplichtingen van de eigenaar vervulden: herstel, belastingen, verzekering, enz. Zo'n woonhuizen van geringe omvang en waarde werden aan de bezitters te goeder trouw gelaten

" gezien de opname van deze woonhuizen in het staatswoonfonds slechts het beheer van dit gecentraliseerd woonfonds zou bemoeilijken" (9.147)

* T.a.v. de bezitter te goeder trouw, die de zaak onder bezwarende titel heeft verkregen, kan de persoonlijke eigenaar slechts een beperkt vindicatierecht laten gelden: wanneer de verkrijger niet wist of niet behoorde te weten dat de vervreemder niet het recht had om te vervreemden, dan kan de eigenaar zijn vermogen van de verkrijger slechts terugvorderen wanneer het vermogen door de eigenaar of de persoon aan wie het vermogen door de eigenaar werd overgedragen in bezit werd verloren, hun werd ontstolen of op een andere wijze buiten hun wil uit hun bezit was ontsnapt (9.148). In dit geval krijgt ongetwijfeld de feitelijke bezitter te goeder trouw, als onwettige bezitter, juridische bescherming. Volgens GENKIN (9.149) is dit één van de oorspronkelijke wijzen van eigendomsverkrijging in het sovjetrecht.

Bij de voorbereiding van de nieuwe codificatie van de burgerlijke wetgeving in het begin van de zestiger jaren werden voorstellen gedaan om verkrijgende verjaring t.a.v. objecten van persoonlijk eigendomsrecht in het burgerlijk wetboek op te nemen (9.150). De mogelijkheid om door verkrijgende verjaring persoonlijk eigendomsrecht te verkrij-

vallen. Een toonaangevend voorbeeld daarvan is volgens RUBANOV de beperking van de vindicatie-eis t.a.v. objecten van persoonlijk eigendomsrecht die zich in het bezit bevinden van de verkrijger te goeder trouw (zie verder). Daarom moet de mogelijkheid tot terugvordering van zijn vermogen uit andermans onwettig bezit openstaan voor de persoonlijke eigenaar in alle mogelijke gevallen, zoals dat thans reeds het geval is t.a.v. socialistische eigendom (9.155).

Men moet inderdaad voor ogen houden dat de bescherming van de derde verkrijger te goeder trouw a non domino in de eerste plaats de zekerheid en vlotheid van het handelsverkeer wil bevorderen. Deze ratio legis leek ook in de Sovjetunie aanvaardbaar tijdens de N.E.P.-periode, doch is moeilijker verzoenbaar met de sovjetopvatting over een ontwikkelde socialistische samenleving.

Dat gebeurt bv. bij het intensief bewerken van een nevenbedrijf en de verkoop van de opbrengst tegen hoge prijzen. Alweer wijzen deze openingen op leemten in de socialistische plansector: de verhuring van woonhuizen op de woningschaarste, de bloei van het nevenbedrijf op de bevoorradingsproblemen in de georganiseerde plansector.

Niet elk mogelijk handelen is in de Sovjetunie echter tevens een toegelaten handelen. Binnen de grenzen van het door de rechtsordening mogelijk gemaakte gedrag, kan de titularis van een recht zijn bevoegdheid misbruiken. Een *"niet toegelaten gedragsvorm binnen de grenzen van een toegelaten gedragstype"* (de definitie van rechtsmisbruik door IOFFE en GRIBANOV) (9.157) zal in dit geval betekenen dat de persoonlijke eigendom op wettelijk toegelaten wijze wordt gebruikt, doch zodanig dat dit gebruik een basisbron van inkomsten wordt voor de titularis. In dat geval wordt persoonlijk eigendomsrecht uitgeoefend op een wijze, die onverenigbaar is met de belangen van de socialistische maatschappij. In een socialistische maatschappij, op weg naar het communisme, moet immers elke burger meewerken aan de opbouw van 's lands socialistische economie.

Door de creatie van de instelling van het persoonlijk eigendomsrecht heeft de sovjetoverheid zich aldus op de grenslijn gewaagd van wat doenbaar is én opportuun voor een socialistische maatschappij van het totalitaire type. Dat de sovjetburger zich in deze situatie bewust of onbewust voortdurend schuldig maakt aan 'grensoverschrijdingen', hebben de sovjetrechtbanken snel moeten ondervinden. Bij het beoordelen van de zovele gevallen van misbruik van persoonlijke eigendom, beschikte de sovjetrechter over een uiterst karig juridisch instrumentarium. Weliswaar gold in dit geval het toenmalige art. 1 B.W. RSFSR (thans art. 5 Beg. Burg. Wetg. 1961, art. 5 B.W. RSFSR 1964): "Burgerlijke rechten worden door de wet beschermd, behalve wanneer zij worden uitgeoefend in strijd met hun sociaal-economische betekenis." Dit artikel gaf aan de rechter 'carte blanche' in deze materie, doch over verdere

juridische richtlijnen m.b.t. de grens van toegelaten gedrag, beschikte de rechter bijna niet.

In samenwerking met de rechtsleer is aldus het praetoriaans begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (netrudovye dokhody) gegroeid. Een controversieel economisch-juridisch begrip, dat als een reusachtig zwaard van Damocles boven alle persoonlijke eigendom hangt. Uit de analyse van dit begrip moet blijken dat het sovjet eigendomsbegrip, formeel zo gelijkend op ons westers eigendomsbegrip, in feite niet meer is dan een bevoegdheid, die, wanneer zij van haar doel wordt afgewend, onmiddellijk wordt beperkt of ingetrokken.

Inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (netrudovye dokhody).

" Gezien tijdens het socialisme geld en warenruil blijven bestaan, en dus privé-eigendomsneigingen niet zijn verdwenen uit het bewustzijn van de mensen, moet het gebruikskarakter van het persoonlijk vermogen en zijn arbeidsherkomst ook met rechtsmiddelen worden bestreden, d.w.z. langs de weg van het bestraffen van misbruik van persoonlijke eigendom." (9.158)

De bevoegdheid van gebruik, als deelbevoegdheid van het eigendomsrecht, wordt ook in de Sovjetunie gedefinieerd als

" het op de wet berustende gebruik van de waardevolle eigenschappen van een zaak en het ontvangen van de inkomsten daaruit." (9.159)

Ook hier geldt echter het principe dat een abstracte juridische definitie onvruchtbaar blijkt bij het zoeken naar het eigene van het sovjet juridisch denken en de sovjet rechtstoepassing. Heel wat meer bruikbaar als uitgangspunt voor een omschrijving van de gebruiksbevoegdheid van de persoonlijke eigenaar, is de waarschuwing die de grondwetgever in lid III van art. 13 G.W. 1977 aan elke burger meegeeft:

" Het vermogen, dat zich in persoonlijke eigendom of in gebruik van de burgers bevindt, mag niet worden gebruikt om inkomen op te strijken, dat niet uit arbeid voortkomt. Dit vermogen mag evenmin worden gebruikt in het nadeel van de belangen van de maatschappij." (zie ook lid III B.W. RSFSR 1964).

Het begrip '*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*' (*netrudovye dokhody*) wordt in de wet nergens verduidelijkt. De rechtsleer komt, in zijn pogingen tot preciezere begripsomschrijving tot de meest uiteenlopende resultaten. Een aantal auteurs verdedigen de stelling dat het begrip '*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*' in de eerste plaats een *economisch begrip* is. Zo moet volgens EROSHENKO (9.160) onder '*inkomen dat niet uit arbeid voortkomt*' worden verstaan:

" Elk vermogen, dat de burger ontvangt buiten de verdeling van het maatschappelijk produkt volgens kwaliteit en kwantiteit van de arbeid."

Volgens GRIBANOV en DUL'NEVA zou het gaan om inkomen dat de eigenaar ontvangt als resultaat van het hem toebehorend vermogen, zonder gebruik te maken van eigen arbeid (9.161). Onder het "opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt", verstaat tenslotte AMFITEATROV:

" de activiteit die gericht is op het ontvangen van materiële waarden, die niet in verhouding staan tot de input van één of andere arbeid." (9.162)

Al deze juristen voelen zich geruggesteund door het socialistische principe van de verdeling volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresterde arbeid. Ook lieten zij zich inspireren door de economen, die persoonlijke eigendom zien als een verdeling van het maatschappelijk produkt aan de gezinnen (zij het dat dit maatschappelijk produkt thans ook officieel niet alleen omvat wat in de gesocialiseerde sector wordt geproduceerd, doch ook de opbrengst van de toegelaten individueel georganiseerde sector) (9.163).

Hoezeer deze definities ook in overeenstemming zijn met de officiële partijlijn (9.164), op juridisch niveau kunnen zij onmogelijk worden

volgehouden. De term 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', zeer duidelijk qua begripsinhoud in het dagelijks spraakgebruik, werd *opgenomen in de juridische meta-taal en kreeg daar een nieuwe, juridische betekenis*, die helemaal niet meer overeenstemt met de normale betekenis van deze uitdrukking in het gewone spraakgebruik. Zoals verder nog uitvoerig zal worden aangetoond, kan inkomen, dat voortkomt uit eigen arbeid, juridisch worden gekwalificeerd als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' en omgekeerd valt niet elk inkomen, dat niet berust op eigen arbeid, onder de juridische categorie van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'.

Enkele juristen hebben deze contradictie onder ogen durven zien en benadrukken dat 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' *een juridisch begrip is, behorende tot het technisch instrumentarium van de sovjet-jurist* en dus niet in de eerste plaats een economisch begrip. SAMOILOVA noemt 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt':

" een verhoging van het vermogen van de eigenaar via een onwettelijk gebruik van de hem op basis van persoonlijk eigendomsrecht toebehorende zaken, met het doel zich te verrijken of een parasitaire levenswandel te leiden" (9.165)

IAKOVLEV gaat akkoord met deze definitie, doch voegt eraan toe dat het inkomen niet alleen onwettelijk moet zijn verworven om als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' gekwalificeerd te worden: de rechter moet rekening houden met de omvang van het inkomen, dat op onwettige wijze werd verworven, met de vermogenstoestand van de betrokkenen en met de systematiciteit, waarmee het inkomen werd verworven (9.166).

Ook MASLOV meent dat de uitdrukking 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' in de eerste plaats een juridisch-technische en geen economische betekenis heeft. Volgens deze auteur moet inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, worden gezien als een bijzonder geval van 'verrijking zonder oorzaak' (*neosnovatel'noe obogashchenie*), d.w.z. vermogen, ontvangen zonder wettige grond, waardoor de individuele burger zich verrijkt ten nadele van de staat (9.167).

De 'verrijking zonder oorzaak' is echter ook in het sovjetrecht een instelling uit het *verbintenissenrecht* (art. 473-474 B.W. RSFSR 1964). Wie zich op onrechtmatige wijze heeft verrijkt ten koste van een ander, moet, wat hij zonder voldoende grond heeft ontvangen, aan de verarmde persoon teruggeven. 'Inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' heeft echter geen betrekking op de verhouding tussen individuele burgers, maar op de verhouding tussen *enkeling en staat*: de burger mag zich niet ten koste van de staat verrijken door zich meer toe te eigenen dan wat volgens het burgerlijk recht geoorloofd is. Volgens SAMOILOVA kan ook in de Sovjetunie een instelling uit het privaatrecht niet zomaar worden getransponeerd naar de 'administratiefrechtelijke sfeer': een merkwaardige opvatting, wanneer men weet dat het onderscheid tussen *privaat en publiek recht* in de Sovjetunie werd afgeschaft (9.168).

Als wettelijke grond tot het ontnemen van vermogen, dat op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' werd verworven, kan volgens MASLOV art. 4 Beg. Burg. Wetg. USSR 1961 (art. 4 B.W. RSFSR 1964) worden genomen. Dit artikel verklaart in zijn zesde lid dat de schade, veroorzaakt aan een ander, alsook het verwerven of het bezit van een goed ten nadele van andere personen zonder voldoende grond burgerlijke rechten en verbintenissen kan doen ontstaan. Volgens MASLOV zou dit artikel thans een veel ruimere betekenis hebben verkregen dan de gevallen van ongerechtvaardigde verrijking, die werden voorzien door art. 399-402 B.W. RSFSR 1922. Laatstgenoemde regels waren slechts van toepassing op het *verbintenissenrecht*, in de verhoudingen tussen *privé-personen*, als grond voor het ontstaan van verbintenissen. Thans echter moet deze regel in een heel wat ruimer kader worden geplaatst als grond voor het ontstaan van *subjectieve burgerlijke rechten* in het algemeen. Volgens B.W. RSFSR 1922 kon ongerechtvaardigde verrijking, aldus MASLOV, slechts ingeroepen worden als grond tot *nietigverklaring* van bepaalde contracten. Volgens de nieuwe wetgeving echter kan ongerechtvaardigde verrijking niet alleen ingeroepen worden bij schending van de *subjectieve rechten* van afzonderlijke personen, doch bij wijze van *afkeuring t.a.v. handelingen* van een persoon, die zijn gericht op

persoonlijke verrijking met schending van de bestaande rechtsorde.
 Vroeger kon in het proces slechts de persoon optreden, die van de rechtsschending schade had ondervonden; *thans kan echter ook de staat optreden, die de algemene controle uitoefent op de graad van arbeid en de graad van consumptie in de maatschappij.*

Het lijkt MASLOV geen toeval te zijn dat de regeling inzake ongerechtvaardigde verrijking thans werd opgenomen in de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving, die gelden voor de hele Unie: het gaat hier om één van de leidende principes bij de uitoefening van de burgerlijke rechtsbekwaamheid en de bescherming van de subjectieve rechten. Art. 4 Beg. Burg. Wetg. USSR zou volgens MASLOV door de rechtspraktijk moeten worden geïnterpreteerd als een algemene regel die voorschrijft dat, wanneer een persoon zich heeft verrijkt ten nadele van de staat, de maatschappij of andere burgers zonder arbeid of als gevolg van om het even welke onwettige daad, deze persoon verplicht is, al wat zonder grond is ontvangen, terug te geven aan de staat (9.169).

MASLOV vertrekt dus eveneens vanuit het principe van de verdeling van de arbeid volgens kwaliteit en kwantiteit van de prestatie. De sovjetburger mag zich in principe slechts verrijken op basis van zijn persoonlijke arbeidsprestatie. Nochtans, zo gaat MASLOV verder, voegt de sovjet wetgever aan deze basisbron van verrijking een aantal andere inkomensbronnen toe, *die de sovjet wetgever als rechtmatige inkomensbronnen wil beschouwen, hoewel zij niet op persoonlijke arbeid berusten* (verhuring van woningen, inkomsten uit deposito's, of van staatsobligaties, winnende loten van de staatsloterij, enz.) In dat kader definieert IOFFE 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' als:

" Inkomen, verworven zonder inbreng van eigen arbeid, is inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, op voorwaarde dat de rechtmatigheid daarvan niet uit de wet voortvloeit." (9.170)

In alle gevallen, waarin de wet inkomen dat niet op persoonlijke arbeid berust, tot rechtmatig inkomen maakt, erkent de sovjet wetgever het gebruik van dit vermogen, aldus MASLOV (9.171) als maatschappelijk

nuttig en regelt hij heel precies de wijze waarop dit vermogen moet worden gebruikt door de titularis (het type-voorbeeld is de wettelijke regeling voor de verhuring van woonruimte door persoonlijke eigenaars).

'Rechtmatigheid' van het inkomen is echter een dermate rekbaar begrip, dat het zelfs onwettigheid van het inkomen kan insluiten, op voorwaarde dat de burger dat inkomen nodig heeft voor de aanvulling van zijn schamel ziekte-, invaliditeits- of ouderdomspensioen. Een voorbeeld uit de rechtspraak kan dit verduidelijken: "Darankevich gaf van 1956 tot 1963 zijn huis in huur tegen huurprijzen die de vastgestelde maxima ver overschreden. De procureur zette de procedure in tot het ontnemen van het woonhuis, gezien het werd gebruikt met het oog op 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'. De volksrechtbank willigde de vordering in. Het rechtscollège voor Burgerlijke Zaken van de Leningradse gebiedsrechtbank bevestigde de uitspraak. Tegen deze beide uitspraken werd protest aangetekend door de procureur-generaal van de USSR. Het presidium van de gebiedsrechtbank kwam tegemoet aan dit protest, omwille van volgende reden: de huurprijs overtrof inderdaad het vastgestelde maximum, doch de verweerder en zijn echtgenote waren invaliden van groep III en hadden een gemeenschappelijk inkomen van 80 roebel per maand. Wanneer zij het woonhuis bouwden, hadden zij bovendien nog een zoon ten laste. Omdat zij materiële moeilijkheden hadden, verhuurden zij het woonhuis en woonden zijzelf in de schuur." (9.172)

Heel anders oordeelt de rechtbank wanneer jonge, arbeidsbekwame burgers systematisch "alle hoeken en kanten van hun woonhuis verhuren en aldus een behoorlijk inkomen per maand verwerven, zodat zij niet meer hoeven te werken" (9.173).

Aldus blijft, ook na de omschrijving door het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR, het begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (netrudovye dokhody) een uiterst vaag begrip. Naargelang de omvang van het ontvangen inkomen, de persoonlijkheid en de materiële situatie van de beschuldigde, de omstandigheden die aanleiding gaven tot deze anti-maatschappelijke houding, het doel waartoe het onwettig verkregen inkomen werd gebruikt en andere concrete omstandig-

heden, zal de rechtbank beslissen of de burger zich in dat bepaald geval al dan niet op onrechtmatige wijze heeft verrijkt (9.174).

DUKAL'SKII stelt voor de term 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (netrudovye dokhody) niet langer te gebruiken, gezien de normale betekenis van deze term op geen enkele wijze nog overeenstemt met zijn juridische inhoud. DUKAL'SKII stelt voor om voortaan de term 'onrechtmatig inkomen' te gebruiken (nepravomernyi dokhod), waaronder om het even welk, in de socialistische maatschappij niet toegelaten inkomen, kan worden verstaan (9.175).

Wanneer men rechtspraak en rechtsleer nagaat, blijkt dat de categorie 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' een uitdrukking blijft met vele betekenissen, met een gevaarlijk grote elasticiteit, een sleutelbegrip voor de rechtspraak om zich aan de politieke beleidslijn van het ogenblik aan te passen. Tot de juridische uitdrukking 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' behoren drie categorieën van inkomens die duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn en die wellicht voor enige systematisering in dit hopeloos vage juridische begrip kunnen zorgen. 'Inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' is in de eerste plaats *inkomen dat de eigenaar van een zaak ontvangt uit gehuurde arbeid (uitbuiting)*. Een tweede categorie van inkomens, die als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' kunnen worden gekwalificeerd, zijn *inkomsten, die niet gebaseerd zijn op uitbuiting van andermans vreemde arbeid, doch die verkregen zijn zonder investering van eigen arbeid*. Een derde categorie van 'inkomens die niet uit arbeid voortkomen', zijn de *gelden verkregen op basis van persoonlijke arbeid*. Deze drie categorieën worden thans afzonderlijk besproken.

Inkomen uit vreemde arbeid (uitbuiting)

Deze inkomsten betreffen de sector van de individuele arbeidsactiviteit, die los van de plangeorganiseerde sector wordt georganiseerd. Aan het nevenbedrijf van de kolchosedvor mogen slechts de leden van de dvor deelnemen. Vreemde arbeidskrachten, die geen lid zijn van de dvor, mogen niet meewerken aan het nevenbedrijf. Wel kan de kolchosedvor met instemming van alle meerderjarige leden van de dvor beslissen

sen tot opname van nieuwe leden in de dvor. Deze 'primaki' of toetredende leden hebben dezelfde vermogensrechten als de oorspronkelijke leden (zie hoger). Op een nevenbedrijf van arbeiders en bedienden of bij het uitoefenen van een beroepsactiviteit mag wel het hele gezin meewerken (art. 17 G.W. 1977), doch het huren van vreemde arbeidskrachten (in de betekenis van arbeidskrachten die niet behoren tot het gezin) wordt ten strengste verboden.

Nochtans wordt het hebben van een persoonlijke chauffeur, een persoonlijke huishoudhulp of een kindermid, wel toegelaten. Via de 'spravki' (valven op straathoecken en in openbare plaatsen, waarin de meest diverse berichten kunnen hangen) worden van staatswege vraag en aanbod in deze sector gecoördineerd en gecontroleerd. Volgens GENKIN (9.176) zou deze gehuurde vreemde arbeid toegelaten zijn op voorwaarde dat deze personen niet worden gebruikt om vreemde arbeid tot inkomensbron te maken. Nochtans kan men moeilijk ontkennen dat deze arbeid onrechtstreeks wordt aangewend tot het bekomen van méérinkomen, gezien kindermisjes of huishoudhulpjes in de Sovjetunie slechts worden gevraagd door vrouwen, die heel wat meer verdienen dan wat zij aan hun gehuurde arbeidskracht moeten afstaan.

Onder 'uitbuiting' wordt in het sovjetrecht verstaan: *het aanwenden van arbeidskrachten met het doel winst te maken*. Uitbuiting werd strafrechtelijk gesanctioneerd in S.W. RSFSR 1926: "Het schenden van de wetten die het aanwenden van vreemde arbeidskrachten verbieden, wordt bestraft met verbeteringsarbeid tot 6 maand of geldstraffen tot 3000 roebel." (art. 133). Deze bepaling is echter niet meer terug te vinden in het Strafwetboek van de RSFSR 1960.

Inkomen dat niet berust op eigen arbeid, zonder uitbuiting van andermans arbeid

Niet elk inkomen, dat niet berust op eigen arbeid, evenwel zonder uitbuiting van andermans arbeid, kan als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' worden gekwalificeerd. Sociale zekerheidsuitkeringen, erfenissen, legaten, intresten uit deposito's, opbrengsten van staatsobligaties en prijzen van de staatsloterij berusten niet op de per-

soonlijke arbeid van de titularis, en toch zijn zij in principe geen 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'. Toch kan de rechter ook deze inkomsten als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' kwalificeren, *wanneer de titularis zijn vermogen systematisch heeft geëxploiteerd om er een basisbron van inkomsten van te maken*. Zo haalt GRIBANOV (9.177) het geval aan van de burgers, die na de oorlog, gebruik makend van de moeilijke periode, staatsobligaties opkochten aan erg lage prijzen om daarna rustig van de intresten te leven.

Ook het verhuren van woonhuizen of van gedeelten van woonhuizen (weliswaar meestal aangemerkt als beschikkingsdaad) is een vorm van toegelaten inkomen, dat niet op eigen arbeid berust. Reeds in 1937 werd door een gezamenlijk besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen aan de burgers de mogelijkheid gegeven om woonruimte, die zij persoonlijke eigendom bezaten, te verhuren, *op voorwaarde dat de huurprijzen niet hoger lagen dan 20 % boven de maximum-huurprijzen voor staatswoningen* (9.178). Dit besluit was echter slechts van toepassing op woonhuizen in de steden, niet op plattelandswoningen en op de dacha's (buitenverblijven). Ook in de steden vonden de burgers snel een middel om te ontsnappen aan de erg lage huurprijzen: niet alleen de woonruimte werd in gebruik gegeven aan de huurders, doch ook de meubels. Ofwel 'verrekende' de eigenaar de gemeentelijke diensten (watervoorziening, elektriciteitsbedeling, gas) . Het Opperste Gerechtshof van de RSFSR bevestigde in 1963 dat de maximum-huurprijs uitsluitend betrekking heeft op het ter beschikking stellen van de woning. Bijkomende voordelen of kosten kunnen afzonderlijk worden aangerekend (9.179).

Vóór het van kracht worden van B.W. RSFSR 1964 beschikte de rechter niet over een bijzondere regel om aan deze wantoestanden inzake verhuring van persoonlijke woningen een einde te maken. Tegen het einde van de Khrushchev-periode werd meer en meer beroep gedaan op de

'Generalklausel' over rechtsmisbruik (art. 1 B.W. RSFSR 1922). Wanneer de rechtbank uit de feitelijke omstandigheden van de zaak besloot dat het systematisch verhuren van woonruimte tegen abnormaal hoge

prijzen uitgroeide tot een basisbron van inkomen voor arbeidsgeschikte personen, dan greep zij terug naar art. 1 B.W. RSFSR 1922 (vanaf 1961 naar art. 5 Beg. Burg. Wetg. 1961): het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. de woning werd in dat geval geacht te worden uitgeoefend in strijd met zijn sociaal-economische betekenis (art. 5 Beg. Burg. Wetg.: in strijd met zijn betekenis in een socialistische maatschappij op weg naar het communisme). Het huurcontract werd geacht te zijn afgesloten met een doel, dat indruist tegen de belangen van de socialistische staat en maatschappij (art. 30 en 147 B.W. RSFSR 1922, art. 14 Beg. Burg. Wetg. 1961), zodat de procureur een vordering tot inbeslag-neming zonder vergoeding van het woonhuis kon instellen (9.180).

B.W. RSFSR 1964 bevat een specifieke bepaling over het ontnemen van vermogen, dat werd gebruikt tot het verwerven van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'. Wanneer een woonhuis of een dacha (of een deel van een woonhuis of dacha) of ander vermogen systematisch door de eigenaar wordt gebruikt om inkomen te verwerven dat niet uit arbeid voortkomt, dan kan dit vermogen langs gerechtelijke weg zonder vergoeding worden ontnomen. De vordering daartoe moet worden ingesteld door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet van arbeidsafgevaardigden (sinds 1977: volksafgevaardigden) (9.181). Het aldus in beslag genomen vermogen wordt opgenomen in het fonds van de plaatselijke sovjet (art. 111 B.W. RSFSR 1964). In zijn tweede lid benadrukt art. 111 B.W. RSFSR dat deze sanctie slechts kan worden toegepast wanneer de door de eigenaar gevraagde huurprijzen hoger liggen dan de maximum-tarieven voor het verhuren van persoonlijke woningen. Deze tarieven werden vastgelegd door een besluit van de Ministerraad van de RSFSR van 9 augustus 1963 (9.182). De persoonlijke eigenaar mag volgens dit besluit voor de verhuring van 1 m² woonruimte niet meer vragen dan 16 kopeken.

Ook na het van kracht worden van B.W. RSFSR 1964 betekent verhuring van eigen woonruimte op zichzelf beschouwd geen gebruik van het woonhuis, dat indruist tegen de betekenis van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. in een socialistische maatschappij op weg naar het communisme (art. 5 Beg. Burg. Wetg. 1961 en art. 5 B.W. RSFSR 1964). Zelfs wanneer door de huurder(s) een hogere prijs moet worden betaald dan de

maximum-tarieven uit het besluit van de Ministerraad, dan nog kan de rechtbank niet automatisch overgaan tot de kwalificatie van 'verrijking zonder oorzaak', en tot de zware sanctie die door art. 111 B.W. RSFSR 1964 wordt voorgeschreven.

De rechtbanken hebben rond de problematiek van 'rechtmatige en onrechtmatige verhuring van woningen' een uitgebreide casuïstiek ontwikkeld, waarin art. 111 met zijn onverbidelijke sanctie van inbeslagname zonder vergoeding slechts in het ergste geval wordt toegepast: indien de verhuring van de woonruimte, 1. *op systematische*, 2. *onwettelijke wijze gebeurt* en aldus 3. *tot basisbron van inkomen wordt voor arbeidsgeschikte burgers* (9.183). Wanneer deze voorwaarden zijn vervuld, kan de rechtbank alleen het vermogen in beslag nemen, dat werd gebruikt om inkomen te verwerven 'dat niet uit arbeid voortkomt'. Het verworven inkomen zelf mag echter, aldus de richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR op 22 maart 1966 (9.184), niet in beslag worden genomen, aangezien de wet dit niet uitdrukkelijk voorziet.

Indien daarentegen vordering tot inbeslagname van het verkeerd gebruikt vermogen wordt afgewezen, omdat niet aan alle vernoemde eisen tot toepassing van art. 111 wordt voldaan, dan kan de rechtbank "*de vraag opwerpen*" (*obsudit' vopros*) *over de verbeurdverklaring van het inkomen dat zonder (rechtmatige) oorzaak werd verkregen* (richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 22 maart 1966). Het Plenum gaf aan de rechters echter geen enkele aanwijzing over de wettelijke regel waarop zij zich moeten steunen om tot deze laatste, lichtere sanctie te besluiten. GRIBANOV (9.185) merkt op dat de rechters in de praktijk niet zelden kiezen voor het in beslag nemen van het inkomen i.p.v. het door art. 111 B.W. voorgeschreven verbeurdverklaren van het vermogen zelf, dat werd gebruikt tot het opstrijken van het inkomen dat niet uit arbeid voortkomt. De rechtbanken doen in dat geval beroep op art. 14, lid 5 Beg. Burg. Wetg. 1961, art. 25 Beg. Burg. Wetg. en art. 473 B.W. RSFSR 1964. Volgens GRIBANOV heeft het Plenum hier echter één van de belangrijkste principes van de 'socialistische wettelijkheid' geschonden, nl. indien een bijzondere regel bestaat (art. 111 B.W. RSFSR 1964) mag de algemene regel niet worden toe-

gepast. Dat het Plenum zich wel bewust was van deze overschrijding van haar bevoegdheid (de rechtspraak heeft in de Sovjetunie slechts een interpretatieve taak) (9.186), blijkt uit de voorzichtige terminologie die het gebruikt: het Plenum spreekt niet over 'besluiten tot' (reshit'), doch over 'de vraag opwerpen' (obsudit' vopros) over het verbeurdverklaren van het inkomen dat niet uit arbeid voortkomt. Deze constatering ontlokt aan GRIBANOV de opmerking "dat de rechtbank geen discussieclubje is, maar een beslissingsorgaan van de staat" (9.187).

De wettelijke regeling inzake het gebruik van objecten van persoonlijke eigendom met het doel inkomen te verwerven, dat niet uit arbeid voortkomt, is te schraal gebleken in de praktijk. De rechtspraak ontwikkelde daarrond een uitgebreide casuïstiek, die leidde tot een *differentiatie van de sanctie, rekening houdend met de feitelijke omstandigheden van elk geval*. Hier blijkt zeer duidelijk dat de sovjetrechter zelfs onder de strenge eis tot socialistische wettelijkheid het aangedurfd heeft een praetoriaans recht te creëren. *Dit praetoriaans recht laat de sovjetburger echter in een onzekere situatie: op elk ogenblik kan deze wankel opening tot een mildere straf, die de rechtspraak door een bindende toelichting voor alle lagere rechtbanken in de RSFSR heeft gemaakt, opnieuw worden gedicht door het eenvoudig benadrukken van de eis tot socialistische wettelijkheid, die een strikt legalisme vooropzet*. Daarom leggen heel wat auteurs de nadruk op de nood aan bijkomende wetgeving, die voorziet in een differentiëring van de sanctie, gaande van de zgn. 'dubbele straf' (inbeslagname van het inkomen en van het vermogen) tot de eenvoudige vermindering van het inkomen.

Daarbij zou de wetgeving rekening moeten houden met *de omvang van de verrijking zonder oorzaak, de systematiciteit waarmee het inkomen werd verworven, de vermogenssituatie van de eigenaar en, in de eerste plaats met het economische principe van de vergoeding volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid* (9.188). In afwachting van een meer genuanceerde wetgeving gebruiken de rechtbanken als 'handleiding' een praktische vragenlijst, die werd opgesteld door TOLSTOI (9.189). Om na te gaan of een inkomen moet worden beschouwd

als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' moet de rechter volgens deze auteur volgende vragen onderzoeken:

- * Mag de zaak, die in huur werd gegeven, zich in haar geheel in persoonlijke eigendom van de burger bevinden ? Mag de zaak in haar geheel worden verhuurd ?
- * Kan de verhuurde zaak zich, zonder schending van de geldende wetgeving, in eigendom van de verhuurder bevinden ?
- * Hoe werd de verhuurde zaak verworven door de eigenaar ?
- * Onder welke voorwaarden en aan wie werd de zaak in huur gegeven ?
- * Dient de zaak, die in huur wordt gegeven, ook gedeeltelijk tot bevrediging van de consumptieve noden van de eigenaar zelf of wordt ze voor het grootste gedeelte of uitsluitend gebruikt voor verhuring ?
- * Bevinden zich in eigendom van de verhuurder nog andere zaken van dezelfde aard, en hoe gebruikt hij die ?
- * Welk gewicht vertegenwoordigen de inkomsten, verkregen uit verhuring van persoonlijk vermogen in het algemeen budget van de persoonlijke eigenaar en uit welke andere inkomsten bestaat dit budget ?
- * Met welk doel beschikt de eigenaar over het ontvangen inkomen ?

Tenslotte geeft EROSHENKO een omschrijving van wat 'systematiciteit' bij het verwerven van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, betekent:

" Een dergelijk complex van handelingen, gesteld door de eigenaar, dat hij als resultaat daarvan op bestendige wijze door de wet verboden middelen ontvangt en de regels van morele en juridische dwang, die aan dergelijke wijze van exploitatie van de zaak een einde willen maken, naast zich neerlegt." (9.190)

Onder regels van 'morele dwang' verstaat men de sterk ontwikkelde sociale controle van de onmiddellijke omgeving, waarlangs eerst, vooreer naar juridische middelen wordt gegrepen, wordt gepoogd om de eigenaar opnieuw tot een rechtmatig gebruik van zijn eigendom te brengen. In zijn bindende toelichting van 23 oktober 1963 'Over de rechtspraktijk in zaken betreffende het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven door burgers op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', raadt het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR de lagere rechtbanken

aan om de meest karakteristieke zaken i.v.m. zonder vergoeding ontnemen van gebouwen te onderzoeken op de arbeids- of woonplaats van de eigenaar van dat gebouw, opdat zijn onmiddellijke omgeving daaruit de nodige lessen zou trekken (9.191).

Het verwerven van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt, gebeurt het meest frequent via het verhuren van woonruimten en van dacha's (9.192). De reeds beschreven zaak POLIAKOV bewijst dat ook het verhuren van personenwagens kan leiden tot het verwerven van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (9.193). Doch er zijn andere grappige voorbeelden in de rechtspraak te vinden tot illustratie van wat "gebruik van het persoonlijk vermogen tot het verwerven van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt" betekent. Zo mag een burger een koe in persoonlijke eigendom houden en de melk, kaas of boter zonder problemen op de markt verkopen. IOFFE vertelt echter het verhaal van de burger, die zich een stier had aangeschaft en tegen betaling zijn medeburgers had uitgenodigd om hun koe te komen laten bevruchten. Mettertijd had hij zich uit dit inkomen een woonhuis gebouwd. Het woonhuis werd in beslag genomen, omdat het werd opgetrokken op basis van inkomen, dat niet uit persoonlijke arbeid van de eigenaar voortkwam (9.194). Bekend is ook het geval van de burgeres, die werkte in een restaurant en de afval mee naar huis bracht om er biggen mee vet te mesten. Deze vetgemeste slachtvarkens werden verkocht en met dat inkomen had de burgeres zich een huis gebouwd. Ook dit woonhuis werd in beslag genomen op grond van de overweging dat het werd opgetrokken op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt (9.195).

Samen met de bloei van de jacht op 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', werden de zgn. 'parasietenwetten' uitgevaardigd. Deze 'leges speciales' werden in hoofdstuk V reeds besproken.

Inkomen dat berust op eigen arbeid

Ook inkomen, dat berust op persoonlijke arbeidsinzet, kan worden gekwalificeerd als inkomen dat niet uit arbeid voortkomt. Vooreerst behoort tot deze categorie het inkomen dat voortvloeit uit verboden

individuele arbeidsactiviteit of uit het uitoefenen van toegelaten *individuele arbeidsactiviteit zonder de gepaste administratieve formaliteiten van registratie te vervullen*. Hier moeten echter de algemene burgerrechtelijke normen niet worden toegepast, gezien bijzondere administratiefrechtelijke of strafrechtelijke normen een sanctie voorzien (zie hoofdstuk V) (9.196). Aankopen van goederen met het oog op verdere verkoop met winst, is door de strafwet ten strengste verboden: *'speculatie', het basisprincipe van onze westerse vrije markteconomie, wordt in de Sovjetunie beschouwd als een strafbaar feit* (zie verder afdeling IV - beschikking).

Bijzonder actueel is de vraag *wanneer precies inkomen, dat wordt ontvangen uit de exploitatie van een nevenbedrijf van de kolchosedvor of van arbeiders en bedienden, moet worden gekwalificeerd als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'*. Duidelijk is dat het verpachten van het grondstuk, waarop het nevenbedrijf wordt uitgeoefend, ten strengste verboden is (9.197). Ook de landbouwinventaris van het nevenbedrijf mag niet worden verhuurd (9.198). Duidelijk is ook dat het nevenbedrijf niet mag uitgroeien tot een ware groothandel. Een typisch voorbeeld daarvan wordt aangehaald door BONNER (9.199): L. bouwde op zijn grondstuk een serre, uitstekend uitgerust met verwarming en verluchting. Daarnaast bouwde hij een kippehok, waarin hij ongeveer honderd kippen hield. Vroege groenten, fruit, bloemen, eieren en het gevogelte verkocht hij op de markt tegen hoge prijzen, gebruik makend van de *'seizoenconjunctuur'*. De aldus verkregen gelden werden gebruikt voor het bouwen van een woonhuis en een garage. Deze gebouwen werden in beslag genomen omdat de rechtbank oordeelde dat deze inkomsten vielen onder de categorie *'inkomsten die niet uit arbeid voortkomen'*.

Wat indien het inkomen uit het nevenbedrijf het inkomen uit de arbeid in de socialistische economie overschrijdt ? Het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 13 november 1964 voorziet sancties tegen het misbruik van het nevenbedrijf door arbeiders en bedienden. Arbeidsgeschikte burgers, die zich niet bezighouden met maatschappelijke nuttige arbeid, kunnen door een beslissing van het

uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet worden beroofd van hun recht om vee, gevogelte en bijen te houden (9.200). De vraag werd gesteld of dit decreet ook van toepassing is indien de burger slechts voor de schijn in de maatschappelijke produktie is ingeschakeld, doch zijn basisinkomen uit het nevenbedrijf haalt. Deze situatie is echter moeilijk na te gaan. MASLOV vraagt zich daarbij af of het wel zo zeker is dat de maatschappelijke produktie zou stijgen, wanneer de nevenbedrijven worden afgeschaft. Gewoonlijk worden deze nevenbedrijven voornamelijk bewerkt door kinderen, ouderen en invaliden, die niet in de maatschappelijke gesocialiseerde sector kunnen worden ingeschakeld (9.201). Volgens KHALFINA, DUKAL'SKII en IOFFE (9.202) mogen geen vermogensrechtelijke sancties van inbeslagneming worden genomen, zelfs indien het inkomen uit het nevenbedrijf het basisinkomen van het gezin wordt. Dat zou de burger al te zeer afschrikken om een nevenbedrijf te houden. MASLOV en DUKAL'SKII (9.203) zien alle heil in een belastingsysteem, dat via zijn tarieven precies zou kunnen bepalen tot op welke hoogte van inkomen de activiteit op het nevenbedrijf toegelaten is. Of deze fiscale maatregelen minder ontmoedigend zijn dan een onmiddellijke inbeslagneming, is misschien twijfelachtig. Doch een onmiskenbaar voordeel van het systeem zou zijn, dat niet langer beroep wordt gedaan op het rekbare en onzekere begrip van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', doch op vooraf vastgestelde en kenbare tarieven op de belastingschaal.

De eigenaar moet zijn persoonlijk woonhuis zelf gebruiken.

Omwille van de woningschaarste is een uitgebreide zwarte markt ontstaan, waar huurprijzen voor persoonlijke woningen bijzonder hoog liggen. De pientere sovjetburger zou dus de aantrekkelijke idee kunnen hebben om zelf een woonruimte van de staat te huren aan uitzonderlijk lage huurprijzen en de eigen woonst aan woningzoekenden tegen een meer dan behoorlijke prijs in het zwart te verhuren. Ook aan deze mogelijke misstap van de sovjetburger heeft de wetgever gedacht: wanneer de huurder een woonhuis in persoonlijke eigendom bezit in hetzelfde bewoond gebied, dan kan de verhuurder de huurder uitwijzen, zonder hem een

nieuwe woonruimte aan te bieden. Daartoe is echter wel vereist dat het persoonlijk woonhuis geschikt is tot voortdurende bewoning en dat de huurder de mogelijkheid heeft zijn intrek te nemen in dat woonhuis (art. 333 B.W. RSFSR 1964 en art. 61 Beg. Burg. Wetg. 1961) (9.204). De begrenzingsen, die het consumptief karakter van de woonhuizen in persoonlijke eigendom moeten veiligstellen, werden reeds uitvoerig besproken in het hoofdstuk over het woonhuis, de woonruimte en de dacha als object van persoonlijk eigendomsrecht (hoofdstuk VII).

Het 'zelfstandig' gebruiksrecht t.a.v. de gezinswoning, toegekend aan de gezinsleden van de persoonlijke eigenaar.

Het toekennen van een zelfstandig gebruiksrecht t.a.v. de gezinswoning aan de gezinsleden van de persoonlijke eigenaar, is een creatie van de rechtspraak. In geen enkele unierepubliek worden de woonverhoudingen tussen de persoonlijke eigenaar van de woning en de leden van het gezin, die in deze woning verblijven, in de wet geregeld.

De rechtspraak heeft bij gebrek aan wettelijke bepalingen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de *burgerlijke wet naar analogie toe te passen*. Volgens art. 10 Wetb. Burg. Procesrecht RSFSR 1964 kan de rechter, wanneer geen wettelijke regeling voorhanden is, die de betwiste verhouding regelt, een wet toepassen die een gelijkaardige verhouding regelt.

In de huurverhouding, die nauwkeurig is geregeld in het Burgerlijk Wetboek, meende de rechter een rechtsverhouding te vinden, analoog met de eigendomsverhouding. Art. 301 B.W. RSFSR 1964 regelt inderdaad de rechten en plichten van de leden van het gezin van de huurder: de gezinsleden van de huurder hebben, wanneer zij met de huurder samenwonen, precies dezelfde rechten en verplichtingen als de huurder. De meerderjarige leden zijn met de huurder solidair aansprakelijk voor het nakomen van de verbintenissen, die voortvloeien uit het huurcontract. Volgens art. 301 B.W. RSFSR 1964 behoren tot het gezin van de huurder: de huwelijkspartner, de kinderen en de ouders. Andere verwanten en arbeidsongeschikte personen ten laste (izhdiventsy) kunnen worden erkend als leden

van het gezin van de huurder, indien zij met hem (haar) samenwonen en een gemeenschappelijk huishouden voeren. Wanneer de gezinsrelatie met de huurder nadien afspringt, dan behoudt het gezinslid, dat in de gehuurde woonruimte blijft wonen dezelfde rechten en plichten als de huurder en de leden van diens gezin.

Moeilijkheden rezen echter rond de vraag in hoeverre deze analogie tussen de huurverhouding en de eigendomsverhouding in de praktijk kan worden doorgetrokken. De rechter diende daarbij rekening te houden met twee niet steeds gemakkelijk te verzoenen staatsbelangen. Gezien de nijpende woningschaarste heeft de sovjetstaat er belang bij dat gezinnen zoveel mogelijk samenwonen, wat o.m. kan worden bereikt door het de eigenaar niet toe te laten om, wanneer hij dat wil, een gezinslid of samenwonend individu aan de deur te zetten. De 'Willensmacht' van de eigenaar wordt aldus beperkt door het belang dat de staat heeft bij het concentreren van de woonruimte per gezin. Anderzijds echter houdt het volledig gelijkgeschakelen van de toegestane 'Willensmacht' van eigenaar en huurder ook belangrijke gevaren in. Wie zal nog persoonlijke eigenaar willen worden van een woonruimte, indien de gebruiksbevoegdheid van de eigenaar zodanig wordt uitgehold door de aanspraken van de gezinsleden, dat de eigenaar in praktijk niet méér gebruiksbevoegdheden heeft dan de huurder? Gezien de uitzonderlijk lage huurprijzen, de bijzonder sterke juridische positie van de huurder en het bevrijd zijn van kosten voor zware herstellingen, zou niemand in de Sovjetunie nog de zware last van de persoonlijke eigendom van een woonruimte op zich willen nemen. De staat heeft er echter eveneens baat bij dat een behoorlijk gedeelte van het woningenbestand, voornamelijk de kleinere woningen en de afgelegen woningen op het platteland, in persoonlijke eigendom van de burgers blijft. De demunicipalisering van woningen van beperkte omvang tijdens de N.E.P. heeft aangetoond dat de staat niet bij machte was, of het althans niet opportuun achtte, om alle woningen op te nemen in het staatswoonfonds (op dit ogenblik bevindt zich zowat 25 % van de woonruimte in persoonlijke eigendom van de burgers, en op het platteland ligt dit percentage hoger) (9.205).

Omwille van deze vaak tegenstrijdige staatsbelangen heeft de rechtspraak *de analogie* met de situatie van de gezinsleden van de huurder *slechts tot op zekere hoogte doorgetrokken*. Tot de gezinsleden van de eigenaar rekent de rechtspraak de leden, opgesomd in lid III van art. 301 B.W. RSFSR 1964: de huwelijkspartner (geregistreerd huwelijk is vereist (9.206)), de kinderen (ook geadopteerden (9.207)) en de ouders. Andere verwanten en arbeidsongeschikte personen ten laste (9.208) worden als gezinsleden erkend indien zij samen met de eigenaar een gemeenschappelijk huishouden voeren. De gezinsleden moeten ook op voortdurende wijze feitelijk samenwonen met de eigenaar, het administratieve bewijs van registratie op dat adres volstaat niet (9.209). Ook moet de eigenaar aanvankelijk zijn toestemming hebben gegeven aan de gezinsleden, die niet zijn huwelijkspartner of kinderen zijn, om in het persoonlijk woonhuis te komen wonen. Alleen de eigenaar moet zijn toestemming geven indien een nieuwe kandidaat-bewoner zich aandient. De huurder moet aan alle meerderjarige bewoners van de gehuurde woonruimte een schriftelijke toestemming vragen om zijn huwelijkspartner, kinderen, ouders, andere verwanten en arbeidsongeschikte personen ten laste in de gehuurde woonruimte te laten wonen (art. 302 B.W. RSFSR 1964).

Het 'zelfstandig' gebruiksrecht van de leden van het gezin (deze uitdrukking werd door het Opperste Gerechtshof van de USSR reeds in 1940 gebruikt (9.210)) bestaat hierin dat, ook na het beëindigen van de gezinsrelatie (in het meest voorkomende geval door echtscheiding) *de persoonlijke eigenaar het gewezen gezinslid in principe niet mag uitwijzen*. Tot een uitwijzing kan slechts de rechter in uitzonderlijke gevallen de toelating geven: wanneer de gebruiker van de woning systematisch vernielingen aanricht of indien hij (zij) systematisch de regels van socialistisch samenleven schendt of verder voortleven met zijn medebewoners op een andere wijze onmogelijk maakt. Hier oordeelt de rechter alweer naar analogie op basis van art. 333 B.W. RSFSR 1964, dat over de uitwijzing van de huurder handelt.

Het gewezen gezinslid mag dus in principe, ook tegen de zin van de persoonlijke eigenaar, in diens woonhuis blijven leven. In dat geval ver-

liest het gewezen gezinslid wel de status van gratis gebruiker van de woonruimte (de persoonlijke eigenaar mag van zijn gezinsleden geen huurgeld vragen (9.211)) en wordt huurder in het huis van de persoonlijke eigenaar. In deze situatie wordt het hem niet toegelaten een afzonderlijke woonruimte (bijvoorbeeld een geïsoleerde kamer) te eisen. Art. 313, dat aan de huurders van staatswoningen en woningen van coöperatieve en maatschappelijke organisaties een recht tot het opeisen van een afzonderlijke woonruimte verleent, vermeldt uitdrukkelijk dat deze regel niet van toepassing is op huurders van woonhuizen, die aan persoonlijke eigenaars toebehoren. Toch blijkt uit de rechtspraak dat herhaaldelijk gescheiden echtgenoten voor de rechtbank een vordering indienen tot het toekennen van een afzonderlijke woonruimte in het persoonlijk woonhuis van de gewezen huwelijkspartner. Deze vorderingen worden door de rechtbank steeds afgewezen. Hoewel de persoonlijke eigenaar aan de gewezen huwelijkspartner het gebruiksrecht van de woning niet mag onthouden, wil de rechter niet zover ingrijpen in het gebruiksrecht van de persoonlijke eigenaar, dat een geïsoleerd gedeelte van zijn woonhuis zou worden bewoond door een gewezen huwelijkspartner, die eigenlijk best zo snel mogelijk het huis zou verlaten, ware het niet dat de woningnood zo hoog was (9.212).

Het aanhoudend indienen van vorderingen bij de rechtbank wijst op het gebrek aan informatie over de subjectieve rechten of aanspraken van de huisbewoners. Een situatie die geenszins verwondering moet wekken, gezien de volledig ontbrekende wetgeving terzake en de verwarrende uitspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 12 december 1940, die aan de leden van het gezin van de persoonlijke eigenaar een zelfstandig gebruiksrecht (samostoiatel'noe pravo pol'zovaniia) t.a.v. de persoonlijke woning toekende (9.213).

Een aantal rechtsgeleerden wijzen de door het Opperste Gerechtshof gebruikte terminologie radicaal van de hand (9.214). Volgens hen bezitten de gezinsleden van de persoonlijke eigenaar absoluut geen zelfstandig gebruiksrecht: hun gebruiksrecht is volledig afgeleid uit het eigendomsrecht van de persoonlijke eigenaar van de woning, met wie zij door een gezinsrelatie zijn verbonden (9.215). Dit blijkt o.m. volgens

deze auteurs uit het feit, dat wie een woonhuis in persoonlijke eigendom verwerft, niet alleen de vervreemder zelf, maar ook de gezinsleden mag buitenzetten, wanneer hij als nieuwe eigenaar het woonhuis zelf nodig heeft. Bovendien twijfelen deze auteurs eraan of de gewezen gezinsleden wel werkelijk als huurders kunnen worden beschouwd: zij mogen niet in onderhuur geven en betalen in de praktijk lang niet steeds huurgeld. Bovendien heeft dit gewezen gezinslid niet het recht om zijn huwelijkspartner of arbeidsongeschikte ouders in het woonhuis op te nemen zonder toestemming van de eigenaar. Daartoe is immers het beschikken over een geïsoleerde woonruimte vereist volgens art. 302 B.W. RSFSR 1964, waarop het gewezen gezinslid, zoals hoger werd vermeld, geen recht heeft.

Tot besluit kan men stellen dat het gewezen gezinslid van de persoonlijke eigenaar weliswaar niet uit het persoonlijk woonhuis kan worden gezet, doch dat zijn rechten als 'huurder' heel wat beperkter zijn dan die van huurders in huizen, toebehorend aan de staat, coöperatieve of maatschappelijke organisaties. Het totaal gebrek aan wetgeving inzake rechten en verplichtingen van de gezinsleden van de persoonlijke eigenaar kan alleen worden verklaard vanuit het vaste vertrouwen, dat de burgerlijke wetgever in 1964 nog had in een snelle oplossing van het woonprobleem. Het zou ongetwijfeld beter zijn voor de gemoedsrust van de gewezen huwelijkspartners, indien zij niet werden gedwongen om na de echtscheiding omwille van de woningnood samen te blijven wonen. Vooral in de steden wordt echter het woonprobleem lang niet zo snel opgelost: in 1974 nog deed TOLSTOI een voorstel om de definitie van 'gezinsleden' van de huurder of eigenaar te verruimen tot alle personen die met de huurder of eigenaar samenwonen. Deze regeling bestaat trouwens reeds voor huurrelaties in het Oezbeekse en het Moldavische Burgerlijk Wetboek (9.216).

Gebruik van een personenwagen.

Dat personenwagens zo schaars worden gehouden is, aldus de sovjetpers, in de eerste plaats te wijten aan het verhoogde gevaar dat elke bij-

komende auto voor de veiligheid van het stadsverkeer inhoudt (9.217). Daarom wordt er nauwkeurig op toegezien dat een personenwagen op de juiste wijze zou worden gebruikt: de auto mag slechts dienen tot het gebruiken van de nuttige eigenschappen van de zaak tot bevrediging van de materiële en culturele behoeften van de eigenaar en diens gezin (9.218). *Ook de personenwagen moet gebruikt worden volgens zijn sociaal-economische betekenis.* Deze algemene regel inzake gebruik van objecten van persoonlijk eigendomsrecht, wordt voor het gebruik van personenwagens geconcretiseerd in een aantal normatieve akten.

Vooreerst valt het verkrijgen van de eigendom van een personenwagen niet samen met zijn mogelijkheid tot ingebruikneming. De ingebruikneming mag slechts gebeuren na het verlenen van een rijbewijs door de auto-inspectie van de staat (GAI = Gosudarstvennaia avtomobil'naia inspektsiia). Het kan dus gebeuren dat een eigenaar van een personenwagen bij gebrek aan een rijbewijs of om medische redenen (9.219) niet mag rijden met die wagen. Het investeren in een personenwagen, indien men een goede garage ter beschikking heeft, wordt trouwens als een *interessante belegging* gezien. Geen enkele regel verplicht de eigenaar zijn wagen te gebruiken om rond te rijden. AIUEVA (9.220) maakt gewag van de mogelijkheid om een personenwagen te gebruiken voor het *opbergen van kleine dingen*, bij gebrek aan stapelplaats in huis. Ondanks het feit dat men hier moeilijk kan spreken van een gebruik van de auto in overeenstemming met zijn sociaal-economische betekenis, wordt in deze gebruikswijze *geen gevaar gezien voor de socio-economische belangen van de sovjetmaatschappij*.

Gevaar voor rechtsmisbruik ontstaat echter wel wanneer de eigenaar van een personenwagen een volmacht geeft om de wagen te besturen aan andere personen, omdat hij zelf geen rijbewijs heeft of om medische redenen niet in staat is de wagen zelf te besturen. De idee om anderen te laten genieten van het eigendomsrecht van een schaarse personenwagen lijkt bijzonder aantrekkelijk in een socialistische maatschappij, waar elk kleinburgerlijk individualisme moet worden uitgeroeid. Zoals reeds vermeld in het historisch overzicht was het KHRUSHCHEV's vaste overtuiging dat een gemeenschappelijk gebruik van personenwagens, gecentraliseerd

in wagenparken van de staat economische veel rationeler waren dan het behoud van persoonlijke eigendom t.a.v. wagens. Toch wordt het geven van volmachten door de eigenaar van een personenwagen bijzonder streng gecontroleerd: *een notariële volmacht is vereist*. Het is de notaris die de wettelijkheid van dergelijke volmachten zal moeten nagaan. Slechts uitzonderlijk zal de volmacht voor een lange periode van 2 à 3 jaar worden verleend: zo wanneer een burger met een tijdelijk contract naar het verre noorden moet gaan werken, bij een tijdelijk verblijf in het buitenland of wegens ziekte (9.221). Volmachten tot het besturen van een wagen, door de eigenaar verleend, kunnen immers een *verdoken verhuring of zelfs verkoop* van een wagen inhouden. Dit probleem van rechtsmisbruik kwam in Estland zeer scherp tot uiting (9.222).

Om speculatie te vermijden met personenwagens en moto's met zijspan, besloot de Ministerraad van de Estlandse unierepubliek dat wagens tussen privé-burgers slechts mogen worden verkocht via commissie-shops (kommissionnye magaziny) (9.223). Na de uitvaardiging van dit besluit gingen de speculanten echter door met de uitoefening van hun misdrijf via het gebruik van volmachten. De verkoop van een personenwagen werd dus vervangen door het verlenen van een langdurige volmacht om de personenwagen of de moto met zijspan te besturen. Om ook deze praktijk tegen te gaan bepaalde het Opperste Gerechtshof van de Estlandse unierepubliek dat de praktijk van de notariële en gerechtelijke organen zo moet zijn, dat aan personen die niet behoren tot de onmiddellijke verwanten (ouders, broers en zusters, kinderen) of die niet met de eigenaar zijn gehuwd slechts volmachten worden gegeven voor een periode van ten hoogste drie maanden, en dat deze volmacht niet onmiddellijk nadien mag worden hernieuwd.

Deze verplichting tot het verlenen van een volmacht, zelfs voor een zeer korte periode van bruikleen, stuitte op hevig verzet in de rechtsleer (9.224). Indien een eigenaar zijn wagen niet voor een aantal dagen mag uitlenen aan een medeburger zonder notariële formaliteiten, dan kan dit moeilijk de kameraadschappelijk verhouding tussen de sovjetburgers bevorderen. KAS'K stelt voor een onderhands contract toe te laten, dat moet worden afgesloten op de arbeidsplaats van de eigenaar (9.225).

Ook wie zich laat rijden door een chauffeur, komt door deze voorzorgsmaatregel voor problemen te staan. Volgens het arbeidsrecht is het hebben van een chauffeur toegelaten voor personen die "zichzelf niet in staat zien of zelf niet in staat zijn een wagen te besturen" (9.226). Duidelijk is volgens KAS'K dat in zulk geval het contract van verhuring van diensten de volmacht overbodig moet maken.

Bovendien maakt de verplichting tot het verlenen van een notariële volmacht van beperkte duur ook medeëigendom t.a.v. een personenwagen hoogst onaantrekkelijk. Om administratieve redenen immers wordt de wagen ingeval van medeëigendom slechts op naam van één medeëigenaar ingeschreven bij de GAI. De medeëigenaars zouden slechts via een volmacht hun gebruiksrecht t.a.v. de wagen kunnen bewijzen (9.227).

Aldus wordt via een maatregel die het zelfbetrokken winstbejag, indruisend tegen de belangen van de sovjetstaat, wil tegengaan, precies het zelfgenoegzaam gebruik van een bijzonder schaars object van persoonlijke eigendom in de hand gewerkt. Morele principes van kameraadschappelijkheid en socialistisch samenleven, moeten wijken wanneer de mogelijkheid bestaat dat via rechtsmisbruik de economische belangen van de sovjetstaat kunnen worden geschaad.

Indien een personenwagen systematisch wordt gebruikt om inkomen te verwerven, dat niet uit arbeid voortkomt, dan kan deze wagen op vordering van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet van volksafgevaardigden (vóór 1977: arbeidsafgevaardigden) door de rechtbank zonder vergoeding in beslag worden genomen (art. 111 B.W. RSFSR 1964). Zoals uitvoerig werd besproken i.v.m. systematisch verwerven van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt uit woonhuizen of dacha's, kan ook bij personenwagens de sanctie worden gedifferentieerd naargelang de concrete omstandigheden van elk geval. Meermaals werd slechts het inkomen, dat niet uit arbeid voortkwam, in beslag genomen en niet de personenwagen zelf (9.228).

'Systematiciteit' is vereist bij het verwerven van inkomen uit het tegen betaling vervoeren van personen en goederen. Zo kan het eenmalig vervoeren van vijf personen van de ene stad naar de andere tegen betaling, doch zonder bewijs van herhaling strafrechtelijk noch burgerrechtelijk worden gesanctioneerd (9.229). Wanneer te Moskou de GAI ontdekt dat tegen betaling personen worden vervoerd, dan krijgt de bestuurder bij wijze van verwittiging een gaatje in zijn rijbewijs. Wie driemaal aldus werd betrapt, is strafbaar. In dat geval houdt de bestuurder zich bezig met het systematisch voeren van een verboden bedrijf, wat door art. 162 S.W. RSFSR 1966 wordt bestraft met maximum één jaar verbeteringsarbeid of een geldstraf tot 200 roebel. Indien het bedrijf beduidende afmetingen heeft aangenomen of indien de verdachte reeds eerder voor het voeren van een verboden bedrijf werd veroordeeld, dan kan hij veroordeeld worden tot maximum vier jaar vrijheidsberoving met of zonder verbeurdverklaring van het vermogen (9.230).

Het systematisch voeren van een verboden bedrijvigheid werd ook door art. 99 S.W. 1926 RSFSR bestraft: zie de zaak 'Bazadze' in bijlage (9.231).

De verplichting tot 'economische verhouding t.a.v. objecten van persoonlijk eigendomsrecht met bijzondere betekenis.

De persoonlijke eigenaar moet zijn woonhuis op economische wijze onderhouden . . .

Indien een persoonlijke eigenaar zijn eigendomsrecht t.a.v. een woning op zodanige wijze uitoefent (of niet uitoefent), *dat het woonhuis volledig komt te vervallen en met instorting wordt bedreigd, dan worden de belangen van de staat, die een degelijk onderhouden woonfonds wenst, geschaad.* Hier is sprake van *bevoegdheidsafwending*. Zodra de belangen van de staat worden geschaad door het zorgeloze gedrag van de persoonlijke eigenaar, wordt aan die persoonlijke eigenaar de 'Willensmacht' t.a.v. het slecht onderhouden woonhuis onttrokken. Op vordering van het uitvoerend comité van de raion- of stads- sovjet mag de rechtbank het huis, dat niet met de nodige zorg werd onderhouden, zonder vergoeding in beslag nemen en het overdragen in het fonds van de plaatselijke sovjet van volksafgevaardigden (vóór 1977: arbeidsafgevaardigden) (art. 141 B.W. RSFSR 1964).

Reeds zeer vroeg in de sovjet rechtsgeschiedenis werd gewezen op de verplichting van de eigenaar om zijn zaak op een economische wijze te gebruiken (9.233). Een besluit van de Raad der Volkscommissarissen (vanaf 1946 Ministerraad) van de RSFSR 'Over het beheer van de woonhuizen' van 1921 voorzag voor het eerst de mogelijkheid tot municipalisering van niet economisch onderhouden woonhuizen.

" Immers", zo verklaarde het decreet, " het is in het belang van de staat dat huizen goed onderhouden worden. Wie dat niet doet, misbruikt zijn recht, gezien hij tegen de belangen van de sovjet-staat ingaat."

Punt 11 van het besluit voorzag dat, indien de 'bezitter' (9.234) van het woonhuis zijn verplichtingen inzake goed beheer van het woonhuis niet nakwam, de gemeentelijke afdeling de verbeurdverklaring van de woning wegens niet-economisch onderhoud van de woning kon aanvragen. Een toelichting bij een besluit van het Presidium van het Centraal Uitvoerend Comité van 23 oktober 1923 bracht de rechtbanken in de grootste verwarring (9.235). Daarin werd immers de mogelijkheid tot verbeurdverklaring van woonhuizen voorzien bij *"oneconomisch onderhoud of onjuist gebruik van de woning"* (*beskhoziaistvennoe soderzhanie ili nepravil'noe ispol'zovanie*). Rechtspraak en rechtsleer hebben deze toelichting aangegrepen om te komen tot een bijzonder *ruime interpretatie van het begrip 'oneconomisch onderhouden woonhuizen'*. Voortdurende verhuring van woningen, gebruik van een woonhuis voor andere dan woondoeleinden en het onzorgvuldig onderhouden van woonhuizen, kortom *elk gebruik van een woonhuis in strijd met zijn sociaal-economische betekenis werd bestraft met het zonder vergoeding in beslag nemen van de woning "wegens oneconomisch onderhoud"* (9.236).

Een verslag van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR *'Over de praktijk van de rechtbanken in zaken over de municipalisering van gebouwen omdat zij niet economisch zijn onderhouden'* legde er de nadruk op dat niet elk gebrek (*neispravnost'*) van het gebouw een voldoende basis kan uitmaken om een huis wegens oneconomisch onderhoud in beslag te nemen. Het woonhuis moet *werkelijk met instorting zijn bedreigd*. Ook wijst het verslag op de noodzaak voor de rechtbanken om deze zaken *'klassebewust'* te benaderen:

" .. maar het zou volledig onjuist zijn dergelijke regel toe te passen op arbeiders, bezitters van kleine huizen, die wegens tijdelijke materiële moeilijkheden of bij gebrek aan materiaal niet bijtijds hun woonhuis op de gepaste wijze kunnen onderhouden. Men moet op radicale wijze een einde maken aan het automatisch uitwijzen van de bezitter, samen met het verbeurdverklaren wegens oneconomisch onderhoud van het woonhuis. Deze maatregel mag slechts worden genomen t.a.v. personen, die op schuldige wijze hebben afgezien van de nodige herstellingen." (9.237)

Wanneer echter de bezitter (9.238), ook al behoorde hij tot de arbeidersklasse, absoluut niet in staat bleek om het woonhuis te onderhouden en op te knappen, dan voorzag het rechtscollège de mogelijkheid tot verbeurdverklaring van de woning *met de verplichting voor de plaatselijke machtsorganen om het arbeidersgezin in het huis verder te laten wonen of een nieuwe woonruimte ter beschikking te stellen* (9.239). Het verslag van het rechtscollège voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR wijst op een duidelijk uiteenlopen van de centrale beleidslijn en de politiek van de plaatselijke machtsorganen inzake municipalisering van woningen in de periode 1921-1930. Hoewel reeds in 1923 de aanvankelijk louter administratieve procedure aan de controle van de rechtbanken was onderworpen (9.240), bleken ook de lagere rechtbanken zich te weinig bewust te zijn van de *zware last die op het staatsbudget werd gelegd door het opnemen in het staatsfonds van vervallen eengezinswoningen, die zelfs na herstel voor de staat niet zo nuttig zijn (de huurprijzen liggen immers onvoorstelbaar laag)* (9.241).

Bij het in beslag nemen van slecht onderhouden woonhuizen van burgers gaat de overheid thans zeker niet overhaast tewerk. De uitvoerende comités van gebieds-, gewest- en stadssovjets van volksafgevaardigden hebben een bijzondere inspectiecommissie, die zich bezighoudt met de controle op het onderhoud van individuele woningen. De plaatselijke overheid mag slechts ingrijpen wanneer het woonhuis in bijzonder slechte staat is (een afhangende dakgoot of een dak waaraan een aantal pannen ontbreken, volstaan niet (9.242)). Art. 141 B.W. RSFSR 1964 spreekt duidelijk over een "dergelijke oneconomische houding t.a.v. het woonhuis, dat de instorting mogelijk wordt gemaakt". Zelfs wanneer het woonhuis zich in dergelijke staat van verval bevindt, wordt niet onmiddellijk tot inbeslagneming overgegaan. Eerst wordt aan de burger een termijn voorgeschreven door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet, waarbinnen de eigenaar de nodige herstellingen moet doen. Indien de eigenaar *zonder gegronde redenen* na de voorgeschreven termijn niet is overgegaan tot de nodige herstellingen, dan kan het woonhuis op vordering van het uitvoerend comité van de gebieds- of

stadssovjet van volksafgevaardigden (vóór 1977 arbeidsafgevaardigden) in beslag worden genomen en overgedragen in het fonds van de plaatselijke sovjet.

Benadrukt moet worden dat de inbeslagneming van slecht onderhouden huizen thans wordt beschouwd als een uitzonderingsmaatregel, die slechts wordt getroffen wanneer het huis met instorting wordt bedreigd en de eigenaar niet de nodige maatregelen wil nemen om binnen de voorgeschreven termijn het woonhuis te herstellen, hoewel hij daartoe de mogelijkheid heeft. *Indien de eigenaar niet de financiële of fysieke mogelijkheid heeft om het huis te herstellen, dan draagt de rechtbank aan de plaatselijke machtsorganen op zelf de nodige herstellingswerken door te voeren, doch het woonhuis wordt in dat geval niet aan de eigenaar ontnomen* (9.243).

Zaken van bijzondere historische, artistieke of andere waarde voor de gemeenschap

Wat indien burgers waardevolle kunstverzamelingen of documenten en handschriften van grote politieke figuren in persoonlijke eigendom bezitten, doch laten blijken dat zij de waarde daarvan niet inzien, doordat zij deze kunstvoorwerpen slecht beheren of de stukken van een collectie afzonderlijk willen verkopen? Tot het van kracht worden van B.W. RSFSR 1964 kon de rechtbank slechts beroep doen op het algemeen artikel inzake rechtsmisbruik: art. 1 B.W. RSFSR 1922 (later art. 5 Beg. Burg. Wetg. 1961). De steeds grotere afkeer voor 'General-klauseln' (9.244) in de sovjet rechtsleer en rechtspraak heeft ertoe geleid dat ook dit probleem afzonderlijk wordt behandeld in B.W. RSFSR 1964, art. 142.

Wanneer een eigenaar zich niet op economische wijze (onze rechtstaal zou spreken van "niet als een goed huisvader") gedraagt t.a.v. een vermogen dat een aanzienlijke historische, artistieke of andere waarde heeft voor de maatschappij, dan krijgt hij een verwittiging van de staatsorganisaties, die voor het behoud van dit soort vermogen moeten instaan. Het opsporen van kunstwerken die zich in persoonlijke eigendom van de burger bevinden gebeurt door het Beheer voor Cultuur van het uitvoerend

comité van de plaatselijke sovjet. Wanneer wordt vastgesteld dat een kunstwerk een aanzienlijke waarde heeft, wordt het *geregistreerd* en vanaf dat ogenblik staat het onder *staatscontrole*. Wanneer de eigenaar geen gehoor geeft aan de verwittiging van de bevoegde staatsorganisatie, dan kan de rechtbank op vordering van diezelfde staatsorganisatie beslag leggen op dit bijzonder waardevolle vermogen, dat vervolgens wordt *overgedragen in eigendom van de staat*. De burger ontvangt een *vergoeding*, die in onderling overleg tussen burger en staatsorganisatie wordt bepaald. Ingeval van betwisting over de waarde van het opgevorderde vermogen, wordt de zaak aan de rechtbank voorgelegd.

Ingeval van *hoogdringendheid* (*neotlozhnoi neobkhodimosti*) kan de vordering tot requisitie (= opvordering met vergoeding, zie verder) zonder voorafgaande waarschuwing aan de rechtbank worden voorgelegd (art. 142 B.W. RSFSR 1964).

In tegenstelling tot de regeling i.v.m. de verbeurdverklaring van woonhuizen speelt de *schuldvraag* hier geen rol. Er moet alleen een reële mogelijkheid zijn tot verlies of beschadiging van vermogen, dat een aanzienlijke waarde heeft voor de maatschappij. Ook wordt in dit geval een vergoeding uitbetaald aan de eigenaar (requisitie of opvordering i.p.v. confiscatie of verbeurdverklaring).

AFDELING IV - BESCHIKKING

Algemeen.

Tijdens de periode van Nieuwe Economische Politiek (1921-1927) werd het beschikkingsrecht van de toenmalige privé-eigenaar zoveel mogelijk door de rechtsleer geminimaliseerd (9.245). In tegenstelling tot het onbeteugelde bourgeois eigendomsbegrip, dat aan de eigenaar de bevoegdheid geeft om op de meest volstrekte wijze over de zaak te beschikken, zou in een socialistisch economisch systeem zowel het object waarover als het doel waartoe kon worden beschikt ten eerste worden beperkt. Daarom, zo meende de toenmalige rechtsleer, zou de *beschikkingsbevoegdheid stilaan gaan vervagen t.o.v. de gebruiksbevoegdheid*. Het recht en de plicht om te gebruiken zouden essentieel worden in de nieuwe verhouding van de sovjetburgers t.a.v. zaken.

Thans wordt de beschikkingsbevoegdheid van de persoonlijke eigenaar als volwaardige bevoegdheid erkend, naast de bevoegdheden van bezit en gebruik. Ook wordt het recht van beschikking op de meest traditionele wijze gedefinieerd als de *mogelijkheid van de eigenaar om het juridisch lot van de zaak te bepalen* (9.246). In de verdere opvulling van de beschikkingsbevoegdheid door wetgeving en rechtspraak komt echter het *doelgebonden karakter* van deze bevoegdheid duidelijk tot uiting. De precieze inhoud van de beschikkingsbevoegdheid wordt gedefinieerd door wat men de 'basisinhoud van het persoonlijk eigendomsrecht' zou kunnen noemen: *persoonlijk vermogen mag slechts worden aangewend om direct of indirect materiële en culturele behoeften te bevredigen. Deze persoonlijke eigendom mag niet worden omgevormd tot bron van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'*. Onder 'beschikking' wordt in het sovjetrecht elke handeling verstaan, die erop gericht is het eigendomsrecht als dusdanig of één van zijn bevoegdheden te wijzigen (9.247). Dank zij deze ruime definitie kan ook *verhuring als beschikkingsdaad* worden aangemerkt, een vrij eigenaardige kwalificatie, waartoe de sovjetrechtsleer werd genoopt omdat zij om dogmatische redenen

geen beroep kan doen op het veel meer voor de hand liggende 'daad van beheer'. Sinds 1948 wordt er in de sovjetdoctrine met nadruk op gewezen dat de *beheersbevoegdheid geen deel uitmaakt van de eigendomsbevoegdheid*. Deze constructie houdt verband met de theorie van de splitsing der bevoegdheden, die door VENEDIKTOV in 1948 werd gelanceerd in zijn basiswerk 'Socialistische Staatseigendom' (9.248).

Waar het eigendomsrecht van de basisproduktiemiddelen aan de staat blijft toebehoren, wordt aan de staatsonderneming het 'operationeel beheer' (operativnoe upravlenie) t.a.v. datzelfde vermogen verleend. Over dit beheersrecht, dat de bevoegdheden van bezit, gebruik en beschikking inhoudt, zegt VENEDIKTOV:

" De socialistische staatsorganen beschikken over het staatsvermogen, niet volgens het eigendomsrecht, niet in uitoefening van bevoegdheden, die aan de eigenaar worden verleend op basis van art. 58 B.W., maar bij wijze van beheer van dit vermogen... Het gaat hier om een handeling van operationeel beheer van dit vermogen, geen handeling van beschikking volgens het eigendomsrecht.' (9.249)

Verhuring, als bevoegdheid van de persoonlijke eigenaar, wordt derhalve door de sovjet rechtsleer ondergebracht in de categorie van de beschikkingsbevoegdheden, eerder uitzonderlijk in de categorie van de gebruiksbevoegdheden (9.250). Door DUKAL'SKII werd voorgesteld om naast de klassieke bevoegdheidstriade een '*algemeen gebruiksrecht*' toe te kennen aan de eigenaar, dat de *bevoegdheden van gebruik en beschikking* zou omvatten en waaronder bijvoorbeeld de verhuring van woningen zou vallen (9.251).

Dat de verhuurder-eigenaar zijn woonhuis niet mag gebruiken om inkomen op te strijken 'dat niet uit arbeid voortkomt', werd reeds in de vorige afdeling behandeld. In dit hoofdstuk wordt nagegaan hoe de sovjet wetgever gestalte geeft aan de verhouding tussen huurder en verhuurder. In heel wat conflictsituaties moet immers worden beslist aan welke belangen de voorkeur wordt gegeven: aan de *consumptieve belangen van de eigenaar of aan de woonbehoefte van de huurder*.

Verhuring van woonruimte, die zich in persoonlijke eigendom van de burger bevindt.

Het verlenen van de mogelijkheid tot verhuring van woonruimte in persoonlijke eigendom, is moeilijk verzoenbaar met de rol die aan het persoonlijk woonhuis wordt toebedeeld als dienende tot bevrediging van de persoonlijke woonbehoeften van de persoonlijke eigenaar en diens gezin. Deze maatregel moet worden gezien als een noodzakelijk euvel om zo snel mogelijk te ontkomen aan de *hoge woningnood*, die in de Sovjetunie tot op vandaag heerst.

De wetgever is ervan uitgegaan dat in een socialistische maatschappij de verhuurder-eigenaar zeker niet in de eerste plaats de eigen verrijking voor ogen mag hebben, wanneer hij woonruimte in persoonlijke eigendom verhuurt. Zijn doel moet zijn hulp te bieden aan de socialistische evenmens, die de woonruimte meer nodig heeft dan hijzelf. In dat perspectief mag men een meer *huurdervriendelijke* dan verhuurder-vriendelijke wetgeving en rechtspraak verwachten, behalve wanneer de persoonlijke eigenaar kan aantonen dat hijzelf de woonruimte nodig heeft om ze persoonlijk met zijn gezin te bewonen.

De wederzijdse verhouding tussen huurder en verhuurder wordt vastgelegd in het huurcontract, dat moet worden afgesloten in overeenstemming met de normen van de *Beginnelsen van Burgerlijke Wetgeving*, de *Burgerlijke Wetboeken* en het nog steeds van kracht zijnde gemeenschappelijk besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 17 oktober 1937 '*Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het woonbeheer in de steden*' (9.252) (voor zover dit besluit niet in strijd is met de later uitgevaardigde burgerlijke wetgeving). Dit besluit heeft in de eerste plaats de situatie van huurders in staatswoonhuizen geregeld. Doch een aantal normen, die speciaal de verhuring van persoonlijke woonhuizen beogen, wijzen erop

" dat de algemene normen in principe, voor zover geen afwijkende regeling is voorzien, toepasselijk zijn op het verhuren van persoonlijke woonhuizen." (9.253)

Ook in de nieuwe burgerlijke wetgeving moet men de regeling van de verhouding tussen persoonlijke eigenaar en huurder gaan zoeken in het hoofdstuk over verhuring van woonruimte (hoofdstuk 28 B.W. RSFSR 1964), waar in de eerste plaats de verhuring van staatsgebouwen wordt geregeld (huizen van plaatselijke sovjets, staats-, coöperatieve en maatschappelijke organisaties, dienstwoningen en gemeenschapshuizen) en slechts passim wordt verwezen naar de bijzondere situatie van verhuring van woonruimte door een persoonlijke eigenaar of door een aandeelhouder in een woningbouwcoöperatieve. Het recht om een persoonlijk woonhuis te verhuren wordt eveneens bevestigd in de nieuwe *Beginnelsen van Woonwetgeving van de Unie en van de unierepublieken* (24 juni 1981):

" Art. 44:... Burgers die een woonhuis of een gedeelte van een woonhuis in persoonlijke eigendom hebben, gebruiken dat tot bewoning voor zichzelf en voor de leden van hun gezin. Zij hebben het recht andere burgers in het woonhuis te laten intrekken of het te verhuren onder de voorwaarden en op de wijze, bepaald door de wetgeving van de Unie en van de unierepublieken." (9.254)

Uit de aldus verspreide wetgeving kunnen volgende aspecten in de verhouding eigenaar-huurder worden belicht.

1. De huurder van een persoonlijke woning heeft in principe recht op *hernieuwing van de huur na afloop van de huurtermijn* (9.255). Art. 58 van de *Beginnelsen van Burgerlijke Wetgeving 1961* geeft aan de huurders in de hele Sovjetunie het recht om de hernieuwing van het huurcontract te eisen, behalve wanneer de rechtbank heeft vastgesteld dat *de huurder systematisch zijn verplichtingen niet is nagekomen*, zoals die in het huurcontract waren bepaald. Deze regel geldt voor de huurders van alle woonruimten, in wiens beheer of eigendom zij zich ook bevinden (van een plaatselijke sovjet, een staats-, coöperatieve of maatschappelijke organisatie of van één of meer burgers). Daarnaast mag de persoonlijke eigenaar de huurder uit de verhuurde woonruimte zetten, indien het contract slechts voor de duur van *één jaar* werd afgesloten en de huur-

der zich ertoe verbonden heeft de woonruimte na afloop van deze termijn te verlaten of *indien de rechter vooraf heeft vastgesteld dat de eigenaar en diens gezinsleden de woonruimte nodig hebben om er te leven*. In de wetgeving werden aldus de voorwaarden tot uitdrijving van huurders van persoonlijke woningen enigszins versoepeld: pt. 10 van de richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 12 december 1940 (9.256) eiste niet alleen de nood aan persoonlijke woonruimte van de eigenaar, doch ook *het bewijs dat de familiale of woonvoorwaarden van de eigenaar waren veranderd sinds het afsluiten van het huurcontract*.

Het wordt echter aan de rechter overgelaten om te bepalen wanneer de nood aan woonruimte van de persoonlijke eigenaar een uitdrijving van de huurder rechtvaardigt. Uit de rechtspraak blijkt dat het de persoonlijke eigenaar zeker niet makkelijk wordt gemaakt om een huurder, eenmaal in huis genomen, uit te drijven. De rechtbank zal bij voorkeur zoeken naar een wisseloplossing, waardoor uitwijzing wordt vermeden, zoals bijvoorbeeld een herindeling van de respectievelijk aan eigenaar en huurder toegemeten woonruimte (9.257). Uit de uitgebreide casuïstiek rond de uitwijzing van huurders uit persoonlijke woonhuizen, blijkt dat de rechtbanken zeer nauwkeurig de concrete omstandigheden van de zaak nagaan en daarbij heel wat misbruiken en veinzing vaststellen. De opvoedende waarde van deze rechterlijke uitspraken is ongetwijfeld de verklaring voor de uitgebreide publicatie van huurzaken.

Vooreerst gaat de rechtbank ter plekke na hoe groot de woningnood van de eigenaar is, of hij in feite niet elders een onderkomen heeft in een woning van de plaatselijke sovjet of van een woningbouwcoöperatieve (9.258). Daarnaast onderzoekt de rechtbank of de eigenaar niet op kunstmatige wijze de voorwaarde tot uitwijzing van de huurder heeft gecreëerd: door bijvoorbeeld gezinsleden te laten registreren als wonende met de eigenaar in diens persoonlijk woonhuis, terwijl ze in feite elders woonden of helemaal geen gezinsleden waren (9.259). Wanneer blijkt dat de eigenaar de huurder uitwijst om het woonhuis aan voordeliger voorwaarden te kunnen verkopen of om een andere, beter betalende huurder in het huis te laten, dan wordt de vordering door de rechtbank

afgewezen (9.260). Vervreemding van het woonhuis betekent niet automatisch het einde van het huurcontract. De nieuwe eigenaar zal moeten bewijzen dat hij de woning voor persoonlijke bewoning met zijn gezin nodig heeft. De meeste contracten worden afgesloten voor onbepaalde duur (9.261), gezien de rechter geen verbreking van het huurcontract toelaat in de loop van de gestipuleerde huurtermijn, welke ook de hoge nood van de persoonlijke eigenaar moge zijn.

Hoewel de nieuwe burgerlijke wetgeving (art. 58 Beg. Burg. Wetg. 1961 en art. 328 B.W. RSFSR 1964) een enigszins bredere interpretatie toelaat van de mogelijkheid om de huurder van persoonlijke woonruimte uit te wijzen, bleven de rechtbanken bijzonder huurdervriendelijk oordelen. Ook onder de huidige wetgeving, zo meent IOFFE (9.262), heeft de huurder, die leeft in een huis van een persoonlijke eigenaar "een in principe in de tijd onbeperkt recht". DUKAL'SKII wijst erop dat deze tendens in de rechtspraak de persoonlijke eigenaar niet aanzet tot het regelmatig onderhouden van zijn woonhuis. Nochtans kan men niet ontkennen dat een goed onderhouden woningenbestand één van de belangrijkste bekommernissen van de sovjetstaat uitmaakt. Deze zorg wordt nogmaals benadrukt door de nieuwe Beginselen van Woonwetgeving:

" Art. 44, lid II: Burgers, die een woonhuis in persoonlijke eigendom hebben, zijn verplicht te waken over het behoud daarvan, op eigen kosten de zware en gewone herstellingen te doen, en het grondstuk rond het woonhuis in goede staat te houden..." (9.263)

Daarom stelt DUKAL'SKII voor een bijkomende grond tot onmiddellijke verbreking van het huurcontract in te lassen: dringende zware herstellingen die de persoonlijke eigenaar moet doen (9.264).

2. *De huurprijzen, die de persoonlijke eigenaar mag vragen, zijn beperkt.* Deze maatregel wil niet in de eerste plaats huurdervriendelijk zijn, maar wel vermijden dat de persoonlijke eigenaar via hoge huurinkomsten zichzelf zonder arbeid zou verrijken. Gezien de grote vraag naar woonruimte niet volledig kan worden voldaan door het aanbod van staatswoningen, valt het de persoonlijke eigenaar niet moeilijk om huurders te vinden, die in het zwart heel wat meer dan de maximum-

huurprijs willen betalen. Zoals reeds vermeld mag de persoonlijke eigenaar officieel slechts 16 kopeken vragen per m² verhuurde woonruimte (9.265). In zijn thesis geeft DUKAL'SKII openlijk toe:

" Het is algemeen bekend dat niemand de bestaande maatstaf respecteert, wanneer hij woonruimte in huur geeft."

Ofwel wordt een hogere som in het zwart betaald, ofwel wordt een abnormaal hoge prijs gevraagd voor het gebruik van meubels of de betaling van bijkomende lasten door de eigenaar. DUKAL'SKII vraagt zich af of het wel zin heeft deze belachelijk lage huurprijzen voor de verhuring van persoonlijke woonhuizen te handhaven, gezien deze regeling in de praktijk toch radicaal met de voeten wordt getreden. Merkwaardig is bovendien, zo merkt DUKAL'SKII op, , dat voor woonruimte in dachaplaatsen 2,40 tot 3,60 roebel voor 1 m² mag worden gevraagd, al naargelang de ligging van de dacha en de aard van de woonruimte, die wordt verhuurd (kelder, zolder, kamer) (9.266). *Waarom, zo vraagt DUKAL'SKII terecht, is 3,50 roebel ontvangen voor de verhuring van dacharuimte geen 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' en is bijvoorbeeld 50 kopeken ontvangen voor 1 m² woonruimte dat wel ?* (9.267)

De gewiekste persoonlijke eigenaar verhuurt zijn persoonlijke woonruimte niet aan individuele burgers, doch aan socialistische organisaties. De huurprijzen voor verhuring van woonruimte aan socialistische organisaties werd immers niet gereglementeerd, "waarvan dan ook dankbaar gebruik wordt gemaakt door de burger om zich een rijkelijk inkomen te verschaffen", aldus MASLOV (9.268).

3. *Toestemming van de eigenaar bij het intrekken van gezinsleden van de huurder, is vereist.* In principe is de toestemming van de eigenaar-verhuurder vereist wanneer de huurder een gezinslid wil laten intrekken in de persoonlijke woonruimte. Deze toestemming is niet vereist voor de minderjarige kinderen van de huurder en, indien de huurder een geïsoleerde woonruimte betreft, voor de huwelijkspartner en de arbeidsongeschikte ouders. Deze regeling, vervat in art. 302 B.W. RSFSR 1964, werd door de rechtspraak bedacht (9.269). De rechtbanken werden immers geconfronteerd met klachten van persoonlijke eigenaars, die een

gedeelte van hun woonruimte hadden verhuurd aan een burger, doch niet hadden gerekend op de horde gezinsleden, die bij gebrek aan woonruimte de huurder kwamen vervoegen.

De huurder van een staatswoning mag met de toestemming van de meerderjarige gezinsleden zijn huwelijkspartner, kinderen, ouders, andere verwanten en arbeidsongeschikte personen ten laste in de woonruimte laten leven (art. 302 B.W. RSFSR 1964). De interessante sociologische problematiek van het verband tussen woningschaarste en sociale spanningen, die achter deze wetsartikelen schuilgaat, valt buiten de invalshoek van deze studie.

4. *Tijdelijk afwezige huurders behouden hun recht op het gebruik van de woonruimte in een persoonlijk woonhuis gedurende 6 maanden.* Omwille van 'gegronde redenen' (uvazhitel'nym prichinam) kan deze termijn door de verhuurder, of ingeval van betwisting door de rechtbank worden verlengd (art. 306 B.W. RSFSR 1964 en art. 29 Beg. Woonwetgeving 1981). Het gebruiksrecht van de woonruimte blijft voor de huurder in elk geval behouden in volgende gevallen:

- * 1 gedurende de ganse periode van tijdelijke militaire dienst.
- * 2 tijdelijke afwezigheid wegens arbeidsredenen (rondreizende rechters, geologen, prospectoren van de partij, expedities) of wegens studieredenen (studenten, aspiranten) gedurende de duur van arbeid of studie.
- * 3 wanneer kinderen worden opgevoed in een staatsinstelling, dan blijft de hun toebedeelde woonruimte bij hun ouders of voogden behouden, indien deze laatste zelf in de woonruimte bleven wonen. Indien dat niet het geval is, dan wordt het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet verplicht, om aan deze kinderen, na afloop van hun verblijf in de opvoedingsinstelling van de staat, een woonruimte ter beschikking te stellen.
- * 4 wanneer de huurder werd opgenomen in een ziekenhuis, gedurende gans zijn verblijf aldaar.
- * 5 wanneer de huurder onder arrest werd geplaatst (voorlopige hechtenis) gedurende het vooronderzoek en het proces. Wanneer de huurder wordt veroordeeld tot vrijheidsberoving, verbanning of deportatie

voor langer dan 6 maanden, en indien in de gehuurde woonruimte geen gezinsleden van de veroordeelde meer wonen, dan wordt het huurcontract geacht verbroken te zijn op het ogenblik van de uitvoering van de veroordeling (art. 306 B.W. RSFSR 1964).

Opgemerkt moet worden dat ook deze wettelijke bepaling berust op een uitgebreide casuïstiek, die door de rechtbanken rond dit thema werd uitgebouwd (9.270).

5. *Met de toestemming van de verhuurder heeft de huurder het recht om de door hem bewoonde woonruimte met een andere huurder om te ruilen*, waarbij wederzijds alle rechten en verplichtingen volgens het huurcontract worden overgedragen (art. 31 Beg. Woonwetgeving 1981). Wanneer de verhuurder van een staatswoning of een woning van een coöperatieve of maatschappelijke organisatie de toestemming tot ruil weigert, dan kan die weigering worden aangevochten voor de rechtbank. Deze mogelijkheid om zich tot de rechtbank te wenden bij weigering door de eigenaar om zijn toestemming tot ruil te geven, wordt niet verleend aan de huurder van woonruimte in een persoonlijk woonhuis (art. 325 B.W. RSFSR 1964). Ook deze wettelijke regel werd reeds in 1939 door de rechtspraak geformuleerd (9.271).

Van de mogelijkheid tot het omruilen van gehuurde woonruimten, wordt veelvuldig gebruik gemaakt. Vraag en aanbod vanuit de meest diverse hoeken van het land kunnen elkaar met actieve medewerking van de staat zonder problemen ontmoeten. Dat gebeurt door het uithangen van voorgedrukte formulieren, die te koop worden aangeboden in de kiosken aan stations en op de hoofdwegen. Het uithangen van de formulieren gebeurt in valven ('ob'iavleniia') die aan straathoeken en in openbare plaatsen worden opgehangen. Men kan in dit verband dus spreken van een *legale vrije markt*. Om voor de hand liggende redenen komen de transacties, die op deze markt gebeuren, zowel de staat als de huurders ten goede: wanneer in een groot gezin bijvoorbeeld de kinderen zijn opgegroeid en alleen willen wonen of trouwen, dan wordt de grote woonruimte geruild voor meerdere kleinere ruimten. Wie verhuist naar een andere stad, kan aldus ontkomen aan de ellenlange wachtlijsten van kandidaat-huurders.

Controversieel is echter de vraag of huurders van een woning, die zich in persoonlijke eigendom bevindt, ook mogen omruilen met huurders van woningen, die door staats-, coöperatieve of maatschappelijke organisaties worden beheerd. In de rechtsleer overheerst de mening dat een huurder in een persoonlijk woonhuis slechts mag ruilen met huurders van woonruimte in persoonlijke eigendom van de burgers (9.272). Nochtans spreekt een instructie *'Over de wijze waarop kan worden geruild'* van 9 januari 1967 in zijn art. 1 over de ruil tussen huurders van het individueel woonfonds en van woningbouwcoöperatieven (9.273).

Ruil.

De ruil wordt als contract in het Burgerlijk Wetboek bondig geregeld. Onder het ruilcontract verstaat art. 255 B.W. RSFSR 1964 de ruil tussen partijen van het ene vermogen voor het andere. Op het ruilcontract wordt de regeling van het contract van koop-verkoop van toepassing verklaard (art. 237-239 en 241-251 B.W. RSFSR 1964). Daarbij wordt elk der partijen bij het ruilcontract als verkoper beschouwd t.a.v. het vermogen dat hij vervreemdt en koper t.a.v. het vermogen dat hij ontvangt. Persoonlijke woonhuizen kunnen dus worden omgeruild tegen andere persoonlijke woonhuizen, doch dit contract komt in de praktijk uiterst zelden voor (9.275). De mogelijkheden van de persoonlijke eigenaars zijn immers heel wat beperkter dan die van de huurders. Een grote woning in persoonlijke eigendom kan niet worden geruild tegen meerdere kleinere woningen, gezien art. 106 B.W. RSFSR 1964 slechts één woning per samenwonend gezin in persoonlijke eigendom toelaat (9.276).

GOLOVANEVA en BASIN bekritisieren in hun artikel *'Grenzen aan het beschikkingsrecht t.a.v. woonhuizen'* (9.277) de zinloze beperkingen die worden opgelegd aan persoonlijke eigenaars die hun woonhuis in persoonlijke eigendom willen omruilen tegen een huurwoning in een staatsappartement of een woonruimte in een gebouw van een woningbouwcoöperatieve. Deze wens van persoonlijke eigenaars komt op het eerste gezicht vrij ongewoon voor, doch is ongetwijfeld te verklaren door de

zeer comfortabele situatie, waarin een huurder zich in de Sovjet-unie bevindt: de huurprijzen zijn zeer laag en de zware herstellingen moeten door de staat-verhuurder worden gedaan. Voor persoonlijke eigenaars is het opknappen van hun woonhuis vaak een zwaar probleem: verfborstels en verf zijn voor de gewone consument bijna niet te verkrijgen en ook alle bouwmaterialen zijn bijzonder schaars gehouden, wat ongetwijfeld diefstal van socialistische eigendom in de hand werkt (zie verder).

De auteurs van voornoemd artikel gaan ervan uit *dat de beperkingen aan het beschikkingsrecht van de persoonlijke eigenaar alle te motiveren moeten zijn vanuit de consumptieve betekenis van het persoonlijk eigendomsrecht*. Welnu, zowel het woonhuis in persoonlijke eigendom als de staats- of coöperatieve woonruimte bevredigen woonbehoeften. Vóór 1952 was het omruilen van persoonlijke woningen voor staatswoningen wel toegelaten, doch om niet nader toegelichte redenen werd deze praktijk door een besluit (prikaz) van het Ministerie van Gemeentebeheer verboden (9.278). Heel wat mensen willen thans nog steeds deze ruil aangaan, doch op basis van de thans geldende wetgeving moet de rechtbank de vordering daartoe afwijzen.

Speculatieverbod.

" Speculatie is een gevaarlijk economisch misdrijf, dat de belangen van de sovjethandel en van de burgers schaadt; speculatie gaat vaak gepaard met diefstallen, misbruiken, omkoperij en andere misdrijven. Speculanten, die gebruik maken van de hoge vraag van kopers naar een aantal goederen, maken zich rijk op kosten van de arbeiders. Dit verplicht er de rechtbanken toe een vastberaden strijd met de speculatie aan te binden...",

aldus een bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 13 december 1974 (9.279). Speculatie verraadt op de meest duidelijk wijze de leemten, die voorkomen in het door de staat georganiseerde handelsnet. Al wat in de plangeorganiseerde economie

bewust of ongewild schaars werd gehouden, wordt door handige speculanten in binnen- buitenland aangekocht en, gezien de hoge en bijzonder inelastische vraag, aan woekerprijzen voortverkocht. Dat brengt niet alleen mee dat het officiële handelsnet voor schut wordt gezet (9.280), maar ook dat de speculant zelf een levend bewijs wordt van het feit dat ook in de Sovjetunie verrijking zonder eerlijke arbeid mogelijk is. Deze speculatie kan ook in de Sovjetunie uitgroeien tot een groots opgezette handel, met handelspartners in verscheidene unierepublieken en met actieve medewerking van de vliegtuigpiloot of de treinbestuurder. Wanneer bijvoorbeeld blijkt dat een privé-persoon in staat was om dertien treinwagons vol bijenkorven te stoppen, om die in een andere unierepubliek te gaan verkopen, dan kan men zich terecht afvragen of de transportorganisaties voldoende controle uitoefenen op het gedrag van hun uitvoerend personeel (9.281).

Speculatie is volgens art. 154 S.W. RSFSR 1960 een economisch misdrijf, dat moet worden omschreven als: "*het aankopen en verder verkopen van waren en andere voorwerpen met winstoogmerk*" (9.282). In tegenstelling tot de individuele arbeidsactiviteit, die het bewerken, verwerken of herstellen van waren of andere voorwerpen omvat en zich situeert op het gebied van de *produktie* en de *dienstverlening*, is speculatie een specifieke individuele activiteit in de sector van de *handel*. In principe gaat speculatie niet gepaard met het bewerken, verwerken of herstellen van voorwerpen. Wanneer echter slechts de vorm of de uiterlijke verschijning wordt gewijzigd, zonder dat daardoor een kwalitatief nieuw produkt tot stand komt, of wanneer de bewerking of verwerking niet door de speculant zelf gebeurt, maar door staats-, coöperatieve of maatschappelijke ondernemingen, dan moet deze activiteit ook als speculatie worden gekwalificeerd (bindende toelichting van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 13 december 1974, nr. 11) (9.283).

Speculatie verschilt ook van het misdrijf van *commerciële bemiddeling* (*kommercheskoe posrednichestvo*), dat samen met het misdrijf van uitoefening van individuele arbeidsactiviteit wordt bestraft in art. 153 S.W. RSFSR 1960. Het verschil met het misdrijf van speculatie

bestaat hierin dat bij commerciële bemiddeling vóór het totstandkomen van de verboden transactie met de derde contractueel een vergoeding voor de tussenpersoon werd gestipuleerd. Onder commerciële bemiddeling valt volgens het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR (9.284) ook de aan- en verkoop met winstoogmerk van niet betaalde biljetten, coupons en kaartjes, die recht geven op het ontvangen van bepaalde schaarse goederen. In dat geval wordt inderdaad alleen de voorkeurbehandeling verkocht, zodat het misdrijf niet kan vallen onder de omschrijving van speculatie als aankoop en verdere verkoop van waren en andere voorwerpen (lichamelijke zaken dus en geen vorderingsrechten).

Aankoop en verkoop van waren en andere voorwerpen kan slechts als speculatie worden gekwalificeerd wanneer vastgesteld is dat de beklaagde *de intentie had om winst te maken*. Toevallige verkoop of ruil van zaken, verworven voor persoonlijk gebruik en niet om verder te verkopen, kan niet als speculatie worden beschouwd.

Speculatie kan slechts als voltooid misdrijf worden beschouwd, wanneer het verderverkopen reeds was begonnen. Wanneer de rechter uit het bewijsmateriaal de gemotiveerde conclusie kan trekken dat de aankoop van waren en voorwerpen was gebeurd met de bedoeling om ze met winstoogmerk verder te verkopen, hoewel deze verkoop nog niet was gebeurd, dan moet het misdrijf worden gekwalificeerd als *poging tot speculatie (pokushenie spekulatsuiu)* (9.285). De uitdrukking 'winstoogmerk' (tsel' nazhivy) wijst erop dat ook in de sovjet rechtsterm 'speculatie' het *aleatoir karakter* van de transactie wordt benadrukt, zoals dat ook in onze termen 'speculeren' en 'speculatie' terug te vinden is (9.286), zij het dat de kans op verlies bij de transactie voor de sovjetspeculant bijzonder klein is gezien de grote vraag. Het aleatoir karakter zal voor de sovjetspeculant eerder liggen in het al dan niet betrappt worden bij het uitoefenen van deze door de Strafwet verboden bedrijvigheid.

Het misdrijf van speculatie wordt in de Sovjetunie bestraft met vrijheidsberoving tot twee jaar met of zonder vermogensconfiscatie of met verbeteringsarbeid tot één jaar of een geldstraf tot 300 roebel (9.287). Wanneer de speculatie als bedrijvigheid wordt beoefend of

grote afmetingen aanneemt, dan kan de rechter een vrijheidsberoving van twee tot zeven jaar opleggen, steeds met confiscatie van het vermogen.

Onder *'speculatie uitgeoefend als bedrijvigheid'* (v *vide promysla*) verstaat het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR de systematische activiteit van aankoop en verdere verkoop van waren en andere voorwerpen met winstoogmerk, die voor de beschuldigde een basis- of aanvullende bron van bestaansmiddelen vormt (9.288). Speculatie *'met grote afmetingen'* (v *krupnykh razmerakh*) heeft volgens het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR geen vastomlijnde inhoud: naargelang de concrete omstandigheden van de zaak moet de rechtbank de omvang van de feitelijk ontvangen of geplande winst in rekening brengen, de kwantiteit van de aangekochte en verkochte goederen en hun waarde.

Wat de burger met de winst wenste te doen, speelt volgens de rechtspraak geen rol. Een verkoper in een staatswinkel had, gebruik makend van zijn arbeidspositie (9.289), enige duizenden kilo's meloenen gekocht in een kolchose en verkocht die meloenen aan het dubbele van de prijs. Met de winst echter dekte hij het saldo van zijn dienstrekening. De lagere rechtbank hield deze daad voor straffeloos, gezien hier geen sprake van winstoogmerk was. Het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR besliste echter dat de wijze waarop de beschuldigde verder over zijn winst wilde beschikken geen rol speelde bij het kwalificeren van het misdrijf als speculatie. Wel werden in dit geval verzachtende omstandigheden in aanmerking genomen (9.290).

Tot vóór 1957 (datum van de inzet van een periode van 'downward trends' voor de persoonlijke eigendom van de sovjetburger; zie het historisch overzicht) werd de zgn. *'kleine speculatie'* (mel' *'kaia spekulatsiia*) niet door de rechtbanken behandeld. De kleinere zondaars kregen een 'administratieve verwittiging' van de plaatselijke machtsorganen. Een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 12 september 1957 *'Over de aansprakelijkheid voor kleine speculatie'* (9.291) besloot de strijd tegen de kleine speculatie te verscherpen.

Onder kleine speculatie verstaat dit decreet:

" de aan- en verderverkoop door privé-personen van massaconsumptiegoederen en landbouwprodukten in geringe hoeveelheden, van bons en coupons, die recht geven op waren, van biljetten voor schouwspelen en andere voorstellingen, van boeken, nota's en andere waarden met winstoogmerk." (9.292)

Wanneer deze kleine speculatie voor het eerst gebeurt, wordt zij bestraft met hechtenis van drie tot vijftien etmalen of een geldboete tot vijfhonderd roebel, met confiscatie van de objecten van speculatie (9.293). Rekening houdend met de persoonlijkheid van de dader en de aard van de door hem begane misstap, kan de zaak worden doorgestuurd naar de maatschappelijke organisaties, arbeiderscollectieven of kameradenrechtbanken 'om maatregelen van sociale controle te nemen' (9.294). Zaken i.v.m. kleine speculatie moeten door de rechtbanken binnen de drie etmalen na het doorsturen van de zaak door de organen van de militie worden beslecht. De beslissing van de volksrechtbank wordt onmiddellijk ten uitvoer gelegd en er is geen beroep tegen de uitspraak mogelijk. Voor kleine speculatie kunnen personen aansprakelijk worden gesteld, die de leeftijd van zestien jaar hebben bereikt (9.295). De strafmaat verschilt van unierepubliek tot unierepubliek. In de RSFSR ligt de straf relatief laag (vrijheidsberoving van 3 tot 15 etmalen). In de Baltische republieken gaan de gevangenisstraffen van één (Letland, Estland) tot twee (Litauen) jaar. De verklaring hiervoor is wellicht dat de pas in 1940 aangesloten Baltische republieken een nog veel sterkere neiging vertonen om privé-handel te drijven (9.296). Kleine speculatie, begaan door een persoon die reeds eerder voor speculatie werd veroordeeld, wordt in de RSFSR bestraft met vrijheidsstraffen tot één jaar of verbeteringsarbeid van dezelfde duur, of met een geldboete tot 200 roebel met confiscatie van de voorwerpen waarmee werd gespeculeerd (9.297).

Op grote schaal gebeurt speculatie met schaarse en vaak bijzonder waardevolle materialen, die zelfs geheel of gedeeltelijk 'extra commercium' zijn. Zo bevat de richtlijn van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 30 november 1976 volgende passage:

" ... duidelijk te maken dat personen, die schuldig zijn bevonden aan speculatie met juwelen of andere zaken, vervaardigd uit edele metalen of edelstenen of waarin edele metalen of edelstenen zijn verwerkt, alsook met betaaldocumenten, die recht geven op vreemde valuta, hoewel men daartoe het recht niet heeft, de administratieve en strafrechtelijke aansprakelijkheid oplopen, o.m. voorzien door art. 154 S.W. RSFSR en de overeenkomstige artikels van de overige unierepublieken." (9.298).

Sterke dranken blijken (van oudsher) een geliefd object van speculatie te zijn. Aankoop en verdere verkoop met winstoogmerken van zelf gebrouwen bier of andere sterke alcoholische dranken, alsook van het materiaal dat daartoe nodig is, valt eveneens onder het misdrijf van speculatie (9.299). Hetzelfde geldt voor aan- en verkoop van verdovende en giftige middelen (9.300). Het Opperste Gerechtshof wordt ook regelmatig geconfronteerd met arbeiders en verkopers, die, misbruik makend van hun positie 'aan de bron', een winstgevende praktijk hebben opgezet. Zo verduidelijkte het Opperste Gerechtshof van de USSR in een bindende toelichting van 12 januari 1973 (9.301):

" De aankoop en voortverkoop met winstoogmerk van alcoholische dranken of andere produkten voor een veel hogere prijs dan de staatsprijzen in de staatswinkels, brengt aansprakelijkheid mee wegens speculatie, niet wegens misleiding van de kopers."

Ook een arbeider, die in een voedingsonderneming van de staat tewerkgesteld is en voedingswaren tegen produktieprijzen koopt om ze nadien tegen hogere prijzen te verkopen, kan wegens speculatie worden vervolgd (9.302).

'Genormeerde' objecten van persoonlijk eigendomsrecht. (9.303)

" Zolang de beschikking over persoonlijke eigendom gebeurt onder de voorwaarden van de warenruil, moet de wetgeving aan de regeling van de beschikkingsbevoegdheid voldoende aandacht besteden, gezien bij de realisatie van de beschikkingsbevoegdheid de mogelijkheid bestaat om in te gaan tegen het consumptief karakter van het per-

soonlijk eigendomsrecht en om persoonlijke eigendom te misbruiken." (9.304)

Objecten van persoonlijk eigendomsrecht zijn in principe 'intra commercium'. De persoonlijke eigenaar mag in beginsel vrij over zijn vermogen beschikken (9.305). Toch moet deze stelling, verkondigd door de sovjet rechtsleer, grotendeels theoretisch klinken, gezien ook de gedetailleerde regeling van de beschikkingsbevoegdheid erop wijst dat persoonlijk eigendomsrecht absoluut geen discretionaire, maar een strikt doelgebonden bevoegdheid is: *de eigenaar mag slechts over zijn persoonlijke eigendom beschikken met het oog op de bevrediging van zijn materiële en culturele behoeften en die van zijn gezin.*

Voor een aantal voorwerpen, die voor de sovjetstaat van uitzonderlijk belang zijn of die, gezien hun bijzondere schaarste, een ware uitnodiging betekenen voor de sovjetburger om af te wijken van het consumptief karakter van hun persoonlijke eigendom, wordt de beschikkingsvrijheid aanzienlijk ingeperkt of aan strikte regels onderworpen. Over deze zgn. 'genormeerde' objecten kan de eigenaar slechts beschikken volgens de specifieke bepalingen van de wet.

Woonhuizen

* Speculatieverbod.

Ook t.a.v. woonhuizen geldt het *algemeen speculatieverbod*: woonhuizen mogen niet worden aangekocht met het doel om ze met winst verder te verkopen. Deze strikte definitie van het misdrijf van speculatie kan i.v.m. woonhuizen aanleiding geven tot *kwalificatieproblemen*: zo vertelt DUKAL'SKII het verhaal van een groep 'privé-ondernemers', die woonhuizen bouwden op grondstukken, die door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet aan één van hen waren toegewezen. Zij verkregen de bouwmaterialen op onwettige wijze en deden beroep op gehuurde arbeidskrachten. Na het afwerken van de woonhuizen, verkocht elk van hen 'zijn' woonhuis tegen hoge prijs. Daarna werd de bouwactiviteit verlegd naar een nieuwe 'raion' (gewest). Deze cyclus herhaalde zich enige malen. Gezien echter het element van de koop hier ontbrak, en het Strafwetboek sinds 1958 het beginsel van de analogie

in de toepassing van de strafwet niet meer kent, kon dit misdrijf niet als speculatie worden bestraft. De privé-ondernemers werden veroordeeld wegens het uitoefenen van verboden individuele arbeidsactiviteit (art. 153 S.W. RSFSR 1960) (9.306). Het aankopen van woonhuizen met het aanbrengen van de nodige verbeteringen en verdere verkoop met beduidende winst staat reeds veel dichterbij het misdrijf van speculatie. De verkoop van een woonhuis in vervallen staat, dat moet worden afgebroken (prodazha na snos) is reeds sinds 1924 toegelaten, hoewel hier in feite het grondstuk wordt verkocht (zie hoger). Indien echter op systematische wijze huizen worden aangekocht met het doel om ze, na herstellingswerken met winst verder te verkopen, dan wordt de kwalificatie van speculatie wel toegepast (9.307).

Om speculatie met woonhuizen tegen te gaan, voorziet art. 238 B.W. RSFSR 1964 *dat een eigenaar niet meer dan één woonhuis (of een deel ervan) binnen de termijn van drie jaar mag verkopen.*

De verkoop van een woonhuis werd bij de aanvang van het sovjetregime radicaal verboden door een besluit van het Volkscommissariaat voor Justitie van 6 september 1918 (9.308). Voor woonhuizen, die zich in dorpen bevonden, gold als motivering dat het woonhuis één geheel uitmaakte met de grond, zodat het niet als afzonderlijk eigendomsobject mocht worden verkocht. Het besluit van de Raad der Volkscommissarissen van 8 augustus 1921 (9.309) voorzag t.a.v. de vervreemding van niet-gemunicipaliseerde woningen een regeling, die in art. 182 B.W. RSFSR 1922 werd overgenomen. Wat het platteland betreft, maakte een circulaire van het Volkscommissariaat voor Binnenlandse Zaken (9.310) een onderscheid tussen huizen, die een enge band met de landbouw vertoonden, en huizen, die deze band niet vertoonden. Huizen op het platteland, die niet eng met de landbouw waren verbonden, mochten vrij worden vervreemd. De andere woonhuizen mochten slechts worden verkocht met toestemming van de plaatselijke landbouworganen. Volgens art. 182 B.W. RSFSR 1922 kon een woonhuis voorwerp zijn van een overeenkomst van koop-verkoop, wanneer de verkoper, diens huwelijkspartner en de minderjarige kinderen niet meer dan één huis binnen de drie jaar hadden verkocht. Het Oekraïense B.W. was soepeler en liet slechts één verkoop per jaar toe (9.311).

Art. 238 B.W. RSFSR 1964 voorziet een uitzondering op de regel van één verkoop om de drie jaar, nl. de gevallen van verplichte vervreemding van een woonhuis, zoals voorzien door art. 107 B.W. RSFSR 1964 (zie verder). Ook *de rechtbanken* lieten om gegronde redenen uitzonderingen toe op de regel van art. 238 B.W. RSFSR 1964. Zo willigde

de volksrechtbank van de stad Magnitogorsk een klacht in van EFIMOVA tegen de notaris, die zich had verzet tegen het authenticifiëren van een contract van koop-verkoop van de helft van een woonhuis op basis van de regel 'één verkoop in drie jaar'. De volksrechtbank overwoog dat EFIMOVA wegens haar gezondheidstoestand het woonhuis niet meer kon onderhouden en het dus moest verkopen. Ook voor burgers, die omwille van arbeidsredenen moeten verhuizen, of die een hoge leeftijd hebben bereikt, lieten de volksrechtbanken uitzonderingen toe. Groot was de ontsteltenis van de rechtsleer wanneer het Opperste Gerechtshof van de RSFSR in een beslissing van 29 oktober 1968 aan de notaris gelijk gaf wanneer die weigerde een uitzondering toe te staan op de regel 'één verkoop in drie jaar'. De rechter zou slechts uitzonderingen mogen toestaan wanneer de wet hem daartoe de mogelijkheid geeft, wat in casu niet gebeurt. De rechter zondigt aldus volgens het Opperste Gerechtshof tegen de eis van socialistische wettelijkheid (9.312). IOFFE stelde voor aan de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets de mogelijkheid te geven om uitzonderingen toe te staan op het verbod van meerdere verkopen van woonhuizen gedurende een termijn van drie jaar (9.313). Daardoor zou echter een nieuwe discretionaire bevoegdheid worden gegeven aan een *administratief orgaan*, terwijl sinds 1964 de tendens bestaat om de beslissingsbevoegdheid van de administratieve naar de gerechtelijke orde over te brengen (9.314).

* Verplichting tot beschikking over een woonhuis (of een deel ervan).

Wanneer zich in persoonlijke eigendom van de burger of van samenlevende echtgenoten en hun minderjarige kinderen meer dan één woonhuis op door de wet toegelaten grond bevindt, dan heeft de eigenaar het recht om naar keuze één van beide woonhuizen in eigendom te behouden. *Het andere woonhuis (woonhuizen) moet binnen het jaar worden verkocht, geschonken of op een andere wijze worden vervreemd.* Onder het bezit van een tweede woonhuis "op door de wet toegelaten grond" wordt in elk geval het verkrijgen van het woonhuis op basis van wettelijke of testamentaire erfopvolging, huwelijk of schenking bedoeld (9.315). Kan echter ook het verkrijgen van een woonhuis op basis van koop-verkoop als een 'wettelijk toegelaten grond' worden gezien? Door het

aankopen van een tweede woonhuis plaatst de koper zich immers uit eigen wil in de illegale situatie van het bezit van meer dan één woning. In de RSFSR zorgen de notariële en de rechterlijke praktijk ervoor dat een tweede huis slechts kan worden verkregen op basis van huwelijk, schenking, erfenis of testament en niet op basis van koop-verkoop (9.316).

Nochtans kan ook deze regeling, die speculatie met woonhuizen wil tegengaan, *afbreuk doen aan de consumptieve functie, die het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis moet vervullen*. Voor een groot gezin, dat te klein behuist is, kan zich plots de mogelijkheid voordoen om een groter woonhuis aan te kopen. Zolang echter het gezin eigenaar blijft van de kleine woning, zal de notaris weigeren om de koop-verkoop van een tweede woonhuis te authenticifiëren (9.317).

De éénjarige termijn, voorzien in art. 107 B.W. RSFSR 1964 begint te lopen vanaf de dag van het verkrijgen van het eigendomsrecht t.a.v. de tweede woning. MASLOV vermeldt dat de plaatselijke sovjets maar al te graag gebruik maken van hun recht om deze éénjarige termijn voor het vrijwillig vervreemden van woonhuizen te *verlengen* (9.318), gezien zij de zorg voor het tweede woonhuis liefst aan de persoonlijke eigenaar overlaten (9.319). Wanneer de eigenaar binnen het jaar (op voorwaarde dat de termijn niet wordt verlengd) niet is overgegaan tot vervreemding in een of andere vorm van het woonhuis van zijn keuze, dan wordt het laatst verkregen woonhuis op beslissing van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet *openbaar verkocht*, op de wijze zoals is bepaald door het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht voor de tenuitvoerlegging van rechterlijke uitspraken (9.320). De som, die door de openbare verkoop van het woonhuis werd verkregen, wordt, na aftrek van de kosten, aan de vroegere eigenaar overhandigd. Wanneer de openbare verkoop bij gebrek aan kopers (9.321) niet kan doorgaan, dan wordt het woonhuis op beslissing van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet *zonder vergoeding in de staatseigendom opgenomen*.

Art. 107 B.W. RSFSR 1964, lid 5 maakt de regeling inzake gedwongen verkoop ook van toepassing op gevallen waarin:

- de burger of het samenwonend gezin naast het woonhuis een *gedeelte* van een ander woonhuis in persoonlijke eigendom bezitten;
- de burger of het samenwonend gezin *delen van verschillende huizen* in hun bezit hebben (9.322);
- de burger of het samenwonend gezin persoonlijk eigendomsrecht hebben t.a.v. een *gedeelte van een woonhuis, dat de afmetingen, bepaald in art. 106 B.W. RSFSR 1964 overschrijdt* (9.323);
- de burger of het samenwonend gezin *meer dan één appartement* bezitten in een appartementsgebouw opgericht door een woningbouwcollectieve van medebouwers.

Wie aandeelhouder is in een woningbouwcoöperatieve en de woonruimte zelf bewoont, moet, wanneer hij (zij) een woonhuis in persoonlijke eigendom verkrijgt, *eveneens de keuze maken tussen het persoonlijk woonhuis en de woonruimte in het appartementsgebouw van de woningbouwcoöperatieve*. De vervreemding en eventueel de gedwongen verkoop geschiedt op de wijze zoals hierboven beschreven (art. 108 B.W. RSFSR 1964).

De regel 'één woonhuis per gezin' wil speculatie en het verwerven van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' tegengaan. Deze regeling stuit echter in de rechtsleer op *hevige kritiek*. Zo geeft TOLSTOI deze regeling als illustratie van het feit dat de burgerlijke wetgeving op dit ogenblik nog niet volledig in overeenstemming zou zijn gebracht met het basisprincipe van de verhoging van de materiële geïnteresseerdheid in de arbeid (9.324). Ook MASLOV meent dat de regel 'één woonhuis per samenwonend gezin' moet verdwijnen. Art. 107 B.W. RSFSR 1964 zet volgens MASLOV een verkeerde visie op het persoonlijk eigendomsrecht voort: als een juridische instelling zonder toekomst, een overblijfsel van het verleden, gedoemd om te verdwijnen, hoe sneller hoe beter. Art. 107 B.W. RSFSR 1964 legt, aldus MASLOV, een ongegronde beperking op aan het vrij beschikkingsrecht t.a.v. op wettelijke wijze verkregen vermogen (voor vermogen, dat op onwettelijke

wijze werd verkregen, is art. 48 en 49 B.W. RSFSR 1964 van toepassing). Art. 107 B.W. RSFSR 1964 mag volgens deze auteur zeker niet worden beschouwd als een norm, die de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht mede bepaalt, doch als een wettelijke beperking van buiten uit, die zowel voor de burger als voor het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet een nadelige uitwerking heeft. De uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets zien op tegen de openbare verkoop van het woonhuis, waarvan zij de opbrengst toch aan de eigenaar moeten afstaan. Ook wanneer het woonhuis zonder vergoeding in staatseigendom overgaat, lijkt het beheer van deze vaak kleine woonhuizen zonder veel waarde, economisch onverantwoord.

MASLOV stelt voor om de regel van art. 107 B.W. RSFSR 1964 volledig af te schaffen. Het uitoefenen van *scherpe fiscale druk* op het bezitten van meer dan één woonhuis (zoals dat thans reeds bij het bezit van overvloedige stuks vee het geval is) lijkt MASLOV een meer efficiënte oplossing (9.325). Het zou voor het overige voldoende zijn om art. 111 B.W. RSFSR te behouden, dat een strenge controle uitoefent op de het consumptief karakter van persoonlijke eigendom.

Wat immers moet worden vermeden is dat de eigenaar van een woonhuis via verhuring van de overvloedige woonruimte zou gaan rentenieren op huurgelden, zodat hij niet meer wordt gestimuleerd om via maximale inzet van zijn arbeidskracht een behoorlijk inkomen uit arbeid te verwerven. De regel van art. 107 B.W. RSFSR 1964 'één woonhuis per gezin' blijkt echter *niet de nodige flexibiliteit te bezitten om deze doelstelling te bereiken. Het blanco-begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (art. 111 B.W. RSFSR 1964) blijkt een veel handiger juridisch instrument om het persoonlijk eigendomsrecht als doelgebonden bevoegdheid te doen beleven in elk concreet geval.*

* Beperking in de keuze van de tegenpartij bij koop-verkoop van een woonhuis.

In gebieden waar het systeem van de '*propiski*' of '*paspoorten*' bestaat, wordt de beschikkingsvrijheid van de eigenaars van woonhuizen vaak aan banden gelegd door de uitvoerende comités van de plaatse-

lijke sovjets. In 1958 bijvoorbeeld trof het uitvoerend comité van de Leningradse gebiedssovjet van arbeidersafgevaardigden een beslissing *'Over de maatregelen tot versteviging van het paspoortregime in de steden en raions (gewesten) van het Leningradse gebied'*. Aan de uitvoerende comités van de raion-sovjets werd het bevel gegeven de eigenaars niet toe te laten hun woonhuis te verkopen aan burgers die geen blijvende verblijfsvergunning hebben in het Leningradse gebied. Deze beslissing werd echter door het uitvoerend comité van dezelfde Leningradse oblast' (gebied) tenietgedaan op protest van de procureur van de RSFSR. De procureur overwoog in zijn protest dat een dergelijke wijze van beperken van contractuele vrijheid i.v.m. woonhuizen, die aan burgers in persoonlijke eigendom toebehoren, ingaat tegen art. 10 G.W. 1936, art. 58 B.W. RSFSR 1922 en het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 26 augustus 1948 (9.326).

Thans is deze bevoegdheid der uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets zelfs gebaseerd op een instructie, die werd goedgekeurd door de afdeling van het notariaat bij het Opperste Gerechtshof van de RSFSR (9.327). Pt. 3 van deze instructie geeft aan de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets de opdracht in plaatsen, waar het regime der 'propiski' bestaat, de tegenpartij bij de verkoop van een woonhuis (of een gedeelte daarvan) te onderzoeken (9.328).

Het rechtscollège voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR is nochtans van oordeel dat deze beperking van de beschikingsvrijheid indruist tegen de wet (art. 19 Beg. Burg. Wetg. en art. 32 B.W. RSFSR 1964):

" De oudste notaris van de stad Izhevsk weigerde aan Reshetnikova en Permiakov een contract te verlijden van koop-verkoop van 3/8 van het woonhuis, dat toebehoorde aan Reshetnikova. De notaris baseerde zich op een beslissing van het uitvoerend comité van de stadssovjet van Izhevskii volgens welke personen, die hun verblijfplaats hebben in andere raions en gebieden, slechts een propisk krijgen in de stad Ozhveskii wanneer elk der leden van het gezin er beschikt over 9 m² woonruimte. Permiakov had drie kinderen en

de 3/8 van het woonhuis van Reshetnikova bedroegen slechts 11,5 m² woonruimte. Het rechtscollège voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR stelde dat de beslissing van het uitvoerend comité niet op de wet was gebaseerd en dat derhalve de weigering van de notaris om het contract van koop-verkoop te verlijden eveneens onwettelijk was." (9.329)

In Moskou wordt door een besluit van de Raad van Ministers van de RSFSR van 4 januari 1962 (9.330) aan de notariskantoren opgelegd om contracten van schenking of verkoop van een woonhuis, dat toebehoort aan burgers in persoonlijke eigendom, slechts te verlijden *met toestemming van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet*.

In een aantal gevallen verboden de uitvoerende comités om het even welke vervreemding van een woonhuis, uitgaande van het perspectief van een latere ontneming van het grondstuk met het oog op staats- en maatschappelijke noden (zie verder). De uitvoerende comités dachten daarbij aan de verplichting die op hen rust om alle bewoners van het 'onteigende' huis een nieuwe woonplaats te verschaffen (9.331).

* Vormvereisten.

Op straffe van nietigheid moet het contract van koop-verkoop van een woonhuis in de stad en in nederzettingen van het stadstype notarieel worden bekrachtigd en worden geregistreerd bij het uitvoerend comité van de raion- of stadssovjet van arbeidsafgevaardigden (volksafgevaardigden sinds G.W. 1977).

Op het platteland moet het contract schriftelijk zijn opgesteld en geregistreerd bij het Uitvoerend Comité van de landbouwsovjet. Deze vormvereiste is ook van toepassing op het contract van koop-verkoop van dacha's (art. 238 B.W. RSFSR 1964).

In uitzonderlijke gevallen kan een contract tot vervreemding van een woonhuis, dat niet beantwoordt aan de wettelijke vormvoorschriften door de rechtbank geldig worden verklaard, wanneer het contract wat de inhoud betreft, niets onwettelijks bevat, in zijn geheel of voor het grootste gedeelte reeds is uitgevoerd door de partijen en het

verlijden van het contract in de door de wet voorgeschreven vorm onmogelijk is geworden (bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 21 maart 1968) (9.332).

Een schenkingscontract t.a.v. een woonhuis moet steeds in notariële vorm worden verleden, ongeacht de waarde van het geschonken goed. De notaris moet bij schenkingscontracten *streng*e controle uitoefenen op de aard van het contract: nog steeds trachten burgers een contract van koop-verkoop van een woonhuis onder voorwaarde van levenslang onderhoud van de verkoper als een schenkingscontract te laten doorgaan (zie bijlage: 'Het contract van lijfrente in natura: een creatie van het sovjetvolk'). Wanneer blijkt dat de partijen een contract van 'lijfrente in natura' willen afsluiten, moet de notaris zorgvuldig nagaan of de burger, die het woonhuis verkoopt, arbeidsongeschikt is. Een arbeidsgeschikte burger mag zich immers via dit contract geen inkomen verschaffen, dat niet uit arbeid voortkomt, zodat hij niet langer zou worden gestimuleerd om maatschappelijk nuttige arbeid te verrichten (9.333).

Personenwagens en motorvoertuigen

Zoals reeds vermeld, behoren ook personenwagens en motorvoertuigen tot de categorie van de 'defitsit'-goederen in de sovjet economie (goederen die bijzonder schaars zijn). Er wordt dus met personenwagens en motorvoertuigen gespeculeerd. Ook volgens de normale betekenis, die wij aan dit werkwoord geven: een personenwagen wordt aangekocht als investering, in de hoop dat deze wagen in de loop der jaren in waarde zal toenemen. Deze personenwagens worden niet gebruikt, doch in geïmproviseerde garages opgeborgen. Deze handelswijze van de sovjetburger wordt oogluikend toegestaan, hoewel de personenwagen in dat geval niet volgens zijn normale betekenis wordt gebruikt.

Gevaarlijker is echter speculatie met personenwagens en motorvoertuigen in de sovjet juridische betekenis van het woord, nl. *aankoop van deze schaars gehouden objecten om ze met winst verder te verkopen*. Om deze speculatie tegen te gaan, moeten personenwagens of motorvoer-

tuigen, die zich in persoonlijke eigendom van de burgers bevinden, tweedehands worden verkocht via de commissieshops (*komissionye magaziny*). De verkoper van de commissieshop bepaalt de prijs van de wagen, rekening houdend met de staatsprijzen voor nieuwe wagens en het afschrijvingspercentage. De eigenaar kan zelf of via een directe vertegenwoordiger verkopen (art. 406 B.W. RSFSR 1964). Op de verhouding tussen de eigenaar en de commissieshop worden alle burgerrechtelijke regels inzake commissie toegepast (art. 404-421), tenzij bijzondere wetgeving daarvan afwijkt. Het commissieloon van 7 % wordt integraal door de verkoper betaald (9.334).

Gezien op het *ruilcontract* alle regels van het contract van koop-verkoop worden toegepast (art. 255 B.W. RSFSR 1964), mag ook het ruilen van personenwagens of motorvoertuigen slechts via de commissieshops gebeuren (9.335).

Deze controlemaatregel wordt echter door de sovjetburger op de meest inventieve wijzen ontdoken. Zo wordt vaak via *onderhandse contracten* (*domashnye sdelki*) over personenwagens en motorvoertuigen beschikt. Wanneer personenwagens of motorvoertuigen onderhands werden verkocht zonder tussenkomst van een commissieshop, dan passen de rechtbanken art. 48 B.W. RSFSR toe: het contract wordt nietig verklaard en beide partijen worden in hun oorspronkelijke toestand hersteld. De lagere rechtbanken durven wel eens art. 49 B.W. RSFSR op deze onderhandse contracten toepassen. Zij beschouwen een verkoop van een personenwagen buiten de commissieshops om dan als contracten, die werden gesloten met het doel de belangen van de socialistische maatschappij en staat te schenden, met als gevolg dat zowel de personenwagen als de betaalde som in het inkomen van de staat terechtkomen. Het Presidium van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR benadrukte dat personenwagens geen zaken 'extra commercium' zijn. Het niet nakomen van de bijzondere wijze waarop de beschikking t.a.v. personenwagens moet geschieden, kan niet zonder meer een basis zijn voor het zonder vergoeding ontnemen van de personenwagen (9.336). Door een besluit van het Ministerie van Binnenlandse Handel van 22 april 1971 wordt aan de verkoper toegelaten zijn koper zelf te kiezen, doch de transactie moet blijven geschieden via

de commissieshops (9.337).

Vaak maakt de eigenaar van een personenwagen ook gebruik van de schaarste aan personenwagens en van de zeer hoge vraag om onderhands een *veel hogere prijs* te vragen, dan wettelijk is toegelaten. Deze onderhandse contracten gaan in tegen art. 410 B.W. RSFSR, dat de vaststelling van de prijs overlaat aan de vrije overeenstemming tussen partijen, zonder dat de overeengekomen prijs echter de staatsprijzen mag overschrijden. Het vragen van woekerprijzen voor personenwagens of motorvoertuigen wordt streng bestraft. Vaak kan op dergelijke contracten de kwalificatie van 'speculatie' worden toegepast, nl. wanneer de wagen werd aangekocht met de bedoeling hem met winst te verkopen.

Indien de rechtbank oordeelt dat de verkoper via de verkoop van zijn wagen een beduidend inkomen heeft verworven dat niet uit arbeid voortkomt, dan kan zij deze transactie beschouwen als indruisend tegen de belangen van de sovjetmaatschappij en -staat en kunnen zowel de wagen als de betaalde prijs in beslag worden genomen (9.338). AIUEVA stelt voor de koper minder zwaar te straffen omdat deze zich slechts schuldig heeft gemaakt aan het niet naleven van de vormvereisten. De commissieshops werden volgens AIUEVA precies gecreëerd om te vermijden dat een arbeider met zijn salaris niet in staat zou zijn een wagen te kopen. Waar de verkoper de zwaarste straf moet krijgen, gezien hij zich via de transactie een inkomen verschaft dat niet uit arbeid voortkomt en hij dus verder maatschappelijk nuttige arbeid kan schuwen, moet de koper precies hard werken om de gevraagde woekerprijs te betalen. AIUEVA stelt voor om aan de koper de prijs terug te geven, die hij in een commissieshop voor een dergelijke personenwagen zou hebben moeten betalen (9.339).

Zoals reeds besproken (zie het hoofdstuk over gebruik) wordt veelvuldig gebruik gemaakt van het geven van *volmachten* en van langdurige ingebruikgeving van de wagen. Ook *schenkingscontracten* t.a.v. wagens worden door het notariaat en door de rechtspraak met de nodige argwaan bekeken. Volgens art. 257 B.W. RSFSR 1964 moet een schenkingscontract slechts notarieel worden bekrachtigd, wanneer de geschonken goederen de waarde van 500 roebel overschrijden, doch pt. 21 van de

regels voor de registratie van voertuigen eist dat de schenking van een personenwagen in elk geval notarieel moet worden verleden (9.340). Wanneer de begiftigden geen dichte verwanten zijn van de eigenaar van de personenwagen, dan moet de notaris nauwkeurig de motieven van de schenking nagaan. Indien de notaris tot de bevinding komt dat de schenking een verdoken verkoop inhoudt, dan moet hij weigeren het contract te authenticifiëren op basis van art. 53 B.W. RSFSR 1964 (9.341) en de regels inzake de verkoop van personenwagens via commissieshops.

In de praktijk, zo schrijft SKOLNIK (advokaat), laat het notariskantoor slechts schenkingen van personenwagens toe ten voordele van dichte verwanten, "hoewel daarover in de wet niets is geregeld" (9.342). Een notaris weigerde een schenkingscontract t.a.v. een personenwagen te authenticifiëren van de vader aan zijn zoon. De volksrechtbank van de stad Vidnevskii en het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van de Moskouse gebiedrechtbank bevestigden de handelwijze van de notaris op grond van de motivering dat de vader de personenwagen niet voor zichzelf had gekocht, doch voor zijn zoon en dat het authenticifiëren van een dergelijk contract de speculatie in de hand zou werken. Op protest van de vervanger van de voorzitter van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR wijzigde het Presidium van de Moskouse gebiedsrechtbank deze beslissing. De notaris werd verplicht het schenkingscontract te verlijden op grond van de overweging dat aankoop met het oog op schenking aan dichte verwanten geen vermoeden van verdoken verkoop kan insluiten (9.343).

Brood en graanprodukten

Omdat de broodprijs zeer laag wordt gehouden en er een nijpend tekort aan veevoeder is, gebeurde het vaak dat de burgers hun vee met brood en graanprodukten voederden. Sinds 1963 is deze handelwijze strafbaar: aankoop van brood, meel, graankorrels en andere graanprodukten in staats- of coöperatieve winkels voor het voeden van vee en gevogelte, alsook het voeden van vee en gevogelte met gebakken brood, meel, graankorrels en andere graanprodukten, gekocht in winkels, wanneer

voordien reeds een administratieve geldboete was opgelegd, of wanneer deze activiteit op systematische wijze of in grote hoeveelheden gebeurt, wordt bestraft met verbeteringsarbeid tot één jaar of vrijheidsberoving van één tot drie jaar met of zonder confiscatie van het vee (art. 154 S.W. RSFSR 1960).

HOOFDSTUK X
STAATSINGRIJPEN

HOOFDSTUK X

STAATSINGRIJPEN

" Wij erkennen niets privaats. Voor ons is alles op het gebied van de economie publiekrechtelijk en niet privaatrechtelijk. Daarom moet de staatsinmenging in 'privaatrechtelijke' verhoudingen toenemen."

V.I. LENIN (10.1)

Persoonlijk eigendomsrecht is in de Sovjetunie geen subjectief recht, dat met om het even welk oorbaar doel kan worden aangewend, doch een doelgebonden bevoegdheid, die met het oog op dat ene welbepaalde doel moet worden uitgeoefend, nl. de bevrediging van de materiële en culturele behoeften van de persoonlijke eigenaar en diens gezin (10.2). De persoonlijke eigenaar vervult een door de staat uitgestippelde functie: er bestaat dus in de Sovjetunie geen subjectief recht dat de burger naar believen kan uitoefenen zolang hij daardoor de vrijheid van anderen, de openbare orde en de goede zeden niet schaadt, maar een bevoegdheid die het belang van de sovjetstaat moet dienen. Deze gedachte werd toegelicht in het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.

Hoewel dus persoonlijk eigendomsrecht volledig 'staatszaak' is, en de burger zichzelf moet zien als actief medewerker aan de realisatie van het staatsbelang, toch wordt een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan het 'staatsingrijpen', waaronder de radicale ingreep door de staat in het persoonlijk eigendomsrecht wordt verstaan via verbeurdverklaring en opvordering van het geheel of een gedeelte van het vermogen. Reeds in de vorige hoofdstukken werd de mogelijkheid tot verbeurdverklaring of opeising van persoonlijk vermogen aangehaald: men denke aan de mogelijkheid om waardevolle artistieke voorwerpen op te eisen, om slecht onderhouden woon-

huizen zonder vergoeding in eigendom van de staat te doen overgaan en om voorwerpen, die systematisch worden gebruikt om inkomen op te strijken 'dat niet uit arbeid voortkomt', verbeurd te verklaren.

Vooral inzake verbeurdverklaring en opeising moet echter duidelijk voor ogen worden gehouden dat de concrete eigendomsordening niet alleen afhangt van de heersende gedachtenstromingen of, in casu de officieel afgekondigde partijlijn, maar ook van de concrete stoffelijke realiteit waarin die eigendom voorkomt. Radicale ingrepen in de eigendom zoals verbeurdverklaring en opeising kunnen beantwoorden aan welbepaalde omstandigheden en zijn daarom nog niet noodzakelijk exponent van een politieke of maatschappelijke stroming. Prof. DERINE illustreert deze gedachte met het volgende voorbeeld: "Als in een land runderpest uitbreekt, duikt meteen een hele reglementering op aangaande invoer en transit van het vee, maar zodra het besmettingsgevaar geweken is, verdwijnen ook deze maatregelen." (10.3).

In dit hoofdstuk worden dus de nog niet besproken gevallen van verbeurdverklaring en opeising van het geheel of een gedeelte van de persoonlijke eigendom van burgers behandeld.

AFDELING I - VERBEURDVERKLARING (CONFISCATIE)

Algemeen.

Volgens art. 31 Beg. Burg. Wetg. USSR 1961 en art. 149 B.W. RSFSR 1964 verstaat de sovjet rechtstaal onder verbeurdverklaring (konfiskatsiia) *"het ontnemen van vermogen zonder vergoeding als sanctie voor rechtsschending"*. Opeising (rekvizitsiia) daarentegen betekent het ontnemen door de staat van vermogen van de eigenaar voor staats- of maatschappelijke noden met betaling van de waarde van het vermogen (zie verder). Als enige of bijkomende strafmaatregel wordt confiscatie door S.W. RSFSR 1960 omschreven als :

"Het met dwang en zonder vergoeding overdragen in eigendom van de staat van het geheel of een gedeelte van het vermogen, dat zich in persoonlijke eigendom van de beschuldigde bevindt.".

In een bijlage tot het S.W. RSFSR 1960 worden de voorwerpen opgesomd, die ook bij algehele verbeurdverklaring van het vermogen van de burger, niet in beslag mogen worden genomen (10.4) :

- het woonhuis met de bedrijfsgebouwen of een gedeelte daarvan, toebehorend aan personen die zich voornamelijk bezighouden met landbouw, indien de beschuldigde en zijn gezin daar bestendig wonen;
- t.a.v. personen die zich voornamelijk met landbouw bezig houden : de enige koe, of indien er geen koe is, de enige vaars, of indien er geen koe of vaars is, het enige schaap, de enige geit, het enige zwijn; t.a.v. de kolchoseleden daarbuiten : geiten, schapen en zwijnen ten belope van de helft van het aantal, toegelaten door het statuut van het landbouwartel', alsook het pluimvee; vrouwelijke rendieren en hun jongen en trekrendieren tot 25 stuks per gezin in de taiga en toendra van het verre Noorden;
- voeder voor het vee, nodig tot de nieuwe oogst of totdat de beesten opnieuw op de weiden kunnen grazen;
- t.a.v. personen waarvan de voornaamste bezigheid de landbouw is, zaad voor de volgende zaai;
- zaken voor huishoudelijk gebruik en kleren nodig voor de veroordeelde en de personen, die hij ten laste heeft :
  - a) kledingstukken : voor elke persoon één zomer- of herfstmantel, één wintermantel of schapenvellen mantel, één winterkostuum (voor de vrouwen: twee winterkleren), één zomerkostuum (voor de vrouwen: twee zomerkleren), hoofddeksels, één voor elk seizoen

- (voor vrouwen bovendien twee schouderdoeken voor de zomer en één warme schouderdoek of sjaal), andere kleren en hoofddeksels die reeds lange tijd werden gebruikt en geen waarde hebben;
- b) schoenen, linnen, beddegoed, keuken- en tafelgerief, dat in gebruik is (met uitzondering van zaken, die gemaakt zijn uit waardevolle materialen en zaken die artistieke waarde hebben);
  - c) meubels, één bed en één stoel per persoon, één tafel, één buffet en één kast per gezin;
  - d) alle toebehoren voor kinderen;
- voedingsprodukten, nodig voor de beschuldigde en zijn gezin tot aan de nieuwe oogst indien de hoofdzakelijke activiteit van de beschuldigde de landbouw was, in de overige gevallen voedingsmiddelen en geld waarvan de totale waarde een maandloon van de beschuldigde bedraagt, doch niet minder dan 100 roebel;
  - een verwarmingstoestel, nodig voor het bereiden van maaltijden en voor de verwarming van de woonruimte van het gezin tijdens het koude seizoen;
  - de inventaris (met inbegrip van handleidingen en boeken), noodzakelijk voor het voortzetten van de professionele activiteit van de beschuldigde, met uitzondering voor de gevallen waarin de beschuldigde door de uitspraak van de rechtbank werd beroofd van het recht om die activiteit verder uit te oefenen of wanneer de inventaris werd gebruikt voor het onwettig uitoefenen van een bedrijvigheid;
  - inbrengen in een woningbouwcoöperatieve, indien de beschuldigde niet als lid van de coöperatieve werd geschrapd;
  - in geval van verbeurdverklaring van het aandeel van de beschuldigde in de gemeenschappelijke eigendom van de boerendvor (kolchose of afzonderlijke boerendvor) dan wordt de omvang van dit aandeel bepaald na uitsluiting uit dit vermogen van : het woonhuis waarin de leden van de dvor leven met bedrijfsgebouwen, het zaaigoed nodig voor de volgende zaai, één koe, en indien er geen koe is, één vaars (en in de kochosedvor ook schapen, geiten en zwijnen ten belope van de helft van de norm, vastgelegd in het statuut van het landbouwartel', en het voedsel, nodig voor het overblijvende vee).

Zoals reeds hoger vermeld, moet confiscatie van *het hele vermogen* als bijkomende straf worden opgelegd aan personen die veroordeeld worden wegens het uitoefenen van een verboden arbeidsactiviteit of wegens commerciële bemiddeling (art. 153 S.W. RSFSR 1960). Bij veroordeling wegens speculatie kan de vermogensconfiscatie als bijkomende straf naast vrijheidsberoving worden opgelegd. In minder ernstige gevallen (bijv. kleine speculatie (art. 154, lid 4 S.W. RSFSR 1960)) kunnen de *voorwerpen van het misdrijf* verbeurdverklaard worden.

Verbeurdverklaring van het vermogen is een zware straf, die slechts wordt opgelegd bij misdrijven tegen de staat en bij zware commerciële misdrijven in de gevallen, bepaald door het bijzonder gedeelte van het S.W. (lid 3 van art. 35 S.W. RSFSR 1960) (10.5). Verbeurdverklaring van voorwerpen van persoonlijke eigendom is ook in administratieve en burgerrechtelijke orde mogelijk. In dat geval spreekt de sovjet rechtstaal echter niet van confiscatie (konfiskatsiia) maar van "zonder vergoeding ontnemen van vermogen" (bezvozmezdnoe iz'iatie imushchestva). Deze formulering wordt o.m. gebruikt in het reeds besproken art. 111 B.W. RSFSR 1964 over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere voorwerpen die systematisch worden gebruikt tot het opstrijken van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'.

Verbeurdverklaring van vermogen, verworven op basis van 'inkomen dat niet arbeid voortkomt'.

Hier moet echter de vraag gesteld worden welk arsenaal van middelen in het sovjet burgerlijk recht ter beschikking staat tot het bestrijden van gevallen waarin een burger belangrijke voorwerpen van persoonlijk eigendomsrecht (een woonhuis, een dacha, een personenwagen) heeft verworven op basis van middelen die niet uit eigen, wettelijk toegelaten, arbeid voortkomen.

De meeste burgerlijke wetboeken reppen met geen woord over deze wan-toestanden. Het kan inderdaad niet erg vleiend zijn voor het sovjet juridisch systeem als dwangapparaat (én voor het sovjet economisch systeem als centraal georganiseerde planeconomie) dat afzonderlijke burgers op onwettige wijze niet alleen inkomen verwerven, doch er bovendien nog in slagen met dit inkomen een comfortabele vermogenspositie op te bouwen via de aankoop of de bouw met dit onwettig inkomen van een woonhuis, een dacha of een ander gebouw (bijv. een garage).

Op het einde van het Khrushchev-regime - een periode van verscherpte controle op het persoonlijk eigendomsrecht van de burgers (zie historisch overzicht) - werden echter in alle unierepublieken decreten

uitgevaardigd door de Presidia van de Opperste Sovjets van de onderscheiden uniërepublieken (10.6). Benaming en tekst van deze decreten zijn identiek in alle uniërepublieken (10.7). De decreten "Over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven door burgers op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt" (10.8) vangen aan met de vaststelling dat bij de staatsorganen materialen toekwamen, die werden doorgestuurd door de maatschappelijke organisaties en de arbeiderscollectieven. Daarin bevonden zich gegevens over het feit dat sommige mensen huizen, dacha's en andere gebouwen oprichtten op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' en ook bij middel van onwettig gebruik van middelen van staatsbedrijven, -instellingen, kolchozen, coöperatieven en andere maatschappelijke organisaties. Benadrukt wordt dus in de aanhef van deze decreten dat deze maatregel niet op initiatief van hogerhand werd genomen, doch dat het precies de organen waren, die dicht bij het volk staan, nl. de maatschappelijke organisaties en de arbeiderscollectieven, die de wens uitdrukten dat deze gebouwen, opgericht met onrechtmatig verworven inkomen, zouden worden opgenomen in het gemeentelijk fonds van de plaatselijke sovjets, van kolchozen, coöperatieven en andere maatschappelijke organisaties.

De Presidia van de Opperste Sovjets van de onderscheiden uniërepublieken hebben deze wens ingewilligd door in hun decreten te beslissen dat woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven door burgers op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' en ook via het onwettig gebruik van middelen van staatsbedrijven, -instellingen, kolchozen en andere coöperatieve en maatschappelijke organisaties, zonder vergoeding in beslag genomen worden en overgedragen worden in het gemeentelijk fonds van de raion- (gewest-) of stadssovjet van arbeidersafgevaardigden, van de kolchose of een andere coöperatieve of maatschappelijke organisatie.

De procedure die daarbij moet gevolgd worden, beschrijven diezelfde decreten als volgt : een bijzondere commissie bij het uitvoerend comité (van de plaats van de ligging van het gebouw) moet als *snuffelcomité* nauwkeurig nagaan met welke middelen woonhuizen werden ge-

bouwd of verworven. Deze commissie bestaat uit afgevaardigden van de raion- of stadssovjet, vertegenwoordigers van de gemeentelijke en financiële organen, van coöperatieve, vakbonds- en andere maatschappelijke organisaties. Het uitvoerend comité van de raion- of stadssovjet beslist of de zaak al dan niet naar de volksrechtbank van de raion of stad wordt doorgestuurd. In tegenstelling tot de procedure die door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet wordt ingespannen op basis van art. 111 B.W. RSFSR 1964, *treedt het uitvoerend comité in deze procedure niet op als eiser*. Het ongewone aan deze uitzonderlijke procedure is dat het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet of de procureur het bezwarend materiaal aan de rechtbank doorstuurt en dat dit materiaal door de volksrechtbank van de raion of de stad wordt onderzocht in openbare zitting met deelname van de procureur en vertegenwoordigers van de maatschappelijke organisaties. De volksrechtbank neemt daarop een *definitieve beslissing (postanovlenie)*, die niet in cassatie-instantie kan worden aangevochten. De beslissing van de volksrechtbank kan nog alleen in controle-orde worden herzien (v poriadke nadzora) (10.9). Hoewel de burger in het proces dus niet als verweerder mag optreden, heeft hij toch het recht om tijdens het 'vooronderzoek' door de commissie van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet en tijdens de rechtszitting de stukken van het dossier in te kijken, verklaringen af te leggen en documenten en andere bewijsstukken aan te brengen om zijn stelling kracht bij te zetten.

De verdachte burger zal daarbij wel moeilijkheden ondervinden, gezien de omkering van de bewijslast. In principe wordt het vermogen, dat zich in persoonlijke eigendom van de burger bevindt, geacht op rechtmatige wijze te zijn verworven, tot het bewijs van het tegendeel. Het vermogen mag dus slechts worden ontnomen wanneer de rechtbank op afdoende wijze de onrechtmatigheid van de toeëigening bewijst. Indien echter *"een beduidend gebrek aan overeenstemming"* bestaat tussen wat als wettelijk verkregen vermogen kan doorgaan, en de feitelijke omvang van het vermogen, dan eist de rechtbank van de burger het bewijs van de herkomst van het vermogen : *het vermoeden van de arbeidsherkomst van het persoonlijk vermogen wordt derhalve omgedraaid*. Wanneer

de burger de arbeidsherkomst van dit vermogen niet kan bewijzen, wordt het in beslag genomen als 'onrechtmatige verrijking' (10.10). Zoals reeds besproken, stamt het begrip 'onrechtmatige verrijking' (neosnovatel'noe obogashchenie) uit het verbintenissenrecht. Het wordt thans toegepast in het sovjet burgerlijk recht op al die gevallen waarin de burger zich heeft verrijkt op een wijze, die de belangen van de staat tegenwerkt (10.11). Wanneer de volksrechtbank van oordeel is dat het woonhuis, de dacha of de andere gebouwen zijn *opgericht of verworven* op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' of door het onwettig gebruik van middelen die toebehoren aan staatsbedrijven, -instellingen, kolchozen of andere coöperatieve en maatschappelijke organisaties, *dan beslist zij tot het zonder vergoeding ontnemen van deze gebouwen en de overdracht ervan in het gemeentelijk fonds van de raion- of stadssovjet van arbeidersafgevaardigden, van de kolchozen of van andere coöperatieve of maatschappelijke organisaties.*

In diezelfde beslissing mag de volksrechtbank de eigenaar van de woning en de met hem of haar samenwonende personen beroven van het recht om de in beslag genomen woonruimte nog verder te gebruiken. De rechter doet daarover echter alleen een uitspraak wanneer het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet terzake een vordering heeft ingesteld en als eiser optreedt. Deze vordering wordt echter wel behandeld samen met het onderzoek naar de herkomst van de middelen waarmee een gebouw werd verworven of gebouwd (10.12). Wanneer de uitgedreven personen geen andere woonruimte ter beschikking hebben, wordt hun volgens de geldende normen (10.13) een woonruimte bezorgd door de organisatie, waaraan het gebouw in operatief beheer werd toegewezen (10.14).

Wanneer bovendien door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet of door de volksrechtbank wordt vastgesteld dat de veroordeelde persoon zich schuldig heeft gemaakt aan strafrechtelijk gesanctioneerde feiten, dan wordt de zaak doorgespeeld aan de procureur, die voor verdere vervolging instaat. Wie gebouwen heeft opgetrokken op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', heeft zich immers vaak schuldig gemaakt aan de uitoefening van verboden individuele arbeidsactiviteit, commerciële bemiddeling (art. 153) of speculatie (art. 154 S.W. RSFSR 1960).

Vóór 1975 werden de zgn. 'parasietenwetten' toegepast. Deze decreten wilden het anti-maatschappelijk gedrag bestraffen van mensen, die maatschappelijk nuttig werk schuwen. Door de eerste 'parasietenwet', een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961 (vertaling in bijlage), kon het vermogen van de parasiet worden verbeurdverklaard op beslissing van de volksrechtbank zonder mogelijkheid om beroep aan te tekenen, én zelfs door een maatschappelijke veroordeling (obshchestvennyi prigovor), die slechts bij het uitvoerend comité van de raion of de stad kon worden aangevochten (10.15). Door het decreet van 20 september 1965 (10.16) werd deze bijzondere wijze van verbeurdverklaring van het vermogen, toebehorend aan personen die zich niet met maatschappelijk nuttige arbeid bezighouden, niet meer voorzien. Het vermogen van de parasiet mocht van dan af slechts worden verbeurdverklaard op de algemene, door de wet bepaalde wijze.

In het nieuwe art. 209, zoals dat in 1975 in het S.W. RSFSR werd ingevoerd (10.17), wordt vermogensconfiscatie niet als sanctie vermeld (in 1975 werden eveneens de 'parasietenwetten' van 1961, 1965 en 1970 buiten werking gesteld). Art. 209 S.W. RSFSR 1960 luidt thans als volgt:

"Het systematisch zich bezighouden met bedelarij of landloperij, en ook het leiden gedurende lange tijd van een andere parasitaire levenswijze wordt bestraft met vrijheidsberoving tot 1 jaar of verbeteringsarbeid voor eenzelfde termijn. Diezelfde handelingen, gepleegd door een persoon die reeds vroeger veroordeeld werd op basis van het eerste lid van dit artikel, worden bestraft met vrijheidsberoving tot 2 jaar." (10.18).

Zeer snel bleek echter dat de rechtbanken de decreten *"Over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'."* niet steeds op correcte wijze toepasten of dat de decreten zelf leemten vertoonden, die door de lagere rechtbanken op uiteenlopende wijze werden beoordeeld. Op 23 oktober 1963 werd door het Presidium van het Opperste Gerechtshof van de USSR een bindende toelichting uitgevaardigd, *"Over de rechtspraktijk in zaken over het ontnemen zonder vergoeding van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'."* (10.19).

Het Plenum stelt vast dat de lagere rechtbanken soms zonder voldoende bewijzen overgaan tot het ontnemen van woonhuizen, dat zij soms oude gebouwen die praktisch geen waarde meer hebben, ontnemen, of dat zij slechts gedeelten van woonhuizen ontnemen. Ook worden, aldus nog hetzelfde Plenum, de processuele rechten van de burger soms geschonden of worden zaken beslecht zonder de vereiste aanwezigheid van de vertegenwoordiger(s) van de maatschappelijke organisatie. Tenslotte oordeelt het Plenum dat de beslissingen van de lagere rechtbanken te weinig gemotiveerd worden. Foutieve beslissingen komen echter, aldus het Plenum, niet alleen voort uit een al te oppervlakkig onderzoek van het bewijsmateriaal, maar worden ook veroorzaakt door een onjuist begrip van de term "inkomen dat niet uit arbeid voortkomt" (*netrudovy dokhody*). De lagere rechtbanken begaan nl. soms de fout dat zij tot vermelde categorie ook inkomen van burgers rekenen dat door deze laatsten op rechtmatige wijze verworven werd (*pravomerno*) op grond van eigen arbeid of activiteit zonder schending van de wetten. Als *spilbegrip* in de toepassing van de decreten van 1962 "Over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'.", fungeert opnieuw het blanco-begrip "inkomen dat niet uit arbeid voortkomt". Boven werd de casuïstiek, door de rechtbanken rond dit begrip opgebouwd, reeds uitvoerig besproken.

Tenslotte moet nog worden beklemtoond dat de bindende toelichting van het Plenum alle hoop stelt in "de inbreng van de gemeenschap en het opvoedend karakter" van de te nemen maatregelen (10.20). In punt 5 van dezelfde toelichting raadt het Plenum de rechtbanken aan de meest karakteristieke gevallen i.v.m. het zonder vergoeding ontnemen van gebouwen te behandelen op de arbeidsplaats of in de woonplaats van de eigenaar van het gebouw. De strenge houding van de rechtbank moet m.a.w. een stichtend voorbeeld voor de collega's op het werk of voor de burens van de eigenaar zijn. Daarom is ook de publicatie van deze rechterlijke uitspraken met uitvoerige motivering zo belangrijk (10.21).

Bovendien moet de rechtbank, aldus punt 6 van de toelichting, bij het

onderzoeken van de materialen i.v.m. het zonder vergoeding ontnemen van gebouwen de vraag opwerpen over *de omstandigheden die deze anti-maatschappelijke activiteiten mogelijk hebben gemaakt (slecht werkende dienstverlening, slecht functionerend handelsnet, beperkt gamma van beschikbare produkten)*. Hier komt een bereidheid tot zelfkritiek binnen het systeem tot uiting, zoals men die ook vindt in kranteartikels en lezersbrieven. Aan de rechter wordt niet alleen de opdracht gegeven om tekortkomingen in het socialistisch maatschappelijk en economisch systeem aan te wijzen, *doch ook om aan de eventuele wantoestand een einde te maken*. De vraag is echter of de rechter op zijn speurtocht niet oog in oog komt te staan met een wijdvertakt 'tweede circuit', dat naast het officiële systeem een eigen leven gaan leiden is. Tevens kan men zich de vraag stellen of het wel behoort tot de taak van de rechter om op die wijze maatschappelijk in te grijpen.

In een aantal republieken werd daarnaast door het Presidium van de Opperste Sovjet van de unierepubliek een decreet uitgevaardigd *"Over het zonder vergoeding ontnemen van personenwagens die toebehoren aan eigenaars van woonhuizen, dacha's of andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'."* (10.22). Zo bepaalt het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 28 september 1963 (10.23) dat de volksrechtbank ook personenwagens zonder vergoeding in beslag kan laten nemen. Dit kan gebeuren wanneer zij vaststelt dat niet alleen woonhuizen, dacha's of andere gebouwen door de burger op onrechtmatige wijze zijn verworven, maar ook de personenwagen werd gekocht met 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'. De procedure is identiek aan deze beschreven i.v.m. het ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen. Deze decreten werden echter door de rechtspraak niet extensief geïnterpreteerd. Zo besliste het Presidium van de gebiedsrechtbank van Altai dat bromfietsen niet in beslag mogen worden genomen op basis van voornoemd decreet (zie de vertaling van deze uitspraak in bijlage).

Over de juridische natuur van de maatregelen die door deze decreten worden genomen, bestaat onenigheid in de rechtsleer. GORSHEVA en MIRONOV zien in deze maatregelen administratiefrechtelijke normen (10.24). KHALFINA, KUDRIAVTSEV en NIKITIN spreken over burgerrechtelijke

normen (10.25). Het meest genuanceerde juridisch standpunt wordt door MASLOV ingenomen (10.26). Volgens deze laatste mag het zonder vergoeding ontnemen van gebouwen niet beschouwd worden als verbeurdverklaring van vermogen, vermits het in zulk geval niet gaat om het ontnemen van een bepaalde rijkdom van het individu bij wijze van strafsanctie. Het individu moet enkel teruggeven wat hij zonder grond ontvangen heeft. Het gaat hier om nieuwe normen ter bestrijding van activiteiten die de maatschappij nadeel berokkenen, terwijl de burger zich persoonlijk wil verrijken. Ook de constructie van MASLOV over 'verrijking zonder oorzaak' werd in het voorgaande hoofdstuk reeds uitvoerig besproken.

Verbeurdverklaring van vermogen wegens contrabande.

"Contrabande dat is het onwettig overbrengen van goederen of andere waarden over de staatsgrens van de USSR." (art. 78 S.W. RSFSR 1960) (10.27). Omdat de staatscontrole op produktie en consumptie door de invoer van produkten uit het buitenland ernstig kan worden verstoord, wordt zulk misdrijf zwaar bestraft. Dergelijke 'privé internationale handel' kan slechts werken via een zeer vernunftig opgebouwd net, waarin vaak de douanebeambten zelf betrokken worden.

Contrabande is strafbaar wanneer het misdrijf bedreven werd door het verstoppen van zaken in speciale koffers of door het bedrieglijk gebruik van douane- en andere documenten of wanneer de contrabande op grote schaal werd gepleegd of door een groep van personen, georganiseerd voor het plegen van het misdrijf, of door een persoon in dienst die misbruik van zijn positie heeft gemaakt, of wanneer het contrabande betreft van springstoffen, bedwelmenden, sterkwerkende en giftige middelen, wapens en oorlogsmateriaal.

Het misdrijf van contrabande wordt bestraft met een vrijheidsberoving van 3 tot max. 10 jaar, met verbeurdverklaring van het vermogen en eventueel verbanning van 2 tot max. 5 jaar (10.28).

Inbeslagname door de overheid van schaarse goederen.

De eerste zorg van deze studie is te illustreren hoe het instituut

van het persoonlijk eigendomsrecht een socialistisch systeem in een totalitair georganiseerde maatschappij wil schragen. Verbeurdverklaring van goederen in noodsituaties - oorlogsperiode, zware economische moeilijkheden - is in elk maatschappelijk systeem, hoe liberaal zijn grondslagen ook mogen zijn, denkbaar en uitvoerbaar. Dit bewees o.m. prof. DERINE in zijn boek over de grenzen van het eigendomsrecht in de 19^e eeuw (10.29).

Tijdens de periode van het oorlogscommunisme ging de sovjetoverheid zeer ver in het verbeurdverklaren en opeisen van vermogen. Verbeurdverklaring en opeising (konfiskatsiia i rekvizitsiia) werden in die tijd naast elkaar geplaatst als termen zonder welomlijnde juridische betekenis (10.30). In die periode werd bij de verbeurdverklaring geen onderscheid gemaakt tussen consumptie- en produktiegoederen. In haar jeugdige overmoed had de sovjetoverheid de bedoeling om onmiddellijk van start te gaan met een communistisch werkende maatschappij, georganiseerd rond het principe 'van ieder volgens zijn mogelijkheden, aan ieder volgens zijn behoeften'. De bedoeling was niet alleen de produktie maar ook de bevoorrading te centraliseren.

Het decreet van de Raad der Volkscommissarissen van 28 oktober 1917 *"Over de uitbreiding van de rechten van de zelfbesturen der steden inzake bevoorrading"* (10.31) gaf aan de stedelijke zelfbesturen het recht om alle privé-woningen noodzakelijk voor het openen van winkels en andere dienstverleningen aan de bevolking in de steden in beslag te nemen, alsook alle aan privé-personen of instellingen toebehorende produkten, voorwerpen en apparaten, werktuigen, transportmiddelen, spaargelden, enz., noodzakelijk voor het vervoer van levensmiddelen, hun behoud, bereiding, verwerking, verdeling en in het algemeen voor de organisatie van de maatschappelijke bevoorrading. Art. 7 van het decreet gaf het recht aan de stedelijke zelfbesturen alle voorraden in handen van privé-personen (ook levensmiddelen) die de door de stad vastgelegde grenzen overschreden in beslag te nemen. Art. 9 van het decreet breidt de mogelijkheid tot inbeslagname zelfs uit tot produkten van eerste levensnoodzaak.

Aldus was één van de eerste decreten van het sovjetregime erop gericht een volledig nieuw systeem van distributie van consumptiegoederen uit te werken (10.32). Het decreet van 21 november 1918 *"Over de organisatie van de bevoorrading van de bevolking voor wat betreft alle produkten en zaken van persoonlijk en huishoudelijk gebruik"* (10.33) gaat verder op de ingeslagen weg : alle voorraden van produkten en zaken van persoonlijk gebruik, alsook huishoudelijke voorwerpen worden gecentraliseerd en ter beschikking gesteld van het Volkscommissariaat voor de produktie (Narkomprod : narodnyi kommissariat produktsii).

Vlug echter begint de sovjetoverheid requisitie en confiscatie in te dijen. Het decreet van het Volkscommissariaat van 16 april 1920 "Over requisities en confiscaties" (10.34) stelt op strenge toon dat geen vermogen mag gerequireerd of geconfiscieerd worden op een andere wijze dan deze voorzien in het decreet. Het decreet verbiedt verbeurdverklaring en opeising van zaken voor huishoudelijk gebruik tenzij een bijzondere commissie bij de plaatselijke machtsorganen besluit dat zich een toestand van uiterste maatschappelijke nood voordoet, waarvan de centrale machten telkens moeten worden verwittigd. Latere decreten van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR van 3 januari 1921 en van 17 oktober 1921 (10.35) laten requisitie en confiscatie binnen steeds engere grenzen toe. De wet van 11 april 1937 (10.36) bepaalt dat het ontnemen van vermogen op administratieve wijze wordt afgeschaft en dat van dan af aan het ontnemen van vermogen van burgers tot het betalen van belastingen en het voldoen aan verbintenissen in natura slechts mag gebeuren op beslissing van de volksrechtbank, behalve voor graan en vlees. Het zijn inderdaad vooral de kolchosedvors en de nevenbedrijven van arbeiders en bedienden die sterk hebben geleden onder een wisselende overheidspolitiek inzake leveringsplicht van landbouwprodukten.

Tekenend is dat de wet van 11 april 1937 samenvalt met het afzweren van het communistisch principe van verdeling volgens behoeften en het officieel overstappen naar het socialistisch principe van verdeling volgens arbeid. Zoals reeds benadrukt moet het persoonlijk eigendomsrecht de juridische bekrachtiging zijn van het principe, dat in de G.W. 1936 USSR art. 12 werd geformuleerd naar een bijbelse spreuk 'wie niet werkt zal niet eten'. Omdat het persoonlijk eigendomsrecht voor de burger een materiële stimulus diende te betekenen tot verhoging van de arbeidsproductiviteit, was het gewenst verbeurdverklaringen en opeisingen te herleiden tot uitzonderingsgevallen, die met de nodige zorgvuldigheid langs gerechtelijke weg dienden behandeld te worden.

De plichtafleveringen voor boeren van een gedeelte van de opbrengst op het nevenbedrijf bleven echter tot 1957 bestaan. Eigenlijk kwamen deze plichtafleveringen neer op gedeeltelijke verbeurdverklaring vermits de staat zeer lage prijzen voor de geleverde waar betaalde.

Na de uitvaardiging van de nieuwe burgerlijke wetgeving werd verbeurdverklaring stilaan meer en meer beschouwd als een uitzonderingsmaatregel die slechts verantwoord is in bijzonder ernstige gevallen, door de wet bepaald. Toch wordt de vraag gesteld of fiscale maatregelen - zoals een hogere belasting voor het houden van vee boven de vastgestelde norm - ook voor de staat niet opportuener zou uitvallen dan het verbeurdverklaren van vermogen, dat nadien door de staat met aanzienlijke kosten en zonder evenredig voordeel moet beheerd worden. Als klassiek voorbeeld

wordt de verbeurdverklaring van woonhuizen aangehaald. Vaak zijn zulke huizen klein en van geringe waarde. De staat kan ze slechts tegen uiterst geringe prijzen verhuren, terwijl de herstellingskosten welke regelmatig moeten gedaan worden, heel wat van het staatsbudget vergen (10.37).

Andere gevallen van verbeurdverklaring van vermogen.

Over de verbeurdverklaring van woonhuizen die niet op economische wijze worden onderhouden, werd reeds geschreven in het hoofdstuk over het gebruik van persoonlijke eigendom.

Indien een overeenkomst werd gesloten met een doel dat indruist tegen de belangen van de socialistische staat en maatschappij, dan komt al wat door beide partijen via het contract werd verkregen in eigendom van de staat, althans indien beide partijen te kwader trouw waren en ze de overeenkomst reed hadden uitgevoerd. Wanneer de overeenkomst slechts door één van beiden was uitgevoerd, dan wordt bij de andere partij alles in beslag genomen, wat uit de uitvoering van de overeenkomst werd ontvangen en alwat de eerste partij nog moest ontvangen als vergoeding van wat verkregen werd. Wanneer slechts één van beide te kwader trouw was, dan moet wat werd verkregen door de schuldige partij, teruggegeven en wat de partij te goeder trouw ontving of moest ontvangen, wordt in beslag genomen ten voordele van het staatsinkomen (art. 49 B.W. RSFSR 1964).

AFDELING II - VORDERING VAN GOEDEREN (REQUISITIE, REKVIZITSIIA) (10.38)

Algemeen.

Art. 32 van de Beg. Burg. Wetg. USSR 1961 definieert requisitie als *"het dwangmatig tegen vergoeding ontnemen door de staat van vermogen voor staats- en maatschappelijke belangen"*. In tegenstelling tot verbeurdverklaring zou het vorderen van vermogen niet het karakter van een sanctie hebben wegens inbreuk op zekere rechtsnormen. Nochtans is het vorderen van vermogen niet alleen mogelijk wanneer de noden van staat of maatschappij dit eisen. Waar vóór de beginselen van 1961 werd gesproken over vordering wegens staatsnoden (*gosudarstvennye neobkholdimosti*), wordt in art. 31 Beg. Burg. Wetg. 1961 (art. 149 B.W. RSFSR 1964) een veel omvattender terminologie gehanteerd, nl. *staats- of maatschappelijke belangen (v gosudarstvennykh ili obshchestvennykh interesakh)*. Deze wijziging in de gebruikte terminologie is niet toeval-
 lig. Zij houdt in dat requisitie ook als burgerrechtelijke of administratiefrechtelijke sanctie kan opgelegd worden in alle gevallen waarin een eigenaar door het uitoefenen van zijn persoonlijk eigendomsrecht de door de staat voorgeschreven gedragsregels schendt (10.39).

Het vorderen van goederen in het staats- of maatschappelijke belang.

Deze laatste stelling wordt bevestigd door decreten die in een aantal unierepublieken werden uitgevaardigd *"Over het verscherpen van de administratieve aansprakelijkheid wegens het schenden van de verkeersregels in de straten van steden, bewoonde gebieden en wegen en van de regels over het gebruik van transportmiddelen."* (10.40). Volgens deze decreten van de Presidia van de Opperste Sovjets van een aantal unierepublieken (Oekraïne, Georgië, Witrusland, Litauen) kan, wanneer de rechtbank beslist dat een autobezitter de regels van veilig verkeer ernstig heeft geschonden, de wagen worden gevorderd met teruggave aan de eigenaar van de aankoopprijs van het voertuig, verminderd met de afschrijvingen (10.41). Ook wanneer een burger vee bezit boven de toegelaten normen, dan wordt hij gedwongen het overtollige vee te verkopen tegen de gemiddelde officiële marktprijs. Maar in een aantal repu-

publieken werd de te betalen prijs in dergelijke gevallen van requisitie herleid tot de helft van de slachtprijs (zagotovitelnykh tsen) (10.42). Volgens BEZRUK gaat het in zulk geval om requisitie voor de betaalde helft van het overtollige vee en om confiscatie voor wat de niet betaalde helft van de slachtprijs betreft (10.43).

Waardevolle metalen (goud, platina, zilver) en edelstenen mogen niet in handen van burgers blijven. Evenals buitenlandse valuta en betalingsmiddelen die in buitenlandse munt zijn uitgeschreven (wissels, cheques, enz.), buitenlandse aandelen en obligaties kunnen deze voorwerpen slechts in uitzonderlijke omstandigheden door burgers worden verworven op de wijze en binnen de grenzen, bepaald door de wetgeving van de USSR (Besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 7 januari 1937 (10.44), thans art. 137 B.W. RSFSR 1964). *Slechts voor waardevolle metalen en edelstenen wordt voorzien dat zij door de staat kunnen worden gevorderd tegen betaling van hun waarde.* In naam van de staat treden i.c. de onderzoeks- en gerechtelijke organen op. De requisitie van deze voorwerpen heeft vanzelfsprekend slechts plaats wanneer de rechtbank geen bevel geeft tot verbeurdverklaring van het geheel of een gedeelte van het vermogen bij wijze van strafsanctie (art. 150 B.W. RSFSR 1964).

Een bijzonder geval van requisitie in het staatsbelang (en niet onmiddellijk om aan staats- of maatschappelijke noden te voldoen) is de verplichte beëindiging van medeëigendom die bestaat tussen een burger en de staat. Zulke medeëigendom kan ontstaan ten gevolge van wettelijke of testamentaire erfopvolging of na inbeslagneming van het vermogen van een medeëigenaar. Omdat op eenzelfde vermogensbestanddeel ingeval van medeëigendom tussen staat en burgers twee verschillende eigendomsregimes moeten toegepast worden (operatief beheer door het staatsorgaan en persoonlijk eigendomsrecht voor de individuele burger) verplicht art. 123 B.W. RSFSR 1964 de beëindiging van deze medeëigendom binnen het jaar na het ontstaan ervan. Dit kan gebeuren, aldus art. 123 B.W. RSFSR 1964 op 4 verschillende wijzen :

- a) de verdeling in natura van het vermogen, indien zulks mogelijk is;
- b) de verkoop aan de burger(s) van het aandeel dat aan de staats-, coöperatieve of maatschappelijke organisatie toebehoort;

- c) het opkopen door de staat, coöperatieve of maatschappelijke organisatie van het aandeel (of aandelen), toebehorend aan burger(s);
- d) de verkoop van het hele vermogen met verdeling van de opbrengst onder de medeëigenaars, rekening houdend met hun deel.

De keuze tussen één van de mogelijke oplossingen wordt na onderling overleg tussen de medeëigenaars gemaakt. Bij gebrek aan overeenstemming beslist de rechtbank. *Wanneer het vermogen, waarop de medeëigendom rust, echter een bijzondere waarde heeft, dan kan het deel van de burger steeds worden gevorderd op basis van een besluit van de Ministerraad van de unierepubliek (art. 123 B.W. RSFSR 1964).*

De regeling tot opeising van vermogen met aanzienlijke historische, artistieke of andere waarde, dat slecht door de burger onderhouden wordt, werd reeds behandeld in het hoofdstuk over gebruik van persoonlijk eigendomsrecht. De mogelijkheid om grondstukken op te vorderen voor staats- of maatschappelijke noden - wat in onze juridische terminologie onteigening heet - wordt hierna meer in detail besproken.

Het vorderen van gebouwen i.v.m. het ontnemen van grondstukken voor staats- of maatschappelijke noden.

"Gezien de volkseconomie in de USSR volgens plan groeit, moet het doelgericht gebruik van de grond volgens de staatsplannen gebeuren. In bepaalde gevallen eist de realisatie van de staatsplannen het ontnemen van het grondgebruiksrecht, dat toebehoorde aan de individuele burger." (10.45).

De staat als exclusieve eigenaar van alle gronden in de USSR heeft niet alleen het recht grondstukken te verdelen, maar ook om tot herverdeling over te gaan wegens 'staats- en maatschappelijke noden' (dlia gosudarstvennykh i obshchestvennykh nadobnostei). *Voor het ontnemen van het grondgebruiksrecht zelf ontvangt de burger geen vergoeding.* Gewoonlijk echter zijn de grondstukken die zich in gebruik van burgers bevinden, bebouwd of beplant.

'Onteigening' volgens de Beginselen van Woonwetgeving.

De grote lijnen van de huidige 'onteigeningsregeling' vindt men terug in art. 45 van de Beginselen van Woonwetgeving voor de Unie en de unierepublieken van 24 juni 1981 (10.46).

Wanneer een woonhuis dat zich in persoonlijke eigendom van burgers bevindt, door de staat wordt ontnomen voor staats- of maatschappelijke noden, dan gelden volgende mogelijkheden :

- aan de burger en de leden van zijn gezin, alsook aan andere burgers die blijvend het woonhuis bewoonden, wordt volgens de vastgestelde normen een woonruimte ter beschikking gesteld in een huis van het staats- of maatschappelijk fonds;
- daarenboven wordt aan de eigenaar van het ontnomen woonhuis naar diens keuze of de waarde van het gebouw uitbetaald, of wordt hem het recht gegeven om over de afbraakmaterialen te beschikken;
- bovendien heeft de burger de mogelijkheid om door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet 'buiten de rij' (vne ocheredi) toegelaten te worden om lid te worden van een woningbouwcoöperatieve en aldus aanspraak te kunnen maken op een woonruimte van deze coöperatieve;
- ofwel kan, onder voorwaarden door de Raad van Ministers van de USSR vastgelegd, het woonhuis (en eventueel de bijgebouwen) overgeplaatst worden naar een ander grondstuk, waarbij de staat dan de kosten van afbraak en wederopbouw op zich neemt.

De wijze waarop een nieuwe woonruimte verleend wordt, de omvang ervan en de wijze waarop de ontnomen gebouwen vergoed worden, alsook de voorwaarden waaronder de overbrenging van het gebouw gebeuren kan, zal worden bepaald door de Ministerrraad van de USSR. Deze regeling is echter nog niet uitgevaardigd zodat op dit ogenblik nog steeds moet worden teruggегреpen naar de meer gedetailleerde regeling in de besluiten van de Ministerrraad van de USSR van 15 december 1961 en 16 augustus 1966, voor zover deze door de nieuwe Beginselen niet buiten werking werden gesteld (10.47).

Vroegere wetgeving.

Deze besluiten gaven aan de persoonlijke eigenaar(s) van het gevor-

derde gebouw een keuze tussen volgende mogelijkheden :

- in ruil voor het gevorderde huis dat zich in persoonlijke eigendom bevond, de beschikking over een woonruimte in een woning van het staatswoonfonds;
- een geldelijke compensatie voor het woonhuis en de bijgebouwen;
- een geldelijke compensatie voor woonhuis en bijgebouwen én het recht om lid van een woningbouwcoöperatieve te worden zodat een woonruimte in een woonblok van de coöperatieve kon betrokken worden;
- afbraak van het woonhuis en wederopbouw ervan op een ander grondstuk op kosten van de organisatie ten voordele waarvan de wegname was geschied.

In de rechtsleer heeft deze regeling (10.48) felle kritiek gekregen, omdat zij de onteigende een heel wat minder adequate bescherming bood dan deze die in 1929 was uitgevaardigd. Naast een geldelijke compensatie werd in 1929 aan de grondgebruiker ook een voorkeurrecht voor de duur van één jaar verleend om het gebruiksrecht van een nieuw grondstuk in hetzelfde woongebied te ontvangen. In elk geval had de eigenaar van het huis het recht om naast de geldelijke compensatie het gebruiksrecht t.a.v. een woonruimte in een woning van het staatswoonfonds op te eisen (10.49).

Door een besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 21 juli 1936 (10.50) werd bepaald dat in de steden Moskou, Leningrad, Kiev - en later ook Minsk en Baku - i.p.v. het verlenen van een woonruimte in een woning van het staatswoonfonds een geldelijke compensatie volgens de verzekeringswaarde van het woonhuis kon verleend worden. Dit alternatief werd door het besluit van de Ministerraad van de USSR van 16 augustus 1966 overgenomen : de burger ontvangt óf geldelijke compensatie, óf woonruimte als huurder in een woning van het staatswoonfonds. Nog een andere reden deed vooral TOLSTOI pleiten voor een terugkeer naar de regeling van 1929, nl. de vaststelling van de schadevergoeding kon toen voor de rechtbank worden betwist, terwijl in de nieuwe regeling slechts een administratief beroep mogelijk is, nl. bij het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet.

Volgens het besluit van de Raad der Ministers van de USSR van 16 augustus 1966 (10.52) kan het vorderen voor afbraak van woonhuizen die

toebehoren aan burgers op basis van van persoonlijk eigendomsrecht, slechts gebeuren met toelating van het uitvoerend comité van volksafgevaardigden van het gebied of gewest, de uitvoerende comités van de sovjets van volksafgevaardigden (vóór 1977 arbeidsafgevaardigden) van de steden Moskou, Leningrad en andere belangrijke steden van de unierepublieken, de Ministerraad van de autonome republiek en in unierepublieken die geen indeling in gebieden hebben, en de Ministeraad van de unierepubliek.

Alternatieve keuzemogelijkheden voor de 'onteigende'

De alternatieve mogelijkheden die thans ter beschikking staan van de 'onteigende' kunnen als volgt omschreven worden.

1. Wanneer de eigenaar van het woonhuis dat moet worden afgebroken als compensatie een andere woonruimte wil, dan moet de betrokken organisatie (ten voordele van dewelke het grondstuk ontnomen werd) een afzonderlijke woonruimte in een goedgebouwd (blagoustroennyi) huis van het staatswoonfonds bezorgen. De oppervlakte van de ter beschikking te stellen woonruimte is afhankelijk van de omvang van het gezin van de eigenaar, maar mag in ieder geval niet minder zijn dan de vastgestelde norm voor woonruimte die voor één persoon gehanteerd wordt (minimum 9 m² per persoon) (art. 22 Beginselen van Woonwetgeving USSR 1981) (10.51). Het is niet toegelaten, zo wijst het Opperste Gerechtshof in een bindende toelichting van 18 maart 1970 de lagere rechtbanken terecht, om personen van verschillend geslacht in eenzelfde kamer te huisvesten, tenzij het natuurlijk gaat om echtgenoten (10.52). Wanneer het gezin verschillende kamers betrok in het 'onteigende huis', dan moet de organisatie die de eigenaar een nieuwe woonruimte moet bezorgen, daar in de mate van het mogelijke rekening mee houden. De eigenaar kan echter niet eisen dat hem precies hetzelfde aantal kamers ter beschikking wordt gesteld. Zulks is afhankelijk van het plan van de staatswoning.

Het gebruik van een staatswoonruimte, terwijl men zelf reeds op één of andere wijze over een woonruimte beschikt, zou een zware tekortkoming aan art. 5 B.W. RSFSR 1964 betekenen. Volgens dit artikel mogen burgerlijke rechten slechts volgens hun 'betekenis worden aangewend. Daarom wil pt. 4 van de voormelde toelichting van het Opperste Gerechtshof

er extra de nadruk op leggen dat *slechts die eigenaars die in hun woonhuis leefden of die, wanneer zij in hetzelfde bewoond gebied leefden, geen andere woonruimte ter beschikking hebben*, aanspraak kunnen maken op het recht om als compensatie een nieuwe woonruimte in een staatswoning te vragen. Eigenaars die tijdelijk niet in hun woning verblijven omwille van militaire dienst of arbeid volgens tijdelijke contract in het verre Noorden, kunnen echter wel beroep doen op deze keuzemogelijkheid.

Wegens de nijpende woningschaarste, vooral in de steden, is het niet zo verwonderlijk dat de meeste 'onteigenden' deze soort van compensatie verkiezen, alhoewel zij daardoor i.p.v. eigenaar huurder worden. Men mag niet vergeten dat de huurder in de Sovjetunie nog steeds bijzonder lage huurprijzen betaalt en veel faciliteiten geniet (o.m. de mogelijkheid tot omruiling van gehuurde woonruimten). De eigendomsdrang lijkt de Russen in elk geval niet zo hardnekkig te zijn ingeboren wat sommigen door historische argumenten plegen aan te tonen (10.53). Wel moet aan de 'onteigende een 'goedgebouwde' (blagoustroennyi) woning ter beschikking worden gesteld. 'Goedgebouwd' is echter een relatief begrip : de rechter moet volgens het Plenum (10.54) rekening houden met de toestand van de andere staatswoningen en met het advies van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet.

2. In principe wordt de vergoeding betaald door het orgaan of de organisatie ten voordele waarvan het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk ontnomen werd. Wanneer het grondstuk ten voordele van een woningbouwcoöperatieve ontnomen werd, dan wordt de vergoeding door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet uitbetaald (10.55). De berekening geschiedt op basis van methodologische richtlijnen van het Ministerie van Financiën van de USSR (10.56). Daarbij wordt rekening gehouden met de staatsprijzen (gosudarstvennye roznychye tseny) voor bouwmaterialen, het vervoer ervan en het uurloon voor bouwvakkers. De berekeningsopdracht wordt toevertrouwd aan een commissie, bestaande uit een lid van de plaatselijke sovjet, vertegenwoordigers van het bedrijf, de instelling of organisatie ten voordele waarvan het grondstuk werd ontnomen. Ook de eigenaar van het woonhuis neemt deel. De beslissing, door deze commissie genomen, wordt daarna bekrachtigd door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet en kan aangevochten

worden gedurende een termijn van tien dagen bij het uitvoerend comité van de hogergeplaatste plaatselijke sovjet, de Ministerraad van de Autonome Republiek en wanneer de unierepublieken geen gebiedsindeling hebben, bij de Ministerraad van de unierepubliek zelf. Verder beroep (bij een rechtbank bijv.) is niet mogelijk.

Deze administratiefrechtelijke beslechting van de zaak is wettelijk toegelaten vermits art. 6 van de Beg. Burg. Wetg. USSR 1961 het beslechten van burgerrechtelijke geschillen toelaat in de gevallen door de wet voorzien. Zoals reeds vermeld, schrijft het besluit van Ministerraad van de USSR van 1961 - dit in tegenstelling met de regeling van 1929 - de administratieve beslechting van de zaak voor. Het hoeft geen betoog dat de rechtsleer, bezorgd om de bescherming van de individuele burger, in de gerechtelijke procedure meer garanties ziet dan in een bureaucratisch administratiefrechtelijke behandeling (10.57).

De vergoeding voor gebouwen en beplantingen omvat alleen het werkelijk geleden verlies, niet het gederfde genot (art. 18 Beg. Agrar. Wetg. USSR). De helft van de vergoeding wordt vóór het verlaten van de woning uitbetaald de andere helft binnen de week na het verlaten ervan. Wanneer hij niet betaald wordt, kan de 'onteigende' zich tot de rechtbank wenden (10.58). Indien de eigenaar om één of andere reden de som niet wil ontvangen, of indien hij afwezig is, dan mag de organisatie die de vergoeding verschuldigd is, de som deponeren bij het notariskantoor dat de 'onteigende' verwittigt (art. 185 B.W. RSFSR 1964). Het deponeren van de gelden bij de notaris wordt als de uitvoering van de verbintenis beschouwd. De notaris houdt de som gedurende drie jaar ter beschikking, nadien gaat de som over in handen van de staat (10.59).

3. Naast de geldelijke compensatie kan de 'onteigende' eigenaar ook aanspraak maken op het privilege om 'buiten de rij' (*vne ocheredi*) als lid van een woningbouwcoöperatieve te worden opgenomen en dus een woonruimte te verwerven in een woning van die coöperatieve. Daarvoor moet het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet zorgen. Geen enkele maatregel voorziet echter de verplichting om een tijdelijke woning aan de 'onteigende' te verschaffen in afwachting

van het betrekken van de woning die de coöperatieve ter beschikking stelt. Aangezien deze wachttijd vrij lang kan aanslepen, wordt deze leemte door de praktijk als bijzonder ernstig aan gevoeld (10.60).

4. Tenslotte kan de 'onteigende' de omslachtige operatie van de verplaatsing van zijn woning (en eventueel de bijgebouwen) naar een nieuw grondstuk kiezen. Dit laatste alternatief blijkt vaak niet voor realisatie vatbaar omdat aan twee essentiële vereisten moet voldaan zijn : aan de 'onteigende' moet een nieuw grondstuk in gebruik toegewezen zijn en bovendien moet de verplaatsing van het gebouw technisch verwezenlijkbaar zijn.

De verwerving van het gebruiksrecht t.a.v. een nieuw grondstuk zal voor de 'onteigende' die daar zelf voor moet instaan, niet altijd een gemakkelijke opdracht zijn. Zoals reeds aangehaald, werd het toewijzen van grondstukken met het oog op dachagebouw reeds in 1960 radicaal verboden (10.61). In 1962 verbood een besluit van het Centraal Comité en de Ministerraad van de USSR het toekennen van grondstukken voor individuele woningbouw in de hoofdsteden van de unierepublieken. Door datzelfde besluit werd aan de unierepublieken de mogelijkheid geboden om de toewijzing van grondstukken voor individuele woningbouw in andere steden of nederzettingen van het stedelijk type te verbieden (10.62). Indien de burger geen grondstuk toegekend werd, dan kan uitsluitend langs administratieve weg beroep worden aangetekend.

Ook technisch moet het mogelijk zijn het gebouw te verplaatsen. Wanneer de woning of het bijgebouw wegens vetusteit of de aard der bouwmaterialen (bijv. een woonhuis uit klei vervaardigd) niet kan worden verplaatst, dan valt deze laatste keuzemogelijkheid voor de 'onteigende' weg. De technische samenstelling van het gebouw wordt beoordeeld door dezelfde commissie die ook de waarde van de gebouwen en beplantingen diende te schatten. De definitieve beslissing wordt getroffen door het uitvoerend comité van de gebieds- of stadssovjet na het horen van de betrokkenen (10.63). Vragen i.v.m. de mogelijkheid tot overbrenging van het woonhuis naar een nieuwe plaats en de toekenning van grondstukken met dat doel behoren niet tot de bevoegdheid van de rechtbanken. Zulke vragen dienen voorgelegd op de daartoe vastgelegde wijze voor het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet van volksafgevaardigden (zie bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 18 maart 1970) (10.64).

Indien aan voornoemde voorwaarden is voldaan, dan kan de overbrenging van het gebouw doorgaan. De gehele operatie geschiedt op basis van een contract dat afgesloten wordt tussen de 'onteigende' en de betrokken organisatie. Volgende bestanddelen moeten aanwezig zijn :

- een opsomming van de te verplaatsen gebouwen;
- de bijkomende werken bij de reconstructie (bijv. versterking van het gebouw, herstel van het dak enz.), die op kosten van de 'onteigende' uitgevoerd worden;
- de wijze waarop de werken moeten uitgevoerd worden;
- het tijdstip van begin en einde van de overbrenging;
- de aansprakelijkheid van partijen bij niet-naleving van de gestipuleerde verbintenissen.

Verder wordt in het contract bepaald dat aan de 'onteigende' en zijn gezin een woonruimte ter beschikking wordt gesteld gedurende de periode van afbraak, overbrenging en reconstructie ten laste van de organisatie (10.65). Voor de gedeelten van het woonhuis die niet kunnen overgebracht worden, ontvangt de 'onteigende' een geldelijke vergoeding tenzij de betrokken organisatie het op zich wil nemen om het niet-verplaatsbare gedeelte op het grondstuk zelf te herbouwen. Het niet nakomen van de contractuele bepalingen kan in elk geval voor de rechtbank gebracht worden (art. 365 B.W. RSFSR 1964).

Wanneer de 'onteigende' geen vergoeding wenst, heeft hij recht op de *afbraakmaterialen* die hij naar eigen goeddunken (по своему усмотрению) mag gebruiken (art. 45 Beg. Woonwetg. USSR 1981). Deze materialen moeten gedurende één maand ter beschikking worden gehouden (en beveiligd tegen diefstal) van de 'onteigende' (10.66).

Indien in het persoonlijk woonhuis dat afgebroken wordt, huurders woonden, dan wordt aan de huurder en diens gezinsleden evenals de vroegere gezinsleden van de eigenaar die gedurende minstens één jaar permanent in het huis hebben gewoond, een andere goedgebouwde woonruimte ter beschikking gesteld (art. 331 B.W. RSFSR 1964) (10.67).

De vergoeding voor aangebrachte beplanting werd vooral in vraag gesteld n.a.v. het verkleinen door de kolchose van het grondstuk dat in gebruik van de kolchosedvor werd gegeven. Belangrijk voor het oplossen van deze

vraag is het tijdstip waarop het grondstuk verkleind of volledig ontnomen werd. Werd het grondstuk ontnomen wanneer het reeds bewerkt was, bezaaid of beplant, of nadien ? Over deze problematiek gaf het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 26 maart 1960 volgende toelichting :

"Bij het beslechten van geschillen, ontstaan i.v.m. het verminderen van het grondstuk aan huis van een kolchosedvor, moeten de rechtbanken er rekening mee houden dat personen die het grondstuk hebben bewerkt na de beslissing van de kolchose tot het ontnemen van het grondstuk, vermogensrechtelijk aansprakelijk zijn tegenover de kolchose wegens het zonder toelating bewerken van de grond (samovol'naia obrabotka zemli), die toebehoort aan de kolchose. Wanneer de beslissing werd genomen na het bewerken van het grondstuk, dan heeft de kolchose geen recht op de op dit grondstuk verworven oogst." (10.68).

Wanneer het niet gaat om éénjarige gewassen (bijv. fruitbomen), dan kan het criterium van het tijdstip van bewerking, beplanting of bezaaiing niet worden aangenomen. In dat geval zou de kolchosedvor niet alleen recht hebben op vergoeding van de fruitbomen (of vruchtdragende struiken), maar ook op de oogst van het lopende bedrijfsjaar. Deze oogst van het lopende bedrijfsjaar wordt in geld of natura vergoed door wie het grondstuk of het gedeelte ervan bij herverdeling heeft verkregen (10.69).

HOOFDSTUK XI
BESCHERMING VAN HET
PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

HOOFDSTUK XI

BESCHERMING VAN HET PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

Na een mislukte poging om naast een zakenrechtelijke ook een verbintenisrechtelijke bescherming van het sovjet eigendomsrecht in te voeren, keerde de rechtsleer terug naar de klassieke zakenrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht: de revindicatie en de negatoria uit het Justiniaanse recht. Aldus kan ook wat betreft de burgerrechtelijke beschermingsnormen inzake sovjet eigendomsrecht de algemene regel worden herhaald: de rechtstechnische uitwerking van deze materie brengt de westerse jurist niets nieuws.

Boeiend is echter wel na te gaan hoe de 'institutionele eigendomsnormen' (toewijzingsnormen en inhoudsnormen) worden geschraagd door de beschermingsregeling. Zowel burgerrechtelijke als strafrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht volgen op de voet de waardenhiërarchie, die door de institutionele eigendomsnormen werd aangebracht.

De toewijzingsnormen, die antwoorden op de vraag welke goederen aan wie mogen toebehoren, deden het gewicht duidelijk overhellen in de richting van de socialistische eigendom. Datzelfde accent vindt men terug in de beschermingsregeling: de bescherming van socialistische eigendom (staats-, coöperatieve of maatschappelijke eigendom) weegt zowel op burgerrechtelijk als op strafrechtelijk gebied heel wat zwaarder dan de bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht.

I.v.m. de inhoudsnormen moet het basisprincipe in herinnering worden gebracht: bescherming genieten slechts de burgerlijke rechten, die worden uitgeoefend in overeenstemming met de

betekenis van deze rechten in een maatschappij, die het communisme opbouwt. Het sovjet rechtssysteem kan dus aan de rechts-onderhorige in het concrete geval al dan niet een vordering voor de rechtbank verlenen, om via rechterlijke bescherming de uitoefening van eijn recht te verzekeren (11.1). Deze 'legitimatiefunctie' van het vorderingsrecht, als antwoord op de vraag of in het concrete geval een vordering al dan niet aan een persoon toebehoort, is bijzonder relevant in het kader van deze studie. Zoals hoger vermeld moet art. 5 Beg. Burg. Wetg. 1961 immers zo worden geïnterpreteerd dat de weigering tot bescherming van burgerlijke rechten, indien zij worden uitgeoefend in strijd met hun betekenis in de socialistische maatschappij tijdens de opbouw van het communisme, niets anders betekent dan de weigering van het toekennen van een vorderingsrecht (het romeinsrechtelijke *actionem dare* of *denegare*) (11.2). In de leer over de bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht staat de studie van het 'recht op een vordering' (*pravo na isk*) centraal. Deze nog vrij duistere hoek in het sovjet burgerlijk recht kwam reeds herhaaldelijk ter sprake in voorafgaande hoofdstukken.

In principe moet de sovjetburger zich tot de rechtbanken wenden wanneer hij zijn persoonlijk eigendomsrecht beschermd wil zien. In uitzonderlijke gevallen kan de bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht niet langs gerechtelijke weg worden afgedwongen, maar moeten inbreuken op persoonlijk eigendomsrecht langs administratieve weg worden beteugeld. In dat geval is het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet bevoegd inzake burgerrechtelijke geschillen, met mogelijkheid van beroep bij het uitvoerend comité van de hogergeplaatste sovjet en bij de Ministerraad van de autonome of unierepubliek (11.3).

AFDELING I - EEN SOVJET SOCIALISTISCHE BESCHERMINGSLEER?

Rechterlijke of administratieve bescherming

Volgens art.6 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie (1961) mogen burgerlijke rechten slechts langs administratieve wijze worden beschermd in de gevallen, die uitdrukkelijk door de wet zijn voorzien. Administratieve beslechting van burgerrechtelijke geschillen kreeg dus duidelijk een *uitzonderingskarakter* na de uitvaardiging van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving.

Zo spreken de burgerlijke wetboeken zowel van *administratieve als van rechterlijke bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis*. Volgens art.63 Beg.Burg.Wetg. 1961 en art. 36 Beg.Woonwetgeving 1981 mogen bewoners van woonruimten slechts in twee gevallen op administratieve wijze worden uitgewezen: nl. wanneer zij eigenmachtig de woonruimte hebben bezet (krakers) of wanneer de woning met instorting wordt bedreigd (art.63 Beg.Burg. Wetg. 1961). Deze uitwijzing zou om praktische redenen niet door de rechtbanken worden beslecht:

"Het onttrekken van zaken aan de bevoegdheid van de rechterlijke organen hangt af van de bijzondere kenmerken van staatspolitiek in de gegeven ontwikkelingsetappe en wordt ook in bepaalde gevallen gedicteerd door praktische overwegingen"

aldus IUDEL'SON (11.4).

Wanneer de *rechtbank* over problemen inzake uitwijzing handelt, zal zij onderzoeken of de eigenaar, *rekening houdend met de socio-economische betekenis van zijn eigendomsrecht, recht heeft op een vordering tot bescherming van dat recht*. Zo een eigenaar van een woonhuis gedurende een tijdlang afwezig is wegens het uitzitten van een strafrechtelijke of administratieve gevangenisstraf, dan

gebeurt het dat de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets andere personen in het woonhuis binnenlaten, zonder de toestemming van de eigenaar te vragen. Ook na de uitvaardiging van de nieuwe burgerlijke wetgeving vindt men in de rechtspraak vorderingen van eigenaars, die de uitwijzing vragen van personen, die zonder hun toestemming hun woonhuis hadden betrokken. Deze geschillen werden merkwaardig genoeg beslecht op basis van regels i.v.m. het huurrecht. De rechtbank verbood de eigenaar om de huurders uit te wijzen, *gezien hij de woning zelf niet nodig had* (art. 328 B.W. RSFSR 1964):

"Tukhkonen, eigenaar van een persoonlijk woonhuis, die een straf uitgezeten had, stelde een vordering in tot het uitwijzen van Ivanov en Stal'makh, die in het woonhuis waren gelaten door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet. De volksrechtbank weigerde toelating tot uitwijzing te geven, gezien de eigenaar het woonhuis niet nodig had" (11.5).

Het Opperste Gerechtshof van de USSR heeft wisselvallig geoordeeld in zulke geschillen. In 1953 en 1956 besliste de burgerlijke kamer van het Opperste Gerechtshof van de USSR, als cassatie-instantie, dat de eis tot uitwijzing van deze ongewilde huurders moet worden ingewilligd gezien het intrekken in een persoonlijk woonhuis, zonder toestemming van de eigenaar indruiste tegen het (toenmalige) art.10 GW 1936 USSR (11.6). In 1962 daarentegen was de burgerlijke kamer van het Opperste Gerechtshof van de USSR van oordeel dat de eigenaar de ongewilde huurders niet mocht uitdrijven, wanneer deze laatsten de woonruimte hard nodig hadden (11.7).

Art.337 B.W. RSFSR 1964 voorziet de *administratieve uitwijzing* voor burgers, die huizen bewonen waarbij instortingsgevaar bestaat (11.8). Ook dit artikel is in principe slechts toepasselijk op de huurderssituatie maar wordt naar analogie toegepast op de eigenaarssituatie. Aan de uitgewezen bewoners moet een gezonde nieuwe woonruimte worden verschaft (wat niet moet gebeuren bij de ad-

ministratieve uitwijzing van "krakers") (11.9). Betwisting ontstond rond de vraag *of de verplichting tot het ter beschikking stellen van een nieuwe woning al dan niet voor de rechtbank mocht worden afgedwongen*. In 1967 besliste het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR:

"In dit geval ontstond een betwisting, niet over het nakomen van de procedure bij uitwijzing uit het woonhuis in slechte staat, gezien de uitwijzing reeds was gebeurd, maar over de bescherming van geschonden woonrechten. Deze vraag moet door de rechtbanken worden opgelost" (11.10).

In 1966 had het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR nog bevestigd:

"Alle betwistingen verbonden met het uitdrijven van burgers uit woningen, die met instorting zijn bedreigd en met het toekennen van nieuwe woonruimte in dat geval, worden op administratieve wijze beslecht en behoren niet tot de bevoegdheid van de rechtbanken" (11.11).

Hoewel zeker in de rechtsleer de tendens bestaat om de bescherming van burgerlijke rechten aan de rechtbanken over te laten, toch moet men zich afvragen of deze evolutie zich ook in de praktijk voordoet. Deze vraag kon echter aan de hand van het beschikbare documentatiemateriaal niet worden onderzocht.

Eén van de gevallen, die nog steeds in administratieve order worden beslecht en waar controle van de rechtbanken erg wenselijk zou zijn, aldus de rechtsleer, is de twist tussen de eigenaar van een gebouw en het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet over het vaststellen van de waarde van het huis en van de beplanting bij het ont-nemen van een grondstuk voor staats- en maatschappelijke noden (11.12).

Zakenrechtelijke of verbintenisrechtelijke bescherming?

Lange tijd, tot 1952, werd zonder betwisting aangenomen dat persoonlijk eigendomsrecht bescherming genoot via de *zakenrechtelijke vorderingen van romeinsrechtelijke oorsprong: de vindicatie (vindikatsiia) of het terugvorderen van het goed door de eigenaar uit andermans onwettig bezit en de negatoria (negatornyi isk)* als de vordering tot het stopzetten van om het even welke schending van het persoonlijk eigendomsrecht, niet verbonden met bezitsberoving (11.13).

VENEDIKTOV lanceerde in 1952 de voor de westerse jurist enigszins bevreemdende stelling *als zou eigendom niet alleen door zakenrechtelijke maar ook door verbintenisrechtelijke middelen worden beschermd* (11.14). Onder verbintenisrechtelijke bescherming wordt *om het even welke vordering bedoeld, gericht op het herstel van het geschonden socialistisch principe van verdeling (verbintenis uit toegebrachte schade, vordering tot betalen van de koopsom enz.)*. Deze theorie werd door heel wat vooraanstaande sovjetjuristen bijgetreden en verdedigd, doch steeds op bijzonder labiele en onvruchtbare wijze. Voornoemde theorie bleek nl. op juridisch-technisch gebied onhoudbaar, wat thans door de sovjetleer openlijk wordt toegegeven (11.15).

De sleutel tot het beantwoorden van de vraag waarom toch de sovjetjuristen jarenlang deze verwarringscheppende theorie hebben verdedigd met blinde verbetenheid ligt in de omschrijving van de basisopdracht, die aan elke sovjetjurist wordt gegeven: hij (zij) moet *op de meest adequate en nauwkeurige wijze zorgen voor de vertaling van economische categorieën in juridische regels*. Wanneer nu VENEDIKTOV sprak over de zakenrechtelijke en verbintenisrechtelijke bescherming van de eigendom, dan bedoelde hij de *economische categorie "eigendom"*, die hij zeer ruim interpreteert als alle ver-

mogensverhoudingen i.v.m. de verdeling van maatschappelijke goederen in de sovjetmaatschappij.

De economische sfeer van de verdeling draagt aldus VENEDIKTOV twee momenten in zich: het proces van toeëigening van de materiële rijkdom of de dynamiek van de verdelingsverhoudingen en het uiteindelijk resultaat van de toeëigening (statisch element van verdeling).

De vermogensverhoudingen i.v.m. de verdeling van materiële rijkdom in de maatschappij, zoals vertaald in juridische regels, nemen echter ongetwijfeld het karakter aan van onderscheiden rechtsverhoudingen. De *dynamiek* van de verdelingsverhoudingen, nl. het proces van toeëigening van materiële rijkdom wordt vertaald door de *juridische regels van het verbintenissenrecht*. Het uiteindelijke resultaat van deze toeëigening, d.i. het *statisch* moment in de verdeling, wordt beschermd door het *eigendomsrecht*.

Een gezonde analyse van deze problematiek geeft m.i. MASLOV:

"Ziedaar waarom men niet akkoord moet gaan met de opvatting, als zou eigendom, als subjectief recht, door alle instituten van het burgerlijk recht worden beschermd. Dit gezichtspunt is theoretisch onjuist en leidt in de praktijk tot verwarring tussen de verschillende rechtsinstellingen. De fout van de voorstanders van een extensieve interpretatie van de bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht bestaat hierin, dat zij achter de algemeenheid van het economisch doel van juridische instituten de juridische natuur, *de eigen specificiteit van deze juridische instituten niet ontwaren*. Wel is het zo dat deze rechtsinstellingen de vermogensrechtelijke sfeer van de deelnemers aan het burgerrechtelijk verkeer beschermen, als uitdrukking van de socialistische principes van verdeling van de materiële rijkdom. Eenzelfde economisch doel -en voor persoonlijk eigendom is dat meer bepaald het principe van de verdeling volgens arbeid- wordt in het

burgerlijk recht verwezenlijkt door niet één maar meerdere juridische instrumenten, door het toekennen aan de deelnemers aan het burgerlijk verkeer van naar hun natuur verschillende subjectieve rechten. De ontoereikendheid van het besproken gezichtspunt wordt nog onderstreept door bijvoorbeeld het samenvallen van eigendomsrecht en verbintenissen uit het toebrengen van schade in de bescherming van economische eigendomsverhoudingen". (11.16)

AFDELING II - REVINDICATIE

"De huidige wetgeving behield de oude regels over de revindicatie. Zij bracht slechts detailwijzigingen en aanvullingen aan. In de huidige etappe van de ontwikkeling van de socialistische maatschappij moeten zij niet fundamenteel worden herzien. Deze regels bevatten zowel de objectieve factoren in de maatschappelijke verhoudingen van persoonlijk eigendom (bescherming van de objectief veroorzaakte principes van verdeling van materiële rijkdom), als de subjectieve momenten (het goed- of afkeuren van het gedrag van de deelnemers aan het burgerlijk rechtsverkeer." (11.17)

Eigendomsbescherming tijdens de N.E.P.

De revindicatievordering werd door art.59 B.W. RSFSR 1922 in het sovjetrecht binnengebracht. Uitsluitend aan de eigenaar (en niet aan de titulaire bezitter) werd het recht gegeven om zijn goed terug te eisen uit andermans onwettig bezit. Een merkwaardige stap terug na de periode van oorlogscommunisme waarin elk individueel eigendomsrecht werd verloochend met het oog op een totale reorganisatie van de produktie en de verdeling. Een stevige juridische bescherming van de eigenaar vormde echter een noodzakelijke implicatie van de periode van Nieuwe Economische politiek, die voor het aanzwengelen van de sovjeteeconomie tijdelijk opnieuw beroep deed op privé-initiatief en binnen- en buitenlandse investeringen (zie historisch overzicht).

Zulks betekende echter niet dat de eigenaars, die door revolutionaire maatregelen van hun eigendomsrecht waren beroofd, in hun rechten werden hersteld: reeds op 16 maart 1922 (dus vóór de uitvaardiging van B.W. RSFSR 1922) beperkte een decreet van de Raad van Volkscommissarissen het revindicatierecht van de vroegere eigenaars (11.18). Dit decreet *'Over de beperking van het recht voor de vroegere eigenaars om zaken van huishoudelijk gebruik terug te eisen van de feitelijke bezitters'* stelt dat zaken van huishoudelijk gebruik (meubels, kleren, linnen, schoenen, vaatwerk) niet door de vroegere eigenaars mogen worden teruggevorderd van de feitelijke bezitters indien deze voorwerpen door de feitelijke bezitters werden verkregen van de op dat ogenblik bevoegde staats- of gemeentelijke organen op de voorgeschreven wijze (11.19). Zelfs indien deze voorwerpen werden verbeurdverklaard of gevorderd na de publicatie van het decreet van 16 april 1920 dat confiscatie en requisitie slechts toeliet ingeval van uiterste noodzaak en volgens een strenge procedure, kon de vroegere eigenaar slechts van de instelling, die de requisitie of confiscatie met schending van de door het decreet voorgeschreven procedure had doorgevoerd, vergoeding vragen voor het hem onrechtmatig ontnomen vermogen, doch geen teruggave van het vermogen zelf.

Het decreet van de Raad der Volkscommissarissen van 16 maart 1922 werd afgeschaft door opmerking 2 bij art.59 B.W. RSFSR 1922. De bijzondere regeling, voorzien in dit decreet werd vervangen door een meer algemene regeling, uitgewerkt in opmerking I bij art.59 B.W. RSFSR 1922:

"De vroegere eigenaars waarvan de goederen op basis van het revolutionaire recht zijn onteigend of waarvan de goederen op algemene wijze in het bezit van arbeiders zijn gekomen vóór 22 mei 1922 (verklaring over de vermogensrechten van de burger) (11.20) hebben niet het recht om de teruggave van hun goederen te eisen."

Gedurende een korte periode, die loopt vanaf de aanvang van het sovjetregime tot de uitvaardiging van het decreet van 22 mei 1922 gold in het sovjetrecht een actieve bezitsbescherming onder het motto *'feitelijk arbeidsbezit geldt als titel'*. Niet alleen roerende goederen van geringe waarde maar ook woonhuizen werden op basis van deze burgerrechtelijke bepaling in handen van de bezitters-arbeiders gelaten. De vorderingen van de vroegere eigenaars werden door de rechtbanken in de N.E.P.-periode vaak afgewezen (11.21).

Ook de *bescherming van de derde verkrijger te goeder trouw a non domino* (behalve ingeval van diefstal of verlies door de eigenaar), voorzien door art.60 B.W. RSFSR 1922, werd met het oog op *rechtszekerheid* in de toenmalige codex opgenomen.

Aan staatsinstellingen en -ondernemingen werd door art.60 B.W. RSFSR 1922 een *onbeperkt revindicatierecht* gegeven, ook t.a.v. van de derde-verkrijger te goeder trouw a non domino. Kolchose-eigendom kende volgens de toenmalige burgerlijke wetgeving nog niet dezelfde bescherming als staatseigendom. Volgens PAVLOV was onbeperkte vindicatiemogelijkheid inzake kolchose-eigendom niet wenselijk:

"omdat deze eigendom deelneemt aan het goederenverkeer op de markt en dat deze marktform de bescherming vereist van de verkrijger te goeder trouw. Deze bescherming is noodzakelijk voor het functioneren van het marktsysteem." (11.22)

De handige kolchoseboer, bij wie de zin voor collectivisme zich uiterst moeilijk ontwikkelde, verkocht vaak arbeidsvee (exclusieve kolchose-eigendom, niet vatbaar voor persoonlijke toeëigening door de kolchosedvor tenzij in hoogst uitzonderlijke gevallen) op onwettige wijze. Deze praktijken van onwettige vervreemding van kolchose-eigendom bleken zodanige afmetingen aan te nemen, dat de bescherming van de derde-verkrijger te goeder trouw a non domino niet langer opportuun bleek. Door een besluit van de Raad van Ministers en van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 19 september 1946: 'Over de maatregelen tot stopzetting van inbreuken op het modelstatuut van het landbouwartel' in de kolchosen' werd een *onbeperkt recht tot revindicatie t.a.v. kolchose-eigendom* ingevoerd (11.23).

Eigendomsbescherming in de burgerlijke wetgeving van de zestiger jaren

Dat het garanderen van de rechtszekerheid de eerste vereiste was in een periode waarin beroep werd gedaan op het marktmechanisme en

de vrije handel lijkt in de logische lijn der gedachten te liggen. *Minder logisch komt het voor dat de beperking van de vindicatievordering t.a.v. de derde verkrijger te goeder trouw a non domino opnieuw werd opgenomen in de nieuwe burgerlijke wetgeving van het begin van de zestiger jaren (art.28 Beg. Burg.Wetg.USSR 1961 en art.152 B.W. RSFSR 1964).*

Gezien de nieuwe regeling over de revindicatie en haar beperking slechts een verbeterde en aangevulde versie is van de regeling opgenomen in art.59-60 B.W. RSFSR 1922 mag het de westerse jurist niet verbazen dat deze regeling hem of haar op heel wat punten vertrouwd voorkomt: het Burgerlijk Wetboek van 1922 was op zijn beurt immers een getrouwe copie van de meest vooruitstrevende burgerlijke wetboeken op dat ogenblik in het Westen, nl. het Duitse en het Oostenrijkse burgerlijk wetboek (11.24).

De eigenaar heeft het recht zijn vermogen op te eisen uit andermans onwettig bezit (art.151 B.W. RSFSR 1964, art.28 Beg.Burg.Wetg. 1961). Dat recht wordt door art.157 B.W. RSFSR 1964 ook aan de *titulaire bezitter* verleend. Onder titulaire bezitter verstaat art. 157 B.W. RSFSR de persoon die geen eigenaar is maar de zaak bezit op basis van de wet of van een contract. In de hele wettelijke regeling van de burgerrechtelijke bescherming van de eigendom (art. 151-156 B.W. RSFSR 1964) wordt de titulaire bezitter met de eigenaar gelijkgesteld.

Revindicatie is een zakenrechtelijke vordering waarbij in het proces de niet-bezittende eigenaar of titulaire bezitter als eiser optreden en als verweerder de onwettige bezitter van andermans zaak. De vordering strekt tot het terugbrengen van de zaak zelf in het feitelijk of economisch bezit van de eigenaar (11.25).

De revindicatie is essentieel gericht op de teruggave van de zaak *in natura*. Voorwerp van de vordering moet een individueel bepaalde zaak zijn (een zaak of algemeenheid van zaken). Genus zaken komen in principe niet in aanmerking, tenzij ze op een of andere manier

werden geïndividualiseerd. De verplichting tot teruggave van de zaak in natura wordt vooral benadrukt inzake voorwerpen van persoonlijk eigendomsrecht,

"om aldus het gebruikskarakter van het persoonlijke eigendomsrecht meer te benadrukken dan zijn ruilkarakter". (11.26)

De gevolgen van de onmogelijkheid om de zaak in natura terug te geven worden verder besproken.

Onder 'onwettige bezitter' (*nezakonnyi vladelets*) wordt in het sovjetrecht de bezitter verstaan die de zaak heeft verkregen 'zonder recht of met inbreuk op het geldende recht, niet in overeenstemming met de rechtsorde' (11.27). Bedoeld wordt m.a.w. de feitelijke, niet titulaire bezitter, die de zaak fysisch of economisch in zijn bezit houdt en daardoor de mogelijkheid aan anderen ontzegt om de zaak te bezitten. De onwettige bezitter is ook diegene, die de zaak heeft verkregen van een persoon, die niet het recht had daarover te beschikken (derde verkrijger *a non domino*).

Algemeen aanvaard in de sovjet rechtsleer is de stelling dat feitelijk (niet-titulair) bezit niet wordt beschermd (11.28).

Deze stelling moet nochtans worden genuanceerd. Possessorische acties zijn in het sovjetrecht inderdaad onbekend. *Deugdelijk bezit wordt in het sovjetrecht niet via verkrijgende verjaring in eigendom omgezet. Het instituut van de verkrijgende verjaring is onbekend in het sovjetrecht (11.29).* Wel is de vindicatievordering van de persoonlijke eigenaar aan uitdovende verjaring onderhevig, drie jaar na het ontstaan van het vorderingsrecht.

Verjaring van de revindicatie-vordering

Terwijl de revindicatievordering voor staats-coöperatief of maatschappelijk vermogen onverjaarbaar is (11.30), heeft de persoonlijke eigenaar slechts drie jaar tijd om zijn revindicatievordering in te stellen.

Deze termijn begint te lopen vanaf het ogenblik van het verwerven van het vorderingsrecht, dat op zijn beurt ontstaat op het ogenblik dat de eigenaar vernam of geacht wordt te hebben vernomen dat zijn recht werd geschonden. De verjaring van de vordering wordt door de rechtbank zelf opgeworpen, wanneer de partijen dat niet hebben gedaan. De rechtbank kan gegronde redenen aanvaarden als schorsingstermijn van de vordering (zware ziekte, hoge leeftijd...) (11.31).

I.v.m. de verjaring van de vordering is de centrale vraag in de rechtsliteratuur of na het verlopen van de verjaringstermijn het *'subjectief recht'* zelf uitdooft of slechts de mogelijkheid tot het beroep op rechterlijke bescherming bij schending van het *'subjectief recht'*. De auteurs die van oordeel zijn dat het *'subjectief recht'* zelf verdwijnt steunen daarbij (zonder verdere argumentatie) op de uitspraak van LENIN: 'Het recht is niets zonder apparaat, dat toelaat de rechtsnormen af te dwingen' (11.32). Anderen zijn van mening dat het subjectief eigendomsrecht blijft bestaan, ook na afloop van de verjaringstermijn, doch dat slechts de mogelijkheid tot beroep op de rechtbank verdwijnt. Volgens die auteurs blijft na afloop van de verjaringstermijn de *natuurlijke verbintenis bestaan*, die precies als kenmerk heeft dat tot het afdwingen van haar nakoming geen beroep kan worden gedaan op de rechtbank, doch dat bij vrijwillige uitoefening het geleverde niet kan worden teruggevorderd als schenking of onverschuldigde betaling (11.33).

Indien echter deze natuurlijke verbintenis niet wordt uitgevoerd, dan blijft de juridische toestand van de zaak onbepaald. Verkrijgende verjaring is in het sovjetrecht immers onbekend. De zaak wordt weliswaar heerloos en komt daardoor in staatseigendom (art. 143 B.W. RSFSR 1964), doch vaak is het voor de staat een economisch weinig interessante zaak om voorwerpen van persoonlijk eigendomsrecht over te nemen: deze zaken zijn gewoonlijk van geringe waarde en brengen meer lasten dan inkomsten mee (11.34).

In de rechtsleer wordt daarom voorgesteld om of de verkrijgende verjaring in te voeren of om de revindicatievordering óók t.a.v. persoonlijke eigendom onverjaarbaar te maken (11.35).

Eigenaar en feitelijke bezitter

Men kan echter niet ontkennen dat de onwettige bezitter procesrechtelijk in een voordelige positie staat als verweerder in het vindicatieproces. In feite gaat het sovjet burgerlijk procesrecht uit van het *vermoeden van de wettigheid van het bezit*. De bezitter wordt ook in het sovjetrecht geacht eigenaar te zijn tot het bewijs van het tegendeel (11.36). Volgens art.50 van het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR 1964 moet elke partij de omstandigheden bewijzen, waarop zij steunt als grond van haar eisen en beweringen. In het vindicatieproces moet de eiser de gegrondheid van zijn vordering bewijzen, de feitelijke bezitter moet de wettigheid van zijn bezit niet aantonen. Het vermogen mag hem slechts worden ontnomen wanneer de rechtbank vaststelt dat het betwiste vermogen aan de eiser toebehoort.

Het vermoeden van staatseigendom, zoals dat in 1925 door de rechtspraak was gecreëerd bestaat thans nog slechts t.a.v. zaken, die voor de staat van bijzonder belang zijn. De feitelijke bezitter moet bewijzen dat hij eigenaar is van het betwiste woonhuis (art. 247,6 Wetboek Burgerlijk Procesrecht RSFSR 1964). Naar analogie wordt deze regel ook toegepast op vindicatievorderingen m.b.t. auto's en motortuigen (11.37).

Ook t.a.v. produktiemiddelen geldt het vermoeden van staatseigendom, zodat de feitelijke bezitter moet bewijzen dat hij eigenaar of titulair bezitter van het goed is (11.38).

Aldus wordt de hierna geciteerde uitspraak van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR (11.39) tot *haar juiste verhoudingen teruggebracht*.

"Gezien in de RSFSR op basis van art.15 GW RSFSR 1925 de monopolistische eigendom t.a.v. grond, fabrieken, bedrijven en transport wordt erkend en dat verder volgens de algemene regel

van art.68 B.W. RSFSR 1922 elk heerloos vermogen in staatseigendom overgaat, dat derhalve uit de wetten van de RSFSR kan worden afgeleid dat elk betwist vermogen staatsvermogen is, zolang het tegendeel niet is bewezen, dat anders, gezien bij ons het instituut van de verkrijgende verjaring niet bestaat, heel wat vermogen geen eigenaar zou hebben".

Zonder betwisting had de rechtsleer aanvankelijk aangenomen (11.40) dat op het territorium van de RSFSR elke bezitter geacht wordt onwettig bezitter te zijn, tot hij het bewijs van zijn wettige titel had verleend. De praktijk heeft de uitspraak van het Plenum nooit zo ruim toegepast.

Het vermoeden van staatseigendom werd slechts toegepast om de bescherming van socialistische eigendom zo nodig te versterken en bij het einde van de N.E.P.-periode om al te rijk geworden kulaken en N.E.P.-men van hun vermogen te ontdoen (11.41). Heel wat genuanceerder was bijvoorbeeld de uitspraak van het rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR:

"Men moet zich ontdoen van de oude stelling, die niet strookt met de burgerlijke wetten van de RSFSR en deze zelfs tegenspreekt, dat de feitelijke bezitter steeds geacht wordt eigenaar te zijn, zolang het tegendeel niet is bewezen. Deze visie is slechts verantwoord ingeval van betwisting tussen leden van eenzelfde klasse (arbeiders en niet-arbeiders tussen elkaar), maar in betwistingen tussen de staat en privé-personen, vooral niet-arbeiders, moet een vermoeden ten voordele van de staat worden gehanteerd, d.w.z. de privé-persoon moet zijn eigendomsrecht bewijzen". (11.42)

Thans wordt het vermoeden van staatseigendom slechts gebruikt ingeval van betwisting tussen de staat en individuele personen of wanneer het voorwerp van de vindicatievordering een zaak is, die normaal volgens toewijzingsnormen tot staatseigendom behoort (11.43).

Vermogen, dat zich in staatseigendom bevindt, alsook vermogen van kolchosen en andere coöperatieve en maatschappelijke organisaties (11.44) kan zonder beperking door de eigenaar worden gerevindiceerd, óók t.a.v. de derde verkrijger a non domino, die de zaak te goeder trouw en tegen betaling heeft verworven.

Art.152 B.W. RSFSR 1964 luidt als volgt:

"Indien het vermogen onder bezwarende titel werd verkregen van een ander persoon, die niet het recht had om het te vervreemden, wat de verkrijger niet wist of niet behoorde te weten (verkrijger te goeder trouw), dan heeft de eigenaar het recht om dit vermogen van de verkrijger terug te vorderen indien het vermogen werd verloren door de eigenaar of door de persoon aan wie de eigenaar het vermogen in bezit had gegeven, of wanneer het werd gestolen van de ene of de andere of op een andere wijze buiten hun wil uit hun bezit was verdwenen.

Indien echter het vermogen werd verkocht tot uitvoering van een rechterlijke beslissing, dan geldt het eerste lid van dit artikel niet.

Indien het vermogen om niet werd verworven van een persoon, die niet het recht had het te vervreemden, dan heeft de eigenaar in elk geval het recht om zijn vermogen op te eisen."

Art.50 B.W. RSFSR 1922 klonk heel wat laconieker:

"Van de persoon die te goeder trouw een goed niet rechtstreeks van de eigenaar heeft verworven kan de eigenaar slechts het goed terugeisen wanneer hij het heeft verloren of wanneer het hem was ontstolen".

Merkwaardig is dat in de regeling van het N.E.P.-wetboek nog niet het basisonderscheid terug te vinden is, dat de vindicatieregeling voorzien in B.W. RSFSR 1964 schraagt: nl. de vraag of het vermogen door de derde verkrijger al dan niet onder bezwarende titel werd verworven. Indien de derde-verkrijger de zaak om niet heeft verworven dan geldt thans voor de eigenaar een onbeperkt revindicatierecht. Daarbij wordt uitgegaan van de overweging dat de verkrijger te goe-

der trouw van een schenking, van een wettelijke of testamentaire nalatenschap door de revindicatie (die zonder vergoeding gebeurt) niet wordt benadeeld. Deze regeling is, aldus de sovjet rechtsleer volledig *in overeenstemming met principe van de verdeling van materiële welvaart volgens arbeid*. Door de revindicatie wordt de derde-verkrijger te goeder trouw slechts in zijn oorspronkelijke vermogensrechtelijke situatie gebracht: gezien hij niet heeft moeten arbeiden voor wat om niet werd verworven, lijkt de mogelijkheid tot revindicatie door de eigenaar niet meer dan een bevestiging van het principe dat de vermogensrechtelijke sfeer moet worden bepaald door de kwantiteit en de kwaliteit van de geleverde arbeidsprestatie. Sommige auteurs gewagen in dit kader van een toepassing van de leer van de verrijking zonder oorzaak (11.45). Geld en waardepapieren aan toonder mogen niet worden teruggevorderd van de verkrijger te goeder trouw (art.154 B.W. RSFSR 1964) (11.46).

Goede en kwade trouw

In de rechtsleer bestaat geen eensgezindheid over de vraag wanneer precies de derde verkrijger geacht wordt te *kwader trouw* te hebben verworven.

De wet doet geen uitspraak over de graad van voorzichtigheid, die de derde verkrijger in het rechtsverkeer aan de dag moet leggen. In de literatuur lopen de meningen daarover uiteen.

Volgens AMFITEATROV moet niet alleen zware nalatigheid (*grubaia nebrezhnost'*) maar ook eenvoudig gebrek aan voorzichtigheid (*prostaiia neosmotritel'nost'*) ten laste worden gelegd van de derde-verkrijger (11.47). Volgens CHEREPAKHIN kan de derde verkrijger (11.48) slechts te kwader trouw worden geacht wanneer hem zware nalatigheid kan worden verweten. De rechter houdt echter steeds rekening met de feitelijke situatie: de omstandigheden, waarin de vervreemding is gebeurd, de levenservaring en de juridische vorming van de verkrijger: welke graad van voorzichtigheid de verkrijger aan de dag diende te leggen hangt af van de concrete omstandigheden van de zaak. De rechtspraak hanteert wel een vermoeden van goede trouw.

Er zal moeten worden bewezen dat de verkrijger bewust of wegens slordigheid niet op de hoogte was van het onrechtmatig karakter van de vervreemding (11.49).

KHALFINA meent dat men niet akkoord moet gaan met de stelling, volgens welke goede en kwade trouw los zouden staan van de moreel-ethische waardering van het gedrag van de persoon. Zo pleit AMFITEATROV voor een streng juridische begripsomschrijving van de begrippen goede en kwade trouw, los van het ethische begrip van de goede trouw (11.50). Wanneer AMFITEATROV het begrip van de bezitter te goeder trouw volledig wegvoert van de moreel-ethische waarderungen, dan stelt hij zich, aldus KHALFINA (11.51) op een formeel juridisch standpunt waarbij de bescherming van de bezitter te goeder trouw slechts berust op de eisen van het rechtsverkeer en hij de opvoedende rol van het recht totaal negeert. Voorstellen werden ook gedaan om het onderscheid tussen bezitter te goeder trouw en te kwader trouw volledig af te schaffen.

Zo kwam GODES tot het besluit:

"De indeling in bezitters te goeder en te kwader trouw en de hiermee verbonden beperking van de vindicatie-eis t.a.v. de bezitter te goeder trouw, is een verouderde indeling. In het belang van een betere bescherming van de persoonlijke eigendom zou deze indeling, alsook de gevolgen daarvan voor de revindicatie uit het burgerlijk wetboek moeten verdwijnen (11.52).

GODES ging ervan uit dat in het socialistisch burgerlijk rechtsverkeer kwade trouw uitgesloten is. Met deze stelling gaat MASLOV niet akkoord. Hoewel in het socialistisch burgerlijk rechtsverkeer de goede trouw ook volgens deze auteur in principe moet worden verondersteld, mag toch de mogelijkheid niet worden uitgesloten dat kwade trouw in afzonderlijke gevallen nog voorkomt. De indeling tussen bezitters te goeder en te kwader trouw lijkt MASLOV ook nuttig i.v.m. de vergoedingsregeling (11.53).

Het onderscheid tussen de verkrijger te goeder en te kwader trouw is inderdaad volgens de huidige wetgeving van wezenlijk belang voor de *vergoedingsregeling*. Van de verkrijger te kwader trouw, die wist of behoorde te weten dat zijn bezit onwettig was, kan de eigenaar vergoeding eisen voor alle inkomsten die de derde verkrijger ontving of diende te ontvangen uit het vermogen. Van de verkrijger te goeder trouw kan de eigenaar slechts die inkomsten terug vorderen, die hij ontving of diende te ontvangen vanaf het ogenblik dat hij vernam of diende te vernemen dat zijn bezit onrechtmatig was of wanneer hij het bericht ontving van de vordering van de eigenaar tot teruggave van diens vermogen.

De onwettige bezitter op zijn beurt, zowel te goeder als te kwader trouw, heeft het recht van de eigenaar vergoeding te eisen voor de noodzakelijke uitgaven, die door de bezitter werden gedaan tijdens de periode waarvoor de eigenaar aanspraak kan maken op de inkomsten uit het goed.

De bezitter te goeder trouw mag de aangebrachte verbeteringen voor zich houden, op voorwaarde dat ze kunnen worden afgescheiden zonder beschadiging van de zaak. Indien dergelijke afscheiding van de aangebrachte verbeteringen niet mogelijk is, dan heeft de bezitter te goeder trouw het recht om vergoeding te eisen voor de kosten, die werden gedaan bij het aanbrengen van de verbeteringen, doch deze vergoeding mag niet meer bedragen dan de waardeinstijging die het goed door het aanbrengen van de verbetering heeft ondergaan (art. 155 B.W. RSFSR 1964).

Over de vraag of ook de *titulaire bezitter* (pandhouder, huurders) de door de onwettige bezitter gedane kosten moet vergoeden, bestaan meningsverschillen in de rechtsleer. IOFFE en TOLSTOI zijn van mening dat in dit geval de eigenaar als partij in het geding moet worden geroepen (11.54).

Aan de titulaire bezitter zou eveneens een regressieve vordering tegen de eigenaar worden verleend met het oog op terugvordering van wat werd betaald aan de onwettige bezitter.

Gebrek aan vooruitziendheid en overmacht

Moeilijkheden bestaan eveneens rond de interpretatie van art. 152 B.W. RSFSR 1964, lid I in fine: wanneer de verkrijger te goeder trouw a non domino de zaak tegen betaling verkreeg, dan kan de revindicatie slechts worden ingesteld wanneer de zaak door de eigenaar of door de persoon aan wie de eigenaar de zaak in bezit heeft gegeven werd verloren, bij hen werd gestolen of op een andere wijze buiten hun wil uit hun bezit verdween (*libo vybylo iz vladeniia*

inym putem pomimo ikh voli). Art.60 B.W. RSFSR 1922 voorzag slechts de hypothese waarin de zaak door de eigenaar was verloren of wanneer ze bij hem was ontstolen.

Doch tijdens de tweede wereldoorlog deden zich herhaaldelijk gevallen voor waarin de zaak uit het bezit van de eigenaar was verdwenen zonder verloren of gestolen te zijn. Deze leemte in de wettelijke regeling werd door de rechtspraak van het Opperste Gerechtshof aangevuld.

In een aantal beslissingen verkondigde het Opperste Gerechtshof van de USSR dat art.60 B.W. RSFSR 1922 van toepassing is op alle gevallen waarin de zaak buiten de wil van de eigenaar uit diens bezit is geraakt (11.55).

Door diezelfde rechtspraak werd art.60 B.W. RSFSR 1922 ook naar analogie van toepassing verklaard op de titulaire bezitter, die daardoor hetzelfde recht op revindicatie kreeg als de eigenaar (11.56). Bij de bescherming van de eigenaar, die de zaak buiten zijn wil om uit zijn bezit ziet verdwijnen, wordt geen rekening gehouden met de redenen, die het mogelijk maakten dat de zaak uit het bezit van de eigenaar of de titulaire bezitter geraakte (11.57). Op die wijze wordt de eigenaar zeker niet aangezet om alle noodzakelijke maatregelen van vooruitziendheid te nemen bij de uitoefening van zijn bevoegdheden als eigenaar of titulair bezitter. EROSHENKO zou het daarom wenselijk vinden dat het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR over deze problematiek een bindende toelichting uitvaardigt. Het Plenum kan zich daarbij spiegelen aan de vaste rechtspraak, die werd aangenomen t.a.v. aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door deze bron. indien zij uit zijn bezit geraakte door het onrechtmatig gedrag van derde personen. Maar wanneer de bron van verhoogd gevaar aan de controle van de eigenaar ontsnapt, niet alleen tengevolge van het onrechtmatig gedrag van derden, maar ook tengevolge van zijn eigen schuldig of nalatig gedrag, dan kan de eigenaar zelf worden verplicht, de aangerichte schade te vergoeden (11.58).

Uitvoering van een rechterlijke beslissing

Revindicatie is in geen enkel geval mogelijk wanneer de zaak werd verkocht tot *uitvoering van een rechterlijke beslissing*. Wanneer de gerechtsuitvoerder (*sudebnyi ispolnitel'*) of één van de andere personen, opgesomd in art.395 van het Wetboek voor Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR (11.59) tot de liquidatie van het vermogen van de schuldenaar overgaat op basis van een onwettelijke doch op dat tijdstip nog niet gewijzigde rechterlijke uitspraak, dan heeft de eigenaar wel recht op de verkoopprijs, die werd betaald bij openbare verkoop van zijn goederen, doch hij heeft niet het recht om de goederen zelf terug te vorderen. Wel zou de eigenaar het recht hebben een vordering in te stellen tegen de persoon, door wiens schuld de zaak openbaar moest worden verkocht, indien de verkoopsom de geleden schade niet dekt (11.60). De ratio van deze regeling is volgens EROSHENKO de volgende: hoewel hij er ten eerste op wijst dat gevallen waarin een onwettige beslissing werd genomen door de rechtbanken zeldzaam zijn, moet men toch toegeven dat de persoon, die een zaak van een gerechtsuitvoerder koopt nooit zeker zou kunnen zijn van de onaantastbaarheid van zijn recht t.a.v. het gekochte vermogen, tenzij wanneer alle cassatie- en controlemiddelen zijn uitgeput. Deze situatie zou ernstig nadeel toebrengen aan de onmiddellijke uitvoerbaarheid van rechterlijke beslissingen (11.61).

Art.152, lid 2 zou bovendien ruimer moeten worden geïnterpreteerd dan zijn tekstuele betekenis en zou naar analogie moeten worden toegepast op alle gevallen waarin de verkoper de mogelijkheid kreeg om te beschikken over een vermogen tengevolge van een rechterlijke beslissing, die wettelijk werd geacht op de dag van de verkoop.

Aldus zou art.152, lid 2 niet alleen de verkoop door de personen, opgesomd in art.395 van het wetboek voor burgerlijk procesrecht, beogen maar ook de verkoop door de persoon zelf in wiens voordeel de rechterlijke uitspraak werd gedaan (11.62).

Naar een "relatieve" bescherming van persoonlijke eigendom

Wanneer men echter de rechtspraktijk terzake onderzoekt, dan blijkt dat de rechter in het concrete geval *de belangen van eigenaar en bezitter te goeder trouw*, die de zaak heeft verworven op basis van verkoop tot uitvoering van een rechterlijke beslissing, *nauwkeurig afweegt*.

Indien de rechtbank tot de conclusie komt dat een woonhuis op onwettige wijze in eigendom van de staat is overgegaan omdat de 'onteigening' is gebeurd met schending van de door de wet bepaalde procedure, of zonder dat de economisch onverantwoorde houding van de eigenaar was bewezen (art.143 B.W. RSFSR 1964) dan moet de rechter in principe de revindicatievordering van de eigenaar inwilligen. Slechts wanneer de verkrijger van het woonhuis, en de eigenaar niet in staat is deze verbeteringen te betalen, heeft de rechtbank het recht om aan de eiser-vroegere eigenaar een compensatie toe te kennen, die overeenkomt met de aanvankelijke waarde van het woonhuis (vóór het aanbrengen van verbeteringen) (richtlijn van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 1971) (11.63).

Ook ALEKSANIAN, die bij het schrijven van zijn thesis ook de kans kreeg om niet gepubliceerde rechtspraak te consulteren, kwam tot de bevinding *dat de rechtspraak meer dan eens afwijkt van burgerrechtelijke regeling inzake revindicatie en zijn beperkingen*.

Daarom stelt ALEKSANIAN voor de burgerrechtelijke regeling inzake revindicatie zo te wijzigen dat aan de rechter de mogelijkheid wordt gegeven de concrete omstandigheden van de zaak te overwegen, daarbij niet alleen rekening houdend met de belangen van de eigenaar maar ook van de bezitter te goeder trouw. Aldus zou de rechter in de mogelijkheid worden gelaten om de bezitter te goeder trouw slechts tot de vergoeding van de waarde van de zaak te veroordelen en niet tot teruggave in natura (11.64).

In die zin moet ook de opmerking van KHALFINA worden begrepen:

"Eigenlijk mag de rechter kiezen tussen de zakenrechtelijke en de verbintenisrechtelijke bescherming van de eigenaar. Indien de verweerder de zaak gebruikt en deze laatste niet zonder wezenlijke schade van verweerder kan worden weggenomen, dan kan de rechtbank veroordelen tot de vergoeding aan de eigenaar en de bezitter niet verplichten de zaak zelf terug te geven." (11.65)

De rechter heeft dus het recht om in de loop van het proces de grond van de vordering te wijzigen. Dat zal niet alleen het geval zijn wanneer tijdens de procesgang aan het licht komt dat het teruggeëiste vermogen door de verweerder is vernietigd of op een andere wijze uit zijn bezit is verdwenen, doch ook wanneer de rechter oordeelt dat de zaak niet in natura aan de eigenaar moet worden teruggeven. In die gevallen wordt de zakenrechtelijke revindicatievordering tijdens het proces zelf gewijzigd tot een verbintenisrechtelijke vordering tot schadevergoeding (11.66).

De sovjet rechtsleer pleit m.a.w. voor een 'relatieve' bescherming van het eigendomsrecht van de individuele burger, waarbij de vraag wordt gesteld naar het 'beter' recht van één der partijen.

Niet alleen in de oude vorm van het Romeinse vindicatieproces (legis actio sacramento), met zijn tweezijdige vindicatie-eis vindt men het ontbreken van een bewijs van 'absolute' eigendom terug.

Het vindicatieproces in de provincies van het Oostelijk Romeins Keizerrijk stond onder invloed van het Griekse vindicatieproces (het zgn. 'diadikasia'), waarbij het niet ging om de erkenning van het absolute, doch slechts het relatief betere recht van één der beide twistende partijen (11.67). Ook in het oudvaderlands

recht van voor de receptie konden een betere en een mindere "weer" t.a.v. dezelfde zaak bestaan. *Deze relatieve eigendomsbescherming zou ook in het sovjetrecht een veel soepeler aanpassing van het eigendomsrecht aan de socio-economische doelstellingen garanderen (11.68).*

Een onbeperkt revindicatierecht voor de persoonlijke eigenaar?

Meerdere stemmen gaan in de sovjetrechtsleer op tot het toekennen van een *onbeperkt revindicatierecht* aan de persoonlijke eigenaar.

Volgens IOFFE is de beperking van de revindicatiemogelijkheden t.a.v. de derde verkrijger te goeder trouw a non domino een anachronistisch geworden overblijfsel uit de periode van de Nieuwe Economische Politiek.

In de huidige periode van volledige overwinning van het socialistisch rechtsverkeer treden als verkopers van het vermogen in de eerste plaats de socialistische organisaties en ondernemingen op, waarbij de vervreemding van andermans vermogen, aldus IOFFE, wordt uitgesloten.

De beperking van de revindicatie zou in deze omstandigheden slechts in het voordeel spelen van de handelaars op vrije markten.

De auteur besluit:

"Het zou principieel onjuist zijn de bescherming van de persoonlijke eigenaar te beperken om aldus gunstige voorwaarden te creëren voor de realisatie van de vrije handel". (11.69)

Ook RUBANOV pleit in zijn zeer recent wetenschappelijk verslag over persoonlijk eigendomsrecht na de grondwet van 1977 (zie historische inleiding) voor een onbeperkt vindicatierecht van de persoonlijke eigenaar.

MASLOV daarentegen wijst erop dat het principe van de onbeperkte revindicatie voor de persoonlijke eigenaar in onmiddellijke tegenspraak zou zijn met de politiek van de sovjetstaat tot aanmoediging van de verkoop op markten van produkten van individuele arbeid (landbouwprodukten en ambachtelijke realisaties) (11.70).

AFDELING III - NEGATORISCHE VORDERING (NEGATORNYI ISK)

De negatorische vordering beoogt het stopzetten van elke schending van het eigendomsrecht, niet verbonden met bezitsverlies (art.156 B.W. RSFSR 1964). Tot nog toe heeft de negatorische vordering opvallend weinig aandacht gekregen in rechtspraak en rechtsleer (11.71). ALEKSANIAN verklaart deze geringe belangstelling door het feit dat deze betwistingen gewoonlijk op *administratieve* wijze worden beslecht. Meestal, aldus ALEKSANIAN, zijn de burgers niet op de hoogte van het recht om zich tot de rechtbank te wenden en gaan zij te rade bij staats- of maatschappelijke organisaties (in de eerste plaats de vakbond). De negatorische vordering kan worden ingesteld door de eigenaar (i.v.m. socialistische eigendom door de operationele beheerder) of door de titulaire bezitter (art.157 B.W. RSFSR 1964). Wanneer de vordering wordt ingesteld door de titulaire bezitter kan zij ook tegen de eigenaar worden gericht. De eiser moet bewijzen dat hij op onrechtmatige wijze wordt gehinderd in de uitoefening van zijn eigendomsrecht. Indien de hinderende handeling is gebeurd op grond van een wet, *contract* of *administratieve akte*, dan kan de eigenaar of titulaire bezitter geen vordering instellen wegens de schending van zijn 'subjectief recht' als eigenaar (11.72).

Wat betekent echter '*onrechtmatige schending van het eigendomsrecht*'?

De rechtsleer deed pogingen om dat begrip, en meteen het toepassingsgebied van de negatoria, uit te breiden tot gevallen die tot nog toe op *administratieve* wijze worden behandeld. Aldus stelt de rechtsleer voor de negatoria toe te laten in volgende gevallen:

- systematische beschadiging of afbraak van woonhuizen, die toebehooren aan sovjets, staats-, coöperatieve en maatschappelijke organisaties of aan burgers in persoonlijke eigendom;
- medeëigenaars, die worden verhinderd hun medeëigendomsrecht uit

te oefenen (11.73);

- systematische schending van de regels van socialistisch samenleven in woningen, aan wie ze ook toebehoren;
- het herbouwen of herverdelen van een woonhuis door de huurder zonder toestemming van de eigenaar van het huis;
- onwettige weigering door de organen voor woonbeheer, om het woonhuis te registreren (11.74);
- onjuiste beschrijving door de competente organen van het vermogen van de eigenaar, samen met het vermogen van een ander persoon (11.75);
- wijziging van het gebruik van een gemeenschappelijk grondstuk zonder toestemming van andere gerechtigden ingeval van medeëigendom (11.76).

In de rechtspraak werd de negatoria o.m. *met succes* ingesteld in volgende gevallen:

- de medebezitter van een huis bewerkt zijn grondstuk zodanig dat de andere niet in de mogelijkheid was zijn woonhuis te betreden (11.77);
- de eigenaar van een woonhuis heeft dit laatste zodanig omgebouwd dat het uitzicht van de buur aanzienlijk werd belemmerd;
- een eigenaar brengt zodanige verbouwingen aan dat het venster van de buur wordt dichtgebouwd en het gebruik van de keuken bijna onmogelijk wordt (11.78);
- het optrekken van een hoge schoorsteen waardoor het zonlicht niet meer op het grondstuk van de buur valt (11.79).

Deze gevallen zijn in de rechtspraak slechts te vinden vanaf het einde van de zestiger jaren. Voordien werden deze betwistingen, waarvan het merendeel in ons recht als geval van burenhinder zou worden beschouwd, *niet door de burgerlijke rechtbanken behandeld*. Door bemiddeling van de uitvoerende comité's van de plaatselijke sovjets, de comité's voor woonbeheer, de vakbonden, de militsiia of de kameradenrechtbanken werden deze geschillen van burenhinder 'in der minne' bijgelegd (11.80).

Schuldig gedrag van de schadeverwekker is niet noodzakelijk voor het instellen van een negatorische vordering. Wel moet de zaak zich in het bezit van de eigenaar of titulaire bezitter bevinden en moet de eigendomsstoornis voortduren bij het instellen van de vordering. Indien de eigendomsstoornis vroeger is opgehouden verliest de zakenrechtelijke negatorische vordering haar voorwerp en kan eventueel een verbintenisrechtelijke vordering tot vergoeding van de toegebrachte schade worden ingesteld (11.81). ALEKSANIAN betreurt dat de negatoria niet kan worden ingesteld wanneer een reëel gevaar bestaat tot inbreuk op het eigendomsrecht, doch de inbreuk zelf nog niet tot stand is gekomen (11.82). Door EREMEEV wordt voorgesteld slechts gevallen van werkelijke schending van het eigendomsrecht aan de rechtbank toe te vertrouwen. Gevallen van dreigende schending van het eigendomsrecht kunnen verder in administratieve orde behandeld blijven (11.83).

De negatoria kan niet alleen tegen medeburgers worden ingesteld, maar ook tegen staatsorganisaties, coöperatieve en maatschappelijke organisaties. Deze negatoria neemt in de meerderheid van de gevallen de vorm aan van een vordering tot uitwijzing van personen, die zonder toestemming van de eigenaar door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet of door een kolchose of sovchose in een persoonlijke woning werden binnengelaten. Zo argumenteerde het rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR in zijn beslissing van 12 juni 1959 als volgt:

"Noch Gavrilov zelf noch zijn broer hadden verweerders in het huis binnengelaten. Zij werden er binnengebracht door de sovchose 'Zarniki' omdat zij arbeidden op deze sovchose. Gezien het huis niet werd geconfisqueerd en eiser eigenaar is van dit woonhuis heeft de volksrechtbank een juiste beslissing getroffen door op basis van art. 58 B.W. RSFSR (1922) verweerders uit het woonhuis te wijzen" (11.84)

In een andere beslissing diende het rechtscollege voor burgerzaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR te verduidelijken

dat wie door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet in een persoonlijk woonhuis werd binnengebracht geen recht op deze woonruimte verwerft, gezien volgens de wet de uitvoerende comité's van de plaatselijke sovjets slechts mogen beschikken over de woonruimte, die zij in hun beheer hebben, maar niet over de woonruimte, die zich in persoonlijke eigendom van burgers bevindt.

"Gezien Ksenofontova haar intrek nam in het woonhuis van Grabovskaia zonder het akkoord of de toestemming van deze laatste, moet zij worden uitgewezen, onafhankelijk van de vraag of Grabovskaia de woonruimte al dan niet voor eigen behoeften nodig heeft".

(11.85)

In een aantal andere beslissingen laat het Opperste Gerechtshof van de USSR de beslissing tot uitwijzing wel afhangen van de nood aan woonruimte van de eigenaar zelf (11.86). Zoals reeds vermeld zijn lang niet alle auteurs akkoord om dit soort vorderingen als negatorische vorderingen te kwalificeren: een aantal onder hen menen dat het gaat om een revindicatievordering. Ook in de rechtspraak wordt het onderscheid tussen negatoria en revindicatie niet steeds op duidelijke wijze gemaakt (11.87).

Indien de veroordeelde tot het stopzetten van de hinderlijke gedraging de beslissing van de rechtbank niet uitvoert dan kan een *geldboete* worden opgelegd, die echter niet meer dan 300 roebel mag bedragen (dit bij herhaalde inbreuk op de opgelegde termijn (art. 406 Wb.Burg.Procesrecht 1964). De negatorische vordering is onderhevig aan een *driejarige uitdovende verjaringstermijn* (art.78 B.W. RSFSR 1964).

Zelfbescherming

Net zoals in de Justiniaanse tijd (11.88) worden in de huidige sovjet rechtsleer pogingen gedaan om het *domein van de wettige zelfbescherming te beperken* via een uitbreiding van de negatoria. Onder '*zelfbescherming*' (samozashchita) i.v.m. burgerlijke rechten moet worden verstaan:

"Het stellen door de gerechtigde persoon van door de wet toegelaten handelingen, gericht op de bescherming van zijn persoonlijke of vermogensrechtelijke rechten en belangen." (11.89)

In het burgerlijk wetboek RSFSR 1964 worden slechts de gevallen van 'wettige zelfverdediging' en 'noodweer' behandeld (art.448-449 B.W. RSFSR 1964). De mogelijkheid tot zelfbescherming van vermogensrechtelijke rechten en belangen zou echter veel verder gaan en zou moeten worden geïnterpreteerd als een *algemene mogelijkheid van de gerechtigde persoon om de nodige maatregelen te nemen tot bescherming van zijn vermogen*. Hierbij stelt zich echter alweer de vraag hoe ver de gerechtigde daarin mag gaan, *zonder van zijn bevoegdheid gebruik te maken in strijd met de betekenis van deze bevoegdheid in een socialistische maatschappij op weg naar het communisme* (art.5 Beg.Burg.Wetg.1961).

Het afspannen van zijn grondstuk met een elektrische draad is bijvoorbeeld een overdreven uiting van individualisme in een socialistisch georganiseerde maatschappij (11.90).

Dat deze zelfverdediging wel bijzonder actief wordt toegepast blijkt uit een bericht in de 'Vechernaia Moskva' (avondkrant van Moskou) van 5 maart 1964: de eigenaar van een personenwagen had een verdedigingssysteem ontwikkeld in zijn garage waarbij een geweer werd opgesteld op zodanige wijze dat, wanneer de garagedeur werd geopend de vermoedelijke dief in de benen werd getroffen. Het eerste slachtoffer was echter de eigenaar zelf (al dan niet echt gebeurd maar toch erg stichtend).

In zijn richtlijn van 4 december 1969 'Over de toepassing door de rechtbanken van de wetgeving over wettige zelfverdediging' (11.91) verduidelijkte het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR dat zelfverdediging niet langer als wettig kan worden beschouwd wanneer wie zich verdedigt bescherming zoekt in dergelijke middelen en methodes, die duidelijk niet waren vereist gezien de aard en het gevaar van de inbreuk noch door de concrete omstandigheden en zonder dat een dreigend gevaar bestond voor zware schade.

AFDELING IV - STRAFRECHTELIJKE EIGENDOMS BESCHERMING TEGEN DIEFSTAL

De voorschriften over de bescherming van de eigendom nemen, zoals in het westerse strafrecht, in de socialistische wetboeken een centrale plaats in. Geïnspireerd door de marxistisch-leninistische theorie maakt de socialistische sovjetstaat in zijn strafrechtelijke eigendomsbescherming een *onderscheid tussen bescherming van socialistische eigendom (staats-, coöperatieve en maatschappelijke eigendom) en van persoonlijke eigendom.*

De strafrechtelijke bescherming tegen *diefstal* van deze twee eigendomssoorten werd in de sovjet rechtsgeschiedenis meermaals gewijzigd. De respectievelijke omschrijving der strafbare feiten en straftoemeting bleef evenmin parallel lopen en kan wellicht iets bijbrengen over de waarde die de sovjet strafwetgever hecht aan socialistische en persoonlijke eigendom als rechtsgoederen in een socialistische maatschappij (11.92).

Op het ogenblik van de uitvaardiging van het Strafwetboek RSFSR in 1926 was de opdeling in eigendomsregimes (staats-, coöperatieve en privé-eigendom) reeds doorgevoerd (art.52 B.W. RSFSR 1922). *Toch werd diefstal van deze onderscheiden eigendomssoorten op dezelfde wijze bestraft.* De strafmaat was relatief gering: eenvoudige diefstal werd bestraft met gevangenis of verbeteringsarbeid tot drie maand. Diefstal uit nood of wegens werkloosheid kon slechts worden bestraft met verbeteringsarbeid tot drie maand. Voor herhaalde diefstal was een gevangenisstraf tot zes maand voorzien en voor zware diefstal (met technische hulpmiddelen of in bendevorm) kon maximaal een gevangenisstraf van één jaar worden opgelegd (art.162 Strafwetboek RSFSR 1926). Deze milde straffen zouden te verklaren zijn vanuit de overweging dat, in die nog onstabiele periode van de Nieuwe Economische Politiek, elke vorm van eigendom

geacht werd bij te dragen tot de verscherping van tegenstellingen tussen de (toen nog bestaande) klassen en dat eigendom derhalve in mindere mate beschermenswaard was dan andere rechtsgoederen (11.93). De bijzondere kwalificatie van diefstal uit nood of *wegens werkloosheid* wijst ook op het feit dat één van de typische daders van eigendomsdelicten in die periode precies de proletariër was, die uit (hongers-) nood of *wagens werkloosheid* in de steden tot diefstal werd gedreven en dus met de nodige sympathie diende te worden behandeld (11.94). Wel werden in het strafwetboek RSFSR bijzondere straffen voorzien i.v.m. het verbreken van het staatsmonopolie voor buitenlandse handel (art. 59 S.W. 1926), 'contrarevolutionaire inbreuken' (doodstraf: art. 58 S.W. 1926 en 'commerciële valsmunterij' (die eveneens met de doodstraf kon worden bestraft).

Tijdens de eerste vijfjarenplannen echter, na het afsluiten van de N.E.P.-periode, werd alle nadruk gelegd op de concentratie van de produktiemiddelen in handen van de staat en van de coöperatieven. Het logisch gevolg daarvan was dat socialistische eigendom aanspraak zou kunnen maken op een verstevigde strafrechtelijke bescherming. Door de wet van 7 augustus 1932 werd voor het eerst de *dichotomie in de strafrechtelijke bescherming* ingevoerd: diefstal van staats- of coöperatieve eigendom kon zelfs met de doodstraf worden bestraft (11.95). Door een decreet van 16 augustus 1940 werd kleine diefstal in staatsbedrijven, ongeacht de omvang, bestraft met één jaar gevangenisstraf. *Diefstal van persoonlijke eigendom bleef aan de zeer milde straffen van S.W. 1926 onderhevig.*

Een meer uitgewerkte regeling voor de strafrechtelijke bescherming van vermogen vindt men in twee decreten van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR 'Over de strafrechtelijke aansprakelijkheid voor onrechtmatige toeëigening van staats- en maatschappelijk vermogen' en 'Over de bescherming van de persoon-

lijke eigendom van de burger' (11.96), beiden uitgevaardigd in 1947. In deze decreten vindt men *uitzonderlijk hoge straffen*, zowel voor diefstal van persoonlijke als van socialistische eigendom. Eenvoudige diefstal van persoonlijke eigendom wordt bestraft met vijf tot zes jaar verbeteringsarbeid, diefstal van staatseigendom met zeven tot tien jaar verbeteringsarbeid en diefstal van coöperatieve eigendom met vijf tot acht jaar verbeteringsarbeid, dit telkens met of zonder verbeurdverklaring van het vermogen.

Voor herhaalde diefstal of bendediefstal van persoonlijke eigendom, voorzagen de decreten zes tot tien jaar verbeteringskamp, voor staatseigendom tien tot twintig jaar en voor coöperatieve eigendom acht tot twintig jaar. In deze laatste hypothese wordt steeds verbeurdverklaring van het vermogen als bijkomende straf opgelegd. De bestraffing van kleine diefstal van socialistische eigendom werd door een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van januari 1955 gemilderd tot zes à 12 maand verbeteringsarbeid of drie maand gevangenisstraf, ingeval van herhaling één tot twee jaar gevangenisstraf (11.97). Een dergelijke regeling werd voor persoonlijke eigendom niet uitgevaardigd, zodat men tot de eigenaardige vaststelling komt dat diefstal van kleine zaken in persoonlijke eigendom strafbaar is met minimum vijf jaar verbeteringskamp en dus heel wat strenger gestraft wordt dan diefstal van staatseigendom. Daarentegen staan op zwaardere diefstal van staatseigendom heel wat hogere straffen dan op diefstal van persoonlijke eigendom (11.98).

Het Strafwetboek van 1960 (11.99) bevat in zijn tweede hoofdstuk van het bijzonder deel, op een eervolle plaats na de misdrijven tegen de staat, zestien artikels over de misdrijven tegen socialistische eigendom (*prestupleniia protiv sotsialisticheskoi sobstvennosti*). Slechts in het vijfde hoofdstuk van dit bijzonder deel vindt men acht artikels over misdrijven tegen persoonlijke eigendom van de burgers (*prestupleniia protiv lichnoi sobstvennosti grazhdan*). *Een veelbetekenende structurele aanwijzing, die de dichotomie in de strafrechtelijke bescherming van de eigendom duidelijk aan het licht wil brengen.*

Hierna volgt een schema van de straftoemeting bij onrechtmatige ontvreemding van socialistische en persoonlijke eigendom volgens S.W. RSFSR 1960.

	socialistische eigendom	persoonlijke eigendom
<i>Diefstal (krazh)</i>	vrijheidsberoving tot 3 j. of verbeteringsarbeid tot 1 j.	vrijheidsberoving tot 2 j. of verbeteringsarbeid tot 1 j. (art.144 S.W. RSFSR 1960)
herhaalde diefstal of met voorafgaande bendevoorming of met gebruik v. technische middelen of met zware schade voor de bena- deelde	vrijheidsberoving tot 6 j. (art.89 S.W. RSFSR 1960) hypothese niet voorzien voor socialistische eigendom	vrijheidsberoving tot 5 j. (art.144 S.W. RSFSR 1960)
gepleegd door een bijzonder gevaarlijke recidivist of in grote omvang	vrijheidsberoving van 5 tot 15 j. met of zonder confiscatie van het vermogen	vrijheidsberoving van 4 tot 10 j. hypothese niet voorzien voor persoonlijke eigendom

	socialistische eigendom	persoonlijke eigendom
<i>Plundering (grabezh)</i>	vrijheidsberoving tot 4 j. of verbeteringsarbeid tot 1 j. (art.90 S.W. RSFSR 1960)	vrijheidsberoving tot 3 j. of verbeteringsarbeid tot 1 j. (art.145 S.W. RSFSR 1960)
gepleegd met geweld, zonder gevaar voor de gezondheid of het leven, met voorafgaande bendeforming of herhaald of met zware schade voor de benadeelde	vrijheidsberoving tot 7 j. (art.90 S.W. RSFSR 1960)	vrijheidsberoving tot 7 j. (art.145 S.W. RSFSR 1960)
	hypothese niet voorzien voor socialistische eigendom	
gepleegd door een bijzonder gevaarlijke recidivist	vrijheidsberoving van 6 tot 15 j. met of zonder confiscatie van het vermogen (art.90 S.W. RSFSR 1960)	vrijheidsberoving van 5 tot 10 j. (art.145 S.W. RSFSR 1960)
of in grote omvang		hypothese niet voorzien voor per- soonlijke eigendom
<i>Roof (razboi)</i>	vrijheidsberoving van 3 tot 10 j. met of zonder confis- catie van het vermogen (art.91 S.W. RSFSR 1960)	vrijheidsberoving van 3 tot 10 j. (art.146 S.W. RSFSR 1960)

Gepleegd met voorafgaande
bendeforming of met wapens of
andere voorwerpen gebruikt als
wapens, of met bijzondere
zware lichamelijke schade of
door een bijzonder gevaarlijke
recidivist of door een
persoon die zich reeds eerder
schuldig maakte aan roof of
aan banditisme

of gericht op het bemachtigen
van socialistische eigendom
in grote hoeveelheden

verduistering (moshennichestvo)

herhaald of met voorafgaande
bendeforming

vrijheidsberoving van 6 tot
15 j. met of zonder verban-
ning en met of zonder vermo-
gensconfiscatie
(art.91 S.W. RSFSR 1960)

vrijheidsberoving tot 3 j.
verbeteringsarbeid tot 1 j.
(art.93 S.W. RSFSR 1960)

vrijheidsberoving tot 6 j.
(art.93 S.W. RSFSR 1960)

vrijheidsberoving van 6 tot 15 j.
met of zonder verbanning en met
of zonder vermogensconfiscatie
(art.146 S.W. RSFSR 1960)

hypothese niet voorzien voor
persoonlijke eigendom

vrijheidsberoving tot 2 j.
verbeteringsarbeid tot 1 j.
(art.147 S.W. RSFSR 1960)

vrijheidsberoving tot 4 j.
(art.147 S.W. RSFSR 1960)

met zware schade of door een
bijzonder gevaarlijk recidivist

vrijheidsberoving van 5 tot
15 j. met of zonder vermogens-
confiscatie (art.93 S.W.
RSFSR 1960)

vrijheidsberoving van 3 tot 10 j.
(art.147 S.W. RSFSR 1960)

Afpersing (vymogatel'stvo)

vrijheidsberoving tot 4 j.
(art.95 S.W. RSFSR 1960)

vrijheidsberoving tot 3 j. of
verbeteringsarbeid tot 1 j.
(art.148 S.W. RSFSR 1960)

*opzettelijke vernietiging of
beschadiging van vermogen
(umyshlennoe unichtozhenie
ili povrezhdenie
imushchestva)*

verbeteringsarbeid tot 1 j.
of boete tot 100 roebel of
verplichting om de aange-
richte schade te herstellen
(art.98 S.W. RSFSR 1960)

verbeteringsarbeid tot 6 maand
boete van 100 roebel, telkens met
of zonder verplichting om de aan-
gerichte schade te herstellen
(art.149 S.W. RSFSR 1960)

gepleegd met brandstichting of
op een andere gevaarlijke wijze
of met slachtoffers of met
andere zware gevolgen
en ook het opzettelijk schade
toebrengen aan of vernietigen
van bossen door brandstichting
of met aanrichting van andere
zware schade

vrijheidsberoving tot 10 j.

vrijheidsberoving tot 8 j.

hypothese niet voorzien voor
persoonlijke eigendom

<i>Vernietiging of beschadiging</i>	vrijheidsberoving tot 3 j.	vrijheidsberoving tot 3 j. of
<i>van vermogen wegens onoplettend-</i>	verbeteringsarbeid tot 1 j.	verbeteringsarbeid tot 1 j.
<i>heid (neostorozhenoe unichtozhenie</i>		
<i>ili povrezdenie imushchestva)</i>		

Hoofdstuk II van het bijzonder deel S.W. RSFSR 1960 voorziet echter nog een aantal specifieke misdrijven tegen socialistische eigendom. De reden tot een meer veelzijdige bescherming van socialistische eigendom ligt voor de hand. Vooreerst moet reeds om ideologische redenen de socialistische eigendom, de rijkdom van heel het volk (11.100), een betere bescherming krijgen dan de in het socialistisch systeem nog toegelaten individuele eigendom. Bovendien blijken echter ook in de rechtspraktijk de meeste problemen te rijzen i.v.m. de onrechtmatige toeëigening van staats- of maatschappelijk vermogen, zoals blijkt uit de talrijke bindende toelichtingen, die het Plenum van het Opmerste Gerechtshof van de USSR over deze problematiek na de uitvaardiging van de strafwetboeken der Unierepublieken heeft gepubliceerd (11.101). *Het reuzegroot probleem van de onrechtmatige toeëigening door burgers van staats- en maatschappelijke eigendom krijgt ruime aandacht in de rechtspraktijk.*

De onrechtmatige toeëigening van staats- of maatschappelijk vermogen, die gebeurt door misbruik van de dienstpositie wordt bestraft door art.92 S.W. RSFSR 1960:

"Toeëigening of verspilling (prisvoenie ili rastrata) van staats- of maatschappelijk vermogen via misbruik van dienstpositie door een persoon in dienst, wordt bestraft met vrijheidsberoving tot vier jaar of verbeteringsarbeid tot één jaar of door het verbod om nog langer in een bepaalde dienst te werken of zich bezig te houden met een bepaalde activiteit."

Omwille van de nijpende schaarste aan consumptiegoederen kan menig persoon in dienst, die op één of andere wijze deze goederen in zijn bezit krijgt om er voor de dienst over te beschikken, niet aan de verleiding weerstaan om zich deze goederen toe te eigenen en ze eventueel later door te verkopen. Aldus wordt *socialistisch eigendom, zonder gebruik te maken van het verdeelingsmechanisme in de planeconomie (d.w.z. gewoonlijk zonder de gebruikelijke vergoeding)* (11.102), *in persoonlijke eigendom*

omgezet. Het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR voorziet zelf een bevoegdheidsregeling voor het geval waarin het misdrijf in verschillende unierepublieken werd gepleegd (11.103).

De burger, die voor het eerst staats- of maatschappelijk vermogen van geringe waarde wegneemt kan echter, zo oordeelt de sovjet-wetgever, nog worden bewerkt. Daarom lijkt een veroordeling door de kameradenrechtbank of het uitoefenen van andere middelen van maatschappelijke druk veel geschikter dan een vrijheidsberoving. De band met de maatschappij moet in dit geval eerder worden aangehaald dan wel verbroken, zo oordeelde het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR. Art.92², ingevoerd door een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 16 januari 1965 (11.104) voorziet voor deze kleine inbreuken op de socialistische eigendom de mogelijkheid tot het opleggen van een *geldboete i.v.m. een vrijheidsberoving*.

De eerbied voor eigendom, vooral t.a.v. socialistische eigendom lijkt bij de sovjetburger zeer zwak ontwikkeld te zijn. Het is de grootste zorg van de sovjetoverheid de burger bij te brengen dat socialistische eigendom 'bezit van heel het volk' is en dus door elke sovjetburger als dusdanig moet worden gehandhaafd. Of de vervreemding, die de sovjetburger ervaart t.a.v. de socialistische eigendom zal kunnen worden weggewerkt door uitgebreide publicatie van de rechtspraak i.v.m. dergelijke zaken, meer besprekingen van de rechtspraktijk terzake in de vaktijdschriften en verscherping van de sociale controle (via de activiteit van de kameradenrechtbanken, de organen van de volkscontrole enz.), zoals het Plenum van het Opperste Gerechtshof verhoopt, is ten eerste de vraag (11.108).

Precies omdat de mechanismen van sociale controle niet of niet voldoende blijken te werken, is het voorbeeld van hem, die openlijk steelt zo bijzonder gevaarlijk. Plundering, zowel van socia-

listische als van persoonlijke eigendom wordt zwaarder gestraft dan de heimelijke diefstal (krazh).

Uit dit korte overzicht van de strafrechtelijke dichotomische bescherming van de eigendom blijkt dat socialistische eigendom op meer veelzijdige en tevens meestal op strengere wijze strafrechtelijk wordt beschermd dan persoonlijke eigendom. Ook in de rechtspraktijk wordt heel wat meer aandacht besteed aan de strafrechtelijke bescherming van staats- en maatschappelijke eigendom dan van persoonlijke eigendom.

De reden waarom persoonlijke eigendom strafrechtelijke bescherming verdient omschrijft VLADIMIROV als volgt:

"Wie zich op onrechtmatige wijze persoonlijke eigendom toe-eigent, tracht zich te verrijken ten koste van de arbeid, gepresteerd door eerlijke mensen in de maatschappij. Zij schenden het principe van de verdeling van de materiële rijkdom volgens arbeid. Vaak worden deze misdrijven gepleegd door parasieten, dat zijn arbeidsgeschikte mensen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en trachten te leven op anderen's kosten. Deze parasitaire elementen schenden de slogan van het socialisme: "wie niet werkt zal niet eten". (11.106)

PROEVE VAN BESLUIT

PROEVE VAN BESLUIT

Eigendom als rechtsbegrip en als rechtsinstituut

1. De sovjet rechtsleer is er niet in geslaagd om, op grond van de omschrijvingen die MARX heeft gegeven van de sociaal-economische eigendom, een nieuw, dynamisch begrip van eigendom tot stand te brengen (hoofdstuk III). De studie van de vergeefse pogingen om te komen tot een originele juridische vertaling van een Marxistisch sociaal-economisch eigendomsbegrip was echter niet tevergeefs. Zij leerde dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen eigendom als *rechtsbegrip* en eigendom als *rechtsinstituut*.

Ongetwijfeld heeft MARX in de eerste plaats oog voor de eigendom als rechtsinstituut in een positieve rechtsorde. Over eigendom als rechtsbegrip schrijft MARX in 'Das Elend der Philosophie':

" Eine Definition des Eigentums als eines unabhängigen Verhältnisses, einer besonderen Kategorie, einer abstrakten und ewigen Idee geben wollen kann nichts anders sein als eine Illusion der Metaphysik oder Jurisprudenz." (12.1)

Ook de huidige rechtsleer is ervan overtuigd dat er geen supra-historische passe-partout kan worden gevonden om de eigendomsproblematiek te benaderen. Reeds Otto VON GIERKE vond dat eigendom een historische en geen logische categorie is (12.2). In elke menselijke maatschappij, die een zekere graad van ontwikkeling heeft bereikt, vindt men een juridisch geordende en beschermde toewijzing van beschikbare goederen aan afzonderlijke personen. Zolang schaarste bestaat zal men die regeling blijven terugvinden. De systeemneutraliteit van de eigendomsinstelling reikt echter niet verder dan dat zij steeds een juridische bevestiging inhoudt van het toebehoren van zaken aan personen.

Hoe echter deze goederentoewijzing gebeurt en wat met deze goederen mag worden gedaan, verschilt naargelang het economisch en maatschappelijk systeem. In die mate is eigendom *systeemgebonden* (12.3).

Er is inderdaad een wezenlijke continuïteit te vinden in het wetenschappelijk eigendomsbegrip als technisch-juridische constructie, doch de *inhoud* en de *omvang* van het eigendomsbegrip wisselen voortdurend (12.4). Zo maakte BUCHER (Das subjektive Recht als Normsetzungsbefähigung, 1965) (12.5) een onderscheid tussen het *rechtsinhoudelijk eigendomsbegrip* als bestanddeel van de positieve rechtsorde, gebaseerd op de leidende ideeën van die rechtsorde, en het *rechtsformele eigendomsbegrip*, dat algemeen geldend is. Reeds in 1928 bevestigde STAMMLER:

" Es ist in der Lehre vom Eigentum genau so unterschieden zwischen der allgemeingültigen Frage nach dem Recht der letzten Verfügung über ein Objekt und der besonderen Antwort, die die einzelnen Rechtsordnungen darauf erteilen. Der Begriff des Eigentums besagt nur eine Frage. Denn von allgemeingültiger Bedeutung kann nur das Bedenken sein: wer nach einem besonderen Rechte das letzte Wort der Verfügung über ein Objekt habe. Dagegen ist die Antwort darauf überall geschichtlich bedingt und kann wegen der grundsätzlichen Unmöglichkeit eines idealen Rechtsinhalts, der einen bedingten Stoff mit unbedingter Bedeutung böte, niemals in einer absoluten Weise erteilt werden." (12.6)

2. Dit rechtsformele eigendomsbegrip komt o.m. tot uiting in de onderscheiden *wettelijke definities*, die aan eigendom worden gegeven. Hoe vaak hebben westerse juristen niet met verwondering opgemerkt dat de eigendomsdefinitie van het sovjet burgerlijk wetboek identiek is aan de ons vertrouwde begripsomschrijving van art. 544 B.W. . Ook de eigendomsdefinitie van de Russische Svod Zakonov (1832) werd duidelijk beïnvloed door de Franse Code Civil van 1804. De kneedbaarheid van een wettelijke eigendomsbepaling via zijn inhoudsomschrijving ("het recht van bezit, gebruik en beschikking") en met een algemeen wetsvoorbehoud ("behalve in de gevallen door de wet voorzien") is echter

bijzonder groot. De rechtsleer heeft deze multi-interpreteerbare eigendomsdefinitie aangepast aan de noden van het politiek-economisch systeem waarin zij schreef.

3. Het Burgerlijk Wetboek van 1804 richtte zich tot een agrarische maatschappij, die nog niet was geconfronteerd met de noden van een groeiende industriële samenleving. Het is de latere rechtsleer, die aan de multi-interpreteerbare 'definitie' van art. 544 B.W. in de eerste helft van de 19de eeuw een extreme interpretatie heeft gegeven. De opvatting over eigendom als souvereine bevoegdheid en als natuurrecht werd in onze rechtsgeschiedenis pas in de 19de eeuw (bijvoorbeeld bij DALLOZ en DEMOLOMBE) een heersende gedachte in de rechtsleer. Eigendom werd losgemaakt van elke binding aan politieke structuren of maatschappelijke doeleinden, en werd aldus vrijgegeven voor onbegrensde economische exploitatie. Het is belangrijk vast te stellen dat de relatief korte periode (1800-1860), waarin het eigendomsbegrip is uitgegroeid tot een atomistisch concept, waarbinnen het individu zich vrij kon ontplooien, zich situeert na de uitvaardiging van het Burgerlijk Wetboek van 1804.

Tot deze extreme interpretatie van het eigendomsrecht hebben ook de Duitse pandectisten op beduidende wijze bijgedragen. Zo suggereert FEENSTRA:

" De vraag is of men, wat de veranderingen in het privaatrechtelijk denken in het algemeen en in dat over eigendom in het bijzonder betreft, wel zoveel betekenis aan de Franse revolutie en aan het liberalisme moet hechten. Ik zou hier als barrière eerder de opvattingen van de 17de- en 18de-eeuwse natuurrechtsleraren en in een later stadium die van de 19de-eeuwse pandectisten zien."

(12.7)

4. Ook de *sovjet wetgeving* houdt het bij een multi-interpreteerbare 'definitie' van het eigendomsrecht: aan de eigenaar komt het recht van bezit, gebruik en beschikking toe over zijn vermogen, binnen de grenzen door de wet bepaald (art. 92 B.W. RSFSR 1964). Ook in de Sovjetunie heeft de *rechtsleer* deze 'definitie' aangepast aan de economische vereisten, gesteld door een plangeleide economie. Daarbij maakt de *rechtsleer* echter gebruik van de pandectistische leer, die afgestemd was op de noden van een zich ontplooiende vrije markteconomie.

Daarom kan het onderscheid tussen eigendom als rechtsbegrip en eigendom als rechtsinstituut op zo unieke wijze worden geïllustreerd via een analyse van de *sovjet juridische eigendomsregeling*. Niet alleen gebruikt de *sovjet wetgever* de ons vertrouwde definitie van het eigendomsrecht, maar bovendien heeft de *sovjet rechtsleer* voor de verdere uitwerking van haar juridisch-technisch eigendomsbegrip beroep gedaan op de Duitse *rechtsleer* van de 19de eeuw. Eigendomsrecht wordt ook in de Sovjetunie omschreven als een subjectief zakelijk recht, dat op absolute wijze de heerschappij t.a.v. een zaak garandeert.

Een onbegrijpelijke paradox

5. Het zou echter naïef en weinig logisch zijn de invloed van de 19de-eeuwse Duitse *rechtsleer* op de *sovjet eigendomstheorie* te gaan zoeken in de geschriften van MARX. Ongetwijfeld was MARX bijzonder vertrouwd met de ideeën van de Historische School, die hen door zijn leermeester VON SAVIGNY op voortreffelijke wijze werden bijgebracht. Tegen het in hoge mate geformaliseerd en geabstraheerd eigendomsbegrip van de 19de-eeuwse Duitse *rechtsleer* trekt MARX echter ten strijde in zijn geschriften. Hij wil achter dit onschuldig juridisch eigendomsbegrip de ware economische machtsverhoudingen blootleggen, die precies de juridisering voor hun instandhouding en ontplooiing nodig hebben.

Het kan niet anders voorkomen dan als een *onbegrijpelijke paradox* dat de sovjet eigendomstheorie dit pandectistisch eigendomsbegrip, waartegen MARX zodanig tekeer ging, heeft aangegrepen tot theoretische fundering van zijn eigendomsleer.

6. Deze contradictie voelt ook BUTLER bijna intuïtief aan, wanneer hij schrijft:

" Marx and Lenin were both lawyers and saw Property as the kernel of bourgeois law. Instead of eliminating it, they (de sovjet rechtsleer, K.M.) sought to take it over and adapt it. The classic definitions, derived from Roman law were retained, with little regard of their suitability." (12.8)

Wellicht is de Europese jurist beter geplaatst dan de Anglo-Amerikaanse om deze idee verder uit te werken. Het was immers niet uit het ontwikkelde Romeinse recht, dat de sovjetjuristen hun inspiratie putten bij de uitbouw van hun eigendomsleer, maar uit het Europese eigendomsbegrip, zoals dat met de nodige vervormingen en aanpassingen uit het Justiniaanse eigendomsbegrip werd geëxtraheerd door een bijzonder actieve Duitse juristenstand in het begin van de 19de eeuw.

In die zin schreef E.L. JOHNSON:

" Soviet law, like imperial Russian law (at any rate after 1864), clearly falls within the civil law group of legal systems. This presents particular problems for Anglo-American students of the soviet system, whereas for the continental students, there is much, especially in the way of principle and terminology, that a French or Dutch student may be able to take for granted; he is, in effect, enabled to concentrate on the difference between Soviet law and his own system, just by reason of the fact that certain basic assumptions and, in particular, certain matters of terminology are the same." (12.9)

7. Niet bij MARX, doch in het pre-revolutionaire rechtsleven moet de aanleuning bij de 19de eeuwse Duitse rechtsleer worden gezocht (hoofdstuk II). De rechtstreekse pandectistische invloed wordt verklaard

doordat het pre-revolutionaire Rusland, arm aan juridische traditie (12.10), zijn rechtswetenschappers voor verdere scholing naar Duitsland zond. Snel werd ook in Rusland de 19de-eeuwse Duitse rechtsleer gedoceerd en gebeurde het wetenschappelijk werk op basis van Duitse rechtsliteratuur. Deze invloed manifesteert zich tot op vandaag in de sovjet rechtsleer.

Vorm en inhoud

8. Kan echter de aldus uitgewerkte vorm (eigendomsrecht als absolute heerschappij t.a.v. de zaak, als subjectief recht om de zaak in eigen belang te gebruiken met uitsluiting van alle andere rechtsgenoten), wel gedijen in een plangeleide sovjetmaatschappij ? Hier stelt zich het eeuwige probleem van de wederzijdse beïnvloeding van vorm en inhoud.

In G.W. USSR 1936 werd eigendom voor het eerst als volwaardig bestanddeel van een socialistische maatschappij erkend. Om dit eigendomsbegrip juridisch verder uit te bouwen, gebruikten de sovjetjuristen hun kennis van de pandectistiek. De 19de-eeuwse pandectistiek heeft er echter voor gezorgd dat het romeinsrechtelijk eigendomsbegrip werd aangepast aan de noden van een opkomend kapitalisme. In het kader van de economische vrijheidsfilosofie van dat ogenblik werd privé-eigendom als de hoeksteen van de maatschappij geïndividualiseerd, verabsoluteerd, geabstraheerd.

" Ihr abstraktes Privatrecht (van de pandectistiek, K.M.), das Vertragsfreiheit einschliesslich der freien Arbeits- und Mietvereinbahrung... bedeutete eine Vorgabe für die Pioniere einer expansiven Wirtschaft in Finanz, Handel und Industrie... Insoweit ist zuzugeben dass die Pandektenwissenschaft (wie alle europäische Rechtsordnungen ihrès Zeitalters) den Geist ihrer Zeit vollkommen aussprach und damit unentrinnbar dem geschichtlichen Urteil über ihre Zeit unterliegt.",

aldus WIEACKER in zijn 'Privatrechtsgeschichte der Neuzeit' (12.11).

9. Een rechtssysteem, dat zich in zijn wetgeving zo weinig blootgeeft, en dat voor de verdere uitwerking van een rechtsinstelling als eigendom bovendien nog gebruik maakt van een *ingevoerde rechtstheorie*, houdt op ongemeen subtiele wijze zijn ware aard verborgen. De vraag, of een rechtsinstituut, dat ons zo vertrouwd voorkomt, zonder fundamentele omvorming van zijn inhoud in een totaal anders georiënteerde socio-economische structuur levensvatbaar kan zijn, is voor de rechtsvergelijkende wetenschap een prangend, doch bijzonder moeilijk te beantwoorden probleem.

Een rechtsdenken, dat met de socio-politieke grondslagen van het systeem in tegenspraak komt, kan echter niet ongestraft voortleven. Het leidt tot uitwassen, die des te beter het wezen van het maatschappelijk systeem blootleggen.

De 'erfzonde' van de sovjet rechtsleer: het gebruik van het subjectief recht als denkfiguur.

10. Eén van die uitwassen is, dat mét de pandectistische eigendomsleer, het *subjectief recht* zijn intrede deed in de sovjet rechtsleer. Als rechtsbegrip is het subjectief recht ontstaan in een periode van opkomende industrialisatie, als voorwaarde voor het functioneren van het vrije-marktmechanisme. Pas in het natuurrecht wordt het individu als drager van rechten en plichten, als vrijheid behoevend en verantwoordelijkheid aankunnend subject, in het middelpunt van de belangstelling geplaatst. De oude Romeinen kenden vermoedelijk het begrip 'subjectief recht' niet. De pater familias was drager van rechten en plichten, zoals die voortvloeiden uit zijn lidmaatschap van een bepaalde klasse (12.12). Waar GAIUS nog sprak over het ius (recht in objectieve zin), dat betrekking had op personen of zaken, houden de pandectisten het bij rechten (in subjectieve zin), eveneens m.b.t. personen of zaken. Het subjectief recht kreeg, als genus-begrip voor de hele juridische begrippenpiramide, slechts zijn volle ontplooiing in de tijd van opkomende industrialisatie (12.13).

11. Als *denkfiguur* functioneert het subjectief recht zowel in onze rechtsleer als in het sovjetrecht op,precies dezelfde wijze. Of het subjectief recht nu wordt omschreven als aanspraak, macht, faculteit of immuniteit, steeds duidt het binnen de rechtsverhouding op een gerechtigd-zijn van de titularis en op een rechtsplicht of gebondenheid in hoofde van de andere rechtssubjecten (12.14).

Van het subjectief recht als denkfiguur is echter de *werkelijke inhoud van het gerechtigd-zijn* te onderscheiden. Het subjectief recht is een rechtstheoretische categorie die eveneens antwoordt op de vraag wat dat gerechtigd-zijn precies inhoudt. De inhoud van het gerechtigd-zijn is afhankelijk van de *wijze waarop het individu zich tegenover een rechtsgoed mag gedragen binnen een bepaalde rechtsorde*.

Om de aard van het gerechtigd-zijn te onderzoeken, volstaat het niet nauwkeurig het normenbestand te ontleden dat de rechtsinstelling opvult. Een onderzoek naar het normenbestand is weliswaar onontbeerlijk om van een juridische benadering van de problematiek te kunnen spreken, doch dit onderzoek moet gebeuren tegen de achtergrond van de *basisopvattingen, die een bepaalde maatschappij erop na houdt over de plaats en de rol van het individu in het maatschappelijk bestel*. Deze visie 'achter het recht' over de verhouding staat-individu is onmiddellijk bepalend voor de inhoud van elk subjectief recht.

Bij wijze van hypothese kan de kernproblematiek rond persoonlijk eigendomsrecht als volgt worden geformuleerd:

Het subjectief recht als algemene denkfiguur van gerechtigd-zijn kan, wat zijn oorsprong betreft, worden omschreven als de normatieve uitdrukking van een juridisch beschermde vrijheids- en belangensfeer, en is in deze functie onverzoenbaar met de totalitaire aanspraak tot conformistisch gedrag van elk lid van het 'volkscollectief'. (12.15)

Kan de sovjet rechtsleer wel op consequente wijze gewagen van een 'subjectief recht' van persoonlijke eigendom? Die vraag staat centraal in deze studie. Om ze te beantwoorden dient in de eerste plaats te worden gepeild naar het mensbeeld achter het sovjetrecht.

Het mensbeeld achter het recht

12. Het is merkwaardig vast te stellen dat de mens er steeds weer in slaagt een hoop te creëren op de 'nieuwe' mens: de volmaakt bewuste, vrije en gelijke mens. Dat heeft het Christendom gedaan, de filosofische stromingen die het opkomend kapitalisme begeleidden, dat heeft ook de communistische leer gedaan.

Deze drie stromingen streven eenzelfde doelstelling na: het komt tenslotte op de mens aan. Alle drie trachten zij dit doel echter langs verschillende wegen te bereiken. Het Christendom ziet het aardse leven als voorbereiding op een volmaakte toekomst, die niet van deze wereld is. De filosofische stromingen, die het kapitalisme begeleidden in zijn ontwikkelingsfase, wilden de geketende mens van alle (feodale) banden bevrijden. "L'homme est né libre et partout il est dans les fers." schreef Jean-Jacques ROUSSEAU. De Franse revolutie antwoordde: laat ons de banden breken en de universele vrijheid grondvesten. Het communisme tenslotte gelooft dat de ideale maatschappij, waar vrijheid en gelijkheid zal worden verwezenlijkt, slechts mogelijk wordt wanneer de produktiekrachten zodanig zijn ontwikkeld, dat overvloed kan worden geproduceerd. Alle geloven deze theorieën in de ingeboren goedheid van de mens. Om hem de vrijheid en het geluk, dat hem rechtmatig toekomt, te verschaffen, volstaat het de hinderpalen, die in het verleden zijn opgestapeld, weg te werken, de onderdrukkers der mensen van hun macht te ontdoen, zodat de mens tenslotte in broederlijke en zusterlijke verbondenheid met zijn medemens zou kunnen leven.

Thans is dit bijna dronken geloof in een nieuwe rechtvaardigheid en een nieuwe orde grotendeels uitgeblust. Doch de mensbeelden, die uit deze stromingen voortvloeien, blijven ons gedachtengoed bepalen. Het is belangrijk voor de jurist om deze mensbeelden duidelijk voor ogen te houden en af te wegen. Zij zijn het uitgangspunt van waaruit via synthese een nieuw mensbeeld kan groeien achter het recht in een post-kapitalistische maatschappij.

13. Het sovjetrecht ziet de mens in de eerste plaats als *arbeidend gemeenschapswezen*. De arbeid van de sovjetmensen, vrij van uitbuiting, ziet art. 14 G.W. 1977 als de bron van maatschappelijke rijkdom en welvaart van heel het sovjetvolk en van elke burger. Maatschappelijk nuttige arbeid en zijn resultaten, zo gaat lid III van datzelfde artikel verder, bepalen de plaats van de mens in de maatschappij en in de eerste plaats zijn materiële welvaart, gezien in een socialistische maatschappij aan ieder wordt gegeven volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid.

14. De Sovjetunie omschrijft zichzelf als staats- en maatschappelijk systeem, dat zich tot doel stelt een communistische maatschappij op te bouwen, zoals die door MARX werd voorgespiegeld. Hoewel MARX ongetwijfeld kritiek zou hebben op tal van interpretaties, die de Communistische Partij van de Sovjetunie aan zijn teksten heeft gegeven, *toch kan de opvatting van MARX over de verhouding individu-staat als kenschetsend worden gezien voor het mensbeeld achter het sovjetrecht.*

Ook voor Karl MARX lag het wezen van de mens niet in zijn persoonlijkheid, maar in zijn maatschappelijkheid: de mens is oorspronkelijk en in de eerste plaats een *gemeenschapswezen*. Het individu wordt zichzelf slechts bewust, wanneer het zichzelf als gemeenschapswezen heeft erkend en begrepen. In een maatschappij waarin algemeen en individueel belang van elkaar gescheiden leven, daar blijft de mens van zijn wezen vervreemd. Zolang de burgerlijke maatschappij bestaat, is de staat, als uitdrukkingsvorm van het gemeenschappelijk belang, slechts een illusie. De burgerlijke maatschappij wordt immers gekenmerkt door egoïsme, atomisme en klassenstrijd.

Mensenrechten zijn volgens MARX niets anders dan:

"die Rechte des Mitglieds der bürgerlichen Gesellschaft, das heisst des egoistischen Menschen, des vom Menschen und vom Gemeinwesen getrennten Menschen." (I2.I6)

Dat geldt in de eerste plaats voor het recht op privé-eigendom:

" Das Menschenrecht des Privateigentums ist... das Recht, willkürlich (à son gré), ohne Beziehung auf andere Menschen, unab-

hängig von der Gesellschaft, sein Vermögen zu geniessen und über dasselbe zu disponieren, das Recht des Eigennutzes." (12.17)

Slechts in een communistische maatschappij zal de mens weer tot zichzelf komen:

" ... positive Aufhebung des Privateigentums als menschlicher Selbstentfremdung und darum als wirkliche Aneignung des menschlichen Wesens durch und für den Menschen; darum als vollständige, bewusste und innerhalb des ganzen Reichtums der bisherigen Entwicklung gewordene Rückkehr des Menschen für sich als eines gesellschaftlichen, das heisst menschlichen Menschen..." (12.18)

Daarom moeten zo snel mogelijk de voorwaarden worden verwezenlijkt, om tot een communistische maatschappij te komen.

15. Deze teksten van MARX legitimeren de sovjetstaat in zijn houding t.a.v. het individu: niet de verzekering van persoonlijke ontplooiingsmogelijkheden of zelfrealisatie van het individu zijn de eerste zorg van de overheid, *maar wel het verzekeren van een maximale aanpassingsgraad van het individu aan de activiteit van de staat en aan de realisatie van een socialistische maatschappij.*

16. Deze idee moet men voor ogen houden wanneer men in de nieuwe grondwet leest over de grondrechten van de sovjetburger (art. 69 G.W. USSR 1977), waaronder het *recht op arbeid* (art. 40).

Arbeid wordt in de sovjetmaatschappij niet in de eerste plaats gezien als een mogelijkheid tot ontwikkeling van de persoonlijkheid, tot het bewerken van een vrijheid die de mens bekomt door via arbeid voor zichzelf een materiële rijkdom te vergaren. *Arbeid is in de Sovjetunie een plicht.* Volgens art. 60 G.W. USSR 1977 is het een plicht en een erezaak van elke arbeidsgeschikte burger van de USSR maatschappelijk nuttige arbeid te verrichten en de arbeidsdiscipline na te komen. Het weigeren van maatschappelijk nuttige arbeid is onverenigbaar met de principes van de socialistische maatschappij.

Dat in art. 12 G.W. 1936 de bijbelse spreuk voorkomt 'Wie niet werkt, zal niet eten', komt op het eerst gezicht vrij ironisch-sarcastisch over. Toch wordt deze passage bijzonder veelbetekenend, wanneer men weet dat deze uitspraak op naam staat van Paulus (Tweede brief van Paulus aan de Thessaloniki). Sinds Paulus heeft zich immers ook onder de christenen de idee van de plicht tot en het recht op arbeid ontwikkeld.

Reeds meermaals werd de stelling verdedigd dat sinds de Pauliaanse leer 'quasi-proletarische' en 'anarchistisch-communistische' elementen in de christelijke leer, weliswaar niet verdwenen, maar toch op de achtergrond werden geschoven.

" Seinem ganzen Wesen und seiner ganzen Erziehung nach, als Nicht-proletarier, als Intellektueller..., gab Paulus dem christlichen Gedanken einen konfessionell-dogmatischen Charakter, erweiterte und verengte ihn zugleich, brachte eine gewisse Erstarrung in das Gebäude hinein... Die 'Mission des Christentums' beginnt. Der Weg, der zur künftigen Staatsreligion des Römischen Reiches führt, bahnt sich an... Die Tendenzen des Urchristentums schwingen langsam."

(12.19)

Identieke tendensen doen zich sinds 1936 in de sovjetgeschiedenis voor: anarchistische tendensen verdwijnen, het gebouw verstart en een staatskapitalisme ontwikkelt zich met de communistische leer als 'staatsgodsdienst'.

Het economisch systeem van het ontwikkeld socialisme eist een *systeemconform gedrag* van de burger. Dat wordt in art. 14 G.W. 1977 bijzonder duidelijk onderstreept: *arbeid moet gebeuren in dienst van de planeconomie*. Arbeid moet maatschappelijk nuttig zijn en vrij van uitbuiting. Anderzijds wordt een loyale houding van de burger t.a.v. het productieproces vereist: niemand heeft het recht socialistische eigendom te gebruiken voor eigen profijt (art. 10, lid 4) en niemand mag inkomen verwerven dat niet uit maatschappelijk nuttige arbeid voortkomt.

17. De sovjetmens is in de eerste plaats de economische schakel in de keten die zal leiden naar de communistische maatschappij van overvloed. Als enkeling zal hij deze toestand nooit bereiken. Daarom moet iedere sovjetmens in de socialistische overgangsfase *zichzelf, zijn eigen subjectieve strevingen en verlangens verloochenen*. Hij moet zich ingeschakeld weten in een collectieve beweging die met uiterste krachtinspanning werkt naar het collectieve doel, nl. het verhogen van de produktiviteit om te komen tot een dergelijke materiële overvloed, dat de beschikbare rijkdom kan worden verdeeld volgens het principe 'van ieder volgens zijn mogelijkheden, aan ieder volgens zijn behoeften'. Slechts wanneer de communistische maatschappij is tot stand gekomen, zal de volwassen, zelfbewuste mens geboren worden, die arbeid opnieuw als eerste levensbehoefte ziet, die vrij is van egoistisch materialisme, doch slechts neemt van de maatschappij wat hij nodig heeft.

18. Van deze materialistisch-egoistische strevingen is echter de sovjetburger nog niet vrij. Hij is de nog onvolwassen sovjetmens, aan wiens puber-achtige neigingen wordt tegemoetgekomen, *door te vergoeden naar gepresteerde arbeid*. Elke staat die niet gelooft in morele stimuli, zoals die in de Chinese volksrepubliek werden toegepast, moet het *kortzichtig egoïsme van haar burgers in rekening brengen*. Hoewel de Sovjetunie haar 'helden van de arbeid' kent, heeft zij steeds de nadruk gelegd op de materiële stimuli.

19. Wanneer echter de losbollige socialistische sovjetburger op één of andere manier tegen de belangen van de sovjetstaat handelt, dan zal hij de strenge, ingrijpende hand van 'vadertje staat' voelen. Het belang van de staat moet echter niet worden begrepen als een amorf en vaag omschreven 'algemeen belang', maar als een *welbepaald, door de Communistische Partij omschreven programma*. Aan de basis van dat programma ligt de antropologische vooropstelling van het nieuwe mensentype, dat het *einddoel* uitmaakt van een maatschappelijke ontwikkeling. Het bestaan van het recht zelf als afdwingingsmechanisme is echter het levend bewijs van het feit dat deze nieuwe mens nog niet geboren is.

De theorie van de harmonische belangenverzoening

20. Om het verhoopte (het bereiken van een communistisch mensentype) reeds als vooropstelling van wat nog dient te worden gerealiseerd te kunnen beschouwen, gebruikt de sovjet rechtsleer de *theorie van de harmonische belangenverzoening*. In deze ideologische vooropstelling schuilt de grondhouding t.a.v. de hele sovjet rechtsorde. Als fundamentele visie op de verhouding individu-collectiviteit vindt ze ook in het burgerlijk recht volledige erkenning.

Het individu wordt in de eerste plaats gezien als lid van de collectiviteit. De sovjetmaatschappij kan niet worden beschouwd als een organisme met duizend facetten, een conglomeraat van individuen en groepen. *De maatschappij zelf is van meet af aan een doelgerichte eenheid.*

De gelijkstelling van de maatschappij in haar geheel met de collectiviteit kan volgens de sovjetleer slechts opgaan in een socialistische maatschappij. Het is deze collectiviteit, deze doelgroep, die drager is van een objectief belang. Dit objectief belang kan slechts worden achterhaald via de Marxistische leer. Deze Marxistische leer kan slechts op wetenschappelijke wijze worden geïnterpreteerd door de tot Partij georganiseerde Communisten. De Partij formuleert, als voorhoede, de richting waarin de maatschappij moet evolueren. De Partij brengt de ware wil en het ware belang van de sovjetmaatschappij tot uiting. Gezien echter de Partij volgens de Marxistische leer in het huidige stadium van de staat van heel het volk, geen van de maatschappij afgesneden belang kent, is de wil en het belang van de Partij meteen de wil en het belang van de collectiviteit. *Door een ketting van wils- en belangenidentificaties wordt aldus het belang van het individu, als lid van de collectiviteit, met dat van Partij en staat gelijkgesteld.*

21. De vraag blijft echter of dit objectief belang van het individu steeds in overeenstemming is met zijn subjectief, persoonlijk belang. De identificatie-theorie vooronderstelt immers het mensbeeld van de

communistische maatschappij, óók in het stadium van de socialistische maatschappij. Het weinig realistische van deze 'wetenschappelijke wet der harmonische belangenverzoening' geeft de sovjet rechtsleer schoorvoetend toe wanneer zij terloops opmerkt dat, wanneer het belang van het individu, uitzonderlijk, niet strookt met het objectief belang van de maatschappij, dit individueel belang moet wijken voor het hoger belang van maatschappij, staat of collectiviteit.

In een socialistische maatschappij moet dus op realistische wijze rekening worden gehouden met het feit dat het 'maatschappelijk, objectief belang' van het individu een 'moeten' inhoudt, dat het 'zijn' van het werkelijk persoonlijk belang tegengaat. Dit 'moeten', deze projectie naar een communistische maatschappij is de grondslag van het hele burgerlijk rechtsdenken in de Sovjetunie. Wanneer de communistische moraal niet automatisch aanleiding geeft tot een conform gedrag, dan moet de wet met de nodige dwangmiddelen zorgen voor de onderschikking van subjectieve 'strevingen' aan het objectief maatschappelijk belang. Persoonlijke belangen kunnen dus slechts erkend worden, wanneer zij kaderen in de belangenomschrijving, die door de Partij, als voorhoede van de sovjetmaatschappij, werd geformuleerd.

In de huidige socialistische fase divergeren staats- en individueel belang immers zodanig, dat het éne het andere noodzakelijk moet onderdrukken: de vergoeding van de arbeider, bediende of landbouwer moet wijken voor de noden van het 'investeringsfonds', zodat de lonen moeten worden gedrukt; de produktie van consumptiegoederen moet wijken voor de vervaardiging van kapitaalgoederen en oorlogsmateriaal. De sovjetburger moet nu offers brengen, opdat later zijn persoonlijk belang zou kunnen worden gerealiseerd, nl. te leven in een wereld van overvloed. *De theorie van de belangenverzoening komt dus neer op een belangenonderschikking, waarbij de realisatie van het staatsbelang in tijd en in belangrijkheid voorafgaat aan de individuele bekommernissen van elke sovjetmens.*

22. Daarom moet men zich hoeden voor uitspraken die al te snel een *convergentie tussen socialistische en liberale rechtsstelsels* aangehangen, en zich daarbij spiegelen aan het voorbeeld van de Sovjet-unie. Zo meende CORNIL dat het socialisme en het liberalisme in de grond niet zo tegenstrijdig zijn, vermits ze toch beiden het persoonlijk belang eerbiedigen, als beperkingen van de vrijheid aanvaarden.. Alleen zeggen de liberalen: "La liberté n' est pas licence", terwijl de socialisten die vage en louter verbale formule - aldus CORNIL - nader omschrijven en het ogenblik bepalen waarop de vrijheid in bandeloosheid ontaardt: "C'est le moment ou l'épanouissement de la liberté individuelle entre en conflit avec l'utilité sociale." (12.20)

Dat is echter een verkeerde voorstelling van zaken. De sovjetstaat manifesteert zich overal en maakt zich heer en meester van de handel en wandel die elke individuele burger erop na houdt. Dat kan moeilijk anders in de socialistische overgangsfase waar de egoistische privébelangen van de individuele burger niet stroken met de doelstellingen van de sovjetstaat.

23. Een ware belangenharmonie kan alleen daar bestaan, waar voordeel voor het individu en doelstellingen, door de staat vooropgezet, perfect op elkaar inspelen. Dit bewustzijn heeft, aldus VON JHERING, de Romeinse staat groot gemaakt:

" Nur der Umstand, dass schon das eigene Interesse der Eigentümer bestimmt, von seinem Eigentum regelmässig denjenigen Gebrauch zu machen, der, wie dem eignen, so zugleich auch dem Interesse der Gesellschaft entspricht, bewirkt es, dass die Gesellschaft mit ihren Anforderungen beim Eigentum sowenig sichtbar hervortritt. Es bedarf des Gesetzes nicht weil schon das eigene Vorteil und die eigene Lust den Menschen von selbst in die richtige Bahn leiten." (12.21)

Ook HAURIU (1910) verdedigde dit juridisch 'laissez faire, laissez passer':

"L'élément de fonction y est caché...; on sait que l'intérêt de la plus grande majorité sera de cultiver. Il a été fort habilement calculé pour que la fonction économique de la propriété fût assurée par le seul jeu de la liberté."

Hij voegde er echter reeds waarschuwend aan toe:

" Mais si un jour on s'apercevait que la culture n'est plus assurée d'une manière suffisante, sans aucun doute l'obligation juridique d'accomplir la fonction apparaîtrait sous peine d'expropriation." (12.22)

Precies daarom had de theorie van het 'recht-sociale functie', verdedigd door Auguste COMTE en Léon DUGUIT in een periode van economisch liberalisme, zo weinig succes. De sociale functie van het subjectief recht was steeds aanwezig, doch zij bleef verborgen zolang het belang van de staat perfect overeenstemde met het egoistisch-materialistisch streven van elk individu. Slechts in uitzonderlijke gevallen diende de staat in te grijpen om haar publiekrechtelijke belangen veilig te stellen. Thans echter wordt de rol van de staat via fiscale, administratieve en sociale reglementering steeds manifester. Het wordt hoog tijd om de vraag te onderzoeken hoe ver de staat in haar zijdelingse aanvallen kan gaan, opdat men nog zou kunnen spreken over een subjectief recht van eigendom. Op welk ogenblik kan men niet langer spreken van een subjectief recht als mogelijkheid tot vrij handelen binnen de perken door de wet bepaald, doch moet het eigendomsrecht worden gekwalificeerd als *doelgebonden bevoegdheid, die slechts in het kader van een strikte functie-omschrijving mag worden uitgeoefend, op het gevaar af zich schuldig te maken aan doelafwending* ?

24. Deze groeiende problematiek van belangendivergentie werd scherp aangevoeld door VAN GERVEN in zijn artikel over '*Bedrijfsbezetting en verkoop in eigen beheer door werknemers van de onderneming*'. Volgens VAN GERVEN blijft eigendomsrecht niet langer een subjectief recht en wordt het een doelgebonden bevoegdheid, vanaf het ogenblik dat het eigen (groeps-)belang moet wijken voor het hoger gewaardeerd belang van de onderneming.

" Ligt het niet in de lijn van de evolutie het ondernemingsvermogen als een doelvermogen te bestempelen, hetgeen betekent dat het een vermogen is met een bepaalde bestemming, m.n. geconstitueerd in het belang van de onderneming ?" (12.23)

Hoewel de problematiek van het eigendomsregime en het beheer van de onderneming volledig buiten het bestek van deze studie valt, lijkt toch, ook voor onze gedachtengang, volgende bedenking rond dit thema niet irrelevant.

Zelfs indien in ons recht reeds van doelgebonden bevoegdheden m.b.t. eigendom kan worden gesproken, toch moet nog steeds het belangrijk onderscheid met de doelbinding der eigendomsbevoegdheden in het sovjetrecht voor ogen worden gehouden.

Doelbinding van het eigendomsrecht t.a.v. de onderneming spreekt, zoals duidelijk blijkt uit bovenvermeld citaat, nog steeds slechts een waardering uit over het *gewicht van een bepaald vermogen in het maatschappelijk systeem*. Het is omdat de onderneming een zo gewichtige belangen- en vermogenseenheid uitmaakt, dat het eigendomsrecht van de ondernemer en/of het aandeelhoudersrecht van de aandeelhouder, evenals het bestuursrecht van de beheerders, doelgebonden bevoegdheden zijn. In het sovjetrecht echter vloeit de doelbinding van de eigendomsbevoegdheid voort uit de *a-priori bepaalde rol die elk der onderscheiden rechtssubjecten moet vervullen in de plangeleide economie*. Het is omdat aan het individu de rol van arbeider in de plangeleid economie wordt toebedeeld, dat hij het recht heeft om persoonlijke eigendom te bezitten. In die zin zou een onderscheid tussen *subject-betrokken* en *object-betrokken doelgebonden bevoegdheden* verhelderend kunnen zijn.

25. In de Sovjetunie is persoonlijk eigendomsrecht een subject-betrokken doelgebonden bevoegdheid: *persoonlijke eigendom moet een stimulus tot verhoging van de arbeidsproduktiviteit blijven* en moet aan de burger de kans geven om zich cultureel te ontplooien. Bron van eigendomsverwerving moet het inkomen uit maatschappelijk nuttige arbeid zijn en persoonlijke eigendom heeft slechts een 'consumptie-

functie', aldus de officiële theorie. De studie van deze theorie en vooral het nagaan van haar al dan niet consequente juridische uitwerking kan voor de westerse jurist een inspiratiebron tot reflectie zijn. Ons Burgerlijk Wetboek, dat vooral op landbouwverhoudingen was afgestemd, werd door de latere wetgeving niet op adequate wijze aangepast aan een zich ontwikkelende industriële maatschappij. Ook de westerse rechtsleer voelt a.h.w. intuïtief aan dat een oplossing voor de huidige eigendomsproblematiek moet worden gezocht in het expliciteren van de *band tussen arbeid en eigendom*. Zo suggereerde WINDERICKX in 1953:

" Er is het eigendomsrecht volgens de opvatting van het Burgerlijk Wetboek. Daartegenover ontstaan er andere en nieuwe rechten die het oude eigendomsrecht aantasten en zelf de vorm schijnen aan te nemen van een nieuwsoortig eigendomsrecht. Het conflict tussen beide wordt niet uitgelegd door een nieuw concept van het eigendomsrecht te vormen.

Wij stellen de vraag of er geen hoger juridisch concept te vinden is dat terzelfdertijd én het eigendomsrecht én de daartegenover staande nieuwe subjectieve rechten uitlegt en er een rechtvaardiging aan geeft, maar tevens ook de relativiteit, de contingenties en de wederzijdse beperkingen van beide klaart.

Is dit overkoepelende begrip niet het recht op leven en de vrije ontwikkeling van de eigen persoon, dat aan ieder individu onvervreemdbaar en onaantastbaar toekomt ? Het recht op leven veronderstelt het recht om dit leven in stand te houden, te ontwikkelen en voort te zetten. Dit eist het gebruik van goederen en het recht om over de vruchten van de arbeid en over al de vruchten van de arbeid te beschikken." (12.24)

Arbeidsinkomen als bron van individuele eigendom

26. Een arbeidstheorie als grondslag voor het verwerven van maatschappelijke rijkdom wordt voornamelijk door economen verdedigd. De theorie is van relatief jonge datum. Slechts sinds A. SMITH vond de idee opgang dat arbeid zorgt voor de vergroting van de maatschappelijke

rijkdom. Om begrijpelijke redenen is in het Romeinse recht geen spoor van een arbeidstheorie als fundamentele grondslag voor het verdelen van de maatschappelijke rijkdom terug te vinden: de arbeid werd te Rome verricht door slaven, die tevens eigendomsobject waren van de meester. Ook voor ons Burgerlijk Wetboek lijkt de arbeid niet te worden uitgekozen als verdelingscriterium voor maatschappelijke rijkdom. Dit ondanks de overtuigende bewoordingen van FICHTE in zijn 'Beitragen zur Berechtigung des Urteils über die französische Revolution':

" De transformatie van zaken door eigen inspanning, dat is de werkelijke juridische basis van de eigendom, de enige natuurlijke. Wie niet werkt, mag niet eten dan wat ik hem geef. Hij mag de anderen niet doen werken voor hem." (12.25)

Ook John LOCKE verdedigde een arbeidstheorie: de mens heeft een natuurlijk recht op het werk van zijn handen en op de produktiemiddelen die hij daartoe nodig heeft. Dit recht gaat vooraf aan elke regering en stijgt erboven uit. Wanneer de mens toetreedt tot de samenleving, dan heeft deze laatste ook niet het recht om op deze eigendom in te grijpen, tenzij voor zover dat nodig is voor het behoud van orde en bestuur. LOCKE geeft echter een heel merkwaardige interpretatie aan het begrip 'persoonlijke arbeid':

" Het gras, dat mijn paard heeft gegeten, de turf, die mijn knecht heeft gestoken,... worden... mijn eigendom. Het was mijn arbeid, die ze ontruikt heeft aan de toestand van gemeenschappelijkheid waarin ze zich bevonden."

Zonder verder in te gaan op de arbeidswaardeleer, die LOCKE erop na houdt, moet worden beklemtoond dat de arbeidstheorie van LOCKE via de mogelijkheid tot accumulatie van eigendom t.a.v. produktiemiddelen en het verbod voor de overheid om op deze eigendom in te grijpen, uitgroeit tot rechtvaardiging van een ongelimiteerde eigendom (12.26). De fysiocraten hebben deze theorie in alle dankbaarheid overgenomen doch MARX heeft ze op haar consequenties onderzocht.

27. Telkens opnieuw duikt de vraag op: hoe moet één der 'iuris praecepta' worden nageleefd, nl. het '*suum cuique tribuere*' ? Precies daarom is het zo moeilijk het wezen van het eigendomsrecht te achterhalen. Het eigendomsrecht is slechts de juridische bekrachtiging van een tijds- en plaatsbepaalde keuze omtrent het verdelingsprincipe. Aan ieder het zijne naargelang de doelstellingen die in die maatschappij op dat ogenblik werden uitgekozen: *moet de instelling van de eigendom dienen tot ongebreidelde zelfontplooiing van het individu of moet de eigendomsdrang van het individu worden gebruikt om hem begerig te maken én te houden naar inkomen dat uit arbeid voortkomt* ? Deze laatste keuzemogelijkheid (eigendom als stimulus voor arbeid) werd door de officiële sovjetleer aangegrepen. De arbeid is in de Sovjetunie een plicht en een erezaak voor elke arbeidsgeschikte burger.

Dat dit hoog aanslaan van de arbeidsmoraal geen uitsluitend programmatisch karakter heeft, bewijzen de zgn. 'parasietenwetten'. De parasietenwetten werden tijdens de Khrushchev-periode als 'leges speciales' (in de vorm van decreten van de Presidia van de Opperste Sovjets der unierepublieken) in alle unierepublieken van de Sovjetunie uitgevaardigd. Deze leges speciales werden in 1975 afgeschaft en een parasitaire bestaanswijze werd, zoals landloperij en bedelarij als misdrijf opgenomen in art. 209 S.W. RSFSR 1960. Parasietendom is dus een strafbaar feit in de Sovjetunie. Doch wie is parasiet (tuneiats, mislopen element, tafelschuimer, dagdief) ? Parasiet is al wie inkomen opstrijkt, dat niet uit 'arbeid' voortkomt en die zich dus op ongegronde wijze verrijkt ten koste van de staat. 'Arbeid' krijgt in de taal der socialistische wettelijkheid een connotatie, die de arge-loze onderzoeker aanvankelijk op een dwaalspoor brengt: 'arbeid' is 'maatschappelijk nuttige arbeid', inkomen dat niet uit 'arbeid' voortkomt is inkomen dat niet uit 'maatschappelijk nuttige arbeid' voortkomt. Maatschappelijk nuttige arbeid is arbeid in het belang van de staat. Aldus komt ook in het sovjetbegrip van 'arbeid' het irreële van de belangenharmonie tussen staat en enkeling op acute wijze tot uiting. Wie niet arbeidt in het belang van de staat, wie de plangeorganiseerde

economie dwarsboomt, ook wanneer hij bijzonder hard werkt, 'arbeidt' niet. Zo'n individu verrijkt zich ten koste van de staat en kan op elk ogenblik van het inkomen, dat hij aldus heeft verworven, worden beroofd.

28. Wanneer echter dwarsboomt de sovjetburger de plangeorganiseerde economie, verrijkt hij zich dus ten koste van de staat en verwerft hij een inkomen dat illegaal is, waarop hij dus geen recht heeft, en dat hem op elk ogenblik kan worden ontnomen? Deze vraag is bijzonder moeilijk te beantwoorden. Naast het 'gekwaliceerde parasietendom' (dat als misdrijf in het Strafwetboek is opgenomen (privé-ondernemerschap, speculatie, commerciële bemiddeling)) omvat het parasietendom immers een bonte mengeling van non-conformistische gedragswijzen van personen, die zich op illegale wijze trachten te verrijken ten koste van de staat. *Welke handelwijze legaal is en welke niet zal steeds gewild een open vraag blijven.* Het sovjetrecht heeft nood aan speelruimte om zich aan te passen aan plots ingetreden koerswijzigingen (na een partijcongres bijvoorbeeld). Die *spanning tussen legalisme en doelgerichtheid* was eveneens terug te vinden in het begrip van socialistische wettelijkheid (hoofdstuk over bronnen).

Wie planconform handelt, beantwoordt aan het modelbeeld van de sovjetburger en handelt dus zonder twijfel legaal. Al wat niet planconform is en dus min of meer aan de bureaucratische controle ontsnapt, is op zijn minst verdacht, doch nog niet noodzakelijk illegaal. Het bewijs daarvan vindt men in de *landbouwsector*. Daar heeft de collectieve sector in de concurrentie met de nevenbedrijven reeds officieel (zij het met tegenzin) het onderspit moeten delven. De sovjetstaat geeft openlijk toe dat nevenbedrijven van kolchoseleden, arbeiders en bedienden een onmisbare bijdrage leveren in de bevoorrading van het land. In haar eigen belang heeft de sovjetstaat de verhandeling van producten van het nevenbedrijf op de kolchosemarkten gelegaliseerd. In de sector der nevenbedrijven worden slechts 'uitwassen' bestraft, waar de burger van zijn nevenbedrijf een bijzonder winstgevende onderneming maakt, zodat voor hem arbeid in de plangeorganiseerde sector overbodig wordt.

Bijzonder beducht en gevreesd zijn daarentegen de *'shabashniki'* (*gelegenheidsarbeiders*). Deze *'wilde arbeidersbrigades'* maken gebruik van de zwakke plek van een plangeorganiseerde economie, nl. de imperfecte allocatie. Zij bieden zich op plaatsen aan, waar een nijpend tekort aan arbeidskrachten bestaat en waar de traagwerkende bureaucratie niet snel genoeg voor bijkomend arbeidspotentieel kan zorgen. De *'shabashniki'* zijn vaak geschoolde vaklui, die bijzonder snel en efficiënt werken. Zij ontvangen een hoge vergoeding voor hun fel gewaardeerde arbeidsprestatie. Zij werken slechts 2 à 3 maanden per jaar, waarna zij in de stad een renteniersleven gaan leiden, waar zij een bijzonder demoraliserend effect uitoefenen op de systeemconform handelende burger en op de opgroeiende jeugd.

Niet alleen het verschijnsel van de 'shabashniki', maar het hele 'parallelle circuit' dat zich in de Sovjetunie heeft ontwikkeld, betekent een bedreiging voor de sovjetdictatuur, die in belangrijke mate voor haar legitimatie steunt op arbeiderssolidariteit. Waarop berust nog de leidende rol van de Communistische Partij wanneer de sovjetburger niet meer gelooft in het uiteindelijke doel dat hem voorgespiegeld wordt, wanneer hij niet langer bereid is zich met onverdroten inspanning in te zetten voor de collectieve economie omdat het 'ware leven' zich afspeelt in het parallelle circuit ?

29. De sovjetleiding zal eerlang moeten kiezen: ofwel tracht zij de collectieve sector opnieuw concurrentieel te maken met de woekerende privé-sector door een grondige reorganisatie en decentralisatie van de plangeleide sector, ofwel kiest zij voor een opnieuw erkennen van het privé-initiatief, dat door deze erkenning aan een betere controle kan worden onderworpen. Art. 17 G.W. USSR 1977 lijkt resoluut in de richting van deze tweede optie te wijzen.

Aldus is het parasietendom een bijzonder acuut probleem voor elke staat, die voor een strikt plangeleide economie heeft gekozen. De bezorgdheid om de arbeidsmoraal is volledig te verklaren vanuit de zorg om de effectiviteit van een economie, die op planvervulling is gericht. Elk privé-initiatief dat het planmechanisme stoort, moet worden onderdrukt. De parasiet spreekt de voorstelling tegen van het

ideaalbeeld van de sovjetburger op weg naar het communisme, de collectieve mens, die zich in totale overgave aan de staatsplanning onderwerpt. Met een mensbeeld, dat de vrije ontplooiing van het individu voorstaat, is het sovjet rechtsdenken onverzoenbaar. Het socialistisch persoonlijkheidsideaal is dat van de collectieve mens. Dat 'persoonlijkheidsbegrip' heeft even weinig met persoon-zijn te maken als de door recht en politiek vooropgezette 'humaniteit' met menselijkheid.

Wie volgens de richtlijnen van de arbeidsmoraal, zoals geformuleerd op dat ogenblik en zelfs op die plaats door de organen van de Partij, met zijn doen of laten niet bijdraagt tot het maatschappelijk nut werkt niet. Zo valt ook wie schrijvend, schilderend, beeldhouwend, kortom op creatieve wijze bezig is tegen de belangen van de sovjetstaat, onder het parasietenzwaard.

30. *Problematisch is echter wel dat deze 'illegale inkomsten, die niet uit arbeid voortkomen', zolang de overheidsorganen de illegaliteit van deze gelden niet hebben achterhaald, persoonlijke eigendom van de sovjetburger worden, die wettelijke bescherming geniet.* Aldus diende een mechanisme te worden gevonden om in een tweede beweging in te grijpen op persoonlijke eigendom, die een illegale herkomst kent.

Dat is een eerste teken aan de wand. De Sovjetunie heeft in zijn instrumentele visie op het recht de bijna onbegrijpbare fout begaan het eigendomsrecht, als absoluut subjectief zakelijk recht, dat een toebehoren met een uitsluiting van alle anderen juridisch bevestigt en beschermt, in zijn rechtssysteem te integreren. *Eigendomsrecht als juridische bekrachtiging en bescherming van een toebehoren van materiële zaken is immers onverzoenbaar met de rol die de sovjetleer over staat en recht aan het persoonlijk eigendomsrecht oplegt, nl. materiële prikkel tot verhoging van de arbeidsproduktiviteit te zijn en te blijven.*

31. Daarom wordt het bijzonder boeiend om na te gaan of het sovjetrecht erin geslaagd is te beletten dat andere toeëigeningsgronden (dan de opbrengst uit eigen maatschappelijk nuttige arbeid) het juridisch eigen-

domsbegrip binnensluipen, zodat het principe van de verdeling volgens gepresteerde arbeid ook juridisch zonder vertroebeling zou kunnen worden bevestigd.

Het consumptief karakter van het persoonlijk eigendomsrecht wordt inderdaad in het sovjetrecht via materiële (wat kan ik mij toeëigenen), kwantitatieve (hoeveel kan ik mij toeëigenen), processuele (wanneer word ik in de uitoefening van mijn recht beschermd) regels benadrukt. De particulariteit van het sovjet eigendomssysteem bestaat ongetwijfeld in zijn toewijzings- en inhoudsnormen.

Toch mag de persoonlijke eigenaar zijn woning verhuren, en een, zij het beperkte, huurprijs vragen: dat is een eerste vorm van inkomen dat niet voortkomt uit eigen arbeid en toch wettelijk toegelaten is.

De ervaring met het bouwrecht heeft uitgewezen dat eigendom t.a.v. woonhuizen, om zijn maatschappelijke functie te vervullen, essentieel eeuwigdurend moet zijn: de gammele en goedkope woningen, die op basis van het bouwrecht werden gebouwd, beantwoordden niet aan de door de overheid gewenste vernieuwing van het woningenbestand. Een eigendomsrecht, dat een definitief toebehoren en juridisch verzekerd-zijn insluit, is onverzoenbaar met de idee van 'bezit voor het leven'. Wie erft van de eigenaar kan echter als toeëigeningsgrond niet meer zijn persoonlijke arbeid inroepen, hoogste zijn familiale of affectieve verbondenheid met de erflater.

De Grondwet van de USSR 1936 heeft het *erfrecht* t.a.v. persoonlijke eigendom tot grondwettelijk recht verheven. Wie via wettelijke of testamentaire erfopvolging goederen verwerft, heeft daar niet zelf voor gewerkt. Wel is het zo dat de reserve in de eerste plaats toe komt aan arbeidsongeschikte personen. Die reserveregeling kan echter worden ontdoken via de bijzondere regeling inzake *spaartegoeden*. De erflater kan door een afzonderlijke beschikking zijn hele vermogen legateren aan om het even wie.

Dit brengt ons tot een derde uitzondering op het principe, dat persoonlijke eigendom slechts op basis van eigen arbeid zou kunnen

worden verworven. Intresten uit spaardeposito's en opbrengsten van staatsleningen zijn eveneens niet door persoonlijke arbeid verworven. Gezien de loonspanning in de Sovjetunie hoog ligt en de burgers relatief weinig met hun inkomen kunnen kopen, stijgt de omvang der gedeponeerde spaargelden van jaar tot jaar. Ook kan persoonlijke eigendom worden verworven via *schenking*. Men kan geld of waardevolle voorwerpen (personenwagens, schilderijen) winnen door deel te nemen aan de staatsloterij: het zijn alle wettelijk erkende afwijkingen van het principe dat inkomen voortkomt uit eigen arbeid.

Al deze afwijkingen zijn te verklaren vanuit andere belangen die de sovjetstaat eveneens veilig wil stellen. Verhuring van eigen woningen werd mogelijk gemaakt omwille van de nijpende woningschaarste. Erfrecht en de mogelijkheid tot het maken van een testament werden uiteindelijk behouden omdat het voor de staat administratief onmogelijk was om de opengevallen nalatenschappen te beheren en omdat het bovendien weinig doelmatig was om gebruiksvoorwerpen van geringe waarde of woonhuizen van geringe omvang op te nemen in de staatsreserves. De spaargelden van de sovjetburgers had de Sovjetunie nodig voor het verder uitbouwen van haar economie. Tenslotte moest de staatsloterij bij de sovjetburger de hoopvolle verwachting levend houden, dat ook hem het geluk ooit te beurt zal vallen.

Zo wordt ook in de Sovjetunie het principe 'wie niet werkt, zal niet eten' juridisch niet op consequente wijze doorgetrokken. Dat kan ook moeilijk wanneer het eigendomsbegrip wordt gehandhaafd als grondslag van verdeling van de maatschappelijke welvaart. Eigendomsrecht, als juridisch bevestigd toebehoren, heeft onvermijdelijk een stabiliserend effect, waardoor rijkdom zich kan opstapelen in het vermogen van het individu en sociale onevenwichten worden bevestigd en in de hand gewerkt.

32. Daarbij mag men niet vergeten dat de regel van het 'suum cuique tribuere' nooit een nivellerend effect heeft beoogd. Rechtvaardigheid wordt niet gekenmerkt door gelijkheid, maar door evenredigheid.

Gelijkheid is onevenredigheid (12.27). Dat principe heeft de Sovjet-unie, na een euforische periode waarin werd geëxperimenteerd met gelijkenschakeling van de lonen (oorlogscommunisme en gedeeltelijk tijdens de N.E.P.), thans volmondig bijgetreden. Vrijheid van consumptie impliceert evenwel vrijheid van niet-consumptie, dus van sparen, dus van verwerven van eigendom, dat consumenten-niet-spaarders niet verwerven. Hieruit resulteert eigendomsongelijkheid. Hier eindigt echter het parallellisme in de gedachtengang van Oost en West. De eigendomsongelijkheid mag in de socialistische sovjetstaat geen aanleiding geven tot ongelimiteerde eigendomsverwerving. Daarvoor zorgen de *toewijzingsnormen* en de *inhoudsnormen* van het eigendomsinstituut, die de eigendomsstructuur en de eigendomsuitoefening trachten aan te passen aan de noden van een socialistische plangeleide economie.

Toewijzingsnormen

33. Toewijzingsnormen antwoorden op de vraag *wie zich welke goederen mag toeëigenen*. De rechtsbekwaamheid van de vooraf onderscheiden rechtssubjecten inzake toeëigening van lichamelijke zaken wordt in de Sovjetunie aangepast aan de rollen die zij moeten spelen in het sovjet economisch systeem. Zo wordt de individuele burger juridisch behandeld, rekening houdend met zijn positie in de maatschappelijke produktieverhoudingen, d.w.z. als deelnemer aan het produktieproces enerzijds en als afnemer van het produktieprodukt anderzijds. Beperkingen in de rechtsbekwaamheid van de sovjetburger worden dus niet gezien als begrenzungen van een in principe onbegrensd subjectief recht, maar als begrenzungen die voortvloeien uit de socio-economische structuur van de socialistische maatschappij.

34. In de strenge hiërarchie van de onderscheiden rechtssubjecten neemt de staat een bevoorrechte positie in. Hij staat aan de top van de piramide der rechtssubjecten, waarvan de numeriek talrijke basis wordt gevormd door individuele burgers en het middengedeelte door de coöperatieve en maatschappelijke organisaties, die met rechtspersoonlijkheid zijn bekleed. De staat is het enige 'universele'

rechtssubject in die zin dat hij zich alle goederen zonder onderscheid mag toeëigenen. Zowel produktiemiddelen als consumptiegoederen mogen zich in staatseigendom bevinden. Coöperatieve organisaties zijn slechts bekwaam om zich die produktiemiddelen en consumptiegoederen toe te eigenen, die zich niet in exclusieve staatseigendom bevinden, en slechts voor zover ze deze goederen nodig hebben voor de realisatie van hun statutair doel. *Aan de basis van de piramide bevindt zich de massa der sovjetburgers, waarvan de rechtsbekwaamheid ten eerste wordt beperkt. De individuele burger mag zich slechts 'consumptiegoederen' toeëigenen.* Onder 'consumptiegoederen' dient men echter niet alleen verbruikbare goederen te verstaan, doch alle zaken die voor persoonlijk gebruik zijn bestemd.

35. Het sovjetrecht heeft zich steeds strikt gehouden aan de beperking van het eigendomsrecht tot lichamelijke zaken. T.a.v. immateriële zake kan geen eigendomsrecht bestaan. Er wordt in het sovjetrecht dus niet gesproken over literaire en artistieke eigendom en ook inbrengen in een woningbouwcoöperatieve hebben niets met eigendom te maken.

De Sovjetunie hanteert een 'teleologisch' zaakbegrip. Consumptiegoederen zijn alle zaken die in een plangebonden economie aan de burger zijn toegewezen. *Aldus is het onderscheid tussen consumptiegoederen en produktiegoederen sensu stricto bijzonder misleidend en onbruikbaar in het onderzoek naar de toeëigeningsbekwaamheid der onderscheiden subjecten.* De staat kan zich zowel consumptiegoederen als produktiemiddelen toeëigenen en in persoonlijke eigendom mogen zich eveneens produktiemiddelen bevinden (de zgn. kleine landbouwinventaris van de kolchosedvor).

Van doorslaggevend belang is slechts het *administratief regime* dat de goederen beheerst. Behoort een goed, administratief gezien, tot de plangebonden produktiesector dan wel tot de individuele en consumptiesector? Veel juister zou het zijn te stellen dat de burger zich slechts die consumptie- en produktiemiddelen mag toeëigenen, die hij nodig heeft voor eigen gebruik. Persoonlijke eigendom mag immers

niet leiden tot uitbuiting van andermans onbetaalde arbeid.

Thans is het echter de sovjetstaat die zich de onderbetaalde arbeid van haar burgers toeëigent. Aldus staan de toeëigeningsnormen helemaal niet garant voor een verdeling van de beschikbare rijkdom volgens gepresteerde arbeid. Arbeid en kapitaal worden op dezelfde wijze gescheiden als dat gebeurt in een systeem van privé-eigendom. De meerwaarde komt echter niet de privé-eigenaar, maar de staat toe.

36. Zelfs wanneer is uitgemaakt dat een zaak als 'consumptiemiddel' vatbaar is voor individuele toeëigening, dan stelt zich nog de vraag in hoeverre deze toeëigening kan worden geduld in het kader van de 'positieve doelbinding' van het persoonlijk eigendomsrecht. Opdat persoonlijke eigendomsrecht zijn functie van stimulus tot verhoging van de arbeidsproduktiviteit zou blijven vervullen, moet worden vermeden dat de sovjetburger 'sterobjecten' van persoonlijk eigendomsrecht (het woonhuis, de dacha, de personenwagen) zou gaan gebruiken om zich op ongerechtvaardigde wijze te verrijken, d.w.z. zonder arbeidsinbreng. Maatregelen als 'één woonhuis en één dacha per samenwonend gezin' en 'verkoop van personenwagens via commissieshops' hebben tot doel te vermijden dat persoonlijk eigendomsrecht van zijn doel zou worden afgewend.

Inhoudsnormen

37. Wanneer VENEDIKTOV in 1948 een nieuw eigendomsbegrip trachtte uit te werken voor een socialistische maatschappij, dan richtte zich zijn eerste en meest heftige kritiek tegen de omschrijving van het eigendomsrecht, zoals die ook in de RSFSR in het N.E.P.-wetboek van 1922 was opgenomen:

" De eigenaar heeft, binnen de perken gesteld door de wet, het recht om zijn goederen te bezitten, te gebruiken en erover te beschikken." (art. 58 B.W. RSFSR 1922)

Deze opsomming van bevoegdheden is nietszeggend, aldus VENEDIKTOV, gezien deze drie eigendomsbevoegdheden blijkbaar steeds dezelfde

blijven, ondanks de zich wijzigende economische omstandigheden. Nochtans kan men niet ontkennen, aldus nog VENEDIKTOV, dat bij een wijziging van de sociaal-economische verhoudingen, zich een wijziging van de eigendomsinhoud voordoet. Om deze band tussen subjectief eigendomsrecht en sociaal-economische eigendomsinhoud duidelijk te maken moeten volgens VENEDIKTOV andere vragen worden gesteld, nl.

in wiens macht bevindt zich de eigendom (van produktiemiddelen) en met welk doel (in wiens belang) worden de produktiemiddelen gebruikt: tot uitbuiting van een bepaalde klasse of in het belang van de hele maatschappij ?

38. De leer van de wil en van het belang, als structuurelementen van het subjectief recht, vindt men eveneens terug bij de Historische School en de 19de-eeuwse pandectenwetenschap. Hoewel officieel nooit wordt toegegeven dat er enige verwantschap zou bestaan met een rechtsleer die het juridisch klimaat heeft geschapen, gunstig voor een opkomend kapitalisme, toch bezondigen nog steeds auteurs zich aan het openlijk citeren van VON SAVIGNY, PUCHTA, WINDSCHEID, VON JHERING. Terwijl VON SAVIGNY, PUCHTA en WINDSCHEID het subjectief recht definiëren als een heerschappij van de wil, een 'Willensmacht' of 'Willensherrschaft', redeneert VON JHERING dat ook mensen zonder wil rechten kunnen hebben, zodat het juister voorkomt het subjectief recht te definiëren als een 'door de wet erkend belang' (12.28). Zich inspirerend aan deze theorieën, definieerde VENEDIKTOV het subjectief eigendomsrecht als:

" toeëigeningsrecht, het recht van een individu of van een collectiviteit de produktiemiddelen en produktieprodukten op grond van de in de bestaande maatschappij heersende klasseverhoudingen en in overeenstemming daarmee te gebruiken op basis van eigen macht en in eigen belang." (12.29)

39. Het recht, zo luidt de sovjetredenering, is de objectieve uitdrukking van de wil van de heersende klasse. In de Sovjetunie zijn echter, aldus G.W. USSR 1977, art. 1, de klassentegenstellingen verdwenen, men kan nog slechts spreken van een 'staat van heel het volk'.

In deze uitgesproken voluntaristische opvatting over het objectief recht in een sovjetmaatschappij, verschijnt de Communistische Partij als het orgaan dat in staat is de wil van deze 'staat van heel het volk' op adequate wijze uit te drukken: alleen de Communistische Partij kan immers de objectieve behoeften van de maatschappij, nl. haar belangen, achterhalen. Het zijn deze belangen die bepalend zijn voor de 'wil' van de 'staat van heel het volk'. Het objectief recht drukt dus de wil en het belang van het hele sovjetvolk uit.

De totalitaire collectiviteit van de socialistische sovjetmaatschappij wordt aldus verheven tot abstract subject met eigen wil en eigen belangen, waarin haar leden zodanig opgaan, dat hun persoonlijke wil en hun persoonlijk belang identisch worden geacht met de wil en het belang van de sovjetmaatschappij, geconcretiseerd in de staat en in de Partij als scheppers van deze collectieve wil en dat collectief belang.

Dit poneren van de identiteit van individuele en collectieve wil wordt de ideologische legitimatie van een eenzijdige zingeving aan de eigendomsverhouding: de deelnemers aan het rechtsverkeer worden slechts bekleed met die 'subjectieve rechten' (beter: doelgebonden bevoegdheden), die de belangen van de maatschappij op weg naar het communisme dienen. Tussen 'subjectief recht' en staatsbelang bestaat dus een verhouding middel-doel. Vertaald in termen van persoonlijk eigendomsrecht betekent dit dat het belang van de maatschappij bij de juridische instelling van het persoonlijk eigendomsrecht hierin ligt, dat de burger via deze juridische instelling tot maximale produktiviteit in de 'legale' arbeidssector wordt aanzet. Slechts binnen deze publiekrechtelijke grenzen, die de belangen van de staat veilig stellen, streeft de sovjetmaatschappij naar een maximale bevrediging van de behoeften van de burger. *Wanneer men de Romeinsrechtelijke definitie voor ogen houdt, nl. dat publiekrecht de belangen van de staat behartigt en het privaatrecht de belangen van het individu, dan moet men tot het besluit komen dat in de Sovjetunie het privaatrecht niet langer bestaat, maar dat heel het recht een publiekrechtelijk karakter heeft gekregen: elke rechtsinstelling werd gecreëerd met het oog op de realisatie van een welomschreven staatsbelang.*

40. Wanneer echter aldus alle privaatrecht een uitgesproken publiek-rechtelijk karakter draagt, in die zin dat telkens een staatsbelang, geëxpliciteerd door de Communistische Partij, wordt vooropgesteld, kan men ook niet meer spreken over persoonlijk eigendomsrecht als subjectief recht. Persoonlijk eigendomsrecht is in het sovjetrecht een doelgebonden bevoegdheid, nl. een bevoegdheid, die aan de titularis wordt gegeven met het oog op de verwezenlijking van een welbepaald staatsdoel. Dit in tegenstelling tot het subjectief recht, dat aan het individu een ruime sfeer van handelingsbekwaamheid wil laten voor de vrije ontplooiing van zijn persoonlijkheid, zolang hij handelt in overeenstemming met de zorgvuldigheid, die vereist is in het maatschappelijk verkeer (12.30). *Een eigen doelgebonden bevoegdheid kan dus niet alleen worden gegeven in het belang van de titularis of in het belang van een ander persoon, maar ook in het belang van de staat in een totalitaire maatschappij.* Dit houdt in dat persoonlijk eigendomsrecht in zijn uitoefening moet beantwoorden aan het vooropgezette doel, nl. het op peil houden en verhogen van de arbeidsproduktiviteit. Indien persoonlijk eigendomsrecht voor een ander doel wordt gebruikt, dan heeft men te doen met een ontoelaatbare afwending van bevoegdheid (naar het administratiefrechtelijk begrip 'détournement de pouvoir') (12.31).

Doelbinding van persoonlijk eigendomsrecht

41. Ongetwijfeld wordt staatseigendom als nog absoluter gedacht dan de privé-eigendom in volle gloriejaren. Het operatief beheer, dat aan de bedrijven wordt toegekend, is echter streng doelgebonden. De graad van doelbinding hangt af van de planeconomische bestemming van een bepaald vermogen. Het plan bevat tot in detail de doeleinden waarvoor de staatsorganisaties het hun toevertrouwde vermogen moeten aanwenden. De inhoud van dit operatief beheer bevat dus geen geheel van gebruiks- en beschikkingsmogelijkheden, maar een geheel van gebruiks- en beschikkingsverplichtingen. Deze verplichtingen vloeien niet langer voort uit de sociale functie van de zaak, doch uit de planbinding. Hier geldt het positief gebod van de planbinding. Ook bij

coöperatief en maatschappelijk vermogen treft men deze streng positieve planbinding aan. Over de doelbinding van de sovjet persoonlijke eigendom stapt de rechtsleer over 't algemeen nogal vluchtig heen. De burger zou slechts aan een negatieve binding, geen planbinding, onderworpen zijn:

" Soweit jedoch der Bürger den gesetzlich festgelegten Eigentumszweck nicht überschreitet, besteht für ihn im Rahmen der allgemeinen Zweckbindung aller Berechtigten in den Aufbau des Kommunismus Verwendungsfreiheit.",

aldus O.W. JAKOBS (12.32).

42. Houdt de doelbinding van het persoonlijk eigendomsrecht dan geen speciale kenmerken in binnen het sovjet rechtssysteem ? Daarvan zijn heel wat westerse commentatoren overtuigd. Zo schrijft RAISER:

" Dagegen kommt das persönliche Eigentum am Konsumgütern seinem Inhalt nach diesem wesentlichen Privateigentum am nächsten, wenn man berücksichtigt, dass auch im Westen das freie Eigentümerbelieben vielfach beschränkt ist." (12.33)

Ook de rechtsleer in andere Oostbloklanden tilt soms minder zwaar aan het onderscheid tussen persoonlijke en privé-eigendom t.a.v. consumptiegoederen. LUKIC (Belgrado) schreef bijvoorbeeld:

" Quoique la propriété personnelle et la propriété privée des états socialistes se distinguent aussi plus ou moins des catégories correspondantes des états capitalistes, elles sont en principe la même institution que la propriété privée au sens strict du mot, ou classique, si bien connue depuis les Romains. Ce qui est essentiel du point de vue du droit comparé, c'est l'étude des différences essentielles entre la propriété socialiste et la propriété privée capitaliste." (12.34)

43. Hoewel VENEDIKTOV uitdrukkelijk heeft gewaarschuwd dat de definitie van het subjectief eigendomsrecht diende te worden aangepast via speciale definities van de afzonderlijke types van eigendomsrecht, heeft de sovjet rechtsleer het nooit aangepakt (aangedurfd)

om de definitie van het subjectief eigendomsrecht aan te passen aan de bijzondere situatie van het persoonlijk eigendomsrecht. Dat laatste zou de sovjet rechtsleer gedwongen hebben af te stappen van haat pandectistische definitie. *Het is immers onmogelijk om vol te houden dat objecten van persoonlijk eigendomsrecht mogen worden gebruikt op basis van eigen heerschappij en in eigen belang.* De titularis van het persoonlijk eigendomsrecht mag immers niet handelen in eigen belang, voor eigen profijt. 'Willensmacht' en belang zijn in het sovjet rechtssysteem niet verenigd in dezelfde persoon. Het belang, dat moet worden gerealiseerd bij de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht, is dat van de sovjetstaat. Met het oog op de realisatie daarvan wordt aan de individuele burger, als agent in dienst van de realisatie van dat belang, een eigendomsbevoegdheid gegeven, die echter slechts mag worden gebruikt ter realisatie van dat belang: persoonlijk eigendomsrecht moet zorgen voor de reproductie en de culturele ontwikkeling van de bevolking en moet de burgers blijven aanzetten tot actieve deelname aan de economische uitbouw van de sovjetstaat. *Ook het persoonlijk eigendomsrecht mag, als beperkte zgn. privé-sfeer die aan de burger wordt gelaten, niet 'ultra-vires de belangen van de sovjetstaat' worden uitgeoefend.*

44. Ongetwijfeld denkt de westerse jurist hier opnieuw aan de leer van het recht - sociale functie, die op naam staat van Léon DUGUIT en Auguste COMTE. Reeds in 1912 zag Léon DUGUIT in de ontwikkeling van de moderne rechtsleer een tendens tot vorming van een nieuw rechtsconcept, dat hij als 'socialistisch en realistisch' bestempelde in tegenstelling tot het 'individualistisch en metafysisch concept van het natuurrecht'. Deze auteur verwerpt het begrip subjectief recht in het algemeen en dus ook het eigendomsrecht als subjectief recht. Het begrip van het eigendomsrecht uit de 'Déclaration des Droits de l'Homme' ("Les propriétés étant un droit inviolable et sacré, nul ne peut en être privé, si ce n'est lorsque la nécessité publique l'exige." (art. 17)) beantwoordde volgens DUGUIT niet langer aan nieuwe tendensen in de rechtsontwikkeling. Over deze evolutie schrijft hij in zijn 'Manuel de droit constitutionnel':

" Incontestablement, la propriété n'est plus aujourd'hui ce droit subjectif de l'individu que le code civil définissait 'le droit de disposer des choses de la manière la plus absolue' (art. 544), droit absolu, manifestation par excellence de l'autonomie individuelle, droit impliquant pour le propriétaire le pouvoir d' user, de jouir et de disposer de la chose, et en même temps le pouvoir de ne pas user, de ne pas jouir, de ne pas disposer de la chose, et, par conséquent, de laisser ses terres sans culture, ses emplacements urbains sans constructions, ses maisons sans location et sans entretien, ses capitaux mobiliers improductifs. Aujourd'hui, la propriété cesse d' être le droit subjectif de l'individu et tend à devenir la fonction sociale du détenteur de capitaux mobiliers et immobiliers. La propriété implique pour tout détenteur d' une richesse l'obligation de l'employer à accroître la richesse sociale et par là l'interdépendance sociale. Seul il peut accomplir une certaine besogne sociale. Seul il peut augmenter la richesse générale en faisant valoir celle qu'il détient. Il est donc obligé socialement d'accomplir cette besogne et il ne sera protégé socialement que s'il accomplit et dans la mesure où il l'accomplit." (12.35).

DE PAGE lijkt er eveneens van overtuigd dat rechten een sociale en economische finaliteit hebben. Ook in het Belgische recht zou rechtsmisbruik of beter bevoegdheidsafwending kunnen betekenen dat het recht van zijn bestemming wordt afgewend (12.36).

" Nous devons exercer nos droits civiliter, c'est-à-dire dans l'esprit de l'institution qui les a créés, et en respectant le but et les limites. Les droits sont causés. Ils ont une finalité. Celle-ci doit être observée. L'usage anormal d'un droit consiste dans sa déviation, dans son emploi en vue d'autres buts que ceux que la loi a entendu protéger. Cette déviation peut consister soit dans l'intention de nuire, soit dans une faute d'exécution..., soit dans le défaut d'intérêt légitime, soit dans le détournement du droit de sa fonction sociale."

Volgens VAN GERVEN is deze stelling waarschijnlijk waar voor de Sovjet-unie, doch is zij slechts gedeeltelijk juist voor België. In België moet immers nog steeds een onderscheid worden gemaakt tussen subjectieve rechten en doelgebonden bevoegdheden. Voor zover nog subjectieve rechten in het Belgisch recht bestaan gaat de stelling van DE PAGE volgens VAN GERVEN niet op. De subjectieve rechten zouden daardoor gekenmerkt worden dat zij niet voor een specifiek doel, maar voor een algemeen doel zijn verleend, met name de behoeftenbevrediging van de titularis van het recht.

" In elk geval zal het moeilijk zijn een dergelijk specifiek doel, indien er dan toch één zou zijn, vast te stellen. De finaliteit, die aan een bepaald subjectief recht destijds werd gegeven, is wellicht niet meer in overeenstemming met de huidige noden." (12.37)

De finaliteit van het subjectief recht van eigendom werd inderdaad in B.W. 1804 niet uitgesproken, en bleef eveneens in de rechtsleer lange tijd verborgen omdat het individu, door zijn eigen belang na te streven, op perfecte wijze het staatsbelang diende. Dat had ook NAPOLEON zeer duidelijk gezien:

" On doit toujours avoir présent à l'esprit l'avantage de la propriété: ce qui défend le mieux le droit du propriétaire, c'est l'intérêt individuel... ainsi on peut faire quelques règlements qui donnent un droit de surveillance à l'autorité publique, mais on ne doit pas en faire qui s'opposent directement à ce que demandent les propriétaires." (12.38)

De verklaring voor dit fenomeen is in de economische situatie van dat ogenblik te zoeken: de vrije markteconomie kon nog vrij haar gang gaan, de staat kon zich beperken tot het toekijken op het prachtige werk van de 'onzichtbare hand' en tot het herstellen van de orde waar die verstoord was. Zeer treffend zijn in dat opzicht de woorden van RIPERT:

" Au moment où le Code Civil a été rédigé, l'état avait un rôle politique, mais non un rôle économique." (12.39)

45. Naarmate de rol van de overheid in een gemengde economie zich uitbreidt, neemt de institutionele doelbinding stilaan scherpere vormen aan. Met institutionele doelbinding wordt verticale doelbinding bedoeld of doelbinding die door de overheid een bepaalde rechtsinstelling wordt meegegeven. De institutionele doelbinding van het eigendomsrecht kan zonder wetswijziging onze rechtsorde binnensluipen. In ons Burgerlijk Wetboek wordt immers geen gewag gemaakt van de sociale functie van het eigendomsrecht. Dat gebeurt echter wel in art. 14, lid II G.W. BRD: 'Eigentum verpflichtet. Sein Gebrauch soll zugleich dem Wohl der Allgemeinheit dienen.' Zelfs indien de sociale eigendomsbinding niet louter een programmaverklaring blijft, doch wordt omgezet in positieve teksten, blijft in West-Europa tot nog toe de zelfstandigheid en zelfbestemming van de persoon het uitgangspunt. De vrijheid van het individu wordt weliswaar in het belang van de gemeenschap aangepast en eventueel zelfs vervormd, doch de vrijheid is nog steeds de basis van de binding. Het gaat nog steeds eerder om een inhoudsbe grenzing van het eigendomsrecht, dan wel om een inhoudsbestemming. De binding van de eigendom heeft thans nog steeds een verbods- en uitzonderingskarakter: zij blijft het - weliswaar noodzakelijk geworden - correlaat van vrijheid.

Zelfs van de Duguitistische denkwijze wijkt echter het sovjet rechtsdenken in die zin af dat niet slechts de functie van het rechtsinstituut wordt bekeken, maar de rol van de rechtsdrager binnen de collectiviteit. Bepalend is niet de sociale functie van de norm, maar deze van de normadressant.

DUGUIT ging uit van een a.h.w. in de maatschappij organisch ontstane sociale functie van het individu. Op inductieve wijze trok hij daaruit normatieve conclusies. Reeds in het sovjetrecht van de twintiger jaren volgde de sociale functie van het rechtsinstituut deductief uit het mensbeeld en uit het revolutionair programma van het Marxisme-Leninisme. Het begrip 'sociale functie' krijgt daardoor echter een volledig andere inhoud.

46. Het 'subjectief recht', dat eigendomsrecht volgens de sovjet-theorie is, wordt omgevormd tot doelgebonden bevoegdheid in een aantal 'Generalklauseln', die her en der in de wetgeving zijn verspreid en die het 'gummi-karakter' (*kauchukovyi kharakter*) van het recht moeten blijven waarborgen.

Deze visie op subjectieve rechten, of, wat m.i. een meer gepaste term is, doelgebonden bevoegdheden, wordt ongetwijfeld bevestigd in G.W. 1977, die, als novum, een algemeen grondwettelijk voorbehoud invoert:

" De uitoefening door burgers van rechten en vrijheden mag geen schade toebrengen aan de belangen van staat en maatschappij en aan de belangen van andere burgers."

De beperking van de zgn. grondrechten door andermans rechten is ook in ons recht algemeen aanvaard. Doch het uitdrukkelijk voorbehoud t.a.v. de maatschappij, vertegenwoordigd door de staat, betekent een ontwaarding van de hele theorie der grondrechten. Weliswaar zal de lezer daarbij opwerpen dat ook art. 544 een uitdrukkelijk wetsvoorbehoud inhoudt, dat vaak precies de belangen van de staat veilig wil stellen. Toch moet men daarbij bedenken dat ingrepen in het eigendomsrecht in ons recht nog steeds een uitzondering zijn en uitgaan van partiële of tijdelijke belangen van de staat. Een algemeen beleid inzake het ingrijpen op privé-eigendomsrecht blijkt in België bijzonder hardnekkige weerstand te ondervinden vanuit een individualistische traditie. Men denke slechts aan de moeilijkheden die zich voordoen in de sector van de ruimtelijke ordening bij gebrek aan een grondbeleid.

In de Sovjetunie blijft de collectiviteit echter niet vaag, amorf en moeilijk in haar belangen te achterhalen, doch haar wil wordt uitgedrukt door de Communistische Partij, die volgens art. 6 G.W. een leidende rol in de maatschappij speelt. Volgens de leer van de leidende rol van de Communistische Partij kan alleen zij door haar monopolie-positie de instantie zijn, die de ware inhoud van de maatschappelijke belangen op onfeilbare wijze kan vastleggen, en dus meten kan bepalen op welke wijze de burgers hun bevoegdheden moeten uitoefenen.

Naast dit algemeen grondwettelijk voorbehoud gebruikt de nieuwe Grondwet ook de techniek van het *bijzonder wetsvoorbehoud*, waarbij aan de gewone wetgever de machtiging wordt gegeven om op discretionaire wijze de bevoegdheden van de burger verder 'in goede banen te leiden'. Deze machtiging kan uitdrukkelijk of stilzwijgend zijn. Het *bedekt wetsvoorbehoud* wekt op het eerste gezicht de indruk dat het gaat om een beschermingsfunctie, nl. dat één of ander recht "door de wet wordt beschermd". Praktisch gezien betekent dit dat het recht slechts wordt beschermd, voor zover het in uitdrukkelijke bewoordingen door de Grondwet is beschermd. Deze techniek van het bedekt wetsvoorbehoud wordt door de sovjet wetgever gebruikt wanneer hij in art. 13 G.W. 1977 spreekt over de bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht en het erfrecht t.a.v. persoonlijke eigendom.

Een *uitdrukkelijk wetsvoorbehoud* wordt door de grondwetgever gemaakt inzake het verlenen van grondstukken "op de wijze door de wet bepaald" (art. 13) en bij het regelen van de individuele arbeidsactiviteit: "De staat regelt de individuele arbeidsactiviteit en waarborgt aldus het gebruik daarvan in het belang van de maatschappij." (art. 17 G.W. 1977).

Veel gevaarlijker nog zijn echter die (grond-)wettelijke bepalingen die een *ruime discretionaire bevoegdheid verlenen aan de rechtbanken én aan de administratieve overheden*. In lid 3 van art. 13 G.W. 1977 waarschuwt de grondwetgever:

" Het vermogen, dat zich in persoonlijke eigendom of in gebruik van burgers bevindt, mag niet dienen om inkomen op te strijken dat niet uit arbeid voortkomt en mag ook niet gebruikt worden ten nadele van de maatschappij."

Deze waarschuwing wordt herhaald in het boven geciteerde art. 5 B.W. RSFSR 1964 en voor de hele Unie in art. 5 en 25 Beg. Burg Wetg. USSR 1961. Art. 5 van de Beginselen van Burgerlijk Procesrecht belooft bescherming voor subjectieve rechten en 'door de wet beschermde belangen'.

Sociale binding van het subjectief recht of doelgebonden bevoegdheid ? Een toepassing op de leer van het rechtsmisbruik

47. Een alleen-zaligmakend eigendomsconcept, dat de meest uitgebreide bevoegdheden geeft t.a.v. om het even welke zaak (grond, produktie-middelen gebruiksgoederen) heeft opgang gemaakt in de natuurrechtsleer in de 16de, 17de en 18de eeuw. De rechtsleer heeft nooit unaniem zonder reserve dit absolute, ongebreidelde eigendomsbegrip overgenomen.

Slechts tijdens een vrij korte periode (nl. in de eerste helft van de 19de eeuw) heeft een individualistisch mensbeeld aanleiding gegeven tot een atomistisch eigendomsconcept, waarin het individu de meest ruime ontplooiingskansen moet krijgen en zo weinig mogelijk hinder mag ondervinden vanwege de gemeenschap. Dit atomistisch eigendomsconcept beantwoordde volledig aan de noden van een opkomende industriële samenleving. Ongetwijfeld kende ook het 19de-eeuwse eigendomsrecht zijn beperkingen, doch deze lagen in de eerste plaats op het 'horizontale' vlak, volgens het principe 'malitiis non est indulgendum': vrijwillig schade berokkenen aan anderen bij de uitoefening van het eigendomsrecht was niet toegelaten. Deze materie werd op grondige wijze bestudeerd door prof. DERINE, die de rechtsleer meteen deed afstappen van het axioma, als zou het beroemde arrest van Colmar een eerste illustratie van dit adagium bieden (12.40). De belangen van de staat zorgden echter in die periode zelden voor een beperking in de uitoefening van het eigendomsrecht. Behalve in periodes van oorlogsnood kon de staat er zeker van zijn dat zijn belangen automatisch werden verwezenlijkt door de vrije eigendomsuitoefening te verzekeren aan de afzonderlijke eigenaars.

48. Deze studie kan niet verder ingaan op de evolutie die onze rechtsleer en rechtspraak heeft teweeggebracht in de leer over 'rechtsmisbruik'. Op dit ogenblik is in elk geval ook de westerse jurist vertrouwd met de idee dat de uitoefening van een subjectief recht kan ingaan tegen zijn bijzondere of algemene inhoud.

In de *bijzondere inhoud* van het subjectief recht (het geheel van regels die een welbepaalde rechtsinstelling regelen) begint zich ook in ons

recht (zij het nog vaag en vaak onuitgesproken) een functionele binding van het rechtsinstituut binnen de gehele rechtsordening af te tekenen. Meer en meer zal ook in ons recht het 'institutioneel rechtsmisbruik' opgang maken. De rechter zal in bepaalde gevallen moeten vaststellen dat de uitoefening van de formele mogelijkheden die door een subjectief zakelijk recht worden geboden, tegen de betekenis van die rechtsinstelling ingaan, waardoor meteen het door de wet beschermde belang wegvalt.

Ook van een ingaan tegen de *algemene inhoud* van het subjectief recht kan men in ons recht gewagen: niemand mag zijn recht uitoefenen in strijd met de openbare orde en de goede zeden. Op dit punt begint zich echter het onderscheid tussen *subjectief recht met sociale binding* en *doelgebonden bevoegdheid* duidelijk te manifesteren. Ook de algemene inhoud van het subjectief recht is in de Sovjetunie duidelijk onderworpen aan een welomschreven doelbinding. *Deze algemene doelbinding, die de grondinhoud van het subjectief recht bepaalt, bestaat niet in ons recht.* Daarom blijft de leer van het rechtsmisbruik in de eerste plaats gericht op 'horizontale verhoudingen' tussen de rechtsgenoten. Openbare orde en goede zeden zijn nog steeds vage en weinig omlijnende begrippen. Horizontaal rechtsmisbruik wordt weliswaar ook door de sovjet wetgeving niet buiten beschouwing gelaten, men denke bijvoorbeeld aan lid II van art. 39 G.W. USSR 1977:

" De burger mag in zijn gebruik van rechten en vrijheden geen schade toebrengen aan de belangen van de maatschappij en de staat en aan de rechten van andere burgers."

Niet toevallig echter worden eerst de belangen van de maatschappij en van de staat vermeld: *het zwaartepunt van het verbod tot rechtsmisbruik ligt in het sovjetrecht in de collectieve doelbinding van elk 'subjectief recht'.*

Misbruik van persoonlijk eigendomsrecht

49. Persoonlijk eigendomsrecht is in het sovjetrecht (evenzeer als staatseigendom en coöperatieve en maatschappelijke eigendom) een strikt doelgebonden bevoegdheid.

Voor al inzake persoonlijk eigendomsrecht werd de sovjet rechtspraak geconfronteerd met de inconsequenties die noodzakelijkerwijze het gebruik van een pandectistisch eigendomsbegrip op een doelgebonden bevoegdheid meebrengt. *Omdat precies persoonlijk eigendomsrecht verschijnt als een absoluut zakelijk recht, dat een juridisch toebehoren van zaken aan personen bevestigt, diende a.h.w. in een tweede beweging het aldus verworven vermogen te kunnen worden ontnomen indien het tegen zijn betekenis werd gebruikt of indien het op illegale gronden was verworven.* Een nieuw praetoriaans begrip nam langzamerhand vorm aan: het juridisch begrip van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' (netrudovye dokhody). *De hele leer rond 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' is een symptoom van de onverzoenbaarheid tussen een pandectistisch eigendomsbegrip, dat essentieel stabiliserend, verzekerd, tegemoetkomend aan persoonlijk initiatief wil zijn en de doelgebonden bevoegdheid, die het persoonlijk eigendomsrecht in werkelijkheid is.*

50. Gezien de collectieve binding van elke bevoegdheid van bij de aanvang wordt vooropgesteld, is het duidelijk dat het hebben van een bevoegdheid de plicht impliceert om deze bevoegdheid te gebruiken met het oog op de realisatie van het maatschappelijk belang. Zo is persoonlijk eigendomsrecht, als doelgebonden bevoegdheid nauw verbonden met de plicht tot het presteren van maatschappelijk nuttige arbeid. Wie zijn persoonlijke eigendom gebruikt om inkomen op te strijken 'dat niet uit arbeid voortkomt', wendt dit persoonlijk vermogen van zijn doel af. Dat doel wordt voor persoonlijke eigendom omschreven als de bevrediging van materiële en culturele behoeften van de sovjetburger en van zijn gezin. Het niet vervullen van de plicht doet ook de bevoegdheid ophouden. Inkomen dat niet uit arbeid voortkomt kan geen grondslag zijn voor het verwerven van persoonlijke eigendom.

Waar het persoonlijk eigendomsrecht precies een wettelijke bekrachtiging betekende van het gebruik van de materiële stimulus om tot een hogere arbeidsproduktiviteit te komen in de socialistische sector, bleek dat in de praktijk dit persoonlijk eigendomsrecht ervoor kon zorgen dat de arbeider of bediende helemaal niet meer behoefde te werken of dat hij nog slechts voor de schijn werkte in de socialistische sec-

tor. Dat gebeurt via verhuring van een eigen woonhuis of personenwagen, via de intensieve bewerking van een persoonlijk grondstuk en verkoop op de kolchosemarkt, enz., doch ook op volkomen illegale wijze via aan- en verkoop van gebruiksgoederen (speculatie) of via misbruik van de dienstpositie.

Hier verschijnt persoonlijk eigendomsrecht als een middel, zo nodig een wapen in handen van de sovjetstaat. Het recht moet een soepele handlanger blijven van de meest uiteenlopende doelstellingen, die de Communistische Partij aan de staat voorschrijft. In het sovjet rechtssysteem bestaan geen onaantastbare rechten van het individu. Het individu bezit niet van nature uit een aantal onvervreembare rechten, doch wordt door de staat met 'subjectieve rechten' bekleed om aldus beter in staat te zijn de doelstellingen van de sovjetstaat te verwezenlijken.

Zulks brengt mee dat de inhoud van het juridisch begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' onmogelijk in de wet is vast te leggen, doch via casuïstiek, naargelang de concrete situatie van de betrokken burger, inhoudelijk moet worden opgevuld. Daarbij komt de processuele beschermingsfunctie (het actionem dare of denegare) zeer duidelijk aan het licht: burgerlijke rechten, o.m. het eigendomsrecht, worden slechts beschermd wanneer zij worden uitgeoefend in overeenstemming met hun betekenis in een socialistische maatschappij op weg naar het communisme (art. 5 B.W. RSFSR 1964).

Zoals het Romeins recht kan het sovjet burgerlijk recht worden omschreven als een reflectie van actiones, die niet alleen het processueel, maar ook het materieel corpus van het recht gaan bepalen (12.41).

'Inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'

51. Over het begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' werd veel en omstandig geschreven. Dit begrip, qua inhoud zeer duidelijk in het dagelijks spraakgebruik, werd opgenomen in de juridische meta-taal, en kreeg daar, als praetoriaans begrip een nieuwe, juridische betekenis, die helemaal niet meer overeenstemt met de normale betekenis van deze

uitdrukking in het gewone spraakgebruik. Volgens sommige auteurs moet 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' worden gezien als een bijzonder geval van 'verrijking zonder oorzaak' (neosnovatel'noe obogashchenie), d.w.z. vermogen, ontvangen zonder wettige grond, waardoor de individuele burger zich verrijkt ten nadele van de staat. Aldus moeten in de leer over persoonlijk eigendomsrecht twee juridische termen worden binnengebracht, die niet uit het zakenrecht stammen, nl. *bevoegdheidsafwending* (naar analogie met *machtsafwending* in het administratief recht), en *verrijking zonder oorzaak* (een term uit het verbintenissenrecht): een 'osmose'-fenomeen dat wellicht niet toeval-
lig is.

'Inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' is dus een misleidend begrip, gezien inkomen, dat op arbeid berust, toch kan worden gekwalificeerd als 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt', en omgekeerd inkomen dat niet berust op persoonlijke arbeid, toch kan ontsnappen aan de kwalificatie van 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'.

52. Daarom lijkt het geraadzaam te spreken over '*rechtmatig*' inkomen, zoals een aantal auteurs voorstellen. Rechtmatigheid van het inkomen is echter eveneens een zodanig rekbaar begrip dat het zelfs onwettigheid van het inkomen kan insluiten op voorwaarde dat de burger door zijn handelen een hoger staatsbelang gediend heeft. Wanneer bijvoorbeeld eigenaars van een persoonlijke woning hun woonhuis hebben verhuurd aan hogere prijzen dan wettelijk toegelaten is om hun schamel ziekte-, invaliditeits- of ouderdomspensioen aan te vullen, dan verleent de rechter bescherming aan die onwettige uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht. Het is immers in het belang van de staat, dat zo weinig mogelijk van het staatsbudget zou gaan naar arbeidsongeschikten, die geen bijdrage kunnen leveren in de produktie. Heel anders oordeelt de rechtbank echter wanneer jonge, arbeidsgeschikte burgers "alle hoeken en kanten van hun woonhuis verhuren" en aldus een behoorlijk inkomen per maand verwerven, zodat zij niet meer hoeven te werken.

Op grond van de in de rechtspraak behandelde gevallen kan weliswaar een onderscheid gemaakt worden in drie categorieën van inkomens die niet uit arbeid voortkomen, nl. 1) *inkomen dat de eigenaar van een zaak ontvangt uit gehuurde arbeid (uitbuiting)*, 2) *inkomen, niet gebaseerd op uitbuiting van andermans vreemde arbeid, doch dat verkregen is zonder investering van eigen arbeid*, 3) *gelden verkregen op basis van persoonlijke arbeid*. Deze categorieën werden afzonderlijk besproken. Uit de praktijk der rechtbanken blijkt echter dat 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' een uiterst vaag begrip blijft. Naargelang de omvang van het ontvangen inkomen, de persoonlijkheid en de materiële situatie van de eiser of beschuldigde, de omstandigheden die aanleiding gaven tot deze anti-maatschappelijke houding, het doel waartoe het onwettig verkregen inkomen werd gebruikt en andere concrete omstandigheden, zal de rechtbank beslissen of de burger in het concreet geval zich al dan niet op rechtmatige wijze heeft verrijkt.

Wanneer een woonhuis, een dacha of ander vermogen, door de eigenaar systematisch worden gebruikt tot het verwerven van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, dan kan dat vermogen, weliswaar door tussenkomst van de rechtbank, zonder vergoeding worden ontnomen, aldus art. 111 B.W. RSFSR 1964. Toch lijken de rechtbanken deze sanctie nog slechts uitzonderlijk toe te passen. De ervaring heeft immers geleerd dat het voor de staat een bijzonder verlieslatende operatie wordt wanneer zij kleine woonhuizen in het staatswoonfonds opneemt. De staat moet die woonhuizen immers onderhouden en kan ze alleen verhuren aan afzonderlijke burgers tegen belachelijk lage huurprijzen. Daarom besluit de rechtbank ook vaak tot inbeslagneming van het inkomen dat op onrechtmatige wijze werd verworven, hoewel deze sanctie niet in de wet is voorzien.

53. Het pandectistisch eigendomsbegrip kwam in zijn benadrukking van het subjectief recht als vrije handelings sfeer van het individu, ongetwijfeld tegemoet aan de nood tot mobilisering en vooral commercialisering van de eigendom. De vrije beschikkingsmacht van het individu was een noodzakelijke voorwaarde om tot een vrije markt te kunnen komen.

Meer dan merkwaardig is dat dit pandectistisch eigendomsbegrip werd overgenomen in een rechtssysteem, waarin de commercialisering van eigendom zoveel mogelijk wordt tegengegaan. Aankopen met het doel om met winst verder te verkopen, het principe waarop ons westers economisch systeem is gebaseerd, is een economisch misdrijf in de Sovjetunie (art. 154 S.W. RSFSR 1960). Speculatie verraadt de leemten, die voorkomen in het door de staat georganiseerd handelsnet. Al wat in de plangeorganiseerde economie bewust of onbewust schaars werd gehouden, wordt door handige speculanten in binnen- of buitenland aangekocht en, gezien de hoge en bijzonder onelastische vraag, aan woekerprijzen voortverkocht. Dat brengt niet alleen mee dat in de Sovjetunie het officiële handelsnet voor schut wordt gezet, maar ook dat de speculant zelf een levend bewijs wordt van het feit dat ook in de Sovjetunie verrijking zonder eerlijke arbeid mogelijk is.

In het algemeen mag trouwens de eigenaar slechts beschikken over zijn persoonlijke eigendom met het oog op de bevrediging van zijn materiële en culturele behoeften en die van zijn gezin. Voor een aantal voorwerpen, die zeer belangrijk zijn in de ogen van de sovjetstaat, of die, gezien hun bijzondere schaarste, een ware uitnodiging betekenen voor de sovjetburger om af te wijken van het consumptief karakter van de persoonlijke eigendom, wordt de beschikkingsvrijheid aanzienlijk ingeperkt of aan strikte regels onderworpen. Wetgeving en rechtspraak rond deze 'genormeerde objecten' werden eveneens bestudeerd.

Staatsingrijpen

54. Persoonlijk eigendomsrecht is dus volledig staatszaak in de Sovjetunie. Het ligt dan ook voor de hand dat verbeurdverklaringen en opvoeringen (confiscaties en requisities) in meer hypotheses voorkomen dan bij ons het geval is.

Wanneer een burger er bijvoorbeeld in geslaagd is, niet alleen inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, op te strijken, maar hij zich bovendien met dat geld een woonhuis, een dacha of een personenwagen heeft aangeschaft, dan kunnen deze goederen eveneens zonder vergoeding in beslag worden genomen. Hetzelfde geldt voor gebouwen die zijn opgetrokken met

gestolen bouw materiaal. Een geval dat, naar de strenge bewaking van de staatsbouw werven te zien, niet hypothetisch is. Ook goederen, die onwettig over de staatsgrens van de USSR zijn gebracht, worden zonder vergoeding in beslag genomen. 'Contrabande' wordt zwaar bestraft (art. 78 S.W. RSFSR 1960). Ook dit misdrijf is zeer specifiek voor een plangeleide economie: omdat de staatscontrole op de maat van produktie en van consumptie ernstig kan worden verstoord door de invoer van produkten uit het buitenland, wordt deze privé-internationale handel streng bestraft.

55. In ons recht betekent onteigening de meest radicale inbreuk op het eigendomsrecht van overheidswege. Zelfs onze grondwetgever heeft het uitzonderlijk karakter van de onteigening in zijn art. 11 willen onderstrepen. In de Sovjetunie is weliswaar de hele bodem staats-eigendom, doch een woonhuis, een ander gebouw of beplantingen kunnen persoonlijke eigendom van de burger zijn. Onteigening heet in sovjet juridisch jargon *'het vorderen van gebouwen i.v.m. het ontnemen van grondstukken voor staats- en maatschappelijke noden'* (*dlia gosudarstvennykh i obshchestvennykh nadobnostei*). Vanzelfsprekend heeft deze *'onteigening'* in het sovjetrecht geen uitzonderingskarakter. De staat heeft als eigenaar van alle gronden van de USSR niet alleen het recht om grondstukken te verdelen, maar ook om tot herverdeling over te gaan voor *'staats- en maatschappelijke noden'*. Voor het ontnemen van het grondgebruiksrecht zelf ontvangt de burger geen vergoeding. De ontnomen gebouwen kunnen echter op verschillende wijzen worden vergoed. Daarbij valt op dat de eigenaar, wanneer hij diende te kiezen tussen de geldelijke vergoeding van zijn eigendom en het ontvangen van een woonruimte in een staatswoning, voor deze laatste keuzemogelijkheid opteerde. Hoewel zij daardoor i.p.v. eigenaar huurder werden, moet die keuze worden verstaan vanuit de bijzondere situatie in de Sovjetunie: de woningschaarste en het feit dat de huurder door allerlei maatregelen in een bijzonder gunstige positie verkeert, vergeleken bij de eigenaar; de huurprijzen zijn zeer laag, huurders kunnen onder elkaar gehuurde woonruimten omruilen via een door de staat georganiseerde coördinatie van vraag en aanbod, de huurder moet niet instaan

voor zware herstellingen. De eigendomsdrang lijkt de Russen in elk geval niet zo hardnekkig te zijn ingeboren, wat door sommigen met historische argumenten wordt verklaard.

Bescherming van persoonlijk eigendomsrecht

56. De sovjet rechtsleer is, na een mislukte poging om naast een zakenrechtelijke ook een verbintenisrechtelijke bescherming van het sovjet eigendomsrecht in te voeren, teruggekeerd naar de klassieke zakenrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht: de revindicatie en de negatoria uit het Justiniaanse recht. Op het eerste gezicht brengt de rechtstechnische uitwerking van de beschermingsnormen de westerse jurist dus weinig nieuws.

De beschermingsregeling (zowel strafrechtelijke als burgerrechtelijke bescherming) heeft echter tot doel de 'institutionele eigendomsnormen' (toewijzingsnormen en inhoudsnormen) te schragen.

Socialistische eigendom kent, zowel op burgerrechtelijk als op strafrechtelijk gebied, een betere bescherming dan het persoonlijk eigendomsrecht.

Anderzijds lijkt een *relatieve bescherming van het eigendomsrecht*, waarbij de vraag wordt gesteld naar het 'beter' recht van één der partijen, heel wat beter te kaderen in de sovjet eigendomssystematiek. Deze relatieve bescherming vinden we eveneens terug in de oude vorm van het Romeinse vindicatieproces, de legis actio sacramento met haar tweezijdige vindicatie-eis. Ook in het oudvaderlandse recht konden een 'betere' en een 'mindere' weer tegenover elkaar staan. Deze relatieve eigendomsbescherming zou, zoals spontaan door rechtsleer en rechtspraak wordt aanvoeld, een soepeler aanpassing van het eigendomsrecht aan de socio-economische doelstellingen garanderen.

Alweer echter is het specifieke van de sovjet juridische eigendomsbescherming in een blanco-bepaling te zoeken: *bescherming genieten slechts die burgerlijke rechten, die worden uitgeoefend in overeenstemming met de betekenis van deze rechten in een maatschappij, die het communisme opbouwt.* Het sovjet rechtssysteem kan dus aan de rechts-

onderhorige, die de bescherming van de uitoefening van zijn eigendomsrecht vraagt, al dan niet een vordering voor de rechtbank verlenen om via rechterlijke bescherming de uitoefening van zijn recht te verzekeren.

Het alternatief ?

57. Ook in de Sovjetunie kan men echter een alternatieve aanpak van het eigendomsprobleem vinden. Deze aanpak is vreemd aan de pandectistische opvatting over eigendom als absoluut zakelijk recht. Be-doeld wordt *de eigendomsstructuur van de nevenbedrijven van de kolchosedvors, zoals die van oudsher bestond en die de revolutie heeft overleefd*. Daarom werd telkens zoveel aandacht besteed aan de groten-deels op het gewoonterecht gebaseerde relaties binnen de kolchosedvor. Zij bieden een alternatief voor de van staatswege georganiseerde eigendomsstructuur. Aanvankelijk werden deze nevenbedrijven beschouwd als voorbijgaande fenomenen, die vanzelf zouden weggewijnen zodra de kolchosedleden meer gingen verdienen in de collectieve sector van de landbouwactiviteit. Stilaan echter werd het nevenbedrijf een onmisbare schakel in de sovjeteeconomie. De produktie van deze nevenbedrijven werd noodzakelijk voor de bevoorrading van het land met verse produkten. Deze nevenbedrijven worden bijzonder intensief bewerkt, wat niet mag verwonderen wanneer men weet dat de burger de opbrengst van zijn eigen produktie zelf aan de man mag brengen op de kolchosemarkten. Het 'bedrijfsvermogen' van de kolchosedvor is medeëigendom 'gezamenderhand' van alle leden van de dvor, zowel arbeidsgeschikten als arbeidsongeschikten. De opbrengst van het nevenbedrijf vergroot het bedrijfsvermogen en verrijkt de hele gemeenschap van de dvor.

Dàar verliest eigendom zijn statisch karakter, waardoor eigendom a.h.w. een rustpunt wordt binnen de rechtsorde, zowel in zijn abstracte normering als in zijn concrete toedeling (dat was precies één van de grote fouten die de sovjet rechtsleer heeft gemaakt bij het invoeren van het pandectistisch eigendomsbegrip). Dàar staat de dynamiek van de eigendom centraal, waarin het gebruik van het vermogen een centrale rol speelt. *Het nevenbedrijf is een passende illustratie*

van het feit dat de evolutie die zich moet voordoen van institutionalisering naar functionalisering, van rechtsinstituut naar gerichte functie, van individueel recht naar sociaal recht, van schat voor de enkeling naar zin voor de samenleving, zich niet noodzakelijk in de richting van een collectivisering moet voordoen. Collectivisering sluit een wezenlijk gevaar in voor bureaucratisering en verloochening van het individueel belang. Er moet worden gezocht naar een sociale eigendomsvorm, die de rol van de individuele burger centraal blijft stellen.

58. Wellicht moeten wij ons bij het zoeken van nieuwe vermogensrechtelijke vormen toch weer richten naar de wijze woorden van WIEACKER:

" Der europäische Rechtsgedanke wurzelt in den letzten drei Grundkräften der spätantiken Welt: im Imperium Romanum, im Christentum und der alten occidentalen Kirche und in dem neuen Lebensbewusstsein der Völker und Stämme." (12.42)

Van het Romeinse rijk moeten wij de les onthouden dat het belang van de individuele burger er als enig stevig fundament voor een bloeiende staat werd gezien. De laatste pauselijke encycliciek 'Laborem exercens' leert anderzijds:

" De christelijke traditie heeft het eigendomsrecht nooit tot een absoluut en onaantastbaar recht verheven. Integendeel, zij heeft dit altijd gezien in de ruimere context van het algemeen recht van iedereen om de goederen van de hele schepping te gebruiken. Het recht op privaat bezit is ondergeschikt aan dat van het gemeenschappelijk gebruik, aan de universele bestemming van goederen...

Uit dit oogpunt van de menselijke arbeid en het algemeen toegankelijk maken van goederen die voor de mens bestemd zijn, kan men de socialisatie (dat staat niet gelijk met collectivisering, K.M.) van bepaalde produktiemiddelen, onder redelijke voorwaarden niet langer uitsluiten." (12.43)

Voor het nieuwe levensbewustzijn van de volkeren moet zeker worden

verwezen naar de tendens van 'small is beautiful', als maatschappelijk gedachtengoed, waarin de mens weer - doch op een andere wijze - centraal staat (12.44).

Aan elk van die drie tendensen komt de bijzondere vermogensvorm van de dvor tegemoet: een vorm van gesocialiseerde eigendom, die om voor de hand liggende redenen heel wat meer succes oogst dan de heilige en onschendbare gecollectiviseerde staatseigendom met al wat daar aan nefaste gevolgen uit voortvloeit voor de individuele burger.

Ook de Westeuropese jurist kan misschien iets leren uit de religieus-cultureel, maar vooral politiek betekenisvolle daad die paus Johannes-Paulus II stelde door in 1980 Cyrillus en Methodius tot patroonheiligen van Europa aan te stellen. West-Europa zit misschien iets te veel opgesloten in zelfgenoegzaamheid en vergeet allicht dat Europa ook een Slavische kant heeft (12.45).

NOTEN

VOORWOORD

- V.1 - MALFLIET, K., 'Sovjeterfrecht... niet zo natuurlijk.', R.W., 1980-1981, 1289-1322.
- V.2 - Over de zeer interessante problematiek van de planverbintenis, zie o.m.: LOEBER, D., *Der hoheitlich gestaltete Vertrag. Eine rechtsvergleichende Untersuchung über Planvertrag im Sowjetrecht und den 'diktierten Vertrag' im Recht der Bundesrepublik Deutschland*, W. De Gruyter, Berlijn, 1969, 403 p.; MEIJKNECHT, P.A.M., *Planverbintenissen. Vormgeving aan privaatrechtelijke verbintenissen in het bijzonder ten dienste van het economisch beleid mede bezien tegen de achtergrond van het Poolse recht*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1979, 272 p..
- V.3 - *Lijst van de landennamen*, samengesteld door de Commissie voor de spelling van Buitenlandse Aardrijkskundige Namen (afgesloten op 1 oktober 1979), Staatsuitgeverij, 's Gravenhage, 1980, 34 p..
- V.4 - "De vraag van het al dan niet aaneenschrijven wordt geheel beheerd door de vraag of men met een samenstelling te doen heeft of niet... Of dit het geval is, hangt echter ten dele van subjectieve beoordeling af en het is dus geen absolute maatstaf.", VAN DALE, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, I, Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1976, XXIII.
- Ook het gebruik van een koppelteken is in samenstellingen met 'sovjet' die in deze studie voorkomen, niet vereist. Het koppelteken dient slechts gebruikt te worden "in enigszins ongewone, geconstrueerd aandoende samenstellingen en formaties; voorts in het algemeen, ter verduidelijking van de bouw van het woord of ter voorkoming van misleidende of zonderlinge spellingsbeelden.", *Woordenlijst van de Nederlandse Taal*, samengesteld in opdracht van de Nederlandse en Belgische Regering, Staatsuitgeverij, 's Gravenhage, 1954, LXV.

KATH. UNIVERSITEIT LEUVEN
FAC. RECHTSWETENSCAPEN
BIBLIOTHEEK
TOEGANG 11-12-2000 Leuven

INLEIDENDE GEDACHTEN

0.1. - GOIKHBARG en KOBLENTS geven een commentaar op het eigendomsbegrip zoals dat in het Burgerlijk Wetboek van de Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek (1922) diende te worden geïnterpreteerd. De betekenis van dit wetboek wordt verder toegelicht in het historisch overzicht.

0.2. - GOIKHBARG, A. en KOBLENTS, J., *Grazhdanskii Kodeks RSFSR: kommentarii (Burgerlijk Wetboek van de RSFSR: commentaar)*, Gosiurizdat, Moskou, 1925, 93.

0.3. - GOIKHBARG, A. en KOBLENTS, J., *Grazhdanskii Kodeks RSFSR: kommentarii (Burgerlijk Wetboek van de RSFSR: commentaar)*, a.w., 95.

0.4. - "De leidinggevende en sturende kracht van de sovjetmaatschappij en de kern van haar politiek systeem en van de staatkundige en maatschappelijke organisaties is de Communistische Partij van de Sovjetunie. De CPSU bestaat voor het volk en dient het volk. Toegerust met de leer van het Marxisme-Léninisme bepaalt de Communistische Partij de algemene lijn van de toekomstige ontwikkeling van de maatschappij en van de binnenlandse en buitenlandse politiek van de USSR, leidt de grote opbouwende werkzaamheden van het sovjetvolk en verleent een planmatig en wetenschappelijk gefundeerd karakter aan zijn strijd voor de overwinning van het communisme. Alle partijorganisaties handelen binnen het kader van de Constitutie van de USSR." (Grondwet van de USSR, 1977, art. 6). De leidende rol van de Communistische Partij werd ook in G.W. 1936 vermeld, doch 'steelsgewijs', nl. in fine van art. 126 over de vrijheid van vereniging:

"... de actiefste en meest bewuste burgers uit de arbeidersklasse, de arbeidende boerenstand en de categorie van de arbeidende intellectuelen verenigen zich vrijwillig in de Communistische Partij van de Sovjetunie. Deze vormt de voorhoede van de werkende mensen in hun strijd voor de opbouw van het communisme en de leidende kern van alle organisaties van de werkende mensen, zowel deze die dank zij het maatschappelijk initiatief tot stand kwamen als deze die tot het staatsapparaat behoren."

Zie hierover: GORLE, F., "De nieuwe grondwet van de USSR van 7 oktober 1977", *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek Recht*, maart-april 1978, 110.

0.5. - GLASTRA VAN LOON, J.F., *De eenheid van het handelen*, Boom Meppel, Amsterdam, 1980, 36-37.

0.6. - BERMAN, H.J., *Justice in the U.S.S.R.*, Vintage books, New York, 1963, 55.

0.7. - Preambule van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR, 1961:

"Deze wetgevende akte, die de balans opmaakt van de ontwikkeling van de burgerlijke wetgeving, van de rechtspraak, de arbitrale praktijk en de juridische literatuur in de USSR, vormt meteen de basis van de latere evolutie van het burgerlijk recht voor een maatschappij die het communisme zal opbouwen." ('Osnovy grazhdanskogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik' ('Begin-selen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR en van de uniërepublieken')), *Vedomosti Verkhovnogo Soveta SSSR* (Berichten van de Opperste Sovjet van de USSR: het 'staatsblad' van de USSR, voortaan afgekort als *VVS SSSR*), 1961, nr. 50, 525; *Izvestiia*, 10 december 1961.

0.8. - Een voorbeeld uit de geschiedenis van het sovjetrecht: de juridische afschaffing tijdens de periode van het oorlogscommunisme van het feitelijk reeds buiten werking gestelde pre-revolutionaire recht (zie verder: historisch overzicht).

0.9. - Bijvoorbeeld: de in de periode 1922-1930 genomen maatregelen tegen de kulakken of meer begoede boeren. Deze maatregelen bereidden de sprong van de in 1930 doorgevoerde collectivisering voor (zie verder: historisch overzicht).

0.10. - "La légalité socialiste est inhérente au pouvoir soviétique. Les adversaires du socialisme essayent d' identifier le pouvoir soviétique à la négation de toute légalité, mais l' histoire de l' U.R.S.S. et des autres pays socialistes montre, au contraire, que l' instauration du pouvoir des travailleurs implique la création et la consolidation d' un ordre légal socialiste de type nouveau, l' application des principes de la légalité socialiste révolutionnaire. On sait que V. Lénine attachait une grande importance aux questions ayant trait à la légalité socialiste, à l' observation la plus rigoureuse des lois soviétiques." (ROMACHKINE, P., *Principes du droit soviétique*, Editions en langues étrangères, Moskou, z.d., 21.)

0.11. - AUSTIN, J.L., *Truth in truth*, Prentice Hall, Englewood cliffs, 1958, 16-31.

0.12. - KNAPP, V., 'Verträge im tschechoslowakischen Recht', *RabelsZ.*, 1962, H. 4, 500.

0.13. - Onder socialistische systemen worden die rechtsorden verstaan, die door de Communistische Partij worden beheerst en die zichzelf op basis van de Marxistisch-Leninistische doctrine als socialistisch bestempelen: LOEBER, D., 'Rechtsvergleichung zwischen Ländern mit verschiedener Wirtschaftsordnung', *RabelsZ.*, 1961, H.2, 209; ZWEIGERT, K. en KÖTZ, H., *An Introduction to Comparative Law*, I, North Holland Publishing Company, Amsterdam, 1977, 31.

- 0.14. - SZABO, I. en PETERI, Z., *A Socialist Approach to Comparative Law*, Sijthoff, Leiden, 1977, 41; CONSTANTINESCO, L.-J., *Traité de droit comparé*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1974, II, 28.
- 0.15. - CONSTANTINESCO, L.-J., *Traité de droit comparé*, a.w., 28; SZABO, I. en PETERI, Z., *A Socialist Approach...*, a.w., 41.
- 0.16. - 'De opgaven van het Rechtsinstituut van de Academie der Wetenschappen van de USSR in het licht van de besluiten van het XXIste congres van de KPSU', Referaat van ROMASHKIN voor de Wetenschappelijke Raad van het Instituut in maart 1959. Over dit referaat verscheen een bericht van PANKRATOV, I.F. in *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1959, nr. 7, 143-146.
Zie ook LOEBER, D., 'Rechtsvergleichung zwischen Ländern mit verschiedener Wirtschaftsordnung', a.w., 201.
- 0.17. - FLEISHITS, E.A., 'Lichnye prava v grazhdanskom prave Soiuza SSR i kapitalisticheskikh stran' (Persoonlijke rechten in het burgerlijk recht van de USSR en van de kapitalistische landen), *VIIUN KNIU SSSR, Uchenye trudy, vypusk 6* (Hoger Instituut voor Juridische Wetenschappen van het Volkscommissariaat voor Justitie van de USSR, Wetenschappelijke werken, uitgave 6), Moskou, 1941, 13.
- 0.18. - LOEBER, D., 'Rechtsvergleichung zwischen Ländern...', a.w., 211.
- 0.19. - ZWEIGERT, K. en KÖTZ, H., *An Introduction to Comparative Law*, a.w., I, 12.
- 0.20. - CONSTANTINESCO, L.-J., *Traité de droit comparé*, a.w., II, 111.
- 0.21. - POSCH, M. en PETEV, M., 'Vergleichung in der Rechtslehre', *Staat und Recht*, 1966, 88.
- 0.22. - SZABO, I., *Theoretical Questions of Comparative Law*, in: *A socialist Approach to Comparative Law*, ed. SZABO, I. en PETERI, Z., a.w., 35.
- 0.23. - LOEBER, D., 'Rechtsvergleichung zwischen Ländern...', a.w., 226.
- 0.24. - JAKOBS, O.W., 'Das Eigentum als Rechtsinstitut im deutschen und sowjetischen Recht', *RabelsZ.*, 1965, H. 4, 696.
- 0.25. - TINBERGEN, J., *Do Communist and Free Economy show a Convergent Pattern ?*, in BERNSTEIN, *Comparative Economic Systems, models and cases*, Homewood, Illinois, 1965, 455-464.
- 0.26. - EÖRSI, G., *Convergence in Civil Law ?*, in: *A Socialist Approach tot Comparative Law*, a.w., 85.

- 0.27. - IKONTSKII, I.A., 'Sovremennye bourgeoisnye teorii konvergentsii' (Hedendaagse bourgeois theorieën over convergentie), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1967, nr. 9, 141.
- 0.28. - Interventie van A. TUNC, als gesynthetiseerd door LYON-CAEN, 'Table Ronde sur les études et recherches de droit comparé en URSS', *Revue Internationale de Droit Comparé*, 1964, 74.
- 0.29. - EÖRSI, G., *Convergence in Civil Law ?*, in: *A socialist Approach to Comparative Law*, a.w., 90.
- 0.30. - Zie hierover: BRAGA, S., 'Das sowjetische Zivilrecht und das europäische Privatrecht (Versuch einer Gegenüberstellung)', *Jb. Ostr.*, oktober 1960, 70-71.
- 0.31. - KRAMER, E.A., 'Topik und Rechtsvergleichung', *RabelsZ.*, 1969, H. 1, 4.
- 0.32. - Aangehaald door KRAMER, E.A., 'Topik und Rechtsvergleichung', a.w., 6.
- 0.33. - KNAPP, V., 'Verträge im tschechoslowakischen Recht', a.w., 495-501.
- 0.34. - *Ibidem*, 500.

HOOFDSTUK I

BRONNEN VAN SOVJET BURGERLIJK RECHT

-
- 1.1. - DAVID, R. en HAZARD, J., *Le droit soviétique*, I, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1954, 216 e.v.
  - 1.2. - NOVITSKII, I.B., *Istochniki sovetskogo grazhdanskogo prava* (Bronnen van sovjet burgerlijk recht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1959, 6-20.
  - 1.3. - STALIN, I., *Problemy Leninizma* (Problemen van het Leninisme), Toespraak van april 1929, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 273.
  - 1.4. - GINTSBURG, P.E. en PASHUKANIS, E.B., *Kurs sovetskogo khoziaistvennogo prava* (Cursus van sovjet economisch recht), Ekonomizdat, Moskou, 1935, 37.
  - 1.5. - ARMINJON, P., NOLDE, B. en WOLFF, M., *Traité de droit comparé*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1951, 261.
  - 1.6. - Instructieve Brief van het College voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, 1926, nr. 1, aangehaald door ARMINJON, P., NOLDE, B. en WOLFF, M., *Traité de droit comparé*, a.w., 261.
  - 1.7. - VYSHINSKII, V.A., *Sovetskoe gosudarstvennoe pravo* (Sovjet staatsrecht), Gosiurizdat, Moskou, 1938.
  - 1.8. - WESTEN, K., 'The new Codes of Civil Law, Law and Legality in the USSR', *Problems of Communism*, XVI, maart-april 1965, 39-40.
  - 1.9. - VVS SSSR, 1961, nr. 50, 525.
  - 1.10. - Over de nieuwe codificatiegolf, die in 1958 werd ingezet: FELDBRUGGE, F.J.M., 'Die sozialistische Gesetzlichkeit und die Entwicklung des sowjetischen Rechtssystems seit 1970', *Ost-europa Recht*, 1976, XXII, 161.
  - 1.11. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, Uchebnik dlia iuridicheskikh institutov i fakultetov* (Sovjet burgerlijk recht, Leerboek voor de juridische instellingen en faculteiten), red. IOFFE, O.S. en TOLSTOI, I.U.K., I, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1971, 39;
TARKHOV, V.A., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1978, 20.

1.12. - NOVITSKII, I.B., *Istochniki sovetskogo grazhdanskogo prava* (Bronnen van sovjet burgerlijk recht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1959, 17.

Eén voorbeeld onder de vele van zo'n wijzigend decreet is 'Ukaz Presidiuma Verkhovnogo Soveta RSFSR o vnesenii izmenenii i dopol'nenii v grazhdanskii kodeks RSFSR' (Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR over het invoeren van wijzigingen en aanvullingen en verbeteringen in het burgerlijk wetboek van de RSFSR), VVS RSFSR, 1974, nr. 10, 286.

1.13. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, Uchebnik* (Sovjet burgerlijk recht, Leerboek), red. RIASENTSEV, V.A. en VOLOSHIN, N.P., Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1977, 24.

1.14. - "Via dergelijke akten worden de besluiten van het Centraal Comité van de Communistische Partij in het leven ingevoerd.", TARKHOV, V.A., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1978, 20; *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), red. GRIBANOV, V.P. en KORNEEV, S.M., Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 43.

1.15. - Richtlijn van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 3 september 1974: 'O nekotorykh voprosakh v praktike sudov RSFSR po grazhdanskim delam sviazannym s obsluzhivaniem naseleniia' (Over enkele vragen in de praktijk van de rechtbanken van de RSFSR verbonden met de dienstverlening aan de bevolking), *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1974, nr. 11, 5; *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR*, 1966, nr. 4, 35.

1.16. - Deze bevoegdheid tot grondwettelijkheidscontrole wordt aan het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR verleend door art. 121, pt. 4 G.W. USSR 1977: "Oefent controle uit op het in acht nemen van de Grondwet van de USSR en waarborgt de overeenstemming van de grondwetten en wetten van de unierepublieken met de grondwet en de wetten van de USSR."

1.17. - ZWEIGERT, K. en KÖTZ, H., *An Introduction to Comparative Law*, I, North Holland Publishing Company, Amsterdam. 299-300.

1.18. - *SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 5, 180.

1.19. - De inhoud van deze algemene bewoordingen werd geconcretiseerd door een nota waarin werd verduidelijkt dat als afgeschaft werden beschouwd: "De oude wetten, die in tegenspraak zijn met de decreten van de centrale organen van de sovjetmacht (het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen) en het minimumprogramma van de Russische Sociaal-Democratische Partij en de Partij van de Socialistische Revolutionairen", (*SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 5, 50, noot 2). Deze laatste zinsnede kwam om begrijpelijke redenen niet meer voor in het volgende decreet over de rechtbanken van februari 1918 (Decreet nr. 2 over de rechtbanken, *SU RSFSR*, 1917-1918, tekst 597, 35).

- 1.20. - *SU RSFSR, 1917-1918, 889.*
- 1.21. - *O revolutsionnoi zakonnosti s'ezdy sovetov RSFSR v postanovleniakh i resheniakh (Over revolutionaire wettelijkheid: zittingen van de raden van de RSFSR, hun richtlijnen en beslissingen),* Izd. Verkhovnogo Soveta RSFSR, Moskou, 1939, 119; Vladimir Ilich Lenin, *Bibliograficheskaja chronika (V.I. Lenin, Bibliografische kroniek),* V, Politizdat, Moskou, 1974, 467.
- 1.22. - STUCHKA legde de nadruk op de onvoorwaardelijke onderwerping aan de decreten van de centrale regering van arbeiders en boeren en benadrukte de leidende rol van de arbeiderspartij bij het tot stand brengen van wetten: STUCHKA, P.I., 'Raionnyi separatism', *Izvestia*, 6 juli 1918.
Ook GOIKHBARG betoogde in 1919 met klem dat de wil van het volk in de wet wordt uitgedrukt en dat de wet dus strikt moet worden nageleefd: GOIKHBARG, A.G., *Ispol'njaete zakony sovetskoi respubliki (Pas de wetten van de sovjetrepubliek toe),* Pr., Moskou, 1919, 11.
- 1.23. - Dat bleek duidelijk uit de rechtspraktijk inzake woonhuizen, waarbij de rechtspraak, bij gebrek aan wettelijke richtlijnen gedemunicipaliseerde woonhuizen nu eens aan de feitelijke bezitters, dan weer aan de titulaire eigenaars toekende (zie historisch overzicht).
- 1.24. - Een illustratie van deze bipolariteit vindt men in volgende uitspraken: "Het recht mag liberaal of conservatief zijn, nuttig of schadelijk, maar wettelijkheid, dat betekent naleving van de wet. Wettelijkheid kan niet rechts of links zijn, revolutionair of reactionair. Wettelijkheid betekent het zich houden aan de woorden van de wet. Zonder deze houding kan geen macht bestaan, of zij nu bourgeois of proletarisch is." : TRIANIN, J.A., 'Revolutsionnaja zakonnost'', *Pravo i zhizn (Recht en leven)*, 1922, nr. 6, 6;
"In de verschillende etappes van de dictatuur van het proletariaat werd de revolutionaire wettelijkheid gewijzigd naargelang de omstandigheden en de vormen van de klassenstrijd." : GINTSBURG, P.E. en PASHUKANIS, E.B., *Kurs sovetskogo khoziaistvennogo prava (Cursus van het sovjet economisch recht),* Ekonomizdat, Moskou, 1935, I, 14.
- 1.25. - *Sovetskoe gosudarstvennoe pravo (Sovjet staatsrecht),* Gosiurizdat, Moskou, 1938, 50-52, 54.
- 1.26. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht),* Gosiurizdat, Moskou, 1944, 4 e.v.
- 1.27. - ALEKSANDROV, V.A., *Pravovye otnosheniia v sotsialisticheskom obshchestve (Rechtsverhoudingen in de socialistische maatschappij),* Gosiurizdat, Moskou, 1959, 45.
- 1.28. - SAMOTSENKO, I.S., *Sotsialisticheskaja zakonnost' v usloviakh razvitogo sotsializma, v kn.: Obshchestvenno-politicheskie problemy istorii razvitogo sotsializma v SSSR (Socialistische wettelijkheid onder de voorwaarden van het ontwikkeld socialisme, in het boek: Maatschappelijk-politieke problemen i.v.m. de geschiedenis van*

het ontwikkeld socialisme in de USSR), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 259.

1.29. - DUGUIT, L., *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon*, E. Piron & Cie., Parijs, 1912.

MALITSKII verwoordde in 1928 de theorie van het recht als sociale functie als volgt: "De regering heeft aan de burgers rechten verleend, niet in naam van de abstracte rechten van de mens, maar uitsluitend voor haar eigen doel. Dat doel is de ontwikkeling van de produktiekrachten in het land. Rechten als sociale functie, privaatrecht als sociale plicht, onderschikking van het privé-belang aan het maatschappelijk belang: dat is het doel van de private rechten en de essentie van het beleid bij het toekennen van private rechten aan de burgers. Het proletariaat heeft rechten verleend aan de burgers van zijn staat, maar heeft voor elke burger tevens de grenzen van zijn privé-vrijheid vastgelegd, zoals die bij de uitoefening van het privé-initiatief moeten worden gerespecteerd. Privé-personen mogen niet buiten de grenzen van de wet gaan. Daarin ligt het basisverschil tussen ons recht en het kapitalistische recht. Kapitalistisch recht is gebaseerd op abstracte natuurlijke rechten van de persoon. Het plaatst de persoon in het centrum en omringt hem met een cultus. Daarom worden grenzen aan de staat opgelegd. De proletarische staat echter legt geen grenzen op aan zichzelf, doch aan de burgers." MALITSKII, P.I., *Sovetskaja konstitutsiia (De sovjet grondwet)*, Iurizdat, Moskou, 1928, 9-10.

1.30. - SAMOTSENKO, I.S., *Sotsialisticheskaja zakonnost'*..., a.w., 267.

1.31. - SAMOTSENKO, I.S., *Sotsialisticheskaja zakonnost'*..., a.w., 268.

1.32. - Zijn o.m. voorstanders van een verhoogde 'produktie' van wettelijke normen;

BRATUS', S.N., *Predmet i sistema sovetskogo grazhdanskogo prava (Voorwerp en systeem van sovjet burgerlijk recht)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1963, 85;

FLEISHITS, E.A., *Lichnye prava v grazhdanskom prave SSSR i kapitalisticheskikh stran (Persoonlijke rechten in het burgerlijk recht van de USSR en van de kapitalistische landen)*, Uchenye zapiski VIIUN (Wetenschappelijke geschriften van het hoger instituut voor juridische wetenschappen), Vyp. 6, 1961, 112;

MALEIN, N.S., 'Povyshenie roli zakona v okhrane lichnykh i imushchestvennykh prav grazhdan' (De verhoging van de rol van de wet in de bescherming van persoonlijke en vermogensrechten van de burgers), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1974, nr. 6, 41; SUKHOVERSKII, V.L., 'O razvitii grazhdansko-pravovoi okhrany lichnykh neimushchestvennykh prav i interesov grazhdan' (Over de ontwikkeling van de bescherming van persoonlijke niet-vermogensrechtelijke rechten en belangen van de burgers), *Pravovedenie*, 1972, nr. 3, 29.

1.33. - GORSHEEV, V.M., 'Teoriia sotsialisticheskoi zakonnosti v svete konstitutsii SSSR 1977' (Theorie van de socialistische wettelijkheid in het licht van de grondwet van de USSR 1977), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1979, nr. 11, 14-20.

- 1.34. - SAMOTSENKO, I.S., *Sotsialisticheskaja zakonnost'*..., a.w., 14.
- 1.35. - SAMOTSENKO, I.S., *Sotsialisticheskaja zakonnost'*..., a.w., 36.
- 1.36. - GORSHEEV, V.M., 'Teoriia sotsialisticheskoi...', a.w., 18.
- 1.37. - MALEIN, N.S., 'Okhraniayemyi zakonom interes' (Het door de wet beschermd belang), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1980, nr. 1, 27-30. Deze thematiek wordt verder uitgewerkt in het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.
- 1.38. - Ook de penalisten beginnen, zij het op schuchtere wijze, deze idee te ondersteunen. Zie bijvoorbeeld: MOTOKVILER, O., in *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1974, nr. 6, 100-106; BAGRADZE, A.S., in *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1975, nr. 9, 87-89.
- 1.39. - GORLE, F., 'Le poids de la tradition juridique nationale russe dans le droit soviétique', *T. Rechtsgesch.*, 1980, 118.
- 1.40. - *Grazhdanskoe pravo* (Burgerlijk recht), *Uchebnik* (Leerboek), red. RIASENTSEV, V.A. en VOLOSHIN, N.P., *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1977, 26.
- 1.41. - In de USSR worden alle rechters verkozen: de voorzitter van de rechtbank, de leden van de rechtbank, de plaatsvervangers en de volksbijzitters. De rechters worden verkozen voor vijf jaar en de volksbijzitters voor twee en een half jaar. Het principe van de verkiesbaarheid werd ingevoerd door decreet nr. 1 over de rechtbanken: *Programma Kommunisticheskoi Partii (Bolshevikov)*, *Razdel: "V oblasti sudebnoi"* (Het programma van de Communistische Partij, hoofdstuk "Op het gebied van de rechterlijke inrichting"), *KPSS v rezolutsiiakh i resheniiakh s'ezdov, konferentsii i plenumov TSK* (De Communistische Partij van de Sovjetunie in zittingen, conferenties en plenums van het Centraal Comité), *Izd. Politicheskoi literatury*, Moskou, 1971, II, 47-48.
De volksrechters van de raion of stad worden verkozen door de burgers op basis van algemeen, gelijk en rechtstreeks kiesrecht met geheime stemming voor een duur van vijf jaar (art. 152 G.W. USSR 1977). De verkiezing komt in de praktijk echter neer op een aanduiding door de Communistische Partij. De meeste rechters zijn lid van de Partij. Hun mandaat is tijdelijk en herroepelijk.
Volksbijzitters van de raion(stads)rechtbank worden verkozen op vergaderingen van burgers, verzameld volgens arbeidsplaats of woonplaats. Dat gebeurt bij openbare stemming voor de duur van twee en een half jaar. Alle hogere rechters worden verkozen door de sovjets van volksafgevaardigden. De rechters van de militaire rechtbanken worden verkozen door het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR voor vijf jaar. De volksbijzitters van diezelfde rechtbank door de vergadering van militairen voor twee en een half jaar. De Opperste Sovjet van de USSR kiest de rechters bij het Opperste Gerechtshof, die zetelen voor een duur van vijf jaar. De voorzitters van de Opperste

Gerechtshoven van de unierepublieken zetelen ex officio in het Opperste Gerechtshof van de USSR. De verkiesbare leeftijd voor een rechter is thans 25 jaar (volgens de wet op de rechterlijke organisatie van 1938 was dat 18 jaar). In 1876 hadden 95 % van de volksrechters een juridische opleiding genoten: *Sud i pravosudie v SSSR (De rechtbank en de rechterlijke organisatie in de USSR)*, red. IAKOVLEV, Izd. Kazanskogo Universiteta, Kazan, 1980, 55.

1.42. - *Sud i pravosudie v SSSR (De rechtbank en de rechterlijke organisatie in de USSR)*, red. IAKOVLEV, Izd. Kazanskogo Universiteta, Kazan, 1980, 75.

1.43. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht), Uchebnik dlia iuridicheskikh institutov i fakultetov (Leerboek voor de juridische instituten en faculteiten)*, I, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1971, 45.

1.44. - BRATUS', S.N., 'Iuridicheskaja priroda sudebnoi praktiki v SSSR' (De juridische natuur van de rechtspraak in de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1976, nr. 6, 14-15.

1.45. - MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, I, Politizdat, Moskou, 1976, 66-67;
'Tol'kovanie zakona Plenumom Verkhovnogo Suda SSSR' (De interpretatie van de wet door het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1971, nr. 12, 37.

1.46. - "Men moet de analogie niet verwarren met het scheppen door de rechtbanken van concretiserende bepalingen in het kader van of op basis van de wet n.a.v. zijn toepassing of voortvloeiend uit de generalisatie van de praktijk voor een bepaalde categorie van zaken", BRATUS', S.N., 'Tol'kovanie zakona...', a.w., 75.

1.47. - NOVITSKII, I.B., *Istochniki sovetskogo grazhdanskogo prava (Bronnen van sovjet burgerlijk recht)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1959, 113.

1.48. - *Zakon Soiuza Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik o Verkhovnom Sude SSSR (Wet van de USSR over het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 30 november 1979, *Izvestiia*, 1 december 1979.

1.49. - Vóór 1959 waren de bevoegdheden van het Opperste Gerechtshof geregeld door art. 63 tot en met 77 van de wet van 16 augustus 1938 op de rechterlijke inrichting (VVS SSSR, 1938, nr. 16). Art. 75 verleende aan het Plenum van het Opperste Gerechtshof de bevoegdheid om bindende toelichtingen te verstrekken over problemen uit de rechterlijke praktijk op grond van beslissingen getroffen naar aanleiding van de door het Opperste Gerechtshof van de USSR behandelde rechtszaken. Deze wet werd in 1957 vervangen door het Statuut van het Opperste Gerechtshof van de USSR (VVS SSSR, 1957, nr. 4, 84).

- 1.50. - BRATUS', S.N., *Rol' sudebnoi praktiki...*, a.w., 57.
- 1.51. - Aangehaald door: TEMUSHKIN, O.P., 'Tol'kovanie zakona Plenumom Verkhovnogo Suda SSSR' (De interpretatie van de wet door het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1980, nr. 12, 39.
- 1.52. - TEMUSHKIN, O.P., 'Tol'kovanie zakona Plenumom Verkhovnogo Suda SSSR' (De interpretatie van de wet door het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1976, nr. 12, 34-39.
- 1.53. - Art. 121 G.W. USSR 1977: "Het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR... levert commentaar op de wetten van de USSR."
- 1.54. - *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR 1924-1973* (Verzameling van richtlijnen uitgevaardigd door het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR 1924-1973), Gosizurizdat, Moskou, 1974, 640-642.
- 1.55. - *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1974, nr. 3, 18, aangehaald door TEMUSHKIN, O.P., 'Tol'kovanie zakona...', a.w., 37.
- 1.56. - Opsomming van richtlijnen en directieve brieven van het Opperste Gerechtshof van de USSR, die vanaf 1 juli 1957 buiten werking worden gesteld: *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1957, nr. 3, 36-47.
- 1.57. - BRATUS', S.N., *Znachenie praktiki Verkhovnogo Suda SSSR po grazhdanskim delam v okhrane grazhdanskikh pravootnoshenii v sovershenstvovanii grazhdanskogo zakonodatel'stva*, v kn.: *Verkhovnii Sud SSSR* (De betekenis van de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR in burgerlijke zaken bij de bescherming van burgerlijke rechtsverhoudingen en de vervolmaking van de burgerlijke wetgeving, in het boek: *Het Opperste Gerechtshof van de USSR*), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1974, 213.
- 1.58. - BRATUS', S.N., *Znachenie praktiki Verkhovnogo Suda...*, a.w., 215.
- 1.59. - 'Zie het begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'(hfdst. IX)
- 1.60. - BRATUS', S.N., *Tolkovanie zakona...*, a.w., 75.
- 1.61. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), I, red. GRIBANOV, V.P. en KORNEEV, S.M., Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 46; MALEIN, N.S., 'Zakon i zakonnost' (Wet en wettelijkheid), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1973, nr. 5, 23.
- 1.62. - TARKHOV, V.A., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), I, Izd. Saratovskogo universiteta, Saratov, 1978, 21-22.

- 1.63. - TARKHOV, V.A., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, a.w., 25.
- 1.64. - BRATUS', S.N., *Znachenie praktiki Verkhovnogo Suda...*, a.w., 223.
- 1.65. - ALEKSEEV, S.S., *Sotsial'naia tsennost' prava v sovetskom obshchestve (De sociale waarde van het recht in de sovjet-maatschappij)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1971, 24;
MATUZOV, N.I., *Lichnost', pravo, demokratia (Het individu, het recht, de democratie)*, Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1972, 363.
Reeds Lenin legde herhaaldelijk de nadruk op de opvoedende en profylactische functie van het recht: LENIN, V.I., *Pol'noe sobranie sochinenii (Volledige verzameling van werken)*, d. 33, 94; d. 35, 66; d. 38, 198; d. 44, 397; aangehaald door MALEIN, N.S., *Grazhdansko-pravovoe polozhenie lichnosti v SSSR (De burgerrechtelijke positie van het individu in de USSR)*, Nauka, Moskou, 1975, 345.
- 1.66. - "5. Aan de rechtbanken aan te bevelen om de meest karakteristieke gevallen over het zonder vergoeding ontnemen van gebouwen in de arbeidsplaats of de woonplaats van de eigenaar van dergelijke gebouwen te behandelen." Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR 'O sudebnoi praktike po delam o bezvozmezhnom iz'iatii domov, dach i drugikh stroenii, vozvedennykh i priobretennykh grazhdanami na netrudovye dokhody' (Over de rechtspraktijk in zaken over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR 1924-1977 (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR 1924-1977)*, I, Izd. Izvestiia Sovetov Narodnykh Deputatov SSSR, Moskou, 1978, 143.
- 1.67. - Zie hierover uitvoerig: BERMAN, H.J., *Justice in the USSR*, Vintage Books, New York, 1963, 308-309.
- 1.68. - Richtlijn van 8 oktober 1973 'O praktike rassmotreniia sudami grazhdanskikh del v kassatsionnom poriadke' (Over de praktijk van het onderzoeken door de rechtbanken van burgerlijke zaken in cassatie-instantie), *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1924-1973, Gosiurizdat, Moskou, 1974, 651.
- 1.69. - Zie noot 1.66.
- 1.70. - Statuut van de kameradenrechtbanken: VVS RSFSR, 1977, nr. 12, 254. Voor een vertaling naar het Frans: BEGAUX, C., 'Règlement des tribunaux de camarades de la RSFSR', *Revue des Pays de l'Est*, 1971, nr. 1, 1-17.
- 1.71. - VVS SSSR, 1977, nr. 7, 116-121; nr. 8, 137-138; VVS RSFSR, 1977, nr. 12, 254-259.

- 1.72. - *Osnovy zakonodatel'stva o sudoustroistve Soiuza SSR, soiuznykhi avtonomnykh respublik (Beginnelsen van wetgeving over de rechterlijke inrichting van de Unie van de Socialistische Sovjetrepublieken, van de unie- en autonome republieken)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1975, art. 14.
- 1.73. - BERMAN, H.J., *Justice in the USSR*, a.w., 308.
- 1.74. - *Sud i pravosudie v SSSR (De rechtbank en de rechterlijke inrichting in de USSR)*, Izd. Kazanskogo Universiteta, Kazan, 1980, 76-77.
- 1.75. - POLIANSKAIA, G., 'Rol' obychnykh v imushchestvennykh otnosheniiakh krest'ianskogo dvora v period prevedeniia oktiabrskoi sotsialisticheskoi revoliutsii' ('De rol van het gewoonterecht in de vermogensrechtelijke verhoudingen in de kolchosedvor in de periode na de Oktoberrevolutie'), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1941, nr. 1, 56.
- 1.76. - VIL'NIANSKII, S.I., 'K Voprosu ob istochnikakh sovetskogo prava' ('Problemen rond de bronnen van het burgerlijk recht'), *Problemy sotsialisticheskogo prava (Problemen van socialistisch recht)*, 1939, nr. 4/5, 62-71.
- 1.77. - GOLUNSKII, S.A., 'Obychai i pravo' ('Gewoonte en recht'), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1939, nr. 3, 54.
- 1.78. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, I, red. GRIBANOV, V.P., en KORNEEV, S.M., Izd. Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1979, 49.
- 1.79. - TARKHOV, V.A., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, Izd. Saratovskogo universiteta, Saratov, 1978, 22.
- 1.80. - VIL'NIANSKII, S.I., 'Obychai i pravila sotsialisticheskogo obshchestva' ('De gewoonte en de regels van socialistisch samenleven'), *Uchenye zapiski Kharkovskogo Iuridicheskogo Instituta (Wetenschappelijke geschriften van het juridisch instituut te Kharkov)*, Vyp. 5, 1954, 22.
KHALFINA, R.O., *Znachenie i suchshnost' dogovora v sovetskom grazhdanskom prave (De betekenis en het wezen van het contract in het sovjet burgerlijk recht)*, Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1954, 181.
- 1.81. - Zie noot 1.79..
- 1.82. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, Uchebnik dlia iuridicheskikh institutiv i fakultetov (Sovjet burgerlijk recht, Leerboek voor juridische instituten en faculteiten)*, red. IOFFE, O.S. en TOLSTOI, Iu.K., I, Izd. Leningradskogo universiteta, Leningrad, 1971, 43.

HOOFDSTUK II
HISTORISCH OVERZICHT

- 2.1. - DUKES, P., *Catherine II's enlightened Absolutism and the Problem of Serfdom in Russian Law*, in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 93.
- 2.2. - 'O narodnom sude Rossiiskoi Sotsialisticheskoi Federativnoi Sovetskoi Respubliki' (Over de volksrechtbank van de Russische Socialistische Federatieve Sovjetrepubliek), *SU RSFSR*, 1918, nr. 85, 889.
- 2.3. - EFIMENKO, A., *Izsledovaniia na rodnoi zhizni, vypusk I, Obychnoe pravo* (Onderzoek naar het leven in stamverband, Gewoonterecht), Moskou, 1884, 136-143; EFIMENKO, P.S., 'Sem'ia Arkhangel'skogo krest'ianina' (Het gezin van de boer te Archangelsk), *Subednyi zhurnal* (Tijdschrift van de rechtbank), schrift 4, 1873, 84; OSHANSKII, I.G., 'Narodnyi sud i narodnoe pravo' (De volksrechtbank en het gewoonterecht), *Zhurnal grazhdanskogo i ugolovnogo prava* (Tijdschrift voor burgerlijk en strafrecht), 1975, nr. 4, 144. Zie hierover: BEERMANN, R., *Prerevolutionary Russian Peasant Laws*, in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, a.w., 179-180.
- 2.4. - VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii Russkago prava* (Overzicht van de geschiedenis van het Russische recht), Izdanie knigoprodavtsa N.IA. Oglobina, Petersburg, 1909, 508.
- 2.5. - *Ibidem*, 508.
- 2.6. - FELDBRUGGE, F.J.M., *The Law of Land Tenure in Kievan Russia*, in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 9.
- 2.7. - Zo vond BLUM dat er geen grote landeigendom was in de periode vóór Kiev-Rusland en dat de leden van het huis van Rurik de eerste landeigenaars van Rusland waren. BLUM, J., 'The Beginnings of large-scale Private Landownership in Russia', *Speculum*, XXVIII.
- 2.8. - De Russkaia Pravda: Russische versie: TIKHOMIROV, M.N., *Issledovanie o Russkoi Pravde, proiskhozhdenie tekstov* (Onderzoek naar de Russkaia Pravda, herkomst van de teksten), Moskou, Leningrad, 1941, 35-79, 83; van dezelfde auteur: *Posobie dlia izu-*

cheniia Russkoi Pravdy (Leerboek voor de studie van de Russkaia Pravda), Moskou, 1953; Engelse vertaling: VERNADSKY, G., *Medieval Russian Laws*, New York, 1947; voor een vertaling van het Frans: SZEFTTEL, M. en ECK, A., *Documents de droit public relatifs à la Russie médiévale*, Brussel, 1953.

Kort na 1116 werden de kronieken die de Russische geschiedenis verslaan, door een monnik van het Pekharskaia-klooster te Kiev gebundeld. De waarde van deze samenvattende kroniek is dat ze een chronologische geschiedenis schrijft van Kiev-Rusland. De vier verdragen, die werden afgesloten tussen de grootprinsen van Kiev en de Byzantijnse heersers zijn in deze 'aanvangskroniek' (Nachal'naia letopis) opgenomen. CROSS, S.M. en SHERBOWITZOR, O.P., *The Russian Primary Chronicle: Laurentian text*, Cambridge, Mass., 1953, 6-12, aangehaald door FELDBRUGGE, F.J.M., *The Law of Land Tenure in Kiev Russia*, in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 2.

2.9. - 'The answer is that a modern Western concept of ownership may to some extent be irrelevant in this particular case', FELDBRUGGE, F.J.M., *The Law of Land Tenure...*, a.w., 9.

2.10. - VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii...*, a.w., 509.

2.11. - SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik Russkago grazhdanskago prava* (Leerboek van Russisch burgerlijk recht), Izd. Br. Bashmakovykh, Moskou, 1912, 268.

2.12. - SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik...*, a.w., 268.
Volgens VLADIMIRSKII-BUDANOV gingen de kleinere stammen (rody) langzamerhand op hetzelfde territorium de 'obshchina' vormen. VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii...*, a.w., 508.

2.13. - VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii...*, a.w., 513-515.

2.14. - Het is onder meer merkwaardig dat de gemeenschappelijke velden voor het kweken van hennep, de zgn. 'konoplianniki', die zich in min of meer permanent gebruik van de boerenhuishoudens bevonden, nog steeds voorkwamen in de maatregelen, die KHRUSHCHEV nam tot vermindering van de persoonlijke grondstukken van de kolchosedvors. BEERMANN, R., *Prerevolutionary Russian Peasant Laws*, in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, red. W.E. Butler, Sijthoff, Leiden, 1977, 186.

2.15. - Aangehaald door SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik Russkago grazhdanskago prava* (Leerboek van Russisch burgerlijk recht), Izd. Br. Bashmakovykh, Moskou, 1912, 342.

2.16. - BEERMANN, R., *Prerevolutionary Peasant Laws*, in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, a.w., 186.

2.17. - Reeds de grootvorsten van Kiev mochten belasting vorderen (dan') t.a.v. stammen, die zich op hun grond hadden geves-

tigd. Dat was een bevestiging van hun dominium eminens (verkhovnaia sobstvennost') t.a.v. die grond. FELDBRUGGE, F.J.M., *The Law of Land Tenure in Kievan Russia*, a.w., 22.

2.18. - VLADIMIRSKII-BUDANOV meent dat het boerenhuishouden is gegroeid uit de oorspronkelijke stam (rod), die toetrad tot de bredere obshchina-structuur. VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii...*, a.w., 508.

2.19. - EFIMENKO, A., *Izsledovaniia na rodnoi zhizni*, a.w., 136-143; MUKHIN, V.F., *Obychnyi poriadok nasledovaniia u krest'ian* (De gewoonterechtelijk geregelde erfopvolging bij de boeren), 1888, 39-40, aangehaald door BEERMANN, R., *Prerevolutionary Peasant Laws*, a.w., 190.

2.20. - LEHR, E., *Eléments de droit civil russe*, E. Plon & Cie., Parijs, 1877, 218.

2.21. - De Russkaia Pravda kwam in drie versies tot ons: de korte, de uitgebreide en de ingekorte versie. De korte versie dateert uit het begin van de 11de eeuw en bestaat uit twee delen: de Pravda van Iaroslav en de Pravda van Iaroslav's zonen. De uitgebreide versie bevat vier delen: de herziene redactie van de Pravda van Iaroslav's zonen, het statuut van Vladimir Monomach, vermoedelijk in 1113 uitgevaardigd, een aantal later uitgevaardigde akten en de wet over de slavernij. Deze uitgebreide versie dateert uit het begin van de 13de eeuw. De ingekorte versie zou slechts een excerpt zijn uit de uitgebreide versie. Aldus mag de Russkaia Pravda zeker niet worden gezien als een homogene wet, toepasselijk op de Russische maatschappij in een welbepaald evolutiestadium, maar als een leerrijk instrument om de economisch-politieke evolutie van Kiev-Rusland te bestuderen. De Russkaia Pravda zou geen officieel wetboek van de vorsten zijn, maar een privé-optekening, eventueel van een rechter. De Russkaia Pravda is duidelijk een wereldlijk en geen kerkelijk wetboek. Zoals bij de Romeinse twaalftafelenwet is de hoofdbron van de Russkaia Pravda het gewoonterecht, gekenmerkt door de eenvoud van de rechtsvormen en de milde straffen. De beïnvloeding door het gewoonterecht doet zich het duidelijkst voor in de korte versie van de Russkaia Pravda. De uitgebreide versie zou reeds haar inspiratie hebben gezocht in vreemde rechtssystemen. De invloed van het Germaanse recht, dat door de Vikingen werd geïmporteerd, was vrij gering. Over de invloed van het Byzantijnse recht op de Russkaia Pravda zijn de meningen verdeeld. De auteurs die de invloed van het Byzantijnse recht op de Russkaia Pravda aanzienlijk achten, zijn het er wel over eens dat het voornamelijk twee Byzantijnse wetboeken van wereldlijke aard zijn, die als bronnenmateriaal voor het opstellen van de Russkaia Pravda in uitgebreide versie werden gebruikt: de Ekloga, die in de 8ste eeuw door keizer Leo en zijn zoon Constantijn werd samengesteld, en de Procheiron uit de 9de eeuw, een wetboek van keizer Basilius. Beide wetboeken zijn gebaseerd op het Corpus Iuris Civilis, doch werden door de Byzantijnse keizers aangepast.

Zie hierover: FELDBRUGGE, F.J.M., *The Law of Land Tenure in Kievan*

- Russia, a.w., 3-4; KOHLER, J., 'Die Russkaia Pravda und das altslavische Recht', *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*, 1918, XXXIII, 289; SCHULZ, L., *Russische Rechtsgeschichte*, Moritz Schauenburg, Lahr, 1951, 38; TAYLOR, P.B., 'Roman Influences in Russian Wills', *The American Journal of Comparative Law*, 1968-69, 430.
- 2.22. - VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii...*, a.w., 527.
- 2.23. - SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik Russkago grazhdanskago prava* (Leerboek van het Russisch burgerlijk recht), Izd. Br. Bashmakovykh, Moskou, 1912, 351-354.
- 2.24. - SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik...*, a.w., 268-269.
- 2.25. - EFIMENKO, A., *Issledovanie na rodnoi zhizni, I, Obychnoe pravo* (Onderzoek naar het leven in stamverband, I, Gewoonte-recht), Moskou, 1884, 136, 143, aangehaald door BEERMANN, R., *Pre-revolutionary Peasant Laws*, in: *Russian Law*, a.w., 179.
- 2.26. - USPENSKII, G.I., *Sobranie sochinenii* (Verzameling van werken), Moskou, 1956, IV, 148-159, aangehaald door BEERMANN, R., *Prerevolutionary Peasant Laws*, a.w., 181.
- 2.27. - VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii...*, a.w., 581.
- 2.28. - Ibidem, 581.
- 2.29. - Ibidem, 579.
- 2.30. - DUKES, P., *Catherine II's Enlightened Absolutism and the Problem of Serfdom*, in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, a.w., 99.
- 2.31. - Ibidem, 99.
- 2.32. - Ibidem, 109.
- 2.33. - *Zakony grazhdanskye (Svod zakonov, tom X, Chast' I)* (Burgerlijke wetten (Verzameling van wetten, volume I, deel I)), A.S. Suvorina, Petersburg, 1901, 118.
- 2.34. - "Derhalve, enerzijds is het obshchina-recht niets anders dan medeëigendom, doch anderzijds gaat het over de vermogensrechten van een rechtspersoon: twee gezichtspunten die elkaar uitsluiten. De hele wetgeving lijkt te wijzen in de richting van de stelling dat slechts de obshchina recht heeft op de gemeenschappelijke gronden en dat geen enkele landbouwer noch een fysisch noch een ideëel aandeel kan aanwijzen, waarop hij persoonlijk aanspraak maakt... Tezelfdertijd, volgens art. 165 van de thans geldende wet van 1893 en art. 9 en 10 van de wet van 17 juni 1910 wordt aan het lid van de obshchina het recht op een welbepaald aandeel in de gemeenschappelijke grond toegekend, waardoor de obshchina wordt voorgesteld als een rechts-

persoon en de idee van de medeëigendom op de achtergrond verdwijnt." SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik Russkago grazhdanskago prava*, a.w., 346-347.

2.35. - "Het gemeenschappelijk gebruik (van de grond, K.M.) betekende een dubbel voordeel voor de staatspolitiek. Aldus werd geen inbreuk gepleegd op het hechte samenleven van een miljoenenmassa en konden de gevolgen van een plotselinge vrijheid worden opgevangen, en anderzijds, omwille van de obshchina-structuur, was het gemakkelijker de rechten van de staat als schuldeiser veilig te stellen." SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik...*, a.w., 343.

2.36. - *Resheniia grazhdanskago kassatsionnago departamenta Pravitel'stvuiushchago Senata (Beslissingen van het cassatie-departement voor burgerlijke zaken van de Leidende Senaat)*, 1898, Tipografii Pravitel'stvuiushchago Senata, nr. 2.

2.37. - *Ibidem*,

2.38. - *Resheniia grazhdanskago kassatsionnago departamenta Pravitel'stvuiushchago Senata (Beslissingen van het cassatie-departement voor burgerlijke zaken van de Leidende Senaat)*, 1893, Tipografii Pravitel'stvuiushchago Senata, Moskou, nr. 91.

2.39. - *Resheniia grazhdanskago kassatsionnago departamenta Pravitel'stvuiushchago Senata (Beslissingen van het cassatie-departement voor burgerlijke zaken van de Leidende Senaat)*, 1897, nr. 29.

2.40. - Beslissing van de verzamelde kamers 1 en 2 en van het cassatie-departement van de Leidende Senaat, *Resheniia grazhdanskago...*, a.w., 1900, nr. 27.

2.41. - *Svod Zakonov, IX, Obshchie polozheniia...* (Algemene bepalingen), 1.

2.42. - LAWRENCE, J., *A History of Russia*, New American Library, New York, 1978, 214-215.

2.43. - De verdeling der gronden gebeurde volgens de algemene regel tijdens een zitting van de mannelijke raad van de obshchina, waarop geen vrouwen werden toegelaten. Daarom besliste de Senaat in 1892 dat vrouwen ook niet het recht hadden om van de obshchina de toebedeling van grondstuk in persoonlijke eigendom te bekomen, behalve in die uitzonderingsgevallen waarin volgens de plaatselijke gewoonten de vrouwen als 'heer des huizes' mochten optreden bij de verdeling van het gebruiksrecht over de gemeenschappelijke gronden. Beslissing van het tweede departement van de Senaat, 1892, nr. 325, aangehaald door SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik...*, a.w., 346.

2.44. - LAWRENCE, J., *A History of Russia*, New American Library, New York, 1978, 215.

- 2.45. - DAVID, R. en HAZARD, J., *Le droit soviétique*, I, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1954, 71-72.
- 2.46. - VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii...*, a.w., 585.
- 2.47. - DUKES, P., *Catherine II's Enlightened Absolutism and the Problem of Serfdom...*, a.w., 109.
- 2.48. - Als Minister van Justitie van Tsaar Alexander I (1801-1825) werd SPERANSKII aangesteld tot voorzitter van een codificatie-commissie, die tot doel had de opvattingen van de soeverein in wettelijke regels te vertalen. In het jaar 1808 komt SPERANSKII te Erfurt in contact met Franse juristen. Hij vat een levendige bewondering op voor de Napoleontische codificatie, die hem voorkomt als een ideaal van vooruitstrevendheid in recht en wetgeving. Om echter politieke, administratieve en sociale hervormingen door te voeren op basis van een wetgeving, gebaseerd op de Code Napoléon, was de emancipatie van de lijfeigenen een noodzakelijke voorwaarde.
(PATOUILLET en DUFOUR, *Les codes de la Russie soviétique*, I, Giard, Parijs, 1932, 11-14).
- 2.49. - KORKUNOV, M.N., *Teoreticheskiye vzgliady Speranskogo na pravo. Sbornik statei (Theoretische visie van Speranskii op het recht. Verzameling van artikels)*, St-Petersburg, 1898, 97.
SPERANSKII, N.M., *Obozrenie istoricheskikh svedenii o Sводе Zakonov (Overzicht van de historische informatie over de Svod Zakonov)*, St-Petersburg, 1833, 81.
- 2.50. - Aangehaald door SCHULZ, L., *Russische Rechtsgeschichte*, Mauritz Schauenburg, Lahr, 1951, 201.
- 2.51. - SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik Russkago grazhdanskago prava*, a.w., 342.
- 2.52. - SZEFTTEL, M., *The Russian Constitution of April 23, 1906, Political Institutions of the Duma Monarchy*, Brussel, 1976, 85.
- 2.53. - POKROVSKII, I.A., 'Rol' Rimskago prava v pravovoi istorii chelovechestva i v sovremennoi iurisprudentsii' (De rol van het Romeinse recht in de rechtsgeschiedenis van de mensheid en in de huidige rechtsleer), *Uchenye zapiski imperatorskago iuridicheskago universiteta (Wetenschappelijke geschriften van de keizerlijke juridische universiteit)*, 1894, nr. 3, 28.
- 2.54. - De rijksraad (gosudarnyi sovjet) werd tijdens het keizerrijk als raadgevend hulporgaan op wetgevend gebied aan de absolutistische heerser toegevoegd. De rijksraad werd nooit een politiek vertegenwoordigingsorgaan van om het even welke stand. De rijksraad was een louter adviserend en delibererend orgaan, dat over wetsontwerpen beraadslaagde, doch geen wetgevend initiatief bezat. Wetsontwerpen werden door de keizer of door de ministeries doorgespeeld.
SCHULZ, L., *Russische Rechtsgeschichte*, 172-173.

- 2.55. - GORLE, F., 'Le poids de la tradition juridique nationale russe dans le droit soviétique', *T. Rechtsgesch.*, 1980, 99.
- 2.56. - GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, Ann Arbor, University of Michigan Law School, 1948, 258-259.
- 2.57. - GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, a.w., 260.
- 2.58. - GORLE, F., 'Le poids de la tradition juridique nationale russe...', a.w., 106.
- 2.59. - WIEACKER, F., *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, 2de uitgave, Göttingen, 1967, 116.
- 2.60. - FEENSTRA, R., 'Historische aspecten van de private eigendom als rechtsinstituut', *R.M. Themis*, 1976, 248-275.
- 2.61. - GORLE, F., 'Le poids de la tradition juridique nationale russe...', a.w., 106.
- 2.62. - VON JHERING, R., *Der Zweck im Recht*, Leipzig, Verlag von Breitkopf und Härtel, vijfde uitgave, 1916, 445 p.; *Der Kampf ums Recht*, Frankfurt, Klostermann, 1948, 39 p.; *Geist des römischen Rechts*, Aachen, Scientia Verlag, 1968, 4 delen.
- 2.63. - GORLE, F., 'Le poids de la tradition juridique nationale russe...', a.w., 63.
- 2.64. - *Istoriia Rossiiskikh grazhdanskikh zakonov* (Geschiedenis van de Russische burgerlijke wetten), 1851, 3 delen, aangehaald door SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik Russkago grazhdanskago prava* (Leerboek van het Russisch burgerlijk recht), Izd. Br. Bashmakovykh, 191-210.
- 2.65. - CHECHULIN, D., (ed.), *Nakaz Imperatrisy Ekateriny II, dannyi kommissii o sochinenii proekta novago ulozheniia* (De instructie van de Heerseres Katharina II, bestemd voor de commissie tot samenstelling van het ontwerp van de nieuwe ulozhenie), St-Petersburg, 1907, 322-423.
- 2.66. - Nochtans schreef een tijdgenoot van Katharina, A.A. ARTEM'EV een eerste Russische verhandeling over vergelijkend recht, waarin Russisch en Romeins recht werden vergeleken: *Kratkoe nachertanie Rimskikh i Rossiiskikh prav s pokazaniem kupno oboikh, ravnomerno kak i chinopolozheniia onykh istorii* (Korte schets van Romeins en Russisch recht, met aanduiding van hun gelijkenissen en hun gemeenschappelijke historische kentrekken), Moskou, 1777. Zie: ECK, A., 'Introduction bibliographique à l'histoire du droit Russe', *Archives d'histoire du droit oriental*, II, 1938, 85.
- 2.67. - CHECHULIN, D., (ed.), *Nakaz...*, a.w., 133.

- 2.68. - SPERANSKII, M.M., *Obozrenie istoricheskikh svedenii...*, a.w., 85.
- 2.69. - Zie verder de bespreking van de periode van Nieuwe Economische Politiek 1921-1927.
- 2.70. - In 1864 werd in Rusland een gevoelige wijziging aangebracht in de gerechtelijke organisatie, dit door invoering van een gerechtelijk wetboek, dat naar Frans model was opgesteld. Zie hierover: GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, a.w., 85.
- 2.71. - Zie verder het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.
- 2.72. - "Wat betreft de Russische wetgeving moet men in dit opzicht geen duidelijk standpunt zoeken. Men kan alleen bij deze of gene theorie aansluiten. De uitdrukking 'vladenie' (bezit) wordt in heel wat betekenissen gebruikt: als synoniem van eigendom, van gebruiksrecht of van bezit." SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik...*, a.w., 237-238.
- Volgens SHERSHENEVICH zou in het Westen de bescherming van het bezit historisch niet gebaseerd zijn op de romeinsrechtelijke possessorische eis, maar op de door het canoniek recht gecreëerde 'actio spolii'. In Rusland zou de 'actio spolii' ontstaan zijn onder Katharina II en via de rechtspraak zijn overgenomen uit het Litause Statuut, waarin de bezitsbescherming duidelijk door het Romeins recht was beïnvloed. SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik...*, a.w., 241.

2.73. - Een vertaling naar het Frans van deze Grondwet kan men vinden in: DEKKERS, R., *Introduction au droit de l' Union Soviétique et des républiques populaires*, Editions de l' Institut de Sociologie, Brussel, 1971, 127-151; een vertaling naar het Duits met uitgebreide commentaar vindt men in: MAURACH, R., *Handbuch des Sowjetverfassung*, Isar Verlag, München, 1955, 429p.

2.74. - Het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR heeft de bevoegdheid beslissingen te nemen met algemene draagwijdte, die niet getroffen worden in een welbepaalde concrete zaak, maar een ontleding van de gerechtelijke praktijk inhouden, bepaalde tekortkomingen en vergissingen vaststellen, de rechtbanken richtlijnen verstrekken om deze uit te schakelen en op zijn minst de louter rechtsprekende rol van de gerechtshoven in de Sovjetunie te buiten gaat (rechtspraak wordt in de Sovjetunie niet erkend als bron van recht). Sinds de wet van 12 februari 1957 (VVS SSSR, 1957, nr. 4, 84) worden de richtlijnen van het Plenum niet langer 'bindende onderrichtingen' (rukovodiashchie ukazaniia) maar wel 'bindende toelichtingen' (rukovodiashchie raz'iasneniia) genoemd, wat meer de nadruk legt op hun uitsluitend interpretatief karakter. Zie hierover uitgebreid; GORLE, F., 'De rol van het Opperste Gerechtshof van de USSR bij de toepassing van het sovjetrecht', R.W., 1977-78, 209-224.

De nieuwe Uniewet over het Opperste Gerechtshof van de USSR werd goedgekeurd door het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR op 30 november 1979 (*Izvestiia*, 1 december 1979, nr. 282). Deze wet gebruikt de term 'bindende toelichtingen' (rukovodiashchie raz'iasneniia) in precies dezelfde betekenis.

2.75. - De eerste datum verwijst naar de Juliaanse kalender, die vóór de revolutie van 1917 in Rusland van kracht was. De tweede datum verwijst naar de Gregoriaanse kalender, die werd ingevoerd door het decreet van 26 januari (8 februari) 1918. In dat decreet werd voorzien dat na 31 januari (volgens de Juliaanse kalender), 14 februari komt (volgens de Gregoriaanse kalender). Daarom precies wordt de oktoberrevolutie elk jaar in de USSR op 7 november gevierd.

2.76. - Decreet nr. 1 'Over de rechtbanken', *SU RSFSR* 1917-1918, 50.
Decreet nr. 2 'Over de gerechtelijke organisatie', *SU RSFSR* 1917-1918, 420.

- 2.77. - Boek X van de 'Svod Zakonov Rossiiskoi Imperii' (Verzameling van wetten van het Russische Rijk) is sinds 1832 tot aan de revolutie van 1917 de kernbron van prerevolutionaire burgerlijke wetgeving.
- 2.78. - Het procesrecht was in pre-revolutionair Rusland geregeld door de vooruitstrevende codex van 1864. Voordien gold een procesrechtelijke regeling, opgenomen in de 'Svod Zakonov' en gebaseerd op de Pruisische wetgeving inzake burgerlijk procesrecht sinds 1793. De procedure berustte op het toen in West-Europa heersende principe van formele bewijsvoering, schriftelijkheid en actieve rol van het gerecht (eigenlijk nam niet de rechter, doch de secretaris van de rechtbank de beslissing in burgerlijke zaken, gezien de rechter daartoe de nodige kennis miste). Met deze traditie breekt het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van 1864 radicaal: het wetboek was geconcipieerd naar het model van de Franse 'Code de Procédure Civile', opgebouwd rond de idee van het partijproces, en met een mondelinge en openbare procedure en vrijheid van bewijsvoering. Zie SCHULTZ, L., *Russische Rechtsgeschiede*, Moritz Schauenburg, Lahr, 1951, 215-216.
- 2.79. - Decreet nr. 2 'Over de gerechtelijke organisatie', SU RSFSR, 1917-1918, 347, art. 8.
- 2.80. - Decreet nr. 2 'Over de gerechtelijke organisatie', SU RSFSR, 1917-1918, 347, art. 36.
- 2.81. - GOIKHBARG, A.G., *Khoziaistvennoe pravo (Economisch recht)*, I, Gosudarstvennoe izdatel'stvo, Moskou, 1924, 3.
- 2.82. - 'Polozhenie o narodnom sude Rossiiskoi Federativnoi Sovetskoi Respubliki' (Richtlijn over de volksrechtbanken van de RSFSR), SU RSFSR, 1918, 889.
- 2.83. - Afgezien van de talrijke confiscatie- en nationalisatiedecreten en de labiele decreten over de gerechtelijke organisatie, zijn nog een aantal decreten inzake familierecht te vermelden: het decreet van 19 december 1917 'Over de echtscheiding', SU RSFSR, 1917-1918, 152, en het decreet van 20 december 1917, dat het religieus huwelijk vervangt door het burgerlijk huwelijk, SU RSFSR, 1917-1918, 160. In oktober 1918 (zonder precieze datum) werd het Wetboek over de Akten van de Burgerlijke Stand, Huwelijk, Familie en voogdij uitgevaardigd, SU RSFSR, 1917-1918, 818. Ook erfrecht (decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht', SU RSFSR, 1917-1918, 456) en de schenkingen (decreet 'Over de schenkingen', SU RSFSR, 1917-1918, 525) genoten de aandacht van de revolutionaire wetgever.
- 2.84. - CARR, E.H., *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*, II, McMillan, New York, 1952, 48; GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, Michigan Law School, Ann Arbor, 1948, 686-688.

- 2.85. - Decreet 'Over de bodem', *SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 1, 3.
- 2.86. - Decreet 'Over de socialisering van de bodem', *SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 25, 346.
- 2.87. - Over het ontstaan van collectieve landbouwexploitaties van de staat, die later de naam 'sovchose' krijgen en coöperatieve landbouwexploitaties, nl. de 'kolchosen', wordt iets meer gezegd in het hoofdstuk over de 'kolchosedvor als bijzonder rechtssubject'.
- 2.88. - 'Polozhenie o sotsialisticheskome zemleustroistve' (Richtlijn over het socialistisch grondbezit), *SU RSFSR*, 1919, nr. 4, 43.
- 2.89. - 'Konstitutsiia (osnovnoi zakon) Rossiiskoi Sotsialisticheskoi Federativnoi Respubliki' (Grondwet (basiswet) van de RSFSR), *SU RSFSR*, 1918, nr. 51, 582.
- 2.90. - Decreet van 14 februari 1919 'Over de socialistische organisatie van de landbouw', *SU RSFSR*, 1919, 43, art. 3 en 61.
- 2.91. - GOIKHBARG, G.A., *Sotsializm v khoziaistve (Socialisme in de economie)*, Ekonomizdat, Moskou, 1919, 6.
- 2.92. - 'Dekret ob otmene prava chastnoi sobstvennosti na nedvizhimosti v gorodakh' (Decreet over de afschaffing van privé-eigendomsrecht t.a.v. onroerende goederen in de steden), *SU RSFSR*, 1918, nr. 62, 674.
- 2.93. - 'Dekret o zapreshchenii sdelok s nedvizhimosti' (Decreet over het verbod van contracten met onroerende goederen), *SU RSFSR*, 1917, nr. 10, 154.
- 2.94. - 'Postanovlenie Narodnogo Komissariata Iustitsii o protivno-zakonnosti sdelok kupli-prodazhi stroenii, nakhodiashchikhsia v seleniakh' (Besluit van het Volkscommissariaat voor Justitie over de onwettelijkheid van overeenkomsten van koop-verkoop van gebouwen, die zich in dorpen bevinden), *SU RSFSR*, 1918, nr. 65, 715.
- 2.95. - Decreet van 17 december 1917, *SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 10, 150; 'Dekret o natsionalizatsii bankov' (Decreet over de nationalisatie van de banken), 14 december 1917, *SU RSFSR*, 1917, nr. 10, 150; Besluit van de Raad der Volkscommissarissen van 2 december 1918, 'O likvidatsii gorodskikh obshchestvennykh bankov' (Over de liquidatie van stedelijke maatschappelijke banken), *SU RSFSR*, 1918, nr. 97, 991. De genationaliseerde banken werden filialen van de éne Staatsbank. Aandelen en obligaties van alle banken en industriële ondernemingen werden geannuleerd: 'Dekret o konfiskatsii aktsionernykh kapitalov byvshikh chastnykh bankov' (Over de confiscatie van kapitalen van vroegere privé-banken), *SU RSFSR*, 1918, nr. 19, 295. Ook werd elk verhandelen van waardepapieren verboden. Staatsleningen (binnen- én buitenlandse) werden geannuleerd, een maatregel die de kredietwaardigheid van de Sovjetstaat erg aan het wankelen bracht. Uitbetalen van dividenden werd door het decreet van 29 december 1917 verboden (*SU RSFSR*, 1918, nr. 13, 185).

- 2.96. - Decreet van 28 november 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 86, 904.
- 2.97. - Decreet van 22 april 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 33, 432.
- 2.98. - De term 'konfiskatsiia' (verbeurdverklaring) wordt aanvankelijk, tijdens het oorlogscommunisme, zeer algemeen gebruikt ter aanduiding van het zonder vergoeding in beslag nemen van goederen door de overheidsorganen. Later krijgt het begrip 'confiscatie' een zeer specifieke, meer afgelijnde en engere betekenis, nl. inbeslagname door de overheid als gevolg van een strafrechterlijke veroordeling. Zie verder: het hoofdstuk over staatsingrijpen.
- 2.99. - Decreet van 26 januari 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 19, 290.
- 2.100. - Decreet van 28 juni 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 26, 559.
- 2.101. - Besluit van 30 juni 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 47, 561.
- 2.102. - Decreet van 12 november 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 83, 879.
- 2.103. - Decreet van 2 april 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, 398.
- 2.104. - Decreet van 11 oktober 1920, *SU RSFSR*, 1920, 422; decreet van 4 december 1920, *SU RSFSR*, 1920, 505; decreet van 22 december 1920, *SU RSFSR*, 1920, 531.
- 2.105. - Ruime bevoegdheden werden in dit kader toevertrouwd aan de Opperste Economische Raad (Vyshii Sovet Narodnogo Khoziaistva), opgericht op 5 december 1917 en belast met het regeringsbeleid inzake industrie. Deze Raad beschikte over belangrijke bevoegdheden i.v.m. confiscatie van privé-ondernemingen: decreet van 5 december 1917, *SU RSFSR*, 1917-1918, 83; decreet van 8 augustus 1918, *SU RSFSR*, 1918, 644.
- 2.106. - Besluit van 14 november 1917, *SU RSFSR*, 1917, nr. 3, 35.
- 2.107. - Decreet van 20 juni 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 45, 546: nationalisatie van de olie-industrie.
- 2.108. - Decreet van 7 september 1920, *SU RSFSR*, 1920, nr. 78, 366.
'Postanovlenie Vyshego Soveta Narodnogo Khoziaistva o polnoi natsionalizatsii vseh promyshlennykh predpriatii s kolichestvom rabochikh do 10 bez dvigatelei, i do 5 s dvigateliami' (Verordening van de Opperste Economische Raad over de volledige nationalisering van alle industriële bedrijven met 10 arbeiders zonder machineuitrusting, en met 5 arbeiders met machineuitrusting), 29 november 1920, *SU RSFSR*, nr. 93, 512.
- 2.109. - Decreet van 23 november 1917, *SU RSFSR*, 1918, 46. Dit decreet bepaalt de maximumwedden voor volkscommissarissen (de latere ministers) en voor hoge overheidsfuncties. Decreet van 14 september 1918, *SU RSFSR*, 1918, 776: lonen voor hogere ambtenaren; decreet van

22 september 1918, *SU RSFSR*, 1918, 747 'over wedden en lonen'; decreet van 18 oktober 1918, *SU RSFSR*, 1918, 815 'over wedden en lonen'; decreet van november 1918 (zonder precieze datum), *SU RSFSR*, 1918, 839 'over de wedden van leerkrachten'.

2.110. - Arbeidswetboek van de RSFSR van november 1918 (zonder precieze datum), *SU RSFSR*, 1918, 905.

2.111. - VOL'FSON, F.I., *Grazhdanskoe Pravo (Burgerlijk recht)*, Gosudarstvennoe izdatel'stvo, Moskou, 1929, 5.

2.112. - Decreet van 19 december 1917 'Over de echtscheiding', *SU RSFSR*, 1917-1918, 152; decreet van 20 december 1917, dat het religieus huwelijk door het burgerlijk huwelijk vervangt, *SU RSFSR*, 1917-1918, 160. In oktober 1918 (zonder precieze datum) werd het 'Wetboek over de Akten van de Burgerlijke Stand, Huwelijk, Familie en Voogdij' uitgevaardigd, *SU RSFSR*, 1917-1918, 818.

2.113. - Wat het erfrecht betreft: decreet van 27 april 1918 'Over de afschaffing van het erfrecht', opm. 1 bij art. 2 van het decreet, *SU RSFSR*, 1918, nr. 34, 456.

2.114. - Wetboek over de Akten van de Burgerlijke Stand, Huwelijk, Familie en Voogdij, art. 42 en 49, *SU RSFSR*, 1918, 818.

2.115. - ANTIMONOV, B.S. en GRAVE, K.A., *Sovetskoe nasledstvennoe pravo (Sovjeterfrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1955, 28-30; GORDON, P.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu (Lezingen over sovjet burgerlijk recht)*, II, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1960, 318; ORLOVSKII, P., 'Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers), *Sovetskoe Gosudarstvo (Sovjetstaat)*, 1938, nr. 6, 71; SEREBROVSKII, V.I., *Istoriia razvitiia sovetskogo nasledstvennogo prava*, in *Istoriia sovetskogo grazhdanskogo prava (Geschiedenis van de ontwikkeling van het sovjetrecht)*, in: *Geschiedenis van de ontwikkeling van het sovjet burgerlijk recht*, Gosiurizdat, Moskou, 1945, 161; SUKHOVSKII, V.I., *Nasledstvennoe pravo (Erfrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1948, 5 en 9.

2.116. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR)*, Akademiia Nauk SSSR, Moskou, 1955, 46.

2.117. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 48.

2.118. - Decreet van 17 december 1917, pt. 6, *SU RSFSR*, 1917, nr. 10, 150.

2.119. - Decreet van 28 januari 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, 353, over de annulering van aandelen, obligaties en buitenlandse leningen.

- 2.120. - Decreet van 28 januari 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, 353.
- 2.121. - Decreet van 20 augustus 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 62, 674.
- 2.122. - Decreet van 27 april 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, nr. 34, 456.
- 2.123. - "Arbeidsongeschikt zijn zieken, invaliden, minderjarigen tot 18 jaar, mannen vanaf 55 jaar, vrouwen vanaf 50 jaar", besluit van het Volkscommissariaat voor Justitie (in 1946 werd dit het Ministerie van Justitie) van de RSFSR, 11 juni 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 64, 549.

2.124. - Een besluit van 31 december 1918 van het Volkscommissariaat voor Justitie en het Volkscommissariaat voor Financiën beantwoordt de vraag of de 'voorafnemingen' die worden gedaan tot uitvoering van art. 2 van het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht' onderhevig zijn aan successierechten. Volgens dit besluit moet de toewijzing op basis van art. 2 en art. 9 van voornoemd decreet worden gezien als een vorm van sociale bijstand en dus niet als een erfdeel. Derhalve, besluit het decreet, worden in dat geval geen successierechten geheven. Aangehaald door OSSIPOV, P., *Le droit successoral soviétique*, Georg & Cie., Genève, 1949, 7.

Het decreet van 26 november 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, 900, volgens hetwelk de auteursrechten t.a.v. wetenschappelijke, literaire, muzikale en artistieke werken na de dood van de auteur eigendom van de staat worden. Slechts dichte verwanten, die arbeidsonbekwaam en behoeftig zijn, hebben een onderhoudsvordering conform aan de 'algemene regels' van het decreet van 27 april 1918 'Over de afschaffing van het erfrecht'. Een decreet van 30 juni 1919 voorziet eenzelfde regeling voor uitvindingen en ontdekkingen.

GOIKHBARG, autoriteit op het gebied van 'burgerlijk recht', schreef nog in 1923 op radicale toon: "Het decreet van 27 april 1918 'Over de afschaffing van het erfrecht' heeft het instituut van het erfrecht in zijn geheel en zonder overblijfsel afgeschaft, zodanig dat er van deze instelling niets overbleef, in geen enkel opzicht, voor geen enkel onderdeel. Niemand mag nog beslissen wat met zijn vermogen gebeurt na zijn overlijden. Na de dood van de burger gaat zijn eigendom naar de staat. Tengevolge van dit decreet wordt privé-eigendom bezit voor het leven. Vermogen kan slechts aan het individu toebehoren voor de duur van zijn leven, niet langer.", GOIKHBARG, A.G., *Khoziaistvennoe pravo (Economisch recht)*, I, Iurizdat, Moskou, 1923, 176-177.

2.125 - Het in noot 2.124 vernoemde besluit van 31 december 1918 stelde dat ook de goederen, waarvan de overgang gebeurde op basis van art. 9 van het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht' niet in aanmerking kwamen voor het heffen van successierechten. OSSIPOV, P., *Le droit successoral soviétique*, a.w., 7.

De derde afdeling van het Volkscommissariaat voor Justitie van de RSFSR (die tot functie had de wetten te interpreteren) besloot dat "erfrecht slechts op 1 januari 1923 werd ingevoerd". MALITSKII, G.A., 'Pravo nasledovaniia' (Erfrecht), *Vestnik Sovetskoi Iustitsii*, 1924, 378.

SEREBROVSKII meende nog in 1925 (spoedig echter zal hij de tegenovergestelde mening verdedigen) dat de 'kleine uitzondering' van art. 9 niets gemeen heeft met erfrecht. Ze werd ingegeven door overwegingen van speciale aard, zoals de wenselijkheid zekerheid te verschaffen aan de dichte verwanten van de overledene, op voorwaarde dat ze met de eigendom van deze laatste een zekere band hebben gehad, economisch of als arbeiders. SEREBROVSKII, V.I., *Pravo nasledovaniia (Erfrecht)*, Iurizdat, Moskou, 1925, 5.

2.126. - Beslissing in de zaak 'Chichkinaia', *Sotsialisticheskaja Zakonnost*, 1938, nr. 10, 8.

2.127. - "... Slechts kapitalistische eigendom van produktiemiddelen werd door de revolutie afgeschaft. In het decreet van 27 april 1918 gaat het om overgang in eigendom, hoewel het decreet zelf de woorden gebruikt 'overgang in onmiddellijk beheer en beschikking' (neposredstvennoe upravlenie i rasporiazhenie)", GENKIN, D.M., *Pravo nasledovaniia v SSSR (Erfrecht in de USSR)*, in *Istoriia sovetskogo grazhdanskogo prava 1917-1947 (Geschiedenis van het sovjet burgerlijk recht 1917-1947)*, Iurizdat, Moskou, 1948, 511-512.

ANTIMONOV, B.S. en GRAVE, P.I., *Sovetskoe nasledstvennoe pravo (Sovjet erfrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1955, 28-30. SEREBROVSKII haalt tot staving van zijn gewijzigde (noot 2.124) stelling de rechtspraktijk over de toepassing van het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht' aan, gepubliceerd in *Sotsialisticheskaja Zakonnost*, 1938, nr. 10, 84: "Hoewel de rechtbank het vermogen, dat overging volgens art. 9 van het decreet 'Over de afschaffing van het erfrecht', geen eigendom noemde, erkende zij toch dat de persoon die het vermogen in beheer en beschikking heeft gekregen, alle rechten van een eigenaar heeft t.a.v. dit vermogen.", SEREBROVSKII, V.I., *Istoriia razvitiia sovetskogo prava (Geschiedenis van de ontwikkeling van het sovjet erfrecht)*, in: *Istoriia sovetskogo grazhdanskogo prava (Geschiedenis van het sovjet burgerlijk recht)*, Iurizdat, Moskou, 1948, 161.

2.128. - Aangehaald door SEREBROVSKII, V.I., *Istoriia razvitiia...*, a.w., 164.

2.129. - DAVIDOVICH, V.F., *Nasledstvennoe pravo (Erfrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1927, 13.

2.130. - GENKIN, D.M., *Sovetskoe nasledstvennoe pravo*, in *Istoriia sovetskogo grazhdanskogo prava 1917-1947 (Sovjet erfrecht, in Geschiedenis van het sovjet burgerlijk recht 1917-1947)*, Iurizdat, Moskou, 1948, 512-515; SEREBROVSKII, V.I., *Istoriia razvitiia sovetskogo nasledstvennogo prava*, in: *Voprosy sovetskogo grazhdanskogo prava (Geschiedenis van de ontwikkeling van het sovjet erfrecht, in*

Vragen van sovjet burgerlijk recht), a.w., 161.

2.131. - *SU RSFSR*, 1918, nr. 100, 1031.

2.132. - *SU RSFSR*, 1918, nr. 20, 242.

2.133. - Heel wat roerende goederen, die een grote waarde vertegenwoordigden voor de overledene en voor diens verwanten, waren voor de staat absoluut nutteloos. Bovendien moest de staat toegeven dat het administratief apparaat te weinig was uitgebouwd met het oog op het beheer van al deze nalatenschappen. Het gevolg daarvan was dat op het platteland en in de steden de nalatenschap niet werd aangegeven en de roerende goederen door de naaste verwanten ter plaatse werden verdeeld. GOIKHBARG vermeldt dat hij geen enkel geval kent waarin de nalatenschap in de steden officieel aan de autoriteiten werd overgedragen. Ook vestigt hij de aandacht op het feit dat de sovjet staatsbegroting van deze periode geen enkele verwijzing bevat naar een inkomen, dat uit deze bron zou voortvloeien. Zie: GOIKHBARG, A.G., *Khoziaistvennoe pravo (Economisch recht)*, Iurizdat, Moskou, 1923, 179.

2.134. - In de landelijke districten, waar de landbouw grotendeels collectief en familiaal georganiseerd was, schafte de volkscommissaris van Justitie, door het decreet van 21 mei 1919, de 10000 roebel-limiet af bij onmiddellijke overgang van het landbouwvermogen op de overlevende echtgeno(o)t(e) en de naaste verwanten (*SU RSFSR*, 1919, nr. 20, 242). Ook hier weer blijkt de familiaal georganiseerde boerengemeenschap de eerste te zijn om uitzonderingen te bekomen t.a.v. een opgelegde regeling, die niet strookt met het van oudsher gegroeide en stilzwijgend erkende gewoonterecht: dank zij deze maatregel werd stilzwijgend opnieuw het privaatrecht erkend, dat van oudsher gold in de boerenfamilies t.a.v. die leden, die bereid waren het gemeenschappelijke boerenbedrijf voort te zetten. Zie: BILINSKY, A., 'Das neue Musterstatut der Kolchos in der UdSSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1969, 129 e.v.; SEREBROVSKII, V.I., *Istoriia razvitiia...*, a.w. 158.

2.135. - MALITSKII, B.R., 'Pravo nasledovaniia' (Erfrecht), *Vestnik sovetskoi iustitsii (Bode van de sovjetjustitie)*, 1924, 378-379.

2.136. - Decreet van 20 mei 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 43, 525.

2.137. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti (Persoonlijk eigendomsrecht)*, Nauka, Moskou, 1964, 24.

2.138. - Vandaar de naam 'oorlogscommunisme' (voennyi kommunizm): de mensen werden a.h.w. in een belegerde vesting in leven gehouden. Deze term werd echter niet gebruikt in de jaren 1918-1920. Hij dook voor het eerst op in LENIN's werk 'Over de belasting in

natura' in april 1921. LENIN beschrijft in dit werk het oorlogscommunisme als een tijdelijk regime, ingevoerd in een periode van uiterste nood, oorlog en ineenstorting. LENIN, V.I., *Sochinenia (Verzamelde werken)*, d. 32, 341-380; GIMPEL'SON, E.G., *Voennyi kommunizm. Politika, praktika, ideologiya (Oorlogscommunisme. Politiek, praktijk, ideologie)*, Gosiurizdat, Moskou, 1973, 239.

2.139. - GIMPEL'SON, E.G., *Voennyi kommunizm...*, a.w., 42.

2.140. - Decreet van 8 mei 1918, *SU RSFSR*, 1918, 468: dit decreet geeft buitengewone volmachten aan het Volkscommissariaat voor de Bevoorrading in zijn 'strijd tegen de plattelandsbourgeoisie'. Decreet van 27 februari 1919, *SU RSFSR*, 1919, 106: over de bijzondere militaire eenheden, die de arbeiders moeten bevoorraden. *Dekrety sovetskoi vlasti (Decreten van de sovjetmacht)*, II (17 maart tot 10 juli 1918), Gosiurizdat, Moskou, 1959, 265. Zie ook: DAVYDOV, M.I., *Bor'ba za khleb. Prodovol'stvennaia politika Kommunisticheskoi Partii i Sovetskogo Gosudarstva v gody grazhdanskoi voiny (1917-1920) (De strijd om brood. Bevoorradingspolitiek van de Communistische Partij en van de Sovjetstaat in de jaren van Burgeroorlog (1917)1920))*, Izurizdat, Moskou, 1971.

2.141. - Decreet van 19 februari 1918, *SU RSFSR*, 1918, 346; decreet van 9 mei 1918, *SU RSFSR*, 1918, 468; decreet van 27 februari 1919, *SU RSFSR*, 1919, 106.

2.142. - *Izvestiia Narodnogo Komissariata po prodovol'stviu (1919)* (Berichten van het Volkscommissariaat inzake bevoorrading) aangehaald door LORENZ, R., *Sozialgeschichte der Sowjetunion*, I, 1917-1745, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1976, 109.

2.143. - Requisitie betekent inbeslagname door de overheid tegen vergoeding, confiscatie inbeslagname door de overheid zonder vergoeding, althans in de periode van het oorlogscommunisme. Later wordt de term 'confiscatie' enger omschreven als inbeslagname zonder vergoeding als gevolg van een strafmaatregel (hierover meer in het hoofdstuk over staatsinterventie).

2.144. - Besluit van het Centraal Volkscommissariaat van 7 november 1917, *SU RSFSR*, 1917, nr. 1, 9.

2.145. - Zo vertelt MASLOV het verhaal van een hoteluitbater die tijdens het oorlogscommunisme zijn hotelporcelein in zijn kelder had opgeslagen. De hele voorraad werd geconfisqueerd, gezien de ex-hoteluitbater dit huishoudelijk gerief niet nodig had voor onmiddellijk gebruik, en dit in een periode waarin dagelijkse gebruiksvoorwerpen zo schaars waren. MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 163.

2.146. - Besluit van het Centraal Volkscommissariaat van 21 november 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 83, 879.

- 2.147. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti (Persoonlijk eigendomsrecht)*, Nauka, Moskou, 1964, 22.
- 2.148. - Besluit van 16 april 1920, *SU RSFSR*, 1920, nr. 29, 143.
- 2.149. - Dat zijn vertegenwoordigers van het GUBISPOLKOM, GUBSOVNARKHOZ en GUBPRODKOM. Over deze plaatselijke vertegenwoordiging van de centrale machtsorganen: MEYER, G., *Studien zur sozial-ökonomischen Entwicklung Sowjetrusslands 1921-1923*, Pahl-Rugenstein Verlag, Keulen, 1974, 465-515.
- 2.150. - Zie noot 2.142.
- 2.151. - Besluit van het Centraal Volkscommissariaat van 3 januari 1921: 'O rekvizitsiakh i konfiskatsiakh' (Over requisities en confiscaties), *SU RSFSR*, 1921, nr. 5, 37.
Besluit van het Centraal Volkscommissariaat van 17 oktober 1921 'O poriadke rekvizitsii i konfiskatsii imushchestva chastnykh lits i obshchestv' (Over de wijze van requisitie en confiscatie van vermogen van privé-personen en verenigingen), *SU RSFSR*, 1921, nr. 70, 564.
- 2.152. - KURSKII, D.I., *Izbrannye stat'i i rechi (Uitgekozen artikels en toespraken)*, Gosiurizdat, Moskou, 1958, 136-137.
- 2.153. - Decreet van 24 november 1917, *SU RSFSR*, 1917, 50.
- 2.154. - Decreet nr. 1 'Over de rechtbanken', 24 november 1917, *SU RSFSR*, 1917-1918, 50; decreet nr. 2 'Over de rechterlijke organisatie', 7 maart 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, 420 (in de herdrukte uitgave 347); decreet nr. 3 'Over de rechterlijke organisatie', 30 juli 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, 589; instructie van de Volkscommissaris van Justitie 'Over de rechtbanken', 23 juli 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, 597; besluit 'Over de volksrechtbanken', 30 november 1918, *SU RSFSR*, 1917-1918, 889.
- 2.155. - Decreten nr. 2 en 3 (zie boven) en de instructie van de Volkscommissaris voor Justitie 'Over de rechtbanken' (eveneens vermeld in noot 2.154).
- 2.156. - STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava (Cursus van sovjet burgerlijk recht)*, I, Gosiurizdat, Moskou, 1927, 37.
- 2.157. - STUCHKA, P.I., *Entsiklopediia gosudarstva i prava (Encyclopedie van staat en recht)*, III, Gosiurizdat, Moskou, 1927, 1594.
- 2.158. - GOIKHBARG, A.G., *Osnovy chastnogo imushchestvennogo prava (Beginnelsen van privé-vermogensrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1924, 9.

- 2.159. - Het talrijkst en het heftigst waren de boerenopstanden in Wolga-gebied, Oekraïne, Siberië en Tambov (gebied in het westen van de RSFSR). In Tambov hadden 30000 boeren zich verenigd en georganiseerd als een echt leger. Zie: LORENZ, R., *Sozialgeschichte der Sowjetunion*, I, 1917-1945, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1976, 119.
- 2.160. - *SU RSFSR*, 1921, 147: "... 8. Alle voorraden van levensmiddelen, zaaigoed en veevoeder, die de boeren overhouden na de aftrek van deze belasting, staan volledig te hunner beschikking en kunnen worden aangewend tot verbetering en versteviging van hun bedrijf, tot verhoging van hun persoonlijk verbruik, of tot omruiling tegen fabrieks- of ambachtelijke produkten of tegen andere landbouwprodukten. Omruilen binnen het kader van het lokale ruilverkeer is toegelaten." Later werd deze belasting in natura omgezet in een belasting in geld: *SU RSFSR*, 1923, 451. Deze nieuwe regeling werd van kracht op 1 januari 1924.
- 2.161. - *SU RSFSR*, 1921, 212.
- 2.162. - *SU RSFSR*, 1921, 149; zie ook het decreet van 9 augustus 1921, *SU RSFSR*, 1921, 403.
- 2.163. - *SU RSFSR*, 1921, 230 en 240.
- 2.164. - *SU RSFSR*, 1922, 320; *SU RSFSR*, 1923, 246 en 952. Zie ook: REICHEL, M.O., 'Kontsessii v sovetskomo zakonodatel'stve i praktike' (Concessies in de sovjetwetgeving en -praktijk), *Sovetskoe pravo (Sovjetrecht)*, 1927, nr. 4, 3.
- 2.165. - In oktober 1921 werd de Staatsbank of Gosbank opgericht, die het geldverkeer in het land zou controleren. Onmiddellijk na haar oprichting bracht de Gosbank bankbriefjes in omloop, de zgn. 'chervonets'. Deze bankbiljetten werden voor 25 % gedekt door edel metaal en deviezen en voor 75 % door te gelde te maken facturen, kortlopende wissels en andere vorderingen. De bedoeling was een stevige munt te creëren, gebaseerd op een gouden standaard, zij het dat er absoluut geen vrijheid bestond om goud aan te kopen of te verkopen. De 'chervonets' werd inderdaad voor een tijd genoteerd, gekocht en verkocht op buitenlandse wisselmarkten. Doch naast deze 'chervonets' bleef in de jaren 1922-1923 de gewone papieren roebel voortbestaan. De papieren roebel bleef de meest gebruikte munt: de 'chervonets' bestond slechts in grote coupures en werd door de Staatsbank slechts uitgegeven voor eigen commerciële verrichtingen. De budgettaire uitgaven van de overheid werden echter gedekt door de emissie van gewoon papiergeld of 'sovznak'. Deze gewone roebels werden steeds talrijker en daalden gestadig in waarde. In 1924 werd de 'chervonets' de enige geldeenheid, na twee jaar 'bipaperisme'. Zie: ELSTER, K., *Vom Rubel zum Tscherwonjez*, Pahl-Rugenstein, Jena, 1930; SYBUL'SKII, F.G., 'NEP i denezhnaia reforma, 1922-1924' (De NEP en de monetaire hervorming, 1922-1924), *Istoriia SSSR*, 1972, nr. 4, 114-127.

- 2.166. - "Met het verschijnen van de privé-economische ruilactiviteit, waarbij de wil de belangrijkste rol speelt en waar vermogensverhoudingen op basis van contractuele wilsovereenstemming werden vastgelegd, bleek de nood te ontstaan aan een objectieve normering, onafhankelijk van controle door de administratieve macht én aan een adequate omschrijving van deze rechten.": KANTOROVICH, I.A., *Imushchestvennye prava grazhdan SSSR (Vermogensrechten van de burgers in de USSR)*, Leningradskii Gublits, Leningrad, 1923, 3.
- 2.167. - STUCHKA, P.I., *Grazhdanskoe pravo i praktika ego primeneniia (Burgerlijk recht en zijn toepassing in de praktijk)*, Izd. Kommunisticheskoi Akademii, Moskou, 1929, 19.
- 2.168. - *SU RSFSR*, 1922, 423.
- 2.169. - GSOVSKI noemt dit decreet de 'Magna Charta' van de opnieuw toegestane private rechten: GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, a.w., 1948, 22.
- 2.170. - Het decreet erkent wettelijke en testamentaire erfopvolging voor de overlevende echtgeno(o)t(e) en de onmiddellijke descendenten. De 10000 roebel-limiet (art. 9 van het decreet van 27 april 1918) blijft echter behouden.
- 2.171. - STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava (Cursus van sovjet burgerlijk recht)*, Gosudarstvennoe sotsial'no-ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 102.
- 2.172. - GOIKHBARG, A.G., *Khoziaistvennoe pravo (Economisch recht)*, a.w., 1926, 52.
- 2.173. - Decreet van het Panrussisch Centraal Uitvoerend Comité 'Over de toepassing van het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR', aangenomen op de IVde zitting van het IXde congres van 31 oktober 1922, *Izvestiia Vserossiiskogo Centralnogo Iсполnitel'nogo Komiteta (Berichten van het Panrussisch Centraal Uitvoerend Comité)*, 12 november 1922, nr. 256; *SU RSFSR*, 1922, 204.
Het B.W. RSFSR werd dus aangenomen vóór de vorming van de Sovjetunie op 30 december 1922. De Oekraïense en de Witrussische Republiek volgden echter bij het invoeren van hun eigen Burgerlijke Wetboeken het voorbeeld van de RSFSR-codex. Deze wetboeken, evenals de burgerlijke wetboeken van de later toegetreden unierepublieken verschillen slechts in minder belangrijke punten naargelang de plaatselijke omstandigheden van elke unierepubliek. Daarom wordt in de regel verwezen naar het modelwetboek: het B.W. RSFSR. Slechts indien afwijkingen worden vastgesteld in de burgerlijke wetboeken van de andere unierepublieken, zal daarnaar uitdrukkelijk worden verwezen.
- 2.174. - STUCHKA, P.I., *Grazhdanskoe pravo i praktika ego primeneniia (Burgerlijk recht en zijn toepassing in de praktijk)*, a.w., 1929, 45.

2.175. - Zoals reeds vermeld nemen de later toegetreden uniërepublieken óf volledig (Turkmenië, Tadjikistan, Oezbekistan, Kazachstan, Kirgizië) óf voor het grootste deel (Oekraïne, Witrusland, Azerbaidjan, Georgië, Armenië) het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR over. De laatstgenoemde uniërepublieken vaardigden wel een eigen burgerlijk wetboek uit, doch voor de oplossingen van alle basisproblemen werd als modelvoorbeeld B.W. RSFSR gehanteerd. Zie RAEVICH, S., 'Kompetentsiia Soiuza i soiuznykh respublik v voprosakh grazhdanskogo zakonodatel'stva' (De bevoegdheid van de Unie en van de uniërepublieken inzake burgerlijke wetgeving), *Sovetskoe Pravo* (Sovjetrecht), 1924, nr. 4, 3.

2.176. - Hierbij moet ongetwijfeld nog worden vermeld dat belangrijke beperkingen werden opgelegd aan de individuele producent via belastingen, die, wanneer het inkomen een bepaalde grens overschreed, op arbitraire wijze konden worden vastgelegd door de directie der belastingen: voor landbouwbelasting *SU SSSR*, 1931, 79; belasting op privé-handel *SU SSSR*, 1930, 481; *SU SSSR*, 1931, 279; *SU RSFSR*, 1932, 459; inkomstenbelasting *SU SSSR*, 1930, 482.

2.177. - KANTOROVICH, I.A.A., *Imushchestvennye prava grazhdan SSSR* (Vermogensrechten van de burgers van de USSR), a.w., 1923, 37.

2.178. - "Onder genationaliseerd vermogen, wordt vermogen verstaan, dat staatseigendom werd op grond van speciale decreten, die golden voor de hele staat en die zelfs werden opgenomen in de grondwet (nationalisering van de bodem) of op grond van afzonderlijke, op verschillende tijdstippen uitgevaardigde decreten (nationalisering van industriële bedrijven). Tenslotte kan genationaliseerd vermogen ook het gevolg zijn van confiscatie of requisitie van privé-bezit (vnl. gebouwen). Gemunicipaliseerd vermogen betekent hetzelfde, met als enig verschil dat dit vermogen wordt beheerd door de gemeentelijke afdelingen van de plaatselijke uitvoerende comités (municipaliteiten)": KANTOROVICH, I.A.A., *Imushchestvennye prava grazhdan SSSR* (Vermogensrechten van de burgers van de USSR), a.w., 1923, 28-29.

2.179. - Onder 'produktiemiddelen en vermogen dat als kapitaal fungeert', verstaat STUCHKA de kapitalistische eigendom, die aan zijn bezitter, in Marxistische termen uitgedrukt, meerwaarde verschaft, d.w.z. verrijking zonder inzet van eigen arbeid. Vandaar het principe, dat doorheen de fluctuerende sovjetpolitiek streng werd gehandhaafd: "Niemand mag zich op grond van andermans arbeid verrijken".

Het principe van de niet-uitbuiting van andermans arbeid kan echter wel worden verzoend met het toelaten van de zgn. 'kleine warenproducenten en dienstverleners'. Op voorwaarde dat deze activiteiten van overheidswege streng worden gecontroleerd, is er geen bezwaar tegen dat de ene fysieke persoon prestaties levert aan de andere fysieke persoon en in ruil daarvoor een vergoeding ontvangt. De taak van de overheid bestaat erin deze individuele activiteit binnen enge grenzen te houden via een fiscale politiek, die oplopende winsten afroemt en via een streng toezicht op het 'persoonlijk karakter' van

deze arbeid. Deze individuele arbeidsactiviteit werd inderdaad 'geduld' in het sovjetsysteem door art. 9 van G.W. 1936: "Naast het socialistisch economisch systeem, dat de heersende economische organisatievorm in de USSR uitmaakt, laat de wet kleine privé-bedrijven toe van individuele boeren en ambachtsslui, gebaseerd op eigen arbeid en met uitsluiting van andermans arbeid".

2.180. - STUCHKA, P.I., *Grazhdanskoe pravo i praktika ego primeneniia* (Burgerlijk recht en zijn toepassing in de praktijk), a.w., 1929, 43.

2.181. - CARR, E.H. en DAVIES, R.W., *Foundations of a Planned Economy*, I, McMillan, New York, 1969, 266.

2.182. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti* (Persoonlijk eigendomsrecht), Nauka, Moskou, 1964, 26.

2.183. - Indien de netto-nalatenschap de waarde van 10000 roebel overschrijdt, dan worden de staat (vertegenwoordigd door het Volkscommissariaat voor Financiën) en de particulieren die tot de nalatenschap zijn geroepen, medeëigenaars van het geërfde vermogen, dat zo mogelijk vereffend en verdeeld wordt. Indien echter elementen in de nalatenschap van die aard zijn, dat ze niet gemakkelijk, of slechts met nadelige gevolgen kunnen worden verdeeld, dan moet de medeëigendom in stand worden gehouden. Verder vermeldt art. 417 B.W. RSFSR 1922 nog dat de staat het recht heeft het gedeelte, dat toekomt aan de andere partij, af te kopen. Dit recht komt ook aan de individuele burger toe, doch slechts indien - en de formulering is kenschetsend - 'de belangen van de staat het' toelaten'. De 'izhdiventsy' of onderhoudsontvangers zijn verwanten of niet-verwanten, arbeidsonbekwaam en onvermogen, die volledig ten laste van de erflater waren gedurende ten minste één jaar voor diens overlijden.

2.184. - STUCHKA, P.I., *Grazhdanskoe pravo i praktika ego primeneniia* (Burgerlijk recht en zijn toepassing in de praktijk), a.w., 1929, 45.

2.185. - Grondwet van de RSFSR 1918, pt. 3.

2.186. - Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 29 juni 1925, *Sobranie Raz'iasneniakh* (Verzameling van Toelichtingen), 1925, 114.

2.187. - *Sobranie Postanovleniakh* (S.P.) (Verzameling van Richtlijnen van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1927, nr. 15, 7.

2.188. - Hoewel het onderscheid tussen roerende en onroerende goederen werd afgeschaft in een opmerking bij art. 21 B.W. RSFSR 1922, toch wordt tijdens de N.E.P.-periode nog regelmatig verwezen naar dit onderscheid door rechtspraak en rechtsleer.

- 2.189. - SVERDLOV, G.M. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks RSFSR v sudebnoi praktike (Het Burgerlijk Wetboek in de rechtspraktijk)*, Iuridicheskoe Izdatel'stvo NKIU RSFSR, Moskou, 1929, 41.
- 2.190. - Art. 44 B.W. RSFSR 1922: "Vorderingsrechten verjaren na verloop van een termijn van drie jaar (verjaring van de vordering), indien geen andere verjaringstermijn door de wet werd vastgelegd."
- 2.191. - Postanovlenie Plenuma Verkhovnogo Suda RSFSR (Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), *Sbornik tsirkuliarov (Verzameling van circulaires)*, 1925, 114.
- 2.192. - Ibidem, 114.
- 2.193. - Het B.W. RSFSR werd gewild summier gehouden. Een gedetailleerde regeling achtten de opstellers van dit wetboek overbodig, gezien privé-rechtsverkeer en zijn juridische regeling als tijdelijk en snel voorbijgaand verschijnsel werden gezien. Zie: STUCHKA, P.I., *Entsiklopediia gosudarstva i prava (Encyclopedie van staat en recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1930, II, 930.
- 2.194. - In 1928 waren nog 85 % van de gebouwen in de steden privé-bezit. Dit waren echter huizen van geringe omvang en waarde. In de steden werd aan de lokale autoriteiten een discretionaire bevoegdheid gegeven m.b.t. de confiscatie van gebouwen door het decreet van 20 augustus 1918: "In stedelijke nederzettingen met meer dan 10000 inwoners wordt privé-eigendom afgeschaft t.a.v. de gebouwen waarvan de waarde of het inkomen een grens overschrijdt, die door de lokale autoriteiten wordt bepaald.", (*SU RSFSR*, 1917-1918, 674). Bovendien werden, nog vóór de N.E.P. officieel werd ingeluid, twee decreten uitgevaardigd, die een partiële demunicipalisatie bevalen, d.w.z. een teruggave van kleine huizen aan de vroegere eigenaars (hierover meer in het hoofdstuk over woonhuizen als object van persoonlijk eigendomsrecht). Wanneer het decreet van 22 mei 1922 aan privé-eigendom wettelijke bescherming verleende, werd het van het grootste belang te weten welke woonhuizen deze bescherming genoten, m.a.w. welke woonhuizen tijdens het oorlogscommunisme waren genationaliseerd of gemunicipaliseerd (zie noot 2.172) en welke woonhuizen bij de aanvang van de N.E.P. waren gedemunicipaliseerd.
- 2.195. - *S.P. RSFSR*, 1927, nr. 2, 14.
- 2.196. - T.a.v. betwistingen i.v.m. rechtsverhoudingen, die ontstaan waren voor de revolutie kon art. 2 van de wet tot invoering van B.W. RSFSR 1922 (*SU RSFSR*, 1922, 904) worden ingeroepen: "Geen enkel geschil i.v.m. burgerlijke rechtsverhoudingen, ontstaan voor 7 november 1917, mag door gerechtelijke of andere instanties van de Republiek worden onderzocht." Het radicale karakter van dit artikel werd echter in 1923 reeds afgezwakt door het Opperste Gerechtshof van de RSFSR: "Mag worden toegelaten: het onderzoek van geschillen die voortkomen uit burgerlijke rechtsverhoudingen, die juridisch zijn ontstaan voor 7 november 1917, maar feitelijk voortduren na 7 novem-

ber 1917, indien de onontbeerlijke voorwaarde aanwezig is dat deze feitelijke verhoudingen niet werden verboden door de sovjetwetten, of deze niet tegenspreken. Bij het onderzoeken van dergelijke geschillen mag de rechtbank slechts de sovjetwetten toepassen, hoewel zij als bewijs van eigendomsrecht pre-revolutionaire documenten mag aanvaarden." (S.P. RSFSR, 1927, nr. 6, 12). Zo werd een uitzondering gemaakt op art. 2 van de invoeringswet n.a.v. een vordering van een landelijke gemeenschap tegen vroegere huurders van molens die aan de gemeenschap toebehoorden. De vroegere huurders maakten aanspraak op het eigendomsrecht van deze molens. Het Opperste Gerechtshof oordeelde dat de belangen van een gemeenschap van arbeiders hier in het gedrang kwamen en dat een toepassing van art. 2 van de invoeringswet in strijd zou zijn met de 'revolutionaire wettelijkheid' (SVERDLOV, G.M. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks RSFSR v sudebnoi praktike (Het burgerlijk wetboek in de rechtspraktijk)*, a.w., 1929, 7.).

Een andere uitzondering op art. 2 van de invoeringswet werd gemaakt i.v.m. vorderingen van wezen tegen de voogd, die hun vermogen had verbrast ('Doklad grazhdanskogo kassatsionnogo kollegii Verkhovnogo Suda RSFSR za 1925 g.' (Verslag van de burgerlijke kamer van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, 1925), *Ezhenedel'nik sovetskoi iustitsii (Weekblad van de sovjetjustitie)*, 1927, nr. 4.

Wel wordt streng de hand gehouden aan het voorschrift van art. 6 van de invoeringswet: in elk geval wordt het toepassen van wetten van voor de revolutie, op deze rechtsverhoudingen die zijn ontstaan voor de revolutie, ten strengste verboden. Voor betwistingen, ontstaan tussen 7 november 1917 en de datum van het van kracht worden van B.W. RSFSR (1 januari 1923) geldt B.W. RSFSR slechts voor zover deze materie niet op voldoende wijze is geregeld door de wetgeving die bestond op het ogenblik van het ontstaan van deze rechtsverhoudingen (art. 4 van de invoeringswet).

2.197. - Zoals reeds vermeld, wordt eigendom door het decreet van 22 mei 1922 (*SU RSFSR*, 1922, 423) opnieuw wettelijk beschermd, wat echter aan wie toebehoorde was na de tribulaties van het oorlogscommunisme in heel wat gevallen niet meer zo duidelijk.

2.198. - Decreet van 16 maart 1922, *SU RSFSR*, 1922, 283.

2.199. - *Sbornik Opredeleniakh (Verzameling van Beslissingen) RSFSR*, 1924, nr. 95.

2.200 - *Sbornik Opredeleniakh (Verzameling van Beslissingen) RSFSR*, 1925, nr. 109.

2.201. - *Sobranie Postanovleniakh (S.P.) (Verzameling van Richtlijnen) RSFSR*, 1927, nr. 15.

2.202. - In deze gevallen werd art. 3 B.W. RSFSR dus niet toegepast.

Dit artikel verklaart contracten die onwettig zijn afgesloten, nietig. Indien de rechtshandeling werd afgesloten met een doel dat tegen de wet indruist of om de wet te ontduiken, dan heeft volgens art. 147 B.W. RSFSR 1922 geen van beide partijen het recht van de andere partij terug te eisen wat zij heeft gepresteerd in het kader van het contract. De ongerechtvaardigde verrijking komt aan de staat toe.

- 2.203. - LENIN, V.I., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, d. 33, 356.
- 2.204. - MARX, K. en ENGELS, F., *Correspondentie 1846-1885, een selectie*, Pegasus, Amsterdam, 1967, 482.
- 2.205. - STUCHKA, P.I., in: *Bolshaia Sovetskaia Entsiklopedia (Grote Sovjetencyclopedia)*, Gosizdat, Moskou, 1930, 741.
- 2.206. - GOIKHBARG, A.G., *Khoziaistvennoe Pravo (Economisch Recht)*, a.w., 1924, 9.
- 2.207. - Als minister van Justitie van Tsaar Alexander I (1801-1825) werd SPERANSKII voorzitter van een codificatiecommissie die tot doel had al het vroegere en het nog bestaande recht te bundelen en systematisch te ordenen. In 1808 komt SPERANSKII in contact met Franse juristen. Hij vat een levendige bewondering op voor de Napoleontische codificatie, die hem voorkomt als het ideaal van vooruitstrevendheid in recht en wetgeving. Om echter politieke, administratieve en sociale hervormingen door te voeren op basis van een wetgeving, geïnspireerd door de Code Napoléon, was de emancipatie van de lijfeigenen een noodzakelijke voorwaarde. De liberale ideeën van SPERANSKII stuitten echter op hevig verzet van de behoudsgezinde grootgrondbezitters (de lijfeigenschap werd in Rusland slechts in 1861 afgeschaft). SCHULTZ, L., *Russische Rechtsgeschiede*, Mauritz Schauenburg, Lahr, 1951, 201.
- 2.208. - DAVLETCHINE, T., 'Au sujet de la réforme du code civil soviétique', *Problèmes soviétiques*, 1962, nr. 5, 46.
- 2.209. - GINTSBURG, A.G., *Voprosy sovetskogo khoziaistvennogo prava (Problemen van sovjet economisch recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1933, 42.
- 2.210. - MIKOLENKO, IA.F., *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1938, 39-40.
- 2.211. - Voor een diepgaande studie van PASHUKANIS' werk: SHARLET, R., *Pashukanis and the Commodity Exchange Theory of Law 1924-1930: a Study in Soviet Marxist Legal Thought*, Indiana University, D.Ph., 1968.
Kortere bedenkingen bij deze theorie zijn te vinden bij: GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, I, a.w., 1948, 166-175; HAZARD, J., *Introduction in Soviet Legal Philosophy*, Oceana Publications, New York, 1954, XXVI-XXXIII; SHARLET, R., 'Pashukanis and the Rise of the Soviet Marxist Jurisprudence 1924-1930', *Soviet Union*, 1974, nr. 1-2, 103-121.
- 2.212. - Belangrijk is dat de door PASHUKANIS vooropgestelde beoordeling van het recht als in wezen kapitalistisch, gedoemd tot afsterven in een socialistische maatschappij, berust op een simplifiërende zwart-wit-tegenstelling tussen recht als creatie in het kader van de privaatautonomie en een autoritaire regeling, die niet meer als recht kan worden bestempeld. PASHUKANIS doet hier duidelijk aan begripsverenging in het belang van zijn centrale stelling

over het afsterven van de staat. De problematiek van de verhouding tussen autonome zelfregulatie en autoritaire regeling en hun respectievelijke juridische kenmerken is wel complexer. Het onderscheid dat PASHUKANIS hanteert is niet origineel: hij haalde het bij pre-revolutionaire rechtsdenkers als KORKUNOV en PETRAZHITSKII en bij rechtsgeleerden als JELLINEK en LABAND. Zo schrijft KORKUNOV: "Rechtsregels die rechten en plichten voorschrijven, moeten worden onderscheiden van technische regels die slechts duidelijk maken welke de beste manier is om een doel te bereiken. Doelmatigheidsregels zouden bestaan, zelfs indien de menselijke belangen niet gevarieerd en tegenstrijdig waren, zelfs indien er slechts één menselijk wezen op aarde was.", KORKUNOV, G.F., *Ukaz i zakon (De Oekaze en de wet)*, Izd. Br. Bashmakovykh, Moskou, 1894, 236-237.

Zie ook: LABAND, *Das Staatsrecht des deutschen Reiches*, J.C.B. Mohr, Freiburg i. Br., 1911, 181; JELLINEK, *Gesetz und Verordnung*, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1887, 215-240.

2.213. - PASHUKANIS, E.B., *Obshchaia teoriia prava i marksizm (Algemene theorie over recht en marxisme)*, Gosiurizdat, Moskou, 1924.

Vertaling naar het Frans: PASHUKANIS, *La théorie générale du droit et le Marxisme*, Etudes et documentations internationales, Parijs, 1970.

Voor een vertaling naar het Engels: HAZARD, J., *Introduction in Soviet Legal Philosophy*, a.w., 14-46.

2.214. - In 1980 werd een selectie uit de werken van PASHUKANIS opnieuw uitgegeven: PASHUKANIS, E.B., *Izbrannye Proizvedeniia po obshchiiu teorii prava i gosudarstva (Uitgekozen publicaties over algemene theorie van staat en recht)*, Izd. Nauka, Moskou, 1980.

Om redenen die verder uitvoerig aan bod zullen komen, wordt in de inleiding tot dit werk precies PASHUKANIS' theorie over subjectieve rechten als noodzakelijke vooronderstelling in een vrije marktsysteem en als overbodig in een socialistisch systeem op de meest radicale wijze veroordeeld.

2.215. - GINTSBURG, V.I., *Program khoziaistvenno-administrativnomu pravu (Programma voor het economisch-administratief recht)*, Ekonomizdat, Moskou, 1929, 3.

2.216. - GUBAREVA, O., 'Nekotorye itogi raboty zachnikov' (Enige resultaten van het werk der correspondentie-studenten), *Biulleten' zaichnoi konsultatsii Instituta Krasnoi Professory (Bulletin van het correspondentieverkeer van het Instituut van de Rode Professoren)*, 1930, nr. 7, 40.

2.217. - Uit een brief van J. HAZARD aan W.S. ROGERS (Director of the Institute of current world affairs), 6 september 1937, Moskou. Brief nr. 100 in de set van HAZARD-ROGERS-brieven in de Harvard Law Library, aangehaald door SHARLET, R.S., *Pashukanis and the Commodity Exchange Theory of Law 1924-1930: a Study in Soviet Marxist Legal Thought*, a.w., 200.

- 2.218. - Het Russische woord 'kulak' betekent 'vuist'.
- 2.219. - Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 1 februari 1930, *SU SSSR*, 1930, nr. 9, 105.
- 2.220. - MAURACH, R., *Handbuch der Sowjetverfassung*, Isar Verlag, München, 1955, 7.
- 2.221. - BERMAN, H.J., *Justice in the U.S.S.R.*, Vintage Books, New York, 1963, 44.
- 2.222. - Agrarisch Wetboek: *SU RSFSR*, 1922, 903.
Modelstatuut van het landbouw'artel' (landbouwcollectief): *SZ SSSR*, 1930, 255.
- 2.223. - Tweede modelstatuut van het landbouwartel': *SZ SSSR*, 1935, 82.
- 2.224. - MAURACH, R., 'Die Perioden der sowjetischen Rechtsgeschichte', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1960, nr. 2, 117.
- 2.225. - Landbouwbelasting: *SU SSSR*, 1931, 79; belasting op privé-handel: *SU SSSR*, 1930, 481; *SU SSSR*, 1931, 279; *SU RSFSR*, 1932, 459; inkomstenbelasting: *SU SSSR*, 1930, 482.
- 2.226. - Decreet van 10 mei 1931, *SU SSSR*, 1931, nr. 29, 224; decreet van 20 mei 1932, *SU SSSR*, 1932, nr. 38, 233.
- 2.227. - Volgens K. WESTEN zouden tussen 1923 en 1940 40 % van de uitgevaardigde rechtsnormen inhoudloos zijn geworden:
WESTEN, K., 'Die Entwicklung des sowjetischen Zivil- und Zivilprozessrechts seit Stalins Tod', *Jahrbuch für Ostrecht*, december 1963, 25.
Een volledige opsomming van de wijzigingen, die werden aangebracht aan B.W. RSFSR 1922 vindt men in: 'Dekret ob izmenenii i priznanii utrativshim silu zakonodatel'nykh aktov RSFSR v svyazi s vvedeniem v deistvie grazhdanskogo i grazhdanskogo protsessual'nogo kodeksov RSFSR' (Decreet over de wijziging en het buiten werking treden van wettelijke bepalingen i.v.m. het van kracht worden van het B.W. en het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR), 16 december 1964, *VVS SSSR*, 1964, nr. 51, 892.
- 2.228. - PASHUKANIS, E.B., *Za Marksistko-Leninskuiu teoriiu gosudarstva i prava* (Voor een Marxistisch-Leninistische theorie van staat en recht), Gosiurizdat, Moskou, 1931, 26.
- 2.229. - Geciteerd door: SHLIAPOCHNIKOV, G.P., 'Revolutsionnaia zakonnost'' (Revolutionaire wettelijkheid), *Sovetskoe Gosudarstvo* (Sovjet Staat), 1934, nr. 4, 46.
- 2.230. - *Ezhenedel'nik Sovetskoi Iustitsii* (Weekblad van de Sovjet-justitie), 1929, nr. 9-10, 222.

- 2.231. - TIMASHEFF, A., *An Introduction to the Sociology of Law*, 1939, 373, aangehaald door: SHARLET, R.S., *Pashukanis and the Commodity theory of Law*, a.w., V.
- 2.232. - TROTSKY, *Terreur en communisme*, 1920, aangehaald in: *Soviet Legal Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge, 1951, 118.
- 2.233. - De beperking van de waarde van de nalatenschap tot 10000 roebel werd afgeschaft door een decreet van 29 januari 1926, SZ SSSR, 1926, 37. Door dit decreet werden ook schenkingen onder levenden van meer dan 10000 roebel opnieuw toegelaten: SZ SSSR, 1926, nr. 6, 37. Door een decreet van 6 april 1928 werd de kring van mogelijke testamentaire erfgenamen verruimd, SU RSFSR, 1928, nr. 47, 355.
- 2.234. - Een Franse vertaling van deze grondwet kan men vinden in: DEKKERS, R., *Introduction au droit de l' Union Soviétique et des républiques populaires*, Editions de l' Institut de Sociologie, Brussel, 1971, 127-151.
- 2.235. - Sovchosen zijn staatslandbouwbedrijven, waarvan de arbeiders door de staat gesalarieerde werknemers zijn. Voorloper van de machine- en tractorenstations was de 'tractorenzuil', een door de staat beheerde tractorenservice. Tractoren werden door deze dienst ter beschikking gesteld van individuele boeren en van coöperatieve of staatsboerderijen. De machine- en tractorenstations (MTS) werden in het leven geroepen door een decreet van 5 juni 1929. Aanvankelijk leek de MTS eerder een gemeenschappelijke onderneming van de boeren, die aandelen kochten in deze 'traktortsentry' (tractorencentra), doch spoedig groeiden de MTS uit tot organisaties die volledig door de staat werden gecontroleerd, en die door diezelfde staat werden gebruikt als belangrijk instrument van politieke 'begeleiding'. De MTS werden in 1958 afgeschaft. NOVE, A., *An Economic History of the U.S.S.R.*, Hazell Watson & Viney Ltd., Great Britain, 1969, 182.
- 2.236. - STALIN, I., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, a.w., 1963, 58. De redenen waarom STALIN tot een differentiatie van de lonen overging, liggen voor de hand: tijdens deze 'startperiode' voor een snelle industrialisatie was het wenselijk dat competente beheerders ruimschoots werden vergoed, opdat snel een uitgelezen groep van 'managers' zou worden gevormd, die bereid waren hun taak op min of meer permanente wijze uit te oefenen. Anderzijds was er in deze periode van intensieve industrialisatie dringende nood aan geschoolde arbeidskrachten, die slechts konden worden gevormd via materiële stimuli. Zie ROSTOW, W.W., *The Stages of Economic Growth, A Non-Communist Manifesto*, Cambridge University Press, Londen en New York, 1963, 7-9.
- 2.237. - SCHWARZ, H., *The Soviet Economy since Stalin*, J.P. Lippincott Company, Philadelphia en New York, 1965, 19-20. Het principe van de 'materiële geïnteresseerdheid van de arbeiders' wordt bestempeld als 'leninistisch' principe: in 1920 verklaarde LENIN: "Arbeiders zijn materialisten." (LENIN, V.I., *Sochineniia*

(Verzamelde werken), a.w., d. XXXXIV, 151). In zijn verslag van 17 oktober 1921, 'De Nieuwe Economische Politiek en de opdrachten van de afdelingen voor politieke opvoeding', stelde LENIN dat "elke belangrijke tak van de nationale economie moet opgebouwd worden op basis van het principe van de materiële geïnteresseerdheid." (LENIN, V.I., *Sochineniia* (Verzamelde werken), a.w., d. XXXXIV, 165).

2.238. - GENKIN, D.M., *Sovetskoe nasledstvennoe pravo*, v.kn.: *Istoriia sovetskogo grazhdanskogo prava* (Sovjet erfrecht, in: *Geschiedenis van het sovjet burgerlijk recht*), 1917-1947, a.w., 535.

2.239. - STALIN, I., *Sochineniia* (Verzamelde werken), XII, Gospolitizdat, Moskou, 1953, 369-370.

STALIN, I., *Les questions du Léninisme*, Ed. en langues étrangères, Moskou, 1949, 314.

2.240. - PASHUKANIS heeft in maart 1936 nog getracht zijn eigen theorie af te zweren: "Al het gepraat over het wegwijnen van het recht tijdens het socialisme is slechts opportunistische nonsens, zoals ook de bewering dat de staatsmacht begint weg te kwijnen de dag nadat de bourgeoisie is omvergeworpen.", PASHUKANIS, E.B., 'Gosudarstvo i pravo v sotsialisticheskoi obshchestve' (Staat en recht in de socialistische maatschappij), *Sovetskoe Gosudarstvo* (Sovjetstaat), 1936, nr. 3, 7.

In 1937 werd een perscampagne gelanceerd in de 'Izvestiia' en in de juridische tijdschriften. Deze pers eiste een zuivering in het kamp der rechtsgeleerden. VYSHINSKII, die aan het hoofd stond van deze campagne, karakteriseerde de school van PASHUKANIS als volgt: "Pashukanis en zijn volgelingen preekten subversieve theorieën die tegen de belangen van de partij ingingen over het wegwijnen van staat en recht... Aan de studenten, de opgroeiende kaders, werd een nihilistische houding t.a.v. sovjet recht aangekweekt.", geciteerd door GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, a.w., 1948, 174, uit VYSHINSKII, A., 'Over de toestand aan het front van de rechtstheoretici', *Sotsialisticheskaiia zakonnost'* (Socialistische wettelijkheid), 1937, nr. 5, 31.

2.241. - VYSHINSKII, A., 'Marksism i problemy prava i gosudarstva' (Het Marxisme en problemen van staat en recht), *Sovetskoe Gosudarstvo* (Sovjet Staat), 1938, nr. 3, 13.

2.242. - VYSHINSKII, A., (alg. redactie), *Sovetskoe gosudarstvennoe pravo* (Sovjet staatsrecht), Gosizdat, Moskou, 1938, 53. Dit werk werd vertaald in het Engels: VYSHINSKII, A., *The Law of the Soviet State*, McMillan, New York, 1948.

2.243. - VYSHINSKII, A., 'Het XVIIIde Congres van de Communistische Partij en de opdrachten voor de wetenschap over socialistisch recht', *Sovetskoe Gosudarstvo* (Sovjetstaat), 1939, nr. 3, 10, aangehaald door GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, a.w., 1948, 178.

- 2.244. - Recht in objectieve zin is volgens DERNBURG "de ordening van levensverhoudingen, die door de algemene wil wordt verzekerd.", DERNBURG, H., *Das bürgerliches Recht des deutschen Reichs und Preuzens*, I, Buchhandlung des Waisenhauses, Halle a.S., 1906, 47.
- 2.245. - MIKOLENKO, IA.F., *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, Gos-iurizdat, Moskou, 1938, 13.
- 2.246. - 'Publicum ius est quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem', *Institutiones*, I, 1, 4; D I, 1, 2.
- 2.247. - 'O sokhraneni zhilichnogo khoziaistva v gorodakh' (Over het behoud van het woonfonds in de steden), *SZ SSSR*, 1937, nr. 69, 314.
- 2.248. - Decreet van 26 augustus 1948, *VVS SSSR*, 1948, nr. 36.
- 2.249. - Zie bv. het organiek reglement van de auto-inspectie van de staat, *SZ SSSR*, 1936, nr. 36, 318. (Over het gebruik van personenwagens: zie verder het hoofdstuk over het gebruik van objecten van persoonlijke eigendom).
- 2.250. - "Soviet law, like Imperial Russian law (at any rate after 1864), clearly falls within the civil law group of legal systems. This presents particular problems for Anglo-American students of the Soviet system, whereas for the continental students, there is much, especially in the way of principle and terminology, that a French or Dutch student may be able to take for granted; he is, in effect, enabled to concentrate on the difference between Soviet law and his own system, just by reason of the fact that certain basic assumptions and, in particular, certain matters of terminology are the same.", JOHNSON, E.L., *An Introduction to the Soviet Legal System*, Methuen & Co. Ltd., Londen, 1969, 3.
- 2.251. - TADEVOSIAN, V.S., 'V.I. Lenin o sotsialisticheskoi zakonnosti' (V.I. Lenin over de socialistische wettelijkheid), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (SGiP) (Sovjetstaat en recht)*, 1960, nr. 5, 11. SHLIAPOCHNIKOV, A.S. 'N.V. Krylenko o sotsialisticheskoi zakonnosti' (N.V. Krylenko over de socialistische wettelijkheid), *SGiP*, 1965, nr. 6, 21.
- 2.252. - Titel van de bekende roman van Ilja EHRENBURG (1954). EHRENBURG's roman werd de metafoor waarmee de literaire renaissance en het liberaliseringsproces op politiek vlak na de dood van Stalin worden aangeduid: LATHOUWERS, M.A., *De sovjetliteratuur*, Aulareeks, Utrecht, 7; WOLLANTS, M.A., *Voor het venster weer dichtgaat*, Davidsfonds, Leuven, 21.
- 2.253. - MEDVEDEV, R.A. en MEDVEDEV, Z.A., *De gloriетijd van Nikita Chroesjtsjov*, Manteau, Brussel en Den Haag, 1977, 50.

2.254. - Ibidem, 50-51.

2.255. - BELIANOV, V.A., *Lichnoe podsobnoe khoziaistvo pri sotsializme (Het persoonlijk nevenbedrijf onder het socialisme)*, Ekonomika, Moskou, 1970, 14.

2.256. - TADEVOSIAN, V.S., 'Sushchnost' sovetskogo khoziaistvennogo prava i predstoiashchaia kodifikatsia grazhdanskogo zakonodatel'stva SSSR' (Het wezen van het sovjet economisch recht en de komende codificatie van de burgerlijke wetgeving van de USSR), *SGiP*, 1959, nr. 6, 50.

KNAPP, V., 'Novoe pravovoe regulirovanie khoziaistvennykh otnoshenii mezhdru sotsialisticheskimi organizatsiiami v Chekhoslovakii' (De nieuwe juridische regeling voor economische verhoudingen tussen socialistische organisaties in Chekhoslovakijë), *SGiP*, 1959, nr. 6, 88.

LAPTEV, V.V., 'O sovetskom khoziaistvennom prave' (Over het sovjet economisch recht), *SGiP*, 1959, nr. 4, 70.

MAMUTOV, V.K., 'Khoziaistvennoe pravo na sluzhbu kommunisticheskomu stroitel'stvu' (Het economisch recht in dienst van de communistische opbouw), *SGiP*, 1959, nr. 5, 61.

PAVLOV, I.V., 'K voprosu o kodifikatsii sovetskogo grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Over het probleem van de codificatie van de sovjet burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1959, nr. 8, 36.

2.257. - DENISOV, A.I. en BERNSTEIN, N.I., 'Osnovy grazhdanskogo zakonodatel'stva i "khoziaistvennoe pravo"' (De beginselen van burgerlijke wetgeving en van het "economisch recht"), *SGiP*, 1959, nr. 9, 48.

In 1958 vond aan de Academie der Wetenschappen van de USSR een conferentie plaats, waarop ook vertegenwoordigers van de verschillende Volksdemocratieën waren uitgenodigd. De meerderheid van de sovjetjuristen verdedigden op dit congres het standpunt dat economisch recht tot een afzonderlijke rechtstak moet evolueren. De vertegenwoordigers van de Europese Oostblok-staten (met uitzondering van de DDR) wezen op de noodzakelijkheid van een instandhouding van de eenheid van het burgerlijk recht (*SGiP*, 1958, nr. 11, 117).

De DDR daarentegen liet bij monde van Prof. KRÖGER weten dat "de juristen van de DDR van opvatting zijn dat het oude systeem van het burgerlijk recht, zoals dat thans nog steeds bestaat in de DDR, moet worden gewijzigd. Sommigen stellen voor een recht van de socialistische economische organisaties te creëren." (PAVLOV, I.V., 'Die Diskussion über das System des sozialistischen Sowjetrechts', *Staat und Recht*, 1959, nr. 5, 639).

In mei 1959 werd eveneens op de Academie der Wetenschappen van de USSR een bijzonder congres gewijd aan het statuut van het economisch recht. Wetenschapsmensen uit de Volksdemocratieën werden ditmaal niet uitgenodigd, maar wel praktijkmensen, meestal voorzitters van arbitragecommissies (*SGiP*, 1959, nr. 7, 129). Op het einde van deze conferentie geeft ROMASHKIN, de toenmalige directeur van het Instituut voor Staat en Recht van de Academie der Wetenschappen, een verklaring uit, mede-ondertekend door 15 hoofdarbiters (voorzitters van arbitragecommissies). In deze verklaring wordt vastgesteld dat de realisatie van de besluiten van het XXiste partijcongres de snelle uitbouw van een economisch recht

als zelfstandige rechtstak eist (BILINSKY, A., 'Ringens um das Zivilrecht im Ostblock', *Osteuropa Recht*, 1961, 184).

2.258. - Zo noemen de gebroeders MEDVEDEV deze eerste fase van het Khrushchev-bewind, MEDVEDEV, R.A. en MEDVEDEV, Z.A., *De glorie-tijd van Nikita Chroesjtsjov*, a.w., 94.

2.259. - PIONTOVSKII, A.A., 'K voprosu o vzaimootnoshenii ob'ektivnogo i sub'ektivnogo prava' (Over de vraag naar de band tussen subjectief en objectief recht), *SGiP*, 1958, nr. 5, 28.

2.260. - STROGOVICH, V.P., 'Voprosy teorii sub'ektivnykh prav grazhdan' (Vragen i.v.m. de theorie van de subjectieve rechten van de burgers), *Sotsialisticheskaja zakonnost*, 1958, nr. 5, 7.

2.261. - BILINSKY, A., 'Zur Problematik des subjektiven Rechts in der sowjetischen Rechtslehre', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1960, 1, 137; BRUNNER, G., *Die Grundrechte im Sowjetsystem*, Scientia Verlag, Keulen, 1963.

2.262. - FARBER, B.S., 'Kategorii interesa v prave' (De categorie van het belang in het recht), *SGiP*, 1957, 47.

2.263. - SMIRNOV, S.I., 'Sviaz' prava s interesami kollektiva i lichnosti' (De band tussen het recht en de belangen van de collectiviteit en van het individu), *Kommunist*, 1963, nr. 1, 49.

2.264. - Wet van 11 februari 1957, die art. 14, nr. 21 van G.W. USSR 1936 wijzigt.

2.265. - De eerste Grondwet van de USSR van 31 januari 1924 (Osnovnoi Zakon Soiuza Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik (Basiswet van de Unie der Sovjet Socialistische Republieken), *Istoriia Sovetskoi Konstitutsii, Sbornik dokumentov 1917-1957* (Geschiedenis van de Sovjetwetgeving, Verzameling van documenten 1917-1957), Gosizdat, Moskou, 1957, 225) gaf aan de Unie de bevoegdheid een basiswet over burgerlijk recht uit te vaardigen (art. 1 G.W. 1924). Toen reeds was de rechtsleer druk bezig met de voorbereiding van deze basiswetgeving (zie bijvoorbeeld: RAEVICH, S., 'O vyrabotke obshchesoiuznykh osnovnykh nachal grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Over het uitwerken van basisbeginselen van burgerlijke wetgeving voor de Unie), *Sovetskoe Pravo* (Sovjetrecht), 1927, nr. 3, 32). De Stalin-wetgeving van 1936 liet de voorbereidende werkzaamheden stilvallen, gezien G.W. 1936 van de Unie niet slechts een basiswetgeving verlangde, maar een volledig uitgewerkt burgerlijk wetboek van de Unie. Met een dergelijk project werd gestart na de tweede wereldoorlog (BRATUS', S.N., 'Nekotorye voprosy proekta GK SSSR' (Enige vragen over het ontwerp van Burgerlijk Wetboek van de USSR), *SGiP*, 1948, nr. 12, 10). Tijdens de Stalin-periode was het algemeen klimaat en de apathie in de rechtsleer niet erg bevruchtend voor de codificatiewerkzaamheden. Slechts onder de regering van Khrushchev konden de hervormingswerkzaamheden definitief van start gaan.

2.266. - VVS SSSR, 1958, nr. 16, 284.

2.267. - KHRUSHCHEV, N.C., *Stroitel'stvo kommunizma v SSSR i razvitie sel'skogo khoziaistva* (De opbouw van het communisme en de ontwikkeling van de landbouw), Gospolitizdat, Moskou, 1963, d. VI, 336.

2.268. - De sovjetleiding heeft 'morele stimuli' als enthousiasme, toegewijd zijn, opvoeding en ideologie nooit zo fel benadrukt als de Chinese communisten dat deden tijdens de 'Grote Sprong Voorwaarts' (1958). Materiële stimuli als lonen en eigendom werden door de Chinese leiders niet gebruikt om de volksmassa in beweging te brengen. Zij experimenteerden op dat ogenblik met een systeem van kosteloze verlening van goederen en diensten: alle leden van de commune kregen kosteloos eten, kleding, woning, bijstand bij geboorte, huwelijk en begrafenis, kosteloze geneeskundige hulp, onderwijs voor de kinderen, films en andere culturele activiteiten. Op het XXIste Congres van de Communistische Partij van de Sovjetunie in januari en februari 1959 reageerde KHRUSHCHEV op de Chinese uitdaging met zijn visie op een eigen weg naar het communisme: "V.I. Lenin heeft onderwezen dat het onmogelijk is miljoenen mensen tot het communisme te leiden zonder materiële stimuli (*Werken*, vol. XXXIII, 36). De grondleggers van het Marxisme-Leninisme legden de nadruk op het belang van het principe van de materiële geïnteresseerdheid van de hele werkende bevolking in de groei van de collectieve produktie. Dit is de belangrijkste factor in het creëren van een overvloed van produkten, nodig voor de overgang naar het communisme en in hun tijd hadden zij kritiek op de nivellerende benadering van de verdeling." (*Pravda*, 8 februari 1959). Verdeling volgens de behoeften was immers volgens KHRUSHCHEV slechts realiseerbaar in het hoogste stadium van het communisme (*ibidem*).

2.269. - *Pravda*, 18 oktober 1961.

2.270. - TRISKA, J.F., *Soviet Communism: Programs and Rules*, Chandler Publishing Company, San Francisco, 1962, 125.

2.271. - *Programma Kommunisticheskoi Partii Sovetskogo Soiuza* (Het Programma van de Communistische Partij van de Sovjetunie), Politizdat, Moskou, 1968, 65.

2.272. - 'Razvitie proizvodstva, glavnoe v kommunisticheskome stroitel'stve' (De ontwikkeling van de produktie, een belangrijke factor in de communistische opbouw), *Kommunist*, 1962, nr. 18, 3.

2.273. - KARINSKII, S.S., 'Sochetanie material'nykh i moral'nykh stimulov pod'ema trudovoi aktivnosti grazhdan v period razvernutoy stroitel'stva kommunizma' (Het samengaan van materiële en morele stimuli bij de verhoging van de arbeidsactiviteit van de burgers in de periode van intensieve opbouw van het communisme), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1962, nr. 8, 40.

- 2.274. - Voor een vertaling naar het Nederlands: MARX, K., *Kritiek op het Programma van Gotha*, Pegasus, Amsterdam, 1972, 21-22.
- 2.275. - 'Kto ne rabotaet, tot ne est' (Wie niet werkt, zal niet eten), *Kommunist*, 1960, nr. 14, 13.
- 2.276. - *Ibidem*, 16.
- 2.277. - LENIN, V.I., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, Gospolitizdat, Moskou, 5de uitgave, d. XXXXIII, 359.
- 2.278. - "Het bevredigen van de individuele behoeften van elke mens moet samengaan met de groei van de materiële en culturele rijkdom in de maatschappij. Deze groei moet niet alleen gebeuren via een verhoging van het arbeidsloon, maar ook via maatschappelijke fondsen, waarvan de rol en de betekenis steeds zal toenemen." (KHRUSHCHEV, N.C., *O nekotorykh tsiffrakh razvitiia narodnogo khoziaistva SSSR na 1959-1965 (Enige cijfers i.v.m. de groei van de volkshuishouding in de USSR 1959-1965)*, Politizdat, Moskou, 1965, 53. "Het woonprobleem moet in de eerste plaats worden opgelost via de aangroei van het staatswoonfonds, dat effectiever en economischer is dan de individuele woningbouw." (KUDRIAVTSEV, O.N., *Nekotorye voprosy razresheniia sporov o domovladieniakh (Enige vragen i.v.m. het regelen van betwistingen i.v.m. woonbezittingen)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1961, 100.
- 2.279. - MASLOV, V.F., *Dokhod sovetskoi semi (Het inkomen van het sovjetgezin)*, Statistika, Moskou, 1965, 37.
- 2.280. - *Kommunist*, 1960, nr. 14, 19.
- 2.281. - STEPANIAN, TS., 'Kommunizm i sobstvennost'' (Communisme en eigendom), *Oktiabr*, 1960, nr. 9, 9.
- 2.282. - ALEKSEEV, S.S., *Grazhdanskoe pravo v period razvernutogo stroitel'stva kommunizma (Burgerlijk recht in de periode van intensieve opbouw van het communisme)*, Gosiurizdat, Moskou, 1962, 230.
- 2.283. - IL'ICHEV, L.F., *XXII s'ezd KPSS i voprosy ideologicheskoi raboty (De XXIIste sessie van de Communistische Partij van de Sovjetunie en vraagstukken bij de ideologische arbeid)*, Gospolitizdat, Moskou, 1962, 55.
- 2.284. - "Het Plenum van het Centraal Comité van de Communistische Partij van de Sovjetunie schenkt bijzondere aandacht aan de ontwikkeling van maatschappelijke vormen van gebruik van machines die nuttig zijn in het dagelijks leven (bytovogo naznacheniiia), als auto's, wasmachines, stofzuigers en andere vondsten van de techniek. Met dit doel is het aangewezen een verdere uitbouw te realiseren van de punten, die dergelijke machines aan de burger uitlenen of tegen geringe vergoeding verhuren." (ALEKSEEV, S.S., *Grazhdanskoe pravo v period razvernutogo kommunizma (Burgerlijk recht in de periode van intensieve opbouw van het communisme)*, a.w., 230.

- 2.285. - *Pravda*, 15 september 1953, 2.
- 2.286. - KHRUSHCHEV, N.S., *Stroitel'stvo kommunizma v SSSR i razvitie sel'skogo khoziaistva* (De opbouw van het communisme in de USSR en de ontwikkeling van de landbouw), II, Gospolitizdat, Moskou, 1963, 226.
- 2.287. - Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Raad van Ministers van de USSR van 4 juli 1957 'Over het afschaffen van de plichtleveringen van landbouwprodukten aan de staat door huishoudens van kolchoseleden, arbeiders en bedienden' ('Ob otmene obiazatel'nykh postavok sel'skokhoziaistvennykh produktov gosudarstvu khoziaistvami kolkhoznikov, rabochikh i sluzhashchikh'), *Resheniia Partii i Pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam* (1917-1967) (Besluiten van de Partij en van de Regering over economische problemen (1917-1967)), Politizdat, Moskou, 1968, 351; *SP SSSR*, 1957, nr. 7, 17.
- 2.288. - MEDVEDEV, R.A. en MEDVEDEV, Z.A., *De gloriетijd van Nikita Chroesjtsjov*, a.w., 81.
- 2.289. - MAKEENKO, M., 'Ekonomicheskaja rol'lichnogo podsobnogo khoziaistva' (De economische rol van het persoonlijk nevenbedrijf), *Voprosy ekonomiki* (Vraagstukken in de economie), 1966, nr. 10, 57.
- 2.290. - NOVE, A., *An Economic History of the U.S.S.R.*, Penguin Books, New York, 1978, 324.
- 2.291. - *Voprosy ekonomiki*, 1955, nr. 1, 3.
- 2.292. - ALEKSEEV, S.S., *Grazhdanskoe pravo v period razvernutoj stroitel'stva kommunizma* (Burgerlijk recht in de periode van intensieve opbouw van het communisme), a.w., 196.
- 2.293. - *Sotsialisticheskaja Zakonnost* (Socialistische Wettelijkheid), 1961, nr. 10, 80.
- 2.294. - *SP SSSR*, 1961, nr. 1, 2.
- 2.295. - ALEKSEEV, S.S., *Grazhdanskoe pravo v period razvernutoj stroitel'stva kommunizma* (Burgerlijk recht in de periode van intensieve opbouw van het communisme), a.w., 220.
- 2.296. - Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR en van de unierepublieken: *VVS SSSR*, 1961, nr. 50, 525; Beginselen van Burgerlijk Procesrecht van de USSR en van de unierepublieken: *VVS SSSR*, 1961, nr. 50, 526.
Deze Beginselen zijn naar het Nederlands vertaald door DEKKERS, R., 'Beginselen van burgerlijk recht der Sovjetunie', *R.W.*, 1961-1962, 1981-1994 en 2125-2051.

2.297. - Aan de vrije regeling door de unierepublieken wordt o.m. overgelaten: de beperking van de handelingsbekwaamheid van minderjarigen, nietigheidsgronden voor contracten en de gevolgen van deze nietigheid, de beperkte omvang van individuele woonhuizen, scheiding en deling van de kolchosedvor, de wijze waarop heerloos vermogen in de eigendom van de staat overgaat, de maximale huurprijs die kan worden gevraagd door de persoonlijke eigenaar die zijn woonruimte verhuurt, voorwaarden en grenzen van aansprakelijkheid van staatsbedrijven voor de schade veroorzaakt door zijn personeelsleden, de vervollediging van de kring van wettelijke erfgenamen.

2.298. - LENIN, V.I., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, d. XXV, 418.

Zie hierover: POLENINA, S.V., 'Kodifikatsiia sovetskogo grazhdanskogo zakonodatel'stva' (De codificatie van de sovjet burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1965, nr. 1, 76.

2.299. - IOFFE, O.S. en TOLSTOI, IU.K., *Osnovy sovetskogo grazhdanskogo zakonodatel'stva (Beginnelen van sovjet burgerlijke wetgeving)*, Gosiurizdat, Moskou, 1962, 36.

2.300. - Zie noot 2.257.

2.301. - De idee van een privaatrecht, dat privé-verhoudingen beheerst en waarin de publieke overheid niet hoeft tussen te komen, werd in de loop van de sovjet rechtsgeschiedenis om verschillende redenen verworpen. Tijdens de N.E.P. werd privaatrecht gereduceerd tot eigendomsrecht (zie hoger: de rechtstheorie van Pashukanis). Gezien onder het socialisme staatseigendom privé-eigendom vervangt, moet tijdens de socialistische overgangperiode naar het communisme alle aandacht gaan naar het 'administratief-economisch' recht, dat het menselijk individu in de eerste plaats ziet als consument van goederen in een socialistisch produktiesysteem. In 1937 werd het burgerlijk recht in ere hersteld, doch op basis van volgende redenering: "Tijdens het socialisme is de burgerlijke samenleving niet langer afgescheiden van de politieke organisatie van deze samenleving. Er is een eenheid van politieke en economische leiding; publieke en privé-belangen worden verzoend: wat de mogelijkheid uitsluit socialistisch recht verder te splitsen in publiek- en privaatrecht. Het eengemaakte, enige socialistisch recht is onderverdeeld in verschillende takken naargelang de kring van sociale relaties, die ze regelen." (*Leerboek van burgerlijk recht*, 1944, 1, 4).

2.302. - "Na een volledige en definitieve overwinning van het socialisme is de Sovjetunie de periode ingegaan van intensieve opbouw van de communistische maatschappij." (Preambule van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR en van de unierepublieken, aangenomen door de Opperste Sovjet van de USSR op 8 december 1961).

2.303. - Ik ben mij bewust van het feit dat de geopperde bedenking zwaar zondigt tegen de Marxistische leer over het wegwijnen of overbodig worden van staat en recht. De sovjetrechtsleer lijkt echter niet meer zo overtuigd te zijn van het feit dat een communis-

tische maatschappij het volledig zonder recht zal kunnen stellen. (Zie bijvoorbeeld: NIKITUK, P.S., 'Nasledovanie i okhrana interesov semi' (De nalatenschap en de bescherming van de belangen van het gezin), *SGiP*, 1974, nr. 7, 36.)

2.304. - Voor een bespreking van de kritiek van Marx op de 19de-eeuwse visie op het privaatrecht, zie het hoofdstuk over de bespreking van het economisch eigendomsbegrip. Reeds vroeger kwam echter ook in Duitsland kritiek op deze visie: VON GIERKE, O., *Die soziale Aufgabe des Privatrechts*, V. Klosterman, Berlijn, 1889, 6.

2.305. - Een lid van een kolchosedvor of een boerenhuishouden van de kolchose is dus titularis van twee soorten persoonlijk eigendomsrecht: zijn individueel persoonlijk eigendomsrecht, en het aandeel van dat lid in de eigendom gezamenderhand van de kolchosedvor. Hierover meer bij de bespreking van het dvor-vermogen als object van persoonlijk eigendomsrecht.

2.306. - 'Osnovy grazhdanskogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik (proekt)' (Beginnelsen van burgerlijke wetgeving van de USSR en van de unierepublieken (ontwerp)), *SGiP*, 1960, nr. 7, 3-34.

2.307. - FLEISHITS, E.A. en MAKOVSKII, A.L., 'Teoreticheskie voprosy kodifikatsii respublikanskogo grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Theoretische vragen bij de codificatie van de burgerlijke wetgeving van de unierepublieken), *SGiP*, 1963, nr. 1, 90;
GRIBANOV, V.P., KORNEEV, S.M. en MOZOLIN, V.P., 'Vazhnii shag v razvitii sovetskogo zakonodatel'stva' (Een belangrijke stap in de ontwikkeling van de sovjetwetgeving), *SGiP*, 1961, nr. 1, 97;
ORLOVSKII, G.E., 'O proekte osnov grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Over het ontwerp van de beginselen van burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1961, nr. 1, 91.

2.308. - ELIZAVETINE, G., in: *Partiinaia zhizn* (Het leven van de partij), 1960, nr. 9.
STEPANIAN, TS., 'Kommunizm i sobstvennost'' (Het communisme en de eigendom), *Oktiabr*, 1960, nr. 9, 9.

2.309. - 'Kto ne rabotaet, tot ne est' (Wie niet werkt, zal niet eten), *Kommunist*, 1960, nr. 14, 13.

2.310. - *Literaturnaia Gazeta*, 30 juli 1960..

2.311. - Deze bepaling wordt uitvoerig besproken bij de behandeling van de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.

2.312. - GRIBANOV, V.P., KORNEEV, S.M. en MOZOLIN, V.P., 'Vazhnii shag v razvitii sovetskogo zakonodatel'stva' (Een belangrijke stap in de ontwikkeling van de sovjet wetgeving), *SGiP*, 1961, nr. 1, 92.
ORLOVSKII, G.E., 'O proekte osnov grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Over het ontwerp van beginselen van burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1961, nr. 1, 92.

2.313. - Ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Soveta RSFSR ot 4 maia 1961

'Ob usilenii bor'by s litsami, ukloniavshchimsia ot obshchestvenno poleznogo truda i vedushchimi antiobshchestvennyi. paraziticheskii obráz zhizni' (Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van 4 mei 1961 'Over de versteviging van de strijd tegen personen, die afzien van maatschappelijk nuttige arbeid en een maatschappelijk vijandige parasitaire wijze van bestaan leiden'), VVS RSFSR, 1961, nr. 18, 273; 1965, nr. 38, 932; 1970, nr. 14, 255.

Maatregelen ter 'beïnvloeding' van parasitaire elementen, die 'slechts voor de schijn' werken of die antisociale activiteiten op touw zetten, kunnen niet alleen worden genomen door de volksrechtbank van het district of van de stad, maar ook door informele 'collectieven' van arbeiders of boeren op de arbeidsplaatsen. Deze collectieven mogen niet worden verward met de kameradenrechtbanken, waarover meer in volgende noot. Gezien het decreet van 1961 slechts 'administratieve' maatregelen voorschrijft en geen strafsancties, blijft de burger ook verstoken van een aantal beschermingsmaatregelen in de strafprocedure: de rechtbank kan autonoom oordelen over de wenselijkheid van getuigenverhoor, gerechtelijke bijstand, zelfs over het recht van de beklaagde om in persoon te verschijnen en om zich zelf te verdedigen. Beroep tegen de beslissing van de volksrechtbank is niet mogelijk. Aan deze ruime armslag, die aan de rechtbanken werd gegeven, stelde het Opperste Gerechtshof van de USSR wel enige perken in zijn richtlijn van 12 september 1961 (*Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1961, nr. 5, 8). Uit de opmerkingen van het Opperste Gerechtshof blijkt dat de lagere rechtbanken al te lichtzinnig omsprongen met de anti-parasietenwetten, zoals die in de onderscheiden unierepublieken waren uitgevaardigd: sommige personen waren door volksrechters, die alleen zetelden (zonder assessoren) veroordeeld tijdens een zitting met gesloten deuren, dat confiscatie van vermogen werd bevolen, zonder dat was nagegaan of dit vermogen was verworven met middelen, die niet door arbeid waren verkregen, dat de waarschuwingstermijn te kort was. In zijn bindende toelichting stelt het Opperste Gerechtshof dat de zittingen voortaan openbaar en met twee volksbijzitters moeten gebeuren, dat de waarschuwingstermijn voldoende lang moet zijn om aan de burger toe te laten geschikt werk te vinden. Het decreet van 1961 werd niet toepasselijk verklaard op vrouwen die huishoudelijk werk doen en kinderen opvoeden en op bejaarden, die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt (BERMAN, H.J., *Justice in the U.S.S.R.*, a.w., 296).

2.314. - Kameradenrechtbanken werden voor het eerst ingevoerd in

1918, door een decreet dat was ondertekend door TROTSKII, om de militaire discipline in het Rode Leger te versterken (*SU RSFSR*, 1918, nr. 55, 613). In 1919 heeft Lenin de kameradenrechtbanken in de industrie georganiseerd om de arbeidsdiscipline te verhogen. Kameradenrechtbanken waren verkozen lichamen, die minder belangrijke inbreuken behandelden en slechts een waarschuwing, vermaning of geldstraf konden opleggen. Tijdens de N.E.P. kregen de kameradenrechtbanken in de industrie de bevoegdheid om tot 6 maanden vrijheidsberoving op te leggen, doch deze bevoegdheid werd op het einde van de 20-er jaren opnieuw ingetrokken.

Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog verdwenen de kameradenrechtbanken; de opvoedende taak van de kameradenrechtbanken werd in de Stalin-periode overgenomen door strafsancties bij inbreuken op de arbeidsdiscipline. Op het XXIste Partijcongres in 1961 werden de kameradenrechtbanken opnieuw in ere hersteld. In 1961 werd een nieuwe wet op de kameradenrechtbanken uitgevaardigd (VVS RSFSR, 1961, nr. 6, 401 (vertaald in *Current Digest of the Soviet Press*, 1961, 13 sept., 8-9); SAVITSKII, V.M. en KEIZEROV, N.M., 'Razvitie pravovykh form organizatsii i deiatel'nosti tovarishcheskikh sudov' (De ontwikkeling van de juridische vormen van organisatie en activiteit van de kameradenrechtbanken), *SGiP*, 1961, nr. 4, 41).

2.315. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR 'O bezvozmehznom iz'iatii domov, dach i drugikh stroenii, vozvedennykh ili priobretennykh grazhdanami na netrudovye dokhody' (Over het zonder vergoeding ontnemen van huizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt), VVS RSFSR, 1962, nr. 30, 464.
Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 28 september 1963 'O bezvozmehznom iz'iatii avtomashin u sobstvennikov domov, dach i drugikh stroenii vozvedennykh ili priobretennykh na netrudovye dokhody' (Over het zonder vergoeding ontnemen van personenwagens aan de eigenaars van huizen, dacha's en andere gebouwen, opgetrokken of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), VVS RSFSR, 1963, nr. 39, 699.

2.316. - VVS RSFSR, 1964, nr. 24, 406.

B.W. Oezbeekse SSR van 23.03.1963, VVS SSSR, 1964, nr. 22, 262.
B.W. Oekraïense SSR van 18.07.1963, VVS SSSR, 1964, nr. 22, 261.
B.W. Letse SSR van 27.12.1963, VVS SSSR, 1964, nr. 25, 293.
B.W. Kazakhse SSR van 18.12.1963, VVS SSSR, 1964, nr. 27, 317.
B.W. Tadjikse SSR van 01.01.1964, VVS SSSR, 1964, nr. 49, 551.
B.W. Turkmeense SSR van 29.12.1963, VVS SSSR, 1964, nr. 27, 318.
B.W. Armeense SSR van 04.06.1964, VVS SSSR, 1964, nr. 52, 597.
B.W. Belorussische SSR van 11.06.1964, VVS SSSR, 1964, nr. 35, 401.
B.W. Estlandse SSR van 12.06.1964, VVS SSSR, 1964, nr. 52, 598.
B.W. Litause SSR van 07.07.1964, VVS SSSR, 1964, nr. 49, 550.
B.W. Kirgizische SSR van 30.07.1964, VVS SSSR, 1964, nr. 52, 596.
B.W. Azerbaidse SSR van 11.09.1964, VVS SSSR, 1965, nr. 5, 61.
B.W. Georgische SSR van 26.12.1964, VVS SSSR, 1965, nr. 16, 214.
B.W. Moldavische SSR van 16.04.1965, VVS SSSR, 1965, nr. 16, 215.

"Om de eenheid van de sovjet burgerlijke wetgeving te behouden, moeten de verschillen tussen de onderscheiden burgerlijke wetboeken van de unierepublieken tot een minimum worden herleid." (FLEISHITS, E.A., en MAKOVSKII, A.L., 'Teoreticheskie voprosy kodifikatsii respublikanskogo zakonodatel'stva' (Theoretische vragen bij de codificatie van de wetgeving van de unierepublieken), *SGiP*, 1963, nr. 1, 79.

2.317. - Aangehaald door POLENINA, S.V., 'Sistema grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Het systeem van burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1971, nr. 6, 33.

- 2.318. - POLENINA, S.V., a.w., 38. Zie verder over de systematisatie van de sovjet burgerlijke wetgeving: SADIKOV, O.N., 'Nekotorye polozheniia teorii sovetskogo grazhdanskogo pravo' (Enige elementen van sovjet burgerlijke rechtstheorie), *SGiP*, 1966, nr. 9, 15-24. KRASAVCHIKOV, O.A., 'Sovetskoe grazhdanskoe zakonodatel'stvo' (Sovjet burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1972, nr. 12, 107-112. CHIKVADZE, V.M. en IAMPOL'SKAIA, S.A., 'O sisteme sovetskogo prava' (Over het systeem van sovjetrecht), *SGiP*, 1967, nr. 9, 36.
- 2.319. - IOFFE, I.U.K., 'Sovershenstvovanie grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Vervollediging van de burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1969, nr. 11, 47.
- 2.320. - Wel werd een lijst uitgevaardigd van de normatieve akten die buiten werking waren gesteld, of waarin een wijziging was aangebracht, doch deze opsomming bleek niet exhaustief te zijn (VVS SSSR, 1962, nr. 22, 226; VVS SSSR, 1962, nr. 23, 233; VVS SSSR, 1962, nr. 35, 37; SP SSSR, 1963, nr. 10, 105; SP SSSR, 1964, nr. 5, 38.
- 2.321. - IOFFE, I.U.K., 'Sovershenstvovanie grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Vervollediging van de burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1969, nr. 11, 51.
- 2.322. - Zie ook MISKEVICH, A.V., *Zakon SSSR kak vyshii normativnii akt sovetskogo gosudarstva, Tezisy dokladov i nauchnykh soobshchenii na temu 'rol' prava v razvitii sotsialisticheskoi ekonomiki i demokratsii na sovremennom etape'* (De wet van de USSR als hoogste normatieve akt van de Sovjetstaat; verslagen van wetenschappelijke referaten, gehouden op de theoretische conferentie tussen verschillende hogescholen, met als thema 'de rol van het recht in de ontwikkeling van de socialistische economie en democratie in de huidige etappe'), Gosiurizdat, Moskou, 1966, 18.
- 2.323. - 'Osnovy zhilishchnogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik' (Beginnelsen van woonwetgeving van de Unie en van de unierepublieken), 24 juni 1981, *Izvestiia*, 26 juni 1981. CHIGIR, A.G., *Zhilishchnoe pravootnoshenie* (Juridische woonverhoudingen), doctoraatsthesis, Minsk, 1970, 15.
- 2.324. - DOBROV, G.M., *Nauka o nauke* (Wetenschap over de wetenschap), Kiev, 1966, 66-76.
- 2.325. - SP SSSR, 1975, nr. 16, 98.
- 2.326. - GRIBANOV, V.I. en IOFFE, O.S., 'Khoziaistvennoe zakonodatel'stvo i grazhdanskoe pravo' (Economische wetgeving en burgerlijk recht), *SGiP*, 1976, nr. 3, 60.

- 2.327. - KOLIBAB, K.E., 'Aktual'nye problemy kodifikatsii zakonodatel'stva Soiuza SSR' (Aktuele problemen van codificatie van wetgeving van de USSR), *SGiP*, 1975, nr. 1, 5; GUSEV, I.U.I., 'Ob opyte podgotovki svoda zakonov SSSR v 1927-1930gg' (Over de voorbereiding van de svod zakonov van de USSR in 1927-1930), *SGiP*, 1970, nr. 2, 103; KOLIBAB, K.E., 'Izdanie sobraniia deistvuiushchego zakonodatel'stva SSSR' (Het uitgeven van een verzameling van de geldende wetgeving van de USSR), *SGiP*, 1974, nr. 8, 3; RADZHABOV, S.R., 'Podgotovka i izdanie sobraniia deistvuiushchego zakonodatel'stva soiuznoi respubliki' (De voorbereiding en uitgifte van een verzameling van de bestaande wetgeving van de unierepubliek), *SGiP*, 1974, nr. 11, 3.
- 2.328. - GRIBANOV, V.I. en IOFFE O.S., 'Khoziaistvennoe zakonodatel'stvo i grazhdanskoe pravo' (Economische wetgeving en burgerlijk recht), *SGiP*, 1976, nr. 3, 60.
- 2.329. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 90.
- 2.330. - *Sovetskaia Iustitsiia*, 1961, nr. 2, 30.
- 2.331. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 92.
- 2.332. - Nog in 1964 benadrukte KHALFINA dat omwille van het consumentief karakter van het persoonlijk eigendomsrecht, het gebruiksrecht moet worden benadrukt als het belangrijkste element in de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht (KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti* (Persoonlijk eigendomsrecht), Akademiia nauk SSSR, 1964, 114). MASLOV verdedigt echter vier jaar later de stelling dat het beschikkingselement absoluut niet mag worden verwaarloosd (MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 90 e.v.).
- 2.333. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 13 november 1964 'O normakh soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan, ne chlenov kolkhoza' (Over de normen voor het houden van vee door niet-leden van een kolchoze in persoonlijke eigendom), *VVS RSFSR*, 1964, nr. 51, 887.
Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Ministerraad van de RSFSR van 13 november 1964, nr. 1408 'Ob ustranении neobosnovannykh ogranichenii podsobnogo khoziaistva kolkhoznikov, rabochikh i sluzhashchikh' (Over het verwijderen van ongegronde beperkingen aan het nevenbedrijf van kolchozeleden, arbeiders en bedienden), *Sistematicheskoe sobranie zakonov RSFSR, ukazov Prezidiuma Verkhovnogo Soveta RSFSR i reshenii pravitel'stva RSFSR* (Systematische verzameling van wetten van de RSFSR, van decreten van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR en van beslissingen van de regering van de RSFSR), Gosiurizdat, Moskou, 1968, d. VIII, 79.
- 2.334. - *Pravda*, 11 juli 1978.

- 2.335. - MEDVEDEV, R.A. en MEDVEDEV, Z.A., *De gloriëtijd van Nikita Chroesjtsjov*, Manteau, Brussel en Den Haag, 1977, 224.
- 2.336. - *Pravda*, 27 maart 1965.
- 2.337. - MAKEENKO, M., 'Ekonomicheskaja rol' lichnogo podsobnogo khoziaistva' (De economische rol van het persoonlijk nevenbedrijf), *Voprosy ekonomiki*, 1966, nr. 10, 57.
- 2.338. - De persoonlijke nevenbedrijven van de kolchosehuishoudens produceerden in 1965 19 % van de bruto landbouwproductie van de USSR en de nevenbedrijven van arbeiders en bedienden 12 % van deze productie (BELIANOV, V.A., *Lichnoe podsobnoe khoziaistvo pri sotsializme* (Het persoonlijk nevenbedrijf onder het socialisme), *Ekonomika*, Moskou, 1977, nr. 41, 617. Voor een vertaling naar het Nederlands: DE JONG, E.H., *Grondwet van de Unie van Socialistische Sowjet-Republieken - Statuut van de Communistische Partij van de Sowjet-Unie*, Tjeenk Willink, Alphen aan de Rijn, 1978, 110. Zie ook voor een bespreking van de nieuwe Grondwet: GORLE, F., 'De nieuwe Grondwet van de USSR van 7 oktober 1977', *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, maart-april 1978, 99-132.
- 2.339. - RUSKOL, A.A., 'O pravosub'ektnosti i lichnom sostave kolkhoznogo dvora' (Over de rechtssubjectiviteit en de samenstelling wat de personen betreft van de kolchosedvor), *SGiP*, 1955, nr. 2, 41. Deze problematiek wordt meer in detail besproken in het hoofdstuk over de kolchosedvor als subject van persoonlijk eigendomsrecht.
- 2.340. - De Grondwet van 1936 maakte een belangrijk onderscheid tussen de persoonlijke eigendom van de kolchosedvor (art. 7, lid II G.W. 1936) en het 'kleine privé-bedrijf' (art. 9 G.W. 1936) in die zin dat de individuele landbouwactiviteit van de kolchosedvor werd beschouwd als een geïntegreerd onderdeel van het kolchosesysteem, terwijl het 'kleine privé-bedrijf' duidelijk vreemd bleef aan de socialistische economie en hoogstens kon worden 'geduld' (dopuskaetsia) (GENKIN, D.M., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Iurizdat, Moskou, 1953, 396.
- 2.341. - EROSHENKO, A.A., *Lichnaia sobstvennost' v grazhdanskom prave* (Persoonlijke eigendom in het burgerlijk recht), *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1973, 14-15.
- 2.342. - Merkwaardig is dat de meest recente juridische regeling van de individuele arbeidsactiviteit, een besluit van de Ministerraad van de USSR van 3 mei 1976 (*SP SSSR*, 1976, nr. 7, 39), vertrekt vanuit het principe van de 'handelsvrijheid'.
- 2.343. - Deze evolutie was reeds volop aan de gang voor het uitvaardigen van G.W. 1936 (BILINSKY, A., 'Das Handwerk in der Sowjetunion', *WGO-Monatshft für osteuropäisches Recht*, 1976, nr. 5-6, 303-314).

2.344. - Tot 1966 werd de regeling van dienstverlening gespreid over de verschillende economische takken, waardoor het systeem uiterst onbevredigend functioneerde. In 1966 werd de dienstverlening ondergebracht in een speciaal daartoe opgericht Ministerie voor Dienstverlening (Besluit over het Ministerie voor Dienstverlening van de RSFSR, *SP RSFSR*, 1966, nr. 14, 70).

Op 26 augustus 1967 werd een besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Ministerraad uitgevaardigd 'Over maatregelen tot verdere ontwikkeling van de dienstverlening aan de bevolking' (*SP SSSR*, 1967, nr. 23, 160). Toen werd gestart met de zgn. 'dienstverleningscombinaten' (kombinaty bytovogo obsluzhivaniia). Het functioneren van deze staatsdiensten liet echter te wensen over zodat een compromis met de privé-dienstverlening onvermijdelijk werd.

2.345. - Zie hoofdstuk V.

HOOFDSTUK III

HET SOVJET EIGENDOMSBEGRIP IN HET ALGEMEEN

-
- 3.1. - SLAGTER, W.J., *Juridische en economische eigendom*, Kluwer, Deventer, 1968, 66 p.
- 3.2. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), Izd. Akademii Nauk, SSSR, Moskou-Leningrad, 1948, 845 p.
- 3.3. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), a.w., 32.
- 3.4. - DAVID, R. en HAZARD, J., *Le droit soviétique, I, Les données fondamentales du droit soviétique*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1954, 86.
- 3.5. - "Eigendom: m.: het recht op heerschappij over een zaak, het recht iets zijn eigen te noemen (in het spraakgebruik echter vaak als onzijdig gebezigd).
o.: zaak die men zijn eigen mag noemen, zaak als aan een persoon toebehorend, vast goed, onroerend goed."
(VAN DALE, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, I, Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1976, 620.)
- 3.6. - MARX, K. en ENGELS, F., *Ausgewählte Schriften in zwei Bänden*, II, Dietz, Berlijn, 1960, 418.
- 3.7. - MARX, K. en ENGELS, F., *Ausgewählte Schriften in zwei Bänden*, II, Dietz, Berlijn, 1960, 419.
- 3.8. - MARX, K., *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, Dietz, Berlijn, 1958, 219.
- 3.9. - MARX, K., *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*, Dietz, Berlijn, 1953, 160.
- 3.10. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou-Leningrad, 1948, 181.
- 3.11. - LEONHARDT, P., *Entstehung und Entwicklung des persönlichen Eigentumsrechts in Rumänien*, Horst Erdmann Verlag, Tübingen und Basel, 1974, 19-20.

- 3.12. - MARX, K., *Das Elend der Philosophie*, Karl Marx - Friedrich Engels, Werke, Dietz Verlag, Berlijn, 1959, 165.
- 3.13. - MARX, K. en ENGELS, F., *Ausgewählte Schriften in zwei Bänden*, a.w., 418,
- 3.14. - MARX, K., *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, a.w., 13.
- 3.15. - MARX, K., *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, a.w., 241.
- 3.16. - KOLGANOV, *Sobstvennost' v sotsialisticheskom obshchestve* (*Eigendom in de socialistische maatschappij*), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1953, 7;
KOSHELEV, A.G., 'Obshchestvennaia sobstvennost' na sredstva proizvodstva-osnova sotsialisticheskikh proizvodstvennykh otnoshenii' (Maatschappelijke eigendom t.a.v. produktiemiddelen - de basis van de socialistische produktieverhoudingen), *Voprosy ekonomiki* (Economische vraagstukken), 1955, nr. 3, 15;
KOLESOV, N.D., 'O putiakh razvitiia sotsialisticheskoi gosudarstvennoi sobstvennosti v kommunisticheskuiu sobstvennost'iu' (Over de wegen waarlangs socialistische staatseigendom zich ontwikkelt tot communistische eigendom), *Vestnik Leningradskogo Universiteta* (Bode van de Leningradse Universiteit), serie economie, filosofie en recht, 1963, nr. 11, 5-15.
- 3.17. - Een grondige studie van het eigendomsbegrip in de Sovjetunie staat op naam van O.W. JAKOBS. Daarom worden in deze inleiding slechts de hoofdgedachten van de sovjet eigendomstheorie vermeld, voor zover een kennis daarvan verhelderend kan zijn voor de studie van het sovjetbegrip van persoonlijke eigendom in het bijzonder. JAKOBS, O.W., *Eigentumsbegriff und Eigentumssystem des Sowjetischen Rechtes*, Böhlau Verlag, Keulen, 1965, 307 p.
- 3.18. - MARX, K., *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*, a.w., 390.
- 3.19. - MARX, K., *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*, a.w., 391.
- 3.20. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), a.w., 28.
- 3.21. - MARX, K., *Das Kapital*, Karl Marx - Friedrich Engels, Werke, a.w., 316.
- 3.22. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), a.w., 41.
- 3.23. - JAKOBS, O.W., *Eigentumsbegriff und Eigentumssystem des Sowjetischen Rechtes*, a.w., 12.

3.24. - A.V. VENEDIKTOV werd in 1887 in Sirgan (Bashkirië) geboren.

Hij studeerde economie aan het Polytechnisch Instituut te Petersburg. In 1912 behaalde hij een diploma aan de juridische faculteit van de universiteit te Petersburg. Nadien doceerde VENEDIKTOV handelsrecht aan het Polytechnisch Instituut te Petersburg. Tweemaal werd hij op studiereis naar het buitenland gezonden. Hij bestudeerde vooral burgerlijk en handelsrecht: in 1912 in Berlijn en Heidelberg, in 1913-1914 in Göttingen, München en Lausanne. Van 1944 tot 1959, toen hij stierf, was VENEDIKTOV hoogleraar aan de universiteit te Leningrad, waar hij de leerstoel Burgerlijk Recht leidde. Van 1944 tot 1949 was hij decaan van de rechtsfaculteit. LEONHARDT, P., *Entstehung und Entwicklung des persönlichen Eigentumsrechts in Rumänien*, a.w., 19-20.

3.25. - WIEACKER, F., *Wandlungen der Eigentumsverfassung*, 36, aangehaald door LEONHARDT, P., *Entstehung und Entwicklung des persönlichen Eigentumsrechts in Rumänien*, a.w., 24

3.26. - VENEDIKTOV verwijst o.m. naar PUCHTA, VON JHERING, VON SAVIGNY, SHERSHENEVICH en PERETERSKII.

3.27. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR (Eigendomsrecht in de USSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1961, 14.

3.28. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR (Eigendomsrecht in de USSR)*, a.w., 17.

3.29. - TOLSTOI, IU.K., *Soderzhanie i grazhdanskopravovaia zashchita prava sobstvennosti v SSSR (Inhoud en burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht in de USSR)*, Iurizdat, Leningrad, 1955, 147.

3.30. - TOLSTOI, IU.K., *Soderzhanie i grazhdanskopravovaia zashchita prava sobstvennosti v SSSR (Inhoud en burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht in de USSR)*, a.w., 148.

3.31. - Bij heel wat auteurs is het niet zo duidelijk wat zij precies onder eigendom in economische zin verstaan. Zo geeft KHALFINA bijvoorbeeld geen systematische uiteenzetting van wat zij verstaat onder eigendom in het algemeen, doch in haar boeken verwijst zij herhaaldelijk naar de statiek en de dynamiek van de eigendom. KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 181 p.

3.32. - BRATUS', S.N., *Predmet i sistema sovetskogo grazhdanskogo prava (Inhoud en systeem van het sovjet burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1963, 20-21.

3.33. - BRATUS', S.N., Recensie van Venediktov's boek over socialistische staatseigendom, in: *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1949, nr. 4, 53.

- 3.34. - VENEDIKTOV, in: *Sovetskaia Nauka (Sovjetwetenschap)*, 1951, nr. 1, 4, aangehaald door LEONHARDT, P., *Entstehung und Entwicklung des persönlichen Eigentumsrechts in Rumänien*, a.w., 25.
- 3.35. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 30.
- 3.36. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, a.w., 38.
- 3.37. - ALEKSEEV, S.S., *Predmet sovetskogo sotsialisticheskogo grazhdanskogo prava (De inhoud van het sovjet socialistisch burgerlijk recht)*, Uchenye trudy Sverdlovskogo iuridicheskogo instituta - Seriaa grazhdanskoe pravo (Wetenschappelijk werk van het juridisch instituut te Sverdlovsk - Reeks over burgerlijk recht), Sverdlovsk, 1959, 6.
- 3.38. - "Zo komt het dat onder het communisme niet alleen het bourgeois recht nog een tijdje voortbestaat, maar zelfs ook de burgerlijke staat zonder de burgerij." LENIN, V.I., *Staat und Revolution*, Dietz, Berlijn, 1951, 104.
- 3.39. - GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, University of Michigan Law School, Ann Arbor, 1948, 163-192.
- 3.40. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost' (Socialistische staatseigendom)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1948, 893 pp.
- 3.41. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost' (Socialistische staatseigendom)*, a.w., 13 en 42.
- 3.42. - VENEDIKTOV, A.V., a.w., 21.
- 3.43. - VENEDIKTOV, A.V., a.w., 27.
- 3.44. - VENEDIKTOV, A.V., a.w., 32.
- 3.45. - VENEDIKTOV, A.V., 'Pravo sotsialisticheskoi sobstvennosti v svete uchenia I.V. Stalina o bazise i nadstroike' (Socialistisch eigendomsrecht in het licht van de leer van I.V. Stalin over „basis en bovenbouw), *Izvestiia Akademii Nauk SSSR, otdelenie ekonomiki i prava (Berichten van de Academie der Wetenschappen van de USSR, afdeling economie en recht)*, 1951, nr. 2, 89.
- 3.46. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost' (Socialistische staatseigendom)*, a.w., 41.

- 3.47. - *Ibidem*, 34.
- 3.48. - VON JHERING, R., *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, Aken, Scientia Verlag, 1968, deel III, eerste afdeling, 60; PUCHTA, *Vorlesungen über das heutige römische Recht*, boekdeel I, 29 en 30; VON SAVIGNY, *System des heutigen römischen Rechts*, I, Berlijn, 1840, 4 en 53; WINDSCHEID, B., *Lehrbuch des Pandektenrechts*, boekdeel I, 1906, 57.
- 3.49. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), a.w., 34.
- 3.50. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), a.w., 32-33.
- 3.51. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR (Eigendomsrecht in de USSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1961, 17.
- 3.52. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR (Eigendomsrecht in de USSR)*, a.w., 53.
- 3.53. - GENKIN, D.M., 'Nekotorye voprosy teorii prava sobstvennosti' (Enige vragen i.v.m. de theorie van het eigendomsrecht), *Uchenye zapiski vsesoiuznogo instituta iuridicheskikh nauk (Wetenschappelijke geschriften van het rechtswetenschappelijk instituut van de hele Unie)*, 1959, nr. 9, 25.
- 3.54. - *Ibidem*, 32.
- 3.55. - TOLSTOI, IU.K., *Soderzhanie i grazhdanskopravovaja zashchita prava sobstvennosti v SSSR (Inhoud en burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht in de USSR)*, Gosiurizdat, Leningrad, 1955, 15.
- 3.56. - TOLSTOI, IU.K., *Poniatie prava sobstvennosti (Het begrip van eigendomsrecht)*, in: *Problemy grazhdanskogo i administrativnogo prava (Problemen van burgerlijk en administratief recht)*, Izd. LGU, Leningrad, 1962, 197.
- 3.57. - TOLSTOI, IU.K., *Poniatie prava sobstvennosti (Het begrip van eigendomsrecht)*, a.w. 197.
- 3.58. - BRATUS', S.N., *Formy sobstvennosti po konstitutsii SSSR (Eigendomsvormen volgens de grondwet van de USSR)*, Izd. VIUA, Moskou, 1949, 5;
BRATUS', S.N., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, uchebnik dlja iuridicheskikh shkol (Sovjet burgerlijk recht, leerboek voor de rechtsscholen)*, Gosiurizdat, Moskou, 1950, 167-169;
BRATUS', S.N., *Sub'ekty grazhdanskogo prava (Subjecten van burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1960, 106.

- 3.59. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 16.
- 3.60. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 20.
- 3.61. - Dit is een kritiek op GENKIN, die stelt dat het gedeelte van VENEDIKTOV's eigendomsdefinitie "op basis van eigen macht", alleen kan worden verstaan als "op basis van zijn eigen wil", zodat het eigendomsrecht zich niet zou onderscheiden van andere subjectieve rechten die ook op basis van eigen wil worden uitgeoefend (GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR (Eigendomsrecht in de USSR)*, a.w., 53).
- 3.62. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 20.
- 3.63. - Bespreking van de zinsnede "op basis van eigen macht":
 GENKIN, D.M., 'Pravo sobstvennosti kak absolutnoe sub'ektivnoe pravo' (Eigendomsrecht als absoluut subjectief recht), *SGiP*, 1958, nr. 6, 43;
 IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, I, Izd. LGU, Leningrad, 1958, 273;
 TOLSTOI, IU.K., *Poniatie prava sobstvennosti (Het begrip van het eigendomsrecht)*, a.w., 192;
 IAVICH, L.S., *Problemy pravovogo regulirovaniia sovetskykh obshchestvennykh otnoshenii (Problemen bij de juridische regeling van sovjet maatschappelijke verhoudingen)*, Gosiurizdat, Moskou, 1961, 115.
- 3.64. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 21. VIL'NIANSKII verdedigt een 'dissenting opinion' wanneer hij stelt dat de zinsnede "in eigen belang" niet in de algemene definitie van het eigendomsrecht moet worden opgenomen. In de socialistische maatschappij worden persoonlijke belangen immers geacht met maatschappelijke belangen overeen te stemmen. Eigendomsrecht wordt dus niet slechts in het eigen belang uitgeoefend, doch ook in het belang van de maatschappij (VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu (Lezingen over sovjet burgerlijk recht)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1958, 196.

HOOFDSTUK IV

DE ECONOMISCHE INHOUD VAN HET PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT
EN ZIJN JURIDISCHE VERTALING

- 4.1. - HERTZOG, A., *Die juriste-obsessies sakelike reg en meer bepaald eiendom*, Swets en Zeitlinger, Amsterdam, 1929, 156.
- 4.2. - LAGASSE, CH.E., *L' Entreprise soviétique et le marché (Contrats, profit, rentabilité)*, Economica, Parijs, 1979, 310 p.
- 4.3. - *Ibidem*, 216.
- 4.4. - ROZENBLUM, P.I., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom i pravo zastroi' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis en het bouwrecht), *Sovetskaia Iusititsiia (Sovjet gerechtigheid)*, 1937, nr. 4, 28-29.
- 4.5. - "Der Kommunismus nimmt keinen die Macht, sich gesellschaftliche Produkte anzueignen, er nimmt nur die Macht, sich durch diese Aneignung fremde Arbeit zu unterjochen". MARX, K. en ENGELS, F., *Werke*, Band 4, Manifest der Kommunistischen Partei, Dietz Verlag, Berlijn, 1975, 477.
- 4.6. - "Was den Kommunismus auszeichnet ist nicht die Abschaffung des Eigentums überhaupt, sondern die Abschaffung des bürgerlichen Eigentums... In diesem Sinn können die Kommunisten ihre Theorie in dem einen Ausdruck: Aufhebung des Privateigentums, zusammenfassen". MARX, K. en ENGELS, F., *Werke*, Band 4, Manifest der Kommunistischen Partei, Dietz Verlag, Berlijn, 1975, 475.
- 4.7. - MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, Politizdat, Moskou, 1966, XXVII, 457.
- 4.8. - MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, Politizdat, Moskou, 1966, XXVII, 464.
- 4.9. - MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, Politizdat, Moskou, 1966, XXVII, 482.
- 4.10. - MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, Politizdat, Moskou, 1966, XXIV, 267.
- 4.11. - MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, Politizdat, Moskou, 1966, XXIV, 281.
- 4.12. - MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, Politizdat, Moskou, 1966, XVII, 54.

4.13. - HEGEL, F., *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Verlag Felix Meiner, Hamburg, 1955, 46, 58.

4.14. - ENGELS, F., *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*, MEW, band 21, 25-173.

Wel wordt een ander werk van ENGELS geciteerd, nl. over het woonvraagstuk: "Ook bij collectief georganiseerde arbeid zal aan ieder de volledige opbrengst van zijn arbeid worden gegarandeerd". Deze uitspraak moet echter in die zin worden verstaan, dat de hele maatschappij, die slechts uit arbeiders bestaat, eigenaar is van het hele productie-apparaat en productieprodukt, dat gedeeltelijk tussen de leden wordt verdeeld met het oog op consumptie, gedeeltelijk wordt gebruikt bij afschrijving van produktiemiddelen en gedeeltelijk in het reservefonds van productie en consumptie wordt opgenomen (MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, XV, 14). Ook een ander werk van ENGELS wordt regelmatig geciteerd bij het uitbouwen van een economische theorie over persoonlijke eigendom, nl. 'De ontwikkeling van het socialisme van utopie tot wetenschap': de onmiddellijke maatschappelijke toeëigening van produkten als middelen tot het gaande houden en het uitbreiden van de productie en anderzijds de onmiddellijke individuele toeëigening van produkten als middelen van bestaan en consumptie (MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, XV, 35).

4.15. - LENIN, V.I., *Pol'noe sobranie sochinenii (Volledige verzameling van werken)*, deel 44, 164-165.

Reeds in 1894 herinnerde LENIN in een polemiek met de Narodniki (voorgangers van de sociaal-revolutionairen, die vooral het revolutionair bewustzijn bij de boeren trachtten wakker te schudden) aan het feit dat in de toekomstige maatschappij "eigendom zal bestaan die tegelijkertijd individueel en gemeenschappelijk is", en dat "gemeenschappelijke eigendom zich zal uitstrekken t.a.v. de grond en andere produktiemiddelen en individuele eigendom t.a.v. gebruiksgoederen" (LENIN, V.I., *Pol'noe sobranie sochinenii (Volledige verzameling van werken)*, deel 1, 170-171).

"Onteigening van de onteigenaars is de basis voor het creëren van individuele eigendom, gebaseerd op gemeenschappelijke eigendom van de produktiemiddelen, nl. persoonlijke eigendom" (LENIN, V.I., *Pol'noe sobranie sochinenii (Volledige verzameling van werken)*, deel 44, 164-165).

4.16. - "Persoonlijk eigendomsrecht is een basisbestanddeel van de juridische bovenbouw op de economische basis van het socialisme.

Dan rijst de vraag: welke elementen, motieven maken het rechtsinstituut van de persoonlijke eigendom noodzakelijk? Deze motieven zijn te vinden in de aard van de socialistische economie, de van kracht zijnde economische wetten van het socialisme, die bewust worden toegepast door Staat en Partij, bij de politiek-juridische leiding van de maatschappij." MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 79.

"De economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht is eigenlijk zijn wezen, vaak verborgen onder een verschijningsvorm. De taak van de wetenschap bestaat er niet alleen in de verschijningsvorm tot zijn wezen terug te brengen, maar ook precies aan te tonen hoe het wezen verschijnt, waarom het zó verschijnt en niet anders." ROZENTAL', M., *Voprosy dialektiki v kapitale Marksa (Vragen over dialektiek in het 'Kapitaal' van Marx)*, Gospolitizdat, Moskou, 1955, 262.

4.17. - "Persoonlijke eigendom in de socialistische maatschappij is een gedeelte van het maatschappelijk produkt, dat in individuele beschikking komt te staan. Persoonlijke eigendom tijdens het socialisme is veroorzaakt door socialistische eigendom. Het type van eigendom wordt bepaald door de in die bepaalde maatschappij bestaande produktieverhoudingen. Tussen persoonlijke eigendom in de socialistische maatschappij en maatschappelijke socialistische eigendom bestaat een onverbreekbare, organische band." VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu (Lezingen over sovjet burgerlijk recht)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1958, 252. De stelling, dat persoonlijke eigendom voortspuit uit socialistische eigendom van produktiemiddelen, gezien het gaat om een gedeelte van het maatschappelijk produkt, dat volgens het principe van de betaling volgens kwaliteit en kwantiteit van de geleverde prestatie onder de bevolking wordt verdeeld, heeft ook reeds onmiddellijk na het invoeren van het begrip 'persoonlijke eigendom' in 1936 van de rechtsleer volledige ondersteuning gekregen. Zie bijvoorbeeld: *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, Uchebnik dlia iuridicheskikh shkol (Sovjet burgerlijk recht, Leerboek voor juridische scholen)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1940, 89.

4.18. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 58.

4.19. - "Persoonlijke eigendom is dus geen ruilverhouding op basis van equivalenten tussen maatschappij en individu, maar is het resultaat van samenwerking en wederzijdse hulp, zonder uitbuiting van de arbeiders, gekenmerkt door een eenheid van belangen van de socialistische maatschappij en van de staat." MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 63.

"Bron van persoonlijke eigendom is de arbeid, en in de eerste plaats de socialistische arbeid, nl. het deelnemen aan de maatschappelijke produktie en de voor deze arbeid door de burgers ontvangen vergoeding volgens kwantiteit en kwaliteit. De sovjetarbeiders werken in staatsondernemingen, in de kolchose, in andere coöperatieven of in staats- of maatschappelijke dienst en ontvangen loon (of vergoeding voor een arbeidsdag in de kolchose). Op grond van dit loon - en hierbij speelt het burgerrechtelijk contract een doorslaggevende rol - verwerven

zij vermogen, dat hun toebehoort in persoonlijke eigendom. Derhalve berusten alle wijzen van verkrijgen van persoonlijke eigendom op het arbeidsinkomen, ontvangen als resultaat van deelname aan de socialistische produktie." VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu (Lezingen over sovjet burgerlijk recht)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1958, 253.

"Onmiddellijk verbonden met de maatschappelijke eigendom van produktiemiddelen is de maatschappelijke eigendom van produktieprodukten, waaronder consumptiegoederen. Dit gehele maatschappelijk produkt wordt onder het socialisme op een door de maatschappij georganiseerde wijze verdeeld. Een analyse van een dergelijke verdeling gaf Marx in zijn 'Kritiek op het Program van Gotha': een gedeelte van het maatschappelijk produkt wordt aangewend voor het bekostigen van afschrijvingen, voor het opvoeren van de produktie en voor het creëren van een verzekerings- of reservefonds. Anderzijds is er het zgn. 'consumptiefonds'. Uit het consumptiefonds gaat een gedeelte naar de bevrediging van gemeenschappelijke behoeften: scholen, gezondheidsinstellingen, rusthuizen, enz. Ook arbeidsongeschikten worden uit dit fonds betaald. Het overblijvend gedeelte van het consumptiefonds wordt verdeeld onder de producenten. In de socialistische maatschappij wordt dit gedeelte van het maatschappelijk produkt op georganiseerde wijze door de maatschappij verdeeld, grotendeels via het uitbetaalde loon. Via staats- of coöperatieve handel (en hier wordt de geld-warenvorm gebruikt) kan de burger dan de voor hem noodzakelijke goederen kopen. In de socialistische periode gebeurt de vergoeding van de producenten nog steeds op basis van kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid." KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 5-6.

4.20. - RADAEV, V., 'Lichnaia sobstvennost' pri sotsializme' (Persoonlijke eigendom onder het socialisme), *Kommunist*, 1965, nr. 1, 118.

4.21. - "De socialistische maatschappij heeft nood aan een strenge controle vanwege de maatschappij en vanwege de staat t.a.v. het aandeel arbeid en het aandeel consumptie." LENIN, V.I., *Pol'noe sobranie sochinenii (Volledige verzameling van werken)*, XXXIII, 97. "Doel van de socialistische produktie en betekenis van persoonlijke eigendom staan niet volledig tegenover elkaar, maar dekken elkaar ook niet volledig. Doel van de eigendom van produktiemiddelen is in de eerste plaats het gebruik. Doel van de persoonlijke eigendom is de stimulering van produktieve arbeid, d.m.v. het verkrijgen van een strenge proportionele verhouding tussen gepresteerde arbeid en individuele consumptiemogelijkheden." MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 73.

4.22. - In die zin wordt de stelling verdedigd, dat persoonlijke eigendom kwantitatief en kwalitatief afhankelijk is van socialistische eigendom: POLIANSKAIA, D.S., 'Proekt osnov grazhdanskogo zakonodatel'stva na sessii Verkhovnogo Soveta SSSR' (Ontwerp van de Beginselen van burgerlijke wetgeving op de zitting van de Opperste Sovjet van de USSR), *Izvestiia*, 1961, nr. 290.

"De wederkerige verhouding tussen socialistische en persoonlijke eigendom ligt hierin, dat met de verhoging van de socialistische eigendom ook de persoonlijke eigendom toeneemt, en anderzijds dat via de materiële stimulus, die het recht op persoonlijke eigendom inhoudt, de socialistische eigendom toeneemt." *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, red. ORLOVSKII-KORNEEV, Gosiurizdat, Moskou, 1969, 385.

"Een typerend en doorslaggevend kenmerk van persoonlijke eigendom in een socialistische maatschappij is, dat persoonlijke eigendom gebaseerd is op de inbreng van arbeid in de socialistische produktie." TARKHOV, V.A., 'Poniatie prava lichnoi sobstvennosti' (Het begrip van persoonlijk eigendomsrecht), *Uchenye zapiski - Saratovskii iuridicheskii institut (Geleerde geschriften van het juridisch instituut te Saratov)*, nr. 3, 1952, 107.

Diezelfde theorie werd voordien reeds uiteengezet door: ASKNAZII, S., 'Osnovnye voprosy grazhdanskogo kodeksa SSSR v svete reshenii XVIII s'ezda VKP' (Belangrijke vragen i.v.m. het burgerlijk wetboek in het licht van de besluiten van het XVIIIde congres van de Communistische Partij), *Sovetskaia iustitsiia (Sovjet gerechtigheid)*, 1939, nr. 16; BRATUS', S.N., *Formy sobstvennosti po konstitutsii SSSR (Eigendomsvormen volgens de grondwet van de USSR)*, Trudy voenno-iuridicheskoi akademii (Werken van de oorlogs-juridische academie), nr. IX, 1949, 5; VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost' (Socialistische staatseigendom)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1948, 309-310;

GENKIN, D.M., 'Pravo lichnoi sobstvennosti' (Persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaja zakonnost' (Socialistische wettelijkheid)*, 1946, nr. 10, 36;

LEONT'EV, A., 'Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)', *Pod znameniem Marksizma (Onder het teken van het Marxisme)*, 1938, nr. 9, 80;

ORLOVSKII, P., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers)*, *Sovetskoe gosudarstvo (Sovjetstaat)*, 1938, nr. 6, 40.

KHALFINA benadrukt dat zowel het loon van arbeiders en bedienden als de inkomsten van de kolchosearbeiders volgens gepresteerde arbeidsdagen het gevolg zijn van een georganiseerde verdeling van een gedeelte van het nationaal produkt tussen de producenten. Zij bekritiseert streng de stelling van KOLGANOV, die de verdeling volgens arbeidsdagen (trudoden') niet lijkt op te vatten als een verdeling van het nationaal inkomen. KOLGANOV, M.V., *Sobstvennost' v sotsialisticheskoi obshchestve (Eigendom in de socialistische maatschappij)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1953, 186-190.

Volgens KHALFINA is echter de verklaring, als zou persoonlijke eigendom het gevolg zijn van een verdeling van het nationaal inkomen tussen de burgers, die onmiddellijk hebben deelgenomen aan de materiële pro-

duktie, onmogelijk vol te houden. Men kan geneesheren, kunstenaars en zelfs ambtenaren moeilijk onmiddellijk deelnemers aan het productieproces noemen. Hoe verklaart men aan de hand van deze theorie vergoedingen voor moeders met veel kinderen, pensioenen, invaliditeitsvergoedingen en studiebeurzen voor studenten, die toch ongetwijfeld basis zijn van persoonlijk eigendomsrecht? Bovendien kan vermogen in een aantal gevallen in persoonlijke eigendom van de burger vallen, zonder dat het relevant is of de titularis al dan niet in het socialistisch economisch systeem heeft gearbeid.

KHALFINA denkt hier in de eerste plaats aan het gemeenschappelijk vermogen van de echtgenoten, indien slechts één van beide partners in de socialistische maatschappij werkt. Tenslotte gaat een gedeelte van het maatschappelijk produkt, dat bepaalde leden van de maatschappij hebben gekregen als vergoeding voor de gepresteerde arbeid, op een andere grond over in persoonlijke eigendom van de leden, die dit vermogen dus niet op basis van eigen arbeid hebben verworven: onderhoudsgeld, erfenis en schenking zijn typische voorbeelden daarvan.

KHALFINA zoekt de oplossing van dit probleem in het feit dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de basisbron van persoonlijke eigendom en de wijze van verwerving, die uiteenlopend kunnen zijn (koop-verkoop, schenking, enz.). KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 9-11.

Wellicht geeft ALEKSEEV de meest nuttige én juiste interpretatie van de opvattingen der klassiekers (zie bv. het citaat VIII, vermeld in de tekst op p. 3 uit anti-Dühring), waarin hij stelt dat het voortgebracht zijn van persoonlijke eigendom uit socialistische eigendom in ruime zin moet worden geïnterpreteerd. Volgens ALEKSEEV betekent dit niets anders dan dat maatschappelijke toeëigening van produktiemiddelen een voorwaarde is voor individuele toeëigening van consumptiegoederen. ALEKSEEV, S.S., *Predmet sovetskogo sotsialisticheskogo grazhdanskogo prava (De inhoud van het sovjet socialistisch burgerlijk recht)*, Uchenye trudy - Sverdlovskii iuridicheskii institut (Geleerde geschriften van het juridisch instituut te Sverdlovsk), Serie burgerlijk recht, I, 60.

4.23. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 59.

4.24. - Zoals reeds werd beschreven in het historisch overzicht, waren de maatschappelijke consumptiefondsen (obshchestvennye fondy potrebleniia) een vondst van KHRUSHCHEV, die in deze collectieve wijze van behoeftenbevrediging een belangrijk element zag bij de verwezenlijking van een langzame overgang van de socialistische naar de communistische maatschappij. Op het XXIste congres van de Communistische Partij werd zelfs de voorspelling gedaan dat binnen de 20 jaar de maatschappelijke consumptiefondsen de helft van het inkomen van de bevolking zouden uitmaken. METISLAVSKII, P., 'Pod'em narodnogo blagostoianiiia-zakon sotsializma' (De verhoging van de rijkdom van het volk - de wet van het socialisme), *Kommunist*, 1964, nr. 4, 44.

Tijdens de KHRUSHCHEV-periode was de theorie algemeen aanvaard dat collectieve behoeftenbevrediging via maatschappelijke consumptiefondsen beter thuishoorde in het socialistisch maatschappijstelsel, dan individueel georganiseerde behoeftenbevrediging via persoonlijke eigendom, omdat:

I. de maatschappelijke consumptiefondsen het reëel inkomen van de burger zullen verhogen. De levensstandaard van de bevolking zal erop vooruitgaan, gezien collectieve behoeftenbevrediging rationeler en effectiever kan gebeuren. Zo stelde KHRUSHCHEV dat indien personenwagens ter beschikking worden gesteld in publieke garages, men 10 tot 15 maal minder wagens moet hebben, dan indien die wagens in persoonlijke eigendom staan. 'Vstrecha I.S.Khrushcheva s predstaviteliami profsoiuzov Frantsii' (Ontmoeting van N.S.Khrushchev met vertegenwoordigers van de Franse vakbonden), *Pravda*, 2 april 1960.

II. De maatschappelijke consumptiefondsen schakelen de groep van de 'sociaal minder bedeelden' volledig uit (sociale zekerheidsfunctie), gezien het verdelingscriterium de bestaande behoefte bij de individuele burger is en niet de kwantiteit en kwaliteit van de gepresteerde arbeid.

III. Deze communistische wijze van verdeling (nl. volgens behoefte) zal ook de collectieve geest bij de burger aanwakkeren, en hem voorbereiden op de uiteindelijke communistische fase. Persoonlijke eigendom zou daarentegen privé-eigendomstendenzen aanwakkeren. OREKHOVICH, P.N., 'Kontsentratsiia sfery potrebleniia' (De concentratie van de consumptiesfeer), *Uchenye zapiski - Saratovskii iuridicheskii institut* (Geleerde geschriften van het juridisch instituut te Saratov), nr. 4, 79.

Na KHRUSHCHEV werd de idee van de maatschappelijke consumptiefondsen weliswaar niet volledig verlaten. Doch de communistische wijze van verdeling volgens behoeften wordt opnieuw meer en meer gereduceerd tot wat men de 'sociale zekerheidsfuncties' zou kunnen noemen: pensioenen, vergoeding voor de moeder aan de haard, invaliditeitsvergoeding. Persoonlijke eigendom, gebaseerd op arbeidsvergoeding volgens kwaliteit en kwantiteit van de geleverde prestatie wordt na KHRUSHCHEV in ere hersteld: "Zolang de individuele lonen stijgen en de staatsprijzen voor consumptiegoederen dalen, zal het persoonlijk eigendomsrecht een groeiende belangstelling krijgen, zolang de maatschappelijke fondsen niet overheersend zijn en voornamelijk betaald wordt volgens arbeid." KAS'K, I.F., 'Voprosy osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti na avtotransportnye sredstva' (Vragen i.v.m. de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. voertuigen), *Uchenye zapiski Tartuskogo universiteta* (Wetenschappelijke geschriften van de universiteit te Tartu), nr. 183, 1966, 97.

4.25. - Meer en meer beginnen mensen beroep te doen op individueel georganiseerde diensten, die snel en efficiënt werken.

PETRISHCHEVA, G.I., 'Pravovye voprosy bytogo prokata' (Juridische vragen bij de verhuring van zaken van dagelijks gebruik), *Pravovedenie*, nr. 2, 13; LEVENSON, D.S., *V sobstvennost' ili na prokat?* (In eigendom of in huur?), *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 51.

4.26. - Daarop antwoordt ALEKSEEV dat het hier gaat om een maatschappelijke herverdeling van goederen, die ongetwijfeld een arbeidsoorsprong hebben. ALEKSEEV, S.S., 'Predmet sovetskogo sotsialisticheskogo grazhdanskogo prava' (De inhoud van het sovjet socialistisch burgerlijk recht), *Uchenye zapiski - Sverdlovskii iuridicheskii institut* (Geleerde geschriften van het juridisch instituut te Sverdlovsk), Serie burgerlijk recht, I, 65.

4.27. - "Het gebruik van vermogen voor produktieve of persoonlijke doeleinden (reproduktie van het leven) is de normale functie van eigendom. Met het ontstaan van privé-eigendom van produktiemiddelen, gaat echter deze eenheid van produktie en consumptie verloren. Het worden antagonistische categorieën met tegengestelde doelstellingen: eigendom van produktiemiddelen wordt een bron van toe-eigening van andermans werk. Gezien eigendom hier wordt afgescheiden van arbeid, verkrijgt deze eigendom een niet-geëigende functie: verrijking door middel van accumulatie en beschikking over vermogen. Produkten worden immers in dat geval niet meer gemaakt voor persoonlijke consumptie, maar met het oog op ruil; de eigenaar verliest dus zijn persoonlijke band met het produkt van zijn arbeid. Het produkt van de arbeid krijgt meer en meer de functie van equivalent. Eigendom t.a.v. consumptiegoederen dient niet meer tot de ontplooiing van de ganse mens, doch slechts tot reproductie van de arbeidskracht." ROZENBERG, D.I., *Ocherki razvitiia ekonomicheskogo ucheniia K. Marksa i F. Engelsa v sorokovye gody XIX veka* (Essays over de ontwikkeling van de economische leer van K. Marx en F. Engels in de veertiger jaren van de 19de eeuw), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1954, 91-92.

4.28. - "Dit consumptief karakter van de persoonlijke eigendom bepaalt meteen de kring van objecten waarop deze eigendom betrekking heeft, dit teruggaande op de uitspraak van K. Marx: "In eigendom van afzonderlijke personen kan niets anders overgaan, dan individuele consumptiemiddelen". Nochtans moet men constateren dat ook een aantal produktiemiddelen zich in persoonlijke eigendom bevinden, zoals de werktuigen, nodig voor het voeren van een nevenbedrijf. Deze vermogensbestanddelen worden geacht een consumptief karakter te hebben, gezien zij slechts zijn gericht op de bevrediging van individuele behoeften van het individu en het nevenbedrijf slechts uitgeoefend wordt binnen de grenzen, door de maatschappij gesteld. In dergelijke omstandigheden gaat het bezit van kleine produktiemiddelen niet in tegen de natuur van de persoonlijke eigendom." AMFITEATROV, G.N., 'O prave lichnoi sobstvennosti' (Over het persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaiia zakonnost'* (Socialistische wettelijkheid), 1945, nr. 8, 10.

4.29. - VLADIMIRSKII, E.A., *Lichnaia sobstvennost' v sisteme proizvodstvennykh otnoshenii sotsialisticheskogo obshchestva* (Persoonlijke eigendom in het systeem van de produktieverhoudingen in de socialistische maatschappij), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1974, 21.

- 4.30. - KORNIENKO, V.P., *Lichnaia sobstvennost' kak sotsialisticheskoe proizvodstvennoe otnoshenie* (Persoonlijke eigendom als socialistische produktieverhouding), Izd. Ob'edinenie Vyshaia Skola, Kiev, 1974, 344 p.
- 4.31. - KOLESOV, I.D., *Sotsialno-ekonomicheskie problemy rabochei sily pri sotsializme* (Sociaal-economische problemen van de arbeidskracht onder het socialisme), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1972, 6.
- 4.32. - KORNIENKO, V.P., *Lichnaia sobstvennost' kak sotsialisticheskoe proizvodstvennoe otnoshenie* (Persoonlijke eigendom als socialistische produktieverhouding), a.w., 4.
- 4.33. - Biudzhety vremeni gorodskogo naseleniia (Tijdsbudgetten van de stadsbevolking), 72, aangehaald door KORNIENKO, V.P., *Lichnaia sobstvennost' kak sotsialisticheskoe proizvodstvennoe otnoshenie* (Persoonlijke eigendom als socialistische produktieverhouding), a.w., 65.
- 4.34. - *Grazhdanskopravovoe polozhenie lichnosti v SSSR* (Burgerrechtelijke positie van het individu in de USSR), Nauka, Moskou, 1975, 52.
Een identieke redenering volgt: RUBANOV, A.I., 'Sotsial'nye aspekty prava lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Sociale aspecten van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *SGiP*, 1973, nr. 9, 25.
- 4.35. - RUBANOV en MALEIN baseren hun theorie op het werk van de econoom SHUTOV, V.N., *Lichnoe potreblenie pri sotsializme* (Persoonlijke consumptie onder het socialisme), Ekonomizdat, Moskou, 1972, 45-46.
- 4.36. - PAVLOV, L.S., 'Sotsializm i lichnaia sobstvennost'' (Socialisme en persoonlijke eigendom), *Voprosy filosofii* (Filosofische vragen), 1965, nr. 7, 89.
GAK bepleit het nut van deze collectieve behoeftenbevrediging en de afschaffing van persoonlijke eigendom met het volgende voorbeeld: "In de periode van de verlichting met kerosine, moet niet alleen de lamp zich bevinden in persoonlijke eigendom, maar ook de brandstof. Elektrische verlichting maakt slechts persoonlijke eigendom van een elektrische lamp nodig." GAK, G., 'Kommunizm i lichnaia sobstvennost'' (Communisme en persoonlijke eigendom), *Kommunist*, 1961, nr. 1, 68.
- 4.37. - Het zich toeëigenen van vermogen is geen doel op zichzelf, maar een middel om een bepaald doel te bereiken, nl. de bevrediging van behoeften van de mens. Eigendom in het algemeen is trouwens ook een middel tot bevrediging van behoeften van de produktie, of, beter uitgedrukt, eigendom is een voorwaarde voor produktie. Naast eigendom van produktiemiddelen is er nog de eigendom van levensmiddelen, middelen die de mens behulpzaam zijn bij de reproductie van het leven zelf. Eigendom wordt hier een noodzakelijke voorwaarde voor consumptie. MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 63.

- 4.38. - SEREBROVSKII, B.S., *Lichnaia sobstvennost' v sotsialisticheskome obshchestve* (Persoonlijke eigendom in de socialistische maatschappij), autoreferaat kandidaatsdissertatie, Leningrad, 1967, 7.
- 4.39. - LAFARG, P., 'Proiskhozhdenie i razvitie sobstvennosti' (Ontstaan en ontwikkeling van de eigendom), *Moskovskii rabochii*, 1928, 16. Eenzelfde mening verdedigen: RADAEV, V.V., 'Rol' lichnoi sobstvennosti v razvitii sotsialisticheskogo proizvodstva' (De rol van persoonlijke eigendom in de ontwikkeling van de socialistische produktie), *Vestnik Moskovskogo universiteta* (Bode van de Moskouse universiteit), Serie economie, filosofie en recht, 1958, nr., 66; KAS'K, P.P., 'Ob ekonomicheskom soderzhanii prava lichnoi sobstvennosti' (Over de economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht), *Uchenye Zapiski Tartuskogo universiteta* (Geleerde geschriften van de universiteit te Tartu), nr.199, 1967, 227-228.
- 4.40. - TARKHOV, V.A., 'Poniatie prava lichnoi sobstvennosti' (Het begrip persoonlijk eigendomsrecht), *Uchenye zapiski Saratovskogo iuridicheskogo instituta* (Geleerde geschriften van het juridisch instituut te Saratov), nr. 3, 1952, 103.
- 4.41. - EROSHENKO, A.A., *Lichnaia sobstvennost' v grazhdanskom prave* (Persoonlijke eigendom in het burgerlijk recht), *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1973, 10.
- 4.42. - VISHNEVETSKII, I., *Lichnaia sobstvennost' v SSSR i osobennosti ee dal'neishego razvitiia*, tezisyy doklada mezhdrespublikanskoi konferentsii 'Problemy razvitiia sotsialisticheskoi sobstvennosti na sovremennom etape kommunisticheskogo stroitel'stva v SSSR' (Persoonlijke eigendom in de USSR en bijzonderheden i.v.m. zijn verdere ontwikkeling, Verslag van stellingen voorgebracht op de conferentie van republieken met als thema 'Problemen van ontwikkeling van socialistische eigendom in de huidige etappe van communistische opbouw in de USSR), *Naukova dumka*, Kiev, 1967, 43; GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR* (Eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1958, 69; EREMEEV, D.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1958, 14-20; KOSHELEV, A.IA., *Lichnaia sobstvennost' v sotsialisticheskome obshchestve* (Persoonlijke eigendom in een socialistische maatschappij), Sotsekgiz, Moskou, 1963, 27; KUDRAIVTSEV, O.N., *Priobretenie i osushchestvlenie prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom* (De verwerving en uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woning), autoreferaat van een kandidaatsdissertatie, Kharkov, 1966, 4; KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 21.

4.43. - "De arbeid is in de USSR voor elke arbeidsbekwame burger een plicht en een erekwestie volgens het principe 'Wie niet werkt, zal niet eten'. In de USSR geldt het socialistisch principe 'Van ieder volgens zijn mogelijkheden, aan ieder volgens zijn arbeid'." G.W. 1936, art. 12.

"De burgers van de USSR hebben recht op arbeid, d.w.z. op het verkrijgen van gegarandeerde arbeid tegen betaling, die overeenstemt met de hoeveelheid en de kwaliteit van de arbeid en die niet lager is dan het door de staat vastgestelde minimumloon, met inbegrip van het recht op keuze van een beroep, aard van de werkzaamheden en werk in overeenstemming met hun roeping, bekwaamheden, beroeps- en schoolopleiding en rekening houdend met de maatschappelijke behoeften.

Dit recht wordt gewaarborgd door het socialistisch economisch systeem, de ononderbroken groei van de produktiekrachten, het kosteloos beroepsonderwijs, de verhoging van de arbeidskwalificatie, het onderwijs in nieuwe vakken en de ontwikkeling van systemen voor beroepsoriëntatie en voor het opnemen in het arbeidsproces." G.W. 1977, art. 40.

"De bron van de groei van de maatschappelijke rijkdom en van de welvaart van het volk en van iedere sovjetmens, is de arbeid van de sovjetmensen, die vrij is van uitbuiting.

In overeenstemming met het beginsel van het socialisme 'Ieder werkt naar vermogen - ieder ontvangt naar prestatie' oefent de staat controle uit op de mate van arbeid en consumptie. De staat bepaalt de omvang van de belasting op de inkomsten, die aan belastingheffing onderworpen zijn. Maatschappelijk nuttige arbeid en de resultaten ervan bepalen de positie van een mens in de maatschappij. De staat bevordert, door het combineren van materiële en morele stimulansen en door het stimuleren van vernieuwingen en een creatieve houding t.o.v. de arbeid, de omzetting van de arbeid in een eerste levensbehoefte van iedere sovjetmens." G.W. 1977, art. 14.

"De burgers van de USSR hebben recht op arbeid, d.w.z. het recht om gegarandeerde arbeid te verkrijgen tegen betaling volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid. Het recht op arbeid wordt verzekerd door de socialistische organisatie van de nationale economie, door de voortdurende stijging van produktieve krachten in de sovjetmaatschappij, door het uitschakelen van de kans op economische crisissen en door het liquideren van de werkloosheid." G.W. 1936, art. 118. Over het recht op arbeid: PASHERSTNIK, A.E., *Pravo na trud* (Recht op arbeid), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1951; SMIRNOV, O.V., *Priroda i sushchnost' prava na trud v SSSR* (De natuur en het wezen van het recht op arbeid), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1964.

4.44. - LENIN, V.I., *Pol'noe sobranie sochinenii* (Volledige verzameling van werken), deel 12, 142.

4.45. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 67.

- 4.46. - GENKIN, D.M., *Pravo lichnoi sobstvennosti v sotsialisticheskom obshchestve* (Persoonlijk eigendomsrecht in de socialistische maatschappij), in: *Trudy nauchnoi sessii vsesoiuznogo instituta iuridicheskikh nauk 1-6 iulia 1946g* (Werken van de wetenschappelijke sessie van het instituut van de Unie voor juridische wetenschappen van 1 tot 6 juli 1946), Iurizdat, Moskou, 1948, 48;
 EREMEEV, D.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1958, 21;
 KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 15.
- 4.47. - Zie het hoofdstuk 'Geschiedenis van het persoonlijk eigendomsrecht'.
- 4.48. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 50-51.
- 4.49. - MASLOV, V.F., a.w., 52.
- 4.50. - Socialistische wettelijkheid impliceert een strikte gebondenheid aan de wet, zonder dat men daarbij uit het oog mag verliezen dat de rechtsregel wordt gezien als een beleidsinstrument, als een efficiënt middel om een bepaald doel te bereiken: de wet staat niet boven de regering, doch anderzijds wordt erkend dat moet worden geregeerd aan de hand van wettelijke bepalingen. GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, University of Michigan Law School, Ann Arbor, 194, 188.
- 4.51. - MASLOV, V.F., a.w., 50.
- 4.52. - MASLOV, V.F., a.w., 51.
- 4.53. - EREMEEV, D.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1958, 22;
 LARKIN, I.I., 'K voprosu o poniatii prava lichnoi sobstvennosti' (Over de problematiek rond het begrip van het persoonlijk eigendomsrecht), *SGiP*, 1958, nr. 10, 124;
 TARKHOV, V.A., 'Poniatie prava lichnoi sobstvennosti' (Het begrip van persoonlijk eigendomsrecht), *Uchenye zapiski Saratovskogo iuridicheskogo instituta* (Geleerde geschriften van het juridisch instituut te Saratov), III, Izd. Kommunist, Saratov, 1952, 110;
 KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 32.
- 4.54. - MASLOV, V.F., a.w., 52-53.
- 4.55. - TARKHOV, V.A., 'Poniatie prava lichnoi sobstvennosti' (Het begrip persoonlijk eigendomsrecht), *Uchenye zapiski (Saratovskii Iuridicheskii Institut Im. Kurskogo)* (Wetenschappelijke geschriften van het Juridisch Instituut te Saratov, genoemd naar Kurskii), Vyp. 3, 1952, 90-115.

- 4.56. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 32.
- 4.57. - TARKHOV, V.A., a.w., 110.
- 4.58. - EREMEEV, D.F., a.w., 22;
LARKIN, I.I., a.w., 124;
KHALFINA, R.O., a.w., 32.
- 4.59. - MASLOV, V.F., a.w., 53.
- 4.60. - KHALFINA, R.O., a.w., 24.
- 4.61. - MIKOLENKO, I.A.F., 'Pravo i formy ego proiavleniia' (Het recht en zijn verschijningsvormen), *SGiP*, 1965, nr. 7, 51;
KECHEK'IAN, S.F., 'Normy prava i pravootnosheniia' (Rechtsnormen en rechtsverhoudingen), *SGiP*, 1955, nr. 2, 27;
PIONTOVSKII, A.A., 'K voprosu o vzaimootnoshenii ob'ektivnogo i sub'ektivnogo prava' (Over het vraagstuk van de verhouding tussen objectief en subjectief recht), *SGiP*, 1958, nr. 5, 28.
- 4.62. - SAMOILOVA, M.V., *Osushchestvlenie prava lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht door de burgers van de USSR), Gosizdat, Moskou, 1971, 29.
- 4.63. - MASLOV, V.F., a.w., 55-56.
- 4.64. - Over de betekenis van de science-fiction in de sovjetliteratuur: LATHOUWERS, M.A., *De sovjetliteratuur*, Aula-boeken, Utrecht, 1968, 141-161.
Terwijl echter de 'juridische science fiction' uitgaat van de eindigheid der behoeften, ieder krijgt immers zoveel hij nodig heeft, legt de literaire science fiction precies de nadruk op het 'onbevredigd verder zoeken': "Er is nog iets, dat steeds weer terugkeert in de Sovjet-Russische science-fiction... We bedoelen de gedachte, dat de mens zich nimmer volledig voldaan zal voelen over het bereikte, hoe groots dit ook mag zijn, doch immer onbevredigd verder zoeken zal." (p. 155).
- 4.65. - SEVRIKOV, K. en FEOFANOV, I.U., 'Lichnaia sobstvennost' i stroitel'stvo kommunizma' (Persoonlijke eigendom en de opbouw van het communisme), *Kommunist*, 1962, nr. 13, 68.
- 4.66. - Programma van de K.P.S.U. (Russische uitgave), Moskou, 1962, 136, aangehaald door GORLE, F., *Politieke instellingen van de Oosteuropese landen*, Interuniversitair derde cycluserwijs in Oosteuropakunde, 176.

- 4.67. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 100.
- 4.68. - KUZ'LIN, V.N., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in de USSR), autoreferaat van een kandidaatsdissertatie, Moskou, 1975, 15.
- 4.69. - Over de opvoedende rol van het recht, zie BERMAN, H.J., *Justice in the U.S.S.R.*, Vintage Books, New York, 1963, 282-284: 'Law as a teacher and parent'.
- 4.70. - GAK, G., 'Kommunizm i lichnaia sobstvennost'' (Communisme en persoonlijke eigendom), *Kommunist*', 1961, nr. 1, 68.
- 4.71. - KOLGANOV, M., 'O formirovanii edinoi kommunisticheskoi sobstvennosti' (Over de vorming van één communistische eigendom), *Voprosy ekonomiki* (Vragen over economie), 1963, nr. 5, 116.
- 4.72. - "Ongetwijfeld is het zo, dat persoonlijke eigendom blijft bestaan, ook in de volle periode van het communisme. Alleen moet de vraag gesteld worden, welke maatschappelijk-produktieve verhoudingen persoonlijke eigendom in een communistische maatschappij zal uitdrukken, in welke vorm die eigendom zal functioneren (naar buiten treden), welke sociaal-economische inhoud hij ontvangt, welke zijn objecten zijn, enz." MASLOV, V.F., a.w., 101.
- 4.73. - MASLOV, V.F., a.w., 120.
- 4.74. - MASLOV, V.F., a.w., 119.

HOOFDSTUK V
 ARBEIDSINKOMEN EN SPAARGELDEN
 ALS BASIS VAN PERSOONLIJKE EIGENDOM

- 5.1. - Zoals reeds vermeld, werd na 1965 ook in de kolchosen - met het oog op de verhoging van de arbeidsproduktiviteit - het principe van de materiële interesse van de kolchoseboer benadrukt: zie het besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Raad van Ministers van de USSR van 16 mei 1966 'O povyshenii mater'ial'noi zainteressovannosti kolkhoznikov v razvitii obshchestvennogo proizvodstva' (Over de verhoging van de materiële geïnteresseerdheid van de kolchoseboeren in de ontplooiing van de maatschappelijke produktie), SP SSSR, 1966, nr. 9, 92.
- 5.2. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti*, a.w., 89.
- 5.3. - De uitbetaling in natura gebeurt uit het zgn. 'fonds voor uitbetaling in natura'. Dit fonds wordt gevormd doordat een gedeelte van de produktie op de kolchose (10 à 15 %) in dit fonds wordt opgenomen. De vergoeding voor arbeid van kolchoseleden verschilt hierin van de arbeidsvergoeding voor arbeiders en bedienden, dat zij ten eerste wordt betaald uit de fondsen van de kolchose en niet rechtstreeks door de staat en ten tweede dat de kolchose zelf de hoogte van de vergoeding vaststelt, zij het dat zij daarbij moet uitgaan van de algemene principes inzake arbeidsvergoeding, zoals die in de Sovjetunie gelden: *Sovetskoe kolkhoznoe pravo* (Sovjet kolchoserecht), Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1978, 298.
- 5.4. - KIRALFY, A.K.R., *The History of Soviet Collective Farm Legislation*, in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 206-207.
- 5.5. - *Ibidem*, 207.
- 5.6. - 'Primernyi ustav kolkhoza' (Het modelstatuut van de kolchose), 19 december 1969, SP SSSR, 1969, nr. 26, 150.
- 5.7. - KIRALFY, A.K.R., *The History of Soviet Collective Farm Legislation*, a.w., 206.
- 5.8. - *Ibidem*, 208.
- 5.9. - *Ibidem*, 208.

- 5.10. - *Sovetskoe kolkhoznoe pravo (Sovjet kolchoserecht)*, red. KOZYR, M.I., Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1978, 28.
- 5.11. - 'O merakh po uluchanii, organizatsii i povyshenii proizvoditel'nosti i uporiadocheniiu oplaty truda v kolkhozakh', v kn.: KAZANTSEV, M.D., *Istoriia kolkhoznogo prava, Sbornik zakonodatel'nykh materialov SSSR i RSFSR 1917-1958* (Over de maatregelen tot verbetering van de organisatie en tot verhoging van de produktiviteit en de aanpassing van de vergoeding voor arbeid in kolchosen, in: KAZANTSEV, M.D., *Geschiedenis van het kolchoserecht, Verzameling van wetgeving van de USSR en de RSFSR 1917-1958*), II, Gosiurizdat, Moskou, 1959, 309.
- 5.12. - *Sovetskoe kolkhoznoe pravo (Sovjet kolchoserecht)*, a.w., 46.
- 5.13. - Deze bepaling kwam niet voor in B.W. RSFSR 1922, noch in G.W. 1936. Toch werd dit principe reeds in 1932 door een richtlijn van het Presidium van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR bevestigd. KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti*, a.w., 96.
- 5.14. - Zie onder meer: RADAEV, V., 'Lichnaia sobstvennost' pri sotsializme' (Persoonlijke eigendom onder het socialisme), *Kommunist*', 1965, nr. 1, 120.
- 5.15. - BREZHNEV, L.I., *O Konstitutsii (Over de Grondwet)*, Politizdat, Moskou, 1977, 52.
- 5.16. - TOLSTOI, I.U.K., 'Konstitutsiia SSSR i pravo sobstvennosti' (De Grondwet van de USSR en het eigendomsrecht), *SGiP*, 1978, nr. 7, 17.
- 5.17. - TOLSTOI, I.U.K., 'Konstitutsiia...', a.w., 18.
- 5.18. - Decreet van 8 maart 1921, *SU RSFSR*, 1921, nr. 26, 149.
- 5.19. - Decreet van 7 juli 1921, *SU RSFSR*, 1921, nr. 53, 323.
- 5.20. - DAVID, R. en HAZARD, J., *Le droit soviétique*, II, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1954, 13.
- 5.21. - NOVE, A., *An Economic History of the USSR*, Pelican Books, Londen, 1969, 42.
- 5.22. - DAVID, R. en HAZARD, J., *Le droit soviétique*, a.w., II, 13.
- 5.23. - MIKOLENKO, I.A.F., *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, Iurizdat, Moskou, 1938, 239.
- 5.24. - STALIN, *O proekte konstitutsii SSSR (Over het ontwerp van grondwet van de USSR)*, Politizdat, Moskou, 1936, 11.

- 5.25. - MIKOLENKO, IA.F., *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, Iurizdat, Moskou, 1938, 239.
- 5.26. - *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, red. ORLOVSKII, P.I. en EREMEEV, V.F., Iurizdat, Moskou, 1969, 412.
- 5.27. - Het besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 11 september 1937 (SZ SSSR, 1937, 258) 'Over het zichzelf belasten van de plattelandsbevolking' (O samooblozhenii sel'skogo naseleniia) deelt afzonderlijk werkende boeren op in drie groepen. Tot de eerste groep behoren de boeren, die geen zaailand noch arbeidsvee bezitten; tot de tweede groep behoren boeren die zaailand of arbeidsvee bezitten; tot de derde groep behoren 'zij die inkomen verwerven, dat niet uit arbeid voortkomt': op basis van die indeling werden aanslagvoeten vastgelegd, die echter minimum 25 % hoger dienden te zijn dan deze bepaald voor kolchoseleden, arbeiders, bedienden en coöperatieve handwerkers.
- 5.28. - Naast de in vorige noot vermelde maatregel werd op 21 augustus 1938 door de Opperste Sovjet van de USSR een wet aangenomen over de rijksbelasting op paarden van afzonderlijke bedrijven ('Zakon o gosudarstvennom naloge na loshadei edinolichnykh khoziaistv'). Deze 'paardenbelasting' werd ingevoerd om de mogelijkheid uit te sluiten "dat deze paarden van afzonderlijk werkende boeren voor speculatieve doeleinden zouden worden gebruikt". MIKOLENKO, IA.F., *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, a.w., 240.
Deze paardenbelasting werd afgeschaft op 1 oktober 1971, behalve voor trekvee. BILINSKY, A., 'Das Sowjetische Steuerrecht', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1974, nr. 2, 160.
Anderzijds werd het vermogen van afzonderlijk werkende boeren op dezelfde wijze belast als het vermogen van kolchoseleden, indien de afzonderlijk werkende boer voor het aanbreken van de eerste termijn van de belasting tot de kolchose is toegetreden (Circulaire van het Volkscommissariaat voor Financiën van de USSR van 1935, nr. 1038, 'Over de belasting' (O strakhovanii), aangehaald door MIKOLENKO, IA.F., a.w., 240.
- 5.29. - De normatieve akten spreken van 'kustari i remeslenniki', waarbij 'kustari' de bedrijvigheid van het uitoefenen van een ambacht inhoudt, terwijl 'remeslenniki' ook de idee van het verkopen van geproduceerde waren inhoudt. Dit onderscheid vindt zijn oorsprong in de traditie van het Russische handwerk.
- 5.30. - 'Pravila o registratsii kustarnykh i remeslennykh promyslov' (Regels over de registratie van ambachtelijke en handwerkersbedrijven), FKHZ (Financieel-economische wetgeving), 1936, nr. 12 en 14, 18-19.
- 5.31. - Besluit van de Raad van Ministers van de USSR van 30 juni 1949, nr. 2883, *Sbornik zakonodatel'nykh i normativnykh aktov ob administrativnoi otvetstvennosti (Verzameling van wetgevende en normatieve akten over administratieve aansprakelijkheid)*, Gosiurizdat, Moskou, 1971, 141.

5.32. - Door een besluit van de Ministerraad van de USSR van 2 april 1958 werd toegelaten om op privé-bestelling en met grondstoffen van de handwerk(st)er zelf hoofddeksels, korsetten, windsels, bustehouders, vrouwengordels uit textiel, kragen, gevlochten dassen, handgemaakte en gekloste kant, kleine zaken uit hout, steen, been, klei en riet, alsook stopgaren, naalden en gevlochten boodschappen-tassen, te maken.

5.33. - Pre-revolutionair Rusland kende geen sterke ambachtstraditie. Evenmin heeft de Sovjetunie een socialistische ambachtstraditie in het leven geroepen. De ambachtslui en privé-handwerkers zijn niet in een kamer of organisatie van ambachtslui ingedeeld. Ook heeft de staat geen 'handwerkerskamer' opgericht. Eenieder kan in de Sovjetunie een ambachtelijk of handwerkersbedrijfje opzetten, naar kwalificaties wordt niet gepeild, een leertijd is niet vereist. Wel moet de handwerker zich naar de strenge normering van staatwege gedragen en de vereiste inkomstenbelasting betalen.

5.34. - 'O sudebnoi praktike po delam o zaniatii zapreshchennym promyslom' (Over de rechtspraktijk in zaken over het voeren van verboden bedrijvigheden), bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR, 3 september 1954, nr. 7, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1924-1977, deel II, Izd. 'Izvestiia soveto narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 234.

5.35. - KHALFINA vermeldt dat de lagere rechtbanken in 1953 wel eens een burger strafrechtelijk veroordeelden, die slechts één maal tegen vergoeding een persoon in zijn wagen had meegenomen. In de zaak Aratjunova (26.12.1953) en Bazadze (9.12.1951) legt de strafrechtelijke kamer van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR er de nadruk op dat de verboden bedrijvigheid systematisch moet worden uitgeoefend. KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van burgers in de USSR)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 142.

5.36. - Besluit van de Raad van Ministers van de RSFSR van 4 augustus 1965, nr. 6, 914, *SP RSFSR*, nr. 18, 110.

5.37. - Besluit van de Raad van Ministers van de USSR van 3 mei 1976, *SP SSSR*, 1976, nr. 7, 39.

5.38. - BILINSKY wijst erop dat daarin de Sovjetunie en de DDR fundamenteel verschillen. In de DDR moeten handwerkers getuigen van een zekere scholing (leerlingen en patroonsopleiding) en kunnen zij in hun atelier leerlingen en gehuurde arbeidskrachten, zij het in beperkt aantal, tewerkstellen. BILINSKY, A., 'Das Handwerk in der Sowjetunion', *WGO-Monathefte für osteuropäisches Recht*, 1976, nr. 5-6, 311.

- 5.39. - Zelfs van de betaling van deze vijf roebel wordt de burger ontslagen, indien hij een bedrijf uitoefent waarop landbouwbelasting wordt geheven; of indien hij zijn ambachtelijke of handwerkersbedrijvigheid uitoefent in zijn bestendige verblijfplaats (pt. 9 van het besluit van 1976).
- 5.40. - Besluit van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 28 mei 1962, VVS RSFSR, 1962, nr. 22, 299.
- 5.41. - Hierover uitvoerig: BILINSKY, A., 'Das Sowjetische Steuerrecht', *Jahrbuch für Ostrecht*, XV, 1 en 2, 1974. Zoals reeds vermeld werd inkomen uit privé-activiteit aanvankelijk uitzonderlijk hoog belast. Daarin kwam verandering in 1970 (Besluit van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 19 januari 1970, VVS SSSR, 1970, nr. 3, 24). De belastingvrije grens werd voor handwerkers en privé-dienstverleners van 180 roebel per jaar opgetrokken tot 720 roebel. Bovendien werden de voor deze beroepsgroep geldende belastingtarieven met gemiddeld 15,3% naar beneden gehaald. Door een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 20 september 1973 (VVS SSSR, 1973, nr. 39, 542) werd de belastingvrije inkomensgrens voor privé-bedrijvigheden van 720 roebel tot 3000 roebel per jaar belast volgens de tarieven voor arbeiders en bedienden uit deze inkomensgroep. Deze evolutie is merkwaardig: de hoogst belaste beroepsgroep wordt vanaf 1 januari 1974 voor een inkomen tussen 720 en 3000 roebel fiscaal gelijkgesteld met de laagst belaste inkomensgroep, nl. arbeiders en bedienden in de collectieve sector. Ook voor hun inkomen boven 3000 roebel per jaar worden zij belast aan merkelijk gunstiger tarieven dan bijvoorbeeld de artsen met privé-praktijk. BILINSKY, A., 'Das Handwerk in der Sowjetunion', a.w., 314.
- 5.42. - 'O praktike primeneniia sudami zakonodatel'stva ob otvetstvennosti za chastnopredprinimatel'skuiu deiatel'nost' i kommercheskoe posrednichestvo' (Over de praktijk der rechtbanken bij het toepassen van de wetgeving inzake aansprakelijkheid voor privé-bedrijvigheid en commerciële bemiddeling), bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 25 juni 1976, nr. 4, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1924-1977, deel II, Izd. Izvestiia soveto narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 216.
- 5.43. - Naast het uitoefenen van een uitdrukkelijk verboden privé-activiteit (art. 162 SWB RSFSR) zijn in de Sovjetunie volgende commerciële handelingen strafbaar:
- privé-ondernemingsactiviteit onder staats-coöperatieve of maatschappelijke organisatievorm (SWB RSFSR, art. 153, 11);
  - commerciële bemiddelingsactiviteit, die door privé-personen commercieel of met het doel van individuele verrijking wordt bedreven (SWB RSFSR, art. 153, 11);
  - speculatie: aankoop van goederen met de bedoeling om ze met winst verder te verkopen (SWB RSFSR, art. 154).

- 5.44. - GROSSMAN, G., 'The 'Second Economy' of the USSR', *Problems of Communism*, 1977, vol. XXVI, nr. 5, 25, 31.
- 5.45. - PANKRATOV, V. en PROKHOROV, V. in *Pravda*, 13 augustus 1976, aangehaald door GROSSMAN, G., a.w., 31.
- 5.46. - ORLOVSKII, P.E., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, leerboek, deel I, Iurizdat, Moskou, 1959, 343-344; MEERZON, S.I., *Voprosy prava lichnoi sobstvennosti, v kn. Voprosy gosudarstva i prava, sbornik trudov iuridicheskogo fakul'teta Kazakhskogo universiteta (Vragen over persoonlijk eigendomsrecht, in: Vragen van staat en recht, verzameling van werken van de juridische faculteit van de Kazakhse universiteit)*, Alma-ata, 1963, 118; IAKOVLEV, V.F., *Grazhdanskii kodeks RSFSR, uchebno-prakticheskoe posobie (Burgerlijk wetboek van de RSFSR, praktische handleiding)*, Izd. Sverdlovskogo Universiteta, Sverdlovsk, 1965, 258.
- 5.47. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR)*, Izd. Akademii nauk SSSR, Moskou, 1955, 23; RUDIK, P., 'O melkom khoziaistve v SSSR' (Over het klein bedrijf in de USSR), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1938, nr. 16, 18; MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 130.
- 5.48. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 143.
- 5.49. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 30 april 1943 'Over de inkomstenbelasting van de bevolking', *VVS SSSR*, 1943, nr. 17, 5.
- 5.50. - CHALIDZE, *Ugolovnaia Rossia (Crimineel Rusland)*, Khronika Publishers, New York, 1977, 246-290, aangehaald door GROSSMAN, G., 'The 'Second Economy' of the USSR', *Problems of Communism*, 1977, vol. XXVI, nr. 5, 27.
- 5.51. - In 1956 hield slechts 0,5 % van de sovjetbevolking zich bezig met afzonderlijke landbouw of niet coöperatief georganiseerd handwerk (*Die Sowjetunion heute*, 1957, nr. 31/32, 7). Deze afzonderlijke bedrijvigheid zou zich vooral in Siberië, de drie Baltische republieken (Estland, Letland, Litauen) en in Moldavië situeren. Men mag echter niet vergeten dat KHRUSHCHEV negatief stond t.a.v. handwerkers- en kleine privé-bedrijven, wat zich uitte in de inkomstenbelastingtabellen, die waren voorzien voor handwerkers, kleine bedrijven en verhuurders van privé-woningen. BILINSKY, A., 'Das sowjetische Steuerrecht', *JB. Ostr.*, 1974, bd. XV, 1 en 2, 167.
- 5.52. - Beginselen van Agrarische Wetgeving van de Unie en van de Unierepublieken van 1968, *VVS SSSR*, 1968, nr. 51, 485; 1977, nr. 51, 771.

Agrarisch Wetboek van de RSFSR van 1970, *VVS RSFSR*, 1970, nr. 28, 581.

5.53. - Strengere maatregelen werden ook genomen i.v.m. het niet nakomen van verplichte leveringen aan de staat: besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 11 april 1937, *SZ SSSR*, 1937, 120.

5.54. - GENKIN, D.M., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1961, 106.

5.55. - *Spravochnik po nalogam i sboram naseleniia (Vraagbaak i.v.m. belastingen en toeslagen voor de bevolking)*, Statistika, Moskou, 1968, 44.

5.56. - Pt. 5 van de bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR, 25 juli 1976 (zie noot 5.20.).

5.57. - "Eigendomsrecht kan niet alleen ontstaan als resultaat van het verwerven van zaken op basis van middelen, ontvangen als vergoeding voor arbeid in de maatschappelijke produktie, maar ook als resultaat van individuele arbeidsactiviteit in de sfeer van ambachtelijke en handwerkersbedrijvigheid, landbouw, dienstverlening aan de bevolking en andere activiteiten, uitsluitend gebaseerd op de persoonlijke arbeid van de burger en van de leden van zijn gezin.": *Osnovy sovetskogo zakonodatel'stva (Beginnelen van de sovjet wetgeving, leerboek)*, Politizdat, Moskou, 1979, 126 (hoofdstuk VI 'Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR').
Zie ook de bespreking van het verslag-Rubanov in de historische inleiding.

5.58. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961 'Over de versteviging van de strijd tegen personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze leiden' (*Ob usilenii bor'by s litsami, ukloniavushchimsia ot obshchestvenno poleznogo truda i vedushchimi antiobshchestvennymi paraziticheskii obraz zhizni*), *VVS RSFSR*, 1961, nr. 18, 273;

decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 6 mei 1963 'Over de aansprakelijkheid van personen, die de gevestigde orde zwaar hebben geschonden in bewoonde gebieden' (*Ob otvetstvennosti lits zlostno narushaiushchikh ustanovlennyyi rezhim v mestakh poseleniia*), *VVS RSFSR*, 1963, nr. 18, 320;

decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 20 september 1965 'Over het aanbrengen van wijzigingen in het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961 'Over de versteviging van de strijd tegen personen die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en een anti-maatschappelijke parasitaire levenswijze leiden' ('O vnesenii izmenenii v Ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Soveta RSFSR ot 4 maia 1961 goda 'Ob usilenii bor'by s litsami ukloniavushchimsia ot obshchestvenno poleznogo truda i vedushchimi antiobshchestvennymi paraziticheskii obraz zhizni'), *VVS RSFSR*, 1965, nr. 38, 932.

decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 25 februari 1970 'Over het aanbrengen van aanvullingen en wijzigingen aan het strafwetboek en het wetboek van strafvordering van de RSFSR' (O vnesenii dopol'nenii i izmenenii v ugovovnyi i ugovovno protsessual'nyi kodeksy RSFSR), VVS RSFSR, 1970, nr. 14, 256;

Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 7 augustus 1975 'Over het buiten werking stellen van de decreten van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR over de aansprakelijkheid van personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze leiden' (O priznanii utrativshim silu Ukazov Prezidiuma Verkhovnogo Soveta RSFSR ob otvetstvennosti lits, ukloniavshchikhsia ot obshchestvenno poleznogo truda i vedushchikh antiobshchestvennyi paraziticheskii obraz zhizni), VVS RSFSR, 1975, nr. 33, 699;

Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR 'Over het aanbrengen van wijzigingen aan art. 209 van het Strafwetboek van de RSFSR' (O vnesenii izmenenii v stat'iu 209 Ugolovnogo kodeksa RSFSR), VVS RSFSR, 1975, nr. 33, 698.

5.59. - BEHRENDT, E., 'Zum neuen Parasiten-Gesetz in der RSFSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1972, 109-111.

5.60. - BILINSKY, A., 'Parasitengesetze in der Sowjetunion', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1961, Heft 2, 115.

5.61. - CHERNIAUSKAS, S.P., 'Ispol'zovat' grazhdansko-pravovye sredstva v bor'be s tuneiadstvom' (Burgerrechtelijke middelen gebruiken in de strijd tegen het parasietendom), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en recht), 1961, nr. 12, 16-17.

5.62. - De voorbeelden werden alle gehaald uit het werk van BARTYKOV, V.A. en KUKLINUU, V.A., *Administrativnye pravonarusheniia rassmatrivaemye v sudebnom poriadke* (Administratieve inbreuken, die door de rechtspraak werden behandeld), Iurizdat, Moskou, 1964, 81-97, aangehaald door BEHRENDT, E., 'Zum neuen Parasiten-Gesetz in der RSFSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1972, Heft 2, 123.

5.63. - *Ibidem*, 124.

5.64. - *Ibidem*, 124.

5.65. - Vaak wordt de activiteit van de shabashniki oogluikend toegestaan.

Een sovjeteconomist L. LOPANIKOV suggereert zelfs dat 'shabashniki' uiterst bekwame vaklui zijn, die aangemoedigd zouden moeten worden. Hij oppert dat de staat materiaal en gereedschap ter beschikking zou moeten stellen van deze 'zelfstandigen'. Thans zijn materialen en gereedschap zo schaars geworden dat diefstal in staats- en coöperatieve bedrijven daardoor bevorderd wordt. O'HEARN, D., 'The Consumer Second Economy: Size and Effects', *Soviet Studies*, 1980, 229.

- 5.66. - BEHRENDT, E., 'Zum neuen Parasiten-Gesetz in der RSFSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1972, 122.
- 5.67. - *Ibidem*, 124.
- 5.68. - Over deze vorm van 'rechtsmisbruik', zie het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.
- 5.69. - Over de hoge prijzen op de zwarte markt: O'HEARN, D., 'The Consumer Second Economy: Size and Effects', *Soviet Studies*, 1980, 220-234.
- 5.70. - GROSSMAN, G., 'The 'Second Economy' of the USSR', *Problems of Communism*, 1977, vol. XXVI, nr. 5, 25.
- 5.71. - Zie bijvoorbeeld: BROKHIN, Y., *Hustling on Gorky Street*, Dail Press, New York, 1975, aangehaald door O'HEARN, D., 'The Consumer Second Economy: Size and Effects', *Soviet Studies*, 1980, noot 44.
- 5.72. - *Narodnoe khoziaistvo v 1979g (Volkshuishouding in 1979)*, Statistika, Moskou, 1980, 8-9.
- 5.73. - Rapport van KOSSYGIN op het Septemberplenium van de Communistische Partij, *Izvestiia*, 28 september 1965.
- 5.74. - *SU RSFSR*, 1923, nr. 1, 13.
- 5.75. - *SZ RSFSR*, 1925, nr. 81, 612.
- 5.76. - *Ibidem*, 612.
- 5.77. - *SZ RSFSR*, 1927, nr. 25, 267.
- 5.78. - *SZ RSFSR*, 1929, nr. 17, 140.
- 5.79. - Richtlijn betreffende de Staatsspaarkassen van 20 februari 1929, *SZ*, 1929, nr. 17, 140.
- 5.80. - Besluit van het Centraal Volkscommissariaat van de USSR van 16 april 1935, *SZ RSFSR*, 1935, nr. 5, 43.
- 5.81. - Besluit van 1 april 1935 van het Centraal Comité van de Communistische Partij en de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR, *SU RSFSR*, 1935, nr. 11, 111.
- 5.82. - De vorm, of het nu gaat om een notarieel bekrachtigd testament of om een gewoon geschreven bericht, heeft geen belang. De eerste principiële uitspraak daarover vindt men in de zaak Zaletskogo van 1 juni 1960 (*Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR*, 1961, nr. 2, 15). Zie ook: *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR*, 1961, nr. 5, 5-6 en de instructies voor de notariële praktijk in *Sovetskaia Iustitsiia*, 1963, nr. 5, 32.

Het principe werd nogmaals bevestigd in de richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 1 juli 1966 'O sudebnoi praktike po delam o nasledovanii' (Over de rechtspraak in zaken over erfrecht), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1966, nr. 16, 30: "Het deposito maakt geen deel uit van de nalatenschapsboedel, ook wanneer een beschikking is gemaakt over deze deposito's in het testament zelf."

- 5.83. - IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, deel I, Izd. LGU, Leningrad, 1958, 278.
- 5.84. - SEREBROVSKII, V.I., *Ocherki sovetskogo nasledstvennogo prava (Kenmerken van sovjet erfrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1955, 291.
- 5.85. - ANTIMONOV, B.S. en GRAVE, K.A., *Sovetskoe nasledstvennoe pravo (Sovjeterfrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1956, 234.
- 5.86. - In 1928 werd een reserve ingevoerd voor kinderen beneden 16 jaar (*SU RSFSR*, 1928, nr. 65, 468). Het minderjarig kind had recht op minstens 3/4 van zijn wettelijk deel, indien een testament was opgemaakt. Door het decreet van 14 maart 1945 (*VVS SSSR*, 1945, 15) konden minderjarige kinderen en andere arbeidsongeschikte erfgenamen niet van hun wettelijk deel worden beroofd. De reserve omvatte voor die burgers dus het volledig wettelijk erfdeel. Tenslotte wordt de reserve in art. 535 B.W. *RSFSR* 1964 als volgt geregeld: minderjarige of arbeidsongeschikte kinderen van de erflater (met inbegrip van geadopteerde kinderen), de arbeidsongeschikte ouders (ook adoptanten) en personen ten laste van de overledene, die arbeidsongeschikt zijn en hoofdzakelijk door de overledene werden onderhouden (*izhdiventsy*) hebben recht op ten minste 2/3 van het gedeelte, dat hun zou zijn toegekomen bij erfopvolging krachtens de wet.
- 5.87. - ORLOVSKII, P.E., 'Nekotorye voprosy zakonodatel'stva o nasledovanii' (Enige vragen over de wetgeving inzake erfrecht), *Sovetskoe Gosudarstvo (Sovjetstaat)*, 1936, nr. 2, 61 e.v.
- 5.88. - NOVE, A., *An Economic History of the USSR*, Penguin Books, New York, 1969, 209-215.
- 5.89. - GRIBANOV, V.P., 'Granitsy svobody zaveshchaniia vkladov' (Grenzen aan de vrijheid tot het legateren van deposito's), *SGiP*, 1968, nr. 3, 113.
- 5.90. - *Spravochnik gosudarstvennogo notariusa (Vraagbaak voor de staatsnotaris)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1972, 142.
- 5.91. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1970, nr. 3, 4.

- 5.92. - De erfgenamen zijn aansprakelijk voor de schulden van de erflater tot beloop van de reële waarde van het hun toegekende deel (art. 553 B.W. RSFSR 1964).
- 5.93. - IARCHENKO, K.B., 'Nasledovanie po zaveshchaniu' (Testamenteire erfopvolging), *Kommentarii sudebnoi praktiki za 1973g* (Commentaren bij de rechtspraktijk van 1973), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1974, 42. Dit principe werd nogmaals bevestigd door de richtlijn van het Presidium van het Rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 3 oktober 1979, *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1980, nr. 2, 2.
- 5.94. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1969, nr. 8, 4.
- 5.95. - ERSHOVA, N.M., *Voprosy sem'i v grazhdanskom prave* (Gezinsproblemen in het burgerlijk recht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1977, 168.
- 5.96. - Om tot de categorie der onderhoudsontvangers of 'izhdiventsy' te worden gerekend, moet men voldoen aan volgende drie criteria:
1. Feitelijke economische afhankelijkheid t.a.v. de erflater moet worden bewezen. Afhangelijkheid betekent het systematisch ontvangen van hulp vanwege de erflater, hulp die meteen de belangrijkste bron van onderhoud van de onderhoudsontvanger uitmaakt. Het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR besliste in de zaak CH. (*Sudebnaja Praktika* (Rechtspraktijk), 1949, nr. 6, 20) dat "materiële hulp af en toe geen bewijs is van afhankelijkheid en geen aanleiding kan geven tot toekennen van erfrecht". Het ontvangen van pensioen bijvoorbeeld sluit afhankelijkheid niet uit, op voorwaarde dat de materiële hulp van de erflater de belangrijkste bron van onderhoud bleef. De 'izhdivenets' moet ook niet noodzakelijk bij de erflater hebben ingewoond (KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 20).
  2. De hulp moet voortdurend zijn geboden, gedurende minimum één jaar vóór het overlijden van de erflater. Bij verklaring van afwezigheid is het voldoende dat de onderhoudsontvanger minimum één jaar voor het verkrijgen van het laatste nieuws van de afwezige, te zijnen laste was: richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, 16-17 september 1935, nr. 67, aangehaald door ORLOVSKII, P.E., *Praktika Verkhovnogo Suda SSSR po grazhdanskim nasledstvennym delam* (Praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR in burgerrechtelijke erfzaken), Gosjurizdat, Moskou, 1947, 6-19.
  3. De onderhoudsontvanger moet arbeidsongeschikt zijn op het ogenblik van het overlijden van de erflater. Het begrip arbeidsongeschiktheid is niet omschreven in het Burgerlijk Wetboek. Volgens IOFFE moet het begrip worden omlijnd zoals dat in de pensioenwetgeving gebeurde. Naast de categorieën I, II en III (indeling volgens de graad van invaliditeit) zijn volgens deze wetgeving per definitie arbeidsongeschikt: mannen van 60 jaar oud, vrouwen van 55 jaar (kolchoseboeren en -boerinnen moeten

respectievelijk 65 en 60 jaar oud zijn), kinderen tot 16 jaar, indien zij verder studeren tot 18 jaar.

In de sovjetliteratuur vindt men de voorspelling dat deze klasse van erfgenamen haar bestaansreden zal verliezen, wanneer de verhoging van de levensstandaard van de bevolking is gerealiseerd (VERDNIKOV-KABALKIN, *Novye grazhdanskije kodeksy soiuznykh respublik (De nieuwe burgerlijke wetboeken van de unierepublieken)*, Gosiurizdat, Moskou, 1965, 127).

In 1974 moet NIKITUK echter nog toegeven: "Het is bekend dat de sovjetstaat niet steeds aan de arbeidsongeschikte leden van de maatschappij de gepaste levensstandaard kan bezorgen." (NIKITUK, P.S., 'Nasledovanie i okhrana interesov semi' (Erfrecht en de bescherming van de belangen van het gezin), *SGiP*, 1974, nr. 7, 36.

5.97. - *Sbornik deistvuiushchikh postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR 1924-1951 (Verzameling van de geldende richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR 1924-1951)*, Gosiurizdat, Moskou, 1952, 190-191.

5.98. - De 'bindende onderrichtingen' (rukovodiashchie ukazaniia) van het Plenum van het Hof zijn beslissingen met algemene draagwijdte, die niet worden getroffen in een welbepaalde concrete zaak, maar een ontleding van de gerechtelijke praktijk inhouden, bepaalde tekortkomingen of vergissingen vaststellen en de rechtbanken richtlijnen verstrekken om deze uit te schakelen. Deze richtlijnen zijn bindend voor alle lagere rechtbanken. GORLE, F., 'De rol van het Opperste Gerechtshof van de U.S.S.R. bij de toepassing van het sovjetrecht', *R.W.*, 1977, nr. 4, 215.

5.99. - RABINOVICH, N.V., *Lichnye i imushchestvennye otnosheniia v sovetskoi sem'e (Persoonlijke en vermogensrechtelijke verhoudingen in het sovjetgezin)*, Izd. LGU, Leningrad, 1952, 43; SVERDLOV, G.N., *Sovetskoe semeinoe pravo, uchebnoe posobie dlia iuridicheskikh vuzov (Sovjet gezinsrecht, leerboek voor juridische hogescholen)*, Gosiurizdat, Moskou, 1951, 116.

5.100. - BOCHKO, V.I., *Ocherki sovetskogo semeinogo prava (Kenmerken van sovjet gezinsrecht)*, Gospolitizdat Ukr. SSR, Kiev, 1952, 163-165.

5.101. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1955, 94.

5.102. - LIBMAN, S., 'Nekotorye zamechaniia po povodu obshchikh vkladov' (Enige opmerkingen i.v.m. gemeenschappelijke deposito's), *Sotsialisticheskaiia zakonnost' (Socialistische wettelijkheid)*, 1963, nr. 5, 55.

5.103. - *VVS SSSR*, 1962, nr. 50, 525.

- 5.104. - *Biulleten' Verkhovnogo Šudā SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1965, nr. 2, 15.
- 5.105. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR*, 1973, nr. 5, 5.
- 5.106. - Over de interpretatie van dit juridisch begrip, zie verder hoofdstuk IX.
- 5.107. - MASLOV, V.F., *Osushchestvlenie i zashchita prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Uitoefening en bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosizurizdat, Moskou, 1961, 19.

HOOFDSTUK VI
SUBJECTEN VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

- 6.1. - Deze afzonderlijke vorm van socialistische eigendom werd ingevoerd door de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van 1961 (art. 20 en 24) en verder uitgewerkt door de burgerlijke wetboeken van de onderscheiden unierepublieken (bijv. 102 tot 104 B.W. RSFSR 1964).
- 6.2. - KOLESOV, V.P., *Obshchestvennaia sobstvennost' na sredstva proizvodstva-nekolebimaia osnova sotsializma* (Maatschappelijke eigendom van produktiemiddelen - een stevige basis voor het socialisme), Iurizdat, Moskou, 1959, 60-61.
- 6.3. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), deel I, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 315.
- 6.4. - Socialistische eigendom wordt in dit werk slechts besproken voor zover een inzicht in de sovjet eigendomssystematiek een duidelijker licht kan werpen op het persoonlijk eigendomsrecht in de Sovjetunie.
Een uitvoerige bespreking van het sovjet socialistisch eigendomsrecht vindt men o.m. in JAKOBS, O.W., *Eigentumsbegriff und Eigentumssystem des sowjetischen Rechtes*, Böhlau Verlag, Keulen, 1965, 307 p.
- 6.5. - Voor nadere studie van de juridische aspecten van het staatsbedrijf, zie JAKOBS, O.W., *Eigentumsbegriff und Eigentumssystem des sowjetischen Rechtes*, Böhlau Verlag, Keulen, 1965, 79 e.v.
- 6.6. - *Ibidem*, 87 e.v.
- 6.7. - Het kolchosevermogen, object van coöperatieve kolchoseëigendom, wordt opgedeeld in een ondeelbaar fonds, een aandelenfonds en de onderscheiden speciale fondsen.
Onder het ondeelbaar fonds verstaat men dit gedeelte van het vermogen van de kolchose, waarop de kolchoseleden, indien zij de kolchose verlaten, of indien de kolchose wordt ontbonden, geen enkele aanspraak meer hebben. Dit fonds bestaat uit het gedeelte van het kolchosevermogen, noodzakelijk voor de landbouwproduktie. Dat wil zeggen: uit het geheel van de grondmiddelen (gebouwen, landbouwmachines, vee, transportmiddelen), uit de omloophoudmiddelen, voor zover die niet in een speciaal fonds zijn opgenomen (zaaigoed, veevoeder, brandstof, meststof, klein landbouwgerief) en uit de geldmiddelen die voor kapitaalsinvestering zijn bestemd. Het modelstatuut voor kolchosen van 1935 onderscheidde naast het ondeelbaar fonds, een aandelenfonds van de kolchose. Dit fonds wordt door het modelstatuut van 1969 niet meer vernoemd. Het aandelenfonds wilde de coöperatieve vorm van de kolchose naar buiten toe bevestigen. Wanneer een boer intrad in de kolchose, werd zijn vermogen door een bijzondere commissie geschat. Een deel

daarvan (1/4 tot 1/2) werd zonder vergoeding overgedragen in het on-deelbaar fonds van de kolchose en de waarde van het overige gedeelte van de inbreng (1/2 tot 3/4) werd in de kolchoseboeken als 'aandeel' van het kolchoselid genoteerd. Wanneer het kolchoselid de kolchose verliet, beschikte hij (zij) slechts over een verbintenisrechtelijke aanspraak t.a.v. het geldbedrag, dat in de kolchoseboeken was geno-teerd.

Men kan dus, met BILINSKY, stellen dat het nieuwe modelstatuut van de kolchose van 1969, door het aandelenfonds als afzonderlijk fonds niet meer te vermelden, overgegaan is tot een stilzwijgende nationa-lisering van de aandelen der boeren, leden van de kolchosen (BILINSKY, A., 'Das neue Musterstatut der Kolchos in der UdSSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1970, Heft II, band 6, 132).

Tenslotte zijn er nog de speciale fondsen, zoals het cultureel fonds van de kolchose en het fonds voor sociale zekerheid en materiële hulp aan kolchoseleden (KALMYKOV, IU., 'Osobennosti pravovogo rezhima imushchestvennykh fondov kolkhoza' (Bijzonderheden i.v.m. het juri-disch regime van de vermogensfondsen van kolchosen), *Sovetskaia Ius-titsiia*, 1977, nr. 24, 21).

6.8. - De Machine- en Tractorenstations werden opgericht door een decreet van 5 juni 1929. De bedoeling was, om de collectivi-sering van de landbouw te bevorderen, landbouwmachines te centrali-seren in deze stations, zodat de kolchosen verplicht waren beroep te doen op de diensten van de MTS, die zich echter snel ontpopten tot geduchte controle-organen. In januari 1933 beslist het Plenum van de Communistische Partij, dat in de MTS politieke afdelingen zouden worden ingebouwd. Zo werden de MTS niet alleen noodzakelijke dienstverleners, maar ook organen die politiek-economische leiding en controle uit-oefenden. In februari 1958 besloot KHRUSHCHEV tot ontbinding van de Machine- en Tractorenstations. De uitrusting van de MTS werd ver-kocht aan de kolchosen. De voornaamste reden tot ontbinding van de MTS bleek te liggen in de dualistische positie van deze stations, als 'verhuringsagentschap' en als middel van staats- en partijcontrole, wat aanleiding gaf tot heel wat wrijvingen tussen de kolchosen en de regionale MTS (wet van 31 maart 1958 'O dalneishem razvitii kolkhoz-nogo stroia i reorganizatsii mashinno-traktornykh stantsii' (Over de verdere ontwikkeling van de kolchosestructuur en over de reorganisa-tie van de MTS), *VVS SSSR*, 1958, nr. 7, 146).

6.9. - *Sovetskoe kolkhoznoe pravo (Sovjet kolchoserecht)*, red. KOZYR, M.I. en IANCHUK, V.Z., *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1978, 46-47.

6.10. - *Ibidem*, 451.

6.11. - JAKOBS, O.W., *Eigentumsbegriff und Eigentumssystem des sowjet-ischen Rechtes*, a.w., 92.

- 6.12. - Uitzondering hierop vormen de leden van de kolchosedvor. Dezen hebben niet het recht eigenaar te zijn van een vermogensobject, dat slechts aan de kolchosedvor in medeëigendom gezamenderhand mag toebehoren (art. 113, lid 2, B.W. RSFSR 1964).
- 6.13. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, I, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 105.
- 6.14. - BERMAN, H.J., 'Soviet Heirs in American Courts', *Colum. L. Rev.*, 1962, 257-274;
 BERMAN, H.J., *Le cadre juridique des relations commerciales entre pays d'économie planifiée et pays d'économie libre - L'exemple américain-soviétique*, in: *Aspects juridiques du commerce avec les pays d'économie planifiée*, Presse de la Cité, Parijs, 1961, 13-73;
 DOMKE, M., 'Osteuropäische Erbrechtsinteressen vor amerikanischen Gerichten', *Osteuropa-Recht*, 1957, Heft II, 85-91;
 HEYMAN, A., 'The nonresident Alien's Right to Succession under the 'Iron Curtain Rule'', *Northwestern University Law Review*, 1957-1958, nr. 2, 221-240.
- Anderzijds het sovjetantwoord:
 RUBANOV, A.A., 'Nasledstvennye prava grazhdan sotsialisticheskikh stran i Amerikanskie 'zakony o vygode, pol'zovanii i kontrole'' (Erfrechten van burgers uit socialistische landen en de Amerikaanse wetten over 'genot, gebruik en controle'), *Sovetskii ezhegodnik mezhdunarodnogo prava (Sovjet jaarboek van internationaal Recht)*, 1961, 342-358;
 VOLCHKOV, A.F. en RUBANOV, A.A., 'Ogovorka o vzaimnosti v sovetsko-amerikanskikh nasledstvennykh otnosheniiakh' (De wederkerigheidsclausule in sovjet-amerikaanse verhoudingen inzake erfrecht), *Sovetskii ezhegodnik mezhdunarodnogo prava (Sovjet jaarboek voor internationaal Recht)*, 1960, 308-327;
 VOLCHKOV, A.F. en RUBANOV, A.A., 'Imushchestvennye prava sovetskikh grazhdan v soedinennykh shtatakh Ameriki' (Vermogensrechten van sovjet-burgers in de USA), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1961, nr. 6, 83-93.

6.15. - Gezien de arbeider tijdens de socialistische periode wordt vergoed volgens kwantiteit en kwaliteit van de arbeid, bestaan wel enorme loonverschillen. De arbeiders in de nijverheid worden ingedeeld in zes groepen, met als eerste groep de ongeschoolde arbeiders en als laatste groep de geschoolden. De spanning tussen geschoolden en ongeschoolden bedraagt gemiddeld 1,8 à 2. Dit betekent dat de meest geschoolde arbeider tweemaal zoveel kan verdienen als de ongeschoolde in een bepaalde onderneming. De spanning, die bestaat tussen de meester-gast en de directeur in deze onderneming bedraagt 2 à 3, wat betekent dat een directeur minstens 5 à 6 maal meer verdient dan een ongeschoolde arbeider uit zijn onderneming.

Verder treden loonverschillen op volgens de sectoren waarin gewerkt wordt. Er zijn sectoren waarin meer betaald wordt voor het zelfde werk, omdat die sectoren prioriteit hebben en vooral om geschoolde arbeiders aan te trekken naar die sectoren. Ook worden regionale verschillen in arbeidsvergoeding toegepast. In bepaalde regio's betaalt

men 70 à 80 % meer om mensen aan te trekken. Een typisch voorbeeld vindt men in de tewerkstelling in de onherbergzame gebieden in Siberië (DE MAEGD, H., *Economische aspecten van de sovjetonderneming*, ronde-tafelgesprek van 20 februari 1981 over 'De sovjetonderneming economisch en juridisch bekeken', Rechtsfaculteit Leuven).

6.16. - KUUSK, J., 'Bequaeting property to the soviet citizen', *Bull. Inst. for the study of the USSR*, 1963, 11, 63.

6.17. - VOLCHKOV, A.F. en RUBANOV, A.A., 'Imushchestvennye prava sovetskikh grazhdan v soedinennykh shtatakh Ameriki' (Vermogensrechten van sovjetburgers in de USA), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo*, 1961, nr. 6, 89.

6.18. - RUBANOV, A.A., 'Fragen des internationalen Privatrechts in den Grundlagen für die Zivilgesetzgebung der Union der SSR und der Unionsrepubliken' (vertaald uit het Russisch door H.W.POLL), *RabelsZ.*, 1962, Heft 4702.

6.19. - Geciteerd in: HEYMAN, A., 'The Nonresident Alien's Right to Succession under the 'Iron Curtain Rule'', *Northwestern University Law Review*, 1957, nr. 2, 229.

6.20. - VOLCHKOV, A.F. en RUBANOV, A.A., 'Imushchestvennye prava...', a.w., 90.

6.21. - Op 9 januari 1943 werden de progressieve successierechten in de Sovjetunie afgeschaft. Van dan af geldt de thans nog bestaande regeling dat een toeslag moet worden betaald aan de staat bij de afgifte van een 'certificaat van erfgerechtigdheid'. Deze certificaten worden door de notariskantoren uitgereikt. De toeslag is progressief, doch bedraagt maximum 10 % van de waarde van het ontvangen vermogen. Bovendien is de afgifte van dit certificaat niet in alle gevallen vereist. Voor het verkrijgen van woningen, motorvoertuigen, vergoedingen voor auteursrechten, deposito's die de waarde van 100 roebel overschrijden is het voorleggen van een certificaat echter onontbeerlijk (*Vedomosti Verkhovnogo Soveta SSSR (Berichten van de Opmerste Sovjet van de USSR)*, 1943, nr. 9; *Sbornik zakonov SSSR (Verzameling van wetten van de USSR)*, 1938-1944, Gosiurizdat, Moskou, 1976, 187).

6.22. - "In de Sovjetunie heeft geen enkele confiscatie van de geërfde som plaats. Het geld, dat aan de sovjetburgers toevallt vanuit de USA, wordt hun ten volle uitbetaald, zonder kosten of afhoudingen. Zelfs belasting op de erfenis bestaat niet in de Sovjetunie."

VOLCHKOV, A.F. en RUBANOV, A.A., 'Sovetskie nasledniki i Amerikanskaia iustitsiia' (Sovjet erfgenamen en de Amerikaanse justitie), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1963, nr. 5, 150.

- 6.23. - VOLCHKOV, A.F. en RUBANOV, A.A., 'Sovetskie nasledniki...', a.w., 153.
- 6.24. - SCHWARZ, H., 'Soviet Asks to Act on Claims', *New York Times*, 18 juli 1961.
- 6.25. - VOLCHKOV, A.F. en RUBANOV, A.A., 'Sovetskie nasledniki...', a.w., 155.
- 6.26. - BRATUS', S.N., *Sub'ekty grazhdanskogo prava (Subjecten van burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1950, 14-15.
- 6.27. - STALIN, I., *Voprosy Leninizma (Vragen van het Leninisme)*, Gospolitizdat, Moskou, 1952, 556.
- 6.28. - Aangehaald door BILINSKY, A., 'Das Recht auf Arbeit in der Sowjetunion', *Jahrbuch für Ostrecht*, Erstes Halbjahresheft, 1973, 141.
- 6.29. - VITRUK, N.V., *Sub'ektivnye prava sovetskikh grazhdan i ikh razvitie v period stroitel'stva kommunisticheskogo obshchestva (De subjectieve rechten van de sovjetburgers en hun ontwikkeling in de periode van opbouw van de communistische maatschappij)*, Iurizdat, Moskou, 1965, 12-15.
- 6.30. - Vroeger werd de kolchose-arbeider betaald volgens de gepresterde arbeidsdagen ('trudoden'), een vergoedingsbasis die blijkbaar moeilijk was vol te houden, gezien ingewikkelde onderscheiden moesten worden ingevoerd, bijvoorbeeld naargelang de plaats en zwaarte van het werk. Thans wordt de kolchose-arbeider vergoed met een vastgesteld maandloon, aangevuld met premies. Deze lonen zijn in het midden van de zestiger jaren fors gaan stijgen omwille van een radicale wending in de kolchosepolitiek, die hierin bestond, dat meer de nadruk werd gelegd op de materiële geïnteresseerdheid van de kolchose-arbeider. In vergelijking tot de jaren 1959-1960 is het loonfonds in 1965 met 88 % gestegen, terwijl het accumulatiefonds slechts met 44 % steeg, waar voordien, op basis van het modelstatuut van 1935 het grootste gedeelte van de vermogensaanwas van de kolchose terecht kwam in het accumulatiefonds. *Torzhestvo Leninskogo kooperativnogo plana. Materialy tret'ego Vsesoiuznogo s'ezda kolkhoznikov. Noiabr' 1969g (De uitvoering van het coöperatief plan van Lenin. Materialen van het derde congres van kolchoseleden van de Unie. November 1969)*, Politizdat, Moskou, 1969, 3.
- 6.31. - Een 'dvor' is een meestal ingesloten plaats in open lucht, achter een huis. Daarom wordt 'krestianskii dvor' vertaald als 'boerenerf'. In deze studie wordt 'krestianskii dvor' vertaald als 'boerenhuishouden', omdat naast het element 'boerenerf' de gezins- en/of arbeidsband, die bestaat tussen de leden van de dvor, juridisch bijzonder relevant is.

- 6.32. - PAVLOV, I.V., *Kolkhoznoe pravo (Kolchoserecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1960, 339.
- 6.33. - ANDREEV, V.S., *Pravo sotsial'nogo obespecheniia v SSSR (Sociale zekerheidsrecht in de USSR)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1980, 29.
- 6.34. - EROSHENKO, V.I., *Obshchaia sobstvennost' grazhdan, v kn. Zashchita grazhdanskikh, trudovykh i semeinykh prav v sude (Medeëigendom van burgers, in: Bescherming van burgerlijke, arbeids- en gezinsrechten door de rechtbanken)*, Gosiurizdat, Moskou, 1970, 30.
- 6.35. - NIKITINA, V.P., *Imushchestvennye otnosheniia v kolkhoznom dvore (Vermogensverhoudingen in de kolchosedvor)*, Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1970, 24-28.
- 6.36. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 156. Volgens het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR in zijn richtlijn van 6 juli 1971 is "het opgenomen zijn onder de leden van de dvor, zoals beschreven in de 'podvornye spiski' (registers over de stand van zaken bij de dvors) bij de plattelandssovjets: één van de bewijzen van lidmaatschap van de kolchosedvor". *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1972, nr. 1, 15.
- 6.37. - BRATUS', S.N. en FLEISHITS, E.A., *Nauchno-prakticheskii kommentarii k osnovam grazhdanskogo zakonodatel'stva soiuza SSSR i soiuznykh respublik (Wetenschappelijk-praktische commentaar bij de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie van de USSR en van de Unierepublieken)*, Gosiurizdat, Moskou, 1962, 67.
- 6.38. - NIKITINA, V.P., *Imushchestvennye otnosheniia v kolkhoznom dvore (Vermogensverhoudingen in de kolchosedvor)*, Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1970, 27.
- 6.39. - POLIANSKAIA, G.N., *Semeino-imushchestvennye razdely i vydely v kolkhoznom dvore (Verdeling en afsplitsing van gezinsvermogensrechtelijke aard in de kolchosedvor)*, Gosiurizdat, Moskou, 1948, 16;
RUSKOL, A.A., *'O pravosub'ektnosti i lichnom sostave kolkhoznogo dvora' (Over de rechtssubjectiviteit en het lidmaatschap van de kolchosedvor)*, *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1955, nr. 2, 16.
- 6.40. - PAVLOV, I.V., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 7.

- 6.41. - DZERA, A.V., *Pravo obshchei sobstvennosti sovместnoi po sovetskому zakonodatel'stvu (Medeëigendomsrecht gezamenderhand volgens de sovjet wetgeving)*, autoreferaat kandidaatsthesis, Moskou, 1974, 8.
- 6.42. - *Sovetskoe kolkhoznoe pravo (Sovjet kolchoserecht)*, red. KOZYR, M.I. en IANCHUK, V.Z., *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1978, 89.
- 6.43. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 8 juli 1944, *VVS SSSR*, nr. 37.
- 6.44. - Personen, die in een feitelijke huwelijksrelatie leefden vóór 8 juli 1944 mogen hun huwelijksstatus laten legaliseren door het huwelijk te laten registreren. Indien dit niet mogelijk is, omdat één van de partners dood of afwezig is, dan kan de andere echtgenoot aan de rechtbank vragen om te verklaren dat deze dode of afwezige persoon zijn of haar echtgeno(o)t(e) was (*Wetboek van huwelijk, gezin en voogdij van de RSFSR 1926, zoals geamendeerd door het decreet van 16 april 1945, VVS RSFSR 1945, nr. 26*).
- 6.45. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 165.
- 6.46. - Beslissing van het Rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak nr. 03/728, *Sudebnaia Praktika Verkhovnogo Suda SSSR (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1952, nr. 11, 38; Beslissing van het Rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak Antipovykh, *Sovetskaja Iustitsiia*, 1960, nr. 4, 86.
- 6.47. - BORISOV, P., 'Dela o razdele i vydele imushchestva kolkhoznykh i edinolichnykh dvorov' (Zaken over de verdeling en afsplitsing van kolchose- en afzonderlijk werkende dvors), *Sotsialisticheskaja Zakonnost' (Socialistische wettelijkheid)*, 1948, nr. 2, 9.
- 6.48. - Art. 66 Agrarisch Wetboek RSFSR 1970, *VVS RSFSR*, 1970, nr. 28, 581.
- 6.49. - MASLOV geeft wel toe dat het instituut van de 'primachestvo' thans minder belangrijk is dan vroeger, gezien de kolchose de dvor, die een tekort aan arbeidskrachten heeft, een veelzijdige hulp aanbiedt. Toch meent hij dat de 'primak' of het toetredend lid ook thans nog nuttig kan zijn voor het inbouwen van een zekere mobiliteit in arbeidskrachten te velde. Zie MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 166.

6.50. - De 'primachestvo' of toetreding neemt de vorm aan van een contract tussen de arbeidsgeschikte leden van de dvor en de 'primak' of het toetredend lid over zijn aanvaarding als lid van de dvor. De primak kan slechts lid worden van de dvor wanneer alle meerderjarige leden van de dvor hun toestemming geven (Circulaire van het Volkscommissariaat voor de landbouw van de RSFSR van 20 maart 1925, *Sel'skokhoziaistvennaia zhizn'* (Landbouwleven), 1925, nr. 12/13).

6.51. - Circulaire van het Volkscommissariaat voor landbouw van de RSFSR van 20 maart 1925, geciteerd door VOLOSHIN, N.P., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora* (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 39.

6.52. - Beslissing van het Rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak Khanokian, *Sudebnaia Praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1947, VII, 20;
Beslissing van het Rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak nr. 03/909-54, *SPVS SSSR*, 1955, nr. 1, 38;
Beslissing van het Rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak Bochkovoi t. Barurinym, *Sovetskaja Iustitsiia*, 1958, nr. 12, 79.
De rechtspraak behandelt op die wijze ook gevallen, waarbij het huwelijk na verloop van tijd nietig werd verklaard.

6.53. - POLIANSKAIA, G.N., *Semeino-imushchestvennye razdely i vydely v kolkhoznom dvore* (Verdeling en afsplitsing van gezinsvermogensrechtelijke aard in de kolchosedvor), Iurizdat, Moskou, 1948, 23.

6.54. - Beslissing van het Rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak nr. 03/858-54, *SPVS SSSR*, 1955, nr. 1, 38.

6.55. - Over de Romeinsrechtelijke familia en het manus-huwelijk:
KASER, M., *Das römische Privatrecht*, I. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1971, 268-336.

6.56. - EREMEEV, D.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1958, 109-110;
ZIMEL'eva, M., 'Obshchaia sobstvennost' v sovetskom grazhdanskom prave' (Medeëigendom in het sovjet burgerlijk recht), *Uchenye zapiski VIIUN*, Iurizdat, Moskou, 1941, 9;
IOFFE, O.S. en TOLSTOI, I.U.K., *Osnovy sovetskogo grazhdanskogo zakonodatel'stva* (Beginnelen van sovjet burgerlijke wetgeving), Izd. LGU, Leningrad, 1962, 78.
Een andere stelling verdedigt TOLSTOI in zijn monografie: *Soderzhanie i grazhdanskopravovaia zashchita prava sobstvennosti v SSSR* (Inhoud en burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht in de USSR), Izd. LGU, Leningrad, 1955, 54, nl. dat de kolchosedvor als dusdanig en niet zijn leden, een zelfstandig rechtssubject is.

PODPAL'NYI, P.N., *Pravovye voprosy kolkhoznogo dvora (Rechtsvragen i.v.m. de kolchosedvor)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1956, 6;

POLIANSKAIA, G.N., 'Imushchestvennye vzaimootnosheniia v kolkhoznom dvore' (Vermogensverhoudingen in de kolchosedvor), *SGiP*, 1947, nr. 7, 14;

IAKOVLEV, Y.F., *Grazhdanskii kodeks RSFSR, uchebno-prakticheskii posobie (Burgerlijk Wetboek van de RSFSR, praktisch handboek)*, Izd. SGU, Sverdlovsk, 1965, 275.

6.57. - DEMBO, L.I., 'Kolkhoznoe pravo v tretei piatiletke' (Kolchoserect in het derde vijfjarenplan), *SGiP*, 1939, nr. 4, 50;

VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu (Lezingen over sovjet burgerlijk recht)*, Izd. KHGU, Kharkov, 1958, 255;

LIPETSKER, M., 'Zadachi i printsipii kodifikatsii sotsialisticheskogo grazhdanskogo prava' (Opgave en principes van codificatie van sovjet burgerlijk recht), *Sotsialisticheskaiia Zakonnost'*, 1939, nr. 7, 70;

LISKOVETS, B., 'Novoe grazhdanskoe zakonodatel'stvo i pravovoe regulirovanie imushchestvennykh otnoshenii v kolkhoznom dvore' (De nieuwe burgerlijke wetgeving en de juridische regeling van vermogensverhoudingen in de kolchosedvor), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1962, nr. 7, 13;

ORLOVSKII, P.E., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1959, 348;

PAVLOV, I.V., *Kolkhoznoe pravo (Kolchoserecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1955, 319;

PAVLOV, V.I., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 16;

RUSKOL, A.A., 'O pravosub'ektnosti i lichnom sostave kolkhoznogo dvora' (Over de rechtssubjectiviteit en het lidmaatschap van de kolchosedvor), *SGiP*, 1955, nr. 2, 16;

IUNUSOV, T. en ILEBAEV, S., 'O pravovom polozhenii kolkhoznogo dvora' (Over de juridische positie van de kolchosedvor), *SGiP*, 1966, nr. 9, 101.

6.58. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 163.

6.59. - MASLOV gebruikt o.m. als argument dat in het Agrarisch Wetboek (afdeling V) de termen 'dvor' en 'khoziaistvo' (bedrijf) als identieke termen worden gebruikt. Dit argument gaat niet meer op sinds het nieuwe modelstatuut van de kolchose spreekt over de kolchosedvor of het kolchosegezin, waardoor meer de nadruk wordt gelegd op de persoonlijke relaties tussen de leden van de dvor en niet meer zozeer op het gezamenlijk nevenbedrijf.

6.60. - PAVLOV, I.V., *Kolkhozni dvor (De kolchosedvor)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1951, 11.

6.61. - POLIANSKAIA, V.N., 'Imushchestvennye vzaimootnosheniia v kolkhoznom dvore' (Vermogensrechtelijke verhoudingen in de kolchosedvor), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1947, nr. 7, 17-19.

- 6.62. - Zie art. 42-44 van het modelstatuut van de kolchose 1969:
Kommentarii k primernomu ustavu kolkhoza (Commentaar op het modelstatuut van de kolchose), red. KOZYR, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1972, 67.
- 6.63. - Zie bijvoorbeeld het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 15 januari 1981 'O vnesenie izmenenii i dopolnenii v stat'i 25 i 27 Osnov zemel'nogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik' (Over aanbrengen van wijzigingen en aanvullingen aan art. 25 en 27 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR en van de unierepublieken), VVS SSSR, 1981, nr. 3, 55. Via dit decreet worden aan de kolchosen bijkomende mogelijkheden gegeven om grondstukken ter beschikking te stellen van de kolchosedvors, vooral voor het teelten van hooi en ander voeder voor vee en gevogelte.
- 6.64. - In tegenstelling tot de kolchose, die als coöperatieve is georganiseerd, is de sovchose een staatsonderneming, waar de arbeiders in loondienst werken.
- 6.65. - ORLOVSKII, P.E., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, Uchebnik (Sovjet burgerlijk recht, leerboek)*, deel I, Iurizdat, Moskou, 1959, 343-344;
 MEERZON, S.I., *Voprosy prava lichnoi sobstvennosti (Vragen van persoonlijk eigendomsrecht)*, Izd. GUA, Alma-Ata, 1963, 144.
- 6.66. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR (Eigendomsrecht in de USSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1961, 76;
 IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, kurs leksii (Sovjet burgerlijk recht, handboek)*, Izd. LGU, Leningrad, 1958, 329;
 KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 23;
 KOLGANOV, M.V., *Sobstvennost' v sotsialisticheskom obshchestve (Eigenendom in de socialistische maatschappij)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1953, 285;
 ORLOVSKII, P.E., 'Formy sobstvennosti v SSSR' (Eigendomsvormen in de USSR), *Sovetskaja Iustitsiia*, 1938, nr. 16, 12;
 TARKHOV, V.A., 'Poniatie prava lichnoi sobstvennosti (Het begrip persoonlijk eigendomsrecht)', *Uchenye zapiski Saratovskogo Iuridicheskogo Instituta (Wetenschappelijke geschriften van het Juridisch Instituut te Saratov)*, 1952, 111, 43;
 SHMELEV, G., 'Ekonomicheskaja rol' lichnogo podsobnogo khoziaistva' (De economische rol van het persoonlijk nevenbedrijf), *Voprosy ekonomiki*, 1965, nr. 4, 13.
- 6.67. - BRATUS', S.N., *Formy sobstvennosti po konstitutsii SSSR (Eigendomsvormen volgens de grondwet van de USSR)*, *Trudy voenno-iuridicheskoi akademii (Werken van de juridische oorlogsakademie)*, 1949, 16-17;
 GOIKHBARG, A., 'Soderzhanie prava lichnoi sobstvennosti (Inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht)', *Sovetskaja Iustitsiia*, 1937, nr. 16, 17;

MAZHITOVA, R.F., *Osnovnye problemy lichnoi sobstvennosti v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendom in de USSR)*, kandidaatsdissertatie, Moskou, 1949, 8;

MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Bijzonderste problemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 131.

6.68. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 131.

6.69. - *Narodnoe khoziaistvo v 1979g (Volkshuishouding in 1979)*, Statistika, Moskou, 1980, 8-9.

HOOFDSTUK VII

OBJECTEN VAN PERSOONLIJK EIGENDOMSRECHT

-
- 7.1. - VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu* (Lezingen over sovjet burgerlijk recht), Kharkovskii universitet, Kharkov, 1958, 152.
- 7.2. - KASER, M. en WUBBE, F.J.B., *Romeins Privaatrecht*, Tjeenk Wil-link, Zwolle, 1977, 93.
- 7.3. - VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii...*, a.w., 153.
- 7.4. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Akademiia Nauk SSSR, Moskou, 1955, 34.
Over het zaakbegrip werd heel wat meer geschreven in de Oostduitse rechtsleer. SCHÖNRATH poneerde de stelling dat persoonlijke eigendom ook kan gelden t.a.v. produkten van intellectuele creativiteit (SCHÖNRATH, W., 'Zum Gegenstand des Zivilrechts', *Staat und Recht*, 1956, nr. 6, 739). Dit artikel verwekte een verontwaardigde reactie van Martin POSCH: "Het behouden van het bourgeois begrip van intellectuele eigendom, van de oude visie op het burgerlijk recht, dat verhoudingen regelt tussen burgers, die optreden als privé-eigenaars !" (POSCH, M., 'Für ein neues Zivilrecht, gegen ein neues 'Privat'recht', *Staat und Recht*, 1958, nr. 12, 1262).
- 7.5. - VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen, 1973, 238.
- 7.6. - VAN GERVEN, a.w., 238.
- 7.7. - Zelfs wanneer uitzonderlijk een auteur in het Westen spreekt over doelbinding van het individueel vermogen, dan omschrijft hij meestal dit doelvermogen als "een aantal bevoegdheden, nl. subjectieve rechten, gegeven ten nutte van de individuele doeleinden van de mens". SCHWARZ, 'Rechtssubjekt und Rechtszweck', *Archiv für Bürgerliches Recht*, dl. 32, 12 e.v.; dl. 35, 10 e.v., aangehaald door VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, a.w., 240.
- 7.8. - Voor een vertaling naar het Frans van B.W. 1922: PATOUILLET, J. en DUFOUR, R., *Les codes de la Russie Soviétique, I, Code de la famille et Code Civil*, Giard, Parijs, 1932, 13.
- 7.9. - "Hier moet een belangrijke uitzondering worden gemaakt voor onroerende goederen door bestemming, die kunnen worden omschreven als een prefiguratie van een *patrimoine d'affection*, verstaan als een aantal subjectieve rechten, gegeven ten nutte van de individuele doeleinden van de mens. Ongetwijfeld is hier de band van het vermogensrecht met een bepaald concept over economie overduidelijk."
VAN GERVEN, W., a.w., 240-241.

- 7.10. - TOLSTOI, I.U.K., 'Konstitutsiia SSSR i pravo sobstvennosti' (De Grondwet van de USSR en het eigendomsrecht), *SGiP*, 1978, nr. 7, 15.
- 7.11. - GENKIN schreef in 1948 dat 'produktiemiddelen' zich slechts in persoonlijke eigendom van de dvor mogen bevinden, en niet van afzonderlijke burgers (GENKIN, D.M., *Pravo lichnoi sobstvennosti v sotsialisticheskoi obshchestve* (Persoonlijk eigendomsrecht in de socialistische maatschappij), *Trudy nauchnoi sessii Vsesoiuznogo Instituta Iuridicheskikh Nauk*, 1-6 iuliia 1946 (Werken van de wetenschappelijke sessie van het Instituut voor Juridische Wetenschappen van de Unie, 1 tot 6 juli 1946), Iurizdat, Moskou, 1948, 55). In 1953 schreef GENKIN echter dat ook 'kleine produktiemiddelen' zich mogen bevinden in persoonlijke eigendom van de burgers. Zij mogen echter in dat geval niet worden gebruikt tot het maken van goederen, doch slechts voor persoonlijk gebruik (GENKIN, D.M., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Znanie*, Moskou, 1953, 18).
- 7.12. - Speculatie is in de Sovjetunie een welomschreven misdrijf: "Het aankopen van vermogen met de bedoeling om het met winst te verkopen." Speculatie wordt in de Sovjetunie zwaar bestraft. Daarover meer in het hoofdstuk over de inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht.
- 7.13. - "Zaken buiten de handel zijn de zaken die, ofschoon als zodanig vatbaar voor private toeëigening, er toch wegens een wettelijk beletsel niet voor in aanmerking komen." (DERINE, R., VAN NESTE, F. en VANDENBERGHE, H., *Zakenrecht*, a.w., 10).
- 7.14. - Ook het Romeins recht kende zaken, die niet aan het privaatrechtsverkeer deelnemen: de 'res extra patrimonium' of 'res quarum commercium non est'. Tenzij men in overdrachtelijke betekenis van kremlingoden kan spreken, is er in het sovjetrecht geen plaats voor 'res divini iuris', wel kan men zeggen dat de res communes omnium en res publicae ook in het sovjetrecht aan het privaatrecht zijn onttrokken (KASER, M. en WUBBE, F.B.J., *Romeins Privaatrecht*, Tjeenk, Willink, Zwolle, 2de druk, 1977, 94).
- 7.15. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), *Izd. Akademii Nauk SSSR*, Moskou, 1955, 88; contra: TARKHOV, V.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, 1952, 9-10.
- 7.16. - Over het onderscheid 'res extra commercium' en onvervreembare zaken: DERINE, R., VAN NESTE, F. en VANDENBERGHE, H., *Zakenrecht*, deel I A, Standaard, Antwerpen, 1974, 11.
- 7.17. - 'O sdelkakh s valiutnymi tsennostiami i o platezhakh v inostrannoi valiute' (Over contracten met waardevolle voorwerpen en over betalingen met buitenlandse munt), Besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en de Ministerraad van de USSR van 7 januari 1937, nr. 83/49 (*SZ SSSR*, 1937, nr. 8, 25).

'O sdelkakh s valiutnymi tsennostiami na territorii SSSR' (Over contracten met valuta-waarden op het grondgebied van de USSR), Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 30 november 1976, VVS SSSR, 1976, nr. 49, 712.

7.18. - MANANKOVA, P.I., *Pravootnoshenie obshchei dolevoi sobstvennosti grazhdan po sovetskomu zakonodatel'stvu* (De rechtsverhouding van deelbare medeëigendom van burgers in het sovjet burgerlijk recht), autoreferaat van een kandidaatsverhandeling, Tomsk, 1970, 13.

7.19. - GROSSMAN, G., 'The 'Second Economy' of the USSR', *Problems of Communism*, 1977, nr. 5, 37.

7.20. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1977, nr. 4, 22; nr. 5, 31.

7.21. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1977, nr. 4, 22. Zie ook LEVENSON, D., 'Spory o lotereinykh biletakh v sudebnoi praktike' (Betwistingen over loterijbiljetten in de rechtspraktijk), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1979, nr. 13, 26.

7.22. - AIUEVA, E.I., 'Sdelki grazhdan po rasporiazheniiu legkovymi avtomobiliiami' (Overeenkomsten tussen burgers waarbij over personenwagens wordt beschikt), *SGiP*, 1974, nr. 9, 109.

7.23. - Par. 5 en 9 van de regels tot registratie van het autotransport, bekrachtigd door het besluit van de Ministerraad van de RSFSR van 6 juli 1964, nr. 12, 87, zoals bevestigd in 1975: *Prikaz MVD SSSR* 30 januari 1975, nr. 20.

7.24. - Art. 17 van de regels tot registratie van het autotransport, *SP RSFSR*, 1964, nr. 12, 87. De registratie moet gebeuren binnen de vijf etmalen na het verkrijgen van de wagen.

7.25. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen bij de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 240.

7.26. - 'Pravila prodazhi naseleniiu legkovykh avtomobilei marki 'Pobeda' i 'Moskvich' po predvaritel'nykh zakazam' (Regels i.v.m. de verkoop aan de bevolking van personenwagens van het merk 'Pobeda' en 'Moskvich' bij voorafgaandelijke bestelling), bekrachtigd door de Minister van Handel van de USSR op 7 december 1954, nr. 1234.

De regels zeggen niets over de aansprakelijkheid van de verkoper bij een gebrek in de verkochte zaak, doch, aldus POKROVSKII en STEPANENKO: "Een wezenlijke garantie voor de belangen van de koper is de verbeterde strijd tussen de fabrieken tot verhoging van de kwaliteit van de productie." (POKROVSKII, B.V. en STEPANENKO, G.M., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na avtomobil' i sdelki s avtomashinami' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een personenwagen en contracten met personenwagens),

Trudy Kazakhskogo Gosudarstvennogo Universiteta imena Kirova (Werken van de Kazakhse Staatsuniversiteit met de naam Kirov), Serii Iuridicheskaja, deel 2, Alma-ata, 1956, 128.

7.27. - Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij van de Sovjetunie en van de Ministerraad 'O merakh po uluchenniu uslovii truda i zakrepleniiu mekhanizatorskikh kadrov v sel'skom khoziaistve' (Over de maatregelen tot verbetering van de arbeidsvoorwaarden en de versterking van de kaders van mechanisatoren in de landbouw), *SP SSSR*, 1971, nr. 8, 65.

7.28. - AIUEVA, E.I., *Sdelki grazhdan...*, a.w., 105.

7.29. - Zie bijvoorbeeld: 'O dopolnitel'nykh merakh borby so spekulatsiei legkovymi avtomobiliami, Pravila prodazhi legkovykh avtomobilei grazhdan, prozhivaiushchim v Moldavskoi SSR' (Over bijkomende maatregelen om speculatie met personenwagens tegen te gaan, Maatregelen bij de verkoop van personenwagens van burgers, die in de Moldavische republiek leven), bekrachtigd door een besluit van de Ministerraad van de Moldaafse unierepubliek van 24 mei 1961, *SP Moldavskoi SSR*, 1961, nr. 6, 81.

7.30. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1967, nr. 9, 13.

Het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR stelde in zijn richtlijn nr. 5 van 3 september 1974 'O nekotorykh voprosakh v praktike sudov RSFSR po grazhdanskim delam, svyazannym s obsluzhivaniem naseleniia' (Over enkele vragen in de praktijk van de rechtbanken van de RSFSR bij burgerrechtelijke zaken, die verband houden met de bediening van de bevolking), dat de verkoop van een wagen via de commissieshop aan de verkoper niet het recht geeft bijkomende sommen te vragen. Een overeenkomst tot het betalen van een hogere prijs is nietig, met de gevolgen van art. 49 B.W. RSFSR 1964 (*Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1977, nr. 9, 12).

7.31. - *Sovetskaia Iustitsiia*, 1962, nr. 6, 31.

7.32. - *Biulleten' tekushchego zakonodatel'stva MIU SSSR (Bulletin van de van kracht zijnde wetgeving, Ministerie van Justitie van de USSR)*, juni 1964, 4; *Grazhdanskoe Pravo*, red. ORLOVSKII, P.E. en EREMEEV, D.I., *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1969, 46.

7.33. - POKROVSKII, B.V. en STEPANENKO, G.M., *Pravo lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 118-119.

7.34. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 118.

7.35. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 136.

7.36. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti grazhdan v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de periode*

van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 195.

7.37. - GRIGOR'EEV, N., 'Zhilishchnaia problema budet reshena' (Het woonprobleem zal worden opgelost), *Moskovskii rabochii* (De sovjet-arbeider), 1963, nr. 7, 9.

7.38. - *SU RSFSR*, 1917, nr. 1, 13-14.

7.39. - *SU RSFSR*, 1918, nr. 48, 571. Zie ook het decreet van 30 oktober 1917, *SU RSFSR*, 1917, nr. 1, 13-14.

7.40. - *SU RSFSR*, 1918, nr. 62, 47. Dit decreet droeg als titel 'Over de afschaffing van de eigendom van onroerende goederen in de steden'. Op dat ogenblik was het onderscheid tussen roerende en onroerende goederen immers nog niet afgeschaft. Door dit decreet wordt wel de hele bodem in de steden genationaliseerd, doch niet alle huizen. Hier verschijnt voor het eerst de opsplitsing tussen eigendom van de grond en eigendom van het 'superficies'.

7.41. - STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava* (Cursus van sovjet burgerlijk recht), Gosudarstvennoe sotsial'no ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 37.

7.42. - Wel werden een aantal dacha's of seizoenverblijffjes gemunicipaliseerd (Instructie van het Volkscommissariaat voor Binnenlandse Zaken (NKVD) van 9 juli 1922, nr. 186).

Gebouwen, die in arbeidsgebruik toebehoorden aan de boerendvor, waren het 'arbeidsgebruikersbezit' ('Trudopol'zovatel'skoe vladenie') van de dvor. Van een volledig eigendomsrecht kon geen sprake zijn omwille van het vervreemdingsverbod. Zie: NOVITSKII, I., 'Prava chastnykh lits na stroeniia' (Het recht van privé-personen t.a.v. gebouwen), *Pravo i zhizn'* (Recht en leven), 1924, nr. 9, 7.

7.43. - IUDELSON, K., *Sovetskii notariat* (Het sovjetnotariaat), Gosjurizdat, Moskou, 1959, 7.

7.44. - In 1928 bevond 85 % van de stedelijke woonhuizen zich in persoonlijke eigendom. Ongeveer 50 % van de totale woonruimte in de RSFSR was toen in persoonlijke eigendom van de sovjetburgers. Volgens STUCHKA gingen vóór de mogelijkheid tot demunicipalisatie en tot vervreemding van woonhuizen opnieuw werd verleend, reeds heel wat woonhuizen of officieuze wijze in privé-handen over, of gingen zij, tegen het vervreemdingsverbod in, over van de ene privé-bezitter naar de andere. STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava*, a.w., 37.

7.45. - Besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 28 december 1921, *SU SSSR*, 1921, nr. 44, 410.

Genationaliseerde gebouwen staan in beheer van het overeenkomstig overheidsorgaan en onder de 'technische en sanitaire controle' van de plaatselijke sovjet. Het gaat om museumruimten, hogescholen, theaters, of tentoonstellingsgalerijen (art. 9 van het besluit van het Centraal

Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 17 oktober 1937, SZ SSSR, 1937, nr. 69, 314). Deze gebouwen worden niet verhuurd aan burgers. Handels- en kantoorgebouwen worden meestal door de staatsorganen-beheerders zelf gebruikt. Indien deze organen deze gebouwen niet voor eigen noden gebruiken, dan worden ze op bevel van de plaatselijke sovjet in huur gegeven aan andere organisaties.

Gemunicipaliseerde gebouwen staan echter in beheer en onder controle van de organen van de plaatselijke sovjet. Woonruimten, die niet meer dan 60 m² bedragen mogen aan burgers worden verhuurd. Handels- en kantoorgebouwen worden aan alle organisaties slechts op bevel van de plaatselijke sovjet ter beschikking gesteld. De rechten van de huurders van gemunicipaliseerde gebouwen zijn een weinig ruimer dan die van huurders van genationaliseerde gebouwen. Indien bijvoorbeeld een afzonderlijke woonruimte vrij komt in het gebouw dat de huurder betreft, dan heeft deze laatste het recht om binnen de drie maanden een huurder van zijn keuze het gebouw te laten betrekken (art. 27 van het besluit van 17 oktober 1937). Hierover uitgebreid: BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie i sdelki po stroeniam* (Recht op een gebouw en contracten i.v.m. gebouwen), a.w., 88.

7.46 - NOVITSKII, I., 'Prava chastnykh lits na stroeniia' (De rechten van privé-personen t.a.v. gebouwen), *Pravo i zhizn'* (Recht en leven), 1924, nr. 9, 7.

7.47. - I.v.m. het woonrecht ontstaat in die periode ook een rijke rechtspraktijk. Zie bijvoorbeeld de instructieve brief, gepubliceerd in *Sbornik raz'iasnenii Verkhshuda RSFSR* (Verzameling van toelichtingen van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1928, Gosiurizdat, Moskou, 1929, 226-238.

7.48. - SU RSFSR, 1922, nr. 16, 423.

7.49. - SU RSFSR, 1921, nr. 60, 416.

Het decreet van 18 juni 1921 bewijst overduidelijk dat gemunicipaliseerde woningen blijkbaar slecht waren onderhouden: personen die zo'n gemunicipaliseerde woning herstellen, mogen ze gedurende 8 jaar gratis betrekken, SU RSFSR, 1921, nr. 56, 355.

7.50. - SU RSFSR, 1924, nr. 71, 697.

7.51. - "Dit betekent dat de huizen, toebehorend aan bourgeois met census werden genationaliseerd." VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu* (Lezingen over sovjet burgerlijk recht), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1958, 259.

7.52. - *Ezhenedel'nik sovetskoi Iustitsii* (Weekblad van de Sovjetjustitie), 1923, nr. 19, 7.

7.53. - Het decreet van de Raad der Volkscommissarissen van 14 december 1917 verbood het afsluiten van contracten i.v.m. onroerende goederen, gelegen in de steden. Dit verbod werd bevestigd door het decreet van het Centraal Uitvoerend Comité van 20 april 1918 over de

afschaffing van de privé-eigendom in de steden. Art. 16 van dit decreet vermeldt uitdrukkelijk: "Alle contracten i.v.m. grond en gebouwen, afgesloten na 14 december 1917 zijn nietig.". DZEROZHINSKII, N.I. en ARTEMOV, V.G., *Chastnoe domovladienie. Prava i ob'iazannosti chastnogo domovladel'tsa po deistvuiushchemu sovetskomu zakonodatel'stvu* (Het privé woonbezit. Rechten en verplichtingen van de privé woonbezitter volgens de geldende sovjetwetgeving), Izdatel'stvo, Moskou, 1928, 51.

7.54. - *Ezhenedel'nik Sovetskoi Iustitsii* (Weekblad van de Sovjetjustitie), 1922, nr. 8, 9.

7.55. - SOLOV'EV, A., 'Ustanovlenie fakticheskogo vladeniia stroeniiami' (Het vaststellen van het feitelijk bezit t.a.v. gebouwen), *Ezhenedel'nik Sovetskoi Iustitsii* (Weekblad van de Sovjetjustitie), 1924, nr. 32, 747.

7.56. - SOLOV'EV, A., 'Ustanovlenie fakticheskogo...', a.w., 748.

7.57. - *SU RSFSR*, 1921, nr. 60, 408.

7.58. - ROZENBLUM, D.S., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom i pravo zastroiiki' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis en het bouwrecht), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1937, nr. 4, 28.

7.59. - Bij het toekennen van het bouwrecht door het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet, werd de vraag gesteld: "Welke kandidaat, of dit nu een burger of een coöperatieve is, zal het best kunnen voldoen aan de verplichtingen, opgelegd door het bouwcontract. Welke kandidaat zal bij het vervullen van de voorwaarden van het contract het best de maatschappelijke bedoelingen van dit laatste nakomen?" GOIKHBARG, A. en KOBLENTS, I., *Grazhdanskii kodeks RSFSR, kommentarii* (Het burgerlijk wetboek van de RSFSR, commentaren), Gosizdat, Moskou, 1925, 114.

7.60. - Aanvankelijk kon het bouwrecht slechts worden toegekend door de gemeentelijke afdeling. Later echter kon het bouwrecht ook worden verleend door de landelijke en andere plaatselijke organen, die het beheer hadden over grondstukken buiten de steden. Zie: STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava* (Cursus van sovjet burgerlijk recht), Gosudarstvennoe sotsial'no ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 89.

Decreet van 12 januari 1925, *SU RSFSR*, 1925, nr. 7, 49; nr. 29, 209.

7.61. - Het bouwrecht kon aanvankelijk worden verleend aan burgers of aan staats- of coöperatieve organisaties. Volgens een besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van 1 augustus 1932 (*SU RSFSR*, 1932, 295) kon het optrekken van gebouwen door staats- of coöperatieve organisaties niet meer gebeuren op basis van het bouwrecht. In principe werd in zulk geval een eeuwigdurend gebruiksrecht t.a.v. de grond gegeven en de gebouwen werden eigendom van de genoemde organisaties en instellingen. Alleen aan woningbouwcoöperatieven kon van dan af nog bouwrecht worden verleend. De toenmalige woningbouwcoöperatieven trokken dus gebouwen op op basis van het

bouwrecht of op basis van het recht van 'eeuwigdurend gebruik'.

- 7.62. - Deze vergoeding is een noodzakelijk element van het contract:
GOIKHBARG, A. en KOBLENTS, I., *Grazhdanskii kodeks RSFSR...*,
a.w., 114.
- 7.63. - Besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volks-
commissarissen van 1 augustus 1932, *SU RSFSR*, 1932, 295.
- 7.64. - Art. 71 B.W. RSFSR 1922 werd meer dan éénmaal gewijzigd: op 6
juni 1925, *SU RSFSR*, 1925, nr. 42, 305; op 18 oktober 1926,
SU RSFSR, nr. 69, 545.
- 7.65. - Decreet van 12 januari 1925, *SU RSFSR*, 1925, nr. 7, 49; nr. 29,
209.
- 7.66. - VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu*
(Lezingen over sovjet burgerlijk recht), Izd. Kharkovskogo Uni-
versiteta, Kharkov, 1958, 259.
- 7.67. - Deze gebouwen werden voor de verdere duur van het contract voor
50 % van de verschuldigde belasting vrijgesteld, indien de be-
schikbare woonruimte in het opgetrokken gebouw minimaal 75 % van de
totale oppervlakte van het gebouw omvat: *SU RSFSR*, 1925, nr. 42, 305;
nr. 88, 648; zie ook het decreet van 7 december 1925, *SU RSFSR*, 1925,
nr. 90, 660; en 18 oktober 1926, *SU RSFSR*, 1926, nr. 69, 545.
- 7.68. - Decreet van 18 oktober 1926, *SU RSFSR*, 1926, nr. 77, 545.
- 7.69. - KASER, M. en WUBBE, F.B.J., *Romeins Privaatrecht*, Tjeenk Wil-
link, Zwolle, 1971, 30, 145.
- 7.70. - De opstalhouder had weliswaar geen interdictenbezit, doch bezat
het 'interdictum de superficiebus', naar het model van het
interdictum 'uti possidetis': D. 43, 18, 1 pr., aangehaald door KASER,
M. en WUBBE, F.B.J., *Romeins Privaatrecht*, a.w., 145-146.
- 7.71. - C. 1, 2, 14, 9.
- 7.72. - KASER, M., *Das Römische Privatrecht*, Beck'sche Verlagsbuchhand-
lung, München, 1959, 222-223.
- 7.73. - Decreet van 18 oktober 1926, *SU RSFSR*, 1926, nr. 77, 545.
- 7.74. - Besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der
Volkscommissarissen van de USSR van 17 oktober 1937, *SZ SSSR*,
1937, nr. 69, 314.
Over de kwalificatie van titularissen van bouwrecht als tijdelijke
eigenaars: ROZENBLUM, D.S., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi
dom i pravo zastroiiki' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis
en het bouwrecht), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1937, nr. 4, 28-29.

- 7.75. - Aangehaald door ORLOVSKII, P.E., 'Pravo sobstvennosti v praktike Verkhovnogo Suda SSSR' (Eigendomsrecht in de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1944, nr. 9-10, 10.
- 7.76. - *SU RSFSR*, 1929, nr. 18, 156.
- 7.77. - VIL'NIANSKII, S.I., 'Pravo na zhiloi dom' (Recht op een woonhuis), *SGiP*, 1947, nr. 4, 8.
- 7.78. - Ook voor het bouwen van dacha's worden aan het academisch personeel belangrijke faciliteiten geboden: VIL'NIANSKII, P.I., 'Pravo na zhiloi dom', a.w., 9.
- 7.79. - Besluit van de Ministerraad 'Over de verhoging van de lonen en de verbetering van de loonverhoudingen' van 26 augustus 1946, *SU RSFSR*, 1946, nr. 12, 228.
- 7.80. - *VVS SSSR*, 1948, nr. 36.
- 7.81. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van 2 februari 1949, *VVS SSSR*, 1949, nr. 8.
- 7.82. - "Om eenheid te brengen in de wetgeving, die het recht van de burgers op de aankoop en de bouw van individuele woonhuizen regelt, wordt, in overeenstemming met art. 10 G.W. USSR 1936
 1. vastgesteld dat elke burger en elke burgeres van de USSR het recht heeft om voor zichzelf een woonhuis in persoonlijke eigendom op te trekken of te kopen, met één of twee verdiepingen en met 1 tot 5 kamers in de stad of buiten de stad;
 2. bepaald dat het toewijzen (otvod) aan de burgers van grondstukken in of buiten de stad tot het bouwen van woonhuizen gebeurt op basis van een in de tijd onbepaald gebruik van het grondstuk, binnen de grenzen vastgelegd door de plaatselijke machtsorganen en in overeenstemming met de normen, bepaald door de Ministerraad van de USSR;
 3. medegedeeld dat de bestaande wetgeving over de wijze van toekenning en de omvang van de grondstukken onder het individueel gebouw op het platteland, van kracht blijft."
 Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 26 augustus 1948, *VVS SSSR*, 1948, nr. 36.
- 7.83. - Aantal contracten afgesloten in de ganse Sovjetunie tot toewijzing van grondstukken voor individuele woningbouw:
 1947: 157453; 1948: 423471; 1951: 128059; 1953: 138502; 1955: 146960; 1957: 216039.
 IUDELSON, F.I., *Sovetskii notariat (Het sovjetnotariaat)*, a.w., 93.
- 7.84. - IUDELSON, F.I., *Sovetskii notariat (Het sovjetnotariaat)*, a.w., 116.
- 7.85. - *SZ SSSR*, 1937, nr. 69, 314.

- 7.86. - 'O sokhranении zhillishchnogo fonda i uluchenii zhillishchnogo khoziaistva v gorodakh' (Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het woonbeheer in de steden), *SZ SSSR*, 1937, nr. 69, 314.
- 7.87. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 97.
- 7.88. - "De uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets van arbeidersafgevaardigden hebben de mogelijkheid huizen met gelijkvloers of met één verdieping en met maximaal vijf kamers te verkopen aan de huurders." Instructie van het Ministerie van Financiën van 10 januari 1949, nr. 40, *Sbornik postanovlenii, prikazov i instruktsii po finansogo-khoziaistvennym voprosam (Verzameling van besluiten, voorschriften en instructies i.v.m. financieel economische vraagstukken)*, Gosizurizdat, Moskou, 1949, 16 e.v.
KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 98.
- 7.89. - ORLOVSKII, P.E., 'O prave lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Over het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *SGiP*, 1961, nr. 7, 45;
KHALFINA, R.O., 'O prave lichnoi sobstvennosti v period razvernutogo stroitel'stva kommunizma' (Over het persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de intensieve opbouw van het communisme), *SGiP*, 1960, nr. 12, 31.
- 7.90. - Zoals verder uitvoerig zal worden besproken, werd in die periode opnieuw dankbaar gebruik gemaakt van art. 1 B.W. 1922: "Burgerlijke rechten worden door de wet beschermd, behalve indien ze worden uitgeoefend in strijd met hun sociaal-economische betekenis."
- 7.91. - Besluit van de Ministerraad van de USSR van 30 december 1960, *SP SSSR*, 1961, nr. 1, 2; *Sotsialisticheskaja zakonnost'* van 3 maart 1961.
- 7.92. - *SP RSFSR*, 1963, nr. 16, 114.
- 7.93. - BREZHNEV in zijn slotrede voor de Opperste Sovjet van 7 oktober 1977, *Pravda*, 8 oktober 1977.
- 7.94. - PROKOPCHENKO, I.P., *Zhillishchnoe i zhillishchno-stroitel'noe zakonodatel'stvo*, Stroiizdat, Moskou, 1977, 5-6.
- 7.95. - In 1978 op het einde van het jaar, was het aantal miljoenen m² nuttige woonruimte als volgt verdeeld:

	totaal	collectief woonfonds	persoonlijke eigendom
USSR	2070	1574	496
RSFSR	1225,2	1005,6	219,6
Oekraïne	415,4	263,3	152,1
Belorusland	66,4	49,5	16,9

	totaal	collectief woonfonds	persoonlijke eigendom
Oezbekistan	56,9	37	19,9
Kazakhstan	90	65,5	24,5
Georgië	36,5	21,7	14,8
Azerbaidzhan	31,1	22,3	8,8
Letland	27,3	20,9	6,4
Moldavië	17,6	11,7	5,9
Litauen	26,4	21,3	5,1
Kirgizië	13,5	8,4	5,1
Tadjikië	12,6	9	3,6
Armenië	21	15,3	5,7
Turkmenië	13,8	10	3,8
Estland	16,1	12,7	3,4

Uit: *Narodnoe khoziaistvo SSSR 1978 (Volkshuishouding van de USSR)*, *Statisticheskii ezhegodnik (Statistisch jaarboek)*, Statistika, Moskou, 1979, 398-399.

7.96. - Misverstanden hierover blijken in de praktijk erg vaak voor te komen. Zo wijst KHALFINA erop dat het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak ISIKSON moest precizeren dat het onjuist is in de inventaris voor beslag een woonruimte op te nemen, die zich in gebruik van de aangeslagene en diens vrouw bevindt als leden van een woningbouwcoöperatieve. Eigenaar van het gebouw blijft immers de coöperatieve. De leden van de coöperatieve krijgen slechts een tijdelijk gebruiksrecht t.a.v. een woonruimte (een kamer of appartement), zolang het lidmaatschap duurt. Zie: KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 96.

7.97. - 'O razvitii zhilishchnogo stroitel'stva v SSSR' (Over de ontwikkeling van de woningbouw in de USSR), *SP SSSR*, 1957, nr. 9, 102. In de RSFSR werd een organiek reglement over de woningbouwcollectieven uitgewerkt in 'Polozhenie o merakh sodeistviia kollektivnom stroitel'stvu mnogokvartirnykh i odnokvartirnykh zhilykh domov' (Organiek reglement over de samenwerking in het collectief voor het optrekken van appartementsgebouwen of eengezinswoningen), *SP RSFSR*, 1959, nr. 9, 77.

7.98. - Betwisting bestaat in de rechtspraak over de vraag of deze collectieven al dan niet met rechtspersoonlijkheid zijn bekleed. GODES komt tot het besluit dat deze woningbouwcollectieven geen rechtspersoon zijn, doch een eenvoudige 'tovarishchestvo' (kameraadschappelijke vereniging): GODES, V.L., 'Nekotorye voprosy pravovogo regulirovaniia zhilishchnogo stroitel'stva v SSSR' (Enige vragen i.v.m. de juridische regeling van de woningbouw in de USSR), *SGiP*, 1958, nr. 3, 73-74. SHESHENIN meent dat deze woningbouwcollectieven 'feitelijke rechtspersonen' zijn, en subject van coöperatieve eigendom: SHESHENIN, G.P., in een titelloos artikel van *Sovetskaia Iustitsiia*, 1959, nr. 8, 29-31. FEDOTOVSKAIA verwijt SHESHENIN echter dat hij het collectief van individuele bouwers verwart met woningbouwcoöperatieven: FEDOTOVS-

KAIA, Z.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom* (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), Gosiurizdat, Moskou, 1963, 9.

7.99. - Het woord 'bezitting' (vladenie) wordt verduidelijkt in een opmerking bij art. 182 B.W. RSFSR 1922: het gaat om een woonhuis met bijgebouwen, bestemd voor woon- en huishoudelijke bedrijfsdoeleinden. Volgens BRAUDE moet de term 'vladenie' (bezit) hier worden beschouwd als synoniem van 'domovladienie' (huisbezit). Merkwaardig is wel dat deze term nergens in het Burgerlijk Wetboek wordt herhaald. Het wetboek spreekt over 'stroenie' (gebouw) (art. 22, 54, 79, 90, 92, 94, 105, 185, 279, 432). De term 'vladenie' (bezit) werd ook door de rechtspraak niet overgenomen. Daaruit concludeert BRAUDE dat deze term louter 'toevallig' (sluchainym) in art. 182 werd gebruikt: BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie...*, a.w., 14.

7.100. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 101.

7.101. - *Ezhenedel'nik sovetskoi iustitsii* (Weekblad van de sovjetjustitie), 1924, nr. 21, 508.

7.102. - "Art. 182 wordt niet toegepast bij wettelijke of testamentaire erfopvolging.": beslissing van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 20 juni 1947 en beslissing van het Rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak Kasatnikaia t. Zaisevaia en Erastovaia, *Sudebnaia Praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR), Iurizdat, Moskou, 1948, V.

Bezit van een tweede huis werd ook toegelaten indien het was verworven als gevolg van huwelijk: richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 10 februari 1957, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1957, nr. 2, 24.

7.103. - Daarom precies werd in de jaren voor de nieuwe codificatie van het burgerlijk recht in het begin van de zestiger jaren gepleit voor een radicale afschaffing van de regel, vervat in art. 182 B.W. RSFSR 1922. Zie bijvoorbeeld: TADEVOSIAN, S.V., 'Nekotorye voprosy zhilishchnogo prava' (Enige vragen i.v.m. woonrecht), *SGiP*, 1958, nr. 7, 48.

7.104. - *Sovetskaia Iustitsiia*, 1966, nr. 22, 30.

7.105. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 191-192.

7.106. - Pt. 35 van de richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 12 december 1940, aangehaald in *Voprosy primeneniia Osnov grazhdanskogo zakonodatel'stva v sudebnoi praktike* (Vragen over de toepassing van de burgerlijke wetgeving in de rechtsprak-

tijk), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1964, 32.

7.107. - BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie...*, a.w., 105.

7.108. - *Ibidem*, 107.

7.109. - *Ibidem*, 128.

7.110. - EROSHENKO, A. en KABALKIN, A., 'Prekrashchenie prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (De beëindiging van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1962, nr. 10, 13.

7.111. - *SP RSFSR*, 1962, nr. 21, 103: art. 6 "Leden mogen zijn: burgers van de USSR die 18 jaar oud zijn, blijvend in hetzelfde woongebied verblijven en geen huis in persoonlijke eigendom hebben."

7.112. - ORLOVSKII, P.E., 'O prave lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Over het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *SGiP*, 1961, nr. 7, 62.

7.113. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), a.w., 102.

7.114. - *SP RSFSR*, 1962, nr. 21, 103.

7.115. - ISHANOV, B.A., *Pravo sobstvennosti grazhdan po zakonodatel'stvu Uzbekskoi SSR* (Eigendomsrecht van burgers volgens de wetgeving van de Oezbeekse unierepubliek), autoreferaat van een kandidaats-thesis, Moskou, 1976, 9.

7.116. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, uchebnik* (Sovjet burgerlijk recht, leerboek), Gosiurizdat, Moskou, 1940, 90.

7.117. - TADEVOSIAN, F.I., 'Nekotorye voprosy zhilishchnogo prava' (Enige vragen over het woonrecht), *SGiP*, 1958, nr. 7, 48.

7.118. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 100-101;

AMFITEATROV, G.I., 'O prave lichnoi sobstvennosti' (Over het persoonlijk eigendomsrecht) *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1945, nr. 8, 16;
BRAUDE, I.L., *Pravovye voprosy individual'nogo zhilishchnogo stroitel'stva* (Juridische vragen i.v.m. individuele woningbouw), Gosiurizdat, Moskou, 1957, 62.

7.119. - In principe is de tussenkomst van de rechtbank nodig om huurders te verwijderen uit woonruimten, die worden beheerd door de plaatselijke sovjet, door een coöperatieve of maatschappelijke organisatie. Administratief ingrijpen is slechts mogelijk indien de huurruimte op ongeoorloofde wijze werd betrokken (werd gekraakt) of indien het woonhuis met instorting is bedreigd. Normaliter wordt aan

de uitgewezen huurder een nieuwe woning ter beschikking gesteld, behalve indien de woonruimte door de huurders systematisch werd beschadigd (1), of indien de huurders het samenleven met medehuurlers in hetzelfde gebouw onmogelijk hebben gemaakt ondanks talrijke waarschuwingen en bemiddelingspogingen (2), of bij langdurige afwezigheid van de huurder, indien deze in hetzelfde woongebied kan beschikken over een bewoonbare ruimte, waar hij zich kan vestigen (3), of bij het systematisch niet betalen van huur aan particulieren, die door dit verhuren hun normaal persoonlijk eigendomsrecht uitoefenen (4).

7.120. - Beslissing van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR in de zaak ZATOCHÉVA, *Sovetskaia Iustitsiia*, 1960, nr. 3, 82.

Vóór de publicatie van de nieuwe burgerlijke wetboeken werd heel wat over dit onderwerp geschreven:

STEPANENKO, G. en BASIN, IU., 'Vyselenie s'emshchika, imeiushchego zhiloi dom na prave lichnoi sobstvennosti' (Het uitdrijven van de huurder, die een woonhuis in persoonlijke eigendom heeft), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1956, nr. 3, 22-24;

TABACHNII, M. en POVAR, A., 'Dosrochnoe rastorzhenie dogovora zhilishchnogo naima s litsami, imeiushchimi zhilye doma na prave lichnoi sobstvennosti' (Voortijdige verbreking van het huurcontract met personen, die een woonhuis in persoonlijke eigendom hebben), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1960, nr. 9, 16-19;

KHOLIACHENKO, A. en IANOVSKII, IA., 'Eshche raz o vyselenii s'emshchika imeiushchego dom na prave lichnoi sobstvennosti' (Nogmaals over het uitdrijven van een huurder die een woonhuis in persoonlijke eigendom heeft), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1960, nr. 11, 27-30.

7.121. - Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1960, nr. 6, 8-9.

7.122. - VVS SSSR, 1948, nr. 5, 62.

7.123. - VVS SSSR, 1958, nr. 16, 284.

7.124. - AMFITEATROV meent dat het decreet van 26 augustus 1948 art.

182 B.W. RSFSR 1922 buiten werking heeft gesteld: AMFITEATROV, G.N., *Pravo na zhilye stroeniia i pol'zovanie zhilymi pomeshcheniiami* (Het recht op een woonhuis en op het gebruik van woonruimten), Iurizdat, Moskou, 1948, 10-11.

Door het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 1 februari 1949 'Over het invoeren van wijzigingen in de wetgeving van de RSFSR i.v.m. het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 26 augustus 1948' wordt de wijziging of afschaffing van art. 182 B.W. RSFSR in elk geval niet voorzien.

KHALFINA meent ook dat art. 182 slechts toepasselijk is in het bijzonder geval van het samenwonend gezin, waar precies speculatie en winst-oogmerk moet worden tegengegaan. Art. 182 B.W. RSFSR is echter niet van toepassing indien de echtgenoten wegens gezondheidsredenen of om arbeidsredenen niet samenwonen: KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 100.

7.125. - BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom sporov o prave sobstvennosti na zhiloe stroenie* (Het beslechten van geschillen door de rechtbank over het eigendomsrecht t.a.v. een gebouw), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1978, 14.

7.126. - BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom sporov...*, a.w., 15.

7.127. - MASLOV, V.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v period stroitel'stva kommunizma* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de periode van de opbouw van het communisme), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 196.

7.128. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 197.

Deze beperking in de omvang van de woonruimte geldt bovendien niet voor een aantal bevoorrechte groepen: personen die aan een bepaalde ziekte lijden, verantwoordelijke ambtenaren, militairen vanaf de graad van Overste, wetenschapsmensen met wetenschappelijke titel of met de rang van professor, docent of werkleider, schrijvers, componisten, schilders, architecten, beeldhouwers, uitvinders, rationalisatoren, personen die wegens bijzondere verdiensten een speciaal pensioen hebben verkregen (art. 106, IV verwijst naar art. 316, V B.W. RSFSR 1964).

7.129. - Men onderscheidt zomer- en winterdacha's, doch essentieel is dat de dacha niet het ganse jaar door wordt bewoond: BATUROV, G.P., 'Tekhniko-ekonomicheskije i iuridicheskije priznaki zhilogo stroenija kak ob'ekta prava lichnoi sobstvennosti' (Technisch-economische en juridische kenmerken van een woongebouw als object van persoonlijk eigendomsrecht), *Pravovedenie*, 1969, nr. 6, 44.

7.130. - BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie...*, a.w., 104.
MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 195.

7.131. - *Spravochnik: Prava i obiazannosti individual'nykh zastroishchikov* (Vraagbaak: Rechten en verplichtingen van individuele bouwers), Gosiurizdat, Kiev, 1958, 26-27.

7.132. - *SP SSSR*, 1961, nr. 1, 2.

7.133. - *Grazhdansko-pravovaja okhrana interesov lichnosti* (Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1969, 75.

7.134. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 26 juli 1962 'O bezvozmezdnom iz'iatii domov, dach i drugyx stroenij, vozvedennykh ili priobretennykh grazhdanami na netrudovye dokhody' (Over het zonder vergoeding ontnemen van huizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven door burgers op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *VVS RSFSR*, 1962, nr. 30, 464.

7.135. - BATUROV, G.P., 'Tekhniko-ekonomicheskije i iuridicheskije priznaki zhilogo stroenija kak ob'ekta prava lichnoi sobstvennosti' (Technisch-economische en juridische kenmerken van een woongebouw als object van persoonlijk eigendomsrecht), *Pravovedenie*, 1969, nr. 6, 44.

7.136. - "Het is niet doelmatig in de toekomst aan de burgers nog individuele grondstukken toe te kennen voor het bouwen van dacha's. De middelen, die aldus vrijkomen, zullen bijdragen tot het versnellen van de staats- en coöperatieve bouw van rustpensionaten voor arbeiders." *Kommunist*, 1960, nr. 14, 18.

In 1968 schrijft echter MASLOV: "Trouwens, dergelijke rusthuizen voorzien niet in de combinatie van rust en persoonlijke arbeid. Rust en individueel comfort zijn noodzakelijk voor al wie creatief bezig wil zijn. Het stopzetten van de dachabouw heeft trouwens geleid tot een enorme prijsverhoging van dacha's in de voorstedelijke dachazones." MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 199.

7.137. - TOLSTOI, I.U.K., 'Grazhdanskoe pravo i printsip material'nogo zainteressovannosti' (Burgerlijk recht en het principe van de materiële belangstelling), *Pravovedenie*, 1967, nr. 1, 47.

Ook na de publicatie van de nieuwe burgerlijke wetboeken van de unie-republieken bleef de rechtsleer verdeeld over de mogelijkheid om naast een woonhuis ook een dacha in persoonlijke eigendom te hebben.

Pro: BATUROV, G.P., 'Tekhniko-ekonomicheskie i iuridicheskie priznaki...', a.w., 42; IOFFE, O.S. en TOLSTOI, I.U.K., *Novyi grazhdanskii kodeks RSFSR* (Het nieuwe burgerlijk wetboek van de RSFSR), Izd. LGU, Leningrad, 1965, 121-122; NIKITINA, M.I. en PETROV, V.V., *Pravo grazhdan na zhiloi dom i podsobnoe khoziaistvo* (Het recht van de burgers t.a.v. een woonhuis en een nevenbedrijf), Izd. Khazanskogo Instituta, Moskou, 1963, 11; MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 195; RIASENTSEV, V.I., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1965, 372; KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Nauka, Moskou, 1964, 136.

Contra: BELOLIPETSKII, V., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1965, nr. 11, 41; LANDKOF, S.N., *Zhilishchnoe i zhilishchno-stroitel'noe zakonodatel'stvo* (Woon- en woonbouwwetgeving), Stroiizdat, Kiev, 1967, 107.

Het Opperste Gerechtshof van de RSFSR heeft zich echter in 1969 duidelijk positief uitgesproken over de mogelijkheid om naast het lidmaatschap van een woningbouwcoöperatieve ook persoonlijke eigenaar van een dacha te zijn: "Volgens art. 108 B.W. RSFSR mogen de leden van een woningbouwcoöperatieve, die leven in een woonruimte van de coöperatieve, geen woonhuis of een deel ervan in persoonlijke eigendom hebben. Maar de wet bevat geen beperkingen, die de leden van de woningbouwcoöperatieve verbieden een woonruimte in persoonlijke eigendom te hebben, die als dacha zou worden gebruikt. Om uit te maken of het betwiste gebouw een dacha is, moet men zich laten leiden door het doel bij het optrekken van het gebouw, maar ook door het criterium van het feitelijk gebruik van het gebouw: tot voortdurende bewoning of tijdelijk, om uit te rusten of te herstellen." Delo nr. 4-81, G-9 1969, Richtlijn van het Presidium van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, aangehaald door DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 51.

- 7.138. - *Narodnoe khoziaistvo SSSR v 1979g (Volkshuishouding van de USSR in 1979)*, Statistika, Moskou, 1980, 419.
- 7.139. - *Narodnoe khoziaistvo USSR v 1979g (Volkshuishouding van de USSR in 1979)*, Statistika, Moskou, 1980, 420.
- 7.140. - PAVLOV, I.V., *Kolkhoznoe pravo (Kolchoserecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1960, 334.
- 7.141. - OSTROVSKII heeft wel een poging gedaan in die zin: OSTROVSKII, V.B., *Kolkhoznoe krest'ianstvo SSSR. Politika Partii v derevne i ee sotsial'no-ekonomicheskie rezultaty (De kolchose-boerenbevolking in de USSR. De partijpolitiek op het platteland en haar sociaal-economische resultaten)*, Izd. SGU, Saratov, 1967, 68-92.
- 7.142. - BELIANOV, V.A., *Lichnoe podsobnoe khoziaistvo pri sotsializme (Het persoonlijk nebenbedrijf tijdens het socialisme)*, Izd. Ekonomika, Moskou, 1970, 137.
- 7.143. - BELIANOV, V.A., *Lichnoe podsobnoe...*, a.w., 139.
- 7.144. - CHARLOV, V.N., *Ot kapitalisticheskikh form zemledelia k sotsialisticheskomu sel'skokhoziaistvennomu proizvodstvu (Van de kapitalistische vormen van grondbewerking naar de socialistische landbouwproduktie)*, Gosiurizdat, Moskou, 1920, 19-25.
- 7.145. - *Agrarnaia politika sovetskoi vlasti (1917-1918gg). Dokumenty i materialy (Agrarische politiek van de sovjetmacht (1917-1918). Documenten en materialen)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1954, 462-470.
- 7.146. - KONIUKOV, I.A., *Ocherki o pervykh etapakh razvitiia kollektivnogo zemledeliia (Kenmerken van de eerste etappes in de ontwikkeling van de collectieve grondbewerking)*, Sel'khozgiz, Moskou, 1949, 47.
- 7.147. - *Agrarnaia politika sovetskoi vlasti (1917-1918gg). Dokumenty i materialy (Agrarische politiek van de sovjetmacht (1917-1918). Documenten en materialen)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1954, 467.
- 7.148. - KONIUKOV, I.A., *Ocherki o pervykh...*, a.w., 47.
- 7.149. - KONIUKOV, I.A., *Ocherki o pervykh...*, a.w., 48.
- 7.150. - KHIRIAEV, V.F., *Kak organizivat' kommunu ili artel'. Kratkoe rukovodstvo dlia organizatorov i rukovoditelei sel'skokhoziaistvennykh kommun i zemledel'cheskykh artelei (Hoe een commune of een artel' organiseren. Korte handleiding voor organisatoren en directeurs van communes of landbouwartels)*, Gosiurizdat, Moskou, 1921, 7.
- 7.151. - Opmerkelijk is de terminologische verwarring tussen 'edino-lichnye khoziaistva' (afzonderlijke bedrijven) en 'lichnye khoziaistva' (persoonlijke bedrijven binnen een collectief georganiseerde wijze van landbouwexploitatie). Volgens BELIANOV wijst die termino-

logische verwarring erop dat toen (reeds) het onderscheid tussen een persoonlijk bedrijf en een niet coöperatief georganiseerd bedrijf juridisch niet al te duidelijk was: BELIANOV, V.A., *Lichnoe podsobnoe khoziaistvo...*, a.w., 140.

7.152. - *Ustav Trudovoi zemledel'cheskoi arteli (Statuut van het artel' voor landbouwbewerking)*, Izd. NKZ RSFSR, Moskou, 1922.

7.153. - *Sel'skokhoziaistvennaia kooperatsiia (Landbouwcoöperatie)*, Iurizdat, Moskou, 1924, 123.

7.154. - *SZ SSSR*, 1930, nr. 24, 255: dit 'Modelstatuut van het landbouwartel' (Primernyi ustav sel'skokhoziaistvennoi arteli) spreekt over het persoonlijk gebruik (lichnoe pol'zovanie) van de leden van het artel', niet over hun persoonlijke eigendom (lichnaia sobstvennost').

7.155. - *SZ SSSR*, 1930, nr. 24, 255.

7.156. - 'O bor'be s iskrivleniiami partlinii v kolkhoznom dvizhenii' (Over de strijd tegen de afwijkingen van de partijlijn in de kolchoseactiviteit), *KPSS v resolutsiakh i resheniakh s'ezdov, konferentsii i plenumov TSK (Resoluties en beslissingen van de Communistische Partij van de USSR op sessies, conferenties en plenumvergaderingen van het Centraal Comité van de Communistische Partij)*, Gospolitizdat, Moskou, 1954, 670-671.

Dit besluit hield merkwaardige bepalingen in m.b.t. de kolchosehandel: de kolchosemarkten werden toegelaten en de boeren moeten de verkoop van hun eigen produkten op deze markten niet langer 'schuwen' (ne stesniat'). Nadien, tijdens de juni-juli-sessie van 1930 in de resolutie 'O kolkhoznom dvizhenii i pod'eme sel'skogo khoziaistva' (Over de kolchoseactiviteit en de verhoging van de landbouwproduktie) wordt gekozen voor het landbouwartel' als wijze van collectieve landbouwexploitatie, *KPSS v resolutsiakh i resheniakh...*, a.w., 52.

7.157. - *SZ SSSR*, 1935, nr. 11, 82.

7.158. - Door een besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 26 maart 1932 'O prinuditel'nom obobshchestvlenii skota' (Over de gedwongen collectivisering van het vee) (*Resheniia Partii i pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam, 1929-1940 (Besluiten van de Partij en van de Regering in bedrijfszaken)*, Politizdat, Moskou, 1967, 179-184) onderstreepte het Comité dat alleen vijanden van de kolchose de verplichte collectivisering van koeien en klein vee van de kolchoseleden konden goedkeuren. Volgens het Centraal Comité heeft de verplichte afgifte van koeien door kolchoseleden niets gemeen met de partijpolitiek. De verklaring voor dit besluit ligt hierin, dat de Partij dringend moest ingrijpen, nadat zij had moeten vaststellen dat het eigen vee door de kolchoseleden massaal werd afgeslacht, liever dan het aan de kolchose over te dragen ('O merakh protiv shishchnicheskogo uboia skota' (Over de maatregelen tegen de geheime slachting van het vee), *Vazhneishie resheniia po sel'skomu khoziaistvu (Belangrijkste besluiten inzake de landbouw)*, Politizdat, Moskou, 1935, 334, 339-340.

7.159. - Het systeem van de plichtafleveringen aan de overheid werd ingevoerd in het begin van 1933 via een besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR en het Centraal Comité van de Communistische Partij van 19 januari 1933 'Ob obiazatel'noi postavke zerna gosudarstvu kolkhozami i edinolichnymi khoziaistvami' (Over de verplichte levering van graan aan de staat door de kolchosen en de afzonderlijke bedrijven), *Vazhneishie resheniia po sel'skomu khoziaistvu (Belangrijkste besluiten inzake de landbouw)*, Moskou, 1935, 555.

Deze verplichte leveringen gebeurden volgens door de staat bepaalde prijzen. Aanvankelijk gold de verplichte levering slechts voor de opbrengst van de collectief bewerkte gronden, doch eind 1933 werd ook de productie op grondstukken aan huis van kolchoseleden aan dit besluit onderworpen, volgens normen die 5 % lager waren dan de normen die golden voor de afzonderlijk werkende boeren, doch 5 % hoger dan de normen die aan de kolchosen werden opgelegd.

In april 1934 werden de normen voor verplichte levering van landbouwprodukten, afkomstig van het persoonlijk nevenbedrijf van de kolchoseleden, gelijkgesteld met de normen die golden voor de afzonderlijk werkende boeren van hetzelfde gewest. Bovendien bleven de plichtafleveringen niet langer beperkt tot graan. Ook aardappelen, melk, vlees, eieren en zonnebloemen eiste de staat voor een gedeelte op (*Vazhneishie resheniia po sel'skomu khoziaistvu za 1938-1946gg (Belangrijkste beslissingen over landbouw in de periode van 1938 tot 1946)*, *Sel'khozgiz*, Moskou, 1948, 587-632).

7.160. - KOZYR, V.S. en IANCHUK, V.Z., *Sovetskoe kolkhoznoe pravo (Sovjet kolchoserecht)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1978, 28.

7.161. - De resolutie van het Plenum van de Communistische Partij van 1 juli 1934 'Ob uluchanii i razvitii zhivotnovodstva' (Over de verbetering en de groei van de veekweek).

Het besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR en van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 14 augustus 1933 'O pomoshchi beskorovnym kolkhoznikam v obzavedenii korovami' (Over de hulp aan kolchoseleden zonder koeien tot het verwerven van koeien). Het besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 29 mei 1934 'Ob ispol'zovanii lugov i pastbishch' (Over het gebruik van weiden en grasland).

KPSS v rezolutsiiakh i resheniiakh s'ezdov, konferentsii i plenumov TSK (Resoluties en beslissingen van het Centraal Comité van de Communistische Partij van de Sovjetunie op zittingen, conferenties en plenums), Gospolitizdat, Moskou, 1954, 245-255.

7.162. - In 1937 bedroeg de opbrengst van de persoonlijke nevenbedrijven van de kolchoseleden 25,4 % van de gehele kolchoseopbrengst (collectieve in individuele productie), waarvan 15,1 % in landbouwproductie en 67,9 % in de veeteelt. *Kolkhozy v vtoroi Stalinskoi piatiletke (De kolchosen in het tweede vijfjarenplan van Stalin)*, Gosiurizdat, Moskou, 1939, XI.

7.163. - *KPSS v rezolutsiakh...*, a.w., 364.

Het verpachten van grondstukken was reeds verboden op 22 mei 1926: *Resheniia partii i pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam 1927-1928* (Beslissingen van de partij in bedrijfszaken 1927-1928), Politizdat, Moskou, 1967, 313.

7.164. - Een arbeidsdag ('trudoden') is geen tijds-, maar een opbrengst-eenheid die door de kolchoseleiding wordt vastgesteld. Omdat dit criterium voor de arbeidsvergoeding onaangepast bleek aan een ver doorgedreven mechanisering van de arbeid op het land, werd de vergoe-ding volgens arbeidsdagen in het modelstatuut van 1969 afgeschaft (zie verder).

7.165. - BELIANOV, V.A., *Lichnoe podsobnoe khoziaistvo pri sotsializme* (Het persoonlijk nebenbedrijf onder het socialisme), Ekonomika, Moskou, 1970, 153.

7.166. - 'O pomoshchi kolkhoznikam v obzavedenii skotom' (Over de hulp aan kolchoseleden bij het verwerven van vee), *Resheniia Partii i pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam 1941-1952* (Beslissingen van de Partij en de regering over bedrijfszaken 1941-1952), Politizdat, Moskou, 1968, 128-130.

7.167. - Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij van de USSR en van de Ministerraad van de USSR van 19 september 1946, *SZ SSSR*, 1946, nr. 254.

7.168. - MIKOLENKO, I.A.F., in *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo*, 1955, nr. 7, 60.

7.169. - *Izvestiia*, 28 januari 1958.

7.170. - *Pravda*, 24 mei 1957. De afschaffing van de plichtafleveringen gebeurde in januari 1958 door een gemeenschappelijk besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Ministerraad van de USSR van 4 juli 1957 'Ob otmene obiazatel'nykh postavok sel'skokhoziaistvennykh produktov gosudarstvu khoziaistvami kolkhoznikov, rabochikh i sluzhashchikh' (Over het opheffen van de plichtafleveringen van landbouwprodukten aan de staat door nebenbedrijven van de kolchoseleden, arbeiders en bedienden), *Pravda*, 5 juli 1957. De verplichte leveringen door afzonderlijk werkende boeren en ambachtslui werden pas in 1965 afgeschaft door een besluit van de Ministerraad van de USSR van 11 maart 1965 'Ob otmene obiazatel'nykh postavok sel'skokhoziaistvennykh produktov gosudarstvu edinolichnymi krestianskimi khoziaistvami i khoziaistvami kustarei' (Over de afschaffing van plichtafleveringen van landbouwprodukten aan de staat door afzonderlijk werkende boerenbedrijven en bedrijven van ambachtslui), *SP SSSR*, 1965, nr. 6, 31.

7.171. - *Pravda*, 25 januari 1958.

7.172. - Over deze Machine- en Tractorenstations (MTS): zie de historische inleiding.

7.173. - Persoonlijk rundveebestand van de kolchosedvors:

1 januari 1959: 29 206 000

1 januari 1960: 24 964 000

1 januari 1961: 23 000 000

WADEKIN, K.E., 'Sowjetische Viehwirtschaft und Agrarpolitik im Jahre 1960', *Osteuropa*, 1961, nr. 6, 430.

7.174. - Zie ook: HASTRICH, A., 'Das persönliche Eigentum der Sowjetbürger in der Übergangszeit zum Kommunismus', *Osteuropa Recht*, 1963, nr. 1, 26 e.v.

7.175. - 'O denezhnom naloge s grazhdan, imeiushchikh skot v gorodakh' (Over de geldelijke belasting voor burgers, die vee houden in de steden), *VVS SSSR*, 1956, nr. 17, 366.

7.176. - 'O zapreshchenii soderzhanii skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan, prozhivaiushchikh v gorodakh i rabochikh poselkakh' (Over het verbod om vee te houden in persoonlijke eigendom voor burgers die leven in steden en arbeidersnederzettingen), *VVS RSFSR*, 1959, nr. 30, 439. Zie ook het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 6 mei 1963 'O normakh skota, nakhodiashchegosia v lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Over de normen betreffende het vee, dat zich in de persoonlijke eigendom van de burgers bevindt), *VVS RSFSR*, 1963, nr. 18, 318.

7.177. - 'Ob ustranении neobosnovannykh ogranichenii podsobnogo khoziaistva kolkhoznikov, rabochikh i sluzhashchikh' (Over het afschaffen van ongefundeerde beperkingen aan de nevenbedrijven van kolchosedleden, arbeiders en bedienden), *Sistematicheskoe sobranie zakonov RSFSR, ukazov Prezidiuma Verkhovnogo Soveta RSFSR i reshenii pravitel'stva RSFSR* (Systematische verzameling van wetten van de RSFSR, decreten van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR en besluiten van de regering van de RSFSR), deel VIII, Gosizdat, Moskou, 1968, 79.

7.178. - *Tretyi Vsesoiuznyi s'ezd kolkhoznikov* (Derde sessie van kolchosedleden van de hele Unie), 25-27 november 1969, stenogr. Otchet (Stenografisch verslag), Kolos, 1970, 56.

7.179. - MASLOV, V.F., *Grazhdansko-pravovye problemy lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Burgerrechtelijke problemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), doctoraatssthesis, Kharkov, 1967, 206.

7.180. - *Pravda*, 30 november 1969.

7.181. - *Pravda*, 5 oktober 1977.

7.182. - POLIANSKAIA, G.H., in *Izvestiia*, 5 augustus 1977.

7.183. - Zie het historisch overzicht: pre-revolutionair recht.

7.184. - *Zakony RSFSR i postanovleniia Verkhovnogo Soveta RSFSR (Wetten van de RSFSR en besluiten van de Opperste Sovjet van de RSFSR)*, Izd. Verkhovnogo Soveta RSFSR (Uitgave van de Opperste Sovjet van de RSFSR), 1964, 356.

7.185. - De notaris mag derhalve een testament van een kolchoselid opmaken, indien hij vooraf duidelijk heeft gemaakt dat beschikkingen over het bedrijfsvermogen geen uitwerking hebben, tenzij zij als laatste lid van de dvor sterven. Richtlijn van het Rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR, 18 mei 1964, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1964, nr. 4, 30; *Sovetskaia Iustitsiia*, 1966, nr. 8, 31.

7.186. - Het behoud van het boerenhuishouden, dat bestaanszekerheid verschaft aan zijn leden, al dan niet bloedverwanten, moet dus in het sovjetrecht niet via uiteenlopende wetgevende bepalingen worden verzekerd. Hier wordt vooral gedacht aan de wetgevende maatregelen tot behoud van de eenheid van het familiepatrimonium en het familiebedrijf die de Franse wetgever heeft genomen (wetten van 7 februari en 17 juni 1938 en 19 december 1961).

Ook in België is men ontevreden over de nefaste invloed die o.a. het principe van de gelijkberechtiging in natura van de kinderen (art. 832, 815, 922, 862 en 930) heeft op het voortbestaan van landbouwbedrijven, die meestal een familiaal karakter dragen: DILLEMANS, R., *De erfrechtelijke reserve*, Leuven, 1960, nrs. 351-355.

7.187. - B.W. RSFSR 1964, art. 130.

7.188. - B.W. RSFSR 1964, art. 131.

7.189. - Addendum nr. 1 bij B.W. RSFSR 1964, *Zakony RSFSR i postanovleniia Verkhovnogo Soveta RSFSR (Wetten van de RSFSR en besluiten van de Opperste Sovjet van de RSFSR)*, Izd. Verkhovnogo Soveta RSFSR (Uitgave van de Opperste Sovjet van de RSFSR), 1964, 356.

7.190. - *Sovetskoe kolkhoznoe pravo (Sovjet kolchoserecht)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1978, 362.

7.191. - Daarom werd zeer lang geen nood gevoeld aan een uitgebouwd sociale zekerheids-stelsel voor de kolchosedelen: slechts in 1969 op de derde vergadering van kolchosedelen van de hele Unie, werd besloten om een eenvormig systeem voor sociale zekerheid van kolchosedelen uit te werken. *Sovetskoe sotsial'noe strakhovanie (Sovjet sociale zekerheid)*, Profizdat, Moskou, 1980, 295.

7.192. - "Het Centraal Comité van de Communistische Partij vond het noodzakelijk een besluit uit te vaardigen over aanvullende maatregelen tot uitbreiding van de persoonlijke nevenbedrijven. Daarin worden de materiële en morele voorwaarden gecreëerd om de belangstel-

ling van de burgers in het voeren van een nevenbedrijf aan te wakkeren en in het bijzonder het kweken van vee en pluimvee." Verslag op het XXVIste partijcongres van BREZHNEV 'Ekonomicheskaja politika KPSS v period razvitogo sotsializma' (De economische politiek van de Communistische Partij in de periode van ontwikkeld socialisme), Pravda, 24 februari 1981.

7.193. - MUKHANOV benadrukt dat buiten het bedrijfsvermogen zaken slechts gemeenschappelijke eigendom van de dvor zijn, indien zij door een onmiddellijke en ondubbelzinnige wilsuiking in gemeenschap zijn gebracht. Het feitelijk criterium van het gemeenschappelijk gebruik door de leden van de dvor zou niet volstaan, gezien de wet duidelijk spreekt over het in eigendom overdragen en niet eenvoudig in gebruik laten. MUKHANOV, R.M., *Vydel imushchestva suprugov-chlenov kolkhoznogo dvora, v kn. Voprosy sovershenstvovaniia zakonodatel'stva Uzbekskoi SSR (De verdeling van het vermogen van echtgenoten-leden van de kolchosedvor in het boek: Problemen i.v.m. de vervolmaking van de wetgeving in de Oezbeekse Unierepubliek)*, FAN, Tashkent, 1970, 52.

7.194. - PIATNITSKII, P.P. en RAIUNETS, V.N., 'Sudebnaia praktika po delam o razdelakh i vydelakh imushchestva kolkhoznykh dvorov' (Rechtspraktijk inzake scheiding en deling van vermogen van kolchosedvors), *Nauchnii kommentarii sudebnoi praktiki po grazhdanskim delam za 1972g (Wetenschappelijke commentaar bij de rechtspraktijk voor burgerlijke zaken van 1972)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1973, 96.

7.195. - MUKHANOV, R.M., *Vydel imushchestva suprugov-chlenov kolkhoznogo dvora, a.w.*, 54.

7.196. - KASER, M. en WUBBE, F.B.J., *Romeins Privaatrecht*, Tjeenk Wil-link, Zwolle, 1971, 129.

7.197. - Tot de laatste economische hervorming in 1965 bleek het probleem van de materiële belangstelling van de kolchoselden totaal te worden verloochend. De gemiddelde dagvergoeding van de kolchosearbeider lag in 1964 24 % lager dan de overeenkomstige vergoeding voor een sovchosearbeider. In datzelfde jaar maakte het loon van de sovchosearbeider gemiddeld slechts 3/4 uit van het gemiddeld loon van een arbeider, die in de industrie was tewerkgesteld. De kolchosearbeider verdiende in 1964 dus slechts de helft van wat arbeiders in de industriële sector verdienden. In 1959-1960 zijn de lonen van de kolchosedleden plotseling sterk gedaald. Na de ontbinding van de Machine- en Tractorenstations in 1958 verkocht de staat deze machines aan de kolchosen. De kolchosen moesten echter voor de afbetaling van deze aankoop in de volgende jaren beroep doen op gelden, die waren bestemd voor het uitbetalen van lonen aan de kolchosedleden. Het onmiddellijk gevolg daarvan was een ineensstorting van de arbeidsproductiviteit in de kolchosen. KHRUSHCHEV probeerde de kolchosedleden via sancties als inkrimping van het grondstuk tot arbeid te dwingen, doch zonder succes. EMIL' IANOV, A.M., *Khozraschet i stimulirovanie v sel'skom khoziaistve (Economische rekeningvoering en het aanbrengen van stimuli in de landbouw)*, Ekonomizdat, Moskou, 1969.

- 7.198. - "Kolchoseleden, die zonder gegronde redenen het arbeidsminimum in de gemeenschappelijke kolchoseactiviteit niet realiseren of gewoonweg niet arbeiden, kunnen door een besluit van de kolchoseleiding van het aanvullend loon en van andere soorten van materiële stimuli verstoken blijven." Art. 26 van het modelstatuut van 1969, *SP SSSR*, 1969, nr. 26, 150.
- 7.199. - Zoals reeds opgemerkt, spreekt het modelstatuut van 1935 van persoonlijk gebruik (*lichnoe pol'zovanie*) van de kolchosedvor. Slechts in G.W. USSR 1936 wordt voor het eerst de term 'persoonlijke eigendom' (*lichnaia sobstvennost'*) gebruikt.
- 7.200. - Deze opsomming was echter slechts exemplatief: het behoren van een raion tot deze of gene groep werd vastgesteld door de uitvoerende organen van de republiek, krai (district) of oblast' (gebied). *VOLOSHIN, N.P., Razdely i vydely v kolkhoznom dvore (Scheiding en deling in de kolchosedvor)*, Gosiurizdat, Moskou, 1958, 205.
- 7.201. - *VOLOSHIN, N.P., Razdely i vydely...*, a.w., 206.
- 7.202. - Besluit van de Raad van Ministers van de RSFSR van 9 februari 1970 'Ob uvelichenii norm soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti sem'i kolkhoznika (kolkhoznogo dvora) v kolkhozakh Tuvinskoï ASSR' (Over de verhoging van de normen voor het houden van vee in persoonlijke eigendom van het gezin van het kolchoselid (de kolchosedvor) in de kolchosen van de Tuvinske autonome republiek), *SP RSFSR*, 1970, nr. 6, 36.
- Besluit van de Raad van Ministers van de RSFSR van 19 februari 1970 'Ob uvelichenii norm skota v lichnoi sobstvennosti sem'i kolkhoznika (kolkhoznogo dvora) v kolkhozakh gornoi chasti Bashkirskoi ASSR' (Over de verhoging van de normen voor het houden van vee in persoonlijke eigendom van het gezin van het kolchoselid (de kolchosedvor) in het bergachtig gedeelte van de Bashkirse autonome republiek), *SP RSFSR*, 1970, nr. 6, 39.
- 7.203. - Besluit van de Raad van Ministers van de RSFSR van 25 maart 1970 'Ob uvelichenii norm soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti sem'i kolkhoznika (kolkhoznogo dvora) v kolkhozakh Nenetskogo okruga Arkhangel'skoi oblasti' (Over de verhoging van de normen tot het houden van vee in persoonlijke eigendom van het gezin van het kolchoselid (de kolchosedvor) in de kolchosen van het Nenetske district van het gebied Archangelsk), *SP RSFSR*, 1970, nr. 7, 51.
- 7.204. - Besluit van de Raad van Ministers van de RSFSR van 22 januari 1970 'Ob uvelichenii norm soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti sem'i kolkhoznika (kolkhoznogo dvora) v zamenie odnykh vidov skota drugimi' (Over de verhoging van de normen tot het houden van vee in persoonlijke eigendom van het gezin van het kolchoselid (de kolchosedvor) bij het vervangen van bepaalde soorten vee door andere in de kolchosen van de Dagestaanse autonome republiek), *SP RSFSR*, 1970, nr. 4, 24.

- 7.205. - STOROZHEV, N., 'Soderzhanie skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Het houden van vee in persoonlijke eigendom van de burgers), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1974, nr. 2, 56.
- 7.206. - KOZYR, M.I., *Ob'ekty prava kolkhoznnoi sobstvennosti i ikh pravovoi rezhim* (Objecten van het eigendomsrecht van de kolchose en hun juridisch regime), Gosiurizdat, Moskou, 1956, 64.
- 7.207. - POLIANSKAIA, G.N., 'Imushchestvennye vzaimootnosheniia v kolkhoznom dvore' (Vermogensrechtelijke verhoudingen binnen de kolchosedvor), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1947, nr. 7, 20.
- 7.208. - Over de N.E.P.-periode: zie het historisch overzicht.
- 7.209. - POLIANSKAIA, G.N., 'Eshche raz o prave lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora' (Nogmaals over het persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), *Uchenye zapiski vsesoiuznogo instituta iuridicheskikh nauk* (Wetenschappelijke geschriften van het instituut voor juridische wetenschappen van de Unie), IX, 1959, 76. In dit artikel verwerpt POLIANSKAIA de toepasselijkheid van het principe van de gelijkheid van de aandelen voor de leden van de dvor, hoewel zij in vroeger geschreven werken hevig voorstander was van het gelijkheidsprincipe: POLIANSKAIA, G.N., 'Imushchestvennye vzaimootnosheniia v kolkhoznom dvore' (Vermogensrechtelijke verhoudingen binnen de kolchosedvor), *SGiP*, 1947, nr. 7, 20; POLIANSKAIA, G.N., *Semeino-imushchestvennye razdely i vydely v kolkhoznom dvore* (Gezins-vermogensrechtelijke scheiding en deling in de kolchosedvor), Iurizdat, Moskou, 1948, 31. Ongetwijfeld heeft deze opiniewijziging te maken met het probleem van de sterk dalende arbeidsproductiviteit in de kolchosen na 1958, die KHRUSHCHEV door een sterker benadrukken van de materiële prikkels voor de kolchosedleden trachtte tegen te gaan.
- 7.210. - 'O rassmotrenii sudami del o razdele i vydele imushchestva kolkhoznykh i edinolichnykh krest'ianskikh dvorov v tekhn sluchaiakh, kogda chlen dvora nakhoditsia v krasnoi armii ili voennomorskom flote' (Over het beslechten van geschillen door de rechtbanken i.v.m. de verdeling en afscheiding van het vermogen van kolchosedvors en afzonderlijke boerendvors, wanneer een lid van de dvor zich bevindt in het Rode Leger of bij de oorlogsvloot), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 29 juli 1943, nr. 14/M.11/u met wijzigingen aangebracht door de richtlijn van datzelfde Plenum van 3 maart 1950, nr. 5/8/11, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR 1924-1977* (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR 1924-1977), deel I, Izd. Izvestiia Sovetov Narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 286-288.
- 7.211. - Een voorbeeld van de toepassing van dit principe vindt men in de illustraties uit de rechtspraak in bijlage.

7.212. - Voor het uitvaardigen van de nieuwe burgerlijke wetboeken van de onderscheiden unierepublieken in het begin van de zestiger jaren, werd door art. 75 van het Agrarisch Wetboek RSFSR de verjarings-termijn van de vordering van het scheidend lid op 6 jaar vastgelegd (nl. twee gewaswisselingen: 'dva sevooborota'). Thans verschilt deze verjaringstermijn in de burgerlijke wetgevingen van de onderscheiden unierepublieken. Wel wordt deze termijn geschorst door tijdelijke militaire dienst, het verderzetten van de studies of ziekte (B.W. RSFSR 1964, art. 132) of het vervullen van een verkiesbare functie (modelstatuut 1969).

Volgens KOZYR en IANCHUK zou de driejarige verjaringstermijn, bepaald in art. 132 B.W. RSFSR 1964 niet alleen de vordering, doch ook het materieel recht doen tenietgaan: *Sovetskoe kolkhoznoe prave* (Sovjet kolchoserecht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1978, 364.

7.213. - Onder misbruiken verstaat de sovjet rechtsleer dat arbeidsgeschikte leden van de kolchosedvor via het principe van gelijke verdeling van het gemeenschappelijk vermogen van de dvor de kans zouden aangrijpen om er een 'parasitaire leefwijze' op na te houden, die erin bestaat dat zij inkomen verwerven zonder gelijkwaardige tegenprestatie te hebben geleverd.

De praktijk leerde nochtans ook dat het in theorie te prijzen principe van de bescherming van minderjarigen en arbeidsongeschikten in de praktijk met de nodige soepelheid moest worden toegepast. Het toekennen van een gelijk aandeel in het gemeenschappelijk vermogen van de dvor voor minderjarigen, brengt, aldus de kritiek van de rechtsleer, schade toe aan de ouderen, die met eigen arbeid dit vermogen hebben opgebouwd. Volgens de rechtsleer druist een dergelijke verdeling in tegen het socialistisch principe van vergoeding volgens kwaliteit en kwantiteit van de gepresteerde arbeid.

Wel gaat de rechtsleer akkoord over het principe dat het aandeel van minderjarigen niet mag worden verminderd indien de ouders op onvoldoende wijze bijgedragen hebben in de opbouw van het gemeenschappelijk vermogen van de dvor. STRAUTMANIE, I.A. I.A., 'Imushchestvennyye pravootnosheniia po povodu primernomu ustavu kolkhoza' (Vermogensrechtelijke verhoudingen volgens het modelstatuut van de kolchose), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1970, nr. 6, 55-61.

7.214. - VOLOSHIN, N.P., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora* (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 138;

VOLKOV, V., 'Neobkhodimo peresmotret' zakonodatel'stvo, reguliruiushchee razdel i vydely kolkhoznogo dvora' (Het is nodig de wetgeving te herzien over scheiding en deling van de kolchosedvor), *Sotsialisticheskaja zakonnost'* (Socialistische wettelijkheid), 1956, nr. 9, 65.

7.215. - VOLKOV, V., 'Neobkhodimo peresmotret'...', a.w., 65-66;

VOLOSHIN, N.P., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora*, a.w., 141;

VOLOSHIN, N.P., *Razdely i vydely v kolkhoznom dvore* (Scheiding en deling in de kolchosedvor), Gosiurizdat, Moskou, 1958, 66;

MASLOV, V.F., *Osushchestvlenie i zashchita prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Uitoefening en bescherming van her persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 165-171.

- 7.216. - NIKITINA, V.P., *Imushchestvennyye otnoshcheniia v kolkhoznom dvore* (Vermogensrechtelijke verhoudingen in de kolchosedvor), Privolzhskoe knizhestvo, Saratov, 1970, 79.
- 7.217. - CHERNIAVSKII, D.F., 'O prave sobstvennosti na doma v sel'skikh mestnostiakh' (Over het eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in landelijke gebieden), *Vestnik Sovetskoi Iustitsii* (Bode van de sovjet-justitie), 1925, nr. 9, 364.
- 7.218. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 273; *Nauchno-prakticheskii kommentarii k G.K. RSFSR* (red. FLEISHITS, E.A.) (Wetenschappelijke commentaren op het B.W. van de RSFSR (red. FLEISHITS, E.A.)), Iuridicheskaya Literatura, Moskou, 1966, 148; LISKOVETS, V.A., 'O sudebnoi praktike po delam imushchestvennykh razdelakh i vydelaKh v kolkhoznom dvore' (Over de rechtspraktijk i.v.m. vermogensrechtelijke scheidingen en delingen in de kolchosedvor), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1958, nr. 11, 14; POLIANSKAIA, G.N., *Semeino-imushchestvennyye razdely i vydely v kolkhoznom dvore* (Gezins-vermogensrechtelijke scheiding en deling in de kolchosedvor), Iurizdat, Moskou, 1948, 31.
- 7.219. - BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie i sdelki po stroeniiam po so- vetskemu pravu* (Recht op een gebouw en contracten over gebouwen volgens het sovjetrecht), Gosiurizdat, Moskou, 1950, 18.
- 7.220. - BAKIROV, N. en FARSHANOV, I., 'Razdel kolkhoznogo dvora' (De verdeling van de kolchosedvor), *Sovetskaya Iustitsiya*, 1978, nr. 13, 21.
- 7.221. - RUDIK, P.A., 'Nasledovanie lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora' (Het erven van persoonlijk eigendom van de kolchosedvor), *Uchenye zapiski Kharkovskogo Universiteta, Kharkov* (Wetenschappelijke geschriften van de universiteit te Kharkov), II, 1940, 64.
- 7.222. - Vooral indien deze termijn bovendien nog geschorst werd door verdere studies, legerdienst of het vervullen van verkiesbare functies, kon het gebeuren dat zonen, die nooit op de kolchose hadden gewerkt, na tientallen jaren hun aandeel konden opeisen t.a.v. leden van de dvor, die doorlopend op de dvor hebben gewerkt (zie basisrecht-spraak in bijlage).
- 7.223. - Indien een vroeger lid van de dvor niet langer leeft in de dvorgemeenschap, doch aanzienlijke materiële hulp biedt aan de dvor, wordt hij niettemin na de termijn van drie jaar van zijn lidmaatschapsrecht vervallen verklaard. Art. 132 B.W. RSFSR 1964 wordt wel aangevuld met twee bijkomende schorsingsredenen: de vervulling van een verkiesbare functie en het presteren van tijdelijk werk buiten de kolchose met instemming van de kolchose. STRAUTMANIE, I.A.IA., 'Imushchestvennyye pravootnosheniia po povodu Primernomu Ustavu kolkhoza' (Vermogensrechtelijke verhoudingen volgens het Modelstatuut van de kolchose), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1970, nr. 6, 55-61.

- 7.224. - MASLOV, V.F., *Imushchestvennyye otnosheniia v sem'e* (Vermogensverhoudingen in het gezin), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1972, 97.
- 7.225. - "Indien personen door ouderdom of invaliditeit geen landbouwactiviteit meer kunnen bedrijven, dan kunnen zij de verdeling van de dvor niet aanvragen. Wel wordt aan die arbeidsongeschikte leden een afzonderlijke woonruimte gegeven en worden zij op kosten van de dvor onderhouden." Instructie van het Volkscommissariaat voor de Landbouw en het Volkscommissariaat voor Justitie van de RSFSR van 30 maart 1927, aangehaald door VOLOSHIN, N.P., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora* (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), kandidaatsdisseratie, Moskou, 1960, 67.
- 7.226. - BAKIROV, N. en FARSHATOV, I., 'Razdel kolkhoznogo dvora' (Verdeling van de kolchosedvor), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1978, nr. 13, 21.
- 7.227. - PAVLOV, I.V., *Kolkhoznoe Pravo* (Kolchoserecht), Gosiurizdat, Moskou, 1960, 361.
STOROZHEV, N.V., 'Material'naia otvetstvennost' kolkhoznikov' (De materiële aansprakelijkheid van de kolchoseleden), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1971, 34-41.
- 7.228. - DOBROVOLSKII, G., 'Sobstvennost' kolkhoznogo dvora, razdely i vydely v nem' (Eigendom van de kolchosedvor, scheiding en deling in deze dvor), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1965, nr. 4, 20.
- 7.229. - BAKIROV, N. en FARSHATOV, I., 'Razdel kolkhoznogo dvora' (Verdeling van de kolchosedvor), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1978, nr. 13, 4.
- 7.230. - De kameradenrechtbanken bestaan uit vrijwilligers-lekenrechters. Deze rechtbanken zetelen in appartementsgebouwen en in de bedrijven. Collega's of burens roepen elkaar tot de orde via aanbevelingen of tuchtstraffen. PUCHINSKII, V.K., 'Uchastie obshchestvennosti v rassmotrenii sudami grazhdanskikh del' (Het deelnemen door de gemeenschap bij het onderzoeken door de rechtbanken van burgerlijke zaken), *Nauchnii kommentarii sudebnoi praktiki po grazhdanskim delam* (Wetenschappelijke commentaren van de rechtspraktijk in burgerlijke zaken), *Iuridicheskaya Literatura*, Moskou, 1962, 140.
- 7.231. - CHIKVASHVILI, SH.D., *Imushchestvennyye otnosheniia v sem'e* (Vermogensverhoudingen in het gezin), *Iuridicheskaya Literatura*, Moskou, 1976, 71.
- 7.232. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1974, nr. 2, 15.
- 7.233. - CHIKVASHVILI, SH.D., *Imushchestvennyye otnosheniia...*, a.w., 73.
- 7.234. - *Sovetskoe kolkhoznoe pravo* (Sovjet kolchoserecht), *Iuridicheskaya Literatura*, Moskou, 1978, 364.

7.235. - 'O sudebnoi praktike po delam o nasledovanii' (Over de rechtspraktijk in betwistingen over erfrecht), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 1 juli 1966, nr. 6, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1924-1977, deel I, Izd. Izvestiia soveto narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 234.

7.236. - Zie art. 127 B.W. RSFSR 1964: bezit, gebruik en beschikking worden t.a.v. het vermogen van de kolchosedvor met instemming van al zijn leden uitgeoefend. Een betwisting over bezit, gebruik en beschikking over het vermogen van de dvor wordt door de rechtbank onderzocht op vordering van om het even welk lid van de dvor, dat de zestienjarige leeftijd heeft bereikt.

7.237. - SHERSHENEVICH', G.F., *Uchebnik' Russkago Grazhdanskago Prava (Leerboek van Russisch Burgerlijk Recht)*, Izd. IO, Bashmakovykh, Moskou, 1912, 356: zie historisch overzicht.

7.238. - Hoe het hoofd van de dvor wordt aangeduid, zegt de wet niet. Volgens RUSKOL moet het hoofd van de dvor lid van de kolchose zijn, wat inderdaad in een aantal kolchosestatuten werd bepaald. RUSKOL, A.A., 'O pravosub'ektnosti i lichnom sostave kolkhoznogo dvora' (Over de rechtssubjectiviteit en het lidmaatschap van de kolchosedvor), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1955, nr. 2, 46.

7.239. - "Door een contract, afgesloten door het hoofd van de kolchosedvor, zijn alle leden met het gemeenschappelijk vermogen van de dvor aansprakelijk." *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR 1973 (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR 1973)*, nr. 12, 7-8.

7.240. - 'O vnesenii izmenenii i dopolnenii v stat'i 25 i 27 Osnov zemel'nogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik' (Over het aanbrengen van wijzigingen en aanvullingen aan art. 25 en 27 van de Beginselen van agrarische wetgeving van de Unie en van de onderscheiden republieken), *VVS SSSR*, 1981, nr. 3, 75.

7.241. - Besluit van de Raad van Ministers van de USSR van 18 december 1964 'O vydache kolkhoznikam rabochim i sluzhashchim kreditov gosbanka SSSR na priobretenie korov i telok' (Over het verlenen van kredieten door de Gosbank van de USSR aan arbeiders of bedienden tot het verwerven van koeien en vaarzen), *SP SSSR*, 1965, nr. 1, 6.

7.242. - TOLSTOI, IU.K., 'Konstitutsiia SSSR i pravo sobstvennosti' (De grondwet van de USSR en het eigendomsrecht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1978, nr. 7, 15.

7.243. - Deze korte beschrijving wil slechts een kennismaking inhouden met het fenomeen van het sovjet nevenbedrijf van arbeiders en bedienden. De eigendomsregimes, die op dit nevenbedrijf van toepassing zijn, worden afzonderlijk uiteengezet. In een aantal rechterlijke uitspraken wijst het Opperste Gerechtshof de

lagere rechtbank terecht omdat zij niet (voldoende) heeft onderzocht of zij al dan niet met een nevenbedrijf van een kolchose- of afzonderlijk werkend boerenhuishouden te doen had.

7.244. - Deelbare medeëigendom wordt geregeld door B.W. RSFSR 1964, hoofdstuk 12, art. 116-125. Medeëigendom der echtgenoten wordt vrij summier geregeld door het Wetboek van Huwelijk, Gezin en Voogdij. Als dwingend wettelijk stelsel geldt de gemeenschap van aanwinsten.

7.245. - Wetboek van Huwelijk, Gezin en Voogdij RSFSR, art. 68.

7.246. - Aangehaald door MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 180.

7.247. - Aanvankelijk was ook de Partij sterk gekant tegen de individuele nevenbedrijven van arbeiders en bedienden. In een besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 14 februari 1919 'Over de socialistische wijze van indeling der grondstukken en over de maatregelen tot overgang naar een socialistische landbouw', werd radicaal gesteld dat in de sovchosen (staatslandbouwbedrijven) niemand van de arbeiders en bedienden het recht heeft om eigen dieren, gevogelte en groenten te kweken ('O sotsialisticheskomu zemleustroistvu i o merakh perekhoda k sotsialisticheskomu zemleustroistvu', *Resheniia partii i pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam 1917-1967* (Besluiten van de partij en van de regering in bedrijfszaken 1917-1967), Politizdat, 1967, 115.

7.248. - 'O razvertyvanii individual'nogo rabochego ogorodnichestva' (Over de ontwikkeling van de individuele tuinbouw door arbeiders), *Vazhneishie resheniia po sel'skomu khoziaistvu* (Belangrijkste beslissingen over de landbouw), Izdat, Moskou, 1935, 279-380.

7.249. - *Ibidem*, 300.

7.250. - 'O priusadebnykh uchastkakh rabochikh i sluzhashchikh, sel'skikh uchitelei, agronomov i drugikh ne chlenov kolkhozov, prozhivaiushchikh v sel'skoi mestnosti' (Over de nevenbedrijven aan huis van arbeiders, bedienden en leerkrachten op het platteland, agronomen en andere niet-leden van kolchosen, die leven in plattelandsgebieden), *Resheniia partii i pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam 1929-1940* (Besluiten van partij en regering inzake bedrijfszaken 1929-1940), Politizdat, Moskou, 1967, 719.

7.251. - Op 2 november 1945 werd de toegestane omvang van het in gebruik gegeven grondstuk voor deze plattelandsbewoners, niet-kolchosedelen, verhoogd tot 0,25 ha: 'O merakh po bytovomu ustroistvu agronomov, zooteknikov, veterinarnykh vrachei i zemleustroitelei, rabotaiushchikh v sel'skoi mestnosti' (Over de maatregelen inzake bevoorrading van agronomen, veefokkers en veeartsen en agrarische specialisten, die

werken in plattelandsgebieden), *Vazhneishie resheniia po sel'skomu khoziaistvu za 1938-1946gg* (Belangrijkste beslissingen inzake landbouw in 1938-1946), *Sel'khozgiz*, Moskou, 1948, 136.

7.252. - *Resheniia partii i pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam (1941-1952)* (Beslissingen van Partij en regering inzake bedrijfsproblemen (1941-1952)), *Politizdat*, Moskou, 1968, 65.

7.253. - *Ibidem*, 66.

7.254. - Besluit van 9 maart 1942 'O massovom razvitii ogorodnichestva rabochikh i sluzhashchikh' (Over de massale ontwikkeling van de tuinbouw van arbeiders en bedienden), *Pravda*, 10 maart 1942; Besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 4 november 1942 'O zakreplenii za predpriiatiiami uchrezhdeniiami zemel'nykh uchastkov, otvedennykh pod individual'nye ogorody rabochikh i sluzhashchikh' (Over het behoud voor bedrijven en instellingen van grondstukken, bestemd voor individuele groentetuinen van arbeiders en bedienden), *SP SSSR*, 1942, nr. 10, 154;

Besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 19 februari 1944 'O merakh po dal'neishemu razvitiu i ulucheniiu individual'nogo i kollektivnogo ogorodnichestva rabochikh i sluzhashchikh v 1944g' (Over de maatregelen tot verdere ontwikkeling en verbetering van de individuele en collectieve tuinbouw door arbeiders en bedienden in 1944), *Resheniia partii i pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam 1941-1952* (Beslissingen van partij en regering in bedrijfszaken 1941-1952), *Politizdat*, 1968, 65. Opnieuw werd de belangrijke taak van de vakbonden benadrukt: de vakbondscomités moeten zorgen voor hulp en organisatie van de individuele groententeelt der arbeiders (*Trud* (vakbondsblad), 13 maart 1943);

Besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR en van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 21 augustus 1943 'O neotlozhnykh merakh po vosstanovleniiu khoziaistva v raionakh osvobodennykh ot nemetskoi okkupatsii' (Over de dringende maatregelen tot herstel van de economie, bevrijd van de Duitse bezetting), *KPSS v rezolutsiiakh i resheniakh s'ezdov, konferentsii i plenumov TSK* (De Communistische Partij van de Sovjetunie in resoluties, besluiten van zittingen, conferenties en plenums van het Centraal Comité), *Gosizdat*, Moskou, 1954, 447-451.

7.255. - *KPSS v rezolutsiiakh i resheniakh s'ezdov, konferentsii i plenumov TSK* (Besluiten en resoluties van de Communistische Partij op zittingen, conferenties en plenums van het Centraal Comité), *Gospolitizdat*, Moskou, 1954, 447-451.

7.256. - 'O kollektivnom i individual'nom ogorodnichestve i sadovodstve rabochikh i sluzhashchikh' (Over de collectieve en individuele groentenweek en tuinbouw van arbeiders en bedienden), *Resheniia partii i pravitel'stva po khoziaistvennym voprosam* (Beslissingen van partij en regering inzake economische aangelegenheden), *Politizdat*, Moskou, 1968, 561-563.

7.257. - Onder 'collectief tuinieren' verstaat men de bewerking van collectieve moestuinen, die worden georganiseerd door bedrijven, instellingen en organisaties. Onder individuele tuinbouw verstaat men het bewerken van een stukje grond, dat aan een persoonlijk woonhuis of een persoonlijke dacha is gelegen. Daar voor individuele woningbouw in de steden grondstukken van 300 tot 600 m² ter beschikking werden gesteld en op het platteland zelfs van 700 tot 1200 m², waarvan slechts een beperkt gedeelte mag worden ingenomen door de woning zelf (zie beperking van de omvang van de woonruimte), werd de overblijvende grond gebruikt voor het aanleggen van een groententuin of het kweken van vee.

7.258. - Aangehaald door MIKOLENKO, I.A.F., 'Nekotorye voprosy prava lichnoi sobstvennosti' (Enige vragen over persoonlijk eigendomsrecht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1954, nr. 7, 61.

7.259. - *VVS SSSR*, 1953, nr. 7, 15.

7.260. - 'O denezhnom naloge s grazhdan, imeiushchikh skot v gorodakh' (Over de fiscale belasting van burgers, die vee houden in de steden), 27 augustus 1956, *VVS SSSR*, 1956, nr. 17, 366.

7.261. - 'O zapreshchenii soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan, prozhivaiushchikh v gorodakh i rabochikh poselkakh' (Over het verbod om vee te houden in persoonlijke eigendom voor burgers, die in steden en arbeidersnederzettingen wonen), *VVS RSFSR*, 1959, nr. 30, 493.

7.262. - 'O normakh skota, nakhodiashchegosia v lichnoi sobstvennosti grazhdan, ne iavliaiushchikhsia chlenami kolkhozov' (Over de normen inzake vee, dat zich in persoonlijke eigendom bevindt van burgers, die geen lid zijn van een kolchose), *VVS RSFSR*, 1963, nr. 18, 318.

7.263. - 'O denezhnom naloge s grazhdan-vladel'tsev skota, ne zanimaiushchikhsia obshchestvenno-poleznym trudom i grazhdan, soderzhaiushchikh skot v tseliakh lichnogo obogashcheniia' (Over de fiscale boete voor burgers, in het bezit van vee, die zich bezig houden met maatschappelijk nuttige arbeid en van burgers, die vee houden met de bedoeling om zich persoonlijk te verrijken), *VVS RSFSR*, 1963, nr. 18, 318.

7.264. - *Izvestiia*, 30 september 1965.

7.265. - BREZHNEV, L.I., Verslag n.a.v. de zeventigste verjaardag van de grote socialistische revolutie, *Pravda*, 7 november 1964.

7.266. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 6 mei 1963, *VVS RSFSR*, 1963, nr. 18, 318 'O normakh skota, nakhodiashchegosia v lichnoi sobstvennosti grazhdan, ne iavliaiushchikhsia chlenov kolkhozov' (Over de normering van het vee, dat zich bevindt in persoonlijke eigendom van burgers, die geen leden zijn van kolchosen).

7.267. - 'O normakh soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan, ne chlenov kolkhoza' (Over de normen voor het houden van vee in persoonlijke eigendom van de burgers, niet-leden van een kolchose), *VVS RSFSR*, 1964, nr. 51, 887.

7.268. - 'O normakh soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan, ne iavliaiushchikhsia chlenami kolkhozov' (Over de normen inzake het houden van vee door de burgers, die geen lid van een kolchose zijn), *VVS Ukr. SSR*, 1964, nr. 46, 634, met de wijzigingen aangebracht door het decreet van 21 september 1970, *VVS Ukr. SSR*, 1970, nr. 40, 319.

7.269. - Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Raad van Ministers van de USSR van 16 juli 1970 'O merakh po uvelicheniiu proizvodstva i ulucheniiu kachestva kormov' (Over de maatregelen tot verhoging van de produktie en verbetering van de kwaliteit van het veevoeder), *Resheniia partii i pravitel'stva po sel'skomu khoziaistvu 1965-1971* (Beslissingen van partij en regering inzake landbouw), Izd. Kolos, Moskou, 1971, 505.

7.270. - 'Soderzhanie skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Het houden van vee in persoonlijke eigendom van de burgers), *Sotsialisticheskaia zakonnost'*, 1974, nr. 2, 17.

Bovendien wordt het houden van vee door arbeiders en bedienden thans ook aangemoedigd door het toestaan van kredieten (Besluit van de Raad van Ministers van de USSR van 18 december 1974 'O vydache kolkhoznikom rabochim i sluzhashchim kreditov Gosbanka SSSR na priobretenie korov i telok' (Over het verlenen aan kolchoseleden, arbeiders en bedienden van kredieten door de staatsbank van de USSR voor het verwerven van koeien en vaarzen), *SP SSSR*, 1965, nr. 1, 6).

7.271. - *SP SSSR*, 1972, nr. 1, 1; *SP SSSR*, 1978, nr. 49, 814.

De wijze waarop het houden van vee boven de vastgestelde normen wordt tegengegaan, wordt per republiek bepaald: STOROZHEV, N., 'Soderzhanie skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Het houden van vee in persoonlijke eigendom van burgers), *Sotsialisticheskaia zakonnost'*, 1974, nr. 2, 18.

7.272. - STOL'BOV, B., 'Novoe v normakh soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan, ne chlenov kolkhozov' (Veranderingen in de normen voor het houden van vee in persoonlijke eigendom van de burgers, niet-leden van kolchosen), *Sovety deputatov trudiashchikhsia*, 1965, nr. 2, 100.

7.273. - STOROZHEV, N., 'Soderzhanie skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Het houden van vee in persoonlijke eigendom van de burgers), *Sotsialisticheskaia zakonnost'*, 1974, nr. 2, 57.

7.274. - 'Rynkam-obraztsovyi poriadok' (Een modelvoorbeeld voor de markten), van de plaatselijke correspondent uit Baku, L. TAIROV, *Pravda*, 23 januari 1981.

HOOFDSTUK VIII
 GEBRUIKSRECHT T.A.V. DE GROND

- 8.1 - Dat is meestal niet zo in de andere volksdemocratieën. Naast de Sovjetunie kent slechts Mongolië een volledige nationalisatie van de bodem. Volgens art. 132 B.W. van de Poolse Volksrepubliek van 18 mei 1964 kunnen grondstukken van bepaalde omvang zich in persoonlijke eigendom van de burgers bevinden. Volgens art. 9, lid III van de grondwet van de Socialistische Republiek Roemenië kunnen woonhuis, bijgebouwen, de grond waarop deze gebouwen zijn opgetrokken persoonlijke eigendom zijn van de kleine coöperatief georganiseerde boeren. Zie: BLAGOJEVIC e.a., *Introduction aux droits socialistes*, Akademiai Kiado, Budapest, 1971, 398.
- 8.2 - Art. 10 G.W. USSR 1936 vermeldt het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk niet. Slechts bij de bespreking van het afzonderlijk geval van de kochosedvor wordt het gebruiksrecht t.a.v. een stukje kolchosegrond uitdrukkelijk vermeld (art. 7 G.W. 1936 USSR).
- 8.3 - "Het is denkbaar dat ordening tot stand komt op contractuele grondslagen. De ervaring heeft echter de ontoereikendheid van de privaatrechtelijke procédés aangetoond.", SUETENS, L.P., *Ruimtelijke ordening, Recht en praktijk*, De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen/ Utrecht, 1973, 10.
- 8.4 - Het eerste decreet over de grond werd afgekondigd op 26 oktober 1917 (8 november 1917). Daarin werden gronden en gebouwen van grootgrondbezitters ontnomen. Deze bezittingen werden opgenomen in het fonds van de plaatselijke sovjets. Doch volgens art. 5 van dit decreet werden boeren en kozakken niet van hun grond beroofd (*SU RSFSR*, 1917-1918, 3). In een tweede decreet 'Over de socialisatie van de grond' (*SU RSFSR*, 1917-1918, 346) werd elke eigendom t.a.v. landbouwgrond afgeschaft, slechts 'arbeidsbezit' van de grond was nog toegelaten. Het decreet hield volgende bepalingen in:
- I. elke eigendom van bodem, ondergrond, waters, bossen en grondstoffen is voor eeuwig afgeschaft in de Russische republiek;
  - II. de grond zal zonder vergoeding (direct of indirect) in het gebruik van de werkende bevolking overgaan;
  - III. het recht om de grond te gebruiken behoort aan hen die met hun persoonlijke arbeid het land bewerken met uitzondering van de gevallen door de wet voorzien.
- Stedelijke grond werd gemunicipaliseerd door een decreet van 20 augustus 1918 (*SU RSFSR*, 1918, 674).
- 8.5 - Decreet van 14 februari 1919 'Over de socialistische organisatie van de landbouw' (*SU RSFSR*, 1919, 43).
- 8.6 - "Persoonlijke arbeid is de fundamentele ontstaansgrond voor het gebruiksrecht t.a.v. de grond.", Decreet van 19 februari 1918 (*SU RSFSR*, 1917-1918, 346, art. 12 en 13).

8.7 - KOZYR, M.I., red., *Sovetskoe kolkhoznoe pravo (Sovjet kolchoze-recht)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1978, 181.

8.8 - Geschillen tussen medebezitters van het gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk, dat hoort bij een woning in medeëigendom, kunnen voor zover het de verdeling van het gebruiksrecht betreft wel door de burgerlijke rechtbank worden behandeld.

8.9 - SZIRMAI, Z., "Wetgeving op het grondgebruiksrecht", *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1971, nr. 2, 174-179.

8.10 - FEDOTOVSKAJA, Z.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis)*, Gosiurizdat, Moskou, 1963, 15.

8.11 - De toekenning van het grondstuk gebeurt op basis van een contract tussen de toekomstige bouwer en de gemeentelijke afdeling in de steden. In zijn uitgave van 1950 verdedigde BRAUDE het standpunt dat de toekenning van het gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk een administratieve act was, met ontbindende clausule indien één van de voorwaarden door de overheid gesteld niet door de bouwer nageleefd werden. Zie: BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie i sdelki po stroenijam po sovetskomu pravu (Recht op een gebouw en contracten over gebouwen volgens het sovjetrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1950, 22. In zijn uitgave van 1954 spreekt BRAUDE echter van een contract tussen bouwer en plaatselijke overheid. Vereist zijn immers de wederzijdse wilsuiking, het opleggen van concrete verplichtingen aan elk der partijen beide partijen moeten de akte ondertekenen en krijgen een exemplaar van deze akte.

Het contract moet volgende bestanddelen omvatten: de beslissing van het uitvoerend comité om een grondstuk in gebruik te geven aan een concreet individu, de naam van de partijen, een juiste beschrijving van het grondstuk, afmetingen, ligging en juiste aanduiding op het plan. In het contract wordt ook bepaald welk huis zal gebouwd worden, evenals de begin- en einddatum van de bouwwerken.

Het type-contract dat thans geldt, werd bekrachtigd door een besluit van het Ministerie van Gemeentelijk Beheer van de RSFSR van 6 oktober 1965 (*Spravochnik gosudarstvennogo notariusa, sbornik ofitsialnykh materialov (Vraagbaak voor de sovjetnotaris, verzameling van officiële materialen)*, Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1968, 51-54).

8.12 - Het benadrukken van het in tijd onbepaald karakter van het grondgebruiksrecht betekent een afwijzing van een tijdelijk gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk, dat gepaard ging met een tijdelijk eigendomsrecht volgens het bouwrecht. Omwille van het tijdelijk karakter van het bouwrecht werden immers al te veel tijdelijke en wankelende woningen gebouwd. De sovjetstaat heeft echter nood aan stevige gebouwen, die de jaren kunnen trotseren. Zie: TOLSTOI, Iu. K., *Sovetskoe zhilishchnoe zakonodatel'stvo (Sovjet woonwetgeving)*, Izd. Leningradskogo universiteta, Leningrad, 1974, 66.

- 8.13 - Osnovy zemel'nogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik (Beginnelsen van agrarische wetgeving van de Unie en van de unierepublieken), VVS SSSR, 1968, nr. 51, 485 en VVS SSSR, 1977, nr. 51, 771.
- 8.14 - KRASNOV, N.I. en BALEZIN, V.P., red., *Sovetskoe zemel'noe pravo, Uchebnik (Sovjet Agrarisch Recht, Leerboek)*, Iuridicheskaya Literatura, Moskou, 1977, 341.
- 8.15 - VIL'NIANSKII, S.I., *Leksii po sovetskomu grazhdanskomu pravu (Lezingen over sovjet burgerlijk recht)*, Kharkovskii Iuridicheskii institut, Kharkov, 1958, 28-29.
Het modelstatuut van de kolchose van 1969 bevestigt dit principe (SP SSSR, 1969, nr. 26, 151).
- 8.16 - BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom sporov o prave sobstvennosti na zhiloe stroenie (Het beslechten door de rechtbank van geschillen over het eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis)*, Iuridicheskaya literatura, Moskou, 1978, 46.
- 8.17 - Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Raad der Ministers van 1 juni 1962 'Ob individual'nom i kooperativnom zhilishchnom stroitel'stve' (Over de individuele en coöperatieve woningbouw), (SP SSSR, 1962, nr. 12, 93).
- 8.18 - Volgens art. 42 van het modelstatuut van de kolchose (1969) ontvangt iedere kolchosedvor het gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk, waarvan de grootte afhangt van de omvang van het boerenhuishouden en van de arbeidsprestatie op de kolchose (SP SSSR, 1969, nr. 26, 152).
- 8.19 - Agrarisch Wetboek van de RSFSR (VVS RSFSR, 1979, nr. 28, 581).
- 8.20 - *Kommentarii k primernomu ustavu kolkhoza (Commentaar bij het modelstatuut van de kolchose)*, Iuridicheskaya literatura, Moskou, 1972, 212.
- 8.21 - *Ibidem*, 223.
- 8.22 - *Ibidem*, 225.
- 8.23 - *Sovetskoe kolkhoznoe pravo (Sovjet kolchoserecht)*, Iuridicheskaya literatura, Moskou, 1978, 183.
- 8.24 - *Ibidem*, 184.
- 8.25 - Dit is het enige artikel in het B.W. van de RSFSR, waarin de dacha wordt vermeld (zie de bespreking van de dacha als object van persoonlijk eigendomsrecht).

8.26 - 'O primenenii zakonodatel'stva pri rassmotrenii sudami del ob iz'iatii domov postroennykh grazdanami s narusheniem deistvuiushchikh pravil' ('Over de toepassing van de wetgeving bij het onderzoeken door de rechtbanken van zaken over het inbeslagnemen van woonhuizen, gebouwd door burgers met schending van de geldende regels'), Bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 25 februari 1977. *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1924-1977, deel I, Izd. Izvestiia soveto narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 147, pt. 9.

8.27 - Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de juridische regeling i.v.m. het eigenmachtig bouwen van huizen verschilt van unierepubliek tot unierepubliek. In de Oekraïense, Estse, Letse, Armeense, Turkmeense, Tadjikse en Kazakhse unierepubliek kunnen de bewoners niet worden beroofd van hun recht op woonruimte in het in beslag genomen gebouw. Zie: MALEIN, N.S., *Grazhdansko-pravovoe polozhenie lichnosti v SSSR (De burgerrechtelijke positie van het individu in de USSR)*, Nauka, Moskou, 1975, 75.

8.28 - PANIUGIN, V., (voorzitter van de Burgerlijke Kamer van het Opperste Gerechtshof van de USSR), "Praktika rassmotrenia sudami del ob iz'iatii domov, postroennykh v narushenii ustanovlennogo poriadka." ("De praktijk van het onderzoek door rechtbanken i.v.m. zaken over het inbeslagnemen van huizen, gebouwd met schending van de geldende regels."), *Sotsialisticheskaya zakonnost' (Socialistische wettelijkheid)*, 1977, nr. 7, 32.

8.29 - Hoewel de burgerlijke wetboeken van de onderscheiden unierepublieken zeer gelijkend zijn, gezien zij naar het voorbeeld van het B.W. RSFSR worden uitgevaardigd, toch is de juridische regeling van het eigenmachtig optrekken van woonhuizen één van de punten, waarin de verschillende burgerlijke wetboeken uiteenlopende oplossingen voorschrijven, aangepast aan de plaatselijke omstandigheden inzake woningbeheer. Zie: MALEIN, N.S. (red.), *Grazhdansko-pravovoe polozhenie lichnosti v SSSR (De burgerrechtelijke positie van het individu in de USSR)*, Nauka, Moskou, 1975, 75.

8.30 - Zie noot 8.25.

8.31 - ORLOVSKII, P.I., "Pravo sobstvennosti v praktike Verkhovnogo Suda SSSR" ("Het eigendomsrecht in de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR"), *Sotsialisticheskaya zakonnost' (Socialistische wettelijkheid)*, 1944, nr. 9-10, 7.

8.32 - Punt 7 van de bindende toelichting van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 25 februari 1977. Zie ook hierboven, noot 8.25.

8.33 - Over de procedure: zie PANIUGIN, V., "Praktika rassmotreniia sudami del ob iz'iatii domov, postroennykh v naryushenii ustanovlennogo poriadka" ("De praktijk bij het onderzoeken door rechtbanken van zaken over het inbeslag nemen van huizen, gebouwd in overtreding van de geldende normen"), *Sotsialisticheskaya zakonnost'* (Socialistische wettelijkheid), 1977, nr. 7, 32.

8.34 - "O poriadke primeneniia ukaza Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR ot 26 avgusti 1948" ("Over de toepassing van de oekaze van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 26 augustus 1948"), *SP SSSR*, 1948, nr. 5, 62.

8.35 - GAZIANTS, L.I., *Spory o stroeniiakh, prinallezhashchikh grazhdanam na prave lichnoi sobstvennosti* (Twisten over gebouwen, die aan burgers toebehoren op basis van persoonlijk eigendomsrecht), Gosiurizsat, Moskou, 1960, 98.

8.36 - "O merakh borby s samovol'nym stroitel'stvom v gorodakh, rabochikh, kurortnykh i dachnykh poselkakh" ("Over strijdmaatregelen tegen het eigenmachtig bouwen in steden, arbeiders-, kuuroord- en dachanederzettingen"), *SP RSFSR*, 1940, nr. 11, 48.

8.37 - Indien het gebouw de bouwplanning van het gebied niet stoorde en indien het gebouw volgens de bouwregels was opgetrokken, dan kon wanneer het uitvoerend comité zulks goedkeurde, nadien nog een contract worden gesloten over het verlenen van het gebruiksrecht t.a.v. de grond. Zie PANIUGIN, V., "O sudebnoi praktike po delam o prave lichnoi sobstvennosti na stroeniiakh" ("Over de rechtspraktijk in geschillen over persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. gebouwen"), *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1975, nr. 6, 6.

8.39 - *VVS SSSR*, 1968, nr. 51, 485.

8.40 - *VVS RSFSR*, 1970, nr. 28, 581.

8.41 - "O priusadebnykh uchastkakh rabochikh i sluzhashchikh, uchitelei, agronomov i drugikh ne chlenov kolkhozov, prozhivaiushchikh v sel'skoi mestnosti" ("Over de grondstukken aan huis van arbeiders en bedienden, plattelandsleerkrachten, agronomen en andere niet-leden van kolchosen, levend op het platteland"), Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Raad der Volkscommissarissen, *SP SSSR*, 1939, nr. 47, 362.

8. 42 - Deze praktijken zijn toegenomen sinds in 1960 in de hele Sovjetunie het verlenen van het gebruiksrecht van een grondstuk voor individuele dachabouw werd verboden. Besluit van de Raad der Ministers van 30 december 1960, *SP SSSR*, 1961, nr. 1, 2.
8. 43 - *Kommentarii k primernomu ustavu kolkhoza (Commentaar bij het modelstatuut van de kolchose)*, Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1972, 213.
8. 44 - "O poriadke resheniia voprosov o snose zhilykh domov pri rekonstruktsii i zastroiki" ("Over het oplossen van problemen i.v.m. het afbreken van woonhuizen bij reconstructie en heropbouw van steden"). Deze richtlijn werd bekrachtigd door een besluit van de GOSSTROI (Staatsbouw) van 31 juli 1970 (*Sovetskaja Iustitsiia*, 1971, nr. 9, 32).
8. 45 - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo universiteta, Kharkov, 1968, 213.
8. 46 - RIASENTSEV, V., "Zashchita prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom sudebnymi i notarial'nymi organami" ("De bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis door gerechtelijke en notariële organen"), *Sovetskaja Iustitsiia (Sovjet gerechtigheid)*, 1975, nr. 17, 7.
8. 47 - MASLOV, V.F., *Imushchestvennye otnosheniia v sem'e (Vermogensrechtelijke verhoudingen in het gezin)*, Izd. Kharkovskogo universiteta, Kharkov, 1972, 86.
8. 48 - *VVS RSFSR*, 1970, nr. 28, 581.
8. 49 - Dit kan echter alleen gebeuren wanneer de twistende partijen akkoord zijn om de betwisting aan de kameradenrechtbank voor te leggen: art. 7,11 van het reglement over de kameradenrechtbanken van de RSFSR van 11 maart 1977, *VVS RSFSR*, 1977, nr. 12, 254. Dit reglement werd naar het Frans vertaald door BEGAUX, C., "Règlement des tribunaux de camarades de la RSFSR", *Revue des Pays de l'Est*, 1977, nr. 1, 1-28.
8. 50 - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti (Persoonlijk eigendomsrecht)*, Izd. Nauka, Moskou, 1964, 48.
8. 51 - Het bouwrecht (pravo zastroiki) werd in de Sovjetunie ingevoerd in 1921 (*SU RSFSR*, 1921, nr. 60, 408). Door

een decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 2 februari 1949 werd het afgeschaft (VVS SSSR, 1949, nr. 8, 3). Zie: 'Het bouwrecht, een tijdelijk recht?' in hoofdstuk VII.

8. 52 - Ook deze vergoeding mag niet vrij in onderlinge overeenstemming door partijen bepaald worden. Een bijzondere commissie oefent controle uit over de billijkheid van de gevraagde vergoeding. Wel kan de beslissing van deze bijzondere commissie voor de rechtbank aangevochten worden. Zie: BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom o prave sobstvennosti na zhiloe stroenie (Het beslechten door de rechtbanken van geschillen over het eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis)*, Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1978, 78.

8. 53 - Het Opperste Gerechtshof van de USSR bevestigde herhaaldelijk dat het onmogelijk was een gebouw als object van eigendomsrecht te beschouwen, indien het niet voltooid is. Het contract van koop-verkoop van een dergelijk gebouw is onbestaande, bij gebrek aan voorwerp. Zie: BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom sporov o prave sobstvennosti na zhiloe stroenie (Het beslechten van geschillen door de rechtbank over het eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis)*, Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1978, 22.

8. 54 - Vanaf dat ogenblik is de eigenaar o.m. verplicht om de grondrente volgens vastgestelde tarieven te betalen. Zie: het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 10 april 1942 'O mestnykh nalogakh i sborakh' ('Over de plaatselijke belastingen en toeslagen'), aangehaald door BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom sporov o prave sobstvennosti na zhiloe stroenie (Het beslechten van geschillen door de rechtbank over het eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis)*, Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1978, 48.

8. 55 - BATUROV, G.P., "Perekhod prava sobstvennosti na nedostroennyi zhiloi dom." ("De overgang van het eigendomsrecht t.a.v. een niet afgewerkt woonhuis."), *Sovetskaja Iustitsia (Sovjet Gerechtigheid)*, 1970, nr. 14, 9.

8. 56 - Tipovoi dogovor o predostavlenii v bessrochnoe pol'zovanie zemel'nogo uchastka pod stroitel'stvo individual'nogo zhilogo doma na prave lichnoi sobstvennosti, utverzhdenyi prikazom Gosstroia RSFSR i ministerstva kommunal'nogo khoziaistva RSFSR ot 6 okt. 1965. (Typecontract over het toekennen in gebruik van een grondstuk, zonder beperking in tijd, voor het bouwen van een woonhuis in persoonlijke eigendom, bekrachtigd door een besluit van de Gosstroï (Staatsbouw) van de RSFSR

en het Ministerie van Gemeentelijk Beheer van de RSFSR van 6 oktober 1965.). *Spravochnik gosudarstvennogo notariusa, sbornik ofitsial'nykh materialov* (Vraagbaak van de sovjetnotaris, verzameling officiële materialen), Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1968, 51-54.

Aan kolchoseleden wordt het gebruiksrecht t.a.v. het grondstuk niet bij contract verleend. De kolchosedvor wordt door de plaatselijke organen van grondbeheer als grondgebruiker geregistreerd.

HOOFDSTUK IX

-
- 9.1. - STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava (Cursus van het sovjet burgerlijk recht)*, Gosudarstvennoe sotsial'no ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 13-14.
- 9.2. - PASHUKANIS, E.B., 'Marksistkaia teoriia prava i stroitel'stvo sotsializma' 'Marxistische rechtstheorie en de opbouw van het socialisme', *Revolutsiia Prava*, 1927, nr. 3, 5.
- 9.3. - VILLEY, M., 'Notions sur le droit de propriété', *Archives de droit et de philosophie*, 1968, nr. 10, 69-79.
- 9.4. - DERINE, R., VAN NESTE, F. en VANDENBERGHE, H., *Zakenrecht*, Deel I, A, Deel V van de reeks: *Beginselen van Privaatrecht*, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen, 1974, 281.
- 9.5. - KON, I.S., *Sotsiologiia lichnosti (Sociologie van de persoonlijkheid)*, Nauka, 1967, 40.
- 9.6. - "In de sovjetmaatschappij bestaan verschillende gedragsregels, die in wisselwerking moeten worden gezien met de rechtsnormen: normen van communistische moraal, traditie en gewoonte, gedragsnormen voor maatschappelijke organisaties. Van al deze regels verschillen rechtsnormen daarin, dat zij door de staat worden vastgelegd of door maatschappelijke organisaties, die door de staat gemachtigd zijn." *Osnovy sovetskogo zakonodatel'stva (Principes van sovjet wetgeving)*, Politizdat, Moskou, 1978, 13.
Niet alleen de staat, doch ook de door de staat gemachtigde organen kunnen juridisch bindende gedragsnormen uitvaardigen: zie hierover het hoofdstuk 'Bronnen' (hoofdstuk I).
- 9.7. - MARX, K. en ENGELS, F., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, deel IV, 443.
- 9.8. - AIUEVA, E.I., 'O vzaimosviasi tseli i interesa v pravoprime-nitel'noi deiatel'nosti' (Over de wederzijdse band tussen doel en belang in de activiteit van de rechtstoepassing), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1972, nr. 2, 13.
- 9.9. - MATUZOV, N.I., *Lichnost', prava, demokratiia, Teoreticheskie problemy sub'ektivnogo prava (Persoon, rechten, democratie, theoretische problemen van subjectief recht)*, Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1972, 214.
- 9.10. - CHECHOT, D.M., *Sub'ektivnoe pravo i formy ego zashchity (Het subjectief recht en de vormen van zijn bescherming)*, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1968, 33.

- 9.11. - VON JHERING, R., *Der Zweck im Recht*, Verlag von Breitkopf und Härtel, Leipzig, 1966, 445 p. Dit werk werd reeds in 1881 in het Russisch vertaald.
- 9.12. - WIEACKER, F., *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1952, 267.
- 9.13. - Het doel van het subjectief recht is het belang te beschermen, wanneer de staat dit nuttig oordeelt: STUCHKA, P.I., 'Tsel' v prave' (Het doel in het recht), *Entsiklopediia gosudarstva i prava* (*Encyclopedie van staat en recht*), 1925, deel III, 445.
Zie ook: KERIMOV, N.I., 'Kategoriia tseli v sovetskom prave' (De categorie van het doel in het sovjetrecht), *Pravovedenie*, 1964, nr. 3; RABINOVICH, P.M., 'Iuridicheskaja priroda tseli pravovykh aktov' (De juridische natuur van het doel van juridische akten), *Pravovedenie*, 1971, nr. 5; SAMOTSENKO, I.S. en NIKITINSKII, V.I., 'Tseli pravovykh norm - Masshtab otsenki ikh effektivnosti' (De doelstellingen van de rechtsnormen - De maatstaf van hun effectiviteit), *Uchenye zapiski VNIISZ*, 1969, nr. 19.
- 9.14. - Dat is niet alleen de gesocialiseerde sector, maar ook de toegelaten privé-activiteit of individuele arbeidsactiviteit (art. 17 G.W. 1977).
- 9.15. - RADAEV, V.V., 'Rol' lichnoi sobstvennosti v razvitii sotsialisticheskogo proizvodstva' (De rol van de persoonlijke eigendom in de ontwikkeling van de socialistische produktie), *Vestnik Moskovskogo Universiteta* (Bode van de Moskouse Universiteit), 1958, nr. 3, 66.
- 9.16. - NOVITSKII, I.B., *Solidarnost' interesov v sovetskom grazhdanskom prave* (De solidariteit van belangen in het sovjet burgerlijk recht), Gosiurizdat, Moskou, 1951, 25.
- 9.17. - "Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem": *Ulp. Inst. D.*, 1,1,1,2; *Inst.*, 1,1,4.
Nog meer verhelderend is wellicht de oorspronkelijke betekenis van ius publicum en ius privatum. Ius publicum was dan al het door de overheid in leven geroepen en krachtens haar bevel geldende recht, het ius privatum daarentegen het geheel van betrekkingen en verplichtingen, die de enkeling door zijn juridisch relevant gedrag, in het bijzonder door zijn rechtshandelingen, in het leven roept (de zgn. privaatrechtelijke autonomie): KASER, M. en WUBBE, F.B.J., *Romeins privaatrecht*, Tjeenk Willink, Zwolle, 1971, 28.
- 9.18. - Over de invloed van het Romeins recht in pre-revolutionair Rusland: TAYLOR, P.B., 'Roman influence in Russian wills', *American Journal of Comparative Law*, 1968-1969, 74 e.v.
Kritiek op het onderscheid tussen privaat en publiek recht, dat op Romeinsrechtelijke basis wordt gemaakt: MOLITOR, E., *Über öffentliches und Privatrecht*, Böhlau, Karlsruhe, 1949, 15 e.v.

- 9.19. - MARX, K., *Zur Judenfrage*, a.w., 181, 191.
- 9.20. - STALIN, I., *Voprosy Leninizma* (Vragen over het Leninisme), aangehaald door KHMENITSKAIA, E., 'Prava lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR' (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), *Bolshevik*, 1937, nr. 11, 62.
- 9.21. - ALEKSANDROV, N.G., *Pravo i zakonnost' v period stroitel'stva kommunizma* (Recht en wettelijkheid in de periode van opbouw van het communisme), Nauka, Moskou, 1961, 224; VINOGRADOV, P.G., *Ocherki po teorii prava* (Opstellen over rechtstheorie), Izd. Br. Bashmakovykh, Moskou, 1915, 38.
- 9.22. - STUCHKA, P.I., *Grazhdanskoe pravo i praktika ego primeneniia* (Burgerlijk recht en de praktijk van zijn toepassing), Izd. Kommunisticheskoi Akademii, Moskou, 1929, 4.
- 9.23. - 'Za dal'neishuiu razrabotku voprosov obshchei teorii gosudarstva i prava' (Voor een verdere uitwerking van vragen van algemene theorie over staat en recht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjestaat en Recht), 1955, nr. 3, 11.
- 9.24. - 'Der Kampf ums Recht' van VON JHERING werd in 1895 reeds vertaald in het Russisch als 'Bor'ba za pravo'. Het voorstel om, in navolging van von Jhering te werken met het onderscheid abstract - concreet recht, werd gedaan door BABUN, R., *Obshchee uchenie o prave i gosudarstva* (Algemene leer over staat en recht), NKIU USSR, Kiev, 1925, 115.
- 9.25. - KECHEK'IAN, S.F., *Pravootnesheniia v sotsialisticheskome obshchestve* (Rechtsverhoudingen in de socialistische maatschappij), Izd. AN SSSR, Moskou, 1959, 20.
- 9.26. - STUCHKA, P.I., *Izbrannye proizvedeniia po Marksistko-Lenin-skoi teorii prava* (Uitgelezen werken over Marxistisch-Leninistische rechtstheorie), Latvgosizdat, Riga, 1964, 521.
- 9.27. - Tot de categorie 'wetten' behoren niet alleen de wetten in de enge zin van het woord, maar ook de Grondwetten en de decreten van de Presidia der Opperste Sovjets: wanneer die laatste door de Opperste Sovjet worden bekrachtigd, dan verkrijgen zij kracht van wet. Sub-wettelijke akten (podzakonnye akty) zijn normatieve akten, die in uitvoering en tot ontplooiing van de wetten worden genomen door alle andere organen van de sovjetmacht en van het sovjetbeheer en binnen de gestelde perken door organen van kolchosen en vakbonden." ANDREEV, V.S., *Pravo sotsial'nogo obespecheniia v SSSR* (Recht van sociale zekerheid in de USSR), Iuridicheskaiia Literatura, Moskou, 1980, 69-70. Zie hoofdstuk I over bronnen van sovjetrecht.
- 9.28. - Zie bijvoorbeeld de preambules van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving 1961 (VVS SSSR, 1961, nr. 50, 525) en de preambule van G.W. 1977 (Politizdat, 1977).

9.29. - Daarover uitgebreid: FAKULLIN, F.N., 'K voprosu o poniatii sushchnosti i tendentsiakh razvitiia sovetskogo prava na sovremennom etape' (Over de vraag naar het begrip van het wezen en de ontwikkelingstendenzen van het sovjetrecht in de huidige etappe), *Tezisy dokladov i nauchnykh soobshchenii* (Stellingnamen in verslagen en wetenschappelijke referaten), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1962, 43.

9.30. - De ene auteur spreekt van 'mogelijkheid' (vozmozhnost'), de andere van 'bevoegdheid' (polnomochie), nog een andere van 'toelating' (razreshenie) tot het verrichten van bepaalde handelingen of tot het eisen van bepaalde gedragingen van anderen. ALEKSANDROV vulde de definitie van BRATUS' aan door te wijzen op het feit dat het subjectief recht niet alleen de maat van mogelijk gedrag bepaalde, doch ook de wijze waarop dit recht moet worden uitgeoefend.

Over de problematiek:

AGARKOV, M.M., *Problema zloupotrebleniia pravom v sovetskom grazhdanskom prave* (Het probleem van het rechtsmisbruik in het sovjet burgerlijk recht), *Izvestiia AN SSSR*, Moskou, 1946, nr. 6;

VIL'NIANSKII, S.I., 'Znachenie sudebnoi praktiki v grazhdanskom prave' (De betekenis van de rechtspraktijk in het burgerlijk recht), *Uchenye trudy VIIUN*, IX, Iurizdat, Moskou, 1947, 13;

BARU, N.I., 'O st. I grazhdanskogo kodeksa' (Over art. 1 van het Burgerlijk Wetboek), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1958, nr. 12, 8;

BRATUS', S.N., 'O predelakh osushchestvleniia grazhdanskikh prav' (Over de grenzen van uitoefening van burgerlijke rechten), *Pravovedenie*, 1967, nr. 3, 18;

IOFFE, O.S. en GRIBANOV, V.P., 'Predely osushchestvleniia sub'ektivnykh grazhdanskikh prav' (De grenzen van uitoefening van de subjectieve burgerlijke rechten), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1964, nr. 7, 14;

MALEIN, D.M., *Grazhdansko-pravovoe polozenie lichnosti v SSSR* (De burgerrechtelijke positie van het individu in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1975, 399 pp.;

RIASENTSEV, V.A., 'Uslovia i iuridicheskie posledstviia otказа v zashchite grazhdanskikh prav' (De voorwaarden en de juridische gevolgen van de weigering om burgerlijke rechten te beschermen), *Sovetskaia Iustitsiia* (Sovjet gerechtigheid), 1962, nr. 9, 13;

TARKHOV, V.A., *Osushchestvlenie grazhdanskikh prav* (De uitoefening van burgerlijke rechten), in: *Razvitie prav grazhdan v SSSR i usilenie ikh okhrany na sovremennom etape kommunisticheskogo stroitel'stva* (Ontwikkeling van de rechten van de burgers in de USSR en versteviging van hun bescherming in de huidige etappe van de communistische opbouw), Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1962, 45.

9.31. - VVS SSSR, 1938, nr. 11.

9.32. - GURVICH, M.A., *Grazhdanskije protsessual'nye otnosheniia i protsessual'nye deistviia* (Burgerlijke procesverhoudingen en proceshandelingen), *Trudy VIUZI*, Moskou, 1965, III, 86; *Sovetskoe grazhdanskoe protsessual'noe pravootnoshenie* (De sovjet burgerlijke

procesverhoudingen), red. IUDEL'SON, Gosiurizdat, Moskou, 1965, 81-87.

9.33. - Tot dit door de wet beschermd belang rekent GUKASIAN:

* gevallen waarin de wet zelf van de bescherming van een belang spreekt (bijvoorbeeld art. 514 B.W. RSFSR 1964)

* het toepassen van de wet naar analogie

* d.m.v. onmiddellijke procesrechtelijke bescherming: belangen, die zijn ontstaan uit het onwettig opleggen van verbintenissen t.a.v. een persoon; belangen, die tot doel hebben een hindernis weg te nemen m.b.t. het verwerven of uitoefenen van subjectieve materiële rechten. Bedoeld worden hier bijzondere procedures (*osoboe proizvodstvo*), bv. i.v.m. het vaststellen van afwezigheid met het oog op het bekomen van een certificaat van erfgerechtigheid.

GUKASIAN, R., *Problema interesa v sovetskom grazhdanskom protsessual'-nom prave* (Het probleem van het belang in het sovjet burgerlijk procesrecht), Privolzhskoe knizhskoe izdatel'stvo, Saratov, 1970, 23.

9.34. - CHECHOT, D.M., *Sub'ektivnoe pravo i formy ego zashchity* (Het subjectief recht en de vormen van zijn bescherming), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1968, 34.

9.35. - MATUZOV, N.I., *Lichnost', prava, demokratiia, Teoreticheskie problemy sub'ektivnogo prava* (Persoon, rechten, democratie, Theoretische problemen van het subjectief recht), Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1972, 215.

9.36. - MAL'TSEV, G.V., *Sotsialisticheskoe pravo, svoboda lichnosti* (Het socialistisch recht en de vrijheid van de persoon), Iurizdat, Moskou, 1968, 140.

9.37. - MALEIN, N.S., 'Okhraniaemyi zakonom interes' (Het door de wet beschermd belang), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1980, nr. 1, 28.

9.38. - *Ibidem*, 29.

9.39. - WINDSCHEID, B., *Lehrbuch des Pandektenrechts*, Rütten & Löning, Frankfurt a.M., 1882;

VON JHERING, R., *Geist des römischen Rechts der verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, Scientia Verlag, Aachen, Leipzig, 1898.

9.40. - SHERSHENEVICH, G.F., *Obshchaia teoriia prava* (Algemene rechtsrechtstheorie), Izd. Br. Bashmakovskh, Moskou, 1912, 600.

9.41. - BEKKER, E.I., *Zur Lehre vom Rechtssubjekt*, Jherings Jahrbücher, 1873, 1-135; JELLINEK, G., *System der subjektiven*

öffentlichen Rechte, 1905, 44; MICHOUD, L., *Le théorie de la personnalité morale et son application au droit Français*, 1906, 99 e.v.

MICHOUD omschrijft het subjectief recht als volgt: "Pour qu' il y ait droit, il faut une protection discrète et immédiate. Nous définissons donc le droit subjectif: l' intérêt d' un homme ou d' un groupe d' hommes juridiquement protégé au moyen de la puissance reconnue à

- une volonté de le représenter et de le défendre.", aangehaald door DUGUIT, L., *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon*, Librairie Felix Alcan, Parijs, 1920, 25.
- 9.42. - BRATUS', S.N., *Iuridicheskie litsa v sovetskom grazhdanskom prave* (Rechtspersonen in het sovjet burgerlijk recht), Gosiurizdat, Moskou, 1950, 33-34.
- 9.43. - Art. 19 Beginselen van Burgerlijke Wetgeving 1961:
"Aan de burger komt het recht toe goederen te bezitten, ze te gebruiken en erover te beschikken binnen de grenzen door de wet bepaald."
- 9.44. - Zie hierover het hoofdstuk over de economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht en zijn juridische vertaling.
- 9.45. - LUKIC, R., 'Notions de la propriété dans l' Europe socialiste et dans les états capitalistes', *RabelsZ.*, 1961, Heft 1, 238.
- 9.46. - GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, Ann Arbor, University of Michigan Law School, 1949, I, 194, 317, 321-322.
- 9.47. - Het waren vooral GOIKHBARG, MALITSKII en VOLFSON, die de leer van DUGUIT hebben verspreid in de Sovjetunie. Het werk van K. RENNER, *Die Rechtsinstitute des Privatrechts und ihre Funktion* (1929), oorspronkelijk gepubliceerd onder het pseudoniem Josef KARNER in de serie Marx-Studien, werd eveneens vertaald in het Russisch. Het werk van HEDEMANN, *Grundzüge der Wirtschaftsrechts* (1922), werd in 1924 in het Russisch vertaald. Onder het Nazi-regime werd HEDEMANN autoriteit op het gebied van het burgerlijk recht; hij was de auteur van *Das Volksgesetzbuch* van 1942. Zie hierover GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, a.w., 194.
- 9.48. - DUGUIT, L., *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon*, a.w., 19.
- 9.49. - SALEILLES, *Etude sur la théorie générale des obligations*, 1904, 371.
- 9.50. - DUGUIT, L., *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon*, a.w., 21.
- 9.51. - *Sovetskoe Grazhdanskoe Pravo* (Sovjet Burgerlijk Recht), red. MIKOLENKO, Gosiurizdat, Moskou, 1938, 38.
- 9.52. - GOIKHBARG, A.G., *Osnovy chastnogo imushchestvennogo prava v SSSR* (Beginselen van privé-vermogensrecht in de USSR), 30, aangehaald door IOFFE, O.S., *Razvitie tsivilisticheskoi mysli v SSSR* (De ontwikkeling van de civilistische gedachte in de USSR), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1975, 109.

- 9.53. - *Grazhdansko-pravovoe polozhenie lichnosti (De burgerrechtelijke positie van het individu)*, Nauka, Moskou, 1975, 22.
- 9.54. - SAMOTSENKO, I.S., *Poniatie pravonarusheniia po sovetskomu zakonodatel'stvu (Het begrip van de rechtsschending volgens de sovjetwetgeving)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1963, 75.
- 9.55. - SAMOTSENKO, I.S., *Poniatie...*, a.w., 76.
- 9.56. - Aangehaald door MUSIN, V.A., 'K voprosu o sootnoshenii grazhdanskoj pravosposobnosti i sub'ektivnykh prav' (Over het probleem betreffende de verhouding tussen burgerlijke rechtsbekwaamheid en subjectieve rechten), *Vestnik LGU (Bode van de Leningradse Staatsuniversiteit)*, Seriya ekonomiki, filosofii, prava (Reeks economie, filosofie, recht), III, 10.
- 9.57. - LENIN, V.I., *Polnoe sobranie sochinenii (Volledige verzameling van werken)*, deel 49, 348, aangehaald door DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava sobstvennosti v SSSR (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)*, kandidaatsthesis, Moskou, 1978, 46.
- 9.58. - KECHEK'IAN, S.F., *Pravootnosheniia v sotsialisticheskom obshchestve (Rechtsverhoudingen in de socialistische maatschappij)*, AN SSSR, Moskou, 1959, 48.
- 9.59. - GRIBANOV, V.P., 'Grazhdansko-pravovaja okhrana imushchestvennykh i lichnykh prav sovetskikh grazhdan' (Burgerrechtelijke bescherming van de vermogensrechten en persoonlijke rechten van de sovjetburgers), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1974, nr. 12, 34.
- 9.60. - ALEKSANDROV, N.G., *Pravo i zakonnost' v period stroitel'stva kommunizma (Recht en wettelijkheid in de periode van opbouw van het communisme)*, Gosiurizdat, Moskou, 1961, 224.
- 9.61. - IAVICH, L.S., *Pravo i obshchestvennye otnosheniia (Recht en maatschappelijke verhoudingen)*, Gosiurizdat, Moskou, 1971, 166-224.
- 9.62. - MATUZOV, N.I., *Lichnost', prava, demokratiia (Persoon, rechten, democratie)*, Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1972, 100.
- 9.63. - Bij het definiëren van het subjectief recht als aanspraak (pritiiazanie) laten sovjetauteurs zich inspireren door WINDSCHEID: WINDSCHEID, B., *Die actio des Römische Zivilrechts vom Standpunkte des heutigen Rechts*, Düsseldorf, 1856, 3.
De term 'aanspraak' (pritiiazanie) wordt verkozen boven de term 'vordering' (isk), omdat deze laatste term al te zeer de nadruk legt op het privé-rechtsverkeer. 'Aanspraak' legt meer de nadruk op de rol van de staat als arbiter, die zorgt voor de goede uitvoering van het

subjectief recht. TARKHOV, V.N., Osushchestvlenie grazhdanskikh prav (Uitoefening van burgerlijke rechten), in het boek: Razvitie prav grazhdan SSSR i usilenie ikh okhrany na sovremennom etape kommunisticheskogo stroitel'stva (Uitbouw van de rechten van de burgers in de USSR en versteviging van hun bescherming in de huidige etappe van de communistische opbouw), Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1962, 115.

9.64. - STROGOVICH, N.S., Razvitie prav lichnosti v period stroitel'stva kommunizma (De uitbouw van de rechten van het individu in de periode van opbouw van het communisme), in het boek: Razvitie prav grazhdan SSSR i usilenie ikh okhrany na sovremennom etape kommunisticheskogo stroitel'stva (Uitbouw van de rechten der burgers in de USSR en versteviging van hun bescherming in de huidige etappe van de communistische opbouw), Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1962, 15.

In dezelfde zin:

ALEKSEEV, S.S., Sotsial'naja tsennost' prava v sovetskom obshchestve (De sociale waarde van het recht in de sovjetmaatschappij), Gosiurizdat, Moskou, 1971, 142-150, 178;

VITRUK, N.V., Sub'ektivnye prava sovetskikh grazhdan i ikh razvitie v period stroitel'stva kommunisticheskogo obshchestva (De subjectieve rechten van de sovjetburgers en hun uitbouw in de periode van opbouw van de communistische maatschappij), kandidaatsthesis, Kiev, 1965, 4;

MITSEVICH, N.V., Pravovye otnosheniia v sovetskom obshchestve (Rechtsverhoudingen in de sovjetmaatschappij), in het boek: Obshchaia teoriia sovetskogo prava (Algemene theorie van sovjetrecht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1966, 293;

MATUZOV, I.I., Sub'ektivnye prava grazhdan SSSR (Subjectieve rechten van de burgers in de USSR), Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1966, 38-40;

PATIULIN, V.A., 'Teoreticheskie i prakticheskie voprosy sub'ektivnykh prav grazhdan SSSR' (Theoretische en praktische vragen over subjectieve rechten van burgers in de USSR), Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht), 1968, nr. 7, 130;

FARBER, I.E., Prava cheloveka, grazhdanina i litsa v sovetskom obshchestve (Rechten van de mens, de burger en de persoon in de sovjetmaatschappij), Pravovedenie, 1967, nr. 1, 41;

CHECHOT, D.M., 'Sub'ektivnoe pravo, priroda, garantii, perspektivy' (Subjectief recht, zijn natuur, garanties en perspectieven), Vestnik LGU (Bode van de Leningradse Universiteit), IV, nr. 23, 1968, 134.

9.65. - IOFFE, O.S. en GRIBANOV, V.P., 'Predely osushchestvleniia sub'ektivnykh prav' (Grenzen aan de uitoefening van subjectieve rechten), Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht), 1964, nr. 7, 65.

9.66. - ZIL'BERSHTAIN, N., 'Nanesenie vreda sobstvennomu imushchestvu' (Het toebrengen van schade aan eigen vermogen), Vestnik Sovetskoi Iustitsii (Bode van de Sovjetjustitie), 1925, nr. 13, 510. Diezelfde idee vertolkt ook CARBONNIER: "On a voulu rattacher à l'idée du droit-fonction la jurisprudence sanctionnant l'abus du droit

de propriété. Mais cette jurisprudence est bien plutôt une tentative pour moraliser les rapports de voisinage par la répression des actes malicieux. Les tribunaux n' ont jamais admis - ce qui eût été bien plus significatif - à l' époque où la pénurie de logement était cruelle que le manquement d' un propriétaire urbain à remplir sa fonction sociale, qui est de loger les gens, pût justifier cette sorte de réquisition privée qu' est le squattage." CARBONNIER, J., *Flexible droit*, Pichon et Durand-Auzas, Parijs, 1971, 180.

9.67. - RUBINSTEIN, B., 'Printsip sotsial'no ekonomicheskogo naznachenii prava v grazhdanskom kodekse RSFSR' (Het principe van de sociaal-economische betekenis van het recht in het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), *Sovetskoe pravo (Sovjetrecht)*, 1926, nr. 4, 65.

9.68. - KEL'MAN, E.I., 'Spor o st. I grazhdanskogo kodeksa' (Twist over art. 1 van het Burgerlijk Wetboek), *Vestnik Sovetskoi Iustitsii (Bode van de Sovjetjustitie)*, 1927, nr. 18, 7.

9.69. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav (Basisproblemen van uitoefening en bescherming van burgerlijke rechten)*, doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 456.

9.70. - Niet alleen in de sovjetpers: zie het boeiende artikel van GREAVES, V.E., 'The social-economic purpose of private rights', *New York University Law Quarterly Review*, 1934, nr. 2, 165.

9.71. - *Sudebnaia Praktika (Rechtspraak)*, 1928, nr. 3, 13.

9.72. - STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava (Cursus van sovjet burgerlijk recht)*, Gosudarstvennoe sotsial'no-ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 251.

9.73. - STUCHKA, P.I., *Kurs...*, a.w., 251.

9.74. - STUCHKA, P.I., *Kurs...*, a.w., 251.

9.75. - STUCHKA, P.I., *Kurs...*, a.w., 252.

9.76. - Circulaire van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 16 juli 1924, geciteerd door ALEKSANDROVSKII, S., *Grazhdanskii kodeks, kommentarii (Burgerlijk Wetboek, commentaren)*, Gosizdat, Moskou, 1928, 17.

9.77. - Burgerlijke afdeling van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, nr. 255, geval nr. 33141, geciteerd door ALEKSANDROVSKII, S., *Grazhdanskii kodeks...*, a.w., 18.

9.78. - *Sudebnaia Praktika (Rechtspraak)*, 1929, nr. 17.

9.79. - STUCHKA, P.I., *Kurs...*, a.w., 252.

9.80. - STUCHKA, P.I., *Kurs...*, a.w., 252.

- 9.81. - Burgerlijke afdeling van het Opperste Gerechtshof van de Oekraïense unierepubliek, 1923, nr. 45.
- 9.82. - STUCHKA, P.I., *Grazhdanskoe pravo i praktika ego primeneniia* (Burgerlijk recht en de praktijk van zijn toepassing), Izd. Kommunisticheskoi Akademii, Moskou, 1929, 15.
- 9.83. - Geciteerd door RUBINSTEIN, B., 'Printsip sotsial'no-ekonomicheskogo naznacheniia prava v grazhdanskom kodekse RSFSR' (Het principe van de sociaal-economische betekenis van het recht in het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), *Sovetskoe pravo* (Sovjetrecht), 1926, nr. 4, 65.
- 9.84. - *Sudebnaia praktika RSFSR* (Rechtspraak van de RSFSR), 1929, nr. 1, 6.
- 9.85. - RUBINSTEIN, B., 'Printsip...', a.w., 66.
- 9.86. - *Sudebnaia praktika RSFSR* (Rechtspraak van de RSFSR), 1929, nr. 12, 2.
- 9.87. - *Sudebnaia praktika RSFSR* (Rechtspraak van de RSFSR), 1929, nr. 17, 15.
- 9.88. - ALEKSANDROVSKII, S., *Grazhdanskii kodeks, kommentarii* (Het Burgerlijk Wetboek, commentaren), Iurizdat, Moskou, 1928, 17.
- 9.89. - SVERDLOV, G.M. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks RSFSR v sudebnoi praktike* (Het Burgerlijk Wetboek in de rechtspraak), III, Iurizdat, Moskou, 1929, 16-17.
- 9.90. - RUBINSTEIN, B., 'Printsip sotsial'no-ekonomicheskogo naznacheniia prava v grazhdanskom kodekse RSFSR' (Het principe van de sociaal-economische betekenis van het recht in het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), *Sovetskoe pravo* (Sovjetrecht), 1926, nr. 4, 65.
- 9.91. - RUBINSTEIN, B., 'Printsip...', a.w., 67.
- 9.92. - De idee van de sociaal-economische doelgerichtheid wordt ook uitvoerig uiteengezet in SVERDLOV, G.M. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks RSFSR v sudebnoi praktike* (Het Burgerlijk Wetboek in de rechtspraak), III, Iurizdat, Moskou, 1929, 15-19.
- 9.93. - SVERDLOV, G.M. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks...*, a.w., 16. De auteurs wijzen erop dat het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR onveranderd van 'economische doelmatigheid' (khoziaistvennaia tselesoobraznost') spreekt, terwijl het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR het houdt bij 'economisch nuttige betekenis' (khoziaistvennaia polez'nost').

- 9.94. - *Ezhenedel'nik sovetskoi iustitsii* (Weekblad van de sovjetjustitie), 1927, nr. 4, 109.
- 9.95. - Burgerlijke kamer van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, beslissing van 20 november 1923, aangehaald door SVERDLOV, G.M. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks...*, a.w., 18.
- 9.96. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav* (Basisproblemen van uitoefening en bescherming van burgerlijke rechten), doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 430.
- 9.97. - NAKHIMSON, *Grazhdanskii kodeks* (Burgerlijk Wetboek), Iurizdat, Moskou, 1931, 7.
- 9.98. - GREAVES, V.E., 'The social-economic purpose of private rights', *New York University Law Quarterly Review*, 1934, nr. 2, 173.
- 9.99. - VIL'NIANSKII, S.I., *Znachenie sudebnoi praktiki v grazhdanskom prave* (De betekenis van de rechtspraktijk in het burgerlijk recht), *Uchenye trudy VIIUN* (Wetenschappelijke geschriften van het instituut van de Unie), IX, Iurizdat, Moskou, 1947, 267.
- 9.100. - MIKOLENKO, I.A.F., *Grazhdanskoe pravo* (Burgerlijk recht), Iurizdat, Moskou, 1938, 230.
- 9.101. - De 'trust' was de eerste juridische vorm waaronder de sovjet staatsonderneming tijdens en vlak na de N.E.P. heeft gefunctioneerd. Zie daarover: JAKOBS, O.W., *Eigentumsbegriff und Eigentums-system des sowjetischen Rechtes*, Böhlau Verlag, Keulen, 1965, 222 e.v.
- 9.102. - GENKIN, D.M., 'Pravo lichnoi sobstvennosti' (Persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaja zakonnost'* (Socialistische wettelijkheid), 1946, nr. 10, 17.
- 9.103. - AGARKOV, M.N., 'Obiazatel'stvo po sovetskomu grazhdanskomu pravu' (De verbintenis volgens het sovjet burgerlijk recht), *Uchenye trudy VIIUN* (Wetenschappelijke werken van het juridisch instituut van de Unie), III, Gosjurizdat, Moskou, 1940, 428.
- 9.104. - "Recht als sociaal fenomeen is verbonden met politieke actie, maar het gaat niet om een directe band. Recht wordt in werking gesteld door de staat, die gebruik maakt van zijn macht, zijn dwangapparaat en zijn doctrine om politieke actie via algemeen bindende regels, in de vorm van wetten veilig te stellen en te realiseren... De socialistische wet is één van de meest gezaghebbende instrumenten waardoor de werkende klasse haar politieke actie kristalliseert." TRIANIN, I.A., 'K problemu vzaimootnosheniia gosudarstva i prava' (Over het probleem van de verhouding tussen staat en recht), *Izvestiia AN SSSR* (Berichten van de Academie der Wetenschappen van de USSR), 1948, nr. 5, 10 en 18.

- 9.105. - AGARKOV, M.A., 'Problema zloupotrebleniia pravom v sovetskom prave' (Het probleem van het rechtsmisbruik in het sovjet-recht), *Izvestiia AN SSSR (Berichten van de Academie der Wetenschappen van de USSR)*, Serii ekonomiki i prava, nr. 6, Moskou, 1946, 427.
- 9.106. - SAMOILOVA, M.V., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR)*, kandidaatsthesis, Moskou,
- 9.107. - 'O sokhraneni zhilishchnogo fonda i ulucheni zhilishchnogo khoziaistva v gorodakh' (Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het woonbeheer in de steden), *SZ SSSR*, 1937, nr. 69, 314.
- 9.108. - Speculatie werd een typisch strafrechtelijke term, die betekent: aankoop van goederen met het oogmerk om ze met winst verder te verkopen; zie verder: afdeling IV over de beschikkingsbevoegdheid van de persoonlijke eigenaar.
- 9.109. - Aanvankelijk was inderdaad het plan opgevat om een uitgewerkt Burgerlijk Wetboek op te stellen voor de hele Unie. Dit opzet bleek echter onmogelijk omwille van de 'nationale bijzonderheden en tradities'. GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav (Basisproblemen van uitoefening en bescherming van burgerlijke rechten)*, doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 453.
- 9.110. - Over 'democratisch centralisme': GORLE, F., *Politieke instellingen van de Oosteuropese landen*, Interuniversitair Derde Cyclusonderwijs in Oosteuropakunde onder de auspiciën van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, Brussel, 1980, 57-60.
- 9.111. - *Izvestiia*, 12 februari 1957.
- 9.112. - *XXII s'ezd kommunisticheskoi partii sovetskogo soiuza, stenograficheskii otchet (XXIIste zitting van de Communistische Partij van de Sovjetunie, stenografisch verslag)*, III, Gospolitizdat, Moskou, 1962, 45.
- 9.113. - IOFFE, O.S. en GRIBANOV, V.P., 'Predely osushchestvleniia sub'ektivnykh grazhdanskikh prav' (De grenzen aan de uitoefening van subjectieve burgerlijke rechten), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1964, nr. 7, 14;
 RIASENTSEV, V.A., 'Usloviia i iuridicheskie posledstviia otkaza v zashchite grazhdanskikh prav' (De voorwaarden en juridische gevolgen van het weigeren van bescherming aan burgerlijke rechten), *Sovetskaia Iustitsiia (Sovjet gerechtigheid)*, 1962, nr. 9, 13;
 FLEISHITS, E.A., *Nauchno-prakticheskii kommentarii k GK RSFSR (Wetenschappelijk-praktische commentaar bij het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1966, 17.

- 9.114. - BRATUS', S.N., 'O predelakh osushchestvleniia grazhdanskikh prav' (Over de grenzen aan de uitoefening van burgerlijke rechten), *Pravovedenie*, 1967, nr. 3, 79-86;
- GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav* (Basisproblemen bij de uitoefening en de bescherming van burgerlijke rechten), doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 457;
- MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme), *Izd. Kharkovskogo Universiteta*, Kharkov, 1968, 204;
- KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti* (Persoonlijk eigendomsrecht), Nauka, Moskou, 1964, 104.
- 9.115. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav* (Basisproblemen bij de uitoefening en de bescherming van burgerlijke rechten), doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 110.
- 9.116. - Niet alleen de wetten, die worden uitgevaardigd door de Opperste Sovjet van de Unie of de unierepubliek, maar ook de decreten van de Presidia der Opperste Sovjets, die na bekrachtiging door de Opperste Sovjet kracht van wet krijgen, en de besluiten, uitgevaardigd door staats- of maatschappelijke organisaties, wanneer zij door de wetgevende organen daartoe gemachtigd zijn.
- 9.117. - Over de rol van deze para-juridische instellingen: BERMAN, H.J., *Justice in the USSR*, Vintage Books, New York, 1963, 289.
- 9.118. - NOVITSKII, I.B., *Solidarnost' interesov v sovetskom grazhdanskom prave* (De solidariteit van belangen in het sovjet burgerlijk recht), Gosiurizdat, Moskou, 1951, 119 p.
- 9.119. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1971, 311.
- 9.120. - VASIL'EV, I.U.S., 'Vzaimodeistvie prava i morali' (De samenwerking tussen recht en moraal), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1966, nr. 5, 19.
- 9.121. - *Izvestiia*, 19 februari 1962.
- 9.122. - IOFFE, O.S., 'Iuridicheskie normy i chelovecheskie postupki' (Juridische normen en menselijke handelingen), in het boek: *Aktual'nye voprosy sovetskogo grazhdanskogo prava* (Actuele vragen van sovjet burgerlijk recht), *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1964, 10-15.
- 9.123. - Term gebruikt door SVERDLOV, G.M. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks RSFSR v sudebnoi praktike* (Het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR in de rechtspraktijk), *Iurizdat*, Moskou, 1929, 15.

- 9.124. - NOVITSKII, I.B., *Solidarnost' interesov...*, a.w., 117.
- 9.125. - MALITSKII, G.N., *Grazhdanskii kodeksy sovetskikh respublik* (Burgerlijke wetboeken van de sovjetrepublieken), Sotsial'no-ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1925, 7.
- 9.126. - In G.W. 1936 werd de leidende rol van de Communistische Partij op slinkse wijze via art. 126 over de vrijheid van vereniging in de Grondwet binnengebracht. In de nieuwe Grondwet werd die leidende rol van de Communistische Partij in één van de eerste artikels benadrukt. GORLE, F., 'De nieuwe grondwet van de USSR van 7 oktober 1977', *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek Recht*, 1978, nr. 2, 102.
- 9.127. - Bespreking van de nieuwe grondwet van 1977 in *Osteuropa Recht*, 1978, nr. 1-2, 76.
- 9.128. - LENIN, V.I., *Pol'noe sobranie sochinenii* (Volledige verzameling van werken), deel 44, 412.
- 9.129. - NOVITSKII, I.B., 'Pravo sosledstva' (Burenrecht), *Pravo i zhizn'* (Recht en leven), 1924, nr. 5-6, 7.
- 9.130. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1971, 60.
- 9.131. - Deze kameradenrechtbanken houden zich voornamelijk met gevallen van burenhinder bezig in grote appartementsgebouwen. Eén van de belangrijkste taken van de kameradenrechtbanken is burgers door overtuiging en sociale beïnvloeding op te voeden en een houding van intolerantie aan te nemen t.a.v. om het even welke antisociale daad. Wet op de kameradenrechtbanken, *VVS RSFSR*, 1977, nr. 12, 254, vertaald naar het Frans door BEGAUX, C., 'Règlement des tribunaux de camarades de la R.S.F.S.R.', *Revue des Pays de l'Est*, 1977, nr. 1, 1-17.
- 9.132. - IOFFE, O.S. en GRIBANOV, V.P., 'Predely osushchestvleniia sub'ektivnykh grazhdanskikh prav' (De grenzen aan de uitoefening van subjectieve burgerlijke rechten), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1964, nr. 7, 15.
- 9.133. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1971, 65.
- 9.134. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR* (Eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 82; IOFFE, O.S. en TOLSTOI, I.U.K., *Novyi grazhdanskii kodeks RSFSR* (Het nieuw Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), Izd. LGU, Leningrad, 1965, 67; MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo

Universiteta, Kharkov, 1968, 230; VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaia sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), Izd. AN SSSR, Moskou, 1948, 340; KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 132; *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 416.

9.135. - SAMOILOVA, M.V., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR), kandidaatsthesis, Leningrad, 1965, 145; TOLSTOI, IU.K., 'Soderzhanie prava sotsialisticheskoi i lichnoi sobstvennosti v SSSR' (De inhoud van socialistische en persoonlijke eigendom in de USSR), *Vestnik Leningradskogo Universiteta, Seriya obshchestvennykh nauk* (Bode van de Leningradse Universiteit, Reeks sociale wetenschappen), Leningrad, 1953, nr. 6, 155.

9.136. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 132.

9.137. - TOLSTOI, IU.K., 'Soderzhanie prava sotsialisticheskoi i lichnoi sobstvennosti v SSSR' (De inhoud van socialistisch en persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Vestnik Leningradskogo Universiteta, Seriya obshchestvennykh nauk* (Bode van de Leningradse Universiteit, Reeks sociale wetenschappen), Leningrad, 1953, nr. 6, 151.

9.138. - SAMOILOVA, M.V., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), kandidaatsthesis, Leningrad, 1965, 144.

9.139. - STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava* (Cursus van sovjet burgerlijk recht), Gosudarstvennoe sotsial'no-ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 22.

9.140. - STUCHKA, P.I., *Kurs...*, a.w., 22.

9.141. - LIPETSKER, M.S., 'Pravo vladeniia' (Recht van bezit), *Sovetskaja Iustitsiia* (Sovjet gerechtigheid), 1937, nr. 5, 17-18.

9.142. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti SSSR* (Eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 82-83; LIPETSKER, M.S., 'Pravo vladeniia' (Recht van bezit), *Sovetskaja Iustitsiia* (Sovjet gerechtigheid), 1937, nr. 5, 17; STUCHKA, P.I., *Kurs...*, a.w., 21; KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 132.

9.143. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaia sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), Izd. AN SSSR, Moskou, 1948, 572.

- 9.144. - Het principe, dat voor roerende goederen bezit geldt als titel is immers, aldus het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, onverzoenbaar met het vermoeden van staatseigendom: SVERDLOV, G.M. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks RSFSR v sudebnoi praktike* (Het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR in de rechtspraktijk), Iuridicheskoe izdatel'stvo NKIU, Moskou, 1929, 41. Voor verdere informatie: zie de bespreking van de Nieuwe Economische Politiek in het historisch overzicht.
- 9.145. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1944, 134-135.
- 9.146. - VENEDIKTOV, A.V., 'Problema zashchity fakticheskogo vladeniia v sovetskom prave' (Het probleem van de bescherming van de feitelijke bezitter in het sovjetrecht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1941, nr. 4, 120-125.
- 9.147. - BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie i sdelki po stroeniiam* (Recht op een gebouw en overeenkomsten m.b.t. gebouwen), Gosiurizdat, Moskou, 1954, 26.
- 9.148. - Art. 152 B.W. RSFSR 1964. Indien het vermogen werd verkocht tot uitvoering van een gerechtelijke beslissing, dan kan het onder geen enkele voorwaarde worden teruggevorderd door de eigenaar (lid II van art. 152 B.W. RSFSR 1964).
- 9.149. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR* (Eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 94.
- 9.150. - TOLSTOI, IU.K., 'Teoreticheskie problemy kodifikatsii grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Theoretische problemen van codificatie van de wetgeving), *Vestnik Leningradskogo Universiteta, Serii ekonomiki, filosofii, prava* (Bode van de Leningradse Universiteit, Serie economie, filosofie, recht), III, 1961, nr. 17, 119.
- 9.151. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 134-135.
- 9.152. - Daarbij steunen zij op een toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 29 juni 1925, *Ezhenedel'nik sovetskoi iustitsii* (Weekblad van de sovjetjustitie), 1925, nr. 28, 18.
Volgens ORLOVSKII werd aanvankelijk de feitelijke bezitter niet als eigenaar erkend: "In de zaak Tsyganka t. Kozlov over het eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis, stelde het Opperste Gerechtshof van de RSFSR dat Kozlov op basis van een jarenlang gebruik van het woonhuis en van het uitvoeren van kostelijke herstellingen geen eigendomsrecht t.a.v. dat woonhuis heeft verworven, gezien het Burgerlijk Wetboek het instituut van de verkrijgende verjaring niet kent. In dergelijke gevallen gaan deze objecten over in eigendom van de staat: beslissing nr. 145 van

27 februari 1939 van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR. In zijn latere rechtspraak erkende het Opperste Gerechtshof echter dat de rechtbank aan de feitelijke bezitter het eigendomsrecht kan toekennen, overeenkomstig de instructie van de Volkscommissariaten van Economie en van Justitie van 5 april 1936 'Over de registratie van het privé-eigendomsrecht en het privé-bouwwrecht t.a.v. woonhuizen, die op de feitelijke bezitter zijn overgegaan, zonder inachtneming van de nodige formaliteiten.' ORLOVSKII, P.I., 'Pravo sobstvennosti v praktike Verkhovnogo Suda SSSR' (Het eigendomsrecht in de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1944, 9-10, 11.

9.153. - VENEDIKTOV, A.V., 'Zashchita fakticheskogo vladeniia v usloviakh mirnogo i voennogo vremeni' (De bescherming van het feitelijk bezit in vredes- en oorlogstijd), *Uchenye trudy VIIUN* (Wetenschappelijke werken van het juridisch instituut van de Unie), Moskou, 1947, 49;

CHEREPAKHIN, V., 'Priobretenie prava sobstvennosti po davnosti vladeniia' (Verwerving van eigendomsrecht na langdurig bezit), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1940, nr. 4, 51.

9.154. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 140.

MIKHAILOVA, A.M., in een boekbespreking van het werk van EROSHENKO, A.A., *Lichnaia sobstvennost' v grazhdanskome prave* (Persoonlijk eigendomsrecht in het burgerlijk recht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1973, 207 p. EROSHENKO verdedigt de stelling dat met de verjaring van het vorderingsrecht het subjectief materieel recht eveneens tenietgaat. Volgens MIKHAILOVA blijft het subjectief materieel recht behouden. Slechts het recht om dit materieel recht langs gerechtelijke weg af te dwingen, verdwijnt. Andere middelen tot realisatie van het subjectief recht blijven echter behouden, zoals dit voortvloeit uit art. 89 en 474 B.W. RSFSR 1964 (*Pravovedenie*, 1974, nr. 6, 139).

9.155. - RUBANOV, A.A., *Konstitutsionnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v SSSR, Tezisy doklada* (Constitutionele problemen van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR, Stellingen van een verslag); dit verslag werd voorgebracht op de wetenschappelijke raad van 13 oktober 1980.

9.156. - STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava* (Cursus van het sovjet burgerlijk recht), Gosudarstvennoe ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 23.

9.157. - IOFFE, O.S. en GRIBANOV, V.P., 'Predely osushchestvleniia sub'ektivnykh grazhdanskikh prav' (De grenzen van de uitoefening van subjectieve burgerlijke rechten), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1964, nr. 7, 14.

- 9.158. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 211.
- 9.159. - BASIN, G.F., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Gosiurizdat, Moskou, 1970, 22.
- 9.160. - EROSHENKO, A., 'Ob iz'iatii imushchestva ispol'zuemogo dlia izvlecheniia netrudovogo dokhoda' (Over het ontnemen van vermogen, gebruikt tot het opstrijken van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1966, nr. 20, 6.
- 9.161. - GRIBANOV, V.P. en DUL'NEVA, L.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti v period razvernutogo stroitel'stva kommunizma* (Persoonlijk eigendomsrecht in de periode van intensieve opbouw van het communisme), Gosiurizdat, Moskou, 1963, 51.
- 9.162. - AMFITEATROV, G.N., 'O prave lichnoi sobstvennosti' (Over persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1945, nr. 8, 16.
- 9.163. - VLADIMIRSKII, E.A., *Lichnaia sobstvennost' v sisteme proizvodstvennykh otnoshenii sotsialisticheskogo obshchestva* (Voprosy teorii i metodologii) (Persoonlijke eigendom in het systeem van productieverhoudingen in de socialistische maatschappij), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1974, 114 p.
- 9.164. - "De bron voor de groei van de maatschappelijke rijkdom, van de levensstandaard van de bevolking en van elke sovjetmens, is de arbeid van de sovjetbevolking, vrij van uitbuiting. In overeenstemming met het principe 'Van ieder volgens zijn mogelijkheden, aan ieder volgens zijn arbeid' oefent de staat controle uit op de maat van arbeid en van consumptie. De staat bepaalt de belastingstarieven t.a.v. inkomsten, die aan belasting onderhevig zijn." (art. 14, lid I en II van G.W. 1977 USSR).
- 9.165. - SAMOILOVA, M.V., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), autoreferaat van een kandidaatsthesis, Leningrad, 1965, 12.
- 9.166. - IAKOVLEV, V.F., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti po novomu grazhdanskomu pravu, v kn. Tezisy dokladov i nauchnykh soobshchenii* (Kazakhskaja respublikanskaja nauchnaia konferentsiia na temu 'grazhdanskoe i grazhdansko-protsessual'noe zakonodatel'stvo Kazakhskoi SSSR) (Grenzen aan de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht volgens het nieuw burgerlijk recht, in het boek: Stellingen in verslagen en wetenschappelijke referaten (Kazakhse wetenschappelijke conferentie over het thema 'burgerlijke wetgeving en wetgeving inzake burgerlijk procesrecht van de Kazakhse unierepubliek')), Alma-Ata, 1965, 35-37.

- 9.167. - Zie ook KHOLIIVCHENKO, A., 'Primenenie zakona ob iz'iatii imushchestva ispol'zuemogo dlia izvlecheniia netrudovyykh dokhodov' (De toepassing van de wet over het ontnemen van vermogen, gebruikt voor het opstrijken van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt), *Sotsialisticheskaya zakonnost'*, 1965, nr. 2, 21.
- 9.168. - SAMOILOVA, M.V., *Osushchestvlenie prava lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR*, v kn. *Voprosy grazhdanskogo prava i protsessa, sbornik statei* (De uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR, in het boek: Vragen over burgerlijk recht en procesrecht, verzameling van artikels), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1961, 48.
- 9.169. - "Op deze wijze verruimt de burgerlijke wetgeving de toepassing van burgerrechtelijke bepalingen bij het beteugelen van maatschappelijk vijandige gedragingen van verscheiden aard, die tot doel hebben zich te verrijken zonder inbreng van maatschappelijk nuttige arbeid. Meer bepaald i.v.m. het instituut van het persoonlijk eigendomsrecht betekent dit dat de burgerlijke wetgeving de mogelijkheid geeft om op strenge wijze in het alledaagse leven het arbeidsprincipe bij de toeëigening van het vermogen in persoonlijke eigendom te handhaven en te strijden tegen gevallen van verrijking zonder arbeid." MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 222.
- 9.170. - *Grazhdansko-pravovaya okhrana interesov lichnosti* (Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu), red. CHEREPAKHIN, Iurizdat, Moskou, 1969, 11-12; EROSHENKO, A.A., *Lichnaya sobstvennost' v grazhdanskom prave* (Persoonlijke eigendom in het burgerlijk recht), Iuridicheskaya Literatura, Moskou, 1973, 31; GRIBANOV, V.P., 'O poniatii netrudovogo dokhoda' (Over het begrip inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Sovetskaya Iustitsiya*, 1967, nr. 9, 8.
- 9.171. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 213.
- 9.172. - Bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 23 oktober 1963, nr. 14, 'O sudebnoi praktike po delam bezvozmezhnom iz'iatii domov, dach i drugikh stroenii, vozvedennykh ili priobretennykh na netrudovyye dokhody' (Over de rechtspraak in zaken over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgetrokken of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1963, nr. 6, 10.
- 9.173. - TARKHOV, V.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR. Poniatie i soderzhanie* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR. Begrip en inhoud), kandidaatsthesis, Saratov, 1952, 133.

9.174. - *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1966, nr. 5, 87.

9.175. - "Het is volledig toegelaten dat burgers, die bijvoorbeeld op hun grondstuk aan huis groenten en fruit kweken voor eigen gebruik, de overschotten op de markt volgens de marktprijzen verkopen. Er zit ook niets tegenwettelijks in het feit dat burgers, die op wettelijke basis een koe en ander vee in persoonlijke eigendom hebben, een deel van de melk verkopen volgens de marktprijzen of de overschot van het vlees van een geslachte koe op de markt verkopen. Derhalve is niet elk bijkomend inkomen een voldoende grond voor het zonder vergoeding ontnemen van objecten van persoonlijke eigendom, verworven op basis van deze inkomsten. Naargelang de omvang van het inkomen, de aard van de activiteit van de persoon en andere concrete gegevens van de zaak, kunnen de commissie bij het uitvoerend comité en de rechtbank de vraag oplossen of het inkomen al dan niet uit arbeid voortkomt. Bijvoorbeeld, de echtgenoten Pugachenko (de vrouw van Pugachenko werkte nergens) fokten in de loop van 5 jaar 20 zwijnen en verkocht het vlees van de geslachte varkens op de markt. Met dit inkomen bouwden zij een huis. Een volksrechtbank van de stad Leningrad besloot tot het zonder vergoeding ontnemen van het woonhuis. De rechtbank oordeelde dat Pugashenko lange tijd systematisch zwijnen had vetgemest, niet om zijn gezin te voeden, maar om ze te verkopen op de markt. Naar onze mening is het inkomen van Pugashenko ongetwijfeld inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt." FEDOTOVSKAJA, Z.A., *Sudebnaia praktika...*, a.w., 101.

9.176. - GENKIN, D.M., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR, v kn. Nauchnaia sessiia sviashchennaia 20-letiiu sushchestvovaniia vse-soiuznogo instituta iuridicheskikh nauk, 1925-1945* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR, in het boek: Wetenschappelijke sessie n.a.v. het 20-jarig bestaan van het instituut voor juridische wetenschappen van de Unie 1925-1945), Moskou, 1946, 17.

9.177. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav* (Basisproblemen bij de uitoefening en bescherming van burgerlijke rechten), doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 549.

9.178. - *SU SSSR*, 1937, nr. 69, 314.

9.179. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1963, nr. 1, 6.

9.180. - AIUEVA, E. en BARYSHEV, A., 'Iz praktiki primeneniia statei 5, 14, 25 Osnov grazhdanskogo zakonodatel'stva' (Uit de praktijk van de toepassing van art. 5, 14, 25 van de Beginselen van burgerlijke wetgeving), *Sovetskaja Iustitsiia*, 1963, nr. 4, 7.

9.181. - Art. 1 G.W. USSR 1977: "De USSR is een socialistische staat van heel het volk...". Vgl. art. 1 G.W. USSR 1936: "De USSR is een socialistische staat van arbeiders en boeren."

- 9.182. - Besluit van de Raad der Ministers van de RSFSR van 9 augustus 1963 'Over de maximum-huurprijzen voor het in huur geven van woonhuizen en dacha's, toebehorend aan burgers op basis van persoonlijk eigendomsrecht' (O predel'nykh stavkakh platy za sdavaemye v naem zhilye i dachnye pomescheniia v domakh i dachakh, prinallezhashchikh grazhdanam na prava lichnoi sobstvennosti), *SP RSFSR*, 1963, nr. 15, 102. Dit besluit legt de maximum-huurprijzen voor woonhuizen vast op 16 kopeken voor 1 m².
- 9.183. - Richtlijn nr. 32 van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR 'Over enkele problemen, die oprezen in de praktijk der rechtbanken bij het toepassen van de normen van het Burgerlijk Wetboek, die verhoudingen van persoonlijke eigendom t.a.v. een woonhuis regelen' (O nekotorykh voprosakh, vznikshikh v praktike sudov pri primeneni norm GK reguliruiushchikh otnosheniia lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom), 22 maart 1966, *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1966, nr. 6, 5.
- 9.184. - *Ibidem*.
- 9.185. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav (Basisproblemen bij de uitoefening en de bescherming van burgerlijke rechten)*, doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 591.
- 9.186. - Zie hoofdstuk I - Bronnen van sovjetrecht.
- 9.187. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy...*, a.w., 592.
- 9.188. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy...*, a.w., 595.
- 9.189. - TOLSTOI, I.U.K. en IOFFE, O.S., *Osnovy sovetskogo grazhdanskogo zakonodatel'stva (Principes van sovjet burgerlijke wetgeving)*, Izd. LGU, Leningrad, 1962, 76.
- 9.190. - EROSHENKO, A., 'Ob iz'iatii imushchestva, ispol'zuemogo dlia izvlecheniia netrudovykh dokhodov' (Over het ontnemen van vermogen, gebruikt tot het opstrijken van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1966, nr. 20, 16.
- 9.191. - 'O sudebnoi praktike po delam o bezvozmezhnom iz'iatii domov, dach i drugikh stroenii, vozvedennykh ili priobretennykh grazhdanami na netrudovye dokhody' (Over de rechtspraktijk in zaken over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op grond van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt), richtlijn van 23 oktober 1963, nr. 14, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR 1924-1977 (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR 1924-1977)*, deel I, Izd. Izvestiia soveto narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 143.

- 9.192. - Voor de verhuring van ruimten, die niet als woonruimten worden gebruikt, werden maximum-prijzen bepaald door het besluit van de Ministerraad van de USSR van 28 juli 1965 'Over de maximum-huurprijzen voor ruimten, die niet voor bewoning worden gebruikt' (O stavkakh arendnoi platy za nezhilye pomescheniia), *SP RSFSR*, 1965, nr. 17, 105. Verhuring van dergelijke ruimte voor handelsdoeleinden (bijvoorbeeld stapelplaatsen in hout voor het bewaren van broden in de steden) mogen worden verhuurd aan maximum 8 roebel 80 kopeken per jaar voor 1 m².
- 9.193. - Aangehaald o.m. door GENKIN, D.M., 'Pravo lichnoi sobstvennosti' (Persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaia zakonnost'* (*Socialistische wettelijkheid*), 1946, nr. 10, 17.
- 9.194. - IOFFE, O.S., 'Grazhdansko-pravovaia okhrana interesov lichnosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu in de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (*Sovjetstaat en Recht*), 1956, nr. 2, 55-56.
- 9.195. - *Grazhdansko-pravovaia okhrana interesov lichnosti* (Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu), *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1969, 85.
- 9.196. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 378.
- 9.197. - Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 4 juni 1937 'Over het verbod om tot landbouwgebruik bestemde gronden te verpachten', *SZ SSSR*, 1937, nr. 37, 150.
- 9.198. - VOLOSHIN, N.P., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolchoznogo dvora* (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 9.
- 9.199. - BONNER, A., 'Praktika iz'iatii stroenii vozvedennykh ili pribretennykh na netrudoverye dokhody' (De praktijk van het ontnemen van gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt), *Sovetskaja Iustitsiia*, 1964, nr. 7, 6.
- 9.200. - Aangehaald door MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 183-184.
- 9.201. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 183.
- 9.202. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 379; IOFFE, O.S., *Grazhdansko-pravovoe polozhenie lichnosti...*, a.w., 12; KHALFINA, R.O., 'O prave lichnoi sobstvennosti v period razvernuto go stroitel'stva kommunizma' (Over persoonlijk eigendomsrecht in de periode van intensieve opbouw van het communisme), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (*Sovjetstaat en Recht*), 1960, nr. 1, 31.

- 9.203. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 183;
 DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 381.

- 9.204. - STEPANENKO, G. en BASIN, IU., 'Vyselenie s'emshchika, imeiushchego zhiloi dom na prave lichnoi.sobstvennosti' (Het uitdrijven van een gebruiker, die een woonhuis bezit in persoonlijke eigendom), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1956, nr. 3, 6;
 TABACHNYI, M. en POVAR, A., 'Dosrochnoe rastorzenie dogovora zhilishchnogo naima s litsami, imeiushchimi zhilye doma na prave lichnoi sobstvennosti' (Het voortijdig verbreken van een huurcontract met personen, die een woonhuis op basis van persoonlijk eigendomsrecht hebben), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1960, nr. 9, 14;
 KHOLIIVCHENKO, A. en IANOVSKII, IA., 'Eshche raz o vyselenii s'emshchika, imeiushchego dom na prave lichnoi sobstvennosti' (Nogmaals over het uitdrijven van de gebruiker, die een woonhuis heeft op basis van persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1960, nr. 11, 13.

Uitdrijving is niet mogelijk indien het huis wel woonruimte biedt, doch fundamentele ombouwing vraagt om gedurende het ganse jaar door bewoonbaar te zijn (*Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1963, nr. 5, 21).

Ook moet de rechtbank nagaan op welke grond de persoonlijke eigenaar zijn woonhuis heeft verworven: indien het woonhuis door de eigenaar werd gekocht of gebouwd, dan kan hij geen ander doel hebben gehad dan het woonhuis zelf te gaan bewonen (beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de Oekraïense unierepubliek, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de Oekraïense unierepubliek)*, 1958, nr. 321.

- 9.205. - BILINSKY, A., 'Das Haus und Wohnungseigentum in der UdSSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1976, nr. 17, 61.

Het gebruiksrecht van de leden van het gezin van de huurder werd reeds vermeld in het besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR van 1 augustus 1927 'Over de regeling van het gebruiksrecht van woonruimte in huizen van het gesocialiseerde fonds' (Ob uregulirovaniu prava pol'zovaniia zhiloi ploshchad'iu v domakh obobshchestvennogo fonda), *SU RSFSR*, 1927, nr. 80, 585.

- 9.206. - Bij 'feitelijke huwelijksrelatie' ontstaat geen gebruiksrecht t.a.v. de woning voor de partner-niet-eigenaar. Deze strenge houding werd ingenomen door het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, waardoor het Hof een beslissing van een volksrechtbank vernietigde, waarin de 'feitelijke huwelijkspartner' als zelfstandig gebruiker van de woning werd erkend. *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1976, nr. 10, 2-3.
 Het Opperste Gerechtshof stelde dat, gezien de eiseres arbeidsgeschiedt was en er geen geregistreerd huwelijk voorhanden was, zij niet tot de personen, opgesomd in art. 301 B.W. RSFSR behoorde.
 Contra: TOLSTOI, IU.K., *Sovetskoe zhilishchnoe zakonodatel'stvo (Sovjet woonwetgeving)*, Izd. LGU, Leningrad, 1974, 81.

9.207. - Daartoe behoren ook de natuurlijke kinderen, waarvan de afkomst door de ouders op de door de wet voorgeschreven wijze werd vastgelegd. Ongehuwde moeders worden geacht met hun kind(eren) een volwaardig gezin te vormen: ZIOMENKO, I.U.I., *Sem'ia i pravo na zhiluiu ploshchad' v SSSR (Het gezin en het recht op woonruimte in de USSR)*, kandidaatsthesis, Kharkov, 1970, 15.

9.208. - Het begrip 'onderhoudsontvangers' of 'izhdiventsy' is ook gekend in het sovjet erfrecht. De onderhoudsontvangers behoren in erfrecht tot de wettelijke erfopvolgers. Zij komen op en erven bij gelijke delen samen met de opkomende orde. Bij testamentaire beschikking hebben zij recht op een reserve van twee derden van het deel dat hun bij wettelijke erfopvolging zou zijn toegekomen. Om tot de categorie van de 'izhdiventsy' te worden gerekend, moet de persoon in kwestie aan een aantal vereisten voldoen: feitelijk economisch afhankelijk zijn van de onderhoudsverstrekker, genieten van voortdurende hulpverstrekking, die de basisbron van inkomsten vormt voor de onderhoudsontvanger en tenslotte moet de onderhoudsontvanger arbeidsongeschikt zijn.

Naast de categorieën I, II en III (indeling volgens de graad van invaliditeit) zijn per definitie arbeidsongeschikt: mannen van 60 jaar, vrouwen van 55 jaar en kinderen tot 16 jaar, indien zij verder studeren, tot 18 jaar; richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1966, nr. 4, 20.

9.209. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR*, 1964, nr. 3, 23;
Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1973, nr. 2, 1.

9.210. - Beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR, 8 november 1940, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1940, Iurizdat, Moskou, 1941, 261.

9.211. - Beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 8 maart 1950, zaak 38-218, *Sudebnaia Praktika Verkhovnogo Suda SSSR (Rechtspraktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1950, nr. 6, 34.

9.212. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1966, nr. 4, 25. In de literatuur daarentegen werd de stelling verdedigd dat het gebruiksrecht t.a.v. een woonruimte in een eigen huis niet voortvloeit uit de bevoegdheden als persoonlijke eigenaar, maar uit de garantie, die de staat aan elke sovjetburger verstrekt, nl. dat aan zijn woonbehoeften wordt tegemoetgekomen. ASKNAZII, S.N., *Sovetskoe zhilishchnoe pravo (Sovjet woonrecht)*, Stroiizdat, Moskou, 1940, 5;
IAKOBSON, N., 'Primenenie zakona ot 17 oktiabria 1937 o zhilishchakh' (De toepassing van de wet van 17 oktober 1937 over woonhuizen), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1938, nr. 23-24, 18.

9.213. - Beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 8 november 1940, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR* (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1940, Izdizdat, Moskou, 1941, 261.

9.214. - ZIOMENKO, IU.I., *Sem'ia i pravo na zhiluiu ploshchad' v SSSR* (Het gezin en het recht op een woonruimte in de USSR), kandidaatsthesis, Kharkov, 1970, 15;

EROSHENKO, A.A., 'Osushchestvlenie grazhdaninom pravomochii po pol'zovaniu lichnym imushchestvom' (De uitoefening door de burger van bevoegdheden i.v.m. gebruik van persoonlijk vermogen), *Sovetskaia Iustitsiia* (Sovjet gerechtigheid), 1969, nr. 4, 8;

DIATLOV, P.N., *Pravovye voprosy snosa domov pri kapital'nom stroitel'stve* (Juridische vragen bij het inbeslagnemen van woonhuizen voor het optrekken van staatsgebouwen), Izdatel'stvo Budivel'nik, Kiev, 1974, 84;

MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 229;

TOLSTOI, IU.K., *Sovetskoe zhilishchnoe pravo* (Sovjet woonrecht), Izd. LGU, Leningrad, 1967, 52.

9.215. - TOLSTOI, IU.K., *Sovetskoe zhilishchnoe pravo* (Sovjet woonrecht), Izd. LGU, Leningrad, 1967, 32.

9.216. - TOLSTOI, IU.K., *Sovetskoe zhilishchnoe zakonodatel'stvo* (Sovjet woonwetgeving), Izd. LGU, Leningrad, 1974, 81-82.

Door de rechtspraak werd tevens een zelfstandig gebruiksrecht gecreëerd voor de gezinsleden van een aandeelhouder in een woningbouwcoöperatieve. In dat geval legde de rechtspraak er wel duidelijk de nadruk op dat de gezinsleden niet beschikten over een zelfstandig gebruiksrecht. Hun gebruiksrecht vloeit voort uit de statutaire rechten van de aandeelhouders (*Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1970, nr. 11, 5). In de richtlijn van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 25 februari 1967, nr. 3 (*Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1967, nr. 2, 16) wordt gesteld dat het beëindigen van de gezinsverhouding op zichzelf niet het recht geeft aan de aandeelhouder om het gewezen gezinslid uit te drijven. Bij het intreden in de coöperatieve geeft de aandeelhouder zelf een opsomming van de leden van zijn gezin. Deze opsomming van de gezinsleden van de aandeelhouder wordt opgenomen in de toelating tot ingebruikneming van de woning (order), die door de organen van het woonbeheer wordt afgeleverd. Al deze gezinsleden hebben een gelijk gebruiksrecht t.a.v. de aan de aandeelhouder ter beschikking gestelde woonruimte.

Het beëindigen van de gezinsverhouding met een lid van een dachabouwcoöperatieve brengt niet automatisch het verlies van het gebruiksrecht t.a.v. de dacha mee. Het gewezen gezinslid mag slechts worden uitgewezen in de gevallen, voorzien door art. 333 B.W. RSFSR 1964: systematisch afbreken of beschadigen van de woonruimte, systematisch schenden van de regels van socialistisch samenleven, waardoor samenleven met andere gezinsleden in eenzelfde woonruimte onmogelijk wordt, langdurige afwezigheid, het systematisch niet betalen van huur voor het gebruik van de dacha: rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van de

RSFSR, *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1974, nr. 7, 2-3.

9.217. - AIUEVA, E.I., 'Sdelki grazhdan po rasporiazheniiu legkovymi avtomobiliiami' (Overeenkomsten tussen burgers waarbij over personenwagens wordt beschikt), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjet-staat en Recht), 1974, nr. 9, 109.

9.218. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), red. RIASENTSEV, I, Iurizdat, Moskou, 1965, 264.

9.219. - De bestuurder van een personenwagen in de Sovjetunie moet om de vijf jaar een medische controle ondergaan om na te gaan of hij of zij nog in staat is een wagen te besturen. Indien dit niet het geval (meer) is, verliezen zij hun rijbewijs: *Prava i obiazannosti vladel'tsa avtomobilla* (Rechten en verplichtingen van de bezitter van een personenwagen), *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1974, 33.

9.220. - AIUEVA, E.I., 'Sdelki...', a.w., 110.

9.221. - AIUEVA, E.I., 'Sdelki...', a.w., 109.

9.222. - KASK, P.P., 'Voprosy osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti na avtotransportnye sredstva' (Vragen bij de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. autotransportmiddelen), *Uchenye zapiski Tartuskogo Universiteta* (Wetenschappelijke geschriften van de Universiteit te Tartu), Vyp. 183, Trudy po pravovedeniiu 4, Tartu, 1966, 110.

9.223. - De staat heeft een speciaal netwerk van tweedehandswinkels in het leven geroepen, uit vrees dat ook in deze sector de zwarte markt en speculatie zouden woekeren. Voor de sovjeteeconomie kan het niet nadelig zijn dat de sovjetburger gebruiksgoederen, die hij niet meer nuttig vindt, verkoopt. In de commissieshops worden klederen, schoenen, meubels of boeken (bukinist) verkocht. De werkingskosten van deze tweedehandswinkels worden integraal gedekt door de verkoper (een commissieloon van 7 % op de verkoopprijs).

Commissieshops zijn beveiligd tegen het gebrek aan een koper: de verkoper wordt slechts betaald wanneer een koper werd gevonden. Een speciale soort van commissieshops (skupochnye) betaalt de verkoper onmiddellijk, doch daar liggen de commissielonen veel hoger. De activiteiten van de commissieshops worden nauwkeurig in het oog gehouden door de staat om te vermijden dat gestolen waar of in het zwart vervaardigde goederen via de commissieshops zouden worden verkocht. De staat controleert eveneens of de prijzen in de commissieshops niet hoger komen te liggen dan de staatsprijzen voor nieuwe produkten. Binnen deze grens wordt de prijs bepaald door de commissieshops zelf (wat zeker niet de normale gang van zaken is in staatswinkels). De prijzen zijn bovendien flexibel: indien een artikel niet wordt verkocht, kan de prijs worden verminderd met het akkoord van de verkoper. KATSELINBOIGEN, A., 'Coloured markets in the Soviet Union', *Soviet Studies*, vol. XXIX, jan. 1977, 65-66.

- 9.224. - Nochtans eist art. 65 B.W. RSFSR 1964 slechts een notariële volmacht voor het afsluiten van contracten, die in notariële vorm moeten worden verleden. LEVIN, I.U., 'Oformlenie otnoshenii mezhdru sobstvennikom avtomachiny i litsami poluchaiushchimi ei vo vremennoe pol'zovanie' (Het authenticifiëren van verhoudingen tussen de eigenaar van een personenwagen en personen die deze wagen in tijdelijk gebruik ontvangen), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1957, nr. 4, 58.
- 9.225. - KASK, P.P., 'Voprosy osushchestvleniia...', a.w., 113.
- 9.226. - Aangehaald door KASK, P.P., 'Voprosy osushchestvleniia...', a.w., 112.
- 9.227. - "Transportmiddelen, die zich in persoonlijke eigendom bevinden, worden slechts geregistreerd op naam van één bezitter." : besluit van de Raad van Ministers van de USSR nr. 1022, 30 september 1963. Zoals reeds vermeld, worden de meeste nieuwe wagens door staatswinkels verdeeld. In dat geval wordt de personenwagen slechts op naam van één eigenaar geplaatst, nl. diegene op wiens naam de bestelling in de winkel werd gedaan en op wiens naam de rekening werd opgemaakt, met afgifte van het technisch paspoort en de coupon. De ratio van deze regeling zou zijn dat elke nieuwe wagen een bron van verhoogd gevaar is, waarvoor één bepaalde persoon aansprakelijk moet zijn. KASK, P.P., 'Voprosy osushchestvleniia...', a.w., 107.
- 9.228. - POKROVSKII, B.V. en STEPANENKO, G.N., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na avtomobil' i sdel'ki avtomashinami' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een personenwagen en overeenkomsten over personenwagens), *Trudy Kazakhskogo gosudarstvennogo Universiteta im. Kirova* (Werken van de Kazakhse Staatuniversiteit met de naam Kirov), *Seriia Iuridicheskaja*, II, Alma-Ata, 1956, 119.
- 9.229. - *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1951, nr. 4, 7; 1956, nr. 3, 13.
- 9.230. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1960, nr. 5, 8.
- 9.231. - *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1951, nr. 4, 7.
- 9.232. - "Wanneer het subjectief recht tegelijk een verplichting is, betekent een weigering om dit recht te realiseren een niet toegelaten wijze van uitoefening van dat recht." IOFFE, O.S. en GRIBANOV, V.P., 'Predely osushchestvleniia sub'ektivnykh grazhdanskikh prav' (De grenzen aan de uitoefening van subjectieve burgerlijke rechten), *Pravovedenie*, 1967, nr. 3, 19.
- Wie zich dus niet 'economisch' gedraagt t.a.v. een woonhuis, overschrijdt de grenzen van de uitoefening van het subjectief recht van persoonlijke eigendom en schendt tegelijkertijd de op hem rustende administratieve verbintenis t.a.v. het uitvoerend comité van de plaatse-

lijke sovjet. AGARKOV, M.M., 'Problemy zloupotrebleniia pravom v sovetskom grazhdanskom prave' (Het probleem van het rechtsmisbruik in het sovjet burgerlijk recht), *Izvestiia AN SSSR, Otdelenie ekonomiki i prava* (Berichten van de Academie der Wetenschappen van de USSR, afdeling economie en recht), Moskou, 1946, nr. 6434.

MASLOV noemt de verplichting tot het economisch onderhouden van een woonhuis 'staatsbelangrijk' (gosudarstvenno-znachimaia. MASLOV, V.F., *Osushchestvlenie i zashchita prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Uitoefening en bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 47.

9.233. - Besluit van de Raad der Volkscommissarissen 'Ob upravlenii domakh' (Over het beheer van woonhuizen), 8 augustus 1921, *SU RSFSR*, 1921, nr. 60, 411.

Hierover ook: ORLOVSKII, P.E., 'Pravo sobstvennosti i praktika Verkhovnogo Suda SSSR' (Eigendomsrecht en de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR), *Sotsialisticheskaia zakonnost'*, 1944, nr. 9-10, 14.

9.234. - In heel wat gevallen werd in de periode van de N.E.P. een beter recht toegekend aan de feitelijke bezitter, die de 'usus' had van het woonhuis, dan aan de juridische eigenaar, die voor de rechtbank de bescherming van zijn eigendomsrecht aanvroeg (zie hierover: historisch overzicht: de bespreking van de N.E.P.).

9.235. - 'O munitsipalizirovannykh stroeniiakh' (Over gemunicipaliseerde gebouwen), *SU RSFSR*, 1923, nr. 44, 465. Dit besluit werd geconcretiseerd door een instructie van het Volkscommissariaat voor Binnenlandse Zaken (NKVD) en het Volkscommissariaat voor Justitie (NKIU) van de RSFSR van 23 oktober 1923, nr. 226 'Over de toepassing van punt 5 van het besluit van het Presidium van het Centraal Uitvoerend Comité van 14 mei 1932', *Ezhenedel'nik Sovetskoi Iustitsii* (Weekblad van de Sovjetjustitie), 1923, 982.

9.236. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme), *Izd. Kharkovskogo Universiteta*, Kharkov, 1968, 224; TOLSTOI, IJ.K., *Priznanie stroenii beskhoziainymi i beskhoziaistvenno soderzhimymi* (Het kwalificeren van huizen als heerloos en niet economisch onderhouden), *Izd. LGU, Leningrad*, 1958, 52-53.

9.237. - Verslag van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 6 juli 1930 'O praktike sudov po delam o munitsipalizatsii stroenii po priznaku beskhoziaistvennogo soderzhaniia ikh' (Over de praktijk van de rechtbanken in zaken over de municipalisatie van gebouwen, omdat zij niet economisch worden onderhouden), *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda RSFSR* (Rechtspraktijk van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1930, nr. 6, 7.

9.238. - De term 'vladelets' (bezitter) werd in de periode van de N.E.P. verkozen boven 'sobstvennik' (eigenaar), omdat de rechtsleer toen nog van oordeel was dat het feitelijk 'zitten op de zaak' het diende te halen op de abstract-juridische constructie van het eigendomsrecht (zie historisch overzicht: bespreking van de N.E.P.).

- 9.239. - "Men moet op radicale wijze een einde maken aan het automatisch uitwijzen van de bezitter bij het verklaren van een woning als niet economisch onderhouden." Verslag van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 6 juli 1930, *Sudebnaia Praktika (Rechtspraak)* RSFSR, 1930, nr. 6, 10..
- 9.240. - "De wijze waarop het oneconomisch onderhoud van een woning wordt vastgesteld, geschiedt als volgt: de gemeentelijke afdeling, die vaststelt dat een woning niet op economische wijze wordt onderhouden, geeft aan de eigenaar een bepaalde tijd om herstellingswerken door te voeren. Deze termijn wordt vastgelegd volgens de toestand van het gebouw, doch mag één bouwseizoen niet overschrijden. Na deze periode wordt het gebouw opnieuw gecontroleerd. Als dan de nodige herstellingswerken niet werden doorgevoerd, wordt de zaak aan de rechtbank overgemaakt tot het kwalificeren van het woonhuis als 'niet economisch onderhouden'." Instructie van het Volkscommissariaat voor Justitie van de RSFSR van 23 oktober 1923 'Over de toepassing van punt 5 van het besluit van het Presidium van het Centraal Uitvoerend Comité van 14 mei 1923', *Ezhenedel'nik Sovetskoi Iustitsii (Weekblad van de Sovjetjustitie)*, 1923, 982.
- 9.241. - TOLSTOI, I.U.K., *Priznanie stroenii...*, a.w., 55.
- 9.242. - Vordering van de Nikolaise landbouwsovjet tot het erkennen van een woonhuis, dat toebehoort aan Kostjuk als niet economisch onderhouden. Beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR, *Sbornik postanovlenii Plenuma i opredelenii kollegii Verkhovnogo Suda Soiuza SSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum en beslissingen van de colleges van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1940, Iurizdat, Moskou, 219-220.
- 9.243. - Beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR, *Sbornik postanovlenii Plenuma i opredelenii kollegii Verkhovnogo Suda Soiuza SSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum en beslissingen van de colleges van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1943, Iurizdat, Moskou, 1948, 164-165.
- 9.244. - Een gedeeltelijke regeling was weliswaar uitgewerkt door het decreet van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR 'Ob uchete i registratsii predmetov iskustva i stariny' (Over het opsommen en registreren van kunstvoorwerpen en antiquiteiten), 5 oktober 1918, *SU RSFSR*, 1918, nr. 73, 794. Decreet van het Centraal Uitvoerend Comité en de Raad der Volkscommissarissen van 8 maart 1923 'Ob uchete i registratsii predmetov iskustva i stariny' (Over het opsommen en registreren van kunstvoorwerpen en antiquiteiten), *SU RSFSR*, 1923, nr. 20, 245. Richtlijn van de Ministerraad van de USSR van 14 oktober 1948, nr. 3898 'O merakh ulucheniia okhrany pamiatnikov kul'tury' (Over de maatregelen tot verbetering van de bescherming van culturele bezienswaardigheden), Gosudarstvennoe arkhitektturnoe izdatel'stvo, Moskou, 1948.

Zie hierover: NOVITSKII, I.B., *Solidar'nost' interesov v sovetskom grazhdanskom prave (Solidariteit der belangen in het sovjet burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1951, 40-41; KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR)*, Nauka, Moskou, 1964, 104.

9.245. - STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava (Cursus van het sovjet burgerlijk recht)*, Gosudarstvennoe sotsial'no ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 34.

9.246. - *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, I, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 289.

9.247. - Een aantal auteurs zien het beschikkingsrecht als de mogelijkheid om het economisch lot van de zaak te bepalen via feitelijk gebruik en vernietiging:

AGARKOV, M.M., 'Osnovnye printsipy sovetskogo grazhdanskogo prava' (Basisprincipes van sovjet burgerlijk recht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovetstaat en Recht)*, 1948, nr. 11, 41;

VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost' (Socialistische staatseigendom)*, Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1948, 345;

IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, Izd. LGU, Leningrad, 1958, 332;

KORNEEV, F.G., *Pravo gosudarstvennoi sotsialisticheskoi sobstvennosti (Socialistisch eigendomsrecht van de staat)*, Ekonomizdat, Moskou, 1964, 118;

MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 118.

Andere auteurs beperken de betekenis van het beschikkingsrecht in het sovjet rechtssysteem tot de mogelijkheid om bepaalde handelingen te stellen, die eigenlijk de inhoud uitmaken van de gebruiksbevoegdheid:

GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR (Eigendomsrecht in de USSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1961, 102;

KARASS, N.G., *Pravo sotsialisticheskoi gosudarstvennoi sobstvennosti (Socialistisch eigendomsrecht van de staat)*, Ied. AN SSSR, Moskou, 1954, 186;

TOLSTOI, I.U.K., *Poniatie prava sobstvennosti*, in: *Problemy grazhdanskogo i administrativnogo prava (Het begrip eigendomsrecht)*, in: *Problemen van burgerlijk en administratief recht*, Izd. LGU, Leningrad, 1962, 190.

9.248. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja sobstvennost' (Socialistische staatseigendom)*, Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1948, 839 PP.

9.249. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia...*, a.w., 345.

- 9.250. - Contra: BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom sporov o prave lichnoi sobstvennosti na zhiloe stroenie* (De beslechting door de rechtbank van betwistingen over persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1978, 46.
- 9.251. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (De grenzen aan de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 340.
- 9.252. - 'O sokhranении zhilishchnogo fonda i uluchении zhilishchnogo khoziaistva v gorodakh' (Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het woonbeheer in de steden), SZ SSSR, 1937, nr. 69, 314.
- 9.253. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 116.
- 9.254. - 'Osnovy zhilishchnogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik' (Beginnelen van woonwetgeving van de Unie van socialistische sovjetrepublieken en van de unierepublieken), Izvestiia, 26 juni 1981, 3-4.
- 9.255. - Kritiek op deze regeling omwille van de consumptieve belangen van de persoonlijke eigenaar, die voorrang verdienen boven de bescherming van de woonbehoeften van de huurder. NIKITINA, V.P., *Nekotorye voprosy prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v kn.: Nauchnaia konferentsiia po itogam nauchno issledovatel'skoi raboty za 1957g., tezisy dokladov* (Enige vragen van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis, in het boek: Wetenschappelijke conferentie over het wetenschappelijk werk verricht in 1957, stellingen van referaten), Moskou, 1958, 15.
- 9.256. - *Sbornik deistvuiushchikh postanovlenii Plenuma i direktivnykh pisem Verkhovnogo Suda SSSR* (Verzameling van de van kracht zijnde richtlijnen van het Plenum en instructieve brieven van het Op- perste Gerechtshof van de USSR), Iurizdat, Moskou, 1949, 97.
- 9.257. - IAKIMENKO, A., 'Zhilishchnye dela v praktike Verkhovnogo Suda Ukrainskoi SSR' (Zaken i.v.m. woonrecht in de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de Oekraïense unierepubliek), *Sotsialisticheskaja zakonnost'* (Socialistische wettelijkheid), 1960, nr. 8, 65.
- 9.258. - Beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR, *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1947, Vyp. III, 22-23.
- 9.259. - Beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR, *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1948, Vyp. V, 18-19.

- 9.260. - Aangehaald door KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 121.
- 9.261. - MASLOV, V.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in de USSR)*, kandidaatsthesis, Moskou, 1951, 18.
- 9.262. - IOFFE, O.S., *Obshchie polozheniia v kn. Grazhdansko-pravovaia okhrana interesov lichnosti (Algemene beschouwingen, in het boek: Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu)*, Iuridicheskaiia Literatura, Moskou, 1969, 28.
- 9.263. - 'Osnovy zhilishchnogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik' (Beginnelsen van woonwetgeving van de Unie van socialistische sovjetrepublieken en van de unierepublieken), *Izvestiia*, 26 juni 1981, 3-4.
- 9.264. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht)*, kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 340.
- 9.265. - Besluit van de Ministerraad van de RSFSR van 9 augustus 1963 'O predel'nykh postavkakh platy za sdavaemye v naem zhilye pomescheniia' (Over de maximumprijzen voor verhuurde woonruimten), *SP RSFSR*, 1963, nr. 15, 102.
- 9.266. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 303.
- 9.267. - Vóór 1963 kon de prijs voor het verhuren van dacharuimte vrij worden vastgesteld. De huurprijzen voor dacha's waren echter aanzienlijk de hoogte ingegaan na 1960. Een besluit van de Ministerraad van de USSR van 30 december 1960 'Ob individual'nom stroitel'stve dach' (Over het individueel bouwen van dacha's), verbod aan de plaatselijke overheden nieuwe grondstukken voor het bouwen van dacha's ter beschikking te stellen (*SP SSSR*, 1961, nr. 1, 2).
- 9.268. - MASLOV, V.F., *Osushchestvlenie i zashchita prava lichnoi sobstvennosti v SSSR (Uitoefening en bescherming van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1961, 54.
- 9.269. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1962, nr. 4, 30.
- 9.270. - Zie bijvoorbeeld de beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 28 februari 1949, *Zhilishchnoe zakonodatel'stvo (Woonwetgeving)*, Iurizdat, Moskou, 1950, 275-276.
9. 271. - MASLOV, V.F., *Osushchestvlenie i zaschita prava lichnoi v SSSR (Uitoefening en bescherming van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1961, 96.

- 9.272. - ORLOVSKII, P.E., 'Pravo sobstvennosti v praktike Verkhovnogo Suda RSFSR' (Eigendomsrecht in de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1944, nr. 9-10, 14.
- 9.273. - SKRIPKO, V.P., MARTKOVICH, I.B. en SOLOV'EV, I.G., *Zhilishchnoe zakonodatel'stvo v SSSR (Woonwetgeving in de USSR)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1965, 173.
- 9.274. - MAL'GINOVA, A.I. en VATMAN, D.P., 'Spornye voprosy obmena zhilymi pomeshcheniami' (Betwiste vragen bij het ruilen van woonruimten), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1968, nr. 6, 111.
- 9.275. - BATUROV, G., 'Vozniknovenie prava obshchei sobstvennosti na zhiloe stroenie' (Het ontstaan van medeëigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1973, nr. 7, 35.
- 9.276. - MAL'GINOVA, A.I. en VATMAN, D.P., 'Spornye voprosy...', a.w., 111.
- 9.277. - GOLOVANEVA, E. en BASIN, IU., 'Predely prava rasporiazheniia zhilym domom' (De grenzen aan het beschikkingsrecht over een woonhuis), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1973, nr. 4, 40-41.
- 9.278. - Besluit van het Ministerie voor Gemeentebeheer, nr. 600, 10 juni 1952, *Zhilishchnye zakony (Woonwetten)*, Stroiizdat, Moskou, 1957, 376.
- 9.279. - 'O sudebnoi praktika po delam o spekulatsii' (Over de rechtspraktijk in zaken over speculatie), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 13 december 1974, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1924-1977, deel 2, Izd. Izvestiia sovetov narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 220.
- 9.280. - "Zaken i.v.m. speculatie, onderzocht door de rechtbanken van de Armeense unierepubliek, getuigen van het feit dat, wegens de inertie van de handelsorganisaties van de unierepubliek, gevallen van verkoop met winstoogmerk toenamen van vaatwerk, in Georgië gekocht." SEVEROV, IU., 'O nedostatkakh v sudebnoi pratike po delam o spekulatsii' (Over de tekortkomingen in de rechtspraktijk in zaken over speculatie), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1965, nr. 8, 118-119.
- 9.281. - SEVEROV, IU., 'O nedostatkakh...', a.w., 220.
- 9.282. - Het misdrijf van speculatie werd reeds strafbaar gesteld door art. 107 S.W. RSFSR 1926: "Opkoop en verdere verkoop van landbouwopbrengsten en massaconsumptiegoederen met winstoogmerk (speculatie) door privé-personen wordt bestraft met vrijheidsberoving van minimum vijf jaar, verbonden met gehele of gedeeltelijke confiscatie van het vermogen."

9.283. - 'O sudebnoi praktike po delam o spekulatsii' (Over de rechtspraktijk in zaken over speculatie), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 13 december 1974, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1924-1977, II, Izd. Izvestiia soveto narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 220.

9.284. - 'O sudebnoi praktike po delam o spekulatsii', zie vorige noot, pt. 8.

9.285. - Lange tijd werd de aankoop met de bedoeling om met winst te verkopen als een voltooide daad van speculatie beschouwd. KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 149-150.

9.286. - "Speculatie: transactie met veel risico, waarbij men bij zich voordoende prijsstijging of prijsdaling kans op veel winst, maar ook op veel verlies heeft." VAN DALE, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1976, II, 2282.

Op de zwarte markt in de Sovjetunie ligt echter de vraag constant zo hoog dat het risico van de speculant zeker niet ligt in eventueel verlies bij de transactie. Wel maakt hij zich schuldig aan het misdrijf van speculatie en loopt hij dus voortdurend het gevaar strafrechtelijke aansprakelijkheid op te lopen.

9.287. - Speculatie wordt in alle Oosteuropese landen als misdrijf gekwalificeerd. De strafmaat is echter sterk uiteenlopend in de onderscheiden landen: in Bulgarije zijn voor gewone speculatie geen vrijheidsstraffen voorzien; onder verzwarende omstandigheden kan een vrijheidsstraf van maximaal drie jaar worden opgelegd. In de DDR bedraagt de vrijheidsstraf maximaal twee jaar, in Polen, Jugoslavië en Tsjechoslowakije drie jaar en in Roemenië vijf jaar. Een 'duidelijke verstoring van de bevoorrading door speculatie' wordt in Tsjechoslowakije met een vrijheidsstraf van vijf tot vijftien jaar bestraft. SCHULTZE-WILLEBRAND, B., *Das Strafrecht der europäischen sozialistischen Staaten*, Studien des Instituts für Ostrecht, München, Horst Erdmann Verlag, Tübingen, 1979, 194.

9.288. - 'O sudebnoi praktike po delam o spekulatsii' (Over de rechtspraktijk in zaken over speculatie), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 13 december 1974, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1924-1977, deel 2, Izd. Izvestiia soveto narodnykh deputatov, Moskou, 1978, 220, pt. 10.

9.289. - "Activiteiten van personen in dienst, schuldig aan de verkoop voor speculatie van waren en andere voorwerpen, terwijl zij op de hoogte waren van de speculatie of schuldig aan de voortverkoop in het handelsnet van voorwerpen van speculatie, moeten worden gekwalificeerd als misbruik van de dienstpositie en medewerking aan spe-

culatie... Wanneer de persoon, die zich met speculatie bezighoudt, zijn dienstpositie misbruikt bij de aankoop en verdere verkoop van goederen, dan is hij aansprakelijk voor speculatie en misbruik van de dienstpositie." 'O sudebnoi praktike po delam o spekulatsii' (Over de rechtspraktijk in zaken over speculatie), a.w., 222, pt. 6.

9.290. - Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda RSFSR* (Rechtspraktijk van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1956, nr. 6, 9.

9.291. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 12 september 1957 'Ob otvetstvennosti za melkuiu spekulatsiiu' (Over de aansprakelijkheid voor kleine speculatie), *VVS RSFSR*, 1957, nr. 1, 5.

9.292. - *Ibidem*, 5.

9.293. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 28 maart 1961, *VVS RSFSR*, 1961, nr. 13, 229.

9.294. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 20 mei 1964, *VVS RSFSR*, 1964, nr. 21, 332.

9.295. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 27 april 1959, *VVS RSFSR*, 1959, nr. 17, 299.

9.296. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1971, 330.

9.297. - Wet van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 25 juli 1962, *VVS RSFSR*, 1962, nr. 29, 449.

9.298. - Richtlijn van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 30 november 1976 'O poriadke primeneniia ukaza Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR ot 30 noiabria 1976 'Ob otvetstvennosti za nezakonnye operatsii s inostrannoi valiutoi i platezhnymi dokumantami'' (Over de toepassing van het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 30 november 1976 'Over de aansprakelijkheid voor onwettelijke operaties met buitenlandse valuta en andere betaalmiddelen'), *VVS SSSR*, 1976, nr. 49, 714.

9.299. - 'O sudebnoi praktike po delam ob izgotovlenii, sbyte, khranении krepkih spirtnykh napitkov domashnei vyrabotki' (Over de rechtspraktijk in zaken over het bereiden, de verkoop en de bewaring van sterke alcoholische dranken, die thuis zijn bereid), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 12 januari 1973, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1973, nr. 1.

9.300. - 'O sudebnoi praktike po delam o khishchenii narkoticheskikh veshchestv, nezakonnom izgotovlenii i rasprostranении narkoti-

cheskikh, sil'nodeistvuiushchikh i iadovitnykh veshchestv' (Over de rechtspraktijk in zaken over de diefstal van verdovende middelen, het onwettig bereiden en verspreiden van verdovende, sterk werkende en giftige zaken), *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1975, nr. 6.

9.301. - Zie noot 9.299.

9.302. - 'Ob uluchenii raboty sudov RSFSR po borby s obmanom pokupatelei' (Over de verbetering van de arbeid van de rechtbanken van de RSFSR in de strijd tegen het misleiden van de kopers), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 11 december 1968, *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1969, nr. 3; 1970, nr. 5.

9.303. - 'Normirovannye ob'ekty', een term gebruikt door MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 244.

9.304. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 243.

9.305. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 376; MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 243; KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 147.

9.306. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR*, kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 376. Deze thesissen bevatten waardevol documentatiemateriaal, gezien de schrijver meestal ongepubliceerde rechtspraak heeft mogen raadplegen.

9.307. - NOVITSKII, I., 'Pravo chastnykh lits na stroeniia' (Het recht van privé-personen t.a.v. gebouwen), *Pravo i zhizn'*, 1924, nr. 9, 12; *Grazhdanskoe pravo, pod red. ORLOVSKII, P.E. i EREMEEV, D.M.*, (Burgerlijk recht, onder redactie van ORLOVSKII, P.E. en EREMEEV, D.M.), Iurizdat, Moskou, 1969, 399.

9.308. - *SU RSFSR*, 1918, nr. 65, 715.

9.309. - *SU RSFSR*, 1921, nr. 60, 410.

9.310. - Tsirkuliar NKVD (Narodnogo Kommissariata Vnutrennykh Del) (Circulaire van het Volkscommissariaat voor Binnenlandse Zaken), nr. 397, 1921, *Biulleten' NKVD*, 5 oktober 1921, nr. 6.

- 9.311. - Art. 182 B.W. Oekr. SSR bepaalde dat niet-genationaliseerde woningen het voorwerp kunnen uitmaken van koop-verkoop op voorwaarde dat:
 1 - de verkoper, diens huwelijkspartner of de minderjarige kinderen aldus niet meer dan drie woonhuizen in hun bezit krijgen
 2 - niet meer dan één verkoop in de loop van één jaar is gebeurd.
 MIKOLENKO, I.A.F., *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, Ekonomizdat, Moskou, 1938, 235.
- 9.312. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1969, nr. 4, 4.
- 9.313. - IOFFE, O.S., *Obshchie polozheniia v kn. Grazhdanskopravovaia okhrana interesov lichnosti (Algemene beschouwingen in het boek: Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1969, 30.
- 9.314. - KUDRIAVTSEV, O.N., *Priobretenie i osushchestvlenie prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom (Verwerving en uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis)*, autoreferaat van een kandidaatsthesis, Kharkov, 1966, 4.
- 9.315. - PROKOPCHENKO, I.L., *Zhilishchnoe zakonodatel'stva (Woonwetgeving)*, Stroiizdat, Moskou, 1977, 197.
 Over de interpretatie van art. 182 B.W. RSFSR 1922, zie hoger 'het woonhuis als object van persoonlijk eigendomsrecht'.
- 9.316. - BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom sporov o prave sobstvennosti na zhiloe stroenie (Het beslechten door de rechtbank van geschillen over eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1978, 42;
 Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 22 maart 1966, *Sovetskaia Iustitsiia*, 1966, nr. 10, 9;
 Contra: *Nauchno-prakticheskii kommentarii k GK RSFSR (Wetenschappelijk-praktische commentaar op het B.W. RSFSR)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1966, 278-279.
- 9.317. - EROSHENKO, A. en KABALKIN, A., in *Sovetskaia Iustitsiia*, 1962, nr. 20, 14.
- 9.318. - Deze mogelijkheid wordt aan de uitvoerende comités van de plaatselijke sovjets geboden door art. 7 van het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 12 juni 1964 'O poriadke vvedeniia v deistvie grazhdanskogo i grazhdansko-protsessual'nogo kodeksov RSFSR' (Over het van kracht worden van het B.W. en het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR), *VVS RSFSR*, 1964, nr. 24, 416.
- 9.319. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 246.
 Zie ook: ORLOVSKII, P.E., 'O prave lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Over het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo*, 1961, nr. 7, 61.

9.320. - Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR 1964: art. 368-407.

9.321. - Een aantal personen mogen niet deelnemen aan de openbare verkoop: vertegenwoordigers van plaatselijke machtsorganen, leden van de prokuratura, leden van de militsiia en hun gezinsleden. Opdat de openbare verkoop zou kunnen doorgaan, moeten minstens twee kopers worden gevonden en moet de geboden prijs hoger liggen dan de inventarisatiewaarde van het woonhuis. Bij de verkoop van een woonhuis onderscheidt men drie prijzen: de verkoopprijs, de inventarisatieprijs en de verzekeringsprijs. Staatsorganisaties mogen slechts woonhuizen van burgers kopen aan de inventarisatieprijs. Deze inventarisatieprijs ligt echter zo laag dat de burgers ofwel niet verkopen ofwel met de koperstaatsorganisatie in onderlinge afspraak de wet omzeilen.
BATUROV, G., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Pravovedenie*, 1971, nr. 2, 18.

Door EROSHENKO werd voorgesteld om in B.W. RSFSR 1964 een regel op te nemen waardoor het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet aan om het even welke persoon het huis zou mogen verkopen aan een door het uitvoerend comité vastgelegde prijs, ingeval het woonhuis niet openbaar kon worden verkocht.

EROSHENKO, A. en KABALKIN, A., *Prekrashchenie prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom* (Beëindiging van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1962, nr. 20, 14.

Andere voorstellen waren: verplichte verkoop volgens de verzekeringswaarde: *Pravovedenie*, 1960, nr. 2, 171; TOLSTOI stelde voor om aan het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet over te laten of het al dan niet zal overgaan tot de verkoop van het woonhuis aan de verzekeringswaarde, wanneer de openbare verkoop niet kon doorgaan: TOLSTOI, I.U.K., 'Grazhdanskoe pravo i printsip material'noi zainteressovannosti' (Burgerlijk recht en het principe van de materiële geïnteresseerdheid), *Pravovedenie*, 1967, nr. 1, 51.

9.322. - Deze regel is niet van toepassing op de gevallen waarin de eigendom vóór 1 oktober 1964 ontstond, onder voorwaarde dat alle woonruimten werden gebruikt voor de woonbehoeften van het gezin en de woonruimte samen per gezin 60 m² niet overschrijdt: pt. 9 van het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 12 juni 1964 'O poriadke vvedeniia v deistvie grazhdanskogo i grazhdansko-protssessual'nogo kodeksov RSFSR' (Over het van kracht worden van het B.W. en het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR), *VVS RSFSR*, 1964, nr. 24, 416.

9.323. - De begrenzing van de beschikbare woonruimte per samenwonend gezin tot 60 m² (lid 4 art. 106 B.W. RSFSR 1964) is niet van toepassing op woonhuizen, opgericht of verworven vóór 1 augustus 1958: pt. 8 van het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 12 juni 1964 'O poriadke...', a.w., 51.

9.324. - *Sovetskaia Iustitsiia*, 1965, nr. 10, 6.

- 9.325. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 248.
- 9.326. - *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1960, nr. 4, 85-86.
- 9.327. - 'Instruktsiia o poriadke zapol'neniia spravok, vydavaemykh Biuro tekhnicheskoi inventarizatsii sobstvennikam individual'nykh zhilykh domov (chastei domov) dlia predstavleniia v gosudarstvennye notarial'nye kontory pri oformlenii sdelok, utverzhdennaia prikazom ministerstva kommunal'nogo khoziaistva RSFSR ot 1 apreliia 1965, nr. 92 po soglasovaniiu s otdelom notariata Verkhovnogo Suda RSFSR' (Instructie over de wijze waarop formulieren moeten worden ingevuld, die worden uitgegeven door het Bureau voor technische inventarisatie voor eigenaars van individuele woonhuizen (gedeelten van woonhuizen) om voor te leggen aan de notariskantoren van de staat bij het authenticeren van contracten, bekrachtigd door een besluit van het Ministerie van Gemeentebéheer van 1 april 1965, nr. 92, met instemming van de afdeling van het notariaat bij het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, *Spravochnik Gosudarstvennogo notariusa, Sbornik ofitsial'nykh materialov* (Vraagbaak voor de staatsnotaris, verzameling van officiële materialen), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1968, 95.
- 9.328. - Aangehaald door DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 376.
- 9.329. - DUKAL'SKII, *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 345.
- 9.330. - 'O chastichnom izmenenii poriadka propiski grazhdan v gorode Moskvu' (Over de gedeeltelijke wijziging in de paspoortenregeling in de stad Moskou), aangehaald door DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 345.
- 9.331. - Aan Karmanova werd weliswaar een formulier (spravka) gegeven door het Bureau voor technische inventarisatie, maar het werd haar verboden het woonhuis te vervreemden of zware herstellingen door te voeren, gezien het woonhuis was gelegen in een zone, waarin een sportcomplex zou worden gebouwd. Arkhiv ispolkoma Vsevolozhskogo Gorsoveta leninskoi oblasti za 1969g (Archief van het uitvoerend comité van de stadssovjet van Vsevolovsk in het gebied van Leningrad), aangehaald door DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 339.
- 9.332. - 'O sudebnoi praktike po delam o prave lichnoi sobstvennosti na stroeniia' (Over de rechtspraktijk inzake eigendomsrecht t.a.v. woonhuizen), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 31 juli 1962, met wijzigingen aangebracht door de richtlijnen van 25 februari 1966, nr. 2 en 21 maart 1968, nr. 3, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR* (Verzameling van richtlijnen van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1924-1977, deel I, Izd. Izvestiia sovetov narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 133.

- 9.333. - "Burgeres Romashenko wendt zich tot de rechtbank met de klacht dat het notariskantoor een schenkingscontract t.a.v. een gedeelte van het woonhuis niet wil verlijden. Het Presidium van de Moskouse gebiedsrechtbank stelde echter dat Romashenko in ruil voor deze schenking een gebruiksrecht kreeg t.a.v. woonruimte in een huis, dat toebehoorde aan de fabriek-begiftigde. Derhalve, oordeelde de rechtbank, kon het contract niet doorgaan als een overeenkomst om niet en had de notaris gelijk het contract niet te willen authenticeren. *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1965, nr. 3, 15.
- 9.334. - Dit commissieloon ligt volgens IOFFE zo hoog, dat onderhandse contracten in de hand worden gewerkt, zonder bemiddeling van de commissieshop. IOFFE, O.S., 'Grazhdanskopravovaja okhrana interesov lichnosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu in de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1956, nr. 2, 30-31.
- 9.335. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1965, nr. 3, 15; 1969, nr. 4, 5.
- 9.336. - Besluit van de Ministerraad van de RSFSR van 10 april 1960 'O dopol'nitel'nykh merakh borby so spekulatsii legkovym avtomobiliami' (Over bijkomende maatregelen tegen de speculatie met personenwagens), *Sistematicheskoe sobranie zakonov RSFSR, ukazov Prezidiuma Verkhovnogo Soveta RSFSR i reshenii pravitel'stva RSFSR (Systematische verzameling van wetten van de RSFSR, van decreten van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR en van beslissingen van de regering van de RSFSR)*, Iurizdat, Moskou, 1965, nr. 3, 9.
- 9.337. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 347.
- 9.338. - *Prava i ob'iazannosti vladel'tsa avtomobilia (Rechten en plichten van de bezitter van een voertuig)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1974, 19.
POKROVSKII en STEPANENKO raden aan om transacties met leden van de familie der bedienden van deze commissieshops te verbieden, "om misbruiken te voorkomen". POKROVSKII, B.V. en STEPANENKO, G.M., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na avtomobil' i sdelki s avtomobiliam, v kn. *Trudy Khar'kovskogo gosudarstvennogo Universiteta im. Kirova, seriia iuridicheskaja (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. voertuigen en contracten met voertuigen. Werken van de Staatsuniversiteit te Kharkov met de naam Kirov, Juridische serie)*, Alma-Ata, 1956, 130.
- 9.339. - AIUEVA, E.I., 'Sdelki grazhdan po rasporiazheniiu legkovymi avtomobiliami' (Contracten tussen burgers i.v.m. beschikking over personenwagens), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1974, nr. 9, 109-114.

9.340. - Pravily registratsii i ucheta avtomototransporta, utverzhennyye postanovleniem Soveta Ministrov RSFSR ot 6 Iulia 1964 (Regels i.v.m. de registratie en inschrijving van auto- en mototransport, bekrachtigd door een besluit van de Ministerraad van de RSFSR van 6 juli 1964), nr. 12, 87.

9.341. - De reden is duidelijk: van zodra de vervreemding van personenwagens en moto's via commissieshops diende te gebeuren, voor zover het verkoop of ruil betrof, trachtten de speculanten het schenkingscontract te gebruiken om de verkoop tegen woekerprijzen te verdoezelen. KAS'K, P.P., 'Voprosy osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti na avtotransportnye sredstva' (Vragen bij de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. voertuigen), *Uchenye zapiski Tartuskogo Universiteta, trudy po pravovedeniiu* (Wetenschappelijke geschriften van de Universiteit te Tartu, juridische werken), Vyp. 183, Tartu, 1966, 109.

9.342. - SKOL'NIK, T., 'Otchuzhdenie avtomobilia nakhodiashchegosia v lichnoi sobstvennosti' (De vervreemding van een voertuig, dat zich in persoonlijke eigendom bevindt), *Sotsialisticheskaja zakonost'* (Socialistische wettelijkheid), 1974, nr. 7, 56.

9.343. - Voorbeeld uit de rechtspraak, aangehaald door AIUEVA, E.I., 'Sdelki grazhdan po rasporiazheniiu legkovymi avtomobilyami' (Contracten van burgers i.v.m. beschikking over personenwagens), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1974, nr. 9, 111.

HOOFDSTUK X

-
- 10.1. - LENIN, V.I., *Pol'noe sobranie sochinenii* (Volledige verzameling van werken), deel 44, Gospolitizdat, Moskou, 1958, 398.
- 10.2. - "Terwijl bij de laatste categorie van rechten en bevoegdheden (bevoegdheden en subjectieve rechten strictu sensu, K.M.) onoorbare uitoefening, d.i. uitoefening in strijd met de zorgvuldigheid, die in het rechtsverkeer betaamt, zal worden gewraakt, maar de aanwending voor elk ander doel toegelaten is, is bij doelgebonden bevoegdheden elke schuldige afwending van het ene, welbepaalde doel, waarvoor de bevoegdheid is gegeven, uit den boze." VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, Standaard, Antwerpen, 1973, 199.
- 10.3. - DERINE, R., *Grenzen van het eigendomsrecht in de negentiende eeuw*, De Sikkel, Antwerpen, 1955, 256.
- 10.4. - *Ugolovnyi kodeks RSFSR* (Strafwetboek van de RSFSR), Izd. Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1966, 91-92.
- 10.5. - Bij verbeurdverklaring van het vermogen is de staat niet aansprakelijk voor schulden en verbintenissen, die zijn ontstaan na het nemen van bewarende maatregelen door de onderzoeksinstanties, de vervolgings- of gerechtelijke instanties, tenzij die daartoe toestemming hebben gegeven. De staat is bovendien slechts aansprakelijk ten belope van het actief van het verbeurdverklaarde vermogen. De rangorde van de schuldeisers wordt bepaald door het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht (art. 35 SW RSFSR 1960, lid 3 en 4).
- 10.6. - Belorussische unierepubliek: 13 juli 1962; Turkmeense unierepubliek: 21 juli 1962; RSFSR en Moldavische unierepubliek: 26 juli 1962; Azerbaidse unierepubliek: 28 juli 1962; Armeense unierepubliek: 31 juli 1962; Letse en Tadjikse unierepubliek: 3 augustus 1962; Kazakhse en Kirgizische unierepubliek: 7 augustus 1962; Georgische unierepubliek: 15 augustus 1962; Litause unierepubliek: 30 augustus 1962; Oezbeekse unierepubliek: 3 september 1962; Estlandse unierepubliek: 17 september 1962.
- 10.7. - FEDOTOVSKAIA, Z.A., 'Sudebnaia praktika po delam ob iz'iatii u grazhdan stroenii, vozvedennykh imi na netrudovery dokhody libo ispol'zuemykh dlia izvlecheniia netrudoverykh dokhodov' (Rechtspraktijk in zaken over het ontnemen aan burgers van gebouwen, opgericht door hen op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, of gebruikt voor het opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Nauchnyi kommentarii sudebnoi praktiki za 1963g* (Wetenschappelijke commentaar van de rechtspraktijk in 1963), Gosiurizdat, Moskou, 1965, 96.

10.8. - 'O bezvozmezdnom iz'iatii domov, dach i drugikh stroenii vozvedennykh ili priobretennykh grazhdanam na netrudoverye dokhody' (Over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven door burgers op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt). Als basistekst wordt het decreet van de RSFSR genomen: *VVS RSFSR*, 1962, nr. 30, 464.

10.9. - FEDOTOVSKAIA, Z.A., 'Sudebnaia praktika...', a.w., 121-123.
Over de procedure: zie het hoofdstuk 'Bronnen van het sovjetrecht' (hoofdstuk I).

10.10. - "De echtgenoten Ermakovy kochten in het dorp Malakhovka van het Moskou gebied een dacha van 80 m² voor achtduizend roebel en twee personenwagens van het merk 'Volga'. De dacha werd geregistreerd op naam van de broer van Ermakova en een personenwagen op naam van een neef. Ermakov was verkoper in een textielwinkel, Ermakova werkte nergens. De echtgenoten Ermakovy konden aan de rechtbank geen bewijzen voorleggen over de wettelijkheid van hun inkomensbronnen op basis waarvan zij een dacha en twee personenwagens hadden gekocht." FEDOTOVSKAIA, Z.A., 'Sudebnaia praktika...', a.w., 99.
Zie ook: MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 219-220.

10.11. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 222.

10.12. - Pt. 4 van het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR, *VVS RSFSR*, 1962, nr. 30, 464.

10.13. - Deze norm is thans 9 m² per persoon: art. 22 van de Beginselen van Woonwetgeving van de USSR (24 juni 1981), *Izvestiia*, 26 juni 1981.

10.14. - De rechtbank moet tijdens haar onderzoek nagaan of de betrokken organisatie in staat is om de uitgewezen personen een onderdak te verstrekken. Indien dit niet het geval is, dan kan de rechtbank het gebruiksrecht van de bewoners in het in beslag genomen woonhuis beperken tot de geldende norm (9 m² per persoon). FEDOTOVSKAIA, Z.A., 'Sudebnaia praktika...', a.w., 104-105.

10.15. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961 'Over de versteviging van de strijd tegen personen die afzien van maatschappelijk nuttige arbeid en een maatschappelijk vijandige parasitaire wijze van bestaan leiden', *VVS RSFSR*, 1961, nr. 18, 273.

Te Kazachstan werd een analoog decreet uitgevaardigd op 6 juli 1961, *VVS van de Kazachse unierepubliek*, 1961, nr. 33, afd. II, 25-28.

- 10.16. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 20 september 1965, *VVS RSFSR*, 1965, nr. 36, 932.
- 10.17. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 7 augustus 1975 'O priznanii utrativshim silu Ukazov Prezidiuma Verkhovnogo Soveta RSFSR ob otvetstvennosti lits, ukloniavshchikhsia ot obshchestvenno poleznogo truda i vedushchikh anti-obshchestvennyi paraziticheskii obraz zhizni' (Over het buiten werking stellen van de decreten van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR over de aansprakelijkheid van personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden), *VVS RSFSR*, 1975, nr. 33, 699.
- 10.18. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 7 augustus 1975 'O vnesenii izmenenii v stat'iu 209 Ugolovnogo kodeksa RSFSR' (Over het aanbrengen van wijzigingen in art. 209 van het Strafwetboek van de RSFSR), *VVS RSFSR*, 1975, nr. 33, 698.
- 10.19. - Bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 23 oktober 1963, nr. 14 'O sudebnoi praktike po delam o bezvozmezhnom iz'iatii dach i drugikh stroenii, vozvedennykh ili priobretennykh na netrudovye dokhody' (Over de rechtspraktijk in zaken over het zonder vergoeding ontnemen van gebouwen, opgetrokken of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1963, nr. 6, 10.
- 10.20. - DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1972, 19.
- 10.21. - "In the Soviet system, on the contrary, the educational role of law has from the beginning been made central to the concept of justice itself... The subject of law, legal man, is treated less as an independant possessor of rights and duties, who knows what he wants, than as a dependant member of the collective group, a youth whom the law must not only protect against the consequences of his own ignorance, but must also guide, and train and discipline." BERMAN, H., *Justice in the USSR*, Vintage Books, New York, 1963, 283.
- 10.22. - KHOLIACHENKO, A., 'Bor'ba s tuneiatsami i kholigami' (De strijd tegen nietsnutten en straatschenders), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1963, nr. 9, 14-18.
- 10.23. - 'O bezvozmezhnom iz'iatii avtomashin u sobstvennikov domov, dach i drugikh stroenii, vozvedennykh ili priobretennykh na netrudovye dokhody' (Over het zonder vergoeding ontnemen van personenwagens aan eigenaars van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgetrokken of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *VVS RSFSR*, 1963, nr. 39, 699.

- 10.24. - GORSHEVA, N. en MIRONOV, S., 'Voprosy primeneniia zakona o bezvozmezhnom iz'iatii stroenii priobretennykh na netrudoverye dokhody' (Vragen over de toepassing van de wet over het zonder vergoeding ontnemen van gebouwen, verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1962, nr. 24, 5.
- 10.25. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Nauka, Moskou, 1964, 9;
KUDRIAVTSEV, O.N., *Priobretenie i osushchestvlenie prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom* (Het verwerven en uitoefenen van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), kandidaatsthesis, Kharkov, 1965, 342;
NIKITIN, N.S., *Osnovaniia vozniknoveniia i prekrashcheniia prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v SSSR* (Gronden van ontstaan en beëindiging van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in de USSR), kandidaatsthesis, Kiev, 1963, 255.
- 10.26. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 220.
- 10.27. - "Contrabande: smokkelwaar, sluikgoederen; - in 't bijz. goederen welke aanvoer door neutralen naar een belligerent verboden is." VAN DALE, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1976, deel I, 473.
In het Strafwetboek van de RSFSR van 1926 werd intrekking wegens contrabande geregeld door art. 83 en 59, 9. Zie hierover THOMPSON, R., *Persönliches Eigentumsrecht der UdSSR*, Diss., Göttingen, 1958, 96.
- 10.28. - VVS RSFSR, 1962, nr. 29, 449
Zie ook richtlijn nr. 2 van het Opperste Gerechtshof van de USSR 'O sudebnoi praktike po delam o kontrabande' (Over de rechtspraak in zaken over contrabande), *Bull. Verkh. Suda SSSR*, 1978, nr. 2, 14-17.
- 10.29. - DERINE, R., *Grenzen van het eigendomsrecht in de negentiende eeuw*, De Sikkels, Antwerpen, 1955, 120 e.v.
- 10.30. - Een welomlijnde inhoud werd aan de begrippen verbeurdverklaring (konfiskatsiia) en vordering (rekvizitsiia) slechts gegeven door B.W. RSFSR 1922, art. 69 en 70.
Art. 69: Vordering van een goed bij een eigenaar kan slechts gebeuren in de vorm, bepaald door het decreet over vordering en verbeurdverklaring van goederen van particulieren (individueen en vennootschappen), met schadevergoeding van de eigenaar volgens de gemiddelde marktprijzen van het ogenblik waarop het goed werd onttrokken.
Art. 70: Verbeurdverklaring van een goed bij eigenaars mag slechts gebeuren als strafmaatregel, in de gevallen en in de vorm, voorzien door de wet.

- 10.31. - 'O rashirenii prav gorodskikh samoupravlenii v prodovol'-stvennom dele' (Over de uitbreiding van de rechten van de zelfbesturen der steden inzake bevoorrading), *SU RSFSR*, 1917, nr. 1, 9.
- 10.32. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 15.
- 10.33. - 'Ob organizatsii snabzheniia naseleniia vsemi produktami i predmetami lichnogo potrebleniia i domashnogo khoziaistva' (Over de organisatie van de bevoorrading van de bevolking voor wat betreft alle produkten en zaken van persoonlijk en huishoudelijk gebruik), *SU RSFSR*, 1918, nr. 83, 879.
- 10.34. - 'O rekvizitsiakh i konfiskatsiakh' (Over requisities en confiscaties), aangehaald door KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 15.
- 10.35. - Decreet van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR van januari 1921 'O rekvizitsiakh i konfiskatsiakh' (Over requisities en confiscaties), *SU RSFSR*, 1921, nr. 5, 37; Decreet van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR van 17 oktober 1921 'O poriadke rekvizitsii i konfiskatsii imushchestva chastnykh lits i obshchestv' (Over de wijze van requisitie en confiscatie van vermogen van privé-personen en vennootschappen), *SU RSFSR*, 1921, nr. 70, 564.
- 10.36. - *SZ SSSR*, 1937, nr. 30, 120.
- 10.37. - Pleitbezorger voor deze stelling is vooral MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 248.
- 10.38. - "Requisitie: vordering van goederen, personen of diensten door het militair gezag, in principe tegen vergoeding." VAN DALE, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1976, 2029.
- 10.39. - BEZRUK, V.D., *K voprosu o pravovoi prirode nekotorykh sluchaev prekrashcheniia prava lichnoi sobstvennosti* (Over de vraag naar de juridische natuur van enige gevallen van beëindiging van het persoonlijk eigendomsrecht), *Trudy Kirgicheskogo Universiteta, Seriia iuridicheskikh nauk*, vyp. 7, 1972, 77.
- 10.40. - 'Ob usilenii administrativnoi otvetstvennosti za narushenie pravil dvizheniia po ulitsam gorodov, naselennykh punktov i dorogam i pravil pol'zovaniia transportnymi sredstvami' (Over het verscherpen van de administratieve aansprakelijkheid wegens het schenden van verkeersregels in de straten van de steden, bewoonde gebieden en wegen en van de regels over het gebruik van de transportmiddelen), aangehaald door BEZRUK, V.D., *K voprosu...*, a.w., 77.

10.41. - Aangehaald door BEZRUK, V.D., *K voprosu...*, a.w., 77.

10.42. - Zie bijvoorbeeld het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de Turkmeense unierepubliek van 7 januari 1965 'O normakh soderzhaniia skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan', *Gazeta 'Turkmenskaia iskra' (Dagblad 'De Turkmeense ster')*, 9 januari 1965.

Het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de Kazakhse unierepubliek van 3 december 1964, *Gazeta 'Kazakhskaia pravda' (Dagblad 'De Kazakhse waarheid')*, 5 juli 1919.

10.43. - BEZRUK, V.D., *K voprosu...*, a.w., 77.

10.44. - *SZ SSSR*, 1937, nr. 8, 25.

10.45. - DIATLOV, P.N., *Pravovye voprosy snosa domov pri kapital'nom stroitel'stve (Juridische vragen bij het ontnemen van woonhuizen voor afbraak n.a.v. bouwprojecten)*, *Izd. Budyvel'nik*, Kiev, 1974, 10.

10.46. - *Izvestiia*, 26 juni 1981.

10.47. - Besluit van de Raad der Ministers van de USSR 'O poriadke vozmeshcheniia grazhdanam stoimosti prinadlezhashchikh im stroenii, snosimyk v gorodakh, posel'kakh gorodskogo tipa i drugikh naselennykh punktakh v sviazi s otvodom zemel'nykh uchastkov dlia gosudarstvennykh i obshchestvennykh nadobnostei' (Over de vergoeding aan burgers van de waarde van de hun toebehorende gebouwen, ontnomen in steden, nederzettingen van het stadstype en andere bewoonde gebieden, i.v.m. het ontnemen van grondstukken voor staats- en maatschappelijke noden), *SP SSSR*, 1961, 121;

Besluit van de Ministerraad van de USSR van 16 augustus 1966, *SP SSSR*, 1966, nr. 18, 162.

10.48. - TOLSTOI, IU.K., 'Grazhdanskoe pravo i printsip material'noi zainteressovannosti' (Burgerlijk recht en het principe van de materiële geïnteresseerdheid), *Pravovedenie*, 1967, nr. 1, 54;

TOLSTOI, IU.K., *Okhrana interesov grazhdanina v pravootnosheniiakh sobstvennosti, v kn. Grazhdanskopravovaia okhrana interesov lichnosti (De bescherming van de belangen van de burger in rechtsverhoudingen van eigendom, in het boek Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu)*, *Gosiurizdat*, Moskou, 1969, 98.

10.49. - In de Oekraïense unierepubliek waren de organisaties, ten voordele waarvan het woonhuis was 'onteigend' weliswaar verplicht de eigenaar een andere woonruimte te verschaffen, maar de te vergoeden waarde mocht 25 % lager liggen dan de geschatte waarde (*SZ Ukr. SSR*, 1932, nr. 28).

In de Georgische unierepubliek kon de geldelijke vergoeding wel worden vervangen door het toekennen van een ander woonhuis (in persoonlijke eigendom) van dezelfde waarde (*SZ Georg. unierepubliek*, 1937, nr. 18).

10.50. - Aangehaald door TOLSTOI, I.U.K., *Okhrana interesov grazhdanina* ..., a.w., 94.

10.51. - Vóór 1970 bestond onduidelijkheid over de eisen, waaraan de ter beschikking gestelde woonruimte diende te voldoen. Het besluit van de Ministerraad van de USSR van 15 december 1961 spreekt van een woonruimte "volgens de geldende normen". Volgens het besluit van de Ministerraad van de USSR van 16 augustus 1966 diende de ter beschikking gestelde woonruimte te voldoen aan de door de uniërepublieken gestelde normen voor de leefruimte per persoon. De rechtbanken hadden echter moeilijkheden met het bepalen van de toepasselijke norm van de uniërepubliek.

Aan deze onzekerheid maakte de bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 18 maart 1970 een einde door te verklaren: "Onder geldende normen moet worden verstaan, de normen voorzien in art. 316 B.W. RSFSR 1964 en de overeenkomstige artikels van de burgerlijke wetboeken der overige uniërepublieken en de besluiten van de Ministerraden van de uniërepublieken.

Deze norm ligt volgens art. 316 B.W. RSFSR op 9 m² per persoon. Volgens art. 300 B.W. Oekr. uniërepubliek op 13 m² per persoon (*Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR*, 1970, nr. 3, 23).

Art. 22 van de Beginselen van Woonwetgeving van de Unie (1981) laat de vaststelling van de norm voor beschikbare woonruimte over aan de wetgeving van de uniërepublieken, doch stelt dat deze norm niet beneden de 9 m² per persoon mag liggen: Beginselen van Woonwetgeving van de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken en van de uniërepublieken van 24 juni 1981, *Izvestiia*, 26 juni 1981.

10.52. - 'O nekotorykh voprosakh, vznikaiushchikh v praktike rassmotrenii sudami del po sporam v svyazi so snosom domov, prinalozhashchikh grazhdanam na prave lichnoi sobstvennosti, pri otvode zemel' dlia gosudarstvennykh i obshchestvennykh nadobnostei' (Over enige vragen, die in de praktijk rijzen n.a.v. het onderzoek door de rechtbanken van betwistingen i.v.m. het vorderen voor afbraak van woonhuizen, die toebehoren aan burgers op basis van persoonlijke eigendomsrecht, bij het ontnemen van grondstukken voor staats- en maatschappelijke noden), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 18 maart 1970, nr. 5, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (*Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR*), 1970, nr. 3, 23.

10.53. - Zie hoofdstuk II, afdeling I over Russisch pre-revolutionair eigendomsrecht.

10.54. - Pt. 5 van de bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 18 maart 1970, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (*Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR*), 1970, nr. 3, 23.

10.55. - Hier moet de rechtbank zich laten leiden door het besluit van de Ministerraad van de RSFSR van 5 oktober 1962 'Over de individuele en coöperatieve woningbouw' (Ob individual'nom i kooperativnom stroitel'stve), door het modelstatuut van de woningbouwcoöperatieve, bekrachtigd door voornoemd besluit van de Ministerraad van de RSFSR (*SP RSFSR*, 1962, nr. 21, 103) en door het besluit van het Centraal Uitvoerend Comité van de Communistische Partij en de Ministerraad van de USSR, nr. 943 van 29 november 1964 'Over de verdere ontwikkeling van de coöperatieve woningbouw' (O dal'neishem razvitii kooperativnogo zhilishchnogo stroitel'stva). Volgens deze maatregelen moet het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet grondstukken ter beschikking stellen van de woningbouwcoöperatieën. Wanneer het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet daartoe woonhuizen van burgers moet ontnemen voor afbraak, dan is het aan datzelfde uitvoerend comité om de 'onteigende burgers' te vergoeden. ZHARIKOV, I.U.G., 'Sudebnaia praktika po grazhdanskim sporam, sviazannym s zemlepol'zovaniem' (Rechtspraktijk over burgerlijke twisten i.v.m. grondgebruik), *Nauchnyi kommentarii sudebnoi praktiki po grazhdanskim delam za 1963g* (Wetenschappelijke commentaar van de rechtspraktijk in burgerlijke zaken in 1963), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1965, 138.

10.56. - 'O razrabotke otsenochnykh norm dlia dobrovol'nogo strakhovaniia stroenii, prinadlezhashchikh grazhdanam na prave lichnoi sobstvennosti' (Over de uitwerking van de schattingscriteria voor vrijwillige verzekering van woonhuizen, die aan burgers toebehoren in persoonlijke eigendom), *SP SSSR*, 1959, nr. 20, 162, in de redactie van het besluit van de Ministerraad van de USSR van 8 juni 1973, nr. 386 'O poriadke otsenki prinadlezhashchikh grazhdanam stroenii pri ikh dobrovol'nom strakhovanii' (Over de schatting van gebouwen die toebehoren aan burgers, ingeval van vrijwillige verzekering van deze gebouwen), *SP SSSR*, 1973, nr. 14, 73.

10.57. - TOLSTOI, I.U.K., *Okhrana interesov grazhdanina...*, a.w., 95.

10.58. - "Vorderingen i.v.m. de uitbetaling aan de eigenaar, van de sommen die werden bepaald zoals boven werd uiteengezet, worden door de rechtbanken onderzocht." Bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 18 maart 1970, *Biulleten' Verkhovnogo Suda* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof), 1970, nr. 3, 23, pt. 7 in fine.

10.59. - KUZNETSOV, S.V., 'Vozmeshchenie zemlepol'zovateliam ubytkov v sviazi s otvodom zemel' (De vergoeding aan grondgebruikers van schade i.v.m. het ontnemen van grond), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1967, nr. 10, 111.

10.60. - DIATLOV, P.N., *Pravovye voprosy snosa domov pri kapital'nom stroitel'stve* (Juridische vragen bij het ontnemen van woonhuizen voor afbraak n.a.v. bouwprojecten), Izd. Budyvel'nik, Kiev, 1974, 70-71.

10.61. - Besluit van de Raad van Ministers van de USSR van 30 december 1960 'Ob individual'nom stroitel'stve dach' (Over de individuele dachabouw), *SP SSSR*, 1961, nr. 1, 2.

10.62. - Besluit van het Centraal Comité van de Communistische Partij en de Raad der Ministers van 1 juni 1962 'Ob individual'nom i kooperativnom zhilishchnom stroitel'stve' (Over de individuele en coöperatieve woningbouw), *SP SSSR*, 1962, nr. 12, 93.

10.63. - SAVICHEV, G., 'Pravovoe regulirovanie snosa domov, prinadlezhashchikh grazhdanam na prave lichnoi sobstvennosti' (De juridische regeling van het ontnemen voor afbraak van woonhuizen, toebehorend aan burgers op basis van persoonlijk eigendomsrecht), *Sovetskaja Iustitsiia*, 1973, nr. 17, 7.

Bij het ontnemen van grondstukken met het oog op het bouwen van het kanaal Moskva-Volga bepaalden de besluiten van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR van 20 juli 1933 (*SU RSFSR*, 1933, nr. 43, 172) en van 1 augustus 1936 (*SU RSFSR*, 1936, nr. 18, 121) dat deze grens van afschrijving, tot welke het huis kan worden overgeplaatst, 60 % bedroeg. Deze norm mag echter niet zonder meer op alle woningen worden toegepast, gezien het in het besproken geval uitsluitend om houten huizen ging. BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie i sdelki po stroeniiam* (Recht op een woning en overeenkomsten met gebouwen), Gosizrizdat, Moskou, 1954, 80.

10.64. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1970, nr. 3, 23.

10.65. - DIATLOV, P.N., *Pravovye voprosy...*, a.w., 75.

10.66. - Bij het beslechten van vermogensrechtelijke betwistingen, verbonden met inbreuken op het recht van de eigenaar om de materialen naar eigen goedddunken te gebruiken, moet de rechtbank zich laten leiden door de instructies van de Gosstroi (staatsbouw) van de USSR, van het Ministerie van Financiën van de USSR en van de Stroibank (bank belast met de financiering van bouwactiviteiten) van 25 oktober 1967: bindende toelichting van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 18 maart 1970, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1970, nr. 3, 23, pt. 8.

10.67. - Deze éénjarige termijn is niet van toepassing indien personen op de voorgeschreven wijze als leden van het gezin hun intrek genomen hebben. Deze regel wil immers misbruiken vermijden, die erin zouden bestaan dat 'gezinsleden' snel intrekken bij de 'onteigende' om aldus een nieuwe woonruimte te bekomen. DIATLOV, P.N., *Pravovye voprosy...*, a.w., 197-198.

10.68. - Vóór 1960 nam de kolchose in elk geval de oogst in beslag, doch de kolchosedvor werd vergoed voor zaai- of plantgoed en werk. ZHARIKOV, IU.G., *Sudebnaia praktika...*, a.w., 145; *Sbornik deistvuiushchikh postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR 1958-1960* (Verzameling van de van kracht zijnde richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR 1958-1960), Gos-iurizdat, Moskou, 1961, 59.

10.69. - ZHARIKOV, IU.G., *Sudebnaia praktika...*, a.w., 154.

HOOFDSTUK XI

11.1. - Art. 57 G.W. 1977 USSR: "De burgers van de USSR hebben het recht op rechterlijke bescherming tegen aanslagen op de eer en waardigheid, het leven en de gezondheid, de persoonlijke vrijheid en het bezit."

Volgens art. 3 van het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht RSFSR 1964 heeft elke belanghebbende persoon het recht om zich tot de rechtbank te wenden tot bescherming van een geschonden of betwist recht of van een door de wet beschermd belang.

"Niet alleen handelingen, verricht op basis van een subjectief recht, maar ook deze die een gedrag veroorzaken dat samenvalt met de categorie van de 'door de wet beschermde belangen' (interesy okhraniaemye zakonom), worden in het sovjetrecht toegelaten." GURVICH, M.A., 'Grazhdanskije protsessual'nye otnosheniia i protsessual'nye deistviia' (Burgerlijke procesverhoudingen en processuele handelingen), *Trudy VIUZI*, III, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1965, 43.

Zie ook: MAL'TSEV, G.V., *Sotsialisticheskoe pravo i svoboda lichnosti* (Socialistisch recht en de vrijheid van de persoon), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1968, 16; FLEISHITS, E.A., *Lichnoe pravo v grazhdanskom prave Soiuza SSR i kapitalisticheskikh stranakh* (Het persoonlijk recht in het burgerlijk recht van de USSR en van de kapitalistische landen), Iurizdat, Moskou, 1941, 112 e.v.

11.2. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav* (Basisproblemen van uitoefening en bescherming van burgerlijke rechten), doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 781.

11.3. - "De tendens bestaat om een aantal betwistingen, die vroeger langs administratieve weg werden geregeld, sinds de Begin-selen van 1961 aan de rechtbanken toe te vertrouwen." *Voprosy primeneniia osnov grazhdanskogo prava v sudebnoj praktike* (Vragen over de toepassing van de beginselen van burgerlijk recht in de rechtspraak), Gosizdat, Moskou, 1964, 5.

11.4. - IUDEL'SON, K.S., *Sovetskii grazhdanskii protsess* (Het sovjet burgerlijk proces), Iurizdat, Moskou, 1956, 182.

11.5. - Uit het archief van de volksrechtbank te Vselovsk, aangehaald door DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, Moskou, 1971, 279.

11.6. - *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1953, nr. 3, 23-24; *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1956, nr. 4, 67.

11.7. - Aangehaald door DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia...*, a.w., 280.

11.8. - Administratieve uitwijzing van bewoners van vervallen gebouwen werd reeds voorzien door een besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van 21 juli 1936 'O poriadke vyseleniia v gorodakh Moskve, Leningrade i Kieve iz zhilykh domov, prenatalnennykh k slomke i kapital'noi perestroike' (Over de uitwijzing in de steden Moskou, Leningrad en Kiev, uit woonhuizen, bestemd voor afbraak en wederopbouw), SZ SSSR, 1936, nr. 40, 343.

11.9. - Van 'krakers' lijkt de Sovjetunie reeds geruime tijd last te hebben. Besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR van 20 december 1927 'O poriadke vyseleniia chastnykh lits samovol'no zaniavshikh targovo-promyshlennye i skladochnye pomeshcheniia' (Over de wijze van uitwijzing van privé-personen, die eigenmachtig handels-, bedrijfs- en opslagplaatsen hebben ingenomen), aangehaald door GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy...*, a.w., 783.

De administratieve uitwijzing voor 'krakers' van woonhuizen werd ingevoerd door een besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de USSR van 1 juli 1943 'O poriadke administrativnogo vyseleniia lits, samoupravno zaniavshikh zhiluiu ploshchad' (Over de wijze waarop administratieve uitwijzing gebeurt bij personen, die eigenmachtig woonruimte hebben ingenomen), SP SSSR, 1943, nr. 10, 165.

11.10. - *Sotsialisticheskaiia zakonnost'*, 1967, nr. 9, 86.

11.11. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1966, nr. 12, 4.

11.12. - TOLSTOI, I.U.K., 'Grazhdanskoe pravo i printsip material'noi zainteressovannosti' (Het burgerlijk recht en het principe van de materiële geïnteresseerdheid), *Pravovedenie*, 1967, nr. 1, 53.

11.13. - EREMEEV, D.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1958, 119; IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, kurs lektsii* (Sovjet burgerlijk recht, leerboek), Izd. LGU, Leningrad, 1958, deel I, 351; KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 155-157;

VENEDIKTOV, A.V., 'Grazhdanskopravovaia okhrana sotsialisticheskoi sobstvennosti' (Burgerrechtelijke bescherming van de socialistische eigendom), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1952, nr. 12, 8;

VENEDIKTOV, A.V., *Grazhdanskopravovaia okhrana sotsialisticheskoi sobstvennosti v SSSR* (Burgerrechtelijke bescherming van de socialistische eigendom in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1954, 79 e.v.;

KHALFINA haalt volgende voorbeelden aan van verbintenissenrechtelijke bescherming van de eigendom: verbintenissen uit onrechtmatige daad en uit onrechtmatige verrijking (verrijking zonder oorzaak), bescherming

van de contractspartijen tegen benadeling (art. 149 B.W. RSFSR 1922). Volgens het modelstatuut van de stedelijke 'bergen van barmhartigheid' (bekrachtigd door het besluit van de Raad der Volkscommissarissen van de RSFSR van 15 december 1945); wordt, indien de in pand gegeven zaak verloren is gegaan, de geschatte waarde vergoed: 'Opredelenie po isku Uchaeva k lombardu o vozmeshcheniii ushcherba za propavshie veshchi' (Beslissing in de zaak Uchaev tegen de stedelijke lommerd over de vergoeding van schade bij verlies van de zaak), *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, Vyp. III, Iurizdat, Moskou, 1947, 11-12, aangehaald door KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 180.

11.14. - VENEDIKTOV, A.V., *Grazhdanskopravovaia okhrana sotsialisticheskoi sobstvennosti v SSSR (Burgerrechtelijke bescherming van socialistische eigendom in de USSR)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1954, 79-80.

11.15. - EROSHENKO, A.A., 'Grazhdansko-pravovaia zashchita lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van de persoonlijke eigendom in de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1968, nr. 6, 106;
ALEKSANIAN, Z.G., *Zashchita prava lichnoi sobstvennosti po sovetskomu grazhdanskomu zakonodatel'stvu (Bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht volgens de sovjet burgerlijke wetgeving)*, kandidaatsthesis, Moskou, 1976, 83;
GENKIN, D.M., 'Pravo sobstvennosti kak absolutnoe sub'ektivnoe pravo' (Eigendomsrecht als absoluut subjectief recht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1958, nr. 6, 100;
MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 278.

11.16. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 276-277.

11.17. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 314.

11.18. - 'Ob ogranichenii prava istrebovaniia predmetov domashnogo obykhoda byvshimi sobstvennikami ot ikh fakticheskikh vladel'tsev' (Over de beperking van het recht voor de eigenaars om zaken van huishoudelijk gebruik van hun feitelijke bezitters op te eisen), *SU RSFSR*, 1922, nr. 25, 283.

11.19. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1955, 15-16.

11.20. - 'Over de fundamentele privé-eigendomsrechten erkend door de Russische Sovjetrepubliek, verzekerd door haar wetten en beschermd door haar rechtbanken', *SU RSFSR*, 1922, 423.

- 11.21. - In betwistingen tussen eigenaars van een woning, die een formeel bewijs van hun eigendomsrecht konden voorleggen (bv. een koopcontract van voor de revolutie), doch die na de revolutie elke feitelijke band met het woonhuis hadden verloren en anderszijds arbeiders-bezitters, die het woonhuis onderhielden, belastingen betaalden, enz., m.a.w. in een 'arbeidsrelatie' stonden tot het woonhuis in de periode na de revolutie, kent de rechtbank het eigendomsrecht toe aan deze laatsten. *Sobranie postanovleniakh Verkhovnogo Suda RSFSR (Verzameling van richtlijnen van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, 1927, nr. 15, 19.
- 11.22. - PAVLOV, I.V., 'Nekotorye voprosy nauki kolkhoznogo dvora' (Enige vragen over de leer van de kolchosedvor), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1953, nr. 1, 30.
- 11.23. - Aangehaald door PAVLOV, I.V., *Nekotorye voprosy...*, a.w., 31.
- 11.24. - GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, Ann Arbor, University of Michigan Law School, 1948, 24.
- 11.25. - EROSHENKO, A.A., 'Grazhdanskopravovaia zashchita lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht volgens de sovjet burgerlijke wetgeving), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1968, nr. 6, 106.
- 11.26. - FLEISHITS, E.A., *Obiazatel'stva iz prichineniia vreda i iz neosnovatel'nogo obogashcheniia* (Verbintenissen uit toebrengen van schade en uit ongerechtvaardigde verrijking), Gosiurizdat, Moskou, 1951, 323.
- 11.27. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 290.
- 11.28. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 134. Ook ZIMEL'EVA stelde dat aan het sovjetrecht de regel vreemd is dat de bezitter van de zaak vermoed wordt eigenaar te zijn: ZIMEL'EVA, A.E., *Voina i pravo sobstvennosti*, v kn. *Sovetskoe pravo v period velikoi otechestvennoi voiny* (De oorlog en het eigendomsrecht, in het boek: Het sovjetrecht in de periode van de Grote Vaderlandse Oorlog), Iurizdat, Moskou, 1948, deel I, 39-44.
Zie ook TOLSTOI, I.U.K., *Soderzhanie i grazhdanskopravovaia zashchita prava sobstvennosti v SSSR* (Inhoud en burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht in de USSR), Izd. LGU, Leningrad, 1955, 106.
- 11.29. - ALEKSANIAN, Z., *Zashchita prava...*, a.w., 280.

- 11.30. - Art. 17 Beg. Burg. Wetg. USSR 1961 en art. 90 B.W. RSFSR 1964: "De uitdovende verjaring van de vordering geldt niet voor: - vorderingen, die voortspuiten uit de schending van persoonlijke, niet-vermogensrechtelijke rechten, behalve de gevallen voorzien in de wet; - vorderingen van staatsorganisaties tot opeising van staatsvermogen uit het onwettig bezit van kolchosen en andere coöperatieve en maatschappelijke organisaties of van burgers; - vorderingen van spaarders tot teruggave van deposito's gedeponneerd bij de arbeidersspaarbanken van de staat en bij de Staatsbank van de USSR; - andere vorderingen, voorzien in de wetgeving van de Unie."
- 11.31. - *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1951, nr. 3, 31.
- 11.32. - LENIN, V.I., *Sochineniia (Verzamelde werken)*, deel 25, 442.
Zijn o.m. van mening dat het 'materieel subjectief recht' zelf verdwijnt:
IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, kurs lektsii (Sovjet burgerlijk recht, lezingen)*, Izd. LGU, Leningrad, 1958, 267;
GURVICH, M.A., *Presekatel'nye sroki v sovetskom grazhdanskom prave (Opschortende termijnen in het sovjet burgerlijk recht)*, Izd. VIUZI, Moskou, 1961, 22-40;
RING, M., 'Deistvie iskovoi davnosti v sovetskom grazhdanskom prave' (De werking van de verjaring van de vordering in het sovjet burgerlijk recht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1953, nr. 8, 79 e.v.;
TOLSTOI, I.U.K., 'Problema obespecheniia sub'ektivnykh grazhdanskikh prav' (Het probleem van de bescherming van subjectieve burgerlijke rechten), *Vestnik LGU (Bode van de Leningradse Staatsuniversiteit)*, 1952, nr. 3, 126-127.
- 11.33. - NOVITSKII, I.V. en LUNTS, L.A., *Obshchee uchenie ob obiazatel'stve (Algemene leer over de verbintenissen)*, Gosizdat, Moskou, 1950, 70;
CHEREPAKHIN, B.B., 'Spornye voprosy poniatiia i deistviia iskovoi davnosti' (Betwiste vragen i.v.m. het begrip en de werking van de verjaring van de vordering), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1957, nr. 7, 67.
- 11.34. - SAMOILOVA, M.V., *K voprosu ob usilenii grazhdansko-pravovoi zashchity lichnoi sobstvennosti, v kn. Voprosy razvitiia i zashchity prav grazhdan (Over het probleem van de versterking van de burgerrechtelijke bescherming van de persoonlijke eigendom, in het boek: Problemen van ontwikkeling en bescherming van de rechten der burgers)*, Izd. Kalininskogo Universiteta, Kalinin, 1975, 29.
- 11.35. - EROSHENKO, A.A., *Lichnaia sobstvennost' v grazhdanskom prave (Persoonlijke eigendom in het burgerlijk recht)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1973, 200-205.
- 11.36. - Hoewel KHALFINA met klem beweert dat het sovjetrecht het feitelijk bezit op generlei wijze beschermt, neemt zij toch aan dat de rechtbank niet telkens verplicht is tot het onderzoeken van de titel van de feitelijke bezitter. Dergelijk bewijs zou de werking van het gerecht slechts vertragen, terwijl daar in feite geen nood aan bestaat. De rechtbank zou dus moeten uitgaan van het vermoede-

den van titel voor de feitelijke bezitter. Dergelijk bewijs zou de werking van het gerecht slechts vertragen, terwijl daar in feite geen nood aan bestaat. De rechtbank zou dus moeten uitgaan van het vermoeden van een rechtsgeldige titel.

Deze stelling wordt met klem verdedigd door MASLOV. Volgens MASLOV zouden het burgerlijk rechtscollège van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR en het burgerlijk rechtscollège van het Opperste Gerechtshof van de USSR het er over eens zijn dat de feitelijke bezitter vermoed wordt eigenaar te zijn, zolang het tegendeel niet is bewezen, hoewel de beide rechtscollèges daar in hun motivering liefst geen gewag van maken: zie bijvoorbeeld de zaak Sedova, *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR (Rechtspraktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1945, Vyp. II, 27, aangehaald door MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 297.

11.37. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 298.

11.38. - Daarbij wordt verwezen naar art. 10 G.W. USSR 1977 (vroeger art. 4 en 5 G.W. 1936): "De grondslag van het economisch stelsel van de USSR wordt gevormd door de socialistische eigendom van de produktiemiddelen in de vorm van staatseigendom (algemeen volksbezit) en in de vorm van kolchose- en coöperatieve eigendom." Wel wordt erop gewezen dat, gezien de ver doorgedreven socialisering deze gevallen zich uiterst zelden voordoen. Zie MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 198.

11.39. - *Sbornik raz'iasnenii Verkhovnogo Suda RSFSR (Verzameling van toelichtingen van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR)*, Izd. Sovetskoe zakonodatel'stvo, Moskou, 1935, 48.

11.40. - In zijn beslissing nr. 702 ging het rechtscollège voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR uit van "het algemene principe van het toebehoren aan de staat van elk vermogen, dat zich op het territorium van de USSR bevindt", *Sovetskaia Iustitsiia*, 1932, nr. 14, 35.

Deze theorie werd o.m. goedgekeurd en verdedigd door RIASENTSEV: "Het vermoeden van staatseigendom is de algemene vooropstelling dat elk betwist vermogen op het territorium van de USSR staatsvermogen is, zolang het tegendeel niet werd bewezen". Zie RIASENTSEV, V.A., 'Davnost' (Verjaring), *Sovetskaia Iustitsiia*, 1937, nr. 19, 13, opm. 1.

11.41. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR)*,

Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 75-76;

TOLSTOI, I.U.K., *Soderzhanie i grazhdansko-pravovaia zashchita prava sobstvennosti v SSSR (Inhoud en burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht in de USSR)*, Izd. LGU, Leningrad, 1955, 131;

VENEDIKTOV, A.V., *Grazhdansko-pravovaia okhrana sotsialisticheskoi sobstvennosti v SSSR (Burgerrechtelijke bescherming van de socialistische eigendom in de USSR)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1954, 130.

11.42. - *Ezhenedel'nik sovetskoi iustitsii* (Weekblad van de sovjet-justitie), 1924, 333.

11.43. - In de rechtsliteratuur lopen de meningen uiteen. Sommige auteurs zijn van mening dat het vermoeden van socialistische staatseigendom in een periode van volledige overwinning van het socialisme volledig zijn waarde verloren heeft: LIPETSKER, M.S., *Grazhdanskoe pravo, uchebnik* (Burgerlijk recht, leerboek), I, Izdat NKIU SSSR, Moskou, 1930, 173; CHEREPAKHIN, B.B., 'Priobretenie prava sobstvennosti po davnosti vladeniia' (Het verwerven van eigendomsrecht na langdurig bezit), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1940, nr. 4, 53.

Anderen zijn van mening dat het vermoeden van socialistische staatseigendom na de overwinning van het socialisme meer dan ooit moet gelden: LEVENTAL', I.A.B., 'K voprosu o prezumptsiakh v sovetskom grazhdanskom protsesse' (Over het probleem van de vermoedens in het sovjet burgerlijk proces), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1949, nr. 6, 58.

VENEDIKTOV was van mening dat het vermoeden van staatseigendom na de afsluiting van de periode van Nieuwe Economische Politiek slechts geldt t.a.v. produktiemiddelen, woonhuizen en andere voorwerpen, die van bijzonder belang zijn voor de staat (kunstvoorwerpen, antiquiteiten): VENEDIKTOV, A.V., 'Problema zashchity fakticheskogo vladeniia v sovetskom prave' (Het probleem van de bescherming van het feitelijke bezit in het sovjetrecht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1941, nr. 4, 125.

11.44. - Zoals reeds vermeld, werd de onbeperkte revindicatiemogelijkheid t.a.v. coöperatieve eigendom ingevoerd door het besluit van de Ministerraad en van het Centraal Comité van de Communistische Partij van 19 september 1946 (zie hoger). Vakbonds- en andere maatschappelijke eigendom wordt slechts door de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de USSR van 1961 (art. 24) als afzonderlijke eigendomssoort behandeld.

11.45. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 308;

TOLSTOI, I.U.K., *Soderzhanie i grazhdansko-pravovaja zashchita prava sobstvennosti v SSSR* (Inhoud en burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1954, 118; ALEKSANIAN, Z., *Zashchita prava...*, a.w., 288-289.

11.46. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1964, nr. 2, 41.

Uitzondering wordt gemaakt voor die gevallen waarin de bankbriefjes of waardepapieren op één of andere wijze werden geïndividualiseerd: "Een geldsom van tienduizend roebel, voordien geïndividualiseerd door het opmaken van een document met aanduiding van de nummers van de biljetten, moet worden teruggegeven aan de eigenaar op basis van art. 69 pt. 4 van het Wetboek van Strafprocesrecht RSFSR en mag niet worden geconfisqueerd." Beslissing van het rechtscollège voor Strafzaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR, *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraktijk van het Opperste Gerechtshof van de

USSR), 1945, Vyp. IV, 20.

Deze regeling werd in 1925 ingevoerd, met het oog op het bevorderen van een vlot handelsverkeer tijdens de N.E.P. (*SU RSFSR*, 1925, nr. 21, 149; nr. 29, 209).

STUCHKA geeft op deze regeling volgende commentaar: "In het belang van de handel wordt de houder van waardepapieren bijzonder beschermd: staats- en andere in de handel binnen de grenzen van de USSR toegelaten waardepapieren aan toonder (na pred'iavitelia), alsook bankbiljetten mogen niet worden opgeëist van de verkrijger te goeder trouw op basis van het feit dat ze werden verloren of gestolen of behoorden aan een staatsinstelling of bedrijf en er op onwettige wijze werden ontvreemd." STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskogo prava* (Cursus van sovjet burgerlijk recht), Gosudarstvennoe sotsial'no-ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 46.

Zie ook KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 90.

11.47. - AMFITEATROV, G.N., 'Voina i voprosy vindikatsii (De oorlog en problemen rond vindicatie), *Uchenye zapiski VIIUN* (Wetenschappelijke geschriften van het instituut voor juridische wetenschappen van de Unie), Vyp. III, 1944, 43.

11.48. - CHEREPAKHIN, B.B., 'Vindikatsionnye iski v sovetskom prave' (Vindicatievorderingen in het sovjetrecht), *Uchenye zapiski SIUI* (Wetenschappelijke geschriften van het juridisch instituut te Sverdlovsk), deel I, 1945, 30.

11.49. - GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR* (Eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 202;
IUDEL'SON, K.S., *Problema dokazyvaniia v sovetskom grazhdanskom protsesse* (Het probleem van het bewijs in het sovjet burgerlijk proces), Gosiurizdat, Moskou, 1951, 260.

11.50. - AMFITEATROV, G.N., 'Voprosy vindikatsii v sovetskom prave' (Vragen over vindicatie in het sovjetrecht), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1941, nr. 2, 39.

11.51. - KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 169-170.

11.52. - GODES, A., 'Zashchita prava lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Sovetskaia Iustitsiia* (Sovjet gerechtigheid), 1936, nr. 104, 6.

11.53. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 315.

11.54. - IOFFE, O.S. en TOLSTOI, IU.K., *Novyi grazhdanskii kodeks RSFSR* (Het nieuw Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), Iurizdat, Moskou, 1965, 180.

11.55. - Deze extensieve interpretatie door de rechtspraak kreeg ruime aandacht in de rechtsleer:

- AMFITEATROV, G.N., *Iski sobstvennikov o vozvrate prinadlezhashchego im imushchestva* (Vorderingen van de eigenaars tot teruggave van het hun toebehorend vermogen), Iurizdat, Moskou, 1945, 106-107;
 AMFITEATROV, G.N., *Voina i voprosy vindikatsii*, a.w., 44-60;
 GENKIN, D.M., 'Velikaia Otechestvennaia Voina i voprosy grazhdanskogo prava' (De Grote Vaderlandse Oorlog en problemen van burgerlijk recht), *Uchenye zapiski VIIUN* (Wetenschappelijke geschriften van het juridisch instituut van de Unie), Vyp. III, 32-33;
 CHEREPAKHIN, B.B., 'Vindikatsionnye iski v sovetskom prave' (Vindicatievorderingen in het sovjetrecht), *Uchenye zapiski SIUI* (Wetenschappelijke geschriften van het juridisch instituut te Sverdlovsk), 1945, Vyp. I, 44-48;
 PROTASOV, A., 'Istrebovanie sobstvennosti iz chuzhkogo nezakonnogo vladeniiia' (Het opeisen van eigendom uit andermans onwettig bezit), *Sotsialisticheskaiia zakonnost'*, 1945, 49-52;
 ORLOVSKII, V.P., *Praktika Verkhovnogo Suda SSSR po grazhdanskim delam v usloviakh Otechestvennoi voiny* (De praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR in burgerlijke zaken tijdens de Vaderlandse oorlog), Iurizdat, Moskou, 1944, 14-19;
 KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 171.

11.56. - Een aantal auteurs bleven bij het standpunt dat de vindicatievordering slechts aan de eigenaar toekwam. Zij baseerden zich op een letterlijke interpretatie van art. 59 B.W. RSFSR 1922:

- AMFITEATROV, G.N., *Aktivnaia i passivnaia legitimatsiia pri vindikatsii v sovetskom prave, v kn. Nauchnaia sessiia posviashchennaia 20-letiiu sushchestvovaniia vsesoiuznogo instituta iuridicheskikh nauk* (Aktieve en passieve legitimatie bij vindicatie in het sovjetrecht, in het boek: Wetenschappelijke sessie ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van het juridisch instituut van de Unie), Moskou, 1948, 34-36;
 CHEREPAKHIN, B.B., 'Vindikatsionnye iski...', a.w., 34.

ZIMEL'EVA bestudeerde de rechtspraktijk in oorlogstijd en kwam tot de conclusie dat in een aantal gevallen de rechter verplicht was geweest ook aan de titulaire bezitter de vindicatievordering te verlenen:
 ZIMEL'EVA, M.V., *Sovetskoe pravo v period velikoi otechestvennoi voiny* (Het sovjetrecht in de periode van de Grote Vaderlandse Oorlog), Iurizdat, Moskou, 1948, 47-51.

Bovendien vermeldt ZIMEL'EVA dat in het besluit van 19 maart 1948 'Over de rechtspraktijk in zaken over de uitsluiting van vermogen uit de inventaris' aan de eigenaar en de titulaire bezitter precies dezelfde rechten worden verleend. Volgens ZIMEL'EVA zou echter de vordering van de titulaire bezitter geen vindicatie-eis meer zijn, doch een opnieuw toelaten van een autonome bezitseis.
 Contra: KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 166-167.

11.57. - GRIBANOV, V.P. en DUL'NEVA, L.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti v period razvernutoho stroitel'stva kommunizma* (Persoonlijk eigendomsrecht in de periode van intensieve opbouw van het communisme), Iurizdat, Moskou, 1967, 44 e.v.;

CHEREPAKHIN, B.B., 'Iuridicheskaja priroda i obosnovanie priobretnenija prava sobstvennosti ot neupravomochennogo otchuzhdatelia' (De juridische natuur en gefundeerdheid van het verwerven van eigendomsrecht van de niet-gerechtigde vervreemder), *Uchenye zapiski SIUI (Wetenschappelijke geschriften van het juridisch instituut te Sverdlovsk)*, Vyp. 2, Sverdlovsk, 1947, 95.

11.58. - Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 23 oktober 1963, *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1963, nr. 6, 15, aangehaald door EROSHENKO, A.A., *Grazhdansko-pravovaja zashchita lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van de persoonlijke eigendom in de USSR)*, *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1960, nr. 6, 197.

11.59. - Art. 395 van het Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR (1964): "De realisatie van het in beslag genomen vermogen van de schuldenaar gebeurt, naargelang de grond van het beslag en de aard van het in beslag genomen vermogen, door de gerechtsuitvoerder, de handelsorganisaties of de financiële organen en instellingen van de Staatsbank van de USSR."

11.60. - RIASENTSEV, V., 'Zashchita prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom sudebnymi i notarial'nymi organami' (Bescherming van de persoonlijke eigendom t.a.v. woonhuizen door gerechtelijke en notariële organen), *Sovetskaja Iustitsiia*, 1975, nr. 17, 8.

11.61. - EROSHENKO, A.A., 'Grazhdansko-pravovaja zashchita...', a.w., 107.

11.62. - EROSHENKO, A.A., 'Grazhdansko-pravovaja zashchita...', a.w., 107.

11.63. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1971, nr. 2, 18-20.

11.64. - ALEKSANIAN, S.G., *Zashchita prava...*, a.w., 93.

11.65. - MITTEIS, F., *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs*, 1891, 69-70, 499-500.

11.66. - "De revindicatie heeft uitsluitend een zakenrechtelijke bescherming tot doel, geen vergoeding in waarde." IOFFE, O.S., 'Grazhdansko-pravovaja okhrana interesov lichnosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu in de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht)*, 1956, nr. 2, 60.

11.67. - KASER, M., *Das römische Privatrecht*, I, C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1955, 108.

11.68. - FEENSTRA, R., *Romeinsrechtelijke grondslagen van het Nederlands privaatrecht*, Universitaire Pers, Leiden, 1978, 45.

11.69. - IOFFE, O.S., 'Grazhdansko-pravovaia okhrana...', a.w., 60-62.

11.70. - MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 317.

11.71. - Deze vaststelling deden tal van auteurs, o.m.:

ALEKSANIAN, Z.G., *Zashchita prava lichnoi sobstvennosti po sovetskomu grazhdanskomu zakonodatel'stvu* (Bescherming van persoonlijk eigendomsrecht volgens het sovjet burgerlijk recht), autoreferaat van een kandidaatsthesis, Moskou, 1976, 11;

EROSHENKO, A.A., 'Grazhdansko-pravovaia zashchita lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van persoonlijke eigendom in de USSR), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1968, nr. 6, 108;

IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Izd. LGU, Leningrad, 1958, 367;

KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Izd. AN SSSR, Moskou, 1955, 177;

MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 280;

KHAIANIAN, A.V., *Grazhdanskopravovaia zashchita prava lichnoi sobstvennosti ot narushenii ne soedinennykh s lisheniem vladeniia*, v kn. *Problemy primeneniia Osnov Grazhdanskogo Zakonodatel'stva i Osnov Grazhdanskogo Sudoproizvodstva Soiuza SSR i soiuznykh respublik* (Burgerrechtelijke bescherming van persoonlijk eigendomsrecht tegen inbreuken niet verbonden met bezitsberoving, in het boek: *Problemen bij de toepassing van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving en de Beginselen van Burgerlijk Procesrecht van de Unie en de unierepublieken*), Saratov, 1971, 59.

11.72. - KHAIANIAN, A.V., *Grazhdanskopravovaia zashchita...*, a.w., 60.

11.73. - KHAIANIAN, A.V., *Grazhdanskopravovaia zashchita...*, a.w.,

62. KHAIANIAN vermeldt dat dit geval veelvuldig voorkomt bij medeëigendom der echtgenoten t.a.v. een woning, opgetrokken of gekocht tijdens het gemeenschappelijk samenleven.

11.74. - ALEKSANIAN, Z.G., *Ustranenie obstoiatel'stv prepiatstvuiushchikh osushchestvleniiu prava lichnoi sobstvennosti (negatorskii isk)*, v kn. *Problemy gosudarstva i prava* (Het wegnemen van omstandigheden, die de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht verhinderen, in het boek: *Problemen van staat en recht*), Iuridicheskaiia Literatura, Moskou, 1971, Vyp. 9, 175.

Contra: MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 281: "In het negatorisch proces moet de eiser niet zijn eigendomsrecht t.a.v. het betwiste vermogen bewijzen, maar slechts de schending van dit recht op één of andere wijze. Daarom hebben diegenen ongelijk die vorderingen van feitelijke bezitters van woonhuizen als negatorische vorderingen beschouwen, wanneer deze bezitters niet beschikken over de nodige bewijsdocumenten en de organen van het woonbeheer weigeren om het gebouw op naam van eiser te registreren en ook vorderingen tot schrapping van vermogen uit de inventaris. In beide gevallen moet de eiser het

eigendomsrecht t.a.v. het betwiste vermogen bewijzen. De betwisting gaat dus over aanwezigheid of afwezigheid van eigendomsrecht en niet over de schending van afzonderlijke bevoegdheden van de eigenaren; daarom zouden deze vorderingen moeten worden gekwalificeerd als re-vindicatievorderingen."

11.75. - KHAIANIAN, A.V., *Grazhdanskopravovaia zashchita...*, a.w., 61.

11.76. - KHAIANIAN, A.V., *Grazhdanskopravovaia zashchita...*, a.w., 61.

11.77. - Aangehaald door GRIBANOV, V.P., 'Grazhdanskopravovaia okhrana imushchestvennykh i lichnykh prav sovetskikh grazhdan' (Burgerrechtelijke bescherming van vermogens- en persoonlijke rechten van de sovjetburger), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjetstaat en Recht), 1974, nr. 12, 123.

11.78. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1969, nr. 11, 8-9.

11.79. - *Biulleten' Verkhovnogo Suda RSFSR* (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR), 1969, nr. 11, 8-9.

11.80. - KHAIANIAN, A.V., *Grazhdanskopravovaia zashchita...*, a.w., 12. a.w., 13.

11.81. - KHAIANIAN, A.V., *Grazhdanskopravovaia zashchita...*, a.w., 60.

11.82. - ALEKSANIAN, Z.G., *Zashchita prava lichnoi sobstvennosti...*, a.w., 13.

11.83. - EREMEEV, D.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosiurizdat, Moskou, 1958, 121.

11.84. - *Sovetskaia Iustitsiia*, 1969, nr. 2, 11-12, aangehaald door MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 282.

11.85. - *Sudebnaia praktika Verkhovnogo Suda SSSR* (Rechtspraktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1958, nr. 5, 25-26.

11.86. - Beslissing van het rechtscollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR in de zaak Origorlian t. Gavrilova e.a., *Sotsialiticheskaja zakonnost'*, 1951, nr. 12, 78.

11.87. - IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, kurs lektsii* (Sovjet burgerlijk recht, handboek), I, Izd. LGU, Leningrad, 1958, 368.

Volgens TSYBULENKO moet de vordering tot het onttrekken van vermogen aan beslag worden gekwalificeerd als vindicatievordering of als

negatoria, afhankelijk van de vraag in wiens bezit het vermogen zich bevindt. TSYBULENKO, A.P., *Grazhdanskopravovoe regulirovanie aresta imushchestva (Burgerrechtelijke regeling van beslag op vermogen)*, autoreferaat van een kandidaatsthesis, Moskou, 1976, 11.

Spreeken van een negatorische vordering:

MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy...*, a.w., 280;

Kommentarii k GK RSFSR (Commentaar op het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1966, 173.

11.88. - KASER, M., *Das römische Privatrecht*, II, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1959, 215.

11.89. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav (Basisproblemen van uitoefening en bescherming van burgerlijke rechten)*, doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 785.

11.90. - GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy...*, a.w., 786.

11.91. - 'O praktike primeneniia sudami zakonodatel'stva o neobkhodimoi oborone' (Over de praktijk van de toepassing door de rechtbanken van de wetgeving over wettige zelfverdediging), *Biulleten' Verkhovnogo Suda SSSR (Bulletin van het Opperste Gerechtshof van de USSR)*, 1970, nr. 1, 15-20.

11.92. - Een overzicht van de strafrechtelijke bescherming van persoonlijke eigendom vóór SW RSFSR 1960, vindt men ook bij: THOMPSON, R., *Das persönliche Eigentum in das Sowjetrecht*, Dissertation, Freiburg, 1959, 92 e.v.

11.93. - MAURACH, R., *Handbuch der Sowjetverfassung*, Isar Verlag, München, 1955, art. 131, opm. 2.

11.94. - THOMPSON, R., *Das persönliche Eigentum...*, a.w., 92.

11.95. - *Sovetskoe ugolovnoe pravo (Sovjet strafrecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1977, 67.

11.96. - *VVS SSSR*, 1947, nr. 19.

11.97. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de USSR van 10 januari 1955, afgedrukt als bijlage bij de tekstuitgave van het Strafwetboek 1926 in 1957: *Ugolovnyi kodeks RSFSR (Strafwetboek van de RSFSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1957, 189.

11.98. - THOMPSON, R., *Das persönliche Eigentum...*, a.w., 93.

11.99. - *VVS RSFSR*, 1960, nr. 40, 591.

11.100. - Grondwet USSR 1977, art. 10: "De grondslag van het economisch stelsel van de USSR wordt gevormd door de socialistische eigendom van de produktiemiddelen in de vorm van staatseigendom (algemeen volksbezit) en in de vorm van kolchose- en coöperatieve eigendom."

11.101. - 'O sudebnoi praktike po delam o khishcheniakh gosudarstvennogo i obshchestvennogo imushchestva' (Over de rechtspraak in zaken over onrechtmatige toeëigeningen van staats- en maatschappelijk vermogen), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 11 juli 1972, met wijzigingen aangebracht door de richtlijn van het Plenum van 21 september 1977, nr. 13, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR 1924-1977* (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR 1924-1977), Izd. Izvestiia sovetov narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, deel II, 153.

11.102. - 'Ob uluchenii deiatel'nosti sudov po bor'be s khishcheniiami gosudarstvennogo i obshchestvennogo imushchestva' (Over de verbetering van de werking van de rechtbanken in de strijd tegen onrechtmatige toeëigeningen van staats- en maatschappelijk vermogen), *Sbornik...*, a.w., 164;

'O khode vypolneniia postanovleniia Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR ot 24 Iunii 1960 'Ob uluchenii deiatel'nosti sudov po bor'be s khishcheniiami gosudarstvennogo i obshchestvennogo imushchestva' (Over de wijze van tenuitvoerlegging van de richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 24 juni 1960 'Over de verbetering van de werking van de rechtbanken in de strijd tegen onrechtmatige toeëigeningen van staats- of maatschappelijk vermogen'), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 11 april 1969, *Sbornik...*, a.w., 168;

'O khode vypolneniia postanovleniia Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR ot 11 iulii 1972 'O sudebnoi praktike po delam o khishcheniakh gosudarstvennogo i obshchestvennogo imushchestva' (Over de wijze van tenuitvoerlegging van de richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 11 juli 1972 'Over de rechtspraak in zaken over onrechtmatige toeëigeningen van staats- en maatschappelijk vermogen'), richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 8 oktober 1973, nr. 13, *Sbornik...*, a.w., 172;

'O povyshenii roli sudov v bor'be s khishcheniiami sotsialisticheskoi sobstvennosti, v vyivlenii i ustranении prichin i uslovii, porozhda-iushchikh eti prestupleniia' (Over de verhoging van de rol van de rechtbanken in de strijd tegen onrechtmatige toeëigeningen van socialistische eigendom, in het naar voor brengen en doen ophouden van de oorzaken die deze misdrijven in de hand werken', richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 28 november 1975, nr. 9, *Sbornik...*, a.w., 178.

11.103. - Punt 12 van de richtlijn van 11 juli 1972, aangevuld door de richtlijn van 21 september 1977 'O sudebnoi praktike po delam o khishcheniakh gosudarstvennogo i obshchestvennogo imushchestva', a.w. (zie noot 11.101), 157-158.

11.104. - VVS RSFSR, 1962, nr. 28, 449.

11.105. - Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 16 januari 1965, VVS RSFSR, 1965, nr. 4, 83, bekrachtigd door de wet van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 9 juli 1965, VVS RSFSR, 1965, nr. 19, 699.

11.106. - VLADIMIROV, V.A., 'Prestupleniia protiv lichnoi sobstvennosti grazhdan po ugolovnomu zakonodatel'stvu soiuznykh respublik' (Misdrijven tegen persoonlijke eigendom van de burgers volgens de strafwetgeving van de unierepublieken), Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo (Sovjetstaat en Recht), 1962, nr. 8, 67.

PROEVE VAN BESLUIT - NOTEN

- 12.1. - MARX, K. en ENGELS, F., *Das Elend der Philosophie*, in:
MARX, K. en ENGELS, F., *Werke*, IV, Dietz Verlag, Berlijn,
1959, 165.
- 12.2. - VON GIERKE, O., *Handbuch des Deutschen Privatrechts*, II,
Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1905, 348.
- 12.3. - Over 'systemneutrale' en 'systembezogen' rechtsinstellingen,
zie de 'Inleidende gedachten', alsook LOEBER, D., 'Rechts-
vergleichung zwischen Ländern mit verschiedener Wirtschaftsordnung',
RabelsZ., 1961, H. 2, 209.
- 12.4. - VAN DEN BERGH, G.C., *Eigendom. Grepen uit de geschiedenis
van een omstreden rechtsbegrip*, Kluwer, Nijmegen, 1979, 39.
- 12.5. - Aangehaald door JAKOBS, O.W., 'Das Eigentum als Rechtsinsti-
tut im deutschen und sowjetischen Recht', *RabelsZ.*, 1965,
nr. 4, 696-697.
- 12.6. - STAMMLER, *Rechtsphilosophie*, 1968, 114, opm. 9, aangehaald
door JAKOBS, O.W., 'Das Eigentum...', a.w., 697.
- 12.7. - FEENSTRA, R., 'Historische aspecten van de private eigendom
als rechtsinstituut', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*,
1976, 256.
- 12.8. - BUTLER, E. (red.), *The Soviet Legal System, II. Selected con-
temporary Legislation and Documents*, Oceana Publications,
New York, 1978, 400.
- 12.9. - JOHNSON, E.L., *An Introduction to the Soviet Legal System*,
Methuen & Co., Londen, 1969, 3.
- 12.10. - Zie hierover: GORLE, F., 'Le poids de la tradition juridique
nationale russe dans le droit soviétique', *T. Rechtsgesch.*,
1980, 114. De universiteit van Dorpat (Tartu) bleek in de 19de eeuw
een waar centrum voor studie van de Duitse rechtswetenschap te zijn
geworden.
- 12.11. - WIEACKER, F., *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Vanden-
hoeck & Ruprecht, Göttingen, 1952, 261.
- 12.12. - VAN DEN BERGH, G.C., *Eigendom. Grepen uit de geschiedenis
van een omstreden rechtsbegrip*, Kluwer, Nijmegen, 1979, 17.
- 12.13. - Ibidem, 17-18.
- 12.14. - VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, in de reeks *Beginselen van
Belgisch Privaatrecht*, Standaard Wetenschappelijke Uitge-
verij, Antwerpen, 1973, 87-94.

- 12.15. - Deze problematiek wordt ook zeer scherp aan gevoeld door
JAKOBS, O.W., 'Totalitarismusbegriff und Ostrechtsforschung',
Recht in Ost und West, 1970, nr. 3, 96.
- 12.16. - MARX, K., *Zur Judenfrage. Frühschriften*, Stuttgart, 1953, 181.
- 12.17. - *Ibidem*, 194.
- 12.18. - MARX, K., *Nationalökonomie und Philosophie, Frühschriften*,
Stuttgart, 1953, 235.
- 12.19. - FARNER, K., *Christentum und Eigentum, bis Thomas von Aquin*,
Francke Verlag, Bern, 1947, 35, met daar vermelde verwij-
zingen.
- 12.20. - CORNIL, G., *Droit Privé*, 14-17, aangehaald door DERINE, R.,
Grenzen van het eigendomsrecht in de negentiende eeuw,
De Sikkel, Antwerpen, 1955, 91.
- 12.21. - VON JHERING, R., *Der Zweck im Recht*, I, Verlag von Breitkopf und
Härtel, Leipzig, 1916, 405.
- 12.22. - HAURIOU, M., *Principes de droit public*, 1910, 38, aangehaald
door DERINE, R., *Grenzen van het eigendomsrecht in de negen-
tiende eeuw*, De Sikkel, Antwerpen, 1955, 87.
- 12.23. - VAN GERVEN, W., 'Bedrijfsbezetting en verkoop in eigen beheer
door werknemers van de onderneming', *R.W.*, 1976-1977, 71.
- 12.24. - WINDERICKX, M., 'Aftakeling van het eigendomsrecht', *R.W.*,
1953, 783.
- 12.25. - Aangehaald door DE LAVELEYE, E., *De la propriété et de ses
formes primitives*, Félix Alcan, Parijs, 1891, 550.
- 12.26. - Zie hierover o.m.:
BRANDT, R., *Eigentumstheorien von Grotius bis Kant*, Frommann-
Holzboog, Stuttgart, 1974, 69-90;
MACPHERSON, C.B., *Property, Mainstream and Critical Positions*, Uni-
versity of Toronto Press, Toronto, 1978, 15-28.
- 12.27. - SLAGTER, W.J., *Juridische en economische eigendom*, Kluwer,
Deventer, 1968, 62-63.
- 12.28. - WIEACKER, F., *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Vanden-
hoeck & Ruprecht, Göttingen, 1952, 253-270.
- 12.29. - VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaia sotsialisticheskaja
sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), Izd. AN SSSR,
Moskou, 1948, 32.
- 12.30. - VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, a.w., 169.

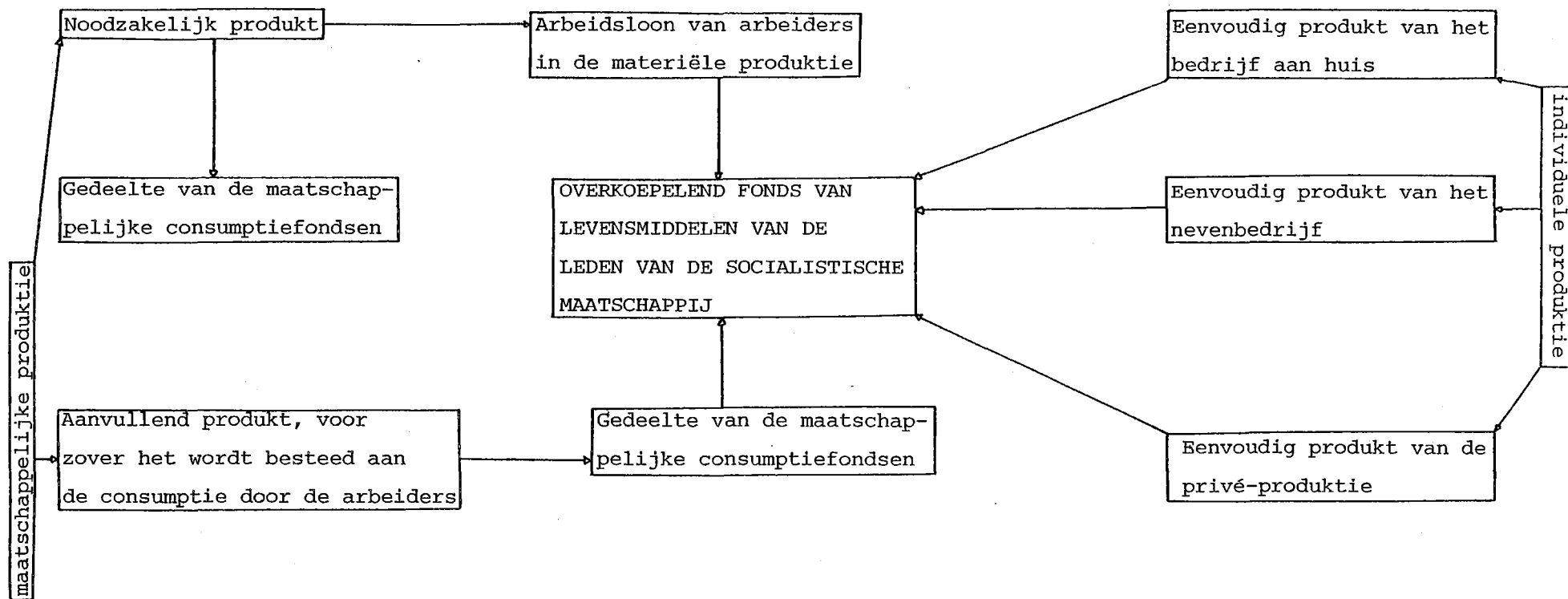
- 12.31. - *Ibidem*, 174.
- 12.32. - JAKOBS, O.W., 'Das Eigentum als Rechtsinstitut im deutschen und sowjetischen Recht', *RabelsZ.*, 1965, nr. 4, 723.
- 12.33. - RAISER, L., 'Das Eigentum als Rechtsbegriff in dem Rechten West- und Osteuropas', *RabelsZ.*, 1961, H. 2, 235-236.
- 12.34. - LUKIC, R., 'Notions de la propriété dans l' Europe socialiste et dans les états capitalistes', *RabelsZ.*, 1961, H. 2, 238.
- 12.35. - DUGUIT, L., *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon*, Librairie Félix Alcan, Parijs, 1920, 158.
- 12.36. - DE PAGE, *Droit civil Belge*, I, nr. 113, aangehaald door VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, a.w., 183.
- 12.37. - VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, a.w., 184.
- 12.39. - RIPERT, G., *Le régime démocratique et le droit civil moderne*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1936, 254.
- 12.38. - Aangehaald door DERINE, R., *Grenzen van het eigendomsrecht in de negentiende eeuw*, De Sikkels, Antwerpen, 1955, 84.
- 12.40. - DERINE, R., *Grenzen van het eigendomsrecht in de negentiende eeuw*, De Sikkels, Antwerpen, 1955, 178-179.
- 12.41. - KASER, M., *Das römische Privatrecht*, I, Becksche Verlagsbuchhandlung, München, 1971, 205.
- 12.42. - WIEACKER, F., *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1952, 16.
- 12.43. - *Encycliek Laborem Exercens van Paus Johannes-Paulus II*, Licap, Brussel, 1981, 28.
- 12.44. - SCHUMACHER, E.F., *Hou het klein. Een economische studie waarbij de mens weer meetelt*, Amboboeken, Baarn, 1973, 287 pp. (oorspronkelijke titel: *Small is beautiful*, Blond & Briggs, Londen).
- 12.45. - VERLEYE, K.J., *Brugfiguren voor een verdeeld Europe: Cyrillus en Methodius*, Centrum Rijckeveldse, Sijsele, 1982, 174 p.

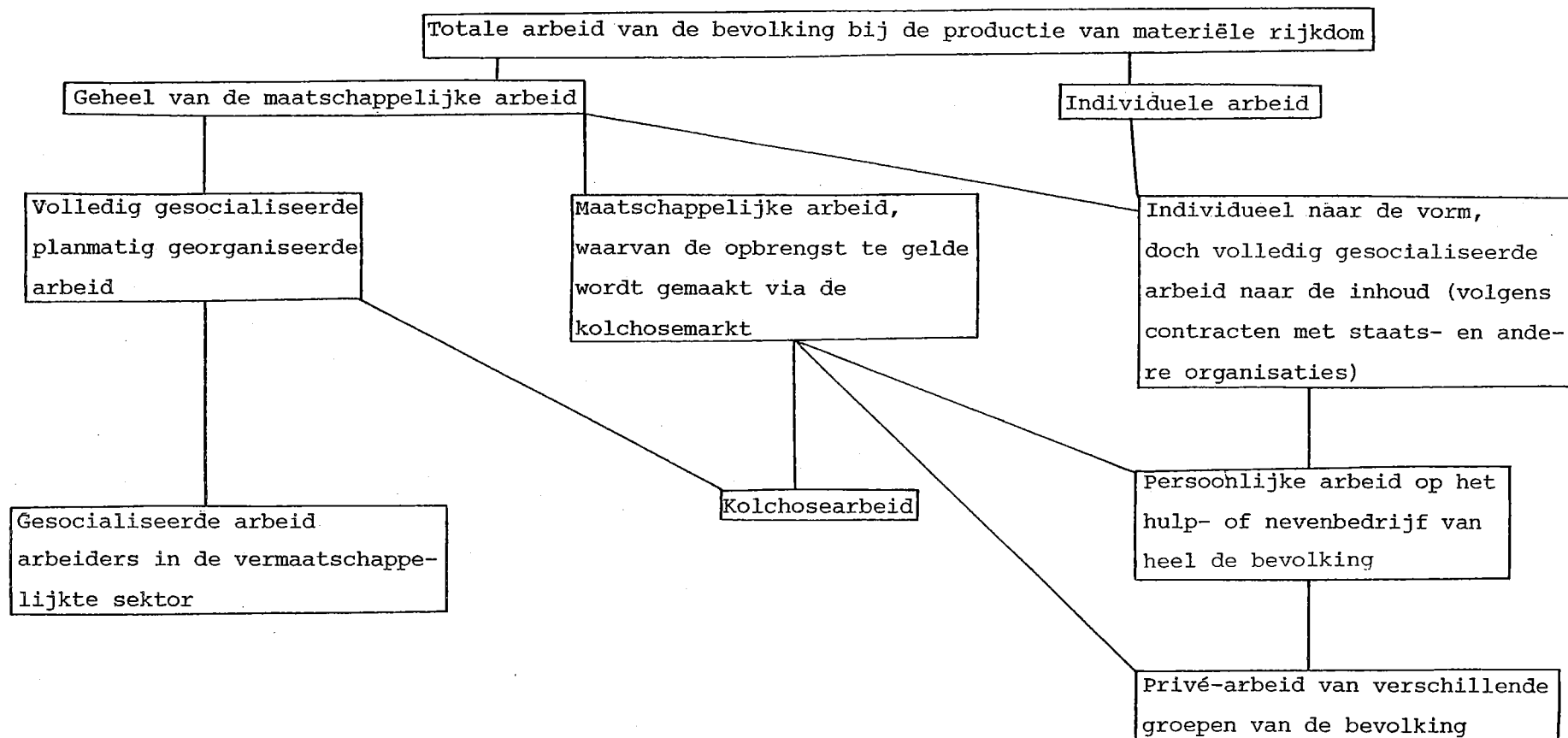
BIJLAGEN

VORMING VAN EEN OVERKOEPELEND FONDS VAN LEVENSMIDDELEN ONDER HET SOCIALISME

Uit: VLADIMIRSKII, E.A., *Lichnaia sobstvennost' v sisteme proizvodstvennykh otnoshenii sotsialisticheskogo obshchestva (voprosy teorii i metodologii)* (Persoonlijke eigendom in het systeem van produktieverhoudingen in de socialistische maatschappij (vraagstukken van theorie en methodologie)), Izd. Leningradskogo universiteta, Leningrad, 1974, 98.

Uit: VLADIMIRSKII, E.A., *Lichnaia sobstvennost' v sisteme...*, a.w., 74.

Bijlage bij hoofdstuk VII

Het contract van 'lijfrente in natura': een creatie van het sovjetvolk

1. Het contract van koop-verkoop van een woonhuis onder voorwaarde van levenslang onderhoud van de verkoper (1) is een overeenkomst waarbij de verkoper een woonhuis of een gedeelte daarvan in eigendom overdraagt aan de koper, terwijl de koper zich ertoe verbindt bij wijze van tegenprestatie de vervreemder tot op het einde van diens leven materiële hulp in natura te verschaffen. De koper verbindt zich dus niet tot het betalen van een geldsom, maar tot het verlenen van leefruimte, voedsel, kleding en verzorging.
2. Thans wordt een dergelijk contract uitvoerig geregeld door de art.253-254 B.W. RSFSR (2), doch de weg naar deze wettelijke erkenning was uiterst moeizaam.
3. Vanaf het midden van de twintiger jaren werden de sovjet rechtbanken regelmatig geconfronteerd met betwistingen rond contracten waarbij oude alleenstaande burgers hun woonhuis hadden 'geschenken' onder voorwaarde van levenslang onderhoud in natura van de schenker door begiftigde. Omwille van het totaal gebrek aan wettelijke regeling stelden zich problemen bij het bepalen van de wederzijdse rechten en verplichtingen ingeval van betwisting. Het bleek immers dat de partijen in de meerderheid der gevallen het contract onderhands hadden afgesloten, en dat zij de onderlinge verhoudingen niet nauwkeurig genoeg hadden vastgelegd.
4. Op het platteland, voor de kolchosedvor of het kolchoseboerenhuishouden, kon dit probleem betrekkelijk gemakkelijk worden opgelost via de figuur van de 'primak' of het 'toetredend lid', dat de taak op zich nam om het arbeidsongeschikte hoofd van de dvor en diens gezin te onderhouden (3).

Reeds vanaf 1926 waren in de rechtspraak gevallen bekend van kolchosedvors waarin uitsluitend arbeidsongeschikte leden overbleven. De leden van de dvor gaven via een contract van lijfrente in natura de 'usadba' of het erf en het hele vermogen van de dvor in eigendom aan het toetredend lid. Deze laatste verbond er zich toe de leden van de dvor te onderhouden tot aan hun dood.

De rechtbanken op het platteland verklaarden dergelijke contracten nietig wegens vormgebreken, doch het Opperste Gerechtshof wees erop dat deze contracten moeten gezien worden als 'toetredingscontracten' ('dogovory primachestva'). Indien de volledige dvorgemeenschap akkoord ging met de toetreding, dan moest een dergelijk contract als geldig worden erkend (4).

5. In de stad lag de problematiek ingewikkelder. Het is wellicht boeiend even stil te blijven staan bij de oorzaken van het succes dat deze 'stedelijke' contracten van lijfrente in natura oogstten. De verkoper is een eenzaat, een persoon van hoge ouderdom die geen onmiddellijke verwanten heeft: directe verwanten zijn immers onderhoudsplichtig (5). Het systeem van sociale zekerheid, dat onmiddellijk na de revolutie van 1917 door een aantal decreten was uitgewerkt (6), bleek bij de aanvang van de periode van Nieuwe Economische Politiek (1921-1927) (7) volledig ontredderd door de catastrofale depreciatie van de roebel (8). Precies omdat het geld geen waarde meer had en omdat de hongersnood in het begin van de twintiger jaren reeds talloze slachtoffers had geëist (9), kwamen pientere ouderlingen op de idee hun woning in eigendom over te dragen (10) aan een jong gezin, dat er zich toe verbond de vervreemder bij zich in huis op te nemen en te voorzien van voedsel, kleding en verzorging. Kandidaten vinden voor een dergelijk aanbod was geen probleem gezien zowat elk jong gezin om een woning verlegen zat (11).

6. Problematisch was echter de kwalificatie van een dergelijk contract. In 1925 verdedigde het Opperste Gerechtshof van de RSFSR (12) het standpunt dat contracten, waarbij vermogen werd vervreemd met

als tegenprestatie de verbintenis tot levenslang onderhoud van de vervreemder niet kunnen worden beschouwd als contracten van koop-verkoop, gezien art.130 en 180 van het burgerlijk wetboek van de RSFSR een precieze aanduiding van de overeengekomen prijs als onmisbaar bestanddeel van dit contract beschouwen.

Het Opperste Gerechtshof van de RSFSR erkende wel impliciet de rechtskracht van deze contracten van lijfrente in natura, doch gaf geen aanwijzing over de mogelijke benoeming van de overeenkomst. In elk geval werd de kwalificatie als koop-verkoopscontract radicaal afgewezen op grond van de overweging 'dat het immers niet mogelijk is de waarde van de verplichting tot onderhoud van G. tot aan haar dood te bepalen' (13).

7. Op deze uitspraak van het Opperste Gerechtshof reageerde de notariële praktijk door akten betreffende deze overeenkomsten nog uitsluitend in de vorm van schenkingen onder voorwaarde te verlijden.

Het juridisch behandelen van dit contract als een schenkingscontract kon ook in de praktijk tot onaanvaardbare gevolgen leiden: "In 1936 schonk Pivnev, A. zijn woning aan zijn broer, Pivnev, G., met het beding dat de begiftigde, zijn broer dus, hem levenslang zou onderhouden. Pivnev, G. nam zijn intrek in het geschonken huis, samen met zijn vrouw. De hele last van onderhoud en verzorging van de schenker lag op de vrouw, die daarvoor zelfs tijdelijk haar werk in de fabriek opschortte. De schenker sterft in 1940. In 1942 wordt de echtscheiding tussen de begiftigde en diens echtgenote uitgesproken. Na de echtscheiding stelt de echtgenote een vordering in tot toekenning van het eigendomsrecht t.a.v. de helft van het geschonken woonhuis. De volksrechtbank van de Leninse raion van Kharkov wees de vordering van de echtgenote af, op grond van de overweging dat het schenkingscontract uitsluitend op naam van de man was opgemaakt. Indien echter het contract in de vorm van een overeenkomst van koop-verkoop was verleden, dan zou het woonhuis eigendom zijn geweest van beide echtgenoten, gezien

wat werd verworven tijdens het huwelijk, gemeenschappelijke eigendom is" (14).

8. Onder invloed van de fel doorgedreven legalistische idee van de 'socialistische wettelijkheid' (15), gepropageerd door Stalins juridisch raadsman, VYSHINSKII, werd in het begin van de veertiger jaren door het Opperste Gerechtshof een radicaal negatieve stelling ingenomen: "Contracten met het beding van levenslang onderhoud in natura hebben geen kracht van wet, gezien ze niet voorzien zijn in het Burgerlijk Wetboek" (16). Daarop weigerden de notarissen deze contracten, onder welke vorm ook, nog langer te authenticeren.

9. Deze poging om via een zwenking in het juridisch beleid invloed uit te oefenen op het gedrag van de burger bleek niet erg succesvol: de overeenkomst werd voor de notaris gebracht als een eenvoudig schenkingscontract, doch onderhands werd een tweede overeenkomst afgesloten, waarbij de begiftigde zich ertoe verbond de schenker levenslang te onderhouden. Of er werd een contract van koopverkoop afgesloten met fictieve betaling van de koopsom (17). Negatieve gevolgen waren echter wel aan dit juridisch beleid verbonden: de sociaal zwakkere partij was overgeleverd aan de bereidwillige uitvoering van de verbintenis, die de verkrijger van het woonhuis via het onderhands contract op zich had genomen. Voorbeelden uit de rechtspraak zijn overduidelijk: de verkrijger van het woonhuis houdt na vijf jaar op de ouderling te voeden, of geeft aan deze laatste voedsel "dat er blijkbaar alleen maar op gericht is de dood dichterbij te brengen", of de verkrijger van het woonhuis sterft drie dagen na de afsluiting van het contract en de erfgenamen weigeren de door de erflater opgenomen verbintenis verder uit te voeren (18). De rechtspraak van de vijftiger jaren pakt deze problematiek louter casuïstisch aan. Op dat ogenblik was de radicaal negatieve stelling van het Opperste Gerechtshof weliswaar verdwenen, doch de kwalificatievraag bleef onopgelost.

10. Ook de rechtsleer boog zich verdeeld over het kwalificatieprobleem. RIASENTSEV spreekt van een onbenoemd contract (19), BARU houdt het bij een schenkingscontract onder voorwaarde (20) en MASLOV doet beroep op de constructie van medeëigendom om de belangen van de vervreemder veilig te stellen (21). KHALFINA stelde dat de 'vitaliteit' van een dergelijk contract erop wees, dat het beantwoordde aan reële behoeften en dat het ook juridisch moest worden beschermd (22).

11. Na lang aarzelen werd het contract door het Ministerie van Justitie als wettig erkend en werd een type-contract uitgevaardigd "tot verkoop van een huis onder voorwaarde van levenslang onderhoud van de vervreemder" (23).

12. De nieuwe burgerlijke wetboeken, die in alle unierepublieken in de jaren 1964-1965 werden uitgevaardigd, maken van het contract van koop-verkoop onder voorwaarde van levenslang onderhoud van de verkoper een benoemd contract, dat geregeld wordt als bijzonder type van het contract van koop-verkoop (RSFSR) of, los van dit laatste als een contract 'sui generis' (overige unierepublieken).

13. Volgens deze nieuwe burgerlijke wetgeving, die thans nog van kracht is, mag het contract van 'lijfrente in natura' slechts worden afgesloten indien de verkoper arbeidsongeschikt is wegens ouderdom (d.w.z. de pensioengerechtigde leeftijd heeft bereikt: voor vrouwen 55 jaar, voor mannen 60 jaar), of omwille van zijn gezondheidstoestand (art.253 B.W. RSFSR 1964) (24). De verkoper draagt zijn woonhuis in eigendom over aan de koper, die arbeidsgeschikt moet zijn. Dit is een essentiële vereiste gezien de verkrijger(s) zich persoonlijk moet(en) inzetten bij het verlenen van voedsel, woonruimte, verzorging en noodzakelijke hulp (25).

14. Het contract van koop-verkoop van een woonhuis onder voorwaarde van levenslang onderhoud moet notarieel worden bekrachtigd

en nadien worden geregistreerd bij het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet (26). Wederzijdse rechten en verplichtingen van de partijen ontstaan slechts vanaf het ogenblik van de registratie van het contract.

15. Het contract kan worden ontbonden op initiatief van de verkoper, indien de koper, al dan niet opzettelijk, zijn contractuele verplichtingen niet nakomt. Op vordering van de koper kan het contract worden ontbonden indien, als gevolg van omstandigheden, waarvoor hij niet verantwoordelijk is, zijn materiële situatie zodanig is gewijzigd dat hij niet in staat is de verkoper nog langer onderhoud te verschaffen. Ook indien de verkoper opnieuw arbeidsbekwaam is geworden, kan het contract op verzoek van de koper worden ontbonden. Indien tenslotte de koper sterft tijdens het leven van de verkoper, dan betekent dit eveneens het einde van het contract.

16. De gevolgen van een ontbinding van het contract verschillen naargelang de grond van ontbinding. Indien het contract werd ontbonden op grond van herstel van de arbeidsongeschiktheid, dan heeft de verkoper niet het recht het verkochte huis terug te eisen. Deze laatste behoudt slechts het recht op levenslang gratis gebruik van de woonruimte die hem bij contract was toegekend. In alle andere gevallen van ontbinding van het contract moet het huis aan de verkoper worden teruggegeven. De verkoper is echter niet verplicht de kosten te vergoeden, die door de koper werden gedaan in uitvoering van het contract, vóór zijn ontbinding (art.254 B.W. RSFSR 1964).

17. Bij verlies van de woning door toeval of overmacht eindigen de verplichtingen van de koper niet. Hij blijft contractueel gebonden. Tijdens het leven van de verkoper heeft de koper niet het recht het woonhuis te vervreemden op welke wijze ook. Hij mag het huis niet verkopen, schenken of hypothekeken (27).

18. Het contract van koop-verkoop van een woning onder voorwaarde van levenslang onderhoud van de verkoper blijkt ook thans nog te getuigen van een bloeiende levenskracht. Deze overeenkomst fungeert als een uitstekend instrument van zelfhulp voor alleenstaande, oude, zieke of gehandicapte burgers, voor wie het bureaucratisch systeem van sociale zekerheid, ook thans nog, slechts partiële en te weinig daadwerkelijke oplossingen biedt (28).

Aan de andere contractspartij biedt de overeenkomst de mogelijkheid om een eigen woning te vinden in een situatie van nog steeds aanhoudende woningschaarste (29).

Het besproken contract houdt echter wezenlijke gevaren in: rentenieren is in de Sovjetunie nog steeds verboden. Vandaar de strenge vereisten van arbeidsongeschiktheid voor de verkoper, en de nadelige gevolgen, die hem te wachten staan wanneer hij opnieuw arbeidsgeschikt wordt. De arbeidsgeschikte sovjetburger mag immers via dit contract niet in verleiding worden gebracht om er een 'parasitaire' levenswijze op na te houden.

VOETNOTEN

---

(1) 'Dogovor kupli-prodazhi zhilogo doma s usloviem pozhiznennogo soderzhaniia prodavtsa'.

(2) Het Burgerlijk Wetboek van de Russische Socialistische Federatieve Sovjet Republiek (RSFSR) diende als modelvoorbeeld voor de Burgerlijke Wetboeken van de overige unierepublieken. Minieme verschillen die men in de burgerlijke wetgeving van de onderscheiden unierepublieken kan aantreffen, zijn te verklaren door plaatselijke omstandigheden of door invloed van de lokale traditie. Daarom zal in het verdere verloop van het artikel verwezen worden naar de bepalingen van het B.W. RSFSR.. Afwijkende bepalingen in de B.W.'s van de overige unierepublieken worden afzonderlijk vermeld.

(3) De kolchosedvor of het kolchoseboerenhuishouden is een gemeenschap van mensen die door familiale en/of arbeidsbanden zijn verbonden. De leden van het kolchoseboerenhuishouden voeren samen een nevenbedrijf op een grondstuk dat hun door de kolchose ter beschikking is gesteld. Personen, die niet door verwantschaps- of aanverwantschapsbanden zijn verbonden, kunnen 'toetreden' tot de dvor. Het toetredend lid ('primak') kan slechts als lid van de dvor worden opgenomen met toestemming van alle meerderjarige leden van de dvor. Zie PAVLOV, I.V., *Kolkhoznoe pravo (kolchoserecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1960, 341. Precies omwille van de sterke samenhang, die bestond in het boerenhuishouden van de kolchose, waar arbeidsbekwame leden als van nature instaan voor ouderen, zieken en gehandicapten, werd slechts in 1969 een systeem van sociale zekerheid uitgebouwd voor de kolchosedleden. Zie: *Sovetskoe sotsial'noe strakhovanie, uchebnoe posobie (Sovjet sociale zekerheid, handboek)*, Profizdat, Moskou, 1980, 348.

(4) IVANITSKII, I.V., 'Ne prodazha doma, a dogovory primachestva' (Geen verkoop van een huis maar contracten van toetreding), *Ezhenedel'nik sovetskoi iustitsii* (Weekblad van de sovjetjustitie), 1926, nr.19,13.

(5) "Kinderen moeten hun behoeftige en arbeidsongeschikte ouders onderhouden. Ouders zijn verplicht hun minderjarige of behoeftige arbeidsongeschikte kinderen te onderhouden. Onderhoudsplicht tussen echtgenoten beperkt zich tot die gevallen waarin de echtgeno(o)t(e) arbeidsongeschikt is (art.25,67 en 68 van het Wetboek van Voogdij, Huwelijk en Gezin van de RSFSR).

(6) Decreet van de Raad der Volkscommissarissen (sinds 1946 de Raad van Ministers) van 8 november 1917 'Ob uvelichenii pensii' (Over de verhoging van de pensioenen), *Sobranie Uzakonenii i rasporiazhenii rabochego i krestianskogo pravitel'stva RSFSR* (Verzameling van decreten en besluiten van de arbeiders- en boerenregering van de RSFSR, voortaan afgekort als S.U.), 1917, nr.2, 25; Besluit van II december 1917 'O strakhovanii na sluchai besrabotitsy' (Over de verzekering tegen werkloosheid), S.U. RSFSR, 1917, nr.8, III; Decreet van 22 december 1917 'O strakhovanii na sluchai bolezni' (Over de verzekering tegen ziekte), S.U. RSFSR, 1917, nr.13, 188; Pravitel'stvennoe soobshchenie o sotsialnom strachovanii (regeringsmededeling over de sociale zekerheid), 1 november 1917, SU RSFSR, 1917, nr.2, 17.

(7) Na een woelige periode van burgeroorlog en buitenlandse interventie stond Sovjetrusland in 1920 economisch aan de rand van de afgrond. De Nieuwe Economische Politiek was een groot-scheeps relanceplan, waarbij het heil voor een economische heropleving van het land in de eerste plaats werd gezocht in het opnieuw aanmoedigen van het, weliswaar streng gecontroleerd, privé-initiatief. Zie: CARR, E.H., *The Bolshevik Revolution*, Macmillan, London, 1952, 269-247.

(8) In 1923 werd een decreet uitgevaardigd, dat één roebel gedrukt in 1923 gelijkstelt met 100 roebel uitgegeven in 1922 en met 1000 roebel van de vroegere uitgiftejaren (*S.U. RSFSR*, 1923, nr.66, 867).

(9) Honger en epidemieën hebben in de eerste twee en een half jaar van het sovjetregime naar schatting 7.000.000 slachtoffers geëist. Zie LAWRENCE, J., *A history of Russia*, New American Library, New-York, 1978, 253.

(10) Ook na de uitgebreide nationalisaties tijdens de eerste jaren van het sovjetregime bleef nog een beduidend gedeelte van de beschikbare woonruimte in privé-handen. Het decreet van 20 augustus 1918 'Over de afschaffing van de privé-eigendom t.a.v. stadsgebouwen' (*SU RSFSR*, 1918, nr.62, 674) hield slechts een beperkte confiscatie in. Huizen gelegen in steden van meer dan 10.000 inwoners, die een waarde of een inkomen hadden, gelegen boven een door de plaatselijke machtsorganen bepaalde grens, gingen over in de handen van de staat (nationalisatie) of van de plaatselijke machtsorganen (municipalisatie). Op het platteland werden slechts de gebouwen van de grootgrondbezitters en kloosters onteigend zonder vergoeding door het decreet 'Over het grondbezit' van 26 oktober 1917. Tijdens de N.E.P. werden kleine (25 tot 100 m² naargelang de grootte van de stad) en vervallen gebouwen, die tijdens het 'Oorlogscommunisme' (1917-1921) waren genationaliseerd of gemunicipaliseerd, aan hun oorspronkelijke eigenaars of aan de feitelijke bewoners in eigendom overgedragen. Na de periode van Nieuwe Economische Politiek gaat men verder met de verkoop van kleine huizen uit het staatswoonfonds aan individuele burgers. Thans maken de woningen in individuele eigendom van de sovjetburger nog 40 % uit van de totale beschikbare woonruimte in de Sovjetunie. Zie: *Narodnoe Khoziaistvo SSSR*, 1978 (*Volkshuishouding van de USSR*, 1978), Statistika, Moskou, 1979, 547.

- (11) Deze woningproblematiek wordt op grondige wijze besproken door: BILINSKY, A., 'Das Haus- und Wohnungseigentum in der UdSSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1976, 59 evv.
- (12) RSFSR: Russische Socialistische Federatieve Sovjet Republiek. Over de rol van de Opperste Gerechtshoven bij de toepassing én de vorming van het sovjetrecht: GORLE, F., 'De rol van het Opperste Gerechtshof van de U.S.S.R. bij de toepassing van het sovjetrecht', *R.W.*, 1977, 209-224.
- (13) Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR van 14 september 1925, *Sbornik deistvuiushchikh raz'iasnenii Verkhovnogo Suda RSFSR, 1930* (Verzameling van de van kracht zijnde toelichtingen van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR, 1930), Gosiurizdat, Moskou, 1967, 86-87.
- (14) Aangehaald door: MASLOV, V.F., 'Dogovory s usloviem pozhiznennogo soderzhaniia' ('Contracten onder voorwaarde van levenslang onderhoud'), *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo* (Sovjet Staat en Recht), 1954, nr.6, 112-116.
- (15) Socialistische wettelijkheid impliceert een strikte gebondenheid aan de wet, zonder dat men daarbij uit het oog mag verliezen dat de rechtsregel wordt gezien als een beleidsinstrument, als een efficiënt middel om een bepaald doel te bereiken: de wet staat niet boven de regering, doch anderzijds wordt erkend dat moet worden geregeerd aan de hand van wettelijke bepalingen: GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, University of Michigan law school, Ann Arbor, 1948, 188.
- (16) Aangehaald door: RIASENTSEV, V.A., 'Dogovory ob otchuzhdenii stroeniia na uslovii pozhiznennogo soderzhaniia' ('Contracten tot vervreemding van een woning onder voorwaarde van levenslang onderhoud'), *Sotsialisticheskaja zakonnost'* (Socialistische wettelijkheid), 1945, nr.1-2, 24.

(17) BARU, M.I., 'Dogovornoe obiazatel'stvo o sodержanii' ('de contractuele verbintenis tot onderhoud'), *Uchenye zapiski Khar'kovskogo iuridicheskogo instituta* (Geleerde geschriften van het juridisch instituut te Kharkov), 1948, nr.III, 32.

(18) *Ibidem*, 52.

(19) RIASENTSEV, V.A., a.w., 23-26.

(20) BARU, M.I., a.w., 50-53.

(21) Maslov wilde het contract van lijfrente in natura in de nieuwe burgerlijke wetgeving van het begin van de zestiger jaren als volgt geformuleerd zien: "Het woonhuis wordt bij contract medeëigendom gezamenlijk van beide partijen bij het contract. De contractspartijen mogen hun rechten niet aan derden vervreemden, zonder toestemming van de andere partij. Slechts bij ontbinding van het contract krijgt elke contractspartner recht op een gedeelte van het woonhuis. De grootte van het aandeel van elk der contractpartners wordt door de partijen zelf of, ingeval van betwisting door de rechtbank bepaald, rekening houdend met de uitgaven en de arbeid besteed aan het onderhoud van de verkoper en de bijdragen in het beheer van het gemeenschappelijk vermogen door elk der medeëigenaars. Na de dood van de onderhoudsverstrekker gaan de rechten t.a.v. het gemeenschappelijk vermogen én de verplichting tot onderhoudsverstreking over op de erfgenamen": MASLOV, V.F., a.w., 115-116.

(22) KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), Izdatel'stvo akademii nauk SSSR, Moskou, 1955, 154.

(23) *Notariat, Sbornik ofitsial'nykh materialov* (Het notariaat, verzameling van officiële materialen), Gosiurizdat, Moskou, 1956, 46.

(24) Indien de verkoper een geesteszieke (*dushevnobol'nyi*) of een geesteszwakke (*slaboumnyi*) is, dan moet er toestemming zijn van zijn voorgedijorganen: BATUROV, G., 'Voznikovenie prava obshchei sobstvennosti na zhiloe stroenie' ('Het ontstaan van medeëigendomsrecht t.a.v. een woonhuis'), *Sotsialisticheskaja zakonost'* (socialistische wettelijkheid), 1973, nr.7, 37.

(25) PROKOPCHENKO, I.L., *zhilishchnoe i zhilishchno-stroitel'noe zakonodatel'stvo* (woon- en woningbouwwetgeving), Stroiizdat, 1977, 202-203.

(26) Dit althans voor wat contracten betreft, i.v.m. woningen die in de stad gelegen zijn. Op het platteland moet het contract (zonder tussenkomst van de notaris) schriftelijk worden opgemaakt en geregistreerd bij het uitvoerend comité van de landelijke sovjet (art.239 B.W. RSFSR 1964).

(27) Het Oekraïens B.W. voorziet volgende garantie voor de vervreemder: voor de hele duur van het contract wordt aan de vervreemder een hypotheek verleend op het vervreemde huis. Indien de verkrijger van het huis via schenking, nalatenschap of huwelijk een tweede huis verwerft, dan laat art.107 B.W. RSFSR in principe de keuze aan de eigenaar om te bepalen, welk der beide woonhuizen hij binnen het jaar na de verkrijging van het tweede woonhuis zal verkopen. Het sovjet burgerlijk recht laat immers slechts één woonhuis per samenwonend gezin toe. Volgens de rechtspraktijk wordt echter de keuzemogelijkheid ingeval van lijfrente in natura tenietgedaan door de meer specifieke regeling van art. 253 B.W. RSFSR. Dit artikel verbiedt immers de verkoop van het woonhuis door de onderhoudsplichtige, althans zolang de onderhoudsgerechtigde nog in leven is: BATUROV, G., a.w., 40.

(28) Een codex of algemene wet over sociale zekerheid bestaat niet in de Sovjetunie. Sociale zekerheidsbepalingen liggen verspreid in uiteenlopende wetten (van de Opperste Sovjet), decreten (van

het Presidium van de Opperste Sovjet), besluiten en beschikkingen (van Ministeries en departementen). In dit labyrint van bepalingen moet de sovjetburger soms vaststellen dat geen enkele regeling zijn specifiek geval behandelt. Bovendien zijn de uitgekeerde bedragen nog steeds vrij laag, tenzij men behoort tot bevoorrechte categorieën zoals oorlogsinvaliden of moeders met meer dan vijf kinderen: ANDREEV, V.S., *Pravo sotsial'nogo obespecheniia v SSSR (Recht op sociale zekerheid in de USSR)*, Iuridicheskaja literatura, Moskou, 1980,63.

(29) Ook thans komt het, vooral in de grootsteden, nog vaak voor dat hele families: ouders, groutouders, tantes en nonkels, kinderen en kleinkinderen in één of twee kamers samenleven. In 'Izvestiia' van 24.8.1974 wordt een schrijnend ooggetuigenverslag gepubliceerd over het spreekuur van het uitvoerend comité in Poltava (Oekraïne) "...Op de wachtlijst staan 13.000 personen, maar de voorzitter heeft geen enkele sleutel van een woning!".

Vertaling van een aantal decreten en uittreksels uit de rechtspraak.

1. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR

'Over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven door burgers bij middel van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'

I. Door de maatschappelijke organisaties en arbeiderscollectieven worden naar de staatsorganen materialen doorgestuurd, waaruit blijkt dat sommige personen woonhuizen, dacha's en andere gebouwen oprichten of verwerven bij middel van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt en ook bij middel van onwettig gebruik van middelen van staatsondernemingen, bedrijven, kolchosen, coöperatieve en andere maatschappelijke organisaties. De maatschappelijke organisaties en arbeiderscollectieven drukken hun gerechtvaardigde verontwaardiging uit over de activiteiten van deze personen en stellen voor deze woonhuizen, dacha's en andere gebouwen over te dragen in het gemeentelijk fonds van de plaatselijke sovjets van arbeidersafgevaardigden, aan de kolchose of een andere coöperatieve of maatschappelijke organisatie.

2. De uitvoerende comités van de sovjets der arbeidersafgevaardigden van het gewest of van de stad te verplichten zorgvuldig de materialen na te gaan over het oprichten of verwerven door individuen van woonhuizen, dacha's of andere gebouwen bij middel van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt. Daartoe wordt een commissie opgericht bestaande uit afgevaardigden van de sovjet, vertegenwoordigers van de gemeentelijke en financiële organen, coöperatieve, vakbonds- en andere maatschappelijke organisaties. De resultaten van het onderzoek en de conclusie van de commissie worden onderzocht door het uitvoe-

rend comité van de sovjet van arbeidersafgevaardigden van het gewest of van de stad, dat indien daartoe gronden bestaan, de beslissing neemt tot het doorsturen van de onderzoeksmaterialen naar de volksrechtbank van het gewest of van de stad.

3. Wanneer het uitvoerend comité van de sovjet van arbeidersafgevaardigden van het gewest of van de stad de oorsprong onderzoekt van de middelen, op basis waarvan een gebouw werd opgericht of verworven, en ook indien de rechtbank de vraag beslecht over het zonder vergoeding ontnemen van een gebouw, dan heeft de eigenaar van het gebouw het recht het dossier in te kijken, ophelderingen te geven en documenten en ander bewijsmateriaal ter ondersteuning van zijn beweringen voor te leggen.

4. Het onderzoek van het dossier over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt gebeurt door de volksrechtbank van het gewest of van de stad in open rechtszitting, met deelname van de procureur en van vertegenwoordigers van de maatschappelijke organisaties. Wanneer de volksrechtbank heeft vastgesteld dat het woonhuis, de dacha of de andere gebouwen zijn opgericht of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt of met behulp van onwettig gebruik van middelen van staatsbedrijven, ondernemingen, kolchosen, coöperatieven of andere maatschappelijke organisaties, dan beslist zij tot het zonder vergoeding ontnemen van deze gebouwen, die worden overgedragen in het gemeentelijk fonds van de sovjet van arbeidersafgevaardigden van het district of van de stad, aan de kolchose of aan een andere coöperatieve of maatschappelijke organisatie. In diezelfde beslissing mag de volksrechtbank de vroegere eigenaar van het gebouw beroven van woonruimte in het ontnomen huis. De met de eigenaar samenwonende personen kunnen worden beroofd van hun gebruiksrecht t.a.v. die woning, dacha of dat ander gebouw.

Indien de uitgewezene geen andere woonruimte heeft, wordt hem volgens de geldende normen een woonruimte ter beschikking gesteld door de organisatie, waaraan het woonhuis is overgedragen.

5. Indien het uitvoerend comité van de sovjet van arbeidersafgevaardigden van het district of van de stad of de volksrechtbank bij het onderzoeken van het materiaal over het verwerven of oprichten van gebouwen door afzonderlijke personen op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, sporen vindt van misdadige activiteit van deze personen, dan wordt het dossier doorgestuurd naar de procureur met het oog op vervolging.

26 juli 1962, VVS RSFSR, 1962, nr.30, 464.

2. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR

'Over het zonder vergoeding ontnemen van personenwagens t.a.v. eigenaars van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'

Te bepalen dat, wanneer de volksrechtbank van de raion (het gewest) of van de stad bij het onderzoeken van dossiers i.v.m. het zonder vergoeding ontnemen aan burgers van woningen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, vaststelt dat zich in eigendom van de burgers ook personenwagens bevinden, verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, dan neemt de rechtbank ook een beschikking tot het zonder vergoeding ontnemen van deze personenwagens ten voordele van het staatsbudget.

De controle en het onderzoek van de materialen over het verwerven door de vermelde personen van personenwagens op grond van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt, gebeurt tezelfdertijd met de controle en het onderzoek van materialen over het oprichten of verwerven door deze personen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt en op de wijze, zoals voorzien door het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 26 juli 1962 'Over het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgetrokken of verworven door burgers op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt'.

Moskou, 28 september 1963.

De zgn. 'parasietenwetten'.

3. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961

'Over de versteviging van de strijd tegen personen, die afzien van maatschappelijk nuttige arbeid en een maatschappelijk vijandige parasitaire wijze van bestaan leiden'.

"Ons land is thans, onder leiding van de Communistische Partij begonnen aan de periode van intensieve opbouw van het communisme. De sovjetmensen werken met enthousiasme in bedrijven, bouwondernemingen, kolchoses en sovchoses, maken zich ook in het gezin maatschappelijk nuttig, leven de wet na en de socialistische gedragsregels.

Maar in de steden en op het platteland zijn er nog steeds individuen die zich hardnekkig verzetten tegen eerlijk werk. Dergelijke mensen hebben vaak slechts een job omwille van de schijn, terwijl zij feitelijk leven met inkomen dat niet uit arbeid voortkomt. Zij verrijken zichzelf ten koste van de

staat en van de werkende bevolking. Het kan ook gebeuren dat zij, hoewel zij arbeidsgeschikt zijn, helemaal geen job hebben en zich bezighouden met verboden activiteiten, privé-ondernemingen, speculatie of bedelen, of dat zij inkomen opstrijken dat niet uit arbeid voortkomt uit het exploiteren van personenwagens, dat zij arbeidskrachten huren en inkomen dat niet uit arbeid voortkomt halen uit dacha's en grondstukken, dat zij huizen en dacha's bouwen met middelen die niet door arbeid zijn verkregen, daarbij gebruik makend van onwettelijk bekomen bouwmaterialen, en dat zij andere antisociale daden stellen. Op de kolchosen vermijden dergelijke personen, die genieten van de voordelen, verleend aan de kolchoseleden, eerlijk werk en houden zich bezig met hun individueel bedrijf. Deze personen leiden een parasitair bestaan en ondermijnen de arbeidsdiscipline en brengen schade toe aan het coöperatief bedrijf. Het parasitair bestaan van deze personen gaat gewoonlijk gepaard met dronkenschap, morele degradatie en schending van de communistische gedragsregels, wat een slechte invloed heeft op andere onstandvastige leden van de maatschappij. Het is noodzakelijk een resolute strijd aan te gaan tegen antisociale en parasitaire elementen tot dit storend fenomeen volledig is uitgeroeid in onze maatschappij. Dit moet gebeuren door rond zulke personen een atmosfeer van intolerantie en algemene veroordeling te creëren.

Rekening houdend met de dikwijls uitgedrukte wens van de werkende bevolking tot versteviging van de strijd tegen antisociale elementen, vaardigt het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR volgend decreet uit:

1. Te bevelen dat volwassen arbeidsbekwame burgers, die weigeren één van de belangrijkste grondwettelijke plichten na te komen, nl. te werken volgens hun mogelijkheden, en die maatschappelijk nuttig werk vermijden en inkomen dat niet uit arbeid voortkomt halen uit de exploitatie van grondstukken, personenwagens of huizen, of die andere antisociale activiteiten op touw zetten

ten, die hen toelaten er een parasitaire levenswijze op na te houden, zullen, op bevel van een gewest- of stadsrechtbank worden overgeplaatst naar een speciaal aangeduide plaats voor een periode van twee tot vijf jaar, met confiscatie van de eigendom die werd verworven met middelen, die niet uit arbeid voortspruiten. Hun zal verplichte arbeid worden opgelegd in de plaats, waarnaar zij zijn overgebracht.

Diezelfde beïnvloedingsmaatregelen, voorgeschreven door een beslissing van de volksrechtbank van het gewest of van de stad of door een sociaal oordeel geveld door arbeiderscollectieven in ondernemingen, vakbonden, instellingen, organisaties, of kolchosen, zullen worden genomen t.a.v. personen die slechts voor de schijn een job aannemen in ondernemingen, staats- en sociale instellingen of die slechts schijnbaar lid zijn van een kolchose en die, terwijl zij de voordelen en privileges van arbeiders, kolchoseleden en bedienden genieten, in feite de arbeidsdiscipline ondermijnen, een privé-onderneming op touw zetten en leven met gelden, die zij niet uit arbeid hebben verkregen, of die andere antisociale activiteiten op touw zetten, die hen in staat stellen een parasitaire wijze van bestaan te leiden. De beslissing van de volksrechtbank van het district of van de stad of het sociaal oordeel dat de overplaatsing aanvraagt zal worden uitgevoerd wanneer ondanks de waarschuwing van de maatschappelijke of staatsorganisatie, de persoon die een parasitair bestaan leidt niet de eerlijke weg van een arbeidend bestaan is ingeslagen, binnen de termijn, door de waarschuwing voorzien.

2. Het bevel van de volksrechtbank van het district of van de stad, m.b.t. een persoon die maatschappelijk nuttige arbeid vermijdt en een antisociaal parasitair bestaan leidt, is definitief en kan niet het voorwerp uitmaken van beroep. Een sociaal oordeel dat de overplaatsing aanvraagt moet worden goedgekeurd door het uitvoerend comité van de districts- of stadssovjet, waarvan de beslissing definitief zal zijn.

3. Het opzoeken van bewijsmateriaal tegen personen die er een antisociale of parasitaire levenswijze op nahouden en het onderzoek van alle relevante omstandigheden gebeurt door afdelingen van de politie en van de prokuratura op initiatief van de staat en de sociale organisaties, op basis van materiaal in hun bezit of op basis van verklaringen van burgers. Om dit materiaal te vervolledigen kan het, met toestemming van de procureur, worden gezonden naar een volksrechtbank van het district of van de stad of naar een arbeiderscollectief voor bijkomende opmerkingen en bedenkingen.
4. Indien tijdens het nagaan en onderzoeken van het materiaal tegen de persoon die een parasitair bestaan leidt, tekens aan het licht komen die wijzen op een strafrechtelijke inbreuk, dan wordt de zaak door de afdelingen van de prokuratura behandeld.
5. Beslissingen van de volksrechtbanken van het gewest of de stad en sociale oordelen worden uitgevoerd door afdelingen van de politie. Personen, die werk ontvluchten op de plaats, waarnaar zij zijn overgeplaatst kunnen door de volksrechtbank van het district of van de stad op vordering van de politie-afdelingen, worden veroordeeld tot verbeteringsarbeid met inhouding van 10 % van hun loon. Indien zij ook deze verbeteringsarbeid ontlopen, dan kan de rechtbank vrijheidsberoving bevelen, volgens de procedure voorzien in art. 28 van het Strafwetboek van de RSFSR. De termijn van de verbeteringsarbeid of van vrijheidsberoving wordt niet beschouwd als een gedeelte van de termijn van de deportatie. Ontsnappen of poging tot ontsnapping uit de localiteit waarnaar men werd gedeporteerd wordt gestraft volgens art. 186 van het Strafwetboek van de RSFSR.
6. Indien een persoon, die werd gedeporteerd door zijn voorbeeldig gedrag en zijn eerlijke houding t.a.v. het werk bewijst dat hij zich heeft herpakt, dan kan hij nadat minstens de helft

van de overplaatsingstermijn is verstreken, voortijdig in vrijheid worden gesteld op aanvraag van de sociale organisaties bij de volksrechtbank van het district of de stad van de localiteit van de overplaatsing, met toestemming van het uitvoerend comité van de sovjet van de voormalige verblijfplaats van de overgeplaatste.

7. Bevel te geven aan de Raad van Ministers van de RSFSR een besluit uit te vaardigen met de noodzakelijke maatregelen die uit dit decreet voortvloeien."

4 mei 1961, VVS RSFSR, 1961, nr. 18, 273.

4. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR

'Over de aansprakelijkheid van personen, die het vastgestelde regime op de plaats van deportatie zwaar schenden'

Het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR beslist: dat wanneer personen, die werden verbannen op basis van het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961 'Over de versteviging van de strijd tegen personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden', op de plaats van hun deportatie het voor hen vastgestelde regime zwaar schenden, zij onder arrest kunnen worden geplaatst voor een duur van drie tot vijftien etmalen, en dit op beslissing van de volksrechtbank.

6 mei 1963, VVS RSFSR, nr. 18, 320.

5. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 20 september 1965:

'Over het aanbrengen van wijzigingen in het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961:
'Over de versteviging van de strijd tegen personen die afzien van maatschappelijk nuttige arbeid en een maatschappelijk vijandige parasitaire wijze van bestaan leiden'

Het Presidium van de Opperste Sovjet heeft beslist: Volgende wijzigingen aan te brengen in het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961...

1. De tweede paragraaf van het inleidend gedeelte van het decreet in volgende redactie te behouden: "Maar in de stad en op het platteland zijn er nog steeds individuen, die hoewel ze arbeidsgeschikt zijn, hardnekkig weigeren eerlijk te werken en die er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden. In de kolchosen maken deze soort mensen gebruik van de voordelen, voorzien voor kolchoseleden, terwijl zij eerlijke arbeid schuwen, de discipline verstoren en hierdoor schade toebrengen aan de bedrijvigheid van het artel' ".
2. De artikels 1,2,3,5, en 6 van het decreet te behouden in volgende redactie:
  1. Vast te stellen dat volwassen arbeidsbekwame burgers, die weigeren de belangrijkste grondwettelijke plicht na te komen -eerlijk te werken volgens hun mogelijkheden- en die sociaal nuttig werk vermijden en er een maatschappelijk vijandige levenswijze op na houden, door een beslissing van het uitvoerend comité van de gewest-(stads) sovjet van arbeidersafgevaardigden worden opgevorderd tot maatschappelijk nuttige arbeid in bedrijven (op bouwerven), gelegen in het gewest van hun bestendige woonplaats of op andere plaatsen binnen de grenzen van het

betroffen gebied, district of autonome republiek.

Personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en een maatschappelijk vijandige levenswijze erop na houden, woonachtig in de stad Moskou, het Moskouse gebied en in de stad Leningrad, worden op beslissing van de volksrechtbank van het district of van de stad verbannen naar bijzonder daartoe bestemde gebieden voor een termijn van twee tot vijf jaar. Hun zal verplichte arbeid worden opgelegd op de plaats, waarnaar zij zijn overgebracht.

De beslissing van het uitvoerend comité van de districts- of stadssovjat van arbeidersafgevaardigden over het opvorderen tot maatschappelijk nuttige arbeid of de beslissing van de volksrechtbank van het district of van de stad over de verbanning worden slechts genomen nadat de persoon, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwt en er een maatschappelijk vijandige levenswijze op na houdt, niet aan de arbeid is begonnen één maand na de verwittiging van de organen van de militie of de maatschappelijke organisaties.

2. De beslissing van het uitvoerend comité van de sovjet van arbeidersafgevaardigden van het gewest of van de stad of de beslissing van de volksrechtbank van het gewest of van de stad over het nemen van dwangmaatregelen tegen de persoon, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwt en er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houdt, is definitief en kan niet worden aangevochten.
3. Het opsporen van personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en die er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden en het nagaan van alle omstandigheden, die daarmee verband houden gebeurt door de militie, op basis van het door haar verzameld materiaal, op initiatief van de staats- en maatschappelijke organisaties en op aangifte door de burgers. Wanneer het onderzoek is beëindigd verwittigen de

organen van de militie de betrofflen persoon, dat hij werk moet vinden binnen de maand. Met dat doel kunnen de materialen ook ter inzage worden doorgestuurd aan de maatschappelijke organisaties. Indien deze personen ook na de verwittiging niet de weg opgaan van een eerlijk arbeidsleven, zenden de organen van de militie de materialen door naar het uitvoerend comité van de sovjet van arbeidsafgevaardigden van het district of van de stad en in de gevallen, voorzien door deel 2 van art.1 van het decreet, met toestemming van de procureur - naar de volksrechtbank van het gewest of van de stad".

5. De beslissingen van de volksrechtbanken van het gewest of van de stad over de verbanning van personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en er een maatschappelijk vijandige parasitaire bestaanswijze op na houden, worden uitgevoerd door de organen van de militie, op wie ook de taak rust controle uit te oefenen op de tenuitvoerlegging van de beslissingen van de uitvoerende comités van de sovjets der gewesten of steden m.b.t. het tewerkstellen van deze personen.

De administratie en de maatschappelijke organisaties van de ondernemingen (bouwervven) waar deze personen tewerkgesteld zijn, zijn verplicht hun arbeid te organiseren en hun opvoedende arbeid te bezorgen.

Indien een persoon, die bij beslissing van het uitvoerend comité van de sovjet van het gewest of van de stad tewerkgesteld is, of die werd verbannen op beslissing van de volksrechtbank van het gewest of van de stad naar een speciaal daartoe bestemde plaats, niet begint te werken of, hoewel hij aan de slag is gegaan, feitelijk de arbeid schuwt dan kan die persoon, op voorstel van de organen van de militie, van de administratie of van de maatschappelijke organisaties van de bedrijven (bouwervven) door de volksrechtbank van het gewest of van de stad worden veroordeeld tot verbeteringsarbeid tot één jaar met inhouding van 10 % van het loon. Indien deze personen zich weigeren te schik-

ken in de verbeteringsarbeid mag de rechtbank, op voorstel van de organen tot bescherming van de maatschappelijke orde de straf omzetten in een vrijheidsberoving, voorzien door art.28 van het Strafwetboek. De periode van de verbeteringsarbeid of van de vrijheidsberoving wordt niet bij de termijn van verbanning gerekend.

Het weglopen van de verplichte verblijfplaats of het ontsnappen op weg naar de verplichte verblijfplaats wordt gestraft in overeenstemming met art.186 van het Strafwetboek van de RSFSR.

6. Indien een persoon, die werd verbannen door zijn voorbeeldig gedrag en zijn eerlijke verhouding tot de arbeid bewijst dat hij tot inkeer is gekomen dan kan die persoon voortijdig in vrijheid worden gesteld nadat hij minstens de helft van de verbanning heeft doorgemaakt en dit op aanvraag van de maatschappelijke organisaties van de volksrechtbank van het gewest of van de stad, waar de opgelegde verblijfplaats zich bevindt.
3. Dit decreet treedt in werking vanaf 5 oktober 1965.
4. Vast te stellen dat personen, die verbannen waren naar speciaal daartoe bestemde plaatsen vóór het van kracht worden van dit decreet, voortijdig in vrijheid mogen worden gesteld, op de wijze bepaald in art.6 van het decreet van 4 mei 1961.

20 september 1965, VVS RSFSR, 1965, nr.38, 932.

6. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR

'Over het aanbrengen van aanvullingen en wijzigingen aan het
Strafwetboek en het Wetboek van Strafvordering van de RSFSR'

Het Presidium van de Opperste Sovjet beslist :

Aan het Strafwetboek van de RSFSR volgende wijzigingen en
aanvullingen aan te brengen:

1. Art. 209 in volgende redactie te behouden:

"Art. 209 : Systematische bedelarij en landloperij

Systematische bedelarij en landloperij wordt bestraft met
vrijheidsberoving tot twee jaar of met verbeteringsarbeid van
zes maand tot één jaar.

Diezelfde activiteiten, bedreven door een persoon, die voordien
reeds was veroordeeld voor bedelarij of landloperij, worden
bestraft met vrijheidsberoving tot vier jaar".

2. Aan het wetboek art. 209¹ met volgende inhoud toe te voegen:

"Art. 209¹ : Zware tekortkoming aan het uitvoeren van de be-
slissing over tewerkstelling en beëindiging van een parasitaire
levenswijze.

Wanneer een persoon, die er een maatschappelijk vijandige le-
venswijze op na houdt, zwaar tekortkomt aan de beslissing van
het uitvoerend comité van de gewest (stads) sovjet van arbei-
dersafgevaardigden over tewerkstelling en beëindiging van een
parasitaire levenswijze, dan wordt hij gestraft met vrijheids-
beroving tot één jaar of verbeteringsarbeid voor dezelfde duur.
Dezelfde activiteit, gepleegd door een persoon die vroeger reeds
was veroordeeld op basis van lid I van dit artikel, wordt be-
straft met vrijheidsberoving tot twee jaar".

3. Vast te stellen dat voor zaken i.v.m. misdrijven, voorzien in art. 209¹ van het Strafwetboek van de RSFSR een vervolging wordt ingesteld, die, indien de rechtbank of de procureur het nodig acht, wordt voorafgegaan door een vooronderzoek.

In verband daarmee wordt aan art.126 van het Wetboek van Strafvordering van de RSFSR, na art. 209 het cijfer 209¹ geplaatst.

25 februari 1970, VVS RSFSR, 1970, nr.14, 256.

7. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR

'Over het aanbrengen van wijzigingen in het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961 'Over de versteviging van de strijd tegen personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden'

Het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR beslist:

wijzigingen aan te brengen aan art.1-6 van het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961 'Over de versteviging van de strijd tegen personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden' (VVS RSFSR, 1961, nr.18, 273; 1965, nr.38, 932), en deze in de volgende redactie te behouden:

1. Vast te stellen dat meerderjarige arbeidsgeschikte burgers, die hun belangrijkste grondwettelijke verplichting niet wensen na te komen, nl. eerlijk te werken volgens hun mogelijkheden, en die er maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswandel op na houden, voor de organen voor binnenlandse aangelegenheden worden ge-

bracht voor een officiële verwittiging dat het niet toegelaten is een parasitair bestaan te leiden en dat het nodig is binnen de 15 dagen aan het werk te gaan.

2. Personen, die weigeren aan het werk te gaan en die ook na de officiële verwittiging, vernoemd in pt.1 van dit decreet een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze erop na houden, worden op beslissing van het uitvoerend comité van de gewest- of stadssovjet van arbeidersafgevaardigden verplicht tot maatschappelijk nuttige arbeid in bedrijven (op werven), gelegen in het gewest van hun bestendige woonplaats of op andere plaatsen binnen hetzelfde gebied, gewest, autonome republiek.

3. De administratie en de maatschappelijke organisaties van het bedrijf (de werf), waarheen personen werden gestuurd, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen), zijn verplicht te zorgen voor hun tewerkstelling, hun opvoedende arbeid te geven, en maatregelen te nemen om hen op te nemen in productiecollectieven.

In geval van ontslag van deze personen is de administratie van het bedrijf (de werf) verplicht binnen de drie dagen het uitvoerend comité van de sovjet van arbeidersafgevaardigden te verwittigen, die de beslissing over de tewerkstelling heeft genomen.

4. Het opsporen van personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en die er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden en het nagaan van alle omstandigheden, die daar verband mee houden, gebeurt door de organen voor binnenlandse zaken, op basis van de beschikbare materialen, op initiatief van staats- of maatschappelijke organisaties of op verklaring van de burgers. Het onderzoek duurt tien dagen. Indien deze personen ook na de officiële verwittiging niet de weg opgaan van een eerlijk arbeidzaam leven, dan sturen de organen van binnenlandse zaken de materialen naar het uitvoerend

comité van de gewest- (stads) sovjet van arbeidersafgevaardigden, die deze materialen gedurende tien dagen onderzoekt, in aanwezigheid van de persoon, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwt.

5. De controle op de uitvoering van de beslissing van de uitvoerende comités van de gewest- (stads) sovjets van arbeidersafgevaardigden tot het tewerkstellen van personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen, ligt bij de organen voor binnenlandse aangelegenheden.

6. Ingeval van zware tekortkoming door de persoon die er een maatschappelijk vijandige levenswijze op na houdt in de uitvoering van de beslissing van het uitvoerend comité van de gewest- (stads) sovjet van arbeidersafgevaardigden over de tewerkstelling en het beëindigen van de parasitaire bestaanswijze, is de administratie van het bedrijf (de werf) verplicht de organen voor binnenlandse zaken binnen de vijf dagen te verwittigen, die deze persoon eventueel strafbaar stellen op basis van art.209¹ van het Strafwetboek van de RSFSR".

25 februari 1970, VVS RSFSR, 1970, nr.14, 255.

8. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR

'Over het aanbrengen van wijzigingen in art. 209 van het Strafwetboek van de RSFSR'

Het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR beslist:

Art. 209 van het Strafwetboek van de RSFSR in volgende redactie te behouden:

"Art. 209 : Systematische bedelarij of landloperij.

Systematische bedelarij of landloperij en ook het gedurende lange tijd voeren van een parasitaire levenswijze wordt bestraft met vrijheidsberoving tot één jaar of verbeteringsarbeid voor dezelfde termijn.

Dezelfde activiteiten, uitgevoerd door personen die reeds eerder werden veroordeeld op grond van het eerste lid van dit artikel, worden bestraft met vrijheidsberoving tot twee jaar".

7 augustus 1975, *VVS RSFSR*, 1975, nr. 33, 698.

9. Decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR

'Over het buiten werking stellen van de decreten van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR over de aansprakelijkheid van personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden'

Het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR beslist:

1. Buiten werking te stellen:

- Het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 4 mei 1961 'Over de versteviging van de strijd tegen personen, die maatschappelijk nuttige arbeid schuwen en die er een maatschappelijk vijandige parasitaire levenswijze op na houden' (*VVS RSFSR* 1961, nr.18, 273; 1965, nr.38, 932; 1970, nr.14, 255);
- Het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 6 mei 1963 'Over de aansprakelijkheid van personen, die het regime op de plaats van deportatie ernstig schenden', *VVS RSFSR*, 1963, nr.18, 320;

- Het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 25 februari 1970 'Over het aanbrengen van aanvullingen en wijzigingen aan het strafwetboek en het Wetboek van Strafvordering van de RSFSR', *VVS RSFSR*, 1970, nr.14, 256.

2. Art. 209¹ uit het Strafwetboek van de RSFSR te sluiten.

3. In art. 126 van het Wetboek voor Strafvordering van de RSFSR het nummer 209¹ te schrappen.

Moskou, 7 augustus 1975, *VVS RSFSR*, 1975, nr.33, 699.

10. Aan de eigenaar van een ontnomen gebouw wordt, volgens zijn wens of een geldelijke compensatie uitbetaald, of een afzonderlijke woonruimte ter beschikking gesteld.

Strelkova wendde zich tot de rechtbank met een vordering tegen de stadssovjat van arbeidersafgevaardigden van Petrozavodsk om haar een woonruimte ter beschikking te stellen. Zij was eigenares van een gedeelte van een woonhuis in de stad Petrozavodsk. Dit woonhuis werd door verweerder in beslag genomen i.v.m. het ontnemen van een grondstuk voor staats- en maatschappelijke noden. Maar haar werd geen afzonderlijke woonruimte ter beschikking gesteld hoewel zij een woonruimte nodig had en zij in ruil voor het ontnomen woonhuis geen geldelijke compensatie maar een woonruimte wenste.

De volksrechtbank van de stad Petrozavodsk in de Karelsche autonome republiek verwierp de eis van Strelkova. Het rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de Karelsche autonome republiek wijzigde niets aan deze beslissing.

De substituut van de procureur van de RSFSR voerde protest aan bij het rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR tot vernietiging van voornoemde beslissingen en tot nieuw onderzoek van de zaak. Het rechtscollege aanvaardde het protest op 11 september 1975, en dit omwille van volgende redenen.

Om de vordering van Strelkova te verwerpen steunde de volksrechtbank op het feit, dat vanaf 1967 eiseres met haar gezin woont in een ruim vertrek met drie kamers op het Oktiabr'-prospekt te Petrozavodsk; in het gedeelte van een woonhuis dat zij langs erfrechtelijke weg had verkregen, leefde zij niet. Daarom had zij slechts recht op een geldelijke compensatie en niet op een woonruimte.

Zoals werd opgemerkt in punt 4 van de richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 18 maart 1970:

"Over enige vragen, die voortvloeien uit de praktijk van het onderzoek door de rechtbanken van zaken i.v.m. het ontnemen van woonhuizen, die aan burgers toebehoren op basis van persoonlijk eigendomsrecht, bij het ontnemen van grondstukken voor staats- en maatschappelijke noden", heeft volgens de geest van het besluit van de Ministerraad van de USSR nr.1131 van 15 december 1961 niet alleen de eigenaar, die in zijn eigen huis woont, maar ook zij die in hetzelfde bewoond gebied wonen en die geen andere woonruimte hebben, het recht om het ter beschikking stellen van een woonhuis te vragen.

Volgens het besluit van de Ministerraad van de USSR nr.651 van 16 augustus 1966 mag de ter beschikking gestelde woonruimte voor eigenaars van ontnomen woonhuizen niet minder bedragen dan de in de unierepublieken geldende norm van woonruimte per persoon. Op het territorium van de RSFSR is de norm voor woonruimte voor één persoon 9 m². Strelkova leeft met een gezin van zeven mensen in een woonruimte van 41,4 m². Daaraan heeft de rechtbank niet voldoende aandacht besteed en de bewering, als zou het gezin van Strelkova voldoende woonruimte ter beschikking hebben, is niet gebaseerd op gegevens uit het dossier.

BVSuda RSFSR, 1976, nr.6, 7-8;

(Hierbij moet worden opgemerkt dat deze regeling werd gewijzigd door de Beginselen van Woonwetgeving 1981 (zie hoofdstuk X).

11. Een niet op economische wijze onderhouden woonhuis (of een deel daarvan) mag slechts zonder vergoeding worden ontnomen en overgedragen in het fonds van de plaatselijke sovjet van arbeidersafgevaardigden, indien de eigenaar zonder gegronde redenen niet overgaat tot het noodzakelijk herstel.

Het uitvoerend comité van de stadssovjet van arbeidersafgevaardigden van Shchelkovsk stelde een vordering in tegen Smir-

nova tot het zonder vergoeding ontnemen van het niet economisch onderhouden deel van het woonhuis en tot overheveling van dit gedeelte in het fonds van de plaatselijke sovjet.

De vordering steunde op de motivering dat het vernoemde woonhuis dringend zware herstellingen diende te worden gedaan. Mede-eigenaars bij gelijke delen van dit woonhuis waren Kurakina, Bychkova en Smirnova. Deze laatste weigerde, ondanks een verwittiging van de sovjet van arbeidersafgevaardigden van gehucht om tot de herstellingen over te gaan. Bychkova en Kurakina gingen akkoord om de nodige herstellingen door te voeren.

De volksrechtbank willigde de eis in en steunde daarbij op de motivering dat art.141 B.W. RSFSR voorschrijft, dat indien een burger zich niet op economische wijze verhoudt tot het hem toebehorende woonhuis, zodanig dat hij het laat vervallen, het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet van arbeidersafgevaardigden de eigenaar een bepaalde termijn mag geven tot herstel van het woonhuis. Indien de burger zonder gegronde redenen de noodzakelijke herstellingen niet doorvoert, dan mag de rechtbank, op vordering van het uitvoerend comité van de plaatselijke sovjet van arbeidersafgevaardigden het niet economisch onderhouden woonhuis in beslag nemen zonder vergoeding en het overdragen in het fonds van de plaatselijke sovjet van arbeidersafgevaardigden. Door een expertise werd vastgesteld dat het vernoemde woonhuis aan zware herstellingen toe was. Smirnova werd tweemaal verwittigd dat het noodzakelijk was zware herstellingen door te voeren, doch zij ging niet tot deze herstellingen over.

Op protest van de substituut van de voorzitter van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR vernietigde het Presidium van de Moskouse gebiedsrechtbank op 6 november 1974 de beslissing van de volksrechtbank en verzond de zaak voor een nieuw onderzoek op grond van volgende overwegingen...

Aan verweerster diende te worden uitgelegd, dat het conflict, dat tussen de medeëigenaars bestond, haar niet bevrijdde van

de verplichting om deel te nemen aan het herstel van het woonhuis. In het dossier zijn geen gegevens te vinden over het feit dat Smirnova daarvan op de hoogte was gebracht. Op de rechtszitting onderstreepte verweerster, dat zij bereid was de nodige herstellingen door te voeren. De rechtbank moet nagaan welke de reden was, waarom verweerster niet overging tot de herstelling: het feit dat zij geen rekening wenste te houden met de beslissing van het uitvoerend comité of het tussen de medeëigenaars ontstane conflict over het gebruik van het woonhuis. Met die omstandigheid moet rekening worden gehouden bij het beslissen over de vordering tot het zonder vergoeding ontnemen van het woonhuis aan de eigenaar op basis van art.141 B.W. RSFSR..

BVSuda RSFSR, 1975, nr.5, 15.

12. Deposito's behoren niet tot de nalatenschapsboedel, indien de depositor een beschikking heeft kenbaar gemaakt aan de spaarkas tot het overmaken van het deposito aan één of andere persoon in het geval van overlijden.

B, bezitster van spaargelden, gedeponneerd bij de staatsspaarkas voor arbeiders liet bij haar dood een testamentaire beschikking na tot het overmaken van haar deposito aan haar dochter, S. V wendde zich tot de rechtbank met een vordering tegen S tot verdeling van voornoemde gelden en tot toekenning aan haar van een gedeelte van de gedeponeerde gelden, op grond van de overweging dat zij met B in één gezin had samengewoond en a.h.w. had bijgedragen tot de totstandkoming van dit deposito en dat bovendien, de erfgename van de overledene recht heeft op een reservatair gedeelte van de nalatenschap gezien zij bejaard was.

De rechtbank van het gebied Novosibirsk verwierp de eis van V.

Het rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR bevestigde die beslissing op 3 oktober 1979 op grond van volgende motivering.

Volgens art. 395 B.W. RSFSR zijn de deposito's van burgers bij kredietinstellingen eigendom van de persoon, op wiens naam zij werden gedeponereerd. De staat garandeert het bankgeheim, het behoud van het banktegoed en de teruggave daarvan op eerste aanvraag.

Beslag op een deposito bij de staatsspaarkassen voor arbeiders is slechts toegelaten op basis van een rechterlijke beslissing i.v.m. een burgerlijke vordering, die voortvloeit uit een strafzaak of tot betaling van onderhoudsgelden of tot verdeling van gemeenschappelijk vermogen van echtgenoten. Geen enkele van deze voorwaarden is vervuld in deze zaak. Daarom is de eis van eiseres tot verdeling van vernoemd deposito niet op de wet gebaseerd. Bovendien worden haar beweringen over het gemeenschappelijk opbouwen van dat deposito door niets gestaafd. Op basis van art. 561 B.W. RSFSR hebben burgers, die deposito's bezitten bij de spaarkassen, het recht om een beschikking te richten aan de spaarkas tot het overmaken van het deposito ingeval van overlijden aan om het even welke persoon. In dat geval behoort het deposito niet tot de nalatenschapsboedel en zijn de regels, voorzien in art. 535 B.W. RSFSR niet van toepassing op dit deposito. Deze bepaling verzekert aan arbeidsongeschikte erfgenamen bij het openvallen van de nalatenschap het recht op een reservatair gedeelte van de nalatenschap. Daarom zijn de eisen van V niet gebaseerd op de wet.

Het feit, dat B na haar dood een testament naliet, waarin zij over haar spaargelden beschikte ten voordele van haar dochter, en dat deze beschikking op de door de wet bepaalde wijze werd geauthentificeerd, is niet relevant. Het feit dat B in 1970 aan V een volmacht gaf om te beschikken gedurende drie jaar over het deposito, waarop eiseres steunt in haar klacht, heeft geen wezenlijke juridische betekenis en is geen reden om de beslissing van de rechtbank te vernietigen of te wijzigen.

13. Speculatie, zonder verzwarende omstandigheden, werd op ongegronde wijze gekwalificeerd als gepleegd in grote omvang

-----

De volksrechtbank van het gewest Sverdlovsk in Moskou veroordeelde Smushkevichus op basis van art. 154 S.W. RSFSR. Hij werd schuldig bevonden aan speculatie op grond van volgende overwegingen.

In mei-juni 1972 kocht Smushkevichus 15 meter stof voor 15 roebel 50 kopeken per meter in de Berezka.

Op 20 juni 1972 begon hij die voort te verkopen op de 'centrale markt' te Moskou voor 25 roebel per meter. Hij verkocht 9 meter voor 229 roebel en ontving een winst van 85 roebel. Toen werd hij aangehouden. De overgebleven stof werd hem afgenomen. Indien hij alle stof had verkocht, zou hij 142 roebel hebben gewonnen. Bovendien werden bij zijn aanhouding nog 13 vrouwenhoedjes van Italiaanse makelij en twee klossen garen van het merk 'filigri', waarnaar een uitzonderlijk hoge vraag vanwege de kopers bestaat. Ook deze wilde Smushkevichus verkopen. Het rechtscollège voor strafzaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR ging niet akkoord met de toegepaste kwalificatie. De rechtbank ging ervan uit dat Smushkevichus zich had schuldig gemaakt aan speculatie in grote omvang. Met deze conclusie moet men niet akkoord gaan omdat Smushkevichus slechts een winst had bekomen van 85 roebel. Zelfs indien hij alle stof had verkocht, dan zou hij nog maar een winst van 142 roebel hebben opgestreken. Art. 154, lid 2 van het Strafwetboek noemt speculatie slechts in grote omvang bedreven wanneer een winst werd gemaakt van meer dan 200 roebel.

BVSuda RSFSR, 1974, nr.5, 10.

14. Zaken, die dienen tot het voeren van een verboden bedrijf, worden geconfisqueerd als werktuigen van het misdrijf.

Door de volksrechtbank van het derde arrondissement van de stad K. werd Bazadze op grond van art. 108 S.W. van de Georgische unierepubliek tot twee jaar vrijheidsberoving veroordeeld. Zijn personenwagen van het merk 'Pobeda' werd in beslag genomen.

Bazadze werd schuldig bevonden aan het feit dat hij, hoewel chauffeur van beroep, zich in 1949 had beziggehouden met het vervoeren van personen en goederen met een door hemzelf verworven wagen...

De voorzitter van het Opperste Gerechtshof van de USSR voerde protest aan bij het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR, dat ontvankelijk werd verklaard op grond van volgende motivering:

Men moet erkennen dat de volksrechtbank op juiste wijze de politieke betekenis van de strijd tegen verboden bedrijvigheden in haar beslissing heeft weergegeven, nochtans werd niet de juiste juridische grond aangevoerd voor het confisceren van de personenwagens. De sovjet wetgeving laat het gebruiken van persoonlijk vermogen met het oog op het verwerven van door de wet verboden inkomen niet toe. Derhalve worden zaken, die gediend hebben als middel tot het voeren van een verboden bedrijvigheid, geconfisqueerd op grond van art. 69 S.W. van de Georgische unierepubliek.

Richtlijn van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR van 9 februari 1951, BVSuda SSSR, 1952, nr. 6, 14.

15. Het ontnemen van een motorfiets aan een persoon is niet voorzien door het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 28 september 1963.

Op beslissing van het uitvoerend comité van de sovjet van arbeidersafgevaardigden van het gewest Sorokin werd naar de rechtbank een dossier opgestuurd over het zonder vergoeding ontnemen aan Kuchuev van een woonhuis met bijgebouwen als verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt. Door de beslissing van de volksrechtbank van het gewest Sorokin werd het woonhuis met alle bijgebouwen zonder vergoeding aan Kuchuev ontnomen en overgeheveld in het fonds van de plaatselijke sovjet.

Tegelijkertijd besliste de rechtbank een motorfiets aan Kuchuev te ontnemen en aan de staat over te dragen.

Het Presidium van de rechtbank van het gewest Altai wijzigde de beslissing van de volksrechtbank op protest van de vertegenwoordiger van de voorzitter van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR. De beslissing over het ontnemen van de motorfiets werd geschrapt.

In zijn beslissing zegde het Presidium het volgende.

Het decreet van het Presidium van de Opperste Sovjet van de RSFSR van 28 september 1963 'Over het zonder vergoeding ontnemen van personenwagens t.a.v. eigenaars van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt' voorziet gevallen waarin de rechtbank dossiers onderzoekt i.v.m. het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt. Indien er bewijsstukken voorliggen, die ervan getuigen dat de eigenaar op basis van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt ook een personenwagen heeft verworven, dan wordt ook deze aan de staat overgedragen. Het ontnemen van om het even welk ander vermogen voorziet het decreet niet.

Bijgevolg is de beslissing van de rechtbank over het ontnemen van een motorfiets aan Kuchuev ongegrond.

BVSuda RSFSR, 1964, nr.10, 15.

16. Het recht op gemeenschappelijk vermogen van de dvor behoort toe aan alle leden van de dvor, met inbegrip van de minderjarige kinderen.

Gadzhiev G. wendde zich tot de rechtbank met een vordering tegen zijn broer, Gadzhiev I. met het oog op de verdeling van het woonhuis. Hij vroeg dat hem de helft van het woonhuis zou worden toebedeeld. De procureur van het Leninse gewest wendde zich tot de rechtbank met het oog op de bescherming van de belangen van Kochakaeva. Hij stelde zijn vordering in tegen Gadzhiev I., hoofd van de dvor. De procureur vroeg dat de verdeling van het vermogen ook ten goede zou komen aan Kochakaeva en haar drie kinderen, waarvan verweerder de vader was. Het Opperste Gerechtshof van de Dagestaanse autonome republiek verdeelde het woonhuis tussen Gadzhinev I. en Kochakaeva in gelijke delen.

In haar cassatie-klacht vroeg Kochakaeva deze beslissing te wijzigen op grond van de motivering, dat de rechtbank geen vermogen had toebedeeld aan haar kinderen, die ook lid van de dvor waren.

Het rechtscollege voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR vernietigde de beslissing van het Opperste Gerechtshof van de Dagestaanse autonome republiek en verzond de zaak voor een nieuw onderzoek met de volgende motivering.

Volgens art. 67 van het agrarisch wetboek van de RSFSR hebben alle leden van de dvor volle rechten op het vermogen, ongeacht hun leeftijd. De kinderen van Kochakaeva zijn lid van de dvor

van Gazhinev I. en daarom hebben zij, evenzeer als de andere leden van de dvor, recht op het vermogen van de dvor.

Het Opperste Gerechtshof van de Dagestaanse autonome republiek heeft op volledig ongegronde wijze heel het vermogen verdeeld tussen de volwassen leden van de dvor, terwijl de minderjarige leden van de dvor niets kregen...

BVSuda RSFSR, 1962, nr.7, 46.

17. Wanneer een eigenaar van een woonhuis van de huurder van een woonruimte in dat woonhuis een huurprijs ontvangt, die uitstijgt boven het maximum, vastgelegd in art.36 van het besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van 17 oktober 1937, dan mag deze som niet in alle gevallen worden gezien als verrijking zonder oorzaak.

Godikova verhuurde bij contract van 31 oktober 1960 haar persoonlijk woonhuis aan Prutovaia met het beding, dat deze laatste niet alleen de woonruimte mocht gebruiken, maar ook alle bijgebouwen, onbewoonde ruimten, en ook de meubels, en dat zij vrij was van betaling voor de gemeentelijke diensten, tegen betaling van 20 roebel per maand. Nadien weigerde Prutova deze som te betalen omdat zij meende dat zij slechts de huurprijs moest betalen, voorzien in art.36 van het besluit van het Centraal Uitvoerend Comité en van de Raad der Volkscommissarissen van 17 oktober 1937 'Over het behoud van het woonfonds en de verbetering van het woonbeheer in de steden'. Godikova wendde zich tot de rechtbank om van Prutova 175 roebel te eisen.

De rechtbank willigde de eis van Godikova in.

In haar cassatie-klacht vroeg Prutova om de beslissing van de rechtbank te vernietigen, op grond van het feit dat deze laatste art. 402 B.W. RSFSR schond, gezien de van haar gevraagde

som eiseres op ongegronde wijze verrijkte.

Het rechtscollège voor burgerlijke zaken van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR bevestigde de beslissing van de eerste rechter en verwierp de klacht, en dit op grond van volgende motivering.

Art. 36 van voornoemd besluit laat inderdaad toe woonhuizen, die zich in persoonlijke eigendom van burgers bevinden te verhuren voor maximaal 20 % méér dan de door de wet vastgestelde maximum-prijzen. Maar, zoals blijkt uit het contract dat tussen de partijen werd gesloten, is de huurprijs, die Prutova maandelijks moet betalen niet alleen een vergoeding voor het gebruik van de woonruimte, maar ook voor het gebruik van meubels, gemeentelijke diensten enz.

Onder die voorwaarden moet men de door Prutova te betalen 175 roebel niet beschouwen als een verrijking zonder oorzaak voor eiseres. Wanneer de eigenaar aan de huurders een huurgeld vraagt, dat het vastgestelde maximum overschrijdt, dan kan dit niet als ongegronde verrijking worden beschouwd, als de huurder niet alleen de woonruimte, maar ook ander vermogen, dat aan verhuurder toebehoort, gebruikt.

BVSuda RSFSR, 1963, nr.3, 6-7.

18. Bij de beslissing over het ontnemen van een woonruimte wegens het opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt door verhuring, is het nodig nauwkeurig na te gaan of de vastgestelde verhuringsnormen werden overschreden.

Zarubin gaf op contractuele basis een woonruimte van 42 m², die hem toebehoorde in de stad Gorodtse in huur aan een combinatie voor dienstverlening (haarkapper) van de stad Gorodtse, en dit voor 25 roebel per maand. Zijn zuster Zarubina A. gaf eveneens de twee kamers en de keuken, die haar toebehoorden,

in huur aan een combinatie voor dienstverlening, voor 15 roebel per maand. Vanaf 1 oktober 1961 gaf zij één kamer in huur aan 7 roebel 50 kopeken. De vrijgekomen kamer gaf Zarubina A. in 1961 voor 12 roebel als woonruimte in huur aan Nikitina.

De procureur van het gewest Gorodets meende dat de Zarubiny vanaf 1955 hun woonruimte gebruikten tot het opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt door ze te verhuren aan verschillende organisaties en burgers. Hij stelde een vordering in om dit gedeelte van het woonhuis zonder vergoeding te ontnemen aan de Zarubiny en het zonder vergoeding aan de staat over te dragen.

De volksrechtbank van het gewest Gorodets in het gebied Gor'ko willigde de eis van de procureur in. De verweerders kloegen deze beslissing in cassatie-instantie aan.

Het rechtscollege voor burgerlijke zaken van de gebiedsrechtbank van Gor'ki bevestigde de beslissing van de volksrechtbank en wees de cassatie-klacht af.

De vertegenwoordiger van de voorzitter van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR diende protest in. Het Presidium van de gebiedsrechtbank van Gor'ki vond dat de beslissing van de volksrechtbank en het oordeel van het rechtscollege voor burgerlijke zaken van de gebiedsrechtbank dienden te worden vernietigd op grond van volgende motivering.

De volksrechtbank steunde in haar motivering op het feit dat de Zarubiny gedurende lange tijd inkomen dat niet uit arbeid voortkwam opstreken uit het verhuren van de helft van hun huis. Van maart 1955 tot maart 1964 ontvingen zij inkomen dat niet uit arbeid voortkomt: Zarubin 2675 roebel en Zarubina A. bijna 2160 roebel.

De conclusie van de volksrechtbank, dat de Zarubiny van de huurders aanzienlijke sommen inkomen dat niet uit arbeid voortkomt kregen, lijkt niet overtuigend.

De rechtbank diende nauwkeurig na te gaan in welke mate de Zarubiny het recht hadden huur te vragen van het combinatie voor dienstverlening en of zij daardoor de vastgestelde huurprijzen

hebben overschreden en in welke mate.

Maar daarover sprak de rechtbank niet. Zij beperkte zich ertoe een wiskundige berekening te maken over de totale som aan huurgelden, die de verweerders van het dienstverleningscombinat ontvingen.

Maar het antwoorden op deze vraag heeft een aanzienlijk belang voor de juiste beslechting van de zaak.

Zarubin N. werpt als verweerder op dat hij het recht had van het combinatie 40 kopeken te vragen per m², dat is de prijs die het combinatie voor haar kapsalons betaalde aan het stadsbeheer. In zijn klacht zegt Zarubin N. dat hij in overeenstemming met het besluit van de Ministerraad van de RSFSR van 12 oktober 1954 van het dienstverleningscombinat tot 25 roebel per maand huurgeld mocht vragen en dat hij geen inkomen had dat niet uit arbeid voortkwam.

Ook hield de rechtbank geen rekening met de uitgaven, die Zarubin heeft gedaan voor belastingen (inkomstenbelasting en belasting op het gebouw) en voor het herstel van de ruimte, die in huur werd gegeven.

Bij het opnieuw onderzoeken van de zaak moeten alle omstandigheden van de zaak nauwkeurig worden onderzocht en moet op basis van deze bijkomende gegevens een nieuwe beslissing worden genomen. Op basis van deze motivering vernietigt het Presidium van de gebiedsrechtbank van Gor'ki de beslissing van de volksrechtbank en de uitspraak van het rechtscollège en verzendt de zaak voor een nieuw onderzoek.

BVSuda RSFSR, 1968, nr.10, 14-15.

BIBLIOGRAFIE

I. ARTIKELS EN WERKEN, NIET IN DE RUSSISCHE TAAL GESCHREVEN.

A. Woordenboeken en vertalingen van wetteksten.

- * AKHMANOVA, O.S., *Russko-angliiskii slovar'* (Russisch-Engels woordenboek), Izd. Russkii iazyk, Moskou, 1975, 766 p.
- * BEGAUX, C., 'Règlement des tribunaux de camarades de la R.S.F.S.R.', *Revue des Pays de l'Est*, 1977, nr. 1, 1-17.
- * BUTLER, W.E., *Collected Legislation of the USSR and Constituent Union Republics*, Oceana, Dobbs Ferry, New York, 4 volumes.
- * BUTLER, W.E., *The Soviet Legal System (Selected Contemporary Legislation and Documents, compiled and translated by W.E. Butler)*, Dobbs Ferre, Oceana, New York, 1978, 733 p.
- * DE JONG, E.H., *Grondwet van de Unie en van de socialistische Sowjetrepublieken. Statuut van de Communistische Partij van de Sowjet Unie*, Tjeenk Willink, Alphen aan de Rijn, 1978, 111 p.
- * DEKKERS, R., *Le Code Civil de la République de Russie (1964)*, Centre national pour l' étude des états de l'Est, Brussel, 1964, 180 p.
- * DEKKERS, R., 'Beginselen van Burgerlijk Recht der Sovjetunie', *R.W.*, 1961-1962, 1981-1994 en 2025-2051.
- * DESOLRE, G., *Les 4 constitutions soviétiques, 1917-1977*, Savelli, Parijs, 1977, 169 p.
- * ENGLEBERT, D., *Juristisches Wörterbuch, Russisch-Deutsch*, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1967, 388 p.
- * GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law, II*, Translation, University of Michigan Law School, Ann Arbor, 1949, 907 p.
- * HAZARD, J., MAGGS, P.B. en BUTLER, W.E., *The Soviet Legal System, II, Selected Contemporary Legislation and Documents*, Oceana Publications, New York, 1978, 733 p.
- * KIRALFY, A.K.R., *The Civil Code and the Code of Civil Procedure of the RSFSR 1964*, in de serie: *Law in Eastern Europe*, nr. 11, Sijthoff, Leiden, 1966, 312 p.
- * KIRALFY, A.K.R., *The Soviet Civil Codes and Subordinate Legislation*, in: *Codification in the Communist World*, ed. F.J.M. FELDBRUGGE, in de serie: *Law in Eastern Europe*, nr. 19, Sijthoff, Leiden, 1975, 177-183.
- * LABRY, R., *Une Législation Communiste (Recueil des lois, décrets et arrêtés principaux du gouvernement Bolsheviste)*, Payot & Cie., Parijs, 1920, 116 p.
- * LEPING, E.I., STRAKHOVA, N.P., LEIN, K. en ECKERT, R., *Russko-nemetskii slovar'* (Russisch-Duits woordenboek), Izd. Russkii iazyk, Moskou, 1976, 847 p.

- * MAURACH, R., *Handbuch der Sowjetverfassung*, Veröffentlichungen des Osteuropa-Institutes, Bd. XIV, München, 1955, 429 p.
- * MEISEL, J.H. en KOZERA, E.S., *Materials for the Study of the Soviet System*, The George Wahr Publishing Company, Ann Arbor, Michigan, 1953, 633 p.
- * NEVEROFF, E. (Chargé du cours de langue russe à l' Ecole des Sciences Commerciales et Economiques de l' Université Catholique de Louvain), *Dictionnaire Russe-Français-Français-Russe*, E. Gelezniakoff, Brussel, 1945, 395 p.
- * PATOUILLET, J. en DUFOUR, R., *Les Codes de la Russie Soviétique, Code de la Famille 1918*, Giard, Parijs, 1932, 1-117.
- * PATOUILLET, J. en DUFOUR, R., *Les Codes de la Russie Soviétique, Code Civil 1922*, Giard, Parijs, 1932, 121-249.
- * PATOUILLET, J. en DUFOUR, R., *Les Codes de la Russie Soviétique, (Modifications et additions au Code Civil, Annexes au Code Civil, Nouveau Code de la Famille (1926))*, Giard, Parijs, 1929, 229 p.
- * *Principes de la Législation et de la Procédure civile en U.R.S.S.*, Editions du Progrès, Moskou, z.d., 193 p.
- * *Principes de la Législation pénale du système judiciaire et de la Procédure pénale en U.R.S.S.*, Editions du Progrès, Moskou, z.d., 107 p.
- * *Projet de la constitution de l' URSS 1936*, Coop. d' éditions oeuvres étrangers en URSS, Moskou, 1936, 31 p.
- * ROZENMAN, A.I. en APRESIANA, I.U.D., *Anglo-russkii sinonimicheskii slovar' (Engels-Russisch woordenboek der synoniemen)*, Izd. Russkii iazik, Moskou, 1979, 542 p.
- * SIMONS, W.B., *The Soviet Codes of Law (Legal Status: 1 august 1980)*, in de serie: *Law in Eastern Europe*, nr. 23, Sijthoff, Leiden, 1980, 1239 p.
- * *Soviet Law and Government (Journal of translations) (Vertalingen uit sovjet tijdschriften)*, New York.
- * *Soviet Statutes and Decisions (A journal of Translations)*, IASP (International Arts and Sciences Press), New York.
- * VON LINGEN, L., *Juristisches Wörterbuch Deutsch-Russisch*, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1977, 370 p.
- * VOROB'EVA, M.V. en GUSHCHINSKAIA, N.V., *Slovar' sochetanii slov frantsuskogo nauchnogo iazika (Woordenboek voor uitdrukkingen in de Franse wetenschappelijke taal)*, Nauka, Leningrad, 1979, 334 p.

B. Algemene literatuur over recht, maatschappij en rechtsvergelijking.

- * ARMINJON, P., NOLDE, B. en WOLF, M., *Traité de droit comparé*, III, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1951, 614 p.
- * ASSER, C. en BEEKHUIS, J., *Zakenrecht*, II, Asser-serie, Tjeenk Willink, Zwolle, 1977, 446 p.
- * BERNSTEIN, H., 'Rechtsstile und Rechtshonoratioren', *RabelsZ.*, 1970, H. 3, 443-457.
- * CARBONNIER, J., *Flexible droit. Textes pour une sociologie de droit sans rigueur*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1971, 316 p.
- * COING, H., 'Die Bedeutung der europäischen Rechtsgeschichte für die Rechtsvergleichung', *RabelsZ.*, 1968, H. 1, 1-23.
- * CONSTANTINESCO, L.-J., *Traité de droit comparé*, II, *La méthode comparative*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1974, 411 p.
- * DE HARVEN, P., *Individualisme et socialisme*, Mouvements généraux du droit civil belge contemporain, Bruylant, Brussel, 1928, 357 p.
- * DERINE, R., VAN NESTE, F. en VANDENBERGHE, H., *Zakenrecht*, deel 1 A, Standaard, Antwerpen, 1974, 541 p.
- * DERNBURG, H., *Das bürgerliche Recht des deutschen Reichs und Preussens*, Buchhandlung des Waisenhauses, Halle a.S., 1905-1906, 849 p.
- * DOLLE, H., 'Rechtsdogmatik und Rechtsvergleichung', *RabelsZ.*, 1970, H. 3, 403-410.
- * DUGUIT, L., *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon*, Librairie Félix Alcan, Parijs, 1920, 206 p.
- * *Encycliek 'Laborem exercens' van Paus Johannes-Paulus II*, Licap, Brussel, 1981, 54 p.
- * ENGELS, F., *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*, Dietz, Berlijn, 1973, 265 p.
- * EÖRSI, G., 'Convergence in Civil Law?', in: *A socialist approach to Comparative Law*, SZABO, I. en PETERI, Z. (ed.), Sijthoff, Leiden, 1977, 45-94.
- * FEENSTRA, R., *Inleidende hoofdstukken betreffende de romeinsrechtelijke grondslagen van het Nederlands privaatrecht*, Universitaire Pers, Leiden, 1978, 410 p.
- * FEENSTRA, R. en de SMIDT, J.TH., *Geschiedenis van het vermogensrecht* (tekstboek), Kluwer, Deventer, 1973, 216 p.
- * HELDRICH, A., 'Sozialwissenschaftliche Aspekte der Rechtsvergleichung', *RabelsZ.*, 1970, nr. 3, 427-442.
- * IN 'T VELD, J., 'Ruimtelijke ordening in België en Nederland', *T. Best.*, 1973, 23-32.

- * JAKUBOWSKI, F., *Basis en bovenbouw*, Socialistische Uitgeverij, Nijmegen, 1974, 143 p.
- * JELLINEK, G., *Gesetz und Verordnung*, Staatsrechtliche Untersuchungen auf rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Grundlage, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1919, 412 p.
- * KASER, M., *Ausgewählte Schriften*, II, Pubblicazioni della Facolta di Giurisprudenza dell Universita di Camerino, 1976, 577 p.
- * KASER, M., *Das römische Privatrecht*, Erster Abschnitt: Das alt-römische, das vorklassische und klassische Recht, Verlag C.H. Beck, München, 1971, 831 p.
- * KASER, M., *Das römische Privatrecht*, Zweiter Abschnitt: Die nachklassischen Entwicklungen, Verlag C.H. Beck, München, 1975, 680 p.
- * KNAPP, V., 'Verträge im tschechoslowakischen Recht', *RabelsZ.*, 1962, H. 3, 495-518.
- * KRAMER, E.A., 'Topik und Rechtsvergleichung', *RabelsZ.*, 1969, H. 1, 1-16.
- * LABAND, P., *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches*, II, Halbband I, J.C.B. Mohr, Freiburg i.Br., 1883, 214 p.
- * LENIN, V.I., *Keuze uit zijn werken*, 3 dln., Uitgeverij Progres, Moskou, z.d., 691, 629 en 563 p.
- * LOEBER, D., *Der hoheitlich gestaltete Vertrag. Eine rechtsvergleichende Untersuchung über Planvertrag im Sowjetrecht und den 'diktierten Vertrag' im Recht der Bundesrepublik Deutschland*, W. De Gruyter, Berlin, 1969, 403 p.
- * LOEBER, D., 'Rechtsvergleichung zwischen Ländern mit verschiedener Wirtschaftsordnung', *RabelsZ.*, 1961, H. 2, 201-229.
- * LYON-CAEN, G., 'Table ronde sur les études et les recherches de droit comparé en URSS', *Revue internationale de droit comparé*, 1964, 69-77.
- * MARX, K. en ENGELS, F., *Ausgewählte Schriften in zwei Bänden*, Meissner, Stuttgart, 1953, 647 en 503 p.
- * MARX, K., *Das Kapital*, Otto Meissner, Hamburg, 1885, 526 p.
- * MARX, K. en ENGELS, F., *Die deutsche Ideologie*, Auvermann, Glashütten, 1970, 707 p.
- * MARX, K., *Die Frühschriften*, Herausg. von Siegfried Landshut, A. Kroner, Stuttgart, 1968, 588 p.
- * MARX, K. en ENGELS, F., *Het communistisch manifest*, Masereelfonds, s.l., 1972, 72 p.
- * MARX, K., *Het kapitaal. Een kritische beschouwing over de economie*, I, De Haan, Haarlem, 1977, 604 p.
- * MARX, K., *Kritiek op het program van Gotha*, Pegasus, Amsterdam, 1972, 96 p.

- * MARX, K. en ENGELS, F., *Werke*, Dietz Verlag, Berlijn, 1975, 40 vol. + 2 aanvullende delen.
- * MARX, K., *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, Dietz, Berlijn, 1978, 150 p.
- * NEUMAYER, K.H., 'Betrachtungen zum rechtsvergleichenden Unterricht auf internationale Grundlage', *RabelsZ.*, 1968, H. 4, 405-437.
- * NEUMAYER, K.H., 'Fremdes Recht aus Büchern, fremde Rechtswirklichkeit und die funktionelle Dimension in die Methode der Rechtsvergleichung', *RabelsZ.*, 1970, H. 3, 411-426.
- * POSCH, M. en PETEV, V., 'Vergleichung in der Rechtslehre', *Staat und Recht*, 1966, 88-91.
- * REICH, N. (ed.), *Marxistische und sozialistische Rechtstheorie*, Atheneum Verlag, Frankfurt a.M., 1972, 235 p.
- * REICH, N., *Sozialismus und Zivilrecht*, Athenäum Verlag, Frankfurt, 1972, 363 p.
- * RIPERT, G., *Le régime démocratique et le droit civil moderne*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1936, 254 p.
- * ROGGMAN, H., *Zivilgesetzbuch und Zivilprozessordnung der DDR mit Nebengesetzen*, Arno Spitz, Berlijn, 1976, 543 p.
- * SCHUMACHER, E.F., *Hou het klein. Een economische studie waarbij de mens weer meetelt*, (oorspr. titel: 'Small is beautiful', Blond & Briggs, Londen), Amboboeken, Baarn, 287 p.
- * SZABO, I., 'Theoretical Questions of Comparative Law', in: *A socialist approach to Comparative Law*, SZABO, I. en PETERI, Z., Sijthoff, Leiden, 1977, 9-44.
- * SZABO, I. en PETERI, Z., *A socialist approach to Comparative Law*, Sijthoff, Leiden, 1977, 235 p.
- * TINBERGEN, J., 'Do communist and free Economy show a convergent Pattern?', in BERNSTEIN, *Comparative economic systems, models and cases*, Homewood, Illinois, 1965, 455-464.
- * TOMBERG, F., *Basis und Ueberbau, Sozialphilosophische Studien*, Luchterhand, Berlijn, 1969, 181 p.
- * VAN ALSENOY, K., 'Vernieuwing van de wet op stedenbouw en ruimtelijke ordening', *R.W.*, 1971, 1115-1126.
- * VANDEPUTTE, R., 'De ontwikkeling van ons burgerlijk recht tijdens de laatste vijftig jaar', *Rechtskundig tijdschrift*, 1938, 432-433.
- * VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen, 1973, 519 p.
- * VAN OVEN, A., *Aere perennius. Over de onvergankelijkheid van het privaatrecht. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in het burgerlijk recht aan de Rijksuniversiteit te Leiden op 13 januari 1956*, Tjeenk Willink, Zwolle, 1956, 34 p.
- * VERLEYE, K.J., *Brugfiguren voor een verdeeld Europa: Cyrillus en Methodius*, Centrum Rijckeveld, Sijsele, 1982, 174 p.

- * VILLEY, M., 'Une enquête sur la nature des doctrines sociales chrétiennes', *Archives de philosophie du droit*, 1960, nr. 5, 37-61.
- * VON GIERKE, O., *Handbuch des Deutschen Privatrecht*, II, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1905, 348 p.
- * VON JHERING, R., *Der Kampf ums Recht*, V. Klostermann, Frankfurt/Main, 1948, 39 p.
- * VON JHERING, R., *Der Zweck im Recht*, I, Verlag von Breitkopf und Härtel, Leipzig, 1916, 445 p.
- * VON JHERING, R., *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*, Delen I, II₁, II₂, III, Scientia Verlag, Aachen, 1968, 361, 308, 674 en 398 p.
- * WEYL, M. en R., 'Y a-t-il une conception marxiste du droit comparé ?' *La nouvelle critique*, 1961, 123-146.
- * WEYTS, W., 'Beschouwingen over stedenbouw en ruimtelijke ordening', *R.W.*, 1966, 674-686.
- * WIEACKER, F., *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1952, 379 p.
- * WINDERICKX, D., 'Aftakeling van het eigendomsrecht ?', *R.W.*, 1952-1953, 769-784.
- * WINDSCHEID, B., *Lehrbuch des Pandektenrechts*, Rütten & Löning, Frankfurt a.M., 1882, 544 p.
- * ZWEIGERT, K. en KÖTZ, H., *An Introduction to Comparative Law*, I, North Holland Publishing Company, Amsterdam, 1977, 334 p.

C. Algemene literatuur over Russisch en sovjetrecht.

- * ANDREWS, G. (ed.), *Soviet Institutions and Policies, Inside Views*, Van Nostrand, Princeton, 1966, 411 p.
- * BABB, H.W., *Soviet Legal Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge, (20th Century Legal Philosophy Series, Vol. V), 1951, 311 p.
- * BARRY, D. (ed.), *Codification in the Communist World: symposium in memory of Szolt Szirmai (1903-1973)*, Sijthoff, Leiden, 1975, 353 p.
- * BARRY, D. (ed.), *Soviet Law after Stalin, I. The Citizen and the State in contemporary Soviet Law*, (serie Law in Eastern Europe, nr. 20), Sijthoff, Leiden, 1977, 303 p.
- * BARRY, D. (ed.), *Soviet Law after Stalin, II, Social Engineering through Law*, (serie Law in Eastern Europe), Sijthoff, Alphen a/d Rijn, 1978, 335 p.
- * BARRY, D. (ed.), *Soviet Law after Stalin, III, Institutions and the Administration of Law*, (serie Law in Eastern Europe, nr. 20), Sijthoff, Alphen a/d Rijn, 1979, 414 p.
- * BEERMANN, R., 'Prerevolutionary Peasant Laws', in: *Russian Law, Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 179-192.
- * BEIRNE, P. en SHARLET, R., *Pashukanis, Selected Writings on Marxism and Law*, Academic Press, Londen, 1980, 347 p.
- * BELLON, J., *Le droit soviétique*, Presses Universitaires de France, Parijs, 1963, 126 p.
- * BERMAN, H., *Justice in the USSR. An Interpretation of Law*, Vintage Books, New York, 1963, 450 p.
- * BERMAN, H.J., 'The Law of the Soviet State', *Soviet Studies*, 1954-1955, 225-237.
- * BILINSKY, A., 'Das Handwerk in der Sowjetunion', *WGO Monathefte für osteuropäisches Recht*, 1976, nr. 5-6, 305-314.
- * BILINSKY, A., 'Das neue Musterstatut der Kolchos in der UdSSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1969, 129-146.
- * BILINSKY, A., 'Das Recht auf Arbeit in der Sowjetunion', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1973, 107-144.
- * BILINSKY, A., 'Das sowjetische Steuerrecht', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1974, 137-181.
- * BILINSKY, A., 'Ringten um das Zivilrecht im Ostblock', *Osteuropa Recht*, 1961, 174-186.
- * BILINSKY, A., 'Zur Problematik des subjektiven Rechts in der sowjetische Rechtslehre', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1960, 137-163.
- * BLAGOJEVIC, B.T., e.a., *Introduction aux droits socialistes*, Akademiai Kiado, Budapest, 1971, 683 p.

- * BOIM, L., 'The Passport System in the USSR - With special Reference to the Status of Jews', *Review of Socialist Law*, 1976, 15-47.
- * BRAGA, S., 'Das sowjetische Zivilrecht und das europäische Privatrecht (Versuch einer Gegenüberstellung)', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1960, 69-84.
- * BRATUS', S.N., 'La nature juridique de la pratique judiciaire en U.R.S.S.', *Revue de Droit Contemporain*, 1977, nr. 1, 99-107.
- * BRATUS', S.N., 'On Strengthening and Broadening Legal Protection of Citizens Rights' (Ob usilenii i rashirenii sudebnoi zashchity prav grazhdan, *Pravovedenie*, 1975, nr. 5), vertaald in *Soviet Law and Government*, 1977-1978, vol. XVI, nr. 4, 3-24.
- * BUTLER, E., *Russian Law: Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 266 p.
- * CAIN, M. en HUNT, A., *Marx and Engels on Law*, Academic Press, Londen, 1979, 281 p.
- * CARR, E.H., *A History of Soviet Russia*, III delen, Macmillan, Londen, 1964, 430, 400 en 614 p.
- * CARR, E.H., *Foundations of a Planned Economy*, II delen, Macmillan, Londen, 1969, 452 en 1023 p.
- * CARR, E.H., *Socialism in one Country 1924-1926*, III delen, Macmillan, Londen, 1970, 493, 597 en 1050 p.
- * CARR, E.H., *The Interregnum 1923-1924*, Macmillan, Londen, 1966, 392 p.
- * CHALIDZE, V., 'Human Rights in the New Constitution', in: *Soviet Law after Stalin, II, Social Engineering through Law*, Sijthoff, Alphen a/d Rijn, 1978, 67-82.
- * DAVID, R., 'Légalité socialiste ou dépérissement du droit', *Cahiers du monde russe et soviétique*, 1961, nr. 1, 56-87.
- * DAVID, R. en HAZARD, J., *Le droit soviétique*, I, Les données fondamentales du droit soviétique, Pichon & Durand Auzias, Parijs, 1954, 367 p.
- * DAVID, R. en HAZARD, J., *Le droit soviétique*, II, Le droit et l'évolution de la société dans l' U.R.S.S., Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1954, 411 p.
- * DAVLETCHINE, T., 'Au sujet de la réforme du Code Civil soviétique', *Problèmes Soviétiques*, 1962, nr. 5, 35-46.
- * DEKKERS, R., *Introduction au droit de l' Union Soviétique et des Républiques populaires*, Editions de l' Institut de Sociologie, Brussel, 1971, 159 p.
- * DEKKERS, R., 'Marxistische rechtsfilosofie', *R.W.*, 1963, 1081-1090.
- * DUKES, P., 'Catherine II's Enlightened Absolutism and the Problem of Serfdom', in: *Russian Law: Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 93-116.

- * FEIFER, G., *Justice in Moscou*, The bodley Head, Londen, 1964, 353 p.
- * FELDBRUGGE, F.J.M. (ed.), *Codification in the Communist World*, in de serie *Law in Eastern Europe*, Sijthoff, Leiden, 1975, 353 p.
- * FELDBRUGGE, F.J.M., 'De Brezjnjew Constitutie', *Nederlands Juristenblad*, 1978, nr. 3, 45-50.
- * FELDBRUGGE, F.J.M., 'Die sozialistische Gesetzlichkeit und die Entwicklung des sowjetischen Rechtssystems seit 1970', *Osteuropa Recht*, 1976, 161-176.
- * FELDBRUGGE, F.J.M. (ed.), *Encyclopedia of Soviet Law* (2 vol.), Sijthoff, Oceana Publications, Dobbs Perry, New York, 1973, 429 en 774 p.
- * FELDBRUGGE, F.J.M., 'Het sowjet-recht als weerspiegeling van het sowjet-stelsel', *T.B.P.*, 1980, nr. 1, 12-22.
- * FELDBRUGGE, F.J.M., *The Constitutions of the USSR and the Union Republics: Analyses, Texts, Reports*, Sijthoff, Alphen a/d Rijn, 1979, 366 p.
- * FELDBRUGGE, F.J.M., 'The Law of Land Tenure in Kievan Russia', in: *Russian Law: Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 1-28.
- * GILISSEN, J. en GORLE, F., *De U.S.S.R.*, in de reeks *Actuele geschiedenis*, nr. 5, De Garve, Brugge, 1978, 146 p.
- * GORLE, F., 'De nieuwe Grondwet van de USSR van 7 oktober 1977', *T.B.P.*, 1978, nr. 2, 99-132.
- * GORLE, F., 'De rol van het Opperste Gerachtshof bij de toepassing van het sovjetrecht', *R.W.*, 1977-78, 209-218.
- * GORLE, F., 'Die Kodifizierung der Gesetzgebung in der Sowjetunion', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1981, 9-35.
- * GORLE, F., *Inleiding tot de rechtsvergelijking*, VUB, Brussel, 1979, 113 p.
- * GORLE, F., 'Le poids de la tradition juridique nationale russe dans le droit soviétique', *T. Rechtsgesch.*, 1980, 99-124.
- * GORLE, F., *Politieke instellingen van de Oosteuropese landen*, Interuniversitair derde cyclusonderwijs in Oosteuropakunde, Brussel, 1981, 188 p.
- * GREAVES, V.E., 'The social-economic purpose of Private Rights', *New York University Law Quarterly Review*, 1934, nr. 2, 165-195 en nr. 3, 439-466.
- * GROSSMAN, G., 'The 'Second Economy' of the USSR', *Problems of Communism*, 1977, nr. 5, 25-40.
- * GSOVSKI, V. en GRZYBOWSKI, K., *Government, Law and Courts in the Soviet Union and Eastern Europe*, II delen, Stevens, Londen, 1957, 917 en 2067 p.

- * GSOVSKI, V., *Soviet Civil Law*, II delen, University of Michigan Law School, Michigan, 1948, 909 en 907 p.
- * HAMMER, D.P., 'Russia and the Roman Law', *The American Slavic and East European Review*, 1955, 1-32.
- * HASTRICH, A., 'Die öffentliche Diskussion um die Gestaltung der Grundlagen der Zivilgesetzgebung in der UdSSR', *Osteuropa Recht*, 1962, nr. 3, 248-265.
- * HAZARD, J.N., 'A Constitution for 'Developed Socialism'', in: *Soviet Law after Stalin, II, Social Engineering through Law*, Sijthoff, Alphen a/d Rijn, 1978, 1-30.
- * HAZARD, J., *Law and Social Change in the USSR*, Stevens & Sons, Londen, 1953, 305 p.
- * HAZARD, J., 'L' embourgeoisement du Droit de Propriété Soviétique', *Annuaire de l' U.R.S.S.*, 1965, 159-171.
- * HAZARD, J.N., 'Socialist equity' as defined by soviet law', in: *Equity in the world's legal systems*, Bruylant, Brussel, 1975, 485-517.
- * HAZARD, J., *The Soviet System of Government*, The University of Chicago Press, Chicago, 1957, 256 p. (met vertaling van G.W. USSR 1936).
- * HAZARD, J.N., 'Soviet Law: The Bridge Years 1917-1920', in: *Russian Law: Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 235-258.
- * HAZARD, J., MAGGS, P. en BUTLER, W., *The Soviet Legal System, I, Fundamental Principles and Historical Commentary*, Oceana Publications, New York, 1978, 608 p.
- * HAZARD, J., SHAPIRO, I. en MAGGS, P., *The Soviet Legal System*, Oceana Publications, New York, 1969, 667 p.
- * JAKOBS, O.W., 'Der Grundinhalt der subjektiven Rechte im deutschen und sowjetischen Rechtssystem', *Osteuropa Recht*, 1964, 258-292.
- * JAKOBS, O.W., 'Totalitarismusbegriff und Ostrechtforschung', *Recht in Ost und West*, 1970, Heft 3, 92-99.
- * JAKOBS, O.W., 'Zur Methodik der Zivilrechtsvergleichung zwischen Rechten aus verschiedene Gesellschaftsordnungen', *Osteuropa Recht*, 1963, nr. 2, 110-124.
- * JOHNSON, E.L., *An Introduction to the Soviet Legal System*, Methuen, Londen, 1969, 248 p.
- * KAISER, D.H., *The Growth of the Law in Medieval Russia*, Princeton University Press, Princeton, 1980, 307 p.
- * KATSENELINBOIGEN, A., 'Coloured Markets in the Soviet Union', *Soviet Studies*, vol. XXIX, 1977, 62-85.
- * KELMAN, H., 'Zu art. 1 des Zivilgesetzbuches der Sowjetrepubliken', *Zeitschrift für Ostrecht*, 1928, 298-314.

- * KIRALFY, A.K.R., 'The History of Soviet Collective Farm Legislation', in: *Russian Law: Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 193-215.
- * KOCHAN, L., *The making of modern Russia*, Pelican Books, 1970, 335 p.
- * LAGASSE, C.F., *L'entreprise soviétique et le marché. Contrats, profit, rentabilité*, Economica, Parijs, 1979, 635 p.
- * LATHOUWERS, M.A., *De sovjetliteratuur*, Aula-boeken, Antwerpen, 1968, 325 p.
- * LEHR, E., *Eléments de droit civil russe*, E. Plon & Cie., Parijs, 1877, 509 p.
- * LENINE, V., *Le développement du capitalisme en Russie*, Editions sociales, Parijs, 1974, 631 p.
- * LEONTOWITSCH, L., 'Das Musterstatut des landwirtschaftlichen Artels der SU von 17 feb. 1935', *Zeitschrift für Osteuropäisches Recht*, 1934-1935, 551-564.
- * LESAGE, M., *Le droit soviétique*, Presses Universitaires de France, Parijs, 1975, 124 p.
- * LEVITSKY, S.L., 'Protection of the individual Honour and Dignity in pre-petrine Russian Law', *T. Rechtsgesch.*, 1972, 1-96.
- * LEWITZKYI, B., *The Soviet Union, Facts, Figures, Data - Die Sowjetunion, Zahlen, Fakten, Daten*, Saur, München, 1979, 614 p.
- * LURYI, Y., 'The new Constitution of the USSR from Draft to Law: an Analysis of the Changes adopted', in: *Soviet Law after Stalin, II, Social Engineering through Law*, Sijthoff, Alphen a/d Rijn, 1978, 35-64.
- * MALEIN, N.S., 'Protection of the Rights of the Individual through Civil Law in the Light of the USSR Constitution' (*Grazhdansko-pravovaia okhrana lichnosti v svete konstitutsii SSSR, SGiP*, 1979, nr. 5), vertaald in: *Soviet Law and Government*, 1979-1980, vol. XVIII, nr. 4, 67-79.
- * MARSILLE, R., *Le mir russe*, doctoraatsthesis, Caen, 1899, 113 p.
- * MAURACH, R., *Das Rechtssystem der UdSSR*, Arbeitsgemeinschaft für Osteuropaforschung, München, 1953, 48 p.
- * MAURACH, R., 'Die Entwicklung der Kollektivwirtschaften in Gesetzgebung, Verwaltungspraxis und Rechtssprechung', *Zeitschrift für Osteuropäisches Recht*, 1936-1937, 20-43.
- * MAURACH, R., 'Die Perioden der sowjetischen Rechtsgeschichte', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1960, nr. 2, 107-128.
- * MAURACH, R., *Handbuch der Sowjetverfassung*, Isar Verlag, München, 1955, 455 p.
- * MEDER, W., *Das Sowjet Recht. Grundzüge der Entwicklung 1917-1970*, A. Mitzner Verlag, Frankfurt a.M., 1971, 588 p.

- * MEDVEDEV, R.A. en MEDVEDEV, Z.A., *De glorie-tijd van Nikita Chroesjtsjov*, Manteau, Brussel, 1977, 238 p.
- * NOVE, A., *An Economic History of the U.S.S.R.*, Penguin Books, New York, 1969, 416 p.
- * NOVE, A., 'Is there a Ruling Class in the USSR?', *Soviet Studies*, 1975, nr. 27, 615-638.
- * NOVE, A., *The soviet economic system*, Georg Allen & Unwin, Londen, 1977, 416 p.
- * O'HEARN, D., 'The Consumer Second Economy: Size and Effects', *Soviet Studies*, 1980, 220-233.
- * OSAKWE, C., 'The Theories and Realities of modern Constitutional Law: an Analysis of the 1977 USSR Constitution', *University of Pennsylvania Law Review*, 1979, vol? 127, nr. 5, 1350-1437.
- * OSOKIN, N.N., 'Disputes associated with Land Use by Citizens' (Spory, sviazannye s zemlepol'zovaniem grazhdan, *SGiP*, 1978, nr. 8), vertaald in: *Soviet Law and Government*, 1980-1981, vol. XIX, nr. 1, 78-101.
- * PASHUKANIS, E.B., 'The General Theory of Law and Marxism', in: *Soviet Legal Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge, 1951, 111-125.
- * PASHUKANIS, E.B., 'The Soviet State and the Revolution in Law', in: *Soviet Legal Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge, 1951, 237-280.
- * PETEV, V., *Sozialistisches Zivilrecht*, Walter de Gruyter, Berlijn, 1975, 246 p.
- * REICH, N., *Sozialismus und Zivilrecht. Eine rechtstheoretisch-rechts-historische Studie zur Zivilrechtstheorie und Kodifikationspraxis im sowjetischen Gesellschaft und Rechtssystem*, Athenäum, Frankfurt a.M., 1972, 363 p.
- * PICKARA, A., 'Das Recht der Kollektivierung der Landwirtschaft in Osteuropa', *Osteuropa Recht*, 1959-1960, 104-107.
- * ROGGMAN, H., 'Entwicklung und allgemeine Grundlagen des sowjetischen Zivilrechts', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1971, 149-201.
- * ROMACHKINE, P. (ed.), *Principes du droit soviétique*, Editions en langues étrangères, Moskou, z.d., 554 p.
- * SHAPIRO, L., *The Government and Politics of the Soviet Union*, Hutchinson University Library, Londen, 1977, 192 p.
- * SCHROEDER, F.-C., 'Die sog. Grundprinzipien des Sowjetrechts, insbesondere der Humanismus', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1969, 44-56.
- * SCHLESINGER, R., *Soviet Legal Theory: Its social Background and Development*, Paul Kegan, Londen, 1951, 300 p.
- * SCHULZ, L., *Russische Rechtsgeschichte*, Moritz Schauenburg, Lahr, 1951, 341 p.

- * SCHULZE-WILLEBRAND, B., *Das Strafrecht der europäischen sozialistischen Staaten*, Horst Erdmann Verlag, Tübingen, 1979, 432 p.
- * SHARLET, R.S., *Pashukanis and the Commodity Exchange Theory of Law 1924-1930: a Study in Soviet Marxist Legal Thought*, Indiana University, Ph.D., 1968, (afdruk uit: University Microfilms, Ann Arbor, Michigan), 475 p.
- * SHARLET, R.S., 'Pashukanis and the Rise of Soviet Marxist Jurisprudence 1924-1930', *Soviet Union*, 1974, nr. 1-2, 103-121.
- * SHARLET, R.S., *The new Soviet Constitution of 1977: Analysis and Text*, King's Court Communications, Brunswick, Ohio, 1978, 132 p. (met vertaling van de Grondwet van 1977).
- * STOYANOVITCH, K., *La philosophie du droit en URSS (1917-1953)*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1965, 284 p.
- * SZIRMAI, Z., *De bruikbaarheid van het sovjet burgerlijk recht voor de Westerse wetgever*, Preadvies uitgebracht voor de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking, Kluwer, Deventer, 1971, 34 p.
- * TCHERNOW, J., *Le Code de Commerce russe*, A. Pédonc, Librairie de la Cour d' Appel et de l' Ordre des Avocats, Parijs, 1898, 211 p.
- * THAL, G., 'Die Schranken des Schutzes von Privatrechten nach 1 des Zivilcodex der RSFSR', *Zeitschrift für Ostrecht*, 1926, 402-412.
- * VERNADSKY, G., *A History of Russia*, The new home library, Philadelphia, 1944, 517 p.
- * VERNADSKY, G., *A Source Book for Russian History from early Times to 1917*, III delen, Yale University Press, New Haven, 1972, 553, 584 en 883 p.
- * VERNADSKY, G., *Medieval Russian Laws*, Columbia University, New York, 1947, 411 p.
- * VYSHINSKY, A., 'The Fundamental Tasks of the Science of Soviet Socialist Law', in: *Soviet Legal Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge, 1951, 303-343.
- * WÄDEKIN, K.E., 'Sowjetische Viehwirtschaft und Agrarpolitik im Jahre 1960', *Osteuropa*, 1961, nr. 6, 430-461.
- * WAGNER, W.G., 'Legislative Reform of Inheritance in Russia 1861-1914', in: *Russian Law: Historical and Political Perspectives*, Sijthoff, Leiden, 1977, 143-178.
- * WERTHER, K., 'Die Entwicklung der Kollektivwirtschaften', *Zeitschrift für Osteuropäisches Recht*, 1939-1940, H. 1, 16-45.
- * WESTEN, K., 'Die Entwicklung des Sowjetischen Zivil- und Zivilprozessrechts seit Stalins Tod', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1963, 23-45.
- * WESTEN, K., 'Die Sowjetunion und ihr Einfluss auf das Rechtsdenken der Welt', *Berichte des Bundesinstituts für Ostwissenschaftliche und Internationale Studien*, (Keulen), 1967, nr. 58, 27-43.
- * WORTMAN, R.S., *The Development of a Russian Legal Consciousness*, The University of Chicago Press, Chicago, 1976, 345 p.

D. Eigendom en eigendomsrecht in het algemeen.

- * AICHER, J., *Das Eigentum als subjektives Recht. Zugleich ein Beitrag zur Theorie des subjektiven Rechts*, Schriften zur Rechts-Theorie, Band 38, Verlag Duncker und Humblot, Berlijn, 1975, 97 p.
- * BAUDOUIN, L., *Droit de propriété absolue et démenbrement de la propriété, Rapport général*, Académie internationale de droit comparé, Vième congrès, Bruxelles 4-9 VIII, Secrétariat général comité organisateur belge, 1958, Section L.B. 2.
- * BECHER, J., *Eigentum in Zerrspiegel der bürgerlichen Ideologie*, Verlag Die Wirtschaft, Berlijn, 1978, 119 p.
- * BECKER, L.C., *Property Rights (Philosophic Foundations)*, Routledge & Kegan, Londen, 1973, 135 p.
- * BRANDT, R., *Eigentumstheorien von Grotius bis Kant*, Fromann-Holzboog, Stuttgart, 1974, 275 p.
- * CHALLAYE, F., *Histoire de la propriété*, Presses Universitaires de France, Parijs, 1948, 123 p.
- * DÄUBLER, W., SIEGLING-WENDENING, U. en WELKOBORSKY, H., *Eigentum und Recht. Die Entwicklung des Eigentumsbegriffs im Kapitalismus*, Luchterhand, Darmstadt, 1976, 272 p.
- * DE HAAN, P., 'De plaats van de eigendom in het hedendaags bestuursrecht', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1976, 316-337.
- * DE LAVALEYE, E., *De la propriété et de ses formes primitives*, Félix Alcan, Parijs, 1891, 562 p.
- * DELCORDE, P., 'Remarques sur le droit de propriété', *Annales de droit et de sciences politiques*, 1951, 54-55.
- * DERINE, R., *Grenzen van het eigendomsrecht in de negentiende eeuw*, De Sikkel, Antwerpen, 1955, 306 p.
- * FARNER, K., *Christentum und Eigentum bis Thomas von Aquin*, A. Francke, Bern, 1947, 139 p.
- * FEENSTRA, R., 'Historische aspecten van de private eigendom als rechtsinstituut', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1976, 248-275.
- * FEENSTRA, R., 'Les origines du dominium utile chez les glossateurs', *Fata Iuris Romani*, Leiden 1974, 215-259.
- * FRENKEL, B.S., 'Het eigendomsrecht van de ondernemer in het arbeidsrecht', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1976, 337-354.
- * HERTZOG, A., *Die Juriste-obsessies sakelike reg en meer bepaald eiendom*, Swets en Zeitlinger, Amsterdam, 1929, 165 p.
- * *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol. VI: *Property and Trust*, Chapter II: *Structural Variations in Property Law*, J.C.B. Mohr, Tübingen, z.d., 284 p.

- * KASER, M., 'Der römische Eigentumsbegriff', in: *Ausgewählte Schriften*, II, Jovene Editore, Camerino, 1976, 51-71.
- * LEVY, J.Ph., *Histoire de la propriété*, Presses Universitaires de France, Parijs, 1972, 526 p.
- * MACPHERSON, C.B., *Property, Mainstream and critical Positions*, University of Toronto Press, Toronto, 1978, 205 p.
- * MESTRE, A., 'Remarques sur la notion du droit de propriété d'après Duguit', *Archives de philosophie du droit*, 1932, nr. 1-2, 168.
- * NEGRO, F., *Das Eigentum (Geschichte und Zukunft - Versuch eines Überblickes)*, Beck, München, 1963, 233 p.
- * NIPPOLD, W., *Die Anfänge des Eigentums bei den Naturvölkern und die Entstehung des Privateigentums*, Mouton en Co., 's Gravenhage, 1954, 94 p.
- * PAWLOWSKI, H.-M., 'Substanz- oder Funktionseigentum?', *Archiv für die zivilistische Praxis*, 1965, 165. Band, 395-420.
- * SLAGTER, W.J., 'Eigendom en privaatrecht', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1976, 276-316.
- * SLAGTER, W.J., *Juridische en economische eigendom*, Kluwer, Deventer, 1968, 66 p.
- * VALKHOFF, J., 'Nieuwe beschouwingen over eigendom en eigendomsrecht', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1957, 21-37.
- * VAN BEMMELEN, P., *Propriété mobilière, droit antérieur, système du Code Civil, droit futur*, E.J. Brill, Leiden, 1887, 458 p.
- * VAN DEN BERGH, G.C.J.J., *Eigendom. Grepen uit de geschiedenis van een omstreden rechtsbegrip*, Kluwer, Nijmegen, 1979, 93 p.
- * VAN DER VEN, J.J.M., 'Ons thema: eigendom als rechtsinstituut', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1976, 237-248.
- * VAN GERVEN, W., 'Bedrijfsbezetting en verkoop in eigen beheer door werknemers van de onderneming', *R.W.*, 1976-1977, 65-70.
- * VAN NESTE, F., 'Onbehagen omtrent eigendom', *R.W.*, 1975-1976, 2601-2612.
- * VASSALI, F., 'Aspects de la crise du droit de propriété', *J.T.*, 1952, 1 juni 1952, 329-332.
- * VIERHAUS, R. (ed.), *Eigentum und Verfassung*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1972, 252 p.
- * VILLEY, M., 'Notions sur le droit de propriété', *Archiv für Rechts- und Sozial Philosophie*, 1971, nr. 10, 69-79.
- * WINDERICKX, M., 'Aftakeling van het eigendomsrecht', *R.W.*, 1953, 776-784.

E. Socialistische eigendom en socialistisch eigendomsrecht.

- * BERMAN, H.J., 'Real Property Actions in Soviet Law', *Tulane Law Review*, 1955, 686-696.
- * BILINSKY, A., 'Eigentum der gesellschaftlichen Organisationen im Lichte der neuen Verfassung der UdSSR', *Recht in Ost und West*, 1979, Heft 2, 56-63.
- * BLEY, G. 'Zur Gestaltung der Eigentumsverhältnissen im Zivilgesetzbuch', *Staat und Recht*, 1965, nr. 11, 13-24.
- * BLEY, G., 'Zur Rolle des Rechts des staatlichen sozialistischen Eigentums', *Staat und Recht*, 1965, nr. 1, 4-12.
- * DAVLETSHIN, T., 'Property Law in the Soviet Union', *Studies on the Soviet Union*, 1963, nr. 4, 11-23.
- * FELDBRUGGE, F.J.M., 'Het eigendomsrecht in de Sowjet-Unie', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1976, 374-394.
- * HAZARD, J., 'Law, the Individual and Property in the USSR', *American Sociological Review*, 1944, nr. 3, 250-256.
- * HAZARD, J., 'Soviet Property Law', *Cornell Law Quarterly*, 1945, nr. 6, 466-487.
- * HAZARD, J., 'Soviet Property Law and Social Change', *The British Journal of Sociology*, 1953, nr. 1, 13-28.
- * HAZARD, J., 'Wither communist - led society ? An Approach through Property Law', *Indiana Law Journal*, 1964, nr. 4, 732-751.
- * IONASCO, M.A., 'La propriété socialiste et la propriété individuelle dans les pays socialistes', *Revue de Droit International et de Droit Comparé*, 1977, 329-340.
- * IONASCO, T., 'Les types et les formes de propriété en droit socialiste', *Rev. dr. Int. Comp.*, 1969, 499.
- * JAKOBS, O.W., 'Das Eigentum als Rechtsinstitut im deutschen und sowjetischen Recht', *RabelsZ.*, 1965, nr. 4, 694-725.
- * JAKOBS, O.W., *Eigentumsbegriff und Eigentumssystem des sowjetischen Rechtes*, Böhlau Verlag, Keulen, 1965, 307 p.
- * JAKOBS, O.W., 'Zur Rechtsnatur des sozialistischen Eigentums in der Sowjetunion', *Osteuropa Recht*, 1965, H. 4, 283-293.
- * LANGEVELD, S.V., *Historische vergelijking van het Sovjetrussisch en het Nederlands eigendomsrecht*, scriptie, Leiden, 1958, 71 p.
- * *Le droit de propriété dans les pays de l' Est. Journées d' étude du 4 au 6 novembre 1963*, Institut de Sociologie, ULB, Brussel, 1964, 109 p.
- * LEONHARDT, P., 'Der Begriff des Eigentumsrechts in Rumänien', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1971, 127-143.

- * LEONHARDT, P., 'Die neuere Entwicklung des individuellen Grundeigentums in Rumänien', *Recht in Ost und West*, 1978, Heft 3, 110-118.
- * LUKIC, R., 'Notions de la propriété dans l' Europe socialiste et dans les états capitalistes', *RabelsZ.*, 1961, H. 2, 238-254.
- * OSSIPOV, P., *La propriété en droit soviétique*, F. Roth & Cie., Lausanne, 1946, 74 p.
- * PARCEL, A. en ROY, E., 'Le régime du notariat et de la propriété en URSS', *Revue du Notariat*, 1971, nr. 8, 436-445.
- * PFUHL, E., 'Begriff und Stellung des Eigentums in der Sowjet-Union', in: *Das Eigentum im Ostblock*, ed. Institut für Ostrecht, München, 1958, 25-50.
- * PERIPHANAKIS, R., 'Introduction au droit civil socialiste. Formes de propriété et activité économique', in: *Xenion. Festschrift für P.J. Zepos*, II, C.H. Katsikalis Verlag, Athene, 1973, 595-605.
- * RAISER, L., 'Das Eigentum als Rechtsbegriff in den Rechten West- und Osteuropas', *RabelsZ.*, 1961, H. 2, 230-237.
- * SCHROEDER, F.C., *Das Eigentumsrecht in der UdSSR*, Marxismusstudien herausgegeben von Iring Fletscher, Tübingen, 1962, 219-258.
- * STOYANOVITCH, K., *Le régime de la propriété en U.R.S.S.*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Parijs, 1962, 312 p.
- * SZIRMAI, Z., 'Schets van het Sovjet-Russisch eigendomsrecht', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1957, nr. 4, 265-281.

F. Persoonlijk eigendomsrecht.

- * BARRY, D., 'Soviet Housing Law: the Norms and their Application', in: *Soviet Law after Stalin, I, The Citizen and the State in Contemporary Soviet Law*, Sijthoff, Leiden, 1977, 1-28.
- * BEHRENDT, E., 'Zum neuen Parasiten-Gesetz in der RSFSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1972, 107-137.
- * BERMAN, H., 'Soviet Heirs in American Courts', *Column. L. Rev.*, 1962, 257-274.
- * BILINSKY, A., 'Das Haus- und Wohnungseigentum in der UdSSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1976, 59-102.
- * BILINSKY, A., 'Das neue sowjetische Erbrecht', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1964, 137-145.
- * BILINSKY, A., 'Parasitengesetze in der Sowjetunion', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1961, 111-145.
- * BILINSKY, A., 'Persönliches Eigentum im Lichte der neuen Verfassung der UdSSR', *Recht in Ost und West*, 1980, Heft 2, 102-112.
- * BLOCK, A., 'Soviet Housing: some Town Planning Problems', *Soviet Studies*, 1954-1955, vol. VI, 1-13.
- * BLOEMBERGEN, S., 'Personal Property: downward Trends', *Problems of Communism*, 1965, nr. 2, 42-47.
- * BONFILS, D., 'Die Funktion des Privaterbrechts in den sozialistischen Ländern', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1970, 85-96.
- * BROWN, R., 'Inheritance and the Communist Legal Order', *Soviet Studies*, 1963, vol. XIV, 295-313.
- * BROWN, R., 'Soviet Law and Procedure concerning Property and Inheritance', *International Lawyer*, 1968-69, vol. 3, nr. 4, 787-796.
- * CAKSTE, M., 'Das persönliche Eigentum der Sowjetbürger', *Osteuropa Recht*, 1955-1956, 27-57.
- * CHAMPENOIS, J., *L' héritage et le droit successoral soviétique*, Agence France-Presse, Parijs, 1947, 5 p.
- * DEKKERS, R., 'Het erfrecht in de Sowjet-Unie', *R.W.*, 1962, 348-362.
- * DOMKE, M., 'Osteuropäische Erbrechtsinteressen vor amerikanische Gerichte', *Osteuropa Recht*, 1957, H. 2, 85-91.
- * EHR-SOON TAY, A., 'The Law of Inheritance in the new russian Civil Code of 1964', *The International and Comparative Law Quarterly*, 1968, 472-493.
- * FRIDIEFF, M., 'Les héritiers dans le droit soviétique actuel (Dispositions législatives et jurisprudence)', *Revue Internationale de Droit Comparé*, 1955, nr. 1, 74-81.
- * GINSBURGS, G., 'Inheritance by Foreigners under Soviet Law', *Iowa Law Review*, 1965, vol. 51, nr. 1, 14-27.

- * GRIFFIN, J.A., 'The About Turn: Soviet Law of Inheritance', *The American Journal of Comparative Law*, 1961, vol. X, 1-14.
- * HASTRICH, A., 'Das persönliche Eigentum der Sowjetbürgern in der Übergangszeit zum Kommunismus', *Osteuropa Recht*, 1963, 26-34.
- * HASTRICH, A., 'Das sowjetische Erbrecht: seine Entwicklung und jetzige Geltung', Dissertation, Keulen, 1955, 163 p.
- * HASTRICH, A., 'Sowjetisches Wohnraumrecht', *Osteuropa Recht*, 1975, nr. 21, 119-146.
- * HAUSE, H., *Des Privateigentum in Sowjetrussland nach dem Zivilkodex der RSFSR*, Diss. Jur., Halle, 1934, 231 p.
- * HEYMAN, A., 'The nonresident Allien's Right to Succession under the 'Iron Curtain Rule'', *Northwestern University Law Review*, 1957, nr. 2, 221-240.
- * 'Inheritance (Civil Code of the RSFSR 1964, Decree of the Plenum of the Supr. Court of the USSR, july 1966, 'On judicial Practice in Cases Involving Inheritance')', *Soviet Statutes and Decisions*, 1968, vol. IV, nr. 3, 61-102.
- * IONASCO, M.A., 'La propriété sociale et la propriété individuelle dans les pays socialistes', *Revue de Droit International et de Droit Comparé*, 1977, 329-340.
- * KHALFINA, R., *Propriété personnelle en U.R.S.S.*, Editions du Progrès, Moskou, 1976, 202 p.
- * KIMURA, H., *Personal Property in the Soviet Union, with particular Emphasis on the Khrushchev-Era*, doctoraatsthesis, Department of Public Law and Government, Columbia University, 1969, 114 p.
- * KUUSK, J., 'Bequeathing Property to the Soviet Citizen', *Bulletin Institute for the Study of the USSR*, 1963, vol. X, nr. 10, 31-45.
- * 'La propriété personnelle', vertaald uit *Kommunist*, 1962, nr. 13), *Chroniques étrangères*, 1963, nr. 63, 25-28.
- * LEONHARDT, P., *Entstehung und Entwicklung des persönlichen Eigentumsrechts in Rumänien*, in de serie: *Studien des Instituts für Ostrecht - München*, Horst Erdmann Verlag, Tübingen, 1974, 225 p.
- * LUCAS, R., 'Das Wohnungseigentum in der UdSSR', *Jahrbuch für Ostrecht*, 1962, 205-234.
- * MAGGS, P.B., 'The Security of individually owned Property under Soviet Law', *Duke Law Journal*, 1961, nr. 4, 525-537.
- * MEIJERS, E.M., 'Buitenlands notariaat. Het sowjetrecht omtrent de opheffing van het erfrecht', *WPNR*, 1920, nr. 2632, 6-8.
- * MORTON, H.W., 'Who gets what, when and how. Housing in the Soviet Union', *Soviet Studies*, 1980, vol. XXXII, nr. 2, 235-259.
- * ORECHOWITSCH, P., 'Le propriété personnelle en régime socialiste', (vertaald uit de *Pravda*, 27 november 1953), *La documentation française*, (Articles et documents), nr. 017, 11 februari 1954, 5-11.

- * ORLOVSKY, P.I., 'On the Right of the personal Ownership of Housing' (vertaald uit *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo*, 1961, nr. 7, 58-66), *The current Digest of the Soviet Press*, 1961, nr. 39, 3-7.
- * OSAKWE, C., 'Automobilisation and Soviet Law: Reflections on certain Aspects of Soviet Automobile Law', in: *Soviet Law after Stalin, II, Social Engineering through Law*, Sijthoff, Alphen a/d Rijn, 1978, 139-174.
- * OSSIPOV, P., *Le droit successoral soviétique*, Georg & Cie. Genève, 1949, 45 p.
- * 'Personal Ownership (Constitution of USSR, art. 10, Fundamental Principles of Civil Legislation, Cases)', *Soviet Statutes and Decisions (A Journal of Translations IASP, New York)*, 1968, vol. IV, nr. 3, 5-32.
- * PLANK, K., 'Das Testamentsrecht der UdSSR', *ZfRV*, 1964, Heft 2/3, 164-169.
- * PLETNIKOV, K., 'Die persönliche und vermögensrechtliche Stellung der Frauen und Kinder nach der Gesetzgebung der sozialistischen Sowjetrepublik Georgien', *Zeitschrift für Osteuropäisches Recht*, 1926, 11-23.
- * 'Private Dacha's, Gardens and Cars breed 'Parasitism'' (Kto ne rabotaet, tot ne est, *Kommunist*, 1960, nr. 14, 13-21), vertaald in: *The current Digest of the Soviet Press*, 1961, vol. XII, nr. 43, 3-5.
- * RUDDEN, B., 'Soviet Housing and the new Civil Code', *The International and Comparative Law Quarterly*, 1966, 231-262.
- * RUDDEN, B., 'Soviet Housing Law', *The International and Comparative Law Quarterly*, 1963, 591-630.
- * 'Russische erfrechtsnovellen', *Nederlands Juristenblad*, 1929, 168.
- * SAWICKI, S.J., *Soviet Land and Housing Law. A historical and comparative Study*, Praeger, New York, 1977.
- * SCHLESINGER, R., 'Inheritance Law', *Soviet Studies*, 1955, nr. 1, 3-14.
- * SANCHEZ del RIO Y PEGUERO, C., 'La propiedad privada en la U.R.S.S.', *Themis Universidad de Zaragoza*, 1963, 101, 107.
- * STEPHANIAN, TS., 'What Future for Personal Property in the USSR?', *The current Digest of the Soviet Press*, 1960, vol. XII, 17-21.
- * SZIRMAI, Z., *The Law of Inheritance in Eastern Europe and in the Peoples Republic of China*, in de serie *Law in Eastern Europe*, nr. 5, Sijthoff, Leiden, 1961, 373 p.
- * TAYLOR, P.B., 'Roman Influences in Russian Wills', *The American Journal of Comparative Law*, 1968-69, 430-443.
- * THOMSON, R., *Das persönliche Eigentum im Sovjetrecht (Stand: April 1958)*, Dissertation, Freiburg im Breisgau, 1959, 134 p.

- * VAHTER, L., 'Personal property in Estonia', *Baltic Revue*, 29 juni 1966, 51-59.
- * 'Why personal property cannot be called 'private'', *Current Digest of the Soviet Press*, 1966, vol XVIII, nr. 33, 7-11.

II. ARTIKELS EN WERKEN, IN DE RUSSISCHE TAAL GESCHREVEN.

A. Algemene literatuur over recht en maatschappij.

- * AGARKOV, M.N. en GENKIN, D.M. (red.), *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, I, Gosiurizdat, Moskou, 1944, 267 p.
- * AGARKOV, M.N., 'Problemy zloupotrebleniia pravom v sovetskom grazhdanskom prave' (Problemen i.v.m. rechtsmisbruik in het sovjet burgerlijk recht), *Izvestiia AN SSSR, otdelenie ekonomiki i prava (Berichten van de Academie der Wetenschappen van de USSR, afdeling economie en recht)*, 1946, nr. 6, 435-456.
- * AIUEVA, E. en BARYSHEV, A., 'Iz praktiki primeneniia statei 5, 14, 25 Osnov Grazhdanskogo Zakonodatel'stva' (Uit de praktijk bij de toepassing van art. 5, 14 en 25 van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving), *SIU*, 1963, nr. 4, 7-13.
- * ALEKSEEV, S.S., 'Differentsiatsiia grazhdansko-pravogo regulirovaniia v sotsialisticheskom obshchestve' (De differentiatie van de burgerrechtelijke regeling in de socialistische maatschappij), *SGiP*, 1960, nr. 2, 75-87.
- * ALEKSEEV, S.S., *Grazhdanskoe pravo v period razvernutogo stroitel'stva kommunizma (Het burgerlijk recht in de periode van intensieve opbouw van het communisme)*, Gosiurizdat, Moskou, 1962, 204 p.
- * ALEKSEEV, S.S., 'O sviazi pravovykh i moral'nykh norm' (Over de band tussen juridische en morele normen), *SGiP*, 1965, nr. 4, 28-33.
- * ALEKSEEV, S.S., *Predmet sovetskogo sotsialisticheskogo grazhdanskogo prava (Het object van het sovjet socialistisch burgerlijk recht)*, Uchenye trudy Sverdlovskii iuridicheskii institut, Sverdlovsk, 1959, 336 p.
- * ANIATS, N.K., 'O prave suda, rassmatrivaiushchego delo v kassatsionnom ili nadzornom poriadke, na vynesenie novogo resheniia' (Over het recht van de rechtbank om, in cassatie- of controle-instantie, een nieuwe beslissing te nemen), *SGiP*, 1960, nr. 8, 112-121.
- * ASKNAZII, S.I., 'Nekotorye voprosy metodologii sovetskogo grazhdanskogo prava' (Enige vragen over de methodologie van het sovjet burgerlijk recht), *SGiP*, 1940, nr. 8-9, 73-90.
- * ASKNAZII, S.I., 'Osnovnye voprosy teorii sotsialisticheskogo grazhdanskogo prava' (Basisproblemen in de theorie van het socialistisch burgerlijk recht), *Vestnik Leningradskogo Universiteta (Bode van de Leningradse Universiteit)*, 1947, nr. 12, 95-96.
- * ASKNAZII, S.N., 'Stat'ia 1 grazhdanskogo kodeksa' (Art. 1 van het Burgerlijk Wetboek), *ESIU*, 1923, nr. 38, 17-31.
- * BARU, M.I., 'O st. 1 grazhdanskogo kodeksa' (Over art. 1 van het Burgerlijk Wetboek), *SGiP*, 1958, nr. 12, 17-23.

- * BASIN, I.U.G. (red.), *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, Izd. vyshaia shkola, Alma-Ata, 1970, 229 p.
- * BEISENOV, B.S. en SABIKENOV, S.N., 'Kategorii interesa v prave' (De categorie van het belang in het recht), *SGiP*, 1971, nr. 12, 110-113.
- * BRATUS', S.N. (red.), *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, Iurizdat, Moskou, 1945, 324 p.
- * BRATUS', S.N., *Nauchno-prakticheskii kommentarii k Osnovam Grazhdanskogo Zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik (Wetenschappelijk-praktische commentaar bij de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie en de unierepublieken)*, Gosiurizdat, Moskou, 1962, 236 p.
- * BRATUS', S.N., 'Ob usilenii i rasshirenii sudebnoi zashchity prav grazhdan' (Over de versteviging en de uitbreiding van de rechterlijke bescherming van de rechten der burgers), *Pravovedenie*, 1975, nr. 5, 43-53.
- * BRATUS', S.N., 'O sootnoshenii grazhdanskoi pravospособnosti i sub'ektivnykh grazhdanskikh prav' (Over de band tussen burgerlijke rechtsbekwaamheid en subjectieve burgerlijke rechten), *SGiP*, 1949, nr. 8, 30-37.
- * BRATUS', S.N., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1950, 234 p.
- * BRATUS', S.N., *Sub'ekty grazhdanskogo prava (Subjecten van burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1950, 156 p.
- * BRATUS', S.N., 'Znachenie praktiki Verkhovnogo Suda SSSR po grazhdanskim delam v okhrane grazhdanskikh pravootnoshenii i v sovershenstvovanii grazhdanskogo zakonodatel'stva' v kn. *Verkhovnyi Sud SSSR* (De betekenis van de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR in burgerlijke zaken tot bescherming van de burgerlijke rechtsverhoudingen en tot verbetering van de burgerlijke wetgeving, in het boek *Het Opperste Gerechtshof van de USSR*), *Iuridicheskaiia Literatura*, Moskou, 1974, 213-225.
- * CHECHOT, D.M., *Sub'ektivnoe pravo i formy ego zashchity (Het subjectief recht en de vormen van zijn bescherming)*, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1968, 71 p.
- * CHECHOT, D.M., 'Sudebnaia zashchita sub'ektivnykh prav i interesov' (De rechterlijke bescherming van subjectieve rechten en belangen), *SGiP*, 1967, nr. 8, 44-52.
- * CHEREPAKHIN, B.B. (red.), *Grazhdanskopravovaia okhrana interesov lichnosti (Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu)*, *Iuridicheskaiia Literatura*, Moskou, 1969, 255 p.
- * CHEREPAKHIN, B.B., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, II, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1971, 519 p.
- * CHERNIAUSKAS, S.P., 'Ispol'zovat' grazhdanskopravovye sredstva v bor'be s tuneiadstvom' (Burgerrechtelijke middelen en gebruiken in de strijd tegen het parasietendom), *SGiP*, 1962, nr. 12, 144.

- * CHKHIKVADZE, V.N., 'Lichnost' i gosudarstvo: vzaimnaia otvetstvennost'' (Het individu en de staat: wederzijdse aansprakelijkheid), *SGiP*, 1971, nr. 1, 19-26.
- * CHKHIKVADZE, V.N., 'Rol' sovetskogo suda v bor'be za preodolenie perezhitkov kapitalizma v soznanii liudei' (De rol van de sovjet rechtbank in de strijd tegen overblijfselen van het kapitalisme in het bewustzijn van de mensen), *SGiP*, 1949, nr. 2, 17-25.
- * DENISOV, A.I., 'Gosudarstvo, obshchestvo i lichnost' v period stroitel'stva kommunizma' (Staat, maatschappij en individu in de periode van opbouw van het communisme), *SGiP*, 1961, nr. 10, 56-65.
- * DIUVERNU, I.L., *Chteniia po grazhdanskomu pravu* (Lezingen over burgerlijk recht), I, Tipografiia Stasiulevicha, Petersburg, 1902, 246 p.
- * FLEISHITS, E.A., ''Absoliutnaia' priroda prava sobstvennosti', v kn. *Problemy grazhdanskogo i administrativnogo prava* (De absolute natuur van het eigendomsrecht, in het boek *Problemen van burgerlijk en administratief recht*), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1962, 214-233.
- * FLEISHITS, E.A. (red.), *Nauchno-prakticheskii kommentarii k GK RSFSR* (Wetenschappelijk-praktische commentaar bij het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), Iuridicheskaiia Literatura, Moskou, 1966, 166 p.
- * FLEISHITS, E.A. en MAKOVSKII, A.L., 'O grazhdanskom kodekse RSFSR' (Over het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), *SGiP*, 1964, nr. 8, 14-19.
- * GENKIN, D.M., NOVITSKII, I.B. en RABINOVICH, I.B., *Istoriia sovetskogo grazhdanskogo prava 1917-1947* (Geschiedenis van het sovjet burgerlijk recht 1917-1947), Iuridicheskoe izdatel'stvo Ministerstva Iustitsii SSSR, Moskou, 1949, 432 p.
- * GENKIN, D.M., 'Nekotorye voprosy nauki sovetskogo grazhdanskogo prava' (Enige vragen over de wetenschap van het sovjet burgerlijk recht), *SGiP*, 1952, nr. 6, 38-43.
- * GENKIN, D.M., 'Sochetanie prav i obiazannostei v sovetskom prave' (De overeenstemming van wetten en verplichtingen in het sovjet-recht), *SGiP*, 1964, nr. 7, 25-37.
- * GENKIN, D.M. (red.), *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Gosizurizdat, Moskou, 1961, 245 p.
- * GOIKHBARG, A. en KOBLENTS, I., *Grazhdanskii kodeks RSFSR, kommentarii* (Burgerlijk Wetboek van de RSFSR, commentaar), Gosudarstvennoe izdatel'stvo, Moskou, 1925, 110 p.
- * GORSHENEV, B.M., 'Teoriia sotsialisticheskoi zakonnosti v svete konstitutsii SSSR 1977g' (De theorie van de socialistische wettelijkheid in het licht van de Grondwet van de USSR van 1977), *SGiP*, 1979, nr. 11, 14-20.
- * X, 'Grazhdanskii kodeks RSFSR' (Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), 11 juni 1964, *VVS RSFSR*, 1964, nr. 24;
Zakony RSFSR i postanovleniia Verkhovnogo Soveta RSFSR (Wetten van de RSFSR en besluiten van de Opperste Sovjet van de RSFSR), Izd. Verkhovnogo Soveta, Moskou, 1964, 3-200.

- * X, 'Grazhdanskii protsessual'nyi kodeks RSFSR' (Wetboek van Burgerlijk Procesrecht van de RSFSR), 11 juni 1964, VVS RSFSR, 1964, nr. 24;
Zakony RSFSR i postanovleniia Verkhovnogo Soveta RSFSR (Wetten van de RSFSR en besluiten van de Opperste Sovjet van de RSFSR), Izd. Verkhovnogo Soveta, Moskou, 1964, 201-264.
- * GREKOV, B.D., *Pravda Russkaia (De Russkaia Pravda)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1940, 210 p.
- * GRIBANOV, V.P., 'Interes v grazhdanskom prave' (Het belang in het burgerlijk recht), *SGiP*, 1967, nr. 1, 49-57.
- * GRIBANOV, V.P. en IOFFE, O.S., 'Khoziaistvennoe zakonodatel'stvo i grazhdanskoe pravo' (Economische wetgeving en burgerlijk recht), *SGiP*, 1976, nr. 3, 59-68.
- * GRIBANOV, V.P. en KORNEEV, S.M., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, Uchebnik (Sovjet burgerlijk recht, Leerboek)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 550 p.
- * GRIBANOV, V.P., *Sovetskoe pravo (Sovjetrecht)*, Vysshiaia shkola, Moskou, 1981, 366 p.
- * GUKASIAN, P., *Problema interesa v sovetskom grazhdanskom protsessual'nom prave (Het probleem van het belang in het sovjet burgerlijk procesrecht)*, Privolzhskoe knizhnoe izdatel'stvo, Saratov, 1970, 187 p.
- * GURVICH, M.A., *Grazhdanskije protsessual'nye pravootnosheniia i protsessual'nye deistviia (Burgerlijke procesverhoudingen en -handelingen)*, Trudy VIUZI, Moskou, 1965, 236 p.
- * GURVICH, M.A., 'Obiazatel'nost' i zakonnaia sila sudebnogo resheniia' (Binding en kracht van wet van de rechterlijke beslissing), *SGiP*, 1970, nr. 5, 37-45.
- * GUSEV, I.U.I., 'Ob opyte podgotovki svoda zakonov SSSR v 1927-1930gg' (Over de voorbereiding van een svod zakonov in 1927-1930), *SGiP*, 1970, nr. 2, 103-107.
- * IAMPOL'SKAIA, T.I., 'K voprosu o poniatii zakona v sovetskom prave' (Over de vraag naar het begrip van de wet in het sovjetrecht), *SGiP*, 1946, nr. 10, 1-15.
- * IAMPOL'SKAIA, T.S.A., *O sub'ektivnykh pravakh sovetskikh grazhdan i ikh garantiakh (Over de subjectieve rechten van de sovjetburgers en hun garanties)*, Izd. Akademii Nauk SSSR, Moskou, 1954, 234 p.
- * IAVICH, L.S., 'Pravo v strukture sotsialisticheskoi nadstroiki' (Het recht in de structuur van de socialistische bovenbouw), *SGiP*, 1976, nr. 7, 19-25.
- * IKONTSKII, I.U.V., 'Sovremennye burzhuaaznye teorii konvergentsii' (Moderne bourgeois theorieën over convergentie), *SGiP*, 1967, nr. 9, 141.
- * IOFFE, O.S. en TOLSTOI, I.U.K., *Novyi grazhdanskii kodeks RSFSR (Het nieuwe Burgerlijk Wetboek van de RSFSR)*, Izd. LGU, Leningrad, 1965, 320 p.

- * IOFFE, O.S. en GRIBANOV, V.P., 'Predely osushchestvleniia sub'-ektivnykh grazhdanskikh prav' (Grenzen aan de uitoefening van subjectieve burgerlijke rechten), *SGiP*, 1964, nr. 7, 76-81.
- * IOFFE, O.S. en GRIBANOV, V.P., 'Predely osushchestvleniia sub'-ektivnykh grazhdanskikh prav' (Grenzen aan de uitoefening van subjectieve burgerlijke rechten), *Pravovedenie*, 1967, nr. 3, 18-23.
- * IOFFE, O.S., *Razvitie tsivilisticheskoi mysli v SSSR (De ontwikkeling van de civilistische gedachte in de USSR)*, I en II, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1975, 158 en 162 p.
- * IOFFE, O.S., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1965, 347 p.
- * IOFFE, O.S. en TOLSTOI, I.U.K., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo, Uchebnik (Sovjet burgerlijk recht, Leerboek)*, I, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1971, 470 p.
- * X, *Istochniki grazhdanskogo prava (Bronnen van burgerlijk recht)*, I, Iuridicheskoe izdatel'stvo NKIU SSSR, Moskou, 1938, 335 p.
- * X, *Istochniki sovetskogo grazhdanskogo prava (Bronnen van sovjet burgerlijk recht)*, Gosudarstvennoe izdatel'stvo Iuridicheskoi Literatura, Moskou, 1961, 367 p.
- * KABALKIN, A.I.U., 'Rol' grazhdansko-pravogo regulirovaniia sfery obsluzhivaniia' (De rol van de burgerrechtelijke regeling in de sfeer van de dienstverlening), *SGiP*, 1976, nr. 4, 15-22.
- * KALININ, M.I., 'Bol'she vnimanie narodnom sudu' (Meer aandacht voor de volksrechtbank), *SIU*, 1934, nr. 13, 1-2.
- * KANTOROVICH, I.A.A., *Imushchestvennye prava grazhdan SSSR (Vermogensrechten van de burgers in de USSR)*, Leningradskii Gublit, Leningrad; 1923, 123 p.
- * KHALFINA, R.O., *Khoziaistvennaia reforma i grazhdanskoe pravo (De economische hervorming en het burgerlijk recht)*, Izd. Znanie, Moskou, 1971, 48 p.
- * KHALFINA, R.O., 'Ob Osnovakh Grazhdanskogo Zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik' (Over de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken en van de unierepublieken), *Voprosy ekonomiki*, 1963, nr. 2, 108-115.
- * KHALFINA, R.O., 'Sovetskaia teoriia grazhdanskogo prava' (De sovjet theorie van het burgerlijk recht), *SGiP*, 1969, nr. 10, 52-57.
- * KIRIN, V.A., 'Kompetentsiia Soiuza SSR i soiuznykh respublik v oblasti zakonodatel'stva' (De bevoegdheid van de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken en van de unierepublieken op het gebied van de wetgeving), *SGiP*, 1970, nr. 5, 28-36.
- * KOLIBAB, K.E., 'Aktual'nye problemy kodifikatsii zakonodatel'stva Soiuza SSR' (Actuele problemen van codificatie in de wetgeving van de USSR), *SGiP*, 1975, nr. 1, 5-11.
- * KRASAVCHIKOV, V.F. (red.), *Sovetskoe grazhdanskoe pravo (Sovjet burgerlijk recht)*, Vyshaia shkola, Moskou, 1968, 519 p.

- * LAZAREV, L.V., 'O sootnoshenii zakona i ukaza' (Over de overeenstemming van wet en decreet), *SGiP*, 1965, nr. 5, 62-71.
- * X, 'Lichnost': ee prava i svobody v sovetskom sotsialisticheskom obshchestve' (Het individu: zijn rechten en vrijheden in de socialistische sovjetmaatschappij), *SGiP*, 1968, nr. 8, 3-12.
- * LIPETSKER, M.S., *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, Iurizdat NKIU SSSR, Moskou, 1938, 173 p.
- * LIPETSKER, M.S., 'Pravo vladeniia' (Bezitsrecht), *SIU*, 1937, nr. 5, 17-18.
- * LUKASHEVA, E.A., 'sotsialisticheskaiia zakonnost' v sovremennyi period' (Socialistische wettelijkheid in de huidige periode), *SGiP*, 1968, nr. 3, 3-9.
- * X, 'Maiskii plenum TS. K. VKP (b) i zadachi nauki prava' (Het mei-plenum van het Centraal Comité van de Communistische Partij en de opgaven van de rechtswetenschap), *SGiP*, 1939, nr. 4, 11-12.
- * MALEIN, N.S. (red.), *Grazhdansko-pravovoe polozhenie lichnosti v SSSR (De burgerrechtelijke positie van het individu in de USSR)*, Izd. Nauka, Moskou, 1975, 398 p.
- * MALEIN, N.S., 'Povyshenie roli zakona v okhrana lichnykh i imushchestvennykh prav grazhdan' (De verhoging van de rol van de wet in de bescherming van de persoonlijke en vermogensrechten van de burgers), *SGiP*, 1974, nr. 6, 41-48.
- * MALINKOVICH, M.V., 'Poniatie i vidy titul'nogo vladeniia v sovetskom grazhdanskom prava' (Het begrip en de soorten van titulair bezit in het sovjet burgerlijk recht), *Uchenye zapiski VIUZI*, Vyp. 18, 1969, 102-132.
- * MAL'TSEV, G.V., 'Gosudarstvo i lichnost' pri sotsializme' (De staat en het individu onder het socialisme), *SGiP*, 1970, nr. 8, 13-21.
- * MAL'TSEV, G.V., 'Problema lichnosti v sovetskoï iuridicheskoi nauke' (Het probleem van het individu in de sovjet juridische wetenschap), *SGiP*, 1968, nr. 4, 31-39.
- * MAL'TSEV, G.V., 'Sootnoshenie sub'ektivnykh prav, obiazannostei i interesov sovetskikh grazhdan' (De overeenstemming van subjectieve rechten, verplichtingen en belangen van de sovjetburgers), *SGiP*, 1965, nr. 10, 19.
- * MASLOV, V.F., 'Dogovory s usloviam pozhiznennogo soderzhanii' (Overeenkomsten met het beding van levenslang onderhoud), *SGiP*, 1954, nr. 6, 112-116.
- * MATUZOV, N.I., *Lichnost', prava, demokratiia, teoreticheskie problemy sub'ektivnogo prava (Persoon, recht, democratie, theoretische problemen van subjectief recht)*, Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1972, 289 p.
- * MATUZOV, N.I., 'Sotsialisticheskaiia demokratiia i sub'ektivnye prava grazhdan' (De socialistische democratie en de subjectieve rechten van de burgers), *SGiP*, 1972, nr. 6, 19-25.

- * MATUZOV, N.I., *Sub'ektivnye prava grazhdan SSSR (Subjectieve rechten van de burgers van de USSR)*, Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1966, 122 p.
- * MATUZOV, N.I., 'Voprosy teorii sub'ektivnykh prav grazhdan' (Vragen rond de theorie der subjectieve rechten van de burgers), *SGiP*, 1964, nr. 7, 130-136.
- * MIKOLENKO, I.A.F., *Grazhdanskoe pravo (Burgerlijk recht)*, Iurizdat, Moskou, 1938, 345 p.
- * MIKOLENKO, I.A.F., 'Pravo i formy ego proiavleniia' (Het recht en zijn verschijningsvormen), *SGiP*, 1965, nr. 7, 51-57.
- * X, *Moskva v tsifrakh 1980, Statisticheskii ezhegodnik (Moskou in cijfers 1980, Statistisch jaarboek)*, Statistika, Moskou, 1980, 237 p.
- * 'Mysli grafa Speranskogo (Gedachten van graaf Speranskii)', *Arkhiv istoricheskikh i prakticheskikh svedenii, otnosiashchikhsia do Rossii (Archief voor historische en praktische informatie m.b.t. Rusland)*, Izd. N.V. Kalachovym, Petersburg, boek I, afdeling I, 17-19.
- * (kollektiv autorov), *Nauchno-prakticheskii kommentarii k Osnovam grazhdanskogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik (Wetenschappelijk-praktische commentaar bij de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie en van de unierepublieken)*, Gosiurizdat, Moskou, 1962, 135 p.
- * NOVITSKII, I.B., *Istochniki sovetskogo grazhdanskogo prava (Bronnen van sovjet burgerlijk recht)*, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1959, 156 p.
- * NOVITSKII, I.B., *Istoriia sovetskogo grazhdanskogo prava (De geschiedenis van het sovjet burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1957, 423 p.
- * NOVITSKII, I.B., *Solidarnost' interesov v sovetskom grazhdanskom prave (De solidariteit van de belangen in het sovjet burgerlijk recht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1951, 256 p.
- * MEL'NIKOV, A.A., *Pravovye problemy polozheniia lichnosti v sovetskom grazhdanskom protsesse (Juridische problemen over de plaats van het individu in het sovjet burgerlijk procesrecht)*, doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 535 p.
- * MEL'NIKOV, A.A., 'Sub'ektivnye prava uchastnikov grazhdanskogo protsessa' (Subjectieve rechten van de deelnemers aan het burgerlijk proces), *SGiP*, 1968, nr. 7, 36-40.
- * ORLOVSKII, P.I., 'Grazhdanskie dela v praktike Verkhovnogo Suda SSSR' (Burgerlijke zaken in de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1944, nr. 910.
- * ORLOVSKII, P.I. en KORNEEV, S.M. (red.), *Grazhdanskoe pravo, Ucheb-nik dlia studentov iuridicheskikh institutov i fakultetov (Burgerlijk recht, Leerboek voor de studenten van de juridische instituten en faculteiten)*, I, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1970, 575 p.

- * ORLOVSKII, P.I., 'O proekte Osnov grazhdanskogo Zakonodatel'stva' (Over het ontwerp van Beginselen van Burgerlijke Wetgeving), *SGiP*, 1961, nr. 1, 91-94.
- * OSNOVIN, V.S., *Sotsial'nyi kontrol' v SSSR (Sociale controle in de USSR)*, Izd. Voronezhskogo Universiteta, Voronezh, 1981, 198 p.
- * X, 'Osnovy Grazhdanskogo sudoproizvodstva Soiuza SSR i soiuznykh respublik' (Beginselen van Burgerlijke Rechtspleging van de Unie en van de unierepublieken), 8 december 1961, *SGiP*, 1962, nr. 1, 164-186.
- * X, *Osnovy Grazhdanskogo Zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik (Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie en van de unierepublieken)*, 8 december 1961, *VVS SSSR*, 1961, nr. 50, 525; *Izvestiia*, 10 december 1961; *SGiP*, 1962, nr. 1, 139-147.
- * X, 'Osnovy sovetskogo ugolovnogo zakonodatel'stva, sudoustroistva i ugolovnogo sudoproizvodstva SSSR i soiuznykh respublik' (Algemene Beginselen van Strafwetgeving, rechterlijke organisatie en rechtspleging van de Unie en van de unierepublieken), 25 december 1958, *VVS SSSR*, 1959, nr. 1, 6.
- * PACHERSTNIK, A.E., *Pravovye voprosy voznagrazhdeniia za trud rabochikh i sluzhashchikh (Juridische vragen over arbeidsvergoeding voor arbeiders en bedienden)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1949, 215 p.
- * PASHUKANIS, E.B., *Izbrannye proizvedeniia po obshchei teorii prava i gosudarstva (Uitgekozen werken over de algemene theorie van staat en recht)*, Nauka, Moskou, 1980, 271 p.
- * PATIULIN, V.A., 'Gosudarstvo i lichnost': konstitutsionnye printsipy vzaimootnosheniia' (Staat en individu: grondwettelijke principes van hun wederzijdse verhouding), *SGiP*, 1978, nr. 5, 3-11.
- * PATIULIN, V.A., 'Interesy gosudarstva i grazhdan pri sotsializme' (De belangen van staat en burgers onder het socialisme), *SGiP*, 1972, nr. 5, 20-29.
- * PATIULIN, V.A., 'Lichnost': ee prava i svobody v sovetskom sotsialisticheskom gosudarstve' (Het individu: zijn rechten en vrijheden in de sovjet socialistische maatschappij), *SGiP*, 1966, nr. 2, 99-104.
- * PATIULIN, V.A., 'Programma KPSS o rashireнии prav i svobod grazhdan SSSR v period razvernuto go stroitel'stva kommunizma' (Het programma van de Communistische Partij van de Sovjetunie over de uitbreiding van de rechten en vrijheden van de burgers van de USSR in de periode van intensieve opbouw van het communisme), *SGiP*, 1963, nr. 1, 68-78.
- * PATIULIN, V.A., 'Sub'ektivnye prava grazhdan' (Subjectieve rechten van de burgers), *SGiP*, 1971, nr. 6, 24-32.
- * PATIULIN, V.A. en SEMENOV, P.G., 'Svoboda lichnosti v SSSR i ee garantii' (De vrijheden van het individu in de USSR en zijn garanties), *SGiP*, 1969, nr. 8, 17-21.
- * PAVLENKO, N.I., *Rossiiia v period reform Petra I*, Nauka, Moskou, 1973, 383 p.

- * PIONTOVSKII, A.A., 'K voprosu o vzaimootnoshenii ob'ektivnogo i sub'ektivnogo prava' (Over het probleem van de verhouding tussen objectief en subjectief recht), *SGiP*, 1958, nr. 5, 28-32.
- * PLOTNIEKS, A.A., 'Formirovanie kontseptsii sotsialisticheskoi zakonnosti v obshchei teorii prava' (De vorming van het begrip van socialistische wettelijkheid in de algemene rechtstheorie), *Pravovedenie*, 1980, nr. 4, 10-19.
- * POLENINA, S.V., 'Analogiia v grazhdanskom prave' (De analogie in het sovjet burgerlijk recht), *SGiP*, 1969, nr. 5, 29-34.
- * POLENINA, S.V., 'Kodifikatsiia sovetskogo grazhdanskogo zakonodatel'stva' (De codificatie van de sovjet burgerlijke wetgeving), *SGiP*, 1965, nr. 1, 75-81.
- * POLENINA, S.V., 'Sistema sovetskogo zakonodatel'stva' (Het systeem van de sovjetwetgeving), *SGiP*, 1975, nr. 11, 18-25.
- * POLIANSKAIA, G.N. en SAPIR, R.D., 'Sootnoshenie ob'ektivnogo i sub'ektivnogo v prave' (De overeenstemming tussen het objectieve en het subjectieve in het recht), *SGiP*, 1969, nr. 6, 20-24.
- * RABONIVICH, N.V., 'Praktika Verkhovnogo Suda po grazhdanskim delam 1950g', *Vestnik Leningradskogo Universiteta* (Bode van de Leningradse Universiteit), 1951, nr. 2, 66-88.
- * RIASENTSEV, V.A. en VOLOSHIN, N.P., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1977, 478 p.
- * RUDINSKII, F.M., 'Prava, svobody i otvetstvennost' grazhdan v usloviakh razvitogo sotsializma' (Rechten, vrijheden en aansprakelijkheid van de burgers onder de omstandigheden van het ontwikkeld socialisme), *SGiP*, 1977, nr. 5, 21-26.
- * SABINIKOV, S., 'Izuchenie kategorii interesa v prave' (Het onderzoek naar de categorie van het belang in het recht), *SGiP*, 1968, nr. 5, 112-116.
- * SADIKOV, O.N., 'Grazhdanskoe pravo v novykh usloviakh' (Burgerlijk recht onder nieuwe voorwaarden), *SGiP*, 1967, nr. 12, 75-79.
- * SADIKOV, O.N., 'Nekotorye polozheniia teorii sovetskogo grazhdanskogo prava' (Enige aspecten van de sovjet burgerlijke rechtstheorie), *SGiP*, 1966, nr. 9, 15-19.
- * SADIKOV, O.N., 'Netipichnye instituty v sovetskom grazhdanskom prave' (A-typische instituten in het sovjet burgerlijk recht), *SGiP*, 1979, nr. 2, 32-39.
- * SAMOILOVA, M.V., 'Zakonnoe vladenie v sovetskom grazhdanskom prave' (Wettelijk bezit in het sovjet burgerlijk recht), *Pravovedenie*, 1965, nr. 4, 69-74.
- * SAMOTSENKO, I.S. en NIKITINSKII, V.I., 'Izuchenie effektivnosti deistvuiushchego zakonodatel'stva' (Een onderzoek naar de effectiviteit van de geldende wetgeving), *SGiP*, 1969, nr. 8, 3-7.

- * SAMOTSENKO, I.S., 'O poniatii iuridicheskogo normativnogo akta' (Over het begrip van de juridische norm), *SGiP*, 1962, nr. 3, 77-83.
- * SAMOTSENKO, I.S., *Osnovy sovetskogo zakonodatel'stva* (Beginselen van burgerlijke wetgeving), Politizdat, Moskou, 1979, 367 p.
- * SAMOTSENKO, I.S., 'Sotsialisticheskaja zakonnost' v usloviakh razvitogo sotsializma', v kn. *Obshchestvenno-politicheskie problemy istorii razvitogo sotsializma v SSSR* (Socialistische wettelijkheid onder de voorwaarden van een ontwikkeld socialisme, in het boek *Maatschappelijk politieke problemen van de geschiedenis van het ontwikkeld socialisme in de USSR*), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1979, 246-270.
- * X, *Sbornik postanovlenii Plenuma Verkhovnogo Suda SSSR* (Verzameling van richtlijnen van het Plenum van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1924-1977, II delen, Izd. Izvestiia soveto narodnykh deputatov SSSR, Moskou, 1978, 349 en 527 p.
- * X, *Sbornik postanovlenii Plenuma i opredelenii sudebnoi kollegii po grazhdanskim delam Verkhovnogo Suda SSSR* (Verzameling van richtlijnen van het Plenum en beslissingen van het rechtcollege voor Burgerlijke Zaken van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1962-1978, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1980, 463 p.
- * SEVEROV, I.U., 'O nedostatkakh v sudebnoi pratike po delam o spekulatsii' (Over de tekortkomingen in de rechtspraktijk in zaken over speculatie), *SGiP*, 1964, nr. 8, 118-121.
- * SHERSHENEVICH, G.F., *Uchebnik' russkago grazhdanskago prava* (Leerboek van Russisch burgerlijk recht), Izd. Br. Bashmakovykh, Moskou, 1912, 951 p.
- * SHLIAPOCHNIKOV, N.V., 'N.V. Krylenko o sotsialisticheskoi zakonnosti' (N.W. Krylenko over socialistische wettelijkheid), *SGiP*, 1965, nr. 6, 21-27.
- * SMIRNOV, O.V., *Priroda i sushchnost' prava na trud v SSSR* (De natuur en het wezen van het recht op arbeid in de USSR), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1964, 234 p.
- * SMIRNOV, L.N., *Verkhovnyi Sud SSSR - Vyshii sudebnyi organ strany* (Het Opperste Gerechtshof van de USSR - Het hoogste rechtsprekend orgaan van het land), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1974, 424 p.
- * SOFRONENKO, G.I. (red.), *Istoriia gosudarstva i prava SSSR* (Geschiedenis van staat en recht van de USSR), I, Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1967, 650 p.
- * STUCHKA, P.I., *Grazhdanskoe pravo i praktika ego primeneniia* (Het burgerlijk recht en de praktijk van zijn toepassing), Izd. Kommunisticheskoi akademii, Moskou, 20 p.
- * STUCHKA, P.I., *Kurs sovetskogo grazhdanskago prava* (Cursus van sovjet burgerlijk recht), Gosudarstvennoe sotsial'no ekonomicheskoe izdatel'stvo, Moskou, 1931, 215p.

- * SVERDLOV, G.N. en TADEVOSIAN, V.S., *Grazhdanskii kodeks RSFSR v sudebnoi praktike* (Het Burgerlijk Wetboek van de RSFSR in de rechtspraktijk), Iuridicheskoe Izdatel'stvo NKIU, Moskou, 1929, 123 p.
- * *Svod Zakonov (tom X, chast' 1) po novomu ofitsial'nomu izdaniuu 1900 goda* (Verzameling der wetten (boek X, deel 1), nieuwe officiële uitgave van 1900), Izd. Br. Bashmakovkykh, Petersburg, 1901, 540 p.
- * TADEVOSIAN, V.S., 'V.I. Lenin o sotsialisticheskoi zakonnosti' (V.I. Lenin over socialistische wettelijkheid), *SGiP*, 1960, nr. 5, 11-17.
- * TARKHOV, V.A., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), I, Izd. Saratovskogo Universiteta, Saratov, 1978, 230 p.
- * TEMUSHKIN, O.P., 'Tolkovanie zakona Plenumom Verkhovnogo Suda SSSR' (De interpretatie van de wet door het Plenum van het Opperste Gerrechtshof van de USSR), *SGiP*, 1976, nr. 12, 34-40.
- * TOLSTOI, IU.K., 'Grazhdanskoe pravo i printsip material'noi zainteresovannosti' (Het burgerlijk recht en het principe van de materiële geïnteresseerdheid), *Pravovedenie*, 1967, nr. 1, 47-56.
- * TOLSTOI, IU.K., 'Poniatie prava sobstvennosti, v kn. *Problemy grazhdanskogo i administrativnogo prava*' (Het begrip van eigendomsrecht, in het boek *Problemen van burgerlijk en administratief recht*), Izd. LGU, Leningrad, 1962, 136-213.
- * TOLSTOI, IU.K., *Soderzhanie i grazhdanskopravovaia zashchita prava sobstvennosti v SSSR* (De inhoud in burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht in de USSR), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1955, 234 p.
- * TRUBNIKOV, P.IA., 'Osnovaniia k peresmotru grazhdanskikh del v poriadke sudebnogo nadzora' (Principes bij het herzien van burgerlijke zaken in controle-instantie), *SGiP*, 1967, nr. 6, 35-41.
- * TRUBNIKOV, P.IA., 'Praktika rassmotreniia grazhdanskikh del v poriadke sudebnogo nadzora' (De praktijk bij het onderzoek van burgerlijke zaken in rechterlijke controle-instantie), *SGiP*, 1975, nr. 5, 135-141.
- * TUMANOV, V.A., 'Chto skryvaetsia za lozungom: 'gospodstvo prava' (Wat is verborgen achter de leuze: 'heerschappij van het recht'), *SGiP*, 1963, nr. 9, 50.
- * X, 'Ugolovnyi kodeks RSFSR' (Strafwetboek van de RSFSR), 27 oktober 1960, *VVS RSFSR*, 1960, nr. 40, 591; *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1978, 255 p.
- * VIL'NIANSKII, S.I., *Lektsii po sovetskomu grazhdanskomu pravu* (Lezingen over sovjet burgerlijk recht), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1958, 338 p.
- * VIL'NIANSKII, S.I., *Sovetskoe grazhdanskoe pravo* (Sovjet burgerlijk recht), Izd. NKIU SSSR, Moskou, 1940, 263 p.
- * VLADIMIRSKII-BUDANOV, M.F., *Obzor' istorii russkago prava* (Overzicht van de geschiedenis van het Russisch recht), Izd. knigoprodavtsa N.IA. Ogloblina, St-Petersburg, 1909, 697 p.

- * VOEVODIN, L.D., 'Soderzhanie pravovogo polozheniia lichnosti v nauke sovetskogo gosudarstvennogo prava' (De inhoud van de juridische positie van het individu en de sovjet staatsrechtsleer), *SGiP*, 1965, nr. 2, 42-48.
- * VOEVODIN, L.D., 'Teoreticheskie voprosy pravovogo polozheniia lichnosti v sovetskom obshchenarodnom gosudarstve' (Theoretische vragen i.v.m. de juridische positie van het individu in de sovjetstaat van heel het volk), *SGiP*, 1963, nr. 2, 12-15.
- * VOL'FSON, F.I., *Uchebnik grazhdanskogo prava* (Leerboek van sovjet burgerlijk recht), Iuridicheskoe izdatel'stvo NKIU RSFSR, Moskou, 1927, 93 p.
- * (kollektiv avtorov), *Voprosy primeneniia Osnov grazhdanskogo zakonodatel'stva v sudebnoi praktike* (Problemen i.v.m. de toepassing van de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving in de rechtspraak), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1964, 166 p.
- * ZAV'IALOV, I.U.S., 'Sviaz prava s interesami kollektiva i lichnosti' (De band tussen recht en belangen van de collectiviteit en van de enkeling), *SGiP*, 1967, nr. 7, 80-86.
- * ZHIGLEVICH, A., 'Fakticheskoe vladenie' (Feitelijk bezit), *ESIU*, 1925, nr. 44-45, 1374-1376.
- * ZHILINSKII, S.Z., 'Sotsialisticheskaja zakonnost' i ee obespechenie v SSSR' (Socialistische wettelijkheid en zijn bescherming in de USSR), *SGiP*, 1976, nr. 3, 126-134.

B. Sovjet gebruiksrecht t.a.v. de grond.

- * AKSENENKO, G.A., 'Obespechenie ratsional'nogo ispol'zovaniia zemli' (Het zorgen voor een rationeel gebruik van de grond), *SGiP*, 1968, nr. 10, 12-19.
- * AKSENENKO, G.A., *Kommentarii k osnovam zemel'nogo zakonodatel'stva soiuza SSR i soiuznykh respublik* (Commentaar bij de Beginselen van Agrarische Wetgeving van de Unie en van de unierepublieken), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1974, 349 p.
- * CHERNIAK, I.S., 'Zakonodatel'stvo o priusadebnom zemlepol'zovanii na uroven' novykh zadach' (De wetgeving over het gebruik van een grondstuk volgens de nieuwe opgaven), *SGiP*, 1961, nr. 5, 30-34.
- * DIATLOV, P.N., *Pravovye voprosy snosa domov pri kapital'nom stroitel'stve* (Juridische vragen bij het ontnemen van woonhuizen voor bouwprojecten), Izd. Budyvel'nik, Kiev, 1974, 199 p.
- * DUL'NEVA, L. en CHATKEVICH, L., 'Iski o razdele zemel'nykh uchastkov mezhdru sovladel'tsami stroenii' (Vorderingen over de verdeling van grondstukken tussen medebezitters van een gebouw), *SIU*, 1961, nr. 8, 11-13.
- * IASINSKAIA, G.F., 'Otvetstvennost' za samovol'nye zakhvaty zemel' v selskoi mestnosti Ukrainskoi SSR' (Aansprakelijkheid voor het eigenmachtig inpalmen van gronden in het landbouwge-deelte van de USSR), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1968, nr. 6, 64-66.
- * IASINSKAIA, G.F., 'Zemlepol'zovanie rabochikh i sluzhashchikh prozhivaiushchikh v selskoi mestnosti (po materialam Ukr. SSR)', (Het grondgebruik van arbeiders en bedienden die leven op het platteland (op basis van materiaal van de Oekraïense unierepubliek), *SGiP*, 1971, nr. 8, 84-90.
- * IKONITSKAIA, P.A., *Pravo grazhdan na pol'zovanie zemel'nym uchastkom* (Het recht van burgers op het gebruik van een grondstuk), *SGiP*, 1977, nr. 1, 123-127.
- * KLILANOVA, A., 'Udostoverenie dogovorov o predostavlenii v bessrochnoe pol'zovanie uchastka pod stroitel'stvo individual'nykh zhilykh domov' (Het authenticifiëren van overeenkomsten over het verlenen voor onbepaalde tijd van het gebruik t.a.v. een grondstuk voor de bouw van individuele woonhuizen), *SIU*, 1973, nr. 12, 8 - 9.
- * KLIUKIN, B.D. en IKONITSKAIA, I.A., 'Pravovoe obespechenie ratsional'nogo ispol'zovaniia zemli v SSSR' (Juridische bescherming van het rationeel gebruik van de grond in de USSR), *SGiP*, 1968, nr. 5, 144-147.
- * (Kollektiv avtorov) *Kommentarii k Osnovam Zemel'nogo Zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik* (Commentaar bij de Beginselen van Agrarische Wetgeving van de Unie van de Socialistische Sovjetrepublieken en van de unierepublieken), Iuridicheskaja Litteratura, Moskou, 1975, 350 p.

- * KUZNETSOV, S.V., 'Vozmeshchenie zemlepol'zovateliam ubytkov v sviazi s otvodom zemel' (Het vergoeden van schade aan grondgebruikers i.v.m. het ontnemen van gronden), *SGiP*, 1967, nr. 10, 111-115.
- * MUSTAFIN, P. en KLENOV, E., 'Spory o pol'zovanii uchastkami v gorodakh' (Twisten over het gebruik van grondstukken in de steden), *SIU*, 1960, nr. 3, 20-24.
- * NAIMOV, IU., 'Dela o zemlepol'zovanii' (Zaken over het grondgebruik), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1960, nr. 11, 13-15.
- * PERGAMENT, A.I., 'Vyselenie v sviazi s otvodom zemel'nykh uchastkov dlia gosudarstvennykh i obshchestvennykh nadobnostei' (Het uitwijzen i.v.m. het ontnemen van grondstukken voor staats- en maatschappelijke noden), *SGiP*, 1967, nr.12, 126-130.
- * PETUKHOV, N.M., 'Grazhdansko-pravoye posledstviia iz'iatia u grazdan zemel'nykh uchastkov dlia gosudarstvennykh i obshchestvennykh nuzhd' (Burgerrechtelijke gevolgen van het ontnemen van grondstukken aan burgers voor staats- en maatschappelijke noden), *Trudy Kirgizskogo instituta, Seriya nauki*, vyp. 9, 1974, 77-86.
- * PIATNITSKII, N.G., 'Pravovye voprosy zemlepol'zovaniia v SSSR (Juridische vragen rond grondgebruik in de USSR), *SGiP*, 1965, nr. 4, 164-167.
- * SHIRSHIKOV, A., 'Poriadok pol'zovaniia zemel'nykh uchastkom sovledel'tsami stroeniia' (De wijze waarop een grondstuk wordt gebruikt door medebezitters van een gebouw), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1953, nr. 7, 48-50.
- * ZHARKOV, V.M., 'Imushchestvennye pravootnosheniia pri iz'iatii u grazdan zemel'nykh uchastkov' (Vermogensrechtelijke verhoudingen bij het ontnemen aan burgers van grondstukken), *SGiP*, 1979, nr. 6, 14-17.
- * ZHARIKOV, IU.G., 'Okhrana prava zemlepol'zovaniia' (De bescherming van het grondgebruiksrecht), *SGiP*, 1971, nr. 12, 46-52.
- * ZHARIKOV, IU.G., 'Regulirovanie sel'skokhoziaistvennogo zemlepol'zovaniia v novykh usloviakh' (Het regelen van het grondgebruik voor landbouwdoeleinden onder de nieuwe voorwaarden), *SGiP*, 1970, nr. 5, 20-27.
- * ZHARIKOV, IU.G., 'Sudebnaia praktika po grazhdanskim sporam sviazannym s zemlepol'zovaniem' (De rechtspraak in burgerlijke twisten verbonden met grondgebruik), *Nauchnyi kommentarii sudebnoi praktiki po grazhdanskim delam za 1963 g*, 70-92.

C. Sovjet eigendom in het algemeen.

- * AGEEV, A.N., 'Sobstvennost' v SSSR' (Eigendom in de USSR), *Uchenye zapiski Leningradskii iuridicheskii institut (Wetenschappelijke geschriften van het juridisch instituut te Leningrad)*, 1939, nr. 1, 5-20.
- * BEL'SKII, K.I. en KLEINER, B.I., 'Vospitanie kommunisticheskogo otnosheniia k obshchestvennoi sobstvennosti' (Het opvoeden tot een communistische verhouding t.a.v. maatschappelijk eigendom), *SGiP*, 1969, nr.2, 73-79.
- * BRATUS', S.N., *Formy sobstvennosti po konstitutsii SSSR (Eigendomsvormen volgens de grondwet van de USSR)*, Trudy Voenno-iuridicheskoi akademii, Moskou, 1949, 123 p.
- * BRATUS', S.N., 'Voprosy sobstvennosti v rukopisei Marksa' (Vragen van eigendom in de geschriften van Marx), *SGiP*, 1940, nr. 11, 28-34.
- * GENKIN, D.M., *Pravo sobstvennosti v SSSR (Eigendomsrecht in de USSR)*, Gosizurizdat, Moskou, 1961, 294 p.
- * GENKIN, D.M., 'Pravo sobstvennosti kak absoliutnoe sub'ektivnoe pravo' (Het eigendomsrecht als absoluut subjectief recht), *SGiP*, 1958, nr. 6, 92- 98.
- * GENKIN, D.M., 'Pravo sobstvennosti v manifeste kommunisticheskoi partii' (Eigendomsrecht in het manifest van de Communistische Partij), *Uchenye zapiski VIIUN*, 1949, Vyp. V, 113-119.
- * GRIBANOV, V.P., 'K voprosu o poniatii prava sobstvennosti' (Over de vraag naar het begrip van het eigendomsrecht), *Vestnik MGU, Seriya Ekonomiki, filosofii, i prava*, 1959, nr.3, 175-176.
- * KARASS, A.V., *Pravo gosudarstvennoi sotsialisticheskoi sobstvennosti (Het socialistisch eigendomsrecht van de staat)*, Izd. An SSSR, Moskou, 1954, 235 p.
- * KNEBEL'MAN, M., 'Pravo sobstvennosti (Eigendomsrecht)', *VSIU*, 1928, nr. 10, 116-118.
- * KOLGANOV, M.V., 'O formirovanii edinoi kommunisticheskoi sobstvennosti' (Over de vorming van één communistische eigendom), *Voprosy ekonomiki*, 1962, nr. 5, 107-113.
- * KOLGANOV, M.V., *Sobstvennost' v sotsialisticheskome obshchestve (Eigendom in de socialistische maatschappij)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1963, 388 p.
- * KORNEEV, S.N., *Pravo gosudarstvennoi sotsialisticheskoi sobstvennosti v SSSR (Socialistisch eigendomsrecht van de staat in de USSR)*, Izd. MGU, Leningrad, 1964, 220 p.
- * LISITSYN, A., 'Ob iskakh byvshikh sobstvennikov' (Over de vorderingen van vroegere eigenaars), *ESIU*, 1922, nr. 13, 1-2.

- * MASLIAEV, A.I., 'Pravo sobstvennosti profsoiuznykh i inykh obshchestvennykh organizatsii' (Het eigendomsrecht van de vakbonden en andere maatschappelijke organisaties), *SGiP*, 1974, nr. 1, 37-44.
- * MASLIAEV, A.I., 'Sub'ekt prava sobstvennosti profsoiuzov' (Het subject van het eigendomsrecht der vakbonden), *SGiP*, 1969, nr. 4, 111-116.
- * MIKOLENKO, *Pravo kooperativnoi sobstvennosti v SSSR* (Coöperatief eigendomsrecht in de USSR), Izd. An SSSR, Moskou, 1961, 138 p.
- * ORLOVSKII, P.E., 'Formy sobstvennosti v SSSR' (Eigendomsvormen in de USSR), *SIU*, 1938, nr. 16, 11-14.
- * ORLOVSKII, P.E., 'Iski o prave sobstvennosti' (Vorderingen over eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaya Zakonnost'*, 1944, nr. 7-8, 9-14.
- * ORLOVSKII, P.E., 'Pravo sobstvennosti v praktike verkhovnogo Suda SSSR' (Eigendomsrecht in de praktijk van het Opperste Gerechtshof van de USSR), *Sotsialisticheskaya Zakonnost'*, 1944, nr. 9-10, 6-16.
- * X, *Posle denatsionalizatsii* (Na de denationalisatie), *VSIU*, 1927, nr. 8, 89-90.
- * TADEVOSIAN, V.S., 'Pravo obshchei sobstvennosti gosudarstva i grazdan' (Medeëigendomsrecht tussen staat en burgers), *SGiP*, 1968, nr. 2, 47-51.
- * TOLSTOI, I.U. K., 'Konstitutsiya SSSR i pravo sobstvennosti' (De grondwet van de USSR en het eigendomsrecht), *SGiP*, 1978, nr. 9, 13-20.
- * TOLSTOI, I.U.K., 'Soderzhanie prava sotsialisticheskoi i lichnoi sobstvennosti v SSSR' (De inhoud van socialistisch en persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Vestnik LGU, seriia obshchestvennykh nauk*, 1953, nr. 6, 43-51.
- * VAVIN, N., *Pravo sobstvennosti* (Eigendomsrecht), Iuridicheskaya biblioteka, Moskou, 1923, 154 p.
- * VENEDIKTOV, A.V., *Gosudarstvennaya sotsialisticheskaya sobstvennost'* (Socialistische staatseigendom), Izd. AN SSR, Moskou, 1948, 839 p.
- * VENEDIKTOV, A.V., 'Grazhdanskopravovaya okhrana sotsialisticheskoi sobstvennosti' (Burgerrechtelijke bescherming van socialistische eigendom), *SGiP*, 1952, nr. 12, 34-45.
- * VENEDIKTOV, A.V., 'O gosudarstvennoi sobstvennosti v SSSR i organizatsii upravleniya ego' (Over de staatseigendom in de USSR en de organisatie van zijn beheer), *SGiP*, 1951, nr. 2, 44-49.
- * VOLKOV, V., 'Problemy sozdaniia kommunisticheskoi formy sobstvennosti' (Problemen bij het tot stand brengen van de communistische eigendomsvorm), *Nauchnye doklady vyshei shkoly, ekonomicheskie nauki* (Wetenschappelijke verslagen van de hogeschool voor economische wetenschappen), 1963, nr.3, 11-20.

D. Persoonlijk eigendomsrecht in het algemeen.

- * AIUEVA, E.I., 'Sdelki grazhdan po rasporiazheniiu legkovymi avtomobiliami' (Contracten van burgers betreffende de beschikking over personenwagens), *SGiP*, 1974, nr. 9, 109-114.
- * ANDREEV, M.A., *Lichnaia sobstvennost' kak ekonomicheskaja forma lichnykh potrebnostei v sotsialisticheskom obshchestve* (Persoonlijke eigendom als economische vorm van persoonlijke behoeften in de socialistische maatschappij), *Avt. kand. econ. nauk*, Tbilisi, 1974, 24 p.
- * AMFITEATROV, G.N., 'O prave lichnoi sobstvennosti', (Over persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaja Zakonost'*, 1945, nr. 8, 10-16.
- * ANTIMONOV, B. en GRAVE, K., 'Pravo lichnoi sobstvennosti i pravo nasledovaniia v osnovakh grazhdanskogo zakonodatel'stva SSSR i soiuzykh respublik' (Persoonlijk eigendomsrecht en erfrecht in de Beginselen van Burgerlijke Wetgeving van de Unie der Socialistische Sovjetrepublieken en van de unierepublieken), *SIU*, 1962, nr. 3, 2-4.
- * BARESGIANTS, O.B., *Imushchestvennye prava grazhdan po dekretam i rasporiazheniiam RSFSR* (Vermogensrechten van de burgers volgens decreten en beschikkingen van de RSFSR), *Znanie*, Moskou, 1922, 132 p.
- * BASAMYGIN, N.IA., *Lichnaia sobstvennost' v period razvernutoho stroitel'stva kommunizma* (Persoonlijke eigendom in de periode van de intensieve opbouw van het communisme), *Kirgizgosizdat*, Frunze, 1962, 40 p.
- * BELOGORSKAIA, E.M., 'Denezhnye vklady suprugov' (Deposito's van echtgenoten), *SIU*, 1968, nr. 10, 6-7.
- * BELOGORSKAIA, E.M., 'Pravovoi rezhim vklada sovместного imushchestva suprugov' (Het juridisch regime voor deposito's, die tot het gemeenschappelijk vermogen van echtgenoten behoren), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1978, nr. 3, 38-39.
- * BELOGORSKAIA, E.M., 'Problemy lichnoi sobstvennosti' (Problemen van persoonlijke eigendom), *Pravodenie*, 1974, nr. 6, 39-40.
- * BESPALOVA, A.I. en VAKSBERG, M.A., *Pravovaia okhrana lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Juridische bescherming van persoonlijke eigendom in de USSR), *Gosiurizdat*, Moskou, 1961, 214 p.
- * BOROVIKOV, N.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Universitet Patricia Lumumba*, Moskou, 1970, 63 p.
- * BRATUS', S.N. en ZIMELEVA, M.V., 'Lichnaia sobstvennost', v kn: *Sovetskoe grazhdanskoe pravo*, pod red. S.N. BRATUSIA ('Persoonlijke eigendom', in het boek: *Sovjet burgerlijk recht*, onder redactie van S.N. BRATUS), *Gosiurizdat*, Moskou, 1950, 214-222.

- * BRAUDE, I.L., 'Pravo lichnoi sobstvennosti v ego razvitii', v kn. *Voprosy sovetskogo sotsialisticheskogo prava (K 40 - letiiu Velikoi Oktiabr'skoi sotsialisticheskoi revoliutsii)* ('Persoonlijk eigendomsrecht in zijn ontwikkeling', in het boek: *Problemen van sovjet socialistisch recht (N.a.v. de veertigste verjaardag van de grote socialistische oktoberrevolutie)*, Gosiurizdat, Moskou, 1958, 70-106.
- * DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)*, Autoreferaat van een kandidaats-thesis, Moskou, 1972, 20 p.
- * DUKAL'SKII, B.V., *Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti v SSSR (Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)*, Vsesoiuznyi nauchno-issledovatel'skii institut sovetskogo zakonodatel'stva, Moskou, 1971, 427 p.
- * EREMEEV, D.F., 'Poniatie prava lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR' (Het begrip van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Uchenye zapiski (Belorusskii gosudarstvennyi institut narodnogo khoziaistva)*, Vyp. II, 1956, 52-71.
- * EREMEEV, D.F., *Okhrana imushchestvennykh prav sovetskikh grazhdan (De bescherming van de vermogensrechten van de sovjetburgers)*, Belarus', Minsk, 1970, 78 p.
- * EREMEEV, D.F., *Osnovnye voprosy prava lichnoi sobstvennosti po sovetskomu grazhdanskomu pravu (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht volgens het sovjet burgerlijk recht)*, Kandidaats-thesis, Leningrad, 1953, 477 p.
- * EREMEEV, D.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR)*, Gosiurizdat, Moskou, 1958, 150 p.
- * EROSHENKO, A.A., 'Grazhdansko-pravovaia zashchita lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van persoonlijke eigendom in de USSR), *SGiP*, 1968, nr. 6, 106.
- * EROSHENKO, A.A., *Lichnaia sobstvennost' sovetskikh grazhdan (Persoonlijke eigendom van de sovjetburgers)*, kn.vo Kraznodarskogo fakulteta, Krasnodar, 1970, 142 p.
- * EROSHENKO, A.A., *Lichnaia sobstvennost' v grazhdanskom prave (Persoonlijke eigendom in het burgerlijk recht)*, Izd. Iuridicheskaja Literatura, 1973, 207 p.
- * EROSHENKO, A.A., 'Ob iz'iatii imushchestva ispol'zuemogo dlia izvlecheniia netrudovykh dokhodov' (Over het ontnemen van vermogen, gebruikt voor het opstrijken van inkomen, dat niet uit arbeid voortkomt), *SIU*, 1966, nr. 20, 16-21.
- * EROSHENKO, A.A., 'Osushchestvlenie grazhdaninom pravomochii po pol' zovaniu lichnym imushchestvom' (De uitoefening door de burger van zijn bevoegdheid tot gebruik van persoonlijk vermogen), *SIU*, 1969, nr. 4, 8-9.

- * GAK, G., 'Kommunizm i lichnaia sobstvennost' (Communisme en persoonlijke eigendom), *Kommunist*, 1961, nr. 1, 68-72.
- * GAVZE, F.M., 'Aktual'nye voprosy prava lichnoi sobstvennosti v period razvernuto go stroitel' stva kommunisticheskogo obshchestva', v kn. *Nauchnaia konferentsiia po novomu grazhdanskomu i grazhdanskoprotsessualnomu zakonodatel' stvu* ('Actuele problemen rond persoonlijk eigendomsrecht in de periode van intensieve opbouw van de communistische maatschappij', in het boek: *Wetenschappelijke conferentie over de nieuwe wetgeving inzake burgerlijk recht en burgerlijk procesrecht*), Izd. Belorusskogo Universiteta, Minsk, 1964, 10-13.
- * GENKIN, D.M., 'Pravo lichnoi sobstvennosti' (Persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaiia Zakonost'*, 1946, nr. 10, 18-21.
- * GENKIN, D.M., 'Pravo lichnoi sobstvennosti v sotsialisticheskom obshchestve', v kn. : *Trudy nauchnoi sessii VIIUN, 1-6 iuliia 1946* ('Persoonlijk eigendomsrecht in de socialistische maatschappij', in het boek: *Werken van de wetenschappelijke sessie van het instituut van de Unie voor juridische wetenschappen van 1 tot 6 juli 1946*), Izdizdat, Moskou, 1948, 43-61.
- * GENKIN, D.M., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Znanie*, Moskou, 1953, 53 p.
- * GENKIN, D.M., 'Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR' v kn.: *Nauchnaia sessiia sviashchennaia 20-letiiu sushchestvovaniia vsesoiuznogo instituta iuridicheskikh nauk (1925-1945)* ('Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR' in het boek: *Wetenschappelijke sessie n.a.v. het twintigjarig bestaan van het instituut van de Unie voor juridische wetenschappen*), Gosiurizdat, Moskou, 1946, 17-18.
- * GOIKHBARG, A.G., 'Lichnaia sobstvennost' v epokhu sotsializma' (Persoonlijke eigendom in het tijdperk van het socialisme), *SIU*, 1937, nr. 10-11, 22-26.
- * GOIKHBARG, A.G., 'Soderzhanie prava lichnoi sobstvennosti' ('De inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht'), *SIU*, 1937, nr. 16, 15-16.
- * GORSHENEVA, N. en MIRONOV, S., 'Voprosy primeneniia zakona o bezvozmezhnom iz'iatii stroenii, priobretennykh na netrudovye dokhody' (Vragen over de toepassing van de wet over het zonder vergoeding ontnemen van gebouwen, opgericht op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *SIU*, 1962, nr. 24, 5-11.
- * GRIBANOV, V.P., 'K voprosu o poniatii prava sobstvennosti' (Over de vraag naar het begrip van het eigendomsrecht), *Vestnik MGU, seriia ekonomiki, filosofii i prava*, 1959, nr. 3, 177-205.
- * GRIBANOV, V.P., 'O poniatii netrudovogo dokhoda' (Over het begrip 'inkomen dat niet uit arbeid voorkomt'), *SIU*, 1967, nr. 9, 9 - 17.

- * GRIBANOV, V.P. en DUL'NEVA, L.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti v period razvernutoho stroitel'stva kommunizma* (Persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de intensieve opbouw van het communisme), Gosiurizdat, Moskou, 1964, 234 p.
- * IAKOVLEV, V.F., 'Predely osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti po novomu grazhdanskomu prava', v kn. *Tezisy dokladov i nauchnykh soobshchenii (Kazakhskaiia respublikanskaia nauchnaia konferentsiia)* ('Grenzen aan de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht volgens het nieuwe burgerlijk recht', in het boek: *Wetenschappelijke conferentie van de Kazakhse unie-republiek*), Alma-ata, 1965, 35-37.
- * ISAEV, I.A., 'Pravovaia reglementatsiia chastnykh imushchestvennykh prav v SSSR 1921-1925', v kn.: *Gosudarstvo, pravo, demokratiia v usloviakh razvitogo sotsialisticheskogo obshchestva* (De juridische regeling van de privé-vermogensrechten in de USSR 1921-1925', in het boek: *Staat, recht, democratie onder de voorwaarden van een ontwikkelde socialistische maatschappij*, MGU, Moskou, 1973, 16-18.
- * ISHANOV, B.A., *Pravo sobstvennosti grazhdan po zakonodatel'stvu Uzbekskoi SSR* (Eigendomsrecht van burgers volgens de wetgeving van de Oezbeekse unierepubliek), Avt.kand.diss., Tashent, 1976, 29 p.
- * ISHANOV, B.A., 'Sotsial'no-ekonomicheskaiia i pravovaia priroda lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Sociaal-economische en juridische natuur van de persoonlijke eigendom der burgers), *kommunist Uzbekistana*, 1977, nr.6, 41-47.
- * KABALKIN, A.IU, *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers), Znanie, Moskou, 1967, 79 p.
- * KANTOROVICH, IA. A., *Imushchestvennye prava grazdan SSSR po deistvuiushchemu zakonodatel'stvu* (Vermogensrechten van de burgers van de USSR volgens de geldende wetgeving), *Seiatel'*, Lenin-grad, 1925, 100 p.
- * KASK, P.P., 'Ob ekonomicheskoi soderzhanii prava lichnoi sobstvennosti' (Over de economische inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht), *Uchenye zapiski Tartuskogo universiteta*, Vyp. 199, Tartu, 1967; 218-245.
- * KASK, P.P., 'Voprosy osushchestvleniia prava lichnoi sobstvennosti na avtotransportnye sredstva' (Vragen over de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. motorrijtuigen), *Uchenye zapiski (Tartuskii institut)*, *Trudy po pravovedeniiu*, 1966, Vyp. 199, 183, 97-164.
- * KHALFINA, R.O., 'O prave lichnoi sobstvennosti v period razvernutoho stroitel'stva kommunizma' (Over persoonlijk eigendomsrecht in de periode van de intensieve opbouw van het communisme), *SGiP*, 1960, nr. 12, 31-33.
- * KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti* (Persoonlijk eigendomsrecht), Nauka, Moskou, 1964, 136 p.

- * KHALFINA, R.O., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR), Izd. Akademii nauk SSSR, Moskou, 1955, 181 p.
- * KHASKEL'BERG, B.L., 'Nekotorye voprosy pravovogo regulirovaniia lichnoi sobstvennosti v period razvernutoho kommunizma', v kn. *Voprosy ekonomiki, gosudarstva i prava v resheniiakh XXII s'ezda KPSS* (Enige vragen over de juridische regeling van persoonlijke eigendom in de periode van intensieve opbouw van het communisme', in het boek: *Problemen van economie, staat en recht in de besluiten van de XXIIste sessie van de Communistische Partij van de Sovjetunie*), Tomskii gosudarstvennyi universitet, Tomsk, 1962, 77-80.
- * KHASKEL'BERG, B.L., 'Priobretenie prava lichnoi sobstvennosti' v kn. *Ocherki po grazhdanskomu pravu, sbornik statei* ('Het verwerven van persoonlijk eigendomsrecht', in het boek: *Opstellen over burgerlijk recht, verzameling van artikels*), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1957, 93-110.
- * KHASKEL'BERG, B.L., 'Soderzhanie prava lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR' (De inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR), *Uchenye zapiski (Tomskii gosudarstvennyi universitet im. Kuibysheva)*, nr. 33, iuridicheskie nauki, 1957, 63-76.
- * KHINCHUK, V., 'Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers), *Chelovek i Zakon (Mens en Recht)*, 1972, nr. 3, 64-67.
- * KHMEL'NITSKAIA, E., 'Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers), *Bolshevik*, 1937, nr. 11, 56-67.
- * KISIS, R. en POBCHASOVA, A., 'O lichnoi sobstvennosti v period razvernutoho kommunizma' (Over persoonlijke eigendom in de periode van ontwikkeld communisme), *Kommunist sovetskoi Latvii*, 1961, nr. 3, 66-70.
- * KON'KINA, A. en CHUPRAKOVA, A., 'Spekuliatsiia pod vidom kupli-prodazhi' (Speculatie onder het mom van koop-verkoop), *SIU*, 1959, nr. 10, 47-48.
- * KORNIENKO, V.P., *Lichnaia sobstvennost' kak sotsialisticheskoe proizvodstvennoe otnoshenie* (Persoonlijke eigendom als socialistische produktieverhouding), Izd. Ob'edinenie vyshaia shkola, Kiev, 1974, 209 p.
- * KOSHELEV, A.IA., *Lichnaia sobstvennost' v sotsialisticheskom obshchestve* (Persoonlijke eigendom in de socialistische maatschappij), Sotsekgiz, Moskou, 1963, 93 p.
- * KOZHUKHAR', A.N. en NIKITIUK, P.S., 'Nekotorye voprosy prava lichnoi sobstvennosti na avtomobil', v kn.: *Tezisy dokladov i soobshchenii na nauchnoi konferentsii, posviashchennoi voprosam razrabotki i sistematizatsii zakonodatel'stva ob avtotransporte*

Enige vragen over persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. personenwagens', in het boek: *Stellingen van verslagen en mededelingen op de wetenschappelijke conferentie, gewijd aan vragen over de bewerking en systematisatie van de wetgeving over het autotransport*), Kishinev, 1964, 27-31.

* 'Kto ne rabotaet, tot ne est' (Wie niet werkt zal niet eten), *Kommunist*, 1960, nr. 14, 13-17.

* LARKIN, I.I., 'K voprosu o poniatii prava lichnoi sobstvennosti' (Over de vraag naar het begrip van persoonlijk eigendomsrecht), *SGiP*, 1958, nr. 10, 120-124.

* LARKIN, I.I., 'O prave lichnoi sobstvennosti' (Over persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaja Zakonost'*, 1964, nr. 4, 53-54.

* LAZAREV, G.M., 'O prave sobstvennosti na mebel' (Over eigendomsrecht t.a.v. meubelen), *VSIU*, 1925, nr. 3, 134-135.

* LEONT'EV, A., 'Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Pod znameniem marksizma* (Onder het teken van het marxisme), 1938, nr. 9, 15-19.

* LEVENSON, P., 'O prave lichnoi sobstvennosti na avtomobil' ', *SIU*, 1978, nr. 14, 16-17.

* LEVENSON, D., 'Spory o lotereinykh biletakh v sudebnoi praktike' (Betwistingen over loterijbiljetten in de rechtspraktijk), *SIU*, 1979, nr. 13, 26-30.

* LIBMAN, S., 'Nekotorye zamechaniia po povodu obshchikh vkladov' (Enige opmerkingen m.b.t. gemeenschappelijke deposito's), *Sotsialisticheskaja Zakonost'*, 1963, nr. 5, 55-58.

* LIPETSKER, M.S., 'Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan v SSSR' (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR), *SGiP*, 1947, nr. 12, 79.

* LYSKOV, K.I., 'Sudebnaia praktika po delam o chastnopredprinimatel'skoi deiatel'nosti i kommercheskom posrednichestve' (De rechtspraktijk in zaken over privé-ondernemingsactiviteit en commerciële bemiddeling', in: *Kommentarii sudebnoi praktiki za 1974*, (Commentaar bij de rechtspraktijk van 1974), *Iuridicheskaja literatura*, Moskou, 1975, 128-254.

* MARKOVA, M.G., 'Poniatie i osushchestvlenie prava lichnoi sobstvennosti' (Het begrip en de uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht), *Vestnik Leningradskogo universiteta, seriia ekonomii, filosofii i prava*, Vyp.I, Leningrad, 1957, 103-115.

* MARKOVA, M.G., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), kandidaatsthesis, LGU, 1957, 322 p.

* MASLOV, V.F., *Dokhod sovetskoi sem'i* (Het inkomen van het sovjet-gezin), *Statistika*, Moskou, 1965, 64 p.

* MASLOV, V.F., *Grazhdansko-pravovye problemy lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Burgerrechtelijke problemen van persoonlijke eigendom in de periode van opbouw van het

communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo universiteta, Kharkov, 1967, 485 p.

- * MASLOV, V.F., 'Nekotorye voprosy grazhdanskogo zakonodatel'stva o lichnoi sobstvennosti v period razvernutoho stroitel'stva kommunizma', v kn. *Mezhvuzovskaia nauchnaia konferentsiia. Tezisy dokladov i nauchnykh soobshchenii* (6 - 9 marta 1962) ('Enige vragen rond de burgerlijke wetgeving over persoonlijke eigendom in de periode van intensieve opbouw van het communisme', in het boek: *Wetenschappelijke conferentie tussen hogescholen. Stellingnamen in verslagen en wetenschappelijke mededelingen* 6 - 9 maart 1962), Izd. Kharkovskogo universiteta, Kharkov, 1962, 124-128.
- * MASLOV, V.F., *Osnovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v period stroitel'stva kommunizma v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de periode van opbouw van het communisme in de USSR), Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1968, 319 p.
- * MASLOV, V.F., *Osushchestvlenie i zashchita prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Uitoefening en bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Gosizurizdat, Moskou, 1961, 238 p.
- * MATVEEV, G.K., 'Voprosy lichnoi sobstvennosti v GK Ukr. SSR' ('Vragen over persoonlijk eigendom in het B.W. van de Oekraïense socialistische sovjetrepubliek), *SGiP*, 1965, nr. 6, 93-98.
- * MAZHITOVA, R.F., *Oshovnye problemy prava lichnoi sobstvennosti v SSSR* (Basisproblemen van persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), Avt.kand.Diss., Moskou, 1949, 27 p.
- * MEERZON, S.I., 'Voprosy prava lichnoi sobstvennosti', v kn. *Voprosy gosudarstva i prava* ('Vragen van persoonlijk eigendomsrecht', in het boek: *Vragen van staat en recht*), Alma-ata, 19, 1963, 117-131.
- * MIKOLENKO, IA.F., 'Nekotorye voprosy prava lichnoi sobstvennosti' (Enige vragen over persoonlijk eigendomsrecht), *SGiP*, 1954, nr. 7, 66-71.
- * NOVITSKII, I.B., 'Pravo sosedstva' (Burenrecht), *Pravo i zhizn'* (Recht en leven), 1924, nr. 5-6. 7-8; 10.
- * ORLOVSKII, P.E., 'Lichnaia sobstvennost' grazhdan SSSR' (Persoonlijke eigendom van de burgers in de USSR), *Vlast' sovetov* (De macht der sovjets), 1936, nr. 14, 5-7.
- * ORLOVSKII, P.E., 'Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers), *Sovetskoe gosudarstvo*, (Sovjetstaat), 1938, nr. 6, 68-84.
- * ORLOVSKII, P.E., 'Pravo lichnoi sobstvennosti v epokhu sotsializma' (Persoonlijk eigendomsrecht in het tijdperk van het socialisme), *SIU*, 1937, nr. 20, 8 - 10.

- * ORLOVSKII, P.E., 'Pravo lichnoi sobstvennosti v grazhdanskikh kodeksakh soiuznykh respublik' (Persoonlijk eigendomsrecht in de burgerlijke wetboeken van de unierepublieken), *Vestnik Moskovskogo universiteta*, Seria X, Pravo, 1965, nr. 4, 75-79.
- * PAAS, K., 'Pravovoi rezhim lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Het juridische regime voor persoonlijke eigendom van de burgers), *Sovetskoe pravo*, Tallin, 1968, nr. 5, 276-281.
- * PALKIN, I.U., 'O lichnoi sobstvennosti pri sotsializme i kommunizme' (Over persoonlijke eigendom onder het socialisme en het communisme), *Ekonomicheskie nauki (Economische Wetenschappen)*, 1963, nr. 2, 60-64.
- * PANIUGIN, V. en KHOLIIVCHENKO, A., 'Primenenie zakona ob iz'iatii imushchestva ispol'zuemogo dlia izvlecheniia netrudovykh dokhodov' (De toepassing van de wet over het ontnemen van vermogen, gebruikt tot het opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Sotsialisticheskaya Zakonnost'*, 1965, nr. 2, 19-24.
- * PARNACHEV, V.G., 'Lichnaya sobstvennost' i ee rol' v razvitii sotsialisticheskogo obraza zhizni (Persoonlijke eigendom en zijn rol in de ontwikkeling van een socialistische levenswijze), Avt. kand.diss.Ekon.Nauk, Kiev, 1979, 22 p.
- * PASHUKANIS, E.B., 'Lichnaya sobstvennost' v sotsialisticheskoy gosudarstve' (Persoonlijke eigendom in de socialistische maatschappij), *Pravda*, 14 juni 1936.
- * PAVLOV, L.S., 'Sotsializm i lichnaya sobstvennost' (Socialisme en persoonlijke eigendom), *Voprosy filosofii*, 1965, nr. 7, 6-11.
- * POKROVSKII, B.V. en STEPANENKO, G.N., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na avtomobil' i sdelki s avtomashinami' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een personenwagen en contracten over motorrijtuigen), *Trudy Kazakhskogo gosudarstvennogo Universiteta im. Kirova*, Seria Iuridicheskaya, Alma-Ata, 1956, 116-130.
- * *Prava i obiazannosti vladel'tsa avtomobilya (Rechten en verplichtingen van de bezitter van een personenwagen)*, Besedy o sovetskom zakonodatel'stve (Praatjes over de sovjetwetgeving), Iuridicheskaya Literatura, Moskou, 1974, 96 p.
- * RADAEV, V., 'Lichnaya sobstvennost' pri sotsializme' (Persoonlijke eigendom onder het socialisme), *Kommunist*, 1965, nr. 1, 117-120.
- * RADAEV, V.V., 'Rol' lichnoi sobstvennosti v razvitii sotsialisticheskogo proizvodstva' (De rol van de persoonlijke eigendom in de ontwikkeling van de socialistische produktie), *Vestnik Moskovskogo universiteta*, Seria ekonomii, filosofii, prava, 1958, nr. 361-71.
- * RUBANOV, A.A., 'Konstitutsionnye osnovy prava lichnoi sobstvennosti v SSSR' (De grondwettelijke basis voor het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *SGiP*, 1981, nr. 4, 29-37.
- * RUBANOV, A.A., 'Sotsial'nye aspekty prava lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Sociale aspecten van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *SGiP*, 1973, nr. 9, 25-32.

- * SAMOILOVA, M.V., 'Osushchestvlenie prava lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR', v kn. *Voprosy grazhdanskogo prava i protsessa* (De uitoefening van het persoonlijk eigendomsrecht van de burgers in de USSR', in het boek: *Vragen van burgerlijk en burgerlijk procesrecht*), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1969, 28-48.
- * SAMOILOVA, M.V., 'Otvetstvennost' za beskhoziaistvennoe sodержanie ob'ektov prava lichnoi sobstvennosti grazhdan', v kn. *Doklady nauchnoi konferentsii iuridicheskikh fakultetov* ('Aansprakelijkheid voor het economisch onderhouden van objecten van persoonlijk eigendomsrecht der burgers', in het boek: *Verslagen van de wetenschappelijke conferentie van juridische faculteiten*), Izd. Tomskogo Universiteta, Tomsk, 1968, 10-13.
- * SAMOILOVA, M.V., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht van de burgers van de USSR), Kandidaats-thesis, Leningrad, 1965, 195 p.
- * SEDUGIN, P.I., 'Novoe v regulirovanii otnoshenii po vkladam' (Nieuws in de regeling van kredietverhoudingen m.b.t. deposito's), *SIU*, 1962, nr. 14, 9 - 11.
- * SEDUGIN, P., 'Pravo lichnoi sobstvennosti po novomu grazhdanskomu kodeksu RSFSR' (Persoonlijk eigendomsrecht volgens het nieuw Burgerlijk Wetboek van de RSFSR), *SIU*, 1964, nr. 20, 769.
- * SEDUGIN, P.I., *Vklady grazhdan v kreditnykh uchrezhdeniiakh* (Deposito's van burgers in kredietinstellingen), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1964, 80 p.
- * SEMENOV, V., 'Vasha lichnaia sobstvennost' (Uw persoonlijke eigendom), *Izvestiia*, 18 augustus 1966, 5.
- * SEREBROVSKII, V.S., *Lichnaia sobstvennost' v sotsialisticheskom obshchestve* (Persoonlijke eigendom in de socialistische maatschappij), Avt.kand.Diss., Leningrad, 1967, 23 p.
- * SEVRIKOV, K. en FEOFANOV, IU., 'Lichnaia sobstvennost' i stroitel'stvo kommunizma' (Persoonlijke eigendom en de opbouw van het communisme), *Kommunist*, 1962, nr.13, 60-68.
- * SHIKUNOV, V.S., 'Preduprezhdenie krazh lichnogo imushchestva' (Het voorkomen van diefstal van persoonlijk vermogen), *SGiP*, 1963, nr. 9, 120-123.
- * SIDOROV, A., 'Obshchestvennaia i lichnaia sobstvennost' v sotsialisticheskom khoziaistve' (Maatschappelijke en persoonlijke eigendom in de socialistische economie), *Uchenye zapiski (Moskovskii gosudarstvennyi Universitet Lomonosova)*, vyp. 123, 1947, 37-57.
- * SKOL'NIK, A., 'Otchuzhdenie avtomobilia nakhodiashchegosia v lichnoi sobstvennosti' (De vervreemding van een personenwagen, die zich in persoonlijke eigendom bevindt), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1974, nr. 7, 52-53.

- * TARKHOV, V.A., *Okhrana imushchestvennykh prav trudiashchikhsia po sovetskomu grazhdanskomu zakonodatel'stvu* (De bescherming van de vermogensrechten van de arbeiders volgens sovjet burgerlijke wetgeving), Avt.dokt.Diss. Moskou, 1966, 16 p.
- * TARKHOV, V.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti v SSSR (poniatie i sodержanie)* (Persoonlijk eigendomsrecht in de USSR (Begrip en inhoud)), Kandidaatsthesis, Saratov, 1951, 255 p.
- * TOLSTOI, IU.K., *'Soderzhanie prava sotsialisticheskoi i lichnoi sobstvennosti v SSSR'* (Inhoud van het socialistisch en persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Vestnik Leningradskogo universiteta*, 1953, nr. 6, 131-159.
- * URETS, I.M., *'Lichnaia sobstvennost' i lichnaia material'naia zainteressovannost'*, v kn. *Nauchnaia konferentsiia po itogam nauchnoissledovatel'skikh rabot za 1965g* ('Persoonlijke eigendom en persoonlijke materiële geïnteresseerdheid, in het boek: Wetenschappelijke conferentie met verslag van de wetenschappelijke onderzoeksactiviteit van 1965), Kishinev, 1966, 27-28.
- * VASIL'EV, IU., *'K vznikeniiu prava lichnoi sobstvennosti'* (Over het ontstaan van persoonlijk eigendomsrecht), SIU, 1962, nr. 13, 10-12.
- * VISHNEVETSKII, I., *'Lichnaia sobstvennost' v SSSR i osobennosti ee dalneishego razvitiia'*, v kn.: *Problemy razvitiia prava v SSSR, Tezisy mezhrespublikanskoi konferentsii* ('Persoonlijke eigendom in de USSR en de bijzonderheden van zijn verdere ontwikkeling, in het boek: Problemen rond de ontwikkeling van het recht in de USSR, Stellingen voorgebracht op de conferentie tussen republieken), Izd. Naukova dumka, Kiev, 1967, 43-54.
- * VLADIMIRSKII, E.A., *'Lichnaia sobstvennost' v sisteme proizvodstvennykh otnoshenii sotsialisticheskogo obshchestva* (Persoonlijke eigendom in het systeem van de productieverhoudingen in een socialistische maatschappij), Avt.Dokt.Econ.Nauk, Leningrad, 1974, 46 p.
- * VLADIMIRSKII, E.A., *'Lichnaia sobstvennost' v sisteme proizvodstvennykh otnoshenii sotsialisticheskogo obshchestva* (Persoonlijke eigendom in het systeem van productieverhoudingen in een socialistische maatschappij), Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad, 1974, 114 p.
- * ZEMILEVA, M.V., *'Lichnaia sobstvennost'*, v kn. *Grazhdanskoe pravo*, red. BRATUS', S.N., ('Persoonlijk eigendom', in het boek: Burgerlijk recht), Iurizdat, Moskou, 1944, 85-89.

E. Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een gebouw en bouwrecht

- * ALEKSANDROVSKII, S., 'Rastorzhenie dogovora o prave zastroiiki v sudebnoi praktike', (De verbreking van het contract over het bouwrecht in de rechtspraktijk), *Rabochii Sud*, (De arbeidersrecht-bank), 1927, nr. 4, 369-376.
- * AMFITEATROV, G.I., *Pravo na zhilye stroeniia i pol'zovanie zhilymi pomescheniami* (Het recht op een woonhuis en het gebruik van woonruimten), Iurizdat, Moskou, 1948, 72 p.
- * ALEKSEEV, I., 'Poriadok zastroiiki i sdachi v ekspluatatsiiu zhilykh domov i grazdanskikh sooruzhenii' (De wijze waarop woonhuizen en burgerlijke gebouwen worden gebouwd en in gebruik worden gegeven), *Sovety deputatov trudiashchikhsia* (Sovjets van arbeiders-afgevaardigden), 1959, nr. 1, 94-97.
- * ASKNAZII, S.I., *Sovetskoe zhilishchnoe Pravo* (Sovjet Woonrecht), Iurizdat, Moskou, 1940, 143 p.
- * BATUROV, G.P., 'Perekhod prava sobstvennosti na nedostroennyi zhiloi dom' (De overgang van het eigendomsrecht t.a.v. een niet voltooid woonhuis), *SIU*, 1970, nr. 14, 9-15.
- * BATUROV, G.P., *Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan na zhiloe stroenie* (Persoonlijk eigendomsrecht van burgers t.a.v. een woonhuis), Avt. Kand.Diss., Leningrad, 1970, 19 p.
- * BATUROV, G.P., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1971, nr. 2, 15-19.
- * BATUROV, G.P., *Razreshenie sudom sporov o prave sobstvennosti na zhiloe stroenie* (Het beslechten door de rechtbank van geschillen over het eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), Iurizdat, Moskou, 1978, 112 p.
- * BATUROV, G.P., 'Tekhniko-ekonomicheskije i iuridicheskije priznaki zhilogo stroeniia kak ob'ekta prava lichnoi sobstvennosti' (Technisch-economische en juridische kenmerken van een woning als object van persoonlijk eigendomsrecht), *Pravovedenie*, 1969, nr. 6, 28-44.
- * BELOLIPETSKII, V., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1965, nr. 11, 39-44.
- * BONNER, A., 'Praktika iz'iatia stroenii, vozvedennykh ili priobretennykh grazhdanami na netrudovye dokhody' (De praktijk van het ontnemen van woonhuizen, opgericht of verworven door burgers op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *SIU*, 1964, nr. 7, 6-8.
- * BRAUDE, I.L., 'Dela o prave na stroenie' (Zaken over recht t.a.v. een gebouw), *Nauchnyi kommentarii sudebnoi praktiki za 1955g* (Wetenschappelijke commentaar van de rechtspraktijk), Iurizdat, Moskou, 1957, 57-73.

- * BRAUDE, I.L., 'Neobkhodim li institut prava zastroiki v grazhdanskom kodekse SSSR?' (Is het instituut van het bouwrecht nodig in het Burgerlijk Wetboek van de USSR?), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1947, nr. 6, 10-12.
- * BRAUDE, I.L., 'O prave sobstvennosti na stroenie' (Over het eigendomsrecht t.a.v. een gebouw), *SIU*, 1958, nr. 7, 65-69.
- * BRAUDE, I.L., 'Perekhod prava sobstvennosti na stroenie' (De overgang van het eigendomsrecht t.a.v. een gebouw), *SGiP*, 1946, nr. 7, 58-63.
- * BRAUDE, I.L., *Pravo na stroenie i sdelki po stroeniam po sovetskomu pravu* (Het recht op een woonhuis en contracten over woonhuizen volgens sovjet recht), Gosiurizdat, Moskou, 1954, 141 p.
- * BRAUDE, I.L., *Pravovye voprosy individual'nogo zhilishchnogo stroitel'stva* (Juridische problemen rond individuele woningbouw), Gosiurizdat, Moskou, 1957, 103 p.
- * BUKHVALOV, P., en KLEINERMAN, A., 'Praktika primeneniia sudami st. 109 GK RSFSR' (De praktijk van de toepassing door de rechtbanken van art. 109 B.W. RSFSR), *SIU*, 1971, nr. 21, 24-30.
- * CHERNIAVSKII, D.F., 'O prave sobstvennosti na doma v sel'skikh mestnostiakh' (Over het eigendomsrecht t.a.v. woonhuizen op het platteland), *VSIU*, 1925, nr. 9, 364.
- * CHERNYSHEV, P. IA., 'Sudy na individual'noe zhilishchnoe stroitel'stvo v sel'skoi mestnosti i na pokupku skota' (De rechtbanken over de individuele bouw van woonhuizen op het platteland en over het opkopen van vee), *Sovety deputatov trudiashchikhsia* (Sovjets van arbeidersafgevaardigden), 1966, nr. 4, 96-100.
- * CHIGIR, V.F., *Zhilishchnoe pravootnoshenie* (De juridische woonverhouding), Doctoraatsthesis, Minsk, 1970, 355 p.
- * DOBROVOL'SKII, G., 'Spory o prave sobstvennosti na zhiloi dom' (Betwistingen over eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'* 1975, nr. 11, 8-17.
- * 'Doklad grazhdanskoi kassatsionnoi kollegii Verkhshuda RSFSR o praktike sudov po delam o munitsipalizatsii stroenii po priznaku bezkhoziaistvennogo ikh soderzhaniia' (Verslag van het Cassatiecollege van het Opperste Gerechtshof van de RSFSR over de municipalisatie van gebouwen omdat zij niet economisch werden onderhouden), *Sudebnaia Praktika Verkhovnogo Suda RSFSR* (Rechtspraak van het Opperste Gerechtshof van de USSR), 1930, nr. 9, 6-7.
- * DUKAL'SKII, B.V., 'O pravovom regulirovaniia zhilishchnykh otnoshenii mezhdru sobstvennikom zhilogo doma i chlenami ego sem'i', v kn.: *Voprosy grazhdanskogo prava i protsessa*, *Sbornik statei*, ('Over de juridische situatie van de woonverhoudingen tussen de eigenaar van een woonhuis en de leden van zijn gezin', in het boek: *Vragen van burgerlijk recht en burgerlijk procesrecht*), Leningradskii institut, Leningrad, 1969, 104-113.

- * DUKAL'SKII, B.V., 'Zhilishchnye spory mezhdu sobstvennikom zhilogo doma i chlenami ego sem'i' (Betwistingen tussen de eigenaar van een woonhuis en de leden van zijn gezin over woonproblemen), *Nauchnyi kommentarii sudebnoi praktiki po grazhdanskim i kolkhoznyim delam* za 1966g, 1967, 69-83.
- * DUL'NEVA, L.A., *Pravo sobstvennosti na zhiloi dom* (Eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), Iuridicheskaja Literatura, Moskou, 1974, 56 p.
- * EIDINOVA, E. en IAKOVLEVA, A., 'Oformlenie prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v notarial'nom poriadke' (De registratie van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis op notariële wijze', *SIU*, 1973, nr. 11, 8 - 9.
- * EREMEEV, N., 'Zastroika zemel'nykh uchastkov' (De bebouwing van grondstukken), *ESIU*, 1928, nr. 24, 814-818.
- * EROSHENKO, A., 'Opredelenie poriadka pol'zovaniia obshchim zhilym domom' (Het vaststellen van de wijze waarop een gemeenschappelijk woonhuis moet worden gebruikt), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1973, nr. 3, 39-40.
- * EROSHENKO, A., 'Otchuzhdenie individual'nykh zhilykh domov', (De vervreemding van individuele woonhuizen), *SIU*, 1971, nr. 1, 10-11.
- * EROSHENKO, A. en KABALKIN, A., 'Pravovye posledstviia perekhoda vtorogo stroeniia v lichnuiu sobstvennost' grazhdan' (Juridische gevolgen van de overgang van een tweede gebouw in persoonlijke eigendom van de burgers), *SIU*, 1968, nr. 7, 12-13.
- * EROSHENKO, A. en KABALKIN, A., 'Prekrashchenie prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Het beëindigen van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *SIU*, 1962, nr. 10, 12-14.
- * EROSHENKO, A., 'Soderzhanie prava lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR na zhiloi dom' (De inhoud van het persoonlijk eigendomsrecht van burgers van de USSR t.a.v. een woonhuis), *Trudy VIUZI*, T.2, Voprosy prava, istorii i filosofii, 1963, 172-191.
- * EROSHENKO, A., 'Vozvedenie zhilykh stroenii na prave lichnoi sobstvennosti' (Het optrekken van woonhuizen op basis van persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1972, nr. 7, 36-38.
- * EROSHENKO, A.A., 'Zhilishchnye prava chlenov sem'i sobstvennika individual'nogo stroeniia' (Woonrechten van gezinsleden van de eigenaar van een individueel gebouw, *SIU*, 1973, nr.5, 89.
- * X, 'Esli garazh postroen samovol'no' (Indien een garage eigentchtig is gebouwd), *Sovety narodnykh deputatov* (Sovjets van volksafgevaardigden), 1979, nr. 1, 95-96.
- * FEDOTOVSKAIA, Z.A., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom* (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), Gosiurizdat, Moskou, 1963, 84 p.
- * FEDOTOVSKAIA, A., 'Sudebnaia praktika po delam ob iz'iatii u grazhdan stroenii, vozvedennykh imi na netrudovye dokhody libo ispol'zuemykh dlia izvlecheniia netrudovykh dokhodov' (De rechts-

praktijk in zaken over het ontnemen aan burgers van gebouwen, door hen opgericht op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt of gebruikt wordt voor het opstrijken van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Nauchnyi kommentarii sudebnoi praktiki po grazhdanskim delam za 1963g* (Wetenschappelijk commentaar op de rechtspraktijk in burgerlijke zaken van 1963), 45-76.

* GAZIIANTS, L.I., *Spory o stroeniiakh, prinadlezhashchikh grazhdanam na prave lichnoi sobstvennosti* (Twisten over gebouwen, die aan burgers toebehoren op basis van persoonlijk eigendomsrecht), Gosiurizdat, Moskou, 1960, 96 p.

* GENKIN, D.M., 'Sochetanie prav s obiazannostiami v sovetskom prave' (Het samengaan van rechten en plichten in het sovjet-recht), *SGiP*, 1964, nr. 7, 27-32.

* GOLOVANEVA, E. en BASIN, IU., 'Predely prav rasporiazheniia zhilym domom' (Grenzen aan het recht om over een woonhuis te beschikken), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1973, nr. 4, 40-41.

* IAKIMENKO, A., 'Zhilishchnye dela v praktike sudov Ukrainskoi SSR' (Zaken i.v.m. woonrecht in de praktijk van de rechtbanken van de Oekraïense unierepubliek), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1960, nr. 8, 66.

* X, 'Iz'iatie zhilykh stroenii u chastnykh lits po priznakam bezkhoziaistvennogo soderzhaniia (Het ontnemen van woonhuizen aan privé-personen omdat zij niet op economische wijze zijn onderhouden), *SIU*, 1939, nr. 6, 7.

* X, 'Iz praktiki bezvozmeznogo iz'iatiiia domov, dach i drugikh stroenii, vozvedennykh ili priobretennykh na netrudovye dokhody' (Over de praktijk van het zonder vergoeding ontnemen van woonhuizen, dacha's en andere gebouwen, opgericht of verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *SIU*, 1963, nr. 17, 6.

* KANDYBINA, T., 'Praktika rassmotreniia del o prave sobstvennosti na stroeniia' (De praktijk in het onderzoeken van zaken over eigendomsrecht t.a.v. woonhuizen), *SIU*, 1968, nr. 13, 10-11.

* KANTOROVICH, IA.A., 'Sud'ba stroenii, vozvedennykh zastroishchikom' (Het lot van gebouwen, die door de bouwer zijn opgetrokken), *VSIU*, 1924, nr. 15, 463-464.

* KHOLIAVCHENKO, A. en IANOVSKII, IA., 'Eshche raz o vyselenii s'emshchika, imeiushchego dom na prave lichnoi sobstvennosti' (Nogmaals over het uitwijzen van een huurder, die een woonhuis op basis van persoonlijk eigendomsrecht heeft), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1960, nr. 11, 27-30.

* KOBAKHIDZE, A.B., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v sel'skoi mestnosti* (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis op het platteland), Avt.Kand.Diss., Tbilisi, 1969, 20 p.

* KOBLENTS, I., 'Nekotorye voprosy vytekaiushchie iz prava zastroiki' (Enige vragen die voortvloeien uit het bouwrecht), *ESIU*, 1948, nr. 40-41, 1068-1070.

- * KON'KOV, I.U., 'Rastorzhenie dogovora naima zhilogo pomeshcheniia v domakh, prinadlezhashchikh grazhdanam na prave lichnoi sobstvennosti' (De verbreking van het huurcontract voor woonruimte in huizen, die aan burgers in persoonlijk eigendom toebehoren), *SIU*, 1974, nr. 7, 9-11.
- * KUDREIKO, I., Spory, vznikaiushchie pri vozvedenii domov na prave lichnoi sobstvennosti (Twisten, die ontstaan bij het optrekken van woonhuizen op basis van persoonlijk eigendomsrecht), *SIU*, 1961, nr. 21, 17-18.
- * KUDRIAVTSEV, O.N., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom po novomu grazhdanskomu zakonodatel'stvu' (Persoonlijk eigendomsrecht van een woonhuis volgens de nieuwe burgerlijke wetgeving), *Tezisy dokladov Kharkovskogo Iuridicheskogo Instituta*, Kharkov, 1965, 84-98.
- * KUDRIAVTSEV, O.N., *Priobretenie i osushchestvlenie prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom* (Het verwerven en de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), Avt. Kand. Diss., Kharkov, 1965, 25 p.
- * KUZ'MIN, V.N., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v SSSR* (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in de USSR), Avt.Kand.Diss., Moskou, 1975, 27 p.
- * KUZ'MIN, V.N., 'Zhiloi dom i domovladienie kak ob'ekty prava lichnoi sobstvennosti' (Het woonhuis en het wooncomplex als objecten van persoonlijk eigendomsrecht), *Vestnik MGU*, Seria XII, Pravo, 19, 1973, nr. 2, 27-30.
- * LAASIK, E.IA., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloe stroenie po sovetskomu grazhdanskomu pravu* (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woning volgens het sovjet burgerlijk recht), Avt.kand. diss., Leningrad, 1953, 19 p.
- * LIBERMAN, P., 'Ob usloviiakh vozmeshchenii ubytkov zastroishchika pri iz'iatii u nego zemel'nogo uchastka' (Over de voorwaarden voor het vergoeden van schade aan de bouwer bij het ont nemen van het grondstuk), *Nashe stroitel'stvo* (Onze bouw), 1936, nr. 11, 20-21.
- * LIPETSKER, M., 'O iuridicheskoi prirode prava zastroiki' (Over de juridische natuur van het bouwrecht), *SGiP*, 1947, nr. 3, 64-70.
- * MAL'GINOVA, A.I. en VATMAN, D.P., "Spornye voprosy obmena zhilyimi pomeshcheniami" (Betwiste problemen i.v.m. het ruilen van woonruimten), *SGiP*, 1968, nr. 6, 111.
- * MANANKOVA, R.P., "K voprosu o zhilishchnykh pravakh chlenov sem'i sobstvennikov zhilogo doma" (Over het probleem van de woonrechten van de leden van het gezin van eigenaars van een woonhuis), *Trudy Tomskogo universiteta*, T. 260, Tomsk, 1976, 108-111.

- * MASLOV, V.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v SSSR (Persoonlijk Eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in de USSR)*, Avt.kand.diss., Kharkov, 1951, 27 p.
- * MASLOV, V.F., *Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v gorode i rabochem poselke (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in de stad en in een arbeidersnederzetting)*, Gosizdat, Moskou, 1954, 95 p.
- * MASLOV, V.F., *Zashchita zhilishchnykh prav grazhdan (De bescherming van de woonrechten van de burger)*, Izd. Kharkovskogo Universiteta, Kharkov, 1970, 176 p.
- * MEERZON, S.A., 'Nekotorye voprosy prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v grazhdanskom kodekse Kazakhskoi SSR', v kn. *Tezisy dokladov i nauchnykh soobshchenii ('Kazakhskaiia nauchnaia konferentsiia na temu: grazhdanskoe i grazhdanskoprotsessual'noe zakonodatel'stvo Kazakhskoi SSR')* (Enige vragen rond persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in het burgerlijk Wetboek van de Kazakhse unierepubliek', in het boek: *Stellingnamen in verslagen en wetenschappelijke mededelingen (Wetenschappelijke Conferentie van de Kazakhse republiek rond het thema: 'Burgerlijke en burgerlijke proceswetgeving van de Kazakhse unierepubliek')*, Alma-Ata, 1965, 66-68.
- * X, 'Nekotorye voprosy iz oblasti prava zastroiki' (Enkele vragen i.v.m. het bouwrecht), *Proletarskii Sud (De proletarische Recht-bank)*, 1927, nr. 13, 10-11.
- * NIKITIN, N.S., *Osnova vzniknoveniia i prekrashcheniia prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom v SSSR (Belangrijkste wijzen van ontstaan en beëindiging van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis in de USSR)*, Avt.kand.diss., Kiev, 1963, 26 p.
- * NIKITINA, V.P., 'Nekotorye voprosy prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom', v kn. *Nauchnaia konferentsiia po itogam nauchno-issledovatel'skoi raboty za 1957* (Enige vragen rond persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis', in het boek: *Wetenschappelijke conferentie met synthese van het wetenschappelijk onderzoekswerk voor 1957)*, Moskou, 1958, 14-15.
- * NIKITIUK, P.S., 'Osnovaniia vzniknoveniia prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Ontstaansgronden van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *Trudy VIUZI, Voprosy prava, istorii i filosofii*, T.2, 1963, 148-171.
- * NIKOL'SKII, L. en BONNER, A., 'Sudebnaia praktika po delam o samovol'nom stroitel'stve (De rechtspraktijk in zaken over eigenmachtig bouwen), *Sotsialisticheskaia Zakonnost'*, 1968, nr. 3, 14-17.
- * NOVITSKII, I.B., 'Prava chastnykh lits na stroeniia' (De rechten van privé-personen t.a.v. gebouwen), *Pravo i zhizn' (Recht en leven)*, 1924, nr. 9, 3-14.

- * X, 'Obzor sudebnoi praktiki po sporam o prave sobstvennosti na stroeniia' (Overzicht van de rechtspraktijk in betwistingen over eigendomsrecht t.a.v. gebouwen), *SIU*, 1963, nr. 3, 8-11.
- * X, 'Obzor sudebnoi praktiki po sporam o prave sobstvennosti na stroeniia' (Overzicht van de rechtspraktijk i.v.m. betwistingen over het eigendomsrecht t.a.v. gebouwen), *SIU*, 1969, nr. 3, 8-11.
- * X, 'Obzor sudebnoi praktiki po primeneniiu sudami st.109 GK RSFSR' (Overzicht van de rechtspraktijk bij de toepassing van art. 109 B.W. RSFSR door de rechtbanken), *BVSuda RSFSR*, 1976, nr. 3, 10-16.
- * X, 'O nekotorykh voprosakh, voznikshikh v praktike sudov pri primenenii norm GK., reguliruiushchikh otnosheniia lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom (Over enige vragen die in de praktijk der rechtbanken rijzen bij het toepassen van normen van het B.W., die verhoudingen van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis regelen), *BVSuda RSFSR*, 1966, nr. 6, 3-4.
- * X, 'O prave zastroiki' (Over het bouwrecht), *ESIU*, 1925, nr. 27, 44.
- * ORLOVSKII, P.E., 'O prave lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom' (Over persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis), *SGiP*, 1961, nr. 7, 58-60.
- * PANIUGIN, V., 'Individual'noe stroitel'stvo zhil'ia' (De individuele bouw van een woonhuis), *Sovety narodnykh deputatov (Sovjets van Volksafgevaardigden)*, 1977, nr. 12, 98-102.
- * PANIUGIN, V., 'O sudebnoi praktike po delam o prave lichnoi sobstvennosti na stroeniia' (Over de rechtspraktijk rond zaken over het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. gebouwen), *BVSuda SSSR*, 1963, nr. 1, 35-40.
- * PANIUGIN, V., 'Praktika bezvozmeznogo iz'iatia stroenii, nazhitykh na netrudovye dokhody' (De praktijk van het zonder vergoeding ontnemen van gebouwen, verworven op basis van inkomen dat niet uit arbeid voortkomt), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1964, nr. 3, 22-25.
- * PANIUGIN, V., 'Praktika rassmotreniia sudami del ob iz'iatii domov, postroennykh v narushenie ustanovlennogo poriadka' (De praktijk van de rechtbanken bij het onderzoeken van zaken over het ontnemen van woonhuizen, opgericht met inbreuk op de voorgeschreven normen), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1977, nr. 7, 29-32.
- * POGUBENKO, I., 'Pravovoe polozenie stroenii v sel'skoi mestnosti' (De juridische regeling rond woonhuizen op het platteland), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1959, nr. 12, 34-36.
- * POGUBENKO, I., 'Pravo zastroiki' (Bouwrecht), *Pravo i zhizn' (Recht en leven)*, 1922, nr. 3, 84-85.
- * POPOV, N.F., *Pravo zastroiki v RSFSR i praktika ego primeneniia Moskovskim sovetam (Het bouwrecht in de RSFSR en de praktijk van zijn toepassing door de Moskouse sovjets)*, Izd. Mossoveta, Moskou, 1925, 63 p.

- * X, 'Praktika primeneniia sudami zakonodatel'stva o bezvozmezhnom iz'iatii samovol'no postroennogo doma' (De praktijk van de toepassing door de rechtbanken van de wetgeving over het zonder vergoeding ontnemen van een eigenmachtig opgetrokken woning), *SIU*, 1975, nr. 11, 5-7.
- * PROKOPIAENKO, I.P., *Zhilishchnoe i zhilishchno-stroitel'noe zakonodatel'stvo* (Woon- en woningbouwwetgeving), Stroiizdat, Moskou, 1977, 245 p.
- * PUDIKOV, D., 'Ssudi na stroitel'stvo lichnykh domov v gorodakh i posel'kakh' (Leningen voor het bouwen van persoonlijke woningen in de steden en op het platteland), *Sovety narodnykh deputatov*, (Sovjets van Volksafgevaardigden), 1978, nr. 12, 99-102.
- * RADVANSKII, Z., 'Pravovye aspekty zhilishchnoi politiki' (Juridische aspecten van woonpolitiek), *SGiP*, 1979, nr. 9, 45-49.
- * RIASENTSEV, V., 'Zashchita prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom sudebnymi i notarialnymi organami', (De bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis door rechterlijke en notariële organen), *SIU*, 1975, nr. 17, 7-8.
- * RIVLIN, IA.E., 'O 'neprikosnovennosti' prav sobstvennika doma (Over de 'onschendbaarheid' van de rechten van de eigenaar van een woonhuis), *VSIU*, 1925, nr. 13, 512-513.
- * ROZENBLIUM, D.S., 'Pravo lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom i pravo zastroiiki' (Persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis en bouwrecht), *SIU*, 1937, nr. 4, 28-29.
- * SAVICHEV, G., 'Pravovoe regulirovanie snosa domov, prinadlezhashchikh grazhdanam' (De juridische regeling voor het wegnemen van woonhuizen, toebehorend aan burgers), *SIU*, 1973, nr.17, 6-8.
- * SHTEINBERG, A.I., *Veshchnoe pravo, pravo zastroiiki, pravo sobstvennosti* (Zakelijk recht, bouwrecht, eigendomsrecht), Gosiurizdat, Moskou, 1924, 92 p.
- * SKRIPKO, V.R., MARTKOVICH, I.B. en SOLOV'EV, P.G., *Zhilishchnoe zakonodatel'stvo v SSSR i RSFSR* (Woonwetgeving in de USSR en in de RSFSR), Iurizdat, Moskou, 1965, 360 p.
- * SKRIPKO, V., OSTROVSKII, V. en APOKHIN, K., 'Spornye voprosy sudebnoi praktiki po zhilishchnym delam' (Betwiste vragen uit de rechtspraak over woonzaken), *Sotsialisticheskaya Zakonnost'*, 1962, nr. 6, 33-39.
- * SOKOLOV, V.S., 'Pravo sobstvennosti na stroeniia, vozvedennye na prave zastroiiki' (Eigendomsrecht t.a.v. gebouwen, opgetrokken op basis van bouwrecht), *Kommunal'noe Khoziaistvo* (Gemeentebeheer), 1930, nr. 10, 118-120.
- * SOLOV'EV, A., 'Ustanovlenie fakticheskogo vladeniia stroeniia (Het vaststellen van het feitelijk bezit t.a.v. een woonhuis), *ESIU*, 1924, nr. 32, 746-748.

- * TABACHNYI, M., en POVAR, A., 'Dosrochnoe rastorzhenie dogovora zhilishchnogo naima s litsami, imeiushchimi zhilye doma na prave lichnoi sobstvennosti' (Het voortijdig verbreken van een huurcontract met personen, die woonhuizen bezitten op basis van het persoonlijk eigendomsrecht), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1969, nr. 9, 14-17.
- * X, *Tipovoi dogovor o predostavlenii v bessrochnoe pol'zovanie zemel'nogo uchastka pod stroitel'stvo individual'nogo zhilogo doma na prave lichnoi sobstvennosti* (Type-contract over het toekennen van een in tijd onbeperkt gebruiksrecht t.a.v. een grondstuk onder een individueel woonhuis dat zich in persoonlijke eigendom bevindt), *Zhilishchnoe zakonodatel'stvo* (Woonwetgeving), *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1965, 394-395.
- * TOLSTOI, I.U.K., *Priznanie stroenii beskhoziaistvennymi i beskhoziaistvenno soderzhimymi* (Gebouwen heerloos of niet op economische wijze onderhouden verklaren), *Izd. Leningradskogo Universiteta*, Leningrad, 1958, 83 p.
- * TOLSTOI, I.U.K., *Sovetskoe zhilishchnoe zakonodatel'stvo* (Sovjet woonwetgeving), *Leningradskii gosudarstvennyi universitet im. A.A. Zhdanova*, Leningrad, 1974, 232 p.
- * TOLSTOI, I.U.K., *Zhilishchnye prava i obiazannosti grazhdan v SSSR* (Woonrechten en verplichtingen van burgers in de USSR), *Iuridicheskaja Literatura*, Moskou, 1965, 131-132.
- * TROITSKII, I.F., 'Pravo zastroiiki, Prakticheskoe primenenie postanovlenii grazhdanskogo kodeksa, st. 71-84 i instruktsii NKVD i NKIU po etomu predmetu' (Het bouwrecht, Toepassing in de praktijk van art. 71-84 van het Burgerlijk Wetboek en van de instructies van de Volkscommissariaten voor Binnenlandse Aangelegenheden en Justitie over dit onderwerp), *Proletarskii sud* (De proletarische rechtbank), 1926, nr. 21, 10-12.
- * TRUBNIKOV, P.IA., *Posledstviia samovol'noi postroiiki doma* (De gevolgen van het eigenmachtig optrekken van een woonhuis), *SIU*, 1965, nr. 11, 17-18.
- * TRUBNIKOV, P.IA., 'Primenenie sudami grazhdanskopravovykh sanktsii za narushenie pravil individual'nogo zhilishchnogo stroitel'stva' (De toepassing door de rechtbanken van burgerrechtelijke sancties voor de schending van de regels i.v.m. individueel bouwen), *SGiP*, 1977, nr. 9, 142-147.
- * TRUNEV, P.F., 'Otchuzhdenie stroenii v sel'skikh mestnostiakh, (Het vervreemden van woonhuizen in plattelandsgebieden), *ESIU*, 1927, nr. 30, 920-924.
- * VARSHAVSKII, K.M., 'Poslednye izmeneniia v zakonodatel'stve o prave zastroiiki' (De laatste wijzigingen in het bouwrecht), *Sovetskoe pravo* (Sovjetrecht), 1927, nr. 1, 82-91.
- * VARSHAVSKII, K.M., *Pravo zastroiiki v SSSR* (Bouwrecht in de USSR), *Iurizdat*, Moskou, 1926, 278 p.

- * VIL'NIANSKII, S.I., 'Pravo na zhiloi dom (K proektu grazhdanskogo kodeksa SSSR)' (Het recht op een woonhuis (n.a.v. het ontwerp van Burgerlijk Wetboek van de USSR), *SGiP*, 1947, nr. 4, 54-58.
- * VIL'NIANSKII, S.I., 'Pravo zastroiki v SSSR' (Het bouwrecht in de USSR), *Uchenye zapiski (Kharkovskii Iuridicheskii Institut, Kharkov, 1940, Vyp. 2, 3-18.*
- * VISHNEVSKAIA, I.S., 'Osobennosti dogovora naima zhiloi ploshchadi v domakh, prinallezhashchikh grazhdanam na prave lichnoi sobstvennosti' (Bijzonderheden van het huurcontract van woonruimte in woonhuizen, die aan burgers toebehoren op basis van persoonlijk eigendomsrecht), *Pravovedenie*, 1970, nr. 5, 95-99.
- * VOL'MAN, I.S., *Pravo zastroiki-prakticheskoe rukovodstvo (Bouwrecht-Practische handleiding)*, Mosk.Gorodsk.Bank, Moskou, 1926, 166 p.
- * ZAMIATIN, V., 'Pravo lichnoi sobstvennosti grazhdan na zhiloi dom okhraniaetsia gosudarstvom' (Het persoonlijk eigendomsrecht van burgers t.a.v. een woonhuis wordt beschermd door de staat), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1981, nr. 11, 12-16.
- * ZAMIATINA, K., 'Posledstviia priobreteniia prava lichnoi sobstvennosti na zhiloi dom pri nalichii kvartiri v dome ZHSK' (De gevolgen van het verkrijgen van persoonlijk eigendomsrecht t.a.v. een woonhuis wanneer men een woonruimte heeft in een huis van een woningbouwcoöperatieve), *SIU*, 1965, nr. 7, 20-22.

F. Het nevenbedrijf.

- * BAKIROV, M. en FARSHATOV, I., 'Razdel kolkhoznogo dvora' (Verdeling van de kolchosedvor), *SIU*, 1978, nr. 13, 21-22.
- * BELIAEVA, Z.S., 'Novyi primernyi ustav kolkhoza' (Het nieuwe modelstatuut van de kolchose), *SGiP*, 1970, nr. 3, 31-39.
- * BELIANOV, V.A., 'Lichnoe podsobnoe khoziaistvo pri sotsializme' (Het persoonlijk nevenbedrijf onder het socialisme), *Izd. Ekonomika*, Moskou, 1970, 184 p.
- * BORISOV, P., 'Dela o razdele i vydele imushchestva kolkhoznykh i edinolichnykh dvorov' (Zaken over scheiding en deling van het vermogen van kolchose- en afzonderlijk werkende dvors), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1948, nr. 2, 8-10.
- * DOBROVOL'SKII, G., 'Sobstvennost' kolkhoznogo dvora, razdely i vydely v nem' (Eigendom van de kolchosedvor, scheiding en deling), *SIU*, 1965, nr. 4, 20-24.
- * IKONITSKAIA, I.A., 'Pravo grazhdan na pol'zovanie zemel'nymi uchastkami' (Het recht van burgers tot het gebruiken van grondstukken), *SGiP*, 1977, nr. 1, 123-125.
- * IUNUSOV, T. en ILEBAEV, TS., 'O pravovom polozhenii kolkhoznogo dvora' (Over de juridische positie van de kolchosedvor), *SGiP*, 1966, nr. 9, 101-109.
- * KHALEVINA, L., 'Zemlepol'zovanie kolkhoznykh dvorov' (Het grondgebruiksrecht van de kolchosedvors), *SIU*, 1966, nr. 2, 22-24.
- * KHARATISHVILI, G.G., 'Chlenskie pravootnosheniia po primernomu ustavu kolkhoza' (Juridische verhoudingen van lidmaatschap volgens het nieuw modelstatuut van de kolchose), *SGiP*, 1972, nr. 2, 46-53.
- * KOLOTINSKAIA, E.H., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora* (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), Gosiurizdat, Moskou, 1957, 33 p.
- * (Kollektiv Avtorov), *Kommentarii k primernomu ustavu kolkhoza* (Commentaar bij het modelstatuut van de kolchose), *Iuridicheskaja literatura*, Moskou, 1972, 302 p.
- * KOVALENKO, E.I., 'Ob'ekty prava lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora', v kn. *Otchetnaia nauchnaia konferentsiia. Tezisy dokladov* ('Objecten van persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor', in het boek: *Wetenschappelijke conferentie met verslagen. Stellingen van verslagen*), *Izd. Perm'skogo gosudarstvennogo universiteta*, Perm', 1958, 24-25.
- * KOZYR, M.I. (red), *Kommentarii k primernomu ustavu kolkhoza* (Commentaar bij het modelstatuut van de kolchose), *Iuridicheskaja literatura*, Moskou, 1972, 303 p.
- * KOZYR, M.I. en IANCHUK, V.Z., *Sovetskoe kolkhoznoe pravo* (Sovjet kolchose recht), *Iuridicheskaja literatura*, Moskou, 1978, 469 p.

- * LISKOVETS, B., 'Izmenenie pravovogo polozheniia imushchestva kolkhoznogo dvora pri preobrazovanii kolkhoza v sovkhoz' (De wijziging van de juridische positie van het vermogen van de kolchosedvor wanneer een kolchose in sovchose wordt omgevormd), *Sotsialisticheskaja zakonnost'*, 1960, nr. 9, 30-33.
- * LISKOVETS, B., 'Novoe grazhdanskoe zakonodatel'stvo i pravovoe regulirovanie imushchestvennykh otnoshenii v kolkhoznom dvore' (De nieuwe burgerlijke wetgeving en de juridische regeling van vermogensverhoudingen in de kolchosedvor), *SIU*, 1962, nr. 7, 13-15.
- * MALAZHOVSKAIA, L., 'Pravo sobstvennosti sem'i kolkhoznika (kolkhoznogo dvora) na produktivnyi skot i iuridicheskie garantii etogo prava' (Eigendomsrecht van het gezin van het kolchoslid (de kolchosedvor) t.a.v. het produktief vee en de juridische garanties voor dit recht), *Trudy Kaliningradskogo universiteta*, 1973, vyp. 3, 31-51.
- * NEMKOV, A.N., 'Sblizhenie pravogo regulirovaniia imushchestvennykh otnoshenii kolkhoznogo dvora i sem'i rabochego i sluzhashchego' (Het naar elkaar toegroeien van de juridische regeling der vermogensverhoudingen van de kolchosedvor en van het gezin van arbeiders en bedienden), *Pravovedenie*, 1964, nr. 2, 14-16.
- * NIKITINA, V.P., *Imushchestvennye otnosheniia v kolkhoznom dvore (Vermogensverhoudingen binnen de kolchosedvor)*, Privolzhskoe knizhestvo, Saratov, 1970, 111 p.
- * Osnovy zemel'nogo zakonodatel'stva Soiuza SSR i soiuznykh respublik (Beginnelsen van Agrarische wetgeving van de Unie der Socialistische Sovjetrepublieken en van de unierepublieken), *VVS SSSR*, 1968, nr.51, 485; 1977, nr. 51, 771).
- * PANKRATOV, I.F., 'Novoe v sochetanii obshchestvennykh i lichnykh interesov v kolkhozakh na sovremennom etape' (Nieuwe elementen in de overeenstemming van maatschappelijke en persoonlijke belangen in de kolchosen in de huidige etappe), *SGiP*, 1960, nr. 12, 65-69.
- * PAVLOV, I.V., *Kolkhoznoe pravo (Kolchoserecht)*, Gosiurizdat, Moskou, 1960, 371 p.
- * PAVLOV, I.V., *Kolkhoznyi dvor (De kolchosedvor)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1951, 61 p.
- * PAVLOV, I.V., 'O pravovom polozhenii lichnogo podsobnogo khoziaistva kolkhoznikov', (Over de juridische positie van het persoonlijk nevenbedrijf van kolchoseleden), *SIU*, 1966, nr. 17, 22-25.
- * PAVLOV, I.V. en BAKHOVKINA, L.N., *Pravo kolkhoznoi sobstvennosti v SSSR (Kolchoserecht in de USSR)*, Izd. AN SSSR, Moskou, 1957, 71 p.
- * PAVLOV, I.V., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor)*, Izd. AN SSSR, 1955, 61 p.

- * POLIANSKAIA, G.N., 'Eshche raz o prave lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora' (Nogmaals over het persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), *Uchenye zapiski VIIUN*, vyp. 9, 1959, 40-80.
- * POLIANSKAIA, G.I., *Semeino-imushchestvennye razdely i vydely v kolkhoznom dvore* (Scheiding en deling van gezins-vermogensrechtelijke aard in de kolchosedvor), Gosiurizdat, Moskou, 1948, 234 p.
- * 'Primernyi ustav kolkhoza' (Modelstatuut van de kolchose, bekrachtigd door het Centraal Comité van de Communistische Partij en de Raad van Ministers van de USSR), SP SSSR, 1969, nr. 26, 150.
- * RUDIK, P.A., 'Nasledovanie lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora' (Het erven van persoonlijke eigendom van de kolchosedvor), *Uchenye zapiski (Kharkovskii Iuridicheskii institut)*, 1940, vyp. II, 53-65.
- * RUDIK, P., 'O mel'kom chastnom khoziaistve v SSSR' (Over het kleine privé-bedrijf in de USSR), *SIU*, 1938, nr. 16, 12-15.
- * RUSKOL, A.A., 'O pravosub'ektnosti i lichnom sostave kolkhoznogo dvora' (Over de rechtssubjectiviteit en het lidmaatschap van de dvor), *SGiP*, 1955, nr. 2, 47-49.
- * SEREDA, I.E., 'Sub'ektivnye prava kolkhoznikov' (Subjectieve rechten van kolchoseleden), *SGiP*, 1972, nr. 10, 39-46.
- * SHMELEV, G., 'Ekonomicheskaja rol' lichnogo podsobnogo khoziaistva' (De economische rol van het persoonlijk nevenbedrijf), *Voprosy ekonomiki*, 1965, nr. 4, 13-16.
- * STEPANOV, V., 'Skot v lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Vee in persoonlijke eigendom van de burgers), *Chelovek i zakon*, 1974, nr. 12, 105-109.
- * STOLBOV, B., 'Novoe o normakh sodержaniia skota v lichnoi sobstvennosti grazhdan-ne chlenov kolkhoza' (Nieuws over de normen tot het houden van vee in persoonlijke eigendom van burgers-niet leden van de kolchose, *Sovety deputatov trudiashchikhsia* (Sovjets van arbeidersafgevaardigden), 1965, nr.2, 97-100.
- * STOROZHEV, V., 'Skot v lichnoi sobstvennosti grazhdan', (Vee in persoonlijke eigendom van de burgers), *Sotsialisticheskaja Zakonnost'*, 1974, nr. 2, 56-58.
- * STRAUTMANE, I.A.IA., 'Imushchestvennye pravootnosheniia po povodu Primernomu ustavu kolkhoza' (Vermogensrechtelijke rechtsverhoudingen volgens het Modelstatuut van de kolchose), *SGiP*, nr. 6, 55-61.
- * SYRODOEV, N.A., 'Voznikovenie i prekrashchenie otnoshenii chlenstva v kolkhoze' (Het ontstaan en de beëindiging van verhoudingen van lidmaatschap in de kolchose), *SGiP*, 1968, nr. 11, 75-79.

- * TAGAINAZAROV, SH., 'Spornye voprosy zakonodatel'stva o kolkhoznom dvore', v kn. *Sbornik rabot kafedri grazhdanskogo prava i protsessy* ('Betwiste vragen rond de wetgeving over de kolchosedvor', in het boek: *Verzameling van werken van de leerstoel van burgerlijk recht en burgerlijk procesrecht*), Dushanbe, 1970, 209-221.
- * VOLOSHIN, N.P., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora* (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), avt. kand.diss., Moskou, 1960, 19 p.
- * VOLOSHIN, N.P., *Pravo lichnoi sobstvennosti kolkhoznogo dvora* (Persoonlijk eigendomsrecht van de kolchosedvor), Gosiurizdat, Moskou, 1961, 166 p.
- * 'Zemel'nyi kodeks RSFSR', (Agrarisch Wetboek RSFSR), VVS RSFSR, 1970, nr. 28, 581.

G. Juridische bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht.

- * ALEKSANIAN, V.G., 'Ustranenie obstoiatel'stv prepiatstvuiushchikh osushchestvleniiu prava lichnoi sobstvennosti (negatorskii isk), (Het doen ophouden van omstandigheden, die de uitoefening van persoonlijk eigendomsrecht in de weg staan (negatorische eis), *Problemy gosudarstva i prava (Trudy nauchnykh sotrudnikov i aspirantov IGPAN SSSR)*, Vyp. 9, 1974, 174-180.
- * ALEKSANIAN, Z.G., 'Zashchita prava lichnoi sobstvennosti po sovetскому grazhdanskomu zakonodatel'stvu (De bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht volgens de sovjet burgerlijke wetgeving), Autoreferaat van een kandidaatsthesis, Moskou, 1976, 16 p.
- * AMFITEATROV, G.N., 'Voprosy vindikatsii v sovetskom prave' (Vragen over revindicatie in het sovjetrecht), *SGiP*, 1941, nr. 2, 38-47.
- * BEZRUK, V.D., 'O predelakh osushchestvleniia i zashchity imushchestvennykh prav grazhdan' (Over de grenzen aan de uitoefening en de bescherming van de vermogensrechten van de burgers), *Trudy otdeleniia pravovedeniia (Kirgizskii gosudartsvennyi universitet)*, 1964, Vyp.2, 172-186.
- * CHEREPAKHIN, B.B., 'Vindikatsionnye iski v sovetskom prave' (Revindicatie- vorderingen in het sovjetrecht), *Uchenye zapiski (Sverdlovskii Iuridicheskii institut)*, 1945, vyp. 1, 3-33.
- * EROSHENKO, A.A., 'Grazhdansko-pravovaia zashchita lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van het persoonlijke eigendom in de USSR), *SGiP*, 1968, nr. 6, 106-110.
- * EROSHENKO, A.A., 'Istrebovanie lichnym sobstvennikom imushchestva iz chuzhogo nezakonnogo vladeniiia' (Het opeisen door de persoonlijke eigenaar van vermogen uit andermans onwettig bezit), *Pravovedenie*, 1965, nr. 2, 61-70.
- * GODES, A., 'Zashchita prava lichnoi sobstvennosti v SSSR' (Bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *SIU*, 1938, nr. 10, 4-6.
- * GRIBANOV, V.P., 'Grazhdansko-pravovaia okhrana imushchestvennykh i lichnykh prav sovetskikh grazhdan' (Burgerrechtelijke bescherming van vermogens- en persoonlijke rechten van de burgers), *SGiP*, 1974, nr. 12, 120-127.
- * GRIBANOV, V.P., *Osnovnye problemy osushchestvleniia i zashchity grazhdanskikh prav (Basisproblemen van uitoefening en bescherming van burgerlijke rechten)*, doctoraatsthesis, Moskou, 1970, 807 p.
- * GUREVICH, M., 'Grazhdanskopravovaia zashchita prava sobstvennosti' (Burgerrechtelijke bescherming van het eigendomsrecht), *SIU*, 1969, nr. 21, 20-21.
- * IOFFE, O.S., 'Grazhdansko-pravovaia okhrana interesov lichnosti v SSSR' (Burgerrechtelijke bescherming van de belangen van het individu in de USSR), *SGiP*, 1956, nr.2, 55-56.

- * IURCHENKO, V.S., *Grazhdanskopravovaia okhrana lichnoi sobstvennosti grazhdan SSSR (Burgerrechtelijke bescherming van de persoonlijke eigendom van burgers in de USSR)*, autoreferaat van een kandidaatsthesis, Moskou, 1960, 29 p.
- * IURCHENKO, V.S., *Okhrana imushchestvennykh prav sovetskikh grazhdan (De bescherming van de vermogensrechten van de sovjetburgers)*, An Belorusskoi, SSR, Minsk, 1962, 150 p.
- * KHITRIK, V., 'Praktika primeneniia nekotorykh grazhdansko-pravovykh sposobov zashchity imushchestvennykh prav' (De praktijk bij de toepassing van enige burgerrechtelijke wijzen van bescherming van vermogensrechten), *SIU*, 1978, nr. 21, 27-29.
- * LAASIK, E.IA., 'Zashchita prava lichnoi sobstvennosti v SSSR' (De bescherming van het persoonlijk eigendomsrecht in de USSR), *Trudy iuridicheskogo fakulteta Tartuskogo universiteta*, Tartu, 1956, 136-153.
- * RIASENTSEV, V.A., *Uslovia i iuridicheskie posledstviia otkaza v zashchite grazhdanskikh prav (Voorwaarden en juridische gevolgen van een weigering tot bescherming van burgerlijke rechten)*, *SIU*, 1962, nr. 9, 9-11.
- * STOIAKIN, G.IA., 'Zashchita absoliutnogo sub'ektivnogo grazhdanskogo prava' (De bescherming van het absoluut subjectief burgerlijk recht), *Mezhvuzovskii sbornik nauchnikh trudov (Ural'skii universitet i Sverdlovskii Iuridicheskii Institut)*, 1977, vyp. 53, 60-67.
- * TOLSTOI, IU.K., *Grazhdanskopravovaia okhrana sotsialisticheskoi i lichnoi sobstvennosti v SSSR (Burgerrechtelijke bescherming van socialistische en persoonlijke eigendom in de USSR)*, *Uchenye zapiski (Leningradskii gosudarstvennyi universitet)*, *Seriia iuridicheskikh nauk*, vyp.5, 1954, 79-134.
- * TOLSTOI, IU.K., *Soderzhanie i grazhdanskopravovaia zashchita prava sobstvennosti v SSSR (Inhoud en burgerrechtelijke bescherming van eigendomsrecht in de USSR)*, Izd. Leningradskogo universiteta, Leningrad, 1955, 218 p.
- * TOLSTOI, V., *Obiazatel'stvo predstavit' kompensatsiiu sobstvenniku snosimogo doma (De verplichting om een vergoeding te verlenen aan de eigenaar van het ontnomen huis)*, *SIU*, 1972, nr. 4, 17-19.
- * VENEDIKTOV, V.A., 'Problema zashchity fakticheskogo vladenii v sovetskom prave' (Het probleem van de bescherming van het feitelijk bezit in het sovjetrecht), *SGiP*, 1941, nr. 4, 17-21.
- * VLADIMIROV, V.A., 'Prestupleniia protiv lichnoi sobstvennosti grazhdan po ugolovnomu zakonodatel'stve soiuznykh respublik' (Misdrijven gepleegd tegen persoonlijke eigendom van de burgers volgens de strafwetgeving van de unierepublieken), *SGiP*, 1962, nr. 8, 6-8.
- * VOROZHEIKIN, E., 'Zashchita prava sotsialisticheskoi sobstvennosti i lichnoi sobstvennosti grazhdan' (Bescherming van de socialistische en persoonlijke eigendom van de burgers), *SIU*, nr. 22, 19-21.